

T.C.
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİHÎ ROMAN BAĞLAMINDA
YAVUZ SULTAN SELİM HAN ÜZERİNE YAZILMIŞ
ESERLER

Sinan YAMAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KIRŞEHİR
NİSAN 2015

T.C.

AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TARİHÎ ROMAN BAĞLAMINDA
YAVUZ SULTAN SELİM HAN ÜZERİNE YAZILMIŞ
ESERLER**

**THE WORKS THAT ARE WRITTEN ON YAVUZ
SULTAN SELİM KHAN IN THE CONTEXT OF
HISTORICAL NOVEL**

Sinan YAMAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

DANIŞMAN

Prof. Dr. Şahmurat ARIK

KIRŞEHİR

NİSAN 2015

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Bu çalışma jürimiz tarafından *Prof. Dr. ve Doç. Dr. Mehmet Akif Ersoy* Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ /
~~DOKTORA TEZİ~~ olarak kabul edilmiştir.

Başkan *Prof. Dr. Bahadır Akkurt* (İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye *Doç. Dr. Mehmet Akif Ersoy* (İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye *Doç. Dr. Mehmet Akif Ersoy* (İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye..... (İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye..... (İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

(İmza Yeri)

Akademik Unvan, Adı-Soyadı

Enstitü Müdürü

**TARİHÎ ROMAN BAĞLAMINDA YAVUZ SULTAN SELİM HAN
ÜZERİNE YAZILMIŞ ESERLER**

Sinan YAMAN

ÖZET

Çalışmada tarihî bir kişilik olan Yavuz Sultan Selim Han üzerine yazılmış on dört roman tahlil edilerek, farklı yazarların bakış açılarıyla oluşturulan Yavuz Sultan Selim Han'ın edebî karakterizasyonu ifade edildi. Çalışma; Yavuz Sultan Selim Han'ın Hayatı, Roman, Yavuz Sultan Selim Han Üzerine Yazılmış Eserlerin İncelenmesi (Yapısal, Biçimsel, Tematik) ve Tarihî Romanda Yavuz Sultan Selim Han'ın Edebî Temsili olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yavuz Sultan Selim Han, Roman İncelemesi, Tarih ve Roman, Tarihî Roman, Edebî Temsil

**THE WORKS THAT ARE WRITTEN ON YAVUZ SULTAN SELİM
KHAN IN THE CONTEXT OF HISTORICAL NOVEL**

Sinan YAMAN

ABSTRACT

This study is concerned with the analysis of fourteen novels that are written on Yavuz Sultan Selim Khan as a historical person and the literary character of Yavuz Sultan Selim Khan. The study combines with four parts that consist of life of Yavuz Sultan Selim Khan, novel, the works which is written about Yavuz Sultan Selim Khan (structural and thematic) and the literary representation of Yavuz Sultan Selim Khan in the historical novel.

Key Words: Yavuz Sultan Selim Khan, Analyzing The Novel, History and Novel, Historical Novel, Literary Representation

ÖN SÖZ

Türk edebiyatında 1990'lı yıllarla birlikte tarihî roman nevinde verilen eserlerin çoğalması, edebiyat araştırmacıları nezdinde incelemelerin yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Bilimsel bakış açısının gereği her edebî türü inceleme gerekliliği bulunan araştırmacı, popülerleşen popülerleştikçe farklı soruların ve sorunların muhatabı olan tarihî roman örneklerini inceleyerek bir nevi okuyucunun nabzını tutarken türün gelişimine de katkıda bulunur. Bugüne değin yapılan çalışmaların genelinde tarihî romanları periyodik zamanlar içerisinde veya yazarların eserlerine göre incelemek esas alınmıştır.¹ Tarihî romanın edebiyatımızdaki gelişimini dönemsel olarak inceleyen çalışmalar sayıca çok olmasına rağmen, farklı yazarların bir tarihî kişi hakkında yazdığı eserlerin incelenmesinde bu sayının azaldığı görülür. Bu beyanda farklı yazarların tarihî kişiliği nasıl ele alabilecekleri düşüncesi tarihimizin önemli şahsiyetlerinden biri olan Yavuz Sultan Selim Han'a yönelmemizi sağladı. Yavuz Han dönemindeki siyasi olayların etkilerinin günümüzde dahi güncelliğini muhafaza etmesi, *edebiyat-tarih-güncel* üçlemesine tarihî roman penceresinden bakılabileceği ve bu bakış açısıyla Yavuz Han'ın tarihî romandaki konumunun izah edilebileceği düşünülmüştür. Tarih literatüründe I. Selim olarak adlandırılan Yavuz Sultan Selim Han ismi yerine çalışma boyunca, onun kişiliğini çok iyi aksettiren “Yavuz” lakabıyla birlikte padişahlığını gösteren “Han” unvanının tercih edilerek, Yavuz Han isminin kısaca kullanılmasının fayda sağlayacağı düşünülmüştür.

¹ Türk edebiyatında tarihî roman alanında yapılan belli başlı akademik çalışmalar için bkz., Zeki Taştan, “Türk Edebiyatında Tarihî Romanlar Üzerine Yapılmış Tezler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Yeni Türk Edebiyatı Tarihi II, C.4, S.8, İstanbul 2006, s.575-584.

Çalışma toplam dört bölümle birlikte giriş ve sonuçtan oluşmaktadır. Bunun yanında çalışma yapılırken istifade edilen kaynaklar türlerine göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Giriş bölümünde, tarih-roman ilişkisinde bireyin konumunun tarihî roman açısından ele alınışı üzerinde duruldu.

I. Bölüm, Yavuz Sultan Selim Han'ın Hayatı adını taşımaktadır. Bu bölümde; Yavuz Han'ın tahta çıkmadan önce Osmanlı Devleti'nin durumu, şehzadelik dönemi, tahta çıkışı, padişahlık dönemi ve seferleri hakkında bilgi verildi. Tarihî kaynaklara göre Yavuz Han'ın kişilik özellikleri belirlenerek on beş madde halinde değerlendirildi. Bu durum Yavuz Han'ın itibari âlemde ele alınırken yazarların onun kişilik özelliklerini ne derece esere yansıtılabildiğinin görülmesinde veya bunun dışında bir kurgu mantığı geliştirip geliştirilemediğinin ifadesinde fayda sağlamıştır.

II. Bölüm'de, romanın tarihine girilmeden önce roman hakkında farklı zamanlarda yapılan tanımlar üzerinden genel-geçer bir roman tanımı yapabilmek amaçlanmıştır. Romanın gelişim seyrinde zamanın tanımları ve romanın ele alınış biçimini değiştirmesi kendini yenileyen, yeniledikçe insanlığa daha cazip gelen bir edebî türün bulunduğunu gösteriyor. Dünya edebiyatında roman hakkında genel bir bilgi verildikten sonra, Türk edebiyatındaki durumu ayrıntıya girilmeden değerlendirmeye tabi tutuldu. Bu bölümde, çalışmanın merkezinde bulunan tarihî roman hakkında; “*Bir Roman Türü Olarak Tarihî Roman*” başlığı altında “*Roman mı Tarih mi?*”, “*Neden Tarihî Roman?*”, “*Tarihî Roman'a Yönelik Sorulara Genel Bir Bakış*” alt başlıkları altında tarihî romanın edebiyatımızdaki konumu, okuyucuların tarihî romanı tercih etme nedenleri ve bu türe dair eleştirmen-

okuyucu düzleminde yöneltile sorular ele alındı. İfade edilen üç alt başlık tarihî romanı; **bilimsel disiplin, kişisel tercih, eleştiri** bağlamında ele alma gerekliliği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Burada yapılan değerlendirmelerde *Tarihî Roman Halkası* adı altında, tarihin yazarlar tarafından ele alınış biçimi sonucunda ortaya çıkan yazar tipleri tespit edilmeye çalışıldı. Yapılan kuramsal değerlendirmeler bir nevi tarihin yazarlar tarafından kurmacaya aktarılmasındaki farklılıkları ortaya koymaktadır.

III. Bölüm'de, Yavuz Han üzerine yazılmış telif tarihî romanlar yapısal, biçimsel ve tematik açıdan incelemeye tabi tutuldu. Yapılan kaynak taraması sonucunda on dört tane roman tespit edilebilmiştir. Çalışmanın hedeflerinin dışında olacağı düşüncesiyle çocuk kitapları incelemeye dâhil edilmedi. Romanların baskı tarihlerinin farklı olması ve geniş bir zaman dilimini kapsamaya ulaşılabilen baskıların incelenmesini zaruri kıldı.

IV. Bölüm'de, Yavuz Han'ın tarihî romandaki edebî temsili üzerinde yoğunlaşıldı. On dört farklı yazarın tarihî bir kişiyi nasıl ele aldıkları, bu ele alış şeklinde edebî eserin teşekkülünde ona tesir edebilecek unsurların etkisi incelendi. Böylelikle Yavuz Han'ın eserlerde ne şekilde olumlandığı veya olumsuzlandığı ifade edilmeye çalışıldı.

Çalışmanın *sonuç* bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılarak varılan sonuçlar ifade edildi.

Küçük yaşlardan beri tarihe olan romantik bakış açımız edebiyatı bir meslek olarak seçişimizle birlikte bilimsel bir hüviyete büründü. Tarih ve edebiyatı evlendirerek yazarın muhayyilesinden doğan tarihî roman üzerine çalışmak ise çalışma süresince bizi mutlu eden sebepler arasındaydı. Ankara-

Amman-Astana üçgeninde tamamlayabildiğimiz çalışmada, kaynaklara ulaşmada yaşanan zorluklar, yurt dışında bulunmanın kendine has şartları içerisinde bazı bölümlerde istediğimiz derinliğe inilememesine ve planlanan bazı bölümlerin çalışmadan çıkarılmasına neden olmuştur. Ama Yavuz Han'ın padişahlığı müddetince doğuya sefer düzenlemesi ve Asya, Uzak Doğu çizgisinde bu seferleri genişletme düşüncesinin kuvvetle ihtimal bulunması bir tevafuk olarak bizim de çalışmayı Türk hamurunun yoğrulduğu yerden, kültür coğrafyamıza ve buradan ata yurda uzanan bir mecraya uzanmamızı sağlamıştır.

Uzun ve yorucu bir süreç sonucunda ortaya çıkan bu çalışmanın hazırlanmasında her zaman desteğini esirgemeyen aileme, hangi koşulda olursa olsun yanımda bulunan canlar Ekrem GÜL ve Tolgahan ÇETİNBAŞ'a, çalışmanın ortaya çıkışındaki temel etken kıymetli dost, gönül adamı Levent AK'a, şahsıma her daim destek olan ve bilim mecrasında yürümemi sağlayan, hocam Pehlivan UZUN'a, Yesi'nin taş medresesinin mübarek irfanını gönlünde muhafaza eden, bu cahile "Agâh ol erenler!" düsturunca bilimin "Elif"inin "mütevazılık" olduğunu öğreten hocam Hacı Ali ŞAHİN'e ve edebiyat atölyesinin genç bir o kadar da tecrübesiz şahsımı tarihî roman alanında çalışma yapmaya yönlendiren, sabrını ve desteğini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Şahmurat ARIK'a kalbi teşekkürlerimi sunarım. Eksiklikler benim, güzellikler ise ifade edilen kıymetli şahıslarıdır.

Sinan YAMAN

Astana/KAZAKİSTAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	1
GİRİŞ	2

BÖLÜM I

1.1. YAVUZ SULTAN SELİM HAN'IN HAYATI	7
1.1.1. Padişah Olmadan Evvel Osmanlı Devleti'nin Durumu	7
1.1.2. Yavuz Sultan Selim Han'ın Şehzadelik Dönemi	14
1.1.3. Yavuz Sultan Selim Han'ın Padişahlık Dönemi	23
1.1.3.1. Çaldıran Meydan Muharebesi	28
1.1.3.2. Mısır Seferi ve Halifeliğin Türklere Geçmesi	52
1.1.3.2.1. Mercidabık Meydan Muharebesi	53
1.1.3.2.2. Gazze Meydan Muharebesi	57
1.1.3.2.3. Ridaniye Meydan Muharebesi	57
1.1.3.3. Yavuz Han'ın Mısır Seferi Sonrası İstanbul'a Dönüşü ve Saltanatının Son Yılları	63
1.1.4. Yavuz Sultan Selim Han'ın Batı Siyaseti ve Denizciliğe Verdiği Önem ..	66
1.1.5. Yavuz Sultan Selim Han'ın Kişiliği	72
1.1.5.1. İslam Dini	73
1.1.5.2. Adalet Anlayışı	74

1.1.5.3. Kararlılık	76
1.1.5.4. Saltanatın Sürekliliği Esası	79
1.1.5.5. Mütevazılık	80
1.1.5.6. Öfke	81
1.1.5.7. Devlet Malına ve Toprak Bütünlüğüne Verdiği Önem	83
1.1.5.8. Devlet İşlerinin Savsaklanmasına Karşı Tahammülsüzlük	85
1.1.5.9. İlim Adamına Verdiği Önem	87
1.1.5.10. Devletler Arası Denge Kabiliyeti	88
1.1.5.11. Askeri Dehası	90
1.1.5.12. Kanun Koyuculuğu	91
1.1.5.13. İşini Tam Mahiyetiyle Yapan Devlet Adamlarına Sahip Çıkması	92
1.1.5.14. Mefkûre Sahibi Bir Hünkâr Olması	93
1.1.5.15. Şairliği	96

BÖLÜM II

2.1. ROMAN.....	102
2.1.1. Edebî Bir Tür Olarak Roman.....	102
2.1.2. Roman Kavramının Ortaya Çıkışı ve Tarihi.....	112
2.1.3. Türk Romanı ve Tarihi.....	121
2.1.3.1. Tanzimat Dönemi Türk Romanı.....	121
2.1.3.2. Servet-i Fünun Dönemi Türk Romanı.....	134
2.1.3.3. Millî Edebiyat Dönemi Türk Romanı	138
2.1.3.4. Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı.....	140

2.1.3.4.1. 1923-1950 Arası Türk Romanı.....	143
2.1.3.4.2. 1950-1980 Arası Türk Romanı.....	149
2.1.3.4.3. 1980 Sonrası Türk Romanı.....	161
2.1.4. Bir Roman Türü Olarak Tarihî Roman.....	164
2.1.4.1. Roman mı Tarih mi?	167
2.1.4.2. Neden Tarihî Roman?	170
2.1.4.3. Tarihî Roman'a Yönelik Sorulara Genel Bir Bakış	180
2.1.5. Tarihî Roman Halkası	190

BÖLÜM III

YAVUZ SULTAN SELİM HAN ÜZERİNE YAZILMIŞ ROMANLARIN İNCELENMESİ	196
3.1. YAVUZ SULTAN SELİM ESİR KIZLAR ARASINDA	196
3.1.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ	196
3.1.1.1. Romanın Kimliği	196
3.1.1.2. Vaka	196
3.1.1.3. Özet	196
3.1.1.4. Kişi Kadrosu	203
3.1.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı	208
3.1.1.6. Zaman	209
3.1.1.7. Mekân	209
3.1.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ	211
3.1.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük	211
3.1.2.2. Anlatım Teknikleri	212

3.1.2.3. Dil ve Üslup	213
3.1.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ	213
3.1.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem	213
3.1.3.2. Temalar	214
3.2. YAVUZ SULTAN SELİM HAN	218
3.2.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ	218
3.2.1.1. Romanın Kimliği	218
3.2.1.2. Vaka	218
3.2.1.3. Özet	218
3.2.1.4. Kişi Kadrosu	226
3.2.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı	229
3.2.1.6. Zaman	230
3.2.1.7. Mekân	232
3.2.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ	233
3.2.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük	233
3.2.2.2. Anlatım Teknikleri	235
3.2.2.3. Dil ve Üslup	236
3.2.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ	236
3.2.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem	237
3.2.3.2. Temalar	237
3.3. YAVUZ'UN PENÇESİ	240
3.3.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ	240
3.3.1.1. Romanın Kimliği	240
3.3.1.2. Vaka	240

3.3.1.3. Özet	240
3.3.1.4. Kişi Kadrosu	249
3.3.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı	259
3.3.1.6. Zaman	260
3.3.1.7. Mekân	262
3.3.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ	263
3.3.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük	263
3.3.2.2. Anlatım Teknikleri	265
3.3.2.3. Dil ve Üslup	268
3.3.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ	269
3.3.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem	269
3.3.3.2. Temalar	269
3.4. YAVUZ SULTAN SELİM AĞLIYOR	279
3.4.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ	279
3.4.1.1. Romanın Kimliği	279
3.4.1.2. Vaka	279
3.4.1.3. Özet	279
3.4.1.4. Kişi Kadrosu	298
3.4.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı	313
3.4.1.6. Zaman	314
3.4.1.7. Mekân	314
3.4.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ	318
3.4.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük	318
3.4.2.2. Anlatım Teknikleri	321

3.4.2.3. Dil ve Üslup	324
3.4.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ	325
3.4.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem	325
3.4.3.2. Temalar	325
3.5. ŞEHZADE SELİM	340
3.5.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ	340
3.5.1.1. Romanın Kimliği	340
3.5.1.2. Vaka	340
3.5.1.3. Özet	340
3.5.1.4. Kişi Kadrosu	350
3.5.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı	360
3.5.1.6. Zaman	360
3.5.1.7. Mekân	361
3.5.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ	362
3.5.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük	362
3.5.2.2. Anlatım Teknikleri	365
3.5.2.3. Dil ve Üslup	368
3.5.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ	368
3.5.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem	368
3.5.3.2. Temalar	368
3.6. ŞİRPENÇE	372
3.6.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ	372
3.6.1.1. Romanın Kimliği	372
3.6.1.2. Vaka	372

3.6.1.3. Özet	372
3.6.1.4. Kişi Kadrosu	385
3.6.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı	396
3.6.1.6. Zaman	397
3.6.1.7. Mekân	398
3.6.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ	399
3.6.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük	399
3.6.2.2. Anlatım Teknikleri	403
3.6.2.3. Dil ve Üslup	406
3.6.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ	407
3.6.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem	407
3.6.3.2. Temalar	407
3.7. MISIR'A DOĞRU	414
3.7.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ	414
3.7.1.1. Romanın Kimliği	414
3.7.1.2. Vaka	414
3.7.1.3. Özet	414
3.7.1.4. Kişi Kadrosu	428
3.7.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı	436
3.7.1.6. Zaman	438
3.7.1.7. Mekân	439
3.7.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ	441
3.7.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük	441
3.7.2.2. Anlatım Teknikleri	446

3.7.2.3. Dil ve Üslup	450
3.7.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ	451
3.7.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem	451
3.7.3.2. Temalar	451
3.8. CİHAN PADIŞAHI YAVUZ SULTAN SELİM	459
3.8.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ	459
3.8.1.1. Romanın Kimliği	459
3.8.1.2. Vaka	459
3.8.1.3. Özet	459
3.8.1.4. Kişi Kadrosu	472
3.8.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı	483
3.8.1.6. Zaman	485
3.8.1.7. Mekân	486
3.8.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ	486
3.8.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük	486
3.8.2.2. Anlatım Teknikleri	491
3.8.2.3. Dil ve Üslup	493
3.8.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ	494
3.8.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem	494
3.8.3.2. Temalar	495
3.9. YAVUZ	502
3.9.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ	502
3.9.1.1. Romanın Kimliği	502
3.9.1.2. Vaka	502

3.9.1.3. Özet	502
3.9.1.4. Kişi Kadrosu	515
3.9.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı	521
3.9.1.6. Zaman	522
3.9.1.7. Mekân	523
3.9.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ	523
3.9.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük	523
3.9.2.2. Anlatım Teknikleri	524
3.9.2.3. Dil ve Üslup	526
3.9.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ	527
3.9.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem	527
3.9.3.2. Temalar	528
3.10. ŞAH VE SULTAN	532
3.10.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ	532
3.10.1.1. Romanın Kimliği	532
3.10.1.2. Vaka	532
3.10.1.3. Özet	532
3.10.1.4. Kişi Kadrosu	541
3.10.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı	553
3.10.1.6. Zaman	554
3.10.1.7. Mekân	555
3.10.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ	556
3.10.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük	556
3.10.2.2. Anlatım Teknikleri	558

3.10.2.3. Dil ve Üslup	559
3.10.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ ...	560
3.10.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem	560
3.10.3.2. Temalar	561
3.11. EFETÜRK YAVUZ HAN	570
3.11.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ	570
3.11.1.1. Romanın Kimliği	570
3.11.1.2. Vaka	570
3.11.1.3. Özet	571
3.11.1.4. Kişi Kadrosu	578
3.11.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı	585
3.11.1.6. Zaman	587
3.11.1.7. Mekân	587
3.11.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ	588
3.11.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük	588
3.11.2.2. Anlatım Teknikleri	592
3.11.2.3. Dil ve Üslup	595
3.11.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ	598
3.11.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem	598
3.11.3.2. Temalar	599
3.12. İKİ HÜKÜMDAR BİR KADIN	604
3.12.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ	604
3.12.1.1. Romanın Kimliği	604
3.12.1.2. Vaka	604

3.12.1.3. Özet	604
3.12.1.4. Kişi Kadrosu	611
3.12.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı	619
3.12.1.6. Zaman	620
3.12.1.7. Mekân	621
3.12.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ	621
3.12.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük	621
3.12.2.2. Anlatım Teknikleri	624
3.12.2.3. Dil ve Üslup	626
3.12.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ	627
3.12.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem	627
3.12.3.2. Temalar	627
3.13. TAC-I SULTAN SELİM	634
3.13.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ	634
3.13.1.1. Romanın Kimliği	634
3.13.1.2. Vaka	634
3.13.1.3. Özet	634
3.13.1.4. Kişi Kadrosu	642
3.13.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı	648
3.13.1.6. Zaman	648
3.13.1.7. Mekân	649
3.13.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ	650
3.13.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük	650
3.13.2.2. Anlatım Teknikleri	652

3.13.2.3. Dil ve Üslup	654
3.13.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ	655
3.13.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem	655
3.13.3.2. Temalar	655
3.14. İDA'NIN MERHAMETİ	659
3.14.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ	659
3.14.1.1. Romanın Kimliği	659
3.14.1.2. Vaka	658
3.14.1.3. Özet	659
3.14.1.4. Kişi Kadrosu	663
3.14.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı	673
3.14.1.6. Zaman	673
3.14.1.7. Mekân	674
3.14.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ	676
3.14.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük	676
3.14.2.2. Anlatım Teknikleri	679
3.14.2.3. Dil ve Üslup	680
3.14.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ	681
3.14.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem	681
3.14.3.2. Temalar	682

BÖLÜM IV

4. TARİHÎ ROMANDA YAVUZ SULTAN SELİM HAN'IN EDEBÎ TEMSİLİ	686
--	------------

4.1. YAVUZ SULTAN SELİM ESİR KIZLAR ARASINDA	687
4.2. YAVUZ SULTAN SELİM HAN	691
4.3. YAVUZ'UN PENÇESİ	695
4.4. YAVUZ SULTAN SELİM AĞLIYOR	701
4.5. ŞEHZADE SELİM	705
4.6. ŞİRPENÇE	709
4.7. MİSİR'A DOĞRU	716
4.8. CİHAN PADİŞAHI YAVUZ SULTAN SELİM	729
4.9. YAVUZ	738
4.10. ŞAH VE SULTAN	746
4.11. EFETÜRK YAVUZ HAN	755
4.12. İKİ HÜKÜMDAR BİR KADIN	765
4.13. TAC-I SULTAN SELİM	771
4.14. İDA'NIN MERHAMETİ	777
SONUÇ.....	780
KAYNAKLAR.....	784
ÖZGEÇMİŞ.....	799

KISALTMALAR

A.	Ansiklopedi	MÖ	milattan önce
AKDTYK	Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu	MS	milattan sonra
		s.	sayfa
AKM	Atatürk Kültür Merkezi	S.	sayı
		sd.	sadeleştiren
a.g.e.	adı geçen eser	SBED	Sosyal Bilimler
a.g.m.	adı geçen makale		Enstitüsü Dergisi
a.g.md.	adı geçen madde	TAED	Türkiyat Araştırmaları
bkz.	bakınız		Enstitüsü Dergisi
C.	cilt	TDK	Türk Dil Kurumu
çev.	çeviren	TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
ç.n.	çevirenin notu	TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı
d.	doğum		İslam Ansiklopedisi
haz.	hazırlayan(lar)	TYB	Türkiye Yazarlar
İA	İslam Ansiklopedisi		Birliği
İSAV	İslami İlimler Araştırma Vakfı	vb.	ve benzeri
		vd.	ve devamı
İÜEF	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi	Yay.	yayın
		YT	Yeni Türkiye
md.	madde		

GİRİŞ

İnsanoğlunun kendi yaratılış serüvenini ve yaşam mücadelesini ifade eden sanatın farklı kollarından istifadesi, bilinmek dürtüsünün haz giysisiyle ete kemiğe bürünmesidir. Bilim adamları tarafından tam mahiyetiyle vakıf olunamayan ve bu sebeple karanlık çağ olarak adlandırılıp bilinmezlik tabiri çerçevesinde değerlendirilen dönemlerde dahi insan, kendini farklı yollarla ifade edebilmenin peşinde olmuştur. Yaratıcı, kainatın her noktasında farkına varılmasını sağlayacak bir kurguyu meydana getirip bunun özüne insanı yerleştirerek kutsal kitaplar aracılığıyla kendi bilinirliğini her daim insana hatırlatır. İnsanın yaratılış serüveninde benliğinin özüne yerleştirilen yaratıcının bilinmesi anlayışının zamanla insanın kendi kendini anlamlandırmasına, kendini bilmesine fayda sağlayacak bir serüvene dönüştüğüne şahit olunur. Bu seyrinde sanat mefhumunun ortaya çıkışı insanın estetik olgularla genel geçer bilinirliğe “öykünme”si olarak ele alınabilir. Vakaya anlatma esaslı edebî türlerin penceresinden bakılması roman özelde olmak üzere ifade edilen öykünmenin modern zamanlarda insanın dünya mekânındaki serüveninin sözcüsü ve en önemli şahitlerinden birisi olarak tezahür ettiğinin görülmesini sağlar. Tarihî bir kişilik olan Yavuz Han’ın kurmacaya konu edilmesi okuyucuyu uzun, bir o kadar da girift bir serüven olan tarihle yüz yüze getirmekle birlikte, yazarın tarih anlayışına göre farklı karakterizasyonda bir Yavuz Han’ı da ortaya çıkarabilir. Çalışmanın temelini; Yavuz Han üzerine yazılmış romanlarda bu kişinin modern kurmaca anlayışta nasıl ele alındığını tespit edebilme isteği bir serüven olarak ifade edilen tarih olgusuna atıfta bulunarak; tarihin “(...) pek çok parçası kayıp bir iç içe

*geçmeli bulmaca (...)*² özelliğinin itibarı âlemdeki çözümüne odaklanabilme düşüncesi oluşturmaktadır. Bu beyanda farklı dönemlerde, farklı maddi ve manevi iklimlerden esinlenen tarihî vaka kurgulayıcılarının, dönemi itibarı ile İslam yurtlarının önemli bir bölümünü bir bayrak altına toplayan ve dinî tefrika olarak kabul edilen Şiilik anlayışıyla mücadele eden Yavuz Han kişisinin edebî karakterizasyonunu nasıl ele aldıkları incelenmiştir.

“*Tarih, edebiyatta dün değil, bugündür, yarındır.*”³ düşüncesi özelde insanın genelde medeniyetin yaşam serüveni olan tarihin kitleler tarafından farkındalığının artırılmasında edebiyatın ona aracılık işlevini ifade eder. Yavuz Han dönemindeki mücadelelerin günümüzde dahi sosyal, kültürel, dinî ve siyasi anlamda hâlâ gündemde bulunması tarihin güncelde yorumlanmasının edebiyat aracılığıyla yapılmasını sağlarken, iki disiplinin iş birliğinin de canlı örneğini teşkil eder. Bu minvalde edebiyatın, “*(...) öteki yazılardan, yazarlardan doğ[duğu]*”⁴ gerçeği, tarihin edebiyat açısından üretime gebe hâlini imler.

Gross, Hegel’in düşüncelerini daha da genişleterek tarih için “*Bir ulusun ve onun ulusal psikolojisi*” veya “*halkın ruhu*”⁵ der. Tarih bir milletin hayatından, düşünce dünyasından dışlanamayacak kadar o milletin ruhuna tesir eden bir özelliğe sahiptir. Bu tesirin edebî esere ister popüler ister estetik ölçülerde yansımaması düşünülemez. Vakaya bu açıdan bakılması, Mehmet Niyazi’nin “*İnsan tabiatın değil, tarihin çocuğudur.*”⁶ sözünün geçerliliğinin daha iyi anlaşılmasını sağlarken Gross’un tarih hakkındaki düşünceleriyle bütünlük arz eden bir durumun da olduğunu gösterir. Gross’un ve Mehmet Niyazi’nin tarih

² Edward Hallet Carr, *Tarih Nedir?*, İletişim Yay., 15. Baskı, İstanbul 2011, s.64.

³ Tarık Buğra, “Edebiyat ve Tarih”, Argos Dergisi, S. 3, Kasım 1998, s.175

⁴ Ahmet Oktay, *Romanımıza Ne Oldu?*, Dünya Yay., 1. Baskı, İstanbul 2003, s.70

⁵ Harvey Seymour Gross, “Tarihin Anlamı”, Argos Dergisi, S. 3, Kasım 1998, s.172

⁶ Özlem Fedai (haz.), *Romanı Konuştular*, Sütun Yay., İzmir 2011, s.184.

hakkındaki düşüncelerinin geçerliliği Türk edebiyatında bu roman türünde oldukça fazla eser verilmesi sebebiyle doğrulanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucularının birer imparatorluk görevlisi oldukları halde, yeni kurulan Türk Devleti'ne yeni bir gelecek hazırlama düşünceleri bakiyesi oldukları imparatorluktan ziyade uzak tarihe yönelmelerine sebep olmuştur. Osmanlı'nın Müslümanlık olgusu üzerine inşası, Türkiye Cumhuriyeti'nin de Müslümanlığı dışlamamakla birlikte Türklük üzerinde yükselmesi olarak gerçekleşecektir. Zira uzak tarihin romanlaştırılmasında Türklük vurgusu her zaman ön plandadır. Tarih-siyaset-edebiyat üçgeninde şüphesiz siyasi anlayışın tesisinde edebiyatçılar, yazacakları romanlarla uzak tarihi ana getirip, Karlofça Antlaşması'ndan (1699) bu yana Batı karşısında geri çekilmişlik, aşağılanmışlık gerçeğini tarihin mağrur anlarının hatırlatılmasıyla bir nebze de olsa hafifletebileceklerdir. Namık Kemal'in Osmanlı Beyliği'nin büyük bir devlet haline gelişi, Selahattin Eyyubi, Fatih Han ve Yavuz Han gibi Türk-İslam büyüklerini anlattığı *Evrak-ı Perişan* (1872) eseri ve *Cezmi* (1880) romanı imparatorluk neslinin büyük yıkıma giderken tarihi anımsamaları ve halka anımsatmak istemelerinin bir tezahürüdür. İşte Cumhuriyet yazarları bilinç olarak imparatorluktan millî devlete geçiş sürecinde Namık Kemal neslinin çok önce başlattığı tarihe yönelme hamlesini farklı sebeplerle de olsa devam ettireceklerdir.

Tarihî romanın edebiyatımızdaki serüvenini ifade de yazarların "*Yaşamak Hatırlamaktır*" sözü gereğince uzak veya yakın tarihîliği kendi bakış açılarıyla edebî bir üslupla hatırlatmaya çalıştıkları görülür. Yazarın ilk aşamada tarihîliği kendinin hatırlaması tarihî roman adında kitlelerin hafızasının canlandırılmasını veya uç bir tabirle şekillendirilmesini sağlayacaktır. Elbette tarihî romana bakış

açımızda estetik öğelerin bulunma zorunluluğu tarihi çok yönlü ele alma gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Tarihî roman okumayı sadece entrika ve savaş tarihi okumaktan ziyade, yazarın dönem insanının hayata bakışını, mantığını, olayların toplum üzerindeki tesirini esere yansıtabileceği düşüncesi tarihî romana sosyoloji disiplini aracılığıyla yeni bir nefesin, yeni bir sesin dâhilini öngörmektedir.

Tarihî roman topluma ortak bir tarih bilinci vererek toplumu gelecek doğrultusunda güdüleyebilir. Bu düşünce tarihi, itibari âlemde sadece başarıların ifadesi olarak algılamak yerine, aksine tarihi başarı ve başarısızlık şeklinde bir bütün olarak gören yaklaşım biçimi olarak değerlendirilmelidir. Bir millet modern dünyada bulunduğu noktanın yeterliliği veya yetersizliği üzerinde düşünmek istiyorsa tarihindeki yanlışları iyi mütalaa etmelidir. Tarihî roman yazarının eserinde girişeceği eleştirel kurgu sosyologların, sanat tarihçilerinin ve meslekten edebiyatçıların bilimsel kalıpta ifade edemedikleri gerçeklerin romanda hayat bulmasını sağlayacaktır. Burada, yazarın kurgu mantığının bilimsel gerçekliğin dışında olduğu, hiçbir zaman okurun gözden kaçırmaması gereken noktalardan birisidir.

Tarihî bir kişi olan Yavuz Han'ı kurmacanın merkezine alan veya ondan yardımcı kişi konumunda yararlanan eserlere bakıldığı zaman ilk tarihî romanın, Niyazi Ahmet Banoğlu tarafından yazılarak 1945 yılında basımı gerçekleştirilen *Yavuz Sultan Selim Esir Kızlar Arasında* adlı eser olduğu görülür. Eserde Yavuz Han'ın kişilik özelliği açısından olumluluk ve olumsuzluk arasında bir yerlerde bulunduğu söylenebilir. Zira yazar, dönemin siyasi koşullarının da etkisiyle yeni kurulan devletin uzak tarih tasavvurunu atlayarak bir Osmanlı padişahını yardımcı

kişi konumunda olsa da kurmacaya dâhil etmiştir. *Tarihî Romanda Yavuz Sultan Selim Han'ın Edebi Temsili* bölümünde bu konu hakkında ayrıntılı değerlendirme yapılmıştır. Bu hususta amacımız Yavuz Han üzerine yazılan ilk tarihî romanla son tarihî roman arasında bir nevi Türk edebiyatında tarihî roman türünün gelişirken değişimini göz önüne serecek bir seyrin olup olmadığını ifade edebilmektir. Edebiyatımızda 90'lı yıllarla birlikte tarihî roman alanında eskiye nazaran yetkin örneklerin verilmeye başlanması ve yazarların Osmanlı'yı bu roman türüyle tekrar ele almaları Cumhuriyet romanında tarihe yeniden yönelişin olduğunu gösterir. Bu minvalde Yavuz Han üzerine yazılan eserler 2000'li yıllarla birlikte ivme kazanmıştır. Burada; edebiyatımızın genel eğilimi, popüler isteklerin göz ardı edilememesi, siyaset-edebiyat ilişkisinde dönemin siyasi telakkisinin yazarlar üzerinde etkili olması vb. durumların bulunduğu söylenebilir. Ama Yavuz Han üzerine yazılan eserlerde o tamamen olumsuz bir kişilik olarak ele alınmaz. Genel itibarı ile yüceleştirilen bir sultandır. Ama tarihî romanın özünü teşkil eden; “*zaman değiştikçe yorumun da değişeceği*”⁷ gerçeği gelecekte yazılacak romanlarda farklı bir Yavuz Han kişisinin kurgulanmasının önünde engel değildir. Aynı Nedim Gürsel tarafından yazılan ve Fatih Han'ı alışlagelmişin dışında kurgulayan *Boğazkesen* romanı gibi.

⁷ Mete Tunçay, “Tarih ve Roman İlişkisi Üzerine”, *Tarih ve Toplum Dergisi*, C.33, S.198, Haziran 2000, s.348.

BÖLÜM I

1.1. YAVUZ SULTAN SELİM HAN'IN HAYATI

1.1.1. Padişah Olmadan Evvel Osmanlı Devleti'nin Durumu

Türk milletinin âli tarihinde cihanşümül karakteri haiz en büyük siyasi teşekkül olan Osmanlı Cihan Devleti, 1299 yılında Anadolu'nun batısında Söğüt-Domaniç civarında 400 çadırdan⁸ mürekkep Kayı boyuna mensup Türkler tarafından kurulmuştur.

Efsaneye göre; “Oğuz Han'ın Günhan, Ayhan, Yıldızhan, Gökhan, Dağhan, Denizhan adlarında altı oğlu vardı. Bunlardan ilk üç oğlundan gelmiş olan Oğuz boylarının üçü yani Gün, Ay, Yıldız hanlar sağ kol ve diğer üç oğlu da sol kolu teşkil ederlerdi. Oğuz Han'ın altı oğlundan her birinin dört boyu olup hepsi yirmi dört boydu; Oğuz aşiretleri bu dört boydan gelmişlerdi. (...) Bu altı Oğuz boyunun Gün, Ay, Yıldız hanlardan gelen kollarına Bozoklu ve diğer Gök, Dağ ve Deniz kollarına da Üçoklu denilirdi.”⁹

Osmanoğulları Oğuz Han'ın oğlu Günhan'ın Kayı boyuna mensupturlar. Sultan Alparslan Malazgirt Savaşı'nın kazanılmasıyla birlikte Anadolu'nun muhtelif bölgelerine Türkleri yerleştirmeye başlamıştır. İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* adlı çalışmasında Kayıların Anadolu'nun fethinden çok önce buralara geldiğini ve yer tuttuğunu belirtir.¹⁰ Tarihî kaynaklara göre Kayı boyuna mensup bir grubun Anadolu Selçuklu hükümdarı I. Alâüddin Keykubat (1219-

⁸ “Bu çadırlarda 4000 insan yaşıyordu.” Muhammed Harb, *Tarihte ve Medeniyette Osmanlılar*, Ark Yay., İstanbul 2006, s.24.

⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.I, TTK Yay., 10. Baskı, Ankara 2011, s.3; Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, TTK Yay., C.I, Ankara 2010, s.202-208.

¹⁰ Bkz., İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., s.98.

“Kayıların dokuzuncu miladi asırdan itibaren Selçukîlerle beraber Ceyhun Nehri'ni geçerek İran'a geldikleri hakkında müverrihler müttetiktir. Bir rivayete göre Ceyhun'u geçen Kayılar Horasan'da Merv ve Mahan tarafına yerleşmişler ve sonra Moğolların tecavüzleri üzerine yerlerini bırakarak Azerbaycan'a ve Doğu Anadolu'da Ahlat taraflarına gelmişlerdir. Bu kayıtlara göre Kayı boyu Selçukîlerle beraber Horasan'a ve Moğolların tecavüzleri üzerine Celâlüddin Harezmsâh ile Azerbaycan'a ve Doğu Anadolu'ya hicret eylemiş oluyorlar. Muhtelif rivayetlerin tetkiklerine nazaran Kayıların Harezmsâh kuvvetleri arasında Doğu Anadolu'ya geldikleri zannı kuvvetli olup bu da meşhur ananeye uymaktadır. Hâlâ Birecik vilâyetinin merkezine bağlı Mahan adında bir köy vardır. Fakat XI. yüzyıl sonlarından itibaren Diyarbakır, Hasankeyf ve Harput'ta hükümet eden Artukluların Kayı boyundan olduklarına göre bir kısım Kayıların çok zaman evvel Doğu Anadolu'ya geldikleri hatırdan çıkmamalıdır.” Bkz., aynı yer, not 1.

1236) devrinde Ankara'nın batısında -Karacadağ civarına- iskân edilmeleri sağlanmıştır.¹¹

Babası Ertuğrul Gazi'den sonra beyliğin başına geçen Osman Gazi (1299-1324), beyliğin hâkimiyet alanını büyüterek, Bizans sınırında önemli fetihler yapmıştır. Orhan Gazi döneminde (1324-1362) beylikten devlete geçişin hız kazandığı, devlet yapılanmasının çekirdeğini teşkil eden; “*ilk Osmanlı akçesinin basımı*”, “*Divan'ın kurulması ve ilk vezirin atanması*”, “*şehir, kaza idarelerinin tesisi*”, ve “*askeri düzen*”in teşkiline dair birçok önemli devlet organının kurulmasına şahit olunur. Ayrıca bu dönemde fetihlerin istikametinin Anadolu'dan Rumeli'ne çevrilmesi Osmanlı fetih anlayışının Anadolu'yla yeterli olmayıp cihanşümul bir mahiyet arz etmesi açısından da önemlidir.

“*Osmanlı Beyliği, kesinlikle Gazi Osman Bey tarafından kurulmuş, Orhan zamanında bir sultanlık haline getirilmiştir. Sultan unvanı alan ilk Osmanlı hükümdarı Orhan'dır. (1336)*”¹²

I. Murat Han dönemi (1362-1389), Osmanlının Balkanlarda önemli fetihler yaptığı, devletin bu topraklarda kalıcılığının büyük oranda perçinlendiği bir zaman dilimidir. Yıldırım Bayezid Han (1389-1402), Osmanlı Devleti'nin Cihan Devleti olması yolunda önemli atımlar atan bir hünkârdır. Büyük ölçüde Anadolu Türk Birliği'nin sağlanması, İstanbul'un kuşatılması ve Balkanlarda kesin zaferlerin alınması bu dönemin öne çıkan fetih hamleleri arasındadır. Emir Timur

¹¹ Bkz., İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., s.99.

Ayrıca yazar bu bölgeye yerleşen ve reisleri Ertuğrul Gazi olan Kayı boyuna mensup Türklerin bu bölgedeki iskân hareketliliklerine dair şu bilgileri veriyor: “Bu Kayıların Anadolu'ya geldikten sonra ne suretle dağıldıkları hakkında değişik rivayetler vardır. Meşhur olanı Ahlat'a yerleşen Kayılar oradan Erzurum ve Erzincan'a, daha sonra Amasya'ya gelerek oradan Halep taraflarına göç etmişler. Fakat Câber kalesi civarında reisleri Süleyman Şah'ın Fırat'ı geçerken boğulması üzerine orada durmuşlar ve burada Kayılar ve onlarla beraber olan aşiretler ikiye ayrılmış bir kısmı orada kalmış ve bir kısmı da Çukurova'ya gelmişlerdir. Çukurova'ya gelmiş olanlar da ikiye bölünerek bir kısmı Erzurum civarında Pasin ovasına Sürmeliçukur'a gelmiş ve burada da aralarında ihtilâf çıkarak bir kısmı asıl yurtlarına dönmüşler ve Ertuğrul ile kardeşi Dündar'ın emrindeki dört yüz çadır halkı bir müddet Sürmeliçukur'da kaldıktan sonra Orta Anadolu'ya göç edip Alâüddin Keykubad'a müracaat ederek Karacadağ taraflarına Rum hududuna doğru yerleştirilmişlerdir.” Bkz., a.g.e., s.99, not 1.

¹² Halil İnalcık, *Devlet-i 'Alîyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, Türkiye İş Bankası Yay., 49. Baskı, İstanbul, 2009.

ile yapılan Ankara Savaşı (1402) devletin “*Fetret Dönemi*” olarak adlandırılan, yıkılışın eşiğine geldiği bir dönemin açılmasına neden olur. I. Mehmet Han (1413-1421), şehzade gailisini sona erdirerek bu sancılı sürecin geçilmesini sağlayarak devlet hükmünün tesis edilmesini sağlar. Bu özelliğiyle I. Mehmet Han’a devletin ikinci kurucusu payesi verilir. II. Murat Han’ın hükümranlığı (1421-1444, 1446-1451), “*Fatih Mehmet’in imparatorluğuna bir hazırlık dönemidir.*”¹³ Özellikle 1444 yılında haçlılara karşı kazanılan Varna Savaşı, Batı’nın Osmanlıyı Balkanlardan atma ümidinin sona erdiği bir savaştır.¹⁴

Fatih Sultan Mehmet Han’a (1421-1444, 1446-1451) kadar gelen süreçte devlet asırlardır Türk-İslam dünyasının sevdalısı olan İstanbul’a vuslatın rüyasını kurmuş; bu istikamette İstanbul, Yıldırım Bayezid Han ve II. Murat Han devirlerinde kuşatılsa da haçlı ittifakı, Emir Timur tehlikesi gibi sebeplerle kuşatmalar başarısız olmuştur. Asırlardan beri Türk-İslam âleminin gördüğü bu rüyayı gerçekleştirmek II. Mehmet Han’a nasip olmuş, böylelikle Osmanlı Devleti “*Cihan Devleti*” payesini almıştır. Mübarek beldenin kutlu fethinin gerçekleşmesiyle Hz. Muhammet’in hadisine mazhar olup “*Fatih*” ünvanını alan II. Mehmet Han, “**Nizâm-ı Âlem İ’lâ-yı Kelimetullah**” davası mucibince fühühata devam etmiştir. Onun saltanatı sürecinde “*Sırbistan, Mora, Candaroğulları toprakları, Trabzon Rum İmparatorluğu*” ilhak edilmiştir. Doğu Akdeniz’de Yunan adalarının ele geçirilmesi de karadaki fetih anlayışının denizlere yansması mahiyetindedir. Batı’da yapılan fetihlerle birlikte, Karadeniz’de Cenevizlilere düzenlenen seferler, Ceneviz sömürgelerinin ilhakıyla

¹³ H. İnalçık, a.g.e., s.105.

¹⁴ Bkz. İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., 245-452; H. İnalçık, a.g.e., s.9-107.

neticelenir. Bu seferlerin önemli bir getirisi de Kırım Hanlığı'nın Osmanlı nüfuzu altına girmesidir.

Anadolu Türk birliğini, Karamanoğulları'nın da içinde bulunduğu diğer beylikleri Osmanlı mülküne ilhakla sağlayan Fatih Han -Trabzon Rum İmparatorluğunun ortadan kaldırılmasıyla- Osmanlı sınırlarını doğuda Akkoyunlulara, güneyde Memlülklere dayandırır. Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın "cihangirlik" düşüncesi onu Osmanlıya karşı bilhassa Venedikliler nezdinde temaslara geçirmiştir. Emir Timur gailisinin Osmanlı hanedanına büyük bir tecrübe bırakması ve aynı olumsuzluğun Akkoyunlular tarafından tekrar yaşatılmaması için bu devletin bütün faaliyetleri yakinen Fatih Han tarafından takip edilmiştir. Devletler arasında yaşanan olumsuz olaylar iki devleti 11 Ağustos 1473'te Tercan yakınlarında bulunan Otlukbeli mevkinde karşı karşıya getirir. Yapılan savaş neticesinde Fatih Han büyük bir zafer kazanarak Doğu'dan gelecek tehlikeleri bir süreliğine bertaraf eder.¹⁵ Akkoyunlular yerine ikame edilen ve temelinde İslam dinîni farklı yorumlayan bir anlayışın olduğu tarikat devleti Safeviler kurulmuştur. Bu devletin Osmanlı mülkü için ne denli büyük bir tehlike olduğu II. Bayezid Han'ın son dönemlerinde daha iyi anlaşılacaktır.

Osmanlıların Memlük Devleti ile olan ilk münasebeti I. Murat Han devrine tesadüf eder. Bu durumu Yıldırım Bayezid Han zamanında dostane ilişkilerin gelişim seyri izler. İstanbul'un fethiyle Memlük hükümdarı Seyfeddin Aynal'a (1453-1460) Fatih Han'ın İstanbul'un fethini haber vermek ve Aynal'ın tahta çıkışını kutlamak için gönderdiği mektubunda Fatih Han, "*Memlük sultanına 'hac*

¹⁵ Bkz., İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., s.452-490; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.II, TTK Yay., 10. Baskı, Ankara 2011, s.13-132.

farizasını ihyâ' hizmetini bırakıyor, kendisi de 'gazâ ve cihad ehlini techîz etmek' vazifesini alıyordu."¹⁶

Dulkadır Beyliği her iki devletin birbirine üstünlük sağlayabilmesinin merkezi konumundaydı. Beylik üzerinde hâkimiyet kurabilme uğraşı iki Sünni devlet olan Osmanlı ve Memlûkleri karşı karşıya getiren âmillerden sadece birisidir. Hicaz su yollarının tamiri için karşılıklı hasmane tutumların izlenmesi siyasi çekişmeye dinî koşulları da ekliyordu. Ayrıca iki devlet arasında muhtelif zamanlarda yaşanmış "*diplomatik münasebetsizlikler*" savaş ortamını hazırlayan diğer âmiller arasındadır.¹⁷

Osmanlı-Memlûk ilişkileri iyi bir seyir içerisindeyken yukarıda sebeplerini izaha çalışılan olaylar neticesinde aradaki mücadele "İslam dünyasının sözünü söyleyebilme" anlayışına dönüşmüş, ilişkiler gitgide kötü bir vaziyete bürünmüştür. Fatih Han'ın 29 Nisan 1481 yılında Memlûklere karşı büyük bir sefer hazırlığı içerisindeyken ani vefatı iki devlet arasındaki mücadelenin bittiği anlamında değil, sadece oyuncuların değiştiği, nihai sonucun vuku bulacağı gelecekte bir zamana aksetmesi olarak ele alınması gerekir. Fatih Han'ın 50 yaşında vefatı, istikameti Doğu'yu gösteren savaş yayının kendisinden sonra Osmanlı mülkünün sözünü söyleyecek hünkârlara mirası mahiyetindeydi.

Fatih Sultan Mehmet döneminde devlet anlayışında tesis edilen kurumlar ve fetihlerde izlenen politikalar ifade edildiği üzere Osmanlı Devleti'ne "Cihan Devleti" payesi kazandırmış, Osmanlı hükümünün kanun olduğu bu topraklar bu hükümün hâkimiyetine mazhar olmuştur. "*Fatih Sultan Mehmet, imparatorluğu*

¹⁶ M. C. Şehabettin Tekindağ, "Fatih Devrinde Osmanlı-Memlûklü Münasebetleri", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, S.30, Mart 1976, s.75,

¹⁷ Ş. Tekindağ, a.g.m, s.73-85; Ayrıca bkz., Muhammed Harb, *Yavuz Sultan Selim'in Suriye ve Mısır Seferi*, Yeni Asya Yay., İstanbul 1986, s.36. (Bu eser Muhammed Harb'in İstanbul Ü. Tarih Bölümü'nde hazırladığı "*I. Selim'in Suriye ve Mısır Seferi Hakkında İbni İyas'ta Mevcut Haberlerin Selimnamelerle Mukayesesi*" adlı doktora çalışmasının hûlasası mahiyetindedir.)

merkezi-mutlak bir yetki modeliyle kurandır: Yavuz ve Kanuni bu modelin en gelişmiş düzeyde uygulayıcısıdır.”¹⁸

Fatih Han’dan sonra hükümdar olan II. Bayezid Han dönemi (1481-1512) bir nevi yükselme döneminde durgunluğun yaşandığı, fetihlerin yavaşladığı bir zaman dilimidir.

II. Bayezid Han naif yürekli, kan dökmekten hazetmeyen, sulhun hâkimiyetini devlet anlayışının merkezine alan bir hünkârdır. Dirayetli yönetimler zamanında sulh hem Osmanlı ülkesinde hem de komşu ülkelerde halkın faydasına olan bir mefhum olsa da II. Bayezid Han’ın yönetimi çoğu zaman liyakatsiz devlet ricaline bırakması, Osmanlı mülkünün temelini oluşturan gazâ ruhu ve bu ruhun Anadolu’daki temsilcileri olan Tımarlı sipahilerin üzerinde menfî tesire sebep olur. Ayrıca ekonomik zorlukların sabırları tükettiği bir devirde bazı yöneticiler ve halkın bir kesimi devletin âli menfaatlerinden ziyade şahsi ikballerinin peşine düşerler.¹⁹ Fetihlerin yavaşlamasında şüphesiz Bayezid-i Veli’nin kardeşi Cem Sultan²⁰ ile girdiği taht mücadelesi önemli bir rol oynar.

¹⁸ Yaşar Yücel, Ali Sevim, *Osmanlı Klasik Döneminin Üç Hükümdarı: Fatih-Yavuz-Kanuni*, TTK Yay., Ankara 1991, s.VII-VIII.

¹⁹ Bkz., Çağatay Uluçay, “Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?” [I], İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, C.6, S.9, Mart 1954. (Yazarın aynı isimde muhtelif tarihlerde üç makalesinin neşri hasebiyle herhangi bir karışıklığı önlemek için parantez içerisinde verilen numaraların şahsımızca belirtilme lüzumu duyulmuştur.)

²⁰ Şehzade Cem’e “Sultan” unvanının verilmesinde kısa süren bir hükümdarlık macerası tesadüf eder. Ağabeyi II. Bayezid’in hükümdarlığını ilanıya birlikte, Şehzade Cem asker toplayıp Bursa üzerine yürümüştür. II. Bayezid tarafından gönderilen orduyu mağlup ederek (28 Mayıs 1481) Bursa’ya girmiş, burada kendi adına para kestirip, hutbe okutarak hükümdarlığını ilan eder. Yalnız bu hükümdarlık süresi sadece 18 gün sürmüştür. Bu hırslı şehzadenin hâkimiyet süresinden sonra vefatına kadar geçen 14 yıllık sürenin hemen hemen 13 yılı şövalyelerin, Fransa kralının, Papa’nın esareti altında geçmiştir. 1495 yılında Napoli’de vefat eden Cem Sultan’ın naaşı ancak 1499 yılında II. Bayezid Han’ın talebi üzerine Türkiye’ye gönderilmiştir. Bursa’da büyük ağabeyi Şehzade Mustafa’nın yanında medfundur. II. Bayezid Han kardeşinin vefatını duyunca gıyabında cenaze namazı kıldırması, üç gün matem ilan etmiş ve yüz bin akçe sadaka dağıtmıştır. Şiire, edebiyata düşkün, Fatih Han’ın pek sevdiği bu şehzade öldüğünde daha 36 yaşındadır. Bkz., İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e, C.II, s.163-174; Muammer YILMAZ, *Cem Sultan*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2011.

Ağabeyine şiir aracılığıyla meramını anlatması bakımından şu beyit dikkate şayandır:

“Sen bister-i gülde yatasın şevk ile handân / Cem hecr ile bâlin idine hârî sabeb ne?”

Bu saltanat-ı dünyeye ola adle mukarin / Haccü’l Haremeyn âni taleb kılssa aceb ne?

(Sen gül yastığında neşe ile gülerek yatarken, benim mihnet fırınında dert çekmeme (yanmama) sebep nedir? Bu dünya saltanatı eğer adilane ise hacı olmuş bir kimsenin onu istemesi neden şaşılacak bir şey olsun.)

Cem Sultan'ın saltanat iddiası kendisini Karamanoğulları'yla, Memlûklerle, Rodos şövalyeleriyle nihayetinde Papa'ya kadar uzanan ittifaklara götürür. Cem Sultan'ın saltanat için Osmanlı düşmanları nezdinde giriştiği olaylar II. Bayezid Han'ın çoğu zaman fetih politikasını etkilemiş, biraz da hünkârın mizacının etkisiyle içtimai hayatta yeniliklere imza atılmış, devlet İslam dünyasının siyasi önderliğinin yanında ilim dünyasının da önderliğini elde etmiştir.²¹ II. Bayezid Han, babası döneminde fethedilemeyen Boğdan'ı Osmanlı hâkimiyetine alır. Lehistan'a seferler düzenleyen hünkâr, denizlerde Venediklilere karşı önemli zaferler elde eder, bir taraftan da Endülüs Müslümanlarının Avrupalılar tarafından katliama maruz bırakılmamaları için onlara yardıma koşar. II. Bayezid Han döneminde Osmanlı-Memlûk ilişkileri Fatih Han dönemine nazaran daha da gerginleşerek, 1485-1491 yılları arasında iki devlet arasında muharebelerin yaşanmasına sebep olur. 1491 yılında Memlûk Devleti'yle mütareke yapılsa da

Bu siteme II. Bayezid Han şu şekilde mukabelede bulunur:

Çün rûz-ı ezel kismet olunmuş bize devlet / Takdîre rızâ vermiyesin böyle sebep ne?

Haccü'l-Haremeyn diyüben dâva kılarısn/ Bu saltat-ı dünyevîye bunca taleb ne? (Mademki saltanat ezelden bize kismet olmuş, takdîre böyle razı olmamana sebep ne? Sen, bana hacı olduğunı iddia ediyorsun. O halde hacı olmuş insanın bu dünya saltanatını istemesinin manası ne?)” M. Yılmaz, a.g.e., s.54.

Türk milleti Osmanlı hanedanına mensup şehzadeler içerisinde belki de en fazla muhabbeti Cem Sultan ile Süleyman Han'ın büyük oğlu Şehzade Mustafa'ya beslemiştir. Cem Sultan babasının karakterini taşıyan, 'Fatih' ruhu özümsemiş bir şehzadeydi. Şehzade Mustafa da dedesi Yavuz Han misali cihangirlik emarelerini taşıyan kişiliğe sahipti. Yani her ikisi de “Şahların kalıcılığı evlat iledir, selef halefın adıyla yaşar.” (İdris-i Bidlisi, *Selîm Şah-nâme*, haz., Hicabi Kurlangıç, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s.50.) sözündeki derin anlama layık şehzadelerdi. Ama mukadderat ikisine de saltanatı nasip etmedi. Asırlardır bu iki cevhere beslenen deruni muhabbet galiba onları ölüme götüren maceralarının da etkisi bulunuyor. Hal böyle iken bazı yazarların Cem Sultan'a olan sevgiyi; “Cem-severlik oryantlizmin bir yan ürünüydü.” (Reha Bilge, *1514-Yavuz Selim ve Şah İsmail*, Giza Yay. İstanbul 2010, s.11) diyebilme gafletinde bulunmalarını, milletimizin sevgi anlayışından nasibini alamamak ve hanedanı anlamamak olarak değerlendiriyoruz. Bilhassa 21. asırda popüler kültürün etkisiyle sevgimizin ve nefretimizin oryantlist zihniyet tarafından yönlendirilmeye çalışıldığı doğru olsa da Cem Sultan'a olan muhabbet Batı istediği için oluşmadı. Bu sevgi; dünya tahtına 18 gün oturan Şehzade'nin, hükümrânlığı ebede kadar sürecek gönül tahtına oturması anlamına geliyor ve tarih onu 'Sultan' payesiyle taltif ediyordu. Cem Sultan'ın veya Şehzade Mustafa'nın unutulmaması Türklerin mağduriyet yaşamış kişilere olan sevgisini göstermekle birlikte bu hafızayı sahiplenme duygusu, yönetim konumunda da olsa haksızlığa karşı çıkışın tezahürüdür.

²¹ “Padişah sofu ve ‘velî’ tabiatlı idi. Bayezid meydanında kendi külliyesiyle birlikte caminin inşası bitince Bayezid: ‘Her kim ömrü boyunca ikindi ve akşam namazlarının sünnetlerini terk etmemiş ise ilk Cuma namazında o imam olsun.’ buyurmuştu. Bu hususta kendisinden başka kimse çıkmamış; hazerde ve seferde hiçbir sünneti bırakmadığı için namazı kendisi kıldırılmıştır.” Evliya Çelebi I, 143'ten naklen Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Ötüken Neşriyat, 19. Baskı, İstanbul 2010, s.296.

“Onun bu hüviyeti ilim ve imanın yükselişinde müessir olmuş; müstakbel cihadın manevi hazırlığı ve kültür hamlesi vuku bulmuştu. Bayezid'in mührünü taşıyan sayısız yazma eserin Türkiye ve Avrupa kütüphanelerinde bulunması da onun kültür faaliyetleri arasında derhal dikkati çekmektedir.” O. Turan, a.g.e., s.296.

Fatih Han zamanından beri gerilen savaş yayının kendini Yavuz Han zamanına hazırladığı büyük bir hakikattir.²²

II. Bayezid Han'ın yapılan bu savaşlar sonucunda Memlûklere yenilmesinin yanında, Akkoyunlu Devleti'nin yıkılmasıyla yerine şeyhlikten şahlığa uzanan bir macerayla Safevi Devleti'nin tesisine ve bu devletin Anadolu'da halifeleri aracılığıyla Şii-Sünni ayrımını körükleyerek Anadolu Kızılbaşlarını Osmanlı mülkünü tarumara alet etmesi gibi olaylara seyirci kalması Yavuz Han'ın tahtı ele geçirme azmini artıran sebepler arasındadır.

“Şiiliğin yayılmasına hizmette, oğullarına Şehinşah, Âlemşah, Selimşah gibi isimler veren, İran kültürüne aşık II. Bayezid, adeta başta geliyormuş gibi bir fikir veriyordu. Hele Amasya valisi Şehzade Ahmet'in etrafını, Sofuların ileri gelenleri sarmıştı. Bunlar şehzade maiyetinin ekâbir ve güzideleri arasında idi, bir dedikleri iki olmuyordu. Şah İsmail'in emirleri Amasya'daki bu Kızılbaş mümessillere gönderiliyor, oradan da çevredeki halifelere ulaştırılıyordu. Bu suretle Amasya'da aktif bir Şii karakolu kurulmuş, Şehzade Ahmet'in himayesi altında faaliyete geçmişti. Kızılbaş mümessillerinin açık ve gizli çatışmaları, Amasya'daki Sünnileri kızdırmış, bu yüzden zaman zaman sert tartışmalar veya kanlı çarpışmaların meydana gelmesine sebep olmuştur. Bir çokları, şehzade Ahmet'in Şiileri koruyucu tertiplerinden çekinerek Trabzon Sancak Beyi Şehzade Selim'in yanına kaçmışlardır.”²³

1.1.2. Yavuz Sultan Selim Han'ın Şehzadelik Dönemi

II. Bayezid Han'ın 8 oğlu bulunmaktaydı. Bunlar; Abdullah, Şehinşah, Âlemşah, Mahmut, Mehmet, Ahmet, Korkut ve Selim'dir. II. Bayezid'in son senesinde hayatta kalan şehzadeler sırasıyla; Ahmet, Korkut ve Selim'dir.²⁴

Şehzade Ahmet Amasya, Şehzade Korkut Saruhan (Manisa) ve Şehzade Selim Trabzon sancaklarında bulunuyordu.

²² Bkz., İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.193-195.

²³ Ç. Uluçay, a.g.m, s.56-57. Karaman Beylerbeyi Şehzade Şehinşah hünkârın son yılında yani 1511 yılında vefat etmiştir.

²⁴ Bkz. , İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.234.

Şehzade Korkut dedesi Fatih Han'ın yanında büyümüş; “*alim, fazıl ve musikişinastı; İslam hukukuna dair geniş bilgisi olup Arapçayı hem anlar ve hem yazardı; babasına gönderdiği bazı mektupları Arapça idi. Harimî mahlasıyla şiirleri vardı.*”²⁵

Ayrıca “*Gidâ-i ruh*” adını verdiği saz kendisi tarafından icat edilmiştir. Görevli olduğu sancakların deniz kenarında olması hasebiyle denizcilerle yakın irtibat kurmuş, hatta Tük denizcilik tarihinde önemli bir yeri bulunan Oruç Reis’e ve kardeşi Hızır Reis’e ihsanda bulunduğu dile getirilir. Bu hususta Rodos şövalyelerinden para karşılığında Türk esirlerini esaretten kurtardığını da belirtmek gerekir.²⁶

Şehzade Korkut’un da içinde olan saltanat kaygısı onu amcası Cem Sultan gibi maceralara sürüklediği halde sonu amcası gibi olmamıştır.²⁷

“*Şehzadeler içinde babasına karşı ilk isyan bayrağını açan Korkut oldu. Korkut babasının tahta çıkmasına kadar nâib-i saltanatlık yapmış²⁸, küçük olduğundan uzun müddet İstanbul Sarayı’nda yaşamıştır. Şehinşah’ın Karaman’a tayini üzere Saruhan sancak beyliğine gönderildi. Burada 1501 yılı sonuna kadar kaldı. 1502’de Ahmet’in zoruyla, İstanbul’un yakınından kaldırılarak Antalya Sancak beyliğine tayin edildi.*”²⁹

Şehzadenin saltanatı bir kez tatması şiire ve musikiye yatkın ruhunda derin terennümlere neden olmuş, böylelikle diğer şehzadeler gibi onu da taht hırsı sarmıştır. Öyleki Hacca gitmek bahanesiyle Mısır’a gitmesi (1509), bir sene orada kalıp sonra affını talep edip dönmesi ve devamlı İstanbul’a yakın sancakları istemesi Şehzade Korkut’un saltanat müptelalığının göstergesidir. Tahta olan hırsının neticesinde sergilediği tavırlar Antalya sancağında huzursuzluklara sebep

²⁵ Bkz., İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.235.

²⁶ Bkz., *Mufassal Osmanlı Tarihi*, Komisyon, C.II, Şehir Matbaası, İstanbul, s.722.

²⁷ Bkz., İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.235-236.

²⁸ Şehzade Korkut Fatih Han’ın vefatı üzerine babası Amasya’dan gelene kadar 18 gün süren saltanat vekilliği yapmıştır. Bkz., Ş. Tekindağ, “Bayezid’in Ölümü Meselesi” İÜEFİTD, S.24, Mart 1970, s.1-2.

²⁹ Ç. Uluçay, a.g.m., s.58.

olmuştur. Şahkulu³⁰ isyanı gibi Anadolu'da derin yaralar açan sorunların temelinde bu hırsı bulmak mümkündür.³¹ Şahkulu Baba Tekeli ismiyle tarihe geçen bu isyan 1509'da İstanbul'da olan ve tarihçilerin “küçük kıyamet” olarak adlandırdığı depremden daha büyük bir yıkıma sebep olmuştur.³² Bitlisli İdris, Selim Şah-nâme'sinde bu isyan sonucunda 50.000 kişinin öldüğünü belirtir.³³ Mübalağa payını düşüsek de bu kadar fazla kişinin bir hiç uğruna ölmesi

³⁰ Şahkulu isyanı Şehzade Korkut'un apar topar sancağını bırakarak İstanbul'a gitmesi neticesinde, II. Bayezid Han'ın öldüğü düşünülerek başlar. İsyanın gelişme seyrinde Şahkulu'nun kendine vezir atması, ele geçirdiği yerlere sancak beyleri atması ve Balkanlarda bulunan halifelere mektup göndererek isyana desteklerini talep etmesi kendisinin Şah İsmail'e ilticasından ziyade Osmanlı mülkünü tamamen yıkmaya teşebbüsünün delili mahiyetindedir. Şahkulu'nun ard arda Osmanlıya karşı kazandığı başarılar müritleri gözünde otoritesinin daha da artmasına hatta isminin Şah İsmail'den ziyade bir konuma yükselmesine sebep olur. Bkz., Faruk Sümer, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, TTK Yay., Ankara 1999, s.33-34.

Antalya sancağı merkez olmak üzere 1511 yılının başlarında vuku bulan Şahkulu (Şeytankulu) isyanı bu yılın temmuz ayına kadar sürerek Antalya'dan Sivas'a kadar Burdur, Bursa, Konya, Saruhan Sancağı, Erzincan gibi birçok Anadolu şehrinde etkili olmuştur. Şahkulu nam Şah İsmail taraftarı bu kişi Şeyh Haydar'dan icazet alan babası Hasan Halife'den sonra onun postuna oturur. Anadolu'da devlet dirayetinin iyiden iyiye yok olmasını fırsat bilen Şahkulu -şehzadelerin saltanat mücadelesinin etkisiyle- Anadolu'yu Safevî hükümlerine altına almak için Osmanlı mülkünde derin yaralar açan isyana yeltenir. Din, iman, peygamber, mehdi gibi kavramlar çerçevesinde halkın kışkırtılan bu tayfa; “Her gittikleri yerde Kuran-ı Kerim'i yerlere atıyor ve yakıyorlardı. Saflarına geçmeyenleri, 7'sinden 70'sine kadar kılıçtan geçiriyorlardı.” M. Uluçay, a.g.m.,s.66. Öyleki Kütahya'da Karagöz Paşa'yla yapılan savaşın neticesinde “Karagöz Paşa'nın kafasını kestirdi, vücudunu kazığa oturttu, sonra da kebab yaptı.” (a.g.m., s.68.) Şahkulu isyanı Ağustos 1509'da olan büyük depremden daha fazla tahribatı devlete ve halka vermişti. Karaman Beylerbeyi Şehzade Şehinşah'ın Şahkulu'yla hareket etmesi ve Amasya valisi Şehzade Ahmet'in şehirden ayrılması üzerine vekil bıraktığı oğlu Murat'ın Kızılbaş olması devlet organlarında vuku bulan çatlağın mahiyetini izah edecek konumdur. Anadolu'da halkın huzurunun kalmaması Osmanlı hükümlerinin sorgulanmaya başlanmasına sebep olmuş ve isyan neticesinde Tımar sisteminin bozulması üretimini yavaşlaması, iktisadi sistemde de derin yaralar açmıştır. Şehzade Ahmet taraftarı olan sadrazam Ali Paşa Sivas civarında Şahkulu'yla yaptığı savaş neticesinde hayatını kaybetmiştir. Burada Şahkulu'nun da öldüğü rivayet edilir. İsyancılar Erzincan civarında da bulduktan sonra Şah İsmail'e avdet ederler. (a.g.m., 69-73.) Anadolu'nun dirliğini yerle bir eden bu kişi isyana başlamadan Antalya ve çevresinde öyle bir güven kazanır ki II. Bayezid Han dahi para göndererek ona taltifte bulunur. Bkz. İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.254. Anadolu'da çıkan Kızılbaş isyanlarının ortak noktasını dış destekli olmalarının yanında mehdilik anlayışı teşkil eder. Şahkulu isyanından önce 1240 yılında “Baba İshak” yahut “Baba Resûlullah” ismiyle adlandırılan isyanda elebaşı Baba İshak öldürülmesine rağmen, müritleri ona kutsallık atfederek peygamber hatta Allah konumuna yükseltmişlerdir. Baba İshak'ın ölmeyerek göğe yükseldiği inancı Kızılbaşların ona ne denli inandıklarını göstermesi açısından önemlidir. Bu misalde de anlaşılacağı üzere, asırlarca Anadolu'ya büyük tahribat veren düşüncenin temelinde cehalet neticesinde oluşan taassup vardır. Bu gibi batıl itikatları bütün Kızılbaş isyanlarında görmek mümkündür. Bkz. F. Sümer, a.g.e., s.40.

Bu isyanların evveliyatı olduğu gibi, Süleyman Han döneminde “Baba Zünnun, Veli Halife, Kalender” isimleriyle, ta III. Murat Han döneminde vukua gelen “Sahte Şah İsmail” isyanına kadar gider. Bkz., Faruk Söylemez, “Anadolu'da Sahte Şah İsmail İsyanı”, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.17, 2004, s.76.

³¹ Geniş bilgi için bkz. , Ç. Uluçay, a.g.m., s.58-59.

³² Bu deprem sonucu “İstanbul'da 1070 ev, 109 cami harap oldu, 5000 kişi telef oldu.” Kemalpaşazâde defter I ve VII'den naklen Ahmet Uğur, *Yavuz Sultan Selim*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü Yayınları Nu. 2, Kayseri 1989, s.4.

³³ İdris-i Bidlîsî, a.g.e, s.89,

Osmanlı mülkünün her daim büyük badireler atlattığı halde devlet teşkilatlanmasının ne denli sağlam bir zeminde bulunduğunu gösterir.

Şehzade Ahmet gerek babası, gerekse devlet ricalı tarafından saltanata namzed görülen birisiydi ama tarih her zaman babaları tarafından sevilen şehzadelerin tahta çıkmadığını Cem Sultan misalinde olduğu gibi Şehzade Ahmet'te de gösterir. Şahkulu ile girişilen mücadelede;

“Sultan Ahmet, en büyük taraftarı Ali Paşayı kaybedince çok üzüldü. Anadolu ve Kapıkulu halkına ağır sözler söyledi. Ordusuyla arasındaki soğukluk bir kat daha fazlaladı. Hele Yavuz Sultan Selim'e Avrupa'da bir sancağın verildiğini işitince hiddeti bir kat daha arttı. Şahkulu işini bir tarafa bırakarak, Selim meselesini takip etmeye başladı. Anadolu'yu Kızılbaşan temizlemeye uğraşacağına, Afyon'da oturarak, Anadolu'nun yakılıp yıkılmasına, halkın soyulmasına, devlet kuvvetlerinin yenilmesine seyirci kaldı. Günlerini padişahlık hayallerinin tahakkuku için Edirne'ye ulaklar ve mektuplar göndermekle geçirdi. Kanlı sahneler aldırış bile etmedi. Şehzadenin bu hali, Anadolu halkı ve askerlerinin gözünden kaçmadı. Millet nazarında itibardan düştü. Kosova da, Niğbolu, Varna savaşlarında boy ölçüşmüş, kılıç tokuşturmuş neslin çocukları böyle korkak, menfaatini düşünen bir padişah namzedinden yüz çevirmiş, buna mukabil içi savaş ve kahramanlık destanlarıyla yanan Yavuz Sultan Selim'e karşı büyük bir sempati beslemeye başlamıştır.”³⁴

Şehzade Ahmet ve Şehzade Korkut'un Şahkulu isyanında acziyet içerisinde kalmaları, halk ve ordu nezdinde bu tehlikeyi önleyecek yegâne gücün Şehzade Selim olduğu kanaatinin güçlenmesini sağlar.

Diğer şehzadelere nazaran cevval, hırslı bir kişiliğe sahip olan Şehzade Selim 1470³⁵ yılında Amasya'da doğmuştur.

“Tarife göre orta boylu, toparlak, ve kırmızı ile karışık beyaz yüzlü, çatık kaşlı, beyaz dişli, omuzları ile göğüs arası açık, sakalsız, uzun bıyıklı ve sert bakışlı idi.”³⁶

Şehzadeliğinde iyi bir eğitim alan Yavuz Han'ın “hocası Muslihiddin Efendi'dir. Lalalığını sırasıyla İlyas Bey, Sinan Bey, eski Karahisar sancak beyi diğer Sinan

³⁴ Ç. Uluçay, a.g.m., s.74.

³⁵ Yavuz Han'ın doğumuna dair kaynaklarda farklı tarihlere rastlamak mümkündür. Bkz., Selahattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1969, s.1.

³⁶ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.238.

Bey, Nasuh Bey, Kızkapanoğlu Mehmet Bey, eski Sivas sancak beyi Çaşnigir Sinan Bey, Süleyman Bey, Fenârîzâde Mehmet Bey ve Hamza Bey yapmıştır.”³⁷

“Yavuz, diğer şehzadelerden daha enerjikti, ileri görüşlü ve sertti. Yapacağı işlerde uzun boylu düşünür, etrafındakilerle konuşur, sonra kat’i kararını verirdi. Bir karar verdikten sonra dönmez, önüne gelen engelleri yok etmeğe çalışırdı. Kararlarını yerine getirmek için planlı çalışırdı. Yalan, rüşvet ve iltimas, nefret ettiği şeylerdi. Yolsuz[luk]larla mücadele etmekten, onların kafasını uçurmaktan zevk alırdı. Adam seçmesini ve tutmasını çok iyi bilirdi. Onun padişah olmasında, başarılarında birinci derecede rolü bu insan seçmesi oynadı. Padişah olmayı kafasına koyduktan sonra güvendiği adamları İstanbul’a veya şehzadeler yanına gönderdi. Onlardan aldığı raporlar sayesinde gerekli tedbirler alabildi. Tahta geçmeden önce kullandığı casuslar yalnız İstanbul, Edirne ve Amasya’dan esen havayı anlamakla kalmadılar, aynı zamanda Selim hakkında geniş propaganda da yaptılar; Selim’e nasıl hareket etmesini de gösterdiler. Burada şunu da kaydedelim ki, bu haber alma işinde, haremde yaşayanların da çok faydası oldu. Şehzadeler muhtelif anadan doğmuşlardı. İstanbul ve haremde yaşayan kardeşleri ve yakınları vardı. Zaman zaman padişahı görmeye gelen anaları, cariyeleri de burada olup bitenleri ya doğrudan doğruya veya vasıtalı oğullarına bildiriyorlardı. Aynı zamanda harem, şehzadelerin leh ve aleyhinde, padişaha doğrudan doğruya tesir yapılan yerdi.”³⁸

İslam Ansiklopedisi’nde de Yavuz Han’ın bu meziyetleri tasdik edilerek, onun şehzadeliği sırasında İran’ı ve Arabistan’ı -kesin olmamakla birlikte- gezmiş olduğu ifade edilir.³⁹

Yavuz Han’ın annesi Dulkadıroğlu Alâüddeve Bozkurt Bey’in kızı Ayşe/Gülbahar Hatun’dur.⁴⁰ Karısı Hafsa Sultan’a dair tarihi vesikalarda kesin bir bilgiden ziyade malumatlar mevcuttur. Bazı tarihçiler -Hammer- eşinin Kırım Hanı’nın kızı olduğunu yazsa da vakfiyesinde geçen “*Hafsa binti Abdulmuin*”⁴¹ ibaresi onun cariye olduğuna işaret ediyor. Fakat İslam Ansiklopedisi’nde ise şehzadenin taht uğraşında “*(...) kayın pederi olan Kırım Hanı Mengli Giray’dan*

³⁷ Feridun M. Emecen, *Zamanın İskenderi Şarkın Fatih Yavuz Sultan Selim*, Yitik Hazine Yay., 3. Baskı, İstanbul 2011, s.29. Yavuz Han’ın annesi bazı kaynaklarda Dulkadırlı Alâüddeve’nin kızı değil, bölgedeki Türk beylerinden birinin kızı olarak belirtilir. Bkz., F. Sümer, TTK Yay., Belleten, C.LVI, S.217, Aralık 1992, s.682, not 24.

³⁸ Ç. Uluçay, a.g.m., s.74-75. Yavuz Han’ın hususi özelliklerine dair bilgi için, “Yavuz Sultan Selim Han’ın Karakteri” bölümünde mevcuttur. Bkz., s.64-92.

³⁹ Bkz., Şinasi Altundağ, *İslam Ansiklopedisi*, Selim I md., C.10, 2001, s. 423-434.

⁴⁰ Bkz., F. M. Emecen, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları-I/ Bayezid (II)- Yavuz-Kanuni*, İslam Araştırmaları Merkezi Yay., İstanbul 2011, s.55.

⁴¹ M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, TTK Yay., 4. Baskı, Ankara 2001, s.29,

aldığı(...)”⁴² ibaresi Kırım Hanı’nın Hafsa Sultan’ın babası olduğu ihtimalini artırıyor. Ayrıca Yavuz Han’ın tahta oturmasıyla (24 Nisan 1512) Kırım Hanı’na “*babam Kırım hanı*” diye başlayan hünkâr oluşunu ve Şehzade Süleyman’ı İstanbul’a göndermesini isteyen bir mektup yazar.⁴³ İhtimal dâhilinde Kırım Hanı’nın Yavuz Han’a saltanat uğraşında yardımlarından dolayı böyle bir ifadeyle hitabı mümkündür. Ama şüphesiz Yavuz Han’ın hünkâr olabilmesinde yadsınamayacak olan yardımların temelinde Mengli Giray’ın Yavuz Han’ı sevmesi, onu hünkâr görmek istemesi yeterli değildir. Aradaki akrabalık bağının bu yardımların temelinde olması kuvvetle muhtemeldir.

Şehzade Selim, Trabzon sancağında sancak beyiyken (1487?), daha sonra İstanbul’a yakın olmak maksadıyla sancağının değiştirilmesini talep etmiştir.

*“Bunun için maksadına uygun olarak Rumeli’de bir sancak istedi ve hemen Keefe’den, Kırım’dan Tuna’ya doğru yürüdü; kendisine Trabzon’a ilaveten bir yer (Keefe) verildi ise de kabul etmeyerek babasından tekrar rica etti, bu defa da şehzadeye nasihat etmek üzere ulemadan Nureddin Sarıgürz⁴⁴ gönderildi. Fakat Selim, bunu geri çevirdi: ‘Anadolu’da nereyi istersen verelim.’ dediler; ‘Babama mülâki olmayınca cevap veremem.’ diye mukabele etti ve istediği gibi bir cevap alamayınca derhal Kırım hanından aldığı kuvvetle Silistre yoluyla Rumeli’ye (Balkanlara) gelmişti.”*⁴⁵

Şehzade Selim’i saltanat mücadelesinde bu kadar hızlandıran olay kardeşlerinin özellikle tahtın halefi olarak gösterilen Şehzade Ahmet’in tahta yaklaşabilmek için yaptığı davranışlardır. Bunun yanında kabına sığmaz cihangirlik emarelerini Trabzon valiliğinde gösteren şehzade, babasının devleti iyi

⁴² Bkz., a.g.md., İA., s.424.

⁴³ Ç. Uluçay, “Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?” [II], İÜFTD, C.7, S.10, 1954, s.127, not 21.

⁴⁴ Ş. Tekindağ bu zatın ismini “Sarı Görez” olarak belirtiyor. Bkz., Ş. Tekindağ, “Bayezid’in Ölümü Meselesi”, s. 3. Muhtelif kaynaklarda “Sarıgürz” biçiminde yazıldığı için bu isim üzerinde hemfikir olunmuştur. Bkz., S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.21; Yaşar YÜCEL, Ali SEVİM, *Osmanlı Klasik Döneminin Üç Hükümdarı: Fatih-Yavuz-Kanuni*, TTK Yay., Ankara 1991, s.108; Celâlzâde Mustafa, *Selim-nâme*, haz. Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990, s.295.

⁴⁵ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.239.

Şehzade Selim’in burada Nureddin Sarıgürz’e verdiği cevap taht yolundaki kararlılığını fevkalade özetler: “... ve rızadan garaz Trabzon’a varmak, gökden Cebrâil inüb ve Peygamber dilek ederse kabul eylemezün.” İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.239, not 3.

yönetememesinden ve Doğu'da baş gösteren Safevî hareketlenmesinin Devlet-i 'Aliyye-i Osman-ı tehdit eden davranışlarından el çektirilmemesi de şehzadenin tahtı ele geçirme hırsını daha da artırır.

Şehzade Selim'e, ağabeyi Şehzade Ahmet'in veliaht yapılmayacağı ahdi⁴⁶ verilerek, kendisine Rumeli'nden Semendire sancağı ile birlikte Alacahisar ve İzorvik sancakları da verilmiştir.⁴⁷

İktidarı ele geçirme hırsını her daim muhafaza eden Şehzade Selim 40 bin⁴⁸ kişilik ordusuyla her an savaşa hazır bekler. Bundan dolayıdır ki kendisine verilen Semendire sancağına gitmemiş ordusunun başında kalmıştır.

“Şehzade Selim Semendire'ye gitmeyip yolda ayak sürürken merkezden sancağa gitmesi emrolundukça Şahkulu muharebesi neticesini ve Ali Paşa'nın muzafferiyet haberini beklediğini arz ediyordu. Filhakika Şahkulu muharebesi olmuş ve muzafferiyet yerine Ali Paşa maktûl düşmüş, Şehzade Ahmet, asileri takip edecek yerde Amasya'ya çekilmişti. Vezir-i âzam Hadım Ali Paşa'nın maktûl olduğunu duyan Sultan Bayezid o sırada Karaman valisi olan oğlu Şehinşah'ın vefatını da haber alınca fazla müteessir olarak Edirne'den İstanbul'a hareket edip saltanattan katî surette çekilmeğe karar verdi; devlet ricalini davet ederek görüştü; ekseriyet Şehzade Ahmet'in hükümdar olmasını muvafık gördüler.”⁴⁹

Devlet ricalinden önde gelen birçok kişi II. Bayezid Han'ın tahttan çekilmemesi için çaba sarf etse de hünkâr, Şehzade Şehinşah'ın kaybıyla iktidarı bırakmaya karar verir. II. Bayezid Han:

“...Muaccelen Ahmet Han'ı getirün ve benim fermanımı yerine getirün; mülkü sahibine virem, tahtı vârisine teslim kılam...”

diyerek Şehzade Selim'e verilen ahidnâmenin hükmünü ortadan kaldırıyordu.⁵⁰

“Selim alınan kararın kendisine verilen ahidnâme hilâfına olduğunu anlayınca kırk bin kişilik bir kuvvetle birdenbire Çorlu'da babasının kuvvetlerinin

⁴⁶ II. Bayezid Han'ın ahidnâmesi şöyledir: “Kendü ahinde kimesneyi yerine padişah eylemek sevdasında olmayub ol emr-iradetullah ile tefviz oluna.” Bkz. İshak b. İbrahim, vr. 53ab'den naklen Ç. Uluçay, “Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?” [I], s.86.

⁴⁷ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e. , C.II, s. 40.

⁴⁸ Bu sayının birçok kaynaktan mübalağa olduğuna temas edilmiştir. Bkz. F. M. Emecen, *Zamanın İskenderi Şarkın Fatih Yavuz Sultan Selim*, s. 57.

⁴⁹ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.241-242.

⁵⁰ Âli tarihi, basılmamış C.I, s.208'den naklen İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.242.

bulunduğu Karışdıran ovasına geldi. Şehzade Ahmet taraftarları, padişah[1], Selim'in aleyhine tahrik için arabasının örtüsünü kaldırarak 'Elinizi öpmeğe gelen oğlunuzun kuvvetini görün, müretteb ve müsellâh askerlerle oğul babayı böyle mi ziyaret eder?' diyerek Bayezid'i oğluyla muharebeye teşvik etmişlerdi."⁵¹

1511 Ağustos'unda baba ve oğul arasında yapılan savaşta II. Bayezid Han galip gelir. Şehzade Selim ise deniz yoluyla Kefe'ye geçer.⁵² İstanbul'a davet edilen Şehzade Ahmet'in önünde yeniçerilerin haricinde taht için hiçbir engel kalmamış gözüküyordu. Avrupalı bir mütefekkir yeniçeriler için "*dahiyane vahşi bir buluş*" ibaresini kullanır. Türk tarihinde önemli bir yer işgal eden bu askerler müspet veya menfi manada tarihimizin dönüm noktalarında önemli roller üstlenmişlerdir.⁵³ Şehzade Ahmet'in taht rüyaları kurarken; Şehzade Selim'in büyük bir yeis içinde olduğu zamanda "Yeniçeriler" tarihin akışını değiştirerek Şehzade Selim için tahta giden yoldaki engelleri kaldırmışlardır.

"Yeniçeriler aralarında görüşerek Şehzade Ahmet'i hükümdar tanımamaya karar verdiler ve bundan başka üç bin kadar yeniçeri, vezir-i âzam Hersezkâde Ahmet, ikinci vezir Koca Mustafa Paşa'larla Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa'nın, kazaskerlerden Müeyydzâde Abdurrahman ve Nişancı Tâcizâde Cafer Çelebi'lerin evlerini yağma ettikleri gibi, fırsat bulan bazı ayak takımı da bazı Yahudi evleriyle bir kısım ticarethaneleri yağmaladılar. Vezir-i âzam Hersezkâde saklandı ve hemen azlolunarak yerine ikinci vezir Koca Mustafa Paşa vezir-i âzam oldu(1511 Eylül'ün sonu). Yeniçeriler, Selim'e sadakat göstererek onun gelmesinde ve veliaht olmasında ısrar ettiler. Bu haberi Şehzade Ahmet duyunca Anadolu'ya döndü. (...)"⁵⁴

⁵¹ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.242.

⁵² Yavuz Han'ın -Şebinkarahisar ve Bolu sancağı verilmeyince- oğlu Şehzade Süleyman için Kefe sancağını talep etmesi, buranın tahtı ele geçiremediğinde sığınabileceği ve taht iddiasını devam ettirebileceği bir konumda olması sebebiyle akıllıca bir tercihtir. Babasıyla giriştiği mücadelede yenilmesine rağmen Kefe'ye geldiği halde Kırım Hanı'nın her zaman Yavuz Han'a destek vermesi onun ileri görüşlülüğünü ispatlar mahiyettedir.

⁵³ Yeniçeriler hakkında bkz., İlber Ortaylı, *Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek*, Timaş Yay., 29. Baskı, İstanbul 2009, s.27-34.

⁵⁴ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.243-244.

"Üsküdar Maltepe'sine kadar gelmiş olan Şehzade Ahmet'in geri dönmesi için yeniçeri ocağı tarafından gönderilen yayabaşılara Ahmet'in itibar etmemesi üzerine onlar geri dönüp Ahmet'in muhalefetine söylediler. Gale yana gelen yeniçeriler ağalarının üzerine hücum edip 'padişahımız Sultan Selim'i baş dikip bizi Sultan Ahmet üzerine göndersin demeleri üzerine yeniçeri ağası vezirlere gidip hali anlattı.' Vezirler: 'Kul nerede ise biz oradayız.' diyerek hep beraber gidip durumu Sultan Bayezid'e arz edince padişah da 'asker nerede ise ben oradayım cevabını verince Selim'i davet etmek üzere evvelce Selim'den mektup getiren kapıcıbaşı Yusuf'u çağırıp: 'Oğlumu askerime baş diktim vallah ve billah hiçbir veçhile hayal etmeyup bu canibe müteveccih olsun, bir dürlü şüphe etmesün.' diyerek Selim'e (...) ferman göndermiştir." Topkapı Sarayı Arşivi Nu. 7072'den naklen İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.244, not 1.

Şehzade Selim'i tahta çıkarmak için yeniçeriler yağmaya başladıklarında “Allah Allah Sultan Selim'in devletine ve düşmanlarının körlüğüne”⁵⁵ narası bir bakıma Şehzade Selim'i hünkâr ilan eden ferman hükmündeydi. Şehzade Selim'in dünya savaş tarihinde kahramanlıklarıyla önemli ve haklı bir konumda bulunan yeniçerilerin desteğini almakla -en az- saltanatı müddetince elde edeceği zaferler ölçüsünde önemli olan ilk zaferine imzasını atıyordu.

Gelişmelerin II. Bayezid Han ve veliaht Şehzade Ahmet'in umduğu gibi gitmemesi üzerine II. Bayezid Han, Şehzade Selim'le görüştüğünde tahtı bırakmak istemez. Şehzade Selim'i, Şah İsmail'e karşı yapılacak büyük sefere memur etmek istemişse de şehzade bunları reddederek; ordunun muvaffakiyetinin hünkârın ordunun başında olması gerekliliğine bağlı olduğunu söyler. Fatih Han'ın oğlu saltanatı kendi oğluna bırakmak mecburiyetinde kalarak yıllık iki milyon akçelik bir maişet ile Dimetoka'ya gönderilir.⁵⁶ Ne garip tesadüftür ki Şehzade Bayezid'i 'Han' yapan yeniçeriler (1481) yaklaşık 31 yıl sonra (1512) ondan bu mübarek vasfın alınmasında başlıca âmil olarak tarihe not düşeceklerdir.⁵⁷

Bayezid-i Veli'nin tahttan el çektirilmesiyle doğduğu şehir olan Dimetoka'ya giderken 10 Haziran 1512 Perşembe günü Edirne'ye ulaşmadan Havza'da vefat eder. Bazı Osmanlı tarihçisi ve yabancı tarihçiler Bayezid-i Veli'nin ölümüne şüpheyle yaklaşır.⁵⁸ Bayezid-i Veli hünkâr olarak ölmediği için herhangi bir

⁵⁵Şirâzlı Edâ'î, vr. 25a'dan naklen Ş. Tekindağ, “Bayezid'in Ölümü Meselesi”, s.6.

⁵⁶Bkz. İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.245.

⁵⁷ Fatih Han'ın veziriazamı olan Karamani Mehmet Paşa'nın Şehzade Cem'i desteklemesi üzerine Şehzade Bayezid taraftarları -Hersekzâde Ahmet Paşa, Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa, yeniçeri ağaları Kasım ve Rüstem Paşa, İstanbul muhafızı İshak Paşa yeniçerileri ayaklandırarak Karamani Mehmet Paşa'nın katline neden olmuşlar ve tarih bir kez daha yeniçerilerin Osmanlı mülkündeki önemine şahit olmuştu. Bkz., F. M. Emecen, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları-I*, s.22-23.

⁵⁸Bkz., Ş. Tekindağ, “Bayezid'in Ölümü Meselesi”, s.1-14.

“... bâdehu Sultan Selim saraya gelüp tahta cülûs eyledi ve Sultan Bayezid Dimetoka'ya varmadan esnay-ı rahda şehadetle âhireti teşrif buyurup...” (Tenkihü't-Tevarih). “Bayezid Han Dimetoka'yı ihtiyar edip kaç ile

camide gömülmek istemediğini vasiyetnamesinde belirtse de, Yavuz Han babasını hak ettiği şerefe binaen Bayezid Cami'ndeki türbesine defnettirir.⁵⁹

“Netice olarak diyebiliriz ki, çok sert bir karaktere sahip olup tahta geçmek için her çareye baş vuran Selim'in, küçük maiyeti ile Dimetoka'ya giden babasını, orada Rumeli beylerini etrafına toplamasından, bilhassa, Anadolu'yu eline geçiren büyük oğlu Şehzade Ahmet'le birleşmesinden endişe ederek, öldürtmüş olması hususu pek de uzak bir ihtimal değildir. Bununla beraber, memleketin içinde bulunduğu feci durumu gören ordunun, bazı ileri görüşlü kimselerin, hâsseten, Anadolu'da 60.000 kişinin ölümüne ve birçok köylerin tahribine sebebiyet veren Şii ve Alevilere karşı zecrî tedbirler alınmasını isteyen Sünni ulemanın destekleriyle iş başına geçen Selim'in, devletin dâhildeki ve hariçteki otoritesini yeniden kurarak büyük tehlikelere göğüs germesi, kısa hükümdarlık devresinde büyük işler başarması, bu hadiseyi unutturmuş görünmektedir.”⁶⁰

1.1.3. Yavuz Sultan Selim Han'ın Padişahlık Dönemi

Şehzade Selim birçok meşakkatten sonra 24 Nisan 1512'de, 42 yaşındayken tahtın sahibi olur.⁶¹ Osmanlı mülkünün 9. hükümdarı olan Yavuz Sultan Selim Han'ın ilk icraatı kardeşleri Şehzade Ahmet ile Şehzade Korkut'un Osmanlı mülkünde peyda ettikleri karışıklıklara son vermek olmuştur. Yavuz Han pekâlâ devletlerin kanunla yönetildiğini bilen birisiydi. Osmanlı Cihan Devleti'nin “*saltanat kanunu*” hükümdar ve çocuklarının dışında tahtta hak iddia edebilecek hiç kimseye hayat hakkı vermiyordu. Osmanoğulları'ndan alınan bu hayat hakkı bir nevi Devlet-i 'Ali Osman'ın hayatına eklenen, onun mevcudiyetine doğrudan tesir eden bir haktır.

Yavuz Han Şehzade Ahmet gailinden önce Şehzade Korkut'a saltanatta gözü olup olmadığını tespit etmek için devlet adamlarının ağızından düşüncelerini öğrenmek ister. Zira Yavuz Han'ın tahta oturmasıyla ona:

saraydan çıkıp... Karşıdırın'a vardıkta Sultan Selim'den ecel şerbeti gelüp bile bile yedirdi vefat etti. Meriü't-tevarih -Topkapı Sarayı Hazine Kitapları 1338'den naklen İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.245, not 3.

⁵⁹ Marino Sanuto, 578'den naklen, Ş. Tekindağ, “Bayezid'in Ölümü Meselesi”, s.11, not 43.

⁶⁰ Ş. Tekindağ, “Bayezid'in Ölümü Meselesi”, s.14.

⁶¹ “Yıldızların işaret ettiği saatte, takvimin övündüğü talihle.” Bkz., İdrîs-i Bidlîsî, a.g.e., s.99.

“Benim vicdanımda mülk ve devlete cidden rağbet yoktur; muradım bir köşede huzur edip devam-ı devletimiz duasına muvazabettir.” demiştir.⁶²

Şehzade Korkut’un bu cümleyi söylediği halde kendisine gönderilen mektuplara olumlu cevaplar vermesi üzerine Yavuz Han tarafından idam fermanı verilir.

“Korkut Bursa’ya getirilirken yolda Emed kasabasında ve uyku esnasında kapıcıbaşı Sinan Ağa tarafından kement ile boğularak cesedi Bursa’ya Orhan Gazi türbesine defnedildi ve sadık kölesi yani sadık musahibi Piyale Bey de türbesine türbedar tayin olundu(13 Mart 1513).”⁶³

Yavuz Han çok sevdiği ağabeyi Şehzade Korkut’un ölümünden büyük üzüntü duyar. Hatta ağladığı çok nadir görülen hünkâr, vezirlerinin yanında kendini tutamayarak gözyaşlarına hâkim olamaz. Onun bu duygu yüklü hali ağabeyinin saklandığı yeri söyleyen 15 kişinin ölüm emrinin verilmesine engel olamamıştır.⁶⁴

Osmanoğulları’nda nikris hastalığı gibi, taht uğruna doğuda yahut batıda düşman ile işbirliğine girmek de galiba ırsî bir özelliktir. Bu beyanda Şehzade Ahmet’in, Yavuz Han ile giriştiği iktidar mücadelesinde muvaffak olamayınca oğullarını Şah İsmail’e göndererek ondan medet umar. Ama attığı her adım onu Yavuz Han’a daha da yaklaştırır.

“Yavuz’un yanındaki devlet adamları lisanından Ahmet’e mektuplar yazılarak şehzadelerin ve Veziriazam Koca Mustafa Paşa’nın katledilmelerinden ve kendilerinin zor durumdan şikâyet edilerek ‘gelecek olursa ilk çarpışmada kendisine iltihak edecekleri hususunda şehzade inandırılmıştı. Bu mektupları alan Ahmet, büyük ümide düşerek Malatya’dan Amasya’ya avdet ve oradan topladığı askerle Konya’ya ve oradan Bursa üzerine yürüdü. (...) Şehzade Ahmet çarpışmalarda mektupların yalan olup aldatıldığını anladı ise de çekilmeye imkân olmadığını görerek harp etti; nihayet atından düşerek yakalandı ve askeri bozuldu; o da Sinan Ağa tarafından boğuldu ve bu suretle Şehzadeler galesi tamamen sona erdi (Ocak 1514).”⁶⁵

Şehzade galesinin çözüme kavuşturulmasıyla birlikte devleti temelden sarsan Safevilere dair önlem alınması öncelikli hedefler arasındadır. Yavuz Han

⁶² Âli tarihi 212’den naklen İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.251, not 1.

⁶³ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.251.

⁶⁴ Bkz., Yılmaz Öztuna, *Yavuz Sultan Selim*, Babıali Kültür Yayıncılığı, 5. Baskı, İstanbul 2011. s.51.

⁶⁵ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.252.

şehzadeliği döneminde -Trabzon sancağında- Osmanlı mülkünü tehdit eden Şii tehlikesini yakından görerek devlet ricaline bu tehlikeyi haber verdiği halde ne yazık ki devlet yaklaşan tehlikenin önemini bir türlü anlamayıp gerekli tedbirleri alamamıştır. Öyleki devlet tarafından bırakın bu tehlikenin anlaşılmasını, bilmeden de tehlikenin önünü açan hareketler içinde bulunulur. Şah İsmail'in Anadolu'daki müritlerinin rahatlıkla Erdebil'e gelmesi hususundaki isteğinin II. Bayezid Han tarafından kabul görmesi bu misaldendir. Böylelikle Şah İsmail Anadolu'da daha iyi örgütlenerek planları doğrultusunda bu iyi niyet anlayışından büyük fayda sağlar.⁶⁶ II. Bayezid Han daha sonraları bazı tedbirler olsa da -Mora sürgünü gibi- nihai sonuca ulaşamaz.

Merkezi idarenin çoğu zaman Trabzon sancağından gelen raporlara kulağını tıkaması Şehzade Selim'i Anadolu'dan ve Balkan'lardan gelen gaza ruhunu taşıyan yiğitlerle Şii tehlikesine karşı seferler düzenlemekten alıkoyamamıştır.⁶⁷ Şehzade böylelikle düşmanı daha yakından tanıırken; bu uğraşlara katılan yiğitlerin kendisi hakkında yaydığı müspet haberler, askerinin ve halkın şehzadeye gösterdikleri teveccühün temelini oluşturur.⁶⁸ Asker arasında dilden dile dolaşan "*Yürü Sultan Selim, devran senindir.*"⁶⁹ sözü ona gösterilen teveccühün ifadesidir.

Yavuz Han kardeşleriyle giriştiği taht mücadelesi sırasında Osmanlı mülküne Osmanoğulları'ndan gelebilecek bütün tehditleri ortadan kaldırdıktan

⁶⁶ Bkz., Feridun Bey, 345'ten naklen Ş. Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", İÜFTD, S.22, C.17, 1968, s.51, not 6.

⁶⁷ Safevilerin Anadolu'yla irtibatında müstahkem konumu haiz Erzincan'ın fethi böyle bir sefere tesadüf eder. II. Bayezid Han'ın iki devlet arasındaki ilişkiyi bozmamak adına bu toprakların Safevilere geri verilmesini istemesi, II. Bayezid Han döneminde Osmanlı-Safevi ilişkilerinde psikolojik üstünlüğün hep Safeviler lehinde olduğunu gösteren önemli bir misaldir. Bkz., Celâlzâde Mustafa, a.g.e., s.274. Ona keza Şah İsmail'in Dulkadıroğulları üzerine yürürken Osmanlı topraklarını kullanması bu üstünlüğün ayyuka çıkması olarak değerlendirilebilir.

⁶⁸ Bkz., Ç. Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?" [I], s.75-77.

⁶⁹ Celâlzade Mustafa, a.g.e., s.285.

sonra Şahkulu isyanına katılan Anadolu’da iskan edilmiş Kızılbaşları cezalandırma yoluna gider. Mezhep temelinde bir gücün nelere mal olabileceğini şehzadelikten bu yana tecrübe eden padişah, Doğu Seferi öncesi arkasında güçlü bir ordu bırakmamak ve Kızılbaş menşeli isyanlara katılanları cezalandırmak maksadıyla bu isyana katılanların isimlerinin yazılması ve merkeze gönderilmesi için buyruk verir:

*“Hiç beklemeden, her yörede Kızılbaş taifesinden kim varsa ve nerede bulunuyorsa, üç atasına dek bu Safeviye şeyhlerinin üç tabakasına inanan müritlerden iseler, her halükarda ‘İmânî inkârla değiştiren şüphesiz doğru yoldan sapmış olur.’ ayeti gereğince köklerinin kazınmasını ve tebdil ile cezalandırılmayı hak etmişleridir; kaçınılmaz olarak Rum beldelerinde oturan ve yolculuk halinde bulunan bu taifenin yediden yetmişe hepsini yazsınlar ve yüce divanın naiplerine arz etsinler.”*⁷⁰

⁷⁰ İdris-i Bidlîsî, a.g.e., s.130.

Buyrukta “*üç atasına dek*” cezalandırılması ifadesini Bitlisli İdris şu şekilde açıklar: “Çünkü sapık şahın, kardeşlerinin ve babasının üç nesli, daha önce belirtildiği gibi ayaklanmayı başlatıp ülke fethetmesi iddiası taşımışlar, hepsi sulh seccadesini kılıç ve silah sahiplerinin tahtına dönüştürmüşler ve Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat’ın dosdoğru yolundan Râfîzîliğin ve ilhad sahiplerinin sapıklığına saplanmışlardır.” Bkz., a.g.e., s.130.

Tufan Gündüz, Kızılbaş isyanlarına katılanların tespiti maksadıyla 40.000 kişinin isminin yazılması ve bunların bazılarının hapse atılıp, bazılarının da öldürülmesine dair önemli tespitler aktarır. Osmanlı kaynaklarının genel itibarı ile bu bilgiyi Bitlisli İdris’in Selim Şah-nâme’sinden aldığını ve Safevi kroniklerinde böyle bir durumdan bahsedilmediğini söyler. Tabii dönemin tahrir defterlerinin incelenmesi bu rakamın abartıldığını bizlere gösteriyor. “(...) Osmanlı sınırları içindeki Kızılbaş sahaları oldukça sınırlıydı ve bunların en kalabalık olduğu yerlerden biri olan Teke ve Hamid bölgesinden kalabalık bir grup II. Bayezid döneminde çoktan İran’a gitmişlerdi. (...) Osmanlı topraklarındaki nüfus hareketlerini çok iyi takip edebildiğimiz vergi defterlerinde bu denli bir nüfus kaybının varlığına dair bir iz yoktur. Eğer bu katliam gerçekleşmiş olsaydı, en iyimser ihtimalle yüzlerce köyün haritadan silinmiş olması gerekirdi. Ya da en az 8000 ilâ 10.000 hanelik bir gurubun birdenbire yok edilmesi söz konusu olabilirdi. Bu durum merkezi hazine ve gelirleri paylaşan zümreler için ciddi bir vergi kaybı anlamına geldiği için her halükârda kayıplarının nedenlerini açıklayan ifadelere rastlanılması gerekir. Oysa tahrir kayıtlarında böylesine büyük ölçekli bir kayıp yerine nadiren ‘Kızılbaş fetretinde’ ahali boşalan köylere rastlanmaktadır.” Topkapı Sarayı Arşivi’nde bozguncu Kızılbaşlara dair bilgilerin olduğu bir defter tespit edilmiştir. Burada da 17 kişinin sefere katılmadığı ve bozgunculuk yaptığı için öldürüldüğü dile getirilir. “Buna ilave olarak, Şah İsmail’in Karaman bölgesindeki müritlerini yönlendirmek için 1512 yılında mektup gönderdiği Turgutoğlu Musa’nın, 1516 yılında hâlâ tımar tasarruf eden bir sipahi olarak görevini sürdürmesi Kızılbaş takibinin etkin şekilde yürütülmediği kanaatini kuvvetlendirmektedir.” Tufan Gündüz, *Son Kızılbaş Şah İsmail*, Yeditepe Yay., İstanbul 2010, s.120-123.

Saim Savaş da “*XVI. Asırda Anadolu’da Alevilik*” isimli yetkin çalışmasında bozguncu Kızılbaş tayfasıyla ilgili şunları söyler: “İleri gelen Safevi halifelerinin öldürüldüğünü, bunların ailelerinin ve bağlılarının ise sürgüne gönderildiğini söylemek, tarihi realiteye daha uygun düşecektir, kanısındayız.” Saim Savaş, *XVI. Asırda Anadolu’da Alevilik*, Vadi Yay, Ankara 2002, s.71. Ayrıca Kızılbaş takibinin nasıl yapıldığı ve ne tür cezaların uygulandığı için bkz., a.g.e., s.68 vd.

F. M. Emecen de “*Yavuz Sultan Selim*” adlı eserinde Bitlisli İdris’in 40.000 Kızılbaş isminin tespit edilmesine dair verilen bilgide abartı olabileceğini ifade eder. Dönem itibarıyla birçok tarihçinin Bitlisli İdris’ten aktarma yapması bu doğruluğu kanıtlanamayan malumatın günümüze kadar gelmesine neden olur. Bu tespitin Şehzade Ahmet ve Kızılbaş olan oğlu Şehzade Murat’a katılanların tespitine dair bir buyruk olabileceğini belirten Emecen, aynı şekilde Anadolu’da sistemli Kızılbaş katliamını içeren arşiv belgesine yahut kitabı bir bilgiye rastlanılmadığını söyleyerek, Yavuz Han’ın Çaldıran Savaşı öncesi “*Anadolu’da 40.000 Kızılbaş’ı katlettiğine*” dair dilden dile dolaşan bilginin gerçekleri yansıtmadığını ve bunun bir mit olduğunu açıklar. Bkz., F. M. Emecen, a.g.e., s.95-100.

Anadolu coğrafyasında, Şah İsmail'in "halife" yahut "dâi" ismini verdiği casusları aracılığıyla yakılan fitne kazanında Anadolu'nun dirliğinin bozulmasının yanında Şah İsmail'in siyasi emelleri uğruna masum Müslümanlar telef olmuştur.

*"Bu adamlar tıpkı bugünkü terörist örgütler gibi çalışıyorlardı ve maksatları Türk ülkesinde kargaşalık çıkarıp İran ordusunun oraları kolayca işgal etmesini sağlamaktı."*⁷¹

Tarihi vesikaları tetkikimiz bizde, Yavuz Han karakterinde bir hünkârın iktidar olmadığı taktirde Osmanlı mülkünün yok olmasına yahut bu mülkün Sünni karakterden Şii karaktere bürünebileceği ihtimalini uyandırmıştır. Osmanlı Cihan Devleti'nin tarihine bakıp İslam dinî uğruna verilen mücadele nesnel gözle değerlendirilirse bu menfi karakter değişiminin Türk-İslam âlemine vereceği zarar tahayyülleri zorlayan bir mahiyete, hatta bir eleme bürünecektir.

Yavuz Han da ulu ataları gibi ömrünü Kızıl Elma uğruna vakfeder. Kızıl Elma, yoldur: Medeniyet yolu. Bu yolda kadim zamandan beri ilerleyenler de medeniyetin ordusudur. Kızıl Elma; Türk'ün uzak ülküsü, fatih bir milletin fetihleri, Allah'ın ordusunun Allah rızası yolunda aldığı nefes hasılı Türk'ün ruhudur. Bu ruhun taşıyıcısı Yavuz Han'ın Kızıl Elma'sının yönü atalarından çok farklıdır: Ona göre Kızıl Elma'ya giden yol İslam Birliği ülküsünden geçmekteydi. Bu beyanda hünkârın İslam Birliği ülküsü, şüphesiz gönül birliğinden başka bir şey değildir. Kendi ruh dünyasında bu birliği sağlayan hünkâr, İslam dünyasının bu birliği sağlayabilmesi için sınırların ortadan

Osmanlı Devleti'nin Şii tehlikesine karşı sadece Yavuz Han döneminde önlemler alınmamıştır. Devletin bu noktada yaptığı önemli hizmet; "Halvetiye", "Mevlevilik" gibi tarikatları Şah İsmail'in halifeleri aracılığıyla yapılan menfi tesire ehli sünnet ve'l cemaat çerçevesinde karşı koymak ve halkın gerçek İslam'ı öğrenmesini sağlayabilmektir. Bilgi için bkz., Yusuf Çetindağ, *Türk Aleviliği Araştırmaları*, Çizgi Kitabevi, Konya 2010, s.31 vd., s.95 vd., s.111 vd. Osmanlı Devleti'nin Kızılbaşların Anadolu'da faaliyetlerini engellemek amacıyla muhtelif bölgelerle ilgili "Hazine-i Evrak Belgeleri" için bkz., Ahmet Refik, *XVI. Asırda Râfızîlik ve Bektâşîlik*, Umut Matbaası, İstanbul 1994, sd. Mehmet Yaman, s.36-114.

⁷¹ Erol Güngör, *Tarihte Türkler*, Ötüken Neşriyat, 13. Baskı, İstanbul 2006, s.274.

kalkarak, Osmanlı hâkimiyetinde vahdetin esas alınmasını istiyordu. Zira dünyaya “İ'lâ-yı Kelimetullah” ile hükmetmenin yolu İslam dünyasının hükmünün tek elde toplanmasından, İslam dünyasına hükmetmekten geçiyordu. Günümüzde sadece mahkeme duvarlarını süsleyen ve sadece adaleti mahkemeye has bir mefhum intibası veren “*Adalet mülkün temelidir.*” vecizinin hükmü, Osmanlı mülkünün temelini oluşturuyor, Devlet-i 'Ali Osman bu hükümden aldığı kuvvetle dünyaya hükmediyordu.

1.1.3.1. Çaldıran Meydan Muharebesi

Çaldıran Meydan Muharebesi'ne geçmeden evvel; Şiiliğin ortaya çıkışı, Safevi tarikatının şeyhlikten şahlığa, Sünnilikten Şiiliğe uzanan macerasına ana hatlarıyla değinmenin ve siyasi bir güç olarak oynadığı rolden bahsetmenin, Osmanlı ve Safevi Devleti'ni savaşa götüren sebeplerin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

İslam dünyasının tarih boyunca kanayan yarası olan Sünni-Şii ayrımının kökeni Hz. Muhammet'in vefatıyla meydana gelen olaylarla başlar. Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osman'dan sonra İslam dünyasının halifesi Hz. Ali olmuştur. Hz. Osman'ın şehit edilmesini müteakip, Hz. Ali'nin hilafet makamına oturmasını istemeyen -Hz. Muhammet'in eşi- Hz. Ayşe ve Emevi ailesinin ileri gelenleri belki de kıyamete kadar sürecek bir ayrımın farkında olmasalar da oluşmasına neden olurlar.⁷² 655 yılında iki taraf arasında Küfe'de vukua gelen

⁷² İslam dünyasında vukua gelen tefrikanın temelinde, İbni Sebe isminde bir Yahudi'nin Müslümanlığı kabul ettikten sonra Hz. Osman'dan beklediği teveccühü görememesinin yattığı ifade edilmektedir. Müslüman olmadan önce Yahudiler nazarında saygın bir yeri olan Sebe, aynı konumu Müslümanlardan görmeyince, Müslümanlıktan intikam almak için bir dizi faaliyetlere girişecektir. Hz. Ali'yi ilahlaştırmaya kadar götüren bu mülhît düşünce, onun vefatından sonra geniş bir coğrafyaya yayılarak tesirini günümüze kadar sürdürecektir. Bkz., Yusuf Ziya Yörükân, *İslam Dinî ve Mezhepler Tarihi 3, Müslümanlıkta Dinî Tefrika*, haz., Türkân Turgut, Turhan Yörükân, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009, s.12-24.

savaşı Hz. Ali kazanır. Yaklaşık bir sene sonra Muaviye ile anlaşılan Amr İbnü'l-As'ın ordusu Hz. Ali ile yapılan Sıffin savaşında Hz. Ali'yi mağlup eder. Savaşı Hz. Ali'nin ordusu kazanacak iken tarihe “*Hakem Olayı*” olarak geçen Kuran-ı Kerim'in hakem olarak gösterilmesi olayı şüphesiz üstünlüğün Muaviye tarafına geçmesindeki en büyük âmidir.⁷³ Bu savaşta Hz. Ali'nin yanında bulunup sonra 4000 kişilik kuvvetle Hz. Ali'den ayrılan ve kendilerine “*hariciler*”⁷⁴ denilen mezhep mensupları Muaviye, Amr İbnü'l-As ve Hz. Ali'ye suikast düzenlemek isterler. Bu planın sonucunda sadece Hz. Ali'yi öldürebilirler.⁷⁵ Yaşanan bu hadise ve halifeliğin bu olaylar sonucunda Emevilere geçmesi İslam dünyasının anlaşmazlıklar içerisine girerek, gruplar arası hâkimiyet mücadelesine dönüşecektir. Muaviye'nin halifeliği bütün Müslümanlarca kabul edilmemiş hatta İran, Irak, Hicaz ve Horasan'daki Müslümanlar, Hz. Ali'nin büyük oğlu Hz. Hasan'ı halife olarak kabul etmişlerdir. Kendisine muhalefet eden bu halifeyi ortadan kaldırmak isteyen Muaviye, Hz. Hasan'ın üzerine bir ordu gönderir. Müslüman kanı akmasını istemeyen Hz. Hasan savaşmayarak Medine'ye çekilir.⁷⁶ Muaviye öldükten sonra yerine geçen oğlu Yezit zamanında hiçbir Müslüman'ın tasvip etmediği ve bu işin faillerinin dünya döndükçe dünyanın bütün lanetlerinin üzerine olacağı kötü olaylar gerçekleşecektir. Büyük çoğunluğunun Şiilerden oluştuğu Küfe halkı, Hz. Ali'nin küçük oğlu Hz. Hüseyin'i halife seçeceklerini, bu yüzden Küfe'ye gelmesini isterler. Hz. Hüseyin, peygamber ailesine mensup geniş bir efratla Küfe'ye hareket eder. Fakat Irak'ta Kerbela denilen bölgede

Kaynaklarda İbni Sebe yahut İbnu's Sevdâ' olarak geçen şahsın muhayyel bir kişilik yahut farklı bir kişi olabileceğine dair bkz., Ethem Rûhi Fığlalı, *İmâmiyye Şiastı*, Ağaç Kitabevi Yay., 2. Baskı, İstanbul 2008, s.63-72.

⁷³ Bkz., E. R. Fığlalı, a.g.e., 78-85.

⁷⁴ Hariciler için bkz., Y. Z. Yörükân, a.g.e., s.150-158.

⁷⁵ Hz. Ali'nin ölümünden sonra Müslümanlar arasında baş gösteren ayrılıklar için bkz., Y. Z. Yörükân, a.g.e., s.29-34.

⁷⁶ Hz. Hasan'ın hilafet dönemi için bkz., Usûlu'l-Kâfi, I/297-299'dan naklen E. R. Fığlalı, a.g.e., s.92-94.

Yezit'in ordusu tarafından kuşatılarak, teslim olması istenilir. Hz. Hüseyin bunu kabul etmeyince, yapılan savaşta Hz. Hüseyin'in kafası kesilir ve kafilenin hepsi öldürülür. (680)

Hz. Hüseyin'in başı ve saçları kesildikten sonra eşyaları yağmalanır. “Hz. Hüseyin'in vücudunda kararmış yerler hariç 33 mızrak ve ok, 34 kılıç yarası tespit edilir.”⁷⁷ Burada Hz. Hüseyin'i Küfe'ye davet eden Şiilerin ona yardım etmemeleri de dikkatten kaçmamalıdır. Bu olaydan sonradır ki Müslümanlar, Sünniler (ehli sünnet ve'l cemaat yolundakiler) ve Şiiler (Hz. Ali taraftarları) olarak ikiye bölünürler.⁷⁸

“Şia”⁷⁹ kelimesi, Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi ile gelişen süreçte terimleşerek;

“Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ali ve Ehl-i Beytini halifelik için en layık kişi olarak gören ve onu 'meşru' halife kabul eden; ondan sonraki halifelerin de onun soyundan gelmesi gerektiğine inanan toplulukların müşterek adı olmuştur.”⁸⁰

Şiiler arasında zamanla ayrılmalar devam eder. Bunlar içinde “Şia-ı Taftiliyye” olarak anılan grup Hz. Ali'ye ashaptan daha fazla sevgi besler. Bu

⁷⁷ İbnu'l-Esîr, 4/79'dan naklen E. R. Fırlalı, a.g.e., s.110.

⁷⁸ Bkz., Mehmet Saray, *Türk-İran İlişkileri*, AKDITYK, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1999, s.5-6.

⁷⁹ Şia kelimesi “*taraftar, yardımcı, firka, bölük*” anlamına gelir. Bkz., E. R. Fırlalı, a.g.e., s.15.

Şia kelimesinin anlamıyla birlikte bazı kavramların da anlamını ifade etmekte fayda vardır. Osmanlı Devleti'nin, Anadolu'da çıkan isyanları adlandırırken 'Kızılbaş' isminin yanında istihza maksadıyla 'Râfizi' ismini de kullandığına şahit oluruz. Bunun yanında 'Tahtacı' kelimesi de kullanılmış ve cumhuriyetle birlikte bu kavramların yerini 'Alevi' kelimesi almıştır. Alevi kelimesi Arapça kökenli bir kelime olup “*Ali'ye mensup*”, “*Ali'ye ait*” anlamlarına gelir. Tasavvuf sözlüğünde, “*Hz. Ali'yi sevmek, O'na bağlı olmak*” ve “*Hz. Muhammet (SAV)'den sonra imam olarak Hz. Ali'yi*” tanımak anlamına gelir. Zamanla Hz. Ali'ye dayandırılan siyasi bir firka olan Şia ile aynı anlamda kullanılmaya başlanmıştır. Bkz., Cahid Baltacı, *Tasavvuf Lüğati*, Gelenek Yay., İstanbul 2011, s.25. Tahtacı kelimesi ise Güneybatı Anadolu (Teke), Çukurova, İç Anadolu bölgesi Kızılbaşların aldığı isimdir. Hayatlarını orman işlerinden gelen gelirle idame ettirdikleri için bu isim verilmiştir. Bkz. John P. Brown, 168 n. 1'den naklen E. R. Fırlalı, *Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik*, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir 2006, s.10. Rafizi kelimesi ise, dördüncü İmam Ali b. Zeynelâbidin'in oğlu Zeyd'in Emevilere karşı ayaklanmasında Zeyd'in taraftarlarının Emevi halifesi Hişam'ın etkisiyle onu terk etmeleri üzerine Zeyd: “*Beni bırakıp kaçtınız, terk ettiniz. (rafaztumûni) der. O günden beri de onlara, yani Zeyd'i terk edenlere Rafizi denmiştir.*” Bu isim zamanla ehli sünnetten ayrılan Şia ve kollarna verilen isim haline gelmiştir. Bkz., El-Bağdâdî, 36-37'den naklen E. R. Fırlalı, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, s.10-11.

⁸⁰ E. F. Fırlalı, *İmâmiyye Şiası*, s.15-16.

grup tarihte farklı farklı isimlerle anıldıktan sonra en son “İsnâ-Aşeriyye (Ca’feriyye)” ismiyle zikredilir.

“Uzun müddet bu mezhep terk edilmiştir. Erdebilli Safiyuddin ailesi esasen Sünni mezhebinde iken, bu zatın ahfadından Haydar ve Cüneyt Aleviliğe girmiş ve Şah İsmail Alevi ruhu ile yetişmişti. Hükümet teşkilatı mevzu bahis olunca, Aleviliğin resmiyete çıkarılacak bir ciheti bulunamadı. Bu sebeple izleri tarihe gömülmüş olan İsnâ-Aşeriyye mezhebi İran Türklerine ‘Şia-ı İmâmiyye’ namı altında benimsetildi (...)”⁸¹

İşte bu hadiselerden sonra, *“Türk-İslam kültürü içinde eriyip kaybolmaktan korkan İranlıların İslam âleminde ayırıcı ve radikal görüşlere yer veren Şiiliğe sıkı sarıldıkları, milli benliklerini ve kültürlerini muhafaza etme isteği ile hareket ettikleri görülür.”⁸²*

Safevi Devleti’nin icraatlarından da anlaşılacağı üzere Şiilik, İslam dininin militarist ruhla yorumlanmış halidir. Uygarlığa göz yaşından başka bir getirisi olmayan militarizmin tarihi ne yazık ki uygarlık kadar eskidir.

Moğol istilasının sonucunda Sünni Selçuklunun üzerlerindeki etkisi kalkan Şiiler için bu durum büyük veli nimet olarak algılanır. Bu şekilde bölgeye yerleşmek isteyen Moğollar ile Şiiler arasında ilişkilerin artması bu istilayla başlar.⁸³ Şiiliğin Anadolu’da halk tarafından büyük teveccüh görerek yayılması İlhanlı hükümdarı Olcaytu’nun [Hudavende] (Ö. 1316);

“On iki imam Şiiliği”ni kabul etmesine rastlar. Bu durum İlhanlıların bir eyaleti olan Anadolu’da Şiiliğin yayılarak zamanla halifelerden Ebûbekir, Ömer ve Osman isimlerinin yasaklanmasına kadar gider.”⁸⁴

Şeyh Safüyiddin tarafından kurulan Safeviye tarikatı, soyunu Hz. Ali’ye dayandırarak, seyitlik iddiasında bulunsa da bunun gerçek olmadığı, Şeyh

⁸¹ Y. Z. Yörükân, a.g.e., s.20-21.

⁸² M. Saray, a.g.e., s.VI.

İlk Şii devletinin 901’de Yemen’de kurulduğunu görürüz. 909 yılında ikinci Şii devleti Fatimiler Mısır’da kurulur. Fakat Şiiliğin İran ve Türkistan’da yayılmasını sağlayan Horasan’da kurulan Sasani Devleti (819-999) aracılığıyla olur. Ama siyasi bir yapının teşekkülünün bölgeyi etkilemesi ve geniş kesimlerce bu inancın benimsenmesi Safeviler dönemine tekabül eder. Bkz., a.g.e., s.12-13.

⁸³ M. Saray., a.g.e., s.13.

⁸⁴ F. Sümer, *Safevi Devleti’nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, AKDITYK, TTK Yay., 2. Baskı Ankara 1999, s.9-10.

Safiyüddin'in Sünni-Şafî çizgide olduğu tarikatın şeceresi incelendiğinde ortaya çıkar.⁸⁵ Tarikata seyitlik izafe edilmesi, Peygamber soyuna olan saygının tarikatın siyasi menfaatleri doğrultusunda kullanılmak istendiğini göstermektedir. Zaman içerisinde Safeviler mürit toplarken bu iddianın faydasını fazlasıyla göreceklerdir.

Şeyh Safüyiddin (1253-1334) Erdebil'de dünyaya gelir. Halvetiye tarikatına bağlanarak burada yetişir. Şeyh Safüyiddin'den sonra tarikat postuna sırasıyla; Sadrüddin Musa Erdebil (1334-1392), Alâüddin Ali (1392-1429), Şeyh İbrahim (1429-1447), Şeyh Cüneyt, Şeyh Haydar oturur. Tarikatın şöhreti çok kısa zamanda etki sahasını genişletir. İlhanlı sultanı Muhammet Hüdâbende, Şeyh Safüyiddin'i ziyaret etmiştir. Bunun yanında Emir Timur'un Ankara Savaşı (1402) dönüşünde Şeyh Alâüddin Ali'yi ziyaret etmiş, onun ricası üzerine yanındaki esirleri serbest bırakmıştır.⁸⁶

Şeyh Cüneyt'in tarikatın liderliğini üstlenmesi (1447-48) tarikat açısından bir dönüm noktasıdır. Cüneyt'in emelleri tarikata dinî görevler aracılığıyla siyasi görevler de yükler. Karakoyunlu sultanı Cihanşah, onun devlet egemenliğine karşı verebileceği tehlikeyi sezerek Erdebil'den uzaklaştırılmasını sağlar. Osmanlıdan⁸⁷ ve Karamanlıdan teveccüh göremeyen Cüneyt, Toroslarda Varsak Türklerinin yaşadığı bölgede faaliyetlerine devam eder. Hırslı, cerbezeli kişiliğe sahip olan Cüneyt'in; Azerbaycan, Doğu Anadolu ve Suriye'de Türk oymakları

⁸⁵ Bkz., Doğan Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2. Baskı, Ankara 2010, s.65-66; Adel Allouche, *Osmanlı-Safevi İlişkileri-Kökenleri ve Gelişimi*, çev. Ahmet Emin Dağ, Anka Yay., İstanbul 2001, s.173-181; Mirza Abbaslı, "Safevilerin Kökenine Dair", Belleten, C.XL, S.158, Nisan 1976, s.287-329.

⁸⁶ Serbest bırakılan bu esirler Anadolu'da Emir Timur'un emriyle serbestçe hareket edebilmişler ve vergiden muaf tutulmuşlardır. Bu durum tarikat öğretilerinin Anadolu'da bu insanlar tarafından rahatça tebliğ edilerek Safevilere canı gönülden bağlı müritlerin oluşmasına sebep olur. Bkz., V. Minorsky, 189'dan naklen S. Tansel, *Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı*, İstanbul 1966, s.235.

Mehmet Saray, tarikata Şii öğretinin Hoca Ali zamanında sızmaya başladığını belirterek oğlu Şeyh İbrahim zamanında bu durumun daha da arttığını belirtir. Bkz., M. Saray, a.g.e., s.14-15.

⁸⁷ II. Murat Han'dan tarikatı için Anadolu'dan yer talep eden Şehy Cüneyt'e hünkâr; "*Bir tahta iki padişah sığmaz.*" sözüyle teklifini reddeder. Bu sözün çağrışımları tafsilatlı bir değerlendirmeye tabi tutulursa, tarikatın ne denli tehlike arz ettiği daha iyi anlaşılacaktır. Bkz., M. Saray, a.g.e., s.16.

arasında geniş taraftar kazanmanın yanında tarikatın önemli ölçüde itibarını da arttırdığına şahit olunur. Böylelikle Cüneyt'in siyasi hedefleri taraftarlarının sayısı arttıkça somutlaşmaya başlar. Müritleriyle Karadeniz'e geçip Trabzon Rum Devleti'ne bir sefer düzenlese de bunda tam anlamıyla muvaffakiyet sağlayamaz. Daha sonra Akkoyunlu sultanı Uzun Hasan'a iltihak ederek onun teveccühüne mazhar olur. Bu teveccühün sebebinde Cüneyt'in gücünden Uzun Hasan'ın Cihanşah'a karşı faydalanma düşüncesinin olduğunu belirtmek gerekir. Bu hususta Uzun Hasan'ın kız kardeşini Cüneyt'e nikahlaması ve onu Erdebil ocağına tekrar göndermesi Şeyh Cüneyt'e hareket serbestliği vermiştir. Gürcüler üzerine seferler düzenleyen Cüneyt, Şirvanlılarla yaptığı savaşta ölür. Kendisinden sonra tarikat postuna oğlu Haydar geçer. Babasından daha hırslı ve etkili olan Şeyh Haydar uzun Hasan'ın kızıyla evlenmesiyle birlikte arkasında güçlü bir siyasi nüfuz elde etmiştir. Bu durum Akkoyunluların refakatinde daha da güçlenmesine sebep olur. Müritlerini silahlandırarak, on iki dilimli kızıl külahın (kızıl börk) tarikat mensuplarınca giyilmeye başlanması bir nevi devlet sembolünün oluşmasına zemin hazırlayacaktır. Bu külaha “*Haydari Taç*” ismi de verilir.⁸⁸ Osmanlılar tarafından kendilerine ‘Kızılbaş’ denilmesinin temelinde bu külah vardır.

Özellikle Haydarın, Uzun Hasan'ın kızıyla evlenmesi Akkoyunluların siyasi nüfuzu ile tarikatın geniş kitleler üzerinde etkili olan manevi nüfuzunun birleşerek devletleşmeye doğru giden yolun açılmasını sağlar.

“Şeyh Haydar zamanında, yapılan devamlı ve müessir propagandalar ile Anadolu'daki tarikat mensupları çoğalmış ve bunlar nezir⁸⁹ ve hediyeler ile

⁸⁸ Bkz., D. Kaplan, a.g.e., s.72.

⁸⁹ Erdebil şeyhlerine Anadolu Türkleri tarafından ödenen bir çeşit gönüllü vergi. Bkz., S. Tansel, *Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı*, s.237. Bunun yanında tarikatın siyasi işlerle meşgul olmadığı dönemde Osmanlı hükümları Erdebil'e “*Çarağ/Çerağ Akçesi*” isminde yardım gönderirlerdi. Bkz., A. Uğur, a.g.e., s.45.

*Erdebil'deki şeyhlerini ziyaret etmeğe başlamışlardı. Hatta bu kadar zahmet çekip Erdebil'e gidecekleri yerde Medine'ye gidip Hz. Peygamber'in türbesini ziyaret etmelerini tavsiye eden Sünni komşularına: 'Biz ölüye değil diriye gideriz.' cevabını veriyorlardı.*⁹⁰

Yalnız Uzun Hasan'ın ölümüyle birlikte tahta geçen Sultan Yakup, Şirvan Hanlığıyla birlikte büyüyen Safevi tehlikesini ortadan kaldırmak maksadıyla üzerlerine yürür. Savaş neticesinde Şeyh Haydar da öldürülür (1488). Sultan Yakup, maktul şeyhin karısını, oğulları İbrahim, Ali ve İsmail'i (D. 1486/1487) hapseder. Dört buçuk yıl süren esaret hayatından sonra Sultan Yakup'un ölümünü takiben (1490 yahut 1491) başlayan taht kavgaları neticesinde Rüstem Bey, Sultan Yakup'un oğlu Bay Sungur'a üstünlük sağlayabilmek amacıyla Haydar'ın ailesini serbest bırakır. (1493) Tahtı ele geçirmesinde bu tarikatın büyük faydası olmasına rağmen, Safevi tehlikesinin kendi saltanatını tehdit edeceğini anlayan Sultan Rüstem, Haydar'ın oğlu Ali'nin kaçmasına rağmen yakalattırarak onu öldürtür.

⁹⁰ F. Sümer, a.g.e., s.12.

Safevi Devleti'nin kuruluşunda Anadolu Türklerinin büyük rolü olmuştur. F. Sümer'in deyiimiyle; "Anadolulu Kızılbaş Türkler olmasa değil Safevi Devleti'nin kuruluşu, Erdebil şeyhlerinin siyasi gayeler taşımaları bile düşünülemezdi." (a.g.e., s.22.) Bu devletin kuruluşunda bulunan Türk oymaklarını şu şekilde sıralayabiliriz: **Rumlu** (Sivas, Koyulhisar, Şebinkarahisar, Tokat, Amasya bölgelerinde yaşayan Türkleridir. Nur Ali Halife, Div Sultan, Piri Bey bu oymağın tanınmış simalarıdır.), **Ustacalu/Ustaclu** (Sivas, Amasya, Tokat bölgelerinde yaşayan Türklerdir. Ustacalu Türklerinin bir bölümü Kırşehir'de yaşayan Ulu Yörük adlı topluluğa dayanır. Devletin kuruluşunda önemli hizmetleri olan bu Türk oymağının en tanınmış siması Çaldıran'da Safevi ordusunun sol kanadını yöneten Ustacalu Muhammet Han'dır. Yine aynı şekilde Çaldıran'da atını vererek Şah İsmail'i kurtaran Hızır Ali de bu oymağa mensuptur.), **Tekeli** (Antalya ve civarında yaşayan Türklerdir. Şeyh Haydar zamanında Anadolu'ya gönderilen Halife Hasan ve oğlu Şahkulu bu oymaya mensuptur. Daha önce hakkında bilgi verdiğimiz Şahkulu isyanı bu bölgede başlamış ve bütün Anadolu'ya yayılmıştır. Kendisinin öldürülmesinden sonra isyana iştirak eden 15.000 kişinin Safevilere iltihak ettiği belirtilir.), **Şamlu** (Yaz aylarında Sivas'ın güneyinde, kışın ise Antep ve Halep arasında yaşayan Türk oymağıdır. 'Şamlu', Osmanlı tarafından Halep Türklerine verilen genel isimdir. Devletin önemli kademelerinde bulunan Lala Hüseyin Bey ile Çaldıran'da Osmanlı ordusu savaş alanına yerleşirken Ustacalu Muhammet Han'ın hemen saldırılmasına dair fikrine muhalefet eden böylelikle savaşın mukadderatında önemli bir yer işgal eden Durmuş Han da bu boya mensuptur. Şamlu Durmuş Han vesilesiyle yapılan bu iyiliğin tarih nezdinde unutulmadığını ifade etmek isterim.), **Dulkadır** (Maraş ve Yozgat -Bozok- bölgesinde yaşayan bu oymağın bir kısmı Safevi Devleti'ne iltica eder. Anadolu'da bir beylikle de temsil edilen Dulkadrlılar nüfusça kalabalık olmaları hasebiyle Safevi Devleti'nin kuruluşunda önemli yer edinmişleridir. Şeyh Haydar'ın müritlerinden Dede Abdal Bey bu oymağa mensuptur.)

Bu büyük oymakların yanında; **Varsak** (Tarsus), **Çepni** (Trabzon, Bayburt, Gümüşhane, Giresun, Ordu, Samsun-Canik-, **Arabgürlü** (Malatya), **Turgutlu** (Karaman), **Bozcalu** (Halep), **Hımslu**, **Çemişgezeklü** gibi küçük oymaklar da Safevi Devleti'nin temelindeki kurucu güç içerisinde bulunurlar. Ayrıca Karakoyunlu ve Akkoyunlu beylerinin yanında **Musullu**, **Afşar** gibi Türk oymaklarının be devlete her açıdan yardımcı olduğunu söylemek gerekir. Bkz., a.g.e., s.43-56. Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere, "(...) Tarikatın başı Azerbaycan'daki Erdebil şehrinde, gövdesi de Anadolu'da idi." F. Sümer, a.g.e., s.12.

Güneydoğu Anadolu bölgesinin iskan durumunu tafsilatlı değerlendirmek için bkz., Necdet Sevinç, *Türkiyat*, Bilgeoğuz Yay., İstanbul 2011 s.30-60.

(Eylül 1493) Bu arada İsmail, Şamlu Lala Hüseyin Bey, Dulkadirli Dede Abdal ve Anadolu Gök Ali gibi müritler tarafından Gilan'a kaçırılmıştır. İsmail burada 6 yıl kalır.

34 yıllık zaman zarfında tarikatın üç önemli isminin öldürülmesine rağmen, İsmail tarafından düzen yeniden tesis edilerek seleflerinin ona bıraktığı siyasi emeller için çalışmalar hız kazanır. Aslına bakılırsa dönem itibarı ile Akkoyunluların bilhassa Otlukbeli Savaşı'ndan sonra iç çekişmeler içine girmesi, Osmanlı Devleti'nin II. Bayezid Han döneminde Batı seferleriyle uğraşması ve saltanatının son yıllarında baş gösteren şehzadeler galesi Safevi tarikatının rahatça hareket edebilmesini sağlamıştır. Bu durum Anadolu ile Erdebil arasındaki irtibatın kuvvetlenmesinde, yani tarikatın devletleşecek kadar büyük bir güç olabilmesinin başlıca âmildir. 1499 yılında Erdebil'e gelen İsmail siyasi faaliyetlerini buradan yönlendirip, 1500 yılında düzenlenecek seferler için yeterli müridin toplanmasıyla Şirvan Hanlığı üzerine sefere çıkar. Yapılan sefer neticesinde Bakü'yü ele geçirir. 1502'de Akkoyunlu hükümdarıyla giriştiği "*kader savaşı*"nda Elvend Bey'i de yenen Şah İsmail Tebriz'e girerek kendi adına sikke bastırır ve hutbede 12 imam ismini okuttur⁹¹ Böylelikle Akkoyunlu topraklarının yarısına hâkim olur. Safevi Devleti'nin kuruluşu ilan edildiğinde Şah İsmail daha 13-14 yaşındadır.

Şah İsmail 1504 yılında Akkoyunlu hanedanı mensubu Murat Bey ile yaptığı savaşta Fars topraklarını, 1507'de Alâüddeve ile yaptığı savaşta

⁹¹ "Beş yüz yirmi sekiz yıl önce, Selçuk oğlu Mikâil oğlu Sultan Tuğrul Bey'in gelişinden ve Besasiri'nin kaçışından sonra, İslam beldelerinde kaldırılan, 'Eşhedü Enne Ali'yyen Veliyullah [Ali'nin Allah'ın dostu olduğuna tanıklık ederim.] ve Hayyü ala Hayrul Amel' [Haydi en hayırlı işe!] sözlerini ezana eklenmesini buyurdu. Ayrıca çarşı pazarda, Ebûbekir, Ömer ve Osman'ın kötülenmesi ve lanetlenmesi ve buna karşı gelenlerin de başlarının koparılması için buyruk verdi." Rumlu Hasan, *Ahsenü't Tevârih*, çev., Cevat Cevan, Ardıç Yay., Ankara 2004, s.74.

İmâmiyye Şia'sının dinî görüşleri için bkz., E. R. Fığlalı, a.g.e., s.209-243.

Diyarbakır'ı, ertesi yıl Fırat havzasını, 1510 yılında Özbek hükümdarı Muhammet Şeybâni Han ile yaptığı savaşta Horasan'ı ele geçirir.⁹²

*“İsmail, Tebriz’de tahta çıkışından sonraki on yıl içinde İran’ın tamamını ele geçirdi ve halkın çoğu Sünni olan bu ülkeyi zorla Şiileştirdi.”*⁹³ *“(…) Şah İsmail 24 senelik saltanatı sırasında son derece mutaassıp bir Şii olarak, kan dökücülüğü ve merhametsizliği ile tanınmıştır. Bilhassa Sünnilere karşı takındığı zalimane tavır, onun en bariz vasıflarından biri idi.”*⁹⁴

Yılmaz Öztuna'nın, *“Şah İsmail derecesinde Türklüğe zarar veren hiçbir Türk'ü tarih kaydetmiyor.”* sözü Şah İsmail'in şahsında Safevi hükümlerliğini özetler.⁹⁵

Safevi Devleti'ni kısa sürede büyüten âmillerin en önemlisi Şah İsmail'in şahsında toplanan ululuk anlayışına İslami öğretiyi tam anlamıyla idrak edemeyen Türklerin büyük teveccühüdür. Taraftar toplamada izlenen akıllıca siyaset Safevilere olan bağlılığı gün geçtikçe daha da artırır.

*“Safeviler Şiilik propagandası yaparken Şii Türkler arasında ‘Evlâd-ı Nebi’, İran unsuru arasında da ‘İran milletinin müceddidi -halaskarı Acem-’ rolünü oynuyorlardı.”*⁹⁶

“İnsanoğlunun inanmış bir insandan daha büyük bir silah yapamayacağı” görüşü, Safevi tarikatına mensup insanların onlara dünyalık hiçbir şey vaat edilmediği halde ölüme atılmalarında kendini gösterir. Zaten şeyhlikten şahlığa giden macerada maddi güçlerden ziyade maneviyatın esas alınması onların temel dinamiği olarak karşımıza çıkar.

*“Fakat ideolojileri uğruna seve seve canlarını verebilecek olan bu insan grubunun meydana getirdiği Safevi Devleti'nin, İslam âlemince tanınabilmesi için, batıda Osmanlılarla doğuda da Özbeklerle mücadele etmesi icap ediyordu.”*⁹⁷

⁹² Bkz., H. Mustafa Eravcı, *Safevi Hanedanı*, Türkler A., C.6, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.882-892; İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.224-231; S. Tansel, *Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı*, s.227-257; M. Saray, a.g.e., s.20-21; D. Kaplan, a.g.e., s.62-87. Belirtilen bu kaynakların bazılarında savaş tarihleri farklı verilmiştir.

⁹³ S. Savaş, a.g.e., s.20.

⁹⁴ Tahsin Yazıcı, İ.A., *Şah İsmail md.*, C.II, s.275-279, 2001.

⁹⁵ Y. Öztuna, a.g.e. s.11.

⁹⁶ *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C.II, s.723.

⁹⁷ S. Tansel, *Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı*, s.234.

1500 yılında Özbeklerle yapılan mücadelede hedeflerinin birine malik olan Safeviler, aynı başarıyı Çaldıran'da Osmanlıya karşı gösteremediler.

F. M. Emecen, Anadolu Türklerinin Erdebil ocağına dair neden lütfkâr davrandıklarını ve bu lütfun asırlarca sıcaklığını nasıl muhafaza ettiğini şu şekilde değerlendirir:

“Şah İsmail o sıralarda Sünni İslam'ın temsilcisi olma sıfat ve meyilleri henüz tam olarak teşekkül etmemiş Osmanlı Devleti'nin sıkı iktisadi ve sosyal baskısı altındaki büyük konargöçer grupları üzerinde etkili oldu. Böylece Osmanlı sistemi karşısı bir dinî misyonun temsilcisi olarak benimsendi. Doğu ve Güney Anadolu, Kuzey Karadeniz yaylalarında ve iç kesimlerindeki nispeten serbest yaşamaya alışmış büyük Türkmen teşekkülleri, Osmanlı idaresinin vergi toplama amaçlı iskân, belirli bir nizam altına alma, tımar rejimini güçlendirme çabalarından büyük rahatsızlık duyarak âdeta bir kurtarıcı beklemeye başlamışlardı. Bu kurtarıcı kendilerine öz dilleri ve Şamanist öğelerle yoğurdukları İslamî anlayışlarıyla seslenen İsmail olacaktı.”⁹⁸

S. Savaş bu hususta şunları belirtir:

“Kızılbaşlığın XVI. asırda bir sorun olarak ortaya çıkışında, üç temel sebebi tespit edebiliyoruz:

- 1) Safevilerin, İran'da bir mezhep devleti olarak ortaya çıkmaları ve bölgedeki taraftarlarını kullanarak Anadolu yönünde yayılma çabaları.*
- 2) Osmanlıların, merkezîyetçi devlet anlayışlarını, Anadolu'nun güney ve doğu istikametlerindeki yayılma dönemlerinde sancılı bir şekilde uygulama çabaları.*
- 3) Her iki devletin de yayılma alanlarını teşkil eden bölgelerde yaşanan toplumsal yapı. Söz konusu yapı, dinî özellikleri sebebiyle Safevi propagandasına uygun, buna karşılık göçebe aşiret hayatı sebebiyle de Osmanlı merkezîyetçi politikalarına aykırı bir durum arz ediyordu.”⁹⁹*

F. Söylemez, bazı hususlarda benzerlik arz etmekte birlikte ek olarak kabul edebileceğimiz düşüncelerini şu şekilde dile getirir: Anadolu Türklerinin Safevi Devleti'ne olan teveccühünde Hoca Ali zamanında Emir Timur'un elinden kurtarılan esir Türkler bu devlete samimiyetle hizmet etmişlerdir. Fatih Han'la birlikte devlet kademelerinin devşirme kökenli paşalara bırakılarak, Anadolu Türklerine bu paşalar nezdinde itibar edilmemesi ve adaletsiz vergi uygulamaları

⁹⁸ F. M. Emecen, a.g.e., s.89.

⁹⁹ S. Savaş, a.g.e., s.173.

sonucu devlete olan güvenin, sadakatin azalmasına sebep olur. Bu hareketin zıddı diyebileceğimiz şekilde Şah İsmail'in Anadolu Türklerine itibar edip makam vermesi Anadolu Türkleri bu devletin kuruluşunda ve gelişmesinde büyük fayda sağlar. Bu durumda Anadolu'da vuku bulan isyanların ve Anadolu'dan Safevilere olan göçün sebepleri arasına “*iktisadi, sosyal, kültürel, psikolojik, dinî*” sebeplere “*idari*” sebebi de eklemekte fayda bulunuyor.¹⁰⁰

İfade edildiği üzere Osmanlı mülkünün temelinde var olan Sünni karakter Şah İsmail'in Osmanlıyı hedef almasındaki başlıca âmiller arasındadır. Dolayısıyla mücadele Osmanlıdan ziyade Sünni anlayış ileydi. Safevi hâkimiyetinde bulunan bölgede Sünnilerin katliamı bunun en büyük vesikasıdır. Görüldüğü üzere Şah İsmail, kendi dinî temayüllerinden başka bir anlayışa yaşam hakkı vermeyen birisidir. Safevi topraklarında hüküm süren bu anlayış Osmanlı mülkünde herkesin -devlet bekasını tehdit etmediği müddetçe- dinî inançlarını yaşayabileceği bir konumda kendini gösterir. İslam'ın mübarek çıkarlarından ziyade tarikat çıkarları doğrultusunda devlet anlayışını inşa eden Şah İsmail, devleti içerden zayıflatmak amacıyla Şahkulu ve Nur Halife¹⁰¹ isimleri adı altında Anadolu'da gerçekleşen isyanları destekler.

Yavuz Han'ı doğu seferine çıkmadan önce büyük bir hınçla Kızılbaş katliamı yapmakla suçlayanlar, onun babasıyla giriştiği saltanat uğraşında ordusunda bulunan Dobruca bölgesinin Alevi Türklerinin hatırı sayılır miktarda

¹⁰⁰ Bkz., F. Söylemez, a.g.m., s.82-83.

¹⁰¹ Şah İsmail, müridi Rumlu Nur Halife'yi 1512 yılının başlarında Anadolu'ya göndererek orada isyan çıkarmasını buyurur. Amasya, Sivas, Tokat, Çorum bölgelerine yayılan isyana müteakip, Şehzade Murat'ın da Kızılbaş külahını giymesi bu zamana tesadüf eder. İsyanı bastırmak amacıyla gönderilen Yularkıstı Sinan Bey'in öldürülmesi isyanın şiddetini göstermesi açısından önemlidir. Nur Ali Halife, Erzincan'a geldikten sonra tekrar Şah İsmail'in yanına döner. Bkz., Rumlu Hasan, *Ahsenü't Tevârih*, s.164-166. Bkz., F. Sümer, a.g.e., s.34-35.

Nur Ali Halife, Akkoyunlu Türk Devleti'nin yıkılması sonucu Osmanlı hizmetine giren ve büyük hizmetleri dokunan Bıyıklı Mehmet Paşa ile bugünkü Tunceli'ye bağlı Ovacık yöresinde yapılan savaşta öldürülmüştür (1515). Bkz., F. Sümer, a.g.e., s.39.

olduğunu gözden çıkarmamaları gerekir.¹⁰² Aynı şekilde Çaldıran Muharebesi'nde Osmanlı ordusunda bulunan Alevi askerleri de unutmamak gerekiyor. Bunlar da gösteriyor ki Yavuz Han'ın İslam çerçevesinde yaşayan Kızılbaşlar ile bir sorunu olmamıştır. Onun mücadelesi Müslüman kardeşini kör taassupla kesen, hilali salibin karşısında güç duruma düşüren sözde Müslümanlardır. Dolayısıyla Yavuz Han nezdinde bu ihaneti yapan Sünni de olsa fetvası katledilmektir.

Doğu Seferi'nin dinî, iktisadi ve bunlardan beslenen içtimai sebepleri olduğunu söylemek gerekir. İfade edildiği üzere Şah İsmail'in ele geçirdiği bölgelerde Sünni cemaati katledip¹⁰³, halifeleri aracılığıyla Anadolu'da çıkardığı olaylar, Osmanlı mülkünü tehdit ettiği için Osmanlı ulemasının verdiği fetvalarda görüleceği üzere seferin dinî sebebini ortaya koyar. Safevilerin ticaret yolları üzerinde bulunması, Anadolu'ya güvenli ve düzenli ticareti engelleyen başlıca sebepler arasında yer alır. Bunun yanında, çıkan isyanlar tımar sistemini bozduğu gibi üretimin de büyük ölçüde zarar görmesine neden olur. Zira Yavuz Han sefer öncesinde Osmanlı gümrüklerini tamamen kapatarak doğudan Osmanlı'ya ve Avrupa'ya gelen ticaret ürünlerinin geçmesini yasaklamıştır. Aynı şekilde

¹⁰² Bkz., F. M. Emecen, a.g.e., s.54.

¹⁰³ Şah İsmail'in yaptığı Sünni katliamın boyutunu Celâlzâde Mustafa şöyle dile getiriyor: "İstila ettikleri ülkelerde mescit ve camileri hayvan ahırını, dinî sağlam kaideleri nakidlerini küçümseme kesesine koyup, elem veren zulüm örtüsüyle dinî güzelliğini örttüler. Bütün İran bölgeleri karmakarışık olup, nerede bir temiz Sünni mezhepli ilim ve edep sahibi varsa varlığını kılıçlarının hedefi yapıp, ömürleri nakidlerini toprağa salarak, hepsini yok ettiler." Bkz., Celâlzâde Mustafa, a.g.e., s.273.

A. Uğur, Kemalpaşazâde'den şunları aktarır: Şah İsmail büyük bir hınçla ele geçirdiği yerlerde kendisine tabi olmayan Sünni akideyi benimseyenleri katleder. "Şah İsmail'in Müslümanlara yaptığı kötülüğü Buht'n-Nasr-ı Gaddar Kudüs halkına ve Fir'avn da İsrailoğullarına yapmadı. Onların zulmü dirilere idi, bu ölüleri de incitti. Kemiklerini mezarlarından çıkartıp hakaret etti." Kemalpaşazâde, defter VIII/IX'dan naklen A. Uğur, a.g.e., s.46-47. Şah İsmail Tebriz'e girdiğinde genç-ihtiyar ayırımı yapmadan 40-50 bin kişiyi katleder. Uzun Hasan ve Mirza Ahmet'in dışında bütün emirlerin ve sultanların kabirlerini açtırıp, kemiklerini yaktırır ve daha sonra küllerini göğe savurur. Kendi annesi olan Uzun Hasan'ın kızının telkinlerine dahi cevap vermez ve öz anasını bu taassup yüzünden öldürür. Bkz., a.g.e., s. 48.

"Şah İsmail, Şiiliğe ifrad derecede bağlanmıştır. Tebriz'e girişinde Şiiliği resmi mezhep olarak ilan eden Şah İsmail, üçte ikisi Sünni olan şehir halkından Şiiliği kabul etmeyenleri ve özellikle Sünni ulemayı şiddetle takip etmiş; hatta meşhur Sünnilerin kabirlerini açtırıp kemiklerini yaktırmıştır." Mircâferi, 11'den naklen E. R. Fırlalı, a.g.e., s.193.

Osmanlı topraklarından stratejik önemi haiz ürünlerin geçişi de yasaklanır. Osmanlı mülkünde uzun yıllar şehzade çekişmelerinin ve isyanların olması halkın müreffeh yapısını bozarak devlete olan itimadın zedelenmesine sebep olmuştur. Bunların yanında Şah İsmail'in Dulkadıroğullarıyla olan münasebetlerinde Osmanlı topraklarını kullanarak bir nevi meydan okuması, Özbek Han'ı Muhammed Şeybanî Han'ı yendikten sonra (1510) kafatasıyla içki içip zaferini tescil etmesi ve kafatası derisinin içini doldurup II. Bayezid Han'a göndermesi, Yavuz Han gibi hassasiyetlerine haysiyeti derecesinde bağlı bir hünkârın asla unutamayacağı hakaretler arasındaydı.¹⁰⁴

Yavuz Han Doğu seferine çıkmadan evvel Kızılbaşların bertarafını dinî olarak meşru zemine oturtmak amacıyla ulemanın fikirlerini almak için Edirne'de bir divan tertip eder.¹⁰⁵ Bu tehlikenin önemini izahtan sonra ulemadan fetva vermelerini ister. “*Hamza*”¹⁰⁶ isiminde bir ulemanın fetvası kaynaklarda mevcuttur.¹⁰⁷ Fetva şöyledir:

“Besmele ve duadan sonra... Müslimanlar bilün ve âgâh olun, şol tâyife-i Kızılbaş ki reisleri Erdebil-oğlu İsmail'dür, Peygamberimizün aleyhi's- selât ve's-selâm şeri'atini ve sünnetini ve dîn-i İslâm ve ilm-i dîni ve Kur'an-ı Mübini istihlaf

¹⁰⁴ Bkz., *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C.II, s.723

“Hakan İskender Şân'ın [Şah İsmail] buyruğuyla hemen orada onun kötülük dolu kafasını bedeninden ayırdılar ve derisini soyup, saman doldurduktan sonra Rum (Osmanlı) padişahı sultan Bayezid'e gönderdiler, kafatasını da altınla kaplayıp, kadeh haline getirdiler ve şarap doldurup, orada (düzenledikleri) Cennet âyin toplantıda dolaşturdılar.” Bkz., Rumlu Hasan, *Ahsenü't Tevârih*, s.150.

Özbek Hanı ile yapılan savaşta Şah İsmail, ele geçirdiği her Sünni memlekette yaptığı gibi burada da katliamlar yaparak; 10.000 fazla Müslüman'ı öldürmüş, kafalarından piramit yapmıştır. Bkz., G. Sarwar, 63'ten naklen, M. Saray, a.g.e., s.23.

“Şah İsmail, ona [Şeybani Han] olan kininden cesedini sufilere yedirdi.” Bkz., *İranlı Tarihçilerin Kaleminden Çaldıran (1514)*, haz., Vural Genç, Bengi Yay., İstanbul 2011, s.76.

¹⁰⁵ Yavuz Han'ın muhtemelen hünkâr olmasıyla birlikte kendisine Ali Bin Abdülkerim Halife tarafından sunulan raporda, “devlet ricalinin rüşvet deryasında yüzdüğünü, halk içerisinde ırz, namus gibi değerlerin yok olduğunu, Kızılbaş tayfasının dinî inançları zedelediğine” dair tespitler bulunmaktadır. Dönemin kokuşmuşluğunu ifade açısından önemli bir rapordur. Bkz. S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.20-30.

Celâlzâde Mustafa'nın Selim-nâmesi'nde de -ihtiyatla yaklaştığımız- II. Bayezid Han döneminde baş gösteren bozukluğa dair bir hikâye anlatılır. Bkz., Celâlzâde Mustafa, a.g.e., s.280-282.

¹⁰⁶ Hamza isimli kişi Sarı Görez'dir. “Menşe itibariyle Balıkesirli olup devrin en büyük fakih muhaddislerinden sayılan Müftü Hamza Nureddin Sarı Görez, 927/1521 de vefat ederek Yahya Cami civarına gömülmüştür.” Bkz., Bursalı M. Tahir, 341'den naklen Ş. Tekindağ, “Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi”, s.53, not 20.

¹⁰⁷ İhtilâflar için bkz., S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.35.

itdikleri ve dahi Allahu Taâlâ harâm kıldığı günâhlara helâldür didükleri ve istihfafları ve Kur'an-ı Azîmi ve Mushafları ve kütüb-i şeri'ati tahkir idüb oda yakdukları ve dahi ülemâya ve sülehâya ihânet idüb kırub mescidleri yıkdukları ve dahi reisleri la'ini mabûd yirinr koyub secdeitdikleri ve dahi Hazret-i Ebî Bekr'e radiyallahu anhu ve Hazret-i Ömer'e radiyallahu anhu söğüb hilâfetlerine inkâr itdikleri ve dahi Peygamberimizün hâtûnu Âyişe ânâmuza (radiyallahu anha iftirâ idüb) söğdikleri ve dahi Peygamberimizün aleyhi's- selât ve's-selâm şer'ini ve Dîn-i İslâmı götürmek kasdın itdikleri bu zikr olunan ve dahi bunların emsâl-i şer'e muhâlif kavilleri ve fi'illeri bu fakir katında ve bâki ülemâ-i dîn-i katlarında (tevâtürle) malûm ve zâhit olduğı sebebden biz dahi şeri'atün hükmi ve kitâblarımızun nakli ile fetvâ virdük ki ol zikr olunan tâife kâfirler ve mühlitlerdür ve dahi her kimse ki ânlar meyl idüb ol bâtil dinlerine râzı ve muâavin olalar, ânlar dahi kâfirler ve mühlitlerdür, bunları kırub cemâatlerin dağıtmak (cemi' müslimanlara) vâcib ve farzdur, müslimanlardan ölen sa'îd ve şehid cennet-i a'lâdadur ve ânlardan ölen hor ve hakir cehennemün dibindedür, bunların hail, kâfirler halinden eşedd ve ekbahdur, zirâ bunların bugazladukları ve dahi saydları gerekse doğanla ve gerekse okile ve gerekse kelb ile olsun murdardur ve dahi nikâhları gerekse kendülerden ve gerekse gayrden alsunlar bâtildür ve dahi bunlar kimseden mirâs yemek yoktur (ve bir nâhiye ehli ki bunlardan olan) Sultan-ı İslâm e'ezze'l-lahu ensârehu için vardur ki bunların (ricallerin katl idüb) mallarını ve nisâlarını ve evlâdlarını guzât-ı İslâm arasında kısmet ide ve bunların ba'de'l-ahz tevbelerine ve nedâmetlerine iltifât ve i'tibar olunmayub katl oluna ve dahi bir kimse ki bu vilâyetde olub ânlardan idüğü biline ve yahud ânlara giderken tutula katl oluna ve bilcümle bu tâyife hem kâfirler ve mühlitlerdür ve hem ehl-i fesaddur, iki cihetden katil (leri) vâcibdür, Allahümme ensur men nasare'd-dîne ve ahzel men hazale'l-müslimîne, el-Müfti ez'aful-ibâd Hamza el-fakir eş-şehîr bi-saru Görez."¹⁰⁸

Fetvada görüldüğü üzere ulema tarafından Kızılbaşlar hakkında verilen hükümde muallakta olan hiçbir mevzu yoktur. Nihai olarak fetvadan çıkarılacak sonucu “İslam dini için büyük tehlike arz eden bu tayfanın katli vaciptir.” hükmüyle özetlemek mümkündür.

“Öte yandan, İbn Kemal'in, daha mufassal olarak kaleme aldığı Risâlesinde (fi tekfiri'r-revâfız), Şah İsmail ile ehl-i Şi'a hakkındaki Sünni görüşü görmek mümkündür. Bu risalede küfr ve irtidâdına hükmedilen Şah İsmail ile askerlerine karşı açılacak savaşların, diğer din düşmanları ile yapılacak savaşlar gibi cihâd sayılacağı belirtiliyor, umûmiyetle, Şiilerin öldürülmesinin caiz olup, mallarının helal, nikahlarının ise batıl olduğu açıklanıyor idi.”¹⁰⁹

Osmanlı hukuku, bizzat İslam hukukunun kendisidir. Kendini “Dârü'l-İslâm” olarak addeden Osmanlı, düşmanlarını ise “Dârü'l-harb” olarak nitelendirir

¹⁰⁸ Ş. Tekindağ, “Yeni Kaynak ve Vesikalarn Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi”, s.54-55.

¹⁰⁹ Ş. Tekindağ, a.g.m., s.55.

ve “*Dârü’l-harb*” ile mücadele etmek “cihat” anlayışının gereğini oluşturur. Bu fetvalardan da anlaşılacağı üzere Safevi ülkesi “*Dârü’l-harb*”ın hüküm sürdüğü ve “*Dârü’l-islâm*”ın düşmanı olan bir yapı olarak ele alınır.

1514’ün Mart ayında Edirne’den hareket eden hünkâr, yaklaşık bir ay sonra İstanbul’a gelerek, burada tekrar bir meşveret meclisi toplamış,¹¹⁰ zihnindeki tereddütleri bu şekilde gidermeye çalışmıştır.

Yavuz Han, savaş hazırlıklarını tamamlayıp daha önce yakalanan Şah İsmail’in casuslarından Kılıç adındaki kişiyle ona bir mektup gönderir. Mektup bir nevi Yavuz Han’ın şahı savaşa davet fermanıdır:

“Bilesin ve agâh olasın ki ilahi hükümlerden yüz çevirenlerin, dinî ve şeriati yıkmaya çalışanların bu hareketlerinde, bütün Müslümanların ve bu arada adalet sever hükümdarların kudretleri nispetinde mani olmaları farzdır. Bunu söylemekten maksadımız şudur: Tekke köşesinden hâkimiyetle yükselen sen, bu yolda yürüdün, Müslümanların memleketlerine saldırdın, şefkat ve utanmağı bir tarafa atarak zulüm kapılarını açtın, günahsız Müslümanları incittin, fitne ve fesadı kendin için esas kabul ettin (...) ve mescitleri yıkma, türbeleri, mezarları yakma, ulema ile peygamber neslinden gelmiş olan seyyidlere ihanet (...) gibi işler senin kötü hallarından bir kaçıdır. Dillerde dolaşmakta olan bunlar ve bunlara benzer hareketlerinden dolayı din adamları kesin delillere dayanarak senin küfür ve irtidâdına, senin ve sana tabi olanların vacip olduğuna; mallarınızın, rızklarınızın yağma, kadın ve çocuklarınızın esir edilmelerinin mübah olduğuna ittifakla karar vermişlerdir. Bu dırım karşısında ben, Allah’ın emirlerini yerine getirmek, zulüm görenlere yardım etmek ve ‘merâsim-i nâmûs-i Padişahî için’ ipekli elbiselerimi çıkardım, zırh giydim, kılıç kuşandım, ata bindim ve safer ayının başında Anadolu yakasına geçtim. Maksadım, Allah’ım inâyetiyle senin padişahlığını yok etmek ve bu suretle de acizler üzerinden zulmünü ve fesadını kaldırmaktır. Ancak kılıçtan önce sana ‘sünnet-i seniyye icabı’ İslamiyeti teklif ederim. Eğer yaptıklarına pişman olup can ve gönülden ‘istiğfar’ eder ve aldığın kaleleri geri verirsen tarafımızdan dostluktan başka bir şey görmezsin. Fakat kötü hallerine devam ettiğin taktirde ‘zulmet-i zulümden’ simsiyah yerleri nura kavuşturmak ve senin elinden almak üzre inşallah yakında geleceğim. Takdir ne ise öyle olacaktır.”¹¹¹

¹¹⁰ Bkz., S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.38.

¹¹¹ S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.40-41.

Ayrıca babası tarafından Yavuz Han'a vasiyetinde, “*Kızılbaştan ehl-i İslam'ın intikamını alıviresin.*” cümlesiyle kısa ve öz bu tehlikenin önemine dikkat çekilmiştir.¹¹²

İstanbul'dan hareket eden hünkâr Anadolu'da İzmit, Konya ve Sivas'a uğramıştır. Sivas'ta ordunun sayımı yapılır. Ordunun sayısına dair Selimnamelerde ve diğer tarihi vesikalarda çok farklı rakamlar zikredilir. F. M. Emecen, muhtemel asker sayısının iki tarafta da birbirine yakın olduğunu belirterek, tahminen “*40.000 ila 60.000 dolayında askerle karşı karşıya geldiklerini*”¹¹³ dile getirir.

Muhtelif tarihlerde Yavuz Han ile Şah İsmail arasında bazen hakarete varan mektuplaşmalar ve karşılıklı hakaretleri somutlaştıran elbise, eşya gibi nesnelerin gönderimi de söz konusu olmuştur.¹¹⁴

Yavuz Han ile Şah İsmail arasındaki soğuk savaş mektuplar aracılığıyla devam ederken askerin aylardan beri yollarda olması, yiyecek sıkıntısına, düşmanın hâlâ karşılarına çıkmaması gibi olumsuzluklar eklenince ordu içerisinde padişaha karşı muhalif bir kesimin oluşmasına neden olur. Yeniçeriler, var olan huzursuzluğu padişaha dile getirmesini istedikleri, onun şehzadelikinden beri tanıdığı ve pek sevdiği Karaman valisi Hemdem Paşa'yı aracı etmeleri üzerine, karar verdiği yoldan dönmeyi zül sayan Yavuz Han hemen paşayı idam ettirerek azmini, kararlılığını bütün orduya ispat eder.¹¹⁵ Yavuz Han sadece düşmanla

¹¹² Lütfi Paşa, 203'ten naklen S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.31, not 40.

¹¹³ F. M. Emecen, a.g.e., s.120.

Bitlisli İdris, asker sayısının 100.000 olduğunu belirtir. Bkz., İdris-i Bidlîsî, a.g.e., s.147. Aynı şekilde Adâ'i-yi Şîrâzi da asker sayısının 100.00 kişi olduğunu belirtir. Bkz., Adâ'i-yi Şîrâzi ve Selim-nâmesi, haz., Abdüsselam Bilgen, TTK Y. Ankara 2007, s.80.

¹¹⁴ Bkz., S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s. 43.

¹¹⁵ Bkz., S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.47.

uğraşmıyor, ordusu içinde düşmanlık yapanlarla da mücadele ediyordu. Hemdem Paşa misalinde olduğu gibi bu tür gaileler Osmanlı ordusunda vuku bulacaktır.

Hünkâr Erzurum yakınlarına geldiğinde aylardan beri Şah İsmail'in ortada gözükmemesinden ve askerinde tahammülsüzlüğünü göze alarak bir mektup daha yazar. Özetle şöyledir;

“Bana bir mektupla birlikte , cüretimizin artmasına sebep olsun diye bazı şeyler göndermiş ve cesarete ait bazı sözler de sarf ederek acele gelmemizi ve bu suretle intizardan kurtulacağını bildirmişsin, ‘malum oldu’. Hükümdarların toprakları onların nikahlısı gibidir. Bu itibarla erkek ve mert olanlar ona başkasının elinin değmesine dayanamazlar. Halbuki günlerden beri ben ve askerlerim senin toprakların üzerinde yürüdüğümüz halde senden hala hiçbir eser yok. Esasen şimdiye kadar senin mertlikle ve ‘celadet’ ile ilgili bir hareketin görülmemiştir. Bütün hareketlerin sadece hileye dayanmaktadır. Ben, askerlerimden 40 binini Sivas ile Kayseri arasında bırakmakla senin korkunu gidermeye hizmet ettim. Bir düşmana ‘mürüvvet’ ancak bu kadar olur. Bundan sonra dahi gizlenmekte devam edersen, erkeklik sana haramdır; zırh yerine çarşaf, miğfer yerine yaşmak kullanarak ‘serdarlık ve şahlık sevdasından’ vazgeçmelisin. Padişah bu mektupla birlikte Şah İsmail’e bir de kadın elbisesi gönderdi.”¹¹⁶

Hünkâr ile Şah arasında mektuplar aracılığıyla devam ettirilen soğuk savaş sürerken; 19 Ağustos'ta vukua gelen güneş tutulması müneccimler tarafından - İran'ın sembolleri arasında güneşin bulunmasından dolayı- hayra yorularak, İran güneşinin batışını simgelediğine kanaat getirilir.¹¹⁷ Asker arasında maneviyatın güçlenmesi noktasında bu tür haberler müspet etki yapar. Safevi Devleti'nin Diyarbakır valisi Ustacalu Muhammet Han, Osmanlı ordusunun geçeceği Erzincan-Tebriz arasında yaşayan halkı Azerbaycan taraflarına göç ettirerek, ordunun faydasına olabilecek otlakları tamamen yaktırır. Böylece Osmanlı

¹¹⁶ S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.48.

¹¹⁷ *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. II, s.730.

Bitlisli İdris bu güneş tutulmasının 17 Ekim 1514 tarihinde olduğunu belirtir. Bkz. İdris-i Bidlîsî, *a.g.e.*, s.164.

ordusuna yardımı dokunabilecek “bayındırlık eserlerinin kalmaması” orduyu müşkül durumda bırakır.¹¹⁸

Yaklaşık altı ay süren 2500 kilometrelik bir yolculuktan sonra iki ordu bugünkü Doğubayazıt’ın 80 km güneydoğusunda yer alan Çaldıran Ovası’nda 23 Ağustos 1514 Çarşamba günü büyük bir cenge tutuşur. 23 Ağustos şafağında başlayan bu cenkte iki taraftan da önemli kayıplar verilir. Özellikle Şah İsmail’in yaralanarak kaçması Safevi ordusunun akşama doğru dağılmasına sebep olur.¹¹⁹ Savaş neticesinde iki tarafın kaybının toplamda 30.000 civarında olduğu belirtilir.¹²⁰

Çaldıran şüphesiz Türk tarihinde önemli bir düğümdü yahut Yavuz Han, tarihin büyük bir düğümünün atıldığı zamanda hüküm sürmekteydi. Bu düğümün önemine binaen Erol Güngör şu tespitte bulunur:

“Çaldıran Savaşı iki Türk Devleti’nin ve iki Türk ordusunun savaşıdır, bu bakımdan iki taraftan da Türk kanı akması yüzünden üzüntü verici bir hadisedir. Fakat bu çatışmaya daha geniş açıdan bakarsak, Türklük bakımından Yavuz’un zaferini kutlamak gerekir. Gerçekten, Türkler İslam tarihi boyunca ancak Sünni Müslüman olarak varlıklarını korumuşlar. Şii olanlar büyük Türk kitesinden kopup İranlılaşmışlardır. Ayrıca, Safevilerin sahip çıktığı Doğu Anadolu Sünni Türklerin vatanı olduğu için bu toprakların Osmanlı hâkimiyetine katılarak Anadolu Türk birliğinin kurulması son derece önemli bir işti. İşte Yavuz bu büyük işi yapmış olmakla Türklüğün minnet ve şükranını kazanmıştır.”¹²¹

Kanlı bir savaş olarak tarihe geçen Çaldıran Meydan Muharebesi’nde, Osmanlı Devleti çağının askeri teknolojisini yakından takip eden, ordusunu tüfek

¹¹⁸ Bkz. İdrîs-i Bidlîsî, a.g.e., s.162.

¹¹⁹ Bkz., S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.50-61.

Rumlu Hasan savaş meydanını şu şekilde tasvir ediyor: “Atların kişnemesinden ve askerlerin haykırışlarından, gökte ay yolunu yitirdi, davulların gürültüsünden feleğin namuslu yüzü Rus piçi gibi sarardı. Ölüm korkusundan yiğitlerin bedeni, rüzgar karşısında söğüt yaprağı gibi titredi ve sudaki güneş yansımaları gibi sallandı.” Rumlu Hasan, *Ahsenü’t Tevârih*, s.180.

Unutmamak gerekir ki Çaldıran Savaşı, Şah İsmail’in Yavuz Han karşısında aldığı ilk mağlubiyet değildir. Hünkâr, şehzadeliği döneminde Doğu Anadolu’ya düzenlediği seferler neticesinde Bayburt, Erzincan, Kemah, İspir gibi şehitleri ele geçirmesi üzerine, buraları almak için Şehzade Selim ile savaştan Şah İsmail yenilerek kaçmıştır (1507). Bkz., Y. Öztuna, a.g.e, s.27.

¹²⁰ Bkz., Enverî, vr. 145a’dan naklen, S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.61.

¹²¹ Erol Güngör, a.g.e., s.277.

ve toplarla güçlendiren modern bir konumdaydı. Safevi ordusu ise cengaver süvari birliklerinin ağırlıkta olmasına rağmen teknolojik gelişmelere açık olmayan, geleneksel usulün hüküm sürdüğü bir görünüm arz ediyordu. Belki de Osmanlı Devleti'ni ağır bir yenilgiden kurtaran ordunun ateşli silahlara sahip olmasıydı. F. M. Emecen de işaret ettiği üzere, “(...) *Çaldıran Meydan Muharebesi, tüfekli piyade askerinin, sonucu tayin edici şekilde bir savaşın kaderini değiştirdikleri ilk çarpışma özelliği de haizdir.*”¹²²

Çaldıran Savaşı neticesinde iki tarafın da kayıpları olmakla beraber, Safevi Devleti önemli komutanları bu savaşta öldürülür. Osmanlı belki de bu kayıplara binaen Çaldıran Savaşı'na “Süfi-kıran”¹²³ ismini vermiştir.¹²⁴

Bilhassa eski Türklerde ordu-millet anlayışının bir gereği olarak savaşlara kadınlar da katılır, erlerine destek olurlardı.¹²⁵ Bu Türk adetinin Şah İsmail tarafından Çaldıran Savaşı'nda sürdürüldüğü görülür. Burada kadınların savaşmaktan ziyade, savaşan erlerine manevi destekte bulunmayı, onları gayrete getirmeyi esas aldıklarını söyleyebiliriz. Savaşın Osmanlı lehine sonuçlanmasıyla Safevi ordusunun kumandanlarının eşleri hatta şahın hazinesi ve eşi Taçlı/Taçlu Hatun da esir alınanlar arasındadır.¹²⁶ Aslında bu erlerin, eşlerini savaş

¹²² F. M. Emecen, a.g.e., s.144.

¹²³ Dönem itibariyle Safevilerden “Süfi” diye bahsedilir. Ayrıca bu tabirle “sürekli olarak başarı ve üstünlük kazanan anlamında bazı İran padişahlarının lakabı” olan “*Sahib-kıran*” kelimesine telmih yapıyor. “*Sahib-kıran*” için bkz., Rumlu Hasan, *Ahsenü't Tevârih*, s. 178, not 547. (ç.n.)

¹²⁴ *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C.II, s.733.

¹²⁵ Karacaoğlan'ın; “Ol asırdan beri âdet olmuştur./ Ergen kızlar yiğitlerle yan gider.” mısraları Türk kadının hayat içinde oynadığı rolü özete şayandır. Türk kültüründe kadının önemine dair geniş bilgi için bkz., Necdet Sevinç, *Türklerde Kadın ve Aile*, Bilgeoğuz Yay., İstanbul 2007, s.58.

¹²⁶ Celâlzâde savaş sonucunda mübalağalı bir tasvirle ganimetleri şöyle ifade ediyor: “ Bütün ordu ve asker, tüm muzaffer savaşçılar Acemlerin teçhizatıyla muradına erişip, doyumluklar eylediler. Altın ve gümüş keselerle değil torbalarla, inciler, iri inciler torbalarla, çuvalarla bulunup, gaziler para ve mücevheratı ölçekler ve kilelerle bölüşüp paylaştılar. Gümüş bedenli, nazik tenli, gül kokulu, hilal kaşlı güzeller; lale yanaklı, gonca dudaklı, gül yüzlü, zülflü güzeller; anber saçlı, peri yüzlü, inci dişli, lal dudaklı, hilal kaşlı putlar (güzeller); servi boylu, gül yanaklı, tatlı dilli, hokka ağızlı, gül yüzlü Acemler; naz ve işvede usta ve yetişkinler, şarkı söyleyenler, gazel okuyanlar, sevgililer, güzeller, gönül ehilleri tutulup, özellikle oynak yaratışlı, işve ve naz huylu, güzellikte güzel, parlaklık ve güzellikte huriye denk, ince belli, sümbül saçlı, misk kokulu, altın halhallı, anber elbiseli, güzel yüzlü, (kara) biber tenli, gonca dudaklı, hokka ağızlı, servi gibi, nazik, ince boylu, işveli, gamzeli dul ve bekarlardan güler yüzlü, gül kokulu kızlar ve kadınlar; bedenleri

meydanında bırakarak kaçmaları yaşadıkları bozgunun ne denli büyük olduğunu gösteriyor.

II. Bayezid Han zamanında Şah tarafından başlatılan; oynandığı saha Osmanlı mülkü, oyuncularının da Yavuz Han ile Şah'ın olduğu satranç oyununda Yavuz Han'ın "mat"ıyla oyunu "Şah" kaybeder. Yavuz Han bu zaferi Farsça Divanı'nda bulunan şu beyitle ifade eder:

"Askerimle İstanbul tahtından hareket edip İran tarafına sefere çıktım.

*Kızılbaşı melamet kanına gark ettim."*¹²⁷

Safevilerin başkenti olan Tebriz'e nümayişlerle giren hünkâr, Şah İsmail tarafından cephaneliğe çevrilen Uzun Hasan Cami'ni tekrar ibadete açarak Cuma hutbesini Hulefâ-i Râşidîn ve kendi adına okutur.¹²⁸

Osmanlının Safeviler ile olan münasebetinin mezhep mücadelesi olarak telakki edilmemesi gerektiğini S. Tansel, F. M. Emecen gibi alanlarında mütehassıs ilim adamları zikrederler. Eğer bunun tersi bir durum söz konusu olsa idi Yavuz Han kadim Türk yurdu Safevi topraklarına girdiğinde Şah'ın buraları Akkoyunlulardan ilhak ettiğinde yaptığı Sünni kıyımına karşılık büyük bir Şii kıyımına girişmesi beklenebilirdi. Osmanlı kuru bir cihangirlik davasının peşine düşse idi, bu durum pekâlâ mümkündü. Ama tarihi vesikalar bize böyle bir durumun olmadığını hatta Yavuz Han'ın bu toprakları Osmanlı sancağının himayesi altına aldıktan sonra dönemin önde gelen ilim adamlarını,

gümüş, saçları altın sayısız tutulup, şahın zevcelerinden de gül yaprağı bir nazlı güzel ve gül yüzlü bir servi boylu, gümüş gerdanlı, son derece şekilde peri, huylarda huri, güzellikte Belkıs, belde yılan, gül yüzlü ve gül yanaklı ve gül çehrelî, güler yüzlü, işveli, nazlı, çekici, güzelliği nur kandiline benzer, güzel adı da Taçlı Hanım (hatun) diye meşhur imiş, ele geçip cennet mekân padişah hazretlerinin dostluk prensipli meclisine getirdiler." Celâlzâde Mustafa, a.g.e, s.380-381.

¹²⁷ Ali Nihad Tarlan, *Yavuz Sultan Selim Divanı*, Türk Klasikleri Serisi: 8, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1946, s.214.

¹²⁸Bkz., Kemalpaşazâde, defter IX vr. 61n'den naklen S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.69; Adâ'i-yi Şirâzi ve Selim-nâmesi, s.92.

zanaatkarlarını İstanbul'a göndererek onlara taltifte bulunduğunu belirtir.¹²⁹ Yine bu coğrafyada yapılan imar hareketleri Yavuz Han'ın, Şah İsmail ve onun temsil ettiği anlayışı ortadan kaldırdıktan sonra iyi niyetini bizlere gösteren icraatları arasındadır.¹³⁰

Çaldıran Meydan Muharebesi'nin Osmanlı Devleti'ne olan faydalarını şu başlıklar altında toplayabiliriz:

- 1) Osmanlı için büyük bir tehdit oluşturan Safevi Devleti geçici de olsa bertaraf edilmiştir.¹³¹
- 2) Bu savaştan sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun büyük kısmında Osmanlı hâkimiyeti sağlanmıştır.
- 3) Safevilerin mezhep temelinde neden oldukları ayrılıklar ve Anadolu'da yürüttükleri Şii faaliyetleri büyük darbe almıştır. Bu durum Şii ahalide büyük manevi çöküntüye neden olarak Şah İsmail'e olan güvenin azalmasına ve psikolojik üstünlüğün Osmanlıya geçmesine zemin hazırlamıştır.¹³²
- 4) Safevi-Memlûk ittifakının önüne geçilerek ileriki vadede Osmanlıyı uğraştıracak olaylar engellenmiştir.

¹²⁹ Yavuz Han'ın 1000 civarında sanatkâr ve bilim adamını İstanbul'a getirerek devlet hizmetinde görevlendirdiği belirtilir. Bkz., Ertan Gökmen, "Türk Kültürü", S.407, Mart 1997, Yıl XXXV, s.147-151.

¹³⁰ Yavuz Han, Tebriz'e girdiğine Şah İsmail gibi bir katliam yapmamış, Ehli sünnet ve'l-cemaat anlayışı gereği o toprakları hidayete davet etmiştir. Bunun en açık örneğini Uzun Hasan camiinde kendi adına hutbe okunması olayında görürüz. Bu olayı 37 yıl Safevi sarayında yaşayan, asker aynı zamanda edebiyatçı Anadolu bir Türk olan Rumlu Hasan'ın (1541-1578) *Ahsenü't Tevârih* adlı eserinden -bilhassa-naklediyorum: "Sultan Selim de (...) Tebriz'e geldi ve şehrin bazı ileri gelenleri tarafından karşılandı. Sultan Selim onlara saygı gösterdi ve ikramda bulundu, atalarının ve dedelerinin hayalinde olanaksız olan görüntüyü, kesin olarak kendi gözüyle gördü. Önce Sahipâbad Meydanı'nda bulunan Hasan Padişah Camii'ne gitti ve burada namaz kıldı. Hutbe okunurken sıra padişah adına geldiğinde hatip, 'Sultan oğlu sultan Abulmuzaffer İsmail Bahadır Han' deyince, Rumlular onu öldürmek istediler, fakat Sultan Selim 'dili almıştır' diye öldürülmesini engelledi ve ayrıca Çaldıran savaşında şehit düşen, üç değerli seyit için yazık oldu dedi." Rumlu Hasan, a.g.e., s.184.

¹³¹ Safevi Devleti'nin tarih sahnesinden silinmesi Afşar Türklerinden olan Nadir Şah'ın 1736 da Safevi hanedanına son vermesiyle gerçekleşir. Bkz., M. Saray, s.68.

¹³² Osmanlı-Safevi ilişkilerinin halk üzerinde bıraktığı menfi tesir için bkz., S. Savaş, "Osmanlı-Safevi Mücadelesinin Toplumsal Sonuçları", Türkler A., C.6, YT Y., Ankara 2002, s.907-919.

5) Bu zafer Memlûk Devleti için de bir gözdağı oluştur. Bu durum Dulkadır topraklarının Osmanlıya ilhakında Memlûklerin sessiz kalmasını sağlamıştır.

6) Osmanlı Devleti tarihi ticaret yollarına sahip olmuş ve ekonomik üstünlük açısından büyük fırsat sağlamıştır.

7) Osmanlı Devleti, Avrupa'da fetih yapabilmenin Anadolu'da sağlanacak bir birlikten geçtiğini gayet iyi biliyordu. Bundan dolayı Yavuz Han'dan önceki birçok hünkâr bu birlik için çaba sarf etse de hiçbiri Yavuz Han kadar başarılı olamamıştır. Çaldıran neticesinde hünkâr, Anadolu Türk birliğini büyük ölçüde sağlamıştır.¹³³

O kışı Karabağ' da geçirip şah İsmail'in üzerine yeni bir sefer tertip etmek isteyen Yavuz Han' ı ordu içerisinde baş gösteren olumsuzluklar alı koyar. Kışı Amasya'da geçiren hünkâr Nisan 1515'te Kemah' ı Osmanlı topraklarına katar. Çaldıran savaşı öncesi Dulkadırlı Beyi Alâüddeve'nin savaşa iştirak etmediği halde Osmanlının aleyhinde icraatlarda bulunması ve arada vuku bulan muhtelif sebepler neticesinde Sinan Paşa'yı Dulkadır topraklarının fethiyle görevlendirmiştir. Neticede Haziran 1515'te -Turnadağ Savaşı- önemli bir zafer kazanan Sinan Paşa, Rumeli Beylerbeyliğinden veziriazamlığa yükseltilir. Alâüddeve'nin¹³⁴ başını Memlûk sultanı Kansu Gavri'ye gönderen hünkâr,

¹³³ Bkz., *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C.II, s.735.

¹³⁴ II. Bayezid Han, saltanatı döneminde Karagöz Paşa'nın Adana ve Tarsus'u fethiyle Memlûk sultanı Kayıtbay tarafından Osmanlı ordusu üzerine Emir Özbek gönderilmiştir. 12 Mart 1486 yılında Karagöz Paşa'nın Memlûk ordusu üzerine saldırmayı düşünürken Dulkadırlı Alâüddeve'den gelen; savaşı birkaç günlüğüne erteleyip, kendi kuvvetlerinin de savaşa iştirak edeceği bilgisi, Karagöz Paşa'ya gelecek kuvvetlerin de katılmasıyla zaferin kaçınılmaz olacağını düşündürmesi savaşı tehire sebep olur. 1479 yılında Fatih Han tarafından beyliğin başına getirilen Alâüddeve bırakın savaşa Osmanlı tarafında iştiraki, Memlûkler ile gizli bir ittifaka girişir. Neticede Osmanlı kuvvetleri yenilir ve bütün Çukurova Memlûklerin eline geçer. Daha sonraki mücadelede Hersekzâde Ahmet Paşa'nın bozguna uğratılıp esir edilmesi Osmanlıların Mümlükler nezdinde önemli bir başarı kazanamayarak 1481 yılına kadar gelinmesine neden olur. Bkz., S. Tansel, *Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı*, Devlet Kitapları Müdürlüğü, İstanbul 1966, s.100-102. Bu noktada; Yavuz Han'ın anne tarafından büyük babası Alâüddeve ile yapılan Turnadağ Savaşı neticesinde onun başını Memlûk sultanına göndermesi, babası döneminde Osmanlı mülküne yapılan ihanetin cezası ve hainin hamisine verilen gözdağı mahiyetindedir. Aynı şekilde Alâüddeve'nin diğer ihanet içeren davranışları için bkz., S. Tansel, a.g.e., s.126-132.

değişik nedenlerle Osmanlıya karşı destek verdiği Dulkadirîlilerin sonuna benzer bir sonun da kendisini beklediği iletisini verir.

Doğu Anadolu illerinin Osmanlı mülküne dâhil olmasında dönemin önde gelen münevverlerinden olan Bitlisli İdris'in¹³⁵ önemli hizmetleri olmuştur.¹³⁶

Çaldıran Savaşı üstte de söylendiği gibi nihai amacına ulaşamamış, Yavuz Han'ın halefleri tarafından da bu amaç gerçekleştirilememiştir. Şii İran'ın güçlenerek varlığını devam ettirmesi asırlarca süren Osmanlı-İran mücadelesinin kapısını aralar. Bu cihetle konuyu değerlendirdiğimizde;

“Türkistan Türkleri ile Osmanlı Türkleri arasında geçit vermez bir köprü gibi uzanan Şii İran bu iki Türk topluluğunun birbirleri ile olan münasebetlerine ve ittifak oluşturmamalarına sebep olmuştur. Bu ise bilahare Türkistan Türklerinin Rus ve Çin esaretine düşmelerine zemin hazırlamıştır. (...) İşin enteresan tarafı Şiiğin İran'a hâkim olmasını sağlayan insanların da Türkler olmasıdır.”¹³⁷

Yavuz Han'ın saltanat döneminde Safevi Devleti ile olan münasebetine diğer icraatlarından fazla değinmemiz XVI. asırda vukua gelen olayların etkisinin günümüzde hâlâ devam etmesidir. Tarihî hakikatin aksine, cehaletin emrindeki

¹³⁵ Bitlisli İdris'in doğumu kesin olmamakla birlikte 1452-1457 yılları arasında bir tarih olabileceği belirtilir. 'Bidlisi' nisbesinden hareketle Bitlis'te dünyaya gelme ihtimali kuvvetle muhtemeldir. Eğitimini büyük oranda babasından alan Mevlana İdris; Arapça ile Farsçaya vâkıf olmakla birlikte, akli ve dinî ilimlerden de haberdardır. Babası Mevlana Hüsamettin Ali-ül Bitlisi'nin Akkoyunlu Türk Devleti'nin başkenti Diyarbakır'da divan katipliği yapması, Mevlana İdris'in küçük yaşlardan itibaren saray terbiyesinden geçmesini sağlar. (Akkoyunlu Türk Devleti'nin başkenti 1469 yılında Tebriz'e taşınır.) Sultan Yakup zamanında Mevlana İdris de babası gibi Divan katipliği yapar. 1501 yılında Şah İsmail tarafından Akkoyunlu hanedanına son verilmesi, Mevlana İdris'in 20 yıla yakın hizmetinin son bulması anlamına geliyordu. 1501 yılında II. Bayezid Han'a intisap ettiği, hünkârın Mevlana İdris'e vak'anüvislik yani tarih yazıcılığı görevini vererek onu taltif ettiği görülür. (Bu görevi Kemalpaşazâde ile beraber yürütürler.) Zamanla Mevlana İdris ve devlet ricali arasında vukua gelen anlaşmazlıklar onun Osmanlı sarayından soğuyarak hac bahanesiyle ayrılmasına sebep olur (1501). Bu olumsuz durum Yavuz Han'ın tahta geçmesiyle birlikte hünkârın daveti sonucu İstanbul'a gelmesiyle değişir (1502-1504). Zaten Mevlana İdris'in Osmanlı Devleti'ne olan önemli hizmetleri bu döneme rastlar. Yavuz Han'ın icraatlarında ona destek vermesi, özellikle Anadolu Türk Birliği'nin sağlanması sürecindeki devlete yaptığı katkılar büyük bir hakikattir. Devlet adamlığı kişiliğiyle her daim önemli hizmetlerde bulunan Mevlana İdris, alim kişiliğiyle de nüfuzunu günümüze kadar sürdürmüştür. Farsça kâleme aldığı Heşt Behişt (Sekiz Cennet) adlı eseri Yavuz Han'a kadar gelen hünkârların kroniklerini anlatan bir tarih kitabıdır. Bunun yanında Selim Şah-nâme'si Yavuz Han dönemini anlatan kıymetli bir eserdir. Bunlar gibi daha onlarca eseri bulunan Mevlana İdris, bazı kaynaklarda farklı tarihler verilse de, 1520 yılında Yavuz Han'dan 57 gün sonra İstanbul'da vefat eder. Vatanın birliği ve bütünlüğü için çalışan bu vatan evladının hizmetlerinden günümüzde birçok kişinin ders çıkarması en büyük dileğimizdir. Geniş bilgi için bkz., M. Törehan Serdar, *Mevlâna Hakîmüddin İdris-i Bitlisî*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2008; İdris-i Bidlisi, *Selim Şah-nâme*, haz., Hicabi Kırlangıç, s.5-21.

¹³⁶ Bkz. İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.269-276.

¹³⁷ M. Saray, a.g.e., s.30-33.

taassupla yapılacak değerlendirmeler; şüphesiz bu menfi etkinin bizden sonraki kuşaklara bırakılacak bir tefrika olarak hiddetini ne yazık ki muhafaza etmesine sebep olacaktır. Amacımız 21. asrın aydınlığında gönülleri karartacak uğraşlar içerisine girip tarih önünde inanç değerlerini yargılamak ve süfli bir menfaatin getirisinden faydalanmak değildir, asla da olamaz. Türklerin henüz İslam dini ile müşerref olmadan vuku bulan ayrılık fikirlerinin bugün milletimiz arasında habis ur misali devam ettirilmesi gönlünde yüce Allah'ın, mübarek Ehl-i Beyt'in sevgisi olan ve ilmin yol göstericiliğine inanan insanlar tarafından kabul edilemeyecek bir durumdur. Bu istikametini aksini benimseyen anlayışlar mukaddeslerimiz nezdinde büyük bir gaflete hatta mukaddeslerimize ihanete tevessül ettiklerinin farkına varmakla mükelleftirler. Dirliğin yolunun birlikten geçtiğini idrak edip, medeniyet yarışında müreffeh günlerimizi özlemle yad eden ve o günlere tekrar kavuşabilmeyi temel uğraş addeden beyinler bu topraklarda yaşadığı müddetçe bir gün "gönül sultanlığını" kurma şerefine tekrar nail olunacaktır. Amentü'ye imanımız, bu ölküye de iman ettiğimizin göstergesidir.

Birçok defa ifade edildiği üzere Kızılbaş menşeli olsun veya olmasın isyanların birçoğunun kaynağını bu topraklarda cahilliğin hüküm sürmesinde aramak gerekir. "*Cahil kafalarda bütün esrarını kaybeden İslam, entelektüel bir kafada ne kadar güzeldir.*"¹³⁸ İslam dünyasının siyasi bir güç olarak bütün Müslümanların haklarını savunacak konuma gelmesi dine giren bidatların terki ve tefrikanın yerini vahdetin almasıyla mümkün olacaktır. Şüphesiz bunun yegâne yolu kişisel aydınlanmadan, nesnel bakış açısından geçiyor. Bunu gerçekleştirdiğimiz taktirde; İslam'ın hükümlerini, beyinlerin aydınlatılması için

¹³⁸ Beşir Ayvazoğlu, *Değerimde Kırk Suret*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1996, s.56.

aracı yaparak, bu topraklardan cehaletin hükmünü ortadan kaldırma bahtiyarlığına sahip olabileceğiz. Zaten Osmanlı Cihan Devleti'nden sonra Türk-İslam dünyasının çıkarlarını gözetecek, bir güç vücuda getirilememişse bunun sebebinin evvela inanç temelinde vukua gelen ayrılıklarda aramak gerekir. 21. asırda dahi İslam'ın mübarek kurallarının tahribata tabi tutularak “ılımlı İslam” safsatası adı altında Batı menşeli projeleri İslam dünyasında hâkim kılmaya çalışmak, İslam surunda açılan ikinci delik olacaktır. Surda açılan ilk deliğin İslam'a ve Müslümanlara verdiği zararı göz önünde bulunduracak olursak, böyle bir anlayışı benimseyenlerin İslam dünyasında büyük yıkımlara sebep olacakları aşikârdır.

1.1.3.2. Mısır Seferi¹³⁹ ve Halifeliğin Türklere Geçmesi

Memlük (Kölemen); “*Esir veya köleler arasından seçilip özel eğitimden geçirildikten sonra hükümdarların muhafız birliğine alınan ve zamanla aristokrat bir sınıf oluşturan ücretli askerler*”e verilen isimdir.¹⁴⁰

İslam dünyasında Emevilerin iktidarının sona ermesiyle Türklerin İslam ordusuna alınmaları daha da artar. Zamanla Türklerin devlet nezdinde etkisi fazlalaşır. Emevi hanedanlığının sona ermesini müteakiben (750), Abbasi hanedanına mensup Me'mûn'un devrinde İranlıların devlet yönetiminde etkisini azaltabilmek amacıyla daha önce desteğini aldığı Türklerin sayısını ordu içerisinde 30.000'e kadar yükseltmesi ve sadece Türklerin yaşadığı Sâmerâ şehrinin inşâ ettirmesi ileriki vadede Türklerin bu topraklarda devletleşmesini hazırlayan âmillerden birkaçıdır. Tolunoğlu Ahmet Bey'in Mısır valisi iken

¹³⁹ Kaynaklarda “*Kansu Gavri, Tumanbay, Mercidabık, Ridaniye*” isimlerine dair farklı kullanımlarla karşılaşmak mümkündür. Bazı isimleri farklı kullanımın da olduğunu belirtmek için iki isim de yazılmıştır. Genel itibarıyla -yanlış olmamak kaydıyla- yaygın kullanımları esas alınmıştır. İsimler hakkında tafsilat için bkz., Yavuz Ercan, “Yavuz Sultan Selim Dönemi”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.9, YT Yay., Ankara 2002, s.431.

¹⁴⁰ Süleyman Kızıltoprak, *Memlük* md., TDVİA, C.29, Ankara 2004, TDV Yay., s.87.

“*Tolunoğulları*” ismini verdiği ilk Türk devletini kurması (868-935) ve bu devletin yıkılışıyla yine bir Türk olan Mısır valisi İhşidoğlu Muhammet Bey tarafından “*İhşidoğulları Devleti*”nin (935- 969) kurulması ilk başlarda sadece paralı asker olarak görülen Memlûklerin zamanla siyasi roller üstlendiğini de gösteriyor. Yine bir Türk Devleti olan Eyyubiler döneminde Türklerin Mısır ve Suriye’de nüfusunun iyice artması, Ortadoğu’da bulunan bütün devletlerde Türklerin nüfuzunun güçlenmesini sağlar.¹⁴¹ Nitekim İzzettin Aybek 1250’de, Turan Şah’ın öldürülmesiyle tahta çıkan şahın üvey annesi Şecerüddür ile evlenerek Memlûk Devleti’nin kuruluşunu ilan eder. Memlûk Devleti, Bahri Memlûkleri (1250-1382) ve Burcî Memlûkleri (1382-1517) olmak üzere ikiye ayrılır. 1260 yılında Sultan I. Baybars’ın iktidarı ele geçirmesi Bahri Memlûklerinin, 1382 yılında Sultan Berkuk’un iktidarı ele geçirmesi de Burcî Memlûklerin saltanatlarının başlangıç tarihidir. Burcî Memlûklerine -aşağıda izah edileceği üzere- 1517 yılında Yavuz Han son vererek, topraklarını Osmanlı mülküne ilhak eder.¹⁴² Siyasi nüfuzlarının tamamen kaldırılması Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın 1811 yılında ileri gelen Memlûk beylerini öldürmesiyle mümkün olacaktır.¹⁴³

1.1.3.2.1. Mercidabık Meydan Muharebesi

Osmanlı Devleti’nin İslam dininin kurallarından mürekkep hükümlerin esas kabul edildiği bir karakteri haizdi. Bundan dolayıdır ki hünkârların tek gayesi gaza ruhunun gereği olarak Allah’ın rızasını kazanabilmek, Allah kelamını dünyaya hâkim kılabilmektir. Böyle bir ülküyle hareket eden Osmanoğulları, her

¹⁴¹ Bkz., S. Kızıltoprak, a.g.md., s.87-90.

¹⁴² Bkz., İsmail Yiğit, *Memlûkler* md., TDVİA, C.29, Ankara 2004, s.90-97.

¹⁴³ Bkz., S. Kızıltoprak, a.g.md., s.88.

fiiliyatlarında ulemanın görüşüne başvurur, atılacak adımın dinen uygun olup olmadığına dair onların fetvalarına göre hareket ederlerdi. Bunun yanında yapılacak seferler öncesi hünkârlara yahut maiyetine vâsıl olan ilahi iletilerin onların hareketlerinde önemli bir mevkiye sahip olduğunu belirtmek gerekir:

“Sa’düddin, bu tarihlerde padişahın gördüğü bir rüyadan bahsetmektedir. Ona göre padişah geceleri çok defa uyumaz, kitap okur ve yanında bulunan Hasan Can’a ‘ahvâl-i âlemden’ bahsederdi. Hasan Can bir gece, uyuyup kaldığı için padişahın yanına ancak sabah ezanından sonra gidebilmişti. Padişah, görünmeyiş sebebini sorduğu vakit Hasan Can gerçeği açıklayarak özür diledi. Bunun üzerine, elbette bir rüya görmüşsündür diyen padişaha Hasan Can, hayır diye cevap vermiş ise de padişah hem sözlerinde ısrar etmiş, hem de rüya görülmemesini acayip karşılamıştı. Biraz sonra padişah, bir iş hususunda onu Kapı Ağası Hasan Ağası’nın bulunduğu yere gönderdi. Onun buraya geldiği sırada Kilercibaşı, Saray Ağası ve Hazinedarbaşı Mehmet Ağa birbirleriyle konuşuyor, Kapıcıbaşı Hasan Ağa da ağlıyordu. Hasan Ağa gördüğü bir rüyanın teessürü içinde bulunduğu için ağlıyordu. O, rüyasını şu suretle anlattı: Bu gece rüyamda, şimdi bulunduğumuz şu kapın vurulduğunu duydum. Kapıya gittiğim vakit onun aralık olduğunu ve dışarıda Arap kılığında bayraklı ve silahlı birçok insanın toplandığını gördüm. Ayrıca kapının hemen yanında dört kişi vardı. Bunlardan kapıyı çalanın elinde padişahın ‘ak sancağı’ görülüyordu. Bu zat bana dedi ki ben Ebû Tâlip oğlu Ali’yim. Bu gördüğün üç kişi de Ebû Bekir, Ömer, Osman’dır; diğerleri de sahabelerdir. Bizi buraya Peygamber gönderdi ve Selim Han’a selam ederek dedi ki: ‘Kalkıp gelsin ki Haremeyn hizmeti ona buyruldu.’ Bundan sonra hepsi birden kayboldu.

Rüyayı dikkatle dinleyen Hasan Can, acele padişahın yanına geldi ve rüyayı, ‘bu Hasan kulunuz görmediyse başka bir Hasan kulunuz’ görmüştür diyerek izah edince padişah: ‘Sana dimez miyüz ki biz, bir cânibe memur olmadık hareket itmemişüz.’ İşte padişah Mısır seferini bundan sonra düşünmeğe başladı.¹⁴⁴

Osmanlı-Memlûk münasebetinin II. Bayezid Han devrinde imzalanan mütareke ile durulma dönemine girdiği söylenebilir. Gerek Dulkadıroğlu Beyliği üzerindeki hâkimiyet meselesi, gerek Memlûk-Safevi ittifakının¹⁴⁵ Osmanlı mülkünü tehditkâr seviyeye ulaşması Yavuz Han’ın Memlûkler üzerine sefer düzenlemesini elzem kılıyordu. Her ne kadar Çaldıran’da Şiiilerin yenilmesi

¹⁴⁴ Hoca Sadettin, II/324’den naklen, S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.120, not 81.

¹⁴⁵ Bazı tarihçilerin bu ittifaka şüpheli baktığı dile getirilir. Bkz., F. M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s.205.

Sünni Memlûkler nezdinde büyük sevince mazhar olsa da¹⁴⁶, netice itibarı ile iki devlet arasında kökeni eskilere dayanan siyasi çekişmeler Osmanlı ve Memlûkleri savaşa doğru götürür.

Yavuz Han'ın asıl hedefinde Memlûk sultanı Kansu/Kanusav Gavri olmasına rağmen ona gönderdiği mektuplarda Safeviler üzerine sefere çıkacağını ifade eder. Sinan Paşa komutasında gönderilen 40.000¹⁴⁷ kişiden müteşekkil Osmanlı ordusu, Memlûk topraklarından geçip Diyarbakır'a gideceğini huduttaki Memlûk beylerine bildirirse de bu durum Memlûkler tarafından reddedilir. Kansu Gavri'nin 50.000 kişilik kuvvetiyle Sinan Paşa üzerine gelmesi savaşın kaçınılmaz bir noktaya doğru ilerlediğini gösterir.¹⁴⁸ Safevi ve Memlûk ittifakını padişah çok iyi bilmektedir. Osmanlıya karşı bu iki devlet arasında vuku bulan ittifak üzerine Yavuz Han;

*"(...) Kendisinin mülhitler üzerine giderken buna mani olmak isteyen bir İslam hükümdarına karşı ne yapmak lazım geldiğini ulemadan sordu; onlarda o İslam hükümdarının aleyhinde fetva verdiler, nihayet bütün bu çevirme hareketleri Sünni bir İslam devleti olan ve aynı zamanda Abbasi halifesini himaye etmekte bulunan Memlûklere karşı yapılacak harbin meşruiyetini ispat içindi."*¹⁴⁹

Haziran 1516 yılında İstanbul'dan ordusuyla ayrılan hünkâra barış için elçiler gönderilse de bunlar kabul görmezler.¹⁵⁰

¹⁴⁶ Bkz., İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.279.

Memlûk sultanının Çaldıran harbinin müjdesini veren Osmanlı elçisine soğuk davranması, Kahire kalesinde davul çaldırmaması ve şehri süsletmemesi Memlûk devlet ricalinin bu zaferden pek de hoşnut olmadığını gösteriyor. Bkz. İbni İyas, 404'ten naklen F. M. Emecen, a.g.e., s.149. Büyük bir ihtimal Sünni halk arasında Çaldıran zaferi Şii'lere karşı kazanılan önemli bir zafer olması hasebiyle sevince mazhar olmuştu.

¹⁴⁷ Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa komutasındaki asker sayısının büyük ihtimalle ona katılacak farklı bölge askerleri neticesinde bu rakamlara ulaşacağı tahmin edilebilir. Zira Sinan Paşa'nın öncü kuvvetlerinin 10.000 süvariden ve 400 tüfekli yeniçeriden oluştuğu zikredilir. Bkz., F. M. Emecen, a.g.e., s.162, s.197.

Mısır seferine katıldığı düşünülen 'Silâhşor' unvanlı bir zatın yazdığı risalede 122.000 askerin savaşa iştirak ettiği belirtilir. Kalabalık askeri idare etmenin zorluğunu Çaldıran öncesi tecrübe edilmesi, belirtilen rakamda mübalağa ihtimali olabileceğini gösterir. Bkz., Silâhşor, "Feth Nâme-i Diyâr-ı Arab", haz. S. Tansel, Tarih Vesikaları, C.1, S.2 (17), (Yeni Seri), Maarif Basımevi, Ocak 1958, s.306. Burada Sinan Paşa komutasında gönderilen ordunun aslı hedefinin Diyarbakır'ı almak olduğu ifade edilir. Ama Diyarbakır üzerine Malatya haricinden gitmenin mümkün olduğu aşikâr olmakla birlikte bu hususta Yavuz Han'ın Memlûklerin davranışına göre nihai kararını vereceğini söylemek kuvvetle muhtemeldir.

¹⁴⁸ Bkz., İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.282.

¹⁴⁹ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.283.

¹⁵⁰ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.284.

24 Ağustos 1516'da karşılaşan iki ordu sabahtan öğle sonrasına kadar Halep şehrinin kuzeyinde bulunan Mercidabık ovasında savaşırlar. Savaşın sonucunda Kansu Gavri¹⁵¹ ölü ele geçirilir.¹⁵²

Böylelikle dedesi Fatih Han'ın ömrünün vefa etmediği, babası II. Bayezid Han'ın nihai sonuç elde edemediği Memlük uğraşının ilk safhasında Yavuz Han başarılı olur.

Savaşın neticesinde Halep, Hama, Hums, Şam gibi şehirlerle birlikte daha sonraları Mısır'a kadar olan topraklar (Safed, Nablus, Kudüs, Aclûn, Gazze) Osmanlı mülküne ilhak edilir¹⁵³ Eylül ayının sonuna doğru Şam'a gelen Yavuz Han, fikirlerine çok kıymet verdiği Muhyiddin-i Arabî'nin (1162-1240) kaybolan mezarını bularak bir cami ve türbe yaptırılmasını buyurur.

Maktul Sultan Gavri'nin Kahire'de kendine vekil bıraktığı yeğeni Emir Tomanbay/Tumanbay onun yerine Memlük tahtına oturur. Yavuz Han Mısır seferine çıkmadan Sultan Tumanbay'a bir mektup göndererek Osmanlı hâkimiyetini tanınmasını ister.¹⁵⁴

Ayrıca Sultan Gavri Şehzade Ahmet'in oğlu Kasım'ı Kahire'de himaye etmiştir. Tahta başka bir ortağı kabul etmeyen "*saltanat kanunu*" açısından Kasım'ın Osmanlı mülkü için bir tehlike yaratmak amacıyla Gavri tarafından ihya edildiğini söylemek mümkündür. Zira Sultan Gavri'nin orduyla birlikte Kasım'ı alarak Halep'e gelmesi Kasım'ı siyasi oyunlarda kullanmak isteğinin göstergesi olarak algılanabilir. Memlüklülere sığınan şehzadelere dair bkz., İ. H. Uzunçarşılı, "On Beşinci Yüzyılın İlk Yarısıyla On Altıncı Yüzyılın Başlarında Memlük Sultanları Yanına İltica Etmiş Olan Osmanlı Hanedanına Mensup Şehzadeler", Belleten C.17, S.68, 1953, s.531-532.

Hünkâr Ridaniye dönüşü Şam'da konaklarken "*Düzme Osmanoğlu*" olarak adlandırılan Kasım'ın öldürüldüğü haberi gelir. Bkz. F. M. Emecen, a.g.e., s.317.

¹⁵¹ "Vefatında 84 yaşında olup hunhar ve merhametsiz idi. İbni İyas, Kansu'nun gaddar olduğunu, on beş sene on ay süren saltanat müddeti esnasında her gününün ahaliye bin sene kadar ağır geldiğini yazmaktadır." İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.286. Maktul sultan Gavri'nin kendi halkına olan gaddarlığı, devlet yönetiminde İslam hukukundan ziyade kendi anlayışına göre karar vermesi halkın büyük huzursuzluk duymasına neden olmuştur. Öyleki Memlük hâkimiyetinde bulunan emirlerden, halktan çeşitli vesilelerle Yavuz Han'a davet mektupları ulaşmıştır. Özellikle Ridaniye Savaşı ile birlikte Hayırbay gibi önemli Memlük beyleri Osmanlı hizmetine girerler. Bkz., S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.108.

Memlük Devleti'nin yıkılışındaki âmillere dair İbni İyas, 71-103'ten naklen Muhammed Harb, "*Yavuz Sultan Selim'in Suriye ve Mısır Seferi*", s. 57-59.

¹⁵² Sultan Gavri'nin ölümüne dair farklı rivayetler vardır. Bkz. S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.141; Muhammed Harb, a.g.e., s.103.

¹⁵³ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.287.

¹⁵⁴ "Selim bu namesinde 'Tumanbay'ın alınır, satılır bir köle olup saltanata layık olamayacağını, kendisinin yirmi ceddine kadar hükümdar oğlu hükümdar olduğunu, kendisine (Selim'e) her sene Mısır haracını

1.1.3.2.2. Gazze Meydan Muharebesi

Mercidabık'ta büyük bir bozguna maruz kalan Memlûk ordusu, Ridaniye Savaşı'ndan önce Gazze'de Osmanlı ordusuyla bir harbe daha tutuşur. 22 Aralık 1516'da Sinan Paşa, daha sonra Osmanlı hizmetine girecek olan Canberdi Gazali¹⁵⁵ komutasında 10.000 kişiden mürekkep Memlûk ordusunu ağır bir yenilgiye uğratmıştır.¹⁵⁶ Böylelikle Mısır yolu üzerinde büyük bir engel daha aşılarak Osmanlı ordusu yoluna devam eder.

1.1.3.2.3. Ridaniye Meydan Muharebesi

Mercidabık'ta kazanılan zaferin Mısır'ın fethiyle tamamlanamadığı taktirde hiçbir ehemmiyetinin olmayacağını bilen Yavuz Han, Gazze engelini de aştıktan sora Mısır üzerine hareket ederek, daha önce Cengiz Han'ın ve Emir Timur'un geçemediği Sina Çölü'nü geçer.

“Tarihte bu çölü aşmaya muvaffak olan yabancı orduların Mısır'a hâkim oldukları görülmekteydi. Vaktiyle çölü aşabilen Persler [M.Ö. 525] ve Büyük İskender [M.Ö. 332] Mısır'ın hâkimi kesilmişlerdi. Onun için bu yola 'Fatihler yolu' denilmekteydi.”¹⁵⁷ “Bu çölde hayat yoktur. Akrep, yılan, bit ve sivrisinekler, hayvanlar âlemini teşkil eder ve insanı asla rahat bırakmazlar. Gündüz hararet 40 dereceyi, bazen daha fazla olduğu gibi, geceleri kışın (yani Yavuz'un geçtiği mevsimde) sıfıra düşer. Bu ısı farkı, insanı mahveder. Kum o kadar incedir ki, nüfuz etmediği hiçbir şey yoktur. Su ne kadar iyi muhafaza edilirse edilsin, kumla dolar. Kol saatlerinin camlarının kenarlarından saatin içine bile kum zerreciklerinin dolduğunu söylemek, bir fikir verir. Ayakkabı, çölü geçerken kavrulur. Kuma gömülen bir yumurta, birkaç dakika içinde lop yumurta haline gelir.”¹⁵⁸

gönderip namına hutbe okutup para bastırırsa Tumanbay'ı Mısır'dan Gazze'ye kadar olan yerlere kendi tarafından vali nasbedeceğini' bildiriyor ve aksi takdirde pek şiddetli hareket edeceğini yazıyordu. Tumanbay bu mektubu okuyunca korkmuş ve ağlamıştı.” İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.287, not 1.

¹⁵⁵ Gazze Savaşı'nda Sinan Paşa'nın karşısında bulunan Canberdi Gazali, Kahire'de şehir savaşlarının bitmesine yakın askerleriyle Osmanlı'ya biat eder. Kendisine Sofya sancak beyliği layık görülür. Daha sonraki mücadelede Hayırbay ve Canberdi Gazali gibi önemli Memlûk komutanları Osmanlıya büyük fayda sağlayacaktır. Bkz., F. M. Emecen, a.g.e., s.284.

¹⁵⁶ Bkz., S.Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.158.

¹⁵⁷ *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C.II, s.759.

¹⁵⁸ Y. Öztuna, a.g.e., s.84-85.

Hayatta kalmanın pek de mümkün olmadığı böyle bir çölü Yavuz Han on binlerce asker ve teçhizatla 13 gün gibi kısa bir süre de geçerek “*Doğunun fatihi*” unvanını alacak ve dünya savaş tarihinde kendine haklı bir yer edinecektir.

Kahire’ye yakın bir köy olan Ridaniye’de iki ordu karşılaşır. 22 Ocak 1517’de Osmanlı hücumuyla başlayan savaşta Yavuz Han’ın askeri dehası savaşın gidişatına tesir eder. Çaldıran’da tatbik edilen askeri stratejinin ateşli silahlarla desteklenmesi zaferi Osmanlıya getiren en önemli husus olarak dikkat çeker.

*“Yavuz, Mısır’ın fethinde ilk defa olarak içi yivli toplar kullanmıştır. Avrupa’da yivli topun ilk defa 1868’de Almanlar tarafından icat edilip kullanıldığını burada kaydetmek faydalıdır.”*¹⁵⁹

Fakat Sultan Tumanbay’ın ordusunun da askeri teçhizat bakımından Osmanlıya yakın olması zafere bizzat Yavuz Han’ın düşmanı şaşkırtan askeri stratejisinin uygulanmasıyla gidildiğini gösteriyor. Ele geçirilmesi zor müstahkem mevziler hazırlayan Memlük ordusu, bu mevzileri ateşli silahlarla daha da kuvvetlendirmiştir. Ama Osmanlı ordusunun yapılan plan gereği çok iyi organize olması ve Memlüklerin toplarını mevzilendirdiği Âdiliye’den değil de El Mukattam Dağı’nı¹⁶⁰ dolaşarak onları yandan kuşatması, Sultan Tumanbay ve ordusunu çaresiz bırakır. Bu durum Sultan Tumanbay’ın Osmanlı ordusunun merkezine hücum etmeyi son kurtuluş çaresi olarak görmesine neden olur. Ama Yavuz Han’ın burada bulunmaması Sultan Tumanbay’ın bu hamlesini de boşa çıkarır. Bu hamlede Osmanlı’ya büyük faydalar sağlayan Veziriazam Yusuf

¹⁵⁹ Y. Öztuna, a.g.e., s.86.

¹⁶⁰ Bu dağın “*Cebel-i Ahmer*” de olabileceği belirtilir. Bkz., İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., s.289.

Sinan Paşa, Ramazanoğlu Mahmut ve Yunus beyler şehit düşer.¹⁶¹ Sultan Tumanbay bu savaşta ele geçirilemez.

Osmanlı ordusunu Mercidabık veya Ridaniye savaşlarından ziyade müşkül durumda bırakan “*Kahire Şehir Savaşları*”dır. Şehir halkının Sultan Tumanbay’ı çok sevmesi ve onun aldığı her nefeste direnişin daha da canlanması Osmanlıyı farklı tedbirler almaya götürür. Bunlardan biri de sembolik olmasına rağmen Osmanlı fethini Kahire ve bölge halkı nezdinde başarılı gösteren Hz. Yusuf’un tahtı meselesidir. Yavuz Sultan Selim Han 15 Şubat 1517’de gösterişli bir törenle Kahire’ye girer ve “*Yusuf’un tahtına*” oturur. Bu davranış, tahtın kaçınıcı halefi olması bir yana artık Memlûk hâkimiyetinin biterek, uzun yıllar sürecek Osmanlı hâkimiyetinin halk nezdinde kabul görmesine sebep olacaktır.¹⁶²

Muhtelif zamanlarda Osmanlı birliklerinin bulunduğu Kahire’ye baskınlar düzenleyen ve Osmanlıyı şehir savaşlarında uzun süre oyalayan cengaver sultan, bir baskın sırasında başarılı olamamış, Şehsuvaroğlu Ali Bey tarafından takip edilerek -kurtulmak için kendisini Nil Nehri’ne atmasına rağmen- yakalanır. (30 Mart 1517)¹⁶³ Sultan Tumanbay’ın idamı ile Yavuz Han Çaldıran Savaşı’nda elde edemediği nihai askeri zaferi Mısır seferinde elde eder.

¹⁶¹ “Padişah hadiseyi duyduğu vakit çok ağlamış ve ‘Sinan Paşa’nın ismi Yusuf olmakla; *Mısır’ı aldık lakin Yusuf’u kaybeyledik. Mısır ana muadil odamaz.*’ demişti.” Müneccimbaşı, vr. 100a’dan naklen S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.168-169, not 378.

Yakın tarihte bulunan Yavuz Han’ın Mısır’ın fethini anlatan bir mektupta Sinan Paşa’nın ordunun sağ kanadında savaştığı belirtilir. Bu bilginin doğru olma ihtimalinin mümkün olduğu gibi savaşın durumuna göre askeri stratejinin gereği olarak komutanların yer değiştirebileceğini de unutmamak gerekir. Bkz., İ. Çetin Derdiyok, “*Mesihî’nin Münşe’âtı İçerisinde Yer Alan ve Yavuz Sultan Selim’in Kendi Ağzından Mısır Fethini Anlatan Bir Mektup*”, 12. Türk Tarih Kongresi, Bildiriler 3, 1999, s.1117-1118.

¹⁶² Bkz., F. M. Emecen, a.g.e., s.287.

¹⁶³ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.290-291.

Son Memlûk sultanının ölümü onun şahsında alınan bir intikam hikâyesini de tarihe not düşüyordu: “Kahire halkı, Tumanbay’ı seviyorlardı; Sultan Selim, kendisinin cesaret ve şecaatini takdir etti; fakat böyle cüretkar düşmanı arkada bırakmak doğru olmayacağı için on yedi gün sonra Şehsuvarzade Ali Bey’e teslim edildi; o da vaktiyle Memlûk sultanının, babası Şehsuvar’ı asmış olduğu Bâb-ı Züveyle’de Tumanbay’ı astı; cesedi üç gün ipte kaldı, herkes öldüğünü görüp inandı ve sonra hükümdarlara mahsus merasimle defnolundu.” İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 291.

Ayrıca Sultan Tumanbay’ın farklı şekillerde esir edildiği de zikredilir. Bkz., S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.184, not 491.

Ridaniye Savaşı neticesinde Suriye, Mısır, Hicaz, Filistin tamamen Osmanlı mülküne dâhil olmuştur. Yavuz Han, Mısır zaferini şu şekilde ifade eder:

*“Mısır valisi can-ü gönülden benim azm-ü himmetimin kölesi oldu. Padişahlık sancağını dokuz feleğin fevkine yükselttim.”*¹⁶⁴

Asırlar sonra “*İstanbul’un sekizinci tepesi*” Yahya Kemal, muhteşem bir üslupla kaleme aldığı Selimname’inde, Türk milletinin sinesinde Mısır Seferi’ne dair muhafaza ettiği muhabbeti şu beyitiyle ölümsüzleştirecektir:

*“Seyreylesün felek kaderin şehsüvârını
Fethetti bir seferde nebîler diyârını.”*¹⁶⁵

Yavuz Han, birçok ilim erbabı ve zanaatkarın yanında Abbasi Halifesi III. Mütevekkil Alâllah ve aile efradını Mısır’dan İstanbul’a deniz yoluyla aktarılmasını buyurur.¹⁶⁶ Halife’nin İstanbul’a gelmesiyle birlikte serkeş bir hayata meyletmesi sonucu, Yavuz Han tarafından Yedikule zindanına atılır. (1520) Şehzade Süleyman’ın tahta oturmasına müteakip Kahire’ye gönderilir. Hayatını orada tamamlar.¹⁶⁷

Hilafetin Osmanlı Devleti’ne geçişi hususunda bugüne kadar bazı iddialar dile getirilmiştir. Bu iddiaların ortak noktası, Memlûk Seferi sonucu hilafetin Osmanlıya geçmediği, tarihi vesikalarda böyle bir bilgiye ulaşılamadığıdır.

Osmanlı Devleti’nin Mısır seferinden önce de devletlerarası ilişkilerde “*halifetullah*”, “*Halife-i Resulullah*”, “*halife-i rûy-ı zemin*” gibi hilafet kavramlarını kullandığı görülür.¹⁶⁸ Her ne kadar Osmanlı’nın hilafeti resmi olarak almadığı ifade edilse de, hilafet kavramlarının Osmanlı hünkârları

¹⁶⁴ A. N. Tarlan, a.g.e., s.214.

¹⁶⁵ Yahya Kemal Beyatlı, *Bütün Şiirleri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 2009, s.29.

¹⁶⁶ Mısır’dan İstanbul’a gönderilen sanatkarlar ve bilim adamları için bkz., E. Gökmen, a.g.m., s.145-147.

¹⁶⁷ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e, C.II, s.293-294.

¹⁶⁸ Bkz., F. M. Emecen, a.g.e., s.326.

tarafından kullanılması, manen bu makamın Osmanlı nezdinde temsil edildiğini göstermesi açısından önem arz eder. Tuğrul ve Çağrı Beylerin halifeyi Şii Büveyhilerin (945-1055)¹⁶⁹ baskısından kurtardığı günden beri (1055) İslam dünyasının sancaktarlığını yapmaya başlayan Türkler, Mısır Seferi ile birlikte “*Hadimül Haremeyn*” unvanını alarak İslam dünyasının lideri olduklarını tasdik ederler. Dönem itibariyle halifelerin nüfuzunun kalmadığı, devlet başkanlarının gölgesi altında sembolik bir makamın temsilcisi oldukları görülür. F. Sümer bu durumu şöyle ifade ediyor:

“Mısır Abbasi halifelerinin hukuki durumlarına gelince, onlar tamamıyla sultanların memurları gibi idiler. Sultanlar emrederler, onlar da bu emirleri derhal yerine getirirlerdi. Verilen emirler karşısında tereddüt göstermek bile mevki ve itibari kaybetmek ve dolayısıyla yoksulluğa düşmek demektir. Onun için hiçbir halife sultanın emir ve isteklerine karşı gelmemiştir. Halifelerin yaptıkları başka işler, sultanların biat merasiminde hazır bulunmak, dört mezhep baş kaduları ile birlikte Kale’ye (sultanlar orada otururlardı) çıkarak yeni ay, yeni yıl, Ramazan ve Kurban bayramları dolayısı ile sultanı tebrik etmek, sultan ve büyük beyler tarafından verilen ziyafetlere katılmak, sultan, sultanın yakınları ile büyük beyler ve onların yakınlarının cenaze törenlerinde hazır bulunmak, mezarlığa kadar kadımla birlikte yürümek idi. Halifelerin kendilerini, sultanlar vasıtası ile başvuran yabancı devlet reislerinin hükümdarlıklarını tasdik etmelerinin de başlıca vazifelerinden biri olduğu biliniyor. Bunda da, tabii, sultanın muvafakati şarttı. Onların bir başka vazifeleri de, baş kadımlar gibi, sultanların askeri seferlerine gitmekti.”¹⁷⁰

Yavuz Han, Mısır’da uzun süre kalması bölgede düzenin sağlanması açısından gerekli bir durumdur. Yavuz Han’dan sonra hiçbir hünkâr fethettiği bir bölgede sekiz aya yakın bir süre kalmaz. 10 Eylül 1517’de Kahire’den ayrılan hünkâr, 22 Şubat 1518’e kadar Şam’da kalır. Şam’da daha önce yapılmasını buyurduğu Şeyh Muhyiddin Cami’nde Cuma namazını kılar. (5 Şubat 1518) Hatibin hutbede “*Hâdimü’l-Haremeyn-i Şerifeyn*” yani Mekke ve Medine’nin hizmetkârı diye Yavuz Han’ı takdim etmesi üzerine halıyı kaldırarak secdeye

¹⁶⁹ Büveyhoğulları Devleti’nin Şii inancın tesisi noktasındaki etkileri için bkz., E. R. Fırlalı, a.g.e., s.186-188.

¹⁷⁰ F. Sümer, a.g.m., AKDITYK, TTK Yay., Belleten, C.LVI, S. 217, Aralık 1992, s.680.

kapanmış ve gözyaşları içerisinde Allah'a şükretmiştir. Böylelikle Memlûklere kadar gelen süreçte “*Hâkimü'l-Haremeyn*” sıfatı kullanılırken, Yavuz Han'la birlikte “*Hâkim*” kelimesi yerine “*Hâdim*” kelimesi kullanılmaya başlanmıştır.¹⁷¹

Memlûk Seferi'nin sonuçlarını şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

- 1) Osmanlı Devleti, Ortadoğu ticaret yollarına hâkim olmuş, devlet gelirlerini oldukça fazla artırmıştır.
- 2) Safevilerden sonra Osmanlıyı tehdit eden ikinci devlet olan Memlûkler ortadan kaldırılmıştır.
- 3) Portekizlilerin Kızıl Deniz'de ve Hint Okyanusu'nda İslam dünyasına zarar verici hamlelerinin önüne geçilmiştir.
- 4) “Nizam-ı Âlem İ'lay-ı Kelimetullah” uğruna ömürlerini vakfeden Osmanlı hünkârları artık İslam dünyasında tek otorite olarak kabul edilip, “*Hâdimü'l-Haremeyn*” yani kutsal toprakların hizmetçisi olarak anılacaklar ve bir şeref payesi daha isimleriyle birlikte zikredilecektir.

Mekke Emiri Şerif Berekat'ın oğlu Ebu Nüme Kâbe'nin anahtarını, kutsal emanetlerini Yavuz Han'a teslim etmesi bu şeref payesinin sembolik işaretleri mahiyetindedir.¹⁷²

- 5) Halifelik Abbasi hanedanlığından, Türklere yani Osmanlı hanedanlığına geçmiştir. Yavuz Han, 74. İslam Halifesi ünvanını almıştır. Dönemi itibariyle zaten saygın bir konumda olan İstanbul artık hilafetin merkezi olarak anılacaktır.

¹⁷¹ Bkz., A. Uğur, *Yavuz Sultan Selim*, s.108; Y. Öztuna, s.78-81.

Y. Öztuna hatibin daha önce Yavuz Han'dan böyle bir buyruk almadan hutbede bu hitabı yapamayacağını belirtir. Bkz., Y. Öztuna, a.g.e., s. 80. Ayrıca bu vakanın kesin olarak bu tarihte, Şam'da olduğuna dair kesin bir bilgi mevcut değildir.

Yavuz Han, Mercidabık zaferi sonrası Şam'a avdetinde, daha önce yapılmasını buyurduğu Muhyiddin-i Arabî Cami ve türbesinin vakfıyesi için düzenlemeler yapar. 66 görevlinin günlük toplam 233 akçelik harcamayla istihdam edilmesi Osmanlı hünkârlarının ilim adamına verdikleri önemin çok küçük bir göstergesidir. Geniş bilgi için bkz., Mehmet İbâşi, “Yavuz Sultan Selim'in Şam'daki Vakfıyesi”, Atatürk Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.16, Erzurum 2001, s.66.

¹⁷² Bkz., F. M. Emecen, a.g.e., s.304.

1.1.3.3 Yavuz Han'ın Mısır Seferi Sonrası İstanbul'a Dönüşü ve Saltanatının Son Yılları

Yavuz Han, yaklaşık iki ay kadar Halep'te kalarak, iki yılı aşkın bir süreden sonra 25 Temmuz 1518'de İstanbul'a gelebilmiştir.¹⁷³

25 Temmuz 1516'da İstanbul'a dönen hünkâr, 10 gün burada kaldıktan sonra Edirne'ye gider. Edirne, Yavuz Han nezdinde İstanbul'dan daha fazla iltifata mazhar olan bir şehirdir. Sefer olmadığı zamanlar hünkâr vaktini Edirne'de geçirmekten büyük haz duyar. Yavuz Han Dimetoka, Tekirdağ, Filipe, Edirne arasında uzun süren seferlerin yorgunluğunu pek sevdiği av uğraşısıyla meşgul olarak geçirir. Bu süre zarfında Bozoklu Şah Celal oğlu Şah Veli'nin Sivas merkezli çıkardığı isyan önemli olaylar arasındadır.¹⁷⁴

II. Bayezid Han'ın son dönemi (1500 sonrası) ve Yavuz Han'ın saltanatı müddetince; Şahkulu Baba Tekeli, Nur Ali Halife isyanlarından sonra Bozoklu Şah Veli tarafından çıkartılan isyan, Anadolu'da vuku bulan Kızılbaş ayaklanmalarından birisidir. (1519) Bozok ilinde başlayan isyan kısa sürede yayılmış, isyanı bastırmakla görevlendirilen Şadi Paşa'nın yapılan savaşta yenilmesi isyanın şiddetini daha da artırmıştır. Mevlana İdris -ihtiyatla yaklaşmakla birlikte- bu isyana on gibi kısa bir sürede 50.000 kişinin katıldığı belirtilir.¹⁷⁵ Devletin en güçlü olduğu zamanda böyle bir isyanın gerçekleşmesi, Yavuz Han'ın Kızılbaş ayaklanmalarına dair aldığı tedbirlerin bile yetersiz olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Yalnız bu isyanı diğerlerinden ayıran en önemli husus kendisinden sonra çıkan isyanların da 'Celali' ismiyle anılmaya

¹⁷³ Bkz., Y. Öztuna, a.g.e., s.112-115.

¹⁷⁴ Bkz., F. M. Emecen, a.g.e., s.332.

¹⁷⁵ İdris-i Bidlîsî, a.g.e., s.387.

devam etmesidir.¹⁷⁶ Bu durum, isyanlar neticesinde devlet ricali ve halk arasında bütün isyanların Kızılbaşlarla bir irtibatının olabileceği intibasının oluşmasına neden olur. Bu isyan da dâhil olmak üzere Kızılbaş menşeli isyanların hepsi Osmanlı mülkünde telafisi olmayan tahribatlara sebep olmuştur. Hatta günümüzde Alevi kesime karşı olan yargılar tarihte meydana gelen yaraların açtığı sızının devam etmesi olarak okunabilir.

İ. H. Danişmend, son halife Abdülmecit Efendi'den intikalen şu menkıbeyi anlatır:

*“Kanuni Sultan Süleyman şehzadeliği devrinde bir gün babasına şöyle bir soru sormuş: ‘Senin en büyük fütihat gayen hangisidir babacığım? Yavuz Sultan Selim de gayelerini şöyle izah etmiş: ‘Dünyada İnan ve ahirette Cinân (Cennetler) fethi!’ demiş.”*¹⁷⁷

Yavuz Han'ın fetih politikasını özetleyen bu cümleler Safevi Devleti'nin bünyesinde barındırdığı tehlikenin hünkâr tarafından anlaşıldığını göstermesi açısından önemlidir. Celali isyanıyla Doğu'nun kilidinin Safevi Devleti olduğu iyice pekişir. Bu kilidi açmaya Yavuz Han'ın ömrü kifayet etmez. Ne yaman çelişkidir ki kilit de Türk'tü, anahtarda, hatta açılmamasına neden olup pas tutmasına izin verende...

İsyanın bastırılmasına müteakip Ferhat Paşa'ya, Şehzade Ahmet'in oğullarından Şehzade Murat'ın yaşadığı haberinin ulaşması, Yavuz Han'ın kesin emriyle birçok kişinin yoktan yere canının yandığı bir tahkikatın açılmasına sebep olur.¹⁷⁸

Yavuz Han'ın son seneleri bu tür gailelerle geçer. Bir süre İstanbul'da kaldıktan sonra 18 Nisan 1520'de İstanbul'dan ayrılan padişahın sağlığında

¹⁷⁶ Bkz., S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.94-99.

¹⁷⁷ İ. H. Danişmend, *Tarihi Hakikatler*, haz. Yasemin Çiçek, Timaş Yay., İstanbul 2007, s.235.

¹⁷⁸ Bkz., F. M. Emecen, s.329-342. Şehzade Murat olayıyla ilgili s.49-50'de tafsilatlı bilgi verilmiştir.

herhangi bir sorunun olmadığı dile getirilir. Orduyla birlikte Edirne'ye giderken; -nedimi Hasan Can'ın anlattığına göre- hünkârın sırtında bir ağrının baş gösterdiği belirtilir. Başlarda ehemmiyet verilmese de ağrının şiddetini artırması üzerine, Hasan Can hünkârın sırtını açarak kontrol eder. Ucu beyazlamış bir sivilceyi gören Hasan Can, bunun hekimler tarafından kontrol edilmesini önerince hünkâr; *“Biz çelebi değiliz ki küçük bir çibandan dolayı cerraha başvuralım.”* diyerek tedaviyi reddeder. Daha sonra hamamda tellağına bu sivilceyi sıktırır. Bu olaydan sonra ağrılar kesileceği yerde daha da artarak hünkârı ata binemeyecek bir konuma getirir. Hünkâr tarafından bir sivilce olarak nitelendirilen bu hastalığın bir ur olma ihtimali oldukça yüksektir. Nitekim o dönemde İstanbul'da çıkan veba salgını yüzünden hünkârın Edirne'ye gittiği belirtilmiştir. *“Kasığında beliren hiyarcık onun vebaya yakalandığının bir göstergesi[dir].”*¹⁷⁹

Çorlu'ya yakın Sırt köyüne geldiklerinde dayanılmaz ağrılar dolayısıyla burada konaklanır. Bu ağrılar yüzünden afyon dahi kullanan hünkâr, durumuna aldırmandan son defa divanını toplar ve devlet işlerini görüşür. Orduya iyi olduğu intibasını vermek için otağın önüne dahi çıkar. Ama mukadderat dur durak bilmeyen, saltanatı taht bildiği at üstünde geçen Yavuz Han'a *“21-22 Eylül 1520 Cuma-Cumartesi gecesi sabaha karşı”* son hükmünü verir. Yavuz Sultan Selim Han'ın vefatı Şehzade Süleyman'ın Manisa sancağından İstanbul'a gelip tahta oturmasına kadar gizli tutulur. Yavuz Han'ın saltanatı, babasıyla mücadeleye giriştiği Çorlu yakınlarında başlayıp -dünya tarihinde bir misali daha mevcut mu bilinmez- yine bu civarda bir sefer hazırlığındayken bitecek kadar esrarengiz bir olaydır. Saltanatın tamamına yakını ordusunun yanında geçmiştir. Seferden

¹⁷⁹ F. M. Emecen, a.g.e., s.345.

sefere, zaferden zafere akın eder. 1 Ekim 1520 yılında matem havasında Edirnekapı'da karşılanan cenaze, Şeyhülislam Zenbilli Ali Efendi'nin kıldırıldığı cenaze namazından sonra temellerini attırıldığı ama tamamlanmasına ömrünün vefa etmediği Sultan Selim Cami yakınına defnedilir.¹⁸⁰

Bitlisli Şükri mersiyesinde, hünkârın vefatını feleğe isyan edercesine şu şekilde dile getirir:

*“Ey felek n'itdüng cihân sultânına
N'eyledüng sen yeddi kişver hânına.”*¹⁸¹

Deha sahibi “*Büyük Türk Hakanı*” Yavuz Han vefat ettiğinde Osmanlı Cihan Devleti, 6.557.000 km² toprak parçasına hükmediyordu. Babası döneminde ülke topraklarının 2.373.000 km² olduğu göz önünde bulundurulursa Yavuz Han mührünün hükmü daha iyi anlaşılacaktır.¹⁸²

Babasından miras aldığı toprakları oğluna 2,5 katı olarak miras bırakan, “*sadece büyük işler yapmak için yaşayan bu büyük ülkücü hükümdar gayesine ulaşmadan öldü. (...) Ne ümerasına ne ulemasına ve ne de oğluna O'nun ülkücü ruhu tesir edebilmişti.*”¹⁸³

1.1.4. Yavuz Sultan Selim Han'ın Batı Siyaseti ve Denizciliğe Verdiği Önem

Yavuz Han'ın, saltanatı müddetince doğuya sefer düzenlemesi sebebiyle batıdan gelebilecek tehditleri engellemek için onlarla daima barış içerisinde

¹⁸⁰ Bkz., F. M. Emecen, a.g.e., s.344-348; İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., s.302.

¹⁸¹ Mustafa Argunşah, “Bitlisli Şükri'nin Yavuz Sultan Selim Mersiyesi”, Erciyes Üniversitesi, SBED, S.5, Kayseri 1994, s.216.

¹⁸² Bkz., Y. Öztuna, a.g.e., s.124.

¹⁸³ F. Sümer, a.g.e., s.37-40.

hareket etmiştir. Bu durum padişahın Safevi ve Memlûk Devletlerine karşı daha rahat hareket edebilmesinin önünü açar.

1512’de Ragusa Cumhuriyeti, 1513 ve 1517 yıllarında Venediklilerle barış antlaşmaları imzalanmıştır. Macaristan bazı dönemlerde Osmanlı topraklarına tacizkâr bir siyaseti benimse de padişah barıştan yana tavır alarak, 1513 ve 1516 yıllarında antlaşmaları yeniler. 1519 yılında ise antlaşmanın süresi uzatılır. Osmanlı-Macar münasebetinin müspet neticeleri doğrultusunda Polonyalılar ile 1519 yılında barış antlaşması yapılır.

II. Bayezid Han döneminde başlayan Osmanlı-Rus münasebeti 1497 yılında İstanbul’a bir Rus elçisinin gelmesiyle resmîlik kazanmış, Yavuz Han döneminde karşılıklı gönderilen elçilerle gelişme seyri içerisine girmiştir. Bu beyanda Osmanlı, bundan sonraki münasebetler için Rusya’nın elçilerini Kefe sancak beyliğine göndermesini talep eder. Böylelikle Rusya prensliği Osmanlı Devleti nezdinde Kefe valiliği aracılığıyla temsil edilecektir.

Yavuz Han’ın saltanatı müddetince batıdan gelebilecek en büyük tehdit Papa X. Leo’nun Osmanlıya karşı oluşturmak istediği Haçlı ittifakıdır. Avrupalı devletler ile bu hususta varılan antlaşmalar gerek maddî yetersizlik, gerek hünkârın devletler arası güttüğü denge siyaseti sonucu Venedik gibi bazı ülkelerin destek vermemesi üzerine sadece plan aşamasında kalmıştır.¹⁸⁴

*“Tarihin hemen her döneminde denizler, birleştirici özelliklerinden dolayı değişik kültür ve medeniyetlere sahip insan topluluklarını birbirlerine bağlayan önemli bir unsur olmuşlardır. Bu sebeple denizlerin önemini bilen ve gelişimini bu özellikler üzerine kuran devletler, bir Cihan Devleti olma yolunda önemli avantajlar elde etmişlerdir.”*¹⁸⁵

¹⁸⁴ Bkz., S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.218-241.

¹⁸⁵ İdris Bostan, *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, “XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı Devletinin Deniz Politikası”, İslami İlimler Araştırma Vakfı, Ensar Neşriyat, 2. Baskı, İstanbul 1999, s.97. Yavuz Han dönemi denizcilik faaliyetleri için bkz., a.g.m., s.99.

Yavuz Han, karada büyük bir güç olan Osmanlı Devleti'nin bu başarıyı devam ettirebilmesinin hazırlanacak kuvvetli bir donanmayla sağlanabileceğinin farkında olan birisidir. Bu beyanda, cihangir karakterini her icraatında gördüğümüz Yavuz Han'ın doğuya veya batıya düzenlenecek seferlerde muvaffakiyet şartının, çağın modern teknoloji ile mücehhez hale getirilmiş bir donanma aracılığıyla, dönemin denizci devletleri olarak ön plana çıkan Venedik, Portekiz, İspanya, Fransa, İtalya gibi güçlerle mücadele kabiliyetine bağlı olduğudur. Hünkârın donanmaya atfettiği önemin temelinde Akdeniz'in Venedik, İspanya, İtalya, Rodos gibi devletler aracılığıyla; Kızıldeniz'in de Hint Okyanusu'nu elinde tutan Portekizliler tarafından tamamen ele geçirilerek Osmanlı Devleti'ni deniz ticaretinden ve dış dünyaya açılmaktan mahrum hâle getirebilecek bir yapının -önlem alınmazsa- oluşabileceği düşüncesinin yatması pekâlâ mümkündür. Bu durumun gerçekleşmesi kara devleti konumuna indirgenecek Osmanlının cihanşümül siyaset gütmesini engelleyecek, hatta Müslümanların hayat haklarına doğrudan bir tacize sebep olacaktır. Böylelikle padişah, Fatih Han ve II. Bayezid Han dönemlerinden kalan tersanelerin kapasitesini artırarak, daha fazla geminin üretilabileceği ve Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar kullanılacak Haliç tersanesini inşa ettirmiştir. Ayrıca padişahın Galata ve Kağıthane arasında muazzam bir tersane kurma fikrinin olduğu belirtilse de buna ömrünün yetmediği aşikârdır.¹⁸⁶

Yavuz Han'ın denizciliğe verdiği önem ona hem babasından hem de dedesi Fatih Han'da kalan bir mirastır. Fatih Han döneminde gerçekleşen İstanbul'un fethi ve Otranto'nun İtalya'da yapılacak fetihler için köprübaşı görevi

¹⁸⁶ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.297-301.

ifa etmesi denizciliğin önem kazanmasındaki âmiller arasındadır. Bilhassa II. Bayezid Han döneminde “*Mudon (Modon) ve Koron*” zaferleri denizlerde kazanılan önemli başarılar olmakla birlikte, Kemal Reis gibi Türk denizcilik tarihinin kilometre taşlarının yetişmesi bu döneme tesadüf eder.¹⁸⁷ Ona keza Şehzade Korkut’un denizcilere gösterdiği ihtimam, bilhassa Barbaros kardeşlerin üç asrı aşkın bir süre Kuzey Afrika’da Türk hâkimiyetini sağlayacak yapının temelinde bulunuyordu. Barbaros kardeşlerin inkişafı Yavuz Han döneminde olup, hünkârın her daim onlara destek vermesi Türk denizcilik tarihinden yeni bir sayfanın açılabilmesinde önemli yere sahiptir.

Türk denizcilik tarihine “*Barbaros Kardeşler*” olarak geçen; İshak, Oruç, Hızır ve İlyas kardeşler aslen tımarlı sipahi olan Yakup Ağa’nın çocukları olup Midilli Adası’nda dünyaya gelmişlerdir. Doğum tarihleri kesin olarak bilinmemekle birlikte aralarında birkaç yaş farkı göz önünde bulundurularak 1460-1470’li yıllarda doğmuş olabilecekleri belirtilir. Küçük yaşlardan itibaren denizcilikle uğraşan Barbaros kardeşler, zaman içerisinde Akdeniz’de kendilerinden söz ettirecek ticari ilişkiler içerisine girerler. Barbaros kardeşleri namı Türk denizcisi yapan olay Oruç Reis’in leventlerinin deyimiyle Baba Oruç’un Rodos şövalyelerine esaretinden (1506) sonraki zamana tesadüf eder. Esareten kurtulduktan sonra Antalya’da Ali Reis’in hizmetine giren, akabinde Memlûk Devleti bünyesinde bir süre çalışan Oruç Reis, şövalyeler tarafından Payas’ta donanmasının tahrip edilmesi üzerine Sultan Kansu Gavri’den azlını isteyerek, denizciliğe büyük önem veren ve her fırsatta onları kollayan Şehzade Korkut’a müracaat eder. Osmanlı Devleti’nin âli menfaatlerini koruyabilmenin

¹⁸⁷ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e, s.297.

denizlere hâkim olmaktan geçtiğini iyi bilen şehzade, Oruç Reis'e istediği bütün imkânları vererek Akdeniz'de Venedik, Rodos gemilerine göz açtırmayan namlı bir denizci olabilmesinin önünü açar. Bu desteklerin neticesini görmeye şehzadenin ömrü vefa etmemiştir. 1513 yılında Oruç Reis'in Cerbe adasına (Gabes Körfezi'nde bulunmaktadır.) yerleşmesi, Türklerin Kuzey Afrika'ya geçebilmesinde önemli bir üs olur. Bununla birlikte Cerbe adasının müstahkem bir kaleye sahip olmaması Oruç Reis ve kardeşlerini Tunus sultanından müstahkem bir kale (Halku'l-Vâd) talep etmelerine sebep olur. Böylelikle Barbaros kardeşler bu kale aracılığıyla Kuzey Afrika'da kök salabilme imkânını yakalamış olacaktırlar. Kısa zamanda Akdeniz'e nam salan Oruç Reis'e “Barbaros” ünvanını veren olay 1514 yılında Papa'ya ait iki tane 50 oturaklı gemiyi (başarda) ele geçirmesiyle olur.

Batılı denizci devletlere karşı kazanılan bu önemli zaferler; 1517 yılı itibariyle Cezayir'i ele geçiren Oruç Reis'in, bu topraklarda ilk Türk Devleti'ni kurarak sultanlığını ilan etmesini sağlar. XVI. asırda gerçekleşen bu olay; XX. asırda -1962- Cezayir'in, müstemleke zihniyetle bu toprakları sömüren ve milyonlarca Müslüman'ı katleden Fransızlardan bağımsızlığını kazanmasıyla, bağımsızlık hareketinin önemli simalarından Albay Muhandü'l-Hacc tarafından şu şekilde değerlendirilir:

“Her şeyi, hatta bir millet oluşumuzu, Türklere borçluyuz. Osmanlılar geldiği zaman bizler korsandık. Yüzlerce kabileden müteşekkildik. Osmanlılar, başımıza bir paşa getirdiler. Dağınık aşiretleri bir araya topladılar. Onları bir kavim haline koydular. Bu kavim, 300 yıl, merkezi Türk idaresi altında kaldı. Birliğin kudretini öğrendi. Türkler sayesinde, millet haline geldik.”¹⁸⁸

¹⁸⁸ Hürriyet Gazetesi, 03.08.1962/5'ten naklen Y. Öztuna, a.g.e., s.156.

Bu ifade, Barbaros kardeşler aracılığıyla Cezayir’de yeşerme imkânı bulan Türk hâkimiyetinin önemini ve Türk’ün hükmetme şiarını idrak edebilmenin - Cezayirliler aracılığıyla- beyanı olarak değerlendirilebilir.

Cezayir’e yerleştikten sonra önemli fetihler yapan Barbaros kardeşlerin en büyüğü İshak Reis 31 Ocak 1518’de, Oruç Reis ise 10 Ekim 1518’de şehit olurlar. (En küçük kardeş İlyas Reis, Oruç Reis’in esir alındığı Rodos şövalyeleriyle yapılan mücadelede şehit olmuştur.) Ağabeylerini ard arda kaybeden Hızır Hayrettin Reis¹⁸⁹, daha önce iki defa ihsanını gördüğü Yavuz Han’ın himayesine girmek ve Osmanlı Devleti’nin bir parçası olabilmek için padişaha başvurur. Hızır Reis’in, ailenin hükümranlığından ziyade Kuzey Afrika’da tesis edilen Türk varlığının geleceğini düşünmesi bu irtibatın gerçekleşmesinde çok önemlidir. Aksi takdirde bu toprakları müstemleke haline getirmek isteyen, dönem itibarıyla Avrupa’nın bir numaralı devleti olan İspanya’ya karşı direnebilmek oldukça zordur. Yavuz Han Kahire’de iken bir elçiyle bağlılığını bildiren Hızır Reis, 15 Mayıs 1519’da Osmanlı Devleti’nin Cezayir Beylerbeyi olmuş; bu topraklarda da hutbe Yavuz Sultan Selim Han adına okunmaya başlanmıştır.

Osmanlı Devleti’nin muhtelif tarihlerde gönderdiği yardımlarla iyice güçlenen Barbaros Hayrettin Paşa (Hızır), 23 Ağustos 1519’da 25.000 kişiden mürekkep İspanyol ordusunu büyük bir yenilgiye uğratar. Böylelikle 1520-1525 yılları arasında; İspanyollarla yapılan savaşlarda küçük bir zafiyette düşman tarafına geçen, Türklere karşı sık sık ayaklanan yerli halka ceza vermek maksadıyla Cezayir’in terk edilmesini saymazsak üç asrı aşkın sürecek Türk hâkimiyeti

¹⁸⁹ Hızır Reis’e “Hayreddin” lakabını veren Yavuz Han’dır. Bkz., Şerafettin Turan, *Barbaros Hayreddin Paşa*, TDVİA, C.5, İstanbul 1992, s.65.

Barbaros kardeşler aracılığıyla Kuzey Afrika'da başlatılır.¹⁹⁰ Bu hâkimiyetin tesisinde İspanya katliamından elden geldiğince kurtarılabilen, o topraklarda büyük bir medeniyet inşa eden Endülüs Araplarının katkısı oldukça fazladır. Ama yukarıda değindiğimiz gibi, yerli Arapların kabile zihniyetiyle Osmanlı Devleti'ne karşı tutumları gerek Arap yarımadasında gerek Kuzey Afrika'da düşman tarafından çok iyi tetkik edilmiş olup, bu topraklarda Osmanlı egemenliğinin son bulmasında, hatta Batılılar tarafından buraların rahatlıkla sömürülebilmesinde tarihî bir hakikat olarak karşımızda duruyor.

1.1.5. Yavuz Sultan Selim Han'ın Kişiliği

Yavuz Han'ın hükümdarlığı döneminde yaşananlar Türk tarihinin sıkıntılı dönemi olarak adlandırılır. Şüphesiz böyle bir değerlendirmede onun mizacının tam mahiyetiyle anlaşılabilmesi ve dönemin siyasi ilişkilerinin yüzeysel okunmasının etkisi vardır. Onun kişiliğinde birisi XVI. asırda Osmanlı tahtında olmasaydı Osmanlı mülkünden, bu mülkün temel karakterini teşkil eden Sünni akideden ne derece bahsetmek mümkün olurdu tartışılır. Memlük topraklarında sağlanan hâkimiyetle kutsal toprakları da içerisine alan köhne Memlük yapısı bertaraf edilerek, Portekizlilerin ticaret yollarını kontrol altına alması engellenmiş, böylelikle Müslümanların olası bir ekonomik darboğaza girmesinin önüne geçilmiştir. I. Dünya Savaşı'na kadar bütün Müslümanların temsilcisi ve hamisi olan Osmanlı Devleti Yavuz Han'ın aldığı tedbirler aracılığıyla bu hizmetini devam ettirebilmiştir.

¹⁹⁰ Bkz., Y. Öztuna, a.g.e., s.127-186.

Yavuz Han, gerek karakteri gerek devlet yönetiminde esas aldığı kurallar sebebiyle diğer Osmanlı hükümlerinden ayrılır. Sarsılmaz bir iradenin celadete birleşimi, “Yavuz” isminde vücut bularak, kısa süren saltanatına çok büyük başarılar sığdırabilmesindeki temel âmil olarak karşımıza çıkıyor. Zaten onun saltanatı “otağ-ı hümayun” de geçmiştir, desek mübalağa yapmış olmayız.

Yavuz Sultan Selim Han’ın 8 yıllık saltanatı müddetince Osmanlı hanedanının “*mümtaz mümessili*” olarak karşımıza çıkaran kişiliğinin temel taşlarını, hayatı boyunca ön planda olan bazı olaylar vasıtasıyla şu başlıklar altında toplamak mümkündür.¹⁹¹

1.1.5.1 İslam Dini

‘Yavuz’ karakterinin temelini zahidâne bir ömrün “*Fena fi’ d-devle ve millet*” şiarınca yaşanması teşkil eder. Yavuz Han’ın attığı her adıma Allah’ın rızasını kazanabilme arzusu hâkim olmuştur. Seferlere çıkmadan yahut sefer güzergâhında ulu atalarının ve ulemanın kabirlerini ziyaret eder, fakir fukaraya bol ihsanda bulunur. Ridaniye öncesi Şam’da Emevi Cami’nde sohbet ettiği Şeyh Muhammet Bedahşî’den hükûmün dua istemesi üzerine şeyh; “*Siz ilahi lütfa mazhar ve Müslümanların da sığınağısınız. Bu sebeple biz kabule şayan sizin duanıza muhtacız.*”¹⁹² der. Bu mülakat hükûmün ihlasını çok güzel ifade ediyor. Bilhassa Hasan Can’ın oğlu Hoca Sadettin Efendi’nin eserinde Yavuz Han’ın dinî yönünü daha iyi anlayabilmemizi sağlayacak olaylar anlatılır. Hasan Can, Yavuz Han’ın vefat etmeden önceki durumunu şu şekilde anlatır:

“*Ölüm ıstırabını çektiğinde bu fakire seslenip buyurdu ki;*

¹⁹¹ Yavuz Han’ın etkili liderlik anlayışı için bkz., Ramazan Erturgut-Serhat Soyşekerci, “Yavuz Sultan Selim’in Dönüştürücü Liderlik Davranışları Hakkında Bir İnceleme”, Turkish Studies, S.2, 2010, s.964-985.

¹⁹² O. Turan, a.g.e., s.304.

— *Hasan Can ne haldir?*
— *Sultanım, Cenab-ı Hakk'a yönelip, Allah ile olacak zamandır. Buyurdu ki,*
— *Bizi bunca zamandır kimin ile bilirdin? Cenab-ı Hakk'a teveccühümüzde kusur mu fehmettin? Ben de dedim ki,*
— *Haşa, hiçbir zaman Allah'ı anmanızdan gaflet müşahede etmiş olam. Ama bu zaman öteki günlere benzemediğinden ihtiyat olsun dedim. Bir süre sonra, Sure-i Yasin'i oku diye buyurdu. Ben de okudum. Benimle kendisi de okuyordu. İkinci kez yine başladım 'Selâmün kavlen min Rabbin Rahim' (merhametli olan Allah katından onlara selâm vardır) (ayet 58) ayetine geldim. Baktım ki, dudakları benim ile birlikte hareket etmektedir. Biraz sonra nabzının durduğunu anlayıp, gerekli görevleri yaptım. Sabaha kadar görevlileri teskin edip olayın duyulmamasına çalıştım (30 Eylül 1520 Pazartesi).”*

Yavuz Han'ın mübarek vücudu yıkanırken iki defa sağ eliyle avret mahallini örtmesi onu yıkayan hekimler tarafından aktarılır.¹⁹³

Yine Hasan Can tarafından Kahire yolunda Sina Çölü geçilirken anlatılan olay, Yavuz Han'ın bulunduğu mertebeyi gösterir:

“*Mısır Seferi'nde o korkunç çöller ve sahralar aşılır iken Yavuz Sultan Selim, zaman zaman atından inerek yaya yürür. Devlet erkanı, binmesi için rica ederler, adeta yalvarırlar. O ise yine yaya yürümeye devam eder. Erkanın ısrarlı yalvarmaları karşısında onlara der ki:*
— *Hz. Peygamber ve bütün sahabeler önümde yaya olarak yürür iken ben nasıl atıma binebilirim?”*¹⁹⁴

1.1.5.2. Adalet Anlayışı

Yavuz Han, “*Adalet mülkün temelidir.*” vecizinin istikametinde devlet işlerini düzene koyan, bu doğrultuda hareket etmeye büyük özen gösteren birisidir. Özellikle Mısır seferinden sonra devlet hazinesi ziyadesiyle dolmuş, Yavuz Han'dan sonra tahta oturan hiçbir sultan devletin bu dönemdeki zenginliğini elde edememiştir. Mısır'ın fethinden sonra büyük servet bırakarak ölen bir tüccarın bütün mal varlığına defterdarlar tarafından el konulur. Bu büyük mirasın devletten ziyade tüccarın oğullarına kalmasının daha evla olacağını

¹⁹³ A. Uğur, a.g.e., s.120.

¹⁹⁴ A. Uğur, a.g.e., s.135.

Yavuz Han'ın İslam dinine olan deruni muhabbeti için bkz., Tahsin Yıldırım, Mehmet Kuzu, *Osmanlı'nın Peygamber Aşk*, Nesil Yay., İstanbul 2007, s.56-65.

düşünen hünkâr defterdarlık yazısına kulaklara küpe olacak bir öğüt babında şu cevabı verir: “*Ölene rahmet, malına bereket, evladına afiyet, gammaza lanet.*”

Yavuz Han’ın Türk tarihinde seçkin bir yere sahip olmasını ve devletin gücünü aldığı adalet mefhumunun ne denli önemli olduğunu bu kısa cümleyle bile anlamak mümkündür.

Bu hassasiyeti ehil insanlara devlet görevlerinin verilmesinde ve devlet makamlarının dağıtılmasında görmek mümkündür. Bir gün kâtip ile çavuş protokol sırasında münakaşa ederek durumu çözmesi için hünkâra danışırlar.

Hünkâr:

“*Katibin önde gelmesi lazımdır. Çünkü o saltanatın, devletin gizli işlerine bakmaktadır. Çavuş ise açık olan, herkesçe bilinen şeylere bakmaktadır.*” der.¹⁹⁵

Padişahın adalet terazisinde sadece Müslümanlar bulunmuyordu. Kutsal yerleri ziyaret etmek maksadıyla Kudüs’e girdiğinde Ermeni patriğinin ve bütün papazların kendisini karşılaması ve kendilerine ait mülklerde tasarruflarının devam etmesini istediklerinde Yavuz Han isteklerini kabul eder. Böylelikle Hıristiyan cemaatin ibadet özgürlüklerine karışılmayacağı, kutsal mekânlarında her türlü tasarruf hakkına sahip oldukları taahhütname ile belirtilir.¹⁹⁶ Bu terazinin hassasiyet derecesi hünkârın Zenbilli Ali Cemali Efendi’den Hıristiyanlara dair aldığı fetvada daha açık bir şekilde kendini gösterir.

Yavuz Han, Şeyhülislam’a: “*Bütün dünyayı ele geçirmekten ve milletleri İslam’a getirmekten hangisi daha makbuldür?*” sorusunu yöneltir. Şeyhülislam sorunun maksadını bilmediği için, “*Mümin olmayanların Müslüman olması evladır.*” cevabını verir. Yavuz Han, bunun üzerine kiliselerin camiye çevrilmesi, Müslümanlığı kabul etmeyenlerin hapis haneye atılması yahut katlini buyurur.

¹⁹⁵ Lütfi Paşa, Asaf-nâme’den naklen A. Uğur, a.g.e., s.138-139.

¹⁹⁶ Bkz., S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.160.

Durumun vahametini anlayan Zenbilli Ali Efendi, Veziriazam Piri Paşa ile birlikte Rum patriğinin Yavuz Han tarafından huzura kabulünü sağlayıp bu hatadan dönebilmenin yolunu ararlar. Patrik, Yavuz Han'ın huzurunda Hıristiyan cemaate verilen dinî özgürlüğün Fatih Han devrinde bir ahidname ile tasdik edildiğini söyleyerek, bu durumu İslam'da zorla din değiştirilemeyeceğine dair Kuran-ı Kerim ayetleri ışığında izah eder. Fatih Han'ın Hıristiyan cemaate verdiği ahidnamenin bir yangında yanması üzerine İstanbul'un fethinde görev almış ve bu imtiyaza şahit olan yaşlı üç yeniçeri askerinin delaleti sonrasında hünkâr bu fikrinden vazgeçer. Böylelikle ilahi emirlere riayet ettiği gibi dedesinin yaptığı anlaşmaya da sadık kalarak adalet anlayışını ortaya koyar. Bu fetvanın neticesinde Hıristiyanların görkemli bazı ibadethaneleri camiye çevrilmekten kurtulamaz.¹⁹⁷

Namık Kemal, Endülüs Müslümanlarının Batılılarca katlinin getirdiği üzüntüyle Yavuz Han'ın böyle bir karar almış olabileceğini belirtir.¹⁹⁸

Bu misallerde de anlaşılacağı üzere Yavuz Han'ın adalet anlayışının membası İslam dinidir.

1.1.5.3. Kararlılık

Yavuz Han bir işe başlamadan etraflıca araştırma yapar, bu arada herkesin düşüncesini öğrenmek ister. Karar verdikten sonra da kesinlikle o işten geri adım attığı görülmemiştir.¹⁹⁹ Onun hayatı bir 'kararlılık abidesi'dir, dersek mübalağa yapmış olmayız. Babasıyla giriştiği taht mücadelesinden yenik bir vaziyette

¹⁹⁷ Bkz., J. F. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi 2*, C.3, Emir Yay., s.538-539.

¹⁹⁸ Bkz., Namık Kemal, *Evrak-ı Perişan*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1973, haz., Raif Karadağ, Ömer Faruk Harman, s.236

¹⁹⁹ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.303.

kaçarken kendisini öldürecek kılıç hamlesini Ferhat Ağa'nın önlemesi üzerine şehzade; “*Bir azabın kılıcından kurtulduk; fakat bakalım bundan sonra bizim kılıcımızdan kim kurtulabilir!*”²⁰⁰ diyerek saltanat kararlılığını ifade etmiş ve ömrünü bu kararlılık istikametinde sürdürmüştür. Hünkârın bu özelliğinin tipik yansıması olarak kabul edebileceğimiz bir misal Çaldıran Savaş'ı öncesinde yaşanır. Ordunun Erzincan civarına gelmesiyle birlikte hâlâ düşmanla karşılaşılması ordu içerisinde huzursuzluğa sebep olur. Askerler bu durumu hünkâra arz etmesi için onun pek sevdiği ve itimat ettiği Karaman Valisi Hemdem Paşa'yı aracı kılarlar. Paşa, ordu içerisindeki olumsuz durumu hünkâra anlatarak daha ileriye gidilmemesini söylemesi üzerine, Yavuz Han tahta oturmasında büyük faydası olan pek sevdiği paşanın öldürülmesini emreder. (Temmuz 1514)²⁰¹ Hünkâr'ın Hemdem Paşa'yı feda ederek askerin üzerinde bıraktığı intiba fazla uzun sürmez. Eleşkirt civarına gelindiğinde ordunun tahammülsüzlüğü daha da artar. Bunun üzerine Yavuz Han atına binerek askerin arasına karışır:

*“Biz henüz kastettiğimiz yere varmadık, düşmanla karşılaşmadık, dönmek ihtimali yoktur; hatta bunu düşünmek bile fasid hayaldir. Teessüf olunur ki şahın maiyeti kendi efendileri yoluna can verdikleri halde biz şeriat-ı Ahmediyye'ye muhalif hareket eden bunları yola getirmek için bu serhatlara kadar gelmişken bir takım gayretsizler bizim mesaimizi akim bırakmak için geri çevirmek isterler. Biz katiyen yolumuzdan dönmeyeceğiz; ululemre itaat edenlerle kastettiğimiz yere kadar gideriz. Kalpleri zayıf olanlar, ehlü iyallerini düşünenler ve yol zahmetini bahane edenler, kendileri bilirler; dönerlerse din-i mübin yolundan dönerler. Eğer bahane düşman gelmediği ise düşman daha ileridedir. Er iseniz benimle beraber gelin ve illa ben tek başıma da giderim.”*²⁰² der.

Yavuz Han sergilediği her iki davranışla, ordu nezdinde aşlamayan sert bir kaya olarak durmuş ve kararlılığını her durumda gösterebilmiştir.

²⁰⁰ Namık Kemal, a.g.e., s.200.

²⁰¹ Bkz., İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.263-264.

Mevlana İdris bu idamın tarihini 9 Ağustos 1514 olarak verir. Bkz., İdris-i Bidlîsî, a.g.e., s.153.

²⁰² Âli tarihi, 265'ten naklen, İ. H. Uzunçarşılı, s.264, not 2.

Çaldıran Savaşı öncesi meydana gelen olumsuzlukların benzeri Ridaniye öncesi de yaşanır. Vezir Hüseyin Paşa'nın çölü geçmenin zorluğunu tarihten misaller vererek izaha çalışması ölümüyle sonuçlanacaktır. Sultan, bu hareketiyle ordunun geneline hâkim olan çölün geçilemeyeceği düşüncesinin önüne geçmeye çalışır.²⁰³ Yavuz Han bir icraata karar verdiğinde ilk teşebbüsü o kararın karşısında olanların rey yetkisini elinden almaktır. Bu yetki alımı, misallerde de görüldüğü üzere ya hapisle ya da ölümle olur.

Padişahın o dönem itibariyle gerçekleşmesi çok zor gözükene ama daha sonraki dönemlerde gerçekleşen Akdeniz ve Kızıldeniz'i birbirine bağlama düşüncesi hiçbir engel tanımayan kararlılığıyla birlikte, düşüncelerinde ne denli ufuk genişliğine sahip olduğunu gösterir. Kahire'ye girmek için ölümün her daim kol gezdiği çölü geçmek, seferin başarısını doğrudan etkileyebilecek konumdadır.

Divanda bu hususta sert münakaşalar yapılırken hünkâr:

*“Akdeniz’i Kızıldeniz’e bağlar, karadan gidemez isem, deniz yolu ile Hindistan’a çıkar, yine Haremeyn’i onların elinden kurtarırım.”*²⁰⁴

diyerek kutsal topraklar uğruna hizmet edebilme azmini sergiler. Ne de olsa o, ümitlerin bittiği anda gemileri karadan yürüten bir dedenin torunudur.

Farsça Divanı'ndaki şu mısraları onun kararlılık ve cesaret yolunda geçen ömrünü ifadede önemi haizdir:

*“Düşman askeri Kaf’tan Kaf’a kadar olsa Allah hakkı için o savaştan yüz döndürmem.
Kılıcımın sabahını kınından çıkardığım zaman güneş gibi doğar ve cihandan küfür karanlığını gideririm.”*²⁰⁵

²⁰³ Bkz., Y. Öztuna, s.83.

²⁰⁴ A. Uğur, a.g.e., s.142.

²⁰⁵ A. N. Tarlan, a.g.e., s.199.

1.1.5.4. Saltanatın Sürekliliği Esası

Yavuz Han, babasıyla ve kardeşleriyle yaşadığı saltanat mücadelesinde kesin ve kararlı bir tavır ortaya koymasaydı belki de tahtın sahibi olamayacaktı. Bu yüzden tahta oturduğunda dahi Şehzade Ahmet'in oğullarından Kızılbaş olan Şehzade Murat'a ve Memlûklere sığınan Şehzade Kasım'a dair kendisine verilen bilgileri önemsemiş, bu iki şehzadenin yaşamasını Osmanlı mülküne gelebilecek büyük tehlike olarak algılamıştır. Mısır seferinden sonra Anadolu'da vukua gelen Celali isyanının Şehzade Murat tarafından yönetildiği malumatının hünkârın kulağına gelmesi, hemen önemli bir tahkikatın yapılmasına sebep olur. Şehzade Murat'ın Şah İsmail'e iltica ederek orada sancak beyi mertebesine kadar yükselip, eceliyle öldüğü kaynaklarda ifade edilir. Hünkâr bu bilgiye rağmen Şehzade Murat hakkında aldığı bu malumatın araştırılmasını sağlamış, Amasya'da yaşayan bir nalbandın verdiği bilgiler doğrultusunda Şehzade Murat olduğu varsayılan kişinin İstanbul'da öldüğü ve Üsküdar'a gömüldüğü öğrenilmiştir. Hünkâr bu bilginin doğru olup olmadığını öğrenmek için mezarı açtırarak, başının huzuruna getirilmesi sonucu ölen kişinin Şehzade Murat ile bir ilgisinin olmadığını görür.²⁰⁶ Bununla birlikte Memlûk Sultanı Kansu Gavri'nin Mercidabık Savaşı öncesi yanında Şehzade Kasım'ı da getirerek ona mahsus hükümdarlık sancağı açtırması, Yavuz Han'ın bu şehzade öldürülene kadar dikkatini ondan ayırmamasına sebep olur. Nitekim son şehzadenin de ölmesiyle Osmanlı mülküne hanedandan gelebilecek bir tehdit ortadan kalkmıştır.

Yavuz Han'ın saltanatın sürekliliğini gözetirken saltanat makamının gücüne başka bir gücün ortak olmaması noktasındaki çabasını ifade etmek

²⁰⁶ Bkz., S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.100.

gerekir. Hünkâr, babasını Dimetoka'ya uğurladıktan sonra yeniçeriler kılıçlarını çatıp onun saraya gireceği yerde beklemeye başlarlar. Bunu haber alan hünkâr, Yeniçerilerin kılıçları altından geçmeyi “*iktidarın askerle paylaşılması*” anlamına geldiği için yolunu değiştirerek, daha tahta oturur oturmaz farklılığını devlet ricaline ve askere bu mana yüklü davranışıyla hissettirir.²⁰⁷

1.1.5.5. Mütevazılık

Yavuz Han, Mısır seferi dönüşünde İstanbul'a onun şerefine hazırlanan kutlama törenlerine dahi lüzum görmeyerek, İstanbul'a yaklaştığında havanın kararmasını bekler ve gizlice Boğaz'ı geçerek Topkapı Sarayı'na girer. (25 Temmuz 1518) Ömrü boyunca savaş meydanlarında yenilgi yüzü görmeyen ve ömrü at sırtında nizamı âlem uğruna düşmana karşı mücadeleyle geçen; Müslümanların halifesi, “*zamanın İskender'i*”,²⁰⁸ “*Doğu'nun Fatih'i*”,²⁰⁹ unvanlarını hakkıyla alan Yavuz Sultan Selim Han bu davranışıyla erdemleri arasına ‘mütevazılığı’ da ekler. Onun, oğlu Süleyman'ı süslü elbiselerle gördüğünde “*Süleyman anan ne giysin!*” diye nüktedan tarzda azarlaması yaygın bir rivayettir.²¹⁰ Saltanatı müddetince debdebeden, ihtişamdı uzak durarak, sade bir hayatı benimsemesi oğluna bir öğüt mahiyeti taşıyan bu misalde de görülmektedir.²¹¹

İhtişamdı ziyade sadeliğe meyleden bir yapıyı benimsemiş olması Yavuz Han'ın karakterinin temel taşları arasındadır. Mısır Seferi'nden sonra İstanbul'a geldiğinde defterdar Abdüsselam Bey'e Sirkeci-Sarayburnu arasında sahile nazır

²⁰⁷ Cenâbî, vr. 85b'den naklen, F. M. Emecen, a.g.e., s.66-67.

²⁰⁸ Âda-i Şirâzi, a.g.e., s.147.

²⁰⁹ F. M. Emecen, Yavuz Sultan Selim.

²¹⁰ Bkz., O. Turan, a.g.e., s.306.

²¹¹ Bkz., Ş. Altundağ, İA., *Selim I md.*, s.433.

sade bir köşk yapmasını buyuran hünkâr, karşısında zarafet abidesi köşkü görünce Abdüselam Bey'e: "*Ben sana bu kadar para sarfına ruhsat vermemiştim; bir muhtasarca gölgelik yapasın diye emretmişim.*" diyerek kendisiyle dahi ilgili olsa hazineden gereksiz harcama yapılmamasının gerektiğini vurgular. Hünkârın hiddetli ikazı üzerine Abdüselam Bey, köşkün bütün masrafının kendisi tarafından karşılandığını ve bunun zatı şahaneleri tarafından kabul görmesini dile getirir. Bu hediyeyi kabul eden hünkâr, Abdüselam Bey'e İzmit civarından birkaç köyü Mülk verip onun masraflarını çıkarmasını sağlamış ve devlete verilen hediyeye misliyle mukabelede bulunmuştur.²¹²

1.1.5.6. Öfke

Yavuz Han, çoğu kişi tarafından galatı meşhur haline getirilmiş; keyfi derecede insan öldüren, gözünü kan bürümüş bir insan değildir. Özel hayatında uysal bir yapıya sahip olan padişah, mevzu devlet meselesi olunca bütün ciddiyetini takınır, iki yüzlülüğe, görevi savsaklamaya, ihanete tahammülü olmayan bir yapıya bürünür. Devletin bekası noktasında bu karakter yapısının şüphesiz büyük faydası olmuştur. Padişahın hiddetinden büyük oranda devlet kademesinin üst kesimlerinde olan insanlar da nasibini alır. Öyleki saltanatı boyunca Hersekzade Ahmet Paşa, Dukakinoğlu Ahmet Paşa, Sinan Paşa ve Piri Mehmet Paşa olmak üzere 4 veziriazam bu makamda bulunmuştur. Hersekzâde, Yavuz Han döneminde farklı tarihlerde olmak üzere 2 defa sadaret makamında bulunur. Mayıs 1516'da Mercidabık Savaşı'nda şehit olan Sinan Paşa, 9 aya yakın bu görevde bulunur. Veziriazamlar içerisinde tek Türk olan ve Süleyman

²¹² *Mufassal Osmanlı Tarihi*, s.776-777.

Han'a baba yadigârı olacak büyük devlet adamı Piri Mehmet Paşa da hünkârın vefatında bu makamda bulunan kişidir. Dukakinoğlu'nun Amasya'dayken hünkârı, ikinci İran seferinden vazgeçirmek için yeniçeri ayaklanmasının arka planında olduğu ve Dulkadıroğlu Alâüddevle ile gizli muhaberede bulunduğu öğrenildikten sonra, hünkâr divanda onu bizzat hançeriyle yaralamış ve öldürülmesini buyurmuştur.²¹³ Bu misalde de görüldüğü üzere hünkârın hiddeti boş yere değil, devletin güvenliğini ve ordunun muvaffakiyetini birinci derecede etkileyecek bir konumu haizdir.

*“Rakibin ölmesine çare yoktur,
Vezir ola meğer Sultan Selim'e!”*

beyiti Yavuz Han buyruğunda çalışmanın zorluğunu ifadede müthiş bir anlama sahiptir. Piri Mehmet Paşa ile aralarında geçtiği rivayet edilen şu mülakat Yavuz Han'ın kıymetli devlet adamına bakış açısıyla birlikte hususi sohbetlerinde var olan samimiyetin nüktedanca ifadesi olarak ele alınabilir:

“Kendisinin şiddet ve gazabından korkan ve her an ölüm tehlikesi geçiren Piri Paşa bir gün usanarak, ‘Padişahım, önünde sonunda bir bahane ile beni öldüreceksin; hemen bir gün evvel halâs etsen münasiptir.’ sözleriyle yeisle teessürünü izhar edince, bu söze bir hayli gülen Yavuz Sultan Selim: ‘Benim dahi bu mana muradım; lakin yerini tutar bir adam bulunmaz; yoksa seni muradına eriştirmek kolaydır.’ sözleriyle kadirşinaslığını göstermişti.”²¹⁴

1517 yılında Mısır'dan ayrılan padişah, Mısır Beylerbeyliğine daha önce Memlük Devleti'nin hizmetinde olan Hayırbay'ı bırakır. Yunus Paşa'nın *“Çerkezlerle yapılan bunca mücadeleden sonra, bu bölgenin idaresinin tekrar bir Çerkez'e verilmesi”* mealindeki eleştirisini Yavuz Han'a ifade etmesi, işlerine karışılmasına tahammülü olmayan padişahı çok kızdırmış, Yunus Paşa'nın

²¹³ Bkz., İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.270, s.277; Y. Öztuna, a.g.e., s.70.

²¹⁴ Celâlzâde Mustafa, naklen Âli tarihi C.I V.305'ten naklen İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., s.303, not 1.

kafasını kestirdiği halde, kesik kafayı üç gün yanında gezdirip teşhir ettirmiştir. Siniri geçtikten sonra Yunus Paşanın cesedini gömdürür.²¹⁵

Yavuz Han; devlet yönetiminde zafiyet gösterip, padişahın ve devletin yüceliğini tahrip eden devlet ricaline karşı hiddetini her daim muhafaza eden birisidir. Öyleki Çaldıran Savaşı'nın dönüşünde askerdeki huzursuzluğun bazı vezirler aracılığıyla tertiplendiğini tespit eden padişah, Karabağ civarında vezir Mustafa Paşa'nın atının kuskusunu dilsizlerden birine kestirir. Uzun süre bu şekilde askerin alaylı söylemleri arasında giden paşa attan düşer. Yavuz Han, bu hareketiyle padişaha karşı isyana teşvik eden Mustafa Paşa'yı küçük duruma düşürmüştü ve asker arasında saygınlığı kalmadığı düşüncesiyle görevinden azletmiştir.²¹⁶ Bu durumu padişahın hiddetinin mizahi yansıması olarak ele almak mümkündür. Devlet yönetiminde hatayı kesinlikle affetmeyen bir karaktere sahip olan Yavuz Han, hiddetinin boyutu devlet görevlilerini dövmeye kadar gider. 1516 yılında Mardin kalesinin tekrar Safevilerin eline geçmesi üzerine divanda bulunan herkesi azarlayarak Hersekzade'nin başını yumruklar. Bu durum Hersekzade ve Piri Paşa'nın hapsedilmesiyle sonuçlanır.²¹⁷

1.1.5.7. Devlet Malına ve Toprak Bütünlüğüne Verdiği Önem

Yavuz Han, Kahire dönüşünde Şam'a uğrar. Devlet gelirlerine aşırı dikkat gösteren hünkâr burada hazineye para çalındığını öğrenmesi üzerine, hazineyi korumakla görevli memurları sorguya çekerek, netice itibarıyla;

²¹⁵ Bkz., Feridun Bey, I 492'ten naklen S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, s.203, not 582.

İdris-i Bidlîsî, "Şahların yakınlığı seni cesur kılsa da sen zamansız cesareten kork." diyerek Yunus Paşa'nın düşüncelerini zamansız dile getirmesine dikkat çeker. Bkz., İdris-i Bidlîsî, a.g.e., s.376.

²¹⁶ Bkz., S. Tansel, a.g.e., s.70.

²¹⁷ Bkz., S. Tansel, a.g.e., s.85-86.

“(…) Altı hazine memurunu ve yedi kapıcıyı ibret için kazığa vurdurarak katlettirdi. Hatta yine bunun bir gözdağı olması için bizzat kendisi tuğlarıyla otağının dışına çıkıp bir iskemleye oturarak bu idamları seyretmişti. Böylece bir bakıma devlet malına karşı olan derin hassasiyetini askerlere göstermiş oluyordu.”²¹⁸

Bu hususta Yavuz Han’ın devletin bekasının sembollerinden biri olan vatan toprağına olan bağılılığı takdire şayandır. Kırım Hanı Mengli Giray’ın sohbet meclisinde geçtiğı anlatılan olay şu şekilde gelişir: Oğlu Şehzade Süleyman’ın Kefe sancağında görevlendirilmesiyle birlikte, Kırım Hanı’nın yanına giden Şehzade Yavuz, orada ismine layık izzeti ikramla karşılanır. Şehzade Yavuz’un amacı Kırım Hanı’ndan gerekli desteğı alıp Rumeli’ne geçebilmek ve taht uğraşında konumunu daha da güçlendirebilmektir. Şehzade Selim’in bu niyetinin farkında olan Şehzade Ahmet, Kırım Hanı’na bir mektup göndererek, tahta oturması durumunda Kefe vilayetinin ve buraya bağılı hisarların tasarrufunu tamamen kendilerine bırakacağını ifade eder. Han’ın oğlu Muhammet Giray, Şehzade Ahmet’in bu teklifini bildiğı için, Şehzade Yavuz’a:

— “Selim Sultan! Atanın zamanı az kaldı. Rum tahtına padişahlık senindir. Saltanat koltuğuna oturmak yakındır. O zaman da senden bir şey isterim. Kabul eyle, dediğinde cennet mekân padişah hazretleri cevap verip;
— Hanzade arzu ve isteğiniz nedir? dediklerinde;
— Kefe vilayetlerini ve içindeki hisarlarıyla ve iskeleleriyle bize ver. Senin saltanat günlerinde sahip olalım, dediğinde; cennet mekân padişah (Allah delilini nurlandırır) hazretleri tatlı ifade dilinden inci cevher saçıp, buyurmuşlar ki;
— Hanzade , biz padişahlarız. Padişahların adet ve kanunlarında, eskiden kullanıla gelen törelerinde vilayet ve ülke bağışlamak yoktur. Padişahlar ülke alırlar, kimseye ülke vermezler. Cevherler, gümüş, altun, la’l, yakut ve çeşitli değerli taş, paralar, mallar, vasıtalar ve padişahın mallarından ne isterseniz esirgenmez, verilsin. Yeter ki vilayet ve memleket isteme, demişler.”²¹⁹

Daha tahta oturmadan ve desteğı büyük ihtiyaç duyduğu bir dönemde devletin geleceğini tehlikeye sokan ama kendi geleceğı için bir dönüm noktası olan bu isteğı Yavuz Han’ın kabul etmemesi, ondaki karakterin sarsılmazlığının yanında,

²¹⁸ F. M. Emecen, a.g.e., s.318.

²¹⁹ Celâlzâde Mustafa, a.g.e, s.290-293.

Mete Han'dan beri Türk devlet geleneğinin ayrılmaz parçası olan “*toprak bütünlüğü*” ilkesinin XVI. asırda Yavuz Han karakterinde vücut bulması anlamına gelir.²²⁰

1.1.5.8. Devlet İşlerinin Savsaklanmasına Karşı Tahammülsüzlük

Yavuz Han'ın hem şehzadeliği hem de hükümdarlığı sırasında başarısızlığa tahammülü olmayan bir yapıya sahip olduğunu görürüz. Zira onun saltanat mücadelesinde atlattığı gaileler neticesinde tahta oturması bu yapının en manidar misalidir. Onun bir işe girişmeden önce çok sıkı araştırma yaptırması, herkesin fikrini sorması ve bunların istikametinde hazırlıkları ikame ettirmesi sonu kesin zaferle sonuçlanacak seferlerin temel özelliği mahiyetindedir. Devletin deniz sınırlarının genişlemesiyle birlikte tersanenin kapasitesinin yükseltilmesi, donanmanın sahip olduğu gemi sayısının artırılması, denizcilik sahasında atılan önemli adımlar arasında bulunuyor. Bu tür hamleler dönem itibariyle devlet ricali arasında Rodos'a bir sefer düzenleneceği kanaatini kuvvetlendirir. Ama Yavuz Han'ın bunca zahmetinin sadece Rodos Seferi için değil, denizaşırı seferler için olduğunu o dönemde anlayabilecek bürokrat çok değildir. Zaten hünkârın saltanatı müddetince dünyaya bakış açısını, fütuhât gayesini idrak eden devlet görevlilerinin az olması belki de hünkâr açısından önemli eksiklikler arasındadır.

“İşte O'nu kükreten ve sağa sola pençe vurduran ıstırap da, çevresinde bu ayarda bir yardımcıları halkasının yokluğundan ileri geliyordu.”²²¹

²²⁰ Buna benzer bir hikâye Mete Han döneminde gerçekleşmiştir: “Asya Hun tanhusu [han] Mo-tun, tahta çıktığı günlerde, komşu Tung-hu (Moğol-Tunguz)'ların vergi olarak at ve kadın istemelerine fazla itiraz etmemiş iken, onların arazi talebi karşısında kazlığı zaman (M.Ö. 209) devlet meclisinde ‘toprağın, kendine ait şahsi mülk değil, milletin malı ve devletin temeli’ olduğunu söyleyerek kendisinin kimseye arazi terk etmeğe yetkisi bulunmadığını belirtmişti.” İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, 33. Baskı, İstanbul 2011, s.227.

²²¹ Sâmiha Ayverdi, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*, C.I, Kubbealtı Neşriyat, 5. Baskı, İstanbul 2010, s.365.

Fatih Han zamanında Rodos'un fethedilememesi, Yavuz Han'ı bu sefere daha ihtiyatlı yaklaşmasına sebep olur. Bu sefer için devlet ricaliyle olan konuşması hünkârın başarısızlığa tahammülü olmayan karakterini izah noktasında önemli bir misaldir:

“Padişah vezirlere söylenip atının dizginlerini ülkeler fethetmeye yöneltmişken bir harami kalesini almak için kendisini niçin bu kadar teşvik ettiklerini sordu ve kale fethinin ana dayanağı baruttur, kaç aylık barutunuz vardır dedi. Ayrıca sefer için gereken alet edevatın da hazırlanıp hazırlanmadığını öğrenmek istedi. Vezirler zahire ve diğer araç-gereçlerin hazır olduğunu bildirmekle birlikte barut konusunda bilgileri olmadığı için bir şey söyleyemediler. Ertesi güne kadar izin isteyip durumu öğrendikten sonra kendisine bildireceklerini ifade ettiler. Ertesi gün de dört aylık barutun biriktiğini ve ihtiyacı karşılamaya yeterli olacağını söylediler. Padişah bunun üzerine kızgın bakışlarla, ulu atam Sultan Mehmet Han zamanında olan Rodos kuşatması başarısızlığını henüz unutmamışken bu kırgınlığı daha da mı artırmak istersiniz, şimdi sefere bizzat benim katılmamı beklersiniz, beyhude varılıp eli boş dönmek durumu hasıl olursa hiç birinizi sağ komam bunun gibi bir kalenin fethi için dört aylık barut hiç yeter mi? Bunun iki katı süre yetecek kadarı bile olsa bu kadarla dahi kaleyi almak büyük başarı sayılır, bu gibi zayıf tedbirlerle ben sefere çıkmam, kimsenin sözüyle hareket etmem, gerçekte bize sefer yoktur, meğer ki ahret seferi ola diye karşılık vermişti.”²²²

Yavuz Han, verdiği buyrukların yerine getirilip getirilmediğini takip eden birisidir. Onun bu hassasiyeti bütün icraatlarının muvaffakiyetle sonuçlanmasındaki sebep olarak karşımıza çıkar. Anadolu'da alınan bütün önlemlere rağmen Bozoklu Şah Veli adında bir Kızılbaş'ın çıkardığı isyanın bastırılmaması üzerine hünkâr tarafından Ferhat Paşa komutasında bir ordu gönderilmiş ve bazı beylerin de paşanın ordusuna katılması buyruğu verilmiştir.

Durumun ne olduğunu öğrenmek isteyen Yavuz Han;

“Sipahi oğlanları ağası Mahmut Ağa'ya:

— Paşa ile sefere emrettiğim askerlerin hepsi gidip Paşa'ya varmışlar mıdır, yoksa ihmal gösterip henüz gitmemişler midir? diye sordular. Mahmut Ağa:

— Cümle kullarınız Paşa'ya irişip yanlarında mevcuttur, diye cevap cermiş. Bunun üzerine Sultan:

²²² Hoca Sadettin Efendi, II 389-390'dan naklen, F. M. Emecen, a.g.e., s.340-341.

— Sakın yalan söyleme adam gönderip görelim, dedi ve gerçeği öğrenmek için derhal bir atlı çavuş gönderdi.

Gerçeği bilmeden konuşan Mahmut Ağa da 15 at değiştirerek Edirne'den İznik'e gelmiş ve Ferhat Paşa'yı görmek istemiştir. Paşa gittiğinde ona hadiseyi anlatmış ve demiş ki:

— Benim canım senin elindedir. Sen bilirsin beni kurtar, çavuşa bütün askerlerin geldiğini lütfen söyle.

İyi bir devlet adamı olan Paşa, Ağa'yı saklamış ve gelen çavuşa, bütün askerlerin geldiğini söylemiştir. Böylece de Mahmut Ağa'nın canını kurtarmıştır. Çavuş gittikten sonra yine Ağa rüzgar gibi bir süratle Edirne'ye varmıştır.²²³

Bu bahiste ordunun Çaldıran dönüşü Nahcivan'da askerlerin yağmaya girişmeleri üzerine aldığı tedbirden de bahsetmek gerekir. Birçok köy evinin yakılıp yıkılması dolayısıyla hünkâr, Veziriazam Hersekzade ile ikinci vezir Dukakinzade'ye; “Siz askeri muhafazada ihmal gösteriyorsunuz.” diyerek çadırlarını başlarını yıktırarak onları görevden alır.²²⁴

1.1.5.9. İlim Adamına Verdiği Önem

Yavuz Han ile Mısır dönüşü geçtiği rivayet edilen Anadolu kazaskeri Kemalpaşazade ile aralarındaki olay Hoca Saadettin tarafından şöyle aktarılır: Padişah ile Kemalpaşazade sohbet ederken, Kemalpaşazade'nin atının ayağından sıçrayan çamur, padişahın kaftanının kirlenmesine sebep olur. Bu duruma Kemalpaşazade'nin çok üzüldüğünü gören padişah lalasını çağırarak:

“Lala, al bu kaftanı saklasınlar ve öldüğümde tabutumun üstüne koysunlar. Bu benim için en büyük şereftir ve ilim adamının atının ayağından sıçrayan çamur bizim için en büyük nişandır. Daha sonra ileriye geçerek çadırlarına geldiklerinde Kemalpaşazade'ye 500 altın bahşiş gönderdi.”²²⁵

Yavuz Han'ın ruh dünyası âlimin atından sıçrayan çamura dahi önem verecek zarıflığe sahiptir. Hayatı boyunca ilim erbabını korumuş, onlardan yardımını esirgemeyen bir tutum içerisinde olmuştur.

²²³ A. Uğur, a.g.e., s.112-113; Celâlzâde Mustafa, a.g.e., s.446-448.

²²⁴ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.270.

²²⁵ Hoca Saadettin Efendi, II/615-616'dan naklen A. Uğur, a.g.e., s.111; Y. Öztuna, a.g.e., s.112-113.

Yavuz Han, ilim adamına duyduğu saygının yanında kendisi de okumaya, araştırmaya çok fazla önem veren birisidir. Onun için okumak hangi zorluk altında olunursa olsun vazgeçilemeyecek bir tutkudur. Kitap okurken kullandığı gözlük onu sert mizacından uzaklaştırıp bir ilim adamı kisvesine bürünmesini sağlar.

Osmanlı hanedanı mensupları küçük yaşlardan itibaren iyi bir eğitime tabi tutularak, yetkin hocalardan aldıkları dersler aracılığıyla çağın pozitif ve sosyal ilimlerine vakıf olabilmişlerdir. Bu eğitim anlayışı sebebiyle hanedan arka arkaya deha kabul edilecek hünkârlar çıkarma başarısını gösterir.²²⁶ Bu hanedanın seçkin halkası içinde zikredebileceğimiz Yavuz Han, doğu dillerine bilhassa Farsçaya tam manasıyla vakıftır.²²⁷ Yavuz Han, sadece çağdaşı ilim adamlarına değil, daha önce yaşamış olanlara da büyük bir önem verir. Onun Şam'ın ele geçirilmesi sonrası Muhyiddin-i Arabî'nin mezarının olduğu bölgeye cami, türbe ve imarethane yapılmasını ve bunların giderlerinin kurulacak vakıf aracılığıyla karşılanmasını buyurması bu beyandandır.²²⁸ Bu durum padişahın ilim adamına verdiği önemi göstermekle birlikte dönem itibarı ile Osmanlı Devleti'nin yeni fethedilen bölgelerde sosyal düzenin sağlanabilmesi açısından yapılanları da ortaya koyar.

1.1.5.10. Devletler Arası Denge Kabiliyeti

Yavuz Han'ın başarısında devletler arası siyasi dengeyi gözetmesi ve adımlarını bu gelişmeler doğrultusunda şekillendirmesi önemli bir yere sahiptir.

²²⁶ Bkz., O. Turan, a.g.e., s.301.

²²⁷ Bkz., Ş. Altundağ, İA., *Selim I md.*, s.433.

²²⁸ Bkz., Mehmet İnbaşı, "Yavuz Sultan Selim'in Şam'daki Vakfiyesi", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.16, Erzurum 2001, s.219-232.

Safevi seferine çıkmadan önce Batılı devletlerle antlaşmaları yenilemesi, elçilere gösterdiği iyi niyet, devletin batı sınırlarının güvencesini sağlar. Tahta çıkmasıyla birlikte kendisine gelen tebrikleri kabul etmiş, hatta Venedik elçisini Şehzade Ahmet isyanını bastırmak üzere giderken Bursa'ya kadar yanında götürmüştür. Bu iyi niyet gösterisi ve daha önce Venediklilere verilen imtiyazların yürürlüğünün devam ettirilmesi, ileride Papa'nın öncülüğünde toplanılmaya çalışılan Haçlı ittifakına Venediklilerin katılmamasının ve Şah İsmail'in Osmanlı'ya karşı istediği yardıma cevap verilmemesinin sebebinin oluşturur.²²⁹

Yavuz Han, 1519 yılında huzuruna çıkan İspanya elçisine; “*İspanya kralı kendisiyle antlaşma yapmak istediği taktirde temsilcisini göndermesini (...)*” söyleyerek Venedik misalinde olduğu gibi batıda Osmanlı'ya karşı oluşabilecek ittifaklara İspanya'nın katılmasını engellemek ister.²³⁰

Safevi-Memlük ittifakını önlemek maksadıyla Safevi seferi öncesi Memlüklerle ilişkileri sıcak tutması ve Kansu Gavri'ye yazdığı mektuplarda saygılı üslubu elden bırakmaması Yavuz Han'ın diplomatik hamleleri zamanında ve etkili kullanmasının göstergesidir.

Yavuz Han'ın bu kabiliyetinde devletlerin iç meselelerine vakıf olması önemli rol oynar. Bilhassa Batılı devletlerin birbiri arasında olan çekişmeleri bilmesi doğuda rahat bir politika tatbik edebilmesini sağlar. Bu hususta onun istihbarata verdiği önem başarının arkasındaki gizli güç olarak karşımıza çıkar. Zira büyük devlet adamı olmanın yolu şüphesiz büyük ve etkili bir istihbarat teşkilatına sahip olmaktan geçmektedir. Yavuz Han, şehzadeliğinden bu yana devlet mekanizması içerisinde vukua gelen olayları bilmekle birlikte, komşu

²²⁹ Bkz., Y. Yücel- A. Sevim, a.g.e., s.112.

²³⁰ Bkz., Y. Yücel- A. Sevim, a.g.e., s.141.

devletler nezdinde bilgi toplama faaliyetlerinde bulunan birisiydi. Mübalağa olabileceği ihtimali gözden kaçırılmamak kaydıyla Şah İsmail'le oynadığı satranç oyunu halk arasında söylenegelen rivayetler arasındadır.²³¹

1.1.5.11. Askeri Dehası

Klasik dönem Osmanlı sultanlarının bilhassa teknolojik gelişmelere büyük önem verdiği görülür. Top teknolojisinin Fatih Han döneminde büyük aşama kat etmesi, haleflerinin bu teknolojiyi daha da geliştirmelerinin temelini oluşturur. II. Bayezid Han ve Yavuz Han döneminde tüfekli yeniçerilerin sayısının artırılması ordunun tahrip gücünü müspet manada etkilemiştir. Safevi ve Memlük ordularında böyle bir teknolojinin bulunmamasının yanında, topu sadece kale muhasarasına has bir silah olarak telakki etmeleri teknolojiye ne derece yabancı kaldıklarının göstergesidir. Oysaki Osmanlı topun tahrip gücünden meydan muharebelerinde de yararlanarak düşmanı kolaylıkla bozguna uğratabilmiştir. Yivli topun Yavuz Han zamanında kullanılması askeri gelişmenin boyutunu net bir şekilde göz önüne seriyor. Buna mukabil, Çaldıran Savaşı sonrası elde edilen bir Osmanlı topunu birebir yapan Safeviler,²³² böylelikle ateşli silahların muvaffakiyetteki ehemmiyetini acı bir tecrübeyle idrak etmişlerdir.

Ordunun ateşli silahlarla mücehhez hale getirilmesini, savaş taktiklerinde yapılan yenilikler izler. Klasik usul gereği sağ kanat, sol kanat ve merkez olmak üzere üç bölümden müteşekkil olan ordu düzenine, hünkârın ve ağırlıkların bulunduğu merkez bölümünün etrafı bir kale gibi topların birbirine bağlanması sağlanarak düşman kuvvetlerinin buraya zarar vermesi engellenmiş ve bu yöne

²³¹ Bkz., F. M. Emecen, a.g.e., s.37.

²³² Bkz., S. Tansel, a.g.e., s.88.

olan hücumlarda düşmanın ağır zayıatlar vererek geri çekilmesi sağlanmıştır. Çaldıran'da Şah İsmail'in, Ridaniye'de Tumanbay'ın merkezi imha ederek savaşı kazanma planları bu sistem sayesinde başarısızlıkla sonuçlanır.

Ridaniye Savaşı öncesi aldığı istihbaratla Memlük ordusunun savaş düzenini öğrenen Yavuz Han, Memlüklerin beklediği yerden ordusunu geçirmeyip, El Mukattam Dağı'nı dolaşarak çöle gizlenen topların hükmünü ortadan kaldırmıştır.²³³

Bu savaşlarda Safevi ve Memlük ordusunun ateşli silahları menfi bakış açısıyla değerlendirmeleri yenilgilerini hızlandırmıştır, demek pekâlâ mümkündür.

“Osmanlılar yeni tanıdıkları silahları, gelişmişliğine bakmaksızın, kendi geleneksel taktiklerine uyarladılar (...) Safeviler ve Memlükler geleneksel taktiklerle savaşı kazanabileceklerini düşündüklerinden ya da bu basit silahları birer ‘savaş kazandırıcı’ olarak görmediklerinden ateşli silahları kullanmadılar.”²³⁴

1.1.5.12. Kanun Koyuculuğu

Devletin sınırlarının genişlemesine müteakip iktisadi ve sosyal düzeni tesis edebilmek maksadıyla bir dizi kanunnamenin hazırlanma ihtiyacı duyulur. Bilhassa Fatih Han döneminde Kanunname-i Âli Osman ile birlikte ihtiyaçlara cevap verilmeye çalışılsa da her hükümdar kendi saltanat döneminde gelişim ve değişimi göz önünde bulundurarak kanunlara eklemeler yapar. Bu cihette Yavuz Han da *“iktisadi, sosyal, politik ve hukuki”* faaliyetleri düzenleyerek kanunnameler oluşturur.

Kanunların ihtiyaçlar ölçüsünde ortaya çıktığı ve gelişme imkânı bulduğu düşünülecek olursa; Yavuz Han döneminde iki buçuk misli büyüyen devletin

²³³ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., s.288.

²³⁴ Caroline Finkel, *XV ve XVI. Asrı Türk Asrı Yapan Değerler*, “XV. ve XVI. Asırlarda Büyük Meydan Muhaberelerinde Uygulanan Strateji ve Taktikler”, İSAV, s.88.

bünyesine aldığı devletlerin ve halkların esas gövdeye zarar vermeden uyum sağlamalarında ne derece önemli olduğu görülür. Her ne kadar aynı dine, büyük ölçüde aynı kültüre mensup insanlar devlet dâhiline alınsalar da, farklı iklimler her zaman yaşayış tarzını, hayata bakış açısını da değiştirecektir. İşte Osmanlının asırlarca bu farklılıklarda ahengi sağlayabilme başarısını göstermesinin sebeplerinden biri, temelini İslam hukukundan ve Türk töresinden aldığı kanunlardır. Bu beyanda XVI. asır kanunları arasında “*I. Selim Kanunnameleri*” önemli yere sahiptir.

“Yapısı göz önünde bulundurulduğunda, I. Selim Kanunnamesi genel bir karaktere sahiptir ve özel vilayetleri ilgilendiren yasaları da ihtiva etmez. O, başlıca dört kısımdan ibarettir: Birinci olarak neden olunmuş, işlenmiş zarar-ziyân, yanlışlar ve suçlar için ceza ve müeyyideleri gösteren yasalar, başka bir deyişle, ceza hukukuna ait sorunları düzenleyen kanunlar; ikinci olarak; reaya köylü kesimin ekonomik, sosyal ve hukuki durumunu ve bu kesimin ödemek zorunda olduğu vergi, narh ve harçların miktar ve ödeme biçimini belirleyen kurallar; üçüncü olarak; pazardaki alışveriş üzerine narh ve harçların toplanmasını ayarlayan kurallar; dördüncü olarak; şehirlerdeki zanaata ve ticari faaliyetlerin gerçekleşiş biçimini ve bu biçimi düzenleyen kuralların ihlali halinde ödenmesi gereken cezaları ilgilendiren kurallar.

Yapısı ve içeriği itibariyle I. Selim Kanunnâmesi, Fatih Mehmet'in Kanunnamesi'nden Kanunu Sultan Süleyman Kanunnamesi'ne kadar geçen süreçte Osmanlı kanun düzeni ve yönetiminin genişlemesi, tamamlanması ve geliştirilmesi yolunda bir ara yolu temsil etmektedir.”²³⁵

1.1.5.13. İşini Tam Mahiyetiyle Yapan Devlet Adamlarına Sahip

Çıkması

Yukarıda da ifade edildiği üzere Yavuz Han'ın muzdarip olduğu konuların başında onun hedeflerini anlayacak devlet adamı sayısının az olması gelir. Hünkârın hata kabul etmez bir karakterde bulunması sebebiyle; devlet ricali üzerinde etkili olan öfkesi, en iyi ihtimalle zindanla sonuçlanacak bir serüvene devlet görevlilerinin talip olması anlamına geliyordu. Ama görevini hakkaniyetle

²³⁵ Yaşar Yücel, Selami Pulaha, *I. Selim Kanunnâmeleri (1512-1520)*, TTK Yay., Ankara 1995, s.10-11.

yapan, dürüst, çalışkan, devlet sırrını korumasını bilen devlet adamlarına lütufkâr bir tavır sergiler.

Çaldıran Savaşı öncesi toplanan divanda, aylardır yolda olan ordunun bir gün dinlendikten sonra savaşın başlaması doğrultusunda fikir beyan eden devlet erkanının aksine başdefterdar Piri Mehmet Çelebi'nin açık yüreklilikle derhal düşmana hücum edilmesi gerektiği, aksi taktirde ordu içerisinde bulunan Kızılbaşların, Safevi casusları aracılığıyla kandırılabilceğini belirtmesi üzerine Yavuz Han: “*İşte yegâne rey sahibi bir adam, yazık ki vezir olamamış.*” diyerek bu fikrin ne kadar hoşuna gittiğini belirtir. Bu mantıklı çözümlemeden sonra sabah savaşın başlamasına karar verilir.²³⁶ Yavuz Han dönemin tek Türk başveziri olan Piri Mehmet Paşa'ya yerinde yapılan bu önemli tespit, Osmanlı mülkünün sadaret mührünü almasına giden yolu aralayacaktır.

Yavuz Han döneminin tek Şeyhülislamı olan Zenbilli Ali Efendi'nin zaman zaman hünkârın fikirleriyle ters düşen fikirler beyan etmesi hünkârı öfkelenirse de şeyhülislama ve ilmine olan derin muhabbeti öfkesini dizginlemesini sağlar. Yavuz Han'ın hazine görevlilerinin ihmali görmesi üzerine 150 kişinin ve ticaret kurallarına uymadıkları için 400 tüccarın katlini buyurması üzerine Zenbilli Ali Efendi bu kararlara muhalefet ederek onların affedilmesini sağlar.²³⁷

1.1.5.14. Mefkûre Sahibi Bir Hünkâr Olması

M. Saray, tarih boyunca Türk milletinin yeryüzünün dört bir tarafına yayılma sebeplerini, “*Dünya'ya Nizam Götürmek, İslam'ı Yaymak, Daha Elverişli*

²³⁶ Bkz., İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., s.267-268.

Piri Mehmet Paşa, Yavuz Han'ın son veziri âzamıdır. İlmiye sınıfından yetişmiş olup, askeri sınıftan gelmeyen nadir Osmanlı vezirlerindendir. Şiirlerinde “*Remzî*” mahlasını kullanır. Bkz., Y. Öztuna, a.g.e., s.101.

²³⁷ Bkz., F. M. Emecen, a.g.e., s.356.

Vatan Elde Etmek” başlıkları altında toplar. Bu sebepleri alt başlıklara ayırmak mümkün olmakla birlikte temelde var olan sebepleri bu başlıklarda ifade etmek kâfidir. İslam dini ile müşerref olan Türk milleti bu sebeplere mana anlamı yüksek bir tabirle “Nizam-ı Âlem İ’lây-ı Kelimetullah” adını vererek icraatlarını mefkûreleştirir.²³⁸ Bu mefkûrenin ilahi menşeye dayandırılması, devlet faaliyetlerinin dinî meşruiyetini göstermesi açısından önem arz eder. Osmanlı şeceresinin Aşıkpaşazade, Kemalpaşazade gibi tarihçiler tarafından Hz. Nuh’a bağlanması bu meşruiyet anlayışını daha da kuvvetlendirir.²³⁹

Osmanoğulları “Nizam-ı Âlem İ’lây-ı Kelimetullah” mucibince hareket eden bir hanedandı.

*“Fatih Sultan Mehmet İstanbul’u kendi hâkimiyetinin merkezi yapmak isterken şarkta İslam dünyasına ve Hilafete sahip olmak, garpta Papalığı ve Roma’yı da alıp dünya birliği ve nizamını kurmak istiyordu.”*²⁴⁰

Bu ülküye var olma gayeleri olarak bakan hanedan mensuplarının içerisinde Yavuz Han gibi ufku sınır tanımayan hünkârların sayısı azdır. Haremeyn’e hak ettiği hizmeti sağlayabilmek amacıyla, Akdeniz ve Kızıldeniz’i birleştirmekten bahseden hünkârın; hükümdarlığı boyunca hazırlanmasını sağladığı muhteşem donanmayla, hedefinin deniz aşırı ülkeleri fethetmek olduğunu söyleyebiliriz. Birçok tarihçi bu hazırlıkların Fatih Han’ın yarıda kalan Otranto çıkarmasının tamamlanmasına dair olduğunu dile getirirse de kanaatimiz, Yavuz Han’ın bütün Müslümanları bir bayrak altında toplayıp yani Çin’i, Hindistan’ı ve Türkistan’ı Osmanlı himayesine aldıktan sonra batı üzerine muntazam bir sefer düzenleme

²³⁸ Bkz., M. Saray, XV. ve XVI. Asrı Türk Asrı Yapan Değerler, “Orta Asya’dan Osmanlıya Türk Töresi ve İlim”, İSAV, s.29 vd.

²³⁹ Bkz., Süleyman Hayri Bolay, “Klasik Dönem Osmanlı Düşüncesi ve Osmanlıda Tehafüt Tutkusu”, Osmanlı A., C.7, YT Yay., Ankara 1999, s. 111.

²⁴⁰ Osman Turan, a.g.e., s.296.

düşüncesinin kuvvetle muhtemel olduğu doğrultusundadır. Hünkâr'ın Tebriz'e girdiğinde Horasan-Herat tahtını kaybeden Mirza Bediüzzaman'a;

*“Eğer Allah yardım ederse Şah İsmail'i bertaraf edip İran'ı Anadolu'ya birleştirmek isterim. Şimdi arzum Horasan, Hind ve Sind'dir. Seni, tahtına sultan ve Herat'a Han etmek isterim.”*²⁴¹

diyerek geleceğe yönelik düşüncelerini ifade eder. Bu beyanda Mısır'dayken Hint ve Çin haritalarını yaptırması,²⁴² Hint okyanusunda Portekizlilerin egemenliğini kırmak, böylelikle Haremeyn'in güvenliğinin daha kolay sağlanması olarak okunabilir.

Yavuz Han, seleflerinin aksine seferlerini hep doğuya düzenlemiştir. Saltanatı müddetince gelişen olayların bu yönde gelişmesi bu anlayışta önemli yere sahiptir. Osmanlı mülkünü tehdit edecek yegâne unsurun -Şehzadelğinde kavradığı- Safevi tehlikesi olduğunu bilen hünkâr, bu tehlikenin din temelli olması sebebiyle İslam dünyasında baş gösteren ayrılıkların da merkezi olarak ele alıyordu. Ön Asya'da, tarih boyunca vukua gelen hareketler bağımsız kalmayarak, atılan her adım atılacakları da peşinden sürüklemiştir. Bir nevi Ön Asya'nın kimliği olan, bölge halklarının tarih boyunca iktisadi, sosyal, dinî, coğrafi ve bunları içerisinde barındıran kültürel olgulardan birbirine kenetlenmesi durumu, hassas bir yapı meydana getirerek, atılacak siyasi hamlelerin birbiri ardınca gelmesine sebep olur. Aslında bu anlayış bu bölgede hayatta kalabilmenin, bölgeye hükmedebilmenin yegâne koşuludur. Yavuz Han'ın Safevilere dair attığı adım bir nevi domino etkisi yaparak Dulkadıroğlu Beyliği ve Memlük Devleti'ni etkilemiş, neticesinde bu devletlerin topraklarının Osmanlıya ilhakıyla son bulmuştur. Yukarıda hülâsaten izaha çalıştığımız mevzu Ön

²⁴¹ A. Uğur, a.g.e., s.80.

²⁴² Bkz., İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., s.304.

Asya'ya attığınız adımın Asya'ya doğru yeni adımlara gebe olduğu, aksi bir durumda Ön Asya'da kalıcı bir egemenliğin mümkün olmadığı doğrultusunda. Aslına bakılırsa bu fikir bizden ziyade tarihin söylediği kati bir hükümdür. Nitekim Yavuz Han'ın icraatları tarihi çok iyi tetkik ederek adımlarını tarih hazinesinden çıkardığı derslerle şekillendirir.

Batı ancak “Büyük Doğu”nun tesisiyle alt edilebilecek bir güçtür. Endülüs medeniyetinin²⁴³ asırlarca İspanya'da kök salmasına rağmen Batı, eninde sonunda uygarlık tarihine büyük hizmet eden Müslümanları bağrından atmıştır. Ona keza Osmanlı, Viyana'nın daha ötesine geçme şerefine ne yazık ki nail olamamıştır. Bu başarısızlıklar sadece Endülüs'ün yahut Osmanlı'nın değildir. Tefrikanın her daim habis ur misali yaşama imkânı bulabildiği İslam dünyasının da başarısızlığıdır. Zira onlar İslam'a yapabilecekleri hizmeti ziyadesiyle yaparak tarihten çekildiler. Bu sebeple diyebiliriz ki doğuda siyasi bir birlik vücuda getiremeden batıda zafer kazanılsa bile kalıcılığı tartışmaya açık olacaktır.

1.1.5.15. Şairliği

Osmanlı hanedanı siyasi sahada dehalar çıkardığı gibi, “sanat, musiki, edebiyat” sahasında da hatırı sayılır şair, musikişinas, ilim adamı çıkarma bahtiyarlığını yakalamıştır. Rüştü Şardağ, “*Dünya Uluslarında Ozan Hükümdar Var mı?*”²⁴⁴ diye sorarken, aslında medeniyet tarihini barındıracak bir cevaba kapı aralıyor ve Osmanlı hanedanının bu sahadaki güzidelığının altını çiziyor. Şardağ cevaben, ne yazık ki doğuda veya batıda birkaç istisna dışında hanedanların genele yakınının şiirle, musikiyle meşgul olmadıklarını belirtir. Bu hususta

²⁴³ Endülüs Emevi Devleti'nin “*siyasi tarihi, teşkilatlanması ve sanat anlayışı*” hakkında bilgi için bkz., A. Engin Beksaç, *Endülüs* md., TDVİA, C.11, İstanbul 1995, s.211-232.

²⁴⁴ Rüştü Şardağ, *Şair Sultanlar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1982, s.1.

hanedan mensupları için “*şiiir yazmamış hükümdar ve şehzade yoktur*” diyerek Osmanlı hünkârlarınca, cihan hâkimiyetinin temel taşlarından birisi olan “ilme, ilim adamına” verilen önemin altını çizer.²⁴⁵ Hanedan içinde 9 hünkârın Divan sahibi olduğu²⁴⁶, 10 hünkârın şiirle uğraştığı dile getirilir.²⁴⁷ Şiiir yazdığı rivayet edilen hünkârların sayısı da 7’dir.²⁴⁸ Hünkârların haricinde tahta oturamayan şiiir şehzadelerden bazılarının ismini zikretmeyi aziz hatıralarına saygının gereği olarak değerlendiriyoruz. Fatih Han’ın oğlu Cem Sultan, II. Bayezid Han’ın oğlu Şehzade Korkut ‘Harimî’, Süleyman Han’ın büyük oğlu Şehzade Mustafa ‘Mustafa, Muhlisî’, yine Süleyman Han’ın küçük oğlu Şehzade Bayezid ‘Şahi’ taht yolunda yaşadıkları fırtınalı hayatın bir özeti mahiyetinde olan kıymetli şiirlerini bize miras bırakmışlardır.²⁴⁹

Yavuz Han, şiirlerini “*Kalemin ucu, kılıcın gücü gibidir.*” atasözü mucibince yazan bir kalem erbabı olduğunu kanıtlar. Hususi hayatında okumaya, âlimlerle sohbet etmeye özen gösteren hünkâr, Farsça Divan oluşturacak kadar bu dile vakıftır. Farsçanın yanında Arapça ve Tatarcaı bilen Yavuz Han’ın; “*felsefe, edebiyat, matematik ve dinî ilimler konusunda geniş bilgi sahibi*” olduğu söylenir.²⁵⁰

“Tertip ettiği Farsça divanı Yavuz’un en gözde eseridir (...) Ahmet Atâ, Yavuz’un şiirlerinden bahsederken O’nu İran’ın büyük şairleriyle birlikte anar. Hasan

²⁴⁵ Bkz., R. Şardağ, a.g.e., s.1-15.

²⁴⁶ Bu hünkârlar şunlardır: “**1**) Sultan II. Mehmet (Fatih) ‘Avnî’, **2**) Sultan II. Bayezid (Veli) ‘Adlî’, **3**) Sultan I. Selim (Yavuz) ‘Selimî’, **4**) Sultan I. Süleyman (Kanuni) ‘Muhib, Muhibbî, Meftunî’, **5**) Sultan III. Murat ‘Murad, Muradî’, **6**) Sultan I. Ahmet ‘Bahtî’, **7**) Sultan II. Osman ‘Farisî’, **8**) Sultan III. Ahmet ‘Necib’, **9**) Sultan III. Selim ‘İlhamî, İlham, Selim, Selimî.’” Bkz., Coşkun Ak, *Şair Padişahlar*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001, s.VIII.

²⁴⁷ Bu hünkârlar şunlardır: “**1**) Sultan I. Çelebi Mehmet, **2**) Sultan II. Murat ‘Murad, Muradî’, **3**) Sultan II. Selim (Sarı) ‘Selim, Selimî, Talibî’, **4**) Sultan III. Mehmet ‘Adnî, Muhammed’, **5**) Sultan IV. Murat ‘Muradî’, **6**) Sultan IV. Mehmet ‘Vefai’, **7**) Sultan II. Mustafa ‘İkbalî, Meftunî’, **8**) Sultan I. Mahmut, ‘Sebkatî’, **9**) Sultan III. Mustafa ‘İkbal, İkbalî, Cihangir’, **10**) Sultan II. Mahmut ‘Adlî, Adil.’” Bkz., C. Ak, a.g.e., s.VII.

²⁴⁸ Bu hünkârlar şunlardır: “**1**) Sultan I. Osman (Gazi), **2**) Sultan Orhan (Gazi), **3**) Sultan I. Murat (Hüdâvendigar), **4**) Sultan I. Bayezid (Yıldırım), **5**) Sultan İbrahim (Deli), **6**) Sultan Abdülaziz, **7**) Sultan V. Mehmet Reşat ‘Reşad.’” Bkz., C. Ak, a.g.e., s.VII.

²⁴⁹ Bkz., C. Ak, a.g.e., s.1-6.

²⁵⁰ Bkz., Ali Fuat Bilkan, “Şair Osmanlı Sultanları”, Yağmur Dergisi, S.19, Nisan-Mayıs-Haziran 2003, s.9.

Çelebi’de Yavuz’un şiirlerinin çoğunu eşsiz ve ‘padişahâne’ bulur. Selimî mahlasını kullanan Yavuz’un Türkçe şiirleri bir divan oluşturacak kadar değildir.”²⁵¹ Bir Türkçe gazalinde şöyle der:

*“Ey Selimî kan dökerse Çeşm-i giryânın nola
Lâl-i yâre dil verenler lâl-i Cevherden geçer.”*²⁵²

*“Şiirde ünü ta Hindistan’a erişmiş ve Edâî adlı bir şair oradan şiirlerini almak için Rum’a [Anadolu’ya] gelmiştir.”*²⁵³

Namık Kemal, Yavuz Han’ın şairliğini şu cümlelerle değerlendiriyor:

*“Hükümetle ilgili fiilleri şöyle dursun, fikirlerinin oyun sahası olan şiirlerinde bile, zamanın normal hallerinden olan laf düzcülük gibi hatalardan eser bile görünmez. Kaleminden ne çıkmışsa, bulutların çarpışmasından zuhur eden şimşek gibi zihni heyecan ve duygu arasında koşmuş bir marifet parıltısıdır. Öyle bir parıltıdır ki söyleyenin hikmet ve hamaseti veya şevk ve muhabbete dair olan kalbi hallerini izah eder.”*²⁵⁴

Lamartin, “Şarkta her şey biraz şiirdir.” diyerek bizi, bize ne güzel anlatır.

Hülyanın hükmüne ram olan şarklı, “*vuslata vasıl olan uşşakın muaşakası*”²⁵⁵’nın sırrını, şiirin şarka has terennümünde aramıştır. Binbir Gece Masalları, Leyla ve Mecnun, Husrev ile Şirin, Gül ile Bülbül vb. hikâyeler bu terennümün gönüllerde “*hoş bir sadâ bırakan*” hülyalı fısıltılarıdır. Osmanlı mülkünün 9. sultanı, İslam halifelerinin 74’üncüsü Yavuz Han da bu fısıltı kervanına katılarak hoş bir hanın sahibi olmuştur.

25 yıla yakın Trabzon sancak beyliği yapması -belki de- Karadeniz’in yavaş yavaş ruha tesir eden hırçınlığının, soğukluğunun bazen de muhteşem dinginliğinin karakterine işlenmesine vesile olur. İşte bu hırçın anlarda o Yavuz’dur: Tahtının at olduğu, ülkeler fetheden, dur durak bilmeyen, bir azmin, bir ülkünün sultanıdır.

²⁵¹ C. Ak, a.g.e., s.154.

Hoca Sadettin Efendi’nin şu beyiti Yavuz Han’ın şairliği hakkında bilgi verir:

“Türki vü Fârisi vü Tâtârî /Nazm iderdi nefis eş’arı.” Ali Emiri, 34’den naklen Ahmet Kartal, Türkler A., “*Anadolu’da Farsça Şiir Söyleyen Türk Şairler (XI-XVI. Yüzyıllar)*” C.7, YT Yay., Ankara 2002, s.686.

²⁵² İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C.II, s.306.

²⁵³ A. Uğur, “Kemal Paşazade ve Yavuz Sultan Selim”, Erciyes Üniversitesi. SBED, S.1, 1987, s.4.

²⁵⁴ Namık Kemal, a.g.e., s. 42.

²⁵⁵ Ahmet Turan Alkan, *Ateş Tecrübeleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009, s.275.

Hiddetinden adına;

“Rakibin ölmesine çare yoktur,

Vezir ola meğher Sultan Selim’e!” mısralarının layık görüldüğü celadet abidesidir.

Çaldıran öncesi aylardır yolda olan yüz bin kişilik ordunun homurtusunu; *“Er iseniz benimle beraber gelin ve illa ben tek başıma da giderim.”* sözüyle yatıştıran civanmerttir. O bu hareketlerinde Yavuz’dur. Karadeniz’in hırçınlığıdır, ürpertisidir.

Onun dinginliği ise Karadeniz’e has muhteşem mavidir. İnsana huzur veren, gönlü okşayan mavi... Onun dingin mavisini kendi deyimiyle, *“tatlı esen rüzgar”*²⁵⁶ gibidir. Sevgilinin zülfünü açan, gönlünü okşayan bir rüzgar... Ve bu anlarında sadece Selim’dir. Önü arkası olmayan; atın, kılıcın, topun, savaşın olmadığı, sadece dingin maviye demir atmış Selim... Bu Selim, cihangir Yavuz’un manevi simasıdır.

Ali Nihad Tarlan Hoca, *“Onun manevi simasını şiirlerinde buluruz.”*²⁵⁷ derken galiba gerçek Selim’in; mısraların arasında güldüğü, oynadığı, ağladığı, şakalaştığı, hükmettiği 6.557. 000 km²’lik arazinin en gözde çiçeklerini demetleyip zevcesine yahut bir türlü vuslatın vasıl olmadığı muhayyel sevgiliye serinat eylediği bir simayı, Yavuz’ken yapamadıklarını yapan bir kişiyi kasteder.

Yavuz Han’ın Selimî olup dile getirdiği mısralarında tasavvufî anlayışın hükümlerinin olduğu mutlak sevgiliye karşı düşüncelerin, ona teslimiyetin, teslimiyetteki hazzın sırrını görürüz. Bu teslimiyet sevgiliye karşı öyle bir hale gelir ki, sevgilinin ona bakışı ölümüne neden olsa da, o bu bakıştan vazgeçemez:

“Beni öldürmek için kılıç kaldırmaya ne ihtiyaç var!

²⁵⁶ A. N. Tarlan, a.g.e., s.43.

²⁵⁷ A. N. Tarlan, a.g.e., s.4. Yavuz Han’ın Farsça Divanı’na dair beyitler a.g.e.’den alınmıştır. Beyitler yanında sadece sayfa numaralarının verilmesi kâfi görülmüştür.

Benim gibi yüz tanesi onun bir kirpiğinin okuna feda olsun.” (s.16)

Sevgilinin, “*Eğer geceleri ay senin diyarında asesbaşlık ederse cemalini ona bir göster; onu utandır.” (s.23)* mısrasıyla tasvir edilen güzelliğe sahip olması, Selimî’yi onun karşısında titreten bir hâl almasına sebep olur. Fakat ona beslediği hasret öyle bir raddeye varır ki, önüne serilen dünya onun için yokluğun ta kendisidir. Zira onun varlığı sevgilinin var olduğu dünyayla mümkün olabilir yahut onun dünyası sevgilisidir demek, daha doğru olacaktır. Kendine telkinini: “*Ey Selimî! Dünyayı sana veriyorlar; ama bu kadar küçük ve ehemmiyetsiz bir şeye hatta dönüp bakma.” (s.38)* diyerek ifade eder.

Dünyaya yüz çeviren, saadeti aşkın sarhoşluğunda bulan Selimî:

*“Selimî, felek ve bütün cihan aşk sofrasıdır.
Keşke bütün halk bizim soframıza misafir olsa.”*

beyitinde aşk sofrasından herkesin nasibini alması, hatta cihanın aşk sarhoşu olmasını temenni ederken, lütfkârlığının ne derece büyük olabileceğini vurgular.

Sevgilinin gönlünü nûş içinde hoş etmeye çalışan Selimî ona:

*“Ey servi boylu güzel! ‘Selim bizim köpeğimizdir.’ dedin.
Bu bana bir devlettir. Allah vere de bu sözden pişman olmayasın.” (s. 62)*

diyerek bütün mağrurluğunu sevgiliye veren bir eda ile ona seslenir. Bilhassa:

*“Eğer lütfedip ‘o benim dilencimdir’ dersen,
Selimî, dünya tacına dahi baş eğmez.” (s. 67)*

beyiti cihan hünkârının artık o değil de sevgili olduğunu ortaya koyar.

Sevgilinin karşısında ona beslediği derin muhabbeti tek varlığı olan Selimî bu cihette: “*Âşık olmayan kimse esasen adam değildir.”* sözüyle aşk anlayışını ortaya koyarken, cihanda rakibi olmayan aşk adamı olarak sadece kendisinin olduğunu söyleyerek Ferhat’ın, Mecnun’un eski masal olduğunu belirtir:

“Bir müddet Mecnun aşk mülkünde padişahlık etti ise de,

*Bu zamanlar aşk mülkünün padişahlığı ancak benim.”
“Ferhat ile Mecnun’un aşk ile ne derece perişan olduklarını herkes bilir.
Fakat şimdi benden daha perişan meşhur bir âşık yoktur.” (s. 73)*

Selimî, sevgiliye olan muhabbetinin zirvelerde olduğunu ifade ederken, belâgati de zirveye taşır:

*“Mecnun gibi âşıklar çoktur.
Amma devran bir tane daha Selim gibi bir âşık yetiştirirse hayrete şayan bir şey yapmış olur.” (s. 160)*

Sadece kendisiyle sevgilinin olduğu zirvede olabilmenin hasreti ona “Yerin ve göğün sahibi” olan Allah’ın emrinde yaptığı sultanlığı dilencilikle eş değer tutmasını sağlar:

*“Selimî, dünyaya değil hatta Süleyman’ın tahtına bile gönül verme.
Biz sevgilinin diyarında bir dilenciyiz ve sultanlık da bu kadar olur.” (s. 116)*

Selimî’nin aşkı yüreğinde yanan ateştir. Bu ateş yüreğini aşip bedenine, oradan dokunduğu her şeye sirayet eder. Onun sevgisinde beklenti yoktur, sadece sevgilisini ister, gerisi taç gibi, taht gibi beyhudedir:

*“Cihanın ne altını, ne malını ne mülkünü istiyorum.
Yalnız bir güzel civanın aşkını istiyorum.
Tek, başım yarın eşiğinde olsun,
Kafirim eğer cennet bahçelerini istersem
Sevgilinin yüksek endamının hasreti ile ah çekmek...
İşte yerden göğe kadar bu saadeti istiyorum.” (s. 178)*

Selimî ömrü boyunca bu eşsiz mavinin sırrına, sırdaki ulvi hakikate ermeye çalıştı. Aynen ulu ataları gibi. Fakat medeniyet, onun hem Yavuzluğundan hem de Selimliğinden alacağı çok şey olduğu halde mukadderata boyun eydi. Selimî tek cümleyle: Gönül hükümdarlığının şair hünkârıydı.

BÖLÜM II

2.1. ROMAN

2.1.1. Edebî Bir Tür Olarak Roman

Romanın ne olduğu ve tarihî gelişim seyrini ifade etmeden önce, romana kadar gelen süreçte “romans” kavramından kısaca bahsetmek modern roman anlayışının ve gelişim sürecinin anlaşılması hususunda yarar sağlayacaktır.

12. asırda Fransa’da gelişme imkânı bulan “romans”, başlangıçta Roma egemenliği altında bulunan bölgelerde “tarih” anlamında kullanılan bir kelimedir.

“Bu mana süratle değişikliğe uğradı ve 12. yüzyılda nesir veya nazım, ciddi tarih olduğunu iddia eden her eser kadar (ortaçağ insanı hayal mahsulü eserler dinlerken dahi faydalı, ders alabileceği, ‘gerçek’ hikâyeler beklerdi) macera hikâyelerine de romans denmeye başlandı. Bu macera ve aşk hikâyelerinin en meşhurları Fransa’da kullanılan Romans dilinde yazıldığı için romans kelimesinin anlamı daraldı ve herkes sadece şövalyelerin savaşlarını ve aşklarını hikâyeye eden şiirleri anlar oldu. Şövalyeler ve sevgililerinin ıstıraplarının, sevinçlerinin tasvirini binlerce mısraya yayan Fransız şairleri bu psikolojik tahlillerle meşhur oldular ve Fransa yeni edebî modanın öncüsü ve ‘aşk dili’ nin herkesçe kabul edilen ustası şöhretini kazandı.”²⁵⁸

Romans türü destanlarda bulunan efsanevi kahramanların yerine dönem itibariyle idealize edilen saray tipi insanını ve onun hayatını anlatır. Bu tip birer kahramanlık abidesi olan şövalyelerdir.²⁵⁹

12. ve 15. asırlar arasında Avrupa’da geniş kitleler tarafından ilgiyle okunan, takip edilen, konusunu kadim Yunan ve Roma kültüründen alan, bununla birlikte “kahramanlık ve aşk temalarının hâkim olduğu” romansta karakterler kusursuz bir yapıda ideal haline getirilmiş eylemler içerisinde hareket ederler. Bu

²⁵⁸ Sencer Tonguç, *Epikten Romansa*, İÜEF Yay., Nu. 3533, İstanbul 1988, s.64-65.

²⁵⁹ Bkz., Jeremy Hawthorn, *Studying The Novel*, “Roman Nedir?”, çev., Cihan Özdemir, Türk Yurdu, C.20, S.153-154, Mayıs-Haziran 2000, s.7.

durum romansın hem avam hem de havas arasında teveccüh görmesine sebep olur.²⁶⁰

M. Z. Shröder, romansı bir kaçış edebiyatı olarak niteler. Kahramana atfedilen olağanüstülük alt edilmesi zor düşmanın yenilmesini sağlarken, okuyucunun -sadece- tahayyül dünyasında gerçekleşme imkânı bulabildiği olayların romansta vücut bulabilmesi bu yeni türün saygınlığını artırır. Okuyucu romans aracılığıyla gerçek dünyadan duygunun, hayalin, zaferin dünyasına kaçar.

Bazen bu kaçış abartının zirvelerde dolaştığı bir anlayış haline gelir. Bu yönüyle;

*“Romans, yansıttığı gerçekleri abartan bir edebî türdür: Romans dünyasında her genç bir kahraman, her rakip bir canavar ve her genç kız bir tabiat harikasıdır.”*²⁶¹

N. Frye, romansı romandan daha eski bir hikâye şekli kabul ederek ikisi arasındaki en önemli farkın karakter yaratımında olduğunu belirtir. Alegorik sembollerin hüküm sürdüğü romansta gerçek karakterlerin olmaması soysal dünyada görmeye alışık olduğumuz roman karakterlerinden çok farklıdır. Bu karakter yapısının toplum değerlerinden farklı istikamette olması, romans karakterlerinin sosyalleşmesinin önünde önemli bir engeldir. Bu durum romans karakterinin başboş bir anlayışla hareket etmesini sağlarken, romanda romancının vermek istediği iletiye binaen roman karakterinin keyfiyet arz etmeyen bir hüviyette karşımıza çıkmasına sebep olur. Böylelikle Shröder'in romans karakterindeki abartıya dikkat çekmesi belki de romansın hitap ettiği kitle olan aristokrasi arasında daha da ilgiyle karşılanmasını sağlamıştır. Romans karakterinin içe dönük, dışarıdan gelebilecek etkilere kapalı olması neticesi;

²⁶⁰ Bkz., S. Tonguç, a.g.e., s.65-70.

²⁶¹ Maurice Z. Shröder, “Edebî Bir Çeşit Olarak Roman”, Philip Stevick, *Roman Teorisi*, Akçağ Yay., 3. Baskı, Ankara 2010, s.26-27.

“Kahramanları konu edinen romans, insanları konu edinen romanla, tanrıları konu edinen mitler arasında yer alır.” diyebiliriz.²⁶²

Modern romanın ortaya çıkmadan destanlardan, masallardan, halk hikâyelerinden büyük ölçüde yararlandığı görülür. Bu edebî türlerin romandan farklı özellikleri içerisinde barındırmalarına rağmen romanın oluşumunu hazırlayan romanın ataları olarak kabul etmek mümkündür. Abdülhak Şinasi'nin romanı; “*O tarihin, destanın, felsefenin, şiirin, ilmin, masalın bir mirasyedisidir.*”²⁶³ biçiminde tarifi, romanın içinde barındırdığı çok sesliliği anlatma birlikte, romanın toparlayıcılığını imliyor. Belki de geleneksel anlatı türlerinin devamlı gelişim ve değişim içerisinde olan insanın tahayyül dünyasını ifade etmede yetersiz kalması; insana has hükümlerlik kazandıran, hayalleri sınırlamadan gerçek hayata yaklaştıran romanın doğmasına zemin hazırlamıştır. G. Lukacs, epik ile romanı karşılaştırırken romanın hayatın gizlenmiş bütünselliğini açığa çıkararak onu yeniden inşa etmeye çalıştığını ifade eder.²⁶⁴ Lukacs'ın değerlendirmesini göz önünde bulunduracak olursak romanın hayatın gizli kalmış yönlerine yazarın hayali ve bakış açısı aracılığıyla ışık tutarak varlığına kavuştuğunu söylemek mümkündür. Bu anlayışta epik anlatılardaki kahramanın mutlak egemenliği ve zaferi yerine, yazarın tasarrufu ön plana çıkar.

Romanın gelişim seyrini anlayabilmek için farklı dönemlerde roman üzerine söylenen tanımlardan yola çıkılabilir. Böylelikle roman üzerine söz söyleyen yazarların yahut ilim adamlarının dönemleri itibariyle romana bakış açıları, bu kavramdan ne anladıkları ve ne şekilde roman yazdıklarını anlamak mümkün olacaktır.

²⁶² Northop Frye, “Hikâye Türü Edebiyatın Dört Şekli”, P. Stevick, a.g.e., s.34-40.

²⁶³ Abdülhak Şinasi Hisar, “Kitaplar ve Muharrirler III, Romana Dair Bazı Hakikatler (1943-1963), haz., Necmettin Turinay, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2009, s.40.

²⁶⁴ Georg Lukacs, *Roman Kuramı*, çev., Cem Soydemir, Metis Eleştiri Yay., 2. Basım, İstanbul 2007, s.68.

Piskopos Daniel Huet (1630-1721) 1670 yılında roman hakkında şöyle der:

*“Roman diye adlandırılan şeyler, okuyucuların zevki ve yetişme tarzlarına göre sanat kurallarına uygun olarak ve nesir halinde yazılmış aşk maceralarını ele alan hayal mahsulü ürünlerdir.”*²⁶⁵

Yüzyıl sonra Dorat *“malum hikâye, faydalı hikâye ve devrin istediği hikâye”* olarak tanımlar. XIX. asırda George Sand romanı; *“çok basit ve etkileyici bir unsur”* olarak belirtir. (1851)²⁶⁶

M. Proust (1871-1922), gerçek hayata nüfuz edebilmenin edebiyat aracılığıyla olabileceğini belirtir. Woolf ve Joyce’a göre roman psikolojik tahliller aracılığıyla hayatımıza katılır. Malraux ve Soljenitsyne’e göre roman diğer tariflerden farklılık arz ederek şu şekilde belirtilir. Roman;

*“(…) Ferdi ve kolektif mücadelelerle ilgili bir tutanaktır. Acıya, iktisadi belaya, siyasi köleliğe, ölüme karşı roman haysiyetli olmayı, yaşama hakkını ve düşünce hürriyetini savunan bir sözcüdür.”*²⁶⁷

A. Malraux (1901-1976) ve A. İ. Soljenitsyne (1918-2008) romanı hayatın tamamen içerisinde, hayata ortak, insanlığın ulvi düşüncelerinin sözcüsü konumunda değerlendirirler. Bu yönüyle roman insanın modern hayatın dehlizlerinde verdiği var olma serüveninde her daim insanın yanında olan, ona yol gösteren bir kılavuz mahiyetindedir.

T. Smollett (1721-1771), *“hayatın çok ayrıntılı bir manzarası”* diye tarif eder romanı.²⁶⁸ Olağanın dışına çıkan, farklı algıların, anlayışların okuyucuya sezdirildiği bir manzaradır belirtilen.

²⁶⁵ Cemil Meriç Huet’in *“sevda serüveni”* olarak ifade ettiği roman anlayışına karşı çıkarak şunları söyler: *“Roman, her şeyden önce ahlaki olmalıdır. Okuyucuya bir şeyler öğretmelidir. Fazilet mükafatlandırılmalı, rezilet ceza görmelidir hep.”* Bu ifadeler Meriç’in roman anlayışını ifade etmesi açısından önemlidir. Bkz., Cemil Meriç, *Kırk Ambar*, C.I, İletişim Yay., İstanbul 2010, s.132, not 7.

²⁶⁶ Roland Bourneur-Réal Quellet, *Roman Dünyası ve İncelemesi*, çev. Hüseyin Gümüş, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989, s.19.

²⁶⁷ R. Bourneur-R. Quellet, a.g.e., s.3.

²⁶⁸ Bkz., P. Stevick, a.g.e., s.17-22.

“Roman, tecrübesizlikten tecrübeliliğe, cehaletin mutluluğundan hayatın gerçeklerini kabul edecek olgunluk seviyesine geçiş sürecini hikâye eder. Lionel Trilling’in daha sade sözleriyle romanın özü, gerçek ve görüntü arasındaki farktır. Romanın metafizik anlamda gerçekle uğraşması gerekmez, romanın konu edindiği gerçek tarihsel bir gerçektir; toplumun orta sınıfını oluşturan kişilerin, iş hayatının, modern şehrin gerçekleridir.”

Bu durumuyla Shröder’in romana “modern dünyanın destanı” olarak bakması anlamlı hale gelir.²⁶⁹

Henri Coulette (1927-1988) romanı tarif ederken vaka ve olay penceresinden bakıyor ve romanın kurmaca yapısını vurgulayarak şunları söylüyor:

“Belli bir başlangıçtan belli bir sona kadar, belli bir zaman içerisinde ard arda sıralanan olayların anlatımına bağlı olarak yazılmış şekline roman denir.”²⁷⁰

Shröder, Thackeray’ın “Haydi çocuklar, kuklaları kutuya koyup kaldıralım oyun bitti.” sözünden yola çıkarak romancıyı bir kuklacıya, romanı da bir kukla oynama sanatına benzetmesi romanın kurmaca dünyasını ifade eder. Hatta Shroder, romancının bir nevi romanda var olanlara dışarıdan bakması ve karakterleri yönetmesi durumunun romancıya ilahi bir vazife yüklenerek Tanrı gibi davrandığını dile getirir.²⁷¹

J. Conrad, romancıyı insanın kurduğu yeryüzü krallığında insana dair ne varsa yaşanan “maceraların tarihçisi” olarak açıklar. Romanın bireyselliğinin altını çizen Conrad, herkesin kendi dünya görüşüne, kendi algı durumuna göre olayları yansıtılabileceğini düşünür.²⁷² Bu bağlamda Henry James romana dair düşüncesini; “Romanın tek var oluş nedenini; hayatı tasvir etmeye

²⁶⁹ Maurice Z. Shroder, “Edebî Bir Çeşit Olarak Roman”, P. Stevick, a.g.e., s.20.

²⁷⁰ Henri Coulet, C.1/12’den naklen R. Bourneur-R. Quellet, a.g.e., s.21.

²⁷¹ M. Z. Shroder, “Edebî Bir Çeşit Olarak Roman”, a.g.e., s.29.

²⁷² Bkz., Joseph Conrad, “Romanın Dünyası”, P. Stevick, a.g.e., s.33.

teşebbüsüdür."²⁷³ biçiminde açıklaması, insanın diğer anlatı türlerinde ifade edilen teşebbüsten dilediği ölçüde yararlanamaması neticesinde bütün dikkatini romana mı yönlendirmiştir sorusunu akla getirir. Bu durum roman tanımlanmaya çalışılırken gözden kaçırılmaması gereken bir noktada bulunuyor. Muhakkak her edebî tür kendi sınırları içerisinde insanı iç ve dış âlemiyle, yaşanan ve yaşanması muhtemel olayları şahsına münhasır ifade biçimiyle ve zamanın o edebî türe bahsettiği olumlu olumsuz vakalarla bir tasvir gerçekleştirecektir. Bu açıklamayla birlikte yukarıda yönelttiğimiz sorunun cevabına bir nebze de olsa ulaşabilmek için şiirin mevzu dâhilinde mukayeseye alınması belki roman tarifinde açılan parantezin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Şiir muhteva itibarı ile bireyin iç âlemindeki duygu ve düşünceleri estetik edebî ölçütler nezdinde ifadeye yeltenir. Bütün bir hayatı kucaklamaktan ziyade kişinin duygularının tercümanıdır. Şiir içinde barındırdığı duygu yumağı ile kalbe hitap ederken, roman toplumun ortak vicdanına hitap eder. Roman sosyal olmayı imlerken, şiir birey olarak kalmakta ısrarcıdır. Evet şiir de bazen kitlelerin çılgılığı olur ama bu çılgılık romandaki gibi hayatiyet kazanamaz ve slogan olarak kalmaya mahkum olur.²⁷⁴ Ayrıca iki edebî türe var oluş serüvenleri açısından bakmak gerekiyor. Temelde iki tür de şair ve yazar olarak adlandırdığımız yaratıcılara sahipler. Şair üretime başka karakterleri, algıları, başka dünyaları yeterince katamaz. Yani yazarın romana yansıttığı çok

²⁷³ Henry James, 5'ten naklen, Francis E. Merrill, Köksal Alver, *Edebiyat Sosyolojisi*, Hece Yay., Ankara 2004, s.73-74.

²⁷⁴ Değerlendirme şiirin sadece birey düzeyindeki heyecanları ifade eden bir edebî tür görüşünün karşısındadır. Edebiyat-tarih ilişkisinde iki disiplinin birbirlerine kaynaklık etmesi şiirin toplumsal konularda halkın duygu yoğunluğunu dile getirmesini göstermesi açısından 1898 yılında Balıkesir'de meydana gelen deprem sonucunda Tevfik Fikret'in yazdığı "*Verin Zavallılara!*" şiiri ele alınabilir. Şairin Balıkesir halkına şiir aracılığıyla yardım istemesi, toplumsal bir olayın roman dışında bir edebî türün aracılığıyla edebiyata kaynaklık ettiğini gösterir. Şiirden alıntılanan bir bölüm ifade edilen olayın okuyucu nezdinde hissedilmesini sağlamaktadır:

*"Harâb-ı zelzele bir köy... Şu yanda bir çatının/Çürük direkleri dehşetle fırlamış; öteden/
Çamur yığıntısı şeklinde bir zemin katının/Yıkık temelleri manzûr, uzakta bir mesken/
Zemine doğru eğilmiş, hemen sukût edecek;/Önünde bir kadın... Of, artık istemem görmek!"*

Bkz., *Tevfik Fikret Bütün Şiirleri*, haz., İsmail Parlatır, Nurullah Çetin, TDK Yay., 2. Baskı, Ankara 2004, s.305-306

katmanlılık anlayışı şiiri hayatı her yönüyle tasvir etmesinden yoksun bırakır. Şu da unutulmamalıdır ki şiir ve roman da dâhil olmak üzere bütün edebî türler bireyin kendini edebî mecrada ifadesini sağlayarak ona ebediyet vasfını kazandıracaktır.

İlk romancılarımız arasında önemli bir mevkide bulunan Ahmet Mithat Efendi romanı “*destandan hayata iniş*”²⁷⁵; romancıyı “*gören ve gösteren*”²⁷⁶ olarak ifade eder. Bu tarifi olağanüstülüklerden kaçınılarak gerçek hayata, beşerî dünyaya bir dönüş olarak okumak mümkündür.

Ahmet Mithat’ın görüşleri, yazdığı roman ve deneme kitaplarıyla dünya edebiyatında kendine saygın bir yer edinen Milan Kundera’nın roman üzerine söylediği düşüncelerle bazı noktalarda paralellik arz eder. Kundera romanı insan hayatının bir keşfedilişi olarak kabul eder. Halk hikâyelerinin bir kısmını değerlendirmeye tabi tutmazsak destanlarda yahut masallarda insanın iç âleminde hüküm süren olaylara idrakin mümkün olmadığını görürüz. Sözlü anlatım türlerinde daima güzelliğin, kahramanlığın, olağanüstülüğün hükmünü gören insan ne yazık ki bu türlerde kendi hayatını keşfedememiştir. Bu suretle Kundera romancıyı ilahi bir nazardan ziyade maddi ölçülerde değerlendirerek, “*Romancı ne tarihçidir ne de peygamber; O var oluşun kâşifidir.*”²⁷⁷ der. Romancıyı anlatan bu tarif romanın ne olduğu, ne olmadığı yahut ne olamayacağı hususunda açıklayıcı mahiyettedir. Kundera’ya göre roman, “*Yazarın deneysel egolar (kişiler) üzerinden var oluşa dair birtakım temaları sonuna kadar incelediği büyük düzyazı biçimidir.*”²⁷⁸

²⁷⁵ Durali Yılmaz, *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990, s.64.

²⁷⁶ D. Yılmaz, a.g.e., s.126.

²⁷⁷ Milan Kundera, *Roman Sanatı*, çev., Aysel Bora, Can Yay., 3. Baskı, İstanbul 2009, s.57.

²⁷⁸ M. Kundera, a.g.e., s.160.

Kundera romanın gelenekle de bağlantısını kurarak şunları söyler:

*“Roman ruhu sürekliliğin ruhudur: Her eser kendinden önceki eserlere bir cevaptır, her eser romanın daha önceki bütün deneyimlerini içinde barındırır.”*²⁷⁹

Romanın sürekliliğini Durali Yılmaz hikâye ile kıyaslayarak şöyle belirtir:

*“Hikâye yaz yağmuru, roman ise bazen şiddetlenerek, bazen de yavaşlayarak bir mevsim sürüp giden kış yağmuru gibidir.”*²⁸⁰

Yılmaz romanın tanımını romancıdan yola çıkarak Galip Dede ve Stendhal’a atıfta bulunup şu şekilde tarif ediyor:

*“Romancı, kendi milletinin zübdesidir, özüdür. Bir milletin bütün özelliklerini romancısında yoğunlaşmıştır. Bunun içindir ki romanlar, milletlerin aynalarıdır. Roman caddede değil millet üzerinde gezdirilen ve milletin bütün fertlerini yansıtan aynadır.”*²⁸¹

Bu yönüyle romanın geçmiş, hâl ve istikbal terkinde maddi ve manevi özellikleriyle insana ayna tutan, insanın özünü görebileceğimiz bir edebî tür olduğunu söylemek mümkündür.

Hüseyin Gümüş, gerçek dünyanın, evrenin yaratıcısının Allah olduğunu ve romancının kendi kurmaca (fiktif) dünyasını yaratarak bir nevi Allah’a öykündüğünü belirtir. Bu beyanda kurmaca dünyanın yaratıcısının hayal dünyasında var ettiği eserlerini birer baloncuk olarak değerlendirmek mümkündür. Bu baloncuklar sanatçının kendine has ölçütlerle dünyayı algılama biçimidir yahut kesin ifade ile sanatçının dünyasıdır. İşte bu dünyada sanatçı yüce yaratıcının gerçek dünyasını eserinde ne derece yansıtabilirse güçlü bir yazar olur.

Gümüş buradan yola çıkarak romanı şu şekilde tarif eder:

“Roman, tasvir ve anlatıma dayalı türler grubuna dâhil edilen bir anlatma tarzıdır; edebî türler arasında, en bağımsız olanı, en karmaşık olanı ve değişmelere en yatkın olan bir türdür. Zaman zaman hayali, zaman zaman gerçek

²⁷⁹ M. Kundera, a.g.e., s.31.

²⁸⁰ Durali Yılmaz, *Roman Sanatı ve Toplum*, Kesit Yay., İstanbul 2011, s.25.

²⁸¹ D. Yılmaz, a.g.e., s.29.

tarzda ve gerçek hayat izlenimini vermekle ilgi çeken olayların uzun düzyazı şeklindeki anlatımına roman diyebiliriz.”²⁸²

J. Hawthorn, Yılmaz’ın görüşlerini destekler mahiyette romanı “gösterme”den ziyade bir anlatım sanatı olarak değerlendirir ve roman “söyleme”dir der. Romanda anlatılan vaka gözümüzün önünde cereyan etse de aslında durum bu vakanın bize söylenmesinden ibarettir. “*Kişilere, olaylara, vaka düzenine*” sahip olan romanda bu mefhumlar arasındaki bağlantı ve “*romandaki uzunluk meselesi*” romanı oluşturan temel âmiller arasındadır. Uzunluk bahsinde Hawthorn düşüncelerini;

“(…) Pratikte yirmi, otuz sayfalık ya da daha küçük hacimdeki bir mensur anlatıma ‘kısa hikâye’ deriz ve öte taraftan da kırk, elli ila yüz sayfa arasında bir uzunluğa sahip, kısa hikâye ile romanın sınırları arasında acemice gidip gelen eserleri ‘kısa roman’ olarak değerlendiririz.” biçiminde ifade eder.²⁸³

Roman Kuramı kitabıyla romana dair önemli tespitlerde bulunan G.

Lukacs, romanı kişinin kendisini keşfetmesi olarak görür:

“*Roman içselliğin serüvenini anlatır; romanın içeriği, kendini bulmak için yola çıkan, serüvenlerle kendini sınavıp kanıtlamak ve kendini kanıtlayarak özünü bulmak için serüvenlere atılan ruhun öyküsüdür.*”²⁸⁴

De Salvandy, roman hakkındaki kuşatıcı tarifinde şöyle diyor:

“*Hayal kadar geniş, toplum kadar değişken olan roman her tarife, her sınırlandırmaya yan çizer. Hudutları duygunun, düşüncenin hudutları; alanı kainat. Medeniyet ilerledikçe ilerler, medeniyeti geliştiren her şey onu da geliştirir; bozan her şey fakirleştirir. Bir kelimeyle medeniyetin aynasıdır roman.*”²⁸⁵

Roman üzerine yapılan değerlendirmeleri uzatmak mümkün olsa da gelecek yüzyıllarda yeni değerlendirmelere gebe son nazari bakışı bu mevzuda ifade etmek yeterlidir: Roman tahayyüldür, tasavvurdur. Müellifin âlemidir.

²⁸² R. Bourneur-R. Quellet, a.g.e., s.VI.

²⁸³ J. Hawthorn, a.g.m., s.6-7.

²⁸⁴ Georg Lukacs, *Roman Kuramı*, çev., Cem Soydemir, Metis Eleştiri Yay., 2. Basım, İstanbul 2007, s.95.

²⁸⁵ Bachelet, 1580’den naklen C. Meriç, a.g.e., s.133.

Kainatta var olduğuna inandığımız veya olmasını tasarladığımız âlemlerin dünyada vücut bulmasıdır. Roman hayalin çocuğudur. Birçok kişiye göre bu çocuğu dünyaya getirmek çok kolay, bir o kadar da sıradandır. İşte romancının ilk hayali bu düşünceye açılan itirazı büyüterek isyan mertebesine ulaştırabilmektir. Bayağının, alışlagelenin dışına çıkıp hayal etmek ve hayalde var olmak... Bu cihette roman maddeye, manaya, yaratana, yaratılmışı isyan edip yeniden kurgulama yahut yaratılanların, yaşananların yaratana has saygı içerisinde acemice taklidi. Romana 21. asır itibariyle geldiği konumda “medeniyetin sözcüsü” payesinin verilmesini hakikatin ifadesi olarak değerlendirmek mümkündür. Bu beyanda Türk romanının bu sözcülükte işgal ettiği yerin kendine has özellikler barındıran bir konumda mı olduğu yahut hâlâ batıdan devşirilen manevi iklimin, batılı anlayışın, karakterin, olayın devamı olarak mı ilerlediği su götürcek tartışmalara gebe.

Roman üzerine Batı ve Türk edebiyatında verilen tariflerden uzun uzun bahsetmemiz genel-geçer anlamda bir roman tarifi yapabilmek düşüncesinin tezahürüdür. Amacımız romanın iç dünyasında var olan ayrıntıyı tanımlar aracılığıyla ifade etmeye çalışmak ve romancının bakış açısının, romanın ana yönelimlerinin dönemlere göre devamlı bir tekâmül içerisinde olduğunu gözler önüne serilebilmektir. Böylelikle romanın her dem kendini yenileyerek yoluna yeni yönelimler, yeni tariflerle devam ettiğinin anlaşılması daha kolay olacaktır. Eğer bir gün roman gerçekten tanımlanabilirse bilinmelidir ki o gün, romanda durağanlığın başladığı, romanın yok olma sürecine girdiği gün olacaktır. Romanın tarifini insanın kendisini anlaması ve anlamlandırabilmesiyle eşdeğer görüyoruz: Her roman insanın bir parçası, bir yüzü...

Romanın ne olduğuna dair yapılan değerlendirmeler romanın ne olması gerektiğini de imliyor. Özellikle romanda, bütün dünyada görebileceğimiz karakterleri bir roman karakteri olarak okumak ve onda kendimizden bir şeyler bulmak romanın evrensel ölçütünü gösteriyor. Taner Timur'un ifadesiyle;

“(...) Her roman belli bir toplumun ve belli bir tarihin özgül bir ürünüdür. Fakat gerçek başarısı bu özgüllüğü aşmasında ve aynı toplumsal ve tarihi konumda bulunmayan insanlar için de anlaşılır ve yaşanır duruma gelebilmesindedir.”²⁸⁶

2.1.2. Roman Kavramının Ortaya Çıkışı ve Tarihi

Hawthorn, romanın tarihi hususunda yapılacak araştırmaları insan ırkının ortaya çıkışını anlatan tarih raporlarını tetkik etmekle eş değer görür. Bu bağlamda romanın gelişim sürecini yazar ve eser isimleriyle belirtmek çalışmamızın sınırlarını aşmamak maksadıyla izleyeceğimiz yoldur.

Romanın tarihini değerlendirebilmek için kadim Yunan ve Roma kültürüne inmek gerekir. Yunanlılarda ilk hikâye denemesi Ksenofon'un (MÖ 4. asır) yazdığı *Siporedi*'dir. “*Siyasi, ahlaki ve askeri bir hikâye*”dir. MÖ 300 ile 150 yılları arasında Abderli Hekate'nin *Hiberboreenler ve Mısırlılar* ile Mesinalı Evhemer'in *Kutsal Kitabe* İskenderiye döneminde yazılan eserler arasındadır. Aristid'in *Miletos Masalları* bu dönemde yazılan eserler arasındadır. Miladın 3. asrında Efesli Ksenofon'un *Efesiaklar* ve 4. asırda Tirli Apollonus'un ismi bilinmeyen bir eseri bulunuyor. Heliodor'un *Teajen ile Karikle*'si, Longüs'ün *Danis ve Kloë*'si milattan önce yahut sonra yazılan eserler arasındadır. Petro'nun (d. MS 64-68 arası) milattan sonra yazdığı düşünülen *Satirikon* adlı eser diğerlerine nazaran üslubunun zenginliğinden dolayı ayrılır. Apüle'nin *Altın Eşek* kitabını da eklersek Eski Yunan, Roma ve İskenderiye döneminde yazılan

²⁸⁶ Taner Timur, *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, İmge Yay., 2. Baskı, İstanbul 2002, s.13.

kitapların başlıcalarını ifade edilmiş olur. Bu kitapların ortak özelliğinin sözlü gelenekten beslenerek insanlara haz duygusunu yerleştiren bir yapıya sahip olduklarını söyleyebiliriz.²⁸⁷

Meriç, “*Eski Yunan ve Roma’nun bütün hikâyelerini toplasak bir Binbir Gece yapmaz.*”²⁸⁸ diyerek bu eserlerin kıymeti hakkında düşüncesini dile getirir.

Eski Yunan ve Roma’da romana dair yapılan çalışmalar bu türün evveliyatını oluşturur. Medeniyetin destan, masal anlatılarından ziyade farklı bir üsluba ve vakaya ihtiyaç duyması modern roman yolunda yapılan ilk çalışmalarla karşılaşılmasını sağlar. Tamamen sözlü kültürün etkisinden kurtulmamakla birlikte “*edebî bir kılıfa*” giren *Decameron* bu minvalde değerlendirilebilir. Olağanüstü karakter ve vakalardan ziyade olağan, yalın bir üslubun kullanıldığı, günlük hayatta karşılaşılabileceğimiz insanlık vasfının yüksek olduğu *Decameron* (*On Gece*) Hikâyeleri 1348 yılında İtalya’da G. Boccacio (1313-1375) tarafından kaleme alınmıştır.

“1348’de Floransa’da veba olduğu bir sırada üç asil erkekle yedi asil kadın kilisede buluşarak hastalık salgından kaçmak için kıra çekilmeye karar veriyorlar ve orada vakit geçirmek için, bu on kişiden her biri her gün birer hikâyeye anlatıyor. Böylelikle yüz küçük hikâyeye oluyor.”²⁸⁹

Boccacio’nun etkisi İngiliz Chauser’de (1340-1400) *Canterbury Hikâyeleri* olarak karşımıza çıkar. 15. asır itibariyle halk hikâyelerinin etkisinin yazılan eserlerde devam ettiği görülür. Kadının fitratı icabı ruh yapısında bulunan ikilemler, kadın-erkek ilişkilerinde kadının oynadığı menfî rol ve yarene kavuşmanın mümkün olmadığı aşk hikâyeleri bu asır itibariyle eserlerde benimsenen vakalardır.

²⁸⁷ Bkz., C. Meriç, a.g.e., s.152-158.

²⁸⁸ C. Meriç, a.g.e., s.158.

²⁸⁹ Mustafa Nihat Özön, *Türkçede Roman*, İletişim Yay., İstanbul 2009, s.19.

16. asırda Fransız M. Navarre'de (1492-1549) Boccacio tesiri devam eder. Fransız F. Rabelais'in (1490-1553) *Gargantua ve Pantagruel* adlı eserlerde halk hikâyelerini zamanın bakış açısı ve görgüsüyle yorumladığı görülür. Bu durum romanın daha gerçekçi bir çizgide yol alması için önemlidir. Eserlerde;

“(…) Hayat sevgisinden doğan bir neşeyle, iyi ve kötü ayırt etmeden, halk hikâyelerinden geniş ölçüde yararlanarak kendi papazlık, öğrencilik, kâtiplik, hekimlik hayatında rastladıklarından canlı papaz, öğrenci, hekim ilahiyatçı tipleri tasvir etmiştir.”²⁹⁰

16. asır roman vakalarında farklılığın göze çarptığı, alışlagelmişin dışına çıkma heveslerinin romanda baş gösterdiği bir zaman dilimidir. Bu minvalde İtalya'da başlayıp diğer Avrupa ülkelerinde de kabul gören çoban romanları asırdaki farklılığın ilk temsilcisidir.

“Kederlerini unutmak isteyen bahtsız aşıkların çoban hayatı yaşamak istemeleri, bu eserlerin mekanizmasını oluşturur.”²⁹¹

Honore d'Urfe'nin (1568-1625) *Asteree* romanı çoban romanları arasında zikredilebilir. Bu romanların en önemli özelliği beş-on ciltlik uzun bir yapının benimsenmesidir. Birbiri ardınca devam eden, hiç bitmeyen bu hikâyeler doğunun mistisizmini yansıtan *Binbir Gece Masalları*'nın farklı biçimleri olarak değerlendirilebilir.

“On altıncı yüzyıl ortalarına doğru Şövalye Amadis hikâyelerine, onların hayali ve romanesk macera ve aşklarına karşı bir cins roman türüyor ve buna, ilk kahramanı *Picaro* 'nun adına bağlanarak, *picaresque* roman deniyor.”²⁹²

On altıncı yüzyılla birlikte birçok örneğine rastlayacağımız pikaresk roman türüne isim olarak benimsenen “picaro” kelimesi İspanyolcada “sevimli serseri” anlamına gelir.²⁹³

²⁹⁰ M. N. Özön, a.g.e., s.21.

²⁹¹ M. N. Özön, a.g.e., s.21.

²⁹² M. N. Özön, a.g.e., s.22.

“Roman türünün öncüsü olan” Don Kişot (La Mancha Yaratıcı Asilzade Don Quijote) 1605 yılında İspanya’da Miguel Cervantes Saavedra (1547-1616) tarafından yazılır. 17. asır itibariyle edebiyatta başlayan köhneleşmenin kendini siyasi irade de göstermesi Cervantes’i bu eseri yazmaya iten sebepler arasında gösterilebilir.

“İspanya’da resmi ideoloji hâlâ bütün dünyayı İspanya kralı II. Felipe hükümdarlığında tek bir din -Katoliklik- altında birleştirme peşindeydi. Cervantes hicivci bir gerçekçilikle bu köhneleşmiş özlemlerin Donkişotluğunu sergilemek üzere yola çıktı. Dünya değişiyordu ama İspanya bunu fark etmemekte direniyordu. Oysa İspanya bir yandan da bu değişen dünyada çok önemli bir rol oynamaktaydı. Avrupa ticaretinde etkin olmasına rağmen feodal yapılarını henüz kıramamıştı.²⁹⁴ İşte Cervantes’e Don Kişot fikrini veren, bu ideolojik köhneleşmeyle edebî köhneleşme bir arada ele almaktı. Bu yüzden romanın kahramanı olarak aklını köhne şövalye hikâyeleriyle bozmuş ihtiyar bir meczup seçti. Gelgelim, Don Kişot ilk okunduğundan bu yana herkes bu kitabın öyle basit bir hiciv olmadığına anlaştı. Belki başlangıçta hiciv egemendi ama sonra kurgu öyle geliştirildi ki, yayımlandığı günden bugüne roman sanatında Don Kişot’u başkôşeye oturtmamış, romancılığının herhangi bir noktasında donkişotvari bir tema ya da tiplere karşı koyabilmiş romancı yoktur.”²⁹⁵

Jale Parla, Don Kişot’un roman tarihi açısından önemini şövalye romanlarının bu eserle son bulduğunu ama türlerin en melezi olarak nitelediği “roman” döneminin başladığını ifade eder.²⁹⁶

18. asra gelene kadar Pikaresk roman tipinin Scarron (1610-1666) gibi birçok yazar tarafından benimsendiği görülür. 18. asır itibariyle Fransız kökenli Papaz Fenolon’un (1651-1715) yazdığı *Telemague* adlı eseri kendisinden sonra gelenlere yol gösteren önemli bir eserdir. Kralın torunlarına hocalık yapan Fenolon yazdığı eser aracılığıyla “öğrencisine yönetim dersi” vermeyi amaçlamıştır.

²⁹³ Bkz., İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyete (1839-1923)*, Dergah Yay., 5. Baskı, İstanbul 2010, s.163.

²⁹⁴ Harry Levin, 41’den naklen Jale Parla, *Don Kişot’tan Bugüne Roman*, İletişim Yay., 10. Baskı, İstanbul 2010, s.54.

²⁹⁵ J. Parla, a.g.e., s.54.

²⁹⁶ J. Parla, a.g.e., s.73.

Türk okuyucusunun iyi bildiği D. Defoe'nun (1661-1731) *Robenson*'u (1719), Swift'in (1667-1745) *Gulliver'in Seyahatnamesi* (1726) ile romanın klasik anlatım ve vaka anlayışından farklı boyutlara doğru sergüzeşte çıktığına şahit olunur.

Fenolon gibi papaz olan Prevost'un (1697-1763) 1731 yılında yazdığı *Manon Lescaut* adlı eser kendinden önce yazılan romanlardan hem şeklen hem de muhteva olarak ayrılır. İnsanın iç çatışmalarının nasıl tutku haline geldiği ayrıntıya girmeden ifade edilir.

18. asır romanlarında vakanın geleneksel hikâyelerdeki aksine farklılaştığını görürüz. Bu durum bakış açısı, üslubu, algısı değişen ve zenginleşen romancının roman anlayışının da değiştirmesine sebep olacaktır. S. Richardson (1689-1761) mektup biçiminde anlattığı olaylarla romana yeni bir şekil kazandırırken romanda gerçekçiliğin de “öncüsü” olmuştur. M. A. Radcliffe'nin (1764-1829) *Udolpho Şatosu*, romanda insani vasıfların dışında cin, peri karakterlerinin kullanılmaya başlandığı bir eserdir. Voltaire (1694-1778), Rousseau (1718-1778), Goethe (1749-1832) dönemlerine damga vuran, kendilerinden sonraki yazarlara ufuk genişliği veren önemli kalemlerdir.

1719 yılında vukua gelen Fransız İhtilali beyinlerde yarattığı tesiri edebiyatta da başarmış ve roman aristokrasinin egemenliğinden normal insanın da faydalanabileceği bir konuma gelmiştir.

“*Gündelik gazetelerde yayılmaya başlayan tefrika romanı ile dergilerde basılan öteki romanlar, okuyucu sayısının çoğalmasına yaradılar.*”²⁹⁷

²⁹⁷ M. N. Özön, a.g.e., s.27.

Bu okuyucu tipi aristokrat sınıftan ziyade orta sınıfa mensup kadınların, zengin evlerinde yüksek sesle okunan romanlara kulak misafiri olmalarıyla roman okumayı yahut dinlemeyi tutku haline getirecek bir kitlenin oluşmasını sağlar.²⁹⁸

18. asır modern romanın Avrupa’da ortaya çıktığı bir zamandır. İnsanlık için müspet yahut menfî manada önemli gelişmelerin olduğu bu asır edebiyat - bilhassa roman- için de önem arz eden bir dönemdir. Zira modern roman anlayışının oluşmasını hazırlayan âmiller ve bu yönde kıymetli çalışmaların yapılması bu döneme tesadüf eder.

Hawthorn, modern romanın ortaya çıkışını dört unsura bağlar. Bunlardan ilki “*okuma-yazma oranının artması*”dır. Yazılı bir edebî tür olması hasebiyle destan, masal ve şiir gibi türlerden ayrılan romanın belki de bu kadar geç oluşmasını bu özelliğinde aramak gerekir. Okumanın, yazmanın sadece aristokrasiye has bir mefhum olması romanın havasa has bir tür olarak algılanmasına sebep olur. Bu minvalde okuma-yazma bilenler tarafından okunan roman sanki anlatı türüne has bir özellikmişçesine geniş kitleler tarafından dinlenmiştir. Romanı dinlerken ortak haz duyan kitlenin, okuma-yazma oranının artması neticesinde bu hazzı bireyselleştirerek yaşadığını görürüz.

Modern romanı hazırlayan âmillerden ikincisi “*matbaa*” teknolojisidir.

“*Modern roman; tek başına, okuyucu kitlenin satın alabileceği bir fiyatta, çok sayıda nüsha üretebilen matbaa makinesinin çocuğudur.*”²⁹⁹

Medeniyette ve onun has evladı edebiyatta çığır açan bu teknoloji, romanın geniş halk kitlelerince rahatça satın alınabilip ticari bir meta haline gelecek ve bu durum romancıyı; ilgiyi, heyecanı her daim dorukta tutacak romanlar yazma konusunda harekete geçirecektir.

²⁹⁸ Bkz., J. Parla, a.g.e., s.138.

²⁹⁹ J. Hawthorn, a.g.m., s.8.

Tiyatro oyununda oyuncunun canlandığı karaktere yahut bu karakterin maddi yansımasına olan deruni muhabbet, salonda bulunan yüzlerce kişinin birçoğu tarafından da hissedilmekte, içinde bulunulan hazza farklı kişiler de ortak olmaktadır. Ama romana has okuma şekli vakanın sizde uyandırdığı akislerin sadece size has olmasını sağlar. Roman dünyası ve tahayyül dünyanız gerçek dünyayı bir kenara bırakarak sizin müşterek haz dünyasını kurgulamanıza yardımcı olur. Ya romancının size sunduğu kurmaca âlemde bir vazife üstlenirsiniz ya da bu âlemden yola çıkarak kendi kurmaca dünyanızı kurarsınız. Bunu bir nevi masallarda anlatı bitip kendinizle baş başa kaldığınızda başarmak mümkün olsa da kendinizle baş başa kalamadığınız, başkalarının sesinden iç âleminizin sesine kulak veremediğiniz tiyatrodaki başarmanız pek de mümkün gözüküyor. Matbaanın icadını bu cihette değerlendirdiğimizde kendi benine giden yolda insanın eşsiz ve sınırsız bir hayale kapıldığı, böylelikle sınır tanımaz tahayyülün ve bunların maddi âlemde karşılığını bulması gerçeğinin hazırlanması hususunda medeniyete sunduğu katkıları göz ardı etmemek gerekir.

“*Pazar Ekonomisi*” modern romanın temelinde bulunan üçüncü husustur. Hawthorn düşüncesini I. Watt’ın, romanın yükselişi ve orta sınıfın yükselişi arasındaki paralelliğin okur-yazar durumunun artması şartıyla temellendirir. Roman yazarlarına eser hazırlayabilmesi için sunulan maddi destek romanın yukarıda ifade edilen ticari meta kavramını kazanmasına sebep olur. Hawthorn, ifade ettiği hususlardan dördüncüsü “*Bireyciliğin Yükselişi*”dir. Bu durumu “*Pazar Ekonomisi*”nin gereği olan kapitalizmin sonucu olarak düşünmek mümkündür. Hızlı gelişim ve değişim insanı içine kapanık hale getirirken

bireyselleşen insanın algı anlayışının roman karakterlerinde kendine yer bulduğu görülür.³⁰⁰

Modern romanın temelini oluşturan bu hususlar, 19. asrın roman alanında yetkin çalışmalar verildiği bir zaman dilimi olarak karşımıza çıkmasını sağlayan sebeplerin temelindedir.

19. asırla birlikte romantizmin tahtının sarsılması realizme kapı aralar. Eserin üzerinden yazarın ağırlığı kalkarken, nesnel anlatım tarzı benimsenir. Bu bakış açısı “tarihi roman” türünün yazarlar tarafından benimsenmesine yol açacak ve bu durum romanda farklı bir çığırın açılmasını sağlayacaktır.

Bu alanda W. Scott (1771-1832), Hugo, Manzoni, A. Dumas (1803-1870), Flaubert gibi yazarlar tarihî romanın ilk temsilcisi olma özelliklerini koruyarak bu roman türünde kıymetli eserler verirler.³⁰¹

19. asrın ikinci yarısıyla birlikte roman anlayışında geleneksel yapının yerini modern roman anlayışı alır. Daha önce vücuda getirilen eserlerde insan merkezli yapının yerine insana yabancılaşan, geleneksel değerlere sırt çeviren yeni bir yorumlama anlayışı oturtturulur. Bu durum bir nevi modern romanın kendinden önceki anlayışla muhasebe içerisine girmesine ve romancının mensubu olduğu topluma ve değerlerine eleştirel bir gözle bakmasının zeminini hazırlar. Dolayısıyla romanın kendi içerisinde gerçekleştirdiği sıçrama; karakterin, vakanın, zihni yapılanmanın değişerek romanın eskiyi reddetmemekle birlikte yenilenmiş bir hüviyette yoluna devam etmesini sağlar.³⁰² Bu dönem itibariyle romanın hem şeklen hem de ileti anlayışında yeniliklerin olduğunu görürüz. 19.

³⁰⁰ J. Hawthorn, a.g.m., s.8-10.

³⁰¹ Bkz., M. N. Özön, a.g.e., s.17-29.

³⁰² Bkz., Sevim Kantarcıoğlu, *Yakınçağ Tarihimizde Roman (1908-1960)*, Paradigma Yay., İstanbul 2008, s.5-6.

asır romanında geçmiş dönemde bulunan ithaf yazıları yerine romancının eseri hakkında bilgi verdiği önsözler bulunur. Romanın hitap ettiği okur kitlesini de (orta sınıf) göz önünde bulunduran romancıların eserleri aracılığıyla vermek istedikleri ileti şudur: “*Para, hirs ve çıkar uğruna kaybedilen insanlık.*”³⁰³ Belki de S. Kantarcıoğlu’nun;

“*Tanrı’yı kaybetmiş olan çağdaş Batı insanının en önemli tecrübesi, onun gerçek ve Tanrı arayışıdır. İşte modern Batı romanı bu arayışın romanıdır ve bu arayışa yönelik tecrübenin yapısını taşır.*”³⁰⁴

sözleri ile 19. asırla birlikte batı insanında kaybolmaya yüz tutan insaniliğin ve mananın arayışı romanın temel yapıtaşını oluşturur.

Medeniyetin gelişim seyri esnasında gerçekleşen olaylar, sıçramalar kurmaca dünyaya farklı vakalar hediye eder. Böylelikle yeni bir heyecana kapılan roman, her daim kendini yenileyerek medeniyetin sözcüsü olma iddiasını sürdürür.

19. asırda coğrafi keşiflerle birlikte dünyanın farklı yerlerinin keşfedilmesi serüveni romanı farklı mecralara götüren önemli bir hususu teşkil ediyor. Bu minvalde,

“*Deniz romanları, garip ve korkunç hikâyeler, sınırları zayıf hayalci ve hemen hemen deli denecek zekaların doğurduğu birtakım yazılar da bu tür arasında gözüktür.*”³⁰⁵

Chamisseau (1781-1848), Hoffman, Edgar Poe (1809-1849), Andersen (1809-1875), Jules Verne (1828-1905), Wells yazdıkları roman, hikâye ve masallarla romanı bu mecraya sürüklerler.³⁰⁶

³⁰³ Bkz., J. Parla, a.g.e., s.162-164.

³⁰⁴ S. Kantarcıoğlu, a.g.e., s.10.

³⁰⁵ M. N. Özön, a.g.e., s.29.

³⁰⁶ Bkz., M. N. Özön, a.g.e., s.17-33.

2.1.3. Türk Romanı ve Tarihi

Aklın ve bilimin öncülüğünde 19. asır Avrupa'sında gerçekleşme imkânı bulan devrimlerin tesiri sadece bu kıtayla sınırlı kalmamış, birçok ülkeyi etkilemiştir. Bu etkiden 19. asır itibariyle eski görkemli, hükümran karakterinden oldukça uzaklaşan Osmanlı Devleti'nin büyük ölçüde nasibini aldığını, eski günlere dönebilmenin yahut yıkılışa giden süreci engelleyebilmenin şartı olarak bu etkinin algılandığını belirtmek gerekir.

Matbaanın 15. asırla birlikte yayılma imkânı bulması, bilginin aristokrasiye has yapıdan çıkarak toplumsallaşmasını sağlamış, böylelikle aydın beyinlerin eleştirel, sorgulayıcı tavırları Rönesans hareketini doğurmuştur. 1750'li yıllarda başlayan Sanayi Devrimi'ne müteakip 1789'da Fransa'da vukua gelen ihtilal, hümanist anlayış aracılığıyla akli, sorgulayıcı tavrı benimseyen bir yapının oluşmasına zemin hazırlar.³⁰⁷

2.1.3.1. Tanzimat Dönemi Türk Romanı

Tanzimat, kelime anlamı bakımından “düzenlemeler, tanzim etmeler”³⁰⁸, “idari işlerin düzeltilmesi için alınan önemlerin ve uygulamaların tamamı”³⁰⁹ anlamına gelir. Tanzimat-ı Hayriyye biçiminde de adlandırılan Tanzimat Fermanı, Sultan Abdülmecit Han zamanında (1839) ilan edilmiş olup Osmanlı Devleti'nde birçok alanda batılı fikirlerin etkisiyle başlayan yenileşme hareketi olarak ifade edilebilir. Terim anlamı olarak; “3 Kasım 1839 tarihinden başlayıp

³⁰⁷ Bkz., Ramazan Korkmaz, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı, 1839-2000*, “Yeni Türk Edebiyatı'na Giriş”, Editör: Ramazan Korkmaz, Grafiker Yay., 5. Baskı, Ankara 2009, s.13-15.

³⁰⁸ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, C.3, Kubbealtı Yay., 4. Baskı, İstanbul 2011.

³⁰⁹ Şükrü Halûk Akalın [ve başkaları] (haz.), *Türkçe Sözlük*, TDK Yay., 11. Baskı, Ankara 2011.

II. Meşrutiyet'in ilanına kadar (1908) devam eden bir yenileşme sürecinin adıdır.”³¹⁰

Türk edebiyatının gelişim seyrini bilhassa bu mecrada Türk romanının durumunu anlamak için Batı edebiyatıyla ilişki içerisinde olan yazarların, şairlerin edebiyata bakış açılarını, “*halka halk diliyle hitap etmek*” için gazeteyi, romanı bir araç edinmelerini ve modern anlamda yeni bir tür olarak karşımıza çıkan romanı değerlendirme biçimlerine kısaca değinmek çalışmanın konusunun anlaşılması yolunda önem arz ediyor.

Osmanlının Avrupa’da iktisadi ve içtimai hayatta ortaya çıkan yeniliklerden sonra Avrupa’nın her alandaki üstünlüğünü anlaması 1699 Karlofça, 1718 Pasarofça Antlaşmaları ile birlikte mümkün olmuştur. Osmanlının çağın gerisinde, gelişmeye kapalı köhne bir yapıda bulunduğunu kabullenmesi III. Selim Han, II. Mahmut Han gibi yenilikçi padişahlar döneminde gerçekleşen hamleler aracılığıyla gerçekleşir. Bu hamle; Batı’yı anlayıp Osmanlıya anlatacak, yenilikleri tatbik edecek zihni yapılanmaya sahip kişilerin yetişebilmesi amacıyla Avrupa’ya eğitime gönderilmesi, yeniliğe öncülük edecek eserlerin Türkçeye çevrilmesi, Ortaçağ itibarıyla Türk aydınlanmasına öncülük eden Türkçe eserlerin matbaa aracılığıyla nüshalarının çoğaltılması olarak kendini gösterir. Şüphesiz bu atılımlar “*Osmanlı Modernleşmesi*”nin temelini teşkil etmekle birlikte Osmanlının kendini “*yüksekten görme*” anlayışının yavaş yavaş törpülenmeye başladığının da göstergesidir. Bilhassa tercüme vasıtasıyla Batı’nın meydana getirdiği medeniyet anlayışını algılamaya çalışan Osmanlı

³¹⁰ R. Korkmaz, a.g.e., s.28.

aydını, edebî alanda vücuda getirdiği eserlerde Batı'ya öykünerek özgünlüğe gidecek yolda ilk adımlarını atar.

“Münif Paşa'nın Volter, Fenelon ve Fontenel'den seçilmiş felsefi diyalogları içeren Muheverat-ı Hikemiyye (1859) adlı çevirisi ve Yusuf Kamil Paşa'nın Fenelon'un Telemaque (1859) adlı eserini dilimize kazandırması; yenileşme hareketlerinin sigortası sayılan düşünsel zeminleri oluşturacaktı.”³¹¹

Telemaque'nin kısa sürede on baskı yapması Osmanlı toplumunda romana karşı teveccühün oluşmaya başladığının göstergesidir.

“Telemaque çevirisi ile aynı yıl Ceride-i Havadis'te Victor Hugo'nun Sefiller'i Hikâye-i Mağdurin adıyla tefrika edilir. Ahmet Lütfi Efendi, Daniel Defoe'un Robenson Cruzoe (1864) adlı eserini; Teodor Kasap, Türk edebiyatında ilk büyük tercüme romanlardan Monte Cristo'yu (1871, 1873), Lesage'dan Topal Şeytan'ı (1872) dilimize kazandırır. Ziya Paşa'nın Jean Jack Rousseau'nun eğitime yönelik düşünsel birikimlerini vülgarize bir anlatıya dönüştürdüğü Emil (1870) ve Moliere'den Riyanın Encamı (1881) adlı çevirilerini de; düşünce tozlaşmasını, aşılmasını sağlayan bu ilk çeviriler arasında sayabiliriz. Bu eserleri bir seri tercüme eser daha izler; Ahmet Vefik Paşa'nın Tartuffe, İnfial-i Aşk, Don Juan, Adamcıl gibi Moliere çevirileri ve Zor Nikah, Zoraki Tabib-i Aşk, Dekbazlık gibi yine Moliere uyarlamaları ile Recaizade Mahmut Ekrem'in Chtaubriand'ın Atala (1873) ve Bernardin de Saint Piere'nin Pol ve Virjini çevirileri, Batı'daki yazınsal birikim ve deneyimin, kültür ufuklarımıza taşınmasında önemli katkılar sağlamıştır.”³¹²

Ahmet Ö. Evin, 1833 yılında kurulan Tercüme Odası aracılığıyla zamanla devlet kademelerinde Batı dillerini bilen -genelde Fransızca- Batıdaki gelişmeleri yakinen takip eden aydın bir kâtip grubunun oluştuğunu, böylelikle ilk romanların “Türk entelijensiyasının üyeleri” tarafından yazıldığını belirtir.³¹³ Tanzimat'ın ilk kuşağı olarak adlandırılan Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemal'in eğitim ve memuriyet hayatlarına bakarak sıkıntılarının tercümanı olarak edebiyatı seçtikleri görülür. Tanzimat Fermanı'nın fikir babası olan Mustafa Reşit Paşa aracılığıyla Paris'e gönderilen Şinasi (1826-1871), orada maliye yanında eğitimine devam

³¹¹ R. Korkmaz, a.g.m., s.25.

³¹² R. Korkmaz, a.g.m., s.25-26.

³¹³ Bkz., Ahmet Ö. Evin, *Türk Romanının Kökenleri ve Gelişimi*, çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul 2004, s.2-3.

ettiği gibi edebiyatla da ilgisini devam ettirmiş, dönemin önde gelen Fransız edebiyatçılarıyla tanışma imkânı bulmuştur. Paris dönüşünde bir süre Topkapı Kalemî'nde çalışır. (1854) Sonra Reşit Paşa'nın teklifiyle Meclis-i Maarif üyeliğini kabul eder. Paşanın sadrazamlıktan azliyle kendisinin de bu memuriyeti biter. (1856) Tercümân-ı Ahvâl ve Tasvîr-i Efkâr gazeteleriyle birlikte, edebiyatla meşguliyetine devam etmesi Şinasi'yi devlet görevinden ayrılması sebebiyle fazla etkilemez.³¹⁴ Ziya Paşa'nın (1825-1880) memuriyet hayatı Şinasi'ye göre daha hareketlidir. Sadaret Mektûbî Kalemî'nde ve sarayda çalışır. Kendi gayretleriyle Arapça, Farsça ve Fransızca öğrenir. Encümen-i Şuarâ'ya (1861) dâhil olur. Kıbrıs, Amasya, Canik gibi yerlerde mutasarrıflık; Suriye, Konya, Adana gibi şehirlerde de valilik yapar. Yeni Osmanlılar Cemiyet'ine girip Paris'e gider. Paşanın Avrupa'da geçirdiği dört yıllık dönem edebî açıdan kendisine büyük fayda sağlamıştır.³¹⁵ Namık Kemal (1840-1888), annesinin vefatından sonra büyükbabasıyla yaşamaya başlar. Büyükbabasının memuriyeti dolayısıyla birçok şehri küçük yaşlarda gezer. Bundan dolayı düzenli bir eğitim hayatı olmaz. Kars'ta Nâbî ve Sümbülzade Vehbî divanlarını okur. Kars'ta buldukları süre içerisinde Kırım Savaşı'nın (1853-1856) başlaması dolayısıyla Namık Kemal'in hamasi duygularının burada gelişmeye başladığı ifade edilir. Edebî ve fikrî dünyasının gelişimi ise büyükbabasıyla birlikte gittiği Sofya'da olacaktır. 1857 yılında İstanbul'a dönmesi ile birlikte dönemi itibariyle birçok genç aydının çalıştığı Tercüme Odası'nda çalışmaya başlar. Burada Fransızca öğrenmeye başlar. 1860 yılında Ziya Paşa ile tanışması hayatındaki önemli

³¹⁴ İsmail Parlatır, "Şinasi", İsmail Parlatır (Koordinatör), İnci Enginün, Ahmet B. Ercilasun, Zeynep Kerman, Abdullah Uçman, Nurullah Çetin, *Tanzimat Edebiyatı*, Akçağ Yay., Ankara 2006, s.71-79.

³¹⁵ Nurullah Çetin, "Ziya Paşa", İsmail Parlatır (Koordinatör), İnci Enginün, Ahmet B. Ercilasun, Zeynep Kerman, Abdullah Uçman, Nurullah Çetin, *Tanzimat Edebiyatı*, Akçağ Yay., Ankara 2006, s.127-137.

olaylar arasındadır. Şinasi'nin Münacat'ını okuduktan sonra onunla tanışır ve zamanla Namık Kemal için Şinasi bir yol gösterici olur. Tasvîr-i Efkâr da yazması bu tanışmadan sonra olacaktır. (1862)³¹⁶

Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemal için, “*Edebiyat, toplumsal hareketlilik açısından bir vasıta olacaktı.*”³¹⁷ Galiba bu hareketliliği geleneksel anlatı türlerinden ziyade “roman” aracılığıyla başarılabilceği dönem aydınlarının hemfikir olduğu bir konudur. Şinasi, Namık Kemal gibi isimler devletin ve toplumun kötü gidişatına dair söyleyecek sözü olan aydın beyinlerdi. Gazete, tiyatro ve de romanı bu sözün edebî tezahürü olarak kabul etmek gerekir.

1860 ile 1880 yılları arasında Batı edebiyatından bilhassa romantik yazarların çevirileri romancılarımızda roman mefhumu nazarında neler yapabilecekleri, Batı romanında kendine yer bulan gayri ahlaki tutumun kendi değerlerimizle çelişmesi ve bu noktada sadece ilmî ve ahlaki kitapların tercümesinin yapılması gibi fikir tedailerine kapı aralayacaktır. Bu hususta “dil” konusunda yapılan tartışmalar eski nesir türünde kullanılan ağdalı terkiplerin, söz oyunlarının anlamı güçleştirmesi hasebiyle yazarlarımız arasında tartışılğelen önemli bir mevzudur. Şemsettin Sami, Ekrem Bey, Ahmet Lütfi Efendi gibi isimler çevirinin eski inşa tarzıyla değil, konuşma diline yakın biçimde yapılmasını savunurlar.³¹⁸ Şüphesiz bu tartışmaların en büyük getirisi dilin sadeleşme yolunda emin adımlarla ilerlemesini sağlayabilmek olmuştur. Romancılarımızın çeviri hususunda dahi birtakım tartışmalara girmeleri Türk romanı sahasında telif eser verilmesini hızlandıracak ve yazarlarımız roman teorisi

³¹⁶ Abdullah Uçman, “Namık Kemal”, İsmail Parlatır (Koordinatör), İnci Enginün, Ahmet B. Ercilasun, Zeynep Kerman, Abdullah Uçman, Nurullah Çetin, *Tanzimat Edebiyatı*, Akçağ Yay., Ankara 2006, s.201-222.

³¹⁷ A. Ö. Evin, a.g.e., s.4.

³¹⁸ Bkz., Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman, 1859-1910*, C.1, Dünya Yay., İstanbul 2004, s.12-15.

üzerine kafa yorarak romanın özgünleşmesi, gelişmesi gibi başlıklarda ilerleme fırsatını yakalayacaklardır. Tabî ki bu süreç hızlı olmamış, çeviriden sonra Batı romanını taklit ederek eser ortaya konulması suretinde devam etmiştir. Türk romanının böyle bir seyirle ilerlemesini Batı romanının gelişme safhalarını sindire sindire yaşayamaması, aydınlarımızın nesirden ziyade nerdeyse doğu insanıyla özdeşleşen nazıma teveccühleri gibi sebeplerde aramak mümkündür.

Tanzimat ile başlayan “*Osmanlı/Türk Modernleşmesi*”ni anlayabilmek için dönem itibari ile var olma imkânı bulan gazeteciliğe ve gazetelerde tefrika edilen romanlara bakmak gerekir. İlk resmi gazetemiz 1831 ‘de çıkan *Takvim-i Vekayi*’dir. Buna müteakip W. Churchill tarafından çıkartılan *Ceride-i Havadis* (1840) ilk özel gazete hüviyetindedir. İlk yerli özel gazete Agâh Efendi-İbrahim Şinasi işbirliğiyle çıkarılan *Tercüman-ı Ahval*’dir (1860). Şinasi tarafından yazılan *Şair Evlenmesi* adlı ilk tiyatro eserimiz bu gazetede tefrika edilir. 1862 yılında Şinasi, *Tasvir-i Efkar*’ı, Ali Suavi’nin İstanbul-Londra hattında çıkardığı *Muhbir* (1867), Namık Kemal-Ziya Paşa işbirliğiyle Londra’da kurulan *Hürriyet* (1868), Namık Kemal’in İstanbul’da çıkardığı *İbret* (1871), hace-i evvelimiz Ahmet Mithat Efendi’nin de çıkarılmasında etken olduğu *Devir* (1872), *Bedir* (1872), *Tercüman-ı Hakikat* (1878) gibi gazeteler³¹⁹ Türk toplumunun dünyaya açılmasında ve dünyayı algılamasında birer aracı olacak, devletin bilhassa askeri alanda başlattığı yenilenme hamlelerinin edebî camiaya sirayet edebilmesi için birer kilometre taşı görevi üstleneceklerdir. Gazetelerin genel itibarı ile dönemin okur-yazarları -özellikle edebiyatçıları- tarafından neşri edebî sahada vücuda getirilecek yeniliklerin önünün açılmasında ve bunların halk tarafından

³¹⁹ Bkz., R. Korkmaz, a.g.m., s.22-30.

benimsenip yazarları teşvik eder bir ahvale bürünmesi noktasında kayda değer konumu haizdir.

3 Kasım 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı, siyasi alanda vücuda getirdiği yenilikler aracılığıyla edebî alanda da hüküm sürecek köklü değişikliklere zemin hazırlar.

Şinasi'nin öncülüğünde başlayan “safî Türkçe” anlayışı; Arapça ile Farsçadan birçok kelime ve kural alan Türkçenin yeni edebiyat anlayışı çerçevesindeki gelişim seyrini ve amacını göstermesi açısından önemlidir.

“Muhtevada başlayan yenilik neticesinde klasik şiirin hayal dünyası, tasavvufi unsurlarla örülü mazmun sistemi, mistik aşk anlayışı, muhayyel zaman ve mekân tasavvuru çözümlenerek yerini yavaş yavaş daha gerçekçi ve akılcı, yani realist ve rasyonalist bir anlayış içerisinde şekillenen hayata, topluma, insana ve nihayet onun siyasi, kültürel, sosyal alandaki meselelerine bırakmaya başlar. Şiirin dünyasına yeni kavram, imaj ve hayaller girer. Esasen, klasik edebiyatın yaşanılan sosyal hayatın ve onun meselelerinin tamamen dışında kaldığını söylemek pek mümkün değildir. Klasik Türk edebiyatında da günlük hayatı ve sosyal meseleleri konu edinen eserler kaleme alınmıştır. Fakat, toplumun ve ona ait problemlerin edebiyatta ön plana çıkması, fikrin hisse galip gelecek tarzda edebî eserin bünyesine girmesi, kısacası toplumun çeşitli sosyal, kültürel, siyasi ve benzeri meselelerinin geniş bir şekilde konu olarak ele alınması, Tanzimat sonrasında Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatıyla gerçekleşir.”³²⁰

Nazım dilinde ağdalı bir dilden ziyade halkın anlayabileceği bir dil yapısının benimsenmesi nesir dilinde de kendine yer bulur. Bu yeniliğin öncüsü olan Şinasi gibi aydınların çıkardığı gazetelerde sade nesir dilinin benimsendiği görülür. Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Sadullah Paşa (1838-1891) gibi isimlerin klasik şiir anlayışında muhteva, şekil ve dil gibi birçok açıdan gerçekleştirdikleri yenilikler yeni edebiyat anlayışının temel karakteristiğini teşkil eder.³²¹

Edebiyatımızda ilk hikâye ve roman örneklerine tercüme eserler aracılığıyla sahip olduğumuz ifade edilmişti. Zaman içerisinde tercüme

³²⁰ Cafer Gariper, “Yenileşmenin Başlangıcı ve Öncüleri”, *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000*, Editör: Ramazan Korkmaz, Grafiker Yay., Ankara 2009, s.43-44.

³²¹ Bkz., C. Gariper, a.g.m., s.43-57.

eserlerden telif eserlere giden bir tekâmülle karşılaşırız. Bunlara geçmeden önce bu dönemde farklı alfabelerle Türkçe basılan hikâye ve romanların da bulunduğunu belirtmek gerekir.

“*Vartan Paşa'nın kaleme aldığı Ermeni harfleriyle 1851'de yayımlanan Akabi Hikâyesi, Hasan Tevfik Efendi tarafından 1868'de yazılan Hayâlât-ı Dil, Evangelinos adında Kulalı bir Rum gazeteci ve yayıncı tarafından Rum alfabesiyle Türkçe olarak 1872'de yazılan Temaşa-i Dünya ve Cefakâr ü Cefakeş bunlar arasındadır.*”³²²

1797 yılında Giritli Aziz Efendi'nin yazdığı Muhayyelât-ı Aziz Efendi üslup da bazı farklılıklar olsa da klasik hikâye anlayışıyla yazılan bir eserdir. Birinci baskısı 1852 yılında yapılmıştır.

“*Üç ayrı hikâyeden (Hayal-i evvel, Hayal-i Sani, Hayal-i Salis) oluşan bu kitapta yerli-yabancı, tasavvuf, fantezi, realizm, unsurları birbirine karışır. 17. yy. meddah hikâyelerinde olduğu gibi 18. yy. İstanbul'unun günlük hayat sahneleri de bu eserde yer alır.*”³²³

Ayrıca Tanzimat döneminde hikâye ve roman farklı türler olarak ele alınmadığı gibi hikâye romanı kapsayıcı bir konumda bulunuyordu.

Yenileşme döneminde Ahmet Mithat Efendi'nin (1844-1913) *Kıssadan Hisse* adlı eserinden sonra, 1870-1895 yılları arasında telif ve uyarlama 30 hikâyenin bulunduğu *Letâif-i Rivâyât* adlı seri yayımlanır. 1872 yılında Emin Nihat Bey'in (?-1875/?) *Müsâmeretnamesi* bölüm bölüm yayımlanmaya başlanır. Dönem hikâyelerinde “*Kıssadan hisse çıkarma*” anlayışının devam ettiği, özgün bir üslubun ve vaka örgüsünün daha oluşmadığı ön plana çıkan özellikler arasındadır. *Letâif-i Rivâyât* yahut *Müsâmeretname* gibi eserler Meddah hikâyeleri ile roman arasında bir köprü görevi üstlenirler.³²⁴

³²² C. Gariper, a.g.m., s.62.

³²³ İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyete (1839-1923)*, Dergah Yay., 5. Baskı, İstanbul 2010, s.168.

³²⁴ Bkz., A. Ö. Evin, a.g.e., s.59.

1872 yılının sonuna doğru romana geçişin ilk adımı olarak kabul gören *Taaşuk-ı Talât ve Fitnat* isimli eser Şemsettin Sami (1850-1904) tarafından yazılır. Bu eser “*gelenekli hikâyeden Batı tarzı romana geçişte bir ara metin olarak kabul edilmelidir.*”³²⁵ Bu eserde Şemsettin Sami de Ahmet Mithat Efendi gibi eserde tesadüflere önem vermiş, anlatım devam ederken okuyucuya bilgi vermek, anlaşılmayacağı umduğu yerleri açıklamak gibi sebeplerle anlatımı kesmiş, karakterleri genellikle tek yönüyle (iyi yahut kötü biçiminde) değerlendirmiştir. Dilde sade bir anlatımın benimsenmesi eserde dikkat çeken unsurlar arasındadır. Ama bu ilk dönem romanlarının bariz özelliği sözlü gelenek ürünleri arasında olan destan, masal, meddah hikâyelerine has özelliklerin devam ettirilmesidir.³²⁶

Tercüme eserlerden sonra romanımız açısından sevindirici olan telif eserlerin verilmeye başlanması edebiyatımızda vukua gelen önemli bir hamledir. Bu hamlede birçok yazarın katkısı olduğu gibi “*yazı makinesi*” olarak nitelendirilen Ahmet Mithat Efendi’nin payı oldukça fazladır. Ahmet Mithat yazdığı eserlerle Türk romanının zaman içerisinde “kendileşeceği” yolun açılmasını sağlayan, halkın anlayabileceği dilde halkı bilinçlendirmeyi esas alan üslubu aracılığıyla, mazi ve hâl arasında bir köprü tesis edebilen edebiyatımızın kıymetli kalemleri arasında kendine yer bulmuştur. O, “(...) *Edebiyatla ‘edeb’i aynı görür; halk için eğitici ve öğretici olmayan bir edebiyatı kabul etmeyen*”³²⁷ bir çizgide eser kaleme alır.

Ahmet Mithat Batı romanını yakinen takip eden, oradaki yenilikleri “*millî ahlak ve faziletleri bozmadan*” romanımıza tatbik etmek için uğraşan bir yazardır. Onun bu uğraşta dikkat ettiği noktalardan biri Şinasi’nin “*safî Türkçe*” anlayışına sadık

³²⁵ C. Gariper, a.g.m., s.60-67.

³²⁶ Bkz., C. Kudret, a.g.e., s.82-84.

³²⁷ Durali Yılmaz, *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*, s.50.

kalarak Türkçeye yerleşmiş meramı ve anlamayı güçlendiren Arapça, Farsça kökenli terkiplerden ziyade anlaşılır bir dille ifadeyi eserlerinde benimsemesidir.

Osmanlı Türkçesine bakış açısını şu cümlelerle belirtir:

*“Halen Osmanlı lisanı denilen şu yazdığımız lisan yine Osmanlı milletinin kendisi için bir ecnebi lisan olup bu milletler kendi lisanını öğrenmek için aynıyla bir ecnebi lisanı öğrenir gibi çalışmak lazımdır.”*³²⁸

Bu ifade sadece yüksek tabakanın aydınlanmasından ziyade halkın da okumasını, yazmasını, bilinçlenmesini isteyen -aksi istikametteki anlayışın devletin çöküşüne mani olamayacağını belirten- bir görüştür. *“Bu yapılamadığı taktirde, lisanen anlaşamadığımız için fikren anlaşmamız hiçbir zaman mümkün olamayacaktır.”*³²⁹

Vatan şairi **Namık Kemal**'in *İntibah* (1876) ve *Cezmi* (1880) olmak üzere iki romanı bulunur.

*“İntibah, düşmüş bir kadına âşık olan Ali Bey'in kiskançlığına mağlup olarak ondan ayrılması ve cariyesine dönmesiyle, terk edilen Mehpeyker'in intikam sevdasına kapılmasını ve yaşadığı macera ile Ali Bey'in değişmesini hikâye eder.”*³³⁰ *“Cezmi tarihi kadro içinde bir ideoloji romanıdır. Namık Kemal burada İslam ittihadı fikrini, vatan sevgisini, insan hakları üzerindeki fikirleriyle ‘Celal’den sonra bir kere daha bir araya toplar. Yazık ki kitap bitmemiştir.”*³³¹ *“Tanzimat sonrası yeniliğin önemli ismi Namık Kemal, Cezmi ile genç yazarlara konularını seçecekleri bir ufuk göstermiştir. Bu ufuk Türk tarihidir.”*³³²

*“Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi üç önemli kalemin temsil ettiği Tanzimat edebiyatının ilk mektebinin ardından verdikleri eserler, işledikleri temalar ve mizaçları bakımından birbirine yakın duran üç şahsiyetin birincilerin açtıkları yoldan ilerleyerek ama onlardan kimi bakımlardan ayrılarak ortaya koydukları sanat anlayışları, edebiyat tarihimizde Ekrem-Hamid-Sezai mektebi diye anılır.”*³³³

Recaizade Mahmut Ekrem (1847-1917) edebiyatımızın hemen hemen her sahasında kalem oynatan bir yazardır. Roman sahasındaki tek kitabı *Araba*

³²⁸ D. Yılmaz, a.g.e., s.52.

³²⁹ D. Yılmaz, a.g.e., s.52.

³³⁰ İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyete (1839-1923)*, Dergah Yay., 5. Baskı, İstanbul 2010, s.231.

³³¹ Sadık Tural, “Tarihi Roman Geleneği veya Cezmi”, *Doğumunun Yüz Ellinci Yılında Namık Kemal*, AKDITYK, AKM Yay., Ankara 1993, s.74.

³³² C. Gariper, “Yenileşmenin Başlangıcı ve Öncüleri”, a.g.e., s.67.

³³³ Ali İhsan Kolcu, “Yenileşmenin İkinci Kuşağı”, *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000*, Editör: Ramazan Korkmaz, Grafiker Yay., Ankara 2009, s.86.

Sevdası'dır. Tefrika olarak çıkan bu roman 1898 tarihinde kitap haline getirilir. Ali İhsan Kolcu'nun ifadesiyle *Araba Sevdası*, "*Alafranga züppenin romanı*"dır. Eserin baş kahramanı Bihruz Bey, alafrangalığın pençesine düşmüş romantik bir kişiliktir. Dönemin Batı algısı Bihruz karakterinde karikatürize edilir.³³⁴

Sami Paşazade Sezai'nin (1859-1936) tanınmasında *Sergüzeşt* (1888) adlı roman önemli bir yere sahiptir. Roman, "(...) *bir esir kızın hazin aşk hikâyesini anlatsa da, eser hürriyet özleminin ifadesidir.*"³³⁵ *Sergüzeşt*, romantizm, realizm akımlarının yanında realist öğeleri de içinde barındıran bir romandır. Eserde tasvirlerin abartılmaması, ruh çözümlemelerine yer verilmesi dil anlayışının sade olması realist öğeler olarak karşımıza çıkar. Bazı bölümlerde dilin ağırlaştığı ve konunun dışına çıkılarak yazarın kendi görüşünü yansıttığına şahit oluruz. Bu durum romanda farklı anlayışların tatbik edilmeye başlandığının ifadesi olmakla birlikte, sözlü geleneğin ve kendinden önceki bazı isimlerin yazar üzerinde etkili olduğunun göstergesi olarak değerlendirilebilir.³³⁶

*"Türk edebiyatında yenileşme döneminin ikinci nesli ile Servet-i Fünun arasında, daha çok (1884/5-1896) yılları içinde yoğun olarak edebî faaliyette bulunan bir nesilden söz edilir. Edebiyat tarihlerinin üzerinde durmadığı bu nesil mensupları, bir topluluk veya grup oluşturmamış, ortak bir dergi ve sanat anlayışı etrafında toplanmamışlardır. Ancak, ortaya koydukları eser ve sanat anlayışı bakımından âdeta Tanzimat sonrasının ikinci nesli ile Servet-i Fünun arasında bir köprü görevi görmüşler, bu özelliklerinden dolayı da Ara Nesil şeklinde adlandırılmışlardır."*³³⁷

³³⁴ Bkz. Ali İhsan Kolcu, *Yenileşmenin İkinci Kuşağı, Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000*, Editör: Ramazan Korkmaz, Grafiker Yay., Ankara 2009, s.91.

³³⁵ İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyete (1839-1923)*, Dergah Yay., 5. Baskı, İstanbul 2010, s.263-264.

³³⁶ Bkz., C. Kudret, a.g.e., s.115-116.

³³⁷ Cafer Gariper, "Geçiş Dönemi: Ara Nesil", *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000*, Editör: Ramazan Korkmaz, Grafiker Yay., Ankara 2009, s.113.

Bünyesinde birçok genç edebiyat heveslisini³³⁸ barındıran “*Ara Nesil*” mensupları ifade edildiği üzere edebiyat anlayışlarını müstakil ifade etmeyi tercih etmişlerdir. “*Ara Nesil*” mensuplarını “*klasik edebiyatı sürdürmek isteyenler*”, “*eski ile yeni arasında yer alanlar*”, “*yenilikçiler*” başlıkları altında toplamak mümkündür.³³⁹ Bu tasnif dahi “*Ara Nesil*” mensuplarının münferit anlayışı benimseyip, büyük oranda müşterek edebî görüş beyan edememelerinin temelinde olan ayrılığı cevaplayıcı mahiyettedir.

“*Ara Nesil*” edebiyatçılarının şiirin yanında az da olsa hikâye ve roman çalışmaları yaptıklarını görürüz. Mehmet Celal *Venüs* (1886) ve *Cemile* (1886) isminde uzun hikâyeler yazar. Bu çalışmalarda Ahmet Mithat Bey’in etkisini görmek mümkündür. Mehmet Celal birçok roman yazmasına rağmen bu eserlerin popülerliği yalnızca kendi dönemiyle sınırlı kalmıştır. “*Ara Nesil*” edebiyatçıları içerisinde roman yazarı olarak tanınan kişi Nâbizâde Nâzım’dır. Edebiyatımızda ilk psikolojik roman olarak ünlenen Zehra (1896), Nâbizâde Nâzım’a aittir.

“*Türk edebiyatında realist-natüralist anlayışa bağlı olarak yazılan ilk romanlardan biri olan Zehra’nın tertibinde Boğaz’ın romantik unsurlarla örülü tasvir ve tanımı, sonra kahramanların mizaç ve yetişme şartları ve ortamları, daha sonra da olay örgüsünün nakli gözetilmiştir.*”³⁴⁰

Zehra’nın yazarı eserini kurgu, tasvir gibi özellikler açısından Ahmet Mithat Bey ile Namık Kemal’i taklit eder. Ama insanın ruh yapısını toplumsal gelişmeler altında tahlil etmesi, insanı beşerî hayattan soyutlamayan bir bakış açısıyla eserini yazması *Zehra*’yı önemli bir mevkiye yerleştirir.³⁴¹

³³⁸ *Ara Nesil* mensuplarının önde gelenleri arasında şu isimler zikredilebilir: “Menemenizâde Mehmet Tahir (1862-1903), Nâbizâde Nâzım (1862/1864-1893), Mehmet Celal (1867-1912), Nigâr Hanım (1862-1918), Mustafa Reşid (1861-1936), Recep Vahyî (1867-1923), Mehmet Ziver, Fazlı Necib (1863-1932), Müstecâbizâde İsmet (1868-1917), Fatma Âliye Hanım (1862-1936), Abdulhalim Memduh (1866-1905), Makbule Leman Hanım (1865-1898) ve Beşir Fuad (1852-1887).” C. Gariper, a.g.m., s.114.

³³⁹ C. Gariper, a.g.m., s.115-119.

³⁴⁰ C. Gariper, a.g.m., s.125.

³⁴¹ Bkz., C.Kudret, a.g.e., s.156-158.

Fatma Makbule Hanım, yazdığı hikâyeleri bazı şiirleriyle birlikte *Ma'kes-i Hayal* adlı eserinde toplamıştır. Fatma Âliye Hanım ise aşk-evlilik-kıskançlık üçgeninde *Muhâdârat* (1892) isimli romanını kaleme alır.³⁴²

Tanzimat romanının karakteristiğini oluşturan başlıca özellikleri şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

1) Tanzimat romanında vaka örgüsü genel itibariyle tarihî olaylardan yahut günlük hayattan alınmıştır. Burada dönem yazarlarının romanı “olan yahut olması muhtemel olayların anlatımı” olarak değerlendirmeleri ve romana eğitici bir görev addetmeleri etkili olur.

2) Şinasi, Namık Kemal, Ahmet Mithat Bey gibi yazarlar sade dili benimserken; Ekrem, Hamit Beyler ağdalı, eski edebiyata meyleden bir dil anlayışını benimserler. Şüphesiz bunda Tanzimat'ın birinci kuşağının halkın içinde Kalemde yetişmesi söz konusuysen, ikinci kuşağın aristokrat tedristen geçmiş, halka ve sorunlarına kulak vermeyen, milletin ve devletin istikbal endişesini çoğu zaman yüreğinde hissetmeyen “*tatlı su aydını*” görünümünde bulunmaları etkili olmuştur.

3) Tanzimat romanının vaka örgüsünde Osmanlı Cihan Devleti'nin son zamanlarda yaşadığı asayişsizlik, ahlaksızlık, kültürel yozlaşma, kaybedilen savaşların sonucunda yaşanan toprak kaybı ve ekonomik buhran sonucu oluşan zihni yapılanmanın yansımasını görürüz. Devlet yönetiminde ve halkla ilişkilerde vukua gelen karışıklık romanda bireyler arası ilişkilerde karşımıza çıkar. Bu minvalde halayık-sahip ilişkisi, Hıristiyan kadın Türk erkek aşkı, fahişelerle sürdürülen bohem hayat, yanlış batılılaşmaya çekilen dikkat vb. kavramlar

³⁴² C. Gariper, a.g.m., s.124-126.

devletin siyasi sahada yaşadığı karışıklığın sosyal hayata yansımalarıdır. Bunun yanında cumbaya çıktığında yahut sayfeye yerinde aniden görülen yarene aşık olma vakaları da devletin son baharında yaşadığı geçici, aldatıcı güneş huzmeleri olarak değerlendirilebilir.

4) Tanzimat romanı romantizm, realizm ve natüralizm etkisinde kalmıştır.³⁴³

5) Bilhassa Tanzimat'ın ilk dönem sanatçıları romanı toplumun ve devletin uygarlığa yetişebilmesinde bir araç olarak algılarlar.³⁴⁴

2.1.3.2. Servet-i Fünun Dönemi Türk Romanı

Tanzimat'ın birinci kuşağı olarak adlandırdığımız Şinasi-Namık Kemal-Ziya Paşa üçlüsünün edebiyatta başlattığı yenilik hamlesi, Hamit-Ekrem-Sezai Mektebi olarak adlandırılan ikinci kuşak mensuplarınca farklı istikamette yoluna devam etmiştir. Namık Kemal'in hürriyet yolunda gür sesi olan edebiyat anlayışı ikinci kuşak mensuplarınca içe dönük, bireysel ama estetik ivme arz eden bir mizaca bürünür. Servet-i Fünun sanatçılarını besleyen anlayış daha çok Hamit-Ekrem-Sezai Mektebi'dir. Dönemin siyasi koşullarıyla birlikte sanatçıların mizacının etkisi toplumun duygularına tercüman olup, devletin istikbali noktasında “*dip dalgası*” başlatacak bir anlayıştan oldukça uzaktır.

Talim-i Edebiyat yazarı Ekrem Bey'in genç edebiyatçıları üzerinde otorite sahibi olmakla birlikte Servet-i Fünun oluşumunun arka planında yer alan bir isimdir. *Abes-Muktebes* tartışmasından sonra Galatasaray (Mekteb-i Sultani) Lisesi'nden öğrencisi olan Tefik Fikret'i Servet-i Fünun Dergisi'nin başına getirerek (7 Şubat

³⁴³ Bkz. C. Kudret, a.g.e., s.25-28.

³⁴⁴ Bkz. Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, C.I, İletişim Yay., 22. Baskı, İstanbul 2010, s.11.

1896) burada yeni bir edebî mahfilin oluşmasını sağlaması Ekrem Bey'in Servet-i Fünun Edebiyatı'nın oluşumundaki etkisini göstermesi açısından önemlidir.³⁴⁵

Servet-i Fünun Edebiyatı mensuplarının romana gösterdikleri teveccüh şiir kadar olmasa da Türk romanının gelişimini hızlandıran, kendileşmesinde ufku genişleten bir yapıya sahiptir.

“Yazar kadrosunu Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit [1874-1957], Ahmet Hikmet [1870-1927] ve Safveti Ziya'nın [1875-1929] oluşturduğu Servet-i Fünun romanı; aşk, ölüm, kaçış ve yabancılaşma ana izlekleri üzerine kurulur. Dar bir sanatçı kadrosu ve kısa bir zaman dilimini (1896-1901) kapsayan bu dönem; ‘toplumdan kopuk’, ‘içe kapalı’, ‘dar bir çevreye tutuklanmış’ gibi, bazı haklı tespitleri içeren eleştirilere uğramasına rağmen, yenileşme sürecindeki Türk edebiyatını, özellikle anlatı türlerinde yeni ufuklara taşır. Daha önce ezberlenmiş klasik öyküleri anlata anlata öyküleme yeteneğini ve yaratma reflekslerini kaybetme noktasına gelmiş bulunan Türk sanatçıları, estetik bir kaygıyla yeniden metin üretmenin zevkine Servet-i Fünun döneminde ve onun oluşturduğu edebiyat ortamında varmışlardır.”³⁴⁶

“Türk edebiyatında gerçek roman Servet-i Fünun ile başlar.”³⁴⁷ **Halit**

Ziya Uşaklıgil (1868-1945) hem dönem romanında hem de Türk romanında önemli bir mevkide bulunur. Modern Türk romanını başlatan isimdir. Bu beyanda *Maî ve Siyah*'ı (1896) Türk romanının olgunlaşan ilk meyvesi olarak kabul etmek mümkündür. Ona keza;

“*Aşk-ı Memnu* (1899) Türk romanının en önemli eserlerinden biridir. Eserin konusu yaşlı bir adamla genç bir kadının evlenmesi ve evdeki genç çapkınla yaşanan yasak aşkın oluşturduğu, sade ve bilinen bir konudur. Ancak eserdeki bütün kişilerin işleniş, ayrıntıların zenginliği, tasvir ve tahliller bu romanı emsalsiz kılar.”³⁴⁸

Mehmet Rauf (1875-1931), Halit Ziya'nın teşvikiyle edebiyat dünyasına giren bir yazardır. *Eylül* (1900) “psikolojik realizmin başlangıcı sayılabilecek bir

³⁴⁵ Ramazan Korkmaz, “Servet-i Fünun Edebiyatı”, *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000*, Editör: Ramazan Korkmaz, Grafiker Yay., Ankara 2009, s.131-138.

³⁴⁶ R. Korkmaz, a.g.m., s.157.

³⁴⁷ İ. Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyete (1839-1923)*, Dergah Yay., 5. Baskı, İstanbul 2010, s.327.

³⁴⁸ İ. Enginün, a.g.e., s.345-346.

eserdir.”³⁴⁹ Cevdet Kudret Eylül’ü “*ruh çözümlemesi romanı*” olarak kabul eder.³⁵⁰

Servet-i Fünun romanının karakteristiğini oluşturan başlıca özellikleri şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

1) Servet-i Fünun dönemi usta romancıların yetişmesi bakımından önemlidir. Dönem romanının en belirgin özelliği yazarlarımızın epik anlatı geleneğinin olay üzerine kurulu yapısından, karakterin ön planda olduğu, karakterin yapısına göre olayın şekillendiği bir yapının benimsenmesidir. Karakter anlayışında vücuda getirilen bu yenilik romanın tekâmül içerisinde olduğu ve romanımızın bireyin iç âlemine inen psikolojik tahlillere yönelmesi açısından sevindiricidir. Zira gerçek benin olduğu iç âlemin romancılarımız tarafından keşfedilmesi romanı farklı mecralara sürükleyecek ve gelişmesine ivme kazandıracaktır.

2) Bu dönem romanında vaka yazarın bakış açısından ziyade karakter merkezli yapıdadır. Yazar kendini gizlemesini bilmiştir. Ayrıca romanda bireyin iç çatışmalarına yer verilerek bireyin toplumsal değerleri fazla da önemsemeyip kendi benini ifade etmesine şahit olunur. Dönem itibariyle geri kalmışlığın, köhneliğin hüküm sürdüğü Doğu kültürüyle modern anlayışın her sahada egemen olduğu Batı kültürü arasında kalan Servet-i Fünun romancıları yaşadıkları kimlik bunalımının menfi tesirlerini beşerî hayata yansıtırlar. Bu yansımanın çarpık ilişkilerini *Aşk-ı Memnu*’nun Bihter-Behlül-Nihal yahut *Eylül*’ün Suad-Süreyya-Necip ilişkisinde görmek mümkündür.

3) Servet-i Fünun romancıları realizm ve natüralizm akımlarından etkilenmişlerdir. Bu etki insanın varlığını müstakil oluşturmadığı, genetik

³⁴⁹ Mehmet Törenek 74’ten naklen R. Korkmaz, a.g.m., s.158.

³⁵⁰ Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman, 1859-1910*, C.1, Dünya Yay., İstanbul 2004, s.236-237

yapısının, beşerî çevrenin insana etkilerinin olduğunu telkin eder. Böylelikle romanda var olan karakter ve mekân anlayışı tek yönlü değildir. Bilhassa mekân tasvirlerinde ayrıntının benimsenmesi insanın bu ayrıntıda yaşayan bir canlı olarak görülmesine sebep olur. Bu tasvir anlayışında önceki dönemde eseri süslemek maksadıyla benimsenen gereksiz anlatımlar değil; mekânın, karakterin daha iyi anlaşılabilmesi için gerekli olan tasvirlerdir.

4) Dönem romanında vakaların hâlâ İstanbul'da gerçekleşmesi romanımızın payitaht dışına çıkamadığının göstergesidir. Ayrıca roman karakterlerinin sosyal çevresi aile ile sınırlandırılmıştır. Vaka örgüsü dar bir çerçevede devam eder. Bu durum karakterlere has bazı özelliklerin genetik aktarımla devam etmesine sebep olacak; anne yahut babada görülen davranışların çocuklar tarafından yaşatılmasını sağlayacaktır. Veremden ölen annenin yıllar sonra kızının da aynı hastalıktan ölmesi (*Nemide*), abartılı hayatı benimseyip, heyecanı farklılıklarda arayan annenin -eleştirdiği halde- kızının da bu karaktere bürünmesi (*Aşk-ı Memnu*) bu beyandandır.

5) Dönem romanında ilgi çekici bir özellik olarak kızların anneleri, erkeklerin babaları ölmüştür. Bu durum “baba-kız/ anne-oğul” yaklaşması olarak karşımıza çıkar.

6) Servet-i Fünun romanlarında üç temel yönelim “aşk-kaçış-kötümserlik”tir.

7) Servet-i Fünun sanatçıları edebî dilin “havasa mensup” olması görüşündedirler. Bu durum Tanzimat sanatçılarının “safî Türkçe” anlayışından oldukça uzaktır. Arapça ve Farsçada dahi kullanımı yaygın olmayan kelimeler Fransızca kavramlarla birleştirilerek yeni kelime ve kelime grupları ortaya çıkarılır: Karha-i hayat (hayat yarası), Ra’şe-i bâride (soğuk titreyiş)... Bu durum romanda dilin

oldukça ağıdalı bir yapıya sahip olmasına sebep olur. Bundan dolayıdır ki Halit Ziya Cumhuriyet döneminde eserlerini birkaç defa sadeleştirmek mecburiyetinde kalır. Yeni kavram oluşturma, Türkçenin özne-nesne-yüklem söz dizimi kuralında Fransızcanın etkisiyle değişikliğe gitmeleri dönem sanatçılarının dilde farklılıklar meydana getirerek romanı edebî sahada mümtaz bir yere oturtma gayreti olarak değerlendirilebilir. Romanın dış ve iç özelliklerine dair bu tür yeniliklerin denenmesi romanımızın gelişmesi açısından müspet; dilde sadeliğin, anlaşılabilirliğin törpülenmesi açısından menfi tesirleri olduğunu kabul etmek gerekir.³⁵¹

2.1.3.3. Millî Edebiyat Dönemi Türk Romanı

II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte (1908) ortaya çıkan fikir özgürlüğü sonucu bir takım aydınlar, imparatorluğun yıkılışa doğru giderken son bir ümitle sarıldıkları Türk milliyetçiliği/Türkçülük düşüncesinin edebî sahadaki tezahürü “Yeni Lisan” hareketidir. Millî bir edebiyatın ortaya çıkması için millî bir dile ihtiyaç olduğu Ömer Seyfettin gibi aydınlar tarafından dile getirilir ve aydınlarımızın şarka veya garba doğru gitmeleri yerine öz benliklerinden bir edebiyat vücuda getirmeleri hararetle savunulur. Hülya Argunşah, Millî Edebiyatın tanımını şöyle yapar:

“1908 II. Meşrutiyetinin başlattığı dağılma, imparatorluktaki belirsizlik, arka arkaya gelen ve büyük kayıplarla sonuçlanan savaşlar dönemi Türk milliyetçiliğinin doğuşunu ve gelişimini hızlandırmış, nihayet imparatorluktan millî devlete doğru olan değişim kendisini ifade etmek için bir de edebiyat meydana getirmiştir. Bu edebiyat ‘millî edebiyat’ olarak adlandırılır.”³⁵²

³⁵¹ Bkz., R. Korkmaz, “Servet-i Fünun Edebiyatı”, *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000*, Editör: Ramazan Korkmaz, Grafiker Yay., Ankara 2009, s.163-166; Bkz., C. Kudret, a.g.e., s.167-172.

³⁵² Hülya Argunşah, “Millî Edebiyat”, *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000*, Editör: Ramazan Korkmaz, Grafiker Yay., Ankara 2009, s.191.

Recep Duymaz da Millî Edebiyatı tanımlarken dönemde gerçekleşen sosyal ve siyasi olayların edebiyata tesirini göz önünde bulundur:

“(…) Millî Edebiyat, Genç Kalemler Dergisi’nin çıkışıyla başlayan Balkan faciası, Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti’nin hazin yıkılışı, Mondros Mütarekesi’nin imzalanması ve Türk milletinin canını dişine takarak bu topraklarda var olmaya devam etme mücadelesine kalkıştığı acılı yılların edebiyatıdır.”³⁵³

Türk Derneği’nin kurulması (1908) ve Genç Kalemler dergisinin yayınlanmaya başlanması (1911) bu edebî devrin matbuat âleminde yavaş yavaş kendini hissettirdiği önemli adımlardır. Genç Kalemler dergisinin öncüleri Ömer Seyfettin, Ali Canip ve Ziya Gökalp’tir. Ömer Seyfettin derginin Yeni Lisan adındaki baş makalesini yazarak edebiyatta ne yapmak istediklerini ifade eder. Dilde sadeleşmenin gerekliliği, Türkçenin birçok açıdan yeterli bir dil olduğu bu makalenin ana konusudur.

Ziya Gökalp (1876-1924), millî düşüncenin oluşturulmasında birçok kişiyi etkileyen bir aydındır. Turancılık düşüncesinden zaman içerisinde daha gerçekçi olan Türk milliyetçiliğine doğru düşüncelerini yenilemesi sadece olayları romantik bakış açısıyla değerlendirmede gösterir. Genç Kalemler’de yayınlanan birçok makalesinin yanında *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak* (1918) ve *Türkçülüğün Esasları* (1923) kitaplarında düşüncelerini sistematik bir şekilde ifade eder. Millî Edebiyat devrinin önemli temsilcisi Türk hikâyeciliğinin önemli bir ismi olan **Ömer Seyfettin**’dir. (1884-1920) Yeni Lisan beyannameyle ismini duyurduğu gibi edebiyatımızdaki sarsılmaz yerini yazdığı olay hikâyeleriyle alacaktır. *Başını Vermeyen Şehit, Bomba, Kaşığı, Kızılelma*

³⁵³ Recep Duymaz, Türk Edebiyatı Tarihinde Millî Edebiyat Dönemi (1911-1923), 3F Yayınevi, İstanbul 2008, s.191.

Neresi?, *Pembe İncili Kaftan* gibi hikâyeleriyle tanınır.³⁵⁴ Bu edebî dönemde yetkin eserlerinin Cumhuriyet döneminde verecek olan **Halide Edip Adivar**, **Refik Halit Karay**, **Reşat Nuri Güntekin**, **Yakup Kadri Karaosmanoğlu** gibi roman alanında eser yazdıkları görülür. Şiir alanında ise **Ziya Gökalp**, **Mehmet Emin Yurdakul**, **Ali Canip Yöntem**, **Faruk Nafiz Çamlıbel**, **Midhat Cemal Kuntay**, **Yahya Kemal Beyathı**, **Mehmet Akif Ersoy** gibi isimler vardır.³⁵⁵

2.1.3.4. Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı

Cumhuriyet dönemi Türk romanı imparatorluk anlayışından millî devlete giden süreçte Cumhuriyet ideolojisi çerçevesinde tesis edilen bir edebî dönemdir. Osmanlı Devleti'nin bakiyesi yeni Türk devleti aracılığıyla yazarlarımız dikkatlerini asırlardır Türk milletinin var olma mücadelesi verdiği Anadolu coğrafyasına çevirme imkânı yakalarlar.³⁵⁶ Kurtuluş Savaşı olarak adlandırdığımız bu var olma mücadelesi sonrasında “(...) *Aydınlarımızın hepsinin üzerinde birleştiği bir hedef vardır; o da yeni bir Türk aydınlanmasını oluşturmak.*”³⁵⁷

Anadolu kadim tarih boyunca farklı kültürlerle kucak açtığı gibi, bu kültürlerin egemenlik mücadelesi sonucunda ortaya çıkan çatışmalarına da şahit olmuştur. Tarih boyunca devam eden ve gelecekte de devam etmesi muhtemel mücadele anlayışının artık Anadolu'nun alın yazısı durumuna geldiği aşikârdır. 20. asırda bu topraklarda verilen mücadele 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin

³⁵⁴ Hülya Argunşah, “Millî Edebiyat”, *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000*, Editör: Ramazan Korkmaz, Grafiker Yay., Ankara 2009, s.183-222.

³⁵⁵ Bkz., R. Duymaz, a.g.e., s.47-173.

³⁵⁶ Bkz., Osman Gündüz, “Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı”, *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000*, Editör: Ramazan Korkmaz, Grafiker Yay., Ankara 2009, s.399.

³⁵⁷ Alemdar Yalçın, *Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı, 1946-2000*, Akçağ Yay., 3. Baskı, Ankara 2011, s.91.

kurulmasıyla sonuçlanır. Siyasi açıdan Türk milletinin tarihe yeni bir bağımsızlık destanını hediye etmesi olarak kaydedilen bu mücadelenin en az ilk safhası kadar önemli, edebî kimliği olan ikinci safhası bulunmaktadır. Türk milleti için kutsal istiklal ülküsünün halde ölümsüzleştirilerek istikbale miras bırakılması edebî çalışmalarla mümkün olmuş, yeni tesis edilen devletin sosyal, ekonomik, kültürel hamleleri edebî çalışmalarda kendine yer bulmuştur. Böylelikle Türk aydını dikkatini Dersaadet'ten yoksulluğun, acının, gözyaşının kapısına, Ankara'ya yöneltir. Bu kapının arkası Anadolu'dur. 20. asır itibariyle Yunan mezalimini, Ermeni ihanetini, Fransız, İtalyan, İngiliz işgalini yaşayan mahrum, mazlum ama her daim mağrur olan Anadolu.

Bu minvalde Cumhuriyet dönemi Türk romanını hazırlayan evreyi anlayabilmek için 19. asrın son çeyreği ve 20. asrın ilk çeyreği arasındaki siyasi faaliyetleri, Osmanlının son çırpınışlarını ve de Anadolu yarımadasında verilen “*kutsal savaşı*” idrak edebilmek gerekir. Yazarlarımız millî devlet anlayışının da etkisiyle unutulmuş yahut onlarca dert arasında bir türlü sıranın kendisine gelmeyip unutulmak zorunda kalan Anadolu'ya bakacaklar; bu toprakların dili olup siyasi, iktisadi, içtimai imara edebî imarla yardım edeceklerdir.

Dönem romancıları Tanzimat'ın birinci kuşak yazarlarının başlattığı halka yönelme hamlesini gerçekleştirerek, eserlerinde Anadolu insanı anlatırlar.

*“Artık geçmişe özgü, toplumdaki kopuk, toplum sorunlarıyla bütünleşmemiş roman, konularını doğrudan halkın içinden alır. Feminizm, bilgisizlik, kızların/kadınların okutulması ve eğitilmesi, yozlaşma, Batılılaşma, modernizm gibi Tanzimat'tan beri süregelen birincil izlekler, yerlerini daha güncel ve Cumhuriyet ideolojisiyle uzlaşan yeni insana özgü, yeni değerlere, yeni bakış açılara ve yeni izleklere bırakırlar.”*³⁵⁸

³⁵⁸ O. Gündüz, a.g.m., s.399-400.

Anadolu’da devlet öncülüğünde başlatılan bayındırlık hizmetleri, romancılarımızın da Anadolu’yu keşfeden bir anlayışla bu kervana katılmalarını sağlar. Yeni Türk devletinin millî ülküleri istikametinde başlatılan aydınlanma hamlesi dönem romanlarında,

*“Cumhuriyet’in yükselen değerleri olan milliyetçilik, uygarlaşma, hurafelere çağdaş değerlere karşı çıkma, ulus olma bilincinin uyandırılması...”*³⁵⁹

gibi ana yönelimler kendine yer bulur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika-Rusya arasında baş gösteren soğuk savaş ve ülkemizde 27 Mayıs/12 Mart/12 Eylül gibi askeri müdahalelerin yaşanması dönem romanın farklı vaka örgülerinde gelişim seyrini sürdürmesini sağlar.

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte yaşanan ekonomik buhran neticesinde köyden kente göçün hızlanması, köyün ve köylünün romanda konu alınması bu döneme tesadüf eder.

1946 sonrası dünyanın iki kutbunu teşkil eden Amerika ve Rusya arasındaki üstünlük mücadelesi tarihe “soğuk savaş” olarak girmiştir. İki devlet arasındaki bu mücadele ülkemizde ideolojik buhranların zihinlerde egemen olduğu, vatan evlatlarının kutuplaştığı/kutuplaştırıldığı bir hâl almasına sebep olur. Çok partili siyasi hayata geçiş arzu edilen hoşgörü ortamı yerine çatışmaların yaşandığı bir süreç olarak karşımıza çıkar.

“Demokrasi ile gelen çok seslilik, romancılara yeni ufuklar açması beklenirken, bir yanda milliyetçilik akımı ile beslenen geleneksel değerler; öte yanda değişim sürecinin gereği olan çalışanların sorunları, eğitim kurumları, sendikalaşma, emek sermaye ilişkisi, kent insanının geçirdiği sarsıntılar, sosyal hayatın içinde yer alan kadın ve kadının sorunları, geçim kavgası, gecekondu hayatı ve toplu yıkımlar, halktan kopuk aydın, dinin siyaset malzemesi olarak kullanılması, suçlu olarak doğanlar ve suça itilen insanlar, toplumla uzlaşamayanlar... gibi birtakım

³⁵⁹ O. Gündüz, a.g.m., s.400.

yeni konular/ sorunlar, ideolojik kutuplaşmalara rağmen romanımızı beslemeye devam eder.”³⁶⁰

Mehmet Önal’ın Yeni Türk Edebiyatı dönemini “*En Uzun Asrın Edebiyatı*” olarak nitelendirmesi; halen içerisinde bulunduğumuz bu dönemin dinamik, kendini yenileyen, gelişime açık yapısını ifade açısından önemli bir adlandırmadır. Cumhuriyet dönemi Türk romanı Yeni Türk Edebiyatı’nın özünde barındırdığı değişim özelliklerini en iyi yansıtan edebî türdür. Dönem romanlarında farklı ana yönelimlerin kullanılması, verilen eserlerin durağan bir düşüncede ve yapıda olmadığına göstergesidir. Cumhuriyet dönemi Türk romanının hali hazırda ilerleyen, gittikçe genişleyen bir yapıda bulunması hasebiyle edebiyat tarihçileri tarafından dönem; “*1923-1950 arası Türk romanı*”, “*1950-1980 dönemi Türk romanı*”, “*1980 sonrası Türk romanı*” olarak üç bölümde ifade edilir. Detaylı tasnifler yapılmakla birlikte dönemin roman anlayışını ve romanın gelişim evresini ana hatlarıyla ifade edebileceği düşüncesiyle ve çalışmanın sınırlılıkları doğrultusunda bu tasnif kâfi görülmüştür. Tasnif başlıklarında dönem yazarlarının sanat anlayışlarını yansıtan, ün kazanmalarında önemli yeri olan birkaç eser isminin verilip kısaca roman anlayışlarına değinilecektir.

2.1.3.4.1. 1923-1950 Arası Türk Romanı

Cumhuriyet dönemi romanının temelinde Halide Edip, Reşat Nuri, Yakup Kadri, Peyami Safa gibi ilk eserlerini Cumhuriyet’ten önce veren isimler bulunur. Bu yazarların bir nevi kuruculuk görevi ifa ettiklerini söylemek mümkündür.

³⁶⁰ O. Gündüz, a.g.m., s.402.

Halide Edip Adıvar'ın (1884-1964) yazarlığı II. Meşrutiyet yıllarına dayanır. Bu dönemde yazdığı romanlar Osmanlıda kadının durumunu ele alan feminist bakış açısıyla yazılmış eserlerdir. Millî Mücadele, Halide Edip'in gerçek kimliğini bulduğu dönüm noktasıdır. Bu süreçte üstlendiği rol “*ülkü kadını*” vasfıyla açıklanabilir. Halide Edip, cephede onbaşı rütbesiyle hizmet ederken, halkın arasında ve romanlarında mağrur bir “Paşa” gibi hareket eder. *Ateşten Gömlek, Vurun Kahpeye* (1926) romanları Kuvayı Milliye ruhunu farklı bir deyişle Anadolu'nun dirilişini anlatan kıymetli çalışmalardır. Halide Edip hem mensubu olduğu kültüre hem de Batı medeniyetini çok iyi bilen, millî kimliği aracılığıyla evrensel olabilmenin mümkün olduğunu gösteren, özlenen bir kadın tipidir. Bu minvalde;

“*Sinekli Bakkal* (1935) romanı, hayata daha geniş bir bakış açısından bakarak, mazinin değerlerini yeniden keşfetme ve yaşanan hayatta onların yerini arama çabası olarak yorumlanabilir.”³⁶¹

İnci Enginün, Halide Edip ve Yakup Kadri'ye dair şu tespitte bulunur:

“*Aslında Türk milletinin yaşadığı ateşten günleri sadece yaşamakla kalmayarak kalemiyle tespit eden ve sonraki nesillere bütün canlılığıyla aktarabilen Halide Edip, Yakup Kadri gibi yazarlarımızın varlığı milletimiz için de bir şanstır.*”³⁶²

Reşat Nuri Güntekin (1889-1956) tercüme ve tefrika romanları bulunan bir yazardır. Romanlarında hayata ayna tutan, küçük bir ayrıntıyı ustalıkla işleyebilen bir kalemdir.

“*Köylü, çiftçi, küçük memur ve aydın günlük geçim derdindeyken, bunların kaderiyle meşgul olan öğretmen, doktor, asker gibi meslek mensubu aydınlar hem onlar için geçim derdindedirler, hem de onların hayatında kurtarıcı rol oynarlar. Onların hikâyeleri yazar için Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki imkânsızlıkları ve idealizmi anlatma vasıtası olur.*”³⁶³

³⁶¹ İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yay., 7. Baskı, İstanbul 2006, s.253-254.

³⁶² İ. Enginün, a.g.e., s.249.

³⁶³ İ. Enginün, a.g.e., s.260.

Edebî camiada ünlenmesini sağlayan 1922’de yazdığı *Çalığı* aynı zamanda Cumhuriyet döneminin ilk romanı olma ayrıcalığına sahiptir. Feride karakterinde ülkücü bir öğretmen Anadolu toprağına eğilerek, Anadolu insanının sıkıntılarına ortak olur. Yazarın diğer önemli eseri 1930 yılında yazdığı *Yaprak Dökümü*’dür. Batılılaşmayı anlamada ve tatbik etmekte karşılaşılan yanlışlar, Türk aile yapısını, beşerî hayatı ne derece yıpratılabileceğini eser aracılığıyla okuyucuya aktarılır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889-1974) ilk romanı *Kıralık Konak*’ta (1920) cemiyetin kültürel dokularında var olan menfi değişikliğe dikkat çeker. Bilhassa cemiyet mefhumunun temelini teşkil eden aile kurumunda, çekirdekleşen ailelerin bireyselleşen düşünceleri bu romanda işlenir. *Kıralık Konak* başka bir deyişle aile mefhumunun çöküşünü anlatan bir romandır. Bu aile ne yazık ki Osmanlı Devleti’nden başkası değildir.

Yaban (1932) romanı Ahmet Celal karakterinde Türk aydınının Anadolu’ya olan ‘yaban’lığı üzerinde duran, Anadolu insanını ve onun hayat anlayışını anlamadan anlamlandırma gafleti gösteren ana yönelim üzerine kurulur. Bu hususta Yakup Kadri’nin Anadolu insanına bazen yanlış yerden bakması dolayısıyla yanlış değerlendirmeler yaptığını da belirtmek gerekir. Onun romanları;

*“İkinci Abdülhamid döneminden çok partili hayata geçtiğimiz 1950’li yıllara kadar yaklaşık seksen yıllık dönemde Türk toplumunun geçirdiği yapısal değişiklikleri, önemli kavşak noktalarını birbirini bütünler biçimde ele almış, eleştirel bir dikkatle incelemiş, kaybolan değerlerin hüznünü verirken, idealist kişileri vasıtasıyla aydınlık Türkiye’nin izlemesi gereken yolu da işaret etmiştir.”*³⁶⁴

Peyami Safa’nın (1899-1961) romanlarında;

“Cumhuriyet sonrası meydana gelen köklü değişimleri tam içine sindirememiş ya da özümseyememiş, yerleşmiş inançları ile yeni değerler arasında bocalayan Türk

³⁶⁴ O. Gündüz, a.g.m., s.410-411.

insanının geçirdiği sarsıntıyı ve bu sarsıntı ile birlikte ortaya çıkan çatışmaları işler.”³⁶⁵

Safa'nın Türk romanı için yenilik olan “*bilinç akımı, iç konuşma*” gibi teknikleri eserlerinde kullanması romancılığımız açısından onu önemli bir mevkiye getirir. Kendi yaşamışlıklarını eserlerinde sezdirmeden, ustaca işlemesi romancılığının önemli taraflarından biridir. *Fatih Harbiye* (1931), *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* (1930), *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* (1939) ve son romanı *Yalnızız* (1951) Peyami Safa'nın sanat anlayışını aksettiren eserler arasındadır. *Yalnızız* aydın kişiliğin (Samim) iç âleminin kelimelerde vücut bulmasıdır.

*“Yalnızız romanının genel yapısı yalan-gerçek, mana-madde, iyi-kötü, ütopya-gerçek, duygu-akıl vs. gibi zıt kutuplar üzerine oturmakta ve bu durum, romana 'felsefi' bir derinlik kazandırmaktadır.”*³⁶⁶

Osmanlıdan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde bir ailenin içinde bulunduğu olumsuzluklar, buhranlar psikolojik tahlillerle ortaya konulur. Osmanlı kültüründen uzak olan bu aile, Batılı değerlerle yaşamaya devam ederken aslında yalnızlıklarının farkına varamayan bir sürece girdiklerini fark edemezler. Bu eserde Peyami Safa, Türk romanında bir ilk olan Simeranya ismini verdiği düş ülke kavramını kullanmıştır.

Refik Halit Karay (1888-1965), Milli Mücadele aleyhinde yazdığı yazılardan dolayı “Yüzellilikler” diye tarihe geçen grup arasındadır. Millî Mücadele yıllarındaki var olma hamlesine destek vermeyen hatta engellemeye çalışan bu grup, savaş kazanıldıktan sonra yurt dışına sürgüne gönderilmiştir. Refik Halit'in uzun yıllar yurt dışında kalması, memleket hasretiyle dolu yüreğinin izlerini eserlerinde görmemizi sağlar. Eserlerinde yalın, canlı, ironili bir anlatımı benimsemiştir. Hikâyelerinde yakaladığı başarılı anlatımı ne yazık ki romanlarına

³⁶⁵ O. Gündüz, a.g.m., s.415.

³⁶⁶ Mehmet Tekin, *Romancı Yönüyle Peyami Safa*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999, s.253.

yansıtamamıştır. Yurt dışında bulunan Osmanlı hanedanı ve sürgünde bulunan diğer kişilerin mücadelelerini anlattığı *Sürgün* (1941) ve ünlenmesinde pay sahibi olan *Bugünün Saraylısı* (1954) gibi eserleri mevcuttur.

Abdülhak Şinasi Hisar (1888-1958) gönlünde beslediği engin mazi özlemiyle eserlerini kaleme alan bir yazardır. Onun eserlerini okurken bir müzede gezercesine canlılığın içerisinde bulunur, maziyle barışık bir mizaca bürünürsünüz. Romanlarında yakın çevresine yer vermesi ve İstanbul kültürünü yansıtan mekânları iyi kullanması ayırt edici özellikleri arasındadır.

Aka Gündüz (Enis Öksüz) (1886-1958) yazdığı tezli romanlarda millî asabiyeti ve toplumsal bozuklukları işleyen bir yazardır. Yazar, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni muasır noktaya taşıyacak, inkılapları tatbik edecek gençleri eserlerinde karakter olarak işler. Eserlerinde dağınık bir anlatımı benimsemesi eleştirilen tarafları arasındadır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar, Tanzimat’ın ikinci döneminde eser vermeye başlayan, bu durumu Cumhuriyet döneminde de sürdüren üretken bir yazardır. Toplumunu çok iyi tahlil eden gözlemci bir yapıya sahiptir. Halk edebiyatına dair unsurlara eserlerinde sık sık yer vermesi, roman anlayışının temelinde bulunur. Gürpınar, “*avam için edebiyatı*” savunması hasebiyle toplumun her kademesinden olan insan eserlerinde kendine yer bulur.³⁶⁷ İnsanların neredeyse iman derecesinde bağlı olduğu batıl itikatları/hurafeleri romanlarında kullandığı pozitivist bakış açısıyla değiştirmeyi amaçlar. Onun toplumsal değerlere karşı takındığı alaycı tavır “*popüler halk romancısı*” olarak anılmasını sağlamıştır. Bilhassa insanın iç âleminde kadın-erkek ilişkisine, aileye, aşka dair beslenen

³⁶⁷ Mustafa Ayyıldız, Hüseyin Rahmi’nin “*halk romancısı*” olarak ön plana çıkmasının yersiz bir durum olduğunu, onun halkın özünde beslediği samimi anlayışın neticesi olan saf bakış açısıyla içten içe alay ettiğini belirtir. Bkz., Mustafa Ayyıldız, *Roman, Tanım-Tarihçe-Teknik*, Akçağ Yay., Ankara 2011, s.71.

duyguların *Sevda Peşinde* (1912) romanında, görüldüğünden çok farklı olduğu üzerinde durur.

Halide Nusret Zorlutuna (1901-1984) Cumhuriyet’le birlikte bilgisiyile, görgüsüyle Anadolu’yu aydınlatacak irfan ordusunun bir neferidir. Uzun yıllar Anadolu’nun muhtelif yerlerinde babası aracılığıyla bulunması ve Türkçe öğretmenliği yapması, bu toprağın insanını daha yakından tanımasını sağlamış, eserlerinde “*meselenin şuuruna eren*” hizmet aşıklarını çok güzel işleyebilmiştir. Hatıraları noktasında *Benim Küçük Dostlarım* (1977) ve *Şişli Geceler* (1922) önemli eserleri arasındadır.

Sâmiha Ayverdi’nin (1905-1993) eserlerinde geçmişin göz kamaştırıcı Osmanlı medeniyetine taşıdığı derin özlemi ve bu özlem neticesinde oluşan ıstırabı hissetmek mümkündür. Yazar kişiliği yanında memleketin ilim-irfan hayatına nüfuz edebilmek, bu doğrultuda çalışmalar yapabilmek Sâmiha Ayverdi’de mukaddesata bağlılığın tezahürü olarak karşımıza çıkar. Doğu mistisizmini tarihî romanlarıyla çok güzel ifade eder. *Mesihpaşa İmamı, İbrahim Efendi Konağı* (1964) önemli eserleri arasındadır. *İbrahim Efendi Konağı* dönem romanları içerisinde önemli yere sahiptir. İbrahim Efendi’nin ölümüyle konağın sahibi kâhya olur. Böylelikle İbrahim Efendi’nin kızları ortada kalır.

“*İstanbul’da nice örnekleri yaşanmış olan konakların el değiştirmesi romanımızda da işlenmiş, bazılarında konağın çöküşü devletin çöküşü (Kiralık Konak), bazılarında sermayenin el değiştirmesi (Miras) olarak yorumlanmıştır.*”³⁶⁸

Yazar romanlarının dışında, kaleme aldığı tarihî eserleriyle fikir adamı hüviyeti taşıyan bir yazardır.³⁶⁹

³⁶⁸ İ. Enginün, a.g.e., s.292.

³⁶⁹ Bkz., O. Gündüz, a.g.m., s.399-447; İ. Enginün, a.g.e., s.246-294.

Memduh Şevket Esendal (1884-1952) daha çok hikâyeleri ile edebiyat dünyasında ünlenen bir yazardır. Yazara romancı vasfını kazandıran ise 1934 yılında yazdığı “*otobiyografik karakterli*” *Ayaşlı ve Kiracıları* adlı eseridir.

“*Türk toplumunun yaklaşık bir asırdır içinde yaşaya geldiği kıymet hükümlerindeki çözülme, bozulma ve yozlaşma vetiresinin 1930’lu yıllarda ferdi, aileyi, dolayısıyla toplumu hangi noktalara sürüklemiş olduğunu dikkatlere sunma gayretlerinin romanıdır. Geçiş dönemi toplumundan alınmış bir kesit üzerinde yoğunlaşan eser, Cumhuriyet Türkiye’sindeki yeniden yapılanma sancılarını sezdirmenin yanında, sağlıklı bir dirilişin vücut bulmakta olduğu müjdesini de bünyesinde taşır.*”³⁷⁰

Cumhuriyet Dönemi Türk romanının 1923-1950 yılları³⁷¹ arasında yazdıkları eserlerle kendilerinden sonra gelenlere ufuk genişliği sağlayan, Türk romanına yeni ana yönelimler hediye eden temel yazarlar hakkında yukarıda ana hatlarıyla bazı bilgiler aktarıldı. Bu dönemde birçok eser veren oldukça fazla yazarımız bulunmasına rağmen bunlar genel itibariyle yazdıkları dönemde iltifata mazhar olup romana ana yönelim, vaka gibi hususlarda fazla bir yenilik getiremeyen yazarlardır. “*Popüler halk romanı*” olarak adlandırdığımız bu eserlerin dönemlerinde geniş bir kitle tarafından takip edilmesini okuyucuda uyandırdığı geçici heveslerin bir yansıması olarak kabul etmek mümkündür.

2.1.3.4.2. 1950-1980 Arası Türk Romanı

1950-1980 yılları arası Türkiye’de çok partili siyasi hayata geçiş (1946, Demokrat Parti’nin iktidara gelişi 1950), 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül gibi askeri müdahalelerin yaşandığı zaman aralığıdır. Siyasi hayatta gerçekleşen bu dönüm noktalarının haricinde, Türkiye’nin Rusya’nın nüfuzundan korunma yolları aradığı, bu suretle Batı’ya daha da yakınlaştığı bir dönemdir. Nitekim Kore

³⁷⁰ İsmail Çetişli, 109’dan naklen O. Gündüz, a.g.m., s.445.

³⁷¹ 1923-1950 yılları arasındaki popüler halk romancıları ve eserleri için bkz., O. Gündüz, a.g.m., s.420-423.

Savaşı sonrası Türkiye'nin NATO'ya alınması (1952) Batı yakınlaşmasının fiili yansımalarından biridir. Batı kültürünün yansımaları bedenlerden beyinlere sirayet etmiş, köyden kente göç hareketleri ivme kazanmış ve ortaya gitgide köküne yabancı, ondan uzaklaşan bir Türkiye ve Türk insanı profili çıkmıştır. Türk romanının ilk evrelerinde tercüme ve taklit sonucunda oluşan acemiliği sindiremeden telif eser verme çarpıklığı, 1950-1980 arasında toplumsal hayatta ve insanımızın beyninde kendine yer bulacaktır. Siyasi ve fikri hayatta bu çarpıklıklar vuku bulurken, Türk romancısı 70-80 yıl öncesine nazaran "kendi" olma yolunda özgün çalışmalar ortaya koymaya başlar. Türk romanının kısa sürede geldiği noktada şüphesiz Anadolu coğrafyasının dur durak bilmez mücadeleci yapısı ve Türkiye'de gerçekleşen siyasi hareketlenmelerin büyük payı vardır.

Zaman zaman konu bulmakta zorluk çeken Türk romancısı köy romanlarıyla bu sıkıntılı süreci geçmeye çalışmıştır.

*"Artık Anadolu/taşıra/kasaba/köy, tüm sorunlarıyla, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yaşam tarzıyla, feodal düzeniyle yoğun olarak romana girer ve 70'li yıllara kadar romanların birincil kaynağı olur. Çok partili yaşama geçişte ortaya çıkan tikanlıklar, sorunlar ve bu sorunların Anadolu'ya taşraya yansımaları, iç göç, partizanlık, parti kodamanlarına sırtlarını dayayıp kasaba halkını köylüyü sömüren eşref, dönemin fikir akımlarıyla beslenen ağa-köylü, fabrikatör-işçi, amir-memur arasındaki çatışmalar... dönem romanlarının konularını oluşturur."*³⁷²

1950'li yıllar itibariyle yazarlarımızın köye yönelmesini hazırlayan önemli sebeplerden biri de Köy Enstitüleri'dir. Genel itibariyle Köy Enstitüsü kökenli olan bu yazarlar Cumhuriyet köylüsünün içinde bulunduğu mahrum vaziyeti, bizzat görev yapmak üzere gönderildikleri köylerde, kasabalarda görmeleri, Ankara'da yahut İstanbul'da Anadolu'ya dair anlatılan efsanelerden ziyade daha

³⁷² O. Gündüz, a.g.m., s.448.

gerçekçi romanlar yazılmasını sağlar. Bu yazarların eserlerinde köyü ve köylüyü konu edinmelerinin sebebi olarak yetiştikleri ortam olan Köy Enstitüleri'ne bakmak gerekir. Okul yerleşkesi içerisinde meyve bahçelerinin, sebze tarlalarının, ekmek fırınının, kümesin, mandıranın; bunların yanında tiyatro salonlarının, mütevazı müzenin, bu mütevazılığa inat büyüklükte kütüphanenin ve en önemlisi bu imkânlarla ruh veren öğretmenlerin bulunması eğitim-öğretim açısından önemli bir yere sahiptir. Bu okulların ortamını kelimelerle ifade etmek çok zor olsa da öğrencilerin nasıl bir eğitim kurumunda yetiştiklerini tahmin edebilmek güç olmasa gerek. Öğrenciliklerinde böyle bir havayı teneffüs eden yazarların eserlerinde Anadolu'ya yer vermeleri, bu toprakların sorunlarını işlemeleri gayet doğal bir durumdur. Bu minvalde köy romanının temelinde Köy Enstitüleri'nin sağladığı fayda daha iyi görülmektedir. Köy romanlarının en büyük eksiği İnci Enginün'ün deyimiyle yazarların “köylüyü fert olarak ele alma[maları], kalıp fikirlerin ardından onları kuklalara çevir[meleridir].”³⁷³ Zamanla yazarların “köy edebiyatını” Marksist ideoloji çerçevesinde değerlendirmeleri köy olgusunun, köylünün hayatının sloganlaşan ideolojileri ifade etmede aracı konuma gelmesine sebep olur.

1950-1980 arasında Türk romanının gelişmesinde büyük fayda sağlayan edebî dergilerden bahsetmek gerekir. Bilhassa Servet-i Fünun döneminde edebiyat dergiciliği gelişmeye başlamış, sonraki dönemlerde bu gelişim istikrarlı bir biçimde yoluna devam etmiştir. 1950'li yıllarla birlikte edebiyatçılarımız sadece edebî eser verme uğraşısıyla yetinmeyip edebî gelişmelere, yeni kalemlere kapı aralayacak; romanda, hikâyede, şiirde ufuk açacak tartışmalara, tefekkürün ocağı

³⁷³ İ. Enginün, a.g.e., s.326.

görevini çok iyi ifa eden dergi yayıncılığına önem vermişlerdir. Bu dergilerin bazıları ideolojik kutuplaşmanın sözcüsü gibi hareket etse de Türk edebiyatında zamanla ilmî tartışmaların kalitesini yükseltmeleri açısından edebiyat tarihimizde önemli bir yere sahip olduklarını belirtmek gerekir. *Varlık, Akbaba, Dergah, Türk Edebiyatı, Hisar* gibi birçok edebî dergi bu dönemde faaliyet göstermeye başlar. Yazar yahut şairlerin birçoğu edebî dünyadaki ilk adımlarını bu dergiler aracılığıyla atma imkânını yakalarlar.

Dönemin roman anlayışını yansıtan, romanda farklı yönelimleri deneyen başlıca yazarlar şunlardır:

Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962) Türk romanına kendine has üslubu ve bakış açısıyla farklı bir soluk getiren yazardır. Şairliğindeki üslubu romanlarında şiirsellik olarak kendini hissettirir. Tanpınar yaşadığı dönem itibariyle taraf olmaktan çok taraf olanların iç âlemine, bireyin sorunlarına eğilmesi hasebiyle roman anlayışının farklılığını ortaya koyar. Tanpınar'da millî hasletlere duyarlı yapının oluşmasında hocası Yahya Kemal'in payı yadsınamaz.

*“Zengin hayal gücü, geniş kültürü, edebiyatın yanı sıra resim, heykel, müzik gibi sanat eserlerini tanınması ve tatması, ayrıca zengin hayal gücünü hiçbir zaman gerçeğin şartlarını unutturacak kadar fantezilerinin emrine vermemesi, sanatının anahtarını teşkil eder.”*³⁷⁴

Huzur (tefrika 1948, 1949), *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* (tefrika 1954, 1962) gibi önemli romanların sahibi olan Tanpınar; Ankara, İstanbul, Bursa, Konya ve Erzurum'u anlattığı *Beş Şehir* (1946) adlı denemesinde bu alanda da yetkin bir kalem olduğunu ispatlamıştır. *Huzur* romanının Türk edebiyatının dönüm noktalarından birini teşkil etmesinde Tanpınar'ın geleneğe bağlı anlayışının etkisi büyüktür.

³⁷⁴ İ. Enginün, a.g.e., s.310.

*“Huzur, romanda insanın, sosyal ve siyasal değişmesinin ve kültür değişmelerinin büyütecinden görünüşüne dayanıyordu. Çünkü Tanpınar, 600 yıllık bir Osmanlı geleneğinden çıkan aydınlarımızın akşamdan sabaha uygarlık ve kültür değiştiremeyeceklerini anlamıştı. Bunun bir bedelinin ve insan üzerindeki etkilerinin ele alınması gerektiğini görmüştü.”*³⁷⁵

1960’lı yıllar Türk romanının “toplumcu-gerçekçi” çizgide ilerlediği bir zamandır. Yazarların eserlerinde toplumsal sorunlara yer vererek olması gereken ideal toplum yapısına dair çıkarımlarda buldukları görülür.

Attila İlhan (1925-2005) toplumcu-gerçekçi çizgideki şiirlerinin yanı sıra romancılığıyla da kendinden söz ettiren bir sanatçıdır. Dil hassasiyeti, millî tarih bilinci gibi mukaddesat içerisinde bulunan mefhumları eserlerinin kurgusunda işlemiş, bu istikamette bir edebiyat anlayışını benimsemiştir. Romanlarında daha çok yakın tarihte gelişen,

*“(…) Kurtuluş Savaşı’nı, çok partili hayata geçiş ve demokrasideki tıkanmaları, Kore Savaşı gibi yakın tarihimizi derinde sarsan sosyal ve siyasal olayları ele alan tezli romanlarıyla dikkat çeker.”*³⁷⁶

İlhan’ın romanlarında sonu açık bırakma özelliğini eserlerinin genelinde görmek mümkündür. Bu minvalde roman karakterlerinin kendine farklı bir romanda yer bulması Attila İlhan karakteristiği olarak bahsedebileceğimiz bir durumdur. İlk romanı *Sokaktaki Adam*’dan (1953) son romanı *Gazi Paşa*’ya (2005) kadar yazdığı romanlar içerisinde bilhassa yakın dönem tarihi olayları konu edindiği *Kurtlar Sofrası*, *Allah’ın Süngüleri* gibi romanlar yazarın tarihi romana farklı bir bakış açısı getirdiği eserler arasındadır.

Alemdar Yalçın, 1960’lı yılları Türk romanının “kavşak noktası” olarak niteler. Bunun sebebini dünya siyasetinde vuku bulan devletlerarası egemenlik mücadelesi (soğuk savaş) sonucunda ortaya çıkan sosyal, siyasal gelişmeler ve

³⁷⁵ A. Yalçın, a.g.e., s.283.

³⁷⁶ O. Gündüz, a.g.m., s.456.

İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) sonrasında devletlerin, toplumların 10 yılı aşkın bir süreyi toparlanmak, savaşın izlerini silmek olarak değerlendirilen temel iki başlık altında toparlar.³⁷⁷ Dünyada var olan bu tür siyasi gelişmelerin Türkiye'ye tesiri yukarıda ifade edilen kutuplaşmaları doğurarak Türk romanının ilerlediği mecrada farklı bakış açılarının, farklı duyarlılıkların etkisini sağlar. Bu yıllar Türk romanında köy odaklı yönelimlerin ideolojik bakış açılarıyla yeniden değerlendirilmeye başlandığı bir dönemdir.

*“(...) Köy konulu romanların genel şablonu üç ayak üzerine oturtulur. Birinci grubu yoksul ve cahil köylüler yani sömürülenler; ikinci grubu, ağa işbirlikçileri imam, muhtar, parti temsilcileri; üçüncü grubu ise bunlarla mücadele eden ya da bu kişilerin yanında yer alan ülkücü öğretmen, çağdaş değerlere inanmış kaymakam/ kasaba doktoru ve bazı bilge köylüler oluşturur.”*³⁷⁸

“Toplumcu-Gerçekçi Bakış” ile eser veren yazarlar “Sosyalist, Marksist, Komünist” ideolojiye bağlıdırlar. Bu yazarlar içerisinde ideolojik yanlılıkla eser verenler olmakla birlikte, Anadolu insanının içerisinde bulunduğu yoksulluk neticesinde oluşan mahrumiyeti insani duyarlılıkla işleyenler de bulunuyor.

Kemal Tahir (Demir) (1910-1973) toplum gerçeklerini çok iyi tahlil edip romanlarına yansıtmasını bilmiştir.

*“Türkiye'nin yaşadığı toplumsal değişim içinde köye ve köylülere özgü sorunlar; kadın-erkek ilişkileri; düğün, dernek, aile düzeni; batıl inançlar, kan davaları; köy içi soyluluk ve üstünlük mücadelesi, köye özgü çıkar çatışmaları, bozulmuş ahilik teşkilatının uzantıları, din ve töre baskısı, cinsel sapkınlıklar, kentteki köy kökenli gurbetçilerin gurbet duygusunu titizlikle işler.”*³⁷⁹

Kemal Tahir'i birçok köy romancısından ayıran onun “köy romanı”nı sadece Cumhuriyet'le sınırlamaması, Tanzimat'a hatta Osmanlının kuruluşuna kadar götürbilmesidir. *Esir Şehrin İnsanları* (1956), *Yorgun Savaşçı* (1965), *Devlet Ana* (1967) önemli eserleri arasındadır. *Devlet Ana*, *Bacıyan-ı Rum*, *Gaziyan-ı*

³⁷⁷ Bkz., A. Yalçın, a.g.e., s.21-23.

³⁷⁸ O. Gündüz, a.g.m., s.461.

³⁷⁹ Hulusi Dosdoğru, 128'den naklen O. Gündüz, s.462.

Rum, Abdalan-ı Rum örgütlenmesini Osmanlı Devleti'nin merkezine yerleştiren bir romandır.

Orhan Kemal (Mehmet Raşit Ögütçü) (1914-1970) hayatını kazanmak için senaryo da dâhil olmak üzere çok yazan bir kalemdir. Onun romanlarındaki karakterler hayat içerisinde her an karşılaştığımız sıradan kişilerdir. Ortalama gelirin altında olan bu insanlar hayatlarını seyyar satıcılık, dilencilik, boyacılık... yaparak idame ettirirler. Bunun yanında ağa-ırgat ilişkisinde ezilen köylü, patron-çalışan ilişkisinde sömürülen işçi Orhan Kemal'in toplumcu-gerçekçi çizgide işlediği karakterlerdir. Vaka örgüsünde devamlı taraftar bir tutum izlemesi eleştirilen tarafıdır. *Murtaza* (1952) ve *Bereketli Topraklar Üzerinde* (1954) ön plana çıkan eserleri arasındadır. *Bereketli Topraklar Üzerinde* üç köylünün iş bulmak için Çukurova'ya gelişlerini ve hayalleri uğrunda çektikleri sıkıntıları konu edinmiştir. Bu sıkıntılar o derece büyüktür ki bu üç kişiden İflahsızın Yusuf haricindekiler hayallerini gerçekleştiremeden öleceklerdir.

Yaşar Kemal (Kemal Sadık Göğçeli) (d.1922) eserlerinde masal, destan, halk hikâyeleri gibi sözlü gelenek ürünlerinden oldukça iyi yararlanan bir yazardır. Vakaların Çukurova'ya ait olması romanlarının genelinde karşılaşılan bir durumdur. *İnce Memed* (1955, muhtelif tarihlere 4 cilt olarak yayımlanır) yazarın tanınan eserleri arasındadır.

“*İnce Memed, 1955 yılında henüz kitap halinde basılmadan önce Varlık Yayınlarının Roman Armağanını kazanmış, yayımlandıktan sonra ise 23 dile çevrilmiştir.*”³⁸⁰

Yazarın folklorik unsurları çok iyi kullanarak ağalığa, haksızlığa, düzensizliğe başkaldıran İnce Memed karakterinde bir roman kurgusu meydana getirdiğini

³⁸⁰ A. Yalçın, a.g.e., s.135.

görürüz. İnce Memed kişiliğinde taşıdığı insani değerlerle diğer eşkıyalardan ayrılır. Onun; Abdi Ağa, Ali Safa Bey gibi toprak ağalarının düzenine açtığı savaş, devlet nezdinde meşruiyeti olmayan bir ilerleme kaydetse de, İnce Memed'in halk tarafından itibar gören bir konuma yükselmesine mani olamamıştır. Bu durumuyla *İnce Memed* romanı devlet otoritesinin olmadığı yerlerde otorite sahibi olmak isteyen menfi niyetli kimselerin düzen anlayışının sanki halk efsanelerinden çıkıp Çukurova'da mesken tutan, bu topraklara adalet dağıtan eşkıya İnce Memed karakterinde isyan hareketinin tesisi olarak ele alınabilir. İ. Enginün, Kemal'in eserlerinin genelinde benzer karakter ve tabiat unsurlarının anlatıldığını belirttikten sonra şöyle devam eder:

*“Sanki binlerce sayfayı dolduran tek bir ağa, tek bir eşkıya, tek bir kadın vardır. Halk şairlerini ve hikâyecilerini iyi bilen yazar, yer yer kendisi de şiirli bir dil kullanır. Ancak yine de bütünüyle bu eserler fazla geveze ve roman olarak gevşek bir yapıya sahiptirler. Yazar, en meşhur eseri olan İnce Memed'in kahramanının 1925-1938 arası Toros dağlarında dolaşan eşkıyalardan biri olduğunu eserinde açıklar. Edebiyatımızda öteden beri, fakirin koruyucusu, zorbalık karşısında dağa çıkmış yiğit eşkıya tipi mevcuttur. Yaşar Kemal gelenekte bulunan bu hazır konuyu kullanmıştır.”*³⁸¹

Samim Kocagöz'ün (1916-1993) romanlarının geneline “köylü-ağa, köylü-idare” çatışması damga vurur. Bunun yanında yörüklerin iskan sorunları, makineleşmeyle birlikte köylünün tutumu ve darbeler dönemini işleyen konular da yazar tarafından işlenmiştir. Kocagöz'ün romanları Söke İlçesi-Menderes Ovası çizgisinde gelişir. Birbirine bağlı olan *Bir Çift Öküz*, *Bir Karış Toprak*, *Yılan Hikâyesi* adlı romanları yerli halk, yörükler ve Balkan göçmenlerinin toprakla olan mücadelesini, ağalık anlayışını, DP-CHP çekişmesinin köylü üzerine yansımalarını bu eserlerde işler. *Mor Ötesi* (1986), *Eski Toprak* (1988) tanınan eserlerinden birkaçıdır.

³⁸¹ İ. Enginün, a.g.e., s. 340-341.

Kemal Bilbaşar (1910-1983) eserlerinde Yaşar Kemal gibi sözlü gelenek ürünlerinden faydalanması, güçlü doğa tasvirlerine yer vermesi eserlerine hâkim olan yapıdır.

*“Kemal Bilbaşar’ın romanlarında politik yaklaşım, kendi ifadesi ile masal ve destan dilini kullanarak halka ulaşma amaçtır. Bütün romanlarında ezen-ezilen arasındaki çatışmayı işleyen yazar, kendisini ‘halkın yazarı’ diye niteler.”*³⁸²

Bilbaşar’ın tanınmasında önemli bir yere sahip olan *Cemo* (1966) ve devamı *Memo* (2 c., 1968-69) adlı eserler Şeyh Sait isyanının yaşandığı dönemde Doğu Anadolu gerçeğini “ağa-köylü, ağa-memur” ilişkisi çerçevesinde anlatan aşk hikâyesi olarak karşımıza çıkar.

*“Tarih konularına yönelmek, romanın zaman ve mekân öğelerini geçmişe yerleştirmek, romancılarımızın 80 sonrası sıkça başvurduğu bir seçenek. Bir tarih dönemine ya da olayına yeni bir yorum getirmek genellikle çağdaş toplumsal ve siyasal konular karşısında söyleyecek sözü olmayı gerektiriyor.”*³⁸³

Cumhuriyet devri Türk edebiyatı tarihî roman bağlamında kıymetli yazarların yetiştiği bir dönemdir. Bu dönemden önce ve sonra birçok yazar tarihî roman yazmıştır. 1950-1980 arası Türk romanı içerisinde konusunu Anadolu’dan almakla birlikte eserlerinde Anadolu insanını birey olarak ele alan yazarlar da bulunuyor.

Cevat Şakir Kabaağaçlı (Halikarnas Balıkcısı) (1886-1973) ifade edilen yazarlar arasındadır. Yazdığı tarihi romanların yanında -*Uluç Reis* (1962), *Turgut Reis* (1966)- romanda ilk defa balıkçıların dünyasını işleyerek Türk romanına farklı bir ana yönelim hediye etmiştir. *Aganta Burina Burinata* (1946) Bodrum’da kaldığı dönemde yazdığı bir eserdir.

Tarık Buğra (1918-1994) yazdığı romanlarla edebiyatımızın mümtaz yazarları arasında kendine yer edinir. *İbiş’in Rüyası* (1970), *Küçük Ağa* (1963), *Yağmur*

³⁸² İ. Enginün, a.g.e., s.325.

³⁸³ Gürsel Aytaç, *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*, Gündoğan Yay., Ankara 1990, s.107.

Beklerken (1981) ve son romanı *Osmancık* (1983) ön plana çıkan eserleri arasındadır. *Küçük Ağa*, resmi tarih görüşünün dışında Millî Mücadele sonucunda kazanılan zaferde “*halk önderleri*”nin büyük olduğunu işleyen bir eserdir. Bu beyanda eseri Çolak Salih karakterinde bir milletin dirilişini anlatan destan nazarıyla değerlendirmek mümkündür. *Osmancık*, Osman Gazi’nin şahsında Osmanlıların oymaktan devlete gelişen süreci tarihi bilgiler ışığında anlatan bir eserdir.

Cengiz Dağcı (1920-2011) Türk romanında bahsedilmesi gereken önemli yazarlardan biridir. Kırım Türkü olan Dağcı, edebiyatımızda Yaşar Nabi Nayır ve Ziya Osman Saba’nın ilgisiyle yer edinir ve tanınmaya başlar. Eserlerini Türkiye Türkçesiyle kaleme alması Türkiye’de geniş bir okuyucu kitlesi tarafından takip edilmesini kolaylaştırmıştır. II. Dünya Savaşı’nın öncesinde yahut sonrasında kendisinin de bizzat yaşadığı olayları, savaşta Almanlara esir düşüşü, oradan kaçışı Dağcı’nın hayatının dramatik yönünü oluşturur. Şüphesiz bu dramın katmerleşerek hayatı boyunca devam etmesinde bir daha dönemediği Kırım’a olan özleminin büyük yeri vardır. Şahsında yaşadığı dramlar aslında Kırım Türklerinin Sovyet zulmü altında çektiği acılardır. Dağcı bunları edebî bir üslupla romanlarında işlemesini bilmiştir. Doğup büyüdüğü Kızıltaş köyü Dağcı’nın isteyip elde edemediği, bir türlü kutsal bir beldedir. Yaşarken Kırım’a dönmenin bir türlü mümkün olmaması, ne yazık ki vefatıyla gerçekleşecektir.

1950-1980 yılları ülkemizde ifade edildiği gibi mühim olayların yaşandığı bir zaman dilimidir. Bu durumun romana sunduğu hizmet yadsınamaz. 1970’lerle birlikte sanayileşmenin hız kazanması Türk romancısının dikkatini köyden kente çevirmesini sağlar. Bu yöneliş daha önce kentte ortaya çıkan sosyal dengesizlik

çevresinde gelişen bir anlayışı değil, kent insanının bireysel sorunlarını modern roman teknikleriyle işlemeye çalışan bir anlayıştır. Bu yıllarda Türk romanının ana yönelimleri arasında yurtdışına çalışmak için giden işçilerin hayatı, yoğun göçle kentlerde baş gösteren sorunlar, muhtıra ve darbelerle birlikte siyasi görüşlerin iyiden iyiye farklılaşması gibi konular bulunur.

Selim İleri (d.1949) bu dönemin önemli yazarları arasında bulunur. *Kırık Deniz Kabukları* (1993), *Cemil Şevket Bey*, *Aynalı Dolaba İki El Revolver* (1997) yazdığı bir çok romandan birkaçıdır.

“İstanbullu bir yazar olan Selim İleri yetiştiği dönemin İstanbullularının özlemi içinde yaşar. İstanbul’u çoktan unutulmuş, hayatımızın dışına atılan bir ayrıntıdan hareketle anar ve anlatır. Çocukluğunda evlerinde, dostlarında okuduğu nice dergi sayfasında adına rastladığı, yetiştikten sonra adlarının anılmadığını gördüğü için o yazarlar adına hayıflanan bir aydın olan Selim İleri, nesillerin bu yazarlara borçlarını hissettirmek ister gibi onları yeni baştan yorumlayan romanlar yazmıştır. Böylece 1950’lerin havasında, kaybolmaya başlayan eski zamanların son kalıntılarında sezdiği, gördüğü kişiler, dergiler, evlerin yanı sıra unutilan romancı ve hikâyeciler de onun konuları arasına girer. Sanatçı, anahtar veya aydın romanının örneklerini verirken okuyucu ve seyircinin duygularını da unutmaz.”³⁸⁴

Bunun yanında bu yıllar kaynağını İslam dini ve Türk kültüründen alan mukaddesat mefhumunun romanda işlendiği, bu alanda yetkin yazarların yetişmeye başladığı bir dönemdir. Nazan Bekiroğlu, İskender Pala, Sadık Yalsızuçanlar bu isimlerden birkaçıdır. Bu yazarların “İslami söylemi” eserlerine taşıyan yazarlardan farkı geleneği alışılmışın dışına çıkıp çağdaş bakış açısıyla, modern roman teknikleriyle ifade edebilme başarılarıdır.

Nazan Bekiroğlu (d. 1957) bilim insanı kişiliğinin yanında yazdığı romanlarla da dikkat çeken bir kalemdir. Onun eserlerinde asırlardır anlatılan konular farklı bakış açısı ve şiirsel üslubuyla yeni bir hüviyet kazanır. *Yusuf ile Züleyha* (2007)

³⁸⁴ İ. Enginün, a.g.e., s.369.

romanı aracılığıyla Bekiroğlu, Türk-İslam kültüründe asırlardır anlatılan Hz. Yusuf kıssasına Züleyha'nın penceresinden bakarak ele alır. *Lâ Sonsuzluk Hecesi* (2009), *Nar Ağacı* (2013) önemli eserleri arasındadır.

İskender Pala'nın (d. 1958) *Babil'de Ölüm İstanbul'da Aşk* romanı önemli eserleri arasındadır. Yazdığı *Şah ve Sultan* (2010), *Efsane: Bir Barbaros Romanı* (2013) gibi tarihî romanlarla dikkat çeker.

*“İskender Pala, geleneksel kültür malzemelerini yoğunlaştırılmış bir biçimde vermesi bakımından eleştirilebilir olsa da, geçmişi ve geleceği harmanladığı (...) ‘tezli’ romanında bir yandan küçümsenen, aşağılanan eski kültür ile genç kuşağı uzlaştırmağa çalışmış, bir yandan da maddenin tutsağı haline gelmiş olan günümüz insanına geçmişten aydınlık mesajlar ulaştırarak onları kaybettikleri üzerinde düşündürmeyi hedeflemiştir.”*³⁸⁵

Sadık Yalsızuçanlar (d. 1962) yazdığı eserlerle İslami geleneği çağın üslubuyla eserlerine taşır. *Yakaza* (1992), *Kerem ile Aslı* (2005) önemli romanları arasındadır. Yalsızuçanlar romanlarının yanında; hikâye, deneme-araştırma, söyleşi ve masal gibi edebî türlerde de eserler vermektedir.

1970’li yıllar “*Toplumcu-Marksist Söylem*” ile “*Ülkücü-milliyetçi Söylem*” çerçevesinde eserlerin verilerek 12 Mart ile 12 Eylül’ün roman aracılığıyla sorgulanmasının yapıldığı bir dönemdir. Bu beyanda eser veren başlıca yazarlar şunlardır:

Leyla Erbil'in (d. 1931-2013) eserlerinde dikkat çekici husus önyargıların yerine “*düşünce ve edebiyatın*” birleşimi sonucu çıkan bir anlayışın olmasıdır. Yazdığı eserlerde kadına ve sorunlarına duyarlılıkla eğilmesi, onun sorgulayıcı bir tavır kazanmasına sebep olacaktır. Böylelikle “*iç gerçeğin*” rahatlıkla ortaya çıkabilmesini sağlar. *Tuhaf Bir Kadın* (1971), *Mektup Aşkları* (1988) ve *Cüce* (2001) önemli eserlerinde birkaçıdır.

³⁸⁵ O. Gündüz, a.g.m., s.494.

Mehmet Eroğlu (d. 1948) “*Toplumcu-Marksist Söylem*”in karakteristiğini yansıtan yazarlardan biridir. Eroğlu, romanlarının her safhasında ideolojik söylemlerden kurtulmasa da toplumsal sorumluluğu edebî üslupla temsil etmesi ve kendini savunamayan yığınların sözcüsü olması eserlerinin geneline hâkimdir. *İssızlığın Ortasında* romanı 12 Eylül sürecinde yayımlanması engellenmiş ancak 1984’te okuyucuyla buluşabilen bir eserdir.

Emine Işın (Öksüz) (d. 1936) eserlerinin büyük çoğunluğuunda Evlad-ı Fatihan olarak adlandırdığımız Balkan Türklerinin; Bulgaristan, Yunanistan gibi Balkan ülkelerinin korkunç mezalimi altında verdikleri var olma mücadelesini anlatır. *Çiçekler Büyür* (1978), *Azap Toprakları* bu minvalde yazılan eserlerdir. 12 Mart/12 Eylül dönemi; *Sancı* (1974), *Canbaz* (1982), *Kaf Dağı’nın Ardında* (1988) gibi romanlarında kendine yer bulur.

Alev Alatlı (d. 1944), bireyler üzerinden yola çıkarak eserlerinde toplumsal meselelere temas eden bir yazardır. Eserlerinde derin sosyal değerlendirmelerinin olması ona romancı kimliğinin yanında toplumbilimci vasfı da kazandırır.

“*Alev Alatlı’nın romanlarında gördüğümüz temel özelliklerden biri, bireysel ve romansal olaylara çağ öteci [postmodern] düşüncenin oluşmasında etken olan hususlardan bakmasıdır. Yazar, 21. yüzyılın yeni bilimlerinin getirdiği [bakış açısını] çok iyi kavramış ve olayları bu [bakış açısında] başarıyla oturtmuştur. Türk edebiyatı için özel bir önem taşımaktadır.*”³⁸⁶

Viva la Muerte (1992), *O.K. Musti Türkiye Tamamdır* (1994), *Schrödinger’in Kedisi/Kâbus*, *Schrödinger’in Kedisi/Rüya* (2001) önemli eserleri arasındadır.

2.1.3.4.3. 1980 Sonrası Türk Romanı

1980’lı yıllar Türk romanında Tanpınar’la başlayan “kendileşme, özgünleşme” hamlesinin Oğuz Atay, Orhan Pamuk, Adalet Ağaoğlu, Pınar Kür,

³⁸⁶ A. Yalçın, a.g.e., s.530.

İnci Aral, Mustafa Miyasoğlu gibi yazarlar tarafından “Postmodern” yönelimlerin romanda yer verildiği bir dönemdir.

Oğuz Atay, (1934-1977) Türk edebiyatında Peyami Safa’dan sonra daha kapsamlı olarak kullandığı “bilinç akımı” tekniğiyle yazdığı *Tutunamayanlar* (1972) adlı romanıyla dikkatleri üzerine çeken bir yazardır.

“*Tutunamayanların konusu, Turgut Özben adındaki bir mühendisin, intihar etmiş arkadaşı Selim’in intihar motifini araştırmak için yaptığı görüşmeler ve burada yaşadığı olaylardan sonra İstanbul’dan bir iş takibi için Ankara’ya gitmek üzere ayrılıp bir daha geri dönmeyişi şeklinde özetlenebilir. Romanda bir anlatıcı figür vardır, ‘yayımlayıcı’ olarak karşımıza çıkan anlatıcı, Turgut Özben’in bıraktığı notları düzenleyen kişidir. Romanın anlatım biçimi, sona eklenen Turgut Özben’in mektubu dışında genellikle üçüncü tekil kişi anlatım. Anlatım tutumu ise çoğunlukla eleştirici, hicivci, alaycı.*”³⁸⁷

“*Aydınların çıkmazını işleyen bu roman çevresiyle anlayamayan, kimselere ‘tutunamayan’ yalnız insanları anlatmaktadır. Bu insanların ‘tutunamayanlar’dan olduklarını anlamaları ancak kendileri üzerinde düşünmekle mümkündür.*”³⁸⁸

Orhan Pamuk’un (d. 1952) ünlenmesinde önemli yere sahip olan *Kara Kitap*, postmodern öğelerin başarıyla kullanıldığı bir roman olarak ön plana çıkar.

“*Kara Kitap adına uygun olarak kara bir masalı andırmaktadır. Yazar Şeyh Galip’in Hüsn ü Aşk’ını, kahramanlarının adları başta olmak üzere bazı unsurlarıyla takip ederken bu büyük klasik eserden temelde ayrılır ve eseri sonsuz bir karanlık ve umutsuzluğa gömülür. Hüsn ü Aşk birliğin peşindedir, Kara Kitap ise paramparçadır. Eserin metinlerarası ilişkileri, okuyucuyu da bir serüveni paylaşma çağırır. Ayrıntıların zenginliği ve okuyucuda uyandırdığı zengin çağrışım ağı, eseri günümüz yazarlarındaki etkisiyle Tanpınar’a bağlamaktadır.*”³⁸⁹

Pınar Kür, (d. 1943) eserlerinde kadınların sorunlarına yer vererek, onların özgürlüklerine kavuşabilmesi için her türlü mücadeleye girişebilecek yapıları konu edinir. *Yarın Yarın* (1976), *Asılacak Kadın* (1979) yazarın önemli eserleri arasındadır.

³⁸⁷ G. Aytaç, a.g.e., s.184.

³⁸⁸ İ. Enginün, a.g.e., s.351.

³⁸⁹ İ. Enginün, a.g.e., s.374.

“Asılacak Kadın, kısaca cahillik, bencillik, bağınazlık, kimsesizlik ve çaresizliğin kıskacındaki bir genç kadının hüznünlü yaşamının öyküsüdür.”³⁹⁰

Adalet Ağaoğlu (d. 1929) romanda bilinç akışı, iç monolog gibi anlatım tekniklerini kullanarak 1950’lerden günümüze değin beşerî ve siyasi hayatta vukua gelen her olayı romana konu edinen bir kalemdir. Yanlış Batılılaşma sonucu yanlış algılanan modernizmin, ihtilal ortamında yaşanan demokrasi dışı tutumlar, sağ-sol çatışmaları, Avrupa’ya çalışmak için giden işçiler romanlarında işlediği konular arasındadır. *Bir Düşün Gecesi* (1979) adlı romanı anlatım tekniklerinin ustaca kullanıldığı eserleri arasındadır. Birbirine bağlı olan *Ölmeye Yatmak* (1973), *Bir Düşün Gecesi* ve *Hayır* (1987) romanları 1994 yılında *Dar Zamanlar Üçlemesi* adı altında tek romanda birleştirilir.

Nazlı Eray Türk romanına fantastik gerçeklik olarak tanımladığımız yeni bir yönelimle soluk getiren, bu alanda kıymetli eserler veren yetkin bir kalemdir. *Arzu Sapağında İnecek Var* (1989), *Aşkı Giyinen Adam* (2001) gibi eserlerde postmodern öğeleri çok iyi kullanan Eray, okuyucunun fantastik dünyayla irtibatını sağlıyor.

Buket Uzuner (d. 1955) de Nazlı Eray gibi okuyucuyu “*düşsel ve fantastik*” dünyaya götürür. Yazarın *Uzun Beyaz Bulut-Gelibolu* adlı romanı Çanakkale Savaşı’na iştirak etmiş bir Türk askerinin torunu olduğunu iddia eden Yeni Zelandalı Viki ile yine bu askerinin torunu olan Ali Osman ile aralarında geçen aşk hikâyesini iki bakış açısıyla ele alan bir eserdir.

Elif Şafak (d. 1971) *Pinhan* (1997), *Mahrem* (2000), *Bit Palas* (2002), *Baba ve Piç* (2006), *Aşk* (2009) gibi arka arkaya önemli eserler veren bir kalemdir.³⁹¹

³⁹⁰ O. Gündüz, a.g.e., s.523.

³⁹¹ Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı adlı bölümün hazırlanmasında şu kitaplardan faydalanılmıştır: O. Gündüz, ‘Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı’, *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000*, Editör: Ramazan Korkmaz,

2.1.4. Bir Roman Türü Olarak Tarihî Roman

19. yüzyıl dünyada sadece siyasi alanda değil eğitim-öğretim, edebiyat, kültür, sanat gibi alanlarda da köklü değişimlerin yaşandığı bir zaman dilimidir. İnsanlığın sanayi devrimiyle birlikte içerisine girdiği teknolojik gelişmişliğin farklı alanlara sirayet etmesi bu yüzyılın karakteristiğidir. Edebî sahada yetkin örneklerini veren roman türü, genelden özele inerek tarihî romanda da kendisinden sonraki kurmaca anlayışa örnek teşkil edecek eserlerle literatürde kendinden bahsettirecektir.

“Edebiyat tarihçileri ‘tarih romanı’ türünün, tarih bilincinin uyandığı devirlerde ortaya çıktığını saptarlar.”³⁹²

Folklor ve efsanelerden esinlenerek tarihî romanlar yazan Walter Scott, 1814’te kaleme aldığı *Waverly* romanıyla tarihî romanda bir miladı oluşturur. Şüphesiz Scott’u ve yazdığı eserleri kendinden öncekilerden ayıran temel nokta onun tarihîliğe bakış açısıdır. Eserlerinde sadece tarih yerine tarihîliği de katan yazar, büyük kişileri eserin merkezine koymak yerine halkın içerisinden kahramanlar çıkararak birey merkezli bir kurgu meydana getirmeyi amaçlar. Dünya edebiyatında; Charles Dickens, Goethe, Alexandre Puşkin, Lev N. Tolstoy, Viktor Hugo, Honore de Balzac, Alexandre Dumas gibi yazarlar tarihî romanda önemli eserler verirler. Bu minvalde 19. yüzyıldan başlayarak birçok yazarın kurmacada tarihe yer verdiği görülür. Edebiyatımızda, romanın ilk örnekleri Fransız tesirinde verilir. Tarihî roman bahsinde Ahmet Mithat Efendi’nin A. Dumas’dan etkilenecek kaleme aldığı eserler, tarihle romanı yakınlaştıran adımlar arasındadır. Onun 1871 yılında yayınlanan *Yeniçeriler* adlı eseri önemlidir. Ömer Türkeş,

Grafiker Yay., Ankara 2009, s.399-538; İ. Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yay., 7. Baskı, İstanbul 2006; A.Yalçın, *Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı, 1946-2000*, Akçağ Yay., 3. Baskı, Ankara 2011

³⁹² Gürsel Aytaç, *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*, Gündoğan Yay., Ankara 1990, s.271.

tarihî romanın öğreticilik vasfını işaret ederek bu türün ilk eserini *Cezmi* olarak ifade eder;

*“Osmanlı’da tarihî roman türü Namık Kemal’le başlar. Hikâyesi 16. yüzyılda geçen Cezmi (1880) adlı bu roman, ‘Türk değerlerini’ öne çıkarışı ile yalnız geçmişi konu edinen türün ilk örneği olmakla kalmıyor, tarihî romanın millî birlik ve beraberlik şuurunu yayma maksatlı ‘öğretici’ kolunu da başlatıyordu.”*³⁹³

Osmanlı Devleti’nde tarihî romanı ele alırken dönem içerisinde devletin geleceğini doğrudan etkileyen siyasî gelişmelerden kurmaca dünyayı ayrı tutmak mümkün gözükmez. II. Meşrutiyet’le birlikte Türk milliyetçiliği ekseninde yazılan tarihî romanlar devletin yıkıma giden süreçte aydınların tepkisi ve çözüm önerileri olarak okunabilir. Millî Mücadele (1919-1923) yıllarını konu alan romanlarıyla Halide Edip, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Aka Gündüz, Müfide Ferit Tek gibi yazarlar ön plana çıkar. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Oğuz Özdeş, Kemal Tahir, Samim Kocagöz, Erol Toy, Tarık Buğra, Bekir Büyükarkın gibi yazarlar tarihî roman alanında önemli eserler verirler. Yakın dönem tarihinde önemli gelişmelerin olması tarihî roman yazımına ivme kazandıran sebepler arasındadır.

Cumhuriyetle birlikte tarihî romanın konularını uzak tarihten aldığı görülür. Yeni kurulan devletin siyasi yapılanmasının bir gereği olan bu durum edebiyatçılar tarafından da benimsenmiş ve Osmanlı’dan evvelki Türk tarihi üzerine yoğunlaşmıştır.

“Cumhuriyet’in kuruluşundan 1990’lı yıllara gelinceye kadar tarihî romanlarda Osmanlının ele alınışı bize tarihi romanın dolayısıyla edebiyatın bir ulus oluşturma sürecinin parçası olduğunu gösterdi. Tarihi romanlar bu anlamda

³⁹³ A. Ömer Türkeş, “Romana Yazılan Tarih”, Toplum ve Bilim, S. 91, Kış 2001/2001, s.192
Cezmi hakkında değerlendirme için bkz., Hülya Argunşah, “Tanzimat’tan II. Meşrutiyet’e Türk Romanı”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Yeni Türk Edebiyatı Tarihi II, C.4, S.8, İstanbul 2006, s.45-47.

ulusal bilinci şekillendirmek, ulus-devleti meşru kılmak ve böylelikle de önemli bir toplumsal işlevi yerine getirmek gibi bir görevi üstlenmektedir.”³⁹⁴

Popüler olan bu yazarlardan bazıları şöyledir: Abdullah Ziya Kozanoğlu, M. Turhan Tan, Feridun Fazıl Tülbentçi, H. Nihal Atsız, Nizamettin Tepedenlioğlu, Zuhuri Danışman, Niyazi Ahmet Banoğlu ve Yavuz Bahadıroğlu.

1980’li yıllarla birlikte tarihî romanın niceliksel olarak yükselişi, postmodern edebî anlayışın yazarlarımız tarafından benimsenmesiyle tarihî romanda önemli niteliksel değişikliklere de kapı ararlar. Yazarlarımız tarihe artık farklı noktalardan bakarak yeni kurgular meydana getirirler.³⁹⁵ Bahriye Çeri,

“*Cumhuriyet Tarihinde Osmanlı Tarihinin Kurgulanışı*” adlı çalışmasında;

*“1990’lı yıllardan önce yazılan romanlarda Osmanlı toplumu, Osmanlı ekonomisi, Osmanlıda kültür ve sanat ya da Osmanlılarda eğitim ve öğretim gibi noktalar ele alınmamıştır. Bu konuların ele alınması ancak 90’lı yıllardan sonra göze çaracak durumdadır.”*³⁹⁶ diyerek önemli bir tespitte bulunur.

Bu tespit, klasik tarihî roman kurgusunda yer bulan zaferin, mağrurluğun ve hamasetin yerine tarihîliğin oluşumunda göz ardı edilen kültürel alt yapıya bir yöneliş olduğunu gösteriyor.

Türkiye siyasi hayatının çalkantılı bir geçmişe sahip olması yazarları yakın tarihe de yönelterek askeri darbeler, ülkücü-devrimci çekişmesi, etnik ayrımlar (Kürt,

³⁹⁴ Bahriye Çeri, “Cumhuriyet Tarihinde Osmanlı Tarihinin Kurgulanışı”, Tarih ve Toplum Dergisi, Haziran 2000, C. 33, S. 198, s.369

³⁹⁵ Bahriye Çeri, a.g.m., s.363.

³⁹⁶ Bahriye Çeri, a.g.m., s.365. B. Çeri’nin görüşlerini doğrular mahiyette Y. Bahadıroğlu yazdığı tarihî romanlar hakkında nesnel bir değerlendirmede bulunur. Türk edebiyatında tarihî romanın gelişim seyri bu ifade de bir akademisyen veya bir eleştirmenden ziyade romancının gözüyle aktarılmaktadır: “İlk romanlarımda şimdi kabul ettiğim bir hata var. O da şu: Kılıcın parıltısı gözlerinizi o kadar kamaştırıyor ki, ne güzel sanatlara, ne de medeniyetteki konularına girebiliyorsunuz. Çünkü çok büyük zaferler var. Kılıç felaket derecede parlıyor. (...) Askeri parıltılar o kadar çok dikkatimi çekti ki diğer yönlerine bakmadım. Ama aynı askeri parıltı günümüzde çok fazla itibar görmüyor. Bu sefer tarihe biraz daha dingin bir şuurla eğiliyorsunuz. Bir devlete bu kadar büyük zaferler kazandıran yapı ne? diye düşünüyorsunuz. Niye diğer devletler daha büyük ve kalabalıkken başarısız oldular da, bunlar onlara üstünlük sağladı. Hangi saikle? Bu defa toplumu yeniden keşfe çıkıyor, bireyi ele alıyor, derinleştikçe derinleşıyorsunuz. O zaman başarısızlıklarının sebebini daha iyi anlıyorsunuz.”

Bkz., Yavuz Bahadıroğlu, “Tarihî Roman İçin Ne Dediler?”, Yağmur Dergisi, S. 7, Nisan-Yağmur-Haziran 2000, s.16.

Ermeni, Rum), dini algılayış biçimi gibi birçok konuyu kurmacaya aktarmalarına sebep olur.³⁹⁷

2.1.4.1. Roman mı Tarih mi?

Zaman mefhumunun aceleciliğini anlayabilmenin bir yolu da edebî esere eğilmekten geçiyor. Mevzunun aktarılış biçimini, bu aktarımda kullanılan dil, ana has bakış açısının kurmacaya tesiri, kahramanlar, vaka örgüsü gibi içerisinde kurmacaya ait özelliklerin bulunduğu unsurlar okuyucuyu edebî eserin yazıldığı döneme götürür.

Günümüzde bayanlarda evlilik yaşının ortalama değerlendirme ile 25-30 yaş arasında doğal bir temayül göstermesi Halide Edip'in *Sinekli Bakkal* adlı eserindeki kahramanı Cüce Rakım tarafından, “*Yirmi biri geçiyorsun değil mi? Bal gibi evde kalmış kız.*”³⁹⁸ serzenişiyle evlilik yaşı 1936 yılının Türkiye'sinin gözüyle oldukça farklı değerlendirilir. Buna göre eserin Türkçe birinci baskısının 1936 yılı olduğunu göz önüne alırsak o dönemde 21 yaşın bayanlar için evlenmede çok geç bir dönem olduğu anlaşılıyor. Bu ve benzeri örnekler zamanın ruhunun edebî eserde saklı olduğunu ve zamanı edebî eserden okuyabilmenin mümkünlüğünü ifade eder. Vakıya tarihî roman penceresinden bakılacak olursa tarihî roman yazarının bugünün algısıyla tarihîlikteki³⁹⁹ cevalanına şahit oluruz.

³⁹⁷ Bu bölümün yazılmasında şu kaynaklardan yararlanılmıştır: A. Ömer Türkeş, a.g.m., s.166-212 ve Turgut Gögebakan, a.g.e.

Ayrıca Türk edebiyatında bu türde dönemlere göre eser veren yazarlar için bkz., S. Dilek Yalçın-Çelik, *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*, Akçağ Yay., Ankara 2005, s.61-84.

³⁹⁸ Halide Edip Adivar, *Sinekli Bakkal*, Can Yay., 6. Baskı, İstanbul 2009, s.291.

³⁹⁹ K. Jenkins, “*Tarihin geçmişle ilgili bir söylem fakat ondan kesinlikle farklı olduğu[nu]*” ifade ederken bir hakikate yöneliyor. Her geçmiş tarih değildir, olamaz da. Hatta tarih kelimesinin çoğu zaman sadece geçmiş çağrıştırmaları, yaşanmışlığı kuşatmaktan aciz kalması bizi “tarihîlik” kavramını kullanmamıza yöneltti. Konumuz itibarı ile Yavuz Han dönemi sadece tarih değil, Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde “imparatorluk” vasfının katileştiği girift tarihîlikle doludur. Bu nazarla tarihî roman yazarı eserine salt tarihi değil tarihîliği konu eder. Keith Jenkins, *Tarihi Yeniden Düşünürken*, çev., Ayhan Şahin, Birleşik Yay., Ankara 2011, s.28 vd.

Yazar tarihîliği bugüne taşır, bugünde yeniden şekillendirir ve bu üretimi umumi beğeniye sunar. Bu sunuş bazen bir “*tarihî dekor*” bazen geçmiş ile hesaplaşma, bazen de itibarî metne öğreticilik vasfının yüklenerek fikirlerin aktarımında araç olarak kullanılır.

Tarihî roman yazarı geçmiş zamanın (tarihîlik) ruhunu hâlin ruhu ile evlendirir. Ortaya çıkan yeni rol ne tamamen geçmiş ne de bugündür. Zira vaka geçmişe ait olsa da algı bugünün izlerini taşır. Bir bakıma tarihî romana; yazarın yaşadığı dönem algısının “bilinci”, tarihiliğin de “bilinçaltı”nı teşkil etmesi doğrultusunda bakılırsa bilinç ile bilinçaltının tarihî romanda vücut bulması gerçekleşir. Burada tarihî roman yazarına düşen görev geçmiş ile bugün arasında aktarıcılık vazifesini üstlenmesidir. Bu vazifede kurmaca idrak gözden kaçırılmamalıdır. Tarihî roman yazarını dün-bugün-gelecek arasında kurmaca idrakle mekik dokuyan modern zaman postacısına benzetmek kabildir. Onun çantasında tarihçiler tarafından yorumlanan ve tarih niteliği kazanmış belgeler vardır. O bu belgeleri zamanın algısının belirgin olduğu kendi kurmaca dünyasında, kendi yetenekleri ve dünya görüşü çerçevesinde tarihçinin nüfuz etmediği yahut edemeyeceği noktalara da girerek tekrar yorumlar ve “tarihî roman” adı altında adrese ulaşmasını sağlar. Tarihin romana konu olurken “*dil ve anlatım zevki*”nin önemini Yahya Akengin şöyle ifade eder:

*“Edebiyat eserleri bir kültür birikiminden beslendiği ölçüde değer kazanır. Bu kültürün önemli sütunlarından biri tarihtir. Ne var ki edebiyat ürünlerinin görevinin tarihi anlatmak değil, yansıtmak olduğunu da unutmamak gerekiyor. Anlatma ile yansıtmamanın hem yol ayrımını hem yol kesişmesini tayin edici unsur ise estetik öğeler olmalıdır. Estetik öğelerden biri de dil ve anlatım zevki olsa gerek.”*⁴⁰⁰

⁴⁰⁰ Yahya Akengin, “Edebiyatla Tarihin Akralığı”, Bizim Külliye Dergisi, S. 60 (Haziran-Temmuz-Ağustos), Ankara 2014, s.32.

Tarihî belgenin roman olarak okura ulaşmasını “tarihî roman şablonu” ile şu şekilde ifade edebiliriz:

Şekil 2.1.

Tarihî Belge → Yazar → Tarihi Belgenin Kurmacaya Aktarımı(Roman) → Okur

Tarihî şahsiyetler tarihte dönüm noktası olarak adlandırdığımız olaylarla tarihe yön veren kişilerdir. Aslında tarihî olaylar tarihî şahsiyeti yaratıyor; tarihî şahsiyetler ise tarihe yön veriyor demek mümkündür. İstanbul gibi tarihî bir olgu olmadan onun Fatih’inin oluşmasını beklemek imkânsızdır. Aynı şekilde Fatih’in İstanbul’u fethiyle tarihin seyrini değiştirdiği gibi. Bu durumda tarihîliğin ve tarihî şahsiyetin giriftlikte var olan tamamlayıcılığının yazar tarafından esere aktarılması kaçınılmaz oluyor. Yazar tarihî şahsiyeti ön plan çıkarırken onu var eden zamanı, tarihîliği göz önünde bulundurmalıdır. Tarihîliğin vücut bulduğu olaylar tarihî şahsiyetin üzerinde seyrü sefer eylediği kadim bir kilimdir. Bu kilim olmadan tarihî şahsiyetin zemini olmayan bir kurguda yürütülmek istenmesi eserin eksik yanlarından olacaktır. G. Lukacs’ın tarihî romanı, “(...) XIX. yüzyıl başında, Napolyon’un yenilgiye uğradığı dönemde ortaya çık[arması]”⁴⁰¹ durumunu tarihî roman kuramının temelinde bulunan “tarihîlik” kavramıyla açıklayabiliriz. XVII. veya XVIII. yüzyılın tarihî romanlarında tarihin sadece bir dekordan ibaret alınarak kronolojik bir dizgi kabul edilmesi anlayışı Scott ile birlikte değişmeye başlayacaktır. Scott, Lukacs’ın deyimiyle tarihsel unsuru

⁴⁰¹ G. Lukacs tarihî romanın başlangıcı olarak W. Scott’un 1814’te yayımlanan Waverley romanı olduğunu belirtir. Scott, Lukacs’ın da defalarca belirttiği üzere klasik tarihî anlatıda yer alan tarihî şahsiyet merkezinde yazılan eserler kaleme almamıştır. Tarihî şahsiyetler tarihîliğin aktarılmasında çoğu zaman birer yan karakter olarak kalırlar.

Burada Scott’un tarihi romanın miladı olarak başlatmanın temel nedeni olarak gösterirken onun salt tarihî bilgiyi belgeden devşirerek kurmacaya aktarmasında aramamak lazım. Bir nevi Scott, modern roman anlayışını tarihîliğin kurmaca metin haline getirilmesinde kullanır.

romanın merkezine alarak buradan tarihe ait özellikleri edebî ölçütlerde türetir. Bir nevi Scott'la başlayan tarihî roman türü tarihîliğin vurgusudur.⁴⁰² Tarihî romana *tarihilik* zemini hazırlayan Napolyon'un yenilgisi, Fransız Devrimi sonucunda Avrupa'yı saran "iktisadi-siyasi değişmeler" Scott tarafından tarihî romanın düşünsel temelini atılmasını sağlıyordu.⁴⁰³ Lukacs'a göre tarihî romanı var eden iki olgudan birisinin *tarihîlik* diğeri ise bu olguya zemin hazırlayan zamana ait *düşünce eylemi* olarak ifade edebiliriz.

"Roman mı tarih mi?" sorusunun cevabını bulmak zor gözükse de "tarihî roman" diyerek mevzuya devam ediyoruz.

2.1.4.2. Neden Tarihî Roman?

"İnsan neden tarihi roman okur?" sorusunun "İnsan neden okuma ihtiyacı duyar?" biçiminde tashihinin yapılarak amaç doğrultusunda cevaplarının tasnifi bizi daha genel bir yargıya götürebilir. Cevabın şüphesiz medeniyet tarihi eksenli bir açıklamayla mümkün olacağı düşüncesiyle soruyu daha kısıtlı bir alanda soruyoruz.

İnsanın var oluşunun bir gereği olarak kendini, çevresini, yaşadığı ve yaşanması muhtemel olayları anlama ve anlamlandırma çabası insanoğlunu üretim sonunda gerçekleşen aydınlanmaya götürmüştür. Bu süreçte okuyan ve yazan insan aslında bir taraftan da kendi tarihini oluşturmuş, benliğine tarihî duyguların asla özünden ayrılmayacak nüvelerini yerleştirmiştir. Bilhassa Türk kültüründe yoğun olarak bulunan Gazavatname, Menakıbname, Fütüvetname, cönk, kahramanlık destanları gibi sözlü ve yazılı kültür ürünlerinin edebiyatımızda

⁴⁰² György Lukacs, *Tarihsel Roman*, çev., İsmail Doğan, Epos Yay., Ankara 2010, s.21.

⁴⁰³ G. Lukacs, a.g.e., s.35.

önemli bir yerde bulunması bireyin soyutlanamayacak biçimde tarih şuuru içerisinde yetişmesini sağlar. Bu durum, bireyin hayatının her döneminde benliğinin derin köklerine giden yolda -özelde tarihî roman olmak üzere- edebî türlerin bu serüvene eşlik ettiğini görürüz. Bu birlikteliği insanı tarih denen olgunun yaratıcısı olmasında ve bu olgunun vazgeçilmez bir parçası bulunmasında aramak gerekir. Hâl böyle iken insanın edebî eserler içerisinde epik şiire, sözlü gelenek türlerine ve tarihî romana her dönemde rağbet göstermesinin sebeplerinden birini özde yatan “tarihîlikte” aramak gerektiğini düşünüyoruz. Hegel’in tarih için “*bir ulus ve onun ulusal psikolojisi*” ve “*halkın ruhu*”⁴⁰⁴ tabirlerini kullanması tarihin bir milletin hayatından, düşünce dünyasından dışlanamayarak sadece edebiyata değil, bütün sanat dallarına tesir eden bir hüviyetinin olduğunu altını çiziyor. Tarihî romanın bir nevi kendimizi hatırlamak anlamına geldiği düşüncesiyle,⁴⁰⁵ **insanı tarih olgusunun merkezine yerleştirerek** sorumuzun cevabını şu alt başlıklar altında ifade edebiliriz:

a) İnsanın içinde yatan geçmiş merakı ve kendini anlamlandırabilme isteği:

Bu durum anı her haliyle yaşayan ve bu anda yaptığı işlerle geleceğe yön vermeye çalışan insanda engellenemez bir şekilde geçmiş muhasebesine sebep olur. Onu keşfetme serüveni bir bakıma geçmişi aydınlatma isteğine dönüşür. Bu isteğin göz alıcı soruları “geçmişî anlamlandırma” sorularıdır. R. G. Collingwood’un “Tarih ne içindir?” sorusuna verdiği cevap “Tarihî roman ne için okunur?” sorusunun cevabıyla büyük ölçüde örtüşmektedir:

⁴⁰⁴ Hegel’den naklen, Harvey Seymour Gross, “Tarihin Anlamı”, Argos Dergisi, Kasım 1988, S.3, s.172.

⁴⁰⁵ Mahir Adıbeş’in “*Kendimizi unutarak romanımızı yazamayız.*” sözünden mülhemdir. Bkz., Mahir Adıbeş, “Romanın Ruhu ya da Sadece Roman”, Türk Yurdu Dergisi, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs-Haziran 2000, C.20, S.153-154, s.34.

“Benim yanıtım, tarihin insanın kendine ilişkin bilgisi ‘için’ olduğu. Kendini bilmesinin insan için önemli olduğu düşünülür genellikle: Kendini bilme burada salt kendi kişisel özelliklerini, onu öteki insanlardan ayıran şeyleri bilme değil, insan olarak yapısını bilme demektir. Kendinizi bilmeniz, ilk olarak bir insan olmanın ne demek olduğunu bilmeniz, ikinci olarak, olduğunuz insan olmanın ne demek olduğunu bilmeniz, üçüncü olarak, olduğunuz insan olmanın ve başka biri olmamanın ne demek olduğunu bilmeniz anlamına gelir. Kendinizi bilmeniz ne yapabileceğinizi bilmeniz anlamına gelir; kimse ne yapabileceğini denemeden bilmediği için de, insanın ne yapabileceği konusundaki tek ipucu ne yaptığıdır. Öyleyse tarihin değeri bize insanın ne yaptığını, böylece insanın ne olduğunu öğretmesidir.”⁴⁰⁶

Tarihî roman sadece öğretici bir tür değildir. İnsandaki merak duygusunu uyandırarak öğrenmeye yani tarihi asli kaynaklarından keşfetmeye giden yolda bir dürtü görevi üstlenir. Collingwood’un *“Her şeyi bilmeyi arzulayan insan, kendini bilmeyi arzular.”*⁴⁰⁷ sözü tam da bu merak duygusunun özünü işaret eder. Bugünün penceresinden gizem olarak görülen tarihi; bilimin ciddi, kurallara dayalı bakış açıysındansa tarihî romanın kurmaca dünyasının nazarıyla değerlendirmek insana daha cazip gelmiştir.

Tarihî roman bir nevi bireyin heyecanlarının romanıdır. Bilinmeyen ama her zaman bilinmek dürtüsüyle insanı güdüleyen heyecanlar merağa giden yolun da hazırlayıcılarıdır. Sadık Tural;

*“İnsanın heyecanları, meraklarıyla doğru orantılıdır. İnsan bilinmeze, örtülüye, gizlenene karşı heyecanlı bir yaklaşım ve öğrenme eğilimi içindedir.”*⁴⁰⁸ der.

Yavuz Han’ın tek oğlunun olup olmadığı, küpe takıp takmadığı, Şah İsmail ile karşılıklı yazılan mektuplar, sekiz yıla sığdırılan büyük başarılar, yazarın kurmaca dünyasında yeni bir kimlik kazanarak okuyucunun heyecanlarının ve döneme ait merakın hizmetine sunulur.

⁴⁰⁶ R. G. Collingwood, *Tarih Tasarımı*, çev. Kurtuluş Dinçer, Doğu Batı Yay., 5. Baskı, İstanbul 2013, s.43-44.

⁴⁰⁷ Collingwood, a.g.e., s.262.

⁴⁰⁸ Sadık Tural, *Edebiyat Bilimine Katkılar I*, Yeni Avrasya Yay., 2. Baskı, Ankara 2004, s.152.

b) Zamanın İçinde Var Olma:

Hemen hemen bütün edebî türlerde zaman kavramının vazgeçilmezliğinden bahsetmek mümkündür. Özellikle romanı meydana getiren önemli bir sac ayağının “zaman” olduğu hakikat olarak düşünülürse yazar, kurgu dünyasını ya bir zamana hapsedecek ya da zamanlar arasında sıçrama yaparak inşasını tamamlayacaktır. Bu sıçrayış yazarın romanı kurgularken kronolojik bir anlatıyı tercih etmektense “zaman algısı”nı kronolojinin dışına çıkarmasıyla mümkün olur. Tarihî bilgide olayın sonucunun bilinmesi heyecanı törpülerken, edebî eserde yazarın zaman kurgusu heyecanı daima ayakta tutabilir. C. Plisnier, “*okuyucu zamanın aktığını hissetmeli*”⁴⁰⁹ derken genel olarak romanda okuyucunun zamanın içinde, zamandan ayrı düşünülemez bir tarzda eserle bütünleşmesini işaret eder. Zaman kavramında okuyucu ile sağlanacak bütünleşme okuyucunun kendiliğinden eserin bir parçası olmasını sağlayacak, esere okunduğu zamanda hayatilik kazandıracaktır. Tarihîliğin zaman üzerinde anlamlandırıldığı ve kurmacaya bu şekilde dâhil edildiği tarihî romanda okuyucu zamanın içine çekilerek, zaman akışının ve vakanın bir parçası olacaktır. Tarihîliğin seyyahı olan tarihî roman yazarı bu özelliğiyle zamanın akışını eserinde en iyi hissettiren konumda bulunmalıdır.

Tarihî roman okuyucunun zamana üstten baktığı bir kurgu alanıdır. Olayların neden-sonuç bağlamı içerisinde gelişim seyirlerini ve bu seyrin sonucunu bilmek okuyucuda mutluluğu sağlar. Okuyucunun -hayal dünyasının dışında- esere daha doğrusu tarihî vakaya müdahale etme şansı yoktur. Süleyman Han’ı anlatan bir eserde belki Şehzade Mustafa’nın idam edilmemesi veya

⁴⁰⁹ Charles Plisnier, *Roman Üzerine Düşünceler*, çev. Hilmi Uçan, Hece Yay., Ankara 2003, s.30.

Hürrem Sultan'ın devlet yönetiminde etkin olmaması okuyucu tarafından düşünülebilir. İşte buradaki serbestliği okuyucu, Süleyman Han dönemine kendi kurgu penceresinden bakan bir yazarın eserini tercih ederek isteklerinin, heyecanlarının muhatabını bulabilir. Tarihî romanda vakayı farklı gözlerle edebî metin haline getirme işlemi okuyucuya serbestlik kazandıran bir zenginliktir. Artık zamana üstten bakan kişi zamanda cevelana devam ederken kısıtlı da olsa tarihî gerçekler karşısındaki isteklerine de cevap bulabilecektir. Zaman kavramında tarihî roman yazarına düşen en büyük görev, yaşanan ve biten tarihîliğin kadimleştirdiği tik tak seslerinin yankısına anda tekrar hayatilik vererek vakanın ölümsüzlüğünü imlemektir.

c) “Tarihi öğretmek ve yeniden canlandırmak”⁴¹⁰:

Hugo Aust'un dile getirdiği bu düşünceler tarihe “öğreticilik” vazifesini yüklemekle birlikte, tarihin öğreticilik vasfından aldığı güçle toplumsal cereyan meydana getirebilme yönünü de gösteriyor. Türk edebiyatı dairesi içerisinde olayı Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun 12 ciltten mürekkep “Dünkü Türkiye” dizisindeki tarihî kitapları aracılığıyla ele alabiliriz. Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan İstanbul'un fethine kadar geçen süreci bir tarih kitabı öğreticiliğinde edebî üsluptan da vazgeçmeyecek şekilde anlatan dizi, aynı şekilde okuyucunun mensubu olduğu milletin geçmişteki başarılarına gıpta ile bakmasını ve o günlerin tekrar tesisi yolunda düşünsel bazda olsa dahi bir üretime geçmesini sağlayabilir.

⁴¹⁰ Hugo Aust, 1'den naklen, Turgut Gögebakan, *Tarihsel Roman Üzerine*, Akçağ Yay., Ankara 2004, s.53-54.

Tarihî romanlar veya tarihî kısa hikâyeler yetişkinlerden ziyade çocuklar ve ergenler için de tercih edilmektedir. Özellikle resimli tarihî romanların tarih bincinin küçük yaşlarda verilmesi ve aidiyet duygusunun geliştirilebilmesi hususunda etkili olduğu görülmektedir. Ergenlik çağındaki gençlere “rol model” olabilecek tarihî kişiliklerin bu romanlar aracılığıyla verilmesi tarihî romanın eğitici işlevini de gösterir. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz., Ahmet Şimşek, “Tarihsel Romanın Eğitimsel İşlevi”, *Bilgi*, S.37, Bahar 2006, s.65-80.

Aust'un tarihî romanın işlevleri arasında yer verdiği “*eğlendirmek*” olgusu edebî eserin doğasını tamamlayan parçalar arasındadır. Eğlendirmek yahut düşündürmek sadece tarihî romana ait bir özellik değil, bütün edebî türlerde var olan olgular arasındadır.

Tarih milletlerin hareket noktasıdır. Bir millet, tarihinin derinliği kadar medeniyette söz söyleyebilme hakkını elde eder. Yazar bu sözün geçmişteki geçerliliklerini geçmişe öyküen okuyucunun dikkatine sunar. Tarihî romanın her dönemde popülerliğini muhafaza etmesi bu nazarla değerlendirilebilir. Bir milletin ortak rüyayı görmesinde tarihî hafızanın canlandırılışı o millete yeni bir iman hamlesi aşılacaktır. Bu minvalde tarihî romanın tarihi öğretirken onu canlandırmak vazifesi yazarın eser aracılığıyla zamanı yeniden kurgulayarak zembereği gelecekte bir vakte kurması anlamındadır.

“*Tarihi öğretmek ve yeniden*” canlandırmak isteyen yazar, millî kimliğin kurulmasında tarihî romanın yönlendirici konumundan faydalanır. Nitekim, Millî Mücadele yıllarını konu alan romanlarda “*kaba bir romantizmle*” emperyalist güçler olarak nitelendirdiğimiz devletlerle yapılan var olma mücadelesi ele alınır.⁴¹¹ Verilen mücadelenin edebî sahada ifadesi hem dönem itibarıyla elde edilen zaferin ve çekilen acıların kişiler tarafından daha iyi hissedilmesini sağlarken, gelecek kuşaklara hafızanın edebî üslupla aktarılmasına da aracı olmaktadır. Mehmed Niyazi, tarih kitabıyla tarihin romanlaştırılmasına kurgunun gerçekliği boyutundan bakarak şöyle der:

“*Tarih kitapları kuru olur; bilgiye dayandığı için okunması güçlük arz eder. Roman ise atmosfer oluşturur; her seviyede kültürlü insan o atmosferi zevkle solur; tabii herkes dağarcığındakine göre pay alır. Fakat bundan ciddi bir sonuç elde edebilmek için yazılanlar gerçeği aksettirmelidir. Tarihî roman portakalı*

⁴¹¹ Osman Gündüz, “Yakın Dönem Tarihsel Romanlarda Çatışma Alanları ve Tarihsel Romanların ‘Ulusal Kimlik’ Edinmedeki Rolü”, Atatürk Üniversitesi TAED, S.35, 2007, s.135-156.

*andırır; kimse vitamin almak için portakal yemez; ama portakalı yerken onu alır. Tarihi romanı kimse bilgi edinmek amacıyla okumaz; o atmosferi solumak için okur.”*⁴¹²

Edebî eser köklü bir nazariye ve kültür birikimine sahip oldukça her dönemde klasik sınıfına girecek veriler ile okuyucunun karşısına çıkar. Türk şiirinin ve hikâyesinin her zaman dünya ölçeğinde emsalleri ile boy ölçüşebilecek bir konumda bulunmasını eleştirmenler ve edebiyat tarihçileri şiir geleneğimizin köklü bir geçmişe dayanmasını, hikâyelerimizin ise sözlü gelenek ürünlerinden (meddah, mesnevi, halk hikâyesi) beslenmesine bağlarlar.⁴¹³ Türk şiiri ve hikâyesi için yapılan olumlu değerlendirmeler Türk romanı mevzu bahis olduğunda romanımızın kendisi olamadığı, kendi mecrasına giremediği üzerinde yoğunlaşır. Peki “kendi olamamak” veya “kendi mecrasında” bulunmamak ne anlama geliyor?

Belirtildiği üzere edebî eser geçmişinden aldığı güç ve kültür birikimi ile yetkinlik vasfını kazanır. Bir milletin kültürünün önemli bir parçası olan “dil ve tarih” kavramları sanatçı muhayyilesinde işlenerek dikkatlere sunulur. Yaratma gücünü kendi varlığının temelinde bulunan dilinden ve tarihinden alan yazar “kendi mecrasına” girmiş kendi olma yolunda ilerlemeye başlamıştır. Bu görüş kesinlikle evrenselin göz ardı edilebileceği anlamına gelmemelidir. Kendini anlayan sanatçı, varlığını vücuda getireceği edebî eserle evrenselleştirecek ve kendini evrenselin dikkatine sunacaktır. Burada tarihin genel anlamda sanatçıya özel anlamda yazara şiir ve hikâyede var olan hafızaya benzer bir yapıyı sunması yazarın bu alana eğilmesini elzem kılmaktadır. Bir bakıma tarihî roman yazarı, tarihîliğe dikkatini yöneltmek kendi olma mecrasına ilk adımını atmaktadır. Bu

⁴¹² Mehmed Niyazi, “Tarihî Roman”, Zaman Gazetesi, 11.06.2012

⁴¹³ Durali Yılmaz, *Roman Sanatı ve Toplum*, Kesit Yay., İstanbul 2011, s.25.

adım tarihî romanda kişinin ön plana çıkarılmasından ziyade tarihî olayın gerçekleşmesine zemin hazırlayan “düşünce eylemine” yazarın yönelmesiyle tamamlanma imkânı yakalayacaktır. Tarihî eylemlerin uzun, yorucu, çok başlı etmenlerin etkisinde gelişen bir tetkik süreci sonucunda fiiliyata geçtiği göz önünde bulundurulursa, yazarın salt tarihî bilgiden uzaklaşarak eserini kurmaca bakış ve bilgi harmanlamasında inşa edeceği zemine geçişi sağlanmış olur. Ayrıca yazarın tarihe yönelmesi; Yılmaz’ın Türk romanının devamlı suretle sendelemesine delil olarak gösterdiği en büyük nedenin Türk insanında özlem, bunalım ve kendisiyle bir iç hesaplaşmanın olmamasına bağlaması⁴¹⁴, 21. asır Türk romanında tespit edilen eksikliklerin en azından tarihî roman alanında giderilebileceği durumunu gösteriyor.

ç) Her öğreti yeni sancılara gebedir:

D. Yılmaz, yazmayı bir sancı eylemi olarak görür ve bu eylem içerisinde: “*Milletinin acısını çekenler gerçek sanatçılardır.*”⁴¹⁵ cümlesiyle edebiyatın özünü milletin değerlerine bağlı olmakla, milletin özünü esere yansıtabilmekle bir görür. Bir anlığına tarihî romana bu pencereden bakılabilir mi? “Tarihi roman bir sancının romanı mıdır?” yoksa geçmiş sancıların bir iman hamlesi içerisine girerek milletin ediplerin nezdinde anda tekrar yaşanmasından mı ibarettir? Bu sorulara verilecek müspet cevap bize tarihî romanın öğreticilik vasfıyla “*kolektif bilinç*” inşa sürecinde etken bir rol oynadığını imler. Bu durumda sadece

⁴¹⁴ D. Yılmaz, a.g.e., s.26.

⁴¹⁵ D. Yılmaz, a.g.e., s.127.

tarihîliğin romana aktarımı değil, sinema filmi ve çizgi film gibi görsel unsurların da kolektif kimlik olgusuna hizmet ettiği görülür.⁴¹⁶

Tarihî roman yazarlarında millî kültürden en üst düzeyde yararlanma durumu söz konusudur. Onlar aidiyetlerini sadece yaşadıkları dönemde dile getirmekten ziyade yazdıklarıyla da aidiyetlerinin kadimliğini edebî esere intikal ettirirler.

İnsanoğlunun yarına bırakabileceği en önemli miraslardan biri kendisinin de dâhil olduğu tarihîlik, başka bir deyişle bu vasfın içerisinde bulunan kavramlardır. Yaşanan anın yaşandıktan sonra tarihîlik serüvenine başlaması ve sanatçının (yazarın) bu büyük mirası alarak onu yeniden yaratması tarihî romanı diğer roman türlerinden ayrı bir mertebeye çıkartır. Çünkü o, büyük bir millî mirasla birlikte medeniyet mirasının da sahibidir. Bu miras her daim yeni üretime açıktır; zira o da kendisinin yapıcısı insan gibi doğar, gelişir, yaşar ve yapıcısı gibi ölerken kendinden sonrakilere tarihî malzeme olur. Bu durum bize devamlılığı da gösterir. Yani tarihî roman her an yenilenen, yeni konular ve yaşanmışlıklarla büyüyen büyük bir tarihî miras üzerinde saltanatını devam ettirir.

Burada yazarın dikkat etmesi gereken husus roman kurgusunu oluştururken tarihi tek odaktan ele almaması, kişi ve olay çözümlemelerinin çok yönlü olmasıdır. Bu durum tarih biliminin doğasında olan olayların öncülerini ve artçılarını göz önünde bulundurma dikkatinin edebî esere geçişidir. Tarih, sadece tek yorumla çözüme kavuşan pozitif bir bilim değildir. Yazar eserini bu gerçeğin pusulasıyla tamamlamalıdır. İşte çağları kucaklayacak “tarih yorumu” burada yatıyor.

Birinci Dünya Savaşı'nı veya bu savaşın bir cephesini konu alan tarihî romanda

⁴¹⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., İbrahim Şirin, “Kolektif Kimlik İnşa Aracı Olarak Tarihî Roman”, Türk Yurdu Dergisi, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs-Haziran 2000, C.20, S.153-154, s.170-178.

karakterler, tipler sadece Türk olarak ön plana çıkarılmamalı, bu savaşın sadece Türkler arasında gerçekleşmediği akıldan çıkarılmamalıdır. Vakıya sadece bir Türk gözünden bakmak ve vakıyı böyle değerlendirmek Türk vakanüvis tarafından yazılacak öğretici mahiyette bir tarih kitabından öteye gidemeyecektir.

d) Zamana ve Kabullere İtiraz:

Yazar, yaşadığı dönemin kabullerini benimsemektense tarihî değer ve kahramanlara yönelerek tarihîliği yaşadığı zamanda kurgular. Bu durum kabullere itiraz neticesinde oluşan bir zenginlik olarak ele alınabilir. Yazar açısından zamanda meydana gelen çözümler veya bu mahiyette değerlendirilen durumların önüne geçilebilmesi kadim tarihîliğin kurgulanabilmesi olarak değerlendirilebilir.⁴¹⁷ Bu haliyle tarihî roman yazarını güne itiraz eden adam, tarihî romanı da bu itirazın sözcüsü ilan edebiliriz. Bir nevi tarihî roman kabullere başkaldıran bir anlayışın romanıdır. Tarihî roman yazarı yaşadığı zamana ve kabullere itiraz ederken dün-bugün-gelecek terkinde bir anlayışın zeminini edebî eserde tesis eder. Tarihîliğe projektör hassasiyetinde ışık tutan yazar, ifade edildiği üzere yeni bir idrakin kapı aralayıcısı konumuna yükseliyor. Tarihî roman; bütün zamanları kucaklayan bir zaman algısı ve sıradanlaşan kabullerin terki ile modern düşünce ile kurmaca idraki birleştirerek edebî dünyadaki etkinliğini pekiştiriyor.

Alfred Döblin, “*Tarihsel roman her şeyden önce bir romandır, tarih değil diyor.*”⁴¹⁸ Döblin’in yönlendirmesinden yola çıkarak tarihî romanı elinde hazır

⁴¹⁷ Sadık Tural, *Zamanın Elinden Tutmak*, Yeni Avrasya Yay., Ankara 2003, s.69.

⁴¹⁸ Alfred Döblin, 163’ten naklen, T. Göğebakan, a.g.e., s.13.

bekleyen verilere kurmaca unsurun çağın algısının eklenerek yeniden yorumlanması olarak değerlendirmek mümkündür.

İfade edilen itiraz bazen bir kabullenme olarak ortaya çıkarken bazen bir reddiye de olabilir. Sadık Yalsızuçanlar, Cumhuriyet'in kurulmasından sonra Selçuklu ve Osmanlı mirasının dışlanması bu açıdan bakarak;

*“Tarihe kaçmak ve tarihten kaçmak. Ya yok saymak ya da yaşadığı zamanın tamamen dışında tarihte yaşamak şeklinde bir eğilim, ikisinin de patolojik tarafları var.”*⁴¹⁹

diyerek romanın aslında bireyi tarihe yönelttiğini ya da aksi istikamette tarihten kaçışa kapı araladığını ifade eder.

Tarihî romanın kabullere itiraz özelliği kimi yazarlarca “*tarihle yüzleşme*” olarak ele alınır. Bu yüzleşme yazarın tarih anlayışı doğrultusunda “*tarihi tahrip ve tarihî kişileri tahkir*” biçiminde olabilmektedir. Tarihî roman yazarını sınırlayan konular arasında ifade edilen okuyucu tepkileri, yazarın kurmaca dünyada inşa ettiği vakanın buradan çıkarak direk mukaddesata saldırı olarak ele alınmasına neden olmaktadır. Nedim Gürsel'in tarihî romanda önemli bir eşğin aşılması olarak görülen *Boğazkesen* kitabı bu bağlamda değerlendirilebilir.

2.1.4.3. Tarihî Roman'a Yönelik Sorulara Genel Bir Bakış

Tarihî romanlar popülerleşmeye devam ettikçe bir o kadar da sorular yumağı içerisinde kalmaktadır. Her ne kadar bu durum tarihî romanın kuramsal olarak güçlenmesini sağlasa da bazen muallakta hatta arafta bir roman türü konumuna gelmesine de neden oluyor. Bu durum sadece tarihî roman hanesine yazılan bir eksi olarak görülmemelidir. Orhan Pamuk, tarihî romanın

⁴¹⁹ Sadık Yalsızuçanlar, “Tarihî Romanda Yaşanmışlık”, II. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu, İstanbul 7-9 Kasım 2013, TYB Yay., Ankara Haziran 2014

popülerliğini; tarihî gerçeklikle, yazarın hayal dünyasında oluşturulan kurmaca arasındaki bitmez tükenmez kavgaya bağlar. Tarihî verinin asla değiştirilemeyeceğini savunanlarla, yazarın kurmaca dünyasının eserde var olmasını isteyenlerin tarafgir olduğu bu kavga “tarihî roman”ın okuyucu, eleştirmen, yazar üçlemesinde tartışıla gelmesini de sağlamaktadır.⁴²⁰ Tarihî romana bu kavga penceresinden bakıldığında kendi reklamını kendi yapan bir roman türü olarak değerlendirmek mümkündür. Herkesçe bilinen ve kabul gören tarihî belgenin dışına çıkıp bunu kabullerin dışında bir kurmaca ile ifade etmek tarihî romanın gündemde kalmasını sağlamakla birlikte edebiyat dünyasına her eleştiride kendini kuvvetlendiren konular da hediye ediyor. N. Gürsel’in postmodern anlatı çerçevesinde kaleme aldığı “*Boğazkesen Fatih*” kitabı bugüne kadar alışla gelen “Fatih” portresinin dışında kurgulanmıştır. Fatih Haznedar adında bir yazarın Fatih Han’ın yaptırdığı Rumelihisarı’na bakarken onunla ilgili bir roman yazmak istemesi, 15. yüzyılın Osmanlı’sı ile 20 yüzyılın Türkiye’sini tarihî anlatıda birleştirir. Kurguda, Fatih Han öfkesinden dolayı birçok kişiyi kazığa oturturan ve bir içöğlana sahip tarihî kişi olarak tasvir edilir.⁴²¹

Bugüne değin tarihî roman, tamamen ideolojilerin aktarımında (açık, gizli ideoloji) bir araç olarak algıлана gelmiştir. Bu durumun aksi halde olduğunu söylemek mümkün değildir. Tarihî roman kuramcılarında G. Lucas’ın Marksist kökenli oluşu, aynı şekilde Marks’ın tarihî romanın başlangıç noktası olarak nitelendirilen W. Scott’un eserlerinde işlenen sosyo-ekonomik yapının kendi düşünceleriyle örtüşmesi dolayısıyla yazara yakınlık duyması edebî esere

⁴²⁰ Orhan Pamuk, *Öteki Renkler*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2013, s.123.

⁴²¹ *Boğazkesen* adlı eser hakkında yerli ve yabancı yazarların, eleştirmenlerin görüşleri için bkz., Bahriye Çeri, *Tarih ve Roman*, Can Yay., İstanbul 2001.

ideolojinin girişinin zeminini hazırlıyor.⁴²² Alaattin Karaca'ya göre; tarihin iktidarlarla ve ideolojilerle sıkı bağlantısının olması ve bu güç odaklarının kendini meşrulaştırmalarında tarihten ziyadesiyle faydalanmaları aradaki irtibatın sebebi olarak ele alınır. Osmanlı Devleti döneminde padişahların tahta çıktıklarında ve yıldönümlerinde yazılan cülusnameler, Atatürk'e dair yazılan birçok övgü eseri bu beyandandır.⁴²³ Konusunu tarihten alan tarihî romanın da ideoloji veya iktidar yaltakçılığına bürünmesi onu kurmaca dünyanın dışına çıkaracaktır. Tarihî roman bir nutkun romanı olmamalıdır. Kurmacanın merkezindeki estetik tavrın eserden dışlanarak salt düşüncenin aktarımında eserin aracı edilmesi tarihî romana bir yenilik getirmeyeceği gibi yazarını da tarihin dehlizinde kaybolmaktan alıkoyamayacaktır.

Tarihî romana tarih bilimi kurmaca açısından hazır bilgileri sunar.⁴²⁴ Hazır bilgi olarak adlandırdığımız belgeler, “(...) *Romancının romancılık gücüyle anlam kazanırlar.*”⁴²⁵ Yine de bu sunumun yazarın üretimi karşısında bir engel oluşturup oluşturmadığı sorusu karşımıza çıkıyor. Tarihî romanın illaki tarihî belgelerin izin verdiği ölçüde kurmacaya dâhil edilebilmesi edebiyattan önce tarih biliminin doğasına aykırılık oluşturur. Tarih biliminde mevcut belgenin bizlere sunduğu bilgiler aksi bir belge veya buluş ile ispatlanana kadar doğruluğunu muhafaza eder. Tabii ki bu yargı -bilhassa yakın tarihimizde- hakikat olarak kabul ettiğimiz tarihi olaylara da şüpheyle bakılması anlamını taşıyor.

⁴²² T. Gögebakan, a.g.e., s.55.

⁴²³ Alaattin Karaca, “Tarih Edebiyat İlişkisi Üzerine”, Bizim Külliye Dergisi, S. 60 (Haziran-Temmuz-Ağustos), Ankara 2014, s.17

⁴²⁴ S. Gümüş romanın üç ayrı kurmaca yöntemiyle tarihi konu aldığını söyler: “İlki, olayı kendi zaman ve mekân sınırları içinde, kendi gerçekleşme biçimini bozmadan. İkincisi, olayın günümüzde kazandığı bir örnekliliği yakalayıp, ya bugünün geçmişe ya da geçmişin bugüne yansıttıklarını belirleyerek. Üçüncüsü, olayın bugünü önceleyen tarihsel süreçlerin bir parçası olduğunu görüp geçmişin süreği biçiminde alarak, yani, olaya kendi zaman ve mekân sınırlarının ötesinde bir kimlik kazandırıp tarihi çağdaştırarak.” Semih Gümüş, *Roman Kitabı*, Can Yay., İstanbul 2011, s.79-80.

⁴²⁵ Özlem Fedai, a.g.e., s.60.

İstanbul'un fetih tarihi 1453'tür. Bu salt bilgi elbette değişmeyecek ama dönem tarihçilerine bağlı şekilde yapılan değerlendirmeler dönemi aydınlatacak sahil belgelere ulaşılmasıyla yeniden değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Değerlendirme, yazarın tamamıyla konu edindiği tarihî örgünün dışına çıkıp tarihi sadece bir "kostüm" ve "dekor" olarak kullanılması düşüncesinin de karşısında bulunuyor. Tarihî roman yazarı ne belgelere gömülmeli ne de belgelerin aydınlatıcı ışığından ayrılmalı.

*"Tarihsel roman, tarihseli, tarihi gerçekleştiren kaynaktan ama tarihin kendisinden soyutlayarak çıkarır ve tarihsel nesnenin özünü roman gerçekliğinde yazınsal bir özneye dönüştürür."*⁴²⁶

Tarihî roman diğer roman türlerinde sıkça karşılaştığımız bazen yazarı hizaya çeken bazen de yaratıcı düşüncüyü engelleyen "okuyucu tepkisi" ile her an karşı karşıya gelebilir. Yakup Çelik, tarihî romanın olmamış olayları olmuş gibi gösterebileceği özelliğinden yola çıkarak tamamen kurgunun egemen olduğu bir eser yazılabileceğini söyler. Her ne kadar bu durum tarihe farklı bir açıdan bakmak olarak algılansa da tarihî hakikatin değiştirilmesi anlamına geliyor. Örneğin Osmanlının Söğüt dışına çıkamaması veya Viyana'yı fethetmesi gibi.⁴²⁷ Burada Çelik'e hak vermekle birlikte bir gerçeğin altının çizilmesinde fayda görülmektedir. Tarihî roman okuyucusunun esere dair temel izlekleri arasında, kendi mevcudiyetiyle bütünlük arz eden mensubiyeti içerisinde bulunduğu milletin hamasi cereyanlarla ön plana çıkarılması ve övülmesi bulunuyor. Osmanlı'nın Viyana'yı fethedememesi tarihî hakikattir ama olası bir fethi konu alacak roman, okuyucunun gerçek tarihte olmasını arzuladığı, hâlde ulaşamadığı düşüncelere kurmaca dünya aracılığıyla ulaşmasını sağlayacaktır. Aynı şekilde 1.

⁴²⁶ S. Gümüş., a.g.e., s.63.

⁴²⁷ Yakup Çelik, "Tarih ve Tarihî Roman Arasındaki İlişki-Tarihî Romanda Kişiler", Bilig, 2002, S.22, s.61.

Dünya Savaşı'nın bilinen menfi sonuçlarla değil de Osmanlı Devleti'nin lehine sonuçlanacağı durumunun okuyucunun mutluluğunu sağlayacağı şüphesizdir. Böylelikle tarihî romana ütopyyaya varan hayallerin girmesi belki de tarihî roman türüne farklı bir gerilimin kapılarını aralayacaktır.

Tarihî romanın halihazırdaki en büyük sınırı toplum nezdinde itibarı olan, topluma örnek şahsiyetlerin kurmacada müspet tarihî kişiliğinden sıyrılarak menfi bir karaktere büründürülmesi olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum sanat mıdır yoksa sanat kisvesinde mukaddesata bir saldırı mıdır? Bu noktada eleştiriler Kemal Tahir'in *Devlet Ana* ve Nedim Gürsel'in *Boğazkesen* romanlarında birleşir. Yunus Emre'nin ve Fatih Han'ın "*halk vicdanını*"⁴²⁸ zedeleyecek biçimde inşaya tabi tutulmaları tarihî roman yazarının sınırını halkın (okuyucunun) belirlediği gerçeğidir. Tarihî roman tarihîliğin ve tarihî şahsiyetlerin yağmalandığı bir roman türü değildir.

Kişi, olay, zaman ve mekân gibi romanı meydana getiren unsurların birebir tarihten alınmasıyla bir kurgu oluşturuluyorsa;

*"(...) Tarihî edebî eserlerde temel gerçekler tahrif edilemez, bu edebî etik sorundur. Ama temel gerçeklerden sapmadan, yazar boşlukları hayal gücüyle doldurabilir, doldurmalıdır."*⁴²⁹

Tarihî romanın muhatap aldığı konular arasında; "Geçmişte olan her vaka romana konu olabilir mi?" veya "Her geçmiş tarih midir?" soruları da bulunur. Tarihî roman tamamen geçmişî kurmacaya dâhil etmekten kaçınmalıdır. Onun için tarihîliğin kurmacaya girmesi, eserin öğretici vasfından ziyade edebî kimlik kazanmasını sağlayacaktır. Tarihî romanlarda tarihîliğin konu edilmesi bağlamında geçmişin eserde işlenmesi tarihî romanı arşivci konumuna indirebilir.

⁴²⁸ Kazım Yetiş, "Üç Tarihi Romanda İki Motif", *Bilge Dergisi*, S.1, Yaz 1994, s.4

⁴²⁹ Alaattin Karaca, a.g.m., s.18.

Yazar, geçmişteki her vakayı seçme serbestliğinde bulunurken, yapılan tercih okuyucu kitlenin ilgilerini de göz önünde bulundurmayı gerekli kılabilir. Bu cihette okuyucu taleplerinin yazarı vaka seçiminde yönlendirdiği söylenebilir. Tarihî kişilikleri konu alan popüler dizilerin geniş bir izleyici kitlesine kavuşması, edebî sahada tarihî romana ilgiyi artırmıştır.

Feridun Andaç her geçmişin tarih olmadığını dolayısı ile “geçmiş” ile “tarih” kavramlarının imlediği hususların farklılığını şöyle ifade eder:

“1) ‘yaşamın tarihsel boyutunu irdeleyen romanlar geçmişi,
2) ‘tarihsel bir durumun veya dönemin/ortamın anlatımını içeren romanlar tarihi/tarihseli kapsamaktadır.’”⁴³⁰

Buradaki tasnif tarihî roman yazarının eserinde değineceği tarihî konuyu belirlerken “tarihîlik” kavramının ön planda tutmasını ve “tarihîliğin romanlaştırılması” gerekliliğini gösteriyor.

Tarihî romanda tartışılan sorunlardan diğeri kahramanların bugünün diliyle mi yoksa dönemlerinin diliyle mi konuşmaları gerekliliğidir.

İfade edildiği üzere tarihî roman yazarı anın idrakiyle geçmişi temaşa eyler. Bu temaşanın ifadesi tamamen o dönemin diliyle olursa bugün bir muhatap bulamaz. Farklı bir deyişle eser “tarihi güncelleme” görevinden ve tarihîliği kurmaca dünyada yorumlama işinden yoksun kalacaktır. Diğer taraftan tarihî dönemi ifade ederken, o dönemin dekorunu kelimelerle çizerken bugüne ait kelimeler hiçbir zaman yoğunluğu tam manasıyla aktaramaz. Yavuz Han’ın bugünün diliyle konuşturmaya kalkarsak ortaya çıkacak komiklik bellidir. Yavuz Han üzerine yazılmış tarihî roman olması sebebiyle incelenen *Efetürk Yavuz Han* adlı eserdeki bir bölüm örnek verilebilir: Yavuz Han’ın en büyük hedefi Roma’nın

⁴³⁰ Feridun Andaç, “Roman, Tarih, Tarihsellik”, Hürriyet Gösteri, S. 197-198, Nisan-Mayıs 1997, s.56.

fethedilmesini yazarın; “*En HİT ideali oydu zaten (...)*” (s.277) cümlesiyle belirtmesi, tarihîliği yeniden kurgularken dilin günümüze yaklaştırılmasını ama günün sokak dilinden de uzak tutulması gerçeğini ortaya koyuyor. Görüleceği üzere yazarı burada bekleyen diğer bir tehlike günün dilini tarihî döneme aktarmaktır. Bu durum tarihi günümüz koşulları ile değerlendirmek ve ifadeye dökmek olacağından tarihe gölge düşüren bir yaklaşım olabilir. O hâlde yazar, eserinde sadece bugünün veya sadece anlattığı dönemin dilini kullanmak yerine vakanın seyrine göre roman kişilerini konuşturabilir. Yazarı her açıdan müşkül duruma düşüren dil sorunu karakterin veya tipin dönemin havasını yansıtacak tarzda konuşmasını sağlarken, iç bakışta veya diğer bölümlerde anın dilini kullanmakla çözülebilir. Kurguda;

*“Amaç, geçmiş bir çağı bugünkü okurun yakınına getirmektir. (...) Bu yüzden tarihsel romanın dilsel ifade araçlarının şimdiki çağda geçen romanın ifade araçlarıyla tezat içerisinde olması ilkesel olarak imkânsızdır.”*⁴³¹

Attila İlhan’ın tarihî roman kahramanlarının adları için söylediği,

*“Adlar, yaşadıkları toplumsal dönemlerin (koşulların) verdiği bir çağrışım yüküyle yüklüdür. İttihat ve Terakki der demez, bellek kendini belirli bir döneme ayarlar.”*⁴³²

düşüncesini roman dili için de kullanmak mümkündür. Romanda kullanılan dil tarihî vakanın okuyucuya yansıtılabilmesi ve tarihin zihinlerde yeniden canlandırılarak okuyucunun geçmişle irtibat sağlamasında önemli bir köprü vazifesi görür.

Kamil V. Nerimanoğlu, tarihî romanda dil konusuna kültürel açıdan bakar.

Türklerin tarih boyunca farklı coğrafyalarda yaşaması ve buralarda devletleşmesi

kültürel bir zenginlikle birlikte dilsel bir genişliği de bizlere sunar:

⁴³¹ G. Lukacs, a.g.e., s.248.

⁴³² Attila İlhan, “Attila İlhan ile Tarihî Romanın Dili ve Aynanın İçindekiler Serisi Üzerine” *Romanı Konuştular*, haz., Özlem Fedai, Sütun Yay., İzmir 2011, s.129.

“Bizce bir kültürden ve bir dilden bakmak, ona kapılıp kalmak bütünü görememek, onu algılayamamak demektir. Farklılığın özgünlük olduğunu kabul etmek romancının işini fazlasıyla kolaylaştırır. İpek Yolu boyunca yaşanan her türlü hayat yalnız Türk olmak zenginliğini değil, insan olmak genişliğini ve enginliğini yaşatabildiği için biz çok boyutlu, çok dilli, çok kültürlü bir dünyayı yazmak, yaşatmak misyonu taşımaktadır yazar. Biz tarihî roman üzerinde de dururken bu gerçekten de vazgeçemiyoruz.”⁴³³

Burada ifade edilen sorunun bir benzeri de tarihten yararlanma biçimidir.

Yazarın tarihi sadece “dekor” olarak kullanması “tarihî gerçeklere aykırı bir eser olduğu” görüşünü dile getirirken, kurmacayı tarihî olayların izinden sürüklemesi “klasik tarih kitabı” eleştirisinin yapılmasına sebep olacaktır. Fethi Naci güncel yaşamın romana yansıdığındaki doğallıkla tarihin romana yansımadaki paralelliğe atıfta bulunarak, tarihî roman ve yazar için kapsayıcı olan ifadesinde şöyle der:

“Romancı, araştırmalar yapabilir, topladığı belgelerden yararlanabilir ama sıra yazmaya gelince, işinin tarih yazmak değil, roman yazmak olduğunu unutmamak zorundadır; bunun için topladığı bilgiler, belgeler, buzdağının denizin altında kalan büyük bölümü gibi olmalıdır, göze batmamalıdır...”⁴³⁴

Tarihten yararlanma biçimi yazarın eseri anlatım şeklinde de karşımıza çıkıyor. Tarihî romanda yazar tarihîliği sadece anlatır mı yoksa tarihîlik romanda yaşa(tılı)r mı? Eğer birinci şık geçerli ise eserin klasik öğreti düzeyinde olduğu görülecektir. Yazar vakayı kurguya aktarabildiği ölçüde başarıyı yakalar. Kurguda karakter ve tip ne için vardır? Kurguda tarihi yaşatmak yazarın vakaya bakış açısıyla doğrudan ilgili bir durumdur. Yazar tarihî romanda devamlı suretle hâkim bakış açısını benimserse tarihîliğe nüfuz edemeyeceği gibi sadece tarihi anlatmakla yetinecektir. Tarihî romanı klasik destan anlayışından ayıran özelliklerden birinin de *bakış açısı* olduğunu söylemek gerekir. Hâkim bakış açısı

⁴³³ Kamil Veli Nerimanoğlu, “Tarihî Romanın Dili Nasıl Olmalıdır?”, II. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu, İstanbul 7-9 Kasım 2013, TYB Yay., Ankara Haziran 2014, s.129-134.

⁴³⁴ Fethi Naci, “Romancının İşî Tarih Değil Roman Yazmaktır”, Hürriyet Gösteri, S. 197-198, Nisan-Mayıs 1997, s.58

tarihin üzerindeki örtüyü kaldırmaktan ziyade vakayı bir tiyatro misali okuyucunun izlemesine neden olur. Bu hususta tarihçi ile edebiyatçının kendilerine has özelliklerden dolayı tarihe bakış açılarının farklı olduğunu belirtmek gerekiyor. Tarihçi olaya bir fotoğrafçı hassasiyetiyle bakar. Edebiyatçı ise olayı bir ressam gibi yorumlar. Olayda görmek isteyip de göremediklerini yorumun bir gereği olarak tuvale (kurguya) ekler. Ama gözden kaçırılmayacak husus her ikisinin de gözlerini tarihten ayırmamalarıdır.

Tarihî romanın sadece ana karakter üzerine kurgulanması “*Tarih, büyük adamların biyografisidir.*” sözünün “Tarihî roman, büyük adamların başarı öyküsüdür.” olarak çevrilmesi anlamına geliyor. Büyük adamları büyük yapan olguların başında yetiştikleri ortam, yaşadıkları yer ve zaman, dönem insanının fikri yapılanması gelir. Farklı bir deyişle o mensubu olduğu kültürün bir ürünüdür. Tarih onu yaptıklarıyla büyüklük dağının ya zirvesine ya da dibine yerleştirir. Büyük olmanın giriftliği başka olgulara bağlıken bu kavrama yoktan var olan bir yapı biçiminde bakmak ve yapıyı böyle kurgulamak yazar açısından edebî esere eksik bir yaklaşım tarzı olacaktır. Ayrıca tarihî roman milletin macerasının romanıdır. Bu maceraya sadece kişileri ön plana çıkararak olaya onların gözünden bakmak tarihîliği bir kişiye mal etmek olur. Romanda, merkezî kişi olarak adlandırdığımız büyük tarihî şahsiyetin bazen roman kahramanından ziyade destan kahramanına dönüştüğü görülür. Bu bağlamda Lukacs’ın W. Scott’a dair ifade ettiği, “*Scott’un büyüklüğü tarihsel-toplumsal karakterlerin insani şekilde canlandırılmasında gizlidir.*”⁴³⁵ biçimindeki düşüncesi tarihî karakterin nihayetinde bir insan olduğunun altını çiziyor. Tarihî roman yazarı

⁴³⁵ G. Lukacs, a.g.e., s.40.

destan kahramanı ile roman kahramanını birbiriyle eş tutmamalı, destanda hüküm süren olağanüstü özellikleri haiz kahraman motifine romanda insani bir elbise giydirmelidir. Tarihî romanda kişilerin insanlık vasfı daha çok onları konuştururken ortaya çıkar. Bu beyanda Mehmet Kaplan, tarihî romanda şahısların devamlı nutuk atan, süslü edebî cümlelerle konuşmasını eleştirir: Tarihî şahsiyetler de bugünün insanı gibi günlük hayatın idamesi sırasında “*işten, güçten, paradan, kadından, başarıdan, korkudan, ümitten*” konuşurlar. Onların “*Konuşmalarını değerli kılan talakat ve belagatleri değil, görüşleri ve düşünceleriydi.*”⁴³⁶ biçiminde şahısların nasıl konuşturulması gerektiğinin altını çizer.

Tarihî romana dair değerlendirme yaparken “edebiyatın gerçeği”yle “kurmacanın gerçeği”ni göz önünde bulundurmak gerekir. Aynı şekilde Batı ve Doğu romanlarının farklı manevi iklimlerden ilham almaları ifade edilen gerçekliğin önemli bir parçasını oluşturuyor. Roman her ne kadar Batı menşeli bir edebî tür olsa da Türk romanına dair yapılan tenkitlerde Batı edebiyat kuramlarına ait edebî kıstaslar nazarıyla değerlendirme bizi kati sonuçtan uzaklaştıracaktır. Doğu ve Batı arasındaki dini mensubiyet farklılığı, maddeyi farklı manevi iklimden gelen hazla ifade etme düşüncesi ve bunlar neticesinde vücut bulan yaşam biçimi romanın ve onu tenkide tabi tutan bakış açısının farklılığını işaret eder.

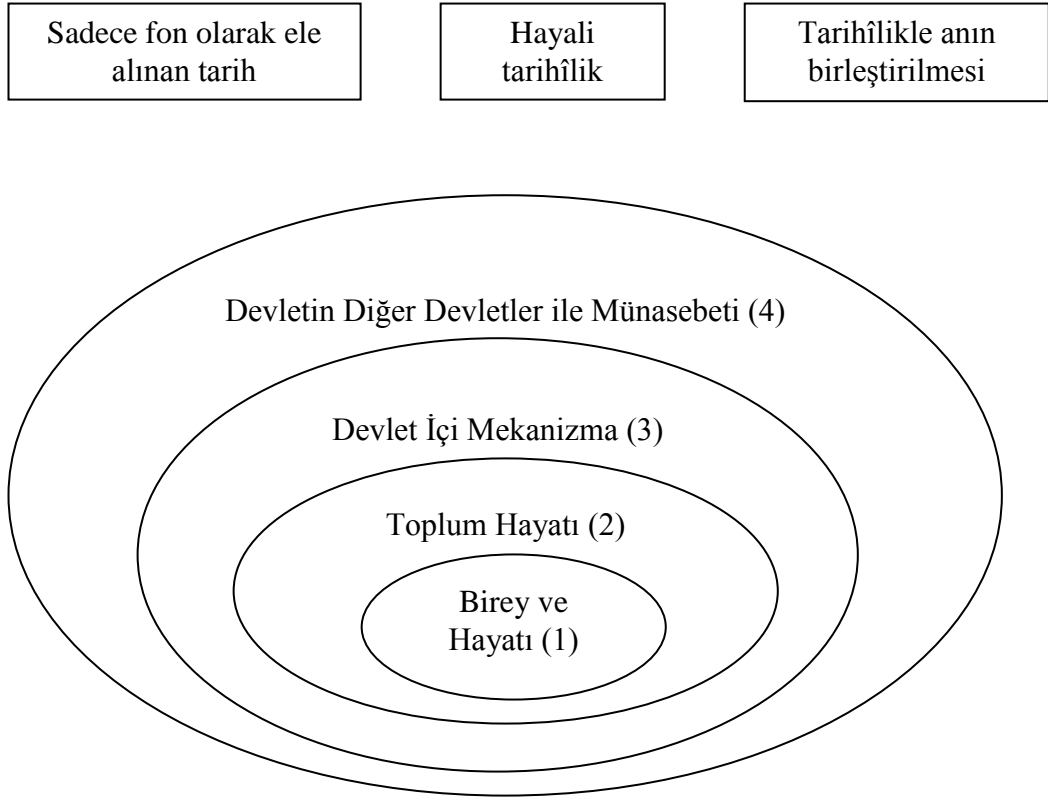
Tarihî romana ve yazara yöneltilen sorular Demokles’in kılıcı misali her an tenkit kılıcına dönüşmekte ve bu roman türünün tarihin kendini her bulunan belgeyle güncellemesi gibi ilerlemesine fayda sağlayacak kurumsal verilere gebe bir hüviyete bürünmesini sağlamaktadır.

⁴³⁶ Mehmet Kaplan, “Tarihi Romanlarda Şahıslar Nasıl Konuşturulmalı”, Türk Edebiyatı Dergisi, Temmuz 1997, S.45, s.7-8.

2.1.5. Tarihî Roman Halkası

Tarihî romanın neyi, nasıl anlatacağı sorunsalı popülerleşen bir türde cevaplanması gereken sorular arasındadır. Klasik tarihî roman anlayışına baktığımızda birey veya toplumdaki ziyade tarihî şahsiyetler eksenli bir kurgu düzeni ile karşılaşırız. “İnsanları yaşatmayan bir roman başarısız bir romandır.”⁴³⁷ Bizim değerlendirmemizde tarihi konu alan tahkiye kavramının merkezine bireyi yerleştiriyoruz ve bu beyanda eser veren yazarları aşağıdaki şekilde olduğu gibi ifadelendiriyoruz:

Şekil 2.2.

Aslında bu durum, modern roman anlayışında birey merkezli kurgu anlayışının tarihî romana uyarlanması olarak okunabilir. Tarihî roman halkasının iç içe bir yapıdan oluşması “tarihin” sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde her

⁴³⁷ Murat Belge, *Edebiyat Üzerine Yazılar*, İletişim Yay., 4. Baskı, İstanbul 2012, s.18.

sonucun bir sebebin hazırlayıcısı olduğu kuralının romana aksidir. Halkada dıştan merkeze doğru estetik öğelerin arttığı bir gelişim seyri mevcuttur. Tarihî romanda -daha önce üzerinde durulduğu üzere- büyük sorunsallar arasında yazarın tarihî anlatıyı sadece devletler arası münasebet ilişkisi, tarihî büyük şahsiyetin övgüsü yahut tarihî romana ideoloji penceresinden bakıp onu nutuk seviyesine indirme gibi durumların olduğunu görürüz. İfade edilen kurgu düzenini benimseyen yazarlar tarihî roman halkasının dördüncü ve üçüncü sırasındadırlar. Her ne kadar bu yazarlar tarihî romana öğreticilik vasfı yükleseler de tarihîliğin özüne temayüz edemezler. Tarihî roman sadece bu olsaydı birçok defa tarihçiler tarafından yorumlanarak değer kazanan tarihî vesikanın kurgu dünyasına aktarılmasına gerek kalmazdı. Bu tür “popüler eser” kaleme alan yazarlarda, tarihîlik kalıplaşmış düşünce sistemlerinin veya resmi tarih öğretilerinin kabaca kurmacaya aktarılmasıyla oluşturulur. Yazar tarihî vesikayı kendi muhayyilesinde yoğurarak yeniden şekillendirmek yerine vesikanın izinde kendi bakış açısını ifade etmekle yetinir. Şahsi bakış açımız bu tür romanları edebiyat dışında görmemekle birlikte, tarihî vesikayı yeniden güncelleyen yazarın kurmacaya aktardığı tarihîliğe edebî unsurlar ekleyebilmesinin gerekliliği doğrudur. Aksi takdirde tarihçi tarafından aktarılan bilgilerin roman formatında tekrarlanması iki disipline de fazla fayda sağlamayacaktır.

Tarihî roman halkasının ikinci ve birinci bölümlerini birlikte değerlendirmek gerekir. Toplumun çekirdeğini teşkil eden bireyi toplumdan ayrı düşünmek mümkün değildir. Bireyin düşünce dünyası her toplumsal gelişim ve değişim cereyanına tesir ederek tarihîliğin oluşumunda birinci elden rol oynar. Tarihîliği kurgu dünyasına bu cihetle aktaran yazar tarihî olayın oluşmasında veya

büyük tarihî olayların birey ve toplum üzerindeki etkisini eserinde kurgular. Burada tarihe bireyin gözleriyle bakılır. Bu bakış nesnelidir, sarihtir. Bu bakış açısının oluşabilmesi için tarihî roman yazarı tarihi belge(ler)de derinlemesine inceleme yapmalı, tabir yerindeyse vakayı kurguda yaşatmadan önce belgelerde kendisi yaşamalıdır. O dönemi yaşamadan, o iklimde nefes almadan toplumu tanımak ve tarihîliğe nüfuz edebilmek mümkün olmayacaktır. Zira “*Toplumu tanımak insanı anlamaktır.*”⁴³⁸

Tarihî roman halkasında değineceğimiz üçüncü yazar tipi, tarihi estetik ölçütlerle kuşatan bir nazarla halkanın unsurlarını birbirinden ayrı düşünmeyen bir mantık anlayışına sahiptir. Yazar, tarihi sadece büyük insanların yarattığı konumundan çıkartarak okuyucunun dönem insanını daha yakından tanımmasını sağlayacak psikolojik tahlillere yönelir. Tarihî vakanın toplum üzerinde meydana getirdiği müspet yahut menfi tesirler göz önüne serilmeye çalışılır. Tarihîliği ifade edilen tarzda ele alma biçimi popüler tarihî romanın estetik roman ölçütlerine ulaşmasını sağlar. Tarihî romanın merkezine tarihî şahsiyetten ziyade halka mensup bir kişi konularak bunun üzerinden kurgunun gerçekleştirilmesi yazarın tarihî vakayı tam anlayabilmesinden geçiyor. Bu durumun aksinde bir gelişme yazarın bireyi kurmacada anlatamamasına neden olacaktır. Unutmamak gerekir ki okuyucu tarihî şahsiyetin tarihî olayda oynadığı rolü bir tarih kitabından da öğrenebilir ama tarihîliğin birey ve toplum üzerine etkisini salt olaydan yola çıkarak öğrenmek fazla mümkün gözükmemektedir. Bu hususta Lukacs;

“(…) Halk, tarihi doğrudan tecrübe eder. Tarih onun yükselişi ve çöküşüdür; sevinçlerinin ve ızdıraplarının silsilesidir. Eğer tarihsel roman yazarı belirli bir çağın önemli toplumsal-insani içeriklerinin, problemlerinin, akımlarının vs.

⁴³⁸ Mahir Adıbeş, “Romanın Ruhu ya da Sadece Roman”, Türk Yurdu Dergisi, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs-Haziran 2000, C.20, S.153-154 s.34.

*doğruda tezahür edeceği insanlar ve yazgılar bulmakta başarılı olursa, tarihi 'aşığıdan', halk hayatından yola çıkarak tasvir edebilir.*⁴³⁹

ifadesiyle önemli bir tespitte bulunuyor. Bizim de tamamen olmamakla birlikte katıldığımız bu düşünce Marksist bakış açısının tarihî romandaki tezahürüdür. Her ne kadar W. Scott'tan bu yana tarihî şahsiyetleri ikinci plana atıp, onları yan karakter haline getirme anlayışı tarihî romanın kabul gören özelliği olarak algılansa da halkı bir araya getiren onun ortak ülkü yolunda ilerlemesini sağlayan bir tarihî kişilikten eseri tamamen yoksun bırakmak düşünülemez. Zira her tarihî anlatı bir kahramana ihtiyaç duyar. Bu kahramanın gerçek veya kurmaca mı olacağı yazarın tasarrufundadır. Türk-İslam devlet felsefesi ile Hıristiyan devlet felsefesi arasındaki önemli fark birincisinde Han'ın hakka ve halka hizmetle vazifelendirilmesi, onların dertleriyle hemhal olması ve Hakk'ın nizamını, adaletini haklıyı haksızı bilerek dağıtmasıdır. Bu cihetle tarihî romanda vazgeçilmez kabul ettiğimiz edebîlik pusulasının yol göstericiliğinde bireyi ve toplumu tarihin dışında düşünmeyen bir anlayışla büyük tarihî şahsiyete de eserde yer vermek mümkündür.

*"Tabii olarak her medeniyet dairesi kendi değerleri etrafında, kendisini ifade eden metni de ortaya çıkarır."*⁴⁴⁰

Kahramanlarıyla yaşayan bir toplumun edebî eserlerinden kendilerini yoksun bırakacak bir biçimde kahramanlarını dışlaması düşünülemez. Bizi ifade eden metinlerde kahraman olacaktır ama bu oluş destan misali tarihî romanın merkezinde bulunmamalıdır. Ayrıca, tarihi estetik ölçülerde ele almak isteyen yazarın insanı var eden temel unsurlardan biri olan mekânı kurmacadan kesinlikle dışlamaması gerekmektedir.

⁴³⁹ G. Lukacs, a.g.e., s.356.

⁴⁴⁰ Yunus Balcı, "Batılılaşma Açısından Roman-Aydın İlişkisi ve İlk Dönem Romanlarımızda Aydınlar", Türk Yurdu Dergisi, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs-Haziran 2000, C.20, S.153-154, s.133.

*“Edebî eserlerin oluşumu insan ve çevresiyle kaimdir. (...) Fert çevresiyle vardır. Onu psiko-sosyal dünyasını biçimlendiren, kendi iç dünyasının dinamiklerini harekete geçiren öğeler çevresinden kaynaklanan etkilerle beraber, kendi ruh dünyasındaki çok şahsi oluşumlardır.”*⁴⁴¹

Bu cihetle tarihî romanda insan ve onu var eden mekânın dışlanarak sadece tarihîliğin aktarılması bir nevi edebî eserden insanın çıkarılması anlamına gelir. “insan ve çevresiyle” kaim olan edebî eserde insanın yok sayılması bir romandan ziyade tarihî belgenin farklı bir tarihçi tarafından yorumlanmasıyla eşdeğerdir. Tarihî şahsiyetin zaman algısına göre mekânı şekillendirmesi ve mekânın onun üzerinde oluşturduğu etkiler yazar açısından romanda bahsinin geçmesi gereken önemli konulardandır. Bu da İbrahim Şahin’in ifade ettiği üzere bilinç akışı ve iç monolog tekniğinin tarihî şahsiyette bulundurulmasıyla alakalıdır.

Tarihî roman halkasının dışında ama halkanın bir bölümü olarak kabul ettiğimiz dördüncü yazar türü tarihi, kurmacada sadece fon olarak kullanan yazardır. Bu tür yazarlar tarihî roman halkasına dışarıdan bakarlar. Bu durum tarihî vakaya yüzeysel bir bakıştır. Yazarın düşüncesi kurmacada kullanacağı tarihî vesikayı nasıl ve hangi ölçülerde devşirebileceğidir. Onlar açısından tarihî vakanın dönemi itibarı ile taşıdığı anlam veya günümüze etkileri önemli değildir. Bu yazarlar tarihîliğe bir nevi sızarak oradan devşirdikleri kurmaca malzemeyi tarihsel veya daha çok çağdaş anlatı düzleminde inceleyerek kurmacayı meydana getirirler. Kronolojik zaman anlayışı veya vakanın oluşum safhaları sadece bir fon olarak kullanılacağı için tarihî gerçeklikle örtüşmesi gerekli değildir. Tarihî kişilik yerine yaratma kişileri eserde ön plana çıkarılır.

Aynı şekilde tarihî roman halkasının dışında olmakla birlikte kendi tahayyül dünyasında oluşturduğu tarihîlikle okuyucunun karşısına çıkan bir yazar sınıfı da

⁴⁴¹ İbrahim Şahin, “İnsan, Mekân, Roman”, Türk Yurdu Dergisi, C. 47, S. 393, Temmuz 1991, s.19.

vardır. Hiç yaşanmamış olaylar yazarın kurgu dünyasında var edilerek bir eser meydana getirilebilir. Metafizik olgulardan eserde fazlasıyla faydalanılabilir. Yazar burada hem bir tarihçi hem de bir yazar rolüne bürünür. Kurmacanın temelini oluşturan tarihî olguların da kurmaca olması iç içe kurmacayı karşımıza çıkaracaktır. Birini diğerinden ayırmak veya birinin varlık nedenini sorgulamak eserin varlık nedenini sorgulamak anlamına gelir ve bu da yazarın muhayyilesine müdahale olacaktır.

Tarihî roman halkasında değinilecek son yazar tipi kurguda vaka zamanı ve anlatma zamanı olmak üzere iki başlı bir zaman sistemi kullanan yazardır. Bu tür kurgularda tarihîlikle yaşanan an iç içedir. Yazar eserde geri bakışlarla veya geri dönüş tekniğiyle geçmişi ana taşır. Bu tür kurmacalar tarihî romanın tarihîliği güncelleme ve anda yeniden yaratma işlevini aynı kurgunun içinde geçmişi ve anı yaşatarak verir. Okuyucu açısından oldukça ilginç olan bu tür kurmaca metinler tarihî romanı günümüzde soyutlamak yerine, hâlâ tarihîliğin anda devam ettiği düşüncesini okuyucunun yaşamasını sağlar. Bu duygu yoğunluğu tarihî romanın zamanlar arası köprü görevi üstlendiğini bir kez daha göstermiş olur.

BÖLÜM III

3.1. YAVUZ SULTAN SELİM ESİR KIZLAR ARASINDA⁴⁴²

3.1.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

3.1.1.1. Romanın Kimliği

Romanın yazarı Niyazi Ahmet Banoğlu'dur. 61 sayfadan oluşan eser sadece bir bölümden ibarettir.

3.1.1.2. Vaka

1516 yılında İstanbul'da sebebi bilinmeyen bir sebeple kaçırılan genç kızların nasıl, neden ve kimler tarafından kaçırılmış olabileceği üzerine kurgulanan romanda, Şahin adında bir gencin kaçırılan eşini bulmak ve esir kızlar sorununu çözmek maksadıyla başından geçen olaylar anlatılır. Romanda tek vaka zinciri söz konusudur. “*Klasik vaka tertibinde görülen olayların bir yelpaze şeklinde açılması, bağlı olduğu merak unsurlarının birer birer çözümlenerek sona ulaşması (...)*”⁴⁴³ kurmacaya akıcılık verirken merak duygusunu da artırmaktadır. Roman, *Erken Cumhuriyet Dönemi*'nde Yavuz Han hakkında yazılmış tek roman olması sebebiyle diğerlerinden ayrılır.

3.1.1.3. Özet

Çaldıran Savaşı'nın sonrasında İstanbul, farklı bölgelerden gelen esirlerle doluyken şehrin kenar mahallelerinde bilinmeyen sebep(ler)le genç kızlar kaçırılmaktadır. Hatta bu durum halkın dışına çıkmış Vezir Sinan Paşa'nın da üç

⁴⁴² Niyazi Ahmet Banoğlu, *Yavuz Sultan Selim Esir Kızlar Arasında*, Vakıf Matbaası, İstanbul 1945

⁴⁴³ Abdullah Şengül, Jale Gülgen, “Reşat Ekrem Koçu'nun Tarihî Romancılığı”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.8, S.2, Aralık 2006, s.1-22.

Çerkez cariyesi kaçırılmıştır. Bir kız çocuğu olan yirmi yaşındaki Şahin'in de karısının kaçırılması onun devletten yardım istemesine neden olur. Sinan Paşa'ya eşinin kaçırıldığını ifade eden Şahin bu duruma bir çözüm bulunması gerektiğini belirtir. Kendi cariyeleri de kaçırılan Sinan Paşa, bu durumun halk arasında daha fazla huzursuzluğa neden olmadan çözülmesini sağlamak için Şahin'in yanına Mahmut adında birisini vererek, onu esir kızların bulunması hususunda görevlendirir. Yapılan plana göre Şahin esircilerin arasına girecek ve İstanbul dışındaki esir pazarlarında satıldığı tahmin edilen kızların peşine düşecektir. Aslında Şahin'i bu serüvene iten temel sebep biricik kızının annesi, sevgili eşi Zehra'nın kaçırılmış olmasıdır.

Mısır seferi için harekete geçen Osmanlı ordusunun içine karışan Şahin ve yardımcısı Mahmut iki ordu savaşa başlamadan önce tebdili kıyafetle Mısırlıların tarafına geçerek esir kızlar hakkında bilgi edinmeye başlarlar. Mısır'dan İstanbul'a esirlerin getirilip satılması gibi İstanbul'dan Mısır'a da esir satışının olabileceği kuvvetle ihtimaldir.

Bilgi almak maksadıyla Osmanlı ordusundan ayrılarak Mısır ordusu içerisine giren Şahin kısa süre sonra casus olabileceği ihtimaliyle Mısır ordusu tarafından tutuklanarak sorguya çekilir. Hem Osmanlı hem de Mısır ordusu için casusluk faaliyetleri, savaşın seyrini değiştirecek konumda olması sebebiyle önemlidir. Şahin ayrıntılı bir sorgudan geçirildikten sonra Mısır sultanına götürülür. Sultan Kansu Gavri, Şahin'e sorduğu sorulardan sonra onun kendisine hizmet ettiği taktirde zengin olacağını ve kendisine esir kızlar konusunda yardım edeceğini vaat eder. Şahin bunları kabul ederek Osmanlı ordusu arasına gireceğini ve Sultan'a ordunun savaş planı hakkında bilgi vereceğini söyler. Böylelikle Şahin'in iki

tarafli casusluk serüveni başlar. Osmanlı ordusuna geldikten sonra Yavuz Han'a Mısır sultanı ile aralarında geçenleri anlatan Şahin, bu hizmeti karşısında Yavuz Han tarafından takdirle karşılanır. Ama savaşın kısa süre sonra başlayacak olması Şahin'in tekrar Mısır sultanına dönmesini engeller. Bundan dolayı Şahin, Yavuz Han'ın ordusundan kaçmaya karar verir. Mercidabık Savaşı'nın en şiddetli anlarından birinde Osmanlı ordusundan kaçmaya muvaffak olan Şahin doğruca Mısır sultanının otağına gider ve kendisine, hemen gelemediğini Yavuz Han'ın askerleri tarafından takip edildiğini ifade eder. Mısır sultanı, kumandanlarının savaş meydanından kaçmaları neticesinde kendi aleyhine gelişen savaştan kurtulabilmek için Şahin'le birlikte hareket etmeye karar verir. Şahin ve Mısır sultanı tebdili kıyafet savaş meydanından kurtuldukları halde kısa bir süre sonra sultan hayatını kaybeder. Türk askerlerinin de yaklaştığını gören Şahin oradan uzaklaşıp bundan sonra ne yapacağını düşünürken yardımcısı Mahmut ile karşılaşır. Mahmut, Yavuz Han'ın maiyetine alınarak çavuşluk rütbesine yükseltilmiştir. Bütün Osmanlı askerleri Mısır sultanını ararken onu bulmak Mahmut'a nasip olmuştur. Sultan ölü olduğu halde sultanın başını keserek Yavuz Han'a götüreren Mahmut bu olayı sorgusuz sualsiz yaptığı için Yavuz Han'ın öfkesinden fazlasıyla nasibini almış, bazı devlet adamlarının araya girmesiyle idam edilmekten zor kurtulabilmiştir. Mahmut bunun neticesinde her an ölümle karşı karşıya kalabileceği düşüncesiyle Osmanlı ordusundan kaçmayı yeğler.

Asli vazifelerine dönen Şahin ve Mahmut biran önce esir kızları -öncelikle Zehra'yı- bulmak için yola koyulurlar. İlk gecelerini geçirdikleri bir köyde Arap Haşim adında Türk dostu birisiyle tanışarak onun evinde misafir olurlar. Babasının vasiyeti gereği Türkçe öğrenen ve Türklere her zaman yardım eden bu

adama, Şahin'in eşi ve esir kızlarla ilgili her şeyi anlatmasından sonra Haşim onlara yardım etmeye karar verir. Haşim, İstanbul'dan esrarengiz biçimde kaçırılan ve daha sonra Mısır'ın en büyük esir pazarından kendisi tarafından satın alınan üç Türk cariye den birisi olan Mehpere'yi yanlarına yardımcı olarak verir. Böylelikle kendisini kaçıran esircileri ve onların reislerini tanıyan Mehpere, Zehra'nın ve diğer esir kızların bulunmasında Şahin'e yardım edebilecektir.

Artık üç kişi olarak yola devam eden Şahin, Mahmut ve Mehpere ilk iş olarak esirlerin satıldığı Halep pazarına gelirler. Burada Mehpere'nin kendisini kaçıran esircilerden birisini tanınması işlerini kolaylaştıracak ve esir kızları bulmaya bir adım daha yaklaşmış olacaklardır. Durum tam da düşündükleri gibi olur ve Mehpere pazarda tanıdığı bir esirciyi gördükten sonra Mahmut onun peşine düşerek izlemeye başlar. Akşama doğru yanında birkaç adamla Şahin ve Mehpere'nin yanına gelen Mahmut esircilerle beraber çalışabilecekleri bir anlaşma yapmış ve iki arkadaşı daha olduğunu onlara söylemiştir. Mahmut ile birlikte gelen esirciler arasında esirci reisini Mehpere tanır. Bunu gizlice Şahin'e aktarmasından sonra Şahin esirciler arasına girerek Zehra'yı daha kolay bulabileceğini düşünür ve onlar tarafından esirlerin korunması, satılması işlerinde ortak çalışacaklarına dair yapılan teklifi kabul eder. Osmanlı ve Mısır Devleti arasında devam eden savaştan dolayı esir satışları durmuş ve esirlerin nakil işleri iyice güçleşmiştir. Böyle bir durumda iş bilen, güvenilir kişilere ihtiyaç duyan esirci reisi savaş bittikten sonra İstanbul-Mısır güzergâhında esir ticaretinin başlayacağını düşünerek bu süre zarfında saklanabilecekleri bir mağara bularak savaş sonuna kadar burada kalmaya karar verir.

Osmanlı-Memlûk mücadelesi Mısır'da şehir savaşına dönerken Tomanbay bütün gücüyle Osmanlıya direnir. Karargahını kurduğu yer esircilerin, esir kızların bulunduğu ve Şahin'in kumandanlığını üstlendiği mağaraya oldukça yakındır. Mağaranın önünde iki ordu arasında birçok çarpışma olmuş hatta bir gün açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalan esir kızlar için Şahin, Tomanbay'ın ordusundan yiyecek dahi çalmıştır. Yine böyle bir savaşta Yavuz Han'ın tarafına geçen Mısırlı komutan Gazali, mağarayı keşfetmiş ve içeride bulunan herkesi esir etmiştir. Şahin, Mahmut ve Mehpere mağaradan zor kurtulabilirler. Yavuz Han'ın emriyle bütün esirler esir pazarında satılacaktır. Bu esirler arasında Zehra'nın da olabileceğini tahmin eden Şahin, Mahmut ve Mehpere'yi yeniçeri kılığında sokarak hep birlikte pazara giderler. Pazarda Mahmut'u tanıyan eski arkadaşlarının onları ihbar etmeleri sonucunda Şahin yakalanır. Gazali'ye götürülen Şahin'e ancak Tomanbay'ı teslim olmak için ikna edebilirse serbest bırakılacağı söylenir. Biraz zaman geçtikten sonra Tomanbay'ı teslim olması için ikna eden Şahin bu işi başarıyla sonuçlandırır. Yavuz Han'ın emri ile Mısır'ın tamamen sükûnete ermesi için Tomanbay idam edilir.

Uzun ve yorucu bir seferden sonra dinlenmek için Nil Nehri kenarına çekilen Yavuz Han'ı entrikalar burada da yalnız bırakmaz. Yavuz Han'ın aldığı kararlar neticesinde ticaret düzeni bozulan esirci başı ona bir suikast yapmayı kararlaştırır. Kansu Adil adında bir fedai Yavuz Han'ın kaldığı sarayda bu görevi yerini getirecektir. Bu planı öğrenen Şahin, bu durumdan Yavuz Han'ı haberdar etmesi için Mahmut'u görevlendirir. Mahmut Osmanlı ordusundan kaçan bir asker olarak bu görevi yerine getirip getirmeme ikilemi arasında gider gelir. Bir gece Yavuz Han'ın sarayına gittiği zaman bu görevi yapamayacağına karar verse de

sarayın önünde düşünceli bir şekilde inceleme yaparken aniden bir adam üzerine atlar ve Mahmut'u öldürmeye çalışır. Bu uğraştan Mahmut başarılı çıkar ama öldürdüğü adamın kim olduğu hakkında herhangi bir bilgisi yoktur. Kafası karışık bir şekilde saraya giren Mahmut tesadüfen Yavuz'un kaldığı odaya kadar girer. Bilinçsizce gerçekleşen bu olaylardan sonra Yavuz Han'la karşılaşmasıyla birlikte kendisine bu yabancı tarafından suikast düzenleneceğini anlayan sultan, maiyetini onu yakalamaları için seferber eder. Mahmut bu gaileden Nil Nehri'ni yüzerek geçer ve kurtulur.

Nil'in karşısına geçtikten sonra uzun bir süre dinlenen Mahmut, Şahin'in verdiği görevi yerine getiremediği gibi Yavuz Han'ın askerleri tarafından da aranmaktadır. Şahin'in yanına asla dönemeyeceğini düşünerek nehir kenarında gördüğü bir köşke girerek burada hizmete alınmasını talep eder. Köşkte yaşayan ve Türkçe konuşan nazik bir bayan Mahmut'a ilgi gösterir ve onunla konuşur. Bu sırada, köşkün sahibi olmakla birlikte Yavuz Han'a muhalif Mısır Bey'i köşke gelir ve Mahmut'un kim olduğunu sorar. Başından geçenleri anlatan Mahmut kendisini de Yavuz Han'a muhalif birisi olarak tanıtır. Ama Mısır Bey'i ona iyice güvenmek için sorguya çeker. Mısır Bey'i, Mahmut'un anlattıklarından sonra Şahin ile görüşmek istediğini ve onu buraya getirmesini söyler. Konuşma sırasında Şahin'in adının telaffuzunun köşkün sahibesini heyecanlandırıldığını fark eden Mısır Bey'i bu durumu kendisine sorduğunda bayan, kardeşinin isminin de Şahin olduğunu ifade eder. Bu durumdan şüphelenen Mahmut, bayanın adını sorduğunda aldığı Selma cevabı sonucunda büyük bir üzüntüye kapılır. İlerleyen günlerde Mahmut'a gerçek adının Zehra olduğunu söyleyen bayan kendisinin

Şahin'in karısı olduğunu açıklar. Biran önce Şahin'in onu kaçırmayı gerektiğini anlatır ve Mahmut'tan bu haberi ona ulaştırmasını ister.

Mısır'da iyice Osmanlı hükümleri geçerlilik kazanırken Mısır Bey'i artık Yavuz Han'dan kaçmanın bir anlamı olmadığını düşünerek ona teslim olur. Sultan tarafından affedilen Bey, Osmanlı hizmetine girer. Kendisini Yavuz Han'a yarandırmak için Mahmut'a mutlaka Şahin'i yakalayarak teslim etmeleri gerektiğini söyler. Mahmut bu duruma karşı çıkmasına rağmen tehditler neticesinde teklifi kabul etmek zorunda kalır. Çaresiz bir şekilde Mısır Bey'ini ve adamlarını Şahin'in saklandığı mağaraya götürür. Mağaraya önce giren Mahmut'un Şahin'i görmesiyle bütün olan bitenleri ona anlatması bir olur. Mağarada yaptıkları plan gereği Şahin, Mısır Bey'ine teslim olur ve daha sonra elliye yakın esir kızı ona verebileceğini söyleyerek onunla anlaşır. Bu anlaşma neticesinde Şahin, aradığı bir kız olduğunu söyledikten sonra bu konuda Mısır Bey'i ona yardımcı olabileceğini söyler. Hep beraber saraya giderler. Esir kızların arasına karışan Mehpere'nin görevi Zehra ile irtibat kurmaktır. Bu görevini yerine getiren Mehpere, mutlaka bir hafta içinde Zehra'nın kaçırılması gerektiğini Şahin'e söyler.

Mısır Bey'inin Zehra'ya sahip olmak istediği bir gece beyin adamları ile Mahmut ve Şahin çarpışır. Bu çarpışmada Mısır Bey'i ölmüş Zehra'da ağır şekilde yaralanmıştır. Mısır Bey'inin sarayında olan olaylardan sonra Yavuz Han'ın askerleri gelerek Şahin'i ve adamlarını tutuklarlar. Vezir Yunus Paşa'nın huzuruna çıkarılan Şahin başından geçen her şeyi anlattıktan sonra paşa tarafından affedilir.

Şahin'in affedilmesinden kısa bir süre sonra Yavuz Han, Yunus Paşa ve askerleriyle saraya gelir, Şahin'e taltifte bulunduktan sonra esir kızları görmek ister. Sonrasında ise Şahin bütün esir kızları Yavuz Han'a gönderir.

Mısır'ın tamamen fethi ile birlikte Osmanlı ordusu İstanbul'a dönüş hazırlıklarına başlar ve ordu yola koyulur. Yavuz Han ile Yunus Paşa arasında yolda geçen bir mukabeleye göre Paşa'nın Mısır seferindeki birçok zahmetin, yorgunluğun ve kayıpların boş yere verildiğini ifade etmesi üzerine Yavuz Han bu değerlendirmeye kızmış ve Yunus Paşa'yı öldürtmüştür. Şahin'e göre bu ölümün haksız yere yapılması onun Osmanlı ordusundan ayrılarak sahrada çadır kurmasına neden olur.

Şahin, Mehpere'yi köyüne bırakıp bir haftaya kadar geleceğini söyleyerek Zehra'dan ayrılır. Aralarında duygusal bir yakınlaşma olduğu halde Şahin, emanet olarak aldığı Mehpere'yi evine bıraktıktan sonra oradan ayrılır. Zehra'yı ve Mahmut'u bıraktığı yere döndüğünde kendini büyük bir üzüntüye boğan acı haberle karşılaşır: Zehra ve Mahmut'un kaldığı çadır çapulcular tarafından yağmalanmış ve ikisi de öldürülmüşlerdir.

Aradan yıllar geçtiği halde Şahin'in aşkı şairlerin dillerinde bir destan olmuş ve herkes tarafından söylenegelmiştir.

3.1.1.4. Kişi Kadrosu

Roman, tarihî romanların genelinde yaratma kişiler ve tarihî kişiler olarak iki gruba ayrılan tasnife göre yaratma kişilerin kurgunun merkezîne alınarak tarihî kişiliklerden bir fon olarak faydalandığı bir konumdadır. Bu beyanda tarihî kişilerin yardımcı kişiler konumunda olduğunu söyleyebiliriz.

Roman, kişi kadrosu açısından çok zengin olmayan bir yapıya sahiptir. şahin kişisinde olumlanan Türk tipini görmek mümkündür. Eserde kişi kadrosunu cinsiyet dağılımına göre incelediğimizde kadın kişilerin daha ağırlıkta olduğunu görürüz. Zaten romanın adı ve vakası böyle bir dağılımın olacağını imler. şahin'in eşi Zehra, gizlice kaçırılıp esir pazarlarında satılan kızlar, cariyeler, Mehpere kadın kişiler arasındadır. Zehra ve Mehpere aşk yoluyla şahin'e bağlı olduklarından diğer kadın kişilere göre kurmacada daha etkendirler. Ayrıca Mehpere'nin de kaçırılıp satılan bir esir kız olması vakanın özünü teşkil eden Zehra'yı ve esir kızları bularak sorunu temelden çözme düşüncesinde bir kadın olarak ön plana çıkmasını sağlar. Romanı kişilere göre sınıflandırdığımızda askerî görevlilerin ön plana çıktığını görürüz. Meslek dağılımına göre ise sadece esirci başi ve esircilere yer verilir. Kurmacada etken bir yapıya sahip olan kişiler ayrıntılı değerlendirmeye tabi tutulmuştur:

şahin

Kaçırılan karısını bulmak ve esir kızlar sorununu çözme amacıyla yollara düşen şahin'de, Erken Cumhuriyet Dönemi tarihî romanların genelinde bulunan olumlanan Türk tipini görmek mümkündür. şahin'in karakterize edilmesinde kullanılan açıklama yönteminde diyaloglar aracılığıyla onun;

“Bir gün yirmi yaşlarında bir geç, Topkapı sarayının kapısına dayandı. Ben sadrazamı göreceğim, beni onun yanına götürünüz! diye bağırıyordu.” (s.3)

ifadesinde korkusuzluğunu, Vezir Sinan Paşa'ya;

“Anlamıyorsan tekrar söyleyeyim. Benim adım şahin'dir. Bir yaşında bir kızım var. Annesini kaçırdılar. Size soruyorum, İstanbul'da kaybolan kızlar, kadınlar nereye gidiyor?” (s.4)

ifadesinde hesap soruculuğunu, esir kızları bulmak maksadıyla devlet tarafından görevlendirilmesinden sonra ihtiyaç duyacağı paranın teklif edilmesi karşısında

paraya ihtiyacının olmadığını söyleyip (s.8) tok gözlülüğünü, genç yaşına rağmen hem Osmanlı Devleti tarafından hem de Memlûk Sultanı tarafından fikirlerine itibar edilip (s.6-9) güvenildiğini ve cariye Mehpare'den hoşlandığı halde emanete hıyanet etmediğini, cariyeyi köyüne bıraktığını (s.60) görürüz. Bu özelliklerin yanında; bilgili-görgülü, verdiği sözde duran ve mücadele yolunda verdiği kararlardan dönmeyen mert bir kişi olduğu (s.22-23, 25), vatandaşı bulunduğu Osmanlı Devleti'ne gönülden bağlılığı ve devlet görevlilerine karşı gelmemesi (s.28-29, s.57), haksızlığa tahammül etmemesi (s.59) olumlanan Türk tipinin diğer özellikleri arasındadır.

Şahin yukarıda izah edilen özellikleri ile romanın ana kahramanı (merkezî kişi) olup yüceltilmiş bir tiptir. Yüceltilmiş tip gereği Şahin, romanda etken bir rol üstlenir. Onun bu rolü üstlenmesi tamamen düz bir kişilik (yalınkat) olduğunu göstermez. O, romanın genelinde başarılı bir grafik çizse de bazen kaybettiği durumlar da olur. Trajik bir sonla biten romanda karısını bulabilmek için atıldığı serüvende tam mutlu sona yaklaşacakken karısının hırsızlar tarafından öldürülmesi ve yaşadığı ruhsal çöküntü çok boyutlu bir kişiliğe sahip olduğunu gösterir. Burada kahramanın yazar tarafından okuyucuya sunumunun tamamen bedensel veya ruhsal boyutta olmadığını da belirtmek gerekir. Sadece karakterize hale getirilen özellikler bir bakıma Şahin'in düşünce dünyasını okuyucuya aksettirse de kahramanın iç dünyasına inebilmek mümkün olmamaktadır. Şahin bu haliyle bir roman kahramanından çok yer yer olağanüstü özellikleri olan bir destan kahramanına doğru meyleden bir yapıya sahiptir. Destansı kahraman özelliği gereği yüceltilen tipin bütün olumlu özellikleri kendinde toplayarak bir "terkip" meydana getirdiğini söylemek mümkündür.

Zehra

Şahin'in kaçırılan karısı olan Zehra, kız çocuğu annesidir. İstanbul'dan kaçırılarak Mısır'a getirilmiş ve burada bir Mısır Bey'ine cariye olmuştur. Romanda onun kaçırılmasına, Mısır'a nasıl getirildiğine dair bilgi verilmez. Bedensel boyut açısından ele aldığımızda -sadece Şahin'in ona gönülden bağlı olduğunu- kurgu içerisinde hiçbir bilginin verilmediğini görürüz. Zehra kaçırıldıktan sonra kaderine boyun eğmiş ama içinde kurutulacağına dair umut emarelerini her zaman taşımış bir kadındır. Uzun süreden beri Mısır Bey'i de dâhil olmak üzere Zehra'nın kendini kimseye teslim etmemesi (s.49) ve çok sevdiği eşine kavuşabilmek için korkusuzca davranması bu emareler arasındadır. Zehra'nın bu davranışı namus kavramının en olumsuz anlarda bile geçerliliğini kaybetmemesine örnektir.

Zehra'nın Mısır Beyi'nin sarayında yaralanması ve ölümle yüz yüze gelmesi sonucunda Şahin'e söylediği;

“Şahin sana vasiyetim var. Çocuğuma iyi bak. (...) Ah Şahin, başımdan çok büyük işler geçti. Sana ikinci vasiyetim. Cariye ile konuştum. O da başımdan geçenleri bana anlattı. O da benim gibi zavallı. Ben öldükten sonra onu bırakma.” (s.54)

ifadesi alçak gönüllü bir kadının kendisi öldükten sonra eşinin ve çocuğunun mutlu olmasını isteyen anlayışının ürünüdür.

Esir edilen ve satılan Zehra'nın dramı kurguda kendine yer bulurken aslında bu durum bütün esir kızların yaşadığı bir trajedi olarak okuyucuya iletilir. Romanın odağında bulunan bu düşünce bir nevi “(...) popülar romanlarda ana karakterler 'kadın'lardır.”⁴⁴⁴ sözünün ispatı mahiyetindedir.

⁴⁴⁴ Şaban Sağlık, *Popüler Roman Estetik Roman*, Akçağ Yay., Ankara 2010, s.159.

Mahmut

Vezir Sinan Paşa tarafından esir kızlar sorununu çözmek üzere Şahin'in yardımcısı olarak görevlendirilen Mahmut, inisiyatif kullanmaktansa söyleneni yapan, görevi sadece askerlik olan birisidir. Şahin'in onu Yavuz Han'a yapılacak suikast öncesi Yavuz Han'ı bu durumdan bilgilendirmek maksadıyla görevlendirmesi olayında, Mahmut ilk defa Şahin'in verdiği görevi yapmaktan vazgeçmiştir. Her ne kadar farkında olmadan görevini yerine getirse de yazar kurguda bu söz dinlemezliği Zehra'nın bulunuşuyla sonuçlandırır. Mahmut da bütün davranışlarıyla kurguda olumlu bir kahramandır. Şahin'le birlikte birçok zorluğun üstesinden gelmiş, onu hiçbir zaman yalnız bırakmamıştır. Mahmut sadece görev adamıdır. Yapılanlara dair yorumu, öngörüsü ve önerisi olmayan bir kişidir.

Mehpare

Şahin ile Mahmut'un Zehra'yı ve esir kızları bulmak amacıyla çıktıkları yolda tesadüfen karşılaştıkları Türk dostu Arap Haşim'in Türk cariyelerinden biridir. Mehpare de esirciler tarafından İstanbul'dan kaçırılarak Mısır'da satılmış bir esirdir. Arap Haşim'in "*on kız bedeli*" (s.15) ile aldığı Mehpare güzelliğiyle diğer cariyeler arasında farklı bir yere sahiptir. Sahibi tarafından Şahin'e yardım etmesi amacıyla verilir. Mehpare, kurguda etken bir kahraman değildir. İstanbul'dan kaçırılan bir kız olması, esir kızlar sorununu çözmek isteyen kişilere yardım etmesinde temel sebepler arasındadır. Ama yazar bu güzel cariyeyi kurguda Şahin ile duygusal olarak yaklaştırarak cariyenin o coğrafyaya ait olmadığını imleyen bir tavır sergiler. (s.60)

Yavuz Sultan Selim Han

Yavuz Sultan Selim kurguda kullanılan yardımcı bir kişidir. Romanın beş yerinde bir roman kahramanı olarak okuyucu ile buluşur. Bunlar; Şahin'in Kansu Gavri ile görüşükten sonra bütün olan biteni gelip Yavuz Han'a anlatması (s.8), Mahmut'un Kansu Gavri'nin başını getirip Yavuz Han'a sunması (s.12), Mısır Beyi'nin affını dilemesi üzerine Yavuz Han'ın onu maiyetine alması (s.42), Yavuz Han'ın esir kızları görmek üzere Mısır Beyi'nin sarayına gelmesi (s.57-58) ve Mısır seferi dönüşü Yavuz Han'ın Yunus Paşa ile sohbetidir. (s.58) Romanda Yavuz Han'ın düşünce dünyası, iç çatışması, seferlerinin arka planı gibi onu tanıtıcı özellikler kurguya yansıtılmamıştır.

Tomanbay

Ridaniye Savaşı'ndan sonra Mısır'ın Osmanlı tarafından tamamen ele geçirilme süresini uzatan maktul sultan Kansu Gavri'den sonra tahta çıkan Memlük Sultanı'dır. Kurguda inatçı kişiliği ile kendine yer bulan bir roman kişisidir. Sultan Tomanbay bir roman kahramanı olmaktan ziyade yardımcı kişiliğe kayan bir yapıda kurguda kendine yer bulur.

Yavuz Sultan Selim Esir Kızlar Arasında adlı romanda yardımcı ve figüratif kişiler olarak ifade edeceğimiz isimler şunlardır: Esirci Başı, Vezir Sinan Paşa, Vezir Yunus Paşa, Kansu Gavri, Arap Haşim, Şahin'in Annesi, Gazali, Mısır Beyi, Mustafa Paşa.

3.1.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Romanda kullanılan anlatıcı türü (O) anlatıcı, başka bir ifade ile “yazar-anlatıcı”dır. 1516 yılında başlayan kurgu baştan sona kadar yazar-anlatıcı

tarafından hâkim bakış açısı ile ifade edilir. Bütün kurguya hakim olan yazar-anlatıcı, anlatıyı tamamlamadan “*Saygılı okuyucularım*” (s.60) diye araya girerek okuyucuyu hazin sona hazırlar. Popüler romanlara has bir anlatı tarzının benimsendiği romanda anlatıcının durduğu hâkim konum gereği roman kahramanlarına göre öznel ve nesnel tavrın söz konusu olduğu gözlemlenir. Olumlanan Türk tipi Şahin’e yazar-anlatıcının bakışı her zaman takdiranedir. Onun her hareketi yüceltilir.

3.1.1.6. Zaman

Romanda vaka zamanı 1516 yılında başlar ve vakanın gelişim seyri nesnel zaman ile paralellik arz eden kronolojik bir zaman sistemi kimliği kazanır. Yavuz Han’ın Mısır seferine çıkmadan başlayan roman, Mısır’ın Osmanlı Devleti’ne ilhakı ile son bulur. Yazar, zaman kırılması (ileriye doğru, geriye doğru) veya zamanda herhangi bir kesinti yapmadan kurguyu devam ettirmiştir. Bu durum romanı tek düze hale getirirse de okuyucunun sonuca odaklanmasını sağlayan bir yöntemdir.

Kurguda kullanılan zaman anlayışına baktığımızda okuyucuya dönem insanlarının dünyayı değerlendirme biçimi, devletler arası münasebet, halkın yaşama biçimi, döneme has mekânın ifadesi gibi unsurların bulunmadığını görürüz. Kronolojik bir seyirde anlatılan roman, sadece Yavuz Han döneminde olan bir olaya atıf yapılarak kurgulanmıştır.

3.1.1.7. Mekân

Kurmacanın başlangıç mekânı İstanbul’dur. Kurgunun geneline hâkim olan açık mekân anlayışı kronolojik zaman gibi düzenli bir seyirle İstanbul-Mısır

güzergâhında cereyan eder. Sokak, savaş meydanı, çöl, çarşı açık mekân olarak kurguda yer bulan alanlardır. Bunların yanında kapalı mekân olarak ev, konak, saray (İstanbul Sarayı, Taşra Sarayı), çadır; coğrafi mekân olarak çöl, deniz, göl, nehir, mağara romanda kullanılan mekânlar arasındadır. Yazar mekân tasviri yapmadan kurguyu tamamlar. Bundan dolayı mekânın kahramanlar üzerindeki simgesel değeri üzerine yorum yapmak fazla mümkün olmamaktadır.

Kurguda üç adet önemli mekân bulunmaktadır. Bunlar; esir kızların ve esircilerin saklandığı mağara, Mısır Beyi'nin ve Zehra'nın yaşadığı saray ve savaşların gerçekleştiği, Şahin'in her şeyi göze alarak kurtardığı eşi Zehra'nın öldürüldüğü çöldür. Mağara, esirci başı tarafından şu şekilde anlatılır:

“Karanlık bir mağara kapısından içeri girdiler. Birkaç adım atınca meşalelerin aydınlattığı gizli bir yol meydana çıktı. Bu yoldan yüz adım kadar ilerledikten sonra büyük bir meydana geldiler. Meydanın etrafı hücrelerle çevrilmişti.” (s.21)

Şahin'in kumandan olarak atandığı bu mağara esir kızlar ile birlikte yaşadığı, kasvetli, zorunluluktan dolayı yerleşilen bir yerdir. Mağara bu haliyle Şahin'in eşini kaybetmesiyle birlikte içine düştüğü olumsuzluğu imleyen bir konumdadır.

Mahmut, Yavuz Han'ın askerlerinden kaçmak için Nil Nehri'ni yüzerek geçtikten sonra kapılandığı mekânı dışarıdan köşk olarak ifade eder. İçine girdiğinde ise;

“Aman yarabbi, burası bir saraydı. Fakat padişah saraylarında bu kadar güzellik ve ihtişam olamazdı. Her taraf ipek ve atlasla işlenmişti.” (s.35)

şeklinde değerlendirir. Saray, Şahin'in ve Zehra'nın birbirlerine kavuştukları mekândır.

Kurgunun üçüncü önemli mekânı çöl ise, Şahin'in eşine doyamadan ondan ayrılmak zorunda olduğu bir yerdir. İnsan yaşamı için zor koşulları barındıran ve anlamsal olarak olumsuzluğu imleyen çöl, Şahin ile Zehra'nın tekrar birlikte olmalarını engelleyen bir mekân olarak kurguda yerini alır.

3.1.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ

3.1.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük

Yavuz Sultan Selim Esir Kızlar Arasında adlı eser kurgunun odağına Yavuz Han'ı koymadan sadece ondan tarihî bir kişilik olarak yararlanır.

Roman tek bölümden oluşmaktadır. Kurgu; Şahin'in eşi Zehra'yı ve esir kızları bulmak ve bu sorunu kökünden çözmek maksadıyla Vezir Sinan Paşa tarafından görevlendirilmesiyle başlar. Giriş bölümü olarak kabul edilecek bu bölümde yazar, 20 yaşında herhangi bir devlet hizmetinde bulunmamış, Osmanlı Devleti'nin başkentinde meydana gelen genç kızların kaçırılması olayını nihayete erdirecek yeteneği kuşkulu olan bir kişiyi romanın ana kahramanı konumuna getirir. Destanlara has bir kahraman yapılanması görülen romanda, okuyucu her şeyi başaracağına inanılan ana kahraman ile başarıya güdülenen bir konuma yükseltilir. Şahin'in Yavuz Han'la, Kansu Gavri ile görüşmesi ve tesadüflerin her zaman ona yardım etmesi kahramanı olağanın dışında başarılı gösterir.

Osmanlı Devleti'nin Mısır Seferi'ni başlatması ile Şahin'in vazifelendirildiği göreve çıkması aynı zamana tesadüf eder. Yazar burada Şahin'in işlerinin daha kolay bir şekilde yapabileceğini öngörmekle birlikte kendi göreviyle Mısır Seferi'nin okuyucu nezdinde aynı öneme sahip olabileceği intibasını uyandırır. Bu bölüm romanın gelişme bölümüdür. Burada, Şahin'in Mısır Sultanı Kansu Gavri ve Mısır Beyleri ile görüşmesi, Gavri'den sonra Mısır tahtına çıkan Tomanbay'ı Osmanlı Devleti'ne teslim olması için ikna etmesi, Yavuz Han'a düzenlenecek suikasta engel olması gibi olaylar, Şahin'in asıl görevi dışına çıkarak Mısır Seferi'nin başarıya ulaşmasını sağlayan sebeplerde etken rol oynadığının okuyucuya hissettirilmesini sağlar.

Romanın sonuç bölümünde ise Mısır Seferi başarıyla sonuçlanır ama bu başarı diğer bölümlerde olduğu gibi Şahin'in eşi Zehra'yı bulmasının ve esir kızlar sorununu çözmesinin gölgesinde kalacaktır. Esirci başının yakalanamaması, Zehra ve Mahmut'un trajik şekilde ölümleriyle okuyucu nezdinde yapılacak sorgudan muaf tutulur. Roman genel itibarı ile Şahin'i ön plana çıkaran bir kurguda inşa edilmiştir.

Romanda Memlûk Devleti'nin bir Arap devleti gibi gösterildiğine şahit oluruz. Bu düşünce, "*Mısır sultanının kuvvetleri (...)*" (s.7), "*Araplar birden yerlerinden fırladılar.*" (s.22), "*Arap kumandan.*", "*Araplar*" (s.23) gibi ifadelerle belirtilir. Romanın hiçbir yerinde Memlûk Devleti'nin bir Türk Devleti olduğuna dair en küçük bir imaya bile rastlanılmaz. Kurmacada sadece tarihsel anlatım düzlemi kullanılmıştır.

3.1.2.2. Anlatım Teknikleri

Yazar-anlatıcının bakış açısı ile anlatılan eserde anlatma, diyalog ve az da olsa tasvir tekniği kullanılır.

Anlatım tekniklerinin kullanımı açısından oldukça zayıf olan eserde anlatma tekniği çok fazla kullanılır. Kişilerin duygu ve düşünceleri kendileri tarafından değil anlatıcı tarafından okuyucuya aksettirilir:

"Genç cariye bir müddet sustu. Uzun uzun düşündü. Fakat bu düşünmekten ziyade başka bir şeydi. Kendini unutmuş, dalmıştı. Eski günlerini, anasını, babasını, kardeşlerini düşündüğü muhakkaktı. Şahin de sevgili karısını hatırladı. Acaba şimdi o neredeydi, ne yapıyordu? Sağ mıydı, yaşıyor muydu? Zehra'ya bir fenalık gelmiş ise Şahin esir kaçakçılarından öyle bir intikam alacaktı ki, âleme ibret olacak, belki bir daha kimse esir kaçakçılığı yapamayacaktı." (s.16)

Alıntıda da görüldüğü üzere kişiler konuşmazlar veya düşüncelerini kurgu içerisinde kendileri ifade etmezler. Bu durum tamamen anlatıcının tasarrufundadır. Aynı durum Yavuz Han'la ilgili bir bölümde de görülür:

“Yavuz, harp esnasında böyle beş bin esirle uğraşmak istemiyordu. Yapmak istediği tek şey, Mısır'daki mukavemeti yıkmak, bu diyarın hakimi olmaktı. İntikam almak için bir hayli öldürmüş, düşmanlarının gözünü korkutmuştu. Şimdi bunları da öldürmek olmazdı.” (s.25)

Popüler romanlarda en sık kullanılan tekniklerden birisi olan diyalog tekniği bu romanda da çok fazla kullanılmıştır. Tasvir tekniği romanda çok az kullanılmış olup kişinin ruh hâlini, mekânın özelliklerini ve bunun kişiler üzerindeki simgesel değerini ifade etmekten çok uzaktır.

3.1.2.3. Dil ve Üslup

Romanın 1945 yılında basılmasına rağmen dilinin günümüz Türkçesi ile aynı olması yazarın dönemi içerisinde eserini sade bir kalemle yazmayı tercih ettiğini gösteriyor. Akıcı bir üslupla kaleme alınan eser okuyucuya rahat bir okuma ortamı hazırlarken, sık sık kullanılan diyalog tekniğiyle de var olan akıcılık daha da ivme kazanıyor. Ağzılarda bulunan veya eski Türkçeye ait kelimeler eserde kullanılmaz.

Samimi hitap kelimelerinden birisi olarak nitelendirebileceğimiz “*Arkadaş*” (s.29, 47, 56, 57) kelimesinin yüksek rütbeli insanlar tarafından Şahin için kullanılması üslubu avam seviyesine çeker.

3.1.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.1.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem

Roman, 1516 yılı ile Mısır Seferi dönüşü olan 1517 yılları arasını kapsar. Bu süreç içerisinde Mercidabık veya Ridaniye Savaşları ayrı ayrı zikredilmek

yerine genel itibarı ile Mısır Seferi olarak ifade edilir. Kurgu tamamen Şahin'in eşi Zehra ve esir kızların bulunması üzerinde inşa edilir.

3.1.3.2. Temalar

3.1.3.2.1. Esrarengiz Kaçırılma Olayları

Yavuz Han dönemi İstanbul'unda sebebi bilinmeyen sebeplerle kaçırılan kızlar sorunu romanın temel konusudur. Tarihî dönem ve olaylar bu sorunun etrafında fon olarak kullanılır.

“1516 yılında İstanbul'da görülmemiş şeyler oluyordu. Şehrin esir pazarları; Çerkezistan'dan, Mısır'dan, Habeşistan'dan gelen yüzlerce çeşit çeşit kadın, kız, erkek esirlerle dolu idi. Fakat kenar mahallelerin birçok genç kızları da anlaşılmayan sebeplerden kayboluyorlardı.” (s.3)

3.1.3.2.2. Kararlılık

Popüler tarihî romanlarda kahramanlar gerçek tarihî kişiliğin veya kurmacada hayat bulan tarihî kişiliğin yüceltilmesi, övülmesi gibi özelliklerle diğer roman kişilerinden ayrılırlar. Olaylar gerçek veya kurmaca olsun tarihî kişinin inisiyatifinde devam eder. Bu durum, ne olursa olsun roman kişinin verdiği kararlardan dönmeden yoluna devam etmesini gerekli kılar. Yazar-anlatıcının bu kararları boşa çıkarmayacak şekilde kurmacayı devam ettirmesi okuyucu nezdinde roman kişinin itibarını sekteye uğratmaz.

Romanda Şahin'in eşi Zehra'yı bulma ve esir kızlar sorununu çözme yolundaki düşünceleri ne kadar kararlı olduğunu özetlemektedir: *“Ya onu bulacak yahut bu uğurda kendi canını feda edecekti.”* (s.5)

Şahin ve Arap Haşim arasında geçen konuşmada Şahin, eşi Zehra ve esir kızları kurtarmak arasında bocalarken ne yapmak istediğini açıklar:

“— *Sevgili misafirim, (...) ben anlamadım. Siz esir kaçakçılarının reisini mi, yoksa kızları mı arıyorsunuz?*
— *Her ikisini de. Birini bulunca öbürünü bırakmayacağım.*
— *Karınızı bulunca ne yapacaksınız?*
— *Onu emniyet altına aldıktan sonra kaçakçılarla mücadele edeceğim. İstanbul’da yüzlerce ocak söndürdüler. Beni bu zorluklara, tehlikelere soktular.*” (s.16)

3.1.3.2.3. Casusluk

Tarihî romanların devletler arası münasebet, savaş, egemenlik anlayışı gibi konuları kurguya dâhil eden bir yapıya sahip olması sebebiyle gizli haber alma ilişkileri kurmacada büyük yer tutar. Tek taraflı veya iki taraflı casusluk ilişkileri çerçevesinde kurgunun seyrinde önemli olaylar casuslar aracılığıyla aktarılır. Romanda Şahin’in ilk önce Kansu Gavri ile anlaşması, sonra bu anlaşmayı Yavuz Han’a anlatması iki taraflı casusluk ilişkisine örnektir. Kansu Gavri, Şahin’e:

“— *Nasıl hizmet edebilirsin?*
— *Şimdi buradan Türk ordusunun içine girerim, orada öğrenmek istediklerini öğrenir, yirmi dört saat sonra tekrar dönerim.*” (s.8) der.

Sonrasında ise durumu Şahin’in Yavuz Han’a anlatmasıyla Yavuz Han:

“*Sultan seni bekleye dursun. Biz yirmi dört saat sonra hücumu geçiyoruz. Yaptığın iş çok makhbule geçmiştir.*” (s.8)

diyerek Şahin’in hareketini takdir eder.

3.1.3.2.4. Misafirperverlik

Erken Cumhuriyet Devri’nde yazılan tarihî romanlarda olumlanan Türk tipinin kurguya hâkim olduğu görülür. Türk milletinin düşman dahi olsa misafire hürmet göstermesi alışlagelen bir anlayıştır. Ama romanda Türklere misafirperverlik gösteren kişi babasının Türklerden büyük yarar gördüğü Türk dostu bir Arap’tır. Şahin ile Mahmut’un atıldıkları serüvende her zaman olduğu

gibi talihin yanlarında olması ilk konakladıkları köyde babasının vasiyeti üzerine Türkçe öğrenen ve Türklere yardım eden Arap Haşim aracılığıyla Türklere has Arap misafirperverliği göz önüne serilir. Bu olgunun sebebinde de Haşim'in İtalyanlara esir düştükten sonra üç yıl kürekçi olarak çalıştırılan, sonrasında ise Türkler tarafından özgürlüğüne kavuşturulan babasının vasiyeti vardır. (s.13)

3.1.3.2.5. Yüceltilen Türklük

Sadık Tural, "... *tarihî romanın idealist felsefe ve romantizm ile bağları vardır.*"⁴⁴⁵ derken ülkücü ruhun romantizmle olan bağını imler. Aslında bu durum Şerif Aktaş'ın "*Millî Romantik Duyuş Tarzı*" olarak bir kavram haline getirdiği mukaddesat kavramı içerisinde yüceltilen duyguların tarihî romanda kullanılan önemli temalar arasına girmesini sağlar. İncelenen romanda da Türk her zaman doğrudan yana olan, idealist, devletine bağlı, verdiği kararlardan dönmeyen, haksızlık karşısında muhatabına bakmaksızın tepkisini ortaya koyabilen olumlu bir tiptir. Arap Haşim'in esir edilen babasının Türkler tarafından kurtarılması (s.13) Türk'ün mazlumlarda yanında olduğunun göstergesidir.

3.1.3.2.6. Cariyelik

İstanbul'dan esirciler tarafından kaçırıldıktan sonra Mısır'da satılan kızlar kurgunun önemli bir temasıdır. Zira Şahin'in karısının da kaçırılması kurguyu başlatan bir durumdur. Böylelikle hem karısını hem de kaçırılan kızları bulmak

⁴⁴⁵ Sadık Tural, *Zamanın Elinden Tutmak*, Yeni Avrasya Yay., Ankara 2003, s.214.

maksadıyla Şahin yola çıkar. Romanda, cariyelerin yaşadıkları hayatın olumsuzluklarından ziyade esrarengiz bir biçimde kaçırılmalarından dem vurulur.

3.1.3.2.7. Emanete Sahip Çıkma

Yüceltilen Türklük temasında önemli bir yere sahip düşünce de Türklerin aldıkları emanetin kıymetine bakmaksızın ona sahip çıkmaları ve verdikleri söz gereği onu iade etmeleridir. Şahin'in cariye Mehpare'yi sahibinden yardımcı maksadıyla almasından sonra ona; *“Şimdi cariyenizi en kıymetli bir emanet diye korur ve muhafaza ederim.”* (s.17) şeklindeki ifadesi bu duruma örnektir. Yazar-anlatıcı tarafından söylenen, *“Şahin emanete hıyanet etmeden cariyeyi sahibine teslim ettikten sonra hemen oradan ayrıldı.”* (s.60) cümlesi Şahin ve cariye Mehpare arasında duygusal yakınlaşma olmasına rağmen emanete sahip çıkıldığını gösteriyor.

3.1.3.2.8. Aşk

Şahin'in derin bir muhabbetle bağlı olduğu bir yaşındaki çocuğunun annesi Zehra'ya duyduğu aşk sebebiyle onu bulmaya çalışması kurguda önemli bir yer tutar. Zaman zaman esir kızları bulma ile Zehra'yı bulma ikilemini yaşayan Şahin sonunda görevini yerine getirir ama cariye Mehpare'ye ilgi duymaktan kendini alıkoyamaz. Karısını ararken bir sevdaya tutulması karısını kaybetmesinden sonra yazar-anlatıcının ifadesiyle; *“O bir şeyden yılmayan koca Türk yiğidinin boynu büküldü. Kalbinde iki mezar yıllarca dolaştı. Fakat kendisini kimse tanımadı.”* (s.61) biçiminde ifade edilerek Mecnun misali

sevgisini gönlünde yaşatan bir derbedere dönüşmesi aşk hikâyesinin sonu babındadır.

3.2. YAVUZ SULTAN SELİM HAN⁴⁴⁶

3.2.1 ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

3.2.1.1. Romanın Kimliği

Hadim-ül Haremeyn-iş-şerifeyn Yavuz Sultan Selim Han romanı Orhan Deliorman tarafından kaleme alınmış olup, 1969 yılında basımı gerçekleştirilmiştir. Eser 304 sayfadan oluşmaktadır.

3.2.1.2. Vaka

Yavuz Sultan Selim Han'ın doğumundan ölümüne kadar geçen süreçte; taht mücadelesi ve yaptığı savaşların anlatıldığı romanda bir vaka zinciri bulunmaktadır. Vaka tertibinde olaylar “*bir yelpaze şeklinde*” açılır.

3.2.1.3. Özet

Babası Amasya'da şehzade (II. Bayezid) iken dünyaya gelen Yavuz Han'ın doğumunda birçok olağanüstülük olur. Bir dervişin saraya gelerek bugün hanedan üyesi olarak dünyaya gelen çocuğun gelecekte büyük bir padişah olacağı muştusunu vermesi ve Fatih Han'ın Selim doğmadan önce bütün Müslümanları bir araya getirecek bir güneşin doğuşunu görmesi bu olağanüstülükler arasındadır. Hızla büyüyen Selim, her ne kadar babasının ilimle meşgul olmasını istese de ata binme, silah kullanma gibi konularda oldukça hevesli, atılgan bir kişiliğe sahiptir.

⁴⁴⁶ Orhan Deliorman, *Hadim-ül Haremeyn-iş-şerifeyn Yavuz Sultan Selim Han*, Mihrab Yayınevi, Aralık 1969.

Şehzade Selim, dedesi Fatih Han tarafından Trabzon valiliğine atandıktan kısa bir süre sonra Fatih Han vefat eder. Bu olaydan sonra Osmanlı tahtına babası II. Bayezid oturur. Yeniçerilerin ve devlet erkânının teması içinde tahta oturan II. Bayezid Osmanlı Devleti için yeni başlayan bir dönemin işaretçisidir.

Şehzade Selim'in Trabzon'a vali olmasından 14 yıl sonra Süleyman adında bir oğlu dünyaya gelir. Dönem itibarı ile fetihlerin yavaşlaması Şehzade Selim'in dikkatinden kaçmaz ve babasını eleştirir. Ayrıca Şah İsmail hakkında önlem alınmazsa bu durumun zamanla büyük bir tehlike haline geleceğini öngören Şehzade Selim, bu doğrultuda doğuya bir sefer düzenlemeye karar verir. Azerbaycan'ın içlerine kadar giren ordu Gence kalesini ele geçirir. Kazanılan başarının Osmanlı ordusu içerisinde sevince sebep olması uzun süreden beri sefere çıkmayan askerler arasında Selim taraftarlarının çoğalmasını sağlar ve onun tahta layık olduğu düşüncesinin oluşmasına sebep olur. Selim'in lehine olan bu durumu ağabeyi Şehzade Ahmet fark ederek, olası bir taht mücadelesinde kardeşine üstünlük sağlamak için yeğeni Süleyman'ın Bolu sancak beyliğinden alınarak Kefe'ye gönderilmesine neden olur. Böylelikle İstanbul yolu üzerindeki bir engel daha Şehzade Ahmet tarafından kaldırılmıştır.

Şehzade Selim oğlunun bu ani yer değişikliğini Kırım Han'ı ile tanışarak olumlu yönde kullanır. Sonrasında ise Gürcistan içlerine seferler düzenler. II. Bayezid tarafından Şehzade Selim'in tek başına aldığı kararlar eleştirilir ve hemen sancağına dönmesi istenilir. Bunun üzerine şehzade, babasının elini öpmek üzere İstanbul'a gelmek istediğini söyleyerek ordusu ile birlikte yola çıkar. Devlet erkânı tarafından II. Bayezid'e, kalabalık bir orduyla gelen Şehzade Selim'in amacının sadece el öpmek olmadığı iletilir. Bunun üzerine divanda alınan karar

üzere Mevlana Nurettin, şehzadeye gönderilerek hemen ordusuyla geri dönmesi istenilir. Bunun üzerine Şehzade Selim, niyetinin kötü olmadığını sadece babası hayatta iken yerine veliaht tayin edilmemesini ve kendisine Rumeli'nden bir sancak verilmesini talep eder.

Şehzade Selim sancağına dönmeye hazırlanırken bir haberci, Şehzade Korkut'un sancağı Manisa'yı bırakması üzerine Safevi yanlısı Şeytankulu'nun büyük bir isyan başlattığını hatta Anadolu Beylerbeyi Karagöz Paşa'yı yenerek ordusunu dağıttığını söyler. Bunun üzerine ordusuyla Edirne'yi işgal eden Şehzade Selim İstanbul üzerine yürür. Osmanlı ordusu ve Şehzade Selim'in ordusu savaşırlar. Savaşı kaybeden Şehzade Selim kendini zor kurtarır.

Şehzade Selim'in yenilmesini kabullenemeyen ve Şehzade Ahmet'in İstanbul'a gelmek için hazırlık yaptığını öğrenen yeniçeriler, İstanbul'da bir isyan çıkararak vezirlerin, bazı devlet görevlilerinin konaklarını yağmalarlar. Bunun üzerine yeniçerilerin isteği üzerine II. Bayezid tahttan feragat ederek oğlu Selim'in tahta çıkmasına rıza olur.

1512 yılında Osmanlı tahtına oturan Yavuz Han ilk iş olarak kardeşleri Korkut'u ve Ahmet'i saltanatın bekası yolunda bir engel olarak gördüğü için öldürülmelerini emreder. Şehzade Ahmet'in oğlu Alaüddin'in Bursa'yı muhasara etmesinin ardından Yavuz Han'ın lehine sonuçlanan savaştan sonra Bursa'da bulunan beş yeğeni de öldürülür. Bu süreç içerisinde devlet içerisinde Yavuz Han'a karşı cephe alan Veziriazam Mustafa Paşa gibi kişiler de birer birer bertaraf edilir.

Saltanata Osmanlı ailesi içerisinde gelebilecek tehlikelerin sona ermesiyle birlikte, Yavuz Han dikkatini şehzadelikten bu yana büyük bir tehlike olarak

gördüğü Şah İsmail üzerine çevirecektir. Toplanan divan neticesinde Safevi Devleti üzerine sefer düzenlenmesi kararlaştırılır.

Osmanlı ordusu, Yenişehir ovasından 1514 yılında istikameti Şah İsmail olan bir sefere çıkar. Sancak beylerine mensup askerlerin de katılımıyla 140 bin civarında olan ordudan 40 bin kişilik kuvvet ihtiyat maksadıyla Sivas'a bırakılır. Yavuz Han ile Şah İsmail arasında gerçekleşen mektuplaşmalar savaşın yaklaştığının habercisidir. Uzun ve zor geçen sefer yolculuğu asker arasında huzursuzluğa sebep olurken bazen isyan noktasına gelinse de bunların hepsi Yavuz Han'ın kararlılığı ve cesareti ile ortadan kaldırılır.

22 Ağustos 1514'te Çaldıran Ovası'nda karşılaşan iki ordu gün boyu savaşır. Şah İsmail'in ordusu büyük bir bozguna uğrar ve savaşı Osmanlı ordusu kazanır. Savaştan on üç gün sonra Tebriz'e giren Yavuz Han burada bazı düzenlemeler yaptıktan sonra ordusuyla Azerbaycan'a hareket etmeye karar verir. Ordunun isteksizliği ve orduda vuku bulan karışıklıklar Yavuz Han'ı İstanbul'a dönmeye mecbur eder. Dönüş yolunda Gürcü Beyleri'nden gelen erzak yardımı, sıkıntı içerisinde olan orduyu rahatlatır. Amasya'da konaklayıp tekrar Şah İsmail üzerine sefere çıkmayı planlayan Yavuz Han, ordunun bu temayülde olmaması üzerine kararını kesinleştirerek İstanbul'a hareket eder. Bu sırada Kemah kalesinin zaptı, Dulkadıroğulları ile yapılan Turnadağ Savaşı'nın kazanılması olumlu giden olaylar arasındadır. Yavuz Han İstanbul'a gelir gelmez yeniçeri ocağında ıslahat girişiminde bulunarak bu ocağın daha modern daha çok söz dinleyen bir hale gelmesini sağlar. Aynı şekilde donanmanın güçlendirilmesine bu dönemde başlanılır.

Yavuz Han'ın doğumunda vuku bulan olağanüstü olaylar seferler öncesinde de gerçekleşir. Mısır seferi öncesi Kapı Ağası Hasan rüyasında Sahabe-i Kiram'ı görmüş ve onlar tarafından Yavuz Han'ın Haremeyn (Mekke-Medine) üzerine sefere çıkması buyrulmuştur. Rüyanın Yavuz Han'a anlatılmasından sonra tereddütleri kaybolan hünkâr divanı toplar. Divanda seferin lehinde karar verilmesiyle birlikte Mısır seferi hazırlıklarına başlanılır. İlk iş olarak Sinan Paşa Kayseri'deki 40 bin kişilik ordunun başına geçer. Kansu Gavri'ye gönderilen elçilerde asıl hedefin Şah İsmail olduğu vurgulansa da Sinan Paşa komutasında doğuya doğru hareket eden orduya Memlûk Sultanı'nın vereceği tepki ölçülmeye çalışılır. Gavri, seferin Memlûk Devleti'ne düzenlendiğini anladıktan sonra, 18 Mayıs 1516'da yanına Abbasi Halifesi Üçüncü Mütevekkil Alellâh Muhammed'i de alarak ordusuyla Kahire'den ayrılır. Gavri, barış maksadıyla Yavuz Han'a elçi gönderse de elçi Moğolbay'ın silahlarıyla huzura girerek tehditkâr bir üslupla konuşması savaşı kaçınılmaz bir noktaya getirir. Sinan Paşa'nın ricası üzerine ölümden kurtulan elçi, sakalı ve bıyığı kesilip bir eşeğe ters bindirilerek yola çıkarılır.

Bıyıklı Mehmet Paşa tarafından yenilen İran serdarı Karahan'ın başı Yavuz Han'a getirildikten sonra bu kesik baş ve zafername birlikte Kansu Gavri'ye gönderilir. Şah İsmail ile Osmanlıya karşı ittifak yapmak isteyen Gavri'nin umutları giderek azalır. Şah İsmail'den beklediği yardımı alamayacağını anlayan Gavri, Osmanlı'ya karşı tek başına savaşmaya karar verir.

İki ordu 24 Ağustos 1516 tarihinde Mercidabık Ovası'nda savaşa başlar. Çok çetin geçen savaşın istikameti Memlûk ordusunun aleyhine gelişmektedir. Ordudan gelen olumsuz haberlerin artarak ordunun yok olma noktasına geldiğini

öğrenen Kansu Gavri, 80 yaşında olmasının da etkisiyle savaşı kaybettiği haberine dayanamaz ve orada ölür. Tamamen dağılan Memlûk ordusu Osmanlı askerleri tarafından takip edilir. Yine böyle bir takipte ele geçirilen Memlûk komutanı Hayırbay teslim olur ve Osmanlı hizmetinde çalışmak istediğini söyler. Antep ve Halep Osmanlı idaresine alınır. İlk cuma namazını Halep’te kılan Yavuz Han, hatibin hutbede “Hâkim-ül Haremeyn-iş Şerifeyn” demesi üzerine hatibi düzelterek “Hadim-ül Haremeyn-iş Şerifeyn” biçiminde söylemesini ister. Daha sonra Halep’ten ayrılan Yavuz Han; Hama, Humus ve Şam’ı da alır. Şam’da üç ay kalınarak idari düzen sağlanır ve bir taraftan da Kahire seferinin hazırlıkları yapılır. Ölen Kansu Gavri’nin yerine sultan olarak seçilen Tumanbay, kısa sürede Osmanlı ordusunu yeneceğini iddia ederek savaş hazırlıklarına başlamıştır. Bu durum, Yavuz Han tarafından gönderilen ve Osmanlıya bağlanması karşılığında affedileceğini söyleyen elçinin katledilmesine neden olur. Elçisinin öldürülmesine çok sinirlenen Yavuz Han sefer hazırlıklarını hızlandırarak Tih ve Sina çöllerini geçmeye yarayacak bütün gereksinimlerin karşılanmasını ister. Hazırlıklar devam ederken Canbird-i Gazali’nin on bin kişilik bir kuvvetle Osmanlı üzerine geldiğinin öğrenilmesi üzerine Sinan Paşa, onu karşılamakla vazifelendirilir. Sinan Paşa’nın üstün gayreti ve kahramanlığı sayesinde Osmanlı ordusu savaşı kazanmıştır. Savaştan sonra orduya ihsanda bulunan Yavuz Han, Kudüs ve çevresindeki kutsal mekânları ziyaret eder. Tarihte az sayıda hükümdarın geçmeye muvaffak olduğu çölü, Yavuz Han geçerek Mısır seferini nihayete erdirmek istemektedir. Bu düşünceyle toplanan divanda aykırı sesler olsa da sefere devam edilmesi kararlaştırılır.

9 Ocak 1517 tarihinde Sina ölu'ne giren ordu büyük bir zorluk yaşamadan çölu aşmayı başarır. Bazen Arap çapulcuların orduya tacizleri olsa da kayıp verilmeden Ridaniye önlerine kadar gelinir. Tumanbay'ın savaş planlarını Memlük komutanı Gazali aracılığıyla öğrenen Yavuz Han buna göre savaş planını gözden geçirir.

22 Ocak 1517 tarihinde iki ordu karşılaşır ve şiddetli topçu ateşiyile savaş başlar. Savaşta Sinan Paşa'nın ölmesi Yavuz Han'ı derinden üzse de savaşı Osmanlı ordusu kazanır. Tumanbay bu savaş sonucunda ele geçirilemez. Ridaniye'de Memlüklerin ikinci defa yenilgiye uğramaları Mısır'ın tamamen Osmanlı mülküne dâhil olduğu anlamına gelmemektedir. Kahire'de şehir halkı Tumanbay'la birlikte hareket ederek Osmanlı ordusuna gece baskınları düzenler. Baskınlar orduyu zor bir durumda bırakmış ve orduda büyük kayıplara neden olmuştur. Verilen mücadele sonucunda 30 Ocak 1517'de Kahire teslim olur. Kısa bir süre sonra da Tumanbay affını talep etmiş, Yavuz Han tarafından gönderilen amanname ile affedildiği bildirildikten sonra bir mağarada yakalanmıştır. Yavuz Han, Tumanbay'ı öldürmek istemese de Mısır'ı tamamen ele geçirebilmek için Tumanbay'ın idamını emreder.

Mısır'ın Osmanlı topraklarına ilhakıyla sonuçlanan savaştan sonra Yavuz Han, halifeliğin İstanbul'da resmen Abbasi halifesi tarafından kendisine teslimiyle bütün Müslümanların halifesi unvanını alacaktır. Mısır'da kaldığı süre içinde idari düzenlemeler yapılmış ve Gazali Şam valiliğine, Hayırbay ise Kahire valiliğine atanmıştır. Bu atamalardan sonra İstanbul'a dönüş için ordu harekete geçer. Bu sırada Vezir Yunus Paşa'nın yapılan atamaları hazmedemeyerek olumsuz konuşması kafasının kesilmesine sebep olacaktır.

6 Mayıs 1518'de İstanbul'a hareket eden Yavuz Han, şehre yaklaştığında büyük bir nümeyiş ile karşılanacağını haber alınca havanın kararmasını bekleyerek geceleyin sarayına gider. Mısır seferinden sonra İstanbul'da gerçekleşen en önemli olay halifeliğin Yavuz Han'a resmi olarak devredilmesi törenidir. Ayasofya Cami'nde kılınan Cuma namazından sonra Yavuz Han'a Abbasi halifesi tarafından hilat giydirilir ve Haremeyn'in hizmetçisi olarak ilan edilir. Bu törenden sonraki cuma günü de Eyüp Sultan Cami'nde hilafet kılıcı Yavuz Han'a kuşanır. Artık Yavuz Han bütün İslam dünyasının halifesidir.

15 Mayıs 1520'de Barbaros Hayrettin Paşa'nın Osmanlı Devleti'ne bağlanmak amacıyla gönderdiği elçiler Yavuz Han tarafından kabul edilirler. Böylelikle devletin sınırları Kuzey Afrika'ya kadar genişler.

Yavuz Han, İstanbul'da birçok devlet işi ile meşgul olduktan sonra Edirne'ye hareket etmeye karar verir. Hazırlıklar esnasında Hasan Can'a sırtında bir ağrının olduğunu ifade eder. Hasan Can ağrıya sebep olan çıbanı gördükten sonra bunun hekimler tarafından muayene edilmesini tavsiye eder. Hasan Can'ı dinlemeyerek bu çıbanı hamamda sıktıran Yavuz Han'ın ağrıları zamanla daha da artar. Yatağa düşen Yavuz Han'ın ağrılarının sebebini öğrenmek maksadıyla muayene eden hekimler hastalığın şirpençe olduğunu anlarlar. Edirne'ye hareket sırasında ordunun moralinin bozulmaması için at sırtında yola devam ettiği için ağrılar dayanılmaz bir boyuta ulaşır ve Yavuz Han yatmak mecburiyetinde kalır. Durumunun kötüleşmesi üzerine Yavuz Han vezirlerinin çağırılması emrini verir. Devlet işlerine dair son düzenlemeler hasta yatağında yapılır. Ağrılar giderek şiddetini artırır ve Yavuz Han 50 yaşında vefat eder. Bu durum ordudan gizlenir ve haberciler Manisa'ya Şehzade Süleyman'a durumu haber vermek üzere

gönderilir. Şehzadenin İstanbul'a gelip tahta oturmasıyla da ölüm haberi orduya duyurulur.

3.2.1.4. Kişi Kadrosu

Romanda tarihî kişiler kurmacanın merkezinde bulunur. Tarihî kişiler kronolojik zamana göre kurmacaya dâhil olurlar veya kurmacadan çıkarılırlar. Bu durum vakanın tarihî gerçeklik paralelinde yazılmış olmasıyla ilgilidir. Kurmacada herhangi bir tip kullanılmamıştır. Kişilerin iç çatışmalarına yer verilmemesi sadece olay üzerinden yola çıkarak kişiye dair değerlendirme yapmayı zorunlu kılmıştır. Eserin cinsiyete göre dağılımını ele aldığımızda var olan kadın kişiler çok siliik durumda bulunurlar. Şehzade Selim'in doğması üzerine figüratif düzeyde kadın kişilerin isimleri zikredilir: “*Haremde Ayşe Hatun'un etrafını alan Hüsnüşah Hatun, Bülbül Hatun ve hizmetkârlar anneyi tebrik ediyorlardı.*” (s.14) Kişilerin sınıflandırılmasında devlet ve saray görevlisi olarak padişah, vezir, defterdar, lala, nedim, kapı ağası, âlimler, askerler, ulak; din görevlisi olarak derviş, imam, şeyhülislam, halife kurmacada kendine yer bulur. Romanda meslek erbaplarına göre tasnif edebileceğimiz bir kişi bulunmamaktadır. Romanda etken rol alan kişiler şunlardır:

Yavuz Sultan Selim Han

Romanın merkezî kişisidir. Bütün kurmaca tarihî bir kişilik olan Yavuz Han etrafında şekillenir. Kurmacada özne konumunda bulunması diğer kişilerin ondan etkilenecek ona göre konum almalarına sebep olur. Yavuz Han; küçük yaşlarından itibaren iyi bir eğitim görmüş, ata, silaha hevesli, içinde cenk tutkusu taşıyan birisidir. Ailesine, hocalarına ve büyüklerine saygılı (s. 21) ama

yaşıtlarıyla birlikte oldukça hareketli olan bir kişiliktir. Şehzade olmasıyla birlikte devletin geleceğini etkileyecek önemli mevzularla ilgilenmekten geri kalmayan kararlı (s.36-44-54-226) ve cesur (s.22, 40, 194) karaktere sahiptir. Bu cesurlukta destan kahramanlarında görülen olağanüstü nitelikler bulunmaz.

Yavuz Han'ın karakterizasyonunda açıklama yöntemi kullanılır. Okuyucu olaylar içerisinde onun karakterine dair ipuçlarını yakalayamaz. Bu durum bizzat yazar tarafından anlatılır. Mercidabık Savaşı sonrası Kansu Gavri'nin başının kesilerek huzura getirilmesine çok kızan Yavuz Han, başı getiren kişinin hemen idam fermanını verir. (s.199) Onun hiddetini gösteren bu durum, herhangi bir anlatım tekniğinden istifade edip aktarılmak yerine yazar tarafından açıklanarak okuyucuya aktarılır.

Daha önce incelediğimiz *Yavuz Sultan Selim Esir Kızlar Arasında* romanında bulunmayan Yavuz Han'ın şairlik tarafı bu romanda kurmacaya dâhil edilmiştir. (s.102)

Sinan Paşa

Vezirozam Sinan Paşa daimi suretle Yavuz Han'ın taltifini alan bir devlet görevlisi olarak anlatılır. Yavuz Han, Sinan Paşa'yı diğer vezirlerinden ayrı bir yerde tutar. Öyleki Sinan Paşa'nın bir durumu izah etmek üzere izin istemesi üzerine Yavuz Han; "*Gelesün Sinan Paşa! Sen de bizden izin istersen halimiz nice olur...*" (s.102) diyerek ona olan güvenini belli eder. Aynı şekilde Ridaniye Savaşı'nda Sinan Paşa'nın ölmesi üzerine teessürlü bir halde; "*Lala, lala Mısır'ı aldık amma, Sinan'ı kaybettik.*" diyerek kıymetli bir devlet adamının kaybı karşısında üzüntüsünü dile getirir. Sinan Paşa, eserde devletine, milletine bağlı, verilen görevi layıkıyla yerine getirmeye çalışan çalışkan bir kişidir. Ayrıca

Yavuz Han'la birçok noktada aynı fikirleri paylaşması sevilmesinin önemli sebepleri arasındadır. (s.174)

Piri Paşa

Defterdarlıktan vezirliğe kadar yükselen Piri Paşa ileri görüşlü, devletine bağlı bir kişidir. Çaldıran Savaşı öncesi toplanan divanda ordunun dinlenmeden hücumla geçmesini ifade etmesi üzerine (s.111-112) Yavuz Han'ın dikkatini üzerine çeken paşa daha sonraları hizmetlerinden dolayı vezirliğe getirilecektir.

Şah İsmail

Şah İsmail, on beş sene içerisinde yaklaşık on beş devleti savaş meydanlarında yenmiş bir hükümdardır. (s.132) Yavuz Han'ın şehzadelikinden beri bir tehlike olarak gördüğü Şah İsmail kurmacada Çaldıran Savaşı dışında sadece Kansu Gavri'nin ittifak arayışı çerçevesinde okuyucunun karşısına çıkar. Osmanlı ordusunun Çaldıran ovasına inişini dikkatli bir şekilde izleyen Şah bu durum karşısında hayranlığını gizleyemez. (s.115-118) Kurmacada Şah İsmail karşıt güç konumundadır.

Kansu Gavri

Memlük Devleti'nin hükümdarıdır. İlerleyen yaşına rağmen Mercidabık'ta Osmanlıya karşı ordusunu komuta etmiştir. Romanda karşıt güç konumundadır.

Tumanbay

Kansu Gavri'nin ölümüyle Memlük tahtına geçen Tumanbay inatçı, mücadeleci, devletine bağlı, doğru bildiğini ifadeden sakınmayan bir kişiliktir. Yavuz Han'ın huzurundayken Memlük Devleti'ne ihanet eden Hayırbay ve Gazali'yi görmesi üzerine hiddetlenerek Yavuz Han'a; "*Ey Sultan-ı Rum, bizim*

devletimizin mahvolmasına sebep olan sen değilsin bu hainlerdir.” (s.261) der. Tumanbay romanda karşıt güçtür.

Hasan Can

Çaldıran Savaşı sonrası Yavuz Han’ın nedimi olan Hasan Can bu görevini hünkârın vefatına kadar sürdürecektir. Osmanlı sarayına gelen Hasan Can, Yavuz Han tarafından çok sevilen, mülayim, sohbet ehli bir kişiliktir. Yavuz Han’ın vefatını ordunun ve üst rütbeli devlet ricali dışındaki görevlilerin haber almaması için gösterdiği fedakârlık (s.299-300) Hasan Can’ın kurmaca içerisinde en olumsuz zamanlarda bile vakur duruşuyla ön plana çıkmasını sağlar.

Kurmaca Yavuz Han’ı merkeze alarak kurgulandığı için diğer kişiler yardımcı veya figüratif konumda kalmışlardır. Bu kişileri şu şekilde sıralayabiliriz: Lala Taci, Fatih Sultan Mehmet, İbrahim Mırza, Şehzade Ahmet, Şehzade Korkut, Mevlana Nurettin, Veziriazam Hadım Ali Paşa, Hemdem Paşa, Hersekzade Ahmet, Şehsuvaroğlu Ali Bey, İdris-i Bitlisi, Abbasi Halifesi Üçüncü Mütevekkil Alellâh Muhammed, Hayırbay, Canbir-i Gazali, Moğolbay, Alanbay, Derviş, Kapıağası Cemil, Ulak İsmail, Seyis, Koca Mustafa Paşa, Tur Ali Bey, Veziriazam Mustafa Paşa, Piyale Bey, Karaçinoğlu, Yeniçeri Abdullah, Prens Ahmet, Barbaros Hayrettin Paşa, Elçi Hacı Hüseyin.

3.2.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı,

Romanda, (O) anlatıcı ve hâkim bakış açısı kullanılır. (O) anlatıcı, “yazar-anlatıcı” olarak karşımıza çıkar. Yazar-anlatıcı sözü roman kişilerine vermeden açıklama yöntemi ile vakayı ve kişilerin özelliklerini anlatır. Kurguda, yazar-

anlatıcının ve kronolojik zamanın temel alınması anlatıyı düz boyuta indirgemektedir.

Popüler tarihî romanların genel karakteristiği olan “yazar-anlatıcı ve hâkim bakış açısı” kahramanların iç çözümlerinin yapılarak tarihî vakalar üzerindeki düşüncelerini öğrenmemize izin vermez. Bu beyanda kurmacanın merkezî kişisi olan Yavuz Han’ın yazar-anlatıcı tarafından ulvî görevi (İslam birliği) yerine getirecek tek kişi olarak görülmesi okuyucu nezdinde yüceltilen bir konuma ulaşmasını sağlar. Bu bakış açısı şu cümlelerde somutlaşır:

“8 sene 4 ay 28 gün Osmanlı Padişahı olarak saltanat süren, hayatını at üzerinde muharebe meydanlarında geçiren ve bir Müslüman İmparatorluğu kuran Yavuz Sultan Selim Han vefat ettiği zaman 50 yaşında bulunuyordu.” (s.304)

3.2.1.6. Zaman

Roman, Yavuz Han’ın doğumuyla başlar. Burada miladi net bir tarih verilmez. Doğumunda meydana gelen olağanüstüklere binaen doğum tarihi de kutsanır. *“Kâinatın efendisi Hazreti Muhammed’in (SAV) dünyayı şerefliendirmesinden 899 sene geçmişti.”* (s.11) Hz. Muhammet’in doğum tarihinin miladi 571 yılı olması Yavuz Han’ın da 1470 yılında dünyaya geldiğini gösterir. Yavuz Han’ın doğum tarihinin Hz. Muhammet ile irtibatlandırılması kurmacanın başında okuyucuya yüceltilen bir padişah profilinin anlatılacağını imler. Yavuz Han’ın 1520 yılında vefatı ile kurmaca sona erer. Yani eserde elli yıllık bir zaman dilimi anlatılmaktadır. Bu süreçte ağırlık Yavuz Han’ın sekiz yıl süren saltanat dönemidir. Şehzadeliği, taht mücadelesi, İran ve Mısır seferi nesnel zaman çerçevesi içerisinde okuyucuyla buluşur.

Yazar, zamanda sıçrama ile Yavuz Han’ı doğumundan on yaşına getirir. Destanlarda sık gördüğümüz zamanı olağanın dışına çıkarıp kullanma anlayışına

kurmacada yer verilme de bazı ifadeler zaman içerisinde hızlı olgunlaşan, büyüyen bir Selim'i karşımıza çıkarır: *“Yaşı on olduğu halde, vücudunun iri olması onu akranlarından birkaç yaş daha büyük gösteriyordu.”* (s.21)

Yavuz Han'ın doğumunda olduğu gibi kurmacanın genelinde zaman ifadelerinin geçmişle bağlantılı olarak anlatıldığını görürüz:

“Şehzade Selim, Trabzon'a vali olduktan bu yana tam 14 kış geçmiştir. (...) 14 kışın sonunda bir nisan günü müjdeciler Şehzade Selim'e bir oğlu olduğunu müjdelediler.” (s.33)

İstanbul'un fethini gerçekleştiren Fatih Han tarafından Trabzon sancak beyliğine atanan Yavuz Han'ın bu önemli tarihten 14 yıl sonra çocuk sahibi olması okuyucuyu Fatih'e ve icraatlarına götüren bir zaman kurgusunun olduğunu gösterir. Aynı şekilde, *“Elma ağaçları arasındaki saraya gelen dervişten bu yana tam 37 sene geçmişti.”* (s.35) ifadesi ile Yavuz Han'ın doğumundaki alametleri müjdeleyen dervişe atıfta bulunulur. Bu ifadenin Şehzade Selim'in -bir padişah gibi- Şah İsmail'e düzenleyeceği bir seferden önce söylenmesi okuyucu tarafından doğumundaki kutsallığın sefere sirayeti olarak okunacaktır.

İzah edilen zaman kurgusu gerçekleşen olayın ciddiyetini ve kutsallığını okuyucuya hissettirirken kurmaca içinde veya dışında yaşanan olayın hafızada canlanmasını sağlayarak zamanı bir nevi ikili boyutta kullanma anlayışının olduğunu gösterir. Bu durumun ileriye doğru zaman kırılması (hayal) ve geriye doğru zaman kırılması (hatıra) biçiminde olduğunu söyleyemeyiz.

Kurmacanın genelinde hicri ve miladi olmak üzere ikili bir takvim anlayışının kullanıldığı görülür. Burada dikkat çekici husus Yavuz Han'ın önemli icraatlarından önceki tarihlendirilmelerde hicri takvimin kullanılmasıdır. Yazar tarafından, ömrünü İslam birliği ülküsüne adayan bir padişahın bütün adımlarında Hz. Muhammet'in Mekke'den Medine'ye hicretiyle başlayan bir takvimin esas

alınması, Yavuz Han'ın doğumunda başlayan peygamberle ilişkilendirilme anlayışındaki kutsallığın hayatının geneline yayıldığını göstermektedir. Bu tarihlerden bazıları şu şekildedir: Şehzade Selim'in tahta çıkışı; 8 *Sefer* 918 *Cumartesi* (s.58), Çaldıran Savaşı başlamadan önce; 2 *Recep* 920 (s.113), Mısır seferi öncesi Hasan Ağa'nın gördüğü rüya; 7 *Sefer* 922 (s.155), Mısır seferine çıkmadan önce; 4 *Cemaziyelevvel* 922 (s.179).

Kurmacanın diğer kısımlarında ise miladi takvimin kullanılmasına devam edilir.

Mercidabık Savaşı'nın başarıyla sonuçlanmasından sonra;

“15 Eylül 1516 tarihinde Halep şehrinden ayrılan Halife, güneye Şam üzerine yürüdü. 19 Eylül tarihinde Hama teslim olmuş (...) 21 Eylül'de Humus teslim olmuş (...)” (s.205) ifadeleri örnek olarak verilebilir.

Zamanda atıf olarak değerlendirebileceğimiz diğer bir durum ise Sina Çölü'nün geçilmesindeki güçlüğü anlatırken karşımıza çıkar:

“Osmanlı ordusu; milattan evvel 525'te İran İmparatoru Kambiz, yine milattan evvel 332'de de Makedonya kralı İskender orduları tarafından geçilen Sina çölünü geçmeye hazırdı.” (s.227)

Yazarın zaman kurgusunda geçmişe atıfı esas alması, kutsiyetin Yavuz Han'a geçişi olarak algılanabileceği gibi vaka zamanının geniş bir tarihselliğe meyli olarak da okunabilir.

3.2.1.7. Mekân

Kurmacanın başlangıç mekânı Yavuz Han'ın doğum yeri Amasya'dır. Eserde, Yavuz Han'ın seferlerine öncelik veren bir kurgu olduğu için açık mekânlar ağırlıktadır: Kale, bahçe, sokak, savaş meydanı. Ayrıca, kurmacada kapalı mekân olarak konak, çadır, saray; coğrafi mekân olarak dağ, çöl ve dinî mekân olarak cami, türbe, mezar, hamam kullanılmıştır. Mekânlara dair ayrıntılı

tasvirler yapılmamıştır. Bu açıdan bakıldığında mekânların kişiler üzerinde herhangi bir simgesel değeri bulunmadığını söyleyebiliriz. Yazar-anlatıcının tasvir tekniğini kullanmaması mekânların işlevleri üzerinde yorum yapmayı imkânsız kılmaktadır.

Eserde dinî mekân olarak kullanılan camiye önemli bir görev yüklenilir. Yavuz Han'ın Tebriz'de (s.139), Halep'te (s.203) cuma namazlarını kıldığı camilerle, Ayasofya Cami (s.278) ve Eyüp Sultan Cami'sinde (s.280) hilafetin resmen devrinin gerçekleşmesi; cami gibi bütün Müslümanları bir araya getiren mekânla, “*Müslüman imparatorluğu*” (s.304) kuran Yavuz Han'ı okuyucuya birlikte düşündüren bir konumdadır. Aslında İslam dünyasının tek bayrak altında toplanması aynı camide, aynı bayrağın sağladığı refah ve güvenlik olgusuyla aynı kibleye yönelmenin getirdiği birliğin imlenmesidir. Halep Cami Kebiri'nde kılınan Cuma namazında hatibin “*Hâkim-ül Haremeyn-iş Şerifeyn*” sözü üzerine Yavuz Han'ın müdahale edip “*Hadim-ül Haremeyn-iş Şerifeyn*” biçiminde düzeltmesi ve gözyaşları içerisinde secdeye kapanması (s.2013) Yavuz Han'ın manevi kişiliğinin camide ön plana çıktığını gösterir. Yukarıda ifade edilen caminin birleştirici rolü, Yavuz Han'ın kurmacadaki rolünün altının çizilmesi mahiyetindedir.

3.2.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ

3.2.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük

Tek bölümden oluşan roman, popüler tarihî roman sınıflamasına dâhil edebileceğimiz bir yapıya sahiptir. Roman'da, bir *takdim* yazısıyla birlikte (s.3-4), *Yavuz'un Davası* başlığında saltanatının özünü anlatan ve tahta geçişinden

vefatına kadar geçen süreci kronolojik olarak veren bir yazı bulunmaktadır. (s.5-10) İki sayfada bir kullanılan karikatürler kurmacada anlatılan olaya göre şekillenir. Toplamda yüz kırk yedi karikatür kullanılmıştır. Yazar-anlatıcının güdümünde ilerleyen kurmacada karikatürün görselliğinden faydalanmak tarihî vakanın okuyucunun gözünde canlanması açısından fayda sağlar. Kurmacada roman kişinin düşüncelerinin tam olarak hissedilemediği durumlarda karikatürler aracılığıyla bu eksiklik giderilir. Hatta olumsuzlanmak istenen kişilerin görünüşü bu minvalde çizilir. Çaldıran Savaşı öncesi Osmanlı ordusunun savaş düzenine geçerken Şah İsmail'in bunu izlemesi sonucu yaşadığı şaşkınlık karikatürlerde korkuya meyleden bir kişi çizimindedir. (s.117-118)

Romanda, Yavuz Han'ın doğumu ve şehzadeliği giriş, saltanat dönemi gelişme, Edirne ve İstanbul'da saltanatının son dönemlerini yaşarken yeni bir sefer hazırlığı içerisinde bulunması ve vefatı sonuç bölümlerini oluşturur. Yaratma kişilerden ziyade tarihî kişilerin tercihi kronolojik zamanla birleştiğinde tarihî belgenin kurmacada yorumlanması gerçekleşmiş olur.

Kurguda hata olarak ifade edilecek bir durum Çaldıran Savaşı sonrası Yavuz Han'ın hizmetine girecek olan Hasan Can'ın bu olaydan önce kurguda kendine yer bulmasıdır. (s.72) Kendisini İran seferi öncesi divanın toplanması için Yavuz Han'ın emirlerini yerine getirirken görürüz. Bu durum kurmaca bir tasarruf olarak algılansa da Çaldıran Savaşı sonrasında ifade edilen şu sözler durumun böyle olmadığını gösterir:

“İran'daki tanınmış ulemayı İstanbul'a gönderdi. Bunların arasında hayatının sonuna kadar yanından ayırmadığı Hasan Can ile Bediüzzaman da vardı. Hasan Can İsfahanlı Müezzîn Hafız Mehmet'in oğlu idi.” (s.139-140)

Ayrıca Mısır seferi sonucu Osmanlı Devleti'ne ilhak olan vilayetler sayılırken Antep yerine günümüzdeki adıyla Gaziantep adının geçmesi (s.274) kurgudaki diğer bir hatadır. Bu durum yazarın yer adlandırmasındaki tercihi olarak da ele alınabilir.

Romanda anlatım düzlemi olarak sadece tarihsel anlatım düzlemi kullanılmıştır.

3.2.2.2. Anlatım Teknikleri

Romanda anlatma tekniği yaygın olarak kullanılır. Bunun yanında diyalog ve tasvir tekniği de oldukça fazladır. Kullanılan bu teknikler kurmacanın genel seyri içerisinde düğüm noktası olarak ifade ettiğimiz bölümlerde karşımıza çıkmaz.

Memlûk Devleti'nin iki önemli komutanı Hayırbay ve Gazali Osmanlılar ve Memlûkler arasında yaşanacak savaşa dair konuşurlarken yazar-anlatıcı iç çözümleme tekniği ile Hayırbay'ın zihninden geçenleri okuyucuya aktarır: *“Hayırbay atının üzerinde uzaklara bakarak düşünüyordu. Yavuz Sultan Selim Han'ı severdi. Osmanlıların en kudretli padişahı idi. Bunu en kısa zamanda ispat etmiş ve komşu devletlere kendisini saydırmasını bilmişti. Zaten şehzadelik zamanında bile kuvvetini göstermemiş miydi? Bir an içinden Yavuz Sultan Selim Han'a hizmet geldi. Ama içinde bulunduğu durum hiç de buna müsait değildi. Kendisi bir vali idi ve Mısır ordularını idare ediyordu.”* (s.170)

Yazar-anlatıcı iç çözümleme tekniği aracılığıyla Hayırbay'ın yaşadığı ikilemi okuyucuya hissettirerek gelecek vadede olası bir saf değişiminin ihtimalini zihinlerde uyandırır.

Kurmacada kullanılan diğer bir teknik ise mektup tekniğidir. Bilhassa Çaldıran Savaşı öncesi Yavuz Han ile Şah İsmail arasında soğuk savaş olarak adlandırdığımız mektuplar (s.82, 88, 93) okuyucuyu savaşa hazırlaması bakımından önemlidir. İki tarafında da hükümran bir bakış açısı ile kaleme aldığı

mektuplar Çaldıran öncesi iki sultanın kelimelerle üstünlük kurma anlayışının kurmacadaki ifadesidir.

3.2.2.3. Dil ve Üslup

Roman gayet sade bir dil ve üslupla kaleme alınmıştır. Bazen Arapça ay isimleri kullanılsa da bu durum anlaşılmayı güçleştiren bir konumda değildir. Romanın bazı yerlerinde; “*müht-ü resim, necm-i furuzanı saltanat, şaşaa-i ikbal-i İraniya, düçar-ı zeval*” (s.106) gibi terkiplerin ve “*menkuha*” (s.94), “*tevakkuf*” (s.109) gibi Arapça ve Farsça kelimelerin kullanılması geneldeki sade dile tesir etmez. Yazar-anlatıcı tarafından anlatımı güçlendirmek amacıyla günlük konuşma dilinde çok kullanılan; “*kapağı atmak, ok yaydan çıkmak,*” (s.53), “*arkada gözü kalmak*” (s.178), “*kıs kıs gülmek*” (s.221) gibi deyimlere yer verilmesi tarihî vakayı günümüz diline de yaklaştıran bir özelliğe sahiptir. Yavuz Han ile Şah İsmail arasında mektuplar aracılığı ile devam eden soğuk savaşta Yavuz Han’ın bir mektubunu “*Osmanlı dili*” (s.88) ile yazdığının belirtilmesi farklı dillerde yazışmanın olduğunu gösterir.

Devrin sosyal hayatına dair yorum yapılabilecek temel olgu halifeliğin Yavuz Han’a takdim törenidir. Ayasofya ve Eyüp Sultan Camilerinde geniş katılımı yapılan merasimler Yavuz Han’ı bütün İslam dünyasının halifesi konumuna getirdiği için burada kullanılan dil daha özel daha edebîdir.

Esere hâkim olan anlatma tekniği yazar-anlatıcının üslubunu da etkileyerek tek düzeliğe sebep olur. Yavuz Han’ın savaş öncesinde ve savaş sırasında celallenen üslubu kurmacanın genelindeki üslubu tek düzelikten

kurtaramaz. Bir merkezî kahramanın inisiyatifinde olan üslup, farklı anlatım tekniklerinin de kullanılmaması sebebiyle zayıftır.

3.2.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.2.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem

Romanda Yavuz Han'ın doğumu, şehzadeligi ve saltanatı konu edilir. Romanın merkezî kişininin Yavuz Han olması sebebiyle onun doğumu ve ölümü arasında oluşan bir kurmaca vardır.

3.2.3.2. Temalar

3.2.3.2.1. Rüya

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda Osman Gazi'nin gördüğü rüyanın bir benzeri romanda Fatih Han tarafından torunu Selim'in doğumuyla birlikte görülür. Fatih Han rüyayı;

“Bir derya içinde gördüm kendimi. Yanımda Bayezid vardı. Bir ara deryanın öbür ucundan bir güneş doğdu. Güneş evvela beni, sonra Bayezid'i aydınlattı. Sonra yedi güneş daha doğdu.” biçiminde anlatır.

Rüyanın yorumunda ise, *“Osmanoğulları'ndan bir padişah yedi düvele boyun eğdirecek ve bu padişah bütün Müslümanları bir araya getirecek.”* (s.20) ifadesi yeni bir torununun olmasıyla müjdelenen Fatih Han'a rüya aracılığıyla ikinci bir müjdenin verilmesidir. Kurmacanın başında okuyucu *“Müslüman İmparatorluğu”* kuracak olan Yavuz Han'ın serüvenine rüya aracılığıyla giriş yapmış olur. Mısır seferi öncesi Kapı Ağası Hasan'ın Sahabe-i Kiram'ı görmesi ve rüyada Yavuz Han'ın Haremeyn seferine memur edilmesi (s.155-158) Fatih Han'ın gördüğü rüya ile irtibatlıdır.

3.2.3.2.2. İsyân

Romanın genelinde isyan temasıyla karşılaşıldığı söylenebilir. Şehzade Yavuz'un; "*Lala, fetihnamelerin arkası kesildi. Orduyu hümayun sefere neden çıkmaz?*" (s.34) biçiminde II. Bayezid'i eleştirmesi ileride kurmacada baş gösterecek fiili isyanın düşüncedeki başlangıcıdır. Şehzade Selim'e göre Şah İsmail tehlikesine karşı önlem alınmaması ve kardeşlerinin taht uğraşında kendisini saf dışı bırakmak istemeleri babasına isyan ederek onunla savaşmasına sebep olur. Şehzade Korkut'un sancağını terk etmesi sonucu çıkan Şeytankulu isyanına da kurmacada temas edilir. Aynı şekilde yeniçerilerin İran ve Mısır seferi öncesi huzursuzluklarını isyan noktasına çıkarmaları her defasında Yavuz Han'ın kararlılığıyla son bulmuştur.

3.2.3.2.3. Savaş

Tarihî romanların genelinde kullanılan savaş teması bu eserde de karşımıza çıkar. Yavuz Han'ın düşünce dünyasından ziyade icraatlarına dönük bir kurmaca anlayışın benimsendiği eserde, onun korkusuzluğu, kararlılığı, savaş ve taktik dehası gibi özellikleri bu tema aracılığıyla okuyucuya verilir.

3.2.3.2.4. Casusluk

İran ve Mısır seferinde Osmanlı veya diğer devletlerin gönderdikleri casuslar kurmacanın seyrinde önemli bir role sahiptirler. Şah tarafından gönderilen casuslar (s.81) Yavuz Han'ın mektuplarının ona iletilmesinde aracı olarak da kullanılırlar.

Ridaniye Savaşı öncesi Gazali'nin savaş planlarını Hayırbay aracılığıyla Osmanlıya iletmesi (s.234-236) Memlûkleri mutlak sona yaklaştıran önemli hadiseler arasındadır. Gazali tarafından gönderilen haritalar Osmanlıyı olası bir bozgunundan hatta çöl ile Memlûk ordusu arasında yok olma tehlikesinden kurtaran öneme sahiptir.

3.2.3.2.5. Olağanüstülük

Rivayetler ve olağanüstülükler tarihî anlatıların olmazsa olmaz temaları arasındadır. Kurgunun akış seyri içerisinde inandırıcılık oranını artırmak veya kurguya metafizik olgular çerçevesinde bir bakış açısı kazandırmak için yazar bu unsurlara yer verir. Çaldıran Savaşı öncesinde yaşanan güneş tutulması, müneccimler tarafından zafer muştusu olarak yorumlanarak (s.105-106) bu durum Yavuz Han ve ordu nezdinde moral kaynağı olur.

3.3. YAVUZ'UN PENÇESİ⁴⁴⁷

3.3.1 ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

3.3.1.1. Romanın Kimliği

Oğuz Özdeş tarafından kaleme alınan *Yavuz'un Pençesi* adlı roman 192 sayfadan oluşmaktadır. Eser, altı ana bölüm altındaki alt bölümlerden müteşekkildir.

3.3.1.2. Vaka

Şehzade Selim'in Trabzon valisi iken Safevi topraklarına iki nedimi ile farklı kimliklerde girişle başlayan roman onun şehzadeliği, taht mücadelesi ve saltanatını konu alır. Yavuz Han'ın ölümüyle son bulan eserde ağırlıklı olarak onun ülkücü bir kimliğe sahip oluşu vurgulanmıştır. Eserde bir vaka zinciri bulunmaktadır.

3.3.1.3. Özet

Osmanlı Devleti'nin Trabzon valiliğini yapan Şehzade Selim, ilkbaharın ilk aylarında nedimleri Fettah ve Yakup Ağa ile birlikte Anadolu'nun birçok yerinde Şii propagandası yapan Şah İsmail'i daha yakından görmek ve gelecekte kullanabileceği gizli bilgilere ulaşmak maksadıyla yola çıkar. Zigana Dağı'nın geçit vermez yolları ve Doğu Anadolu'nun yüksek dağları aşıldıktan sonra menzilleri üzerinde bir kasabada konakladıktan sonra Tebriz'e ulaşırlar. Şehzade Selim, şehirde kendini İstanbul-Tebriz arasında ticaret yapan İstanbullu yağ

⁴⁴⁷ Oğuz Özdeş, *Yavuz'un Pençesi*, Türkiye Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 1969.

Oğuz Özdeş'in edebi kişiliği ve eserleri için bkz., Eray Kaçen, *Oğuz Özdeş'in Tarihi Romanları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Çanakkale 2012.

tüccarı Mehmet Ağa kimliğiyle tanır. Tebriz içerisinde halkla sohbet edip Şiiilik üzerine bilgiler edinen Şehzade Selim'in gerçek amacı bu mezhebi tanıyıp Şah İsmail'in amaçlarını öğrenmek olsa da asıl gayesi Şah İsmail'e satrançta iyi bir ders vermektir. Tebriz kahvehanelerinde birçok milletin satranç ustasıyla oynanan oyunların galibi hep Şehzade Selim olmaktadır. İstanbullu tüccarın şehirde ünü dilden dile dolaşarak Şah İsmail'e kadar ulaşır. Şah, bu mahir ustayla satranç oynamak istediğini dile getirerek onu sarayına davet eder.

Şehzade Selim'in ilk defa bir Şii ile, Şah İsmail'in de ilk defa bir Sünni ile satranç oynayacak olması oyunun heyecanını artırır. Oyun sırasında devam eden muhabbet bazen söz düellosuna dönüşerek ortam giderek gerginleşir. Şah'ın Şehzade Selim tarafından mat edilmesi üzerine Şah bu duruma dayanamayarak Şehzade Selim'in yüzüne bir tokat vurur ve oradan öfkeyle ayrılır. Şehzade Selim incinen gururunun verdiği asabiyet ile kaldığı hana dönerek nedimlerinden çarşıya giderek kendisine tek küpe almalarını ister. Şah'tan yediği tokadı unutmamak için kulağına küpe takan Şehzade Selim, bu küpeyi her gördükçe kaybettiği gururunu hatırlayacaktır.

Şehzade Selim'in Trabzon'a döndüğü zamanlara tesadüf eden büyük depremde İstanbul ve çevresi büyük zarar görmüştür. Depremi yanı sıra Şehzade Ahmet'in ve Şehzade Korkut'un taht arzuları da en az yaşanan deprem kadar devleti etkilemektedir. Oğulları arasında yaşanan gizli taht mücadelesine Şehzade Selim'in de katılması II. Bayezid'in varis olarak Şehzade Ahmet lehinde karar vermesini hızlandırır. Şehzade Korkut'un Saruhan valiliğini işgale yeltenmesi, Şehzade Selim'in Kefe sancak beyi oğlu Süleyman'ı bahane ederek Kırım'a

gitmesi, Şehzade Ahmet'in varisliğinin diğer şehzadeler nezdinde tanınmayacağını gösteren olaylar arasındadır.

Şehzadelere gönderilen nasihatçilerin talepleri şehzadeler tarafından kabul görmemiş hatta Şehzade Selim'in ordusu babasının ordusu ile Edirne'de karşılaşmıştır. Şehzade Selim babasına, amacının sadece kendisini görmek ve elini öpmek olduğunu belirten bir mektup yazsa da bu isteği kabul görmez. Şehzade Selim, aradan fazla zaman geçmeden Şehzade Ahmet'in padişah olacağı bilgisini alması üzerine Edirne'yi işgal eder. Bu sırada Karaman valisi olan oğlu Şehzade Şehenşah ile Kızılbaşlarla girdiği mücadelede ölen Başvezir Hadım Ali Paşa'nın ölümü II. Bayezid'i derinden etkiler. Şehzade Selim'in Edirne'yi işgal ettikten sonra İstanbul üzerine yürümesi II. Bayezid'in de oğluna savaş açmasına neden olur. Yapılan savaşta Şehzade Selim mağlup olur. Her ne kadar Şehzade Selim savaşı kaybetse de Yeniçerilerin onu istemesi sebebiyle İstanbul'da, Şehzade Korkut ile Şehzade Ahmet aleyhinde isyana başlamaları üzerine II. Bayezid çaresiz bir şekilde Şehzade Selim lehinde tahttan feragat etmek zorunda kalır.

Osmanlı tahtına oturan Yavuz Han, babasını kendi isteği üzerine ömrünün geri kalan kısmını tamamlamak üzere doğduğu şehir olan Dimetoka'ya gönderir. Babasını yolcu ettikten üç gün sonra gelen habere göre II. Bayezid yolda vefat etmiştir. Sebebi belli olmayan bu ölümden sonra II. Bayezid'in naşı kendi yaptırdığı camide inşa edilen türbeye defnedilir.

Yavuz Han, kardeşlerinin tahta karşı tehditlerini ortadan kaldırmak için bazı tedbirler alır. İlk olarak, gizli gizli Şehzade Ahmet'le haberleşen devşirme Başvezir Koca Mustafa Paşa idam edilir. Bu idamları Bursa'da bulunan

kardeşlerinin çocuklarını yani yeğenlerinin idamı takip eder. Yavuz Han'ın lalası tarafından Şehzade Korkut'a yazılan saltanata davet mektubuna müspet cevap gelmesi üzerine onun da idam fermanı verilir. Bu durumu haber alan Şehzade Korkut Batı ülkelerine iltica edebilmek için dağlarda ve mağaralarda uzun süre saklansa da en sonunda Yavuz Han'ın sipahileri tarafından yakalanır ve Kapıcıbaşı Sinan Ağa tarafından idam edilir.

Şehzade Ahmet, Yavuz Han'la Bursa'da yaptığı savaşı kaybederek esir düşer. Onun da sonu Kapıcıbaşı Sinan Ağa tarafından idam edilmek olacaktır.

Kardeşlerinden Osmanlı saltanatına gelecek tehditleri birer birer ortadan kaldıran Yavuz Han, Şii tehlikesini de bertaraf etmek için divanı toplar ve devlet görevlilerinden yapılacak sefere dair görüşlerini alır. Bazı devlet adamları tarafından hazinenin böyle uzun süreli bir sefere kaynaklık etmekten mahrum olduğu ifade edildiği halde sorunların kısa sürede giderilip sefere çıkılması kararlaştırılır. Divanın sonunda gerekli görevlendirmeler yapıldıktan sonra Yavuz Han orduda ağırlıklı olarak bulunan Bektaşî tarikatına mensup Yeniçeri askerlerinin gönlünü almak ve doğuya düzenlenecek seferde olası bir saf değiştirme durumunun önüne geçmek için Bektaşîlerin piri Balım Sultan'ı sarayına davet eder. Yapılan ayinden sonra ikram faslına geçilir. Yavuz Han ile Balım Sultan Şiilik ve düzenlenecek sefer üzerine sohbet ederler. Balım Sultan'ın Şah İsmail lehinde konuşarak onu savunması Yavuz Han'ı sinirlendirse de sultan, sonunda ne olursa olsun Şiiliğin Anadolu'ya tesir edemeyeceğini söyleyerek Sünniliğinin altını çizer. Ertesi sabah ordusuyla doğuya doğru hareket eden Yavuz Han, yakalanan Safevi casusları aracılığıyla Şah'a kendisine karşı sefere çıktığını belirten bir mektup yazar. Yolu üzerinde birçok dinî mekânı ziyaret

ederek doğuya doğru ilerlemeye devam eder. Erzincan'ı geçtikten sonra Şah'tan da cevabi mektuplar gelmeye başlar. Karşılıklı mektuplaşmalar iki sultan arasında devam eder. Osmanlı ordusunun geçeceği yollar Safeviler tarafından yağmalandığı için ordu erzak ihtiyacında sıkıntı çekmeye başlamıştır. Bazı yeniçerilerin sebep olduğu huzursuzluklar, Hemdem Paşa tarafından Yavuz Han'a aktarılır. Verdiği sefer kararına muhalefet olarak algılanan bu durumdan sonra Hemdem Paşa ile birlikte bazı devlet görevlileri de idam edilir. Gerçekleştirilen idamlar bir süreliğine düzeni sağlasa da Ağrı civarında asker içerisindeki huzursuzluklar fiiliyata dökülerek Yavuz Han'ın çadırına ok atılmasına kadar ilerler. Hırsla askerin içerisine giren Yavuz Han, hedeflerine varana kadar yoldan dönmeyeceklerini, isteyenlerin ise geri gidebileceklerini belirten duygu yüklü bir konuşma yapar. Padişahlarında bu azmi gören askerler mehter marşları eşliğinde yoluna devam eder. Ordu, Danasazı bölgesinden geçerken yaşanan güneş tutulmasının müneccimler tarafından hayra yorumlanması askerlerin moralini artırır. Şah İsmail'in Çaldıran Ovası'nda Osmanlı ordusunu beklediği haberinin ulaşmasıyla aylardır devam eden yolculuğun son bulması askerin keyfini iyice yükseltir.

22 Ağustos günü Çaldıran Ovası'na gelen Osmanlı ordusu hemen savaş düzenine geçer. Toplanan divanda askerlerin dinlenmesine yönelik gelen teklifleri reddeden Yavuz Han şafakla birlikte savaşın başlamasını emreder. Dört aydır yollarda olan ve yaklaşık iki bin beş yüz kilometrelik bir menzili kateden Osmanlı ordusu 23 Ağustos sabahı savaş düzenine dair son hazırlıklarını yapar ve iki ordu akşama kadar sürecek çetin bir mücadeleye başlar. Savaşın başında Osmanlı ordusu bozguna uğramış görüntüsü çizse de bu durum tamamen bir taktikten

ibarettir. Osmanlılar ağır toplar aracılığıyla savaşı lehlerine çevirmesini bilirler. Şah İsmail savaş alanından yaralı bir şekilde hazinelerini ve haremını bırakarak Tebriz'e kaçmak zorunda kalır. Mesih Paşazade tarafından Şah'ın eşleri Bihruze Hatun ve Taclu Hatun esir alınırlar. Savaştan sonra toplanan harp divanında savaşa ve iki tarafın kayıplarına dair değerlendirmeler yapılır. Şah'ın eşlerinden Taclu Hatun, Mesih Paşazade ile anlaşıp ordugâhtan kaçarken yakalanır ve bu anlaşmalı kaçıışı sağladığı düşünölen Paşazade idam edilir.

Yavuz Han ordusuyla birlikte savaştan on iki gün sonra Tebriz'e girer. Sultan Yakup Camisi'nde kılınan Cuma namazında hutbe kendi adına okunur. Yavuz Han ölünceye dek ona nedimlik edecek Hasan Can ile tanışması ve onu maiyetine alması Tebriz'de gerçekleşir.

Birçok âlim ve sanatkârı İstanbul'a gönderen Yavuz Han, o kış Karabağ'da konaklayarak Şah İsmail'e karşı yeni bir sefer düzenlemek ister ama ordunun bu kararın karşısında olması ve isyana yeltenmesi onu bu kararından vazgeçirir. Ordudaki bu huzursuzlukları engelleyemedikleri düşüncesiyle Veziriazam Hersekzade Ahmet Paşa ve Vezir Dukaginoğlu Ahmet Paşa görevlerinden azledilir. Piri Mehmet Çelebi üçüncü vezirlik makamına tayin edilir.

Yavuz Han Amasya'da iken Şah tarafından gönderilen elçiler, Şah'ın eşlerinin iadesini ve iki devlet arasında barış yapılmasını talep ederler. Bu istekler Yavuz Han tarafından geri çevrildiği gibi elçiler de zindana atılır.

Amasya'da ordu konakladığı halde yeniçeriler bazı devlet adamlarının yönlendirmesiyle bir gece ayaklanır ve birçok devlet görevlisinin evi basılır. Bu olaydan sonra araştırma başlatan Yavuz Han, askerlerini kendisine karşı kışkırtan ve daha önce Dulkadiroğlu Alâüddevle ile gizli muhaberede bulunduğunu

öğrenen Dukaginoğlu Ahmet Paşa'yı göğsünden hançerledikten sonra idam emrini verir.

Baharla birlikte Yavuz Han ve ordusu Amasya'dan ayrılır. Çaldıran Savaşı öncesi Osmanlıya destek vermeyerek Safeviler ve Memlüklerle işbirliği yapan Dulkadıroğlu Alâüddeve Bey üzerine Hadım Sinan Paşa komutasında ordu gönderilir. Turna Dağı civarında yapılan savaşı Osmanlılar kazanır ve Alâüddeve ile birlikte dört oğlunun kesik başı Mısır sultanına gönderilir.

Çaldıran'dan bir sene sonra İstanbul'a dönen Yavuz Han, burada orduda isyana sebep olan devlet adamlarının tespitini yaparak; İkinci Vezir İskender Paşa, Sekbanbaşı Balyemez Osman Ağa ve daha sonra da kendi ağzından aldığı fetvaya binaen Kazasker Cafer Çelebi'nin idam fermanlarını verir.

Yavuz Han İstanbul'da kaldığı süre içerisinde donanmanın daha güçlü hale gelmesi için yeni tersanelerin kurulması emrini verir. Aynı zamanda Mısır üzerine yapılacak seferin hazırlıkları gizli gizli yürütölür. Mısır seferini divanın onaylaması üzerine hazırlıklar hızlanır. Mısır sultanı ve Yavuz Han arasında gerçekteşen mektuplaşmalarda savaş hazırlıklarının Şah İsmail'e karşı yapıldığı Yavuz Han tarafından belirtilse de Kansu Gavri ordusuyla birlikte Kahire'den yola çıkar. İki ordu Halep yakınlarında Mercidabık mevkinde savaş vaziyeti alır. Memlükler tarafından barış amacıyla gönderilen elçi heyetinin nezaket kuralları dışında hareketi savaşı kaçınılmaz bir noktaya getiren son damla olur. İki ordu 24 Ağustos 1516'da akşama kadar savaşırlar. Kansu Gavri savaşta hayatını kaybeder ve ordusu bozguna uğrar. Yavuz Han savaştan sonra Abbasi Halifesi ve diğer âlimler ile buluşur.

Halep Osmanlıya ilhak edilir. Daha önce Osmanlı ordusuyla irtibata geçen Memlük Devleti'nin Halep valisi Hayırbay savaştan sonra tamamen Osmanlı maiyetine girer.

Cuma namazını Halep Cami-i Kebiri'nde kılan Yavuz Han'ın, Diyarbakır'ın fethini öğrenmesiyle birlikte keyfi iyice artar. Halep'ten sonra Şam gibi önemli şehirler de Osmanlı egemenliği altına girer. Kışı Şam'da geçirmek isteyen Yavuz Han'ın kaldığı sarayda hizmetine bakan Dilruba adlı genç kız ile Yavuz Han arasında şiir aracılığıyla gerçekleşen aşk diyalogu genç kızın bu heyecanı kaldıramayarak vefatıyla son bulur.

Yavuz Han, Şam'da Mısır seferinin ikinci safhası için hazırlılarını tamamlayarak Kahire'ye hareket eder. Kansu Gavri'den sonra Mısır tahtına oturan Tomanbay, Yavuz Han'ın kendi emrine girmesi isteğini geri çevirmiş ve Osmanlı ordusunu yenebilmek için ordusunu batılı devletlerden top almak suretiyle modernize etmiştir. Kahire'den önce Gazze civarında gerçekleşen savaşı Osmanlılar kazanır. Kahire'ye giden yolda Sina ve Tih çöllerini geçmek gerektiğini iyi bilen Yavuz Han, çölde lazım olabilecek bütün ihtiyaçların giderilmesi emrini verir. Çölü geçmenin imkânsız olduğunu dile getirerek sefere çıkılmasını istemeyen Vezir Hüseyin Paşa gibi bazı devlet adamları idam edilir. Bütün engellemelere ve doğal zorluklara rağmen çöl engeli aşılar ve iki ordu 22 Ocak 1517'de Ridaniye civarında karşılaşır. Yavuz Han'ın savaş planları başarıyla sonuçlanır ve savaşı Osmanlı Devleti kazanır.

Ridaniye Savaşı'ndan sonra Osmanlı ordusunun Kahire'yi ele geçirmesi uzun sürer. Şehirde yaşayan halkın Tomanbay'la mücadeleye katılması binlerce

insanın ölümünden sonra şehrin Osmanlı'nın eline geçmesini sağlar. Tomanbay bu mücadelelerde canını zor kurtarır.

Yavuz Han bir cuma günü Kahire'ye girerek Melik Müeyyed Cami'sinde namaz kılar ve adına hutbe okunur. Hutbede adının Hâkim-ül-Haremeyn-i Şerifeyn biçiminde okunmasına itiraz ederek "Hâkim" değil "Hâdim" olduğunu söyler.

Yavuz Han, Tomanbay'a gönderdiği elçilerin ve askerlerin öldürülmesi üzerine artık zor kullanılarak yakalanmasına karar verir. Yavuz Han, ordusunun başında bizzat bu işi takip eder ve sonunda Tomanbay, Şehsuvaroğlu Ali Bey tarafından Nil Nehri'nde yakalanır.

Tomanbay'ın idamı Yavuz Han tarafından düşünülmesi de halkın hâlâ bir kurtarıcı olarak esir sultanlarından medet umması idamı gerekli kılar.

Mısır'da uzun süre kalan Yavuz Han, burada devlet işlerini düzene koymuş ve kutsal emanetleri Mekke Emiri'nin oğlu Şerif Ebu Nüme'ye teslim alarak halifeliğini ilan etmiş olur. Mısır valiliğine Hayırbay'ın tayin edilmesi ile birlikte Mısır'dan İstanbul'a dönüş hazırlıkları başlar. Mısır valiliğine yapılan atamayı beğenmeyen Hadım Sinan Paşa'nın bunu Yavuz Han'a ifade etmesi üzerine daha önce Şah İsmail'le yaptığı gizli haberleşmeler bahane gösterilerek idam kararı verilir.

Ordunun Şam'a geldiği vakit Şah İsmail sulh içerikli bir mektup gönderir ama Yavuz Han bunu dikkate almaz. Her ne kadar yeni bir İran seferine çıkmak istese de yeniçerilerin isteksiz tavırları onu bu karardan vazgeçirir.

İki seneyi aşan Mısır seferi sonucunda; Suriye, Lübnan, Mısır ve Hicaz gibi bölgeler Osmanlı topraklarına katılır. Osmanlı hazinesi devlet tarihinde en yüksek doluluğa erişir ve Yavuz Han bunun üzerine kendisinden sonra gelenler

hazine gelirlerini daha yükseğe çıkarırlarsa kendi mühürlerini kullanmalarını aksi taktirde kendi mührünün kullanılmaya devam edilmesini buyurur.

Yavuz Han, İstanbul'a döndükten sonra Cezayir Sultanı Barbaros Hayrettin'in Osmanlı maiyetine girmek istediğini belirtmesi üzerine kendisine Cezayir Beylerbeyliği verilerek yardımda bulunulmasını emreder.

Yavuz Han'ın İstanbul'daki günleri devlet işleriyle ve şiir yazmakla geçer. şah İsmail'in barış tekliflerini geri çevirerek İnan ve Asya zerine girişeceği büyük bir seferin hazırlıklarını yürütür.

Yavuz Han, bir gün saray bahçesinde gezinirken sırtında bir ağrı hisseder. Hasan Can, padişahın sırtında çıkan çıbanın hekime gösterilmesinde ısrarcı olsa da Yavuz Han bu çıbanı hamamda sıktırır. Ordusunun kendisini Edirne'de beklediğini bildiği için hasta bir şekilde yola çıkar. Zamanla ağrılar daha da şiddetlenerek padişahı yatağa mahkum eder. Eylül 1520'de Yavuz Han vefat eder. Vefatı ordudan gizlenerek oğlu Manisa valisi şehzade Süleyman'a bildirilir. şehzade Süleyman tahta çıktıktan sonra Yavuz Han'ın ölümü bütün orduya bildirilir. Yavuz Han'ın cenaze namazının kılınmasından sonra Mirza Sarayı semtine defnedilir.

3.3.1.4. Kişi Kadrosu

Romanın kişi kadrosu genel itibarı ile tarihî kişilerden oluşmuştur. Çok geniş bir kişi kadrosuna sahip olan romanda, tarihî vakanın oluşum seyrine göre kişiler kurmacada rol alırlar. Yazarın bazı durumlarda yaratma kişileri kullanması kurgunun seyrini değiştirecek bir boyutta değildir. Kurmacada etken rol oynayan birkaç kişinin dışında fiziki veya psikolojik bakımdan tasvirler yapılmaz.

Merkezî kişi haricinde kişilerin iç çatışmalarına yer verilmemesi yalın düzeyde bir kişi profili çizer. Kurmacada tip olarak ele alabileceğimiz belirgin kişiler yoktur. Sadece devlet ricali arasında bulunan bazı vezirlerin (Hersekzade Ahmet Paşa, Koca Mustafa Paşa, Dukaginzade Ahmet) *çıkarıcı, menfaatperest* tip sınıfına yakın olduğunu söyleyebiliriz.

Kişileri cinsiyete göre sınıflandırdığımızda Dilruba'nın dışında kadın kişinin olmadığını görürüz. Kurmacada devlet ve saray görevlileri olarak padişah, vezir, defterdar, sekbanbaşı, kethüda, saray nedimleri, muhasip, mimar, kâtip, hamamcı, askerler, bâbüssaade ağası, akıncı beyleri; din görevlileri olarak imam, Bektaşî piri, şeyhülislam, halife görülür. Kişi kadrosuna bakarak meslek erbaplarına göre bir değerlendirme yapılamaz.

Eserde etken rol oynayan kişiler ve bazı önemli yardımcı kişiler şu başlıklar altında ifade edilebilir:

Yavuz Sultan Selim Han

Romanda Yavuz Han, şehzadelikten bu yana kendisini yüce ülkülerle donatan ve tahta oturmasıyla birlikte düşüncelerini uygulama imkânı bulan merkezî kişidir. Kurmacanın Yavuz Han'ın çevresinde şekillenmesi onun her zaman yüceltilen bir kişi olmasını sağlar. Okuyucu onun kişilik özelliğini hem açıklama hem de diyalog tekniğiyle kendi ağzından öğrenme fırsatı yakalar. Kişiliğinde; sertlik (s.5,39,153), kararlılık (s.6, 9-10, 16, 42, 68) ve ülkü sahibi olma (s.96, 113, 130, 145, 174) özellikleri ön plana çıkar. Bilhassa onun taht uğraşındaki kararlılığı yazar-anlatıcı tarafından, "*Osmanlı tarihinde taht için bir evladın babasını devirme teşebbüsü ilk defa vuku buluyordu.*" (s.24) cümlesiyle gösterilir.

Veziriazam Hadım Ali Paşa tarafından Yavuz Han, “Gözü kara, korkusuz, isyankar bir mizaca sahip...” (s.20) bir kişi olarak değerlendirilir. Yavuz Han bu özelliklerinin yanında; sadelik taraftarı, ihanete tahammülü olmayan, ileri görüşlü, vatan sevgisi sonsuz, şair yürekli, bilim adamına kıymet veren bir insandır.

Babası II. Bayezid, 27 yıldan beri görmediği oğlunun fiziki özelliklerini şu şekilde tasvir eder:

“İkinci Bayezid, çeyrek asırdır görmediği oğluna uzun uzun baktı. Gergin ve dolgun yüzünün sıhhat fişkırان bir rengi vardı. İri gözlerinin uçları hafifçe aşağı doğru kayıyordu. Çok gür olmayan sade ve muntazam kaşları, canlı ve güzel gözlerini kapatmaktan çekinir gibi hafif yukarı doğru kalkıktı. Burnu muntazam ve etli, dudakları kalın ve canlıydı. Pembe ile kırmızı arasında bir rengi olan ve hayat fişkırان dudakları, sustuğu anda bile konuşacakmış hissini veriyordu. Çenesine doğru kayan bıyıkları bir yatağını andırıyordu. Keskin, dokunanı kesecekmiş gibi.” (s.34)

II. Bayezid’in tasvirinde Yavuz Han’ın fiziki olarak olumlanması karakterindeki özelliklerle birleştiğinde ortaya kurmacanın başından sonuna kadar karşımıza yüce ve olumlanan bir Yavuz Han profilini çıkarır.

O, gerçekleştirmeyi hedeflediği her düşünce için fedakârlıktan kaçmayan bir yapıya sahiptir. Şiiliği daha yakından tanımak, Şah İsmail’i görüp gelecek vadedeki palanları üzerine fikir sahibi olmak üzere çıktığı Tebriz yolculuğunda ‘İstanbullu yağ tüccarı Mehmet Ağa’ (s.7, 11) rolüne bürünmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

II. Bayezid

II. Bayezid’in yaşlılık çağı kurmacada kendine yer bulur. Saltanatının son yıllarında oğullarının taht mücadelesi ve Anadolu’da çıkan Şii isyanları ile uğraşmak zorunda kalan II. Bayezid yazar-anlatıcı tarafından, “(...) vaktinden evvel ihtiyarlayan ve dalları yavaş yavaş kurumaya başlayan bir çınar ağacına (...)” (s.18) benzetilir. Bu benzetmede çınar ağacının gölgesindeki fidanların artık

yeşerme vaktinin geldiği imlenir ama II. Bayezid'in kişiliğinin temelinde bulunan yumuşaklık şehzadelerinin hepsinin yeşermesini isteyen bir özelliğe sahiptir. Tahttan Şehzade Ahmet lehine feragat etmek istese de, “*Ben sağ oldukça evlatlarımın hepsi yaşayacak.*” (s.22) diyerek diğer çocuklarının da yaşam hakkını savunur. II. Bayezid'in yufka yürekliliği bazen acizliğe sebep olur. Yeniçerilerin Şehzade Selim lehinde ayaklanmaları üzerine padişahın askerlerine ne kötülüğü olduğunu düşünerek böyle bir olayla karşılaşmasını sorgulaması, lalası tarafından, “*Yumuşak hareket ettiğiniz için böyle yaparlar.*” (s.32) biçiminde ifade edilir. II. Bayezid'in kişiliğini yazar-anlatıcı tarafından şu şekilde öğreniriz:

“Mücadeleden çekinen ve sükûneti seven II. Bayezid, ortadan biraz uzun boyluydu. Zihnen daima meşgul olduğunu belirten karayağız çehresinde mahzun bir hâl vardı. Ata binmekten, avdan başka bir şeyden hoşlanmayan, daima ibadetle meşgul olan, her fırsatta camiye giden, sadaka dağıtan ve bilhassa kozmografya ilmîne fazlaca merakı olan (...)” bir kişidir. (s.34-35)

Hersekzade Ahmet Paşa

Kurmacada daima Yavuz Han'ın karşısında yer almış bir güçtür. Şehzade Selim yerine Şehzade Ahmet'in tahta çıkmasını istemesi bu durumdaki baş etkindir. Ahmet Paşa, II. Bayezid'i oğlu Şehzade Selim'e karşı her durumda kıskırtan (s.26) bir kişidir. Yavuz Han'ın ona itimat edememesindeki temel sebeplerden biri Ahmet Paşa'nın devşirme kökenli bir paşa olmasıdır. Yavuz Han, altı aydır sadaret makamını boş bulundurduğu halde Ahmet Paşa'ya vermemesini şu şekilde izah eder:

“Vezirlerin içinde en kıdemlisi Hersekzâde. Hersek Dukası Stefan Kosariç'in oğlu mu olurmuş, her ne kimesneyse. Cennetmekân dedem Mehmet Han tarafından sarayına alınmış, küçük yaşta İslamiyeti kabul etmiş ve Ahmet adıyla iyi bir Türk terbiyesi görmüş ama ne de olsa İslav...” (s.112)

Ahmet Paşa'nın kendi kişiliğinde taşıdığı ikilik kavramı, her ne kadar küçük yaşta İslamiyeti kabul edip Türk terbiyesiyle yoğrulmuş olsa da Yavuz Han nezdinde

tekinsiz bir adam olarak ele alınmasına neden olur. Onun tekinsiz kişiliği her defasında Yavuz Han tarafından vurgulanır. (s.54, 97)

Koca Mustafa Paşa

Veziriazam Koca Mustafa Paşa, Cem Sultan'ın zehirlenmesi olayında etken rol oynayan birisidir. Şehzade Ahmet'in isyan etmesi üzerine onun Şah İsmail, Dulkadır hünkârı ve Mısır sultanı ile işbirliği yapabileceğini Yavuz Han'a belirtmesi üzerine çok sert bir tepkiyle karşılaşır: "*Amcam cennetmekân Sultan Cem'i zehirletirken bir korku duymadın da, biraderimin başkalarıyla birlik olmasından mı korkarsın Paşa?*" (s.41) biçimindeki serzeniş Koca Mustafa Paşa'nın emre itaat çerçevesinde hareket ettiğini gösterse de Yavuz Han nezdinde Osmanoğullarının yaşam hakkına tecavüz ettiği için güvensiz bir kişilik olarak değerlendirilmesine neden olur. Aynı şekilde paşanın II. Bayezid'i, Yavuz Han'ın zehirlediği şayialarını (s.41) yayan kişi olabileceği ihtimali Mustafa Paşayı güvenilmeyen, kendi çıkarlarını ön planda tutan bir kişilik olarak karşımıza çıkarır. Bu olumsuz özelliklere paşanın Şehzade Ahmet'le yaptığı gizli haberleşmenin ortaya çıkmasıyla Yavuz Han'a ihanet içerisinde olduğu anlaşılır. (s.42-44)

Dukaginze Ahmet

Hersekzade Ahmet Paşa ve Koca Mustafa Paşa gibi Yavuz Han ile çatışma halinde olan bir kişidir. Dulkadıroğulları ile Yavuz Han aleyhinde gizli haberleşmede bulunması (s.100), askeri isyana yönlendirmesi (s.101), olaylar karşısında sinsî ve hilekâr bir tavır takınması kişilik özellikleri arasındadır. Paşa'nın "*İşkodra Dukası Jean'in torunu bulunan sözde Müslümanlaşmış bir*

Norman [olması]” (s.97) Yavuz Han tarafında güvensiz bir kişi olarak değerlendirilmesine neden olur.

Piri Mehmet Çelebi

Defterdar iken vezirliğe kadar çıkmış Yavuz Han’ın çok güvendiği tek Türk kökenli vezirdir. Yavuz Han ölüm döşeğindeyken bile ölümünün ilk önce çelebiye haber verilmesini söyleyip “*Ondan başka kimseye güvenim yoktur.*” (s.187) ifadesiyle ona olan güvenini belirtir. Çaldıran Savaşı öncesi askerini yorgunluktan dolayı yola devam etmek istememesi karşısında Yavuz Han’ın yanında yer almış ve onu yalnız bırakmayarak asker üzerinde müspet etki yapan sultanına gönülden bağlı, vatanperver bir devlet görevlisidir. (s.66)

Şehzade Korkut

Şehzade Korkut âlim, şair ve musikişinas kişiliğe sahiptir. (s.20, 45, 50) Onun bu özellikleri tahta olan özlemini azaltacağı yerde özlemini perçinleyen konumdadır. İstanbul’a yakın sancakları talep etmesi, hac bahanesiyle Mısır sultanına sığınması (s.20-21), gizlice İstanbul’a gelip yeniçeriler ile saltanat pazarlığı yaparak tahta çıkması durumunda hazinenin yarısını kendilerine cülus bahşişi olarak dağıtmayı vaat etmesi (s.27-28) tahta geçebilmek için yaptığı hamleler arasındadır. Şehzade Korkut bazı özellikleriyle naif bir yüreğe sahip olsa da ihtiraslarının daha güçlü olduğu bir kişiliktir.

Şehzade Korkut’un erkek çocuğunun olmaması babası II. Bayezid tarafından, “*Üstelik senin çocuğun olmuyor. Saltanata nasıl hak iddia edebilirsin?*” (s.29) şeklinde açıkça söylenerek saltanatın devamının sağlanmasında eksik bir kişilik olduğunun altı çizilir.

Balım Sultan

Çaldıran Savaşı öncesi yeniçeriler içerisinde Bektaşî olanların gönlünü almak amacıyla Yavuz Han tarafından saraya davet edilen Bektaşî piridir. Balım Sultan, Hacı Bektaş'tan sonra tarikatın erkân ve ayinine yönelik düzenlemeler yapan ve Bektaşîler arasında büyük sevgi duyulan bir kişidir. Uysal bir kişiliği vardır. Bunun yanında yapılan ayinden sonra Şah İsmail hakkında;

“Şah İsmail'in muradı, taassubu yıkmak, batıl itikatları ortadan kaldırmak, Maşrık'tan Mağrib'e kadar Türk milletinin duygu ve lisanını muhafaza etmektir.” (s.59)

biçiminde onun üzerine düzenlenecek bir sefer öncesinde korkmadan düşüncelerini ifadesi etmesi açık sözlülüğünü gösterir.

Şah İsmail

Romanın karşıt gücüdür. Kurmacanın temel çatışmaları arasında bulunan bir kişidir. Şah İsmail'in fiziki özellikleri şöyle anlatılır:

“Şehzade Selim'den daha zayıf yapılı, kara kaşlı, kara gözlü, sivri burunlu, sert bakışlı bir erkekti. (...) Bıyıkları, tıpkı Selim'in bıyıklarını andırıyordu fakat biraz daha kısa kesilmişti. Şehzadeye benzeyen bir taraf daha vardı: Zamanın modasının hilâfına ikisi de sakalsızdı.” (s.12)

Satranç oynamakta mahir (s.9), 23 yaşında olmasına rağmen 14 devleti savaş meydanlarında mağlup etmenin gururunu yaşayan (s.13), Şehzade Selim'le oynadıkları satranç maçında yenilgiyi kaldıramayıp rakibini tokatlayacak kadar sinirli (s.14) bir kişidir. Çaldıran öncesi ele geçirilen bir Osmanlı süvarisinin elleri bağlı şekilde getirilmesine karşı; *“Bu esirin elindeki zincirleri tezelden çözün! Bir Türk, misafir olduğu bir Türk'e kötülük yapmaz!”* (s.76) diyerek savaştan önce iki tarafın da Türk olduğunun altını çizerken, Türk'e has örflerin savaş meydanında da geçerli olduğunu ifade eder. Şah İsmail, kurmacada her ne kadar

Yavuz Han karşısında bulunan bir güç olsa da olumlanan özellikleriyle milletinin geleceğini düşünen, cengâver bir kişiliktir. (s.79)

Hasan Can

Hasan Can, Çaldıran Savaşı'ndan sonra Yavuz Han'ın nedimi olduğunda yaklaşık yirmi yaşlarındadır. Lacivert gözlere sahip, sesi oldukça güzel, dudakları etli ve dişleri beyazdır. (s.92) Yavuz Han'ın şiir, bilim, devşirmelik gibi konularda sohbet etmekten zevk aldığı güvenilir, itaatkâr bir kişiliktir. (s.111) Yavuz Han'ın vefatının asker ve devlet görevlileri tarafından duyulmasını engelleyerek büyük bir yıkımın olmasını engelleyen, duygularını kontrol altında tutmasını bilen birisi olması (s.190-191) kişiliğinin diğer özellikleri arasındadır.

Kansu Gavri

Kurmacanın karşıt güçleri arasındadır. 80 yaşındaki (s.125) Kölemen Sultanı Kansu Gavri her ne kadar Yavuz Han'la savaşmak istemeyen bir kişilik olsa da gelişmeler savaşı kaçınılmaz kılmıştır. Gavri bu durum karşısında düşüncelerini, “*Allah'ım! Biz Müslümanlara verdiğin bu ne büyük cezadır! Biz ne ettik ki bir Müslüman'ı bir Müslüman'la, bir Sünni'yi bir Sünni ile dövüştürüyorsun?*” (s.126) biçiminde belirtir. Bu ifadeler bir ikilemi belirtmekle birlikte Gavri'nin çaresizlik içerisinde bulunan kişiliğini de göstermektedir.

Tomanbay

Kurmacanın karşıt güçleri arasındadır. Mercidabık Savaşı'nda Kansu Gavri'nin ölmesi üzerine Memlûk sultanı olur. Tomanbay, “*Yavuz'dan on yaş daha genç, uzun boylu, esmer, kara kaşlı, kara gözlü, yakışıklı bir erkekti[r].*” (s.151) Yavuz Han'ın kendisine gönderdiği elçilerin idam edilerek Osmanlı hükümlerini kabul etmeyeceğini bildirmesi yenilgiyi hemen kabul etmeyen

mücadeleci bir kişiliği karşımıza çıkarır. Osmanlı ordusuyla yapılacak ikinci savaşa geceli gündüzlü çalışması bu özelliğini açıklar. (s.141) Ridaniye Savaşı sonrası Kahire’de devam eden savaşlarda parolasını, “*Ya kurtuluş ya ölüm!*” (s.152) olarak belirlemesi mücadeleci, teslim olmayan yapısının kişiliğinin özünde olduğunu gösterir. Yeğeni Mehmet’in Osmanlı ordusuna teslim olması sonucunda, “*Onu kendi ellerimle asacağım.*” (s.152) diyerek yenilgiyi kabul etmeyen, ihanete tahammülü olmayan bir kişiliğinin olduğunu görürüz. Yavuz Han’a teslim olduktan sonra Hayırbay ile Gazali’yi huzurda görmesi üzerine, “*Ey Türk Sultanı! Devletimin batışından, binlerce Kölemenin kanunun akışından sen mesul değilsün, bu hainlerdir.*” (s.163) demesi de bu beyanda değerlendirilebilir.

Fettah

Yavuz Han’ın şehzadelik döneminde Trabzon’dan Tebriz’e gizli olarak gerçekleştirilen yolculukta Şehzade Selim’in yanında bulunan kendisine yürekten bağlı, genç nedimidir. Kurmacada sadece yolculukta kendine yer bulur. Bunun haricinde romanın sonuna kadar akıbeti bilinmeyecek şekilde ortadan kaybolur. Fettah, Şehzade Selim’in her zaman sohbet etmekten mutlu olduğu bir kişidir. Aralarında geçen bir diyalogda şehzadeye dair yaptığı değerlendirmede onun; iltifattan, yalandan hoşlanmadığını, kolay ele geçenleri değil zorlukla elde ettiklerine önem verdiğini, durgun bir hayattan değil fırtınalı bir hayatı üstün tuttuğunu açıkça ifade etmesi (s.6-7) şehzadeyi ne kadar iyi tanıdığını göstermesi açısından önemlidir.

Yakup Ağa

Fettah ile birlikte Trabzon-Tebriz yolculuğunda Yavuz Han’a eşlik eden nedimlerden biridir. Yakup Ağa da Fettah gibi kurmacanın genelinde yer

almayan kişiler arasındadır. Yazar-anlatıcı Yakup Ağa'yı: “*Selim'in yalnız nedimi değil, manevi koruyucusu, olgun ve âlim bir kimseydi.*” (s.7) biçiminde tarif eder. Yavuz Han'ın deyimiyle riyadan, dalkavukluktan hoşlanmayan (s.7) bir mizaca sahiptir. Yakup Ağa'nın güvenilir bir kişiliğe sahip olması Yavuz Han tarafından babasına elçi olarak gönderilmesinde de görülür. (s.24)

Kurmacada figüratif konumda olan kişiler şunlardır: Şehzade Ahmet, Şehzade Şehenşah, Şehzade Süleyman, Abbasi Halifesi Mütevekkil Alellâh Muhammet, Cariye Dilruba, Hadım Sinan Paşa, Şehsuvaroğlu Ali Bey, Hayırbay, Şeyhülislam Zenbilli Ali Efendi, Dulkadiroğlu Alâüddevle, Taclu Hanım, Kaçakçı Türkmen kurmacada yardımcı kişiler olarak karşımıza çıkar. Bunların yanında; Oda Kethüdası Abdullah, Rumeli Beylerbeyi Abdullah, Kılıç (casus), Ustaçluoğlu Mehmet Han, Muhasip Ahmet, Şahkulu Aka, Kâtip Hasan Efendi, Karaman Beylerbeyi Hemdem Paşa, Karaman Beylerbeyi Zeynel Paşa, Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa, Yeniçeri Ağaları, Lalalar, Nedim Mustafa, Babüssaade Ağası, Nurettin Sarıgürz, Kırım Hanı Mengil Giray, Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa, Hâlimi Çelebi, İdris-i Bitlisî, Malkoçoğlu Ali Bey, Tur Ali Bey, Davut Paşazade Mustafa, Kapıcıbaşı Sinan Ağa, Piyale Bey, Mir Abdülbâki, Mirza Sultan Ali, Türkmen Hızır, Hafız Mehmet Efendi, Bediüzzaman Mirza, Kadı İshak, Kethüda Hasan Ağa, Kethüda Ahmet Ağa, Hadım Hüsmen Ağa, Vezir İskender Paşa, Sekbanbaşı Balyemez Osman Ağa, Kazasker Tacizade Cafer Çelebi, Rumeli Kazaskeri Zeyrekzade Mevlâna Rükneddin, Sevündük Han, Ahıska Atabeyi, Mimar Sinan, Mihailoğlu Mehmet Bey, Bali Çavuş, Bıyıklı Ahmet Ağa, Karaca Ahmet Bey, Diyarbakır Beylerbeyi Bıyıklı Mehmet Paşa, Elçi Moğolbay, Yunus Paşa, Şam şehri muhafızı, Vezir Hüseyin Paşa, Rumeli Beylerbeyi Küçük Sinan

Paşa, Kansu Gavri'nin oğlu Mehmet, Arap Şeyhi, Kadı Abdüsselam, Kemal Paşazade, İlyas Ağa, Ayas Ağa, Canderli Gazali, İhtiyar Mısırlı, Kaptan Cafer Ağa, Şerif Ebu Nüme, Rumeli Beylerbeyi Çoban Mustafa Paşa, Barbaros Hayrettin Paşa, Hazinebaşısı Süleyman Ağa, Kapıcılar Kethüdası Fil Yakup.

3.3.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Romanda, (O) anlatıcı ve hâkim bakış açısı kullanılır. (O) anlatıcı diğer bir deyişle yazar-anlatıcıdır. Yavuz Han'ın babasında tahtı devralmasından sonra onu Dimetoka'ya uğurlarken yazar-anlatıcının kullandığı ifade kurmaca ile bugün arasında bir bağlantı kurarak hâkim bakış açısını vurgular:

“O zaman alkış yoktu. Saygı ve sevgi, eğilerek ifade edilirdi. Yalnız bu âdeti bozanlar, Hıristiyan ve Musevilerdi.” (s.38)

Özellikle tarihî romanda hâkim bakış açısının genel karakteristiklerinden birisi okuyucunun roman aracılığıyla bilgilenmesini sağlamaktır. Bu minvalde kurmacada otuz bir defa kullanılan dipnotlar bu görevi yerine getirir. Bu dipnotlarda tarihî bilgiler ağırlıkta olmakta birlikte bazen Osmanlı dönemine ait terimler ve kelime açıklamaları da verilir. Yazarın böyle bir durumu öngörmesi tarihî vakayı kurmacaya aktarırken romanın öğreticilik vasfından yararlanmak istediğini gösterir.

Kurmacada yazar-anlatıcının merkezî kişi lehinde yanlı bir tutum sergilediği görülür. Yanlılık aracılığıyla merkezî kişi olumlandığı gibi var olan hataların başkalarına ait olduğu ifade edilir. Bu beyanda II. Bayezid'in ani ölümü örnek teşkil eder. Bazı tarihçiler bu ani ölüme Yavuz Han tarafından babasının zehirlenilebileceği düşüncesi dolayısıyla şüpheyle yaklaşır. Yazar, Yavuz Han'ın ağzından daha önce amcası Cem Sultan'ın zehirlenme vakasında bulunan

devşirme kökenli Koca Mustafa Paşa'yı fail göstererek, “*Pederimi, Dimetoka yolunda, Yahudi tabibiyle zehir içirerek öldürdüğüm şayialarını da yayan sen misin yoksa?*” (s.41) diyerek aklama yoluna gider. Yavuz Han, Hasan Can'la yaptığı bir sohbette Acemce yazdığı şiirlere duyduğu üzüntüyü,

“*Ama kabahat benim değil. Enderun ve Harem-i Hümayun'daki hocalar baştanbaşaya devşirmelerle dolu. Halimî Çelebi'den başka, öbür hocalarım da hep devşirme. Dinîni, imanını değiştiren bir insandan hayır gelir mi Hasan Can?*” (s.111) biçiminde dile getirir.

Yazar, Yavuz Han'ın Acemce şiirleri kendinin yetişmesinde rol oynayan devşirme hocaların etkisinde kalarak yazdığını ifade ederken suçu hocalarına ve devşirmeliği devlet sistemine dâhil eden dedelerine yöneltir. Yavuz Han bu haliyle var olan hükmü devam ettiren bir padişahdır.

3.3.1.6. Zaman

Roman, Şehzade Selim ve iki nediminin Trabzon'dan Tebriz'e ilkbaharda çıktıkları bir yolculukla başlar. Bu tarih, “*Baharın ilk ayları Doğu Anadolu'da hayli fırtınalı, soğuk ve yağışlı geçtiği için, Şehzade Selim ile nedimleri ancak mayıs ortalarında kürklerini çıkarabilmişlerdi.*”

ve “*İki aydır yoldaydı (...)*” (s.9) ifadeleriyle net olarak belirtilmez. Kurmacanın ilerleyen bölümünde, “*Şehzade Selim, 1510 yılı Haziran ayının beşinci günü Tebriz'in en büyük kervansarayına indi.*” (s.11) cümlesiyle vaka zamanının Nisan 1510'da başladığı anlaşılır.

“*1520 yılının 21 Eylül'ü 22 Eylül'e bağlayan Cuma-Cumartesi gecesi sabaha karşı seher vaktinde ruhunu Hakka teslim eden Yavuz Sultan Selim'in ölüm haberi (...)*” (s.190) ifadesiyle vaka zamanının Nisan 1510 ile 21 Eylül 1520 arasında bir dönemi kapsadığı ortaya çıkar. Bu zaman ifadesi ile roman; uzun süren

şehzadeliğinin iki yılı ile sekiz yıl süren saltanatının tamamının anlatılmasından oluşur.

Anlatıcı eserde; “yarım saat sonra” (s.139), “üç gün sonra” (s.39), “o gün öğleye doğru” (s.109), “o gün ikindi vakti” (s.132), “ertesi gün” (s.121), “altı ay sonra” (s.114) gibi kısa süreli zaman ifadelerini yaygın olarak kullanır. Bunun yanında; “o yıl temmuzun sonunda” (s.40), “Çaldıran seferine çıkışından bir sene iki buçuk ay sonra” (s.106), “kış mevsimi” (s.135) gibi daha uzun zaman ifadeleri de kullanılır.

Kurmaca, yer yer karın olduğu soğuk ilkbahar ayında başlamıştır ama kurmacanın geneline sıcak hava hâkimdir. Kurmacada kullanılan bu yapı kronolojik zamanın bir gereği olarak algılansa da Yavuz Han’ın kişiliğinde bulunan sert çizgileri imler. Kararsızlığa yer vermeyen net duruş yaşanan zamanın sıcak ya da soğuk ifadesiyle belirginleşir.

Romanda kullanılan geriye dönüş tekniği aracılığıyla anda yaşanan olayları geçmiş zaman olayları ile ilişkilendirmede ve geçmişin icraatlarını eleştirel bir düzlemde ele almada Cem Sultan (s.20, 22, 24, 30, 41, 46) ve Fatih Han gibi tarihî kişiliklere (s.29, 34, 52) atıflar yapılır.

Yavuz Han’ın tahtı babasından devralmak için İstanbul’a (s.34) ve aynı şekilde Tebriz’e girişi (s.89) ile dedesi Fatih Han’ın İstanbul’a girişi birbirine benzetilerek, İstanbul fethindeki ulvîlik Yavuz Han’a ve seferlerine aktarılır.

Çaldıran Savaşı sonrası kışı Karabağ’da geçirerek tekrar Şah’a karşı bir sefer düzenlemek isteyen Yavuz Han, askerlerin başkaldırması sonucu bu düşüncesinden vazgeçmek zorunda kalır. Askerinin yılgınlığı ve söz dinlemezliği

karşısında dedelerinin fedakârca yaptığı hizmetler yazar-anlatıcı tarafından açıklanır:

“Vah onlara, vah Türk milletini dünyanın en büyük devleti yapmak için çabalayan, bu uğurda korkusuzca düşman üstüne yürümüş olan dedelerine. Vah, Kosova Savaşı'nı kazandıktan sonra, harp meydanında bir Sırp tarafından hançerlenip şehit düşen Yüce Padişah Murat Hüdavendigâr'a. Vah, Timur'a esir düşüp kahrından ölen Yıldırım Bayezid'e. Vah, yeni bir sefere çıkarken ölen ve ölümü hâlâ bir esrar perdesinin altında kalan yüce dedesi Fatih Sultan Mehmet'e. Onlar bunun için mi ömürlerini cenkle geçirmişler, cenk yolunda ölmüşlerdi?” (s.96)

Bu düşüncelerin aktarımı, olayları bizzat Yavuz Han yaşamasa da hayal aracılığıyla zamanda geriye bir dönüş olduğunu gösterir.

3.3.1.7. Mekân

Kurmaca açık bir mekân olan dağ ve yol mekânları ile başlar. Açık ve kapalı mekânlar yaygın bir şekilde kullanılır. Bunlar içerisinde kapalı mekân olmakla birlikte dinî mekân olan; cami, tekke, türbe-mezar bulunmaktadır. Bilhassa caminin, Şehzade Korkut'un taht mücadelesinde destek olmak amacıyla yeniçerilerden yardım istemesi olayında yeniçeri kışlasının Orta Cami'nin yanında (s.27) olması önemli olaylarda caminin vakaya seyir edecek bir konumda olduğunu gösterir. Yine Yavuz Han'ın namaz kılarak Allah'a şükrettiği Mescid-i Aksa Cami (s.142), Melik Müeyyede Cami (s.157) zaferlerini kutladığı önemli mekânlar arasındadır. Cami mekânına kazandırılan işlevsellik Yavuz Han'a ve seferlerine aktarılan kutsilik olarak değerlendirilebilir. II. Bayezid'in tahtı oğluna terkiyle birlikte Yavuz Han bizzat uğurlama merasimine katılmış ve bir müddet babasına eşlik etmiştir. (s.37-38) İstanbul'dan Edirnekapı'ya giden yol, “*tarihin en eski yolu*” ifadesi ile tahtı terke zorlanan II. Bayezid'in ruh hali arasında bir paralellik kurularak anlatılır. Tarihte bu yoldan geçen yüzlerce

hünkârın arasında artık tahttan indirilen II. Bayezid de eklenmiştir. Aynı şekilde II. Bayezid'in kendi yaptırdığı camiyi görerek ilk kıldırıldığı namazı hatırlaması cami avlusunda bulunan yüzlerce kişiye vasıl olan matem havasının II. Bayezid öldükten sonra caminin yanına inşa edilen türbeye defninde yaşanacak matem hissettirilmesidir. Zaten kurmacada onun ölümü ve defni üzerinde ayrıntılı durulmaz. II. Bayezid'in Dimetoka yolculuğu ölüme giden yolun başlangıcı olarak değerlendirilir. Bu beyanda mekân kavramının sadece vakanın gerçekleştiği yer olarak değil kimi zaman vakanın gidişatına tesir eden, kişi üzerinde etkileri olan bir konumda olduğunu söyleyebiliriz.

Han, kervansaray, kahve, saray (Topkapı Sarayı, Edirne Sarayı, Tebriz Sarayı, Mısır Sarayı), otağ-çadır, kışla, kasır, ev, av köşkü, hamam gibi mekânlar kurmacada yer verilen kapalı mekânlar arasındadır. Coğrafi mekân olarak; dağ (Zigana Dağı, El Mukattem Dağı), liman-iskele, sahil, nehir (Aras Nehri, Nil Nehri), deniz, mağara, ova (Bursa Ovası, Manisa Ovası, Pasinler Ovası, Çaldıran Ovası), çöl, orman kullanılır. Coğrafi mekânlar birer açık mekândır. Bu eserde bundan önce değerlendirmeye tabi tuttuğumuz eserlere göre; liman-iskele, sahil, deniz gibi mekânlar işlevsel olarak kullanılmıştır.

3.3.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ

3.3.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük

Roman altı ana bölümden oluşmaktadır. Birinci, ikinci, üçüncü ana bölümler dörder alt bölümden; dördüncü, beşinci, altıncı ana bölümler ise beşer alt bölümden oluşur. Bütün alt bölümler o bölümü özetleyecek mahiyetteki başlıklarla ifade edilir. Bölüm başlangıçlarında kullanılan resimler bölümün ana

konusu diyebileceğimiz vakaya göre karikatürize edilmiştir. Toplamda yirmi yedi resim kullanılır.

Yavuz Han'ın şehzadeliği, tahtı ele geçirmesi giriş; saltanatı, seferleri gelişme ve ölümü sonuç bölümü olarak değerlendirilebilir. Eser, tarihî gerçekliğin dışına çıkılmadan kronolojik zaman düzleminde kurgulanmıştır.

Kurmacanın tarihî gerçekler dışında şekillendirilmesi yazarın tasarrufundadır. Mısır valiliğine Yunus Paşa'nın atanması (s.149) böyle bir tasarruf olsa da kurmacanın devamında hata olarak zikredilecek bir durumla karşılaşılır: Başvezir Hadım Sinan Paşa Ridaniye savaşında öldüğü halde (s.149), Mısır seferi dönüşü Yavuz Han'ın Mısır valiliğine Hayırbay'ın tayinini (s.169) eleştirdirdiği için ölüm cezasına çarptırılır. (s.171) Burada maktul Sinan Paşa'nın tekrar öldürülmesi kurmacada var olan bir hata olarak karşımıza çıkar. Tarihî vakada Yavuz Han'ın yaptığı Mısır valiliği tayini için eleştiren kişinin Sinan Paşa değil Yunus Paşa olduğunu da ifade etmek gerekir. Ayrıca Mısır seferi neticesinde Osmanlıya ilhak olan Antep'in günümüzdeki adıyla ifadesi (s.121) bir hatadan ziyade yazarın Osmanlı ile Türkiye Cumhuriyeti arasında bağlantının şehir ismi düzeyinde ele alınması olarak okunabilir. Yavuz Han'a ait birçok beyit ve gazel kurmacada yer bulmuştur. (s.137, 138, 181-183) Cariye Dilruba'nın ölümünden sonra Yavuz Han'ın şiiri olarak kurmacada yer bulan;

“Biz bülbül-ü muhrik dem-i gülzar-ı firakız,

Ateş kesilir geçse saba gülşenimizden.” beyti II. Selim Han'a aittir.⁴⁴⁸ Ayrıca Çaldıran Savaşı'nda Şah İsmail'in yanında tarihçi Hammer'in bulunması (s.77) kurmacaya has bir ilginçliktir.

⁴⁴⁸ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., C. II, 14. Baskı, İstanbul 2008, s.642.

Kurmacada tarihsel anlatım düzlemi kullanılır. Yazar, metinlerarasılık açısından Kuran-ı Kerim’de geçen, “*Ben, boynunuzdaki şahdamarından daha yakınum.*” (Kaf, 16) ayetine yer verir.

3.3.2.2. Anlatım Teknikleri

Popüler tarihî romanların genelinde olduğu gibi bu eserde de anlatma ve gösterme tekniği yaygın olarak kullanılır. Yazar-anlatıcı, kurmacanın genelinde bu tekniklerle birlikte özetleme tekniğini de kullanır. Şehzade Selim, babasının ve vezirlerinin taht için Şehzade Ahmet lehinde bir kararının oluştuğunu duymasıyla babasına hitaben yazdığı mektuptan sonra gelişen olaylar, Kızılbaşlarla savaşırken ölen Hadım Ali Paşa’nın ve Karaman valisi Şehzade Şehenşah’ın ölümü olayları, Şehzade Selim’in ordusuyla İstanbul üzerine yürümesi (s.26, s.30) ve halifeliğin tarihi (s.155-156) özet tekniği kullanılarak aktarılır. Bazen anlatma tekniğinde yazar-anlatıcı kendi düşüncelerini de kurmacaya dâhil eder: “*Şehzade Korkut İstanbul’a post kapmaya gelmişti ama bu arzusuna kavuşamadı.*” (s.28)

Kurmacada -başarılı bir şekilde kullanılan- diğer bir teknik tasviridir. Bazı mekân tasvirlerinin ayrıntıya girmeden yüzeysel olarak aktarıldığı görülür. (s.11) Bu durum mekânın kurmacadaki önemiyle alakalıdır. Bu durumun aksine Çaldıran yenilgisi sonrası bütün haremینی savaş meydanında bırakan Şah İsmail’in çadırı şu şekilde anlatılır:

“*İçerisi bir çadır değil, sanki saraydı. Rengârenk atlasların loş ışıklar içinde öyle bir dalgalanışı vardı ki, insan kendisini Binbir Gece Masalları’ndaki saraylarda sanıyor(du.) (...) Orta yerde, som altından yapılmış bir sini vardı. Sağında, solunda fildişi sandıklar duruyor, duvarlarda altın, elmas, yakut, pırlanta işlemeli kaftanlar bir renk cümbüşü meydana getiriyordu.*” (s.82)

Yapılan tasvirle Şah'ın savaş meydanında bıraktığı hazinenin kıymeti anlatılmakla birlikte, bu kıymetli eşyaları bırakarak kaçmanın bir nevi yaşanan bozgunun tasvir tekniği ile okuyucuya aktarılmasıdır. Yazar kazanılan her başarıyı; ele geçirilen ganimet (özelde kişi, genelde altın, mücevher vs.) ve işgal edilen saray tasvirlerinde ayrıntıya girerek yüceltir. (s.83, 90) Başarının yüceltilmesi kurmacanın merkezî kişisi olan Yavuz Han'ın yüceltilmesi mahiyetindedir.

Yavuz Han ve II. Bayezid gibi önemli tarihî kişiliklerin anlatıldığı tasvirlerde ayrıntıya girilir. (s.34-35, 111) Böylelikle okuyucu kişiyi fiziki özellikler bakımından kafasında canlandırma imkânı yakalar. Şah İsmail'in savaş meydanında bırakmak zorunda kaldığı eşi Taclu Hatun'un tasviri yukarıda izah edildiği üzere yaşanan bozgunun mekân tasvirinden kişi tasvirine sirayetidir:

“Genç kadının güzelliği kadar azametli ve mağrur bir hâli vardı. Simsiyah gözleri, derinliklerine bakmadan korkulan bir kuyunun esrarlı halini andırıyordu. Pembe yanakları, susarken bile konuşuyormuş hissini veren gül kırmızısı dudakları, muntazam ve uzun boynu, pürüzsüz gerdanı, bir zambağı andıran teni, dolgun göğüsleri (...)” (s.83)

Bazı tasvirlerde ise tasviri yapılan kişinin merkezî kişi Yavuz Han'a benzer yönleri üzerinden bir tasvir anlayışı geliştirilir:

“Osman Ağa'nın, Selim'in bıyıklarına yakın büyüklükte bıyıkları vardı. Sesi çok kalın ve kaba, elmacık kemikleri haddinden fazla çıkık, yüzü al al, mor mordu.” (s.71)

Aynı durum Şah'ın bıyıklarının Yavuz Han'a benzetilmesinde de karşımıza çıkar. (s.12) Çaldıran Savaşı öncesi Yavuz Han'ın düşüncelerini yapılan tasvir üzerinden anlamak mümkündür:

“Ufuk iyice aydınlanmış, gökyüzü erguvan rengine bürünmüştü. Selim'in gergin yüzü hiç gülmüyor, gözlerinde yanıp sönen pırıltılar sanki sihirli bir ışıkla dolup taşıyordu.” (s.73)

Bu tür tasvirler bazen çaresizliği de imler:

“Akşam olmak üzereydi. Gittikçe erguvan rengine bürünen ufukta biraz evvel batmış olan güneşin ışıkları, bulutları delerek mızrak gibi uzanıyordu. Selim ilk önce bu muhteşem tabloyu gördü. Sonra da parçalanmış papuçlarla elbiselerini mızraklarının uçlarına takarak bağırsan yeniçerilere baktı. Gökte mızrak, yerde mızrak.” (s.95)

Kurmacada kullanılan diğer bir teknik diyalogdur. Yazar diyalog tekniğini sadece kişiler arası konuşma olarak ele almamış kişilerin ve olayların özünü anlatabilmede bir araç olarak da kullanmıştır. Şehzade Selim’in nedimi Fettah ile olan diyalogunda (s.7) Yavuz Han’ın kişiliği, yine nedimi Yakup Ağa ile olan diyalogunda (s.8) Şiilik hakkındaki düşünceleri öğrenilir. II. Bayezid döneminde İstanbul’da yaşanan ve “*Küçük Kıyamet*” olarak adlandırılan depremin şehre verdiği zarar ve devletin bu istikamette yürüttüğü tanzim ve inşa çabası diyalog tekniği aracılığıyla başarılı bir şekilde anlatılır. (s.18-21) Yavuz Han kişisinin ülkücü yönünü anlayabilmek için devlet ricali veya Abbasi halifesi gibi Osmanlı dışından olan kişilerle yaptığı diyaloglarına bakmak yeterlidir. (s.113, 130, 174, 188)

Eserde kullanılan mektup tekniği daha çok gönderilen mektuplar üzerine gerçekleştirilen konuşmalar (s.24) veya kısa mektuplar tarzında biçiminde ortaya çıkar. Yavuz Han ile II. Bayezid (s.24, 26), Şah İsmail (Yavuz Han’dan Şah İsmail’e s.60, 62, 64; Şah İsmail’den Yavuz Han’a s.62, 64), Kansu Gavri (Gavri’den Yavuz Han’a s.117; Yavuz Han’dan Gavri’ye s.118-119) arasındaki karşılıklı mektuplaşmalar vakanın gerilimini artıran konumdadır.

Kurmacada kullanılan diğer bir teknik, “*Ferman efendimizin!*” (s.44, 54, 56, 108) cümlesinin kullanımıyla gerçekleşen tekrar (leitmotif) tekniğidir. Bu cümleyle merkezî kişi Yavuz Han’a sorgusuz sualsiz biat anlayışı devlet ricali tarafından ifade edilir.

Yazar-anlatıcının, Şah İsmail'in Çaldıran öncesi savaşın yapılacağı ovayı izlerken iki Türk devletine mensup askerlerin karşı karşıya gelmelerindeki ızdırabı (s.75) iç çözümlene tekniği ile anlatması kurmacanın duygusal yoğunluğunu artıran unsurlar arasındadır. Aynı şekilde Dilruba'nın Yavuz Han'la geçireceği gece öncesi onun giyim-kuşamına bakarak etkilenmesi (s.139) yine iç çözümlene aracılığıyla duyguların ifadesine örnektir.

3.3.2.3. Dil ve Üslup

Romanda kullanılan dil günümüz Türkçesine ait bir dildir. Kurmacanın tarihî vurgusunu artırmak babında bilhassa Yavuz Han'ın cümlelerinde Eski Anadolu Türkçesine dair özellikler görülür. Bu beyanda, “*kimesne, değilüm, getüresünüz, getirüle, gerektiği, istersünüz, gerü, verirsün, fikirdestün, istemezük*” gibi kelimeler kullanılır. Bu kelimeler akıcı üslubu bozamaz.

Bunun yanında kurmacada bazı atasözlerine ve deyimlere yer verilir. Bunlardan bazıları değiştirilerek kullanılmıştır: “*Akacak kan damarda durmaz.*” (s.16), “*ateş bacayı sarmak*”, (s.8), “*ok yaydan çıkmak*” (s.30), “*kulağa (kulağına) küpe olmak*” (s.17), “*Kuş uçmaz, kervan geçmez.*” (s.144). Kullanılan deyim ve atasözleri az olduğu için kurmacaya bir çeşni kattığını söyleyemeyiz. Arapça ve Farsça kelimeler ile yine bu dillere ait terkiplerin çok az olması kurmacanın akışını etkilemez. Tarihî döneme ait mektuplarda gerçekliği hissettirebilmek için dönemin dil anlayışını yansıtan kelimelerin kullanıldığı görülür. Cümleler ne çok kısa ne de çok uzundur. Kurmacanın genelinde orta uzunlukta bir yapı benimsenmiştir. Tasvir cümlelerinin bu ifadenin dışında olduğunu belirtmek gerekir.

Romanın dil ve üslubuna bakarak dönemin sosyal hayatını anlamak mümkün değildir. Zira kurmacada saray hayatına veya halkın yaşam tarzına yer verilmez. Yavuz Han'ın babasından saltanatı devraldığı tahta çıkış merasimi dedesi Fatih Han'ın 59 yıl önce İstanbul'a girişine benzetilir. Merasimde ayrıntıya girilmese de yapılan tasvirden ve kullanılan dilden II. Bayezid ve maiyetinin üzgün, Yavuz Han ve maiyetinin mağrur olduğu anlaşılır. (s.33-35) Devlet ricalinin Yavuz Han'a biatında bu mağrurluk daha yükseğe çıkar.

Yazar, zaman zaman romanın öğreticilik vasfını daha yoğun şekilde okuyucuya hissettirir. Dipnotlar halinde verilen açıklamalar ve halifeliğin Osmanlı'ya geçmeden önce uzun uzun tarihinin açıklanması bu beyandadır.

3.3.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.3.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem

Romanda Yavuz Han'ın şehzadeliği, taht mücadelesi, seferleri konu edilir. Bu dönem kronolojik zaman içerisinde aktarılır.

3.3.3.2. Temalar

3.3.3.2.1. Yüceltilen Türklük

Roman, yüceltilen Türklük teması üzerine kurgulanmıştır diyebiliriz. Yavuz Han ne olursa olsun Türklüğünden vazgeçmeyen, hayat felsefesinin özüne birbirinden ayrı düşünmediği Türklüğü ve İslam'ı yerleştiren bir padişahdır. Çaldıran seferi öncesi Bektaşî Piri Balım Sultan'ın Şah İsmail'i öven hatta onun da Türk olup, Türklüğe hizmet eden bir hünkâr olduğunu vurgulaması üzerine (s.59);

“Türk’üm, Müslüman’ım ama ne yaparsın ki Şiiliği memleketime yaymak istediği için bilmiş olasın ki Şah İsmail’e karşı seferim var.” (s.60)

diyerek Türklüğün sadece kendi başına yeterli kalmadığını, dinsel bir referansa ihtiyaç duyduğunu imler. Yavuz Han’ın yaşadığı çatışmada karşıt güçler İslam aleyhtarı konumundadır. Bu aleyhtarlık Sünnilik karşısındadır. Kurmacada kullanılan bazı ifadeler Türklüğü yücelttiği gibi bir Türk padişahı olan Yavuz Han’ı da ulvî konuma getirir. Yavuz Han’ın ağzından çıkan ibareler, düşünceler ve yazar-anlatıcının onun hakkındaki ifadeleri şu şekildedir:

“Türk kanı taşıyan, asker olan, yiğit olan bunu yapabilir mi?” (s.66), *“Türk ulusunun geleceği (...)”* (s.68), *“Muhabere meydanı sırt sırta, yan yana yatan ikisi de Türk, ikisi de Müslüman iki milletin yiğit ve cengâver şehitleriyle doluyordu.”* (s.82), *“Hocamı ve Türk vezirimi çok görenlerin kafasını kendi hançerimle keseceğim! Galiba o melunlar, padişahlarının da Türk olduğunu unutuyorlar?”* (s.100), *“Türk’ün kanına girmek isteyenlerin cezasını kendim de vermesini bilirim.”* (s.103), *“Seferimiz Türk milleti için mübarek ola.”* (s.116), *“Allah beni ve Türk milletini utandırmasın.”* (s.118), *“Bunca zamandan beri hizmetimi gören bir Türk’ün doğru ve yalanını ben bilmez miyim?”* (s.175), *“Benim yolumdan yürürse cihanşümul bir Türk imparatorluğu kurabilir.”* (s.187), *“(…) yüce Türk hükümdarı Sultan Selim Han (...)”* (s.89), *“(…) her şey Türk hükümdarına zevk değil kasvet veriyor (...)”* (s.90), *“(…) Türk milletini dünyanın en büyük devleti yapmak için çabalayan (...)”* (s.96), *“(…) 300 milyon Müslüman’ın halifesi olan Türk hükümdarının seferi (...)”* (s.177), *“(…) büyük Türk denizcisi Cezayir Sultanı Barbaros Hayrettin’in bir Türk denizcisi gönderip (...)”* (s.180).

Kurmacada Türklük sadece Yavuz Han penceresinden dile getirilmez. Şah İsmail’in Osmanlı mehteri eşliğinde Çaldıran ovasına bakıp daldığı düşünceler yazar-anlatıcı tarafından şu şekilde dile getirilir:

“Şah İsmail uzun zaman daldı. İki Türk ordusu harp nizamında karşı karşıya yer almıştı. Güneş doğmuş, Çaldıran ovasını sinirli bir buğuya bürüyen hafif sis perdesini dağıtarak, ortalığı aydınlatmıştı. Türk, Türk’le vuruşacak, mezhep uğruna kanlar akacaktı. Her iki ordu da Türk oğluydu, her ikisi de unvanlı, şanlıydı. Ama biraz sonra bu unvan, bu şan yalnız bir tarafa dönecekti.” (s.75)

Yine Safevi askerleri tarafından ele geçirilen bir Osmanlı süvarisinin ellerini bağlı gören Şah İsmail; *“Bu esirin elindeki zincirleri tezelden çözün. Bir Türk misafir olduğu bir Türk’e kötülük yapmaz.”* (s.76) diyerek Türk milletini överken Osmanlı

ordusuna mensup bir esiri misafir olarak nitelemiş ve düşman da olsa Türk'ün yüceliğini ifade etmiştir. Bu övgü sadece Şah İsmail tarafından Osmanlı'ya yapılmaz. Yavuz Han tarafından da Safevilere yapılır:

“— *Şu al at üstündeki kumandan kimdir? diye yanındaki sipahi ağasına sordu: Sipahi ağası:*

— *Türkmen Beyi Ustacılıoğlu Mehmet Han'dır hükümdarım! diye cevap verdi.*

Selim:

— *Yaman bir Türk, cesur bir asker! diye söylendi. Tam benim orduma kumandanlık edecek cengâver bir Han.”* (s.78)

Mısır sultanı Tomanbay'ın Yavuz Han'a, “*Ey Türk Sultanı!*” biçiminde hitabı Yavuz Han'ın ve Osmanlı Devleti'nin Türk kökenli olduğunun altını çizerken, hocası Halimî Çelebi'nin, “*Allah sizi Türk milletinin başından eksik etmesin.*” (s167) ifadesi ile Yavuz Han'ın millet için önemini vurgular.

Eserin bazı bölümlerinde, “*Türk oğluyuz, Türk oğluyuz/Unvanlı, namlı, şanlıyız.*” (s.75) biçiminde mehter sözlerinin bulunması Türklük temasının müzik aracılığıyla ifadesine örnek teşkil eder.

Yazar-anlatıcının Şah İsmail'i “*(...) Türk ırkından olan Şah İsmail'in (...)*” (s.91) ve Safevi askerlerini de aynı şekilde “*Türk ırkından*” (s.74) diye belirtmesi Türklük temasının eserin özünde olduğunu gösteren başka bir örnektir.

Eserde yüceltilen Türklük teması diğer milletlerin hor görüldüğü anlamına gelmez. Devşirme kökenli vezirlere kökenlerinin Hıristiyan olması sebebiyle Yavuz Han nezdinde var olan tekinsizlik, İslam dairesi içerisinde olan Araplara olumlu bir yaklaşımla ifade edilir. Memlük ordusundan Osmanlı ordusuna geçen Hayırbay'ın şehri teslim almak üzere Şam muhafızı ile görüşmesi esnasında yazar-anlatıcı muhafız lehinde, “*Arap ırkının bütün özelliklerini taşıyan Şam muhafızı hürmette kusur etmedi (...)*” (s.134) cümlesiyle olumlanan düşüncüyü gösterir

3.3.3.2.2. Satranç

Yavuz Han'ın şehzade iken Şah İsmail ile oynadığı satranç oyununu kazanması sonucunda Şah'tan yediği tokat (s.14) hayatını etkileyen bir öneme sahiptir. Yediği tokat sonrasında ayaklar altına alınan gururunu unutmamak için sol kulağına taktığı küpenin anlamı (s.16-17), II. Bayezid'in tahttan indirilmesinde ikisi arasında geçen diyalogda açık şekilde ifade edilir:

*“İkinci Bayezid, oğluna bakarken gözleri sol kulağındaki küpeye ilişti:
— Kulağındaki küpe neye alâmet evlat? diye sordu. Selim ilk defa hafifçe gülümsedi:
— Şah İsmail için bir ahdim var. Ahdimi unutmamak için taktım pederim.”* (s.35)

3.3.3.2.3. Savaş

Kurmacada Yavuz Han şehzadelğinde ve padişahlığında düşmanları; babası II. Bayezid, kardeşi Şehzade Ahmet, Safevi Devleti, Dulkadiroğulları ve Memlük Devleti olmak üzere toplamda altı savaşa katılır. Vezirlerinin veya sancak beylerinin katıldıkları savaşlar bu sayıya dâhil değildir. Babasıyla yaptığı savaş haricinde bütün savaşları kazanması onun cesurluğuyla birlikte savaşlardaki taktik (s.78) ustalığını da gösterir.

3.3.3.2.4. Ülkü

Kurmacada Yavuz Han, ülkü sahibi, cihangir bir padişah olarak karşımıza çıkar. Bu durumu her vesile ile vurgulanır. Muradı sonsuza kadar Türk milletinin yaşamasıdır. (s.167) Amaç sadece Anadolu'da bir birlik meydana getirmek değil bütün Asya'ya yayılmaktır:

“Bir gün Asya'da Türk-İslam İmparatorluğu kurulduğunu görmeden ölürsem gözüm açık gideceğim(...)” (s.113), *“Düşünce birliği, ülkü birliği olmazsa Yavuz nasıl ülkeler fethedecek, mülk-ü devletin hudutlarını Asya'nın içlerine kadar genişletecek, büyük bir imparatorluk kurabilecekti?”* (s.96)

Yavuz Han ülküsünü her fırsatta,

“Milletimin saadetinden ve refahından başka bir şey düşünmedim. İslamları bir bayrak, bir ülke altında toplamaktan başka arzu beslemedim.” (s.188) diyerek dile getirir.

Kendisi bu ülküyü gerçekleştiremese de oğlunun bu yolda yürütmesini temenni eder. (s.187) Türk-İslam birliği düşüncesi sadece Yavuz Han tarafından değil son

Abbasi Halifesi tarafından da dile getirilir. İkisi arasında geçen diyalogda;

“— Gerçü ayrı ayrı ülkelerde yaşarız amma hepimiz Müslüman’ız. İnşallah bir gün ayrı olan dünyalarımız birleşir de tek bir sancak altında hayat sürerüz. Bilmem sizlerin muradı da bu mudur? Abbasi Halifesi tok bir sesle cevap verdi: — Hilâller birleşirse dünyaya yıldızlardan daha çok aydınlık verir Sultanım. — Ben de öyle düşünürüm efendi hazretleri. Hilâller birleşirse dünyamız güneş gibi parlak olacaktır.” (s.130)

Yavuz Han’ın *“(…) Bana cihanda yalnız vatan muhabbeti kâfidir.”* (s.168)

cümlesi vatan sevgisi ve ülküsünü açıklar mahiyettedir.

3.3.3.2.5. Devşirmelik

Kurmacada Türklük ve ülkü temalarından sonra önemli bir yer tutan devşirmelik teması devamlı suretle eleştiriye tabi tutulan bir konumda yer alır. Vezirlerin ve yeniçerilerin; Rum dönmesi (s.42), İslav dönmesi (s.53), devşirme Başvezir (s.54, 55), devşirme yeniçeriler (s.94) olarak nitelendirildiğini görürüz. Devşirme vezirler Yavuz Han’ın karşında bulunan karşıt güçler arasındadır. Bu durum, devşirme olan devlet adamlarının Türk-İslam birliğini kurmak isteyen Yavuz Han’a karşı olmalarından dolayı bu ülküye de karşı olduklarını imler. Devşirme yeniçeriler de kritik anlarda çıkardıkları isyanlarla gerçekleşmesi muhtemel başarıları engelleyen karşıt güçtür. Bu durum Yavuz Han tarafından, *“Devşirme vezirlerin ve kumandanların devşirme askerleri laf dinlemiyordu.”*

(s.96) biçiminde ifade edilir. Yavuz Han'ın ihanet içerisinde olan vezirleri; Hersekzâde Ahmet Paşa ile “*İşkodra Dukası Jean'ın torunu bulunan sözde Müslümanlaşmış bir Norman(...)*” (s.97) olan Dukaginzade Ahmet Paşa'nın olumsuz nitelendirilmesi onların Müslüman olmalarına da şüphe ile bakıldığını gösterir. Devşirmelik kurumu Balım Sultan tarafından da eleştirilir. (s.59)

Yavuz Han'ın Türk kökenli Piri Mehmet Paşa'yı vezir yapmasını eleştiren yeniçeriler (s.100), padişahın kararını sorguladıkları için padişahın öfkesi ile karşılaşır. Bu öfke devşirme vezirlerin bizzat Yavuz Han tarafından öldürülmesiyle sonuçlanır. (s.103) Devşirme kökenli olmayan tek vezir Piri Paşa her zaman Yavuz Han'ın itimat ettiği bir devlet görevlisi olacaktır. (s.172, 187).

Kurmacada eleştirilen devşirmelik aslında Osmanlı Devleti'nde bu kurumun sorgulanmasına yol açar. Yavuz Han durumun vahametini Hasan Can ile olan bir sohbetinde şöyle ifade eder:

“Ama kabahat benim değil. Enderun ile Harem-i Hümayun'daki hocalar baştanbaşa devşirme dolu. Halimî Çelebi'den başka öbür hocalarım da hep devşirme. Dinîni, imanını değiştiren bir insandan hayır gelir mi Hasan Can?”

Bu ifadeden sonra eleştiri okları babasına yönelir ve onun millet sevgisi sorgulanır:

“Peki, ne deyü pederim, vezirlerin devşirmelerden olmasına dair bir ferman çıkarmış? Bir Türk, kendi milletine bu derece gadreder mi?” (s.111)

3.3.3.2.6. Aşk

Kurmacanın merkezî kişisi Yavuz Han'ın Şam'da iken hizmetine bakan Çerkez cariye Dilruba ile aralarında şiir aracılığıyla geçen konuşmalar kurmacaya duygusallık katan ve Yavuz Han'ın insani yönünü vurgulayan bir konumdadır. Beyitler halinde sırasıyla, Dilruba ve Yavuz Han tarafından duvara yazılan sözler şu şekildedir:

“Âşık olan neylesin?/Derdi neyse söylesin.
Ya korkarsa neylesin?/Hiç korkmasın, söylesin.” (s.138)

3.3.3.2.7. Sünnilik ve Şiilik

Kurmacada Şiilik, Sünnilik karşısında bir tehlike olarak ele alınır. Bu yüzden Şiilik, temsilcisi bir Türk olan Şah İsmail olsa da bertaraf edilmelidir. (s.60) Yavuz Han'ın şehzade iken Tebriz'e yaptığı yolculuk esnasında köylülerle sohbetinde köylülerin Şiiliği bir tehlike olarak görmeleri ve “*Ateş bacayı sarmadan bunun önüne geçilmesi gerek.*” (s.8) demeleri bir kurtarıcının halk nezdinde beklendiğini gösterir. Çaldıran öncesi Anadolu'da Şii olduğu tespit edilen 30 kişi tutuklanmış ve bunların ele başları idam edilmiştir. Yine Rumeli'nde 10 bin kadar Şii aynı şekilde etkisiz hale getirilmiştir. Bu durum “*(...) bizi içeriden hançerleyecekleri temizledik.*” (s.54) biçiminde ifade edilir. Osmanlı Devleti'nin Sünni karakteri her defasında dile getirilir ve Çaldıran Savaşı siyasî bir mücadele olmaktan ziyade dinî bir mücadeleye dönüşür. Savaştan sonra Tebriz'de kılınan namazda okunan hutbe, “*Sünniliğin Şiiliğe karşı zaferi*” (s.89) olarak nitelendirilir. Kemah kalesinin ele geçirilmesi kurmacada, “*Şiddetli bombardıman ve altı saat devam eden kanlı çarpışmalar sonunda hemen hemen bütün Şiiler kılıçtan geçiril[ildi].*” (s.104) biçiminde ifade edilir. Kurmacada Şiilik tamamen kötülenmez. Çaldıran sonrası iki taraftın da önemli kayıplar vermesi neticesinde Yavuz Han, “*Tanrı, cümlesinin ruhlarını şad eyleye.*” (s.85) diyerek üzüntüsünü dile getirir. Yavuz Han'la Balım Sultan arasında geçen diyalogda olumlanan bir Şah kimliği çizilir:

“*O da sizin gibi bir Türk'tür. Küçük yaştan beri o da sizin gibi mahir üstatlar elinde yetişmiştir. Allah, hepimizin Allah'ı; Muhammet, hepimizin peygamberidir. Hepimize aynı derecede yakındır. Allah bize şöyle demiyor mu? Ben, boynunuzdaki şahdamarından daha yakını.*” (s.59)

Kurmacada Şiilik çatışma unsuru olarak ele alınsa da İslam ve Türklük ortak payda olarak vurgulanmaktadır. Kurguda ikinci kısmın dördüncü bölümünün adının “*Solan ve Solmayan Güneş*” (s.65) olması iki sultanın da yazar-anlatıcı açısından bir güneş olarak kabul edildiğini gösterir. Ridaniye Savaşı’nda da yazar-anlatıcı tarafından Sünni karakterli olan Osmanlı ve Memlük ordusunun savaşı,

“İki İslam ordusu, birbirine öyle kıyasıyla saldırıyor ki, okların vızıltılarından, topların gümbürtüsünden, mancınıkların yılan ısığına benzeyen ürpertici seslerinden, at kişnemelerinden, nal seslerinden sanki yer-gök inliyordu.” (s.148) biçiminde anlatılır.

İki ordunun da Müslüman olduğu vurgulanır. Sünnilik vurgusu hak mezhep olarak ifade edilerek, Mercidabık savaşı öncesi Kansu Gavri’ye Yavuz Han tarafından yazılan mektupta zirveye çıkar: “*Allah daima Sünnilerden yanadır.*” (s.119) Sünnilik düşüncesi Kansu Gavri’de de olumlanır ve iki Sünni ordunun karşı karşıya gelmesi bir pişmanlık olarak değerlendirilir:

“Allah’ım! Biz Müslümanlara verdiğin bu ne büyük cezadır. Biz ne ettik ki, bir Müslüman’ı bir Müslüman’la, bir Sünni’yi bir Sünni ile dövüştürüyorsun?” (s.126)

Bu pişmanlık o kadar yüksek bir seviyededir ki sultan, bir Müslüman’a esir düşmeyi zillet sayarak canının alınması için dua eder. (s.127)

3.3.3.2.8. Şiir ve Şair

Kurmacayı aşk temasında olduğu gibi tek düzelikten kurtaran bir tema da beraber ele aldığımız şiir ve şairliktir. Burada merkezî kişi dışındaki şiirlere ve şairlere yer verilmez. Yavuz Han’ın cariye Dilruba ile aralarında gerçekleşen şiir yollu konuşma (s.138), Dilruba’nın mezarı başından döndükten sonra üzüntüsünü

dile getiren şiiri (s.173) ve Hasan Can'a okuduğu şiirler (s.181-184) yoğunlaşan duygu ve düşüncelerini aktarırken şiiri bir araç olarak kullandığını gösterir. Aynı şekilde Yavuz Han'ın sohbet meclislerinde zaman zaman şiir okuduğu da görülür. (s.91) Kurmacanın başında yazar-anlatıcı tarafından, “*Şehzade Selim, şair ruhlu bir erkekti.*” (s.6) biçiminde kullanılan ifade bu temayı imler.

3.3.3.2.9. Halifelik

Romanda, Yavuz Han “Müslümanların Halifesi” olarak zikredilir. Halifeliğin Osmanlı Devleti'ne geçişinden evvelki süreç kurmacada kısaca özetlenir. 10. yüzyıldan sonra halifelerin ellerinde hiçbir gücün kalmadığı, halifelik makamının sembolik değerinin olduğu vurgulanır. (s.155-156) Halifeliğin Osmanlıya geçişiyle altı çizilen düşünce daha önceki halifelerin “Hâkim-ül Haremeyn-i Şerifeyn” diye anılırken Osmanlıların “Hâdim” olarak anılmasıdır. (s.157) Yavuz Han'a Mısır'da kutsal emanetlerden bazılarının takdimi (s.168) gerçekleşir. Resmen halife unvanını alması ise Ayasofya Cami'nde yapılan törenle birlikte hilâfet hırkasını giymesiyle gerçekleşir. (s.181)

3.3.3.2.10. İhanet

Kurmacanın temel çatışması Yavuz Han ile devşirme sistemi üzerinde kurulur. Bu çatışma, devletin âli menfaatlerinden ziyade kişisel çıkarlarını ön planda tutan devşirme kökenli devlet ricali ile kendini Türklüğün geleceği doğrultusunda bir fikri yapılanma içerisinde hisseden Yavuz Han arasında gerçekleşir. Buna mutlak doğru ve çıkar çatışması da denilebilir. Devşirme Başvezir Koca Mustafa Paşa'nın Şehzade Ahmet ile (s.42), Dukaginze Ahmet

Paşa'nın Dulkadıroğulları ile yürüttüğü gizli haberleşmeler (s.103) kurmacada belgeli ihanetler arasındadır. Bu tema aracılığıyla ihanetin hiçbir zaman karşılıksız kalmayacağı vurgulanır.

3.4. YAVUZ SULTAN SELİM AĞLIYOR⁴⁴⁹

3.4.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

3.4.1.1. Romanın Kimliği

Feridun Fazıl Tülbentçi tarafından kaleme alınan eser 471 sayfadan oluşmaktadır. Eser kendi içerisinde altı bölüme ayrılmıştır. Her bölüm başlangıcında o bölüme dair anlatılacak olaylar, o bölümü özetleyecek şekilde başlık olarak verilir.

3.4.1.2. Vaka

Yavuz Han'ın şehzadelik yaptığı Trabzon'da başlayan kurmaca onun şehzadelikten cihan padişahı olma serüvenini konu alır. Bu serüvenin içinde taht uğruna babası ve kardeşleriyle giriştiği mücadeleler, yaptığı seferler, planladığı ama ani ölümüyle yarım kalan fetih politikası ve binbir uğraş arasında zaman ayırmaya çalıştığı gönül işleri bulunmaktadır. Kurmacada tek vaka zinciri vardır.

3.4.1.3. Özet

1509 yılının Mayıs ayında Şehzade Selim'in İstanbul'dan Trabzon'a gelen mutemet adamları Yakup, Murtaza ve Mehmet edindikleri önemli haberleri ve Ferhat Bey tarafından kendilerine tevdi edilen mektubu Şehzade Selim'e vermek üzere biran önce Trabzon sarayına gitmek isterler. Şehzade'nin avda olmasından dolayı şehirde dinlenebilecekleri bir hana yerleşirler. Kaldıkları handa İstanbul'dan Şehzade Selim adına mektup getiren bir haberci grubuna tesadüf ederler. Yakup, handa onları gizlice dinler ve bu kişilerin Şehzade Ahmet

⁴⁴⁹ Feridun Fazıl Tülbentçi, *Yavuz Sultan Selim Ağlıyor*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2008

taftarı Veziriazam Ali Paşa'nın adamları olduğunu ve Şehzade Selim'e oyalayıcı bir mektup sunarak onun tahta ulaşmak gayesiyle yaptığı faaliyetleri öğrenmek istediklerini anlar. Durumun vahametine binaen Yakup ve arkadaşları öğrendikleri bu yeni bilgilerle hemen Şehzade Selim'in avlandıkları yere hareket ederler. Burada şehzadeye İstanbul'un ahvalini ve son edindikleri bilgileri aktarırlar. Yapılan tahkikat sonucu, şehzade aleyhinde faaliyette bulunmak üzere İstanbul'dan gelenlerle onlara Trabzon'da yardım edenlerin hepsi zindana atılır. Bu kişilerden birisi de Rum sarraf Leonidas'tır. Babasının zindana atıldığını duyan güzel Aspasiya çözüm yolu olarak şehzade ile konuşmaktan başka bir çare bulamaz. Bir gün saraya gelerek Şehzade Selim'le görüşmek istediğini söyler. Muhafızların bütün engellemelerine rağmen onları ikna eder ve huzura kabul edilir. Heyecandan konuşmakta zorlanan Aspasiya babasının serbest bırakılması için şehzadeden medet umar. Şehzade Selim güzelliğine hayran olduğu bu kızın isteğini geri çevirmeyerek babasını ve onunla birlikte tutuklanan Şahin Bey'in serbest bırakılmaları emrini verir. İstanbul'dan Şehzade Selim'in Trabzon'da yürüttüğü çalışmaları öğrenmek maksadıyla görevlendirilen Şahin, yıllar sonra bir savaşta canını kurtardığı Yakup Bey'le tanıştıktan sonra Şehzade'yi daha yakından tanır ve onun maiyetine girmek ister. Daha sonra Şehzade'ye hizmet etmek üzere Yakup'la birlikte yola koyulurlar.

Aradan zaman geçtikçe şehzadenin hayalinde güzel Aspasiya'nın hasreti daha da dayanılmaz olur. Aspasiya'nın babası hesap işleri için saraya davet edildikten sonra, tebdil kıyafet giyinen şehzade ve Yakup gizlice Aspasiya'yı görmek üzere evine giderler. Evde yalnız kalan şehzade ve Aspasiya birbirlerine olan aşklarını itiraf ederler. Şehzadelerin taht mücadelesi, din adamlarının devlet yönetiminde

faal olmaları, gazaya gidilmemesinden dolayı asker arasında vuku bulan huzursuzluklar, Cem Sultan'ın II. Bayezid'e baş kaldırarak onun Avrupa nezdindeki hareket alanını daraltması ve II. Bayezid'in savaştan ziyade barış yanlısı bir mizaca sahip olması bazı devlet adamlarının Şehzade Selim lehinde hareket etmesine sebep olur. Trabzon'a gelen Sinan Bey'in Şehzade'yi yakından tanıdıktan sonra ona ihtimam beslemesi şehzadenin bu devlet görevlisi ile irtibata geçmesini sağlar. Sinan Bey'in şehzadenin tarafında olması taht yolunda atılacak adımların başarısını sağlayan sebeplerden biri haline gelmiştir.

Şehzade, taht uğraşına devam ederken Şah İsmail'in sınırları ihlal etmesi üzerine Şah'ın üzerine yürür ve bazı bölgeleri Osmanlıya ilhak eder. Bu durum şehzadenin asker arasında daha da sevilmesini sağlar. Uzun süren seferler şehzade ile Aspasiya'nın buluşmalarını engeller. Şehzade sevgilisine sefer dönüşü mutlaka uğrayacağını belirten bir name yazsa da Aspasiya'nın babası Leonidas'ın kendini ve ailesini Trabzon'da güvende hissetmemesi sonucunda şehirden ayrılmaya karar vermesi üzerine bu buluşma gerçekleşmez.

Seferden dönüşte Leonidas'ın evini boş bulan şehzade, onun İstanbul'a gitmiş olabileceğini tahmin ederek hemen İstanbul'daki adamlarını bilgilendirmek üzere güvenilir adamı Ahmet ve iki adamı haberci olarak yola çıkarır. Zira Leonidas'ın Veziriazam Ali Paşa'ya Şahin, Sinan ve Ferhat Beylerle ilgili bilgi vermesi onları zora sokacağı gibi kendisini de tahttan uzaklaştıracaktır.

Şehzade'nin maiyetine giren Şahin Bey, Trabzon'da her şeyin yolunda olduğunu Veziriazam Ali Paşa'ya bildirir. Trabzon'da her şeyin yolunda gitmesi Ali Paşa'yı şaşırttığı gibi içinde de bir kuşku oluşturur. Şehzade Selim'in tahta karşı olan isteğini birçok defa başka kaynaklardan teyit etmesine karşın Şahin

Bey'in verdiği bilgiler onda tereddüde neden olmuştur. Şahin Bey'i Bolu sancak beyliğine görevlendirilen Şehzade Süleyman'ın maiyetine verir ama Şahin Bey'in yalanını ortaya çıkartacak ve Trabzon sarayında olup bitenleri Ali Paşa'ya aktarmakla görevli Kapı Ağası'nın yardımcısı İsmail'in Trabzon'daki ahvali anlatması kendisinin hayatı ile birlikte Şehzade Selim'in de taht yürüyüşünü tehlikeye sokacaktır.

İstanbul yolunda Şehzade Selim'in nağmesini taşıyan Ahmet ve adamları kaldıkları bir handa kendilerinden önce Trabzon sarayına mensup süvarilerin konakladıklarını öğrendikten sonra bunların İstanbul'a haber taşıyan casuslar olabileceğini düşünerek onlara yetişebilmek için daha hızlı yol almaya karar verirler. Yolda birbiriyle karşılaşan iki grup arasında kısa bir konuşmadan sonra mücadele başlar. İsmail ve bir adamı hayatını kaybeder. Osman adında genç bir süvari ise Şehzade Selim hakkında kandırıldığını ifade ederek Ahmet ve adamlarının yanına geçer.

Yakup, Ferhat ve Şahin Bey'in günlerden beri aramalarına rağmen bir türlü izlerine tesadüf edemedikleri Trabzon'dan gelen casusların akıbetini bir gece Ferhat Bey'in konağına gelen Ahmet'ten öğrenirler. Ama Şehzade tarafından gönderilen nağmede sarraf Leonidas'ın ailesi ile İstanbul yolunda olduğu bilgisinin ulaşması Yakup ve arkadaşlarını yeni bir arama uğraşına yönlendirir. Bütün limanlarda Trabzon'dan gelen bu yolcular aranmasına rağmen bulunamaz. Leonidas'ı ve ailesini taşıyan yelkenli Kumkapı'da bir limana demirlenmiştir. Yolda hastalanan Leonidas'a acıyan gemi kaptanı, bu yolcuları dul kız kardeşi Yorgiya'nın evine yerleştirir ve burada tedavi edilmesini sağlar. Bu sırada İstanbul ve çevresinde vuku bulan deprem hem devlet hem de halk nezdinde

morallerin bozulmasına neden olur. İstanbul kısa sürede tekrar imar edilir. Anadolu'da can ve mal kaybına uğrayan herkese maddi yardım yapılır.

Depremden sonra Şehzade Süleyman'ın Bolu sancağına görevlendirilmesi Şehzade Selim'in neşesini yerine getiren olaylar arasındadır. Kardeşi Şehzade Ahmet, bu görevlendirmeyi öğrendikten sonra Veziriazam Ali Paşa'ya tahkir edici bir üslupla mektup yazar ve yeğenin İstanbul yolu üzerinde engel teşkil eden Bolu yerine daha uzak bir sancağına görevlendirilmesini bildirir. Bu mektupla birlikte II. Bayezid'e de kendisinin bağlılığını dile getiren bir mektup yazılır. Mektuplar Çal Hasan adında bir süvari ve adamlarıyla Amasya sancağından İstanbul'a gönderilir. Bu grupta bulunan Osman bir anda konakladıkları sırada mektupları gizlice alarak Şehzade Selim'e ulaştırmak üzere yola koyulur. Çal Hasan durumu anladıktan sonra iş işten geçer ve Amasya sarayına dönmekten başka çare kalmaz. Bu olay neticesinde başını zor kurtaran Çal Hasan zindana atılmaktan kurtulamaz. Şehzade Ahmet, Yularkastı Sinan Paşa aracılığıyla Veziriazam Ali Paşa'ya kalabalık bir süvari grubu eşliğinde üslubunu daha da ağırlaştırarak yeni bir mektup gönderir. Kendisine ulaşan mektuptan sonra Ali Paşa Şehzade Ahmet'in isteğini yerine getirerek Şehzade Süleyman'ın sancağını Bolu'dan Kefe'ye naklettirir. Önce karara uymayı reddeden Şehzade Süleyman babası Şehzade Selim'den gelen istek üzerine kararını değiştirir.

İstanbul'da Yorgiya'nın evine yerleşen Leonidas büyük depremde ağır yaralanarak hayatını kaybetmiştir. Aspasiya ve kardeşi Maria Yorgiya'nın yanında yaşamaya devam ederler. Aspasiya'nın her geçen gün Şehzade Selim'e olan tutkusu ve özlemi artar. Yorgiya'nın da yıllar önce bir akıncı beyi olan Yakup'la yaşadığı aşk iki kadının sevdiklerine kavuşamama duygusuyla daha da

samimi olmalarına aracı olur ama -tesadüf de olsa- Yorgiya'nın İstanbul'da Yakup'la karşılaşması aşklarının kaldığı yerden devamını sağlar.

Şehzade Süleyman'ın Kefe sancağına görevlendirilmesiyle Şehzade Selim de Kırım Han'ından alacağı destekle İstanbul üzerine yürümeyi kararlaştırır. Bu yolda Bosna Valisi Sinan Paşa ve Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa'nın yardımı da alınacaktır.

Kırım'da olası bir savaş için hazırlık yapan Şehzade Selim'in faaliyetleri, İstanbul'da devlet görevlileri arasında şehzadenin aleyhinde kullanılan bir malzeme olsa da II. Bayezid oğluna bir nasihat heyetinin gönderilmesini uygun görür. Böylelikle şehzadenin yanlışlarından dönmesi sağlanılabilecektir. Heyeti layıkıyla Kefe'de ağırlayan şehzade, heyetin kendisinin Trabzon'a dönmesini istemesi üzerine Rumeli'den bir sancak talebinde bulunur. Şehzade'nin bu isteğinin II. Bayezid'e bildirilmesi üzerine padişah devlet adamlarının da etkisiyle şehzadenin derhal eski sancağına dönmemesi halinde asi ilan edileceğini bir hattı hümayun ile bildirir. Şehzade Selim, İstanbul tarafından söylenen hiçbir şeyi kulak asmayarak ordusuyla Kefe'den İstanbul'a hareket eder. Şehzade, kendine nasihat maksatlı gönderilen Mevlana Nureddin Sarıgürz gibi devrin tanınmış bir âlimini de dinlemeyerek verdiği kararı uygulamaya devam eder. II. Bayezid, şehzadenin bütün teklifleri geri çevirmesi üzerine Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa'yı ordusuyla birlikte şehzadenin üzerine gönderir. Paşa esasen şehzadenin tarafında bulunduğu için orduyu savaşa sokmaz. II. Bayezid kardeş kanının boş yere akmasını istemediği için şehzadeye Rumeli'den istediği sancağı verir. Kardeşinin Edirne önlerine kadar geldiğini öğrenen Şehzade Korkut ordusuyla birlikte Antalya'dan Anadolu içlerine doğru hareket eder ve birkaç sancağı işgal

eder. Bu sırada Anadolu'da vuku bulan Şii menşeli Şahkulu isyanı büyük bir yıkıma sebep olur. Anadolu Beylerbeyi Karagöz Paşa'nın bu mücadelede hayatını kaybettiğini öğrenen Şehzade Selim ordusuyla birlikte tekrar Edirne'ye hareket ederek burayı işgal etmeye karar verir. Şehzadenin adamlarının şehirde çıkardıkları karışıklıklar şehrin kolayca işgal edilmesini sağlar. Bundan sonraki hamle İstanbul'a yürümek olacaktır. Vezirlerin II. Bayezid'i oğluna karşı koymak üzere ikna etmesi üzerine iki ordu Çorlu yakınlarında karşılaşır. Çetin geçen savaşı şehzade kaybeder ve Kırım'a kaçmak mecburiyetinde kalır.

Veziriazam Hadım Ali Paşa, Şehzade Selim galesi bir süreliğine çözüme girdikten sonra Anadolu'yu yakıp yıkan Şahkulu üzerine yürümeyi kararlaştırır. Sefer sırasında Şehzade Ahmet'le de görüşerek taht yolunda biran önce harekete geçilmesini kararlaştırırlar. Veziriazam komutasındaki ordu ile Şahkulu arasında gerçekleşen savaşta veziriazam hayatını kaybeder. Böylelikle Şehzade Ahmet taht yolunda önemli bir destekçisini yitirmiş olur.

Yorgiya'nın ve Aspasiya'nın sevgililerine olan özlemlerinin her gün artması onları büyük bir çaresizliğin içerisine itmiştir. Böyle bir anda Yorgiya'nın sevgilisi Yakup Bey'in çıkagelmesi ve yakın bir zamanda İstanbul'da önemli gelişmelerin olacağını söylemesi Yorgiya ve Aspasiya'nın merakını daha da artırır. Yakup ve arkadaşlarının yeniçeriler arasında yürüttüğü çalışmalar sonucu yeniçeriler, Şehzade Selim lehinde büyük bir ayaklanma başlatırlar. Şehzade Ahmet'in Vezir Mustafa Paşa aracılığıyla İstanbul'a gizlice getirileceğinin duyulmasından sonra isyan bastırılmayacak bir boyuta yükselir. Birçok devlet adamının evi yağmalanır. Şehzade Ahmet, İstanbul'da çıkan isyan neticesinde taht ümidinin azalması üzerine Anadolu'ya dönerek kendi hükümdarlığını ilan eder ve

Konya işgal edilir. Şehzadenin bu hareketleri devlet nezdinde bir başkaldırı olarak kabul edildiği için itibarı giderek azalır. Şehzade Korkut'un da yeniçerilere bol ihsanda bulunması askerinin Şehzade Selim taraftarlığını değiştirmez.

Yorgiya ve Yakup Bey'in aşkı doludizgin devam ederken Aspasiya'nın uzun bir zamandan beri Şehzade Selim'i görmemesi ona olan sevgisini daha da artırmıştır. Aspasiya, Yakup Bey'in Yorgiya'yı görmek için geldiği bir gün kendisini evin dışında şiddetli bir soğukta saatlerce bekler. Yakup Bey'i gördüğünde onu Trabzon'dan tanıdığını söyler ve Şehzade Selim'e götürülmek üzere bir keseyi kendisine emanet eder.

Yakup Bey arkadaşları ile birlikte vakit kaybetmeksizin Kefe'ye hareket etmiştir. Sinan Paşa tarafından şehzadeye ulaştırılmak üzere kendisine verilen mektupta şehzadenin tez zamanda İstanbul'a hareket etmesi gerekliliği ifade edilir. Ayrıca şehzade yıllardan beri bir türlü unutmadığı Aspasiya'nın da yaşadığını ve İstanbul'da bulunduğunu öğrenmiştir. Bununla birlikte Kırım Hanı'nın Şehzade Ahmet ile yakın irtibata geçmesi Şehzade Selim'i biran önce İstanbul'a hareket etmeye mecbur eder. 19 Nisan 1512'de büyük bir törenle İstanbul'a giren şehzade, halk tarafından da büyük bir sevgiyle karşılanır. II. Bayezid, tahtı oğluna bırakma taraftarı olmasa da halkın ve yeniçerilerin isteğini göz ardı edemeyerek tahttan feragat eder. Böylelikle Şehzade Selim 25 Nisan 1512'de tahta oturur.

Şehzade tahta geçtikten sonra yakın adamları Yakup, Şahin, Ferhat ve Osman'a talep ettikleri mevkilere getirileceğine dair söz verir. Hiçbirisinin padişahın yanından ayrılma düşüncesi olmadığı için padişahın mutemet adamları olarak görevlerine devam ederler. Yakup'un Yorgiya ile evlenme isteği padişah

tarafından sevinçle karşılanmış ve bütün evlilik masraflarının hazineden karşılanacağı taahhüt edilmiştir. Yorgiya'nın bu güzel haberi aldıktan sonra Müslüman olması Yakup'u daha da mutlu eder.

Yavuz Han, yıllardan beri görmediği Aspiya'yı görmek üzere bir gece Yakup Bey ile birlikte Yorgiya'nın evine gider. Yavuz Han'ı yıllar sonra karşısında gören Aspasiya çok şaşırır. İki sevgili büyük bir hasretle birbirlerine sarılırlar. Uzun süre beraber olduktan sonra Yavuz Han, Aspasiya'yı hareme götürmek yerine ona bir konak inşa ettirmeye karar verir.

Yakup Bey'in Yorgiya (Dilruba) ile olan düğününe katılan Yavuz Han, babasının Dimetoka yolunda vefat ettiğini öğrenince Sinan Paşa ile birlikte oradan ayrılarak teessür içinde saraya döner.

Yavuz Han'ın tahta çıkışı sonrası Şehzade Ahmet bu durumu kabul edememiş ve oğlu Alaattin'i Bursa üzerine göndermiştir. Bu durum Yavuz Han ile kardeşleri arasında gerçekleşecek bir çarpışmayı başlatır. Padişahın güvenilir adamlarının Amasya'da kendi lehinde başlattığı söylentiler kısa zamanda etkili olmuş ve Şehzade Ahmet ordusuyla Amasya'dan ayrılmaya mecbur kalmıştır. Bu söylentilerin etkili olmasındaki en büyük sebep Çal Hasan'ın artık Yavuz Han'a hizmet etmeye başlamasıdır.

Bursa'daki karışıklığa son vermek için görevlendirilen Malkoçoğlu Ali Bey, bu görevi başarı ile tamamladıktan sonra Amasya üzerine yürür. Çal Hasan'ın ve Şahin Bey'in yardımlarıyla Amasya kalesi rahatlıkla ele geçirilir. Amasya sancak beyliğine Mustafa Bey atansa da kendisinin Şehzade Ahmet taraftarı olması ordunun Amasya'dan çekilmesinden sonra şehri Şehzade Ahmet'e vermesiyle sonuçlanacaktır. Şahin Bey ve Osman bu noktada Mustafa Bey'i ikna etmeye

çalışmalar da başarılı olamamışlar ve tutuklanmamak için bir gece ansızın yanlarına Çal Hasan'ı da alarak Amasya'dan uzaklaşmışlardır.

Padişaha aktarılan bilgilerden sonra baharla birlikte Amasya üzerine sefere çıkılması kararlaştırılır. Yavuz Han, kardeşi Şehzade Ahmet'in Amasya sarayında olmadığı bir vakit onun haremını kaçırmakla görevli, başlarında Şahin Bey'in olduğu yirmi kişilik bir grubu yola çıkarır. Veziriazam Mustafa Paşa'nın bu durumu Şehzade Ahmet'e haber vermesi üzerine Şahin ve adamları pusuya düşürülüp yakalanır. Osman kendilerini kuşatan süvari grubunu yarararak olanları padişaha aktarmak üzere yola koyulur. Yavuz Han Amasya yolunda olanları öğrendikten sonra hemen bir divan toplayarak kendisine ihanet eden Veziriazam Mustafa Paşa'nın idamını emrederek hem devlet adamlarına hem de orduya bir gözdağı vermiş olur.

Amasya kalesinde esir tutulan arkadaşlarını kurtarmak için plan yapan Yakup ve Osman yanlarına Çal Hasan'ı da alarak yola çıkarlar. Çal Hasan'ın şaraba olan düşkünlüğü birçok kale muhafızının kolayca sarhoş edilmesini sağlamış ve arkadaşı Kul Mustafa'nın yardımlarıyla Şahin Bey, Ahmet Bey ve Bölükbaşı Cafer zindandan kaçırılabilmiştir.

Şehzade Korkut, babasının tahta geçmesinden önce 18 günlük padişah naipliği yapması sebebiyle taht ihtirasını her zaman muhafaza etmiş birisidir. Yeniçerilere muhtelif zamanlarda dağıttığı paralar tahta geçebilmek için uygun zamanı kolladığını göstermektedir. Şehzade Korkut'un yüklü miktarda altını yeniçerilere ve bazı devlet görevlilerine dağıtmak üzere yola çıkardığını haber alan Bölükbaşı Cafer, durumu arkadaşlarına anlatır. Uzun süreden beri bazı vezirlerin ve şehzade çocuklarının idamı dolayısıyla padişaha dargın olan Yakup

Bey ve arkadaşları yaptıkları hatanın farkına vararak kendilerini padişaha affettirecek bir olayın karşısına çıkmasından dolayı sevinirler. Yapılan plana göre Şehzade Korkut'un adamları yakalanıp altınlar ele geçirilecek ve padişahın tahtı güven altına alınmış olacaktır. Şehzade Korkut'un adamlarını Bursa'ya yakın bir menzilde yakalayan Yakup Bey ve arkadaşları kısa bir mücadeleden sonra onları yenmeye muvaffak olurlar. İki ata yükledikleri altınlarla birlikte yeniçeri ocağında askeri isyana teşvik eden isimleri de öğrenirler. Padişaha biran önce kendilerini affettirmek üzere huzura çıktıklarında Yavuz Han, olanları hayretle dinlemiş ve mutemet adamlarına olan güveni daha da artmıştır.

Yavuz Han, kardeşinin taht ihtirasını iyice anladıktan sonra büyük bir av merasimi yapılacağını söyleyerek on bin kişilik bir ordunun hazırlanması emrini verir. Amaç Manisa üzerine yürümek ve kardeşi Şehzade Korkut'u bertaraf etmektir. Manisa halkı padişahı büyük bir teveccühle karşılar. Şehzade haremini de bırakarak saraydan kaçmasına rağmen kısa süre sonra yakalanır ve idam edilir.

Yakup ve arkadaşları bu olaydan sonra Bursa'dan İstanbul'a dönerler. Yakup Bey karısı Yorgiya ile görüştüktan sonra Osman ile birlikte Aspasiya'nın konağına giderler. Aspasiya padişaha sunulmak üzere bir mektup verir. Mektubu Bursa'ya götürecektir Osman'da, konakta gördüğü Aspasiya'nın kardeşi Maria'dan sonra o güne kadar hiç tanımadığı duygular oluşmaya başlar. Padişah ve Aspasiya arasında mektupları getirip götüren Osman nihayetinde güzel Maria'ya aşık olur.

Şehzade Ahmet, ağabeyi Korkut'un idamından sonra tahta geçebilmek için yirmi bin kişilik bir ordu toplamış ve Yavuz Han'a savaş açmıştır. 24 Nisan

1513'te yapılan savaşı şehzade kaybetmiş ve ağabeyinde olduğu gibi idam edilmiştir.

Yavuz Han, şehzadeler gailisini bitirdikten sonra İstanbul'a dönerek burada bir müddet devlet işleriyle meşgul olmuş ve yapacağı doğu seferinin hazırlıklarının hızla yapılması için emirler vermiştir. Padişahın güzel sevgilisi Aspasiya ile konağında buluşması onca uğraştan sonra rahatlamasını sağlar.

Yapılacak doğu seferi öncesi padişah; Yakup, Şahin, Osman, Çal Hasan ve Mehmet'i Tebriz'e göndererek istihbarat faaliyetinde bulunmalarını ister.

Anadolu'da Şah lehinde istihbarat toplayan ve Şiiliği yaymaya çalışan Seyyid Murtaza, İran sarayına döndükten sonra Şah ile olan konuşmalarında, bir pusuya düştükleri halde kendilerini kurtaran beş yiğit cengâverden bahseder. Aslında bu pususu Yakup ve arkadaşları tarafından Şah'ın yakınına girebilmek için düzenlenen bir tertipten başka bir şey değildir. Amaçlarına ulaşmışlar hatta Çal Hasan, Şah'ın huzuruna dahi kabul edilmıştır. Yakup Bey ve arkadaşları kısa sürede İran Devleti'nin askeri bilgilerine ulaşarak Şah'ın üç aya kadar, hazırlanan iki yüz bin kişilik bir ordu ile Osmanoğullarına savaş açacağını öğrenirler. Şehzade Ahmet'in oğlu Şehzade Murat'ın Şah'a sığınmış olması da tahtın yeni varisinin kim olacağını göstermektedir. Yakup Bey ve arkadaşları bu önemli bilgileri öğrenir öğrenmez kendilerine Şah'ın ordusunda yeni görevler teklif edilmesine rağmen Tebriz'den ayrılırlar.

Doğu seferi için hazırlıklar Edirne'de büyük bir hızla devam ederken Kaptanıderya Oylak Mustafa Paşa Akdeniz'de bir Venedik yelkenlisini ele geçirerek buradan aldığı beş güzel İtalyan kızını padişaha hediye etmek üzere Edirne'ye getirir. Özellikle Donna'nın güzelliği dillere destandır.

Mustafa Paşa'nın gemisinde bulunan Yorgiya'nın ağabeyi Hırsto Kaptan ise Müslüman olarak Halis adını alır. Donanma aracılığıyla ordunun zahire ihtiyacı Trabzon'a aktarılacak ve şehir ordunun ikmal merkezi olacaktır. Padişah ile paşa arasında geçen diyalogda yapılacak işler görüşülmüş ve paşa cariyeleri hediye olarak padişaha sunmuştur.

Yapılacak İran seferi ile meşgul olan padişah, haremlerle hiç ilgilenmiyor hatta haremlere aylarca uğramaz. Haremağası Cafer'in ısrarlarına binaen haremlere giden padişah burada Donna'nın güzelliğinden etkilenir. Cem Sultan'ın Venedik'te bulunduğu süre içerisinde maiyetinde bulunan iki Türk'ten Türkçe öğrenen Donna da padişaha karşı büyük bir sevgi beslemeye başlamıştır ama ondaki aile özlemi padişaha duygularını ifade etmesini engeller. Padişah Donna'dan hoşlanmasına rağmen onun ve arkadaşlarının ailelerine iadesini emreder. Ertesi gün Donna'nın Venedik'e gitmekten vazgeçmesi üzerine haremağası durumu padişaha bildirir. Bu duruma çok sevinen padişah yeni bir aşka yelken açar. Çal Hasan, Donna'nın durumunu Venedik'te bulunan ailesine bildirerek onları İstanbul'a getirmekle görevlendirilir.

Yakup ve arkadaşları Tebriz'den döndükten sonra her şeyi Yavuz Han'a anlatırlar. Böylelikle Şah'ın savaş planları daha yakından öğrenilmiş olup yeni tedbirler alınır.

Şah'ın hazırlıklarını bitirdikten sonra Osmanlı topraklarına saldırması savaşı hazırlayan sebepler arasındadır. Yavuz Han bunu haber alır almaz hemen divanı toplar. Divandan çıkan sonuca göre Şah üzerine bir sefer düzenlenecektir. Ordu 19 Mart 1514'te Edirne'den hareket eder. Sinan Paşa Anadolu Beylerbeyi yapılır. Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa'nın komutasında ise yeniçeriler

bulunmaktadır. Maltepe yakınlarında ele geçirilen bir İran casusu aracılığıyla Şah'a ilk mektubunu gönderen Yavuz Han, onu tövbeye davet ederek hükümranlığı altına girmesini talep eder. Karşılıklı mektuplaşmalar bu şekilde devam ederken taraflar birbirlerini savaş için daha da tahrik ederler. Dulkadiroğlu Alaüddevle Bey'in Osmanlıya yardım etmeyeceğini öğrenen padişah bu olaya sinirlenmekle birlikte çözümü İran seferinden sonraya erteler.

Asker arasında meşakkatli geçen yolculuğun katlanamaz bir boyuta ulaşması huzursuzluğa sebep olmuş ve padişaha karşı isyan çıkmıştır. Yavuz Han'ın asker arasına girerek yaptığı etkileyici konuşma orduyu hizaya sokmuş ve sükûnet tesis edilmiştir. Şah tarafından gönderilen bir elçinin, İran ordusunun Osmanlı ordusunu Çaldıran'da beklediğini söylemesi üzerine ordu yürüyüşünü hızlandırarak savaş düzenine geçer. Yakup ve arkadaşları İran ordusundan bilgi almak üzere öncü olarak görevlendirilir. Ordunun içine gizlice sızarlar ama Osman, Diyarbakır Valisi Ustacluoğlu Mehmet Han'ın çadırını bulmak için giriştiği mücadelede esir edilir.

23 Ağustos 1514'te Çaldıran'da sabahın ilk ışıklarıyla başlayan savaş akşama kadar devam eder. Şah, haremîni ve hazinesini bırakarak savaş alanından kaçmak mecburiyetinde kalır.

Savaşın Osmanlı lehine sonuçlanmasından sonra Yakup Bey ve arkadaşları ganimet peşine düşmeyip Çal Hasan'ın İran ordusundan getirdiği şaraplarla mükellef bir eğlence tertip ederler. Savaşa dair düşüncelerin paylaşıldığı ve Osman'ın esirlikten nasıl kurtarıldığı konuşulurken buldukları çadıra padişahın birden girmesi herkesi şaşırttığı kadar sevindirmiştir. Kısa süreliğine eğlenceye katılan padişah arkadaş olarak baktığı insanları överek yanlarından ayrılır.

Yavuz Han büyük bir coşku ile Tebriz'e girer. Çaldıran sonrası padişahın maiyetine giren Hasan Can'ın ve Seyyid Murtaza'nın halk nezdinde padişah lehinde yürüttüğü çalışmalar meyvesini verir. Sultan Yakup Cami'sinde Yavuz Han adına hutbe okunur. Kış Karabağ'da geçirerek Şah üzerine nihai bir sefer düzenleme fikrinde olan padişah, bu durumun vezirler ve askerler tarafından olumsuz mütalaa edilmesi üzerine fikrinden vazgeçer. Görevlerini iyi yapmadıkları ve askeri isyana teşvik ettiklerinin öğrenilmesiyle birlikte Vezir Mustafa Paşa görevden alınır, Dukakinzade Ahmet Paşa idam edilir. Bıyıklı Mehmet Ağa'nın komutasında başlatılan Bayburt kalesi kuşatması başarıyla sonuçlanır. Sinan Paşa veziriazamlığa getirilir. Şah İsmail'in eşi Taçlı Hatun'un iadesini sağlamak üzere Yavuz Han'a gönderdiği elçiler kabul görmezler.

Kış Amasya'da geçirmek isteyen Yavuz Han böylelikle, Anadolu'da fethi tamamlanmamış kaleleri de almak ister. Sinan Paşa komutasında Dulkadiroğluları üzerine gönderilen ordu yapılan savaşta muvaffak olur. Alaüddevle'nin başı Mısır sultanına gönderilir.

Yavuz Han İstanbul'a döndükten sonra, Donna'nın babası Şövalye Andrea'nın serkeş bir hayat yaşayarak Venedik'e dönme girişiminin olması sonucu bütün ailenin Venedik'e gönderilmesini emreder. Donna, İstanbul'dan ayrılma fikrinin sadece babasına ait olduğunu söyleyerek padişaha iletmek üzere bir mektubu Çal Hasan'a verir. Padişah Donna'nın bu düşüncelerini öğrendikten sonra onu haremine dâhil eder.

Yavuz Han, yakın adamlarından Osman ile Maria arasında olan sevgiyi öğrendikten sonra ikisinin evlenmesi doğrultusunda irade buyurur.

Yavuz Han, muhtelif zamanlarda isyan eden yeniçerileri kıskırtan isimleri bulmak için başlatılan tahkikatta İskender Paşa, Sekbanbaşı Balyemez Osman ve Tacizade Cafer Çelebi'nin de bulunduğu öğrenildikten sonra idam edilmeleri emrini verir. Yavuz Han, Cafer Çelebi'nin idamına çok üzölmüş hatta Çemberlitaş'ta çıkan büyük yangını onun ahı olarak değerlendirmiştir.

Veziriazam Sinan Paşa, devlet işlerinde gösterdiği bazı ihmalleri görmezden gelerek Hersekzade Ahmet Paşa'nın tekrar bu göreve getirileceği ihtimalini anlaması üzerine tehdit ve rica arası bir üslupla Ahmet Paşa'yı uyarır. Ahmet Paşa bu durumu padişaha aktararak rahatsızlığını dile getirir. Padişah olanları duyunca hiddetlenerek sadaret mührüyle birlikte Sinan Paşa'nın getirilmesini emreder. Bir nevi Sinan Paşa'nın idam kararı olan bu istek Yakup ve arkadaşları tarafından öğrenilince paşa, konağında alınarak kimsenin bulamayacağı bir yere saklanır. Padişahın öfkesinin yatışmasıyla Sinan Paşa tekrar huzura çıkarılarak padişah tarafından affedilir.

Yavuz Han Edirne'de uzunca bir süre kalmış ve Osman ile Maria'nın düğünleri burada olmuştur. Yavuz Han burada sadece eğlenmiyor, yapacağı seferler öncesinde ordunun eksiksiz teçhiz edilmesini istiyordu. Donanmayı daha güçlü hale getirme düşüncesi neticesinde kurulan tersaneler, üretilen gemiler birçok Avrupa devletinin barış görüşmeleri yapmak üzere Osmanlıya başvurmasına sebep olmuştur.

Doğu seferi öncesi Sinan Paşa'yı Anadolu kuvvetlerinin başına geçirir. Kayseri'de toplanan ordu böylelikle kuzeye doğru ilerleyen Mısır ordusunun durumunu da tespit etme imkânı yakalayacaktır. Sinan Paşa'nın padişaha gönderdiği raporda Mısır ordusunun Türk sınırına çok yakınlaştığını belirtmesi

üzerine Yavuz Han bunu hasmane bir durum olarak nitelendirir. Divan toplanarak son gelişmeler hakkında herkesin düşüncesi dinlenir. Kapı Ağası Hasan'ın rüyasında, Yavuz Han'ın Mısır seferine sahabe tarafından memur edildiğini anlatmasından sonra divan tekrar toplanmış ve Mısır üzerine bir sefer düzenlenmesine karar verilmiştir.

Yavuz Han, Edirne'den ayrılmadan önce hasta olan Aspasiya'yı ziyaret ederek onun gönlünü alır. Daha fazla vakit kaybetmeden maiyetiyle birlikte İstanbul'a hareket eder. Yavuz Han bir şaşırtmaca olarak seferin İran üzerine olduğunu ilan eder. Mısır ordusunun Türk sınırına çok yakın olmasından dolayı Kansu Gavri'ye bir elçilik heyeti gönderilir. Heyetin Gavri tarafından tahkir edilmesi Yavuz Han'ı daha da öfkelenirerek Kansu Gavri üzerine ordusunu yönlendirmesine sebep olur. Daha önce Halep'e bilgi almak maksadıyla görevlendirilen Yakup ve Çal Hasan Mısır ordusuna dair önemli birçok bilgiyi padişaha aktarırlar. 24 Ağustos 1516'da iki ordu Mercidabık'ta karşılaşır. Bütün gün süren savaşı Osmanlı ordusu kazanır ve Yavuz Han büyük bir coşku ile Halep'e girer. Burada hutbe kendi adına okunur. Ordu yürüyüşüne devam ederek savaşmadan Şam'a girer. Gazze savaşarak ele geçirilir. Kansu Gavri'nin savaşta hayatını kaybetmesi üzerine Mısırlılar Tomanbay'ı yeni hükümdarları olarak seçerler.

Yavuz Han, Şam'da Tih sahrasını geçebilmek için çalışmalarda bulunur. Çölde su ihtiyacını karşılamak için binlerce deve satın alınır. Bir taraftan da Sultan Tomanbay'a yazılan mektupta hutbenin ve sikkenin Yavuz Han adına olması istenir. Tomanbay bu istekleri geri çevirdiği gibi kendisine gönderilen elçileri de öldürtür.

9 Ocak 1517'de ordusuyla Tih Sahrası'na giren Yavuz Han, 16 Ocak'ta Salihi'ye mevkisine gelir. Gelen bilgilere göre Tomanbay'ın Osmanlı ordusunu Ridaniye'de beklediği belirtilmektedir. Venediklilerden alınan toplar ile Mısır ordusu güçlendirilmiştir. Mercidabık savaşı sonrası Osmanlı hizmetine giren Halep Valisi Hayırbay ile Sinan Paşa'nın Mısır ordusu hakkında getirdikleri bilgilere göre Mısır ordusunun toplarla Osmanlı ordusuna büyük bir tuzak hazırladığı ifade edilmektedir. Yavuz Han, bu bilgiye erişmesiyle ordusunu direk ateş hattına sokmak yerine Elmukaddem Dağı'nın ardından dolaşıp Mısır ordusunu kuşatmayı planlar. Yapılan plan başarıyla uygulanır ve 22 Ocak günü iki ordu savaşmaya başlar. Sinan Paşa'nın hayatını kaybettiği savaşı Osmanlı ordusu kazanır. Teslim olmayan Tomanbay savaştan sonra bilhassa Kahire dışında kurulan karargahta Osmanlı ordusuna ani baskınlar yaparak büyük zayıflara sebep olur. Halkın Tomanbay'ın yanında savaşa katılması şehre girilmesini zorlaştırır da sonunda şehir teslim alınır. Şehirden kaçan Tomanbay daha sonra yakalanarak padişahın huzuruna çıkarılır. Halkın Tomanbay'a olan sevgisini gören Yavuz Han bir süre sonra idam fermanını verir.

Kahire'nin tamamen ele geçirilmesinden sonra Abbasi Halifesi Mütevekkil'in halifeliği resmen Yavuz Han'a devretmesiyle halifelik Osmanoğulları ailesine geçer.

Yavuz Han Mısır'da işlerin düzene girmesiyle birlikte askerinin arzusunun da dikkate alınarak İstanbul'a dönmeye karar verir. Dönüş yolunda Yunus Paşa'nın Mısır valiliğinden kendinin azledilmesinin de etkisiyle yanlış mütalaada bulunması idamına sebep olur. Veziriazamlık mührü Piri Mehmet Paşa'ya verilir. Padişah Şam'da ve Halep'te bir müddet ikamet ederek İstanbul'a gelir. Dönüş

yolunda Aspasiya'nın sağlık durumunun iyiliğine dair aldığı habere binaen biran önce onu görmek ister ama Aspasiya Yavuz Han gelmeden bir hafta önce tekrar hastalanmış ve ölmüştür. Bu durumu öğrenen padişah büyük bir teessüre kapılarak Edirne'ye hareket etmeye karar verir. Yakup, şahin, Çal Hasan gibi mutemet adamları padişahı bu yolculuğunda yalnız bırakmazlar.

Edirne'de Kırım'ın resmi konumu, serhat boylarında bulunan karakolların sayısının çoğaltılarak namlı beyleri buralara görevlendirme gibi birçok devlet işi görölür fakat Yavuz Han için Aspasiya'yı unutmak hiç de kolay olmayacaktır.

Edirne sarayında hazine hademeleri arasında çıkan anlaşmazlığın padişaha itaatsizlik olarak aktarılması neticesinde hepsinin zindana atılmasına karar verilir. Bu durum yüz elli kişinin idamı ile sonuçlanacaktır. Araya Zembilli Ali Efendi'nin girmesiyle bütün hademeler affedilerek eski görevlerine dönerler.

Yavuz Han Mısır seferi sonrasında Edirne ve İstanbul'da bütün mesaisini yapacağı büyük sefer için hazırlanmakla geçirirken, 1519 yılı başlarında Anadolu'da çıkan Celali isyanı devleti zor durumda bıraksa da sonunda bastırılır. 1520 yılı baharında uzun yıllardan beri oluşturulan kuvvetli bir donanma meydana çıkmıştır. Bu hazırlıklar Rodos Adası'nın fethi için gözükse de Yavuz Han'ın daha uzak hedefler için bu kadar uğraşa girdiği aşikârdır. Çal Hasan ve Halis Kaptan Rodos'a giderek orada bilgi toplayacaklar ve son durumu padişaha aktaracaklardır. şövalye Andre'yi de bu yolculuğa katarak işi kolaylaştırmak isterler. Yahudi sarraftan alınan sahte altınlar şövalyeyi kandırmak için yeterlidir. Rodos Adası'nın mukavemet gücünün çok yüksek olduğu, ünlü şövalyelerin adada toplandığı ve adaya diğer Avrupalı devletlerden destek sağlandığı padişaha getirilen bilgiler arasındadır. Toplanan divanda devlet adamlarının şah üzerine

düzenlenecek sefer yerine Rodos'a sefer düzenlenmesini ifade etmeleri üzerine Yavuz Han'ın Rodos için yapılan hazırlıkların yeterli olmadığını söylemesi üzerine bu seferden vazgeçilir.

Yavuz Han bir gün sarayın bahçesinde dolaşırken omuzları arasında bir acı hissederek nedimi Hasan Can'a baktırır. Hasan Can padişahın omuzları arasında gördüğü çıbanın hekimlere gösterilmesi gerektiğini söyler. Bunu kabul etmeyen padişah ertesi gün hamama giderek çıbanı sıktırır. Bu olaydan sonra sırtındaki ağrı dayanılmaz bir boyuta yükselir. Hekimler padişahın yataktan kalkmamasını isterken Yavuz Han, ordusunun başında İstanbul'dan Edirne'ye hareket eder. Yolda ağrıların iyice artması üzerine çadırının kurulmasını emreder. 21 Eylül 1520 günü Yavuz Han vefat eder.

3.4.1.4. Kişi Kadrosu

Romanda tarihî kişiler ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Yavuz Han'ın mutemet adamları olarak görev yapan Yakup Bey, Şahin Bey, Ferhat Bey, Sinan Paşa, Çal Hasan, Bölükbaşı Cafer ve Osman gibi isimler kurmacada merkezî kişi olan Yavuz Han'dan sonra en baskın kişilerdir. Bunların güvenilir, sadık, mert ve iyi silahşor olmaları ortak özellikleri arasındadır. Yazar, merkezî kişide bulunan olumlu karakter özelliklerini ona en yakın adamlara da yansıtır. Hepsinin Türk kökenli olması kurmacada olumlanan Türklük temasının ifadesinde önemli yer tutar. Yavuz Han mutemet adamlarına dair düşüncesini, “*Benim vefakâr dostlarım (...)*” (s.254) ve “*Siz benim dostlarım, arkadaşlarımsınız. Ölünceye kadar öyle kalacaksınız.*” (s.363) biçiminde belirtir. Vefakâr dostlarından birisi olan Osman'a karşı kullandığı, “*Ne o Osman, sen İstanbul'a gitmedin mi?*”

(s.257) cümlesi padişahlığın unutulmuş bir üslubun olduğu anlar arasındadır. En tehlikeli görevlere bu adamların görevlendirilmesi (s.265, 286, 387) ve Yavuz Han'ın haremine bu adamların dâhil edilmesi (s.355) bu kişileri diğer roman kişilerinden ayrı tutulduğunu gösterir.

Çal Hasan kişisi keyif erbabı, gamsız, kedersiz, dünyayı eğlence nazarıyla değerlendiren ama mevzu devlet işlerine geldiği zaman devlet adamı hassasiyeti ile bütün ciddiyetini takınan bir tiptir. Bu haliyle Çal Hasan ile günümüz Anadolu insanı arasında benzer yönler bulmak mümkündür. Yavuz Han'a ihanet eden Veziriazam Hadım Ali Paşa gibi isimler çıkarıcı devlet adamları tipine dâhil edilebilir.

Oldukça geniş olan kişi kadrosunda merkezî kişi Yavuz Han'ın iç çatışmasına yer verilmiştir. Ona yakın adamlarının veya diğer roman kişilerinin iç çatışma durumu ifade edilmemiştir. Yavuz Han, çevresinde bulunanlar tarafından fazla anlaşılmayan idealist bir kişidir. Yakup Bey ve Sinan Paşa bir noktaya kadar kendisini anlayabilmektedir (s.230) ama yine de tam olarak anlaşılamamaktan şikâyetçidir. Aspasiya ile yaşadığı tutkulu aşk Donna ile yaşadığı bedensel birliktelik onu ikilem içerisine itse de Aspasiya'ya olan sevgisi bu kadın öldükten sonra bile yerini muhafaza eder. Yazar-anlatıcı Yavuz'un düşüncelerine ışık tutan ifadesinde onu,

“Ne saf bir sevgi ile bağlandığı ve gerçek bir aşkla sevdiği Aspasiya'yı ne de ihtiras dolu geceler geçirdiği Donna'yı görececek zamanı vardı.” (s.294)

biçiminde ifade ederek Yavuz Han'ın iki kadın arasındaki ikilemini imler. Aynı şekilde,

“Yavuz, Donna'daki müthiş ihtirasa mukabil bu Trabzon güzelindeki lekesiz ve saf aşka hayran oluyordu. Kadirga'daki konakta geçirdiği üç gün içinde bütün yorgunluklarını unutmuştu.” (s.355)

ifadesi de bu ikilemi göstermektedir. Bu haliyle Yavuz Han'ın yaşadığı çatışmaları; devlet yönetiminde bulunan görevlilerle ve özel hayatında yaşadığı çatışmalar diye iki başlıkta ifade etmek mümkündür.

Eserde daha önce incelediğimiz romanlara nazaran etken olarak kurmacaya dâhil olan birden fazla bayan kişi görülür. Özellikle merkezî kişi Yavuz Han'ın aşk yaşadığı Aspasiya ve Donna aynı şekilde Yavuz Han'ın mutemet adamları Yakup'un Yorgiya, Osman'ın Maria ile yaşadığı aşklar kurmacada önemli bir temayı karşımıza çıkarır. Bayan kişilerin erkek kişiler ile bağlantısında aşk vardır.

Kurmacada devlet görevlileri olarak padişah, vezir, (baş) defterdar, sekbanbaşı, hazinedar ağa, nişancı, kaptanı derya, kazasker, kadı, müftü; saray görevlileri olarak baltacı (cellat), hizmetçiler, kapı ağası, saray muhafızları, boğaz muhafızları, hekim (cerrah), solaklar kethüdası, hazine hademeleri, nakkaş, dilsizler, kiler hizmetçileri, kolcu, askerler (süvariler, yeniçeriler, sipahiler); meslek erbaplarına göre kaptan, hekim (Rum), Rum sarraf, Yahudi sarraf, nakkaş, buğday tüccarı, balıkçı, tayfa, falcı, hancı gibi meslek grupları bulunmaktadır. Meslek grupları arasında kaptanlık, falcılık, hancılık ve sarraflık etken biçimde kurgunun seyrine dâhil edilmiştir. Eserde etken olan kurmaca kişiler şunlardır:

Yakup Bey

Yakup Bey, Yavuz Han'ı şehzadeliğinden beri tanıyan, onun taht mücadelesinde ve sonrasında her zaman yanında olmuş birisidir. Yavuz Han'a bağlılığıyla dikkat çeken bir kişi olması ve padişahın özel hayatına vakıf olması onu diğer kişilerden ayırır. Yavuz Han, sırlarını rahatlıkla kendisine açabilir. (s.228) Öyle ki Yavuz Han'ın Trabzon sancak beyi olarak görevlendirilmesinin

sonrasında düzenlenen merasimde devlet teamüllerinin aksine görüşmeleri ve şehzadenin onu Trabzon'a daveti üzerine, "*Affet şehzadem, Turhanoğlu'na söz verdim. Önümüzdeki ay sefer mevsimidir. Yolcu yolunda gerek, serhatlar bizi bekler.*" (s.49) sözü şehzade ile daha önceden tanıştığını göstererek kurmaca içerisinde önemli bir mevkide yer bulacağını imler.

Bursalı bir akıncı beyinin oğlu olması onun da akıncı olarak Avrupa'da birçok akına katılmasını sağlamıştır. Kırk yaşına yaklaşmasına rağmen (s.5) silah kullanmakta oldukça mahir olan Yakup Bey, Yavuz Han'ın çok samimi konuştuğu ve sohbet etmekten her daim zevk aldığı birisidir. Yavuz Han'ın şehzadeliği döneminde bir hafiye gibi İstanbul'dan aldığı bilgileri kendisine getiren mutemet bir adamdır. (s.17, 56)

Yakup Bey, Yavuz Han'ın ölmesi ölebilecek (s.11, 80), ona ölüncüye kadar bağlı (s.141), hazırcevap, zeki (s.29, 30), alçak gönüllü (s.167, 184), hazırladığı planları imkânsız gözüke de gerçekleştirmekten vazgeçmeyen (s.134), devlet işlerine her şeyden fazla önem veren (s.153) hatta canı pahasına olsa da devlet menfaati doğrultusunda doğru bildiğini söylemekten çekinmeyen (s.300-301), en zor görevlere talip (s.217), zaman zaman şarap içmekten hoşlanan (s.168), fedakâr (s.339) birisidir. Genç bir akıncı iken bir gece birkaç Rum'un sarkıntılık yaptığı Yorgiya'yı onların elinden kurtararak Yorgiya'nın Müslüman olmasıyla sonuçlanacak bir aşka yelken açan hassas yürekli bir insandır.

Şahin Bey

Kurmacanın başında Veziriazam Ali Paşa'nın güvenilir bir adamı olarak Şehzade Selim'e mektup getiren Şahin Bey, Trabzon'da şehzade aleyhinde faaliyetlerde bulunduğu anlaşılması üzerine tutuklanır ve zindana atılır. (s.13-

14) Şehzade Selim’le girdiği mücadelede onun mahir bir silahşor olduğunu görmesi aslında İstanbul’da şehzadenin kendisine yanlış tanıtıldığını anlamasını sağlar. (s.23) Bu mücadelede Yakup Bey’i yıllar önce Rumeli’de bir akında hayatını kurtararak sonrasında arkadaş olduğu birisine benzetir. Zindandayken yanına gelen Yakup Bey’in bu kişi olduğunu anlaması üzerine iki eski arkadaş tekrar eski günleri yad eder. Şahin Bey bu tanışıklıktan ve şehzadenin kahramanlığından dolayı artık Şehzade’ye hizmet etmeye karar verir. (s.23-25)

Avusturya ve Macaristan seferlerine en önde katılmış, cesareti ve atılganlığına binaen arkadaşlarının kendisine “*Aslan Bey*” diye hitap ettiği bir akıncı beyidir. (s.22) Usta bir silahşor olması düşmanları tarafından bile dile getirilir. (s.225)

Şahin Bey ellili yaşlarda (s.449), uzun boylu, geniş omuzlu, iri yarı bir erkek güzeli (s.13, 27), pratik çözümleriyle yol açıcı (s.107), makamda gözü olmayan (s.184), en zor görevlere talip (s.217), arkadaşlarını ne pahasına olursa olsun buldukları tehlikeden kurtaran ve kurtarıma ümidi taşıyan (s.226) birisidir.

Osman

Yavuz Han’ın güvenilir adamları arasındadır. İri vücutlu, geniş omuzlu bir erkek güzelidir. (s.370) Karşıt güçler arasında bulunurken Çal Hasan gibi Şehzade Selim’in safına geçen sadık, iyi at süren (s.94-95), en tehlikeli görevlere atılmaktan çekinmeyen (s.104, 314), silahşor (s.141), alçak gönüllü (s.258), her görevi büyük bir kararlılıkla yapan fedakâr bir askerdir.

Ferhat Bey

Şehzade Selim’in İstanbul’daki haberleri kendisinden öğrendiği güvenilir bir adamıdır. (s.5) Şehzadeye körü körüne bağlı (s.80) olmasına rağmen onun padişah olması ile birlikte önemli bir göreve getirilme isteği taşıyan birisidir.

(s.184) Ama zaman zaman Sinan Paşa gibi Yavuz Han'ın önem verdiği devlet adamlarını kıskanan bir yönü de vardır. (s.175, 185) Bu kıskançlık, Şehzade Korkut'un idamı için kendisi tarafından Yakup Bey'in görevlendirilmesine kadar uzanır. (s.249-250) Böylelikle Yakup Bey her ne kadar padişahın iradesini yerine getirirse de padişahın kardeşini öldüren bir kişi sıfatını taşımaktan uzak kalamayacaktır.

Yavuz Sultan Selim

Romanın merkezî kişisidir. Olumlanan ve yüceltilen bir kişi olarak ele alınması onun beşerî özelliklerinin göz ardı edildiği anlamına gelmez. Aspasiya ve Donna ile yaşadığı aşk, mutemet adamları ile beraberken sohbet eşliğinde içilen şaraplar kurmacada Yavuz Han'ın beşerî yönünü vurgular. Yavuz Han, “(...) *iri ve muntazam vücutlu, geniş omuzlu (...)*” (s.31) birisidir.

O her şeyden önce ülkü sahibi bir padişaktır: “*En büyük emeli bütün İslam memleketlerini Osmanlı idaresi altına toplamaktı[r].*” (s.215) İslam memleketleri ile birlikte Avrupa'ya düzenleyeceği seferler ile bütün dünyaya egemen olmaya çalışan bir padişah profili çizer. Onun için tek engel ömrünün bu fetihlere kifayet etmeme ihtimalidir. (s.423, 434, 459) Hayatını bu ideal şekillendirir. Selefî gibi hareme düşkün olmayıp (s.355) devamlı yapacağı fetihleri düşünmesi kararlılığını gösterir. Bu fetihlerde kendinden önceki fatihlerle kendini mukayeseye tabi tutarak onları her adımında geçmeye çalışır. (s.380) Fetihler için yaptığı hazırlıklar mutlak başarıdan başka seçeneğe tahammülü olmayan konumdadır.

(s.454-455) Yavuz Han'ın ağzından ülküsü şu şekilde ifade edilir:

“(...) *Bizi zaferler bekliyor, ben muzaffer ordularımın başında Budin'e girmek isterim. Çaldıran'da, Mercidabık'ta ve Ridaniye'de şerefle dolaştırdığımız kılıcımızı, Roma'da ve Cermanya'da da gezdirmek isterim. Bütün İran, memalîğimiz içine dâhil olmalıdır.*” (s.460) “*Doğuda, bizden başka hâkim devlet*

kalmadıktan sonra batıya dönmek isterim. Rumeli’de yedi kralın taç giymesi ve sikke bastırması çok gelir. Şimdi daha iyi anlıyorum ki dünya benim gibi bir padişaha yetecek kadar büyük değilmiş.” (s.461)

Yavuz Han’ın fetih anlayışında bir nevi kinin de olduğunu görürüz. İran’ı Osmanlı topraklarına ilhak ettikten sonra büyük dedesi Yıldırım Bayezid’in intikamını almak üzere Hindistan’a Timur’un evlatları üzerine sefer düzenlemeyi bile göze alır. (s.463)

Yavuz Han’ın kişiliği güvenilir adamları ile yaptığı özel sohbetlerde ortaya çıkar. Buyurgan, hiddetli bir tavrın olmadığı bu sohbetlerde o samimi bir arkadaş gibi konuşur. (s.188-189) Ok atmada mahir olan Yavuz Han, bilim adamları ve sanatkârlarla düzenli olarak sohbet meclisleri düzenler ve başka şairlerin şiirlerini dinlediği gibi kendi şiirlerini de okur. (s.50) İyi derecede Farsça (s.45), kâfi derecede Rumca (s.60) bilmesi ve Türk, Arap, Fars dillerinde şiirler yazması (s.186) sanatkârlık yönünü gösterir.

Yazar-anlatıcı Yavuz Han’ın çoğu zaman çaresizliğini imleyen iç dünyasını şu şekilde ifade eder:

“Gerçekten Sultan Selim’i anlayan pek azdı. Herkes onu, mağrur bir cihangir, bir kahraman olarak tanıyordu. Oysaki Yavuz, aynı zamanda çok hassas bir şairdi.” (s.430)

Veziriazam Hadım Ali Paşa

II. Bayezid’in vezirleri arasındadır. Şehzade Selim’den hiç hoşlanmaması (s.7) onun karşısında bulunan bir karşıt güç olarak kurmacada yer edinmesine neden olur. Devletin en nüfuzlu kişileri arasındadır. (s.41) Ali Paşa kurmacada olumlu ve olumsuz yönleriyle inşa edilen bir kişidir. Depremin İstanbul’daki tahribatının kısa sürede telafi edilmesi (s.90) ve Şahkulu’nun Anadolu’da

çıkardığı isyanın bastırılması için bizzat ordunun başına geçmesi bu minvaldedir.
(s.143)

“(...) Koron ve Modon fetihleriyle askerlik değerini göstermiş, bilim ve sanat adamlarına yaptığı iyiliklerle de bilime ve güzel sanatlara karşı olan sevgisini ispat etmiş bir vezirdir.” (s.147)

Şehzade Ahmet’e yakın olduğu gibi her ihtimale karşı Şehzade Selim’le de irtibata geçerek iki taraflı hareket eden (s.32), II. Bayezid’i her zaman Şehzade Selim’e karşı kışkırtan (s.128, 136), eğlenceye düşkün (s.69) bir kişidir.

Veziriazam Sinan Paşa

Yavuz Han’ın şehzadeligi döneminde onu Trabzon’da tanıyan ve diğer şehzadelere nazaran birçok üstün yönü olduğunu anlayan Sinan Paşa, şehzade ile olan konuşmasında *“Ölünceye kadar sadık kulunuzum şehzadem. Bunu ispata çalışacağım.”* (s.55) diyerek ona bağlılığını gösterir. Şehzade Selim’in Kefe’den İstanbul’a gelerek tahta oturma vaktinin geldiğini belirten (s.173), Yavuz Han’ın sadık kulu (s.175), mevkide gözü olmayan (s.179), padişahın düşüncelerine önem verdiği (s.205, 221, 303), *“(...) doğruya doğru ve eğriye eğri demekten hiçbir zaman çekinmeyen (...).”* (s.207, 328, 361), düşünerek konuşan (s.282), padişahın ruh halinden anlayacak kadar ona yakın (s.230), savaş meydanlarının kahramanı (s.264, 323, 395, 399) olan birisidir.

Sinan Paşa bu olumlu özelliklerinin yanında devletler arası diplomatik ilişkilerde fazla başarılı olamayan (s.371), bilhassa mali konularda etkili olmayan, tecrübeli devlet adamlarının bilgilerinden yararlanmayı gururuna yediremeyip bulunduğu makamı kaybetme korkusu yaşayan bir kişidir. (s.351)

II. Bayezid Han

II. Bayezid, yumuşak tabiatlı, vezirlerin ve askerlerin oyuncuğı haline gelen bir padişaktır. (s.32) Din adamlarının fazla etkisinde kalması devlet işlerinde onların sözüne itibar edilmesine neden olur. (s.33) Yazar-anlatıcı tarafından;

“Bayezid, ne büyükbabası İkinci Murat gibi tecrübeli bir siyaset adamı ne de babası Fatih Sultan Mehmet gibi savaş boylarının istediğı bir kahramandı.” (s. 33) biçiminde ifade edilir.

Gedik Ahmet Paşa ile şehzadeliginde yaşadığı olumsuzluğu unutmamak kadar kindar (s.40-41), gençliğinde keyif sahibi, orta yaşlardan itibaren ise dinî ve ilmî sohbetlere temayül eden (s.43), Allah korkusunu her daim içinde yaşatan (s.129), doğru veya yanlış verdiği kararlardan geri dönmeyen (s.103), tahta sıkı sıkıya bağlı (s.118, 181) bir kişidir.

Yavuz Han'ın gözüyle harem dairesini güzel kadınlarla dolduran bir. (s.21) Yazar-anlatıcı merkezî kişiyi olumlarken Osmanoğulları içerisindeki karşıt güçleri de olumsuz bir anlayış içerisinde kurmacaya dâhil eder:

“Babasının yaptığıının aksine olarak sarayını güzel kadınlarla doldurmak istememiş ve günlerini harem dairesinde zevk ve safa âlemleri içinde geçirmeyi arzulamamıştı.” (s.278)

Bu minvalde haremağası ile gerçekleşen diyalog, II. Bayezid'in oğlu Yavuz Han nezdindeki kişiliğini daha iyi ifade eder:

“Ne demek istediğini anlıyorum. Pederimiz haremi hümayunu Akdeniz dilberleriyle doldurmuş olabilir. Fakat biz kadın meclislerini değil, savaş meydanlarını düşünürüz. Haremde geçirilecek zamanımız yok.” (s.281-282)

Şehzade Ahmet

II. Bayezid tarafından Amasya sancağına görevlendirilen Şehzade Ahmet, tahtın en önemli varisidir. Hem babası hem de devlet adamlarının geneli

tarafından bu makama layık görülen bir kişidir. Kurmacada olumsuzlanan bir kişilik olarak değerlendirilir. Kendini beğenmiş (s.95), orduyu yönetmekten aciz (s.44), ikbal için yeniçerilere bol bol para dağıtan (s.69), padişah olabilmek için Fatih Han zamanında Osmanlı'ya ilhak olan Kırım topraklarını elden çıkarabilecek kadar ihtiras sahibi (s.164) bir kişi profiliyle ele alınan şehzade, kurmacada Osmanoğulları ailesi içerisinde bulunan bir karşıt güçtür. Onun da harem dairesi babası II. Bayezid'inki gibi seçilmiş güzel kızlarla doludur. (s.96)

Şehzade Korkut

Fatih Han'ın vefatıyla II. Bayezid'in tahta geçişine kadar padişah naipliği yapan şehzade, şair ve musikişinas özellikleri haiz naif bir kişidir. (s.43-44) Taht için Memlükler ile irtibata geçen, Anadolu'da çıkan isyanları görmezden gelerek ordusuyla taht uğruna başka sancakları işgal eden (s.131), yeniçerilere kendini desteklemesi için para dağıtan (s.234) bir kişidir. Osmanoğulları ailesi içerisinde bulunan bir karşıt güç olmasına rağmen nizamı âlem için kendini feda etmekten kaçınmaz. (s.251)

Hersekzade Ahmet Paşa

Birçok defa sadaret makamına çıkan paşa, Yavuz Han'a şehzadelikten beri derin hürmet besleyen, gün görmüş bir devlet adamıdır. Her ne kadar Şehzade Ahmet taraftarı olarak bilinse de içten içe Şehzade Yavuz'a sevgi besler ve bu durum şehzade tarafından da bilinir. (s.118, 148) Hadım Ali Paşa'nın görevinden azledilmesinden sonra veziriazam olması Şehzade Yavuz'un güvenilir adamlarını İstanbul'a gönderebilmesini sağlamıştır. (s.55-56, 88) Paşa görevinden alınsa bile her zaman Yavuz Han tarafından bilgisinden, tecrübesinden faydalanılan bir kişidir. (s.351, 365, 366,371)

Veziriazam Mustafa Paşa

Devşirme kökenli olduğu kurmacada ifade edilen paşa, II. Bayezid'in padişah olmasıyla hızla yükselmiş ve padişahın güvenilir adamları arasında yerini almıştır. (s.158)

Kurmacada devlet içerisinde bulunan bir karşıt güç olarak ele alınır. Yavuz Han'a beslediği olumsuz duygular ikbalini Şehzade Ahmet tarafında görmesine sebep olur. Şehzade Selim'in en küçük olumsuzluğunda II. Bayezid'i ona karşı kıskırtmaktan geri kalmayan (s.118), Şehzade Ahmet'i bir oldu bittiye getirerek tahta oturtmaya çalışan (s.154) birisidir. Yavuz Han padişah olduğunda dahi diğer şehzadelerle görüşerek iki yüzlü bir politika izler. (s.160, 174, 214)

Süvari Çal Hasan

Kurmacada Yavuz Han kişisini iyi anlayabilmek için ona yakın olan mutemet adamlarının kişiliklerinin iyi tahlil edilmesi gerekmektedir. Bu beyanda Yakup Bey, Şahin Bey ve Çal Hasan önem arz ederler.

İlkin Amasya sancağında Şehzade Ahmet'in yanında Amasya-İstanbul arasında bilgi akışını (s.98) sağlamakla görevliyken sonra gelişen olaylara binaen Şehzade Selim'in tarafına geçen ve bu olaydan sonra para ve ikbali bırakıp dünya algısını değiştiren hoş sohbet (s.208), şakacı (s.297-298), şarap içmekten ziyadesiyle hoşlanan bir kişidir. Çal Hasan kişisi kurmaca içerisinde para ve mevki düşkünü; zevke, sefaya oldukça meyilli bir yapıdan (s.209-210) Yavuz Han'a hizmet etmeye kendini adanmış ve burada da dostluğun kıymetini anlamış (s.223) keyif sahibi bir insan temayülüne doğru değişime uğrar. Savaş alanlarında dahi şaraba olan düşkünlüğünden ödün vermez. (s.227, 240-241, 415) Çaldıran'a giderken yeniçerilerin isyanından sonra bile şarap içebilecek kadar keyfine düşkündür.

(s.311) Yavuz Han'a canı pahasına da olsa bağlılıktan vazgeçmez. Bu uğurda elçi olarak gönderildiği yerlerde bile açık sözlülüğü ile dikkat çeker. (s.300) Kısa sürede padişahın itimadını kazanması boş yere değildir: Sözünde duran, iş bitiren birisi olması ve Farsça (s.314), İtalyanca (s.287), Rumca gibi dilleri bilmesi, casuslukta mahir (s.389-390), bayanlara karşı oldukça nazik (s.353) olması güvenilir bir kişi olarak ön plana çıkmasını sağlar.

Yaralı olduğu halde bunu padişaha söylemekten ar etmesi (s.339-340) mütevazılığını gösterir. Çal Hasan saz çalıp türkü söyleyen bir kişidir. (s.224, 329) Ona bu haliyle rint meşrep bir kişidir diyebiliriz. Şah İsmail'in huzuruna kabul edildikten sonra onun nefeslerini okuması Şah'ın iltifatını almasını sağlar. (s.271-273)

Yorgiya

Kurmacada yaşanan aşk ilişkisine göre gayri Müslimken aşkı için Müslüman olan bir kişidir. Çocuk denebilecek bir yaşta denizci olan kocasından dul kalan ve bir daha da Yakup Bey'i tanıyana dek kimseyle evlenmeyi düşünmeyen bir bayandır. (s.83) İki yıla yakın evli kalmasına rağmen kocasını sevecek kadar onu göremeyen ve aynı şekilde denizci olan ağabeyini de çok az gören Yorgiya, denize ve hayata küsmüştür. (s.85) Yakup Bey'in karşısına çıkması ve ona büyük bir sevgiyle bağlanması hayata daha olumlu bakmasını sağlar. Yakup Bey'e emsalsiz bir aşkla bağlı olması (s.166) bazen kıskanç bir yapıya bürünmesine bile sebep olur. (s.171) Bu sevgi din değiştirmesini de sağlamıştır. (s.167) Yakup Bey'le evlenerek bir çocuk sahibi olurlar.

Aspasiya

Rum sarraf Leonidas'ın büyük kızı Aspasiya, dikkat çekecek kadar güzel bir kızdır. Bu güzelliği babasını idamdan kurtarmış ve Yavuz Han ile arasında büyük bir aşkın doğmasını sağlamıştır. Yazar-anlatıcı Aspasiya'yı şöyle tanıtır:

“Teni mat renkli, uzun boylu, çok ince belli bir kızdı. Büyük ve simsiyah gözleri benim diyen erkekleri bile büyüleyebilirdi.” (s.15)

Yavuz Han'a samimi bir aşk duyması aradan yıllar geçse de onu unutmasını engeller. (s.176)

Donna

Venedikli bir şövalyenin kızı olan Donna, arkadaşlarıyla birlikte Akdeniz'de esir olarak ele geçirilmiş ve padişaha sunulmak üzere Edirne'ye getirilmiştir. (s.276) *“En hissiz bir erkeği bile deli edecek kadar güzel”* (s.350) olan ve iyi bir Türkçeyle konuşan Donna, Yavuz Han'ın dikkatini çeker ama Donna'nın ve arkadaşlarının aile özlemi içerisinde bulunmaları nedeniyle padişah tarafından geri gönderilmelerine izin verilir. Donna'nın kararını değiştirerek sarayda kalmak istemesi Yavuz Han ve Donna arasında yeni bir aşkın doğmasını sağlar. (s.284) *“Şehvet ve ihtiras için yaratılmış bir kadın”* (s.293) olan Donna için padişah Galata'da özel bir konak dahi hazırlattırır.

Rum Sarraf Leonidas

Leonidas elli beş, altmış yaşlarında parayı çok seven, Trabzon'dan Şehzade Selim'in faaliyetlerini İstanbul'a aktaran birisidir. Zeki ve kurnaz olmasına rağmen kumara olan düşkünlüğü bütün servetini kaybetmesine neden olmuştur. (s.14-15) Bütün kazancını gayri meşru yollardan elde eden Leonidas, (s.61) İstanbul depreminde ağır yaralanarak hayatını kaybeder. Kurmacada

Şövalye Andrea ile birlikte ortak kişiliğe mensup oldukları görülür. İkisi de para canlısı olduğu gibi ikisinin de kızı Yavuz Han'ın aşk yaşadığı bayanlardır.

Şövalye Andrea

İçkiye ve kumara düşkün Andrea, bütün servetini kumarda kaybetmiş ve Venedik'te oturduğu şatoyu dahi rehin bırakmış bir kişidir. (s.296, 432) Kızı Donna'nın padişahın haremine dâhil olması neticesinde İstanbul'da rahat bir hayata kavuşsa da kısa süre sonra oturduğu konağı satışa çıkaracak kadar aç gözlü bir kişiliğe sahiptir. (s.350) Rahat ve paralı bir hayat için kızlarını pazarlamaktan geri kalmayan bir bezirgan profiliyle kurmacada kendine yer bulur. (s.352-353, 449, 452)

Şah İsmail

Şah İsmail kurmacada karşıt güç olarak anlatılır. Cesur, güçlü ve inatçı bir hükümdar olması (s.59, 288, 322-325), vefakârlığa ve kahramanlığa önem vermesi (s.321) olumlanan özelliğidir. Şah İsmail'in şairlik yönü kurmacada dile getirilir. (s.271-272) Tebriz sarayında Şah ile görüşen Çal Hasan onu; “*Şah İsmail çok zeki bir adam. Gözleri zeka kıvılcımlarıyla dolu.*” (s.273) biçiminde değerlendirir. Yavuz Han da Şah üzerine düzenlenecek yeni bir seferde kendisinin ordunun başında bulunmasını söyleyerek Şah hakkında, “*Şah İsmail kahraman bir hükümdardır.*” (s.455) biçiminde değerlendirme yapar.

Romanda yardımcı ve figüratif konumda bulunan kişiler şunlardır: Yenişehirli Murtaza, Söğütlü Mehmet, Mahmut, Ahmet Bey, Şehzade Süleyman, Bölükbaşı Cafer, Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa, Kapı Muhafızı İsmail, Hırsto (Halis) Kaptan, Kaptan Filipos, Halimî Çelebi, Kırım Hanı Mingli Giray, Kemal Paşazade, Dukakinzâde Ahmet Paşa, Seyyid Murtaza, Hasan Can, Haremağası

Cafer, Zembilli Ali Efendi, Alâüddeve, Piri Mehmet Çelebi, Kansu Gavri, Tomanbay, Veziriazam Yunus Paşa, Hasan Kahya, Selçuk Hatun, Çiçek Hatun, Papa, Fransa Kralı 8. Charles, Rodos Şövalyeleri, Şövalye reisi D'Aubusson, Gedik Ahmet Paşa, Muhyiddin Efendi, Mısır sultanı Kayıtbay, Rum kilisesi Rahibi, Buğday tüccarı Yorgiyadis, Evdoksiya, Şadi Paşa, Rumeli Beylerbeyi Hadım Ali Paşa, Saadet Giray, Anadolu Kazaskeri Müeyyedzade, Nişancı Tacizade Cafer Çelebi, Mevlana Nureddin Sarıgürz, Şahkulu, Âlemşah, Karaman sancak Beyi Haydar Bey, Mevlana Ali Cemâli Efendi, Frenk dönmesi Süleyman, Mevlana Halil, İbrahim Paşa, Mir Halife, Şair Necati, Şair Zati, Malkoçoğlu Tur Ali Bey, Yeniçeri Abdullah, İtalyan kızı Felliço, Davut Paşaoğlu Mustafa, Hancı Ahmet, Kul Mustafa, Salih, Piyale Bey, Türkmen Mehmet, Türkmen Hasan, Teke valisi Kasım Bey, Karaçinoğlu, Kapıcıbaşı Sinan, Uşak, İmrahor Mehmet Ağa, Müezzin Mehmet İsfahanî, Mir Abdülbaki, Şehzade Murat, Kaptanıderya Oylak Mustafa Paşa, Sinop valisi Karaca Ahmet Paşa, Ustaçlı Han, Şehsüvaroğllu Ali Bey, Karaman Beylerbeyi Hemdem Paşa, Zeynel Paşa, Bali Bey, Mirza Can Bey, Mihaloğlu Mehmet Bey, Karahan, Mirza Sultan Ali, Hızır, Müverrih İdris, Bediüzzaman, Bıyıklı Mehmet Ağa, Taçlı Hatun, Cariyeler, Elçiler, Yeniçeri Ağası İskender, Seyyid Abdülvahap, Kadı İshak, Molla Şükrullah, Hamza, Kapı kethüdası Ahmet, İskender Paşa, Sekbanbaşı Balyemez Osman Ağa, Hizmetçi, Kapı ağası Hasan, Nişancı Hocazade Mehmet, Rumeli Kazaskeri Mevlana Rükneddin, Seyyid Murtaza, Karaca Ahmet Paşa, Yunus Bey, Moğalbay, Ramazanoğlu Mehmet Bey, Karaman Beylerbeyi Hüsrev Paşa, Hayırbay, Sibay, İbni Zeynel, Canberdi Gazali, Çömlekçizâde Kemal Çelebi, Şam Muhafızı Emir Nasrettin, İsabeyoğlu Mahmut Bey, Mehmet Bey (Gavri'nin oğlu), Alanbay,

Kurtbay, Beylerbeyi Mustafa Paşa, Abbasi Halifesi Mütevekkil, Dizdar Mehmet Çelebi, Violetta, Nişancı Mehmet Paşa, Mehmet Giray, Mirahur Ahmet Paşa, Klara, Gelibolu Sancak Beyi Cafer Bey, Ciovanni, Deftardar Abdüsselam, Âhi Çelebi, Nakkaş Ali, Kılıç.

3.4.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Romanda, (O) anlatıcı ve hâkim bakış açısı kullanılır. (O) anlatıcı diğer bir deyişle yazar-anlatıcıdır. Yazar, yüz üç yerde dipnot kullanarak tarihî belgelere ne kadar sadık bir biçimde eserini yazdığını gösterir. Tarihçilerin mutabık olmadığı durumlarda dipnotta karşılaştırmaya dahi gidilir. (s.139, 162, 317, 383, 392) Dipnotlar aracılığı ile okur tarihî gerçeklik hakkında bilgilendirilir. Bu bilgilendirmede kaynak olarak Hammer tarihi, Solakzade tarihi, Elbekerî tarihi, İbni Ayas tarihi, Münecimbaşı tarihi, Âli tarihi, Tacüttevarih, Sahaifülahbâr, Münşaat-ı Selâtin, Salnameler, İslam Ansiklopedisi, Ruznameler, Selimnameler, İ. H. Uzunçarşılı (saray teşkilatı), yabancı ülkelerin sefaret raporları bulunmaktadır. Romanın yazımında Hammer tarihi esas alınmıştır diyebiliriz. Eserin öğreticilik yönünün ağır basması vakanın yarıda kesilerek kişiler hakkında bilgi verilmesine neden olur. Yakup Bey (s.17), Şahin Bey (s.22-23), Vezir Mustafa Paşa (s.158) hakkında verilen bilgiler onların kurmacada üstlendikleri rollerle paraleldir. Okuyucunun bilgilendirilmesi sadece kişi düzeyinde kalmayıp Şiilik (s.215-216) ve devletler arası mücadele (s.378) konusunda da yapılır. Yazarın bu haliyle bir tarihçiden farkı bulunmamaktadır. (s.402, 414)

Anlatıcı, kurguda mantık düzleminin dışına çıkan durumlarda olaya dair verdiği cevaplarla bir roman kişisi misali vakanın müdahili olur:

“Kayseri dolaylarında kervana yapılan pusuyu onlar tertip etmişler ve bu işi gayet ustalıkla başararak kervandakilerin minnetini kazanmışlardı. Hele sancak beyinin adamlarıyla şakadan yaptıkları mücadele hakikaten bir şaheserdi. Yoksa beş kişi ile topuklarına kadar silahlı elli süvariye firara mecbur etmeye imkân olabilir miydi?” (s.271)

Yazarın yanlı tutumu kurmacanın geneline hâkimdir. Savaş esnasında yazar mensubiyetini Osmanlı taraftarı olarak göstermekten çekinmez:

“Şah İsmail merkezde bir basan kazanamayınca sola dönerek tekrar sol kanadımıza saldırdı.” (s.322), “İranlıların olduğu kadar bizim de zayıyatımız azdı.” (s.323), “İkinci Bayezid zamanındaki ihmalden kuvvet ve kudretini büsbütün kaybeden donanmamızın da yükselmesi ve yeni gemilerle takviye edilmesi lazımdı.” (s.365)

3.4.1.6. Zaman

14 Mayıs 1509’da Trabzon’a Şehzade Selim’e bilgi vermek için gelen kişilerle başlayan kurmacada zaman, Yavuz Han’ın 21 Eylül 1520 yılında vefatıyla sona erer. Eserde kullanılan kronolojik zaman yaklaşık on bir yıllık bir süreci kapsamaktadır. Yazar-anlatıcı zamanın seyrini değiştirecek kurgu tekniklerine baş vurmaz. Sadece Yavuz Han’ın şehzadeligi ile başlayan kurguda (s.5-34); İstanbul’daki durumu (s.34-48), oradan ayrılışı (s.48 v. sonrası) ve tekrar şehzadelik (s.52 ve sonrası) dönemi ele alınır. Romanda; “1509 yılı Mayıs ayının on beşi” (s.11), “21 Ocağı 22’sine bağlayan gece” (s.404), “yatsı namazından sonra” (s.13,211), “ikinci namazına doğru” (s.76) gibi zaman ifadeleri kullanılır. “Aradan aylar geçti.” (s.96-109), “Aradan on güne yakın bir süre geçtiği halde (...)” (s.57) cümleleriyle zamanda özetleme yapılır. Romanın genelinde “15 Aralık 1511” (s.173) örneğinde olduğu gibi kesin zaman ifadeleri kullanılmıştır.

3.4.1.7. Mekân

Kurmaca, Şehzade Selim’e bilgi vermek maksadıyla Trabzon limanına bir yelkenliyle gelen kişilerle başlar. (s.5) Şehzadenin denizi olan bir şehirde

yetişmesi sonucunda, dünya fatihi olma yolunda deniz aşırı fetihler yapma dūřüncesinin burada şekillenmeye başladığını söylemek mümkündür. Bir coğrafi mekân olan denizin Yavuz Han'ın taht mücadelesinde birinci elden rol oynadığı görölmektedir. Taht yolunda hareket maksadıyla Kırım'a deniz yoluyla gitmesi ve II. Bayezid ile girilen mücadeleyi kaybettikten sonra yine deniz yolu ile Kırım'a dönölmesi (s.141) bu minvaldendir. Onun kişiliğinin temelinde bulunan dünya fatihliğine giden yol da denizlerden geçmektedir. (s.215, 460-461) Bu doğrultuda hazırladığı büyük bir donanma bunun delilidir.

Kurmacada kapalı mekânlar şunlardır: saray (Trabzon Sarayı, İstanbul Sarayı, Edirne Sarayı, İran Sarayı), kale, kışla, han, hamam, meyhane, konak, köşk, ev, kahvehane, çadır, zindan, hamam, ahır.

Kışla, yeniçerilere ait bir mekândır. Yeniçerilerin II. Bayezid'in tahttan feragatine neden olarak şehzadelerin tahta çıkabilmelerinde en büyük desteği sağlayabilecek durumda olmaları kışlayı işlevsel hale getirmiştir. şehzade Korkut'un kışlada askerlere para dağıttırması (s.234), şehzade Selim'in adamlarının burada şehzade lehinde faaliyetlerde bulunmaları (s.127) bu beyandadır. Yeniçeri kahvehaneleri de şehzade Ahmet'in tahta çıkabilmek için para dağıttığı mekânlar arasındadır. (s.133)

Trabzon sarayında casusluk yapan İsmail, taht yolunda şehzade Selim'i büyük sıkıntıya sokacak bilgileri Veziriazam Ali Paşa'ya aktarmak için yola çıktıktan sonra yolda bir handa konaklar. Yazar bu hanın ismini "*Yolvermez Hanı*" (s.82) olarak vermiştir. Böylelikle şehzade Selim'in aleyhinde olan işlerin mekânsal adlandırması dahi şehzadenin lehinde olmaktadır. Zaten kurmacanın devamında İsmail bilgileri İstanbul'a götüremeden yakalanıp öldürölür. (s.76-77) Yazar,

kurmacada Trabzon Sarayı'nda casusluk yapan kişiye 'İsmail' ismini vermekle bir nevi Şah İsmail'in Anadolu'da yürüttüğü ayrıştırıcı faaliyetleri imler.

Kurmacada çadıra ait tasvirler ayrıntılı olmasa da bilhassa merkezî kişinin bulunduğu çadırlarda bazı tasvirler yapılmıştır: “*Kapısı sırma işlemeli, muazzam bir çadır (...)*” (s.11) örneğinde görülmektedir. Çadır, Yavuz Han için seferde veya av sırasında önemli meselelerin konuşulduğu bir mekândır. (s.228, 401)

“*Konak*”, kurmacada simgesel değer taşıyan bir konumdur. Yavuz Han'ın Aspasiya ve Donna ile yaşadığı aşk, iki sevgili için de harem dışında kurulacak konakların yapılmasını sağlar. Böylelikle yazar, olumlanan padişahın aşk anlayışını haremden bulunan bayanlardan ayrı tutarak ifade etmektedir. Kumkapı'da Yakup Bey'in konağının yanına Aspasiya, Galata'da ise Donna (s.293) için birer konak yapılmıştır. Kumkapı'daki konak samimiyeti, saf aşkı; Galata'daki konak ise ihtirası, şehveti temsil eder.

Yavuz Han, tahta oturmasıyla birlikte bütün mutemet adamlarına konak tahsis etmesi ve büyük bir aşkla bağlı olduğu Aspasiya'nın konağını en güvenilir adamı Yakup Bey'in konağının yanına yaptırması bu mekânın kurmacadaki önemini ve işlevselliğini daha iyi göstermektedir.

Özellikle kapalı mekânların ifadesinde mekânın geçmişine atıfların yapıldığı görülür:

“*Şehzade Selim, 25 Mayıs 1509 sabahı bir zamanlar Trabzon Rum İmparatoru David'in zevk ve sefa âlemlerine sahne olan sarayın büyük odasında Yakup'la beraber oturmuş, önemli bir meseleyi müzakere ediyordu.*” (s.17)

İfadesi merkezî kişinin mekân üzerinden olumlandığını göstermektedir. Rum dönemiyle Osmanlı döneminin karşılaştırmaya tabi tutulduğu bu anlayış tarihe karışan bir devletin ve onun hükümdarının beşerî anlayışı ile idealist, yarınları

şekillendirmeye talip bir hükümdar adayının fikirlerini ortaya koyuyor. Dolayısıyla kişi algısının mekânı ne derece değiştirebileceği ortaya çıkmaktadır.

Kurmacada kullanılan coğrafi mekânlar şunlardır: Rodos Adası, Mora Yarımadası, Kızılırmak, Aras Nehri, Aksu Çayı, Karadeniz, çöl (Tih Sahrası, Katye Çölü), liman (Trabzon, Kumkapı Karadeniz-Kırım), sahil, boğaz, ova (Yenişehir Ovası), Çukurçayır vadisi, Sarımsaklı Köyü, dağ (Elmukaddem Dağı, Turna Dağı), Heşt Behişt bahçesi, mağara.

Yenişehir ovası II. Bayezid ile Cem Sultan arasında gerçekleşen savaşın vuku bulduğu (s.35) ve Yavuz Han'ın İran seferi öncesi ordunun toplandığı yer olması (s.292) açısından önemlidir. Amcası Cem Sultan'a kalbi bağlılık taşıyan Yavuz Han'ın (s.34) mağrur bir ordu ile bu ovada bulunması amcasının hatırasının yaşatılması olarak okunabilir.

Bir açık mekân olarak değerlendirebileceğimiz Amasya şehrinin tasviri yazarın bir tarihçi gözüyle okuyucuya şehrin geçmişi hakkında bilgi vermesine sebep olur. (s.95)

Kurmacada dinî mekân olarak sadece cami kullanılır. Camiler ikbal için pazarlıkların yapıldığı (s.133, 165) veya Yavuz Han'ın ülkücü kişiliğinin ifadesinde ulaşılabilecek hedef olarak gösterilen bir mekân olarak karşımıza çıkar: Yavuz Han, İran seferi öncesi cuma namazını Tebriz Cami Kebiri'nde (s.286), Mısır seferi öncesi Cuma namazını Kahire Cami Kebiri'nde kılmak istediğini (s.398) belirterek fetihlere kutsilik kazandırır.

3.4.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ

3.4.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük

Roman toplam altı bölümden oluşmaktadır. Her bölümün başlangıcında toplu olarak başlıklar halinde o bölümde anlatılacak olaylara yer verilir. Yavuz Han'ın şehzadeligi ile başlayan kurmaca, geriye dönüş tekniği aracılığıyla kendisinin ve İstanbul'un önceki haline gidilir. Bir nevi okuyucuya Yavuz Han'ın şehzadeliginden önceki dönem özetlenerek aktarılır. Sonrasında ise kurmaca kronolojik anlatım düzleminde devam eder.

Yavuz Han'ın emriyle Aspasiya'nın Edirne'ye götürülerek kardeşi Maria'nın Kadırğa'daki konakta kalacağı durumu kurmacada hata olarak telakki edebileceğimiz bir husustur. (s.364) Bu durum daha sonraki sayfalarda, “(...) *Aspasiya'nın kardeşi Maria'yi Edirne'ye götürmek vazifesi Hasan'la Osman'a verilmişti.*” (s.367) denilerek belirtilir.

İstanbul'da yaşanan büyük depremde yıkılan evler arasında Yorgiya'nın da evinin bulunduğu belirtilirken (s.90), daha sonra “*Büyük zelzelede Yorgiya'nın evi kısmen harap olmuştu.*” (s.107) cümlesiyle evin çatısının yıkıldığı anlatılır.

Yazar kurmacada merak unsurunu artırmak için okuyucuya yönelik soru sorarak okuru düşündürmeye çalışır. Bir gece Trabzon sarayından gizlice ayrılan süvariler için “*Acaba, bu süvariler nereye gidiyorlardı?*” (s.68) ve Yakup Bey ve Yorgiya'nın odasının önünde olan ses için “*Bu sırada oda kapısı önünde ufak bir tıkırtı olduysa da kimse duymadı.*” (s.169) cümleleri kurmacada ileri safhalarda olacak olayların bu merak cümleleriyle imlendiğini göstermektedir. Ayrıca Yakup Bey'in Yorgiya ile ilk tanıştığı zaman bir akıncıdan beklenmeyecek bir

konumda konuşturulduğu görülür. (s.87) Kurulan iltifat cümleleri yaşamı savaş meydanlarında geçen bir askerin sosyal konumundan çok uzaktadır.

Romanda metinlerarasılık bağlamında Kuran-ı Kerim'den alıntılanan, “*Biz resul göndermeden tazip etmeyiz.*” (İsra, 15) ayetinin meali kullanılmıştır. (s.383)

Yazar kurguda verilen bilginin doğru olmadığını ifade edebilmek için ayraç içerisinde ünlem (!) işareti kullanır:

“(…) *Hadım Ali Paşa'nın mutemet adamlarından (!) Şahin Bey de vardı.*” (s.91), “*Şah İsmail memnun oldu. İlk defa gördüğü bu süvari ona böyle riyadan uzak (!) saf ve samimi olarak şiirlerine hayranlığından bahsediyordu.*” (s.271), “*Seyyid Murtaza bu muvaffakiyetinden (!) dolayı memnun olmuştu.*” (s.275), “*Hülâsa çadırda ölmek istemeyen (!) kimse kalmadığından, fiçılardan biri açılarak ortaya kondu.*” (s.328)

Kurguda geriye dönüş tekniği aracılığıyla Yıldırım Bayezid Han, Cem Sultan, II. Murat, Fatih Han dönemlerinin olayları ifade edilir. Yıldırım Bayezid'in esir Fransız şövalyeleri için tertip ettiği av (s.244) ve Kemah kalesinin ilk defa bu padişah tarafından alındığının belirtilmesi (s.344) Yıldırım'ı olumlar. Cem Sultan'ın taht yolunda sonu ölümle biten mücadelesi kendisi fazla olumsuzlanmadan anlatılır. (s.24-39)

Yavuz Han ile Muhyiddin Efendi arasında tahtın büyük şehzadeye müyesser olacağına dair geçen diyalogda Yavuz Han;

“*Bizim mukadderatımız cennetmekân büyük pederimiz Fatih Sultan Mehmet Han'ın kanunnamesinde yazıldığı gibidir. Yazık!*” (s.46)

diyerek kardeş katli üzerinden Fatih Han'a olumsuz bir eleştiri getirir. Buna rağmen Fatih Han ile Yavuz Han'ın ortak karakter özelliklerinin ifadesine rastlarız. Böylelikle Yavuz Han, dedesi Fatih Han üzerinden olumlanır. Yakup Bey tarafından,

“Bütün huyları büyükbabası cennetmekân Fatih Sultan Mehmet Han’a çekmiştir.” (s.5), *“Nerede cennetmekân Fatih Sultan Mehmet Han’ın devri, Selim gibi bir kahraman başa geçerse, eski devirler gölgede kalır.”* (s.126)

ve II. Bayezid tarafından,

“Sen ise büyük pederin cennetmekân Fatih Sultan Mehmet Han’a çekmişsin. Onun fetihleri gibi fetihler, sana da müyesser olsun.” (s.199) cümleleri bu beyandadır.

Murat Hüdavendigâr, oğlu Savcı Bey’in düşmanla irtibat halinde olduğunu öğrendikten sonra öldürülmesini emretmesi kendisinin ölene kadar pişmanlık içinde kalmasına neden olmuştur. (s.123, 150) II. Bayezid’in oğlu Şehzade Selim hakkında vereceği kararda bu olayın aktarılması, hanedan üyelerinin kendinden önceki padişahların hayatlarından ders çıkararak karar verdiklerini ortaya koyar.

Kurmacada sadece Osmanlı hanedanına mensup kişilere atıfta bulunulmaz.

Yavuz Han, Emir Timur ile Yıldırım Bayezid arasındaki mücadeleyi tasvip etmese de Timur’un askerlik alanındaki faaliyetlerini beğenen bir kişidir. Tebriz’e girdikten sonra onun soyundan gelen birisi kendisini tanıttıktan sonra, *“Bir vakitler dünyaya hükmeden Timur’un ahfadından birini bu şekilde gördüğümden üzüntü duyarız.”* der ve Ebülgazi Mirza Sultan Hüseyin’in oğlu Bediüzzaman’a bir at verilmesini emreder. (s.333)

Müslim, gayrimüslim birlikteliği kurmacanın genelinde vurgulansa da bazı azınlıkların veya yabancıların bu vurgunun dışında tutulduğu görülür. Bir gece yarısı Yorgiya’nın önünü keserek ona sarkıntılık yapan üç Rum (s.86), İstanbul’da casusluk yapan Rumlar (s.454) yaptıkları kötülüklere binaen olumsuzlanırlar. Aspasiya’nın, *“Hâlâ aklım almıyor Yorgiya abla, koskoca bir hükümdar benim gibi ufacak bir Rum kızını nasıl sever?”* (s.202) biçiminde milliyetine dair serzenişte bulunması azınlıkların kendilerini ana unsurdan ayrı gördüklerini imlemektedir. Çal Hasan’ın tebdil kıyafet olarak Yahudi kılığına girmesi sonucu

Yavuz Han, “*Yok, bak bu olmaz. Bizi sarraf zannederler. (...)*” (s.464) diyerek Yahudi azınlığa bakış açısını dile getirir.

3.4.2.2. Anlatım Teknikleri

Kurmaca, anlatma-gösterme tekniği etrafında şekillense de iç çözümleme tekniğinin ağırlıklı olarak kullanıldığı görülür. Aspasiya'nın Şehzade Selim'i görmesiyle yazar tarafından duyguları şu şekilde ifade edilir:

“Hayatında ilk defa bir saraya giriyor ve ilk defa bir şehzadenin huzuruna çıkıyordu. Şehzadelerin hayatlarını ancak masalarda dinlemişti. Yavru bir güvercinin kanadı gibi çarpan kalbinin atışlarını elbisesinin üstünden bile fark etmek mümkündü. Aspasiya, âdeta baygınlık geçiriyordu.” (s.19)

Rum sarraf Leonidas'ın Şehzade Selim tarafından affedilmesinden sonra içine düştüğü ikilem iç çözümleme aracılığıyla anlatılır:

“Birkaç gün sonra endişeleri büsbütün artmıştı. Kendisine bir tuzak hazırlandığını zannediyordu. En ufak bir suçu ölümle cezalandıran Yavuz gibi bir şehzade, onu zindandan babasının hayrına bırakmamıştı ya. Belki İstanbul'dan gelecek başka kimselerin kendisiyle temas edeceğini bildiğinden, onları kolayca ele geçirmek üzere böyle bir plan tertip etmiş olabilirdi.” (s.61)

Sinan Paşa'nın II. Bayezid hakkındaki düşünceleri (s.173), Yakup Bey'in Yorgiya ile evliliğine dair hesapları (s.188) da bu teknik aracılığıyla anlatılır.

Bazı durumlarda anlatma ve iç çözümleme tekniğinin iç içe girdiği görülür. Alıntılanan paragrafın geneline anlatma tekniği hâkim olsa da tarafımızdan koyu olarak belirtilen bölümlerde iç çözümleme tekniği kullanılmıştır. Şehzade Ahmet'in veziriazama yazdığı bir mektup ve bunun İstanbul'a ulaştırılması şu şekilde ifade edilir:

*“Çarnaçar yeniden mektup yazdı. Fakat Veziriazam Paşa'ya olan mektuptaki ifade bir kat daha ağırlaştırıldı. Bunlar otuz kişilik bir muhafız kuvvetinin refakatinde bizzat Yularkastı Sinan Paşa götürdü. **Yularkastı, Veziriazam Hadım Ali Paşa'yı sevmemekle beraber ikiyüzlü politika izlemek suretiyle yaltaklanırdı. Bu yüzden Ali Paşa'dan kese kese duka altını hediye almıştı. Gerçek bir şekilde***

bağlandığı tek adam yalnız Şehzade Ahmet'ti. Ahmet bir gün hükümdar olursa kendisinin de veziriazam olacağından kuşkusu yoktu. Fakat Selim veyahut Korkut tahta geçerse başını kurtarmak için sığınacağı tek yer Hadım Ali Paşa'nın konağı olacaktı. Ali Paşa'ya yaltaklanmasının sebebi buydu.” (s.100)

Savaş sahnelerinin anlatılmasında kullanılan anlatma-gösterme tekniği (s.77) yapılan mücadelenin gerçekliğini daha da artırmaktadır. Roman kişilerinin düşüncelerinin ve karakterlerinin açıklanmasında (s.16, 95), kişilerin geleceği dair planlarının ifadesinde (s.34-39, 80), hali hazırda yapılan işlerde (s.116, 131, 220, 386) bu teknik kullanılır.

Kurmacada özet tekniğine çok fazla yer verilir. Yolculukların (s.11, 104), kişilerin geçmişlerinin veya başlarından geçen olayların (s.15, 34-39, 42, 176, 188, 269), ikili görüşmelerin üçüncü bir kişiye aktarılmasında (s.74, 81,128, 214) bu teknik kullanılır.

Kurmacada kullanılan diğer bir teknik geriye dönüştür. Bu teknik kurmacanın genelinde “*yapıcı geriye dönüş*” olarak karşımıza çıkar. Şahin Bey'in tutuklanıp hapishaneye atılmasıyla birlikte yıllar önce Rumeli'de bir akında hayatını kurtardığı genci Trabzon'da buldukları evi basan kişilerden birine benzetmesi sonucu o dönemlere dönmesi akıncılığın, mertliğin geriye dönüş tekniği ile olumlandığını göstermektedir. (s.23-25). II. Bayezid'in şehzadeligi sırasında Gedik Ahmet Paşa ile yaşadığı olumsuz diyalog padişah olduktan sonra kendisi tarafından hatırlanır ve yazar-anlatıcı geçmişini geriye dönüş tekniği ile okuyucunun da yaşamasını sağlar. (s.40)

Geriye dönüş tekniği olumsuz olan durumların ifadesinde de kullanılır. Yıllar önce Galata'dan bir gece yarısı geçmekte olan Yorgiya'nın önünü keserek ona sarkan Rumların yaptığı davranışlar ve Yakup'un Yorgiya'yı kurtarması bu teknik aracılığıyla anlatılır. (s.86) Rumlar bu durumda olumsuzlanan bir konumdadır.

Merkezî kişinin olumlanmasında Fatih Han gibi hanedanın önde gelen isimleriyle geriye dönüş tekniği aracılığıyla eş değer görüldüğüne şahit olunur.

Tasvir tekniği kurmacada yaygın olmamakla birlikte kişilerin fiziki durumlarını ifade de kullanılmıştır. Aspasiya,

“Teni mat renkli, uzun boylu, çok ince belli bir kızdı. Büyük ve simsiyah gözleri benim diyen erkekleri bile büyüleyebilirdi.” (s.15) biçiminde tasvir edilir.

Mekânsal tasvirler yok denecek konumdadır. Amasya şehrinin tasviri bir bilim merkezî olması doğrultusunda yapılır. (s.95)

Tekrar tekniğinin kelime grubu ve cümle düzeyinde kullanıldığı görülür. Bir hitap ifadesi olarak; *“Baka kardeşlerim”* (s.106), *“Baka (...) Paşa(lar)”* (s.163, 365, 394, 410), *“Baka Sinan”* (s.200, 345), *“Baka oğlum Selim Han”* (s.183), *“Baka yeniçeri kullarım”* (s.201), *“Baka arkadaşlar”* (s.217), *“Baka kardeş”* (s.337), *“Baka vezirlerim”* (s.381) örneklerinden anlaşılacağı üzere söyleyen kişinin emir cümlesi kurarak otoriter bir konumda düşüncelerini ifade ettiği görülür.

Devlete olan sadakatin bir belirtisi olarak *“Devlete can borcumuz var.”* (s.315, 406, 409) cümlesinin ve bu anlamdaki cümlelerin (s.341, 391, 411) roman kişileri tarafından oldukça fazla tekrarlanan bir konumda olduğu görülür. Yazar bu teknikle kişilerin hayat idamelerinin devlet aracılığıyla sağlandığını göstererek onların devlete sorgusuz sualsiz bağlanabilmelerini imlemektedir. Tarihî romanların genelinde olduğu gibi bu eserde de diyalog tekniği fazlaca kullanılmıştır. Yavuz Han çok sevdiği hocaları ve mutemet adamlarıyla (s.45-46, 53-55) ve Aspasiya ile yaptığı diyaloglar (s.31-32) kurmacada önemli yere sahiptir.

3.4.2.3. Dil ve Üslup

Romanda kullanılan dil rahatlıkla anlaşılabilir düzeydedir. Arapça veya Farsça kökenli kelimeler dipnotlar aracılığıyla açıklanır. Dilin sadeliği üslubu da sadeleştirir. Daha önce incelenen eserlere göre *Yavuz Sultan Selim Ağlıyor* adlı eserde atasözlerinin ve bilhassa deyimlerin çok fazla kullanıldığı görülür. Bu anlayış herkesçe bilinen kalıp cümleleri kullanarak olayın ifadesinin daha anlaşılır olmasını sağlar. Kullanılan atasözü ve deyimler sayfa numaralarıyla aşağıda gösterilmiştir. Böylelikle bu kalıp ifadelerin eserin geneline yazar tarafından ne şekilde serpiştiği daha rahat anlaşılabilir. Bunlardan bazıları değiştirilerek kullanılır:

“*Kurunun yanında yaş da yanar.*” (154), “*Su uyur düşman uyumaz.*” (217), “*rüzgar atmak*” (10), “*ateş düşmek*” (29), “*ana baba günü*” (25, 69, 152, 294, 325), “*bir taşla iki kuş vurmak*” (27, 38, 62), “*savuşup gitmek*” (35), “*kurt düşürmek*” (50), “*ok yaydan çıkmak*” (51), “*etekleri tutuşmak*” (56), “*kaş yapayım derken göz çıkarmak*” (73), “*yelkenleri suya indirmek*” (74, 241, 297), “*körü körüne bağlı olmak*” (80), “*cehennemi boylamak*” (77), “*planları suya düşmek*” (79), “*sarpa sarmak*” (79), “*kepçeden geçirmek*” (83), “*gürültüye papuç bırakmamak*” (86), “*ekmeğine yağ sürmek*” (96, 165, 303), “*kafaları dumanlamak*” (98, 441, 458), “*iki cami arasında kalmış binamaz*” (101), “*Nuh deyip peygamber dememek*” (106, 213), “*baklayı ağzından çıkarmak*” (121, 356, 401), “*yiureğine su serpmek*” (128), “*su sızmamak*” (162, 377), “*iğne atılsa yere düşmemek*” (181), “*aşta tuzu bulunmak*” (194), “*mızrak çuvala sığmamak*” (237), “*tozu dumana katmak*” (246), “*saçı sakalı değirmende ağartmak*” (259), “*kıs kıs gülmek*” (261), “*ağzını bıçak açmamak*” (263, 306), “*küçük dilini yutmak*” (267), “*etekleri zil çalmak*” (284), “*ağzı kulaklarına varmak*” (270, 297, 346), “*kafa tütsülemek*” (296, 329), “*kan başına çıkmak*” (300), “*kan ağlamak*” (315), “*çileden çıkmak*” (316), “*göz gözü görmemek*” (326), “*paçaları sıvamak*”, “*azıtmak*” (334), (357), “*postu sermek*” (346), “*altını üstüne getirmek*” (357), “*acı patlıcanı kırağı çalmak*” (368), “*kulağı delik olmak*” (371), “*can kulağıyla dinlemek*” (198, 397), “*tası tarağı toplamak*” (415), “*diş bilemek*” (421), “*yakayı kurtarmak*” (435), “*çenesini bıçak açmamak*” (438), “*cana yakın olmak*” (459), “*can ciğer olmak*” (454), “*şeytana papucunu ters giydirmek*” (456), “*katıla katıla gülmek*” (457).

Kurmacada bazı argo kelime gruplarına ve kalıplaşan ifadelere de yer verilmiştir:

“yaltaklanmak” (146), “canınız cehenneme” (209), “şapır şupur öpmek” (309), “haşlamak” (312, 440), “ballandıra ballandıra anlatmak” (348), “çalyaka (yaka paça)” (390), “şarap yuvarlamak” (453).

Eserde kelime düzeyinde yapılan dil yanlışlarından bazıları şu şekildedir. Emeği yerine “emeyi” (90), bulandırmasından yerine “bulmasından” (205), beka yerine “baka” (234), başarı yerine “basan” (322) kelimeleri kullanılır.

3.4.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.4.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem

Romanda, Yavuz Han’ın şehzadelik, padişahlık dönemi konu edilir. Bu minvalde taht mücadelesi, kardeş galesi, seferleri ve uzak ülküleri anlatılır. Bu dönem kronolojik zaman düzleminde ele alınır.

3.4.3.2. Temalar

3.4.3.2.1. Ülkü

Eserin merkezî kişisi olan Yavuz Han, küçüklüğünden beri kendisini yüce ülkülerle donatan ve bu ülkelere ulaşmak için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan bir kişi olarak ele alınmıştır. Her ne kadar onun bu özelliğini ortaya çıkaran sebepler açıklanmasa da dedesi Fatih Han’ın veya çevresindeki devlet adamlarının gözündeki o bir cihangir adaydır. “Ülkü” teması kurmacada sadece merkezî kişiye ait gösterilerek diğer kişiler merkezî kişi tarafından bu tema doğrultusunda yönlendirilmiştir. Kurmacada Yavuz Han üzerinden işlenen tema; “*En büyük emeli bütün İslam memleketlerini Osmanlı idaresi altına toplamaktı[r].*” (s.215) cümlesinde olduğu gibi sadece doğuyu değil,

“(…) Bizi zaferler bekliyor, ben muzaffer ordularımın başında Budin’e girmek isterim. Çaldıran’da, Mercidabık’ta ve Ridaniye’de şerefle dolaştırdığımız

kılıcımızı, Roma'da ve Cermanya'da da gezdirmek isterim. Bütün İran, memaliğimiz içine dâhil olmalıdır.” (s.460)

cümlesinde görüleceği üzere özelde Avrupa olmak üzere batı ülkelerini de kapsamaktadır. Bu haliyle yine Yavuz Han'ın ağzından çıkan,

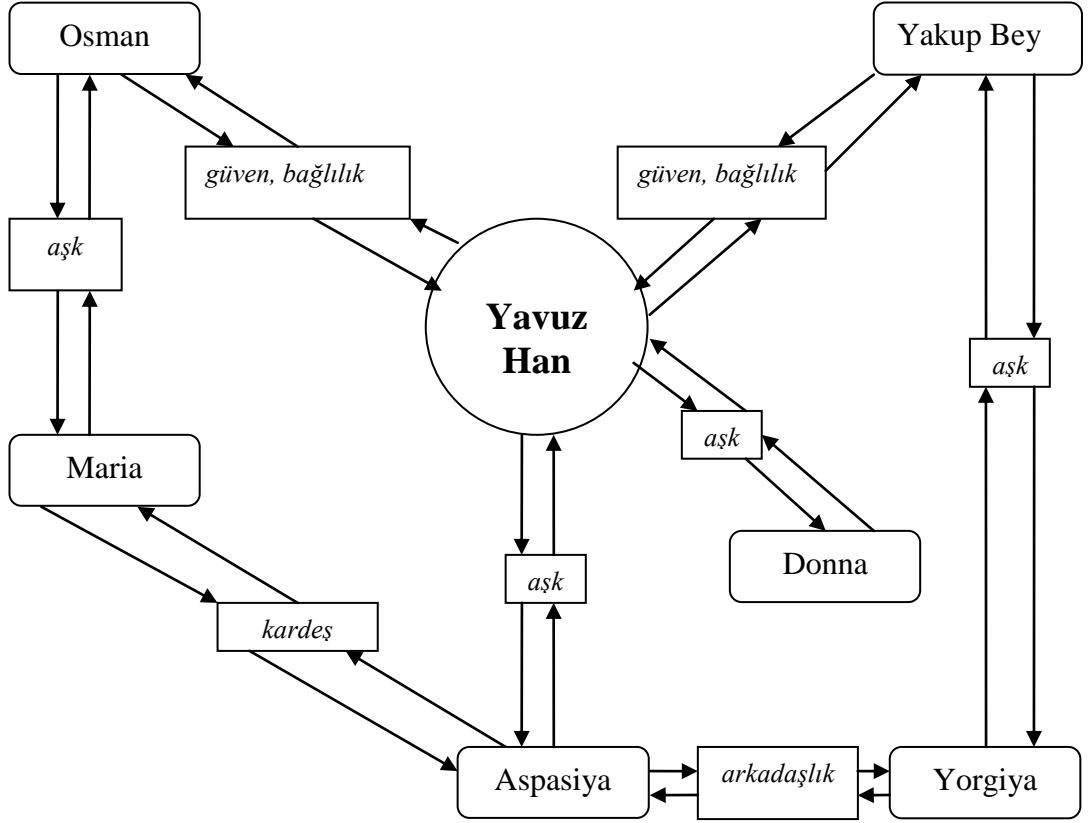
“Şimdi daha iyi anlıyorum ki dünya benim gibi bir padişaha yetecek kadar büyük değilmiş.” (s.461)

ifadesi dünya fatihliğini arzulayan ülkü sahibi bir merkezî kişinin inşa edildiğini göstermektedir. Bu durumun bizzat Yavuz Han'ın ağzından, *“Biz, bir cihangiri cedit olmaya murad ederiz.” (s.233)* biçiminde söylenir.

3.4.3.2.2. Aşk

Kurmacada önemli bir yer tutan “aşk” teması sadece merkezî kişide değil onun güvenilir adamları Yakup ve Osman'da da görülür. Merkezî kişi etrafında şekillenen kurmacada bu kişinin iki kadınla aşk yaşaması diğer kişilere nazaran sayısal bir üstünlük içerisinde olduğunu gösterir. Yavuz Han'ın Aspasiya'ya olan aşkı samimiyeti, saf aşkı; Donna'ya olan aşkı ise ihtirası, şehveti temsil eder. Yorgiya'nın Yakup Bey'e olan aşkı evlenmelerini sağlamış ve yıllar sonra bir çocuk sahibi olmuşlardır. Osman'ın Aspasiya'nın kardeşi Maria ile evlenmesi kurmacadaki diğer aşk boyutudur. Kurmacadaki aşk ilişkisi özelde olmak üzere erkek veya kız kişilerin merkezî kişi ile irtibatları şu şekilde gösterilebilir:

Şekil 3.1.

3.4.3.2.3. Savaş

Tarihe sadece savaş penceresinden bakan kurgu mantığının inşa ettiği romanlarda “savaş” vazgeçilmez bir temadır. İncelenen eserde de Yavuz Han’ın II. Bayezid (s.139-140), Şehzade Ahmet (s.262), Şah İsmail (s.317), Kansu Gavri (s.392-397) ve Tomanbay (s.404-412) ile yaptığı savaşlar anlatılmıştır. Eserde yazarın özellikle Çaldıran, Mercidabık ve Ridaniye savaşları öncesi bir tarihçi hassasiyeti ile orduların durumunu “başkumandan, sağ kanat, merkez, sol kanat” biçiminde başlıklar halinde sayısal veriler vererek ifade ettiği görülür.

Bu savaşların dışında Bıyıklı Mehmet Ağa komutasında Bayburt kalesinin fethi (s.337-340), Sinan Paşa ile Dulkadiroğulları (s.345-346) ve Memlük komutanı Gazali (s.399-400) arasında gerçekleşen savaşlara da kurmacada yer verilmiştir.

Eserde sadece merkezî kişinin inisiyatifinde gerçekleşen savaflara yer verilmez. II. Bayezid ile kardeşi Cem Sultan arasında olan savaş geriye dönüş ve özet tekniği ile anlatılır. (s.34-35)

İncelenen eseri diğerlerinden ayıran önemli noktalardan biri babası ve kardeşleri arasındaki mücadelenin dışındaki savafları Yavuz Han'ın değil düşmanlarının başlatmasıdır. Şah İsmail'in Osmanlı üzerine yapacağı sefer için hazırlık yaptıktan sonra (s.274) Osmanlı topraklarına saldırmasının neticesinde (s.289) Yavuz Han fiiliyata geçerek savaş ilan eder. Aynı şekilde Kansu Gavri'nin ordusuyla birlikte Kahire'den ayrılıp Osmanlı sınırına doğru hareket etmesi (s.380, 388) Yavuz Han tarafından egemenliğin ihlali olarak görülür ve savaş başlatılır. Yazar-anlatıcının yanlı tutumu gereği Yavuz Han kendini müdafaa eden bir padişah konumundadır.

3.4.3.2.4. Akıncılık

Kurmacada kahramanlık, iyi ata binmek ve silah kullanmak övülen bir olgudur. (s.77, 83) Bu beyanda ömrünü gaza meydanlarında savaşla geçiren akıncıların özellikleri kurmacada işlevsel olarak ele alınır. Yakup Bey ve Şahin Bey'in Yavuz Han'ın en güvenilir adamları olmalarının temelinde onların akıncı kökenli olmalarının da etkisi vardır. Akıncılardan “*serhat kuşu*” (s.151), “*serhat kulları*” (s.135, 140, 141, 184, 191, 226, 227, 229, 250) olarak bahsedilmesi onların Osmanlı fetih politikası çerçevesinde batı istikametinde görev aldıklarını da gösterir.

Akıncıların; sözünde duran (s.49, 191), serdengeçti (s.87), mücadeleden pes etmeyen (s.135, 152), serhat boylarında gaza için hazır bekleyen (s.165), vefakâr

(s.226, 229), mert (s.250) ve naif yürekli (s.329) olmaları olumlanan özellikleri arasındadır. Bilhassa serdengeçtilik vasıfları, Yavuz Han gibi kendisi uğruna ölüme gidebilecek insanları çevresinde bulduran bir kişi için biçilmiş kaftandır. Akıncıların kurmacada olumsuzlanan tek özelliği genelinin Kızılbaz kökenli olmasıdır. Bu durum Çaldıran savaşı öncesi toplanan divanda savaşın ne zaman başlayacağına dair yapılan mütalaalarda Piri Mehmet Çelebi tarafından;

“Akıncıların mühim bir kısmının gizlice düşmanın mezhebine salık oldukları muhakkaktır. Eğer kendilerine düşünme vakti bırakılırsa Şah’ın tarafına geçmeleri ve hiç olmazsa isteksiz ve gevşek davranmaları mümkündür.” (s.317)

biçimindeki düşüncesine Yavuz Han tarafından da hak verilir.

3.4.3.2.5. Casusluk

Kurmacada, şehzadelerin birbirleri hakkında veya İstanbul’daki gelişmeler hakkında casuslar aracılığıyla elde ettikleri bilgiler ve Yavuz Han’ın düzenlediği seferler öncesinde diğer devletler hakkında yürüttüğü faaliyetler bu tema çerçevesinde değerlendirilebilir. Şehzade Ahmet, kardeşi hakkında,

“Selim her tarafa adamlar salmıştır. Belki şu anda bile Karataş’ta kim bilir ne kadar adamı var.” (s.145) şeklinde mütalaada bulunur.

Osman’ın Amasya’dan Veziriazam Ali Paşa’ya mektup götürecek ekipte bulunması ve sonrasında bunları gizlice alarak (s.99) Yavuz Han’a götürmesi Şehzade Ahmet’e ait önemli bilgilerin kardeşi tarafından öğrenilmesine neden olur. Veziriazam Ali Paşa’nın mutemet adamı iken Yavuz Han’ın kendisine yanlış tanıtıldığını ileri sürerek taraf değiştiren Şahin Bey de paşaya yanlış bilgiler vermekle birlikte (s.72) ondan aldığı bilgileri de Yavuz Han’a aktarmıştır.

Yakup ve arkadaşlarının İran sarayına kadar girerek Şah’ın planları ve ordusu hakkında önemli bilgiler elde etmeleri (s.270-275), Halep’e farklı kılıklarda

girerek Mısır ordusu hakkındaki bilgilere ulaşmaları (s.387) ve Tomanbay'ın yenilgiye uğradığı Ridaniye savaşı sonrasında Osmanlı ordugâhına yapacağı baskının casuslar aracılığıyla öğrenilmesi (s.409) Yavuz Han'ın bu bilgiler doğrultusunda plan yapmasını sağlamıştır.

Kurmacada sadece Yavuz Han lehine casusluk yapanlar değil diğer devletler lehinde çalışan casuslar da bulunur. Bunlar arasında; Çaldıran öncesi Osmanlı ordusu içerisine giren Kılıç adındaki casusla (s.298), Rodos şövalyeleri lehine Haliç tersanelerinde üretilen gemiler hakkında bilgi toplayan üç Rum genci de bulunmaktadır. (s.454)

3.4.3.2.6. Yüceltilen Devlet

Bütün İslam ülkelerini tek bayrak altında topladıktan sonra batılı devletlerin de Osmanlı Devleti'nin hükmüne biat etmeleri gerekliliği iddiasını taşıyan Yavuz Han, yönettiği devletin kutsiyetine inanmış bir kişidir. Yazar, merkezî kişinin algısı aracılığıyla Osmanlı devletini yücelterek onu saygın bir konuma getirir. Bu durum ifade edildiği üzere merkezî kişi, ona yakın devlet ve güvenilir adamları tarafından zikredilir.

Yavuz Han'ın Yakup Bey'e vezirlik teklif ettiği halde onun bu duruma olumsuz yaklaşması üzerine, “*Nice Frengistan kralları vezirimizin önünde eğilmiştir.*” (s.185) diyerek devleti kendi ağzıyla yücelttiği görülür. Yazarın tekrar tekniği çerçevesinde yer verdiği,

“*Devlete can borcumuz var.*” (s.315, 406), “*Devlete hepimizin can borcu olduğunu zinhar aklından çıkarma.*” (s.341), “*(...) hepimizin devlete can borcu var.*” (s.391, 409), “*Devlete can borcu olan yok mu?*” (s.411)

ifadeleri devletin hangi koşulda olursa olsun yaşatılması gerekliliğini göstermektedir. Kişinin hayatında yapabileceği en büyük fedakârlıklardan biri olan “can” mefhumu devletin bekası çerçevesinde verilmeye hazırdır.

Bu minvalde kurmacada Osmanlı ordusunun da devlet gibi yüceltiildiği görülür. İhtiyar Filipos ile Aspasiya arasında geçen diyalogda Filipos’un “*Bu ordu bütün devletleri mağlup eder.*” (s.137) cümlesi bir gayri Müslim’in gözüyle ordunun güçlü halinin ifade edilmesidir.

3.4.3.2.7. Yüceltilen Türklük

Kurmacanın genelinde Türk milleti, Türk devleti ve Türk ordusu yüceltilen bir konumda ifade edilir. Bu durum sadece Türk kökenli roman kişilerinin kendilerine has beğeni ifadelerinden olmayıp gayri Müslimler tarafından da dile getirilen bir mahiyettedir. Yakup Bey ile Aspasiya’yı görmek için tebdil kıyafet Yorgiya’nın evine giden Yavuz Han (süvari Hasan) burada ihtiyar Filipos’la samimi bir irtibat kurmuştur. Konuşmada Hasan (Yavuz Han), padişahın II. Bayezid’e benzememesinden dolayı onu kötüler. Filipos;

“Benzemediği çok iyi oğul. Ben Türkleri sizden fazla severim. Hep onlarla kaynaştım. Devleti Âliyye’nin daha da yükselmesi için Selim hazretlerine ihtiyaç vardı. İyi yaptı, İstanbul’a gelerek tahta oturdu. Sultan Bayezid de iyi adamdı ama sarayı hacı ve hocalarla doldurmuştu(...) Ah bu Türkler, dedi bir söze canlarını bile verirler. Soylu insanlar⁴⁵⁰ vesselam.” (s.194)

Türklük üzerinden padişahın olumlandığı gibi II. Bayezid’in de yerilen bir konumda olduğu görülür. Gayri Müslim vatandaşın Müslüman birisi gibi devletin yüceliğini ve geleceğini düşünmesi yazar-anlatıcının azınlık kavramını kurgudan dışlayarak farklı etnik grupları Türklük kavramında birleştirmesiyle sonuçlanır.

⁴⁵⁰ Kitapta bu kelime “ihşanlar” biçiminde kullanılmıştır. (s.194) Dil yanlışının olduğu düşüncesiyle doğru yazım tercih edilmiştir.

Büyük deprem sonrası İstanbul'un imarı için; *“Hangi ulustan olursa olsun, evlerini yeniden inşa edebilmeleri için alet ve malzeme bedava olarak dağıtıldı.”* (s.90) cümlesi devletin ayırım yapmadan bütün vatandaşlarını bir ulus olarak gördüğünü ifade etmektedir.

Şah İsmail her ne kadar kurmacada karşıt güç olsa da onun güvenilir adamlarıyla birlikte Türklüğünün övülmesi bu temanın birleştirici yönünü imler. *“İran hükümdarı gibi halis bir Türk aşiretine mensup olan Seyyid Murtaza (...)*” (s.268) cümlesi Anadolu'da Şiiliğin yayılması için çalışan bir Şah yanlısının bir anda Türklüğünden dolayı övülmesine sebep olur.

Türk ordusunun baş kumandanı olan Yavuz Han'ın kendisine olan güveninin bir yansımasının komuta ettiği orduya sirayet ettiği görülür:

“(...) Yavuz, bu mağrur hükümdar, yeryüzünde kendisinden büyük kumandan ve Türk ordusundan büyük ordu tanıımıyordu.” (s.288-299)

Şah İsmail'e yazdığı mektuplarda Türk ordusunun gücünü ifade etmekten çekinmediği gibi (s.302) devlet adamlarının ordunun savaş öncesi dinlenmeden savaşa sokulmaması yönündeki itirazları karşısında ne kadar yorgunluk olursa olsun, kahraman askerlerin savaş sancağının altında toplanarak üzerine düşen vazifeyi yapacaklarına itimadı tamdır. (s.311)

Kurmacada kullanılan;

“Türk ordugâhi” (s.309), *“Türk hükümdarı”* (s.309), *“Türk sefarete heyeti”* (s.388), *“Türk imparatorluğu”* (s.396), *“Türk süvarileri”* (s.319), *“Türk ordusu”* (s.321, 345, 379, 388, 389, 396), *“Türk sınırı”* (s.380, 389)

ibareleri Osmanlılık kavramına bir itiraz teşkil etmese de güçlü bir Türklük şuurunun kurmaca aracılığıyla aktarılmaya çalışıldığını göstermektedir. Osmanlılık kavramına dair bazı ifadelerin karşıt güçlerden geldiği görülür. Mısır sultanı Tomanbay,

“Topları sayesinde Mercidabık'ta muzaffer olan Osmanoğulları padişahı Tih Sahrası'nda perişan olacaktır(...)” (s.398)

diyerek düşmanını Türk olarak nitelendirmez. Yazar-anlatıcı halifelğin Osmanoğullarına geçtiğini belirtirken hanedanın önemini vurgular. (s.414)

3.4.3.2.8. Merasim

Kurmacada şehzadelerin sancaklarına uğurlama merasimleri, tahta çıkış merasimi ve galibiyetle sonuçlanan savaşlardan sonra mağlup devlete ait şehirlere giriş merasimleri (s.332, 395) ayrıntıya girilerek anlatılır. Düzenlenen merasimler aracılığıyla devlet kademelerinin hiyerarşik yapısı üzerine yorum yapmak mümkün olsa da halkın bu merasimlerde iştirakinin az olması sosyal hayata dair değerlendirmeyi zorlaştırmaktadır. Bu durum Şehzade Selim'in tahta oturmak üzere İstanbul'a girişinde farklılaşır. Şehzade Korkut'un, devlet adamlarının, bilim adamlarının, yeniçerilerin ve halkın yeni padişahı karşılamak için hazırlandığı sırada Şehzade Selim'in görülmesi üzerine halk büyük bir sevinçle “Maşallah” diye alkış tutar. (s.179)

Şehzade Selim'i Trabzon sancağına uğurlama merasiminde şehzade, güzel giysileri eşliğinde veziriazam, yüksek rütbeli devlet adamları, divanı hümayun çavuşları ve hocaları tarafından geniş bir katılımıla uğurlanır. Şehzadenin maiyetinde yeniçeriler, sipahiler, silahtar, sekban, solaklar, peykler, has hademeler, kiler hizmetkârları vardır. Merasim süresince şehzadenin hocası Muhyiddin Efendi, Veziriazam Davut Paşa, Vezirler, Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri, şehzadeye öğüt verirler. Eminönü İskeleyi'nde Kaptanıderya Sinan Paşa tarafından karşılanan şehzade, kaptan paşa kadırgasına bindirilir. Bu sırada atılan toplar merasimin eğlence boyutunu oluşturur. Gemilere binen şehzade ve

maiyeti Üsküdar'a götürülür. Burada şehzadenin eli öpülerek ona devlet erkânı tarafından hediyeler sunulur. Yavuz Han örneğinde olduğu gibi şehzadelere yapılan merasimler bir nevi tahta çıkış törenini andırır. Tahtın bir kişiye nasip olacağı herkes tarafından bilinen bir hakikat olsa da bütün padişah adayları için tahta çıkamaları da tahta çıkış törenini hatırlatan bir merasim gerçekleştirilir.

II. Bayezid'i tahttan indirildikten sonra Dimetoka'ya uğurlama merasiminde sevincin yerine hüznün vardır: Tahttan indirileli yirmi beş gün olan II. Bayezid, İstanbul'dan ayrılmak zorunda kalır. (s.199)

Kurmacada düzenlenen düğünler aracılığıyla sosyal hayata dair bazı tespitler yapılabilir. Yakup Bey'in düğünü için Kadırga Meydanı'na kurulan çadırlar, sabahın erken saatlerinde başlayan eğlenceler, birçok devlet görevlisinin bu düğüne iştiraki, düzenlenen cirit müsabakaları, sunulan hediyeler ve padişahın bu düğüne gelişi (s.201-203) saray dışında bayram havasında düğünün gerçekleştiğini gösterir. Saray kadınlarının gelini eğlendirmek için yaptıkları oyunlar eğlencenin sadece erkeklere ait olmadığı beyanındadır.

3.4.3.2.9. Sohbet Meclisleri

Kurmacada; eğlenceye düşkün, muhabbet ehli karaktere sahip, sazlı sözlü ortamlarda şarap müdavimi bir tip olarak karşımıza çıkan Çal Hasan'ın öncülüğünde tertip edilen sohbet meclisleri önemli bir yer tutar. Şarap bu meclislerin vazgeçilmez içeceği. Yavuz'un mutemet adamlarının her daim hazır bulunduğu bu meclislere bazen veziriazam, vezirler, yüksek rütbeli devlet görevlileri, şairler (s.185-186) katılırlar. Bunun gibi geniş katılımın olduğu meclislerin yanında Yavuz Han'ın da iştirak ettiği birkaç kişilik sohbetler de olur.

Yavuz Han, bazen böyle meclislere kimliğini gizleyerek katılır. İçilen şaraplar ortamın samimiyetini ifade eder. (s.192-195)

Bursa’da olan bir ziyafet şu şekilde anlatılır:

“(…) Bursa sarayında büyük bir ziyafet verildi. Vezirler, beylerbeyi, devlet erkânı, ilim ve fen adamları, Yakup ve arkadaşları da davet olundu. İstanbul’dan henüz gelmiş olan muazzam saz heyeti de yerlerini almıştı. Şaraplar testilerle gelip gidiyor, dolup boşalıyordu. Saz, en ağır parçaları muvaffakiyetle çalıyordu. Çal Hasan hayatında ilk defa bir padişah sofrasında bulunuyordu.” (s.229)

Bu tür sohbet meclislerinin hepsinde Yavuz Han içki içen birisi olarak tasvir edilmez: *“Sultan Selim bu akşam içmiyordu.”* (s.230) biçimindeki ifadeler onun isteğine göre içki içtiğini gösterir. Sohbet meclisleri her ne kadar eğlence üzerine kurulu olsa da burada kahramanlıktan, eski savaşlardan ve geleceğe dair düşüncelerden de bahsedildiği görülür:

“Yavuz, Yakup ve arkadaşlarını akşam yemeğine alıkoymuş fakat Ferhat Bey’i çağırmamıştı. Yalnız Bosna valisi Sinan Paşa vardı. Yemek uzun sürmedi. Zavallı Çal Hasan, önündeki şarap kâsesini ancak iki veyahut üç defa doldurabilmişti. Başkalarının içkiye bu kadar fazla iltifat etmemesini görünce o da çaresiz kalmıştı⁴⁵¹. Bu akşam bütün konuşmalar serhat boylarına dairdi. Şahin Bey, Orta Avrupa’da iştirak ettiği akınlardan bahsediyor, yüz atlı ile Avrupa’nın büyük şehirlerine yapılan hücumları anlatıyordu. Selim, Şahin’in anlattığı öyküleri merak ve takdirle dinliyordu.

- İnşallah gaza meydanları gene silah zaferimizle şenlenecektir. Hele Anadolu ahvalini bir düzene koyalım. Ordularım serhat boylarında zaferden zafere koşacaktır. Ben cenk için doğmuş adamım.” (s.252)

Çaldıran savaşı sonrası Çal Hasan’ın İran ordusundan ganimet olarak aldığı şarapları arkadaşları zaferi kutlamak adına içerken çadıra giren Yavuz Han da kısa süreliğine eğlenceye katılıp mutemet adamlarının savaşta gösterdikleri fedakârlıkları takdir ederek oradan ayrılır. (s.330)

Bu sohbet meclisleri sadece sarayda veya çadırlarda gerçekleşmez. Yavuz Han güvenilir adamlarına has ayrıcalıkla onların konaklarına da misafir olur:

⁴⁵¹ Kitapta bu kelime “bırakmıştı” biçiminde kullanılmıştır. (s.252) Dil yanlışının olduğu düşüncesiyle doğru yazım tercih edilmiştir.

“Sofralar kuruldu. Yavuz, oturmalarına izin verdi. Padişah’ın bu iltifatı karşısında hepsi sevinç içindeydiler. Yavuz’un şarap kâsesini doldurmak için hepsi birden yerinden fırlıyordu. Testiler boşaldıkça neşeler artıyordu. Çal Hasan, sazını almış, padişahın sevdiği memleket havalarını çalıyor, söylüyordu.” (s.358)

Roman kişileri “Andros Şarabı”na ayrı bir iltifat gösterir. Özellikle Çal Hasan, bu şarabın müdavimi bir kişidir. (s.349, 416)

3.4.3.2.10. İsyân

Bu temada öncelikle yeniçerilerin olumsuzlandığını söylemek mümkündür. Şehzade Selim’in tahta çıkışında İstanbul’da çıkardıkları büyük isyanla (s.159-161) etken rol oynayan yeniçeriler, savaşa giderken yaşadıkları olumsuzluklar neticesinde çıkardıkları isyanlarla da (s.305-307, 334) kurmacada kendilerine yer bulurlar. Paraya olan aşırı tutkuları Yavuz Han’dan geç aldıkları cülus bahşışinde bile isyana teşebbüs etmelerine neden olur. (s.199-201) Kurmacada yeniçeriler, otoriteye sık sık isyan etmeleri ve aşırı para tutkularından dolayı olumsuzlanırlar. Yazar-anlatıcı bu olumsuzlamalara binaen yine bir yeniçeri olan Bölükbaşı Cafer’in ağzından onları olumlar:

“Yeniçeriler padişahımızı severler. Bunu cülus sıralarında fiilen ispat ettiler. Duka altınından başka bir şey düşünmeyen üç beş ümera da temizlenirse korkacak bir şey yok. Ocağı kötölemek doğru değil. Cennetmekân Fatih Sultan Mehmet Han hazretleri İstanbul’a yeniçeri kullarının başında girmişti. (s.260)

3.4.3.2.11. Şiilik

Eserde Şiilik olumsuzlanan bir konumdadır. “Şah İsmail’e taraftar Şii çeteleri[nin] kasabaları yak[ması] (...)” (s.130-131) ve yine Şii kökenli Şahkulu isyanının büyüyerek Bursa’ya kadar ilerlediği söylentileri (s.143) kurmacada

devletin geleceğini tehlikeye sokan ve halkın birliğini, huzurunu bozan bir olgu olarak Şiiliğin ifadesine neden olur.

Çaldıran savaşı sonucu ele geçirilen Şah İsmail'in eşi Taçlı Hatun'un,

“İranlıların nikâhının ehli sünnetçe sahih ve makbul olmayan bir usule dayandığı göz önünde tutularak Türk beylerinden birine verilmesi[nin] kararlaştırıl[ması].” (s.336) ulemanın Şiiliğin aleyhindeki tutumunu gösterir.

1519 yılında Anadolu'da başlayan Şii kökenli Celâli isyanının halkın huzurunu tehdit etmesi Şiiliğin kurmacada olumsuz olarak ele alındığı başka bir olaydır. (s.441-442)

3.4.3.2.12. Din Görevlileri

Kurmacada Şiilik üzerinden dinî algıda oluşturulan olumsuzluk “hacı ve hocalar” aracılığıyla özele indirilir.

Şehzade Korkut'un taht uğraşında din görevlilerinden destek sağlamaya çalışması yazar-anlatıcı tarafından, *“(…) Hacı ve hocaların taht meselesinde önemli rolü olamazdı.”* (s.133) biçiminde değerlendirilerek onların siyasi hayata müdahil olamayacaklarını imler. Aynı şekilde II. Bayezid'in verdiği kararların temelinde din görevlilerinin olduğunun belirtilerek bu durumun eleştiriye tabi tutulduğu görülür. (s.135, 194)

Yavuz Han tarafından Şah İsmail'in, *“şeyhoğlu”* (s.303, 322, 323), Kansu Gavri'nin ise *“dinsiz”* olarak nitelendirilmesi (s.399) kurmacadaki karşıt güçlerin dinî vasıfları üzerinden eleştirildiğini göstermektedir. Yazar-anlatıcı böylelikle okuyucu nezdinde olumsuz olgu ile din olgusunu yan yana getirerek ifade edilen olumsuzluğu dine mal eder.

Kurmacadaki eleştiri sadece Müslüman din görevlilerine dair değildir. Papazların ve rahiplerin de eleştiriye tabi tutuldukları görülür. Papazların tutuculuğuna dair Hasan (Yavuz Han) ile Filipos arasında geçen konuşmada Filipos,

“Rahmetli babamın çok sevdiği Hasan adında bir zat vardı. Hemen bütün günleri beraber geçer, iki kardeş gibi birbirlerinden hiç ayrılmazlardı. Bu yüzden mahallenin papazı babamla selamı sabahı kesmişti. Hoş, babamın da papazla bir alışverişi yoktu.” (s.191)

diyerek papazın bir Türk’le olan yakınlığını kaldıramadığını ifade eder. Sohbetin devamında ise *“Ben ne hacıdan ne de hocadan hoşlanırım. Papazları da hiç sevmem.”* (s.194) söylemi Hıristiyan kökenli bir roman kişinin ağzından her iki dine mensup görevlilerin sevilmediğini göstermektedir. Bu beyanda papazların olumsuzlandığını şu ifade de açıkça görmek mümkündür:

“Kumkapı kilisesinde eskiden bir papaz vardı. Şaraptan en kıdemli meyhaneciden çok anlardı. Kiliseye ayık gittiğini bilen yoktu.” (s.457)

3.4.3.2.13. Cinsellik

Kurmacada merkezî kişi Yavuz Han ve bilhassa onun yakın adamı Yakup Bey etrafında tutkulu bir cinselliğin yaşandığı görülür. Yavuz Han’ın Aspasiya ve Donna, Yakup Bey’in karısı Yorgiya ile yaşadığı cinsellik dışında başka roman kişilerinin cinsel hayatları sadece atıflarla anlatılır. Çal Hasan için,

“Vaktiyle çok genç bir delikanlı iken Rodos’a gitmiş ve misafir edildiği evin henüz on dört yaşındaki kızıyla yapmadıkları şey kalmamıştı.” (s.295) cümlesi bu beyandadır.

Kişiler arasında yaşanan cinsellik bazen,

“Yakup, sevgili Yorgiya’sıyla bir saat kaldıktan sonra.” (s.152), *“Sultan Selim’in üç gün haremden çıkmaması ve vezirlerini saraya kabul etmemesi Edirne’de hayretle karşılandı.”* (s.285)

ifadesinde olduğu gibi üstü örtülü veya

“Donna gerçekten şehvet ve ihtiras için yaratılmış bir kadındı. Padişahın demir gibi kolları arasında adeta kendinden geçiyordu. Selim, belki aylarca görmeye imkân ve zaman bulamayacağı genç kadını kolları arasına aldı.” (s.293)

ifadesinde olduğu gibi açık şekilde ifade edilir. Yavuz Han’ın yaşadığı cinsellik bazen daha ayrıntılı biçimde anlatılabilir:

*“— Oh efendimiz, sizi ne kadar özlemiştim.
Yavuz Aspasiya ’yı kolları arasına aldı.
— Bizim de kalbimiz burada kalmıştı güzelim.
Harem dairesinin büyük odasına beraberce girdiler. Yavuz sedire ilişti.
Mumların ışığı altında bir güzellik heykeli gibi duran Aspasiya ’yı seyretti.
— Bu akşam ne kadar güzelsin Aspasiya.
— Öyle mi efendimiz?
— Oh... Aspasiya seni ne kadar seviyorum.
— Ben de efendimiz. Rüyalarım hep sizinle oldu.
Yavuz, Aspasiya ’yı kolları arasına alarak tekrar tekrar öptü. Kendisini yirmi yaş gençleşmiş buluyordu. Aspasiya o gece kadınlığının en güzel meyvelerini padişahın önüne bir defa daha serdi. Sabaha kadar belki gözlerini kırpmadılar.” (s.266-267)*

Yazar-anlatıcı, Yavuz Han’ın her insan gibi cinsel hayatının olabileceği duygusunu verirken onun babası ve kardeşleri gibi hareme olan tutkusunun olmadığını da altını çizer.

3.5. ŞEHZADE SELİM⁴⁵²

3.5.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

3.5.1.1. Romanın Kimliği

Yavuz Bahadıroğlu tarafından kaleme alınan eser 232 sayfadan oluşmaktadır. *Şehzade Selim* adlı kitap, yazarın Yavuz Sultan Selim Han hakkında yazdığı üç kitaplık serinin birinci cildini oluşturmaktadır. Eser 9 bölümden müteşekkildir.

3.5.1.2. Vaka

Şehzade Selim Trabzon sancak beyi iken başlayan kurmaca, onun babasıyla ve kardeşleriyle olan taht mücadelesini anlatır. Osmanlı Devleti'nin sınır güvenliğini sağlamak ve Anadolu'da Şii yayılcılığını engellemek üzere Şehzade Selim'in Şah İsmail üzerine yaptığı seferler kurmacada yer verilen diğer olaylar arasındadır.

3.5.1.3. Özet

Trabzon sancak beyi olan Şehzade Selim'i uzun süreden beri Şah İsmail'in fütursuzca, Osmanlı topraklarına girerek devletler arası hukuku ihlal etmesi olayı düşündürmektedir. Babası II. Bayezid'in bu olaya ilgisiz kalması Şah'ı daha da cesaretlendirmiş Osmanlı Devleti'ne bağlı Dulkadiroğulları'nın topraklarına saldırmasına dahi sebep olmuştur. Şehzade Selim, devletin geleceğini doğrudan etkileyebilecek önemi olan bu olayları güvenilir adamı Malkoçoğlu Ali Bey ile uzun uzun konuşur. Ali Bey şehzadeye, Safevi tehlikesinin önlem alınması

⁴⁵² Yavuz Bahadıroğlu, *Şehzade Selim*, Nesil Yay., 46. Baskı, İstanbul 2011

gereken bir konumda olduğunu belirtir fakat birinci önceliğin Osmanlı Devleti'ne padişah olunması gerektiğini söyler. Böylelikle devlet içte ve dışta Fatih Han dönemindeki parlak günlerine dönecek ve serhatlarda gazalar başlayabilecektir.

Şah İsmail, II. Bayezid'e bir mektup yazarak Osmanlı sınırlarına girdiğinden dolayı ondan özür diler ve affedilmesini rica eder. Şehzade Selim, Safevi sarayında bulunan mutemet adamı Hasan Can aracılığıyla bu bilgiyi aldıktan sonra çok sinirlenir. Malkoçoğlu Ali Bey ile bir araya gelerek gidişatın olumsuzluğu üzerine konuşurlar. Şehzade Selim uzun süreden beri kafasında planladığı taht uğraşına başlamaya artık karar vermiştir. II. Bayezid'in Şehzade Ahmet'i veliaht ilan etmesi Şehzade Selim'in fiiliyata geçişini hızlandırır. İstanbul'da bulunan Piri Mehmet Çelebi'ye adam göndererek yeniçerileri kendi lehinde örgütlemeye karar verir.

Şehzade Korkut'un Manisa sancağının kendisine verilmemesi üzerine Mısır'a gitmesi ve İstanbul'da yıkıcı bir depremin meydana gelmesi Şehzade Selim'i siyasi olaylar arasında düşündüren diğer konulardandır. Şehzade Ahmet'e devlet ricali tarafından verilen desteğin gün geçtikçe artması, Şah İsmail'in hudutları ihlale devam etmesi Şehzade Selim'in canını çok sıkırsa da bu dertlerden bir süreliğine şiir yazarak uzaklaşmaya çalışır. Ama şiir onun için din ve vatan sevgisi gibi ulvi mefhumların birer terennüm alanıdır. Şehzade bütün sıkıntıları arasında okumaktan hiçbir zaman taviz vermeyerek kendini gelecek günlere hazırlar. Şehzade güvenilir adamı Orhan Bey'le yaptığı bir sohbette yeniçerilerin desteğini almak ve Şah İsmail'e iyi bir ders vermek maksadıyla sefer düzenlemeye karar verir. Bu durumun düşman tarafından anlaşılmaması için av tertibi görünümünde hazırlıkların yapılmasını emreder.

Şehzadenin faaliyetlerini gözetlemekle görevli Veziriazam Hadım Ali Paşa'nın adamları kısa sürede bir savaş hazırlığının yapıldığının farkına varırlar. Ali Paşa'nın adamları içinde olduğu halde görevini tam olarak bilmeyen ama Şehzade Selim'e içten içe bir sevgi besleyen Halit, arkadaşlarının kendi aralarındaki konuşmaları duyduktan sonra padişaha hizmet etmediklerini anlar. Arkadaşları, Halit'in gerçekleri başkalarına anlatmaması için onu öldürmeye karar verirler. Aralarında başlayan mücadelede Halit ağır yaralanır. Tesadüfen bu mücadeleye şahit olan Orhan Bey, Halit'i kurtarır ve bu adamların Ali Paşa'nın casusu olduğunu öğrenir. Şehzadenin huzuruna çıkarılan casuslar devlete karşı bir suç işlemedikleri düşüncesiyle Şehzade tarafından affedilirler. Aralarındaki husumetin çözümü için de kadı devreye girer.

Safevilerin Osmanlı sınırında tehditkâr bir şekilde hareket etmeleri ve Anadolu'da yıkıcı faaliyetlerde bulunmalarına Şehzade Selim daha fazla seyirci kalamaz. Bunun üzerine Safeviler üzerine bir sefer düzenler. Sefer başarıyla sonuçlanmıştır. Bu durum her ne kadar II. Bayezid'i içten içe sevindirirse de Ali Paşa gibi devlet görevlileri onun başına buyruk hareket ettiğini ifade ederek şehzadeye karşı padişahı önlem almaya davet etmektedirler. Bir emri vaki ile tahta çıkmasından çekinildiği Selim'e, Sinan Paşa'nın elçi olarak gönderilmesine karar verilir. Aynı şekilde Şehzade Ahmet'in de huzura kabul edileceği kendisine bildirilir.

Şah İsmail, Şehzade Selim'in Erzurum'u işgal ettiğini öğrendikten sonra ona iyi bir ders vermek amacıyla üzerine daha büyük bir ordu göndermeye karar verir. Şehzade Selim'e Diyarbakir civarında tuzak kurarak onu mağlup etmeyi düşünen Şah, düşüncelerini nedimi Hasan Can'a açıklar. Şah'ın masum halka

olan zulümlerinden bıkan ve gizli bir Sünni olan Hasan Can, Şah'ın yanından ayrıldıktan sonra savaş planını şehzadeye bildirmek üzere hazırda bekleyen adamları biran önce yola çıkarır. Hüseyin Ağa ve adamları Hasan Can'dan aldıkları haberi Şehzade Selim'e bildirmek üzere yola koyulurlar. Hüseyin Ağa şehzadenin ordugâhına ulaşarak her şeyi anlatır. Şehzade Selim savaş planını bu bilgilere göre değiştirerek Safevi ordusunu kısa sürede bozguna uğratar. Böylelikle Diyarbekir de ele geçirilir.

Uzun süreden beri Trabzon'da Şehzade Selim'i bekleyen Sinan Paşa seferden döner dönmez kendisiyle görüşerek II. Bayezid'in Safeviler üzerine düzenlenen seferlerden rahatsız olduğunu dile getirir. Şehzade Selim; oğlu Şehzade Süleyman'ın sancağının Bolu'dan alınarak Kefe'ye nakledilmesine, Şehzade Ahmet'in böyle bir gelenek olmadığı halde veliaht ilan edilmesine, serhatların gazadan yoksun olmasına ve kendisinin vezirleri yüzünden babasıyla görüştürülmemesine dair düşüncelerini Sinan Paşa'ya aktarır. Babasından tek isteğinin Şehzade Ahmet'in veliahtlığının iptal edilmesi ve serhat boylarının dedesi Fatih Han döneminde olduğu gibi şenlenmesi olduğunu belirtir. Bu görüşmeden sonra Şehzade Selim babasıyla görüşebilmek için bir name eşliğinde Orhan Bey'i İstanbul'a gönderir. Orhan Bey orada şehzadenin mutemet adamlarıyla da görüşecek, taht yolunda onların düşüncelerini şehzadeye aktaracaktır.

Orhan Bey, yol hazırlıklarını tamamladıktan sonra uzun süreden beri nişanlı olduğu dayısının kızı Fatma'yı görmek üzere evine gider. Çünkü ona sefer dönüşü evleneceğine dair söz vermiştir. Ne yazık ki şehzade tarafından yeni bir görev verilmesi evliliği yine ertelemesine neden olur. Bu durumu söylemek üzere

dayısının evine gittiğinde Fatma kararlı bir şekilde onunla evlenmek istemediğini dile getirerek nişan yüzüğünü çıkartır.

İstanbul'da yeniçeriler uzun süreden beri sefer düzenlenmemesini ileri sürerek saray önünde huzursuzluklarını göstermektedirler. Şehzade Selim'in bir avuç askerle Safevilere karşı kazandığı zafer askerleri coşturmaya yeter. Bunun üzerine Piri Mehmet Çelebi İstanbul'un ahvalini şehzadeye bildirerek İstanbul'a gelinmesini öngörür. Askerin şehzadeyi istediği muştusunu vermek üzere Ferhat Bey İstanbul'dan Trabzon'a gelir. Şehzade, Rumeli'den kendisine bir sancak verilmediği gibi babasıyla görüşme isteğinin de reddedilmesine içerler.

Şehzade Selim'in verdiği emir üzere uzun süreden beri Trabzon'daki gemilerin hazırlığı yapılmaktadır. Herkes gemilerin ne maksatla hazırlandığını bilmeden verilen emri yerine getirmek için çabalamaktadır. Bir geminin direğinin dikilmesi sırasında ayakları gemi halatına takılan ve kopma riskiyle karşı karşıya gelen Kulaksız adındaki bir levendi şehzadenin kendi hayatını hiçe sayarcasına kurtarması dilden dile dolaşarak onun ne kadar fedakâr ve cesur olduğu anlatılır. Bu olaylar şehzadenin asker arasındaki saygınlığını daha da artırır.

Orhan Bey'in uzun süreden beri üzgün gören Malkoçoğlu, derdinin ne olduğunu az çok tahmin etse de yine de kendisinden duymak ister. Orhan Bey'in nişanlısının nişanı bozması ve verdiği karardan dönmemesi onu oldukça üzmüştür. Malkoçoğlu dayısının evine beraber giderek tekrar konuşmayı teklif eder. Bu düşünceyle saraydan ayrılırlar. Gelinin hem annesi hem de babası Orhan'ı istese de ne yazık ki Fatma verdiği karardan geri adım atmaz.

Saraydan ayrı kaldıkları süre içinde şehzade, Malkoçoğlu'nu görmek ister. Saraya döner dönmez de huzura kabul edilir. Malkoçoğlu'nun durumu izah etmesi

üzerine şehzade bu hayırlı işe el koyar ve doğruca Orhan Bey'in dayısı Rüstem Ağa'nın evine misafirliğe gider. Burada kızın anne ve babasıyla görüştükten sonra Fatma'yla da konuşarak onu verdiği karardan dönmesi için ikna eder. Yeni nişan yüzüğü olarak da kendi kullandığı yüzüğü kızın parmağına takar.

Şehzade Selim uzun süreden beri hazırlattığı deniz filosu ile İstanbul'dan habersiz bir şekilde Kefe'ye geçer. Bu durum İstanbul'da hoş karşılanmaz ve hemen divan bu konuda karar vermek üzere toplanır. Şehzadenin Kırım Han'ı Mengli Giray'dan destek alarak tahtı ele geçirmek üzere İstanbul'a doğru yol alacağı haberi divanda tartışılır. Hadım Ali Paşa ve Mustafa Paşa şehzadenin bir asi olduğunu ileri sürerek biran önce başının ezilmesi gerektiğini söylerler. Hersek Ahmet Paşa ise diğer paşaların aksine şehzadeye sancağına dönmesi doğrultusunda bir hattı hümayun gönderilmesinin uygun olacağı kanaatinde bulunur. Bu düşüncenin II. Bayezid tarafından da uygun görülmesiyle Kefe'ye elçi gönderilir. Bu sırada Şehzade Korkut'un Manisa sancağını işgal etmesi üzerine kendisine de derhal geri dönmesini öğütleyen sert bir name gönderilir. Şehzade Selim ve Şehzade Korkut'un aynı minvalde babalarının sağlığına duacı olduklarını belirten birer mektup yazarak hareketlerinin saltanatı kardeşlerden gelecek tehlikeleri önlemeye binaen yapıldığını belirtirler.

Anadolu'da çıkan Şii menşeli Şahkulu isyanı birçok masum Müslüman'ın ölmesine ve şehirlerin yakılıp yıkılmasına neden olmuştur. Şahkulu'na katılmak üzere yolan çıkan on kadar süvari yolda konakladıkları bir Türkmen hancı ile tartışarak onun dilini keserler. Sonra da oradan uzaklaşırlar. Hüseyin Ağa ve adamları uzun süren yolculukları nedeniyle yol üzerindeki ilk handa konaklamak isterler. Hana girdiklerinde yerde beş cesedin bulunduğunu görürler. Cesetleri

tek tek kontrol ettikten sonra ihtiyar hancının ölmediği anlaşılır. Ağzını açmaları üzerine dilinin kesildiğini fark ederler ve hemen bir hekim bulmak üzere Hüseyin Ağa oradan ayrılır. Hancı işaret diliyle bir kağıt ve kalem ister. Kağıda, Şahkulu'na Şah İsmail'den haber götüren Şii elçilerin dilini kestiğini, hızlı hareket ederlerse yakalayabileceklerini yazar. Hüseyin Ağa bu bilgileri öğrendikten sonra adamlarıyla hemen yola koyulur. Gece yarısına doğru önlerinde seyreden atlı bir gruba denk gelirler. Aralarında başlayan mücadeleyi Hüseyin Ağa ve adamları kazanır. Şahkulu'na götürülecek mektubu alarak doğruca İstanbul'da Ferhat Bey'e götürürler. Böylelikle II. Bayezid mektubu okuduktan sonra Şah İsmail üzerine harekete geçmeye karar verebilecektir. Ele geçirilen mektup vakit kaybetmeksizin Veziriazam Hadım Ali Paşa'ya verilerek onun aracılığıyla padişaha arz edilir. Beylerbeyi Karagöz Paşa'nın Şahkulu tarafından şehit edilmesi haberi ve Şah İsmail ile Şahkulu irtibatının bu mektupla delillendirilmesi üzerine padişah Ali Paşa'nın isteği üzerine onu Şahkulu gairesini çözmek üzere görevlendirir. Ali Paşa böylelikle Şehzade Ahmet'in ordusu ile birleşecek ve düşmanın üzerine gidecektir. Böylelikle asker arasında Şehzade Ahmet'in cesareti konuşulurken tahta bir adım daha yaklaşılabilecektir.

Şehzade Selim devletin içinde bulunduğu olumsuz gidişatı bahane ederek ordusuyla birlikte Kefe'den ayrılarak Çukurçayır bölgesine gelir. Kendisine elçi olarak gönderilen Mevlana Nurettin'e babasıyla görüşmek isteğini yineler. Elçi, şehzadenin dileklerini II. Bayezid'e aktardıktan sonra padişah Semendire sancağının Şehzade Selim'e verildiğini belirten hattı hümayunu mühürler.

Şehzade Ahmet ile Hadım Ali Paşa Şahkulu'na karşı mücadele etmek için ordularını birleştirirler. Şehzade Ahmet'in maksadı Şahkulu ile mücadele

etmekten ziyade biran önce tahta ulaşmaktır. Kardeşi Şehzade Selim'in Rumeli'de sancak sahibi olması onu oldukça sinirlendirmiştir. Şehzade Ahmet'in askerin kendi tarafında olması için sebepsiz yere dağıttığı akçeler asker arasında huzursuzluğa sebep olur. Şehzade Selim'in adamları Orhan Bey ve Halit asker arasında Şehzade Selim taraftarlığı yaparak olup biten her şeyi şehzadeye bildirirler.

Osmanlı ordusu ile Şahkulu'nun ordusu karşı karşıya gelir. Şahkulu kendinden üstün olan Osmanlılardan kaçmayı başarır. Şehzade Ahmet bunun üzerine bir çapulcunun takibinin yapılması yerine, Amasya'da gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra ordusuyla İstanbul'a hareket etmeyi düşünür. Bu yüzden Şahkulu'nu takip etmeyerek veziriazamın yanından ayrılır. Yularkastı Sinan Paşa'nın bütün ısrarları da Şehzade Ahmet'i verdiği karardan döndürmeye yetmez. Ali Paşa her ne kadar Ahmet taraftarı olsa da devletin şerefini her şeyin üstünde gören birisidir. Ona göre bir çapulcunun devlete ve millete verdiği zarar daha fazla büyümeden bertaraf edilmelidir. Bu düşünceyle Şahkulu'nu takip etmeye karar verir.

Ali Paşa, Şahkulu ile girdiği savaşta şehit düşer. Bu haberi Şehzade Selim öğrendikten sonra adamlarıyla yaptığı istişare sonucunda, Semendire'ye gitmekten vazgeçerek İstanbul'a dönmeye karar verir. Babasıyla yüz yüze görüşüp devletin felakete doğru gittiğini anlatacak ve biran önce çözüm bulunmasını teklif edecektir. Şehzade Selim'in ordusuyla birlikte Edirne'ye yaklaştığını öğrenen II. Bayezid bir taraftan Ali Paşa'nın şehit olmasına diğer taraftan oğlu Şehenşah'ın vefatına üzülmeye tahtına sahip çıkma endişesine de kapılır. Padişah, Zenbilli Ali Efendi ile yaptığı sohbette Şehzade Selim'in cezalandırılması gerektiğini kendisine ifade eder. Toplanan divanda Şehzade

Ahmet taraftarı devlet adamları asi Şehzade Selim'in üzerine yürünmesini telkin ederken, Hersekzade gibi bazı devlet adamları da suhulet temayülünde olmaları gerektiğini padişaha arz ederler. II. Bayezid divanda ordusuyla birlikte Edirne'ye hareket edeceğini ama hemen şehzade üzerine hücumla geçilmeyerek ona elçi gönderileceğini son karar olarak açıklar.

İki ordu Edirne'de karşı karşıya gelir. Şehzade Selim babasına Malkoçoğlu'nu elçi olarak göndererek onunla konuşmak isteğini belirtir. Şehzade Ahmet'in veliaht ilan edilerek İstanbul'a çağırılması Şehzade Selim'in kabul edemediği bir durumdur. Mustafa Paşa'nın padişahı şehzade aleyhine kışkırtması görüşme isteğinin geri çevrilmesine neden olur. Yeniçeriler padişahın emri veya şeyhülislamın fetvası olmadan savaşmayacaklarını söylerler. Bunun üzerine II. Bayezid, hasta olduğu halde otağının önüne çıkarak askerlerine hücum emri verir. 3 Ağustos 1511 yılında Uğraş Deresi'nde gerçekleşen savaşı Şehzade Selim kaybeder ve Kefe'ye dönmek mecburiyetinde kalır. Şehzade Selim her ne kadar savaşı kaybetmiş olsa da savaşta gösterdiği kahramanlık asker arasında kısa sürede yayılarak taraftarının çoğalmasına sebep olur. Bilhassa Bölükbaşı Cafer Ağa'nın yeniçeri yatakhanelerinde anlattığı Şehzade Selim'in bahadırlığı yeniçerilerin şehzadeye meyiletmesini sağlar. Yine böyle hikâyelerin anlatıldığı bir gün yatakhaneye gelen Laz Hüsnü, Şehzade Ahmet'in askerleriyle birlikte Maltepe yakınlarına kadar geldiğini ve saraya geçmek istediğini Cafer Ağa'ya bildirir. Bunun üzerine Cafer Ağa arkadaşlarına, bütün bölükleri gezerek Şehzade Selim'i padişah olarak görmek istediklerini ve ertesi gün At Meydanı'nda toplanarak saraya yürünülmesini gerektiğini söylemelerini ister. Aynı gece Bosna'dan yeni dönen Sinan Paşa'ya da düşüncelerini açan Cafer Ağa, ondan

padişaha asker kullarının Şehzade Selim lehindeki düşünceleri aktarmasını ve isyanın başında bulunmasını ister.

Şehzade Ahmet ve Şehzade Selim arasında ikili oynayan Mustafa Paşa, Veziriazam Ahmet Paşa'nın Şehzade Selim aleyhinde icraatta bulunduğunu asker arasında yaydıktan sonra galeyana gelen askerler paşanın konağını yağmalamak isterler. Paşaya daha önce haber verilmesinden dolayı canı kurtarılmıştır. Sonrasında ise sadaret mührünü padişaha arz ederek bu makamdan azlini ister. Karışıklıklar uzun süre devam etmiş böylelikle Şehzade Ahmet şehre girememiştir. Bunun üzerine kendisine sancağına dönmesi doğrultusunda bir name yazılır. Kendisine haberi getiren yeniçerinin kulaklarını keserek verilen emre itaat etmeyeceğini gösteren şehzade ordusuyla birlikte Anadolu'ya çekilmeye ve burada müstakil bir padişah olarak hüküm sürmeye karar verir. Karışıklık içerisinde şehre giren Şehzade Korkut yeniçerilere sığınarak onlardan taht yolunda yardım ister. Ümera takımının şehzadeye biat etmesi yeniçerilerin Şehzade Selim'e olan sevgisini değiştirememiş hatta şehzadenin İstanbul'a gelme vaktinin geldiği haberi kendisine ulaştırılmıştır.

Tahttan ümidi kesen Şehzade Ahmet Konya'yı işgal ederek İstanbul'u artık tanımadığını belirten bir haber gönderir. İktidar mücadelesini fırsat bilen Şah yanlılarından Mir Halife devlete isyan ederek Şahkulu gibi şehirleri yağmalamaya başlar. Bu isyanı bastırarak yeniçeriler arasında saygınlık kazanmak isteyen Şehzade Ahmet, Yularkastı Sinan Bey'i isyancıların üzerine gönderir. Yularkastı'nın yenilmesi üzerine Mir Halife Tokat ve Amasya gibi şehirleri de işgal eder.

Devletin kötü gidişatını gören yeniçeriler tekrar isyan ederek Şehzade Selim'in tahta oturmasını isterler. Çaresiz kalan II. Bayezid oğlunu Kefe'den İstanbul'a davet eder. II. Bayezid tahtı oğluna kolay kolay bırakmak istemez. Biraz para ile Semendire sancağına geri dönmesini eğer bunu kabul etmezse veliaht ilan edileceğini söyleyerek tahtını koruma yoluna gider. Şehzade Selim'in yapılan bu teklifleri kabul etmemesi ve yeniçerilerin iyice sabırsızlanmaları II. Bayezid'e tahttan feragat etmenin dışında bir seçenek bırakmaz. 24 Nisan günü II. Bayezid devlet ve din adamlarıyla birlikte yeniçerilerin ve halkın da katıldığı bir törenle padişahlığı oğlu Şehzade Selim'e devrettiğini ilan ederek onu tahta oturtur.

3.5.1.4. Kişi Kadrosu

Romanda tarihî kişiler ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Yazar romanın başında yer verdiği takdim yazısında tarihi gerçeklere bağlı kaldığını; “(...) *Roman üslubu içinde hadiseleri olduğu gibi aktarmaya çalıştık.*” (s.8) biçiminde ifade eder. Böylelikle eserin tarihî belgeler ışığında yazıldığını söylemek mümkündür. Malkoçoğlu Ali Bey, Orhan Bey, Ferhat Bey gibi isimler merkezî kişi Şehzade Selim'in mutemet adamları arasındadır.

Hadım Ali Paşa ve Mustafa Paşa çıkarıcı devlet adamı tipine sahiptirler. Şehzade Ahmet taraftarı olmaları devletin geleceğini düşündükleri için değil, onun babası gibi uysal bir şehzade olmasındandır. Böylelikle şehzadenin tahta çıkması halinde hem kendi mevkilerini koruyabilecekler hem de rahatlıkla onu yönlendirebileceklerdir. Hadım Ali Paşa'nın Şahkulu isyanını bastırmak üzere Şehzade Ahmet'le beraber hareket etmeye karar verdiğinde şehzade de gördüğü

isteksizlik onun bir ikilem içerisinde girmesine neden olur. Şehzade Ahmet'in isyancıları takip etmek istememesi karşısında Ali Paşa;

"Bu durumda padişahımın huzuruna çıkmaya haya ederim, bana güvenip ordusunu emanet eden Sultanın huzuruna çıkıp 'Düşmanı kaçırdım.' diyebilmeme imkân yoktur. Varın istediğiniz gibi yapın, ben takibe çıkıyorum." (s.164)

Bu haliyle Ali Paşa'nın bir iç çatışma içerisinde olduğunu söyleyebiliriz.

Eserde erkek kişilerin ağırlıkta olduğu görülür. Orhan Bey'in nişanlısı Fatma, bayan kişiler arasında ön plandadır ama Fatma'nın annesi Düriye ve kız kardeşi Talia figüratif kişi konumundadır.

Kurmacada devlet görevlileri olarak padişah, vezir, defterdar, kadı, vekilharç, kaptanı derya; saray görevlileri olarak reisülküttap, baltacı (cellat), hizmetçiler, kapı kethüdası, saray muhafızları, haremağası; askeri görevliler cellat, saray muhafızları, askerler (süvariler, yeniçeriler, sipahiler, leventler); meslek erbaplarına göre balıkçı, hancı, arabacı, çalgıcılar, oyuncu kızlar, seyis, hekim gibi meslek grupları bulunmaktadır. Eserde etken olan kişiler şunlardır:

Şehzade Selim

Kurmacanın merkezî kişisi olup özel hayatına kurmacada yer verilmez. Trabzon sancak beyi olarak görev yapan bir şehzadedir. Pos bıyıkları çenesine sarkan, sakalsız, oval yüzlü, kalın dudaklı, biraz uzun boylu, geniş omuzlu, kartal burunlu birisidir. (s.9) Hacı Bektaş-ı Veli'nin yeniçeri ocağına intisabın göstergesi olarak tek kulağa küpe takılmasını buyurması ve ocağa bağlılığının ifadesi olarak kulağına taktığı küpe (s.72) onu diğer kişilerden ayırır.

Büyük bir samimiyetle bağlı bulunduğu din ve vatan mefhumları onun asla vazgeçemeyeceği iki nirengi noktasıdır. Bu durumu;

"Şahsıma kötülük eden düşmanı affedebilirim lakin dinime, vatanıma kötülük edenleri asla affetmem. Hayatım boyunca bu ölçüye sadık kalacağım." (s.13)

biçiminde büyük bir kararlılıkla belirtir.

Yazar, Şehzade Selim'i kurmacanın merkezine alırken ona yüklediği en önemli vasıf geleceğe dair ülkülerinin olmasıdır. Şehzade, “*Bu dünyayı bir padişaha çok, iki padişaha az buluruz.*” (s.23) derken taşıdığı büyük ülkülerin gerçekleşme sahası olarak yaşadığı toprakları bile yetersiz görür. Bu ifade kararlılıkla birlikte mutlak başarının ele geçirilmesi doğrultusunda bir anlam taşır. Hocası Muhyiddin Efendi ile geçen bir mülakatta şehzade yönetim anlayışını şu şekilde belirtir:

“Kalemle kılıcı yastığımızın altına koyacağız. Kılıçla fethedeceğiz, kalemle adalet dağıtacağız.” (s.171)

Şehzade Selim çevresindeki kişiler tarafından övülmekten hoşlanmayan, dalkavukluğa tahammülü olmayan bir karaktere sahiptir. (s.12) Vefakâr dostu olarak nitelendirdiği Malkoçoğlu Ali Bey'in kardeşleriyle Şehzade Selim'i şu şekilde karşılaştırmaktadır:

“Ağanız Korkut tekke adamıdır, beyim. Âlimdir, fazıldır velakin kılıç eri değildir. İlminiz, faziletiniz yanında sizin bir de maharetli kılıcınız, yıkılmaz iradeniz var, bu yüzden padişah olmanızı dilerim. Ağanız Ahmet şairdir, musikişinastır, yumuşak başlıdır; siz de şairsiniz, musikiyi bilirsiniz fakat yumuşak başlılığınız yanında kahredici bir sertliğe de sahiptir.” (s.17)

Şehzade Selim bu haliyle kardeşlerinden daha çok özelliğe sahip olması sebebiyle tahta geçme hakkı olan bir kişidir. Şehzade Korkut'un adamları (s.29-30), Hadım Ali Paşa'nın adamları (s.38-39), yeniçeriler (s.198-199) kurmacada karşıt güç olsalar da Şehzade Selim'i takdir ederler.

Şah İsmail

Kurmacadaki karşıt güçtür. Safevi Devleti'nin hükümdarı olmasına rağmen Şehzade Selim'le mücadele içerisinde bulunan bir kişidir. Osmanlı topraklarını çeşitli sebeplerle ihlal ederek kervanları soyar, kızları, kadınları

kaçırır. (s.10) Bu haliyle Şah İsmail kurmacada bir hükümdardan çok eşkıya olarak nitelendirilir. Özellikle Şah için kullanılan; “kopuk” (s.12), “kurnaz bir tilki”, “Safevi çömezi” (s.13), “çöl kopuğu” (s.14), “çöl şeytani” (s.79), “riya küpü” (s.19), “fesatçı, habıs, soysuz” (s.21), “içten pazarlıklı” (s.69) ifadeleri olumsuzlanan bir kişilik profili çizer.

Şah İsmail eğlenceye düşkün bir kişidir. Şehzade Selim’in Erzurum’a girdiğini öğrenmesi şu şekilde tasvir edilir:

*“Kara haber, Şah İsmail’i bir oturak aleminde yakaladı. Her şeyden habersizdi. Kanlı saltanatının on dördüncü yılını kutluyordu. Bir elinde kadeh, bir elinde kırbaç vardı. Arada bir sarhoş narası atarak konuşuyordu:
— Dostlarım, dostlarım! On dört yılda tam on dört hükümdara diz çöktürdük, tam on devleti yerle bir ettik. Yüz binlerce kelle düşürüp, milyonlarca okka kan akıttık. Şimdi sıra Osmanoğullarında.”* (s.56)

Bu ifadeler Şah’ın büyük bir kinle dolu olduğunun da göstergesidir. Yazar kurmacanın ilerleyen safhasında bu durumu;

“İsmail, son derece ihtiras dolu, zalim bir karaktere sahipti. İçi kin deryasıydı. Kinini Şii olmayanların kanında söndürecekti.” (s.58) şeklinde belirtir.

Malkoçoğlu Ali Bey

Sofya sancak beyi olan Ali Bey; gözü pek, akıllı, Şehzade Selim için canını vermekten çekinmeyen birisidir. Şehzadeyle hemen hemen yaşıt olan Ali Bey on yaşında eline kılıcı almış bir daha da bırakmamıştır. Rahatı ve huzuru savaş meydanlarında arayan bir askerdir. (s.11) Şehzade Selim’in mahremine dâhil ettiği, mutemet bir adamdır. (s.21, 69) Şehzade Selim, “*Malkoçoğlu ve Orhan bize canımız kadar yakındır.*” (s.70) diyerek onların kendisi için önemini ifade eder. Şehzade için en zor görevlere taliptir. (s.32) Şehzade Selim’in tahta çıkması için açık olarak; “*(...) İsmail Safevi ikinci işinizdir. Birincisi, Osmanlı Devleti’ne padişah olmaktır.*” (s.15) diyerek şehzadeyi yüreklendirir. Uğraş

Deresi'nde şehzade adına II. Bayezid'e elçi olarak kendisi gönderilmiştir. (s.186)
Cesareti mantığının önüne geçmez. Uğraş Deresi Savaşı'nda şehzade ile aralarında geçen diyalogda her ne kadar savaş başarısızlıkla sonuçlansa da gelecek vaade de başarı için bir ümit taşıdığı cümlelerinden anlaşılır:

“Selim canını dişine takmış vuruyor, vuruyordu. Durumun ümitsizliğini anlayınca arkadaşlarına:

— Canınızı kurtarın, dedi. Siz daha çok lazımsınız.

Buna Malkoçoğlu cevap verdi.

— Bizim canımız kurtulmasa da olur şehzadem, sizinkine ise devletin ihtiyacı var. Ormana doğru çekilelim. Talihimiz yar olmadı. Bir başka zaman inşallah.

Şehzade gök gürlemesini andıran bir sesle:

— Ne dersin bre! diye haykırdı. Selim cenkten kaçtı mı dedirtelim?

Malkoçoğlu, hem kılıcını hem de çenesini işletiyordu:

—Allah şahittir ki kılıcımızın hakkını verdik sultanım. Yeniçeri kullar da gördü, parmak ısırıldı. Şehadetin kime ne kazandırır? Hayatına devletin ihtiyacı var. Vatanını seviyorsan gelmelisin.” (s.195)

Orhan Bey

Malkoçoğlu ile birlikte şehzadenin mahremine dâhil olan bir kişidir.

Şehzade Selim kendisini arkadaş olarak nitelendirir. (s.36, 70)

25 yaşlarında, iyi kılıç kullanan, iyi ata binen, cirit oyununda usta bir silahşördür.

(s.92) Nişanlısı Fatma ile araya giren meşguliyetlerden dolayı devamlı evliliği ertelemek mecburiyetinde kalır. Bu durumu haber alan Şehzade Selim bizzat kız ile konuşarak Orhan Bey'le evlenmesi için onu ikna eder. (s.115)

Ferhat Bey

Şehzade Selim taraftarı bir devlet adamıdır. Askerin şehzadeyi istediği haberini vermek için İstanbul'dan Trabzon'a kadar gelir. (s.100) Uğraş Deresi Savaşı'ndan sonra şehzadenin ele geçirilmemesi için,

“Siz devam ediniz. (...) Ahyolu limanında bıraktığımız gemilere ulaşınız. Biz arkamızdakileri evvel Allah halleder limanda size kavuşuruz.” (s.196)

diyerek canı pahasına da olsa fedakârlığını ortaya koyan bir kişidir.

II. Bayezid

Şehzadeler içerisinde kendinden sonra oğlu Ahmet'in tahta çıkmasını istediği için Şehzade Selim'in karşısında yer alan Osmanlı padişahıdır. Yazar, II. Bayezid'in Şehzade Selim'e bakış açısını; *“Bu oğlundan çekiniyordu. Kendi kendine bile itiraf etmek istemediği sinsi bir korku içini kemirmekte idi.”* (s.52) cümlesiyle ifade eder.

II. Bayezid, oğlu Ahmet'in tahta çıkmasını istese de Selim'in hayatına tesir edecek menfi bir karar vermekten çekinir. Onun bu ikilemi, Selim'e dair en sert tedbirlerin alınmasını isteyen devlet adamlarının karşısında babalık duygularının öne geçmesini sağlar. Mustafa Paşa'nın Selim aleyhindeki tutumuna karşın II. Bayezid;

“Karındaşımız Cem'in feci akıbeti ömrümüz müddetince şuramızı sızlattı durdu. Hayır paşa! Evlat katili olarak ahirete gitmek istemiyoruz.” (s.150) şeklinde karşılık verir.

Şehzade Selim, babasının Safevi tehlikesine dair gereken önlemi almaması nedeniyle;

“Nice canlara mal olmuş bu toprakları fesatçıların, habislerin, soysuzların çiğnemesini birkaç cümlelik nasihatle geçiştirenlere Allah gazap etsin!” (s.21)

diyerek babasının devlet yönetiminde gösterdiği zafiyete dikkat çeker. Aynı şekilde padişahın bazı vezirlerin hükmü altına girmesi tarafsız karar vermesini engelleyen bir durumdur. (s.25) Padişah nikris hastalığından muzdarip (s.95, 182), tasavvufa meyletmiş bir kişidir. (s.95) Hasta olmasından dolayı yürümekte zorluk çeker. (s.96) Şahkulu isyanının Anadolu'da meydana getirdiği kargaşaya çözüm bulamamasından dolayı halk tarafından eleştirilir:

“Şeytankulu ortalığı kasıp kavurur. Her ağaçta bir ceset, her kazıkta bir insan. Padişahımız efendimizin uykusu bol olsun.” (s.132)

Sadrazam Hadım Ali Paşa

Kurmacada bulunan karşıt güçler arasındadır. Şehzade Ahmet'in tahta çıkmasını istediği için her zaman II. Bayezid'i, Selim'e cephe aldirmek için uğraşır. Şehzade Selim'in faaliyetlerini yakından takip etmek için casuslar gönderir. (s.84) Şehzadenin babasıyla görüşme isteklerinin önünde sadrazam her zaman bir set oluşturur. (s.54) Yeniçerilerin saray önünde Şehzade Selim lehinde tezahüratta bulunmalarını padişaha;

“Padişahımıza sadakatlerini sunmak için Babüssaade önünde birikmişler. Lakin gözükmek olmaz. Aralarında bazı kandırılmışlar olabilir. Korkarız mübarek vücudunuza zarar erişse.” (s.97) biçiminde belirtir.

Padişahı askerlerin isteklerinden haberdar etmeyerek onu yanlış yönlendirir. Şehzade Selim'in Kefe'ye izinsiz bir şekilde askerleriyle birlikte gitmesi neticesinde asi ilan edilmesini ve üzerine asker gönderilmesini, önlem alınmazsa şehzadenin İstanbul kapılarına kadar gelebileceğini söyler. (s.119-120) Şahkulu isyanının Şehzade Ahmet ile birlikte bastırarak onun asker arasında destekçilerini artırmayı düşünerek tahta çıkışında bir araç haline getirmek istemesi (s.144) maksatları için her yolu deneyen bir roman kişisi profili çizer. Ama mevzu bahis devletin şerefi ve bekası olduğunda bütün hırslarından arınan, mevcudiyetini borçlu olduğu devlete hizmetten vazgeçmeyen bir kişiyi karşımıza çıkarır. Şehzade Ahmet'in Şahkulu'nu takip etmeyi istememesi neticesinde paşanın kararlı bir şekilde isyancıların peşinde gitmesi ve savaşta ölmesi (s163-170) kişiliğinde bir çatışmanın da olduğunu gösterir. Şehzade Selim'in güvenilir adamı Orhan Bey paşanın ikilemini şu şekilde ifade eder:

“Ali Paşa kör değildir. Sarayda bir politikacıdır belki ama seferde iyi bir serdardır. Askerliğin hakkını verir. Cesaretine de, maharetine de, bilgisine de diyecek yoktur. Böyle olmasaydı hadım ve devşirme olduğu halde ikinci defa

sadaret makamına getirilmezdi. İçinde çok cevherler bulunduğu muhakkak.” (s.166)

Şehzade Selim de paşanın ölüm haberini aldığı anda aleyhine çalıştığı halde onu “devlete gönül vermiş bir serdar” (s.170) olarak nitelendirir.

Mustafa Paşa

Kurmacada bulunan karşıt güçler arasındadır. Ali Paşa ile birlikte Şehzade Ahmet taraftarı olmaları sebebiyle padişah nezdinde Şehzade Selim’in görmezden gelinmesini sağlamak için uğraşır. Şehzadenin Kefe’ye gidişini asi ilan edilmesi için yeterli bularak, padişahı Şehzade Selim üzerine kışkırtır. (s.119, s.149-150) Bu durum Uğraş Deresi’nde karşı karşıya gelen iki ordunun Mustafa Paşa tarafından padişaha aksettirilmesinde daha açık şekilde anlaşılır:

“Padişahım (...) Şehzadenin el öpmeye geldiğini söylerler. Şu pencereden bir kere bakınız. Böyle gelen bir evlat, babasının elini mi öpmeye, yoksa tahtından indirip yerine mi geçmeye gelir? Bu nasıl bir el öpme isteğidir ki peşinde otuz bin kişilik kuvvetle gelmiştir?” (s.187)

Mustafa Paşa, Şehzade Selim’in tahta oturmasının kesinleşmesi üzerine taraf değiştirir ve Selim’in çıkarları doğrultusunda çalışmaya başlar. Bu durum kurmacada kendi menfaatini düşünen bir devlet adamı tipini ortaya çıkarır. (s.227)

II. Bayezid’e artık tahtı Şehzade Selim’e vermenin zamanının geldiğini belirtmesine üzerine yazar-anlatıcı padişahın düşüncelerini şu şekilde ifade eder:

“Bayezid adamın riyakârlığına şaştı. Daha bebekken sarayına almış, ihtimam göstermiş, iyi yetişmesini temin ettikten sonra vüzarretü’l-uzma makamına kadar yükselmişti. Şimdi ise oğlundan yana çıkıyordu. Be ne azim ihanetti.” (s.229)

Şehzade Korkut

II. Bayezid’in büyük oğlu olup kurmacada hanedan içerisinde bulunan karşıt güçtür. İlmiyle, tasavvufi yönüyle diğer kardeşlerinden ayrılır. (s.17) Ulema taht için kendisini destekler. (s.36) Neslini devam ettirecek bir oğlunun olmayışı (s.215) taht yolundaki engellerden birisidir. İstanbul’a daha yakın

olabilmek için Manisa sancağını işgal etmesi, Mısır'a iltica etmesi padişah olabilmek için yürüttüğü çalışmalar arasındadır.

Şehzade Ahmet

Şehzade Korkut gibi hanedan içerisinde bulunan karşıt güçtür. Şair, musikişinas, yumuşak başlı birisidir. (s.17) Taht için çoğu devlet adamının desteğini alması ve II. Bayezid'in kendisinden sonra tahtta onu görmek istemesi kardeşlerine nazaran daha şanslı bir konumda olduğunu gösterir. Şahkulu isyanını bastırmak için görevlendirilen Sadrazam Ali Paşa'yı yalnız bırakması üzerine bu durumun yanlışlığını ifade eden yakın adamı Yularkastı Sinan Paşa'ya verdiği cevap taht uğrunda ihtirasını açıklar mahiyettedir:

“Ben Selim değilim. (...) Asker düşmana saldırmamı görecek diye tehlikeye atılamam. Söyler misin, ben ölürsem tekrar diriltebilir, Osmanlı tahtına oturabilir mi bu asker dediğin toplama çocuklar?” (s.167)

Şehzadenin isyanı bastırmak yerine Amasya'ya gitmesi yeniçeriler arasında bir “kaçak” (s.184) olarak nitelendirilmesine neden olur. Aynı şekilde şehzadenin keyif düşkün olması asker tarafından istenilmemesinin sebepleri arasındadır. (s.219) Kendisinin II. Bayezid tarafından İstanbul'a davet edildiği halde tahta oturtulmamasını kabullenemeyerek Anadolu'da kendi hükümdarlığını ilan eder. (s.217) Şehzade bu haliyle ikbal düşkün, devletin ve milletin geleceğini göz ardı eden bir kişi olarak anlatılır.

Koca Sinan Paşa

Şehzade Selim'e karşı büyük muhabbet besleyen ve onu padişah olarak görmek isteyen bir devlet adamıdır. (s.80) II. Bayezid tarafından Şehzade Selim'e elçi olarak gönderildiğinde onunla devletin mevcut durumu üzerine konuşmuş ve şehzadenin tahta oturmasının devletin geleceği için gerekli olduğunu dile

getirmiştir. Bunun üzerine kendisine ihsan edilen iki kese altını şehzadeye teslim ederken şöyle söyler:

“Sinan yolunuza kurban şehzadem lakin bu keseleri almakta mazurum. Para hizmeti ayağa düşürür. Ben inandığım için sana hizmet ediyorum. Diğerleri gibi.” (s.82)

Böylelikle para ve mevki uğruna şehzadeye hizmet etmeyen, kalbinde beslediği devlet sevgisinin gereği olarak şehzadenin yanında bulunan bir kişi olarak kurmacada yer alır. Yeniçerilerin Şehzade Selim’i tahta oturtmak için başlattıkları isyanda paşayı yanlarında görmek ve saray ile kurulacak irtibatı sağlamasını istemeleri (s.207) şehzadenin güvendiği bir devlet görevlisi olduğunun herkes tarafından bilindiğini gösterir.

Hersek Ahmet Paşa

Gizli bir biçimde Şehzade Selim’i destekleyen tecrübeli bir vezirdir. Sinan Paşa onun durumunu; *“Çok iyiliksever, yiğit, sözüne güvenilir bir vezirdir.”* biçiminde ifade eder. (s.81) Şehzade Selim’in Kırım’a izinsiz gitmesi ve ordusuyla İstanbul üzerine geleceği şayiaları üzerine ordunun harekete geçirilmesini söyleyen Ali ve Mustafa Paşa’ya karşı Ahmet Paşa, şehzadeye bir elçi gönderilmesini tavsiye eder. (s.120-121) Böylelikle şehzade asi ilan edilmekten kurtulmuş olur. Aynı şekilde şehzadenin Edirne’ye gelmesi üzerine ordunun harekete geçirilmeden yine bir elçi gönderilmesi taraftarı olan Ahmet Paşa II. Bayezid’e; *“Padişahım (...) sizi evlat katili olacak bir hareketten mene çalışırım. Ferman sizindir.”* (s.179) diyerek şehzadeyi savunur. Baba ve oğul arasında da savaşı engellemek için büyük çaba sarf eder. (s.182)

Romanda yardımcı ve figüratif konumda bulunan kişiler şunlardır: Hasan Can, Hüseyin Ağa, Bölükbaşı Cafer Ağa, Sarıoğlan, Celal, Rasim, Piri Mehmet

Çelebi, Defterdar Hüsameddin Çelebi, Zenbilli Ali Efendi, Muhyiddin Efendi, Mevlana Nurettin, Yularkastı Sinan Bey, Fatma, Düriye Hala, Talia, Rüstem Dayı, Hamit, Malkoçoğlu Tur Ali Bey, Osman, Hasan, Mesut, Selçuk, Kasım, Kulaksız, Mehmet Usta, Karabıyıkoglu Hasan (Şahkulu), Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa, Hüseyin Mirza, Bölükbaşı Murat Bey, Silahtar Hasan Bey, Devşirme Kör Kasım, Laz Hüsnü, Mir Ali.

3.5.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Romanda, (O) anlatıcı ve hâkim bakış açısı kullanılır. (O) anlatıcı diğer bir deyişle yazar-anlatıcıdır. Yazar eserin girişine koyduğu *takdim* yazısında yerli ve yabancı kaynakların taranarak eseri meydana getirdiğini belirtir. (s.7-8) Vaka seyirinde tarihî vesikalar çerçevesinde kurmacanın oluşturulduğu görülür. Bu beyanda yazarın kurmacada boşluk bırakmayacak şekilde tarihî bilgileri aktardığı görülür. Yazar kurmacanın bazı bölümlerinde araya girerek bir tarihçi edasıyla düşüncelerini açıklar. II. Bayezid ile Şehzade Selim arasında gerçekleşen savaş bir roman kişinin gözünden değil bizzat yazar-anlatıcının bakış açısıyla ifade edilir:

“Her iki taraf da Allah Allah diye haykırıyordu. İki tarafın da inandığı dava aynıydı. Lakin küçük ayrılıklar körüklenerek şişirilmiş, masum istekler bir felaket gibi takdim edilmiş, yüz yüze gelip meseleleri görüşmek gibi tutarlı bir yol dururken bundan imtina edilmiş ve nihayet bu savaş kaçınılmaz hale getirilmişti. Kim mesuldü? Bunu hesap edecek vakit değildi. Akıllarından bile geçirmiyorlardı. Savaş başlamıştı ve mutlaka kazanılması gerekiyordu.” (s.194)

3.5.1.6. Zaman

Yazar kurmacanın kesin başlangıç tarihine yer vermez. Eserin şehzadenin -kesin olmamakla birlikte- Trabzon sancak beyi olarak görevlendirildiği 1487 ile

tahta geçiş tarihi olan 1512 yılları arasını kapsadığı söylenbilir. Kurmacada yaklaşık yirmi beş yıl süren şehzadelik döneminin hepsine yer verilmez.

Eser, “*Fatih Sultan Mehmet tarafından 1461 yılı Ağustos’unda fethedilen Pontus Rum Krallığı şimdi Şehzade Selim’in idaresinde bir Osmanlı sancağı.*” (s.9) cümlesiyle başlar. Yazar, Trabzon’un Osmanlı Devleti’ne ne zaman hangi padişah tarafından ilhak edildiği hakkında okuyucuya bilgi verirken, Fatih Han dönemine atıfta bulunur. Fatih dönemine atıflar eserin geneline hâkimken hanedan içerisinden onun dışında Orhan Gazi’ye de olumlu bir atıfta (s.34) bulunulduğu görülür.

Zaman belirtmede hicri ve miladi takvim kullanılır. “29 Cumâdelûlâ” (s.33), “2 Safer Pazartesi” (s.222), “Yıl 917 (1511)” (s.96), “9 Nisan 1511 Çarşamba” (s.160), “20 Ağustos Perşembe” (s.198), “Şubat ayı” (s.217) gibi zaman ifadeleri yaygın olarak kullanılır.

3.5.1.7. Mekân

Kurmacada kullanılan mekânların tasviri yapılmaz. Mekân vakanın seyrine tesir edecek bir konumda da değildir. İstanbul, Osmanlı Devleti’nin başkenti olduğu halde yazar bu şehrin tarihte kullanılagelen *Dersaadet* ismini yaklaşık 45 kez kullanır. *Asitane* (s.23) ve *İslambol* (s.66) bir kez, *Payitaht* (s.164, 216, 217) ise üç kez kullanılır. Mutluluğun kapısı anlamına gelen *Dersaadet* isminin Osmanlı Devleti’nin reaya üzerindeki asli görevi imlenerek bu başkente tabi olan halkın refahının sağlandığı gösterilmiş olur.

Kurmacadaki kapalı mekânlar şunlardır: saray (Trabzon Sarayı, Topkapı Sarayı), han, ev, otağ, konak, çadır.

Hanlar kurmaca işlevsel olarak kullanılır. Genellikle fazla konforlu olmayan, avlulu konaklama yerleridir. (s.27) Farklı şehzadelere hizmet eden adamların veya Şah İsmail'in adamlarının birbirleriyle karşılaştıkları (s.27, 38) veya mücadele ettikleri alanlardır. (s.124-131) Şehzade Selim'in otağı şahsındaki mütevazılığın bir yansıması olarak her zaman sade ve gösterişsiz biçimde ifade edilir. (s.71, 146, 189)

Kurmacada kullanılan açık mekânlar At Meydanı ve savaş meydanlarıdır. Dinî mekân olarak da Ayasofya ve Orta Cami kullanılır. Orta Cami, daha çok yeniçerilerin kullandığı bir camidir. Şehzade Selim'in tahta çıkması için başlatılacak isyanın buluşma noktası bu caminin avlusudur. (s.210) Şehzade Korkut çıkacak kargaşadan yararlanmak ve yeniçerilerin desteğini almak için yine bu camiye sığınır. (s.213)

3.5.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ

3.5.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük

Roman bir takdim yazısıyla beraber toplam 9 bölümden oluşmaktadır. Kurmacada Şehzade Selim'in Trabzon sancak beyliğinden Osmanlı tahtına oturana kadar geçen süreç konu alınır. Kronolojik anlatım düzlemi kullanılan eserde tarihî bilgilere sadık kalınarak kurmaca inşa edilir.

Kurmacada hata olarak ifade edilecek husus kurgudan ziyade yer isimlerinin karıştırılmasından kaynaklanmaktadır. Yeniçeri olan Laz Hüsni'nün Şehzade Ahmet taraftarı askerler arasında duyduklarını “(...) *İzmit'ten geliyordum* (...)” (s.201) biçiminde ifade ederken ilerleyen bölümde aynı kişinin “*İzmir*

yolunda kavuştum onlara.” (s.206) diye belirtmesi isimlerin karıştırıldığını göstermektedir.

Metinlerarasılık bağlamında Hz. Ali'nin; “*Şahsınıza kötülük eden düşmanı affediniz fakat dininize, vatanınıza, milletinize düşman olanları asla affetmeyiniz.*” (s.13) ve “*Bana bir harf öğretenin kölesi olurum.*” (s.66) cümleleri kullanılmıştır. Bunun yanında Hz. Muhammet (SAV)'in; “*Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz.*” (s.92) hadisi kurmacada kullanılan diğer bir sözdür. Yazar mukaddes kişilerin söylediği sözler aracılığıyla din, vatan ve ilim gibi mefhumları yücelterek roman kişilerinin bu doğrultuda hareket ettiklerini telkin etmektedir.

Yazar bazı durumlarda bir tarihçi misali ayrıç içerisinde açıklama yapar:

“*Böyle bir zamanda Şehzade Selim'in oğlu Süleyman (İstikbalin Kanuni Sultan Süleyman'ı) amcasının yolunu kesip, onu oyalayabilir.*” (s.29) veya “*Kazan kalkarsa (Yeniçeri isyan ederse) iş nereye kadar uzanırdı Allah bilir.*” (s.203)

örneklerinde görüldüğü üzere ayrıç içerisinde verilen açıklamalar okuyucu açısından kolaylık sağlarken kurmacanın öğretici mahiyetini de gösterir. Yazar öğreticilik vasfını sadece kısa bilgilerle kurmacaya yansıtmaz. Şah İsmail'in sarayında tertip edilen bir eğlence meclisinde Safevi Devleti'nin şeyhlikten şahlığa giden süreçte nasıl kurulduğu, Şah İsmail'in hangi aşamalardan geçtikten sonra devletin başına geldiği ve ailesinin intikamını almak için öldürttüğü Sünni Müslümanlar hakkında bilgiler ayrıntılı olarak anlatılır. (s.57-59)

Geriye dönüş tekniği aracılığıyla Osmanlı hanedanı içerisinde Orhan Gazi (s.34) ve çoğunlukla Fatih Han dönemine atıflarda bulunulur. Kurmacanın Fatih Han'ın Trabzon'u fethiyle başlaması (s.9) ve onun cihangir ruhunun her daim belirtilmesi (s.76, 128, 180) olumlu bir Fatih profili çıkarır. Bu olumlu

durumun farklı hükümdarlar için söz konusu olduğu söylenemez. İstanbul'da meydana gelen depremin,

“Aralıklarla kırk beş gün devam eden büyük zelzele, İstanbul’u Cengiz ordusu geçmiş Buhara şehrine döndürmüştü.” (s.33) ve Şah İsmail’in, *“Safevi sultanı zulümde Timur belasını bile geçerek masum köylülere işkence ediyordu.”* (s.34)

ifadeleri olumsuzlukların farklı tarihî kişiler ile bağlantı kurularak onların da bu halkaya dâhil edilmesinde kullanılır. Ayrıca II. Bayezid ile Şehzade Selim arasında gerçekleşen savaşın Hz. Ali ile Muaviye arasındaki savaşa benzetilmesi aynı kıbleye iman eden iki tarafın birbirlerini yok yere öldürdüklerini imlemektedir. (s.194)

Kurmacada bir tema olarak ele alınmayan ama bazı noktalarda olumsuzlanan hususların olduğu görülür. Bu beyanda *devşirme* kökenli veziriazamlar Hadım Ali Paşa ile Hersekzade Ahmet Paşa üzerinden bazı eleştiriler getirilir. Şahkulu isyanını bastırmak için görevlendirilen Ali Paşa'nın isyancı başını elinden kaçırmaması üzerine Orhan Bey ve Halit arasında gerçekleşen diyalogda Orhan Bey paşanın kahramanlığını överek,

“Cesaretine de maharetine de bilgisine de diyecek yoktur. Böyle olmasaydı hadım ve devşirme olduğu halde ikinci defa sadaret makamına getirilmezdi.” (s.166) der.

Böylelikle paşanın *devşirme* kökenli olmasının bir olumsuzluğu temsil ettiğini göstermek ister. Yine Ahmet Paşa'nın Sinan Paşa ile aralarında geçen mülakatta *“Hersekli bir İslav olmama rağmen üçüncü defa Vezaret-i Uzma makamına getirildim.”* (s.204) demesi *devşirme* kökenli olmasının devlet içinde bir eksiklik olarak algılandığı intibasını uyandırmaktadır. Yazarın roman kişileri aracılığıyla meydana getirdiği kuşku, okuyucu nezdinde *devşirmelik* sistemine menfi bir bakışın doğmasına neden olmaktadır.

Eserde azınlıklara dair “*Bizans keferesi*” (s.87) ve “*Cadı Rum kadını*” (s.93) gibi olumsuz tabirlerin kullanıldığı görülür. Bu ifadeler hem dinî hem de etnik yönden Rum etnisitesinin kurmacada olumsuzlandığını gösterir. Eserde olumsuzlanan diğer bir unsur ise *şaraptır*. Yazar Müslümanlık ile şarabı kesinlikle bir araya getirmez. Şah İsmail’in adamları Anadolu’da bulunan bir handa konakladıkları sırada hancıdan şarap istemeleri üzerine hancının;

“*Burada şarap bulunmaz.*

— *Nedenmiş o?*

— *Çünkü Müslüman ’ım.*” (s.126)

cevabını verdiği görülür. Sahibinin Şii olduğu bir handa konaklayan Hüseyin Ağa ve adamlarına hancının şarap içip içmeyeceklerine dair sorduğu soruya binaen Sarıoğlan’ın sinirlenmesi (s.137-138), şaraba duyulan öfkenin teklif düzeyinde dahi olsa derecesini göstermektedir.

3.5.2.2. Anlatım Teknikleri

Eserin geneline anlatma ve iç çözümleme tekniği hâkimdir. Tarihî belgelerin kurmacaya aktarılmasıyla oluşan bir eserde yazarın anlatma tekniğini fazla kullanması olağan bir durumdur.

Şehzade Selim’in olumsuz haberler aldığıında onun düşüncelerini yazar iç çözümleme tekniği aracılığıyla verir. Şehzade Korkut’un Mısır’a gidişi sonrası Şehzade Selim’in tedirgin bir biçimde kardeşinin tahta çıkmak için atabileceği adımlar (s.33) veya II. Bayezid’in devlet idaresinde gösterdiği zafiyet (s.173-175) birer iç çözümleme örneğidir. Yazar bu tekniği genellikle roman kişilerinin ikilemelerini ifade etmede kullanır. Şehzade Selim’e haber göndermek isteyen Hasan Can, şehzadenin *başarı-başarısızlık* ikileminde bulunduğunu şu şekilde belirtir:

“*Tenha caddeleri, alaca karanlık sokakları geçtiler. Hasan Can, yol boyunca düşündü. Şah İsmail, Şehzade Selim’e bir ders vermek istiyordu. Şehzade şayet bu dersten zararlı çıkacak olursa, yeniçerinin gözünden düşecekti. Efsaneleşen kahramanlığı sukut edecekti. Osmanlı tahtına giden yollar bir iyice diklenecekti.*” (s.62)

II. Bayezid’in oğlu Selim’e tahtı *birakıp-birakmama* ikilemi kurmacada şu şekilde yer alır:

“*İlle de bir veliaht bırakmak gerek miydi acaba? Nasılsa Allah’ın takdiri tecelli edecek değil miydi? Ve Selim, Ahmet’ten daha güçlü, daha kuvvetli idiyse onu tahttan mahrum etmek suretiyle büyük bir hata işlemiş olmaz mıydı? Yarın mahşerde hesap soruldukta ne cevap verirdi?*” (s.151)

II. Bayezid’in bu ikileminin bir ihtiras boyutuna vardığını yazar iç çözümleme aracılığıyla çok iyi bir şekilde aksettirir:

“*Tahttan feragat etmek neyine ihtiyar? Şu kalabalıkta senden yana olanlar da vardır. Uğraş Deresi savaşında Selim’le dövüşmek istemedikleri zaman bir emrinle ateşe atılmışlardı, unuttun mu? Yine bir emir verirsen bu ızdırapları çekmek zorunda kalmayacaksın. Vakıa biraz kan akacak ama kansız taht mı kazanılır? Haydi bir atak yap, kalktığın gibi tekrar yerine otur. Ve tahttan feragat etmeyeceğini söyle.*” (s.231)

Aynı şekilde, Şehzade Ahmet’in Veziriazam Ali Paşa ile birlikte Şahkulu isyanını bastırmaktan vazgeçmesi üzerine paşanın Ahmet’e dair samimi düşüncelerinde sarsıntı olmuş ve Osmanlı tahtına kimin layık olabileceği hususunda paşa, *Şehzade Ahmet-Şehzade Selim* ikileminde gelgitler yaşamıştır. (s.157, 164,178)

Yazar, roman kişilerinin ikilemlerini sadece iç çözümle ile değil iç diyalog tekniği ile de verir. Şehzade Ahmet’in Şahkulu isyanını bastırmaktan vazgeçmesi üzerine Yularkastı Sinan Bey ilk aşamada bu kararın asker arasında şehzadenin itibarını azaltabileceği düşüncesiyle karşı çıkarken, sonra *hakikat-menfaat* ikileminde menfaatinin ağır basarak düşüncesinin değiştiği görülür:

“— *Nasıl böyle birinin peşindesin? diye sordu.
Bunu hissi cevapladı.
— Çünkü sadrazam olacağım.
— Sadrazamlık adam olmak için yeterli mi?*”

— Hadi ordan! İnsan sadrazam olmaya görsün bir kere, yavaş yavaş adam da olur.

— Aldaniyorsun. Makam insanı yüceltmez. Korkaklığını, pısrıklığını, ihtirasını örtmez. İşte şehzaden, bak ve ibret al.

— Sussana be, sen ne karışyorsun? Sadrazam olmak istiyorum, hepsi bu. Benim gibi binlercesi bunu istiyor. Suç mu işliyoruz yani? Hayır, cevap verme. Akılsan akıllığını göster. Şimdi şehzadeye nasıl yaranabileceğini söyle, beni isticvap etme. Nasıl yaltaklanmalı? Sadarete birkaç adım yaklaşmam buna bağlı. Ne desem memnun olur acaba? Yüzünü bir de asmuş ki (...)" (s.168)

Kurmacada yaygın olmasa da tasvir tekniğine de yer verilmiştir. Teknik, kişilerin durumunu veya mekânların kişiler üzerindeki durumunu anlatmaktan ziyade kurmaca içerisinde basit düzeyde kullanılmıştır.

Geriye dönüş tekniği genellikle Orhan Gazi, Fatih Han gibi tarihî kişilere atıflar halinde kullanılır. Bunun yanında II. Bayezid kendiyile savaşmak için gelen oğlu Selim'in çocukluğunu düşünerek geçmişe döner. Çocukken boyunu aşan bir yay ile talim yapan Selim'i görünce baba-oğul arasında şu diyalog geçer:

“— Ok talimi mi yapıyorsun? Bunun için daha küçük sayılırsın?

— İnsan ömrü her şeyi öğrenmek için yeterli olmayabilir, herkesten fazla öğrenmek isteyenler bu işe küçükken başlamalı. Hele şehzadeler, herkesten fazla bilgiye sahip bulunmazsa nasıl serdar olabilir?(...)

Hey gidi koca dünya... Bu konuşmanın üstünden otuz altı yıl geçmişti ha! İnanacağı gelmiyordu insanın!" (s.188)

Kurmacada kullanılan diğer bir teknik özet tekniğidir. Şehzade Selim'in Erzurum üzerine düzenlediği sefer (s.56), Semendire sancağına dönüşü şehzadeye aktarılan Şahkulu mağlubiyeti ve Ali Paşa'nın ölmesi (s.170) özetleme yoluyla kurmacada ifade edilir.

Diyalog tekniği kurmacanın genelinde kullanılmıştır. Özellikle yeniçerilerin devletin geleceği hususundaki düşüncelerini bu teknik aracılığıyla öğrenmek mümkündür. (s.184-185, 196)

3.5.2.3. Dil ve Üslup

Eserin dili ve üslubu oldukça yalın ve akıcıdır. Yazar vakanın anlaşılmasını zorlaştıracak yabancı dillere ait terkipleri hemen hemen hiç kullanmayarak anlatımı günümüz dilinin koşullarına göre şekillendirir.

Kurmacada atasözü ve deyimlerin yaygın olarak kullanıldığı görülür. Bunlardan bazıları değiştirilerek kullanılmıştır:

“*Sabreden derviş muradına ermiş.*” (s.27), “*Herkesin gönlünde bir arslan yatar.*” (s.28), “*İş bilenin kılıç kuşananın.*” (s.84), “*Kırkıandan sonra saz çalınmaz.*” (s.92), “*Öfkeyle kalkan zararlar oturur.*” (s.123), “*Acı patlıcanı kırağı çalmaz.*” (s.131), “*kanını başına çıkarmak*” (s.10), “*ipin ucunu kaçırmak*” (s.12), “*iki eli kanda olmak*” (s.19), “*ağzından yel almak*” (s.20, 80), “*canını dişine takmak*” (s.26), “*kulağı delik olmak*” (s.29), “*taş üstünde taş bırakmamak*” (s.33, 50), “*şafak atmak*” (s.46, 51), “*kafasının taşı atmak*” (s.87), “*bıyık altından gülmek*” (s.89), “*allak bullak olmak*” (s.37), “*kazan kaldırmak*” (s.142), “*kulak ardı etmek*” (s.148), “*gelin güvey olmak*” (s.158), “*yüzüp yüzüp kuyruğuna gelmek*” (s.160), “*kara su inmek*” (s.166), “*dereyi görmeden paçaları sıvamak*” (s.169)

Bunların yanı sıra “*kopuk*” (s.12), “*homurdanmak*” (s.18) gibi argo kelimelerin ve kalıplaşan ifadelerin de kullanıldığı görülür.

3.5.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.5.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem

Romanda Şehzade Selim’in Trabzon sancak beyliği yaptığı dönem anlatılır. Şah İsmail üzerine düzenlediği seferler, II. Bayezid ile olan taht mücadelesi kronolojik zaman düzleminde anlatılır.

3.5.3.2. Temalar

3.5.3.2.1. Ülkü

Romanın merkezî kişisi olan Şehzade Selim, gelecekte padişah olmayı isteyen bir kişidir. Bu istek şahsi ikbal için değil devletin ve milletin geleceğini

güven altında görmek isteyen bir anlayışın ürünüdür. Sancak beyliği yaparken Malkoçoğlu Ali Bey ile aralarında geçen diyalogda babasını eleştirerek geleceğe dair düşüncelerini şöyle ifade eder:

“Afyonkeşler gibi ikbalden uyuşmuş vüzeranın elinde oyuncak olmaktan onu kurtarmalıyız. Yok kurtaramazsak, saltanat makamını terk etmesini istemeliyiz. Allah bilir ihtiras değildir bizimkisi, saltanatın ateşten gömlek olduğunu bilecek yaştayız. Dünyevi ve uhrevi mesuliyetlerini müdrikiz. Eğer padişah olursak, ilk seferimiz Safevi üstüne olacaktır. İkincisi Arap âlemine.” (s.22)

Ülkücü ruh sadece Şehzade Selim’de değil onun güvenilir adamlarında da görülür. Aynı maksat uğruna kenetlenen roman kişileri şehzadenin tahta oturmasını sağlayarak serhat boylarının eskiden olduğu gibi canlanacağını, Anadolu’da baş gösteren Safevi kaynaklı isyanların sonlandırılabilceğini düşünürler. Devamlı görevlere gitmesi sebebiyle evliliği ertelemek zorunda kalan Orhan Bey’in nişanlısı tarafından reddedilmesi üzerine,

“(…) Davam uğruna canımı koymuşum. Bir değil bin nişanlı feda etmeyen namert olsun. Bugünden tezi yok unutmalıyım. Unuttum gitti.” (s.94)

diyerek ülkü yolundaki kararlılığını ortaya koyar. Yeniçerilerin II. Bayezid döneminde devletin gidişatını iyi görmemeleri sonucunda isyan etmek istemeleri Şehzade Selim’in ülküsüyle örtüşür. Ferhat Bey, şehzadeye yeniçerilerin düşüncelerini şu şekilde aktarır:

“Yeniçeri çorbacıları, bilirsiniz, ocağın nabzını ellerinde tutarlar şehzadem, en itibarlılarına sordum. Dediler ki: Davamız İslam birliğini kurmak, Safevi fesadını defetmek, bunu da şehzade efendimiz Yavuz Selim başarabilir, onu padişah görmek isteriz.” (s.101)

3.5.3.2.2. Savaş

Romanda Şehzade Selim’in Safeviler üzerine gerçekleştirdiği (s.76-77) ve II. Bayezid ile yaptığı savaş anlatılır. (s.190-197) Savaşlarda ayrıntılı bir tasvir yapılmaz. Şehzade Selim’in özellikle Safevilerle yaptığı savaşta en ön saflarda

bulunması Orhan Bey tarafından engellenmeye çalışılsa da şehzade; “*Bre Orhan! Biz Fatih Mehmet’in torunuyuz. O, en önde savaşırdı.*” (s.76) diyerek karşı çıkılır.

3.5.3.2.3. Sünnilik ve Şiilik

Kurmacada Şiilik her zaman Sünniliğin karşısında bir olgu olarak değerlendirilir. Kurmacanın birinci karşıt gücü Şah İsmail’in şahsında temsil ettiği Şii anlayış olumsuzlanır. Şah için kullanılan; “*kopuk*” (s.12), “*kurnaz bir tilki*”, “*Safevi çömezi*” (s.13), “*çöl kopuğu*” (s.14), “*çöl şeytani*” (s.79), “*riya küpü*” (s.19), “*fesatçı, habis, soysuz*” (s.21), “*içten pazarlıklı*” (s.69) ifadeleri Şiiliğe dolaylı yoldan yapılan eleştiriler arasındadır. Serhatlarda can güvenliği koymayan isyancılar, “*Şii çeteleri*” (s.185) olarak değerlendirilir.

Hasan Can’ın yıllardan beri Şah’ın hizmetinde olduğu halde kan dökücülüğünden hazetmemesi ve gizli bir Sünni oluşu Şehzade Selim’e taraftarı olmasını sağlar. (s.62) Şehzade Selim’in güvenilir adamı Hüseyin Ağa’nın karısının öldürülmesini yazar, “*(...) gözü dönmüş bir Safevi paralamıştı.*” (s.65) biçiminde ifade eder. Aynı şekilde Türkmen hancının Şah İsmail’in adamlarına şarap vermemesi ve onlarla tartışması neticesinde dilinin kesilerek cezalandırılması kurmacada ayrıntılı bir şekilde anlatılır. (s.126-131) Örneklerden anlaşılacağı üzere Şiiliği temsil eden roman kişileri merhametsiz, hak gözetmeyen, verilen emri yerine getiren, sosyal huzuru bozan, sebepsiz yere insan öldüren bir profilde anlatılırlar.

3.5.3.2.4. Olağanüstülük

Kurmacada, Şehzade Selim’in padişah olması doğrultusunda metafizik olgulardan yararlanıldığı görülür. Bu durum geçmişte gerçekleşen rivayetlerin aktarılması biçimindedir. Doğacağı gün Amasya sarayına bir dervişin gelerek;

“Bugün bu sarayda bir erkek çocuk dünyaya gelecektir. Büyüyünce babasının yerine geçip padişah olacaktır. Vücutunda yedi tane mor ben bulunacaktır.” (s.86)

demesi şehzadenin doğumundaki olağanüstülüğe olan atfı gösterir.

II. Bayezid’in tahtı Şehzade Ahmet’e bırakmayı düşündüğü bir sırada gaipten bir ses;

“Kader-i İlahi’ye müdahale etme, buna hiç hakkın yok. Padişah iradesinin de geçmediği yerler vardır. Boşa kendini sıkma, çırpınma. Kaderi değiştiremezsin. Kader bir çağlayan. Sen o çağlayanda sürüklenen bir fındık kabuğu. Akışı durdurabilir misin? Kaderi kılıcımla lehime çeviririm diyen niceler, kader ırmağında boğuldu.” (s.151) diyerek padişahın düşüncelerindeki yanlışlığı dile getirir.

3.5.3.2.5. İsyân

Kurmacanın temelinde Şehzade Selim’in padişah olmak için babasına isyanı bulunur. Bu isyanda başarısız olsa da yeniçerilerin kendini istemesi tahtın yolunu tekrar açar. Bunun haricinde kurmacaya konu edilen iki farklı isyan daha vardır. İlki yeniçerilerin Şehzade Selim’i padişah yapmak maksatlı (s.210), ikincisi Şii menşeli (Şahkulu, Mir Ali) isyandır. Şii menşeli isyanların engellenememesi devletin geleceğini tehdit eder noktaya gelmiştir. Şahkulu’nun başlattığı isyanda; birçok Müslüman’ın öldürülmesi, hamile kadınların yakılması, bebeklerin kazıklara oturtulması gibi olaylarla karşılaşılır. (s.125) Hüseyin Ağa ve adamlarının yaptıkları bir yolculuk sırasında Rasim gördüğü manzarayı şu şekilde ifade eder:

“Yol boyu belki yüz ceset gördük. Kimi ipe çekilmiş, kimi kazığa oturtulmuş. Yakılan köyler de cabası.” (s.131)

Aynı şekilde Mir Ali adında Şah yanlısı bir kişinin başlattığı isyan da Şahkulu isyanı benzeri Anadolu’da birçok insanın ölmesine, sosyal düzenin bozulmasına neden olmuştur. (s.217-2)

3.6. ŞİRPENÇE⁴⁵³

3.6.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

3.6.1.1. Romanın Kimliği

Yavuz Bahadıroğlu tarafından kaleme alınan eser 232 sayfadan oluşmaktadır. *Şirpençe* adlı kitap yazarın Yavuz Sultan Selim Han hakkında yazdığı üç kitaplık serinin ikinci cildini oluşturmaktadır. Eser 7 bölümden müteşekkildir.

3.6.1.2. Vaka

Yavuz Han, Osmanlı padişahı olduktan sonra saltanata, hanedan üyelerinden gelebilecek tehditleri engellemek maksadıyla Şehzade Korkut ve Şehzade Ahmet gailelerini çözer. Sonrasında ise şehzadelikten beri planladığı Safevi Devleti sorununu çözmek maksadıyla doğuya bir sefer düzenler. Kurmacanın vaka örgüsü iç birliğin sağlanması için kardeşlerin ortadan kaldırılması ve Osmanlı Devleti'nin geleceğini güven altına almak için Safevilerin bertaraf edilmesi biçiminde gerçekleşir.

3.6.1.3. Özet

Babası II. Bayezid'den sonra padişah olan Yavuz Han hedeflerinden birincisine ulaşmıştır. Şehzadelikten beri yaptığı planlara göre ilk önce Anadolu'yu büyük tehdit altında bırakan Safevilerin üzerine yürüyecek sonrasında ise hilafetin şanını daha da yüceltmek için Mısır'a sefer düzenleyecektir.

⁴⁵³ Yavuz Bahadıroğlu, *Şirpençe*, Nesil Yay., 52. Baskı, İstanbul, Temmuz 2010

Uzun süreden beri nikris hastalığından muzdarip olan eski padişah Bayezid, doğduğu şehir olan Dimetoka'ya gitmek ve kalan ömrünü orada tamamlamak istediğini Yavuz Han'a bildirir. Padişah babasını sultanlara yakışır bir biçimde uğurlamak maksadıyla hazırlık yapılmasını emreder. Halk yeni padişah ile eski padişahı bir arada göreceği için sokaklara dökülmüş, nümayiş başlamıştır. Halk büyük bir sabırsızlıkla baba ve oğlu görmeyi beklerken Şehzade Ahmet tarafından Yavuz Han'a suikast maksatlı görevlendirilen Mahmut isimli kişi ise görevini yerine getirmek için uygun zamanı beklemektedir. Saatler sonra, bir arabanın yanında yürüyen yeni padişahın gözükmesi üzerine halk, padişahın ne kadar saygılı olduğunu dile getirmeye başlar. Gayet mütevazı bir kıyafet giyen Yavuz Han, arabada oturan babasına yürüyerek refakat etmektedir. II. Bayezid oğluna bir taraftan nasihat ederken onun daha fazla yürümemesi için de ısrar etmektedir. Mahmut kalabalığın içinde fark edilmeyecek bir şekilde padişaha iyice yaklaşarak uygun bir anda önceden hazırladığı hançeriyle padişahı öldürmeyi planlamaktadır. Yeniçeri ağalığıyla kandırılan Mahmut padişahı koruyan baltacıların dalgınlığını fırsat bilerek hançeri Yavuz Han'a saplayacakken sebebini bilmediği bir güç tarafından engellendiğini görür. Hançer tam saplanacakken onu fark eden padişah, suikastçının elini tutarak kendi hayatını kurtarır ve adamın götürülmesini emreder. II. Bayezid, maiyet erkânı ve halk ne olduğunu anlamamakla birlikte büyük bir şaşkınlık yaşamaktadırlar.

Tehlike engellendikten sonra kabile hiçbir şey olmamış gibi yoluna devam eder. Edirnekapı geçildikten sonra II. Bayezid oğlunun ve devlet erkânının daha fazla yürümesini istemeyerek Yavuz Han'a dönmesi için ricada bulunur. Son öğütlerini de alan Yavuz Han, babasını uğurlayarak atı Karabulut'a atlayıp saraya döner.

Saraya döndükten sonra suikastçıyı kimin görevlendirmiş olabileceğine dair bir tahkikat başlatır. Dersaadet'te hâlâ ağabeyi Ahmet'in padişah olmasını isteyenler bulunduğu için bu suikastçının onun tarafından gönderilmiş olabileceğini düşünür. Suikastçının sorgulanmasından sonra şüphelerinin yersiz olmadığını anlamış ve suikastçı, Şehzade Ahmet tarafından görevlendirildiğini itiraf etmiştir. Şeyhülislam Zenbilli Ali Efendi'nin de onayı alınarak Mahmut idam edilir.

II. Bayezid'in uğurlanmasından üç gün sonra Dimetoka'dan gelen bir haberci eski padişahın vefat ettiğini Yavuz Han'a bildirir. Babasının vefatına oldukça üzülen padişah, yalnız kalmak isteyerek acısını yaşamak ister.

Tebriz'den İstanbul'a haber getirip götüreren Hüseyin Ağa, Sarıoğlan, Rasim ve Celal Hasan Can'ın padişaha ulaştırılmasını istediği mektubu biran önce vermek üzere günlerden beri yollarda at sürmektedirler. Hem namaz kılmak hem de çatlama noktasına gelen atları dinlendirmek için mola verirler. İhtiyaçlarını giderdikten sonra yola çıkmak için hazırlanırken Sarıoğlan nal sesleri duyduğunu söyler. Her ne kadar Osmanlı topraklarında olsalar da gelenlerin Şehzade Ahmet'in veya Şah İsmail'in adamları olabileceğini düşünerek kimliklerini öğrenmek amacıyla çalılıkların arkasına saklanırlar. Fazla beklemeden gelenlerin iki kişi olduğu anlaşılır. Hüseyin Ağa gelenlerden birini tanımış ve veziriazamın adamlarından birisi olabileceğini söylemiştir. Sessiz bir şekilde adamların konuşmalarını dinlerler. Rum kökenli olan askerler Veziriazam Hadım Ali Paşa ile Şehzade Ahmet arasında haberleşmeyi sağlamaktadırlar. Şimdi de İstanbul'dan şehzadeye bir mektup götürmektedirler. Hüseyin Ağa, adamların kime hizmet ettiğini anladıktan sonra götördükleri mektubun ele geçirilmesine karar verir. Sarıoğlan bu işe çoktan gönüllü olduğu için çalılıkların arkasından

çıkarak adamlara meydan okurcasına konuşmaya başlar. Sarıoğlan'ın biraz önce bahsettikleri mektubu istemesi üzerine onun tek kişi olduğunu düşünerek alay etmişler ve isteğini geri çevirmişlerdir. Bunun üzerine aralarında başlayan mücadelede Sarıoğlan, Dimitri adındaki kişiyi yaralamış; bunu gören arkadaşı Yorgacis çalıların arkasında da birilerinin olduğunu düşünüp mektubu yerine ulaştırmak amacıyla arkadaşını orada bırakarak kaçmaya başlamıştır. Yorgacis'in peşinden giden Rasim, aradaki farkı kapatmak üzereyken adam mektubu yere atarak canını zor kurtarır. Mektubu yerden alarak arkadaşlarının yanına gelen Rasim, Dimitri'nin iyice hırpalandığını görür. Sadrazamın mührünün olduğu mektuba ulaşmanın verdiği mutlulukla yaralıyı orada bırakarak yollarına devam ederler. Yorgacis geri dönerek yaralı arkadaşını atın üzerine alıp en yakın handa yaralarını tedavi ettirmek üzere yola koyulur. Solakzade Hanı'nda konaklarlar. Hanın sahibi olan Hasan gizli bir Şii'dir. Hana gelen insanlardan bilgi alarak bunları Safevilere bildirir ve böylelikle hayatını devam ettirir. Yorgacis arkadaşının tedavi edilmesi için hancıya altın verir. Hancı kendilerini bu hale getiren adamların bulunduğu yeri söyleyebileceğini bunun için bir kese altını vermeleri gerektiğini ifade eder. Hüseyin Ağa ve adamlarından intikam almak için bu teklifi kabul eden Yorgacis, adamların aynı konakta bulunduğunu öğrenir. Gece uyurlarken mektubu gizlice alarak yola devam eder. Güzel bir gece geçiren dört arkadaş daha fazla zaman kaybetmemek için sabah uyanınca yola devam etmeye karar verirler. Rasim kuşağında bulunan mektubun yerinde olmadığını görünce durumu arkadaşlarına söyler. Sarıoğlan vakit kaybetmeden hanın odalarını dolaşmaya başlar. Yaralı bir şekilde Dimitri'yi bulduktan sonra onu konuşturur. Dimitri, arkadaşı Yorgacis'in kendisini buraya getirdiğini ve

mektubu yerine ulaştırmak için yola çıktığını söyler. Rasim ve Sarioğlan bu haberi duyar duymaz Yorgacis'i yakalamak üzere yola çıkarlar.

Yorgacis, atının ayağının sürçmesinden dolayı yoluna devam edememiş ve atı tedavi etmek maksadıyla mola vermiştir. Rasim ve Sarioğlan'ın atlarını çatlattırcasına hızlı sürmeleri işe yaramış ve ormanın içinde uzakta da olsa bir at kişnemesi duymuşlardır. Yorgacis'in olabileceği düşünceyiyle ara vermeden yola devam ederler. İki atının kendisine doğru yaklaştığını gören Yorgacis, bunların kendisini arayan kişiler olabileceğini düşünerek yaralı atın oradan uzaklaşması için atın sağrısına hançerinin ucunu saplar. Can havliyle at oradan uzaklaşır ve kendisi de uygun bir yere saklanır. Hızla koşan ata yetişen iki arkadaş atın binicisinin olmadığını fark edince geri dönerler. Civarda adamı ararken hançerini yerde bulduktan sonra adama iyice yaklaştıklarını anlarlar.

Yorgacis kaçarken uçurumdan yuvarlanarak ölmüştür. Hüseyin Ağa ve adamları mektubun alınmasından sonra İstanbul'a dönerek mektubu Yavuz Han'a verirler. Bir gün Ayasofya Cami'nin şadırvanında otururken Sarioğlan olayın bütün ayrıntısını Trabzon'dan yeni dönen Orhan Bey'e anlatır. şehzadelerin taht için yaptıkları hamleleri de konuşurlar. Bu sırada Sarioğlan ölen adamın arkadaşı Dimitri'yi görür ve Orhan Bey'i durumdan haberdar ederek onu takip ederler. Dimitri, Rumlara ait bir balıkçı meyhanesine girer. İki arkadaş buraya girmeyi istemeseler de takiplerinin amacına ulaşması için girmek mecburiyetinde kalırlar. İki arkadaş farkında olmadan Dimitri onları tuzağa düşürmüştür. Aradan fazla zaman geçmeden Sarioğlan ve Orhan Bey kendilerini bir kavganın içerisinde bulurlar. Uzun bir uğraşın sonunda iki arkadaş kendilerine saldıranları mağlup

edip meyhaneden çıkarlar. Böylelikle kendilerini tuzağa düşürmeye çalışan Dimitri'ye de iyi bir gözdağı vermiş olurlar.

İki arkadaş öğle namazını kıldıktan sonra doğruca saraya gider. Divandan yeni çıkan Malkoçoğlu, Şehzade Ahmet üzerine bir sefer düzenleneceğini arkadaşlarına bildirir. Şehzade Ahmet'in Anadolu'da Şii'leri de etrafına toplayarak büyük bir ordu toplaması, iki oğlunu Şah İsmail'e gönderip ondan yardım istemesi, Kansu Gavri ile ittifak arayışlarına gitmesi düzenlenecek seferin sebepleri arasındadır.

Divan sonrası Orhan Bey ile sohbet eden Yavuz Han, amacının Hint ellerine kadar uzanmak olduğunu dile getirerek, tahtta gözü olan kardeşlerinin bu hedeflerine ulaşma noktasında bir engel olduğunu düşünmektedir.

Yavuz Han oğlu Şehzade Süleyman'ı yerine vekil bırakarak kardeşi üzerine 29 Temmuz 1512'de sefere çıkar. Ordu ilk önce Şehzade Ahmet'in oğlu Alaattin tarafından işgal edilen Bursa'nın üzerine yürür. Bu haberi alan Alaattin, amcasıyla savaşmayı göze alamayarak geri çekilir ve Konya'ya babasının yanına döner. Alaattin, babasının çevresine Şii askerleri toplamasının, taht için başka devletler ile irtibata geçmesinin yanlış olduğunu söyler. Oğlunun düşüncelerini yadsıyan Şehzade Ahmet yaklaşan tehlikenin büyük olduğunu düşünerek ordusuyla Amasya'ya çekilmeye karar verir. Yavuz Han bu haberi aldıktan sonra Şehzade Ahmet üzerine Malkoçoğlu Ali Bey'i görevlendirir. Şehzade, Amasya'ya yetişmeden Malkoçoğlu tarafından savaşa mecbur edilir. Savaş şehzadenin lehine doğru ilerlerken askeriyle geri çekilmesi gidişatı değiştirir. Şehzade Ahmet kışı Malatya civarında geçirmeye karar verir. Bu sırada, Dimitri aracılığıyla, Sadrazam Mustafa Paşa tarafından Amasya Valisi Mustafa Bey'e

gönderilen mektuba göre şehrin şehzadeye teslim edilmesi gerektiği ve bu kararın bizzat Yavuz Han'ın iradesi neticesinde verildiği belirtilmektedir. Mektubun devamında, şehzadenin Anadolu'da daha fazla tahribata sebep vermesinin engellenebileceği ve padişahın Şah İsmail üzerine rahatlıkla sefer düzenleyebileceği ifade edilmektedir.

Yavuz Han, sadrazam ile Şehzade Ahmet arasında muhtelif zamanlarda gerçekleşen mektuplardan ele geçirilenleri divanda Hersekzade Ahmet Paşa'ya okutturur. Mektuplarda askerin kendisini istediğini ve Amasya'ya giderse hiçbir direnişle karşılaşmadan şehri teslim alabileceğini yazmaktadır. Divanda bulunan herkes bunları dinledikten sonra şaşkın bakışlarla sadrazamın akıbetini düşünmeye başlarlar. İhaneti belgeleriyle ortaya koyan padişah, şeyhülislam da dâhil olmak üzere divan üyelerinin görüşlerini alıp Sadrazam Mustafa Paşa'nın idam edilmesine karar verir. Paşanın idamından sonra sadaret mührü Hersekzade Ahmet Paşa'ya verilir.

Yavuz Han, Şehzade Ahmet üzerine Malkoçoğlu'nu görevlendirdikten sonra kendisi Şehzade Korkut üzerine bir av partisi görünümünde yürümeye karar verir. Şehzade Korkut, bu durumu haber alması üzerine güvenilir adamı Piyale Bey'le padişaha karşı koyacak bir askeri güce sahip olmadıkları için kaçmaya karar verir. Yapılan plana göre ilk önce Teke sancağına geçilecek, oradan da amcası Cem Sultan gibi Avrupa devletlerinden birine sığınılacaktır. Ordusuyla Manisa'ya gelince halk tarafından büyük bir coşkuyla karşılanan Yavuz Han, kardeşinin kaçtığı haberini burada öğrenir.

Şehzade Korkut ve Piyale Bey gözlerden uzak bir mağarada yirmi gün saklanırlar. Yiyeceklerinin bitmesi üzerine şehre inmek mecburi hale gelmiştir. Piyale Bey,

dağda koyunlarını otlatan bir çobana şehzadenin atını da vererek; şehirde Dizdaroğlu Süleyman Bey'i bulmasını ve şehzadeye yazdırdığı nameyi ona vermesini ister. Bu isteği kabul eden çoban vakit kaybetmeden yola koyulur. Şehre inen çobanın kıyafetleri ile atın ihtişamı tezat oluşturduğundan kolcular tarafından çoban durdurulup sorguya çekilir. Biraz zorlamadan sonra çoban her şeyi anlatır. Bunun üzerine mağaraya giden askerler karşılarında Şehzade Korkut'u görünce kendisini tutuklayarak padişaha götürmek üzere yola çıkarırlar. Bursa'ya yakın bir yerde Kapıcıbaşı Sinan Ağa tarafından karşılanan Şehzade Korkut'a durumu beyan edilir. Şehzade abdestini alıp son görevini yerine getirdikten sonra idam edilir.

Yavuz Han, Şehzade Ahmet'e Hüseyin Ağa ve dört adamı elçi olarak göndermiş ve ondan padişahlık davasına son verdiği takdirde bulunduğu topraklarda vali olarak kalabileceğini bildirmiştir. Padişahın haberine ve elçilerin cüretkâr cevaplarına çok sinirlenen Şehzade Ahmet elçilerin yakalanmasını emreder. Bu kargaşalık içinde Sarıoğlan ve Rasim kaçmayı başarabilir. Hüseyin Ağa ve Rasim biraz hırpalandıktan sonra zindana atılırlar.

Sarıoğlan ve Rasim İstanbul'a geldikten sonra her şeyi Yavuz Han'a anlatırlar. Elçilerinin kardeşi tarafından hakarete maruz bırakılmasına tahammülü olmayan padişah kardeşine bir mektup yazarak elçilerin serbest bırakılmasını ister. Buna mukabil Şehzade Ahmet meydan okurcasına padişaha cevap verir.

Mart ayının sonlarına doğru Şehzade Ahmet'in ordusuyla birlikte Bursa'ya doğru geldiği haberinin alınması üzerine bizzat Yavuz Han'ın kumandasında Osmanlı ordusu da yola çıkar. Savaş, Şehzade Ahmet'in lehine seyrederken şehzadenin geri çekilmesi gerçekten şaşılacak bir olaydır. Yapılan takip sonrasında

şehzadenin, Yavuz Han İstanbul'da değilken ordusuyla buraya yürümeyi planladığı düşünülür. Malkoçoğlu'nun birliklerinin de kendilerine katılması üzerine Şehzade Ahmet takip edilmeye başlanır. İstanbul yolunda daha önce destek amaçlı istenen on bin askerle karşılaşan şehzade, arkasında da padişahın olması sebebiyle iki ateş arasında kalır. Savaşı kaybeden Şehzade Ahmet, Kapıcıbaşı Sinan Ağa'ya teslim edilerek idam edilir.

Yavuz Han, şehzadeler gailisini çözüme kavuşturduktan sonra uzun süreden beri düşündüğü Safevi seferini gerçekleştirme fırsatı yakalar. Malkoçoğlu ve Orhan Bey'i seferden önce bilgi toplamak üzere Safevi topraklarına gönderir.

Bu sefer için ulemanın fetvasını alan padişah vezirlerin ve kumandanların da olurlarını almak üzere divanın toplanmasını emreder. Bazı vezirler hareket merkezinden çok uzakta bir yere sefer düzenleneceğini belirtip bunun sakıncalarını dile getirseler de divandan Safevi Devleti'ne sefer düzenlenmesi kararı çıkar. 23 Nisan 1514 günü ordu Maltepe'den hareket eder.

Şah İsmail'in İstanbul'da ve Anadolu'da kurduğu casusluk şebekesi hem önemli bilgilerin alınmasında hem de Şiiğin yayılmasında büyük bir görev üstlenmektedir. İstanbul'da Kılıç adındaki Şii casus, Yavuz Han'ın savaş planı ve ordusu hakkındaki bilgileri toplamak üzere görevlendirilmiş birisidir. Burada daha önce Veziriazam Hadım Ali Paşa'nın emrinde çalışan Dimitri ile irtibata geçerek kendisinin Şah için çalışmasını sağlar. Ali Paşa'nın ölümünden beri parasızlık içerisinde yaşayan Dimitri bu görevi kabul eder. İlk görevi de seferin istikametinin neresi olacağını öğrenmek olacaktır.

Yavuz Han, uzun süreden beri varlığından şüphelendiği casusluk şebekesinin tam anlamıyla bulunması için Sinan Paşa'yı görevlendirir. Bu şebeke Osmanlı topraklarında olan her şeyi hiçbir iz bırakmadan Şah'a aktarmaktadır. Sinan Paşa'nın kurduğu karşı casusluk şebekesi aracılığıyla Dersaadet merkezli, Safeviler lehine çalışan bir şebekenin varlığından şüphe kalmaz. Varlığı kesinleşen bu şebekesinin imhası için bir ipucu yakalamak yeterli olacaktır.

Orduyla birlikte sefere çıkmak isteyen Sarioğlan, bu düşüncesini Sinan Paşa'ya açtıktan sonra kabul cevabı alamaz. Zira Sarioğlan, paşanın kurduğu şebekenin içinde önemli işler yapan birisidir. Paşa, Sarioğlan'ın sefer için çok istekli olduğunu görmesi üzerine ona, Şah lehine çalışan ihanet şebekesinden birisini yakalayıp getirmesi karşılığında istediği yere gidebileceğini söyler.

Sarioğlan bu işte eskiden yaraladığı Dimitri'yi kullanarak başarılı olabileceğini düşünür. Bundan dolayı Dimitri'yi bulabileceği meyhaneye zaman geçirmeden gider ve orada onu beklemeye başlar. Meyhanede çalışan garsondan Dimitri'nin son zamanlarda bol keseden para harcadığı bilgisini alan Sarioğlan, Dimitri'nin içeriye girdiğini görür görmez dışarı çıkarak onu beklemeye başlar. Bir taraftan da bazen içeriye bakarak Dimitri'yi kontrol altına almak istemektedir. Bu sırada Dimitri'nin yanına yaklaşan bir dilencinin kendisine bir şeyler söylediğini görür. Az sonra dilencinin meyhaneden çıktığını gördükten sonra Dimitri'yi tekrar bulabileceği düşüncesiyle dilenciye takip etmeye karar verir. Dilencinin yolda kimseye el açmaması Sarioğlan'ı şüphelendirir. Uzun bir yürüyüşten sonra dilenci bir eve girer. Ama bu evden kendisi yerine sivri külahlı bir adam çıkar. Sonrasında ise tavladan bir at satın alır ve sandal kiralayarak Üsküdar'a geçer. Sarioğlan da onun yaptıklarını yapmış ve İzmit yoluna doğru sivri külahlı adamı

takip etmeye başlamıştır. Sivri külahlı adam takip edildiğini anlamış ve Sarioğlan'a tuzak kurarak ondan kurtulmuştur. Sarioğlan, İzmit'e geldikten sonra her şeyi Ferhat Bey'e anlatmış ve aldatılmanın verdiği hırsıyla sivri külahlı adamı aramaya çıkmıştır. İkinci gün Sarioğlan aradığı adamı bir yeniçeriyle sohbet ederken görür. Adam yeniçeriden ordunun durumuna dair bilgi almaktadır. Tam bu sırada Sarioğlan hançerini adama dayayarak onu tutuklamak ister. Yeniçeri bu duruma karşı çıkmış ama sonrasında Sarioğlan'ın bu adamın bir casus olduğunu söylemesi üzerine ona yardım ederek adamı Ferhat Bey'e götürmüşlerdir. Adamın üstü arandıktan sonra topladığı bilgileri yazdığı bir defter bulunur. Casusluğu delillendirilen adam padişahın huzuruna çıkarılır. Yavuz Han'ın yaptığı sorguda adının Kılıç olduğunu söyleyen adam casusluk şebekesinde çalışan herkesin de ismini verir. Bunun üzerine sefer öncesi büyük bir tahkikat yapılarak bu adamların irtibatta olduğu ve Safeviler lehine çalışan herkes tespit edilerek cezalandırılır. Yavuz Han bütün bu bilgileri öğrendikten sonra Şah İsmail'e savaştan kaçmamasına dair bir mektup yazarak bu casusla gönderir.

İzmit'ten 16 Mayıs 1514'te ayrılan ordu Konya'ya ve Sivas'a uğradıktan sonra doğuya doğru yola devam eder. Uzun süren sefer ve düşmanın ortada gözükmemesi asker arasında huzursuzluğa sebep olmuştur. Bu sırada Yavuz Han ile Şah arasında mektuplaşmalar devam etmektedir. Şah'ın bir hokka içerisinde gönderdiği afyona karşılık Yavuz Han, uzun süreden beri Şah'ın karşısına çıkmadığını korkaklığına yorarak kadın elbiseleri gönderir. Asker, padişahın çocukluk arkadaşı Hemdem Paşa'nın sözünün dinleneceğini düşünerek huzursuzluklarını dile getirmesi için onu ikna ederler. Amacından taviz vermek

istemeyen padişah, paşanın idam fermanını verir. Böylelikle seferdeki kararlılığı askerlere bir kez daha gösterilmiş olur.

Padişah, Hemdem Paşa'nın idamının verdiği üzüntü ile ormanda tek başına yürüyüşe çıkmış, kendisi ile baş başa kalıp uzun düşüncelere dalmıştır. Tam bu sırada arkasından bir ses gelmesi üzerine o tarafa yönelmiş ve bir karartı görmüştür. Adam görüldüğünü anladıktan sonra elindeki yayı bırakarak koşmaya başlar. Yavuz Han adamı yakalayınca daha önce ele geçirdikleri Kılıç isimli casus olduğunu anlar. Yavuz Han ile adam arasında başlayan mücadeleye neticesinde adam yenilir. Padişahı korumak maksatlı onu uzaktan izleyen Malkoçoğlu olan biten her şeyi görmüş ve mücadelenin sonunda padişahın emriyle casusu yargılanmak üzere kadıya teslim etmiştir.

Ordu, Sakallu Köyü'nde konaklarken asker arasında yine isyan emareleri ortaya çıkmış hatta bu durum padişahın otağına ok atılmasına kadar gitmiştir. Şah İsmail'in ordu içerisine soktuğu casuslar askerin isyana teşvikinde önemli bir yere sahiptir. Bu duruma daha fazla dayanamayan Yavuz Han, atına atlayarak askerin içerisine girer. Burada askerlere hitaben bir konuşma yaparak, kendisinin arkasından kimse gelmese de tek başına düşmana karşı gideceğini belirtir ve yola koyulur. Konuşmadan etkilenen ordu padişahı takip eder. Fazla zaman geçmeden Malkoçoğlu'nun komutasındaki öncü birlikler Şah'ın Çaldıran Ovası'nda savaş tertibatı aldığı bilgisini getirir. Orhan Bey ve Sarıoğlan daha ayrıntılı bilgi almak üzere İran'a gönderilirler. Yavuz Han, Hasan Can'ın gönderdiği bilgilerle birlikte savaş planını kesinleştirerek ordusunun düzenini sağlar. Toplanan savaş divanında ordunun birkaç gün dinlendikten sonra mı yoksa şafakla birlikte mi hücum edileceği padişah tarafından tartışmaya açılır. Bazı devlet adamları

yorgunluğu dile getirerek dinlenilmesi gerektiğini öne sürerken bazıları da Şah'ın casuslarının bu süre zarfında orduda faaliyete geçebileceğini ve isyanlar başlatabileceğini belirterek vakit kaybetmeksizin savaşıa başlanması gerektiğini söylerler. Divan devam ederken daha önce bazı muhkem tepeleri ele geçirmesi için görevlendirilen Orhan Bey'in müspet cevap getirmesi yorgun askerin savaş başladığında ne yapabileceğini göstermesi açısından mütereddit devlet adamlarının da kararının değişmesini sağlar. Sabaha kadar savaş hazırlığı devam etmiş ve iki ordu şafakla birlikte savaşıa başlamıştır. Osmanlı ordusunda bulunan tüfekler ve toplar kullanılmaya başlanınca Safevi ordusunda dağılmalar yaşanır. Safevi kumandanı Ustacluoğlu'nun vurulması ordunun dağılmasını daha da hızlandırmıştır. Malkoçoğlu Ali Bey ile kardeşı Tur Ali Bey savaşta hayatlarını kaybederler. Gidişatın kötüye gittiğini gören Şah, pelerinini kendisine benzeyen Hızır adında bir seyise vererek savaş meydanından uzaklaşmaya ikna edilir. Etrafi iyice çevrilen Safevi ordusunun kurtuluş ümidinin kalmadığı ortaya çıkınca Şah İsmail'i kurtarmak için seyis meydana çıkararak Şah benim diye bağırır. Bunun üzerine Orhan Bey, Şah İsmail sandığı kişiyi tutuklar ve padişaha götürmek üzere yola çıkarır. Yıllarca İran'da yaşayan Hüseyin Ağa şah diye tutuklanan kişinin o olmadığını söylemesi üzerine Orhan Bey çok üzölür. Bir anlık sinirle esiri öldürmek isteyen Orhan Bey, Hüseyin Ağa'nın telkiniyle bu karardan vazgeçer. Esirle sohbet ederken onun da Türkmen olduğunu öğrendikten sonra aynı ırka mensup insanların Çaldıran'da karşı kaşıya gelmesine iç geçirir. Yavuz Han, Orhan Bey ile esir arasındaki sohbeti dinlemiştir. Orhan Bey'in padişahın geldiğini görür görmez atından inmesi üzerine bunu bir fırsat bilen esir atıyla dörtlüde oradan uzaklaşır. Orhan Bey'in onu yakalamak istemesi

üzerine padişah; şah için ölümü göze alan birisinin özgür kalmasının gerektiğini ifade ederek onu bu kararından vazgeçirir.

3.6.1.4. Kişi Kadrosu

Yavuz Sultan Selim Han serisinin ikinci kitabı olan bu eserde de tarihî kişiler ağırlıktadır. Veziriazam Mustafa Paşa çıkarıcı devlet adamı tipine mensuptur. Şehzade Selim padişah olduktan sonra bile çıkar sürekliliğinin Şehzade Ahmet'in padişah olmasına bağlayan paşa bu doğrultuda çalışmalarda bulunur. Hadım Ali Paşa'ya hizmet eden Rum kökenli Dimitri ve Yorgacis ise bağlı bulunduğu devlete biattan ziyade daha çok para kazanma hevesleri olan ve bunun için herkesle irtibata geçmeye hazır para düşkünü, ahlak kurallarını önemsemeyen tip içine dâhil edilebilirler. Aynı şekilde gizli bir Şii olan Hancı Hasan da para düşkünü, çıkarperest tip grubunun değişmeyen üyesidir.

Şehzade Ahmet'in oğlu Şehzade Alaattin babası tarafından Bursa'yı ele geçirmesi için görevlendirilir. Yavuz Han'ın Bursa üzerine geldiği haberini aldıktan sonra şehri terk ederek Konya üzerine çekilir. (s.100) Babasıyla arasında geçen diyalogda birçok Şii'yi toplayarak amcasına isyan etmenin yanlış olduğunu belirtir. Alaattin Bey kendi ordularının başıbozuk sürüsü olduğunu ifade ederken, yeniçerilerin ölen ama buldukları yerden bir adım geri atmamanın özelliklerini dile getirir. (s.108) Şehzade babasının devlete isyan etmesini eleştirerek kendisinin de bu fiilin içinde olmasını babasına karşı çıkışlarıyla belirtmiştir.

Şehzade Ahmet'in,

“Sen beni alelade bir kumandan mı bellersin? Ben Bayezid'in oğlu Ahmet değil miyim?”

cümlesine Alaattin Bey sadece kendisinin duyacağı şekilde şu cevabı verir:

“Ne mutlu. (...) Siz babanızla övünebiliyorsunuz, ama ben... Hiçbir zaman babamla övünemeyeceğim.” (s.109)

Şehzade bu cevabıyla babasından ve onun kararlarından utandığını ortaya koyar. Şehzadenin içinde bulunduğu ikilem babasının padişah olduğu takdirde kendisi de dâhil olmak üzere açılacak saltanat yolunun önemsenmeyerek devletin geleceği doğrultusunda ikbalden fedakarca vazgeçiş örneğidir.

Serinin ilk kitabına göre bu kitapta kişilerin cinsiyete göre dağılımında hep erkek kişilerden yararlanıldığı görülür.

Kurmacada devlet görevlileri olarak padişah, vezir, defterdar, kazasker, vali; saray görevlileri olarak baltacı (cellat), hizmetçiler, muhafızlar, hazine emini; askeri görevliler subaşı, cellat, saray muhafızları, askerler (süvariler, yeniçeriler, sipahiler), meslek erbaplarına göre hekim, çoban, meyhaneci, dilenci, balıkçı, hancı, arabacı.

Eserde etken olan kurmaca kişiler şunlardır:

Yavuz Sultan Selim Han

Kurmacanın merkezî kişisidir. Yazar, birinci kitapta çizdiği ülkü sahibi, kararlı, din, vatan, millet gibi mefhumlara bağlı Şehzade Selim kişisini, bu kitapta düşüncelerini uygulama imkânı yakalayan birisi olarak anlatır. Yavuz Han bu haliyle önündeki engelleri birer birer aşan, başarılı, kurallarından taviz vermeyen, devletini ve milletini yüceltmek için çaba sarf eden bir padişaktır.

Geniş alınlı, pala bıyıkları kulağına kadar gelen, yüzü çizgili, orta boylu, asil duruşlu bir kişidir. (s.9-10) Şehzadeliginden beri kendini yüce maksatlara ulaşmak için hazırlamış birisidir. Bu düşünceleri:

“(...) Milletim için, devletim için yüce arzularım var. Acemistan’ı, Mısır’ı istiyorum. Milletimin dünyanın en büyük, en ileri milleti olmasını istiyorum.”

(s.11) Bu düşünce, “*Müslümanları bir sancak altında toplama (...)*” (s.91), “*(...) Hint ellerine kadar uzanma (...)*” (s.92) şeklinde idealize edilir.

Güvenilir adamlarıyla “*saray ağzı*” olarak ifade ettiği süslü dilden ziyade samimi bir üslupla konuşmayı tercih eden (s.14, 107), giyimde kuşamda mütevazılıktan ödün vermeyen birisidir. (s.10)

Yavuz Han kişisini ön plana çıkaran özellikleri arasında kitaba olan tutkusu bulunmaktadır. Bilhassa, Tarih-i Vassaf adlı kitabı okumayı seven padişah için kütüphane ve kitaplar kendini rahat hissettiren unsurlardır.

Veziriazam Mustafa Paşa

Kurmacanın karşıt güçleri arasındadır. Şehzade Ahmet’in padişah olması için uğraşmış ama bu düşüncesini gerçekleştirememiştir. Yavuz Han tahta oturduktan sonra da düşüncelerinden vazgeçmemiş, Şehzade Ahmet ile haberleşmeye devam etmiştir. Yavuz Han tahta oturduktan sonra paşaya dair düşüncelerini şu şekilde ifade eder:

“Bak lala. (...) Sen babamızdan kalmasın. Devlet idaresindeki maharetin dillere destandır. Şehzadeliğimizde bazı kırgınlıklar aramıza girmişse de biz onları çoktan içimizden çıkardık artık. Saltanata kırk iki yılın verdiği tecrübenin dışında kalan bütün geçmişi unutarak geliyoruz. (...) Geleceğin, bundan sonraki davranışlarına bağlı kalacak. (...) Şahıs davası güdecek ahmaktardan olmadığımızı bilesin. İndimizde herkesin kıymeti hizmetiyle ölçülecektir.” (s.12)

Yazar-anlatıcı bu cümlelerle merkezî kişinin müsamahakâr, liyakate önem veren bir yapıda olduğunu imlerken Mustafa Paşa’ya da verilen şansın altını çizer.

Sadrazamın, Şehzade Ahmet üzerine düzenlenecek seferi yeniçeri ağalarına ve sipahi subaylarına istemeyerek bildirmesi ve bu haberi şehzadeye biran önce ulaştırmanın yolunu araması (s.97) çevirdiği çetrefilli işler arasındadır. Yavuz Han onun Şehzade Ahmet lehinde çalıştığının farkındadır. Bazı paşaların kendisini meşru hükümdar görmediğini dile getirerek gözetim altında tutulan

yeğenlerini ona karşı kıskırttığını düşünür. Bu hususta da, “*Başta sadrazam olacak o koca dessay.*” (s.106) biçiminde bu durumu belirtir. Yavuz Han, amcası Cem Sultan’ın zehirlenmesinde çevirdiği olaylardan dolayı paşaya karşı beslediği kinin hesabını sormak için de uygun zamanı beklemektedir. (s.106)

Paşanın Amasya Valisi Mustafa Bey’e bir mektup yazarak padişah tarafından alınan karara göre, şehrin hiçbir müşkülât çıkarılmadan Şehzade Ahmet’e verilmesini bildirmesi ihanetin derecesini gösterir. (s.115)

Muhtelif zamanlarda paşanın şehzadeye gönderdiği ihanet mektupları divanda okunarak bütün divan üyelerinin kararıyla idam fermanı verilir. (s.123-125)

Ferhat Bey

Yavuz Han’ın şehzadelikten beri onun yanında olan, padişah olması için elinden gelen fedakârlığı yapan birisidir. Padişahın güvenilir adamı olması sebebiyle diğer roman kişilerine göre padişahın haremine rahatlıkla girebilen bir kişi profili çizer. Veziriazam Mustafa Paşa’nın ihanet içinde olduğunun anlaşılmasından sonra padişahın harekete geçmemesi dolayısıyla sitemini Sinan Paşa’ya bildirir. Ferhat Bey’in zaman kaybetmeden veziriazam ile Şehzade Ahmet’in taht aleyhindeki girişimlerinin bertaraf edilmesi doğrultusundaki fikrine Sinan Paşa: “*Genç ve heyecanlısın.*” (s.121) diyerek her şeyin zamanında yapılacak hamlelerle çözüme kavuşabileceğine dair düşüncesini belirtir. Aslında bu ikaz, Ferhat Bey’in gençliğinden kaynaklanan tecrübesizliğini imlemektedir.

Malkoçoğlu Ali Bey

Yavuz Han’ın şehzadelikten beri yanında bulunan güvenilir adamları arasındadır. Padişah, gerektiğinde rahatlıkla kendisi için ölüme gidecek,

kendisine saltanat yoluna açanlar arasında gördüğü ve gerçek kardeşinden daha yakın bulduğu için Malkoçoğlu'na ayrı bir muhabbet beslemektedir. (s.29) Padişah, Şehzade Ahmet üzerine Malkoçoğlu'nu göndererek ona olan güvenini bir kez daha gösterir. (s.107) İran seferi öncesi Orhan Bey'le ikisini bilgi toplamak maksatlı görevlendirmesi zorlu işleri başaracak kudrette bir kişi profilinin çizilmesini sağlar. (s.167)

Malkoçoğlu'nu diğer güvenilir adamlardan ayıran temel nokta ümitsizliğin üst seviyelerde bulunduğu zamanlarda Yavuz Han'a verdiği destekle engellerin aşılabilmesidir. İran seferinde askerin yola devam etmemek üzere çıkardıkları isyanın sonrasında askeri, yalnız başına yola devam eden padişahın arkasından harekete geçiren kendisidir. Padişahın yaptığı konuşmanın ardından bütün vezirlere, kumandanlara ve askerlere karşı şöyle seslenir:

“Şevketlü, billahi yek başına cenge gider, ne durursunuz? Sizde hiç din gayreti, padişah sevgisi kalmadı mı?” (s.207)

Orhan Bey

Padişahın şehzadelüğünden beri güvenini kazanmış bir kişidir. Yavuz Han'ın padişah olabilmesi için hayatını yok sayan, cesur, iyi silah kullanan, mütevazı birisidir. Padişahın verdiği görevler sebebiyle ailesini ikinci plana koymaktan hiç çekinmez. (s.159) Yavuz Han, Malkoçoğlu ve Orhan Bey'i “*yapışık ikiz*” (s.165) olarak değerlendirir. Padişah, Orhan Bey'in yeni doğan çocuğuna kendi ismini verecek kadar onu sevmektedir. (s.166)

Çaldıran'da ovaya hakim tepelerin ele geçirilebilmesi için Orhan Bey komutasında akıncıların görevlendirilmesinde padişah, Orhan Bey'i kucaklayarak onun şahsında bütün komutanları kucakladığını ifade ederek (s.214) güvenilirliğin üst seviyede olduğunu gösterir.

Hüseyin Ağa

Serinin birinci kitabında yardımcı kişiler arasındadır. Tebriz-İstanbul arasında adamlarıyla birlikte haber getirip götüren birisidir. En kötü zamanlarda bile ümidini kaybetmeyecek kadar tecrübeli, dini bütün bir Müslüman'dır. (s.39, 50) Hüseyin Ağa, oğlu Sarıoğlan, arkadaşları Rasim ve Celal hakkında yazar-anlatıcı şu bilgileri verir:

“Korkusuz yiğitlerdi. Uzun süredir Sultan Selim'in hizmetinde canlarını dişlerine takarak çalışıyorlardı. Mal, mülk, mansıp değildi beklemedikleri. Bir ideal etrafında kenetlenmiş, tek vücut olmuşlardı.” (s.41)

Yavuz Han tarafından adamlarıyla birlikte Şehzade Ahmet'e elçi olarak gönderilir. Şehzadeye verdiği cevap Hüseyin Ağa'nın sıradan bir haberci olmadığı; bilgili, tecrübeli, adaba hâkim bir kişi olduğunu gösterir:

“Temayüllerde⁴⁵⁴ elçiye zeval yoktur. Kaldı ki, bir elçinin taşıdığı mektupta yazılı olanları bilmesi de lüzumlu değildir. Üstelik bilmemesi halinde ölümü gerektirecek bir müeyyideye İslam hukukunda rastlanmamıştır. Yoksa zat-ı devletleri, bu hukukun dışında bir hukuk sistemiyle mi topraklarını idare eder?” (s.151)

Şehzade Ahmet'e verdiği bu cevaplardan sonra darp edilip zindana atıldığı halde durumundan şikâyet etmeyerek vakur halini bozmaz. (s.155)

Sarıoğlan

Babası Hüseyin Ağa gibi serinin birinci kitabındaki yardımcı kişiler arasındadır. Babası, arkadaşları Rasim ve Celal'le birlikte Tebriz-İstanbul arasında haber taşırlar. Doğumundan beri babasının kendisine bir isim verecek kadar zaman bulamaması, fiziksel özelliğinden dolayı Sarıoğlan biçiminde çağrılmasına sebep olur. Bu sesleniş de zamanla isminin yerini alır. (s.41)

Sarıoğlan;

⁴⁵⁴ Kelimenin, yapılageliş anlamına gelen “teâmül” ile karıştırıldığı düşünülmektedir.

“Yirmi iki yaşlarında, uzun boylu, asil çehreli bir gençti. Kılıç kullanmakta babasıyla yarıştığı, bazen de onu geçtiği olurdu. Gençliğinden gelen aşırı bir ataklıkla zaman zaman hareketlere girerdi ama girdiği gibi de çıkardı. Bu yüzden çok ümitsiz dövüşleri kazanmışlardı.” (s.41)

Babası gibi dini bütün karakterinin olması onu, takip amaçlı buldukları yolda meyhaneye bile girmekten imtina etmesine sebep olur. (s.80) Bu hassasiyet meyhaneden çıkışta onu sanki bir pislikten çıkmışçasına rahatsız etmiş ve bu durumdan ancak üstünü başını değiştirip yıkanarak kurtulabileceği düşüncesini doğurmuştur. (s.87)

Sinan Paşa'nın verdiği görev üzere (s.181-182) İstanbul'da etken olan casusluk şebekesini çökertmek maksadıyla araştırmalara başlar. Takip ettiği adamın onu aldatması üzerine yine de çıktığı yoldan dönmemiş, kararlı bir şekilde adamı aramaya devam etmiştir. Sonunda adamı bularak padişahın huzuruna çıkartıp Şah'a bilgi taşıyan, Anadolu'daki isyanları yöneten casusluk şebekesinin çökertilmesini sağlar. (s.184-191) Çaldıran Savaşı'nda da Ustaclu Muhammet Han'ı öldürerek (s.224) büyük yarar sağlayan Sarıoğlan cesur olmasının yanında sinirliği (s.149-150) ve ataklığıyla da (s.153) ön planda olan bir roman kişisidir.

Şehzade Korkut

Hanedan içerisinde bulunan karşıt güçler arasındadır. Divan sahibi bir şair, İslam hukukuna vakıf, ilmî çalışmalarla hemhal olan (s.76), dindar (s.89) bir şehzadedir. Taht yolunda hak iddia etmeme doğrultusunda kardeşine söz verdiği halde kendisinde ihtiras haline gelen taht sevgisi bu sözünde durmayarak mücadele içerisinde bulunmasına neden olur. Bu ihtiras karşımıza gerçekleri göremeyecek kadar algılarını kapatmış bir roman kişisi çıkarır. Yavuz Han'ın ordusuyla sancağına geldiği haberini alması üzerine güvenilir adamı Piyale Bey ile Manisa'dan kaçarlar. Uzun zaman bir mağarada saklanarak izlerini

kaybettirmeye çalışırlar. Piyale Bey'in dağda bir çoban ile anlaşarak şehirden yardım getirecek kişilere haber göndermek maksadıyla şehzadeden bir mektup istemesi üzerine hiçbir şeyden haberdar olmayan şehzade şu cevabı verir: “*Ne! Yoksa saltanat beratını mı getirdiler?*” (s.142) Bu cevap ifade edilen gerçekleri görememe durumunda ihtirasın ne kadar etkili olabileceğini göstermektedir. Yazar-anlatıcı sonu ölümle bitecek ihtirası şehzadenin ağzından şöyle ifade eder:

“Benden sonra yerime padişah olacak bir erkek evladım olmadığı halde bu işe heveslendim. Kader yolumu tıkadı. Kim bilir, belki de Osmanlıların başına açacağım felaketlerin böylece önüne geçmiş oldu.” (s.148)

Şehzade Ahmet

Hanedan içerisinde bulunan diğer karışt güçtür. II. Bayezit'ten sonra Osmanlı tahtına oturamaması Anadolu'da hükümdarlığını ilan etmesine sebep olmuştur. Şehzade Korkut'ta olduğu gibi bir ihtiras haline gelen padişahlık isteği, şehzadenin Anadolu'yu yakıp yıkan Şiilerle ve Osmanlı'ya husumet besleyen Memlükler ile irtibata geçmesine neden olur. İki oğlunu Şah İsmail'den yardım istemeleri maksadıyla ona göndermiştir. (s.91)

Yavuz Han'ın Bursa'yı ele geçirdikten sonra üzerine doğru gelmesi neticesinde başarılı olup olamayacağına dair bir ikilem yaşasa da Amasya'ya çekilerek, devam ettiği taht yolunda sonuna kadar gitmeye karar verir. (s.102-103) Şehzadenin şahsındaki bu ikilem kendi ordusundaki bazı komutanlara da sirayet eder. (s.110) İki ordu karşı karşıya gelince komutanlar gerçek padişahın ordusunu karşılarında görmeleriyle bir farkındalık içerisine girmiş bulunurlar.

Yavuz Han tarafından şehzadeye gönderilen elçilerin kanunlar hiçe sayılarak sebepsiz yere tutuklanması, şehzadenin ruh halinin kanunları düşünerek hareket

etmesini engelleyecek kadar farklılaştığını gösterir. (s.153-154) Anlatıcı şehzadenin durumunu şöyle ifade eder:

“Hevesten öte, ihtirastı onunkisi; uğrunda yapamayacağı şey yoktu. Bir çapulcu gibi davranmakta bile tereddüt etmiyor, kötülüğünü mazur göstermek için de yakınlarına: ‘Saltanat müyesser olunca milletin zararını tazmin edeceğiz.’ diyerek, sözde atıfetini gösteriyordu.” (s.155)

Yavuz Han’ın gözünde ise kardeşi Ahmet, “*korkak*” (s.160) olarak nitelendirilen birisidir.

Şehzade Alaattin Bey

Şehzade Ahmet’in oğludur. Babası tarafından Bursa’yı işgal etmekle görevlendirilmiş, amcası Yavuz Han’ın üzerine geldiği haberini alınca şehri terk ederek Konya’ya çekilmiştir. (s.100)

Babasının neden geri geldiğini sorması üzerine küçük şehzade hiç görmediği amcasından korktuğunu söyler. (s.101-102) Şehzade, kurmaca içerisinde bir nevi babasına yaptığı yanlışları hatırlatan bir iç ses konumundadır. Yazarın bu görevi Şehzade Ahmet’in öz oğluna vermesi bu tespiti daha da kuvvetlendirmektedir. Şehzade, babasının yüzüne Hadım Ali Paşa ile birlikte Şiilerin üzerine yürürken babasının paşayı yalnız bıraktığını hatırlatarak vahameti şöyle ifade eder:

“Affınızı dilerim Sultan pederim, niyetiniz Şeytankulu’nu yenip yeniçerinin muhabbetini celp etmektir. Lakin ne halse cenk meydanını terk ettiniz. Hadım Ali Paşa’yı tarafgiriniz olmasına rağmen bırakıp Amasya’ya çekildiniz. Yeniçeri kullar tercihlerini biraz da bu yüzden amcam Selim lehine yaptılar. Ama şu ardınıza asker diye, ordu diye taktığınız çapulcu, yağmacı sürü var ya, bunlar kaçmayı canlarına minnet sayarlar. Bilmem, emrinize uyup padişah kuvvetlerine taarruz edecekler mi?” (s.108-109)

Zenbilli Ali Efendi

Şeriatın hükmünce karar veren, ciddi, gösterişten hoşlanmayan bir şeyhülislamdır. Padişaha saygıda kusur etmeyip öğütleriyle ona yol gösterir. (s.30-31) Gerçek, padişahın yüzüne dahi söylenecek olsa bunu ifade etmekten

geri durmaz. Yavuz Han ile aralarında fetvaya dair geçen diyalogda bu anlayışın sergilendiği görülür:

“Yavuz yumuşadı, çatık kaşları düzeldi, takdirkâr bakışlarıyla Zenbilli’yi selamladı:

— Efendi Hazretleri, fetva önünde bir zelil kuluz. Lakin şeriata uymayan fetvayı yırtar, mühürleyenlerin yüzüne çarparım.

Zenbilli’nin sesi dikleşti:

— Öyle bir fetva talep ettiğinde daha önce davranıp mührü biz yüzüne fırlatırız.” (s.170)

Hersekzade Ahmet Paşa

II. Bayezid döneminde veziriazamlık yapmış olan paşa, Şehzade Selim’in tahta çıkması için de ona destek olan ender devlet görevlileri arasındadır. Şehzadenin tahta oturmasıyla ona büyük bir ihlasla hizmet etmeye devam eder. Çaldıran Savaşı öncesinde askerinin dinlendikten sonra hücumla geçmesi doğrultusundaki beyanı Yavuz Han’ın öfkesine sebep olsa da paşanın devlet yönetimindeki tecrübesi onun veziriazamlık görevinde kalmasını sağlar. (s.216)

Şah İsmail

Kurmacada bulunan temel karşıt güçtür. Yavuz Han’ın şehzadeliliğinden beri bir tehlike olarak görüp mücadele içerisinde bulunduğu bir kişidir. Yavuz Han’ın tahta oturması ile meşruiyetini tanımamak anlamında elçi göndermemesi iki hükümdar arasındaki ilişkinin olumsuzluğunun diplomasideki yansımasıdır. (s.166) Yavuz Han’ın gözünde Şah İsmail bir dесаstır. (s.193) Bunun yanında Çaldıran’da toplanan savaş divanında anlatıcı Şah’ı şu şekilde anlatır:

“Karşularında devrin en güçlü, en zengin ve iktisadi bakımdan en derli toplu askeri vardı. Şimdiye kadar dize getirdiği şahlar, sultanlar, emirler göz önüne alınırsa Şah İsmail de yabana atılacak dirayette bir kumandan değildi.” (s.215)

Şah İsmail’in gözünde ise Yavuz Han, Çaldıran Savaşı taktiğine bakılarak toyca hareket eden birisidir. (s.210) Ustacluoğlu Mehmet Han’ın bu taktiğin altında

farklı bir anlayışın olabileceği ihtimaline belirtmesi üzerine Şah, fikrinden vazgeçmeyerek acemice bir anlayış olduğunda ısrar eder. (s.219-220) Bu ısrarda Şah'ın yirmi yedi yaşına (s.220) kadar birçok başarıyı kazanmış olması ve düşmanını buradan aldığı güçle küçümsemesi bulunmaktadır.

Dimitri

Sadrazam Hadım Ali Paşa'nın kirli işlerinde arkadaşı Yorgacis ile çalışan Rum kökenli bir kişidir. Etrafta dini bütün bir Müslüman olarak tanınırlar. Bilhassa Ali Paşa ile Şehzade Ahmet arasındaki haberleşmeyi sağlamaktadırlar. (s.44-45) Yorgacis'in ölümü üzerine Dimitri, Sadrazam Mustafa Paşa'nın hizmetine girmiştir. Amasya valisine Mustafa Paşa'nın şehrin Şehzade Ahmet'e teslim edilmesine dair yazdığı mektubu Dimitri götürür. (s.116-117) Paraya düşkün, düzenli bir hayatı olmayan, hileci bir kişidir. (s.80-87) Bu özelliklerinden dolayı Şah İsmail'in hesabına çalışan Kılıç adlı casus için de para karşılığında bilgi toplar. (s.173-180) Sarıoğlan, Dimitri'yi izleyerek İstanbul merkezli casusluk şebekesinin çökertilmesini sağlamıştır. (s.182-184)

Romanda yardımcı ve figüratif konumda bulunan kişiler şunlardır: II. Bayezid, Sinan Paşa, Şehzade Süleyman, Malkoçoğlu Bali Bey, Hemdem Paşa, Dukaginoğlu Ahmet Paşa, Rumeli Beylerbeyi Yunus Paşa, Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa, Defterdar Kasım Paşa, Defterdar Piri Mehmet Çelebi, Amasya Valisi Mustafa Bey, Piyale Bey, Türkmen Çoban, Celal, Rasim, Hasan Can, Kapıcıbaşı Sinan Ağa, Yeniçeri Abdullah, Nişancı Çandarlı İsa Paşa, Nişancı Cafer Çelebi, Çorbacı Mehmet, Ustaclu Mehmet Han, Şahkulu Aka, Casus Mahmut, Hancı Hasan, Yorgacis, Kambur, Kör Agop, Rum balıkçı Yako, Casus Kılıç, Atçeken Hızır.

3.6.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Romanda, (O) anlatıcı ve hâkim bakış açısı kullanılır. (O) anlatıcı diğer bir deyişle yazar-anlatıcıdır. Eserin tarihî belgeler ışığında yazılmış olması öğreticilik rolünü artırmaktadır.

Eserin genelinde bulunan hâkim bakış açısı aracılığıyla yazar, birçok olayın seyirini ve kişilere dair muhtemel tesirlerini okuyucuya hissettirir:

“Hasan Can’ın gönderdiği haberler padişahın çok işine yarayacaktı.” (s.211) ve *“(…) Aslında iki kardeşin de ömrü Çaldıran’da noktalanacaktı. Alın yazısı yıllar öncesi böyle yazılmış, hayat çizgisi Çaldıran’a kadar çizilmişti.”* (s.225)

Anlatıcının kurmaca içerisinde vakayı keserek bilgi verdiği görülür. Kişiler hakkında bilgi verirken yapılan tasvirler kişinin durumuna göre olumlu veya olumsuz olur. II. Bayezid’i uğurlama merasiminde Yavuz Han’a suikast hazırlığında olan Mahmut’un durumu hakkında yazar şöyle bilgi verir:

“Bu adamın adı Mahmut’tu. Sirtında yamalı cübbesi, başında kat kat sarığı ve elinde eğri değneğiyle bir dervişi andırıyordu. (...) Mahmut, Konya’dan gelmişti. Orada padişahlığını ilan eden fakat bir padişah gibi değil, bir haydut gibi davranmaya, etrafı kasıp kavurmaya, yakıp yıkmaya başlayan Sultan Selim’in ağabeyi Şehzade Ahmet hesabına çalışıyordu.” (s.18)

Aynı şekilde Hüseyin Ağa, Sarıoğlan, Rasim, Celal (s.41-42) ve Hancı Hasan (s.51-52) hakkında da uzun uzun bilgi verilir. Hancı Hasan’ın yanında binbir aşığılamaya rağmen çalışan Kambur hakkında verilen bilgi iç çözümle tekniği ile aktarılır:

“Onun da renkli rüyaları vardı kendine göre. Ahırda ya at tımar ederken ya da ustasının görmediğinden emin olduktan sonra bir direğe yaslanıp dinlenirken hayal kurardı. Birden boyunu uzamış, omuzlarını genişlemiş, kamburları düzelmiş, yüzü güzelleşmiş olarak görürdü kendini. Bir atın üstünde pürsilah handan ayrılışını hayal ederdi. Savaş meydanlarında peri padişahının oğlu gibi bir an görünür, herkesi kendine hayran ettikten sonra yine kaybolurdu.” (s.54-55)

3.6.1.6. Zaman

Yavuz Han serisinin birinci kitabı olan *Şehzade Selim* adlı kitap Yavuz Han'ın padişah olmasıyla son bulmuştu. *Şirpençe* adlı esere ise zaman noktasından bakıldığında Yavuz Han'ın padişahlığının devam ettiği görülür. Kurmacanın başlangıcı Topkapı Sarayı'nın bahçesinde padişah ile Veziriazam Mustafa Paşa'nın sohbetleriyle başlar. (s.9-10) Yavuz Han'ın tahta oturuş tarihi olan 1512 ile Çaldıran Savaşı'nın tarihi olan 1514 arası göz önünde bulundurulduğunda kurmacanın yaklaşık iki yıllık bir süreci kapsadığı görülür.

Kurmacada hicri ve miladi takvimin birlikte kullanılmıştır. Bu durum gün, ay, yıl veya gün, ay biçiminde olabilmektedir: “15 Cemaziyülevvel Perşembe (29 Temmuz 1512)” (s.98), “27 Safer 920 Pazar (23 Nisan 1514)” (s.173) veya “7 Rebiyülâhir Perşembe (1 Haziran)” (s.194), “1 Recep Salı (22 Ağustos)” (s.213) Kurmacada zaman hususunda dikkat çeken temel nokta, namaz vakitlerine göre bir zaman kurgusunun inşa edilmesidir. Eserde önemli bir yere sahip olan din mefhumunda kişilerin olumlu veya olumsuz ifadesinde onların inançları etken konumdadır. Hüseyin Ağa ve adamlarının dinî algıları hayatlarını namaz vakitlerine göre şekillendirmektedir:

“Uzaktan uzağa bir ezan duyunca iki arkadaş alışkanlıkla toparlandılar. Sarioğlan: ‘Öğle vakti.’ dedi.” (s.81)

Sarioğlan'ın Ferhat Bey'e takip ettiği casusu nasıl kaçırdığını anlatırken,

“İzmit'e gittiğine iyice kanaat getirdikten sonra geçmek üzere olan **akşam namazını** kılmak için azıcık eğlendim.” (s.186)

diyerek dine verdiği önemi zaman ifadesiyle gösterir. Seferlerin başlangıcı olarak namaz vakitlerinin verildiği görülür. Padişah, Şehzade Ahmet üzerine düzenlenecek seferi Mustafa Paşa'ya; “**Namazdan sonra yola çıkılacak lala,**

haberi tez orduya ulaştır.” (s.97) biçiminde ifade eder. Yavuz Han ve Şehzade Ahmet arasında yapılan savaştan sonra Yavuz Han’ın savaşa dair düşünceleri iç çözümlene tekniği aracılığıyla şu şekilde belirtilir: “*Namazdan sonra sabahın ilk ışıklarıyla aydınlanan savaş meydanına baktı.*” (s.160) Belirtilen zaman ifadelerinin yanında “*sabah namazı vakti*” (s.218), “*ikindi vakti*” (s.182), “*sabah namazından sonra*” (s.99), “*kuşluk vakti*” (s.18,200) ve “*bir saat evvel*” (s.191), “*Vakit öğleyi geçmişti.*” (s.173) gibi zaman ifadeleri kullanılır.

3.6.1.7. Mekân

Kurmacada mekâna genel olarak işlevsel bir özelliğin yüklenmediği görülür. Kapalı mekân olarak; saray (Topkapı Sarayı, Saruhan Sarayı, Amasya Sarayı), ev, han, konak, kale, zindan, meyhane, otağ, kütüphane kullanılır. Kapalı mekânlar içerisinde kütüphanenin romanın merkezî kişisi Yavuz Han ile yakın irtibatı vardır. Yavuz Han, sarayda kaldığı müddetçe zamanının büyük bir bölümünü kütüphanede geçirir. Onun için kütüphane en kötü zamanlarda bir çıkış yolu görevi üstlenir. Sadrazam Mustafa Paşa’nın idam kararını verdikten sonra kütüphaneye gitmesi bu beyandandır. (s.128) Kitap, kalem ve kütüphane Yavuz Han kişiliğiyle özdeşleşir. Meyhane ise tamamen gayri Müslim azınlık ile özdeşleşen bir mekândır. Sarıoğlan’ın iş için de olsa meyhaneye girmemek için Orhan Bey’e karşı geldiği görülür. Hatta “*Dünyada gidemeyeceğim tek yer orasıdır belki.*” (s.80) diyerek mekânın kendi dünyasındaki olumsuzluğunu ortaya koyar. Kurmacada açık mekân olarak ordugâh, saray bahçesi, sokak, at tavalası ve köy kullanılır. Açık mekânlar içinde coğrafi mekânlar ağırlıktadır: sahil, deniz, ova (Yenişehir Ovası, Çaldıran Ovası), orman, Ağrı Dağı.

Dinî mekânlar içinde Mevlana Türbesi ve şadırvanlar (Ayasofya Cami Şadırvanı, Yeşil Cami Şadırvanı) bulunmaktadır. Şadırvanlar samimi sohbetlerin yapıldığı yer olarak dikkat çeker. (s.75, s.186)

3.6.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ

3.6.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük

Roman, “*Okuyucularla Sohbet*” (s.7-8) yazısının haricinde 7 bölümden oluşmaktadır. Yavuz Han’ın Şehzade Korkut ve Şehzade Ahmet ile mücadele hazırlığına başlaması giriş, şehzadelerin bertarafı gelişme, bu olaylardan sonra Şah İsmail üzerine savaş açması ve savaşı kazanması ise sonuç bölümlerini oluşturmaktadır.

Romanda anlatım düzlemi olarak sadece tarihsel anlatım düzlemi kullanılmıştır. Kurmacanın tarihî belgelerden yararlanılarak yazıldığını yazar şu şekilde ifade eder:

“Şu elinizdeki kitap, şüphesiz, bir tarihî araştırma değil, bir romandır ama kaynağını gerçekten alan, Yavuz gibi dünya çapında bir dehanın hâl ve tavırlarını, hareketlerini değerlendirerek okuyucuyu senteze gitmeye çağıran bir romandır.” (s.7)

Kurmacada hata olarak ifade edilecek hususlardan ilki, İstanbul merkezli faaliyet gösteren casusluk şebekesinin saklandıkları evin ilkin “*mavi panjurlu*” (s.175) olarak daha sonra ise aynı evin “*yeşil pancurlu*” (s.185) olarak ifade edilmesidir. Aynı evin farklı renklerde tasvir edilmesiyle birlikte “panjur” kelimesinin de ikinci ifade de yanlış yazıldığı görülür.

Serinin birinci kitabında Şahkulu ile girdiği mücadelede ölen Hadım Ali Paşa'nın⁴⁵⁵ bu kitapta; "*Velinimeti Hadım Ali Paşa idam edildikten sonra hamisiz ve işsiz kalmıştı Dimitri.*" (s.173) cümlesiyle idam edildiği ifade edilir. Bu durum roman kişisi hakkında verilen bilgilerin çeliştiğini göstermektedir. Benzer bir çelişki Şah İsmail'in Çaldıran Savaşı öncesini kapsayan on dört yıllık hükümdarlık dönemindeki galibiyetlerin ifadesinde görülür. Serinin birinci kitabında Şah bir eğlence meclisinde; "*Dostlarım, dostlarım! On dört yılda tam on dört hükümdara diz çöktürdük, tam on dört devleti yerle bir ettik.*"⁴⁵⁶ diye mağlup ettiği hükümdarların sayısını on dört olarak ifade eder. Bu kitapta ise yine Şah'ın ağzından aynı durum; "*Biz on iki padişaha diz çöktürmüş hükümdarız, savaş tecrübemiz Selim'inkinden kat be kat üstündür.*" (s.210) biçiminde mağlup ettiği hükümdarların sayısının on iki olduğunu söyler. Seriler arasındaki tutarsız bilgilerin varlığı kurmacanın zayıf yönleri arasındadır.

Yazar kurguda olumlanan Yavuz Han profili gereği onun karşısında bulunan roman kişilerini yanlı bir anlatımla olumsuzlar. Yavuz Han'a suikast düzenleyecek olan Mahmut şu şekilde tasvir edilir:

"Sirtında yamalı cübbesi, başında kat kat sarığı ve elinde eğri değneğiyle bir dervişi andırıyordu. Yalınayak olması bu kanaati kuvvetlendiriyordu. Lakin gözlerdeki ifadeyi okumayı bilenler, tereddüde yer kalmayacak şekilde bu adamın bir hakikat yolcusu olmadığını ilk bakışta anarlardı. Çünkü her biri kendi çukuru içinde fıldır fıldır dönüyor, etrafa kuşkuyla bakınıyordu." (s.18)

Hâkim anlatıcı okuyucuya fiziksel tasvir yapmak yerine kişinin görünüşü üzerindeki yorumunu aktarmaktadır.

Kurmacada yapılan benzetmeler yanlılığın ifadesinde birer araçtır. "*Güneş kanlı bir kılıç gibi kırmızı izler bırakarak doğuyor, ilk ışıklar azim dolu alınların secde*

⁴⁵⁵ Bkz., Yavuz Bahadıroğlu, Şehzade Selim, Nesil Yay., 46. Baskı, İstanbul 2011, s.170.

⁴⁵⁶ A.g.e., bkz., s.56.

yerlerini parlatıyordu (...)” (s.221) Çaldıran Savaşı öncesini anlatan bu cümlede, umut anlamı taşıyan doğan güneş, alını Allah için secdeye giden Osmanlı ordusunu ifade etmekte ve galibiyetin onların olacağı imlenmektedir. Anlatıcı bu benzetmedeki anlamı daha açık olarak, “*Şah aşkına vuranlar, Allah aşkına vuranların iman dolu göğüsleriyle önlendiler.*” (s.223) biçiminde ifade ederek Osmanlı ordusunun galibiyetini dini telakkinin zaferi olarak yüceltir. Osmanlı askerlerinin ölümünü “*şahadet*”, Safevi askerlerinin ölümünü ise “*kuru bir ölüm*” biçiminde tasvir edilerek ölüme sebep dairesi içerisinde mana yüklenir.

Kurmacada Rum kökenli vatandaşların gerçek Müslüman olmadıkları kendi ağızlarından ifade edilir. Dimitri ve Yorgacis arasında geçen diyalog şu şekildedir:

— *Yahu! Ben seni dini bütün bir Müslüman bellemişim.*
— *Ben de seni... Fakat ikimiz de Rumuz; öyle değil mi?*” (s.44)

Anlatıcı Rum kökenli vatandaşları ve Rum dönmesi devlet görevlilerini olumlu bir kişilik olarak kurmacaya dâhil etmez. Dimitri’nin arkadaşına; “*Sadrazam daha çok karanlık işlerde bizim ırkı kullanıyor.*” (s.45) serzenişi Rumların kanun dışı işler için aracı olduklarını göstermektedir. Şehzade Ahmet’in Sadrazam Mustafa Paşa’ya yazdığı mektupta da padişah olması halinde kendisine vereceği şeylerin listesini yazar. Şehzadeye göre; “*Rum dönmesi başvezirin gözlerini kamaştıra kamaştıra, çil çil altınlar ve göz alabildiğine uzanan topraklar kamaştırabilirdi.*” (s.115) ifadesi Rumların paraya olan düşkünlükleri aracılığıyla olumsuzlandıklarının göstergesidir.

Anlatıcının genel itibarı ile devşirmelik sistemine bir eleştiri getirdiği söylenemez. Devşirme olan yeniçeriler eserde olumlanırlar. Yeniçeriler “*bozkır kartalları*” (s.98) olarak nitelendirilirler. Şehzade Alaattin onları, “*ölen fakat asla bir adım*

gerilemeyen asker[ler]” (s.108) olarak tasvir eder. Anlatıcının ifadesi ile Çaldıran Savaşı öncesi yeniçerilerin korkusuzluğu şu şekilde anlatılır:

“Bu asker düşmandan değil, düşmanın kaçmasından korkuyordu. Bunlar için yol yürümektense savaşmak çok daha kolay ve çok daha eğlenceli idi.” (s.208)

Kurmacada, Fatih Han’a ve Cem Sultan’a olumlu atıfta bulunulur. Cem Sultan’ın zehirlenmesi olayının gündeme getirilerek bunun hesabının sorulacağı (s.13, 106) belirtilir. Şehzade Korkut’un kardeşi Yavuz Han’dan kaçış serüvenini amcası Cem Sultan’a benzeterek;

“Amcamız Cem gibi kaçıp, belki de Frenklere sığınmak; oralarda zehirlenerek ölmek... Büyük ihtimalle kader çizim amcamınkiyle birleşiyor.” (s.131)

diyerek Cem Sultan’ın ölümündeki trajediyi anlatır. Fatih Han’a ise padişahın Hüseyin Ağa’ya gönderdiği bir kılıç (s.73) ve Yavuz Han’ın dedesi Fatih Han’a ait bir şiiri okumasıyla değinilir. (s.165-167) Bu atıflarda Fatih Han’ın kahramanlığa, fedakârlığa verdiği önemle birlikte şairliği aracılığıyla naif bir yüreğe sahip olduğu imlenir.

Kurmacada, Yavuz Han’ın kulağındaki küpeye simgesel bir değer yüklendiği görülür. Padişah, ciddi konular üzerinde konuşurken veya sinirliiyken kulağındaki küpeyle oynar. Malkoçoğlu ve arkadaşlarının divan sonrasında koridorda şehzadeler hakkında konuşurlarken padişahın bunu duyması üzerine kulağındaki küpeyle oynayarak onları uyardığı görülür. (s.89) İslam birliği için Safeviler üzerine düzenlenecek sefer hakkında düşünürken yine küpeyle oynar. Bir müddet bu şekilde devam ettikten sonra Malkoçoğlu ve Orhan Bey’i bilgi toplamak üzere Safevi topraklarına görevlendirir. (s.167) Padişah, Casus Kılıç’ın sorguya çekilmesinde de elini kulağına götürerek küpeyle oynar. (s.192) Yazar,

küpe üzerinden merak unsurunu artırırken küpeye yüklenen simgesel değeri kurmacada ifade etmez.

Yazar, kurguda merak unsurunu devam ettirebilmek için vaka seyrinde yer bulabilecek durumlar için okuyucuya yönelik sorular sorar. Bu minvalde;

“Fakat görelim kısmet ne cihette tecelli edecekti?” (s.18), “Bakalım açılan yeni sayfada neler yazacaktı?” (s.25), “Acaba Şah İsmail, bu çığın önünde durabilecek miydi? (s.173), “Osmanlı Devleti’nde bir perde daha iniyor, yeni bir perde açılıyordu. Artık yol üstünde engel kalmamıştı. Şark’a dönmenin tam vakti idi. Bakalım Şah İsmail, kabardığı kadar iri bir hindi miydi?” (s.163)

cümlelerinin cevapları kurgu içerisinde yer bulur.

3.6.2.2. Anlatım Teknikleri

Eserde ağırlıklı olarak anlatma tekniği kullanılır. II. Bayezid’in Dimetoka’ya uğurlanma merasimi bu teknik aracılığıyla ifade edilir. Yazar, anlatma tekniğini diyalog tekniği ile birlikte kullanarak ifadeyi salt aktarımdan kurtararak canlılık kazandırır. (s.16-23) Roman kişilerinin hayatları hakkında da bilgi verilirken bu teknik kullanılır. (s.41-42) Anlatma tekniğinin tasvir tekniği ile birleştiği durumlarda okuyucunun metne dâhil olma oranı artmaktadır. Solakzade Hanı’nın bir mekân olarak olumsuzluğunun bahsedilmesinde yer yer tasvir tekniğinden yararlanılması ve mekândaki olumsuzluğun hancıya aksettirilerek onun da olumsuzlanması anlatım tekniğini tek düze kullanımdan çıkartır. (s.51-52)

Anlatma tekniğini özellikle savaş sahnelerinin anlatımında gösterme tekniği ile birlikte kullanılır. Böylelikle anlatıma yoğunluk kazandırılırken, tek düze anlatımdan da uzaklaşılır. Anlatma tekniğini özet tekniği ile beraber kullanmak anlatımın akıcılığını sağlar. (s.194-195)

Yazar, anlatma tekniğini okuyucu ile sohbet etmede aracı olarak kullanır. Padişahı ormanda ondan habersiz bir şekilde takip eden Malkoçoğlu, bir suikastçıyı fark eder ama padişah onu gördüğü için onları izlemekle yetinir. Alıntıda koyu olarak verilen cümle anlatıcının kendi düşüncesine okuyucuyu da dâhil etmek için yönelttiği bir ifadedir:

*“Padişahı ta başından beri takip etmiş, onunla birlikte ormana gelmişti. Fakat rahatsız etmekten çekindiği için yanına sokulmamıştı. Bir ara Kılıç’ı o da fark etmişti. Piştovunu üstünde tutuyordu. Padişah vaktinde fark etmeyecek olursa müdahale edecekti. **Sultan Selim’in hayatı mevzubahis iken rahatsız edip etmemeyi mühimseyecek değildi ya.**” (s.204)*

Kurmacada ağırlıklı olarak kullanılan diğer teknik iç çözümlerdir. Başkalarının gözüyle merkezî kişinin ifadesinde (s.10-11) ve Yavuz Han’ın hedeflerine dair düşüncelerinin ifadesinde kullanılır. (s.168)

İç çözümler ile iç diyalogun bazen beraber kullanıldığı görülür. II. Beyazıt’ı uğurlama merasiminde ele geçirilen suikastçının kardeşlerinden birisi tarafından gönderildiğinden emin olan Yavuz Han, kendisinin öldürülmesi durumunda kardeşlerinin İstanbul’a davet edecek kişilere dair kendisine şu soruyu sorar:

“Şehzade Ahmet’e, Veziriazam Mustafa Paşa’nın davetiye çıkaracağını adı gibi biliyordu. Ama acaba Korkut’u kim çağırırdı?” (s.27)

Dimitri, Casus Kılıç ile görüşmesinde endişeye kapılarak başına kötü şeyler gelebileceğini tahmin eder. Yazar, Dimitri’nin korkudan kaynaklanan ikilemini verirken iç diyalogdan da yararlanır. Koyu olarak verilen kısımda iç diyalog tekniği kullanılmıştır:

*“Vazgeçip geçmemekte bir an tereddüt etti. Gözlerinin önünde balıkçılık günleri canlandı. Olacak gibi değildi. **Birer ikişer balık tutuncaya kadar canın çıkacak, onları da yok pahasına gözü açık simsarlara kaptıracaksın, yok canım! Şunu bunu zengin etmek için çalışmaktansa kelle koltukta zengin olmak için çalışmak daha akıllıca...**” (s.176)*

İç çözümlene tekniği merkezî kişinin yüceltilmesinde oldukça fazla kullanılır. Sarioğlan'ın Şehzade Ahmet üzerine sefer düzenleneceğini haber almasından sonra düşünceleri şu şekildedir:

“Sanki ne olurdu, dış tehlikenin kapıya dayandığı, hatta eşiği bile geçtiği dönemde şehzadeler taht ihtirasıyla gaile çıkarmasalar? Ne olurdu, Allah'ın padişahlık ihsan ettiği kardeşleri Yavuz'a biat ederek etrafına kenetlenseler ve tek bir yumruk gibi Safevi sultanının başına inseler?” (s.88)

Kurmacada kullanılan diğer bir teknik geriye dönüştür. Bu teknik daha çok “geriye bakış” biçiminde kullanılır. Yavuz Han'ın Orhan Bey'in bozulan nişanı için gösterdiği fedakârlık padişah nezdinde hatırlanınca yaşanan hoş bir anı olarak ifade edilir. (s.16) Şehzade Ahmet'in Çelebi Mehmet Han dönemi kardeş mücadelesini hatırlaması da bu minvaldendir. (s.102)

Yavuz Han ile kurmacanın başında Veziriazam Mustafa Paşa arasında yeni bir sayfa açılacağına dair geçen diyalog bizzat kendisi tarafından hatırlatılarak, geriye bir bakış yapılmasını sağlar. (s.127-128)

Şehzade Korkut'un padişahın kendi üzerine geldiğini öğrenmesi üzerine kaçmaya hazırlanması ona dokuz yaşında bir tayın önünden nasıl kaçtığını hatırlatacaktır. (s.134)

Tasvir aracılığıyla kişi veya mekânlar hakkında yorum yapmak fazla mümkün değildir. Yavuz Han;

“Bu yüz sakindi. Çileli çizgilerin sadece izleri vardı. Derinliklerini, acılıklarını kaybetmişlerdi. Sarığından haşin bir atılımla fıskıran bir tutam saç geniş alnına düşmüştü. Pala bıyıkları kulağına kadar gidiyordu. İlk bakışta itinayla taranmış oldukları belli oluyordu. Yine de hurçın birkaç kıl sırayı bozarak alt dudağına sarkmıştı.” (s.9) biçiminde anlatılır.

Merkezî kişinin kurmacada savaş öncesi zırhlı, tolgalı tasviri de yüzeysel olarak yapılır. (s.215) Bunun yanında Şah'ın casusu Kılıç'ın yaptığı işe binaen olumsuz tasviri yapılır. (s.173) Bunların dışında kişi tasvirleri oldukça azdır.

Savaş öncesi atmosfer (s.97), divanı hümayun (s.168) tasvirleri de kurmacada oldukça yüzeysel yapılan tasvirler arasındadır.

Kurmacada kullanılan diğer teknikler özet ve diyalogdur. Özet daha önce vuku bulan olayların üçüncü kişilere aktarılmasında (s.156, 186) veya devam etmekte olan olayların ifadesinde (s.181, 218) kullanılır. Kurguda uzun özetlemeler yerine vakayı kısaca anlatan özetler kullanılır. Diyalog tekniği ise bilhassa ikili sohbetlerde uzun bir biçimde kullanılmıştır. (s.186-187)

3.6.2.3. Dil ve Üslup

Eserde anlaşılabilir bir dil ve akıcı bir üslup kullanılmıştır. Yazar-anlatıcı kurmacanın bazı bölümlerinde ağırlığını hissettirerek vakanın seyrine dair düşüncelerini söyler. Bu durum akıcılığa tesir edecek vaziyette değildir.

Kurmacada anlaşılmayı zorlaştıracak tek nokta Yavuz Han'ın Şah İsmail'e yazdığı mektuptur. Yazar mektubun bazı bölümlerinde farklı dillere ait terkipleri bozmadan kurmacaya dâhil eder. (s.197-198)

Merkezî kişi Yavuz Han'ın Ferhat Bey'le baş başa kaldıklarında; “*Hadi Ferhat, şu saraylı ağzını bırak da, ne demek istiyorsan halk lisanıyla söyle.*” (s.14) cümlesinde kullanılan “halk lisanı” ifadesi kurmacanın dilinin yalınlığının kişi tarafından söylenmesidir. Yavuz Han, arkadaşlarıyla olan sohbetlerinde saraya has üslubun yerine daha samimi olan halk dilinin kullanılmasını tercih eder. Malkoçoğlu ile aralarında geçen diyalogda padişah; “*Bırak bu saraylı lakırdısını Malkoçoğlu.*” (s.106) diyerek dil hususundaki görüşünü belirtir.

Eserde kullanılan atasözü ve deyimler şunlardır. Bunlardan bazıları değiştirilerek kullanılmıştır:

“gözlerini fal taşı gibi açmak” (s.18), “içi kan ağlamak” (s.20), “bir kaşık suda boğmak” (s.21), “ekmeğine yağ sürmek” (s.21), “pergelleri açmak” (s.49), “sakalı değirmende ağartmak (s.56), “postu deldirmek” (s.56), “eli ayağına dolaşmak” (s.73), “cıva gibi” (s.76,85) “yüzünden düşen bin parça” (s.88), “eteklemek” (s.91, 159), “dört gözle beklemek” (s.143), “kafa çekmek” (s.174), “küplere binmek” (s.191), “baklayı ağzından çıkarmak” (s.216), “eveleyip gevelemek” (s.216).

3.6.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.6.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem

Romanda, Yavuz Han’ın padişahlık döneminin 1512-1514 yılları arasında geçen bölümü konu edilir. Bu dönem içerisinde kardeşleriyle olan mücadelesi ve Safevi Devleti üzerine düzenlediği sefer anlatılır.

3.6.3.2. Temalar

3.6.3.2.1. Ülkü

Ülkü teması merkezî kişinin temel karakteristiğini ortaya koyar. Yavuz Han, milletin ve devletin geleceği için Acemistan’ı ve Mısır’ı ilhak etmek ister. Bu istek onun şahsi bir arzusu değil imanından kaynaklanan millî arzudur. (s.11) Kurmaca bu arzunun gerçekleşmesi doğrultusunda inşa edilir. Ona göre artık Anadolu’yu bir fesat yuvası haline getiren Şah İsmail üzerine sonra ise hilafetin şanına hak ettiği itibarı veremeyen Mısır üzerine sefer düzenlenmelidir. (s.16) Yavuz Han hedefini şu şekilde ifade eder:

“Biz gözlerimizi ileriye diktik. Bakışlarımız bütün şarkı tarıyor. İdealimiz, hiç düşümlenmeden Hint ellerine kadar uzanıyor.” (s.91-92)

Bu ifadeler Müslüman birliğinin kurulmasıyla birlikte bu birliği genişleterek doğuya doğru bir fetih hamlesi içerisine girebileceğini imlemektedir.

Yavuz Han'ın Müslümanları bir bayrak altında toplama ülküsü kendisinden önce dedesi Fatih Han tarafından icra edilmeye çalışılmıştır. Uzun Hasan'la yapılan savaş bu durumun delilidir. (s.168)

Yavuz Han'ın mutemet adamları padişahın bu ülkülerine gönülden katılırlar ve bunların gerçekleşmesi için hiçbir fedakârlıktan kaçınmazlar. Onların hayatları padişahın ülküsünün gerçekleşmesine adanmıştır. Dolayısıyla kurmaca içerisinde söylemlerden ziyade icraatları ile ön plana çıkarlar. Anlatıcı, padişahın geleceğe dair düşüncelerini kendisinin tahta oturmasında büyük pay sahibi olan yeniçerileri konuşturarak ifade eder. Safevilere düzenlenecek sefer hakkında divanda birçok devlet adamı olumsuz beyanda bulunurken Yeniçeri Abdullah;

“Biz oyun oynamıyoruz. İslam birliğini kuruyoruz. Marifet, geniş imkânları mirasyediler gibi kullanmak değil, imkânsızlık içinde harikalar meydana getirmektir.” (s.171-172)

diyerek askerin padişahla aynı düşüncede olduğunu belirtir. Bu durum her ne kadar sefer sırasında isyan boyutuna varan huzursuzluklara sebep olsa da savaşın bütün engellere rağmen başarıyla sonuçlanması askerin padişaha ve düşüncelerine gönülden bağlılığının göstergesidir.

3.6.3.2.2. Yüceltilen Türklük

Kurmacada, Türkler dürüst, mert, dindar, korkusuz, yalan söylemekten hoşlanmayan bir profilde çizilirler. Türklerin dikkat çekici özellikleri Müslüman olmalarıdır. Sadrazam Hadım Ali Paşa için çalışan Rum kökenli vatandaşlar Dimitri ve Yorgacis arasında geçen diyalog şu şekildedir:

*“— Anlasana! Sadrazam, daha ziyade karanlık işlerde bizim ırkı kullanıyor.
— Yani, hiçbir Türk'ün yapmaya kolay kolay yanaşmayacağı işlerde, demek istiyorsun.
— Akıllandın nihayet! Öyle demek istiyorum; tam tamına...”*

— *Şehzade Ahmet'e götürdüğümüz mektubu Türklerden biri götürmeye yanaşmaz mıydı yani?*

— *Şüpheli olmasın! Hangi Müslüman, Türk devleti içinde bir ihtilaf çıkarmaya alet olmak ister?"* (s.45)

Diyalogdan anlaşılacağı üzere Türklerin devlet mefhumuna verdikleri önem ona zarar getirecek fiiliyetlerin içerisinde bulunmalarını engeller. Bu ahlaki düşünce Türk milletini olumlar.

Kurmacada, Türklerin olumlu özellikleri arasında içki kullanmamaları da zikredilir. Orhan Bey ve Sarıoğlu'nun meyhaneye girip girmeme konusundaki tereddütleri anlatıcı tarafından şöyle anlatılır:

"İki arkadaşına nedense ilgiyle baktılar. Buraya Türklerden pek gelen olmazdı. İşleri düşünce kısa bir süre için uğrar, sonra kaçarcasına uzaklaşırlardı." (s.81)

3.6.3.2.3. Şiilik

Şiilik kurmacada olumsuzlanan bir konumdur. İslam dininin dışında bir anlayış olarak kabul edilir. Şii anlayışın doğu ile yetinmeyip Batı Anadolu'da da etkili olmaya çalışması Osmanlı Devleti'nin geleceğini etkiler mahiyettedir. (s.168) Bu cihetle Yavuz Han için Şah İsmail "*dessas*" (s.193) bir hükümdardır. Çaldıran Ovası'nda Şii askerlerin 'Şah Şah' diye naralarını padişah, köpek ulmasına benzetir. Yavuz Han, askerlerden bu naraların karşılığını istediğinde bütün askerler 'Allah Allah' nidalarıyla ovayı inletirler. (s.221) Osmanlı askerlerinin salladığı her kılıç Allah için, Şii askerlerin salladığı her kılıç ise Şah içindir. (s.226)

Yazar-anlatıcı, Şiiliği askerlik kavramı üzerinden olumsuzlamaya devam eder. Şii askerler; "*paraya çok düşkün*"dürler. (s.154) Bu minvalde karşılaştırılan Şii askerler ile yeniçerilerin durumu şu şekildedir: Yeniçeriler, gönülleri iman aşkıyla tutuşmuş, Allah Allah naraları ile düşmana saldırırken; Şiiler, Şah Şah diyerek gönülsüzce mücadele ederler. (s.101)

Anlatıcı, kurmacada olumsuzlanan Rum azınlığı Şiilere benzeterek iki kavramı da olumsuzlamış olur. Bu durumu Yavuz Han'ın Çaldıran öncesi toplanan divan üyelerine hitabında görürüz:

“Görürsünüz, dine bağlılık, padişaha sadakat nice işler eder? Bir avuç çarhacı, Rum kadar Şii'nin elindeki tepeleri fetheyledi.” (s.217)

3.6.3.2.4. Casusluk

Kurmacada; Yavuz Han, Şah İsmail, Şehzade Ahmet ve Şehzade korkut lehine çalışan casuslar vardır. Fakat *Şirpençe* adlı eserde daha önce incelenen eserlerde bulunmayan bir casusluk şebekesine kurgu içerisinde yer verildiği görülür. İstanbul merkezli olmak üzere bütün Anadolu'da faaliyet gösteren Safevi kökenli casusluk şebekesinin varlığının kesinleşmesi üzerine Yavuz Han, bu işin çözüme kavuşturulması için bizzat Sinan Paşa'yı görevlendirir. (s.180) Sarıoğlan'ın ısrarlı takipleri sonucunda yakalanan Kılıç adındaki Şii casus, Anadolu'da faaliyet halinde olan diğer casusların isimleriyle birlikte Şah İsmail hesabına çalışan devlet görevlilerinin de isimlerini verir. (s.190-194) Bu casustan alınan bilgilerden sonra kendisi, Yavuz Han'ın mektubunu Şah'a göndermesi için görevlendirilir. Safevi seferi sırasında ordu konaklamak maksadıyla bir menzilde durur. Yavuz Han, yanına koruma almadan tek başına ormanın derinliklerine doğru yürüyüşe gider. Casus Kılıç, burada tekrar sahneye çıkarak padişaha suikast düzenlemek ister. (s.202-204) Bu durum başarısız bir suikast girişimi olsa da casusların sadece bilgi toplamak gibi bir görevlerinin olmadığını, gerektiğinde cinayet de işleyebileceklerini gösterir.

Solakzade Han'ı Şii casusların Anadolu'yu Şiileştirmek üzere üs olarak kullandıkları bir mekândır. Kendilerini Hancı Hasan'a tanıtmak için beş köşeli

yıldızlarını gösterirler ve yeni bilgiler elde ederler. (s.51-52) Şah hesabına çalışan casuslar sadece halk içerisinde değil Şehzade Ahmet'in yanında da bulunur. Böylelikle şehzadeyi Yavuz Han'a karşı kışkırtma işinde bu casuslara büyük görevler düşer. (s.110)

Yavuz Han tarafından Safeviler hakkında bilgi almak maksadıyla casuslar görevlendirilir. Padişah bu görevleri alelade kişilere değil Malkoçoğlu ve Orhan Bey gibi güvenilir adamlarına tevdi eder. (s.167)

3.6.3.2.5. Din

Kurmacada Yavuz Han da dâhil olmak üzere çevresinde bulunan güvenilir adamları dini bütün kişilerdir. Müslümanları tek bayrak altında toplayacak Yavuz Han'ın bu minvalde dinî kurallara riayet ederek kendisini ve çevresini şekillendirdiği görülür. Tebriz'den Dersaadet'e haber taşıyan Hüseyin Ağa'nın hiç mola vermeden yola devam ederek atları çatlama noktasına getirmesi üzerine Celal onu durduracak bir yolun olduğunu düşünüp Hüseyin Ağa'ya; "*Öğle namazı vakti geçiyor; güneş ikindiye devrilmek üzere neredeyse...*" (s.39) diyerek durdurabilir. Onlar için dinlenme namaz için verilen aralardır. (s.50, 62) Eğer bir meşgaleden veya kendi ahlaklarında yer edinmeyen bir mekândan çıktılarsa yıkandıktan sonra ibadetlerini yaparlar. (s.87)

En kötü anlarda dahi namazlarını aksatmazlar. Sarioğlan, Kılıç adlı casusu takip ederken onun İzmit'e gittiğini anladıktan sonra vakti geçmekte olan akşam namazını kılmak için mola verir. (s.186)

Sarioğlan, padişahın kendisine yeni bir görev verecek olması üzerine; "*Canımız, padişahımızın yoluna feda!*" der. Bunun üzerine padişah; "*Olmadı civan yiğit,*

Allah yoluna feda; benim da aynı yola feda...” (s.90) diyerek bütün gayretlerin İslam dini için olduğunu ifade eder. Anlatıcı, Şehzade Ahmet üzerine düzenlenecek sefer öncesi Dersaadet’in manevi atmosferini şu şekilde tasvir eder:

“Kubbeler davudî seslerden çıkan selalarla inliyor, minareler yıldızlarla kucaklaşıyor, erenler ellerini Mevla’ya açıp zafer için dualar ediyorlardı. İlahi sesleri, tekbir sedaları ile sarmaş dolaş, şehrin surlarında bayrak bayrak dalgalanıyordu.” (s.97)

Devletin Safevi belası ile uğraşırken taht kavgalarını körüklemek padişaha ihanetten ziyade dine ihanet olarak kabul görür. Çünkü padişahın asli görevi olan İslam sancağını tüm dünyada dalgalandırmasını bu isyanlar engellemektedir. (s.125) Anlatıcı, Yavuz Han’ın ordusu ile Şehzade Ahmet’in ordusunun karşı karşıya geliş vaktini; *“Öğle vakti idi. Kuşların bile namaza hazırlandığı güzel bir öğle vakti.”* (s.159) diyerek anlatır. İfade de iki ordunun karşı karşıya gelişine dair hüznün, kainatın namaza dururken iki kardeşin savaşmasına dair eleştirisi babındadır.

Ordunun savaşta dahi olsa namazını aksatmaması İslam birliğini sağlayacak kişilerin iman gücünü gösterir. (s.218) Savaşırken atılan ‘Allah Allah’ nidaları asker için bir motivasyon kaynağı olduğu gibi canlarını ne için verdiklerini de imler. (s.226) Yavuz Han, Çaldıran Savaşı’nın sonunda, *“Allah Allah diyenler galip gelmiş (...)”* (s.231) diyerek verilen mücadeleyi anlatır.

3.6.3.2.6. Savaş

Kurmacada Yavuz Han ile Şehzade Ahmet ve Şah İsmail arasında yapılan savaşlara yer verilir. Malkoçoğlu komutasındaki askerler ile şehzadenin askerleri arasında yapılan savaşta şehzade yenilerek Amasya’ya çekilmek isterken

mecburen Malatya civarına gitmek zorunda kalır. (s.112-113) Şehzadenin nihai yenilgisi Yavuz Han'ın da bulunduğu savaşta olacaktır. (s.159-163)

Yavuz Han ile Şah İsmail arasında gerçekleşen savaş ayrıntılı bir şekilde anlatılır. Bu savaşta hem padişah hem de Şah kahramanca mücadele ederler. Osmanlı ordusunun sağ bölümünün çökmesi üzerine Yavuz Han yalın kılıç düşmana hücum eder. Savaşın en dramatik bölümü, kardeş olan Malkoçoğlu Ali Bey ile Malkoçoğlu Tur Ali Bey'in birlikte şehit olmalarıdır. (s.222-232)

3.7. MISIR'A DOĐRU⁴⁵⁷

3.7.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

3.7.1.1. Romanın Kimliği

Yavuz Bahadıroğlu tarafından kaleme alınan eser Yavuz Sultan Selim Han'ın anlatıldığı; *Şehzade Selim, Şirpençe* adlı serinin üçüncü cildir. 8 bölüm olmak üzere toplam 269 sayfadan müteşekkildir.

3.7.1.2. Vaka

Yavuz Han'ın Çaldıran Seferi sonrasında ordusuyla birlikte İstanbul'a dönüşünde gerçekleşen olaylar, Dulkadir Beyi Alaüddevle, Memlük Sultanı Kansu Gavri ve Tumanbay ile yapılan savaşlar kurmacanın vaka örgüsünü oluşturur. Başka bir deyişle vaka örgüsü, İslam birliğinin sağlanması doğrultusunda Yavuz Han'ın hamlelerinin kurmacada yer bulması olarak ifade edilebilir.

3.7.1.3. Özet

Yavuz Han'ın güvenilir adamlarından olan Sarioğlan, tek başına İstanbul'a giderken mola verdiği yerde, atı sakatlanan Derviş Talip adında birisiyle tanışır. Derviş Talip, annesi Arap, babası Türk yıllarca farklı coğrafyalarda gezmiş ve ilim tahsil etmiş birisidir. Muradı İstanbul'a giderek orada meşhur hocaların tedrisinden geçerek eksikliklerini gidermektir. İkisinin de aynı menzile gidecek olmaları yol arkadaşlığı yapmalarına sebep olur. Derviş Talip, zaman içerisinde Sarioğlan'ın sadece bir asker olmadığını görmüş, onun din ve İslam dünyası

⁴⁵⁷ Yavuz Bahadıroğlu, *Mısır'a Doğru*, Nesil Yay., 61. Baskı, İstanbul, Eylül 2010

hakkındaki düşüncelerini anlamıştır. Sarıoğlan'ın padişah hakkında verdiği bilgiler dervişin Osmanlı Devleti'ne olan merakını daha da kamçılıyarak padişahla tanışma isteğini artırır. Derviş de Yavuz Han gibi İslam birliğinin sağlanmasını isteyen birisidir. Böylelikle küffara karşı verilecek mücadele başarıyla sonuçlanabilecektir.

Yolları üzerinde bir köye uğrayarak orada dinlenmek isterler. Böylelikle hem geceyi orada geçirecekler ve dervişe de bir at temin edip daha hızlı bir şekilde İstanbul'a varabileceklerdir. Köylülerin misafirperverliği onları kimin ağırlayacağı hususunda anlaşmazlığa sebep olsa da kura çekimi aracılığıyla bu sorun ortadan kaldırılır. Yolcular, Kara Çavuş adında eski bir askerin evinde konaklarlar. Kara Çavuş, misafirlerden kendisinin yetiştirdiği acemi oğlanlardan olan Kara Veli'nin de yanlarına alınarak İstanbul'a götürülmesini ve yeniçeri ocağına yazdırılmasını ister. Sarıoğlan bu teklifi kabul ederek 18 yaşında genç bir yiğit olan Kara Veli'yi de yanlarına alarak yola devam eder. Yolda Sarıoğlan'ın Osmanlı Devleti hakkında anlattıklarını bizzat gözleriyle gören derviş, devletin İslam birliğini sağlayacak yegâne güç olduğunu iyice anlar. Konakladıkları bir ırmak kenarında Derviş Talip rüyasında Hz. Muhammet (SAV)'i ve yanında Yavuz Han'ı görmüştür. Peygamber Efendimiz, Yavuz Han'a "Hâdimü'l-Harameyn" olacağı müjdesini vermiştir. Rüyadan sonra Sarıoğlan ve arkadaşları daha bir şevkle yola devam ederler.

Çaldıran Savaşı sonrasında Yavuz Han, Karabağ' da kışlayarak baharla birlikte şah İsmail üzerine yeni bir sefer düzenlemeyi düşünürken askerin huzursuzluk çıkarması üzerine Amasya'ya çekilmeye karar verir. Ordunun dönüş yolunda serkeşlik ederek köylerin yağmalanması padişahı çileden çıkarır.

Sadrizam Hersek Ahmet Paşa'nın yaşlılığından dolayı orduya hâkim olamaması ve bazı vezirlerin ihmal göstermeleri padişahın önlem olarak Piri Mehmet Paşa'yı üçüncü vezirliğe getirmesine sebep olur. Alınan önlemler sadece bununla kalmamış, Orhan Bey'e hazırlattığı raporla da askeri isyana yönlendirenlerin isimlerini tek tek tespit ettirmiştir. Rapor neticesinde sadrazamın çadırı başına yıkılarak görevden azledilir. Bu olumsuzlukların arasında Bayburt Kalesi'nin Bıyıklı Mehmet Paşa tarafından fethedildiği haberinin gelmesi padişahı sevindirir. Palu Hâkimi Cemşit Bey'in huzura kabul edilerek yirmi beş Kürt beyinin mühürlerinin bulunduğu Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını bildiren vesikayı padişaha sunmalarıyla bu sevinç daha da artar. Cemşit Bey'in Çaldıran dönüşü köylere zarar veren askeri kışkırtan kişilerden arasında İskender Paşa'nın ve Sekbanbaşı Balyemez Osman'ın bulunduğunu söylemesi, padişahın suçlu olanların mutlaka cezalandırılacağı sözünü vermesini sağlar. Yavuz Han'ın gayesi bölge beylerinin desteklerini alarak Anadolu birliğini sağlamak ve ardından nihai hedefi İslam birliğini sağlamak üzere Mısır üzerine yürüyebilmektir.

Sarioğlan, İstanbul yolunda atını değiştirip arkadaşlarına da at temin edeceği bir yer arar. Yol üzerinde devlete bağlı bir ahırın bulunduğunu gördükten sonra Sarioğlan buradaki menzil kumandanına elindeki fermanı göstererek üç tane at ister. Görevlinin fermanında sadece bir kişinin ihtiyaçlarının görülmesi gerektiğini belirtmesi üzerine bir at verebileceğini belirtir. Sarioğlan arkadaşlarının da hizmet ehli olduğunu belirtmesine rağmen, görevli bu durumun kanunlara aykırı bir vaziyet taşıdığını söyleyerek teklifi tekrar geri çevirir. Ayrıca ileride istedikleri atları temin edebilecekleri bir köyün olduğunu da ilave eder.

Bunun üzerine Sarıoğlan'ın bütün atları orada değiştirebileceklerini söylemesi üzerine, görevli bunun da emre aykırı olduğunu, mutlaka Sarıoğlan'ın atının burada değiştirilmesi gerektiğini söyler. Derviş Talip, başkentten onca uzaklıkta bir yerde, ahır komutanının kanunları uygulaması zerine Osmanlı Devleti'nin daha da büyüyeceğini düşünür. Menzil kumandanının bahsettiği köye geldiklerinde köylülerin kendilerini misafir etme hususunda yarışmaları, köy imarethanesinin herkese hizmet etmesi ve kendilerine temin edilen atlar dervişin Osmanlılar hakkındaki düşüncelerinin pekişmesini sağlar.

Köyden ayrılarak yollarına devam eden üç yolcu akşama kadar at sırtından inmemişler ve akşama doğru bir handa konaklamaya karar vermişlerdir. Sarıoğlan sürpriz bir şekilde handa Rum tacirleri gibi giyinmiş babasını görür. Babasının durup dururken böyle bir kıyafet giymeyeceğini düşünerek yanına gitmekten vazgeçer. Tam yolunu değiştirecekken Rasim ile karşılaşmış ve birbirlerini tanımazdan gelmişlerdir. Aradan biraz zaman geçtikten sonra Rasim'in yerinde olmadığını fark eden Sarıoğlan, konuşmak için onu aramaya koyulur. En sonunda arkadaşına ahırda tesadüf ederek vaziyeti sorar. Rasim, takip ettikleri kişilerin şah İsmail'in elçileri olduğunu ve adamların bazı yeniçeri ağaları ve İskender Paşa, Balyemez Osman Ağa, Cafer elebi gibi kişilerle konuştuklarını söyler. şah'a yazılan bağlılık mektuplarını ele geçirmeye çalıştıklarını belirtir. İki arkadaş konuşurken Sarıoğlan kapıda bir gölge fark edip Rasim'e doğru fırlatılan bıçaktan arkadaşını korumak için onu ikaz eder. Fırlatılan bıçak atın bğrne saplanır. Hemen adamı takibe koyulan Sarıoğlan, eşiikten adımı atar atmaz kafasına yediği darbe ile sersemleyerek yere uzanır. Kendine geldikten sonra Rasim'le ayrılarak ikisi de kendi arkadaşlarının yanına

döner. Sarıoğlan handa kendini yaralayan adamı bulabileceğine dair etrafa bakınırken hırpani kılıklı bir adamın devamlı babasını ve Rasim'i gözlediğini fark eder. Bunun üzerine o da, adamı takip etmeye başlar. Kara Veli'nin Sarıoğlan'daki tedirginliği anlaması üzerine babasının ve arkadaşının üç Safevi casusunu izlediklerini ve kendini bilmediği bir kişinin bu hale getirdiğini söyler. Hırpani kılıklı adamın yerinden kalkması üzerine onu takip ederek hangi odaya girdiğini anlar. Hancı yamağına odasına çıkan adamın kim olduğunu sorması üzerine yamak, onun odası olmadığını ve girdiği odanın kırmızı külahlı adamlara ait olduğunu söyler. Bu bilgiyi babası ve Rasim'le paylaşan Sarıoğlan, odanın dinlenilmesi gerektiğini belirterek hemen üst kata çıkar. İçeridekilerin suikastı gerçekteşirememesinden dolayı hırpani kılıklı adamı azarladığını duyan Sarıoğlan'ın artık şüphesi kalmamıştır. Tam bu sırada dışarıya çıkan adam Sarıoğlan'ı görünce dinlenildiklerini anlayarak içeridekilere de bunu söylemiş ve aralarında kıyasıya bir mücadele başlamıştır. Kara Veli ve diğerlerinin de gelmesiyle uğraş kısa sürede bitmiş, casuslar konuşturulmak üzere odaya hapsedilmiştir. Adamlar bütün ısrarlar üzerine konuşmazlar. Hüseyin Ağa birisinin boynuna takılı olan muskanın kabarıklığından şüphelenerek muskayı kopartır ve içini açar. Tam da düşünöğü gibi muskadan İskender Paşa, Osman Ağa ve Dukagiñođlu Ahmet'e ait mektubu ele geçirir. Biran önce bunun padişaha ulaştırılması için yola çıkarlar.

Amasya'da padişaha verilen belgeler neticesinde artık mühür sahiplerinin ihanetleri hakkında şüphe kalmamıştır. Yavuz Han, bu haberi getiren herkese farklı farklı hediyeler verir. Sıra Sarıoğlan'a gelince Sarıoğlan, Alaüddeve'nin durumu ile ilgili bilgi verdikten sonra yolda tanıştığı bir dervişten bahsederek

huzura kabul edilmek istediğini belirtir. Yavuz Han, dervişe de ihsanda bulunduktan sonra bir süre onunla sohbet eder.

Dukaginoğlu Ahmet, İskender Paşa ve Sekbanbaşı Balyemez Osman Ağa bir araya gelerek padişahın Mısır'a sefer düzenlemesinin akla yatkın bir hamle olmadığını ileri sürerler. Batı dururken İslam dünyasına yönelmenin ortaya çıkaracağı olumsuzlukları paylaşırlar. Sadrazam, bu hususta diğer paşaları etkileyerek padişahı bu yoldan çevirmek gerekliliğini ifade ederek ümmetin zarar görmesinin önüne geçilebileceğini söyler. Bu düşüncelerini asker ve devlet adamları arasında güvenilir bir yere sahip olan Tacizade Cafer Çelebi'ye anlatıp onun da desteğini almak isterler. Bölükbaşları, Çorbacılar, Ocak Ağaları ve bazı paşalarla birlikte Cafer Çelebi'nin de katıldığı gizli bir toplantıda herkes padişahın yanlış yolda olduğuna inandırılmış ve bu doğrultuda biran önce harekete geçme gerekliliği ortaya konmuştur. Yapılan plan gereği 22 Şubat 1515 gecesini yeniçeriler ayaklanarak padişahın yanlış yolda olduğunu anlatmak üzere nümayişe başlarlar. Askerin durumunu Orhan Bey, padişaha aktarır. Bunun üzerine Yavuz Han, askerinin cahillikten dolayı mantık yürütemediğini düşünerek kılıcını kuşanmış ve askere hitap etmek üzere atına binerek saraydan ayrılmıştır. Çevresindekiler padişaha bir zarar gelebileceği endişesiyle engel olmaya çalışsalar da başarılı olamazlar. Yavuz Han, askerinin içerisine girerek yaptıkları bu edepsizliğin sebebini sorar. İslam birliği uğruna şehzadeliğinde kendisine verdikleri sözün ne çabuk unutulduğunu ifade eder. Konuşmasıyla askeri ikna eden padişah onların yaptıkları işten pişmanlık duymasını sağlar. Sadrazam Dukaginzade'ye askerinin döneklik ettiği bilgisini veren yeniçeri elebaşları, sadrazamın onlardan konağını yağmalamalarını istemesi üzerine şaşırırlar.

Sadrazam amacına ulaşamayan isyandan ancak bu şekilde kurtulabileceğini düşünmüş ve konağını muhafızlarının da yardımıyla yağmalattırıştır. Sonrasında atına binip saraya giden sadrazam, kalabalığın içinde padişahı görmüş ve ondan yardım istemiştir. Padişah, askeri isyana teşvik eden başlıca kişinin sadrazam olduğunu düşünerek artık yanında yeri olmadığını söyler. Sadrazamın bütün yalvarmalarına rağmen padişah bunları görmezden gelerek, şeyhülislamdan alınan fetva gereği sadrazamın cezasını isyana teşvik ettiği askerler verirler. Padişah, tekrar itaat altına aldığı askere bir konuşma daha yaparak İslam birliği sağlandıktan sonra Batı'ya sefer düzenleyeceklerini söyler.

Kemah Kalesi'nin ele geçirilmesinden sonra Memlük Sultanı Kansu Gavri'nin gönderdiği elçiler Yavuz Han'dan kendi himayelerinde bulunan Alaüddevle'nin oğlu Süleyman Bey'in idamının sebebini sorarlar. Bununla birlikte; Süleyman Bey'in yerine sancak beyi tayin edilen Şehsuvaroğlu Ali Bey'in azli, Kayseri ve Bozok sancaklarının Dulkadiroğlu'na geri verilmesi, bu sancaklarda basılan sikkenin ve okunan hutbenin Memlük Sultanı namına olması gerektiği gibi şartlarını sıralarlar. Elçileri dikkatlice dinleyen padişah, sinirlenerek onları huzurdan kovar. Daha sonra Zenbilli Ali Cemali Efendi ile yaptıkları sohbette şeyhülislam padişaha elçileri kovmakla yanlış yaptığını, uyuyan düşmanı uyandırdığını ifade eder. Şeyhülislamı iyice dinledikten sonra Yavuz Han, Memlük Sultanı'na elçilerin saygısızlıklarından dolayı huzurdan kovduğunu ve istenilen şartların yerine getirileceğini ifade eden bir mektup yazarak Orhan Bey ve arkadaşlarıyla gönderir. Esas niyetinin Şah İsmail olduğunu da belirterek Mısır'a bir sefer düzenlemeyeceğini belirtir.

Sinan Paşa'nın komutasında Dulkadir Devleti ile yapılan savaşta Osmanlı Devleti galip gelerek Mısır seferi öncesi önemli bir engel daha aşılr.

Yavuz Han, Amasya'dan İstanbul'a dönünce sefer öncesinde ve sonrasında askeri isyana yönelen kişilerin hepsinin tespiti için çalışmalara devam eder. Kafasında bu meşguliyetle biraz dinlenmek ve uzun süreden beri ihmal ettiği karısı Hafsa Hatun'u görmek üzere hareme geçer. Devlet işlerinden dolayı karısını ihmal ettiği düşüncesi padişahı üzmektedir. Bir süre sohbet ettikten sonra Yavuz Han, yarım kalan isyan meselesini çözmek üzere haremden ayrılır.

Yeniçeri önderlerinden kendilerini isyana kışkırtan kişilerin isimlerini ister. Kendisine gelen listede; İskender Paşa, Osman Ağa ile birlikte Cafer Çelebi'nin isminin bulunması padişahı hüzünlendirmiştir. Padişah, Cafer Çelebi'nin ihanet içinde olduğunu kabullenemeyip yanlış bir karar vermekten korkmaktadır. Cafer Çelebi her ne kadar padişah tarafından sevilse de fesat içerisinde bulunan bir grupun emellerine alet olur. Padişahın nezdinde bunun affedilmesi mümkün değildir. Devlet adamlarının ve şeyhülislamın bulunduğu divanda İskender Paşa'nın ihaneti belgeleriyle birlikte ortaya konur. Paşa'nın itiraz etmeyip kendini haklı göstermeye çalışması idam hükmünü katileştirir. Cafer Çelebi de huzura çağrılarak idam fermanı kendi ağzından alınır. Osman Ağa ise kaçtığı için bulunduğu yerde idamın uygulanması için ferman verilir. Günler sonra İstanbul'da çıkan yangını padişah, çok sevdiği Cafer Çelebi'nin ahına yorar.

Yavuz Han, Dukaginza'den bu yana altı aydır boş duran veziriazamlık makamına Hersekzade Ahmet Paşa'yı tayin eder. Tayinden hemen sonra Haliç Tersanesi'ne giderek çalışmalarını yerinde inceler. Tersaneyi dünyanın en büyük tersanesi haline getirebilmek için Piri Mehmet Paşa'yı görevlendirir.

Saraya döndüklerinde Mısır'a elçi olarak görevlendirilen Orhan Bey ve arkadaşlarını huzura kabul edilmek üzere beklediklerini görür. Orhan Bey; Kansu Gavri'nin Suriye'den Kahire'ye gitme teklifini geri çevirdiğini ve kardeşinin oğlu Şehzade Kasım'ı bir hükümdar gibi ağırladığını ifade eder. Bu haberler üzerine hemen divanı toplayan padişah, daha önceden alınan Mısır seferi fetvasını divan üyelerine göstererek yeni seferin Mısır üzerine olduğunu belirterek hazırlıkların hızlandırılmasını buyurur. Yavuz Han, sadece Mısır'la ilgilenmez; Papalık, tekmil Avrupalı devletler, Efganistan, Çinistan hakkında da hazırlanan raporları dinler ve planlarını ona göre yapar.

Osmanlı ordusu 5 Haziran 1516 sabahı Mısır seferi için yola çıkar. Birkaç devlet görevlisinin dışında bu gerçeği kimse bilmemektedir. Plan gereği seferin İran üzerine olduğu söylenmiştir. Kansu Gavri'ye gönderilen elçilerin hakarete maruz kalarak hapsedilmeleri Yavuz Han'ı öfkelenendirir. Artık ok yaydan çıkmıştır. Padişah, casusları da dinledikten sonra planlarını gözden geçirip Orhan Bey'i bilgi toplamak üzere Memlük diyarına gönderir. Osmanlı ordusuna yeni birliklerin katılmasıyla ordu iyice güçlenmiştir. Kansu Gavri gidişatın olumsuzlaşması üzerine daha önce hapsedtiği elçileri serbest bırakarak bir heyetle birlikte Yavuz Han'a gönderir. Gelen elçileri hapsetmek yerine sakallarını kazıttırarak uyuz bir eşeğe bindiren Yavuz Han elçilere, sultanlarının Mercidabık'ta karşısına çıkmasını söyler. Osmanlı ordusu Malatya'dan Halep'e doğru yöneldiği için artık savaş kaçınılmaz olmuştur. Kansu Gavri'nin Yavuz Han'a gönderdiği elçilerin barış teklifinin geri çevrilmesi de bu düşünce gereğidir. Mercidabık ovasında karşılaşan iki ordu çetin bir mücadele vermiş ama savaşı Osmanlılar kazanmıştır. Kansu Gavri savaş meydanında ölü bulunmuş ve

yanında getirdiği bütün hazinesi ele geçirilmiştir. Mercidabık'ta iki gün kalan Yavuz Han, 28 Ağustos 1516'da Halep'e girer. Halk büyük bir coşkuyla padişahı karşılamıştır. Cami-i Kebir'de Yavuz Han adına okunan hutbede imamın padişahı, "Hâkim'l-Haremeyn eş-şerefeyn" biçiminde ifadesine Yavuz Han karşı çıkmış ve imama "Hâdiml-Haremeyn eş-şerefeyn" şeklinde okunmasını söylemiştir. Cemaatin şaşkınlığı içerisinde imam efendi ifadeyi düzelterek Yavuz Han'ın kutsal toprakların hâkimi değil hizmetçisi olduğunu söyler.

Mısır'ın tamamen ele geçirilebilmesi için Sina ve Tih l'nn geçilmesi gerekmektedir. Yavuz Han kısa sürede bu çölleri geçmek için çalışmaları hızlandırır. Orhan Bey'i Sina l hakkında araştırma yapması için görevlendirir. Halep'in ardından şam ve Humus da Osmanlıya ilhak edilmiştir. Padişah l geçmek için şam'da bir müddet ikamet ederek hazırlıklara devam eder. Muhyiddin-i Arabi'nin türbesinin kötü halini gördükten sonra türbenin tadil edilerek yanına güzel bir cami yaptırılmasını buyurur.

Orhan Bey l hakkında önemli bilgiler elde edip döndükten sonra bu bilgileri padişaha aktarır. Yavuz Han, planlarını tekrar gözden geçirerek on üç gün içinde çölün geçilebileceğine karar verir. Veziriazam Sinan Paşa'yı gidecekleri yolu apulculardan temizlemesi için nc olarak görevlendirir. Bu sırada maktul sultanın yerine Mısır tahtına oturan Tumanbay, intikam yemini ederek Osmanlıyla savaşmak üzere hazırlanmaya başlar. Yavuz Han, ona elçi göndererek kendi hükümranlığını kabul ederse Mısır'da kalmaya devam edeceğini taahhüt eder. Tumanbay bunu kabul etmemiştir. Yavuz Han'ın gönderdiği namenin Kölemen beylerini sinirlendirmesi zerine Tumanbay'dan habersiz şekilde elçileri öldürürler. Durumu ğrenen padişah elçilerin hesabının elbet sorulacağını

söyleyerek kararlı bir şekilde Kahire'ye doğru hareket eder. Tumanbay, Sinan Paşa komutasında Gazze'ye doğru gitmekte olan ordudan haberdar olmuş ve Canbirdi Gazali'yi bu orduyu dağıtmak üzere görevlendirmiştir. Savaşı kazanan Sinan Paşa, böylelikle Kahire yolunda bir engelin daha aşılmasını sağlar.

Yavuz Han, Sina Çölü'nü geçmek için bütün hazırlıkları tamamladıktan sonra ordusuyla birlikte hareket eder. Orduya hitaben çölün olumsuz durumundan söz ederek bu meşakkatli yolu yürümeyi göze alamayanların şimdiden ayrılmasını belirtir. Askerlerin büyük bir coşkuyla padişahın yanında olduğunu belirtmeleri sefer öncesi keyfi iyice artırır. Osmanlı ordusu on üç gün içerisinde çölü geçmeye muvaffak olur. Tumanbay bu haberi aldıktan sonra savaşmaktan başka çarenin kalmadığını anlar ve Frenklerden top alarak güçlendirdiği ordusunu Ridaniye bölgesine yerleştirir. Mısır ordusunun her hareketini casusları aracılığıyla öğrenen Yavuz Han, yaptığı savaş planına göre El-Mukattam Dağı'nın arkasından dolaşarak Mısır ordusunu gafil avlamak istemektedir. Böylelikle Kölemenlerin topları işlevsiz hale gelecektir.

Kuşluk vakti başlayan savaşta Osmanlı ordusu hazırlanan planı uygulamış ve Mısır ordusunu büyük bir şaşkınlık içerisinde bırakarak arkadan kuşatmıştır. Tumanbay son çare olarak merkeze hücum edip Yavuz Han'ı öldürdükten sonra savaşın kazanılabileceğini düşünür. Planı aynen uygulanır ama Osmanlı ordusunun merkezini komuta etmekte olan Sinan Paşa'yı padişah sanarak öldürürler. Gerçeğin anlaşılmasından sonra Tumanbay, bütün ağırlıklarını bırakarak geri çekilir.

Dört gün Ridaniye'de kalan padişah, Sinan Paşa'nın ölümüne çok üzülür. Acısını içine gömerek ordusunu Kahire'ye doğru yola çıkarır. Kahire kolayca ele

geçirilmesine rağmen, zaman zaman Kölemen askerleri Osmanlı askerlerine mukavemet eder ve orduyu güç durumda bırakır. Tumanbay'ın bir gece ansızın şehre girerek Osmanlı askerlerini öldürmesi mücadelenin daha bitmediğini göstermektedir. Bu olay üzerine Yavuz Han, Sinan Paşa'dan boşalan sadrazamlık makamına Yunus Paşa'yı getirmiş ve onu Kahire'yi tamamen ele geçirmekle görevlendirmiştir. Osmanlı ordusu şehre girmeyi başarsa da çok fazla kayıp vermiş ve hâkimiyet tam olarak sağlanamamıştır. Yaralanan Yunus Paşa, padişaha haber göndererek şehrin kendi komutalarında ele geçirilebileceğini bildirir. Padişahın gelmesiyle Kölemen mukavemeti aşılmış ve şehir ele geçirilmiştir. Tumanbay yine kaçmayı başarır. Yavuz Han, Tumanbay'ın takibine adamlar çıkarsa da onu yakalamak mümkün olmaz. Teslim olması halinde affedileceğine dair tellallar Kahire sokaklarında dolaşır. Tomanbay, padişah tarafından kendine gönderilen mektubu okuduktan sonra teslim olmanın vaktinin geldiğini düşünür. Bazı Kölemen beyleri teslim olunmamasına dair şiddetle Tumanbay'a itiraz ederler. Aynı gece uzun süreden beri Tumanbay'ın takibinde olan Ali Bey, Kölemen karargahını bulmuş ve az sayıdaki Kölemen askerlerini dağıtmıştır. Tumanbay, kendini Nil Nehri'ne atarak kurtarabilir. Nehirde boğulma tehlikesi atlattığı için yardım ister ve Osmanlılar tarafından kurtarılır. Tumanbay'la birlikte önemli Kölemen beyleri de ele geçirilir. Padişahın huzuruna çıkarılan Kurtbay'ın, hakarete varan bir üslupla konuşmasına ve padişahı suçlamasına rağmen ölüm fermanı verilmez. Yavuz Han onun bu serzenişlerinin esaret açısından kaynaklandığını düşünür. Daha sonra bir sultan gibi ağırlanan Tumanbay huzura kabul edilir. Yavuz Han, bu mert ve akıllı sultandan gelecek vadede yararlanmak istemektedir. Bu yüzden kendisine

affedildiğini söyler ama zamanla Tumanbay'ı tekrar sultan görmek isteyen kişilerin kışkırtmasıyla bazı gizli temaslara girilmesi idam edilmesiyle sonuçlanacaktır.

Mısır hâkimiyeti sağlandıktan sonra âlimler gemilere bindirilerek İstanbul'a gönderilir. Osmanlı donanması Nil Nehri'nde muzaffer bir eda ile başarısını kutlamaktadır. Yabancı devletlere mensup elçilerin bağlılıklarını bildirmesi, Mekke Şerifi'nin Mekke ve Medine'nin anahtarını, kutsal emanetleri göndermesi Yavuz Han'ı mutlu eden olaylar arasındadır. Akdeniz'de bir efsane haline gelen Oruç Reis'in de bağlılığını göstermek üzere padişaha elçi göndermesi Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki gücünü iyice pekiştirir.

Mısır'da uzun süre kalındıktan sonra askerinin de isteğini göz önüne alan Yavuz Han, eski Halep Saltanat Naibi Hayr Bey'i Mısır'ı yönetmek üzere görevlendirir. Yunus Paşa'nın bütün itirazlarına rağmen padişah bu atamadan vazgeçmez. Paşa'nın haddini aşarak padişaha karşı gelmesi sadrazamlıktan azledilmesiyle sonuçlanacaktır.

Dönüş yolunda padişah bir yanına İbni Kemal'i diğer yanına Ali Cemali Efendi'yi almış sohbet ederken İbni Kemal efendinin atının ayağından sıçrayan çamur padişahın kaftanına gelir. Padişahın öfkeleneyeceğinden çekinen İbni Kemal'e padişah; âlimin atının ayağından sıçrayan çamurun kendisi için şeref olduğunu belirtir. Kaftanı çıkartarak öldükten sonra tabutunun üstüne serilmesini buyurur. Yolculuğa Kıbrıs haracını getiren elçi Bartolomeo Contarini de katılarak izlenimlerini not etmektedir. Böylelikle torunlarına bir hatıra bırakabileceğini düşünür.

Büyük bir keyifle geçen yolculuktan sonra ordu İstanbul'a ulaşır. Halk, uzun süreden beri orduyu karşılamak için hazırlık içindedir. Padişahın nümayıştan hoşlanmamasından dolayı gizlice saraya girmesi karşılama merasiminin yarıda kalmasına neden olur. Padişah bir süre İstanbul'da dinlendikten sonra Edirne'ye hareket eder. Devlet işlerini oradan yönetir. Anadolu'da Bozoklu Celal adında birisinin başlattığı isyan Ferhat Paşa'nın komutasında bastırılır.

Cezayir'de devlet kuran Barbaros kardeşler 15 Mayıs 1519'da Yavuz Han'a elçi göndererek Osmanlı Devleti'ne bağlanmak istediklerini bildirirler. Bu isteği kabul eden padişah onlara ihsanda bulunarak istedikleri her şeyin tedarik edilmesini salık verir.

Uzun süreden beri muallakta olan halifelik meselesinin bir karara bağlanması gerekmektedir. İslam dünyasının farklı bölgelerinden ilmin merkezi İstanbul'a gelen âlimler artık İslam Halifesi'nin Yavuz Sultan Selim Han olmasına karar verirler. Bu karar, Ayasofya Cami'nde Abbasi Halifesi Mütevekkil tarafından hilafetin Yavuz Han'a devredilmesiyle gerçekleşmiş olur.

Yavuz Han, nedimi Hasan Can ile hasbahçede dolaşırken sırtında bir ağrının olduğunu söyler. Hasan Can ağrının sebebini öğrenmek için padişahın sırtına baktığında daha olgunlaşmamış bir çıbanın olduğunu ve bunun hekimlere gösterilmesi gerektiğini dile getirir. Padişah, sırtındaki ağrının alelade bir çıban sebebiyle olduğunu düşünerek hamama giderek orada çıbanı sıktırır. Bu olaydan sonra ağrılar daha da dayanılmaz bir boyuta ulaşır. Yeni bir sefer için Edirne'ye gitmesi gerektiği için ağrılarını aldırmaksızın ata binerek yola çıkar. Yolda ağrılar dayanılmaz bir boyuta yükselir ve Sırtköyü'nde otağ kurulur. Hekimler

padişahı muayene ettikten sonra hastalığın şirpençe olduğunu söylerler. Yaraya sürülen merhemler fayda sağlamaz. Padişahın emriyle sadrazam Edirne'ye çağrılır. Asker günlerden beri padişahın gözükmemesi sebebiyle otağın önünde onu görmek istediklerine dair hep bir ağızdan bağırırlar. Yavuz Han ayağa kalkamayacak kadar hasta olsa da askerlerin önüne çıkar ve onlara ayakta olduğunu gösterir. Yavuz Han'ın gün geçtikçe kötüleşmesi Sadrazam Piri Mehmet Çelebi'den oğlunun İstanbul'a giderek tahta oturmasını istemesine sebep olur. Bütün faaliyetler büyük bir gizlilikle yapılmaktadır. Son anlarında dahi batıdaki ve doğudaki gelişmeleri takip eden Yavuz Han, yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak vefat eder.

3.7.1.4. Kişi Kadrosu

Serinin üçüncü kitabını teşkil eden *Mısır'a Doğru* adlı eserde tarihî kişiler ağırlıktadır. Yaratma kişiler tarihî vakanın ifadesinde aracı konumda bulunurlar.

Sadrazam Dukaginzade Ahmet Paşa, çıkarıcı devlet adamı tiplmesi içerisinde. Yavuz Han'ı Mısır seferinden döndürmek için çevresinde taraftar toplamak isteyen paşa, İskender Paşa, Balyemez Osman Ağa, Tacizade Cafer Çelebi gibi devlet görevlilerini ikna etmek için elinden gelen her şeyi yapar. Kendi çıkarını sağlamak maksadıyla Şah İsmail'e mektup göndermek yoluyla onunla irtibata dahi geçer. (s.92)

Merkezî kişi Yavuz Han, iç çatışma oranı yüksek bir kişidir. Devlet işlerinden eşi Hafsa Hatun'a vakit ayıramayan padişah Amasya'dan dönüşünde kısa süreliğine de olsa hareme giderek eşiyile sohbet eder. Yavuz Han eşine;

“Sana duygularımı bir tamam açamam. Bu sevgiye rağmen seni ihmal ettim. İyi bir padişah olayım derken, galiba iyi koca olamadım.” (s.147)

diyerek *devlet işleri-özel hayat* arasında yaşadığı çatışmayı ifade eder. Aynı durum çok sevdiği devlet adamı Tacizade Cafer Çelebi'nin idamında da görülür. Padişah, onun askeri isyana teşvik eden güruhun içerisinde bulunmamasını istemektedir ama Cafer Çelebi'nin kendine isnat edilen suçu inkar etmemesi padişahı idam kararını vermekten geri çevirmez. (s.152-159) *Kişi sevgisi-ihanelin cezalandırılması* şeklinde ifade edilecek çatışma Yavuz Han'ın devletin çıkarları açısından olayları ele aldığı görülmektedir.

Eser, cinsiyet dağılımına göre değerlendirildiğinde erkek kişiler fazladır. Sadece Yavuz Han'ın eşi Hafsa Hatun kurmacada kendine yer bulur. Bunun yanında Çavuş Ağa'nın kızı Ayşe ile Cafer Çelebi'nin eşi Taçlı Hatun figüratif kişi konumundadırlar.

Kurmacada devlet görevlileri olarak padişah, veziriazam, vezir, defterdar, kadı, şeyhülislam; saray görevlileri olarak kethüda, vakanüvis, baltacı (cellat), vekilharç, hazine emini, asesbaşı, hasodabaşı, esvapçıbaşı, hekimbaşı, akağa, sâki, aşçı, dârüssaade ağası, hadım ağası; askeri görevliler çorbacı, baltacı (cellat), askerler (azep, sipahi, yeniçeri, silahdar), sekbanbaşı, zağarcıbaşı, samsuncubaşı, turnacıbaşı, mehtercibaşı; meslek erbablarına göre mektupçu, hekim, imam, balıkçı, hancı, mimar. Eserde etken olan kurmaca kişiler şunlardır:

Yavuz Sultan Selim Han

Eserde merkezî kişi olarak ele alınan Yavuz Sultan Selim Han'ı yazar anlatıcı, Yavuz Padişah biçiminde ifade eder. *Şehzade Selim ve Şirpençe* kitaplarındaki dindar, kararlı, ülkü sahibi, devletin ve milletin çıkarlarını her şeyin üstünde gören Yavuz Han kişisi, *Mısır'a Doğru* adlı bu kitapta ülkülerini birer birer gerçekleştiren kişi konumunda ele alınır. Kitabın adından da anlaşılacağı

üzere İslam birliği Mısır'ın alınmasıyla gerekleŒecek, böylelikle halife unvanı alacak olan Yavuz Han, bütün İslam dünyasının hem idari hem dinî lideri mevkisine yükselecektir.

Kurmacada Yavuz Han, Œahsına münhasır bir kiŒi olarak ele alınır. Onun icraatları ve kararları baŒkalarıyla karŒılaŒtırlamayacak kadar kesinlik arz eder. Sadrazam Hersekzade'ye bu durumu Œyle belirtir: “*Baka lala! Biz ne pederimize benzeriz ne de ondan önceki ceddimize.*” (s.41) Bu anlayıŒta devlet görevlilerinin canı pahasına yaptığı fedakrlıkların kendisi için olmayıp ‘din’ için olduğu da anlaşılır. Yavuz Han, çevresindekileri asıl gaye olan İslam birliğini sağlamak üzere yönlendirir. (s.44) Anlatıcı, bu yönlendirme aracılığıyla Yavuz Han'ı İslam birliğini sağlayan bir kiŒi olarak olumlayıp bu gayenin bütün kiŒilerden ve anlayıŒlardan üstün olduğunu da imlemektedir. Diğer bir ifade ile; “KiŒiler geçici ama lkler kalıcıdır.” dŒncesi iŒlenmektedir.

Yavuz Han'ın en önemli amacı İslam birliğini sağlamaktır. Küçük devlet olarak kalmak Avrupa'nın İslam dünyasını yok etmesine neden olabilir. (s.58) Bu gayeye sadece kılıç ile ulaŒılamayacađını öngörür. Kılıç ile ilmin birleŒmesi ancak gerçek hâkimiyeti sağlayabilecektir. (s.116, 220)

Serinin diğer kitaplarında olduğu gibi Yavuz Han, kitap okumayı çok seven, kütüphaneden vazgeçmeyen bir kiŒi olarak ele alınır. (s.59, 94) KiŒilere milliyetinden ziyade Müslüman olup olmamalarına göre önem verir. (s.101-102)

Sarioğlan

Yavuz Han'ın güvenilir adamları arasındadır. Serinin diğer kitaplarında babası ve arkadaŒlarıyla çıktığı önemli görevlerin yerini bu kitapta tek baŒına yapılan iŒler alır. Sarioğlan, kurmacada;

“Yirmi beş yaşlarında uzun boylu bir gençti. Omuzları cepkeninden taşacak kadar genişti, pazuları kabarmıştı. Gözleri kılıç çeliği sertlikte bakıyor, bakarken kaşlarından biri yaylanıyordu.” (s.7) biçiminde tasvir edilir.

Kurmacada serinin diğer kitaplarına nazaran olgun bir kişi olarak anlatılır. Bu olgunluk ilmiyle insanların saygısını kazanan Derviş Talip tarafından Sarıoğlan’a;

“(…) Gençliğimizi ziyan ettik sayılmaz, yalnız genç dostum senin tanıdıktan sonra daha başkaca şeylerle de ilgilenmem gerektiğini anladım.” (s.35)

iltifatıyla perçinlenir. Gençliğin verdiği ataklık adaleti göz ardı ederek karar vermesine neden olmaz. Dindarlığı (s.13, 37, 65), yalan söylemeyi becerememesi (s.83) padişaha gönülden bağlılığı ve devlet görevi üstlenmekten ödün vermemesi (s.180) vazgeçilmez kişilik özellikleri arasındadır. Sarıoğlan kişisinde ‘Türklük’ duygusu önemli bir yere sahiptir. Derviş Talip’le geçen konuşmalarında Türklüğünü görmezden gelmez. Babası Türk, annesi Arap olan Dervişin *“İkbalini düşünen istikbalini göremez.”* sözü üzerine Sarıoğlan şu cevabı verir:

*“Tam bir Türk gibi konuştun. (...) Besbelli babana çekmişsin.
— Ne demek o? Daha önce soyum sopuma göre değil, dinime, imanuma göre düşündüğümü söylemiştim. Hamdolsun Müslüman’ım.
— Biz de öyleyiz. (...) Ama soya sopa boş vermiyoruz. Neden dersin insanlar kavim kavim yaratılmış.”* (s.29)

Orhan Bey

Yavuz Han’ın güvenilir adamları arasındadır. Şehzadeliğinden beri padişahın yanında bulunması, kendisine teklif edilen farklı görevleri reddetmesi padişaha bağlılığının göstergeleri arasındadır. Yavuz Han, ona daha çok bir arkadaş nazarıyla bakar. (s.49) Bu samimiyet Yavuz Han tarafından; *“Gel benim iki gözüm karındaşım Orhan, bana benden yakın dostum, gel.”* (s.132) şeklinde ifade edilir. Padişahın ona sancak beyliğini teklif etmesi üzerine yine bu görevi reddederek onun yanında kalmayı en büyük mutluluk addeder. (s.51-52) En zorlu görevler tereddüt edilmeden kendisine verilir. (s.47, 131) Zira başarılı olacağı

kesindir. Mısır seferi öncesi düşman içerisinden toplanacak bilgiler (s.180) ve Sina Çölü'nü en kısa zamanda kayıpsız bir biçimde geçmek için gerekli bilgiler padişaha Orhan Bey tarafından ulaştırılır. (s.193) O, bu haliyle bilgi toplamada mahir bir kişidir.

Orhan Bey, Sadrazam Dukaginzade Ahmet Paşa başta olmak üzere bazı devlet adamlarının kışkırtması neticesinde ayaklanan yeniçerilere büyük bir vakarla; *“Bu yaptığınız edepsizlik değil de nedir, siz Allah’tan korkmaz, peygamberden utanmaz mısınız?”* (s.115) serzenişi isyancı grubun karşısında padişah onurunun korunmasını amaçlayan bir serdengeçtinin ifadesidir. Zira isyancı yeniçeriler sadece padişaha karşı gelmekle kalmayıp İslam birliğini sağlamayı düşünen bir iradenin önüne set çekmeye çalışmaktadır. Orhan Bey’e göre bu vaziyet Allah’a ve peygambere karşı gelmekle eş değerdir.

Yavuz Han ölüm döşeğindeyken temel ülküsü olan İslam birliğinin tesisinde kendine yol arkadaşlığı eden Orhan Bey’e; *“Birlikte iyi şeyler yaptık Orhan. İslam birliğini kurmaya çalıştık.”* (s.260) diyerek yoldaşlığını bir kez daha ifade eder.

Şeyhülislam Zenbilli Ali Efendi

Yavuz Han’ın verdiği kararları İslam hukukuna göre inceleyen ve duruma göre onaylayan veya onaylamayan bir görevle kurmacaya dâhil olur. Adalet terazisinin şaşmaması için doğruluktan ayrılmayacak biçimde padişahın kararlarını dahi sorgular. Hükümleri veriş tarzını padişaha şu şekilde açıklar:

“Sen olaylara sadece kendi tarafından bakıyorsun. Bu itibarla yanılman mümkündür. Binaenaleyh yalnız seni dinlemekle hüküm veremem. Suçlananları da dinlemem lazım.” (s.103-104)

Kendisinden fetva isteyenlere verdiği cevap adalet anlayışını gösteren örnekler arasındadır: “*Araştırmadan, soruşturmadan, bilgisiz ve belgesiz kimsenin kılına dokundurtmam. Bu böyle biline...*” (s.121) Askeri isyana teşvik eden İskender Paşa, Osman Ağa ve Cafer Çelebi’nin padişah huzuruna çağrılarak kendisinin de dinlemesi gerektiğini ifade etmesi ve bundan sonra karar verilebileceğini belirtmesi kişilerin kendini savunma hakkına duyulan saygının neticesidir. (s.154-155)

Zenbilli Ali Efendi, İslam birliğini kurma gibi büyük bir ülküye gönül vermiş padişahın düşüncelerini İslam hukuku çerçevesinde şekillendirmesini sağlayan şeyhülislamdır. Padişahla herhangi bir korkuya kapılmadan konuşması hükümlerinin de baskı altında olmadan verildiğini gösterir. (s.128-129) Açık sözlü olması Yavuz Han tarafından; “*Belli ki, şeyhülislam azletme yetkimizin olmayışı sizi böyle konuşturur.*” (s.129) biçiminde değerlendirilmesine neden olur.

Ali Efendi’nin padişaha verdiği cevap kendi kişiliğini özetler mahiyettedir:

“*Yetkiniz olsa da beni azletmezsiniz padişahım. Zira size, başından korkmadan, mal mülk endişesine düşmeden, evlad ü iyali yetim koma tasasına kapılmadan doğruları söyleyecek biri lazım. İşte o benim. Allah korkusu dışında korku bilmem.*” (s.129)

Ali Efendi’nin Yavuz Han’ı öfkesinden kaynaklanan yanlış kararlardan döndürme özelliği vardır. Mısır seferi öncesi Kansu Gavri tarafından gönderilen elçilerin istekleri karşısında onları huzurundan kovan Yavuz Han’ı, uyuyan düşmanı uyandırmamak amacıyla güzel bir üslupla mektup yazmaya ikna eder. Böylelikle padişahın öfkesi dizginlenirken, müspet yönde bir politikanın da benimsenmesi sağlanır. (s.130)

İstanbul’da yaşayan gayri Müslim haklın Müslüman hayatına ters düşecek şekilde serkeş bir hayatı benimsemeleri halkın padişaha dert yanmasına neden olur.

(s.247) Yavuz Han, bunların ya zorla Müslüman edilmesini ya da cellada gönderilmesi buyruğunu verir. Ali Efendi, bu kararın Fatih Han tarafından gayri Müslimlere verilen imtiyazlar gereği uygulanamayacağını ve “*Dinde zorlama yoktur.*” ayeti gereğince insanların kendi istekleriyle Müslüman olabileceklerini söyler. (s.248-249) Dedesinin verdiği sözün ve şeriat hükümlerinin kendisine hatırlatılması üzerine Yavuz Han verdiği karardan vazgeçerek Ali Efendi’ye şunu söyler: “*Gerçekleri hiç korkmadan yüzümüze söyleyen müftümüz olduğu için Allah’a hamd ederiz.*” (s.249)

Dukaginzade Ahmet Paşa

Kurmacanın karşıt güçleri arsındadır. Sadrazamlık makamına yükselse de Yavuz Han’ın padişahlığını içine sindiremeyen bir kişidir. Çaldıran seferi sonrasında askeri isyana teşvik eden, gizlice Şah İsmail’le muhabere içerisinde olan karşıt güçtür. (s.92) Padişahın Mısır’a düzenleyeceği sefer hakkında; “*Billah bu, Devlet-i Aliye’nin sonu olur. Böyle bir maceraya girmek için deli olmak lazımdır.*” (s.108) diyerek diğer devlet adamlarını etkilemeye çalışır. Ahmet Paşa’ya göre padişahın Mısır planı; “*İslam âlemine dönen bir hışım[dır.]*” (s.109) Dolayısıyla kendi fikirlerinin doğruluğunu ispatlamakta İslam bir araç konumuna indirgenir. Kendi çıkarlarını düşünen bir devlet adamı tipinde olması ayaklandığı yeniçerilerin başarısız olmaları neticesinde kendine akıl danışmaya geldiklerinde, başını kurtarmak için onlardan konağını yağmalamalarını ister. Böylelikle isyanda etkisinin olmadığını göstermek istemektedir. (s.119-120) Paşa’nın hem padişaha hem de işbirliği içerisindeki adamlara ikircikli bir yapıda olması güvenilmez, ihanete temayüllü bir kişi olarak kurmacada yer bulduğunu gösterir.

Tumanbay

Kansu Gavri'den sonra Memlük tahtına oturan sultandır. Ridaniye Savaşı'nı kaybettikten sonra bile Yavuz Han'la uzun süre savaşıması mücadelecî, inatçı bir kişiliğe sahip olduğunu gösterir. Romanın karşıt güçleri arasındadır. Tumanbay, yazar-anlatıcı tarafından; “Çok cesur, gözü pek ve işini bilen bir askerdi. Yavuz Padişah'ı zorlayacaktı.” (s.200) biçiminde anlatılır. Kölemen beyi Sibay'ın talihin kendilerinden yana olduğunu ve mutlaka savaşı kazanacaklarını iddia etmesi üzerine Tumanbay; “Hangi talih, adam çölleri aştı, üzerimize geliyor.” (s.203) biçiminde ordusuyla birlikte çölü on üç günde geçen Yavuz Han'a karşı gerçekleri göz önüne alarak akıllıca bir değerlendirmede bulunur.

Onun mücadelecî kişiliği Ridaniye Savaşı'nı kaybetmek üzere iken Osmanlı ordusunun merkezine yüklenip Yavuz Han'ı öldürmek istemesinde daha açık olarak görülür. (s.206-207) Yalnız bu anlayış başarıya dair umutların tükendiği anda yerini teslimiyete bırakır. Bu teslimiyette savaş dolayısıyla daha fazla kan akmaması düşüncesi etkilidir. (s.212) Çevresindekilerin mücadeleye devam etmek istemeleri üzerine;

“Siz kendinize eğlence mi ararsınız? Ben bunca Müslüman kanı akıtmış olmanın Rûz-i Mahşerdeki hesabını düşünür, kahrolurum. Siz ise hâlâ kan peşinde koşarsınız. Anlamaz mısınız ki, artık her şey bitti. Kader tecelli etti. (...) Artık kan aksın istemiyorum.” (s.213) diyerek cevap verir.

Gözünü zafer hırsı bürümemiş bir karşıt güçtür. Ele geçirildikten sonra Yavuz Han'ın kendisine hâlâ sultanlık iddiası taşıyıp taşımadığına dair sorusuna verdiği cevap İslam sancağına hizmet etmek isteyen bir kişi profili çıkarır:

“Hizmete talibim. (...) Mısır sultanlığını kabul etmem de bundandır. Ama kısmet olmadı. Şimdi beni bağışlar da, hizmet imkanı verirsiniz, ölünceye kadar minnettar kalırım.” (s.219)

Romanda yardımcı ve figüratif konumda bulunan kişiler şunlardır: Sadrazam Hersekzade Ahmet Paşa, Sadrazam Yunus Paşa, Sadrazam Piri Mehmet Paşa, Sinan Paşa, Hüseyin Ağa, Rasim, Palu Hâkimi Cemşit Bey, Ali Bey, Tacizade Cafer Çelebi, İskender Paşa, Balyemez Osman Ağa, Cafer Ağa, Hasan Can, İbni Kemal, Halife Mütevekkil, Venedik Elçisi Bartolomeo Contarini, Kütük Remzi, Kara Çavuş, Kara Veli, Dulkadiroğlu Alaüddevle, Kansu Gavri, Kansu Gavri'nin oğlu Mehmet, Bali Ağa, İdris-i Bitlisî, Bediüzzaman Mirza, Hayr Bay, Şadi Bey, Ebu Numeyy, Oruç Reis, Karaman Beylerbeyi Hüsrev Paşa, Süleyman Bey, Barbaros Hayrettin, Şehsuvaroğlu Ali Bey, Çavuş Ağa'nın kızı Ayşe, Hafsa Sultan, Halimi Çelebi, Hilmi Efendi, İmam Efendi, Balıkçı İstavro, Dimitri, Hancıbaşı Harun Usta, Çırak, Bekir Ağa, Abdi Bey, İznikli Ali Ağa, Silahtar Hasan Bey, Antep Valisi Yunus Bey, Şam Valisi Sibay, Ferhat Paşa, Laz Hüsnu, Kurtbay, Ahi Çelebi.

3.7.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Romanda, (O) anlatıcı ve hâkim bakış açısı kullanılır. (O) anlatıcı diğer bir deyişle yazar-anlatıcıdır. Eserin tarihî belgeler ışığında yazılmış olması öğreticilik rolünü artırmaktadır. Vaka seyrinin tarihî bilgi çizgisinde ilerlemesi ve parantez içerisinde verilen bilgiler bu beyandandır. Dukaginzade Ahmet'in sadrazam olması (s.93), Dulkadir Devleti'nin yıkılış tarihi (s.135), Hersekzade'nin beşinci defa sadaret makamına getirilmesi (s.165) gibi olayların tarihleri parantez içerisinde verilir. Bunun yanında tarihi adıyla kurmacada ifade edilen “Amid Kalesi”ni okuyucunun anlayabilmesi için parantez içerisinde “Diyarbakır” kelimesiyle günümüzde bu kalenin nerede olduğu anlatılır. (s.172)

Anlatıcı, kurmacada bilgi vermekten imtina etmez. Esasında bu durum eserin öğretici rolünü de pekiştirir. Cafer Çelebi'nin idama giderken eşi Taçlı Hatun'u padişaha emanet etmesi, anlatıcıyı bu kadın hakkında okuyucuya bilgi vermeye zorlar:

“Bu kadın bir zamanlar Şah İsmail'in gözdesiydi. Çaldıran Savaşı'nda esir edilmiş. Yavuz'un arzusu üzerine Cafer Çelebi'ye nikahlanmış.” (s.160)

Serinin birinci ve ikinci kitabında Şah İsmail olumsuzlanmıştır. Bu bilgi aracılığıyla Şah'ın eşini savaş meydanında bırakması durumu okuyucuya tekrar hatırlatılarak olumsuz Şah profilinin anlatımına devam edilir.

Yazar-anlatıcı, kurmacanın içerisinde kendini gizlemek yerine bir roman kişisi olarak kurmacaya dâhil olur. Tacizade Cafer Çelebi'nin bilinçli bir şekilde padişaha ihanet etmediğini, diğerleri tarafından kandırıldığını okuyucuya ispat etmek için anlatma tekniği aracılığıyla aklama yapılır. Yavuz Han'ı Mısır seferinden döndürmek isteyen Sadrazam Dukaginzade'nin evinde ileri gelen askerle, birkaç paşa arasında Cafer Çelebi'nin de bulunması ortamdaki birçok kişinin padişahın casusu olabileceği yönünde Çelebi'den şüphelenmelerine sebep olmuştur. Anlatıcı bu durumu şöyle ifade eder:

“Padişaha yakınlığını herkes bilirdi. Böyle iken neden acaba bu toplantıya gelmişti? Yoksa padişahın casusu muydu?

Hayır...

Saf bir insandı, bir gönül adamıydı. İnançlarında çok hassastı. Padişahı sevmekle birlikte, dinini her şeyden çok seviyordu. Onu en hassas noktasından yakalamışlar, padişah Mısır'a yürürse bundan bütün ümmetin zarar göreceğine inandırmışlardı.” (s.113-114)

Anlatıcı diyalogu kendi kendine yaparak kurmacaya müdahil olur. Anlatıcının kurguya müdahil olma durumu bazen bilgi vermesine de sebep olur. Sadrazam Hersekzade'nin görevden azli anlamında çadırının başına yıkılması âdetinin geçmişi okuyucuyu aydınlatıcı mahiyette ifade edilir: *“Bu Fatih Sultan*

Mehmet'ten kalma bir âdetti. Görevden alınan sadrazamın çadıra başına yıkılırdı.” (s.47)

Yazar-anlatıcı bazen bir roman kişisi bazen de bir tarihçi rolüne bürünerek kurmacaya girmeye devam eder. Bozoklu Celal adında birisinin çıkardığı isyandan sonra tarihî bilgiyi şöyle aktarır: “*Ama Bozoklu Celal unutulmadı. Ondan sonra çıkan bütün isyanlar ‘Celalî’ olarak anıldı.” (s.244)* Aynı durum Barbaros Hayrettin’in Osmanlı Devleti’ne bağlanması sonrasında da görülür. Anlatıcı; “*Cezayir gittikçe büyüyüp genişleyecek, Barbaros Hayrettin adı tarih içinde bir meşale gibi yanacaktı.” (s.245)* ifadesiyle hâkim bakış açısını ortaya koymaktadır.

3.7.1.6. Zaman

Yavuz Han serisinin ikinci kitabı olan *Şirpençe* adlı kitap, Çaldıran Savaşı’nın Osmanlılar tarafından kazanılmasıyla son bulmuştu. *Mısır’a Doğru* adlı eserde ise Yavuz Han’ın Çaldıran Savaşı ile vefatına kadar geçen sürecin kurmacada ele alındığı görülür. 1514 ile 1520 arasını kapsayan bu süreç yaklaşık altı yıllık bir zamanı kapsar.

Kurmaca, serinin diğer kitaplarının aksine Yavuz Han’la değil onun güvenilir adamları arasında bulunan Sarıoğlan’ın İstanbul’a haber götürmek maksatlı yaptığı yolculukla başlar. (s.7)

Kurmacada hicri ve miladi takvim birlikte kullanılır. Bu durum gün, ay, yıl veya gün, ay biçiminde olabilmektedir. Yazar hicri takvimi sayı yerine yazı ile yazmayı tercih eder. Parantez içerisinde ise miladi karşılığını verir: “*Dokuz yüz yirmi bir yılının sekiz Muharrem’i, Perşembe gecesini (22 Şubat 1515)” (s.114)*

Genellikle bu şekilde zamanı ifade etme yöntemi sefer gibi önemli olaylar öncesinde kullanılır. Mısır seferi öncesi (s.126, 174), Osmanlı donanmasının Nil Nehri'ne açılmadan önce (s.222) hicri tarihlendirme kullanılır. Bunun yanında miladi tarihlendirmelerin tercihinde de bazen sayı yerine yazı kullanılır: “*On beş Mayıs bin beş yüz on dokuz günü*” (s.244)

Yazar, zamanda ikili ifade aracılığıyla olayın önemini hissettirmek ister. Yavuz Han'ın son seferinde Edirne'ye doğru hareketinde hem hicri hem miladi tarihlendirmeyi sayı kullanmadan yazar. (s.225) Zamanın bu şekilde ifadesi bir dönüm noktasının okuyucuya hissettirilmesini sağlar. Yazar, ikili tarihlendirme kullanması hususunda miladi takvimi ‘*Frenk takvimi*’ (s.222) olarak niteler. Zaman ifadesinde; “*akşam namazından sonra*”, (s.20), “*yatsı vakti*” (s.182), “*ertesi gün cuma*” (s.189), “*bir cuma günü*” (s.198), “*sabahtan ikindiye kadar*” (s.210) ifadeleri serinin daha önceki kitaplarında da görüldüğü üzere dinî algı üzerinden zamanın kurgulandığını göstermektedir. Zamanda ileriye veya geriye sıçrama durumu söz konusu değildir. Kronolojik zaman dışına çıkılmadan kurmaca tamamlanır. Fatih Han'a, Şehzade Korkut'a, II. Bayezid'e, İskender'e, Cengiz Han'a, Timur'a yapılan atıflar geriye dönüş tekniği aracılığıyla değil kurgu gereği hatırlatma konumunda kurmacada kendine yer bulur.

3.7.1.7. Mekân

Kurmacada mekâna simgesel bir değer yüklenmemiştir. Mekân tasvirlerinin çok az yapılması mekânın işlevsel bir tarzda kullanılmadığını gösterir.

Kurmacada kapalı mekân olarak; çadır (otağ), han, saray (Amasya Sarayı, İstanbul Sarayı, Şam Sarayı) kütüphane, kale (Kemah Kalesi, Amid Kalesi, İskenderiye Kalesi), harem, bedesten kullanılır. Yavuz Han'ın olumlanmasına, onun çadırı ile Şah İsmail'in çadırının Cemşit Bey tarafından karşılaştırılmasıyla devam edilir:

“Padişahın çadırı her türlü gösterişten uzaktı. Bir zamanlar Şah İsmail'in çadırında ağırlanmış, gördükleri karşısında küçük dilini yutmuştu. Öyle bir tantana ki, anlatılası değildi. Onun yanında bu, aşiret çergisi gibi kalıyordu.” (s.57)

Yavuz Han'ın çadırı mütevazılığının bir göstergesidir. Anlatıcı bu durum üzerinden onun gösterişle işinin olmadığı, geleceğe yönelik düşüncelere sahip bir kişi olduğunun altını çizer.

Kurmacada, coğrafi ve açık mekân olarak; köy, orman, bozkır, kasaba, sokak, meydan, çayır, bahçe, tepe, dağ, ova (Göksun Ovası, Elbistan Ovası, Mercidabık Ovası), sahil, iskele, tersane, çöl (Tih Çölü, Sina Çölü), Nil Nehri bulunur. Bazı devlet adamlarının kışkırtması sonucu ayaklanan yeniçerileri bizzat ikna etmek için atına binip askerin bulunduğu meydana giden Yavuz Han, buradaki cümleleriyle meydandakileri etkileyerek isyanı bastırır. Çaldıran seferi öncesi isyankâr askeri savaş yolunda ikna eden padişah, şimdi bunu devletin başkentinde yapmaktadır. (s.117-125) Bu haliyle 'meydan', Yavuz Han'ın asker üzerinde nüfuzunun perçinleştiği bir yerdir.

Kurmacada, Sina ve Tih Çölü geçilmek zorunda olan iki sırat köprüsüdür. (s.199)

Bu çölleri tarihte birçok fatihe yol vermese de Yavuz Han için maksadına ulaşmak için aşılması gereken engeller arasındadır. Anlatıcı çölü şu şekilde tasvir eder:

“Gündüzleri insanı kavuran bir sıcak, geceleri insanın iliklerine işleyen bir soğuk ve kum tanelerini insanın yüreğine üfleyen bitmez tükenmez kum fırtınaları...” (s.202)

Kurmacada dinî mekân olarak cami (Cami-i Kebir Cami, Emeviye Cami, Ayasofya Cami) ve türbe yer alır. Ayasofya Cami'nde Yavuz Han halifelik unvanını bir törenle aldığı için burası önemli bir mekândır. (s.245-246) İslam birliğini sağlayan padişah Müslümanların halifesi payesiyle, bu birlikteliğin meşru hükümdarı konumuna yükselir.

3.7.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ

3.7.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük

Roman, 8 bölümden oluşmaktadır. Serinin diğer kitaplarında görülen *takdim* veya *okuyucuyla sohbet* gibi bölümler bu kitapta bulunmaz. Yavuz Han'ın Çaldıran Savaşı dönüşü ve Mısır seferi için yaptığı hazırlıklar giriş, Mercidabık ve Ridaniye Savaşı gelişme, Mısır'ın Osmanlı Devleti'ne ilhakıyla birlikte düzenin kurulması ve Yavuz Han'ın vefatı sonuç bölümlerini teşkil eder.

Eserde sadece tarihsel anlatım düzlemi kullanılmıştır. Bu bağlamda birçok tarihî kişiliğe atıf yapılır. Serinin diğer kitaplarında da olduğu üzere eserde Fatih Han olumlanan bir kişidir. Roman kişileri tarafından Yavuz Han'ın dedesi Fatih Han'a çektiğinin belirtilmesi onu olumlar. (s.28) Müslüman dünyasında bir mucizeyi gerçekleştirerek İstanbul'u fetheden Fatih Han'ın bu unutulmaz icraatı kendisine her daim atıfta bulunularak Yavuz Han kişisiyle ilişkilendirilir. (s.35) Yavuz Han'ın dedesinden kalma âdetleri devam ettirmesi ona bağlılığını ve onun yolundan ilerlediğini gösterir. (s.47) Aynı şekilde dedesinin hatıralarına da saygı duyarak onu hayırla yad eder. (s.148, 156) Yeniçeriler, Yavuz Han'ı;

“Cennetmekân Sultan Mehmet dedenizden bu yana ilk defa dizginleri çelik iradesiyle kavrayıp yeniçeri kulları serhatlarda muzaffer eden bir padişah bulduk (...)” (s.140) diyerek anlatırlar.

Yavuz Han, Kansu Gavri'nin asıl maksadının Mercidabık Savaşı'nı kazandıktan sonra İstanbul üzerine yürümek olduğunu öğrendikten sonra şöyle der: “*Dersaadet'i almak için Sultan Mehmet'lerle Ulubatlı Hasan'lar lazım.*” (s.188) İfade, İstanbul'un kolay ele geçirilmediğini ve aynı şekilde kolay kolay verilemeyeceğini imlemektedir.

Kurmacada, hanedan içerisinde II. Bayezid'in eleştirildiği görülür. Bu eleştiri sadece merkezî kişinin tasarrufunda değildir. Çavuş Ağa, II. Bayezid'i özellikle yaşlılığına doğru iradesini iyice kaybetmesi ve yanlış kararlar vermesi üzerinden eleştirir. (s.24) Yavuz Han'ın babasıyla ayrıldığı noktalar arasında kendisinin İslam birliğine gönül vermiş olması yatar. (s.25) Yavuz Han, dedesi Fatih Han'ın uyguladığı âdetleri değiştirmezken babası tarafından tesis edilenleri değiştirmekte bir beis görmez. II. Bayezid'in her seferden sonra askere yağma izni vermesi, Yavuz Han tarafından ferman çıkartılarak yasaklanır. (s.41) Yavuz Han nezdinde asker bu tür âdetlerle rahata alıştırmıştır. (s.43) Yavuz Han'ın babasına eleştirisi; “*Rahmetli pederimiz zamanında işler şirazesinden çıkmış.*” (s.105) cümlesiyle doruğa çıkar.

Yavuz Han tarafından kardeşi Şehzade Korkut ise sanatçı yönüne vurgu yapılarak anılır. (s.149-150) Kurmacada; Büyük İskender, ‘*kefere*’ (s.199); Cengiz Han, ‘*putçu*’ (s.9) ve Emir Timur, ‘*istilacı*’ olarak olumsuzlanan tarihî kişiliklerdir.

Yazar, düşüncelerini bir kişiye söylettirmeyip kendisi de kurguya dâhil olur. Bu durum çoğu zaman okuyucunun yanlış bir tutumla karşılaşmasına sebep olur. Çaldıran Savaşı sonrası köyleri yağmalayan askerin cezalandırılması hususunda padişahın verdiği karara yazar-anlatıcı ortak olarak şöyle der:

“*Padişah öfkelenmekte yerden göğe kadar haklıydı. Az söylemişti. Çaldıran zaferini kazanmış askerin, dönüş yolunda köylere sırnaşıp, evleri yağmalaması ne*

demekti? Yavuz Padişah, elbette buna katlanmayacak, suçluları elbette isteyecekti.” (s.40)

Yazarın kurguya girmesi padişahın verdiği kararları onaylamasında da görülür. Yavuz Han, bazı devlet adamlarının ihanet içerisinde olduklarını ispatlayan belgelerin Zenbilli Ali Efendi’ye gösterilmesini buyurduktan sonra, anlatıcı araya girerek, *“Yavuz iyi düşünmüştü.”* (s.121) diyerek onun icraatlarını tasdik eder. Yavuz ismini başarıyla bir gören anlatıcı bu düşüncesini; *“Artık o yalnızca bir padişah değil, zaferin de ta kendisiydi.”* (s.176) biçiminde belirtir.

Kurmacada, Ermeni ve Yahudi azınlık olumsuzlanır. Bu azınlıkların çete kurarak buldukları bölgeleri yağmalamaları halk arasında onlara cephe alınmasına neden olur. (s.67) İstanbul’da bazı Rum ve Yahudi tüccarların ticarete hile karıştırmaları, Müslüman mahallelerinde kadın ve erkeğin el ele tutarak gezmeleri halkın çözüm merci olarak sadece padişahı görmesine neden olur. Padişahın azınlıklar hakkında söyledikleri artık tahammül sınırını zorlayan bir noktaya geldiğini gösterir:

“Billahi bu adamların fesadından bıktım. İçimizde yaşarlar, ekmeğimizi yerler. Müslüman halkla aralarında bir fark gözetmeyiz. İnançlarını diledikleri gibi yaşar, istedikleri zaman kiliseye giderler. Buna rağmen memnun değiller. Üstelik zaman zaman geleneklerimizi hiçe sayıp, dürüstlüğümüzü istismar ederler. Artık bunlardan bıktık.” (s.247)

İstanbul’da çıkan yangın sonrası padişah zarar gören halka yardım edileceğini bildirdikten sonra; *“Rumlar, Ermeniler ticarete göz açıktırlar. Fazla kayıt yapturmalarının önüne zinhar geçilsin.”* (s.165) diyerek azınlıkların davranışlarından kaynaklanan olumsuz bir intibaya sahip olduğu görülür. Azınlıklar bağlamında devşirmelik sistemine genel bir eleştiri getirilmez. Hem Fatih Han hem de II. Bayezid zamanında birçok sefere katılan Kara Çavuş, yaşlandığı halde devlete asker yetiştirmeye devam eder. Devşirme kökenli

askerlere kendi öz oğlundan ayırmayıp bu durumu şu şekilde ifade eder: “*İhtiyar kalbim erkek evlat sevgisi bilmez. Olsaydı bile inanın yetiştirdiğim devşirmelerden fazla sevemezdim.*” (s.21) Askeri isyana teşvik eden ve kurmacada karşıt güç olan Sadrazam Dukaginza Ahmet Paşa'nın geçmişine “*Dükoğlu*” (s.121) biçiminde atıf yapılarak devşirmeliği vurgulanır.

Kurmacada, olaylar aracılığıyla Safevi Devleti'nin olumsuzlanmasına devam edilir. Çaldıran Savaşı sonrası Safevi ordusunun kalıntısı olan eşkıyalar, zorla halktan para almakta, onların huzurunu bozmaktadır. (s.23) Kölemen Devleti'nin Şah İsmail'le yaptığı ittifak “*Safevi fitnesi*” olarak değerlendirilerek, halk arasında tasvip edilmez. (s.142) Yazar, bu ifadeyle Safevilerin sadece Osmanlı için değil diğer Müslüman ülkeler için de bir tehlike arz ettiğini ortaya koyar. Şah İsmail'in Çaldıran'da savaşı kaybetmesi dolayısıyla kaynaklanan olumsuzluğun ifadesi bir şakalaşma aracı olarak kullanılır. Yenilgideki olumsuzluk keyfi yerinde olmayan insanlara aktarılır. Hancı Harun Usta, çırağının dalgınlığını görüp; “*Ne dalıp gittin öyle, Şah İsmail gibi yenik mi düştün?*” (s.79) diyerek Şah'ın Osmanlı karşısındaki yenilgisi sonucu oluşan ruh haline gönderme yapmaktadır. Yazar-anlatıcı Çaldıran'da Şah'ın karısını ve tahtını bıraktığını kurmacada okuyucuya hatırlatarak savaşta yaşadığı bozgunu bu kitapta da ifade eder. (s.125) Yavuz Han'ın her türlü ihtişamdaki uzak çadırı ile Şah İsmail'in görkemli çadırının karşılaştırılması Yavuz Han'ın gösterişsiz bir hayata meyleden kişiliğinin ispatlarken, bu karşılaştırmada dahi Şah olumsuzlanır. (s.57) Kansu Gavri'nin Mercidabık öncesi Yavuz Han'a elçi göndererek savaştan vazgeçmesi koşuluyla istediği kadar akçe vereceğini söylemesi üzerine padişah; “*Efendin bizi Şah İsmail'le karıştırıyor.*” (s.185) diyerek Şah'ın paraya olan düşkünlüğü üzerinden

onu olumsuzlar. Yavuz Han nezdinde Şah İsmail'e olan kin onun İslam'a verdiği zarardan kaynaklanmaktadır. Padişahın kendi ağzından bakış açısı şöyle ifade edilir:

“İsmail ki Ezan-ı Muhammediyi dahi değiştirmiş, İsmail ki, Sünnet-i Seniyye'ye hakareti iş edinmiş, İsmail ki, Allah'ın günah dediklerine mübah hükmü vermiş, camilere dahi heykellerini koyduracak kadar edepsizleşmiş, Hazreti Ebu Bekir'in ve Hazreti Ömer'in teberrâ ve hilafetlerini inkar etmiş bir namurattır.” (s.168)

Kurmacada, metafizik öge olarak Derviş Talip'in Hz. Muhammet (SAV) ile Yavuz Han'ı rüyasında görmesi bulunur. Rüyaya göre Peygamber Efendi'miz Yavuz Han'a; *“Ey Selim! Kuran'ın indirildiği mübarek beldelere hizmet şerefini de Allah sana nasip edecek. Sen Hâdimül-Harameyn olacaksın.”* (s.38) der. Böylelikle padişahın yapacağı hamlelerin dinî tasdik alındıktan sonra yürürlüğe girdiği görülür. Yazar, Şah İsmail üzerine düzenlenen seferde benzer bir tasdiğe ihtiyaç duymadan kurmacayı inşa eder. Her ne kadar tarihî gerçeklikte Mısır seferi öncesi görülen bir rüyadan bahsedilse de Müslüman bir devletin Haremeyn üzerine düzenleyeceği seferde metafizik olura ihtiyacın olduğu imlenir.

Kurmacada Yavuz Han'a ait şiirlerle birlikte (s.61, 144, 261), Şehzade Korkut'un (s.150) ve Fatih Han'ın şiirlerine (s.73) de yer verilir. Şiirler anlatıma farklı bir çeşni katmakla birlikte merkezî kişinin şairliğinden kaynaklanan ince ruhun beşerî bir özellik olarak ifadesi olarak da okunabilir.

Mısır'a Doğru kitabı serinin diğer kitaplarına nazaran metinlerarasılık açısından zengindir. Kuran-ı Kerim'den alınan ayetler ve Hz. Muhammed'e (SAV) ait sözler kurmacada kullanılır. Kuran-ı Kerim'den mealen; *“Sizden olan âmirlere itaat ediniz.”* (s.123), *“Dinde zorlama yoktur.”* (s.248) ayetlerinin yanında *“İnnâ fetešnâ leke fethan mübinâ.”* (s.148), *“Küllü nefsin zaikat-ül mevt.”* (s.268) ayetleri de esas biçimleriyle verilir. Hadis-i Şerif olarak; *“İlim Çin'de*

dahi olsa gidin alın.”, “*Hikmet müminin kaybolmuş malıdır, bulduğu yerde al[ın]malı.*” (s.36), “*Malı ve evi için muharebe eden, şehit sevabı kazanır.*” (s.220) sözleri kullanılır. Bediüzzaman Said Nursî’ye ait, “*Kimin himmeti milleti ise, o tek başına bir devlettir.*” (s.27) sözü metinlerarasılık bağlamında kullanılan cümleler arasındadır.

Kurmacada hata olarak ifade edilebilecek husus Yavuz Han ile Orhan Bey arasında geçen şu diyalogda görülür:

— *Ne şaşarsın Orhan? (...) Harp hesap işidir. Hesabında yanılırsan davayı kaybedersin. Söyle bakalım, baban nasıl?*
— *Hamdolsun, tek şikâyeti sizi seyrek görmesi.*” (s.178)

Serinin diğer kitapları da dâhil olmak üzere hiçbir kitapta Orhan Bey’in bir babası olduğuna dair ifade bulunmamaktadır. Yazarın Sarıoğlan’ın babası Hüseyin Ağa ile ifadeyi karıştırdığı muhtemeldir.

3.7.2.2. Anlatım Teknikleri

Yavuz Han üçlemesini oluşturan eserlerde anlatma tekniği işlevsel olarak kullanılmıştır. *Mısır’a Doğru* adlı eserde yazar-anlatıcı tarih öğreticiliğine devam eder. Bu durum için en uygun teknik şüphesiz anlatmadır. Anlatma tekniğinin bazen tasvir tekniği ile iç içe kullanıldığı görülür. Bu durum anlatmanın tasvir aracılığıyla göstermeye dönüşümünü sağlayarak kurguyu tek düzelikten kurtarmaktadır. Aşağıdaki alıntı bu ifadeyi örnekler:

“*Cemşit Bey girdi. Elli yaşlarında gösteriyordu. Çok uzun boylu ve esmerdi. Başında abanî sarık, sırtında işlemeli bir hırka vardı. Belindeki kuşakta boş bir hançer kını duruyordu. İçeri girerken almışlardı hançerini. (...) Cemşit Bey, Çaldıran Savaşı sırasında padişaha bağlılığını sunan Kürt beylerindendi. Osmanlı saflarında savaşa katılmış, önemli başarılar kazanmıştı. Zaferde emeği ve payı vardı.*” (s.54)

Merkezî kişinin geleceğe dair düşünceleri (s.94-96, 125), yeniçerilerin çıkardığı isyanlar (s.114-115), savaşlar (s.134-136, 173-174, 182-187) anlatma tekniği ile ifade edilir. Yavuz Han'ın Halep'te kıldığı namazda altındaki seccadeyi çekerek toprak üzerinde secdeye giderek ağlaması ve Mekke ve Medine'nin hâkimi değil hizmetçisi olduğunu söylemesi anlatma-gösterme tekniğinin bir arada kullanıldığını gösteren örnekler arasındadır. (s.190-191)

Kurmacada, tasvir tekniği anlatmanın yanında geriye dönüş tekniği ile de kullanılır. Sarıoğlan, Çaldıran Savaşı sonrası Tebriz'de Şah'ın sarayına girildiğinde gördüğü ihtişamı;

“Hayatımda böyle bir saray görmüş değilim. Duvarlarının şurası burası bile yakut, zümrüt işlemeli. Taht bir harika. Hazine dairesi ağızına kadar dolu.” (s.26) biçiminde anlatır.

Tasvir mekânla birlikte kişilerin ifadesinde de kullanılır. (s.54) Mekânın olumsuzlanmasında bu teknikten faydalanılır. Dikkat çekici husus mekân olumsuzlanırken orasının sahibine veya orada bulunanlara bu olumsuzluğun bir müddet sonra anlatıcı tarafından sirayet ettirilmesidir. İstanbul'da bazı devlet görevlilerinden Şah'a bilgi götürülen elçilerle Sarıoğlan ve arkadaşlarının mücadelesi bu beyandandır. Mücadelenin olduğu han şu şekilde anlatılır:

“Hanın oturma yeri diğer benzerleri gibi basık tavanlı, küf kokulu kocaman bir oda idi. Duvar boyu kerevetler sıralanmış, ortalık yere de gelişi güzel tahta tabureler konmuştu. Derme çatma üç tane de masa vardı.” (s.73)

Bazen tasvir tekniği geçmişe veya olumlanmak istenen tarihî kişiliğe atıf yapılabilmesi için aracı olarak seçilir. Yavuz Han'ın haremde eşi ile sohbet ederken anlatıcının haremi tasvir etmesi ve konuyu bir hediye üzerinden Fatih Han'a getirmesi bu ifadeyi örnekler:

“Oda misk kokuyordu. İnce bir zevkle döşenmişti. Atlas perdeler, altın sırmayla işlenmiş minderler, odayı köşeden köşeye kaplayan Bağdat halısıyla renk ve desen

bakımından tam bir uyum içindeydi. Yavuz Padişah'ın bakışları duvara döndü. Hint kumaşı üstüne altın simlerle işli 'İnnâ fetehnâ leke fethan mübinâ' ayetini yüksek sesle okudu. Dedesinin armağanıydı. Çok değer verirdi.” (s.147-148)

İslam birliğini sağlayan, hayatı at sırtında savaşarak geçen Yavuz Han'ın ölüm döşegindeyken çaresizliği yapılan tasvir aracılığıyla daha iyi anlaşılır:

“Solgun yüzünde iki aylık sakal, çökük avurtlarında derin acının izleri, özen gösterdiği burma bıyıkları düzensiz, ak bulaşığı saçları karışık...” (s.265)

Geriye dönüş tekniği hatıraların hatırlanmasında aracı olarak kullanılır. Yavuz Han'ın Çaldıran'da kaybettiği güvenilir adamlarını hatırlayıp beraber geçirdikleri günleri yad etmesi (s.8), çocukluk arkadaşlarını hatırlaması (s.132), yine kardeşi Korkut'a duyulan özlem ve devletin geleceği için padişah olmadan yapılacaklarının ifadesi (s.60) geriye dönüş aracılığıyla anlatılır. Hatıranın dışında yaşanan olayların ifadesinde de bu teknik kullanılır. Yavuz Han, İstanbul'da çıkan yangını duyar duymaz hemen olay yerine hareket etmiş ve yangının söndürülmesi için çalışmıştır. Bu olay Trabzon Sancakbeyi iken zor durumda olan denizciyi kurtarmak için çaba göstermesini hatırlatır. (s.162)

Kurmacada kullanılan diğer bir teknik iç çözümlemedir. Merkezî kişinin ruh hâli iç çözümleme aracılığıyla anlatılır. Her zaman isyana meyilli bir askere sahip olan padişahın bu doğrultuda alacağı tedbirler iç çözümleme aracılığıyla anlatılır. (s.42) Diğer tekniklerde olduğu iç çözümleme genellikle merkezî kişi için kullanılmaz. Sarıoğlan'ın İstanbul'a götürerek yeniçeri ocağına yazdıracağı Kara Veli hakkındaki düşüncelerini, anlatıcı okuyucuya ifade eder. (s.24) Padişahın huzurundan çıkan Cemşit Bey'in onun hakkındaki düşüncelerini yine bu teknik aracılığıyla verilir. (s.57)

İç monolog tekniği ise Yavuz Han'a itaatte zorlanan devlet görevlilerine dair düşüncelerinin ifadesinde kullanılır:

“Fazla mı yumuşadım acaba? (...) İlle de çadırlarını başlarına yıkmam mı lazım? Mecbur kalırsam bunu da yaparım. Ama artık kan dökülsün istemiyorum. Herkes korkusuz yaşasın, huzur içinde eceliyle ölsün. Ama ne çare. Karabağ’da kışlansın diyorum, yeniçeri dönelim diye tutturuyor. Yola çıkıyorum, asker köy basıyor, ev yakıyor. Çaldıran yolunda, savaşın eşiğinde bile ihanet kazanı kaynatıyorlar, savaşmak istemediklerini söylüyorlar. Rahmetli Sultan pederim bunları rahata alıştırmış. Vezirlerim bile gönülsüz. İstanbul’dan ayrılmasınlar da ne olursa olsun, isterse memleket batsın. Kuştüyü yastıklara yaslanıp keyif çatmak dururken, at sırtında gitmek, toprak üstünde yatmak zor. Onları temelli toprağa vermek var ya...” (s.43)

Kurmacada kullanılan “*Baka*” hitabı ise tekrar tekniğine örnek olarak gösterilebilir. Özet ve diyalog tekniği kurmacada kullanılan diğer teknikler arasındadır. Osmanlı ordusunun Tih ve Sina çöllerini geçişi özet tekniği ile anlatılır. (s.203) Yavuz Han ile Derviş Talip arasında İslam birliği üzerine geçen diyalog, padişahın derviş hakkında düşüncelerinin müspet manada şekillenmesini sağlar. (s.101-103) Yavuz Han ile Ali Efendi arasındaki diyaloglar ise padişahın adalet terazisinin şaşmadan hükmetmesi için padişaha yol gösterme babında gerçekleşir. (s.103-106, 128-131) Serinin diğer kitaplarına göre bu eserde diyalogların uzun sürdüğü görülür. Sadrazam Dukaginze’nin diğer devlet adamlarını padişaha karşı ikna etmek için yapılan toplantılar bu beyandandır. (s.108-113) Yavuz Han’ın eşi Hafsa Sultan’la yaptığı konuşma onun duygusal yönünün anlaşılması hususunda önemlidir. “*Hafsa ’m seni özlemişim.*”, “*kadınım*” gibi ifadelerin kullanılması padişahın beşerî yönünü ortaya koyar. (s.146-150)

Cafer Ağa ile Laz Hüsnü arasında Mercidabık Savaşı sonrasında geçen diyalog aracılığıyla halkın Müslüman olduğu ifade edilirken, Osmanlılık kimliğinin dayanak noktasının Müslümanlık olduğu ifade edilir. (s.194-196) Yazar, böylelikle farklı milletlerden meydana gelen bir imparatorluğun tek çatı altında toplanabilmesindeki mucizeyi, kitlelerin ortak hedefe kenetlenerek mevcudiyetlerini devam ettirebileceklerini imler. (s.194-196)

3.7.2.3. Dil ve Üslup

Serinin diğer kitaplarında olduğu gibi *Mısır'a Doğru* kitabında da sade bir dil ve akıcı bir üslup kullanılmıştır.

Kurmacanın genelinde tekrarlanan “*Baka*” hitap kelimesi genellikle Yavuz Han tarafından kullanılır. “*Baka Lala, Baka Orhan, Baka Paşa*” biçiminde kullanılırken “*Bakın a*” hitabının tercih edildiği de görülür. (s.138) Bu hitap verilecek önemli bir mesaj öncesinde muhatabın dikkatinin çekilmesini sağlamaktadır.

Eserde, “*gendimi*” (s.36) gibi sözcükler ağızlarda kullanıldığı gibi yazı diline geçirilmiştir. “*Hakkettin*” (s.45) gibi bazı kelimelerin yazılışlarının yanlış olduğu görülür. Yavuz Han’ın bazı konuşmaları dönem dilinin özelliklerini yansıtacak şekilde verilir:

“*Biz ki ced emced sultan oğlu sultan Selim Han’ız, sen ki Mehmet Ağa’sün, seni paşa idüp Erzincan beylüğüne getürdük. Tekmil Trabzon, Karahisar, Canık sancaklarını da idarene tevdi ettük. Hak kolaylık versün, yüzün ak itsün.*” (s.50)

Yavuz Han ile Bayburt’tan gelen haberci arasında geçen diyalogun devamında Yavuz Han haberci için; “*İnsanını al, dinlen ve hazır oldukça yola çık.*” derken tarafımızdan koyu belirtilen sözcüğün “*ihsan*” yazılması gerektiği görülür. “*selamlarım-ı şahanemizi*” (s.59) terkininin de “*selam-ı şahanemizi*” biçiminde tahsisi gerekmektedir.

Eserde kullanılan atasözü ve deyimler şunlardır. Bunlardan bazıları değiştirilerek kullanılmıştır:

“*Misafir umduğunu değil bulduğunu yer.*” (s.66), “*Acele işe şeytan karışır.*” (s.77), “*El mi yaman bey mi yaman.*” (s.88), “*Öfke ile kalkan zararla oturur.*” (s.129), “*Demir tavında dövülür.*” (s.144), “*Babamın adı Hıdır, elimden gelen budur.*” (s.71), “*Gün ola, harman ola.*” (s.152), “*Ya devlet başa ya kuzgun leşe.*” (s.177), “*Dağ ne kadar yüce olursa, yol üstünden aşar.*” (s.192), “*saman altından su yürütmek*” (s.25), “*eteklemek*” (s.40, 240), “*korktuğu başına gelmek*” (s.42),

“keyif çatmak” (s.43), “kılı kırk yarmak” (s.47, 168), “kırk dereden su getirmek” (s.53), “ayağı yan basmak” (s.68), “çizmeden yukarı çıkmak” (s.79), “ağzından çıkan kulağı duymamak” (s.82), “ekmeğe yağ sürmek” (s.111), “allak bullak olmak” (98), “çorap söküşü gibi gelmek” (s.111), “ok yaydan çıkmak” (s.112), “karda yürüyüp izini belli etmemek” (s.112), “ağzı(nı) bıçak açmamak” (s.120), “can kulağıyla dinlemek” (s.123), “kulak ardı etmek” (s.127), “tabana kuvvet kaçmak” (s.135), “esamesi okunmamak” (s.135), “yüzüp yüzüp kuyruğuna gelmek” (s.144), “çil yavrusu gibi dağılmak” (s.187), “başından aşağı kaynak sular boşalmak” (s.151), “ana baba günü” (s.162), “içi kan ağlamak” (s.162), “doğduğuma pişman etmek” (s.171), “kuzu kuzu teslim olmak” (s.177), “çorbada tuzu bulunmak” (s.179), “iğne atılsa yere düşmemek” (s.190), “biçilmiş kaftan” (s.204), “gafil avlamak” (s.205), “canını dişine takmak” (s.211), “elini eteğini çekmek” (s.233), “har vurup harman savurmak” (s.235).

Kurmacada; “pek sarmamak” (s.29), “pattadak” (s.36), “toz olmak” (s.183) gibi kelime grupları da argo ve kalıplaşan ifadeler arasındadır.

3.7.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.7.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem

Romanda, Çaldıran seferi sonrası dönem, Mısır seferine hazırlık, Mısır’ın Osmanlı Devleti’ne ilhakı ve Yavuz Han’ın vefatı konu edilir. Bu ana vaka seyrinde Barbaros kardeşlerin Osmanlı Devleti’ne bağlanmaları, Batılı devletlerin Osmanlı’yla sulh yönlü bir politika benimsemeleri de ele alınır. Tarihsel zaman düzleminde kurgulanan eserde 1514-1520 yılları arası dönem anlatılır.

3.7.3.2. Temalar

3.7.3.2.1. Ülkü

Şehzade Selim kitabında düşünce bazında Yavuz Han’da bulunan ülkülerin *Şirpençe* kitabında hayatiyet kazanarak uygulanabilirliği anlaşılmış, *Mısır’a Doğru* kitabında ise bu ülkeler daha da olgunlaşarak gerçekleştirilebilmiştir. Bu kitapta Yavuz Han; hedeflerine emin, kararlı, tavizsiz bir şekilde giden ve onları

başarıyla nihayetlendiren bir kişi olarak tasvir edilir. Romanda İslam birliğini sağlayacak tek kişinin Yavuz Han olduğu ve ancak küfrün üstesinden bu şekilde gelinebileceği şu cümlelerle anlatılır: “(...) *Yavuz Padişah’ın emeli bir gerçekleşse, Müslümanlar tek kılıç haline gelse, sonra o kılıç, Yavuz’un elinde, küfrün beline inse...*” (s.9) Yavuz Han’ın temel ülküsü olan İslam birliği, kendisinden ve yakın çevresinden dışarı çıkarak halk arasında da konuşulan, canı gönülden desteklenen bir olgu haline gelmiştir. (s.25) Derviş Talip, uzun zamandır padişahın İslam birliği emeli üzerine düşündüğünü, bu emelin gerçekleşmesi durumunda sağlayacağı yararı ilim adamlarına, din adamlarına, filozoflara danıştığını ve mutlaka birliğin sağlanması gerekliliğine karar verdiğini söyler. (s.15) Papalığın öncülüğünde toplanan Hıristiyan devletlerin daha önce Selçuklulara karşı birlik olup saldırdıkları gibi, Müslümanlar birlik olmazsa bu durumun tekrarlanabileceği kurmacada vurgulanır. (s.26) Böylelikle batıya karşı tek vücut olunarak İslam dünyasının menfaatleri korunabilecektir. Cemşit Bey, Yavuz Han’a; “*Allah’ımız bir, peygamberimiz bir, kitabımız bir. İtikatta mezhebimiz bir, kıblemiz bir...*” (s.55) diyerek ayrılığın manasızlığını ortaya koyar. Kurgu seyri İslam birliğini sadece merkezî kişinin istemediği; Osmanlıların haricinde, bazı yabancı devletlere mensup halkın, bölgesel beylerin de isteği şeklinde gelişir. Derviş Talip için İslam birliği uğruna yapılan çalışmaların içinde olmak dahi yeterli görülür. (s.179) Kölemen Beyi Hayr Bay’ın Sadrazam Yunus Paşa’nın kendisinin Kölemenliğinden dem vurması üzerine Hayr Bay; “*Senin şu yaptığın fitne çıkarmaktır. (...) Padişahın kurmaya çalıştığı İslam birliğini parçalamaktır.*” (s.229) diyerek Yavuz Han’ın birliği sağlama yolundaki gayretini ön plana çıkarır. Yazar, roman kişilerinin birlik

düşüncesi içerisinde olmalarını sağlayarak İslam dünyasının yaşadığı dağınıklığı imler. “Müslümanları aynı ideal etrafında toplama azmi. Tek kalp, tek kılıç hâline getirme fikri (...)” (s.238) mevcut dağınıklığı gidererek yarınların inşasını sağlayacaktır.

Yavuz Han, denizlere hâkim olmak maksadıyla Piri Mehmet Paşa’ya tersane sayısının üç yüze çıkarılması gerektiğini buyurup ,“İnşallah bundan sonraki niyetimiz Efrencce fethidir.” (s.247) der. Mehmet Paşa’nın Efrencce’nin neresi olduğunu sorması üzerine padişah, “Vakti geldikte söylenir.” der. (s.247) Yavuz Han bu ifadelerle Çin, Hindistan fethini veya batı yönünde olabilecek bir fethi imler. Anlatıcı ifadedeki ikilemi “Efrencce” adında muhayyel bir biçimde belirtir.

Yavuz Han, ölüm döşeğindeyken, Müslümanların çoğunu bir bayrak altında topladığını, oğlunun ise batıya sefer düzenlemesini vasiyet eder. (s.252) Son nefesinde dahi devletin geleceğini düşünen bir roman kişisi profili çizilir.

3.7.3.2.2. Din

Kurmacada, Müslümanlık ve İslam dini olumlanır. İslam birliğini tesis edecek merkezî kişinin ve çevresindekilerin bağlı buldukları dini yüceltmek için ellerinden geleni yaptıkları görülür. Yavuz Han’ın güvenilir adamlarının her koşulda namazlarını aksatmadan kılmaları, zamanı namaz vakitlerine göre ayarladıkları görülür. (s.13, 20, 34, 65) Bilhassa Yavuz Han’ın önemli kararlar öncesi şeyhülislamı çağırırsa onun yanına giderek düşüncelerini alır. (s.103, 154) Padişahın bütün kararlarını İslam hukuku açısından tenkite tabi tutan şeyhülislama bu hareketle gösterilen hürmet, bir nevi İslam’a beslenen derin

muhabbetin karar merciindeki kişiye yansımasıdır. Şeyhülislam'dan fetva alınmaksızın hiçbir adım atılmaz. Çaldıran ve Mısır seferleri için ulemadan alınan fetvalar (s.168), İslam halkasının dışına çıkılmadan devletin yönetilmeye çalışıldığını gösterir.

Derviş Talip ile Kara Çavuş arasında ev kapısının kilitli olmamasına dair geçen diyalog neticesinde, derviş kapının açık olmasına çok şaşırır. Kendisi de bir İslam diyarından gelmesine rağmen oralarda kimsenin kimseye güvenmediğini, tekke kapılarına bile kilit vurulduğunu söyler. (s.22) Konuşmaya göre Osmanlı'nın İslam anlayışının kişilere güven verdiği, böylelikle hırsızlığın, talanın olmadığı vurgulanır.

Bazı Müslüman roman kişileri İslam olgusunun içerisinde var olan her şeye saygıyla birlikte özlem duyarlar. Kara Veli genç yaşına bakmaksızın şehitliği özlediğini belirterek, "*Cennet anahtarıdır şehitlik. (...)*" (s.33) der. Bu anlayış kişinin sebepsiz yere ölmediğini anlamasını sağlayarak onu rahatlıkla ölüme götürebilmektedir. Bazı devlet adamlarının Yavuz Han'a bağlıklarını ifadede kullandıkları, "*Uğruna canım feda.*" cümlesine Yavuz Han tarafından karşı çıkılarak, canın din uğruna feda edilmesi gerektiği biçiminde düzeltilir. (s.44) Bu durum kendi ağzından;

"Kim ne yapmak istiyorsa dini, imanı, devleti, milleti için yapsın. Zira kimin himmeti milleti ise, o tek başına bir millettir denmiş. Biz dahi bu uğurda gayret gösterenlerin ardında ölüme dek gideriz." (s.57-58) ifadesiyle belirtilir.

Kurmacada, Osmanlı'nın dinden beslenen hükümlerlik anlayışını okuyucuya bildirmekle görevli roman kişisi Derviş Talip, Sarıoğlan'la birlikte devam ettiği yolculuk sırasında gördüklerinden etkilenerek şunları söyler:

"Buralarda peygamber devrinin diriliş azmi yaşıyor. Bu benim için ne demektir bilemezsin. Hemen hemen bütün İslam ülkelerini gezdim. Müslümanları ölü

toprağı altında yitik buldum. Ümidim kaybolmaya yüz tuttu. İyi ki memleketinize gelmişim, ben de dirildim, imanım tazelendi, coşkuyla doldum. Artık ölsem de gam yemem. Dinle bak, burada kuşların ötüşünde, yaprakların hışırtısında bile bir dervişin ahenkli zikri var.” (s.34)

İfadede Osmanlı Devleti'nin bütün Müslümanların ümidi olduğunu imlenmektedir. Bu durum Mercidabık Savaşı sonrası Hayr Bay tarafından Yavuz Han'ı karşılamaya gelmeyen Şam muhafızına; “(...) Ölmekle kazanacağın bir şey yok, iyisi mi padişahın hizmetine gir, muradın dinine, inancına hizmetse tek yolu budur.” (s.197) cümlesinde İslam'a hizmetin Osmanlı sancağı altında olabileceğini anlatır. Esir Mısır sultanı Tumanbay'ın da Yavuz Han'a, “*İslam padişahi*” (s.217) şeklinde hitabı ifade edilen birlikteliğin sadece Osmanlıyla mümkün olabileceğinin altını çizer.

İdris-i Bitlisi'nin Kürt beyleri arasında din kardeşliğinin oluşabilmesi için çaba harcaması, birlik yolunda kişilerin aydınlatılmasını sağlar. Ayrılığa giden yolda ise mezhep farklılığının olduğu belirtilir. (s.54-55)

Kurmacada İslam dininin haricindeki dinlere doğrudan bir eleştiri sözü konusu olmamasına rağmen dolaylı olarak olumsuz bir düşüncenin varlığı hissettirilir. Köylüler tarafından yabancıya satılmayan buğdayın sebebi olarak padişah buyruğu gösterilse de, ecnebiye satılacak her malın gelecek vadede Müslümanların öldürülmesinde kullanılabilecek aracı konumuna getirilmesinden korkulur. (s.67-68) Bu anlayış; Rum, Ermeni ve Yahudi azınlıkların sosyal hayatı bozan, Müslüman gelenekleriyle bağdaşmayan hayat algıları, ticarete hile karıştıran tavırlarıyla daha çok eleştirilir. (s.67, 247) Merkezî kişinin ağzından İslam haricindeki diğer dinler hükümsüzlükleri imlenerek şöyle değerlendirilir:

“(...) İnançsızlık tuğyanı karşısında tek büyük kuvvet vardır: İslam dini. Asli cevherini kaybeden, bir takım hurafelerden ibaret kalan diğer dinler o tuğyanı, o buhranı dolduramaz.” (s.124)

İslam ahlakı sadece kurmacanın etken kişilerinde değil, yardımcı kişilerde de görülür. Hancı çırağının bir müşteriden aldığı bir altına karşılık müşterinin bu miktarı çok bularak durumu “*Soygunculuk!*” olarak nitelendirmesine, küçük bir çocuğun mantık dünyasından beklenilmeyecek cevap verilir:

“Ağzından çıkanı kulağın duysun. Biz ihtikar yapmayız. Kazasker efendimiz ne narh koymuşsa fiyat odur. Biz Müslüman’ız, kul hakkı yemeyiz.” (s.82)

İslam hukukuna göre hayatını şekillendiren bazı roman kişileri öfkelenirken bile bu hukuk anlayışının dışına çıkmazlar. Hancı Harun Usta’nın ahırda bir atın hançerlenerek öldürüldüğünü görmesi üzerine, o kişinin cezasını kendisi vermek istemez. “*Bu densizliği yapanı bulup şeriata teslim edeceğim.*” (s.85) diyerek öldürülen hayvan dahi olsa hukukun üstünlüğüne inanan bir kişi tavrı takınır.

Kurmacada, din temasının güçlülüğü Yavuz Han’ın Mercidabık Savaşı öncesi Allah’a ettiği duada daha açık şekilde görülür:

“Ey Âlemlerin Rabbi, ey Zât-ı Zülcelal! Şu karşı karşıya gelen iki ordu da sana inanıyor, iki ordunun da efradı ve hükümdarı Müslüman’dır. Buna rağmen omuz omuza gelemeyince karşı karşıya geldik. İlâhi! Selim kulunun kalbinde şahsi ihtiras ve kin olmadığını senden iyi bilen yok. Eğer zaferim İslam’ın yükselişine hizmet edecekse, beni muzaffer kıl; ya Rabbi, yok Mısır ordusu İslam’a hizmet edecekse onları muzaffer kıl, âmin!” (s.182)

Kurmacanın merkezini teşkil eden İslam birliği aracılığıyla İslam dininin yükselişinin sağlanması bu cümlelerde merkezî kişinin bakış açısıyla anlaşılmaktadır.

Savaş sonrasında camilerde okunan salarla fetihlerin kutsandığı ifade edilir. (s.189) Yani savaş İslam’ın yüceltilmesi için yapılmakta, zafer ise bu yücelikten gelen hazla içselleştirilmektedir. Padişah, zaferi Allah’ın bir ihsanı olarak ele aldığı için bunun karşılığı alkış yerine dua olmalıdır. (s.227) Bu anlayış ülkünün ne derece içselleştirildiğini ifadede önemli bir yerde bulunur.

3.7.3.2.3. Kılıç ve İlim Birlikteliği

Kurmaca, Yavuz Han'ın İslam birliğini sağlama düşüncesi etrafında şekillenirken, bunun sadece kılıçla olmayacağını altı çizilir. Yavuz Han'ın kitaba olan tutkusu, din ve ilim adamlarına gösterdiği saygı sağlanacak birliğin mana boyutunu gösterir. “*Tarih, kaleme boş verip yalnızca kılıç tutanları, tozlu bir kın olarak hatırlar.*” (s.74) sözü Yavuz Han'a aittir. Ona göre bu birlikteliği sağlayarak kalıcı olmak mümkün olacaktır. Yeniçeri ocağının bazı devlet adamları tarafından kışkırtılarak isyan çıkartılması karşısında Yavuz Han bir öz eleştiri yaparak karşılaştığı sorunun kaynağını şu şekilde tespit eder: “*Askeri cahil olan bir devlet, payidar olamaz. Ama suç bizim, kılıç dersi yanında kalem dersine gereken önemi vermedik.*” (s.116) Bu cümleler, askeri muvaffakiyetin ilim yolundan geçtiği, yoksa bu tür sorunlarla her daim karşılaşılabilceğini anlatır. Yavuz Han kişinin bakış açısıyla ümmete en büyük hizmetin kalem ve kelamla olacağı düşüncesi Osmanlı Devleti'nin yönetim tarzının ortaya koyar. (s.220) Kara Veli'nin babasından aktardığı; “*Dünyaya kalemle kılıç nizam verir.*” (s.35) cümlesi hükümler olabilmeyen iki erdeme sahip olmaktan geçtiğini imler. Derviş Talip, başarılı olabilmeyen yolunun kılıca olduğu gibi ilme de gereken önemi vermektan geçtiğini belirtir:

“*Herkes kendi görevini yapmalı. Bir millet kılıç eri yetiştirdiği ölçüde bilgin de yetiştirmeli, imam da. Dinimiz ilme önem veren bir din.*” (s.36)

3.7.3.2.4. Savaş

Kurmacada Mercidabık ve Ridaniye Savaşı'na ayrıntılı olarak yer verilir. Savaşlara Yavuz Han'ın bizzat iştirak ederek mücadele ettiği görülür. Mercidabık Savaşı sonrası ölü ele geçirilen Kansu Gavri'nin katledildiğini sanan Yavuz

Han'a, sultanın kendiliğinden öldüğünün söylenmesi onu rahatlatır. Düşman da olsa sultana yakışır biçimde defnedilmesini emreder. (s.187) Mercidabık Savaşı sonrası Cafer Ağa ve Laz Hüsni arasında geçen konuşmada Laz Hüsni kazanılan zaferin farklı bir bakışla sorgular. Ona göre düğünde mi savaşta mı oldukları belli değildir. Ele geçirilen şehirlerin savaştan daha çok hediye olarak verildiği intibası vardır. Laz Hüsni'nün ikilemine Cafer Ağa; “(...) *Bunlar bizi kendilerinden sayıyor.*” (s.194 şeklinde cevap vererek savaşların her zaman ayrılığa değil, iki Müslüman halkın bütünleşmesine aracı olduğunu belirtir.

3.8. CİHAN PADİŞAHI YAVUZ SULTAN SELİM⁴⁵⁸

3.8.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

3.8.1.1. Romanın Kimliği

Ebubekir Subaşı tarafından kaleme alınan eser, 507 sayfadan müteşekkil olup, eserde toplam 11 bölüm bulunmaktadır.

3.8.1.2. Vaka

Yavuz Han'ın şehzadelik dönemi, II. Bayezid yerine Osmanlı tahtına geçmesi, padişah olduktan sonra devletin iç sorunlarını çözüp doğuda Safevi Devleti, güneyde Memlûk Devleti ile olan savaşlar eserde anlatılır. *Cihan Padişahı Yavuz Sultan Selim* adlı eseri daha önce incelenen eserlerden ayıran temel nokta vaka seyrinde ortaya çıkar. Yazar, kurmacayı Yavuz Han'ın vefatıyla bitirmemiş, oğlu Şehzade Süleyman'ın padişah olmasıyla birlikte Mohaç Savaşı'na kadar olan süreci de kurmacaya dâhil etmiştir.

3.8.1.3. Özet

Osmanlı Devleti'nin Trabzon sancakbeyi olan Şehzade Selim, Safevi Devleti hükümdarı Şah İsmail ile satranç oynamak maksadıyla güvenilir adamlarıyla tebdil kıyafet Trabzon'dan Tebriz'e doğru yola çıkar. Tebrizkapı'da konakladıkları handa Sencer adında birisiyle tanışan şehzade, bu kişinin bilgisinden ve görgüsünden etkilenerek onu da maiyetine kabul eder. Konuştuğu kişinin gerçek kimliğini öğrenen Sencer'in şehzadeye bağlılığı daha da artar.

⁴⁵⁸ Ebubekir Subaşı, *Cihan Padişahı Yavuz Sultan Selim*, Mavi Lale Yay., 2. Basım, İstanbul, Nisan 2010

Şehzade Selim'in amacı Şah İsmail ile karşılaşmak olduğundan Tebriz'de konakladıkları handa kısa sürede meşhur satranç ustalarını yener. Zira Şah da satranç oynamayı çok sevmektedir. Şehirde usta bir satranç oyuncusunun olduğunu haber alan Şah, hemen bu kişinin saraya getirilmesini ister. Kaldıkları konakta şehzadeyi satranç oynarken bulan askerler onu hemen saraya götürürler. Şah ve şehzade arasında oynanan oyunu Şehzade Selim kazanır. Şehzade, Şah'ın sarayından çıktıktan sonra oyun oynanırken onu tanıyan birisinin olduğunu düşünerek hemen Tebriz'den uzaklaşmak ister.

Şehzade Selim'in İran seyahatinin iki önemli getirisinden biri Şah'la tanışmak diğeri ise Sencer gibi bilgili, yiğit birisini keşfetmek olmuştur. Şehzadeye göre; onun dünya siyaseti hakkında bilgisi, şehzadenin kuracağı haberleşme teşkilatında önemli bir görev yapmasını sağlayabilir. Şehzade, Sencer'le; İran'ın durumu ve Şah'ın bu ülkede kurduğu zorba devlet sistemi, Şah'ın şiirleri aracılığıyla halka verdiği iletiler, Safevi tarikatının tarihi, Sünni halka yapılan zulümler, Orta Asya tarihi, Kızılbaş Türkler, Türk milletinin Müslüman olma süreci gibi konular hakkında konuşur. Sencer'in bu konularda derin bir malumata sahip olması şehzadeyi çok mutlu etmekle birlikte, gelecek açısından yapacağı planlarda da bu bilgilerden faydalanmayı ihmal etmez.

Şah'ın İslam dinini temelden sarsacak şekilde kendini yüceltmesi hatta ezana, "İsmail Allah'ın velisidir." sözünü eklettirmesi uzun süreden beri şehzadeyi düşündürmektedir. Aynı şekilde Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'a lanet okunması emrinin verilmesi, binlerce Sünni Müslüman'ın sebepsiz yere öldürülmesi şehzadeyi büyük sıkıntılara sokmaktadır.

Bütün bu olaylar olurken Şah İsmail, Zülkadriye Beyi Alaüddevle Bozkurt Bey'in kızını istemiş ve beyin Rafızî olarak gördüğü Şah İsmail'e kızını vermemesi üzerine Osmanlı topraklarını ihlal ederek ona savaş açmıştır. Şah İsmail, Zülkadriye topraklarını büyük bir vahşetle ele geçirdikten sonra II. Bayezid'de yazdığı mektup aracılığıyla, topraklarını ihlal etmesinden dolayı özür dilemiş ve durumu izah etmiştir. Osmanlı Devleti'nin topraklarının çiğnenmesine ve anne tarafından dedesi olan Alaüddevle'nin perişan edilmesine tahammül edemeyen şehzade, emrindeki askerlerle Şah üzerine sefer düzenler. Bu seferde Azerbaycan'a kadar olan Safevi toprakları işgal edilir. Bayburt, Erzincan, Gümüşhane ve Tunceli gibi yerler Osmanlı Devleti'ne bağlanır. Şehzade Selim, Erzincan seferine bizzat 12 yaşındaki oğlu Süleyman'ı da alarak onu küçük yaşlardan itibaren harp meydanlarında eğitmeye başlamıştır. Ama şehzadenin İstanbul'dan izinsiz şekilde böyle bir sefer düzenlemesi kabul görmez ve alınan topraklar Safevilere iade edilir.

Şehzade Korkut'tan Manisa sancağının alınarak Teke sancağına gönderilmesi onda büyük bir hüzne sebep olmuş ve bu olayı bahane ederek Mısır'a gitmeye karar vermiştir. Şehzadenin Kansu Gavri tarafından bir sultan gibi karşılanması II. Bayezid'de hoşnutsuzluğa neden olur. Şehzadenin daha sonra babası tarafından affedilerek sancağına dönmesi sağlanır. Şehzade Selim'in oğlu Süleyman'a Bolu sancağı verildikten sonra Şehzade Ahmet'ten gelen şikâyetler üzerine küçük şehzadenin sancağı Kefe olarak değiştirilir. Şehzade Yavuz, devletin gidişatını beğenmediği için bir çözüm bulmak amacıyla kayınpederi Kırım Hanı Mengli Giray'ı ve oğlunu ziyaret etmek üzere Kefe'ye hareket eder. Şehzade Ahmet, kardeşinin bu hareketini haber almasıyla Kırım Hanı'na bir

mektup yazarak ona destek vermemesini ister. Şehzade Selim bu durumu öğrendikten sonra kayınpederine zarar vermemek maksadıyla Rumeli'ne geçer. Şehzade, Anadolu'ya dönmeyerek kendisine Rumeli'nde bir sancak verilmesini ister. Şehzadenin kararlılığının anlaşılması üzerine kendisine Semendire ve Vidin sancakları tevdi edilir.

Şehzadelerin taht mücadeleleri devam ederken Anadolu'da çıkan Şii menşeli Şahkulu ayaklanması binlerce insanın ölmesine sebep olmuştur. Şah İsmail taraftarı birçok kişi Anadolu'nun dört bir tarafında cahil halkı kandırarak Şiiliğin yayılması için çaba harcamaktadır. Yapılan propaganda da herkesin rahatlıkla anladığı Şah'a ait şiirler önemli bir görev üstlenir. Şahkulu isyanının bastırılması için görevlendirilen Karagöz Paşa'nın yenilmesi üzerine, isyan daha da genişler. Bunun üzerine Sadrazam Ali Paşa, isyanı bastırmak için görevlendirilir. Yapılan savaşta paşa şehit olsa da isyan bastırılır. Şehzade Selim, şehzadeler arasındaki mücadelenin ve Anadolu'yu kasıp kavuran isyanların devleti telafisi zor olacak bir noktaya götürdüğünü düşünerek tahtı ele geçirebilmek maksadıyla ordusuyla Edirne'yi işgal eder. Ama babasıyla yaptığı savaşı kaybederek geri çekilir. Şehzade Ahmet de umduğunu bulamaması dolayısıyla Konya üzerine yürüyerek burada padişahlığını ilan eder. Veliht şehzadenin asi ilan edilmesi, Şehzade Korkut'un erkek çocuğunun olmaması ve askerinin kendisini istememesi sebebiyle Şehzade Selim, Osmanlı tahtına oturacak namzet kişi olarak ön plana çıkar. Nitekim yeniçerilerin onu istemesi üzerine II. Bayezid daha fazla ısrarcı olmayarak tahtı oğluna bırakır. Ömrünün geri kalan kısmını doğduğu şehir olan Dimetoka'da geçirmek isteyen II. Bayezid, yolda iken Edirne dolaylarında hayatını kaybeder.

Yavuz Han tahta oturduktan sonra dünyada olup bitenlere padişah gözüyle bakmaya karar vermiş ve hemen divanı toplamıştır. Divanda, Endülüs Müslümanlarının durumundan, Avrupa devletlerinin icraatlarına, denizlerdeki yeni gelişmelerden Asya'ya kadar geniş bir coğrafya hakkında konuşulur. Batıda yıldızı parlayan İspanya ve Portekiz ile doğuda Çin'in faaliyetleri mercek altına alınır.

Yavuz Han, Şehzade Korkut'a kendi isteği üzerine Saruhan sancağı ile birlikte Midilli Adası'nı verir. Ama kısa süre sonra şehzadenin çevresinde gereğinden fazla asker toplaması Yavuz Han'ın dikkatini çekmiş ve şehzadeye bazı devlet adamlarının ağızından tahta oturmasını bildiren mektuplar yazdırmıştır. Şehzadenin bunlara müspet cevap vermesi üzerine padişah ordusuyla harekete geçer. Bunu haber alan Şehzade Korkut, sadık adamıyla kaçmaya karar verir. Diğer taraftan Şehzade Ahmet ise Bursa'nın işgali için oğlu Alaeddin'i görevlendirmiştir. Şehzade Alaeddin, Yavuz Han'ın şehre doğru geldiğini haber alır almaz Konya'ya doğru çekilir. Şehzade Ahmet, oğluyla da birleşerek, Amasya'ya hareket eder. İki oğlunu Şah İsmail'den yardım istemek amacıyla gönderir. Yavuz Han'a bir mektup yazarak Anadolu topraklarını istese de Yavuz Han buna şiddetle karşı çıkar. Veziriazam Mustafa Paşa'nın Şehzade Ahmet'le irtibatı kesinleştikten sonra idam fermanı verilir. Bu idamı Yavuz Han'ın beş yeğeninin idamı izler. Şehzade Korkut da saklandığı mağarada yakaladıktan sonra idam edilir. Şehzade Ahmet ile Yenişehir Ovası'nda yapılan savaşı Yavuz Han kazanır. O da diğer şehzadeler gibi idam edilir.

Yavuz Han, şehzade gailisini çözdükten sonra devletin genel işleyişine dair sorunları çözmek üzere seferber olur. Sencer'le devlet teşkilatının aksayan

yönleri üzerine uzun uzun konuşurlar. Sencer, devlet içerisinde din adamlarının bile rüşvet alacak konuma gelmelerini, din adamlarının gerçek olmayan seytlik iddiasında bulunmalarını eleştirir. Ayrıca padişaha, bütün gerçekleri daha ayrıntılı bir şekilde anlatacak Abdülkerim Halife adında bir din adamının olduğunu söyler. Birkaç gün sonra huzura kabul edilen bu derviş görünüşlü zat, rüşvetin devleti içten içe kemiren bir yapıya geldiğini söyler. Ayrıca, kız çocukların mirastan yararlanamamaları, devlet ihsanlarının taşraya yansımaması, kanunların zamanın ihtiyaçlarına karşılık vermemesi, şarabın herkesçe rağbet gören bir içki konumuna gelmesi, ağır vergi yükünden dolayı halkın zorluk çekmesi gibi konularda padişaha bilgi vererek bütün bunları yazılı olarak kendisine sunar.

Yavuz Han, bir yandan devlet işleyişindeki arızaların giderilmesi için uğraşırken diğer yandan Safeviler üzerine yapılacak seferin hazırlıklarını da ihmal etmez. Sencer'den gelen raporlara göre Şah İsmail'in Anadolu'daki faaliyetleri daha yıkıcı olmaya başlamıştır. Şah'ın beyliklerle yaptığı ittifaklar Osmanlı'ya karşı verilecek mücadelenin gereği olarak planlanmaktadır. Yavuz Han toplanan divanda, Şah İsmail'in mezhep temelli bir ayrışmaya gittiğini ve böylelikle İslam dünyasını böldüğünü belirtir. Sünni din adamlarının ve ahalinin sebepsiz yere öldürülmesi bu ayrışmanın somut delilleri arasındadır. Padişah açıklamasını yaptıktan sonra divandan sefer için fetva ister. Alınan fetva gereği savaş hazırlıkları hızlandırılmış ve Anadolu'da Şah'a yakınlık duyan kişiler tespit edilerek cezalandırılmıştır. Ordu, Mart 1514'te Safevi Devleti'ne karşı sefere çıkar. Yavuz Han ile Şah İsmail arasında birçok defa mektuplaşmalar olmuş ve nihayetinde iki ordu Çaldıran Ovası'nda karşı karşıya gelmiştir. İki ordu arasında

gerçekleşen savaşı Osmanlılar kazanır ve Şah İsmail haremını savaş meydanında bırakarak kaçmak zorunda kalır. Çaldıran'da iki gün kalan Yavuz Han, sonrasında Safevilerin taht şehri olan Tebriz'e girer. Kılınan namazda hutbe Yavuz Han adına okunur. Padişah, Tebriz'de kışı geçirip baharla birlikte Şah'a karşı ikinci bir sefer düzenlemeyi düşünmesine rağmen, şehrin kışlamak için muhkem durumda olmaması üzerine bu düşüncesinden vazgeçer. Ordunun kışı Amasya'da geçirmesine karar verilir. Orduyu dönüş yolunda isyana kışkırtan kişiler tespit edilerek idam edilir.

Osmanlı Devleti'nin Safevilere olan üstünlüğünü öğrenen Papalık, Osmanlıların kendilerini tehdit eden büyük bir güç olması sebebiyle biran önce Haçlı ittifakının sağlanarak onların Avrupa'dan atılması gerektiği üzerine planlar yapar.

Osmanlı ordusu Tebriz'den çekildikten sonra Şah İsmail eski topraklarına yine sahip olur ama insanlar üzerindeki eski otoritesi kaybolmaya başlar. Şah İsmail, Çaldıran Savaşı öncesi kendisine itaat etmeyen Kürt beylerine çok kötü davranarak onlara karşı cephe almıştır. Yavuz Han ise İdris-i Bitlisî aracılığıyla bu beylerle anlaşma yoluna giderek bölgenin savaşsız bir şekilde Osmanlı'ya ilhak olmasını sağlar. Yavuz Han ile aralarında geçen bir konuşmada İdris-i Bitlisî, Osmanlı gelmesi bölgenin dinî yapısının Sünni özelliğinin yok olacağını belirtir. Bu haliyle bölge beyleri Osmanlı'yı bir kurtarıcı gibi görürler.

Nisan 1515'te Yavuz Han, Kemah Kalesi'nin alınması için ordusuyla birlikte hareket eder. Kemah'ın stratejik bir konumda bulunması sebebiyle sefer hem Safevileri hem de Memlükleri ilgilendirmektedir. Bu sebeple padişaha gelen Memlük elçileri, iki devlet arasında sultanlarının bir sorun istemediğini belirtirler. Çaldıran öncesi Zülkadriye ve Memlük Devleti'nin hasmane tutumları padişah

tarafından unutulmadığı için elçiler huzurdan kovulurlar. Sonrasında ise devam eden kuşatma sonuçlanır ve kale ele geçirilir. Kemah ele geçirildikten sonra Bıyıklı Mehmet Paşa komutasında Diyarbakır da Osmanlı topraklarına dâhil edilir. Diyarbakır ve Mardin'in alınmasında İdris-i Bitlisi'nin Kürt Beyleri üzerinde yürüttüğü çalışmalar meyvesini vermiş ve bölgedeki beylerin çoğu Osmanlı ordusuna katılmışlardır. Sencer tarafından padişaha gönderilen raporlarda, Şah'ın durumunun iyi olmadığı belirtilir. Yavuz Han'ın Sencer'e yazdığı şifreli yazıda hedefinin Memlükler olduğunu belirterek, bu devletin Safeviler ile irtibatının boyutunu öğrenmek ister. Sencer iki devletin ittifak etmek istediğini ama aradaki mezhepsel ayrılığın buna mani olduğunu, böylelikle bu anlaşmazlığın sefer için uygun bir zemin hazırladığını belirtir. Yavuz Han, planladığı Memlük seferi öncesi Zülkadriye Beyliği üzerine gitmeyi düşünür. Böylelikle devamlı Osmanlı-Memlük ilişkilerinde ikili tavır takınan, Çaldıran öncesinde ve sonrasında Osmanlı Devleti'ne yardım etmediği gibi sınır kasabalarını yağmalattıran Alaüddevle Bey'in yok edilmesi sağlanabilecektir. Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa ile Şehsuvaroğlu Ali Bey'in yönettiği Osmanlı ordusu ile Zülkadriye ordusu Turna Dağı'nda karşı karşıya gelirler. Savaşı Osmanlı Devleti kazanmış ve Mısır seferi öncesinde önemli bir engel daha aşılmıştır.

Osmanlı Devleti, II. Bayezid döneminde daha çok olmak üzere Mısır'a askeri yardımlarda bulunmuş, donanmalarını modernize etmeleri için teknik malzemenin yanında Kemal Reis, Aydın Reis gibi ünlü Türk denizcilerini de göndermiştir. Bu destekler Memlük donanmasını dünyanın ikinci derecede kuvvetli donanması hâline getirmiştir. Bilhassa devletin askeri üstünlüğünün

devamı için gönderilen demir, bakır, kükürt, kereste, barut gibi malzemeler önemli bir yekun tutar. Bir nevi geleceği Osmanlı Devleti'nin elinde olan Memlüklerin, muhafazalı bir coğrafyada bulunmaları kendilerini büyük savaşıardan koruduğu halde teknolojik olarak da gelişmelerinin önüne geçmiştir. Osmanlı Devleti'nin devamlı batı ile mücadele halinde olması devletin her alanda kendisini geliştirmesini zaruri hâle sokar. Son zamanlarda mali açıdan da sıkıntı yaşayan Memlüklerin bu durumuyla Osmanlı'nın karşısında fazla direnemeyeceğini düşünen Yavuz Han, iç dünyasında seferin hazırlıklarını yapmaya başlar. Bir gün Kapağası Hasan Ağa'nın sahabeleri rüyasında görerek, onların Hz. Muhammet (SAV)'in Yavuz Han'ı Haremeyn'in hizmetine çağırıldığını padişaha anlatması üzerine Yavuz Han, sefere memur edildiğini anlar. Zenbilli Ali Efendi'den de alınan sefer fetvası ile ordu hazırlıklara başlar. Memlükleri fazla kuşkulandırmamak maksadıyla seferin Şah İsmail üzerine düzenlendiği ifade edilir. Osmanlı ordusu Ayıntab'a yaklaşınca şehrin valisi savaşmadan şehri teslim eder ve Osmanlı hizmetine girer. Yavuz Han ile Kansu Gavri arasında mektup yoluyla devam eden haberleşmeler de savaşa engel olamaz. Şehzade Ahmet'in Mısır'a sığınan oğlu Şehzade Kasım'ın Memlükler tarafından bir koz olarak kullanılması hâlâ hanedan içerisinden devlete karşı gelebilecek tehditlerin bitmediğini göstermektedir. Ayrıca Osmanlı elçilerinin Kansu Gavri tarafından hapsedirilmesi savaşı kaçınılmaz noktaya getirir. 24 Ağustos'ta Mercidabık Ovası'nda gerçekleşen savaşı Osmanlı Devleti kazanır. Kansu Gavri'nin başı, yanında bulunan Uzun Akbay tarafından kesilmiş ve böylelikle sultanın sağ bir biçimde Osmanlı askerlerinin eline geçmesi engellenmiştir. Birçok ganimetle birlikte Halife Üçüncü Mütevekkil de ele

geçirilir. Ayrıca Memlûk kumandanı Hayır Bay Osmanlı hizmetine girer. Halep, Kuzey Suriye'nin merkezi yapılır.

Fetihten sonra Halep Büyük Cami'nde kılınan ilk cuma namazında hutbe Yavuz Han adına okunarak, kendisi Mekke ve Medine'nin hâkimi olarak anılır. Bu hitapla birlikte gözü yaşlı bir şekilde secdeye kapanan padişah, İslam birliği doğrultusunda önemli bir adımı daha gerçekleştirmiş olur. Hama, Humus ve Şam'ın da fethedilmesi Osmanlı ordusunun Kahire'ye hareket etmesinin önünü açar.

Sencer'den gelen bilgiye göre, Kansu Gavri'den sonra Memlûk tahtına II. Tomanbay geçmiştir. Yavuz Han, ona bir mektup yazarak hutbenin ve sikkenin kendi adına olması kaydıyla vali olarak Mısır'da kalabileceğini bildirir. Her ne kadar Tomanbay barış yanlısı olsa da çevresinde bulunan ihtiras sahibi bazı Memlûk beylerinin etkisiyle mektubu getiren elçi heyetini katlettirir. Yavuz Han, Kahire öncesi büyük bir engel teşkil eden çölü aşmak maksadıyla hazırlıklara giriştiği sırada, elçi heyetinin de öldürülmesi savaşı kaçınılmaz noktaya getirir. Canberdi Gazali komutasındaki Memlûk birliğinin yenilerek Gazze'nin ele geçirilmesi Osmanlı ordusunun moralini üst seviyelere çıkarır. Filistin ve Kudüs'ün ele geçirilmesinin sonrasında buralardaki kutsal mekânları Yavuz Han ziyaret etmeyi ihmal etmez.

Sina Çölü'nün geçilmesi için hazırlıkların tamamlanmasının ardından Osmanlı ordusu harekete geçer. Tarihte her cihangire geçmenin nasip olmadığı bu çölde, sıcak ve soğuk hava arasındaki büyük fark hayatta kalmayı oldukça zorlaştırmaktadır. Bütün bu zorlukları aşmak için önlemler alınmıştır. Sencer'den gelen raporlara göre Tomanbay, ordusunu batılı devletlerden aldığı

askeri destekle modernize eder. Tedarik edilen toplar, Osmanlı ordusunun çölden çıkış noktası olan Adiliye mevkesine konuşlandırılır. Yavuz Han, toplarla Osmanlı ordusunu yıpratmak üzerine yapılan plana karşı Mukattam Dağı'nı arkadan dolaşarak Memlük ordusunu kuşatmayı düşünür. Böylelikle Memlük topları işlevsiz hâle getirilebilecektir.

22 Ocak 1517 yılında Osmanlı ve Memlük ordusu Ridaniye'de karşı karşıya gelir. Osmanlıların Memlüklerin tahminlerinin dışında bir taktikle savaşmaları neticeyi kendi lehlerine çevirir. Tomanbay savaşı kazanmak için Osmanlı ordusunun merkezine saldırıp Yavuz Han'ı öldürmek istese de bunda başarılı olmaz. Çarpışmada Sinan Paşa öldürülür. Savaşın sonucunda Osmanlı ordusu galip gelmiş ve Kahire'de tellallar aracılığıyla teslim olanların affedileceği müjdesi verilmiştir. Kahire'nin ele geçirilmesiyle asıl Memlük hazinesi ve bazı kutsal emanetler Osmanlıların eline geçer. Sultan Tomanbay, Ridaniye Savaşı sonrası ele geçirilememiş, hatta gelen haberlere göre mücadeleye devam etmekte kararlı olduğu söylenmiştir. Kahire'ye yapılan bir gece baskını neticesinde şehirde bulunan askerleri kılıçtan geçirir. Şehir halkının Osmanlıya karşı Tomanbay'a destek olması, Yunus Paşa'nın şehri ele geçirmek üzere görevlendirilmesine sebep olur. Üçüncü günün sonunda bizzat padişah da şehir savaşına katılmış ve Kahire tamamen ele geçirilebilmiştir. Ama Tomanbay'ın kaçmış olması halkın ümidini korumasını sağlamakta ve Osmanlı'ya biat etmelerini geciktirmektedir. Tomanbay'ı ölü ele geçirmektense ileride ondan yararlanmayı düşünen padişah, ona teslim olması için bir elçilik heyeti gönderir. Bu heyetin de öldürülmesi, padişahın her ne olursa olsun Tomanbay'ın yakalanması emrini vermesine sebep olur. Tomanbay, uzun takipler sonucunda ele geçirilerek Yavuz Han'ın huzuruna

getirilir. Tomanbay, her ne kadar mağrurluğu elden bırakmasa da bazı beylerin telkinlerine kulak vererek işlediği hataları kabul eder. Yavuz Han tarafından bir padişah gibi ağırlanan ve hakkında müspet düşünceler beslenen Tomanbay'a karşı halkın hâlâ destekçi olması Mısır'ın tamamen fethedilebilmesi için idam kararının verilmesine neden olur. Mısır seferinden sonra Oruç Reis, Yavuz Han'a bağlılığını bildirmiş ve denizlerde Osmanlıların gücü daha da artmıştır.

Memlük Devleti'nin tarih sahnesinden silinmesiyle Şah İsmail bundan sonraki seferin kendi üzerine olacağı düşüncesindeyken, Papalık da Osmanlıları kendilerini tehdit edecek daha büyük bir güç hâline gelmeden bertaraf edebilmenin yolunu aramaktadır. Papalık önderliğinde gerçekleştirilmeye çalışılan ittifak, bazı Hıristiyan devletlerin kendi iç sorunlarıyla uğraşmaları sebebiyle uygulanamaz. Martin Luther gibi aydınlıkçı kişiler, kilisenin kararlarını eleştirel bir gözle inceleyerek düşünceleriyle geniş halk kitlelerinin bilinçlenmesini sağlarlar.

Yavuz Han'ın Kahire'de kaldığı sürede, Osmanlı donanması ile Nil Nehri'ne çıkmış, Kâbe'nin anahtarı ve bazı kutsal emanetler padişaha gönderilmiştir. Mısır'ın mali ve idari işleri yoluna koyulduktan sonra Mısır Beylerbeyliğine Hayır Bay getirilir. Bu durumu hazmedemeyen Yunus Paşa'nın padişaha sert bir üslupla konuşması idamına neden olur.

Memlük Devleti'nin yıkılması Papalık ve Portekiz başta olmak üzere birçok batılı ülkeyi tedirgin eder. Portekiz, denizcilik alanında büyük ilerleme kaydederek, Hint Okyanusu'nda ve Güney Atlas Okyanusu'nda söz sahibi olmuştur. Ticaret yolları üzerinde etkili olan bu devlet ile Mısır'ın ele geçirilmesi sonucunda Osmanlılar da karşı karşıya gelmiştir. Bilhassa Portekizliler tarafından

Ümit Burnu'nun keşfi dünya ticaretinde yeni yolların kullanılmasına sebep olur. Yavuz Han, bu devletin denizlerdeki etkin gücünü görerek Osmanlı donanmasını okyanuslarda mücadele edebilecek bir seviyeye getirmek için çabalar.

Mısır seferinin çok uzun sürmesi asker nezdinde yeni bir sefere hazırlıktan ziyade yurtlarına dönme isteğini oluşturur. Mısır'ın idari ve askeri düzenlemeleri yapıldıktan sonra ordu yola çıkar. Yavuz Han, Sencer aracılığıyla Şah İsmail'in attığı her adımı takip eder. Şah'ın Anadolu üzerine yürüyeceği bilgisi gelse de Osmanlı ordusunun Şam'a doğru yaklaşmakta olduğu haberi alındıktan sonra Şah'ın bu düşüncesinden vazgeçtiği belirtilir. Şah, Yavuz Han'a bir mektup yazarak savaş istemediğini belirtir. Osmanlı ordusunun isteksiz olması da padişahı Safeviler üzerine yeni bir seferden alıkoyar. Bu sıralarda Anadolu'da Bozoklu Celal adında birisinin Mehdilik adı altında çıkardığı isyan kısa sürede bükür. Şadi Paşa'nın isyancılara yenilmesi, isyanı bastırmak üzere Ferhat Paşa'nın görevlendirilmesine sebep olur. Birçok kişinin ölümüne sebep olan isyan, nihayete erdirilir ve sükunet tekrar tesis edilir. Yavuz Han iki sene süren Mısır seferinden Temmuz 1518'te İstanbul'a döner. Mütevazılıktan taviz vermeyen padişah, sessiz sedasız bir şekilde şehre girer. Ayasofya Cami'sinde ve Eyüp Sultan Cami'sinde yapılan törenle halifelik resmi bir şekilde Osmanoğullarına geçer. Piri Mehmet Paşa tarafından Irak'ın kuzeyinin de fethedilmesi padişahı mutlu eden olaylar arasındadır. Yavuz Han döneminde askeri hareketlilikle beraber, mimari alanda da önemli merhaleler kaydedilir. Medrese, kütüphane, cami, su yolu, çeşme, türbe, hamam, imaret, köprü gibi eserler halkın istifadesine sunulur. Padişah, İstanbul'da inşa edilecek büyük tersane aracılığıyla niyetinin Avrupa'nın fethi olduğunu açıklar. Bu düşüncelerle

18 Temmuz 1520'de Edirne'ye hareket eden padişahın sırtında sebebini bilemediği bir ağrı peyda olur. Hasan Can, padişahın sırtına bakıp, yeni yeni oluşmaya başlayan sivilcenin hekimlere gösterilmesi gerektiğini bildirir. Padişah, Hasan Can'ı dinlemeyerek hamama gider ve tellağa sivilceyi sıktırır. Çorlu yakınlarındaki Sırt köyüne gelindiğinde Yavuz Han'ın sırtındaki ağrıların dayanılmaz bir boyuta yükselmesi sebebiyle otağ kurulur. Hekimlerin yaptığı tedavi neticesinde padişahın sırtındaki sivilcenin şirpençe olduğu anlaşılır. Ordunun bu rahatsızlığı duymaması için kimseye bilgi verilmez. Padişah, bazı devlet adamlarıyla görüşerek oğlu Süleyman'ın gelmesi için haber verilmesini buyurur. 22 Eylül 1520'de Yavuz Han yakalandığı hastalık neticesinde vefat eder. Şehzade Süleyman'ın tahta oturmasıyla Piri Mehmet Paşa, padişahın vefatını orduya bildirir. Eylül ayının sonunda da Süleyman Han padişah olur.

Yavuz Han'a muhteşem bir istihbarat teşkilatı kuran Sencer, padişahın vefatını öğrendikten sonra İstanbul'a gelerek cenazeye katılır ve padişaha son hizmetini yapar. Kendisini hayata bağlayanın Yavuz Han olduğunu düşünen Sencer, akıncıların hizmetine girerek Avrupa'da birçok sefere katılır. Süleyman Han önderliğinde Belgrad'ın ve Rodos'un ele geçirilmesi Sencer'i mutluluğa boğar. Akıncılar içerisinde beş yıla yakın devam eden mücadelesi Mohaç'ta yapılan savaşta ölmesiyle son bulur.

3.8.1.4. Kişi Kadrosu

Eserde tarihî kişiler ağırlıktadır. Yazar, Sencer adlı yaratma kişi ile merkezî kişi Yavuz Han'ın kişiliğinin ifadesini sağlar. Eserin öğreticilik vasfı ön planda olduğu için tipe veya kişilerin iç çatışmalarına yer verilmez. Kurmacaya

erkek kişiler hâkimdir. Şehzade Ahmet'in annesi Bülbül Hatun, Şah İsmail'in karıları Taçlı Hanım ve Saçlı Hanım ise figüratif olarak kurmacaya dâhil edilirler. Kurmacada devlet görevlileri olarak sadrazam, kadı, kaptanı derya, defterdar; saray görevlileri olarak kapıcıbaşı, kilercibaşı, saraya ağası, hazinedarbaşı, kethüda; din görevlisi olarak şeyhülislam bulunur. Tellak ve hekim haricinde bir meslek erbabına kurmacada yer verilmez. Kurmacada erken rol oynayan kişiler şunlardır:

Yavuz Sultan Selim Han

Kurmacanın merkezî kişisi olan Yavuz Han,

“(...) uzuna yakın boyu, yuvarlak yüzü, koç burnu, iri pazusu, geniş göğsü, çatık siyah kaşları, sakalsız (...)” (s.9), *“(...) pala bıyıklı, aslan pençesine benzeyen eli olan (...)”* (s.11)

birisi olarak tasvir edilir. Yazar-anlatıcı Yavuz Han'ı yakışıklı biri olarak ifade eder. (s.16)

Yavuz Han, bilge dostu Sencer'le gerçekleştirdiği sohbetlerde esas düşman olarak gördüğü Şah İsmail'in kesin bir mağlubiyete uğratılması için sabreden, ince hesaplar yapan bir kişi olarak ele alınır. (s.15) Onun bu kişilik özelliği başarısızlığı kabullenemediğini göstermektedir. Yavuz Han'ın şehzadelik döneminde Şah ile satranç oynayacak kadar düşmanının yanına yaklaştığı, başarı yolunda korkuya meyil vermeyecek bir kararlılıkta ilerlediği görülür. (s.18) Bu haliyle Yavuz Han'ın usta bir satranç oyuncusu olduğu da anlaşılır.

Yavuz Han, doğuda Şah İsmail üzerine düzenleyeceği seferin hazırlıklarını yaparken dünyanın farklı yerlerinde bulunan devletlerin mevcuttaki durumları ve gelecekte olması muhtemel faaliyetleri hakkında derin malumat alan ve planlarını bu minvalde şekillendiren ileri görüşlü bir padişahdır. Sağlıklı bilgi akışı için

kurduğu istihbarat teşkilatı hangi koşulda olursa olsun kendisini her konuda aydınlatır. (s.138-148) Devletin geleceği bu bilgilerle güven altına alınır. Yine bu gelecek için hanedan içerisinde gelecek tehditlere karşı yufka yürekliliği bir kenara bırakıp kararlar alınır. Kendisine isyan eden ağabeyleri Şehzade Korkut ve Şehzade Ahmet'in idamları ile kışkırtılan yeğenlerinin idamları bu beyandandır. (s.170, 175) Fitne ve bozgunculuk dışarıdan gelebileceği gibi en yakınında bulunan kişiler tarafından da gelse Yavuz Han nezdinde kabul görmez. (s.190) Mısır seferinin başarıyla sonuçlanmasına rağmen Kahire halkının teslim olmayıp mücadeleye devam etmesi Osmanlı ordusunu müşkül durumda bırakır. Büyük kayıplar vererek şehre tam manasıyla hâkim olunduktan sonra, Yavuz Han teslim olanların affedileceğine dair bir buyruk vererek yönetim anlayışında intikama yer olmadığını gösterir. (s.381, 391) Daha önce incelenen eserlerde Yavuz Han döneminde vuku bulan askeri başarılar kurmacada ağırlıklı olarak anlatılmıştır. Bu eserde ise her ne kadar tamamen yazarın tasarrufunda bir anlatma ile olsa da Yavuz Han dönemindeki mimari hamlelere de yer verilir. (s.473-477)

Sencer

Yavuz Han'ın Tebriz seyahati sırasında tanıştığı ve sonrasında kurduğu haberleşme teşkilatının başına getirdiği bilge dostudur. Babası Çerkez, annesi ise Ahıskalıdır. (s.10) Yavuz Han, onunla ilk sohbetlerinde zeki bir insanla konuştuğunu anlar (s.12-13) ve onu maiyetine alır. (s.16) Anlatıcı tarafından; “(...) *âlim derecesinde malumat sahibi (...)*” (s.87) birisi olarak nitelendirilir. Kendisinden övünerek bahsetmeyi sevmeyen Sencer, zengin bir bezirgânın oğludur. Küçük yaşlarda iyi bir eğitimden geçer. Babasının Hindistan'da vefat ettiği haberini alması üzerine amcasıyla birlikte Delhi'ye bir yolculuk yaparlar.

Babasından geriye kalan malları orada satar ve bu seyahat onun bilgisiyle birlikte görgüsünü de artırır. (s.17-18) Yavuz Han, Sencer'e olan güvenini ona bir yüzük ve çakı hediye ederek gösterir. Yüzüğün üzerinde, "*Bende-i Selim Han Sencer Bey*" (s.45) yazmaktadır. Padişahın kendisini bendesi olarak görmesi Sencer'i ziyadesiyle mutlu eder ve hayatını ona layıkıyla hizmet edebilmeye adar.

Yazar, Sencer kişisini bilgeliği ile Yavuz Han'a yol gösteren birisi olarak konuşturur. Sencer'in dünya siyasetine dair geniş malumatının olması padişahın bir karar vermeden önce onunla istişare etmesini gerekli kılar. Yavuz Han'ın İslam dünyası için büyük tehlike olarak gördüğü Safeviler ile ilgili Sencer'in verdiği bilgiler kendisine büyük yarar sağlar. (s.22-36) Yine İran üzerine gerçekleştirdikleri bir sohbette Sencer;

"Hanım, bu ateş ve onun yakacak maddeleri sizde zaten vardı, bendeniz yine sizin isteğinizle sadece biraz körük vermiş olabilirim. Ta ki duman dağılsın, hakikat görünsün." (s.50)

diyerek görevini kendi ağzından ifade eder. Sencer'in en büyük görevi padişaha kesintisiz ve doğru bilgi akışını sağlamaktır. Suskunluğunun cezasını Osmanlı halkının çekmemesi için konuşur, padişaha bilgi aktarır. (s.178) Sencer'i bu haliyle milletine ve devletine hizmet etmeyi benimsemiş bir kişi olarak nitelendirebiliriz. Yavuz Han'ın Sencer'e dair aldığı raporda şunlar yazmaktadır:

"Sultanım; kulunuz Sencer sizin itimadınıza layık bir yiğittir. Zira o denizlerde korsan, karada yeniçeri, serhatlarda akıncı, kervanlarda muhafız, orman ve arazilerde avcı ve hatta irfan sahibi bir zat olarak tekkelerde samimi dervıştır. Ansızın ortaya çıkarak zorda kalanlara yardım etmesi, düşkünlerin imdadına koşması yüzünden bulunduğu yerde kısa zaman içinde Hızır olduğuna hükmediliyor. Bilmezler ki bu yiğit aynı zamanda Şah'ın sarayında bir tabiptir." (s.279)

İfadeler Sencer'in en umulmadık yerlerde umulmadık tiplere büründüğünü ve her koşulda Yavuz Han'a olan bendeliğini yerine getirdiğini göstermektedir. Kahire'de Tomanbay'ın bir gece yarısı ansızın Osmanlı askerleri üzerine

saldırarak onları kılıçtan geçirmesi üzerine padişaha bir mektup yazarak bu durumu önceden kendilerine haber veremediği için suçlu olduğunu itiraf eder. Bu suçun karşılığının başının alınması olduğunu belirtip, verilecek emre olan itaatini dile getirir. (s.390) Sencer'in Yavuz Han'a bağlılığı kendi idam hükmünü kendisinin vermesinden anlaşılakta ve onun kişiliğinde Yavuz Han'da olduğu gibi başarısızlığa yer verilmemektedir.

Yavuz Han'ın vefatını öğrendikten sonra kendisinin yaşamasının bir anlamının olmayacağını düşünerek akıncılar ile birlikte Avrupa'da birçok fethetmeye katılır. (s.498)

Şah İsmail

Kurmacanın temel karşıt gücüdür. Satranç oynamayı sevmesinin dışında, tamamen olumsuz bir kişi olarak tasvir edilir. Safevi Devleti'nin İslam dünyası içerisinde mezhepsel bir ayrıma giderek Müslümanları parçalamayı esas aldığı ve asırlarca devam edecek yersiz bir mücadelenin hazırlayıcısı olduğu ifade edilir. (s.223, 247) Ezana, Hz. Ali'nin Allah'ın velisi olduğu ibaresini eklettirmesi (s.67) ve üç halifeye lanet okutturarak, bunu yapmayanları öldürtmesi (s.115, 198) dini gerçekliğin tahrifini gösterir. Sünnilerin İran'ın neresinde olursa olsun hunharca öldürülmeleri mezhepsel ayrılığın fiiliyatta Şah tarafından yaşatıldığını ortaya koyar. (s.69) Şah'ın katliamları anlatıcı tarafından;

“Gerçekten de Sünni olmaları suçuyla Tebriz ahalisinden yirmi bin kişiyi kılıçtan geçirmiş, bununla da kalmayıp buradaki camileri ahıra çevirmiş ve doğmamış çocukları yine aynı suçla ana karnında deşmek gibi canilikler yapmıştı.” (s.77) ifadeleriyle açıklanır.

Bu yüzden Şah, sadece Osmanlı Devleti için değil, bütün İslam dünyası için bir tehdittir. Şah İsmail kurmacada; “*eli kanlı*” (s.12-13, 127, 227), “*zalim*” (s.15),

“seyitlik iddiası taşıyan bir yalancı (s.178, 186), “sarhoş” (s.227, 397) “cahil” (s.227) birisi olarak anlatılır.

Anlatıcı, kurmacada Osmanlı Devleti’nin dünya siyasetinde yapmak istediklerini mantıklı bir şekilde açıklarken, Şah’ın kendisini ise olumsuzlar:

“Osmanlıların zaafa düşmeleri durumunda Endülüs’ten İstanbul’a, Fas’tan Bingazi’ye kadar olan sahada milyonla Müslüman’ın kanının dökülecek olması, bütün dünya denizlerinin sömürgeci Haçlılar eline geçme tehlikesi İsmail zavallısının umurunda bile değildi. Onun sadece Rodos şövalyelerine bile kafa tutacak bir deniz kuvvetine sahip olabilmesi bile bir hayaldi.” (s.95)

Kurmacada, Şah’ın sebepsiz yere insan öldürmekten haz duyduğu, yaptığı katliamlarla Cengiz’i ve Hülâgü’yü geçtiği ayrıntılı bir şekilde tasvir edilir. (s.15, 23).

Şah İsmail’in bir Sünni şeyhin torunu olduğu hâlde hükümdarlık yapması (s.25) ve iyi bir eğitimden geçmemesi (s.44) küçümsenen yönleri arasındadır. Osmanlı Devleti’nin iç karışıklıklarını yakından takip ederek devletin güçsüz bir anında saldırmayı bekleyen sinsi bir kişidir. (s.97, 120) Şehzade Ahmet’in oğlu Şehzade Murat kendisine sığınarak damadı olmuştur. Osmanlı Devleti hakkındaki planını; *“Ben Yavuz’u tepeleyince Anadolu’yu mutlaka ele geçireceğim, damadımı da Rumeli’ne padişah yapacağım!”* (s.175) diyerek belirtir. Anadolu’da isyan çıkarttırması, dirlik ve düzenin bu sebeple bozularak kendisini bir kurtarıcı olarak göstermek istemesi Osmanlı Devleti için büyük bir tehdit olarak algılanmasına neden olur. (s.103, 132, 192) Amacı sadece Osmanlı’yı ele geçirmek değildir. Çin, Horasan ve Şam da devletinin sınırları içerisine girmesi gereken bölgeler arasındadır. (s.229) Yazdığı şiirler, kitleleri kendi fikirleri doğrultusunda harekete geçirmek için kullanılır. Türkçe yazılan bu şiirler Anadolu halkının anlayacağı dilden, gönüllerine hitap edecek şekilde kaleme alınır. (s.51-57)

Onun şeyhlikten şahlığa, Sünnilikten Şiiliğe geçiş serüveni ve bu seyirdeki kanlı hükmetme anlayışı kurmacanın temel karşıt gücünün ifadesini özetler.

Şehzade Korkut

Kurmacada, hanedan içerisinde bulunan karşıt güçtür. Yavuz Han'ın en büyük ağabeyidir. Âlim, bestekâr ve şairdir. Fatih Han'ın yanında yetiştirilmesi onun bu özellikleri edinebilmesindeki başlıca âmiller arasındadır. (s.121) Manisa sancak beyliğinin tekrar kendisine verilme isteğinin kabul görmemesi üzerine, Mısır'a gider. Bu yolculuk bir nevi amcası Cem Sultan'a öykünerek istediklerini babasından alabilmek için yapılmıştır. (s.94) Yumuşak başlı bir kişiliğe sahip olmasının yanında, özellikle ilmî sahada adından söz ettirirken, oğlunun olmaması sebebiyle saltanat yolunda fazla dikkate alınmamasına neden olur. (s.99, 120-121) Şehzadenin denizciliğin gelişebilmesi için yaptığı çalışmalar ve düşmanın elinde bulunan Türk esirleri kurtarmak için hiçbir fedakârlıktan kaçmaması olumlu yönleri arasındadır. (s.121) II. Bayezid'den sonra tahta oturabilmek için giriştiği faaliyetler yarıda kalmış, askerlerden bu yönde kendisine yardım gelmemiştir. (s.125) Yavuz Han'ın padişahlığını bizzat kutladığı hâlde (s.129), içindeki padişahlık hırsına engel olamayarak gizli çalışmalar yürütmesi (s.165-166) idamı ile sonuçlanacaktır. (s.170)

Şehzade Ahmet

Şehzade Korkut'la birlikte merkezî kişinin karşında hanedan kimliğini taşıyan karşıt güçtür. Yavuz Han'ın ağabeyidir. Amasya sancak beyidir ve II. Bayezid'den sonra tahtın en güçlü varisi olarak gösterilir. (s.94) Kardeşlerinin açıklarını gözleyerek, kendisinin tahtın en önemli varisi olduğu intibasını kuvvetlendirmeye çalışır. (s.96) İçindeki taht ihtirası devletin güvenliğini

tehlikeye atacak kadar kuvvetlidir. Maltepe yakınlarına kadar geldikten sonra, yeniçerilerin onu İstanbul'a kabul etmemesi üzerine Konya'yı yeğeni Şehzade Mehmet'in elinden alarak saltanatını ilan eder. (s.124-125) Babası nezdinde asi olmakla birlikte Kızılbaşlara karşı verilen mücadelede başarısız olması onun taht şansını tamamen yok eder. (s.129) Kurmacada, Osmanlı Devleti'nin ve İslam dünyasının en büyük düşmanı olarak zikredilen Safevi Devleti'ne iki oğlunu göndererek yardım istemesi, taht yolunda her şeyi yapmaya meyilli bir kişi profilini ortaya koyar. (s.155) Konya'da tutunamadıktan sonra Amasya'yı işgal etmiş ve burada bir sultan gibi fermanlar vererek atamalar yapmıştır. (s.156) Nihayetinde Yavuz Han'la yaptığı savaşı kaybederek idam edilir. (s.173)

II. Bayezid

Osmanlı padişahı ve Yavuz Han'ın babası olan II. Bayezid, kurmacada fazla etkili olmayan bir kişidir. Yer yer kendisine atıfların yapıldığı bir kişi konumundadır. Safeviler tarafından, “*zavallı, yufka yürekli, ihtiyar, müsamahakâr*” (s.96-97) olarak nitelendirilir. Onun devlet işlerinde yanlış giden olaylara karşı aşırı müsamahakâr olması (s.177) ve devletin ihsanını Edirne, İstanbul ile sınırlandırarak taşrayı görmezden gelmesi (s.182) eleştirilen yönleri arasındadır. Buna rağmen yazar-anlatıcı, II. Bayezid'i olumlanan bir kişi olarak ele alır. Yavuz Han'ın babasını uğurlama merasiminde anlatıcı; “*(...) başlarda taç olası elini öptürerek ona veda etti.*” (s.132), “*(...) o büyük sultan (...)*” (s.135) gibi ibarelerle onu olumlar. II. Bayezid döneminin Fatih Han zamanında yapılan fetihlerin hazmedildiği ve ilim alanında önemli gelişmeler kaydedildiği belirtilir. (s.137) Venedik'in İstanbul Büyükelçisi Andrea Gritti şunları söyler:

“Sultan Bayezid boyu ortadan yüksek, içki kullanmayan, az yiyen, ata binmekten hoşlanan bir şahıstır. En sevdiği şeyler; av eğlenceleri ve atlı sporlardır. Dinî

merasimlere pek riayet eder ve pek bol sadaka dağıtır. Felsefe ve astronomi ile meşgul olur. Araştırmaları dışında, ordusunun ıslahı ile uğraşmaktadır. Yeniçerilerin sayısını artırdığı gibi, askerini yeni usul silahlarla teçhiz etmiştir.” (s.138)

İfadeler Yavuz Han dönemi fetihlerinin temelindeki askeri yeniliğin babası tarafından atıldığını destekler mahiyettedir. Anlatıcı, Yavuz Han'ın kısa sürede akıl almaz işler yapabilmesinin temelindeki gücün babası döneminde yapılan yeniliklere bağlar. (s.394) Ayrıca II. Bayezid'in Memlûk Devleti'ne askeri alanda yaptığı yardımlar, gönderdiği denizciler İslam ülkeleri içerisinde şahsına karşı saygı duyulmasını sağlar. (s.289, 446)

Yavuz Han nezdinde de II. Bayezid olumlanır. Şehzade Ahmet'in kendisinden Karaman eyaletini istemesi üzerine, yıllar önce amcası Cem'in babasının yaptıkları aklına gelerek, babasının siyasi alanda elinin kolunun bağlı bir şekilde faaliyet göstermeye çalıştığını dile getirir. (s.161)

Kansu Gavri

Mercidabık Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne karşı mücadele eden Memlûk Sultanı'dır. Savaşta öldüğünde altmış altı yaşındadır. Türkçe, Arapça, Farsça şiirler yazan, âlim bir kişiliktir. (s.324) Bunun yanında, Osmanlıyı güçsüz bırakacak en küçük olayları dahi değerlendiren, bu doğrultuda Safeviler ile irtibata geçen birisidir. Şah'a hitaben; *“Biz beraberce Osmanlılara karşı harp açmalıyız, aksi takdirde Osmanoğlu gelir, ikimizi de teker teker yakalayıp helak eder.”* (s.310) biçiminde mektup yazarak husumetinin boyutunu açıklar. Şehzade Ahmet'in üç oğlunun kendisine sığınmasını kabul etmiş ve Şehzade Kasım'ın gizlice Mısır'a gelmesini sağlayarak ileride onu Osmanlıya karşı kullanabilmenin planını yapar. (s.296) Kansu Gavri bir şiirinde;

“Leşker-i zülfünde Hindû benlerün,

Garet için Rûm 'a dikti sancağı.” (s.437)

diyerek hedefinin Anadolu olduğunu dile getirir.

Sultan İkinci Tomanbay

Kansu Gavri'nin ölümünden sonra Memlûk tahtına oturur. Yavuz Han'ın kendisine biat etme isteğini kabul etmeyi düşünürken çevresindeki beyler tarafından bu fikrine şiddetle itiraz edilir. Zira muhtemel ikinci bir savaşta Osmanlıları kesin yeneceklerini düşünmektedirler. (s.344-345) Bu fikirlerden etkilenen Tomanbay, Ridaniye Savaşı öncesi mutlaka galip geleceklerini düşünerek, Osmanlı askerleri gibi ordusunun yorgun olmadığını ve kendisinin de Yavuz Han'a göre çok genç ve dinamik olduğunu ifade eder. (s.376) Galibiyete kendisini inandıran bir kişilik olan Tomanbay'ın Ridaniye'de yenilmesine rağmen mücadeleyi uzun süre bırakmaması inatçı yönünün daha ağır bastığını gösterir. Bu inatçılık kimi zaman hunharlık boyutuna yükselir. Kahire'nin basılarak bütün Osmanlı askerlerinin kılıçtan geçirilmesi bu beydandır. (s.385) Burada sabaha kadar askerlere yapılan işkenceler Kahire halkını dahi insafa getirerek Yavuz Han'a giderek durumun vahametini anlatırlar. (s.386) Yavuz Han, Tomanbay'ı Mısır valisi olarak bırakmayı düşünürken halkın ona karşı olan sevgisini görünce idam edilmesine karar verir. (s.406)

İdris-i Bitlisî

Akkoyunluların hizmetinde bulunmuş, daha sonra II. Bayezid döneminde Osmanlı hizmetine girmiş tarihçi, âlim kişidir. *Heşt Behişt* adlı Osmanlı tarihini yazmıştır. Osmanlı Devleti'ne en büyük hizmeti, Doğu Anadolu'nun savaşız bir şekilde Osmanlı hâkimiyetine girmesini sağlamak olmuştur. Bölge beyleriyle

yürüttüğü diyaloglar, padişahın da takdirini almasını sağlar. (s.242-244) Yavuz Han ile İdris-i Bitlisî arasında geçen bir diyalogda Bitlisî;

“(…) Zat-ı âliniz ve ordunuzun müdahalesi olmasaydı, bugün Doğu Anadolu’daki ehli sünnet olan Kürtler, İsmail’in tasallutu altında kahrolurlardı. Herhalde benim şahsen haşmetli Osmanlı Devleti’nin çatısı altına girmeye can atmamda bir sebep olsa gerektir.” (s.247)

diyerek Yavuz Han’ın doğu seferinin önemini vurguladığı gibi neden Osmanlı Devleti’nin hizmetini kabul ettiğini de belirtir.

Yazar, İdris-i Bitlisî kişisi ile Türklerin ve Kürtlerin birçok ortak noktayı taşıdıkları gibi ehli sünnet anlayışı içerisinde olmalarının en büyük birleştirici unsur olduğunun altını çizer. (s.250) Şüphesiz bu vurgu, tarihî romanın günümüz siyasi olaylarına gönderme yapılırken yahut haldeki sonucun sebebinin yüzyıllar önceye dayandığını ifade ederken kullanılır.

İdris-i Bitlisî’nin Osmanlı’nın bölgede güçlenmesi için yaptığı çalışmalar (s.262) kişiliğinin önemli bir parçasıdır. Bunun yanında bölge beylerinin Osmanlı hâkimiyetini kabul etmesi için yaptığı konuşmalarda, onun Türkler hakkındaki bakış açısı da önem arz eder:

“Bizler Müslümanız ve Kürdüz, şunu da biliriz ki Türkler ta Selçuklulardan beri Hak yolunun mücahitleridirler. Bu yolda milyonlarca şehitleri vardır. Bu millet gaza yolunda çok eziyet çekti, bütün kafirlerin düşmanlıklarını kazandı. Tevhit bayrağını yücelten şanlı Türklere kuvvet ve cesaretimizle yardım edelim ve böylece kendimizi de kurtaralım. Şimdiye kadar bu millete verdiğimiz destekten mahcup olmadık.” (s.267-268)

Portekizli denizci Albuquerque’nin Bitlisî’yi, *“Müslümanların siyasetine hizmet eden”* (s.444) birisi olarak göstermesi, yaptığı çalışmaların Osmanlı Devleti’nin güçlenmesi doğrultusundaki önemini bir yabancıнын gözüyle ortaya koyar.

Kurmacada yardımcı ve figüratif konumda olan roman kişileri şunlardır:
Sadrazam Ali Paşa, Veziriazam Koca Mustafa Paşa, Dukakinoğlu Ahmet Paşa,

Veziriazam Hersekzade Ahmet Paşa, Veziriazam Piri Mehmet Çelebi, Veziriazam Sinan Paşa, Vezir Hocasade Mehmet Paşa, Vezir Yunus Paşa, Şehzade Şehenşah, Şehzade Mehmet Şah, Şehzade Alaattin, Şehzade Osman, Şehzade Murat, Şehzade Kasım, Şehzade Süleyman, Malkoçoğlu Tur Ali Bey, Alaüddevle Bozkurt Bey, Bursa Beyi Koçi Bey, Teke Beyi Ferhat Bey, Anadolu Beylerbeyi Zeynel Paşa, Küçük Sinan Paşa, Veziriazam Sudûni Acemî, Uzun Akbay, Halife Üçüncü Mütevekkil, Bayburt Beyi Mehmet, Haneşoğlu Emir Nâsurüddin, Çerkez Murat Bey, Emir Allan, Hasan, Mahmut, İsa, Şahkulu, Karagöz Paşa, Ustaclu Mehmet Han, Ferhat Bey, Piyale Bey, Mengli Giray, Bursa Kadısı Eflatunzade, Teke Sancak Beyi Kasım Bey, Köylü, Karaçimenoğlu Ahmet Bey, Davut Paşazade Mustafa Bey, Sinan Ağa, Bıyıklı Mehmet Paşa, Ali Bin Abdülkerim Halife, Yeniçeri Abdullah, Ali Cemali Efendi, Casus Kılıç, Rüstem Bey, Ayas Ağa, Tacizade Cafer Çelebi, Papa Leo, Kardinal, Akkoyunlu Sultanı Murat, Şehsuvaroğlu Ali Bey, Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa, Hoşkadem, Hasan Can, Kapağası Hasan Ağa, Zeyrekzade Rükneddin Efendi, Karaca Ahmet Paşa, Hayır Bay, Sibay Bey, Canberdi Gazali, Vezir Hüseyin Paşa, Şad Bey, Emir Hammad, Kansu Adilî, Albuquerque, Kemalpaşazade.

3.8.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Romanda, (O) anlatıcı ve hâkim bakış açısı kullanılır. (O) anlatıcı diğer bir deyişle yazar-anlatıcıdır. Yazar-anlatıcı eserin her noktasında kendini hissettirir. Tarihî gerçeklikten ödün vermeden kaleme alınan eserin “*şekillendirici güç*” bağlamında yazıldığı söylenebilir. Anlatıcı, dönemin tarihî bilgilerinin aksettirilmesinde ve devletlerarası siyasi ilişkilerin belirtilmesinde uzun uzun

açıklamalar yapar. Aynı durum Şah İsmail'in olumsuzlanmasında da gerçekleşir. Şah İsmail'in nasıl Şah olduğu ve bu süreçte mezhepsel taassupla Sünni kesime yapılan katliamlar hakkında geniş bilgi verilir. Eserin genelinde Şah'ın olumsuzlanması bu şekildedir.

Anlatıcı, eserin birçok yerinde kendi düşüncelerini açıklayarak kurmacada kendini hissettirir. Müslümanlık ile Hıristiyanlığın karşılaştırılarak İslam'da bir ruhban sınıfının olmadığı belirtilir. Mezhepsel farklılıklar bağlamında Şiiliğin özündeki taassubun İslam'a verdiği zararlar, Sünni kesim üzerindeki baskılar anlatıcının penceresinden dile getirilir. (s.74-79)

Anlatıcı, kurmacada kendi düşüncelerini bazen soru-cevap şeklinde vererek açıklar. Şehzade Ahmet'in Anadolu'da kendi sultanlığını ilan etmesi üzerine bu olay hakkındaki düşüncelerini şu şekilde ifade eder:

“Babasının ve onun vezirinin kendisine bırakmak istediği saltanatı şimdi kendisi ele geçirebileceğine inanıyordu. Halbuki bu pek de akıl kârı değildi; zira kendisinin çok daha güçlü olduğu ve Yavuz'un da asi durumuna düştüğü zamanlarda bile bunu yapamamıştı, şimdi nasıl yapabilecekti?” (s.157)

Bir nevi roman kişisini eleştirme babında ifade edilen bu cümleler Şehzade Korkut'a dair söylenen sözlerde daha da açığa çıkarak, serzeniş olarak kurmacaya yansır. Şehzade Korkut'un Yavuz Han'a söz verdiği hâlde elindeki kuvvetleri dağıtmaması şu şekilde ifade edilir:

“Sultan Selim, bunu Korkut'a sorduğunda Korkut, Şehzade Ahmet'in kuvvetlerinden emin olmadığını ve kendi elinde bulunan topraklara saldırabilecekleri ihtimaline binaen bunları elinde tuttuğunu beyan etmişti. Halbuki böyle bir zamanda bu kadar basit bir bahane ile elinde yeterinden fazla kuvvet bulundurması tehlikeliydi ve o da bunu bilmeliydi.” (s.165)

Anlatıcı, bazı durumlarda okuyucunun vermesi gereken tepkiyi yazıya döker ve kendini kurmacada iyice hissettirir. Şehzade Korkut'un bir mağaraya saklanması neticesinde;

“Osmanlı Devleti gibi dünyanın en üstün devletinin tahtına namzet olarak, iyi kötü bir tahta oturduktan sonra şimdi bu mağaraya sığınmak ne garipti?!” (s.167)

diyerek devleti yüceltirken devletin başına geçme ihtimali olan birisinin onur kırıcı bir tarzda bulunmasının da eleştirisini yapar. Şehzade Korkut’un yakalandıktan sonra, *“(…) Ne yazık ki idamı emrediliyordu.”* (s.170) biçiminde idamına üzüntünün belirtilmesi, anlatıcının kurmacanın her yerinde bir roman kişisi gibi görüldüğü yerler arasındadır. Yavuz Han Mısır’ı fethettikten sonra anlatıcının kurduğu cümleler kurmacadaki kendi hükümlerini ilanı babındadır:

“Sultan Selim hakkında, gerek kendi devrinde ve gerekse kendisinden sonra çok şey söylenmişti ve bundan sonra da söylenecekti...” (s.325)

3.8.1.6. Zaman

Kurmacanın başlangıç zamanı olarak kesin bir başlangıç zikredilmez. Şehzade Selim’in Trabzon Sancak Bey’i olduğu süreçten Mohaç Savaşı’na (1526) kadar geçen süreç anlatılır. Daha önce incelenen eserler Yavuz Han’ın dönemiyle sınırlı iken bu eserde Süleyman Han dönemi fetihlerine de değinilir.

Eserde miladi takvim ağırlıklı olarak kullanılır: *“Miladi 1512 senesinin ilk günlerinde (...)”* (s.127), *“(…) 1514 senesinin Mart ayı sonlarında (...)”* (s.201), *“1517 senesinin Ocak ayının yirmi ikinci günü (...)”* (s.376).

Bunun yanında; *“haziran ayı başında”*, *“temmuz başında”* (s.203), *“(…) Eylülün sekizinde (...)”* (s.219), *“(…) aralık ayı ortasında (...)”* (s.349) gibi ay isimleri kullanılarak zamanlama ifade edilir. Daha kısa süreli zaman ifadeleri ise; *“akşamüstü”* (s.210), *“ertesi sabah”* (s.212) şeklinde belirtilir. Eserde, *“(…) Rebü’l-ahir’in beşinde (...)”* (s.260) gibi hicri takvimin de kullanıldığı görülür.

Zamanda ileriye veya geriye sıçrama durumu söz konusu değildir. Kronolojik zaman dışına çıkılmadan kurmaca tamamlanır.

3.8.1.7. Mekân

Kurmacada mekâna simgesel bir değer yüklenmemiştir. Mekân isimleri çok kullanılsa da işlevsel bir tarzın olmadığı görülür.

Kurmacada kapalı mekân olarak; han, kale (Alamut Kalesi, Bayezid Kalesi, Sultaniye Kalesi, Kemah Kalesi), hisar, kahvehane, konak, saray (Trabzon Sarayı, Topkapı Sarayı, Eski Saray, Heşh Behişt Sarayı) ve mağara bulunur. Coğrafi ve açık mekân olarak; dağ (Palandöken Dağı, Dumlu Dağları, Ağrı Dağı, Amanos Dağları, Turna Dağı, Mukattam Dağı), liman, ova (Erzurum Ovası, Yenişehir Ovası, Çubuk Ovası, Eleşgirt Ovası, Mercidabık Ovası), ırmak (Zengimar Irmağı, Aras Nehri, Fırat Nehri, Nil Nehri), vadi, sahra (Çaldıran Sahrası, Geldigelen Sahrası, Mohaç Sahrası), çayır, çöl (Sina Çölü), ada (Ravza Adası), köy (Sırt Köyü), Gökmeydan bulunur. Yazar, kurmacanın başlangıcında Erzurum ve Palandöken Dağı'nı ayrıntılı bir şekilde tasvir eder. (s.5-8) Amanos Dağları'nın da aynı şekilde tasvir edilmesi dağın erişilmezlik özelliğinin buralarda yaşayan insanlara geçişinin göstergesidir. (s.280) Dinî mekân olarak camiler çok fazla kullanılır: Ulu Cami, Fatih Cami, Bayezid Cami, Uzun Hasan Cami, Halep Büyük Cami, Emeviye Cami, Ayasofya Cami (Trabzon, İstanbul) ve Eyüp Sultan Cami. Ayrıca Mescid-i Aksa, Rummân-ı Davut Nebi, Nahl-i Hamza ve Kubbetü's Sahra da kurmacada zikredilen dinî mekânlar arasındadır.

3.8.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ

3.8.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük

Roman, toplam 11 bölümden oluşmaktadır. Yavuz Sultan Selim'in şehzadelik dönemi ve tahta çıkışı giriş, Safevi ve Memlük seferi gelişme, vefatı ve

Süleyman Han'ın tahta çıkışı sonuç bölümlerini oluşturmaktadır. Gelişme ve sonuç bölümlerinde batılı devletlerin ekonomik ve siyasi durumlarına dair ayrıntılı tarihî bilgiler verilir.

Tarihsel anlatım düzleminde yazılan eserde, tarihî vakanın oluş seyrine müdahale edilmez. Yazar, eserin öğreticilik vasfını her zaman ön planda tutar. Safevi Devleti'nin tarih sahnesine çıkışı, tarikatın siyasete bulaşması, insanlar üzerindeki psikolojik etkileri hakkında Sencer aracılığıyla ayrıntılı bilgiler verilir. (s.25-46) Divanda Yavuz Han'a devlet görevlilerinin batılı devletlerin durumu hakkında verdiği bilgiler, okuyucunun dönemin şartlarını daha iyi anlayarak Osmanlı Devleti'nin bu şartlar altındaki rolünü ve Yavuz Han'ın yapmak istediklerini daha iyi anlayabilmektedir. (s.138-148) Portekiz'in dünya denizciliği üzerindeki etkisi ve Portekizli denizci Albuquerque'nin Osmanlı Devleti hakkında verdiği bilgiler de bu beyandandır. (s.443-452) Bu bilgilerin diyalog tekniği aracılığıyla verilmesi akıcılığı sağlarken, diğer yandan kurmacayı aşırı tarihî bilgiye boğarak anlatımı yavaşlatmaktadır. Papalığın Türklere karşı büyük bir haçlı seferi düzenleme isteği, yazar tarafından Avrupa devletleri hakkında bilgi verilmesine kapı aralar. Avrupalı devletlerin kendi içerisindeki çekişmeleri, Martin Luther'in ortaya çıkışını sağlayan tarihî şartlar ve Hıristiyanlar üzerindeki etkisi, Katolik kilisesinin halk üzerindeki etkisinin azalmaya başlaması, Katolikler ve Ortodokslar arasındaki çekişme, endüljansa halkın karşı çıkması gibi olayların anlatma tekniği ile kurmacaya dâhili, eseri bir tarih kitabından farklı göstermez. (s.412-431)

Eserde kullanılan dipnotlar eserin öğreticiliğini pekiştirir. Dipnotlar genel itibarıyla metinlerarasılık bağlamında alıntılanan ayetlerin (s.75, 135, 337, 338,

349, 404) numaralarına dairdir. Bunun yanında “*etrâk-i bî idrâk*” (s.45), “*ıskat-ı salât*”, (s.181), “*Holy Land*” (s.326) gibi terkiplerin ve kelimelerin de açıklandığı görülür. Yazar, Hıristiyan Avrupalı keşişlerden bazılarının kiliseyi eleştirmesi üzerine bu keşişler hakkında; “*Halkı yoldan çıkararak (!) şöyle diyorlardı.*” (s.428) yargısında kullanılan noktalama işaretleri aracılığıyla keşişlerin aslında halkı aydınlattıklarını ima etmektedir.

Kurmacada birçok tarihî kişiye ve olaya atıfta bulunulduğu görülür. Aslı ve Kerem hikâyesi (s.6), Sultan Alparslan ve Kutalmış Bey arasındaki taht mücadelesi (s.174) bu beyandandır. Selçuklu Devleti’nin Anadolu’da inşa ettiği yapıların merkezî kişi tarafından ecdat yadigarı olarak görülmesi, yazarın Osmanlı Devleti’ni Türk tarihi içerisinde öncesiyle bağlantılı bir halka olarak ele aldığını gösterir. (s.12, 15) Selçuklular kurmacada olumlanan bir Türk Devleti’dir. Onların döneminde kurulan Nizamiye medreselerinin önemi ve başarısı belirtilir. (s.59) Ama atıfların daha çok Osmanlı hanedanı içerisinde bulunan kişilere olduğu görülür. Daha önce incelenen eserlerde de olduğu üzere Fatih Han her suretle atıflar aracılığıyla olumlanan tarihî kişiliktir. (s.121, 176-177) Yine, Cem Sultan’ın mecburen Avrupa devletlerine sığınmasına da değinilir. (s.161) II. Murat’ın ise ordu içerisinde tesis ettiği yenilikler aracılığıyla anılır. (s.295) Eserde, Memlûk Devleti’nin bir Türk devleti olduğu bilgisinin verilir. Daha önce incelenen eserlerde bu tarihî bilgi açık olarak verilmemiştir. Mısır’da çok az sayıda bulunan Türklerin kurduğu Memlûk Devleti (s.76);

“(…) *Birkaç yüz bin Türk ve Türkleşmiş Çerkez’ten ibarettir.*” (s.294) “*Mısır Türkleri*” (s.387) olarak anılan “(…) *Memlûkler de Türk’tü ve bu devletin resmi adı da Arap lisanında ‘ed-Devletü’ t-Türkiyye’ idi.*” (s.450)

Kurmacada hata olarak zikredilebilecek hususlar şunlardır: II. Bayezid'in Dimetoka yolculuğu esnasında "*Rumeli Beylerbeyi Yunus ve Kasım Paşalar*"ın (s.130) kendisine refakat edeceği söylenirken müteakip sayfada bu kişilerin unvanları karıştırılarak "*Vezir Yunus Paşa*" ve "*Defterdar Kasım Paşa*" (s.131) olarak verilir. Şehzade Korkut'un Yavuz Han'dan istekleri; "*Sultan Korkut kardeşinden Saruhan tahtından başka Midilli Adası'nı da istemiş, her iki arzusu da yerine getirilmişti.*" (s.153) biçiminde belirtilirken, daha sonra; "*Zira Korkut bu sıralarda iki yanlış yapmıştı; birisi Midilli'yi alamayınca, Teke ve Alanya'nın kendisine verilmesini istemesiydi.*" (s.165) şeklinde değiştirilir. Midilli Adası'nın kendisine verildiği söylendikten sonra kurmacanın devamında bu durumun farklı olduğu ifade ediliyor.

Mercidabık Savaşı sonrasında Gazze'nin ele geçirilerek burada hutbenin Yavuz Han'a adına okunduğu söylendikten sonra (s.345) kurmacanın devamında bizzat Yavuz Han tarafından Gazze'nin alınması için; "*Sinan Paşa! Derhal bu kuvveti yok etmek ve yolumuzu açmak üzere Şam'dan Gazze'ye yürüyesin!*" (s.346) emir verildiği görülür. Gerçekleştiği ifade edilen bir olayın tekrar anlatılarak kurguyu zayıflattığı görülür.

Yazar-anlatıcı yanlı bir tutumla kurmacayı inşa eder. Bu anlayış daha çok anlatıcının kurguya girmesiyle gerçekleşir. Şah İsmail'in adamlarından birinin Şah'a, Osmanlı'nın ve Memlüklerin ele geçirilebileceğini söylemesi üzerine anlatıcı; "*Biri bol keseden konuştu ve Şah'ına Kaf Dağı'ndan karlar bağışladı.*" (s.98) diyerek bu olayın imkânsızlığını imler. Şahkulu isyanını bastırmakla görevli Karagöz Paşa'yı; "*(...) Allah'ın güzel kulu Karagöz Paşa (...)*" (s.119)

şeklinde ifade ederek onun ölümü karşısındaki duruma bir okuyucu gözüyle üzüldüğünü belirtir. Yavuz Han'ı olumlayan ifadelerde yanlılık daha da artar:

“Nizamı âlemi temine gelen erin gür sedasını âlemin dört tarafı duymalıydı; yeryüzünü fermanına baş eğdirmek üzere Sultan Selim Han yola çıkıyordu. O öyle bir hakandı ki; bir düşman iklimine at sürünce ardından kılıç, kalkan, balta, mızrak ve top mahşeri beraber gelirdi. Şimdi Arap diyarını gasp eden İsmail, vaktini beklemeliydi, zira kaç tane cihangir gören İran bugün kimin ve hangi zafer ordusunun geldiğini bir kere daha görecekti.” (s.201)

Eser, metinlerarasılık açısından oldukça zengindir. Kuran-ı Kerim'den alıntılanan ayetler ve farklı kişilere ait sözler kurmacada kendine yer bulur.

Ayetler şunlardır:

“Ey Rabbimiz, bizi ve bizden önceki kardeşlerimizi affet.” (Haşr, 10) (s.56), *“Allah'a ve Resul'üne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin; sonra içinize korku düşer de, kuvvetiniz elden gider.”* (Enfâl, 8) (s.75), *“Onlara: ‘Yeryüzünde fesat çıkarmayın.’ denildiği zaman, ‘Biz ancak ıslah edicileriz.’ derler.”* (Bakara, 11) (s.135), *“Biz daha önce de Nuh'u ve onun soyundan Davut'u, Süleyman'ı, Eyüp'ü, Yusuf'u, Musa'yı ve Harun'u doğru yola iletmıştik. Biz iyi davrananları işte böyle mükafatlandırırız. Zekeriya, Yahya, İsa ve İlyas'ı da doğru yola iletmıştik. Hepsi de iyilerden idiler.”* (En'am, 84-85) (s.337), *“Andolsun ki biz Davut'a ve Süleyman'a ilim verdik. Onlar; ‘Bizi, mümin kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a hamd olsun.’ dediler. Süleyman Davut'a varis oldu ve dedi ki: Ey insanlar! Bize kuşdili öğretildi ve bize her şeyden nasip verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur.”* (Neml, 15-16) (s.338), *“Süleyman'ın cinlerden, insanlardan ve kuşlardan müteşekkil orduları toplandı; hepsi bir arada onun tarafından düzenli olarak sevk ediliyorlardı. Nihayet Karınca Vadisi'ne geldikleri zaman, bir karınca dedi ki: ‘Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!’ Süleyman onun sözünden dolayı gülümsedi ve dedi ki: Ey Rabbim! Beni, gerek bana gerekse ana-babama verdiği nimete şükretmeye ve hoşnut olacağın iyi işler yapmaya muvaffak kıl. Beni rahmetinle iyi kulların arasına kat.”* (Neml, 17-18-19) (s.338), *“Biz Davut'a Süleyman'ı verdik. Süleyman ne güzel bir kuldu! Doğrusu o, daima Allah'a yönelirdi.”* (Sad, 30) (s.338), *“Bir gece, kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) Mescid-i Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götürerek Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten iştir, görendir.”* (İsra, 1) (s.349), *“Ve; ‘Allah'ın elçisi Meryem oğlu İsa'yı öldürdük.’ demeleri yüzünden onları lanetledik. Halbuki onu ne öldürdüler, ne de astılar; fakat öldürdükleri şahıs onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilafa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler. Bu hususta zanna uymak dışında hiçbir sağlam bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmediler. Bilakis Allah İsa'yı kendi nezdine kaldırmıştır. Allah izzet ve hikmet sahibidir.”* (Nisa, 156-158) (s.351), *“Düşmanlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihat için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın, onunla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve*

onlardan başka sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği düşman kimseleri korkutursunuz.” (Enfal, 60) (s.404), *“(Ey Muhammed!) Muhakkak ki sen de öleceksin, onlar da ölecekler. Sonra şüphesiz, siz de kıyamet günü, Rabbinizin huzurunda davalaşarak hesaba çekileceksiniz.”* (Zümer, 30-31) (s.405)

Kişilere ait söylenen sözler şunlardır: *“Horasan'da ezan okumak, Mekke'de ibadete dalmaktan üstün ve faziletlidir.”* (Süfyan es-Sevrî) (s.29), *“Ameller niyetlere göredir.”* Hz. Muhammet (SAV) (s.38), *“İlim şayet Ülker yıldızlarında asılı olsa, Fârisoğullarından bazı kimseler uzanıp onu alırlar.”* Hz. Muhammet (SAV) (s.51), *“İçinde Sâsaa'nın bulunduğu ordu yenilmez.”* Hz. Muhammet (SAV) (s.261), *“Ateşten insana serinlik gelir mi hiç?”* (Firdevsî) (s.104), *“Mal cimrilerde, silah korkaklarda, karar da zayıflarda olursa, düzen bozulur.”* (Hz. Ebubekir) (s.131), *“Adalet mülkün temelidir.”* (Hz. Ömer) (s.436), *“Dünyada kazanmanın iki yolu vardır; ya kendi aklından yahut da başkalarının akılsızlığından faydalanmak.”* (La Bruyere) (s.32), *“Batıl şeyleri iyice tasvir, safî zihinleri dalâlete sürükler.”* (Bediüzzaman Said Nursî) (s.31)

Kurmacada Yavuz Han'ın (s.21) ve Şah İsmail'in (s.106-112) de bazı şiirlerine yer verilir.

3.8.2.2. Anlatım Teknikleri

Eserin öğreticilik yönünün ağır basması sebebiyle anlatma tekniğinin kurmacanın genelinde kullanılır. Yazar anlatma tekniği aracılığıyla olayları veya tarihî bilgileri okuyucuya aktarır. Safevi Devleti'ne düzenlenecek sefer öncesinde, Yavuz Han'ın düşünce dünyası ve Safevilerin taassup üzerine kurulu yönetim anlayışlarının ayrıntılı bir şekilde ifadesi bu teknikle belirtilir. Yavuz Han'a düzenli bir bilgi akışını sağlayan Sencer'in raporlarına yer verilerek, anlatılan olayların durumu raporlar aracılığıyla tasdik edilir. (s.189-195) Yazar, anlatma tekniği aracılığıyla kendi düşüncelerini de kurmacada ifade imkânı yakalar. Çaldıran Savaşı'nda Şah İsmail'in yaşadığı hezimet yazar tarafından;

“Ancak devir döndü; yaratılmışların gerçek sahibi olan Allah hikmet kanunları gereği bir kulu vasıtasıyla nice mazlum kullarının intikamını İsmail'den aldı.” (s.225)

cümlesiyle belirtilerek Yavuz Han'ı olumlar ve Şah İsmail hakkındaki düşüncesini ortaya koyar. Memlûk Devleti'nin tarih sahnesinden silindiği savaş olan Ridaniye Savaşı'nın ifadesinde de anlatma tekniği kullanılır. (s.376-380)

Kurmaca anlatma tekniği etrafında şekillendiği için diğer tekniklerin kullanımını oldukça zayıftır. Bu bağlamda; Erzurum'un ve Palandöken Dağı'nın anlatılmasında (s.5-8), tasvir tekniği kullanılır. Yazar, Erzurum'un tasvirine kurmacanın farklı bölümlerinde devam eder. (s.205) Amanos Dağları ise şu şekilde tasvir edilir:

“Anadolu'nun demir sütunlarından biri olan Amanos Dağları; yüksek ve sarp tepeleri, set kayalıkları, derin ve karanlık vadileri, uçurumları, mağaraları ile sert ve iri gövdeli, zırhlı bir cihan pehlivanını andırır. Onun varlığına ve misafirlerine kan ve can vermek üzere çağlayıp coşan suları, ormanları, yeşillikleriyle beraber, bozkırları denizle buluşturan bir büyük köprü olma vazifesi de vardır.” (s.280)

Mekânsal olarak dağlarla birlikte Sina Çölü'nün de tasviri yapılır. (s.359, 361)

Diyalog tekniği kurmacada işlevsel bir şekilde kullanılır. Yavuz Han ile Sencer arasında bilgi alışverişi biçiminde gerçekleşen diyaloglar kurmacada önemli bir yer tutar. Yavuz Han, bilmediği konularda bilgilenmek veya bir konuda bilgisini artırmak maksadıyla Sencer'e sorular sorar. Bu durum padişahın öğrenmeye olan tutkusunu açığa koyarken, onun istişareye verdiği önemi de imlemektedir. Bu diyaloglarda Yavuz Han daha çok soru soran dinleyici kişi rolündedir. (s.50-51, 87-92, 287-300)

Kurmacada kullanılan diğer bir teknik geriye dödüştür. Şehzade Selim'in çocukluk yılları, Trabzon sancağında gerçekleştirdiği seferler özet tekniği ile iç içe kullanılarak anlatılır. (s.83-84) II. Bayezid zamanında Memlûk Devleti'ne yapılan askeri yardımlar (s.289) da geriye dödüş aracılığıyla ifade edilir. Eserde

uzun geriye dönüşlerden ziyade bir olayın veya kişinin geçmişini okuyucuya ifade hususunda bu teknik kullanılır.

Şehzade Selim'in Tebriz'de farklı kişilerle oynadığı satranç oyunu (s.18) ve babası II. Bayezid'le yaptığı savaş (s.122-123) özet tekniği aracılığıyla belirtilir. İran seferi esnasında bazı askerlerin isyana kalkışması sonucu Yavuz Han'ın takındığı tavır özet tekniği ile anlatılır:

“(...) Yavuz derhal atına atladı. Yeniçerilere etkili ve sert bir şekilde hitap ettikten sonra, icabında tek başına gidebileceğini ve atını doğu istikametine sürdü.” (s.206)

İç çözümleme tekniği, kurmacada anlatma ve diyalog tekniğinden sonra en fazla kullanılan tekniktir. Yavuz Han'ın düşünce dünyası (s.61-63, 65-69, 185-187, 289-290) iç çözümle aracılığıyla okuyucuya aktarılır. Bu haliyle tekniğin merkezî kişinin etrafında şekillendiği söylenebilir. Sencer'in Yavuz Han'ı ilk gördüğü zamanki düşünceleri yine merkezî kişiyi okuyucuya bir roman kişinin gözünden tanıtmak maksadıyla kullanılan iç çözümlemeye örnektir:

“Yüzünün biraz kızardığını hissetti; bu adamın yanına gelmekle iyi mi etmişti acaba? Kimdi o? Bir bakış ve iki sözüyle er kişilerin ayaklarını yerden kesebilecek bu kudret ve kabiliyet acaba buralarda kimde bulunabilirdi? Sanki bir bakışta kendisini çözmüş ve sırlarını faş ederek bir kenara bırakıvermişti.” (s.11)

3.8.2.3. Dil ve Üslup

Eserde kullanılan dil ve üslup gayet anlaşılır ve akıcıdır. Bölgelere göre değişen ağız özellikleri az da olsa kendine yer bulur. Tebrizkapı civarında bulunan bir hanın sahibinin konuşması şu şekilde aktarılır:

“Oo... Hüsamettin Ağa, hoş gelmişsen babam, nasılsan eysen? (...) Safa geldiz ağalar, bizim hana geldiz, demek ki memnun galdız, bizi de vallah memnun etiz, ahan bele buyurun.” (s.8-9)

Kurmacada bazı dil hataları da görülür. “(...) büyük bir kuvvetler bana katılmış olacaktı!” (s.172) cümlesinde “-lAr” ekinin fazlalığı, “(...) Rabbime yüz bin ham ü senalar olsun (...)” (s.180) cümlesinde “d” harfinin eksikliği, “Bunların hedefleri Anadolu’da bir ihtilal çıkanlam (...) (s.253) cümlesinde “çıkarmak” kelimesinin yerine “çıkanlam” yazılması ve “İşte şimdi sadece birkaç sene içinde öye şeyler oluyordu ki (...)” (s.287) cümlesinde “öyle”nin “öye” biçiminde yazılması belli başlı dil hataları arasındadır.

Kurmacada Safevi askerleri ile Osmanlı askerleri arasında dil üzerinden bir yakınlık ortaya konurken, iki tarafın aslında bir olduğu imlenir:

“(...) Yarın Osmanlı ve İran ordusu karşılaştıklarında her ne kadar Osmanlılar; ‘Allah, Allah!’ diye saldırırken, İran kuvvetleri; ‘Şah Şah’ diye haykırarak savaşacak olsalar da, aynı dili; Türkçeyi kullanacaklar, Türkçe konuşacaklardı. Hatta ne yazık ki bu Türk unsurları birbirleriyle akraba idiler, nasıl ve nereye kadar karşılıklı dövüşeceklerdi?” (s.194)

Kurmacada kullanılan atasözü ve deyimlerden bazıları şunlardır. Bu sözler arasında değiştirilerek kullanılanlar da bulunmaktadır:

“Altının ne olduğunu mihenk, cimrinin kim olduğunu da dilenci bilir.” (s.19), “Gün ola harman ola.” (s.24, 300), “Şeyh uçmaz, müritleri uçurur.” (s.43-44), “At sahibine göre kişner.” (s.101), “Güneş balçıkla sıvanamaz.” (s.245), “Baskın basanıdır.” (s.306), “oltaya getirmek” (s.19), “gemi azıya almak” (s.69), “kanına dokunmak” (s.82), “gün doğmak” (s.120), “kulak kabartmak” (s.139), “diken üstünde bulunmak” (s.167), “hesaba katmamak” (s.172), “Yağmurdan kaçarak doluya tutulmak” (s.185), “ekmeğe yağ sürmek” (s.186), “kılı kırk yarmak” (s.187, 311), “yüz vermek” (s.223), “içi kan ağlamak” (s.293), “ok yaydan fırlamak” (s.345), “defteri dürülmek” (s.488).

3.8.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.8.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem

Romanda, Yavuz Han’ın şehzadelik dönemi, kardeşleri ile taht mücadelesi, İran ve Mısır seferleri anlatılır. Yavuz Han hakkında yazılan diğer

eserlerde onun hayatının bir bölümü veya tamamı anlatılırken bu eserde Süleyman Han'ın saltanat zamanına da girilerek Mohaç Savaşı'na kadar olan dönem de kurmacaya dâhil edilir.

3.8.3.2. Temalar

3.8.3.2.1. Ülkü

Kurmacanın temel temasıdır. Eser, merkezî kişi Yavuz Han'ın İslam birliği olarak ifade edilen ülküyü gerçekleştirebilmek üzere harekete geçmesi etrafında şekillenir. Şehzade iken komşu devletlere düzenlediği seferler, padişah olabilmek için babası ve kardeşleriyle girdiği mücadele, İran ve Mısır seferleri bu beyanda gerçekleşen fiiliyatlardır. Öyle ki Yavuz Han, gerçekleşecek birliğin Selahattin Eyyubî'nin de gayesi olduğunu belirtir. (s.45) Sencer'e hediye ettiği yüzükte birlik manasına gelen “*vahdet*” kelimesinin yazması (s.46) İslam birliğini sağlamaya hizmet edecek her kişinin bu düşünce ile kendini yoğurması gerektiğini imler. Yazar-anlatıcı, İstanbul'un fethi için Fatih Han'ı uykusuz bırakan uğraşlar ile Yavuz Han'ı uykusuz bırakan İran'ın fethini aynı konumda değerlendirir. (s.50) Nasıl ki İstanbul'un fethiyle Osmanlı Devleti'nin batı ile olan münasebetinde Bizans'ın engelleyici özelliğinin bertarafı sağlanmışsa, İran'ın fethiyle hem mezhepsel olarak İslam dünyasını ayrıma düşüren Şii engeli ortadan kaldırılacak hem de Türkistan ile devletin bağlantısı kurulabilecektir. (s.495) Yavuz Han'ın ülkücü anlayışının özünde bulunan İslam birliği, İslam'ın bütün dünyaya egemenliğini sağlayacak cihangirlik fikrinin de ilk adımını teşkil eder. Ona göre dünya, “(...) *birine çok ise de iki hükümdara az (...)*”dır. (s.139) Kendi ağzından fetih anlayışını; “*Bu tersane Galata'dan Kâğıthane'ye kadar*

uzanmalıdır. İnşallah niyetim Avrupa'nın fethidir.” (s.478) cümlesiyle ortaya koyar.

Kişilere karşı duyulan şahsi muhabbet, birliğin aleyhinde gerçekleşecek faaliyetlere en sert tedbirlerin alınmasını gerektirir. Şehzade Korkut ve Şehzade Ahmet'le birlikte yeğenlerinin de idamı bu tedbirlerin arasındadır.

3.8.3.2.2. Savaş

Eserin bir tarihî roman olması dolayısıyla savaş temasının da işlevsel olarak kullanıldığı görülür. Şah İsmail'in Alaüddeve Bey ile yaptığı savaş (s.81), Şehzade Selim'in Şah İsmail'le Erzincan kalesinin Osmanlı'ya ilhakı neticesinde yaptığı ilk savaş (s.85), Şahkulu isyanını bastırmak üzere Ali Paşa komutasında yapılan savaş (s.119), Şehzade Selim'in babası II. Bayezid ile yaptığı savaş (s.122), Yavuz Han'ın ağabeyi Şehzade Ahmet ile yaptığı savaş (s.173), Bıyıklı Mehmet Paşa ile Ustaclu Kara Han arasında gerçekleşen savaş (s.263-264), Sinan Paşa ile Canberdi Gazali arasındaki savaş (s.347-348) ve Süleyman Han'ın komutasında haçlılarla gerçekleşen Mohaç Savaşı (s.506-507) kurmacada özet tekniği aracılığıyla aktarılır. Çaldıran Savaşı'nın kurmacada çok kısa bir şekilde anlatıldığı görülür. (s.211-212) Buna karşılık Mercidabık Savaşı (s.319-325) ve Ridaniye Savaşı (s.376-380) ayrıntılı bir şekilde tasvir edilir.

Yapılan savaşlarda merkezî kişi olumlanarak, İslam birliğinin gerekliliği uğruna bu mücadelelerin verildiği düşüncesi vurgulanır.

3.8.3.2.3. Türklük

Kurmacada Türklük olumlanan bir konumda bulunmasına rağmen bazı durumlarda da eleştiriye tabi tutulur. Türkler, İslam'ın bayraktarlığını

yapmalarından (s.31, 435) dolayı olumlanırlar. Doğu Anadolu'nun Osmanlı hâkimiyetine girmesi hususunda İdris-i Bitlisî'nin ifadeleri şu şekildedir:

“Bizler Müslümanız ve Kürdüz, şunu da biliriz ki Türkler ta Selçuklulardan beri Hak yolunun mücahitleridirler. Bu yolda milyonlarca şehitleri vardır. Bu millet gaza yolunda çok eziyet çekti, bütün kafirlerin düşmanlıklarını kazandı. Tevhit bayrağını yücelten şanlı Türklere kuvvet ve cesaretimizle yardım edelim ve böylece kendimizi de kurtaralım.” (s.267-268)

Ridaniye Savaşı'ndan sonra Kahire'yi Osmanlı'ya teslim etmemekte ısrarcı olan şehir halkının kahramanlığı anlatıcı tarafından;

“(…) Yüzlerce yıldan beri dışarıdan bir istila görmemiş olan mağrur Mısır Türkleri, kadınların da katılmasıyla şehri şiddetle müdafaa ediyorlardı.” (s.387)

cümlesiyle açıklanır. Yavuz Han'ın dünya ahvali hakkında devlet görevlilerinin fikirlerini dinlediği bir konuşmada, söz Yemen'e gelince burada Sultan Melikşah zamanından beri Türklerin meskûn olduğu belirtilerek, geniş bir coğrafyaya yayıldıkları anlatılır. (s.440-441)

Türkler Kızılbaşlık ve cahillik üzerinden eleştirilirler. Kurmacanın geneline dikkat edildiğinde Sünni Türklerden ziyade Şii Türklere bir eleştiri getirildiği görülür. Yine kurmacada olumsuzlanan Şiiliğin, Türk de olsa bu güruhta bulunan herkese tesir eder. Sencer, Yavuz Han'la gerçekleşen bir konuşmada ona;

“(…) Onun [Şah İsmail'in] teklifleriyle beraber, basit fakat allı pullu sözleri cezbeci Türk ruhuna uygun geliyordu, karmaşık gelen ilim ve medrese onların neyine!” (s.38)

diyerek Türklerin ilimle fazla teşrik etmeyip, daha çok etkileyici sözleri dikkate alan bir millet olduklarını ifade eder. Şah İsmail'in bir Türk devleti olan Akkoyunluları; *“(…) Bazı Osmanlıların 'etrâk-i bî idrâk' dediği Türklerin gücüyle (...)”* (s.45) yenmesi mezhepsel olarak farklı anlayışa sahip Safevi Türklerinin eleştirilmesine neden olur. Şah'ın menfi manada milliyetçilik

yapması ve Türk kökenli olduğunu iddia etmesi kabullenemeyen durumlar arasındadır. (s.228)

Türkmen Safevi Beyleri kendi aralarında konuşurken Şah'a olan bağlılıklarında dolayı gerçekleri ifadede zorlanırlar. Anlatıcı tarafından bu kişiler, “*idraksiz Türkmen*” (s.122) olarak nitelendirilir. Kurmacanın devamında, “*gafil Türkmenler*” (s.227) hitabı, İslam birliği önünde engel teşkil eden kimselerin hangi millete mensup olurlarsa olsun olumsuz bir bakış açısıyla değerlendirilmesine neden olur.

Yazarın kurmacada papanın ifadeleriyle ifade ettiği cümleler Şiilik ve Türk dünyasının birlikteliği doğrultusunda Türklük temasının kurmacadaki özünü ihtiva eder:

“Zaten bu Kerbela hadisesi meydana geldiğinde başımıza bela olan Türk milleti henüz Müslüman bile değildi, kaldı ki zaten Osmanlılar da ilk Müslüman Türk devleti değillerdir. Yani aslında Türk milletinin Kerbela ile hiçbir ilgisi yok; ne Şii İsmail'in ne de Osmanlıların...”

Diyaloğun devamında Osmanlılarla Türkistan'daki Türklerin bir araya gelemeyecekleri şu şekilde belirtilir: “*(...) Arada Osmanlılardan ayrılmış ve başkalaşmış İran seddi hep yaşayacaktır. (...)*” (s.234)

3.8.3.2.4. Sünnilik ve Şiilik

Kurmacada Sünnilik olumlanan bir vaziyettir. Yavuz Han'ın hayatını konu alan eserde onun Sünni olması dolayısıyla bu durumun olağan olduğu ifade edilebilir. (s.238-239) Sünniler ve Şiiler nazarında iki taraf da eleştirilir. Şiilere göre bir Sünni Müslüman öldürmek, kafir öldürmek kadar evladır. (s.187) Şiilikteki Hak-Muhammet-Ali üçlemesi, Hıristiyanlıktaki Baba-Oğul-Ruhul-Kudüs'e benzetilir. Sünnilere göre bu durum Şiiliğin İslamî kaynaktan

beslenmediğini ortaya çıkarmaktadır. (s.39) Yazarın İsmailî Şiilikle, normal Şiiliği birbirinden ayırt ettiği görülür. Hz. Ali'nin ilahlaştırılmasının Şah'a ait bir düşünce olduğunu ve Şiiliğin geneline ait olamayacağı söylenir. (s.88) Yine Şah'ın Caferîliğin esaslarına ters hareket ederek kendi Şiilik anlayışının farklılığını gösterir. (s.53)

Şah'ın temsil ettiği Şii anlayışın İran'da binlerce Sünni'nin katliamına sebep olduğu, taassubun göstergesi olarak üç halifeye küfür etmenin zorunlu kılındığı gibi olumsuzluklar kurmacada Şii anlayışın ifadesinde anlatılan durumlardır. (s.114-116)

Şii zihniyeti benimseyen kişilerin eline büyük bir güç geçmesi hâlinde, “(...) *tek gerçek ve son din olan İslam (...)*”ın (s.49) değiştirilebileceği düşüncesi, verilen mücadelenin İslam'ın yozlaştırılmasını engellemek olarak yorumlanmasını sağlar. Eserde Sünniliğin İsmailî Şiilik karşısında olumlanması aslında dinî değer çatışması olarak izah edilebilecek bir olguyu imlemektedir.

*“Temanın oluşmasında önemli bir görev ifa eden değer çatışmaları, bu vazifelerini genellikle çatışma sonunda ortaya çıkan neticeyle yerine getirirler.”*⁴⁵⁹

Yazar, tarihî bir hakikat olan bu çatışmayı kurguya dâhil ederken tarihî gerçeklik dışına çıkmaz. Sonuç itibarı ile Sünnilik-İsmailî Şiilik çatışması kurmacada önemli bir yer işgal eder.

3.8.3.2.5. Hristiyanlık

Kurmacada İslam dininin karşısında Şah İsmail'in temsil ettiği Şiilik ile farklı bir din olan Hristiyanlık karşıt iki olgu olarak ele alınır. İkisinin de İslam

⁴⁵⁹ Şahmurat Arık, “Cumhuriyet Öncesi Türk Romanında Değerler Çatışması”, Hece Dergisi, Türk Romanı Özel Sayısı, S.65-66-67 (Mayıs/Haziran/Temmuz), Ankara 2002, s.308.

için ifade ettiği mana din dışılıktır. Yavuz Han ile Sencer arasında geçen bir konuşmada Sencer, Şiilik ve Hıristiyanlığa dair düşüncesini şöyle açıklar:

“Hanım; dünyanın en garip hallerinden biri de gaddar Hıristiyanların Hazreti İsa’yı, zalim İsmail’in de Mehdi’yi beklemeleridir!” (s.24)

Yavuz Han İslamî yönetim anlayışı ile Hıristiyanlığın benimsediği yönetim anlayışı arasındaki farkı izah ederken İslam dinini olumlar:

“(...) Bizim ülkemiz Avrupa gibi aristokrasinin zorbalığına sahne olamaz. Biz halkımızın sahibi ve hamisiyiz, batıdaki gibi gariplere el uzatma vaadiyle gelip, zorbalara teslim olarak son perdeyi kapatanlar gibi olamayız.” (s.35)

Hıristiyanlık kurmacada; “çığırından çıkmış” (s.47) bir din olarak nitelendirilir.

Buna mukabil, “(...) Yüce İslam medeniyeti (...)” (s.116) biçiminde İslam dininin hak olduğu ifade edilir.

Hıristiyanlık aracılığıyla batılı devletlerin temsil ettiği yönetim anlayışı da iki yüzlülük, fitne, istismar, tahrik gibi kavramlar üzerinde olumsuzlanır. (s.59, 150, 193) Endülüs’te asırların birikimi olan İslam medeniyetin yıkılması, Müslüman halkın katledilmesi olayı İspanya kralının kan içmekten zevk alan bir zavallı olarak ifade edilmesine neden olur. (s.74) Hıristiyanlıkla Müslümanlığın ayrıldığı yönetim anlayışı hususunda divanda padişaha şöyle ifade edilir:

“Sultanım; Hıristiyan âlemi biz Müslümanlar gibi değildir. Onlar dinlerine sırt çevirdikçe yükseleceklerdir. Zira onların bozulmuş dinleri İslamiyet gibi ilim ve irfana götürmez, bilakis karşısına çıkar. Bizim medeniyetimiz sadece hak ve gerçek olan dinimiz üzerine bina edildiğinden, biz dini kaybetmekle her şeyimizi kaybederiz.” (s.145)

İfadede, iki kutuptaki din temelli medeniyetin mukayeseye tabi tutulduğu görülür.

Yavuz Han, Şam’ın ve Kudüs’ün ele geçirilmesiyle birlikte yerli halk arasında bulunan Hıristiyanlara iyi davranarak Osmanlı’nın adalet temelli yönetim anlayışını ortaya koyar. (s.336, 350) Osmanlı nezdinde durum böyle iken, batılı devletler her zaman Osmanlı’ya karşı bir sefer düzenleyebilmenin heyecanını

yaşarlar. (s.356) Birçok Avrupalı devlet adamının hayali Müslüman Türkleri karada ve denizde yenebilmektir. (s.412, 443-452) Portekizli denizci Albuquerque'nin Nil Nehri'nin yatağını dinamit patlatarak değiştirip Mısır'ı çölleştirmek istemesi Avrupa'nın ele geçirmek istediği topraklar üzerindeki icraatlarının yerel halkın dışlanarak kendi çıkarları doğrultusunda gerçekleşeceğini açıklar. (s.452)

3.9. YAVUZ⁴⁶⁰

3.9.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

3.9.1.1. Romanın Kimliği

Eser, Okay Tiryakioğlu tarafından kaleme alınmıştır. Önsöz ve toplam 8 ana bölümden oluşan eser 254 sayfadır. 1. Bölüm üç, 2. Bölüm dört, 3. Bölüm üç, 4. Bölüm dört, 5. Bölüm üç, 6. Bölüm dört ve 7. Bölüm altı alt bölümden oluşmaktadır. Yazar, bölümlere verdiği isimlerle merkezî kişi Yavuz Han ile ilgili o bölümde anlatılacak olayı imler. Bu isimler sırasıyla şu şekildedir:

“Yaşlı Çocuk”, “Taht Mücadelesi”, “Ya Devlet Başa Ya Kuzgun Leşe”, “Hesaplaşma”, “Ömür Kısa Yollar Uzun”, “Dünyanın Hâkimi”, “Ridaniye ve Sonrası”.

Her alt bölümde ise farklı yazarlardan ve kitaplardan alınan epigraflar bulunmaktadır.

3.9.1.2. Vaka

Kurmacada; Yavuz Han’ın çocukluk yılları, şehzadelik dönemi, babasıyla ve kardeşleriyle giriştiği taht mücadelesi, İran’a ve Mısır’a düzenlediği seferler ve vefatı anlatılır. Kurmacanın ağırlık merkezini başka devletlerle yapılan savaşlar oluşturur.

3.9.1.3. Özet

Kasım 1479 yılında, Selanikli Koca Yakup Efendi’nin oğlunun sünnet düğünü Galata civarına ayrı bir hareketlilik getirmiş, birçok kişi bu düğüne davet edilmiş, gelemeyenlere ve uzakta bulunan talebelere kadar et dağıtılmıştır. Yakup

⁴⁶⁰ Okay Tiryakioğlu, *Yavuz*, Timaş Yay., 9. Baskı, İstanbul, Ocak 2011

Efendi hakkında Müslüman olmadığına ve sünnet olacak oğlu Kenan'ı da bir cariyesinden peydahladığına veya esir pazarından aldığına dair halk arasında dedikodular yapılmaktadır.

İstanbul'a Fatih Han'ın emriyle gelen Şehzade Bayezid'in çocukları Ahmet, Korkut, Selim ve Şehinşah saraydan gizlice ayrılarak bu sünnet merasimine katılırlar. Süslü giyimlerini saklamaya çalışsalar da bu dört kişinin normal olmadıklarını anlamak çok da zor değildir. Dört kardeş helva yiyerek, cambazları izleyerek yaptıkları kaçamağın tadını çıkarmaya çalışırlar. Büyük kardeş Ahmet ile küçük kardeş Selim arasında zaman zaman gerçekleşen münakaşalar kardeşlerin huzurunu kaçırmaya yeter. Bu tartışmaların birinde Ahmet, Selim'e; Abdullah ağabeyinin önüne geçerek sultan olacağını ve o zaman kendisini ülkenin en uzak yerine sürgüne göndereceğini söyler. Selim bunun üzerine kendisinin sultan olması durumunda Ahmet'i yay kirişiyle boğduracağını söyleyerek öfkesini dışa vurur. Korkut kardeşlerin arasında girip onları sakinleştirerek, amcaları Cem'in tahta geçme durumunda ikisinin de isteklerinin olmayacağını belirtir.

Eğlence çengilerin ve sazandelerin kalabalığı coşturmasıyla devam eder. Bu sırada, çadırında yatmakta olan sünnet çocuğu ile Selim derin bir sohbeta dalar. İki çocuk kısa sürede arkadaş olurlar. Selim ve Kenan sohbet ederken Korkut yanlarına gelerek; Ahmet ağabeyinin satrançta herkesi yenen birisiyle bir oyun ayarladığını ve hemen gelmesi gerektiğini söyler. Selim bu durumdan işkillense de ağabeyini kırmayarak kendisini bekleyen iri yarı, oldukça güçlü görünen adamın karşına oturarak oyuna başlar. Adam, Selim'i önemsemediğini sözleriyle belli ederek onunla dalga geçer. Kendini bundan dolayı oyuna tam olarak veremeyen Selim, başlarda zorlansa da zamanla bunun bir taktik olduğunu

anlamış ve tamamen oyuna yoğunlaşmıştır. Kısa sürede adamın hamlelerini boşuna çıkarmış ve oyunu kazanmak üzere iken adam kucağından çıkardığı keseyi Ahmet'e atarak, parayı istemediğini ve kardeşiyle kendisinin oynaması gerektiğini ifade etmiştir. Bu duruma bozulan Ahmet, vaktin geç olduğunu, saraya dönmeleri gerektiğini söyleyerek o olumsuzluktan kurtulmaya çalışır.

Şehzade Selim, Trabzon sancakbeyi olduktan sonra Kenan'ı da yanına almış ve o sünnet düğününde temelleri atılan sağlam bir dostluğun devamını sağlamıştır. Kenan Paşa, esir pazarından alınmış bir İtalyan'dır. Şehzade Selim, çocukluk arkadaşları Hemdem Paşa ve Kenan Paşa ile Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu durumu ve Şah İsmail tehlikesine önlem alınmadığı takdirde devletin beka sorununun ortaya çıkacağını söyler. Şehzadeyle aynı düşüncede olan paşalar, Şah İsmail'in arkasında Vatikan'ın bulunduğunu ve yürüttüğü propaganda aracılığıyla Türkmen kitleler üzerinde etkili olduğunu ifade ederler. Hemdem Paşa, üçü de Türkler tarafından kurulan Osmanlı, Memlük ve Safevi devletlerinin birbiriyle geçinemediklerini, bu durumun da batılı devletlerin işine yaradığını belirtir. Şehzade, Safevi tehlikesine ve denizlerde gittikçe güçlenen Portekizlilere karşı bir önlem alınmadığını söyleyerek, devleti kurtarmanın bizzat kendi sorumluluğu olduğunu vurgular.

Papa II. Julius ile Kardinal Galimberti, Şah İsmail'in dinî ve siyasi anlayışı üzerine konuştuğundan sonra, onun mutlaka Osmanlılara karşı kullanılması gereken bir güç olduğunu ifade ederler. Ayrıca Şehzade Selim'in Safeviler üzerine düzenlediği seferleri göz önünde bulundurarak, gelecekte batıya karşı daha güçlü İslam devleti ortaya çıkarabilecek bir padişah adayının olmaması gerektiğini söylerler.

Şehzade Selim'in Şah İsmail'e karşı kazandığı başarılar şöhretinin halk arasında iyice artmasını sağlamıştır. Dünya nimetleriyle fazla iştigal etmemesi, eğlenceden, haremden ve aşırı yemekten hoşlanmaması şehzadenin herkes tarafından övülen yönlerindedir. Okumayı çok sevmesi ve şiir yazması şehzadenin diğer özellikleri arasındadır.

Şehzade Selim, bir sefer sırasında ele geçirilen Şah İsmail'in kardeşi İbrahim Mirza'ya, Trabzon limanında gezerken denizlerde güçlü olmayan bir devletin büyüemeyeceğini belirtir. Şah'ın Osmanlıya karşı üstünlük gütmemesinin doğru olmadığını ve tarihte, Yıldırım Bayezid Han ve Timur arasında yaşanan olayların hiç kimseye fayda sağlamadığını söyler. Sohbet devam ederken limandan canhıraş bir sesin geldiğini duyan şehzade maiyetine bunun sebebini sorar. İtiraz edilse de hemen sesin geldiği yöne doğru hareket ettiğinde, bir denizcinin gemideki bir maçunanın dev makarasına bacaklarını kaptırdığını görür. Denizciyi kurtarmak için yapılacak en ufak hareket geminin zarar görmesine sebep olacaktır. Şehzade, denizcinin yanına geldiğinde bütün itirazlara rağmen dedesi Fatih Han'dan öğrendiği halat çekme sayesinde insan üstü bir güçle yaralı denizciyi kurtarır. Bu olay çevrede büyük bir sevince sebep olur. Kenan Paşa, şehzadenin bu hareketinin sağlığı için tehlikeli olduğunu söylese de Şehzade Selim, bu olayın insana verdiği değer için bir göstergesi olarak algılanması gerektiğini söyler.

Kenan Paşa, şehzade tarafından İstanbul'a II. Bayezid'e bir name götürmek üzere görevlendirilir. Paşa, padişaha Safevilerin sınırlarda yaptığı ihlallerden bahsedecek ve şehzadenin artık oturmaktan bıktığını iletacaktır. Ama en önemli görevi ise Kefe sancak beyi olan oğlu Süleyman'ı görmek için izin

istemesi ve yeni fikirlerle ortaya çıkan Martin Luther adında Alman bir rahiple buluşarak Katolik kilisesine karşı ona destek vermek olacaktır.

Kenan Paşa, İstanbul'a vardıktan sonra şehzadenin isteklerini II. Bayezid'e iletir. Sonra ise Luther'le görüşmek için yola koyulur. Şehzade Selim'in padişah olması durumunda ona yardım etmeye devam edeceğini, fikirlerini rahat bir şekilde ifade etmesinde bir mani olmadığını belirtir.

Kardeşler arasındaki taht uğraşı iyice artmış, Şehzade Selim'in babasıyla yaptığı savaşı kaybedip Kefe'ye dönmesi üzerine Şehzade Ahmet'in padişah olma ihtimali daha da artar. Mücadeleyi bırakmak istemeyen şehzade, Kenan Paşa'yı görevlendirip, gizli bir şekilde yeniçerilerle irtibata geçmesini ve Şehzade Ahmet'in İstanbul'a girmesi durumunda şehirde ayaklanma çıkarmasını ister. Kenan Paşa, verilen görevi yerine getirmek için hemen şehirde faaliyetlere başlar. Bazı devlet adamlarının dikkatlerinin Şehzade Selim'e yönelmesini sağlayarak desteklerini alır. Şehzade Ahmet'in davet edileceğini duyması üzerine kendisinin de aralarında bulunduğu bir asker grubuyla ileri gelen bazı devlet adamlarının evlerini yağmalarlar. II. Bayezid'in askerinin düşüncesinin Şehzade Selim yönünde olduğunu görmesi üzerine Şehzade Ahmet'i şehre davet etmekten vazgeçer. Bu kargaşalıkta Şehzade Korkut da sancağını bırakarak İstanbul'a gelmiştir.

Aradan uzun zaman geçmesine rağmen tahtta bir değişiklik olmamıştır. Kenan Paşa, bütün olayları eksiksiz bir şekilde Şehzade Selim'e aktarmaktadır. Yine kafasında birçok plan varken dalgın dalgın yürüyen paşa, yolda gördüğü çok güzel bir kıza aşık olur. Daha sonra onu takip ederek kaldığı evi öğrenir.

Kenan Paşa, aylardır yaptığı çalışmaların meyvelerini birer birer almış ve Şehzade Korkut'la Şehzade Ahmet'i itibarsızlaştırmayı başarabilmiştir. Şehzade Selim'in

Semendire'ye doğru yola çıktığını haber almasıyla, devleti zor durumda bırakmayacak bir isyan daha tertipleyecektir. Bir gün, bu düşüncelerle yanına koruma almadan yola çıkar. Takip edildiğini fark etmesi üzerine yolunu değiştirir. Bu insanların Şehzade Ahmet'in veya bizzat padişahın adamları olabileceğini düşünür. Onlara yakalanması durumunda kendi hayatından ziyade Şehzade Selim hakkında birçok bilgi öğrenilecek ve şehzadenin tahta çıkışı belki de bundan dolayı nihayete ermeyecektir. Karanlıkta adamların çok yaklaştıklarını anlaması üzerine artık kılıcını çeker ve kim olduklarını sorar. İçlerinden tanıdık bir sesin gelmesi onu hem sevindirmiş hem de üzmüştür. Zira kendisini takip eden kişilerin başında kendisinin ve şehzadenin çocukluk arkadaşı Hemdem Paşa bulunmaktadır. Bu durumu fark eden Kenan Paşa, şehzadenin itimatsızlığına karşı öfke duymuş ve içinde ona karşı olan samimi duygularda bir azalmanın olduğunu anlamıştır.

İki arkadaş ertesi gün çıkacak isyan için baş başa verip son hazırlıkları yaparlar. İsyanın başlamasıyla birlikte İstanbul'da büyük bir hareketlenme olmuştur. Saray güvenliği artırılırken, Şehzade Korkut da saraya sığınır.

Şehzade Selim 24 Nisan 1512'de resmen Osmanlı padişahı olur. Tahtı oğluna bırakan II. Bayezid ise Dimetoka'ya giderek, kalan günlerini orada tamamlamak istediğini söyler. Şehzade Korkut da kardeşi Yavuz Han'a biat edenler arasındadır.

II. Bayezid, Dimetoka'ya varamadan yolda vefat eder. Hasta bedeni daha fazla heyecanını kaldıramamıştır. Cenazesi İstanbul'a defnedilir.

Şehzade Korkut'a İstanbul'da kalabileceği söylense de isteği üzerine Manisa-Saruhan sancağı kendisine verilir. Fitneden uzak duracağına dair bir senet

imzalatıldıktan sonra sancağına gönderilir. Şehzade Ahmet ise Anadolu'da bir padişah gibi hareket etmektedir. Yavuz Han, kardeşlerine birer mektup yazdırarak bu sorunu çözmek ister. Şehzade Korkut'a devlet adamlarının ağzından tahta çıkmasının istendiğine dair mektup yazılır. Korkut, gelen mektupları imzaladığı senet gereği Yavuz Han'a bildireceği yere, cevabi mektuplar yazarak tahta geçmek istediğini belirtir. Şehzade Ahmet ise Bursa'yı oğluna işgal ettirerek, niyetinin ciddiliğini ortaya koyar. Şehzadenin Şah İsmail'den destek alması Anadolu'da huzuru iyiden iyiye ortadan kaldırır.

Şah İsmail, Yavuz Han'a bir name ile birlikte paha biçilmez şekilde hassa bir işçiliğe sahip ceviz sandık içinde çok kıymetli hediyeler gönderir. Kenan Paşa, çıkarılan her güzel eşyadan sonra kötü bir kokunun yayılmakta olduğunu anlar ve sandığın içine eğildiğinde domuz pisliğini fark eder. Bu duruma çok sinirlenen Yavuz Han, herkes kendi yediğinden ikram eder, diyerek Şah'a en lezzetli lokumlardan bir paket hazırlatılarak gönderilmesini buyurur.

Yavuz Han, devletin geleceğini güvence altına almak için kardeşlerinin çocuklarının idamını emreder. Şehzade Korkut, Yavuz Han'ın üzerine geldiğini haber alınca kaçmış ama nihayetinde fazla bir zaman geçmeden ele geçirilmiştir. Kapıcıbaşı Sinan Paşa, verilen emir gereği şehzadeyi öldürür. Böylelikle geriye sadece Şehzade Ahmet sorunu kalır. 24 Nisan 1513'te Yavuz Han'ın ve Şehzade Ahmet'in ordusu Yenişehir Ovası'nda karşılaşır. Başlangıçta savaş, şehzadenin lehinde olsa da daha sonra Yavuz Han'ın kuvvetleri kesin bir zafer kazanarak şehzadeyi ele geçirirler. Şehzade Ahmet de kardeşi gibi idam edilir.

Yavuz Han, asıl hedefi olan Safevi seferi için hazırlıklara devam ederken, batılı devletlerle de barış anlaşmaları imzalamayı ihmal etmez. Böylelikle devlet

savaş halindeyken batıdan gelebilecek toplu hamlelere karşı önlem alınmış olur. Bilhassa Papalığın, Şah İsmail aracılığıyla Osmanlı Devleti'ni bölerek parçalara ayırma düşüncesi, mezhepsel farklılıkları körükleyerek ayrımı daha da katmanlı hâle getirmek istemesi yapılan barış anlaşmalarının bir haçlı ittifakının da önüne geçilmesini sağlar.

Yavuz Han, şehzadeler sorununu çözdükten sonra Safevi seferi ile daha yakından ilgilenmeye başlar. Kenan Paşa'yı elçi olarak Tebriz'e gönderir. Yavuz Han, paşanın yeni evlenmesi sebebiyle onu göndermek istemese de bu göreve paşa kendisi talip olmuştur. Şah'a sunulan mektuba göre, Şah'ın hataları bir bir yüzüne vurulmuş ve bunlar sebebiyle af dilemesi istenmiştir. Aksi takdirde Yavuz Han, ordusuyla birlikte yola çıkacağını ve hakettiği cezayı vereceğini bildirir.

Osmanlı ordusu 17 Mayıs 1514'te Karaman civarında konaklar. Yavuz Han, artık kararlı bir şekilde Şah'ın üzerine gitmektedir. Kenan Paşa da burada orduya katılır ve Şah'ın düşüncelerini padişaha aktarır. Padişah ve Şah arasında mektuplaşmalar devam eder. Temmuz ayında, Yavuz Han ordunun bazı ağırlıklarını yaşlı ve gençlerden oluşan kırk bin askeri emniyeti sağlamaları maksadıyla Sivas'a bırakır. Sivas'tan sonra ordu güzergâhındaki erzak noktalarının ve su kuyularının Safeviler tarafından yok edilmesi üzerine Osmanlı ordusu büyük sıkıntılar yaşar. Dulkadiroğlu Alaüddevle de yardım çağrılarına kulak vermez. Asker arasındaki huzursuzlukları Hemdem Paşa'nın dile getirmesi ve askerinin dönülmesini istediğini aktarması idamına neden olur. Bu olaydan sonra ordu yoluna devam eder. 23 Ağustos 1514'te iki ordu Çaldıran'da karşılaşır. Şiddetli geçen savaşı Osmanlılar kazanmış, Şah İsmail haremینی geride

bırakmak mecburiyetinde kalarak savaş alanından kaçmıştır. Yavuz Han'ın iki gün sonra ordusuyla Tebriz'e girmesi zaferin ilanı anlamındadır. Yazılan fetihnameler birçok devlete gönderilir. Kışı, Tebriz'de geçirip baharla birlikte Şah'a karşı tekrar sefer düzenleme düşüncesinde olan Yavuz Han'a, bazı devlet adamlarının ve askerinin aynı düşüncede olmaması sebebiyle kışlamak üzere Tebriz'den güvenli bir yer olan Amasya'ya hareket edilmesi kararlaştırılır. Amasya'ya dönüş yolunda da İstanbul'a dönmek isteğiyle ordunun padişaha başkaldırması olumsuz olaylar arasındadır. Aras Nehri geçildikten sonra ordugâha ulaşan Safevi elçileri Yavuz Han'a, Şah'ın esir olan karısı Taçlı Hanım'ın iadesini istediğini bildirirler. Yavuz Han, bu isteği geri çevirmekle birlikte Kazasker Cafer Çelebi ile Taçlı Hanım'ın evlendirilmesini buyurur. Amasya'ya dönüş yolunda birçok kale fethedilir. İdris-i Bitlisî'nin bölgede yürüttüğü çalışmalar yerel beylerin çoğunun savaşız bir şekilde devlete bağlılıklarını sağlar. Veziriazam Hersekzade Ahmet Paşa ve İkinci Vezir Dukakinzade Ahmet Paşa, isyanın engellenememesinde suçlu oldukları düşüncesiyle görevlerinden azledilirler.

Amasya sarayına ulaştıktan sonra Yavuz Han, aralıksız şekilde idmanlarına devam eder. Böyle bir günde Hasan Can'la çalışırken Kenan Paşa'nın gelmesi üzerine onu da yanlarına çağırır. Paşanın askeri isyana teşvik edenler arasında bulunduğunu bilen Yavuz Han, uzun süreden beri çocukluk arkadaşı ile eski samimiyetini ortadan kaldırmıştır. Kenan Paşa, padişahın yanına geldikten sonra yeniçerilerin yakın bir zamanda tekrar isyana kalkışacağını haber verir. Ayrıca askerinin bir bölümünün yarın gece ağırlıklarıyla birlikte ordugâhtan

ayrılacağını da söyler. Buna çok sinirlenen Yavuz Han, paşaya bu işlerin arkasında kimin olduğunu bulması durumunda kendisini vezir yapacağını söyler.

Kenan Paşa'nın Yavuz Han'a anlattığı olaylar padişahın saraydan ayrılmasıyla birlikte pusuya düşürülmesine neden olacak ve eldeki yeniçerilerle de hem saray hem de padişah ele geçirilecektir. Dukakinzade'nin, Hersekzade'yi yanına çekmek maksadıyla bütün planı anlatması, padişahın her şeyin farkına varmasına sebep olur. Dukakinzade ve Kenan Paşa huzura çıkarılır. Dukakinzade'nin vücudu hemen cellatlara teslim edilir. Kenan Paşa ile padişah arasında geçmişe dair geçen sohbetten sonra o da öldürülür.

Yavuz Han 1515 baharında orduyla tekrar bir sefer düzenlenemeyeceğini anladıktan sonra İstanbul'a dönmeye karar verir. Dönüşte Kemah Kalesi ele geçirilir. 5 Haziran'da Sinan Paşa komutasında Alaüddevle Bozkurt Bey'in üzerine gönderilen birlikler yapılan savaşı kazanarak Dulkadiroğlu Beyliği topraklarını da Osmanlı sınırları içerisine katarlar. Yazılan fetihnameyle birlikte Alaüddevle Bey'in başı Memlük Sultanı Kansu Gavri'ye gönderilir.

Ordunun İstanbul'a dönmesiyle, sefer öncesi ve sonrası orduyu isyana kışkırtanlar arasında Cafer Çelebi, İskender Paşa, Balyemez Osman Ağa gibi isimlerin olduğu tespit edilerek bu kişiler idam edilir.

Yavuz Han, İstanbul'da sürekli okumaya devam etmiş, gelecekte düzenleyeceği seferler için planlar yapmıştır. Yine böyle bir gün sabaha karşı Hasan Can'a bu gece rüya görüp görmediğini sormuş; o da olumsuz cevap vermiştir. Ama daha sonra Kapıcıbaşı Hasan Ağa'nın bir rüya gördüğünü haber alan Hasan Can, bu rüyayı hemen padişaha anlattırır. Kapıcıbaşının rüyasına göre, dört halife

rüyasına girmiş ve Peygamber efendimizin Haremeyn hizmetini Yavuz Han'a layık gördüğü bilgisini vermişlerdir.

Yavuz Han, 1516 yılının bahar aylarında orduya Mısır seferi hazırlığı için emir verir. Barbaros kardeşler olarak Akdeniz'de nam salan Oruç ve Hızır kardeşler Yavuz Han'a altı gemilik bir filoyla çeşitli hediyeler gönderdiler. Filo kaptanı Piri Reis'e Barbaros kardeşlere hediye edilmek üzere elmas kakmalı iki muhteşem kılıç verilir.

Osmanlı ordusunun Safeviler üzerine gideceği dillendirilse de Memlük Sultanı Kansu Gavri bu bilgiye inanmamış ve ordusuyla birlikte Şam'ın güneyine kadar gelmiştir. Ordu ileri gelenleri ile yapılan istişarede, Yavuz Han'ın asıl maksadının Memlükler olduğu anlaşılır. Osmanlı'ya Ramazanoğulları Beyliği'nin ardından, Antep Beyi de biat eder. 76 yaşında yaşlı bir sultan olan Kansu Gavri'nin Yavuz Han'a gönderdiği elçiler idam edilerek mukabelede bulunulur. İki ordu 24 Ağustos 1516'da Mercidabık Ovası'nda karşılaşır. İki Türk ordusu çetin bir mücadeleye başlar. Osmanlı ordusu kesin bir zafer kazanır. 8 Ağustos'ta Halep'e girilir. 29 Ağustos 1516'da halifeliğin Osmanoğullarına geçtiği Halife III. Mütevekkil tarafından ilan edilir. Halep Büyük Cami'nde Yavuz Han adına okunan hutbede kendisinden gelen itiraza binaen; Hâkimü'l Haremeyni's Şerifeyn şeklinde isminin anılması yerine, Hadimü'l Haremeyni's Şerifeyn olarak ifadesini ister.

Yavuz Han, bir gün kaldığı odanın direğinde, "Derdi olan neylesin?" ibaresini görür. Padişah hemen bu sözün altına, "Derdi neyse söylesin." yazar. Karşılıklı yazışmalarla, "Korkuyorsa neylesin?", "Hiç korkmasın söylesin." sözleri ilave edilir. Yapılan tahkikat sonucunda bu ibareleri odanın temizliğine bakan Türkmen

bir cariyenin yazdığı anlaşılır. Cariyenin huzura çıkarılmasıyla heyecandan ölmesi bir olur.

Yavuz Han, Halep'ten ayrıldıktan sonra Hama, Humus ve Şam'da Osmanlı hâkimiyetine girer. Veziriazam Sinan Paşa ve Vezir Yunus Paşa, Canberdi Gazali komutasındaki Memlûk ordusunu yenerek Gazze'yi ele geçirirler. Kahire'de ise Memlûk sultanlığına Kansu Gavri'nin yerine Tomanbay getirilmiştir. Osmanlı ordusunun Kahire'ye girebilmesi için öncelikle Sina Çölü'nü geçmesi gerekmektedir. Yavuz Han bunun için devlet adamlarının fikirlerini almak ister. Bazı devlet adamları seferin nihayete ermesi için devam edilmesini ön görürken bazıları da tarihte bile bu çölü çok az insanın geçebildiğini, bu yüzden gereksiz bir maceraya girilmemesi gerektiğini ifade ederler. Vezir Hüseyin Paşa'nın sefere devam edilmemesi yönündeki düşünceleri idam edilmesiyle son bulur ve askere hareket emri verilir. Çöldeki korkunç sıcaklık farkı ve yüzlerce zararlı hayvanla birlikte yerel kabilelerin de yağma girişimlerinde bulunması yolculuğun olumsuz yönleri arasındadır. Sürekli yağmurun yağması ordunun geçişini kolaylaştırır. Böylelikle askerler fazla su sıkıntısı yaşamazlar. Ridaniye'ye doğru yaklaşan Osmanlı ordusu savaş düzenine geçmeye başlar. Sinan Paşa'nın padişaha sunduğu raporlara göre Sultan Tomanbay, Osmanlı askerlerinin geliş yönüne topları sabitleyerek onları karşılamayı düşünmektedir. Yavuz Han, bu topların işlevselliğini ortadan kaldırmak için bir kısım askerleriyle birlikte El Mukattam Dağı'nı arkadan dolaşarak Memlûkleri şaşırtacaktır. 22 Ocak 1517'de iki ordu karşılaşır ve savaşı Osmanlılar kazanır. Tomanbay'ın savaş öncesi yaptığı planlar tamamen boşa çıkar. Savaşta Sinan Paşa şehit olur. Sultan Tomanbay kaçarak hayatını kurtarır.

Kahire’de mücadeleye halkın da katılması sonucunda kesin zafer elde edilmez. Ordugâhı şehrin dışına kurduran Yavuz Han, şehir tamamen ele geçirilmeden şehre girmez. Tomanbay’a gönderilen elçiler onun teslim olmasını istedikleri halde, onun tarafından öldürülürler. Şehsuvaroğlu Ali Bey’in amansız takibi sonucu etrafı çevrilerek teslim olmaya mecbur bırakılır. Yavuz Han tarafından Kahire’de büyük bir törenle karşılanır. Aradan fazla zaman geçmeden Ali Bey tarafından idam edilir.

İstanbul’dan yola çıkan donanmanın Mısır’a ulaşmasıyla birçok eksiklik giderilir, böylelikle ordunun moral seviyesi artar. Yavuz Han, Nil Nehri’nde liman bölgeleri tespit etmek üzere maiyetiyle birlikte uzun bir yolculuk yapar. Salgın hastalıkların olduğu kasabalara yardım edilir. 17 Temmuz’da Mekke Şerifi’nin oğlu Kahire’ye gelerek Kabe’nin anahtarını ve kutsal emanetlerin bir kısmını Yavuz Han’a sunar. Mısır Beylerbeyliği’ne Vezir Yunus Paşa’nın yerine eski Halep Beylerbeyi Hayırbay’ın atanması üzerine bu durumu sert bir dille eleştiren Yunus Paşa, bu karşı çıkışını başıyla öder.

Yavuz Han, Mısır’ın idari ve adli işlerini yoluna koyar. Kemal Paşazade aracılığıyla askerinin huzursuzluğunun da anlaşılması üzerine dönüş yoluna çıkılır. 22 Ekim’de Şam’a gelinir. Muhyiddin Arabî’nin kabrinin bulunması için çalışan Yavuz Han, bu emeline kavuşur ve buraya bir türbe ve cami yaptırılmasını emreder. Padişahın asıl amacı kışı Şam’da geçirip baharla birlikte Şah İsmail üzerine tekrar sefere çıkmaktır. Yine askerinin isteksiz olması padişahı İstanbul’a dönmeye mecbur etmiş ve 25 Temmuz 1518’de İstanbul’a gelinmiştir.

1519 yılında yeni sefer hazırlıkları ve Tokat’ta çıkan Şeyh Celal isyanıyla geçiren Yavuz Han, çevresindekilere batı istikametli bir seferin olacağı ipucunu

vermektedir. Bazı devlet adamları bu seferin Rodos'un fethedilmesiyle sonuçlanacağını düşünürler.

Bir gün Yavuz Han ile Hasan Can sohbet ederlerken padişah sırtında bir ağrının peyda olduğunu söyler. Buna bakan Hasan Can, sivilcenin normal gözükmediğini ve bir hekimin bakması gerektiğini belirtir. Padişah, büyütecek bir şey olmadığını ve sivilceyi sıkmasını istemesine rağmen Hasan Can bunu yapmaz. Yavuz Han, bunu tellaklara sıktırması, ağrı azalacağı yerde daha da artmıştır. Hekimler hemen bu ağrının sebebini araştırmaya koyulurlar. Yavuz Han, Piri Mehmet Paşa'ya sefer hazırlıklarını devam ettirmesini ve biraz dinlendikten sonra orduya katılacağını söyler. Ordu 18 Temmuz 1520'de İstanbul'dan Edirne'ye hareket eder. Padişah da ağustos ayının ortasına doğru ordunun başında bulunmak üzere orduya katılır. Ama ağrılar bir müddet sonra dayanılmaz boyuta yükselir ve ordugâhın kurulma emri verilir. Hekimbaşının tespitine göre hastalık Şirpençe'dir. Yavuz Han'ın rahatsızlığı orduya duyurulmaz. Şehzade Süleyman'a bir ulak gönderilerek tahta çıkması söylenilir. 2.375.000 kilometre kare olarak devraldığı toprakları 6.557.000 kilometre kareye çıkararak Yavuz Han, yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak 22 Eylül 1520 tarihinde vefat eder.

3.9.1.4. Kişi Kadrosu

Kurmacada tarihî kişiler ağırlıktadır. Yavuz Han'ın yakın arkadaşı olan Kenan Paşa, devşirme de olmasının etkisiyle *bağlılık-ihanet* çatışması yaşayan bir kişidir. Mevcudiyetini adadığı Yavuz Han'ın çocukluk arkadaşı Hemdem Paşa'yı öldürtmemesi bir nevi ondan intikam alabilmek için yaşamaya devam etmesine sebep olur. Kurmacada iç çatışma yaşayan diğer kişi de Yavuz Sultan Selim'dir.

Daha önce incelenen eserlerde olduğu gibi bu eserde de erkek roman kişileri ağırlıktadır. Yavuz Han'ın eşi Hafsa Sultan, Kenan Paşa'nın eşi Adonia, Şah İsmail'in eşleri Taclı Begim ve Taclı Hanım kurmacada ismi anılan kadın kişilerdir. Mercedabık Savaşı'ndan sonra Yavuz Han'ın kaldığı otağın temizliği ile uğraşan Türkmen cariye ise kurmacaya çok kısa bir diyalog aracılığıyla dâhil olur. Kurmacada devlet-saray görevlileri olarak sadrazam, nişancı, kazasker, silahtarağa, sekbanbaşı, beylerbeyi, hazinedarbaşı, bostancıbaşı, lağımcı, kâtip, kapıcıbaşı, içoğlanlar, peşkircibaşı; din görevlileri olarak şeyhülislam, papa, kardinal bulunur. Tellak, hekim, cambaz, çengi, sazende, ressam, peremeci kurmacada yer verilen meslek erbapları arasındadır. Kurmacada erken rol oynayan kişiler şunlardır:

Yavuz Sultan Selim Han

Kurmacanın merkezî kişisidir. Çocukluk yıllarından itibaren gözü pek, verdiği kararlardan dönmeyen, geleceğe dair planları olan, azimli bir kişi olarak tasvir edilir. (s.20) Gür bıyıklı, geniş omuzlara sahip (s.25-26); okumaktan, şiir yazmaktan ve ilim adamlarıyla sohbet etmekten büyük haz duyan (s.40-41), zorda kalan kim olursa olsun yardımına koşan (s.44-46) bir roman kişisidir. Milletine yapılan kötülüğü hiçbir zaman affetmemesi en yakın adamlarının dahi idam emrini vermesine neden olur. Çocukluk arkadaşları Hemdem Paşa'nın kendisini Çaldıran Seferi'nden döndürmeye çalışması (s.124) ve Kenan Paşa'nın Yavuz Han'ı tahttan indirecek uğraşlar içerisine girmesi (s.161-162) idamlarıyla sonuçlanacaktır.

Kenan Paşa

Yavuz Han'la sekiz yaşındayken kendi sünnet merasiminde tanışır. (s.19) O gün arkadaş olan iki çocuk, gelecek yıllarda yakinen devam edecek dostluğun temelini atmışlardır. Yavuz Han, şehzadeligi döneminde, Kenan Paşa'yı yanına almış ve can yoldaşı bellemiştir. (s.25) Kenan Paşa'nın Selanikli Yakup Efendi'nin çocuğu olduğu bilinirken, daha sonraları Sicilyalı kökenli bir esir olduğu anlaşılır. (s.26) Kenan Paşa, kurmacada her daim Yavuz Han'ın yanında olan, gizli ve zorlu uğraşlara görevlendirilen akıllı bir kişidir. Onun en büyük hizmeti ise Şehzade Selim tahta çıkmadan İstanbul'a gelerek bazı devlet adamlarını şehzadenin lehine örgütlemesi ve yeniçerileri şehzade lehinde isyana teşvik etmesidir. Bu bağlılığını, "*Müstakbel Sultanımın gönlünü hoş etmeli, herhangi bir hataya fırsat vermemeliyim.*" (s.66) şeklinde belirtir. Tuttuğu günlükler aracılığıyla onun iç dünyasına inebilmek ve olaylar aracılığıyla naif bir Akdenizli yüreğine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Kenan Paşa iç çatışma yaşayan bir kişidir. Bu durum karşımıza aidiyet duygusuyla çıkar. Kapıkulu askerlerine güvenmemesini, "*Belki ben de bir devşirme olduğum içindir bu.*" (s.64) biçiminde ifade eder. Türk kökenli olmaması nedeniyle gizli bir imrenme anlamındaki cümleler, Şehzade Selim'in kendisini İstanbul'da askeri örgütleme işiyle uğraşırken Hemdem Paşa'ya takip ettirmesinde şehzadeye cephe almasına dönüşecektir. Karanlık bir gecede kendisini takip eden kişinin Hemdem Paşa olduğunu öğrendikten sonra onun yüzüne bir tokat indirerek gücenikliğini belli eder. Hemdem Paşa, Kenan Paşa'nın aşık olduğu kızı şehzadeye söylediğini ve şehzadenin nikahlarını kıyarak kendisine sancak ve mansıp vereceğini bildirmesi

üzerine Kenan Paşa; *“İstemem. Yalnızca güveni yeterdi.”* (s.70) diyerek içerisinde bulunduğu psikolojik olumsuzluğu ortaya koyar. Günlüğünde bu olumsuzluk;

“Bir dostu, en yakın dostuna takip ettirmek nasıl bir anlayıştı böyle? Sadakatimizi ölçmek için acımasızca ancak etkili bir yöntemdi.” (s.71) sorgusuna dönüşür.

Şehzade Selim’in kendisini takip ettirmesinden sonra içindeki İtalyanlık duygusu daha da açığa çıkararak, *“Bir devşirme ne kadar sadık olabilir?”* (s.98)

sorgulamasıyla gizli bir takım işler çevirmeye başlar. Artık onun içerisinde bulunduğu durum Yavuz Han tarafından da bilinmektedir. Padişah;

“Geçtiğimiz hafta Eleşkirt’e vardığımız sırada çadırımı ok yağmuruna tutan yeniçerileri senin kıskırttığını biliyorum kardeşim.” (s.128)

diyerek Kenan Paşa’yı suçlar ama eski günlerin hatırına yine de onu bağışlar.

Paşa, padişaha hiçbir şey söylemezken günlüğüne;

“Halbuki Eleşkirt’teki yeniçeri isyanını destekleyen ben değildim, haberi olup da göz yumandım belki ama destekleyen... Aradaki fark komik denecek kadar az olsa da, hayır...” (s.133)

cümleleriyle itiraza bile mecalinin olmadığını gösteren cümleler yazar. Yavuz

Han’ın, Kenan Paşa’yı Şah İsmail’e elçi olarak göndermesiyle ondan kurtulmayı

planladığı da söylenebilir. Ama Şah’ın huzurunda Kenan Paşa’nın bir Osmanlı

gibi davranması yaşadığı çatışmanın göstergesidir:

“Ben bir Müslüman’ım, senin gibi Müslümanların arasına fitne sokan bir rezil değilim. Sizin yüzünüzden gitgide güçlenen Moskof keferesi, Orta Asya Müslümanlarının başına çökmek için gün sayar. Yaptığınız fitneden başkası değildir. Gazi Osmanlı’nın mirasına konmaktır tüm derdiniz.” (s.129)

Yavuz Han’la yaşadığı eski günlere tekrar dönebilmenin umudunu yaşasa

da gelişmeler kendisini bundan iyice alıkoyar. (s.149-150) Padişaha, yeniçerilerin

tekrar isyana kalkışacakları ve bazılarının ağırlıklarıyla birlikte ordugâhtan

ayrılacağını ifade etmesi, tamamen bir tuzaktan ibarettir. (s.156) Bu olay

sonucunda kendisini;

“Bir hainin alttan bakışlarına sahip kanlı gözlerim. Duruşum öne doğru yaltaklanırcasına eğrilmiş halde. Amansız yalanların süzüldüğü o sefil dudaklarım kupkuru kesilmiş (...)” (s.158) biçiminde tasvir eder.

Yavuz Han’ın bütün gerçeği anlaması sonucunda da idam edilir. (s.161-162).

Kenan Paşa, kurmaca içerisinde düşünce dünyası ile olumlu kişilikten karşıt güçlüğe giden bir seyir izler. Anlatıcı bu değişiklikte, onun devşirme kökenli oluşu üzerinden bu kavramı da okuyucu nezdinde sorguya açar.

Şehzade Ahmet

Hanedan içerisinde bulunan karşıt güçtür. Küçük yaşlardan itibaren kardeşi Selim ile münakaşa içerisinde olması ve kendisini tahtın yegâne varisi olarak görmesi diğer kardeşlerine üstten bakmasına neden olur. Selim’e, padişah olduğunda, *“(...) Seni ülkenin en uzak iline sürdüreceğim.”* (s.17) demesi çocukluktan itibaren iki kardeş arasında bir mücadelenin başladığını gösterir. Şehzade Selim’e göre ağabeyi Şehzade Ahmet dirayeti olmayan birisidir. (s.60) II. Bayezid tarafından veliaht bırakılması düşünülen ve birçok devlet adamının da desteklediği bir şehzadedir ama yeniçerilerin istememesi onu tahttan uzaklaştırır. Yavuz Han’ın padişahlığını tanımayarak isyan edip bazı şehirleri işgal etmesi, iki kardeşin karşı karşıya gelmesine neden olur ve sonunda Şehzade Ahmet yakalanarak idam edilir. (s.95)

Şehzade Korkut

Hanedan içerisindeki karşıt güçlerden birisidir. Çocukluğundan itibaren sakin, yatıştırıcı bir üsluba sahip bir kişidir. Ahmet ile Selim arasındaki münakaşalarda orta yolu daima o bulur. (s.16-18) Taht için erkek çocuğunun olmaması (s.38, 63) ve sert bir mizaçtan yoksun olması eksiklikleri arasındadır ama tahta oturabilmek için çalışmaktan geri durmaz. Teke sancağı yerine,

İstanbul'a daha yakın olan Manisa sancağını istemesi bu beyandandır. (s.48-49)
Yavuz Han'ın padişahlığına biat ettikten sonra sözünde durmaması idamı ile sonuçlanacaktır. (s.91)

Şah İsmail

Kurmacadaki temel karşıt güçtür. İçerisinde bulunduğu eylemler Osmanlı Devleti'ni bir gelecek endişesine sevk ettiği gibi, halkın da dirliğini, düzenini bozacak mahiyettedir. Mezhepsel farklılıkları esas alarak yönetmeyi düşünen bir kişi olması nedeniyle Sünnilere karşı olumsuz bir bakışa sahiptir.

On beş yaşında devlet kuran, yakışıklı, uzun boylu, söz ustası, şair bir kişidir. (s.28, 113) Çaldıran Savaşı'nda yaşadığı mağlubiyet ve eşi Taclı Hanım'ın esir düşmesi yirmi yedi yaşındaki Şah'ın hayatında bir dönüm noktası olur, gür saçlarına aklar düşer, yüzündeki çizgiler derinleşir. (s.144)

Şah İsmail, kurmacada olumsuzlanan bir kişilik olarak ele alınır. Kendi görüşlerini kabul etmeye direnen insanları öldürmekten çekinmeyen bir sultandır. (s.36) Osmanlı'yı ticari olarak darboğaza almak istemesinin yanında, sahabelere hakaretin âdet hâline getirilmesine neden olması (s.81) olumsuz kişilik özellikleri arasındadır. Yavuz Han, Şah'ı şu şekilde değerlendirir:

“Şah İsmail, ulemanın ekser görüşüyle bir Mülhid ve Rafizi'dir. Hazret-i Ömer ve Ebubekir'e ve dahi Ayşe validemize hakaret ettiği, ettirdiği sabittir. Dinimizde sapkınlarla mücadele küffarla gazadan önce gelmektedir. Ayrıca İsmail, İslam ve Müslüman düşmanı ezeli hasımlarımız olan Avrupalıların elinde bir oyuncak olmuştur. Kani artık bize helaldir.” (s.120)

Tomanbay

Kurmacada bulunan karşıt güçler arasındadır. Sultan Kansu Gavri'nin Mercidabık Savaşı'nda ölmesinden sonra Memlük tahtına oturur. Sultan olduktan sonra Osmanlı'yı yenebilmek amacıyla Avrupa'dan top ve topçu ustaları getirir.

(s.200) Ridaniye öncesi eski bir Memlûk geleneği gereği hançerle koluna bir çizik atarak, bu yaranın iyileşmeden Kansu Gavri'nin intikamını alacağına dair söz verir. (s.212) Bu durum onun kararlı bir kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir. Savaş meydanında Yavuz Han diye Sinan Paşa'nın öldürüldüğünün farkında olmayan Tomanbay, “*Şu sefilin kellesini alacak zamanı ver. (...)*” (s.221) cümlesiyle Yavuz Han'a karşı olan kinini ortaya koyar. Kahire'de şehir savaşı hâline dönen mücadelede (s.222-224) yenilgiyi kabul etmemiş ama sonunda teslim olmaktan başka çıkar yolu da kalmamıştır. (s.226) Sonrasında ise padişahın emriyle idam edilir. (s.227)

Kurmacada yardımcı ve figüratif konumda bulunan kişiler şunlardır: II. Bayezid, Hemdem Paşa, Papa II. Julius, Kardinal Sergio Galimberti, Martin Luther, Malkoçoğlu Tur Ali Bey, İbrahim Mirza, Antonio Giustiniani, Ressam Luigi, Kâtip Celal Bey, Hersekzade Ahmet Paşa, Koca Mustafa Paşa, Mevlana Abdülhalim, Taşköprülüzade Muslihiddin Mustafa Efendi, Zenbilli Ali Efendi, Lala Cafer Paşa, Mir-i Alem Celal Bey, Kapıcıbaşı Sinan Paşa, Piyale Bey, Papa X. Leo, Ustacalu Mehmet Bey, Dukakinzade Ahmet Paşa, Hasan Can, Elçi Vahapzade, Piri Mehmet Paşa, Şehsuvaroğlu Ali Bey, Kansu Gavri, Bıyıklı Mehmet Paşa, Kapıcıbaşı Hasan Ağa, Halife III. Mütevekkil, Hadım Sinan Paşa, Hayırbay, Sıbay, Mahmut Bey, Kurtbay, Türkmen Cariye, Yunus Paşa, Canberdi Gazali, Vezir Hüseyin Paşa, Mirzabek, Kemal Paşazade, Ahmet Çelebi, Kardinal Antonio de Medici, Ragıp Çavuş.

3.9.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Romanda, (O) anlatıcı ve hâkim bakış açısı kullanılır. (O) anlatıcı diğer bir deyişle yazar-anlatıcıdır. Eseri daha önce incelenen eserlerden ayıran

özelliklerden biri (Ben) anlatıcının da kullanılmasıdır. Kenan Paşa'nın günlüğü ve Hasan Can'ın ruznamesi bu anlatım tarzının uygulandığı bölümlerdir. (Ben) anlatıcının kullanılması tekil bakış açısının da kullanılmasını sağlar. (Ben) anlatıcı diğer ifade ile *kahraman-anlatıcı*dır.

Yazar, kurmacaya müdahale etmez, roman kişileri üzerinden fikirlerini beyan eder. Daha önce incelenen eserlerde olduğu gibi okuyucu anlatıcının kesin hâkimiyetiyle karşılaşmaz. Kenan Paşa'nın günlüğünün ve o öldükten sonra Hasan Can'ın ruznamesinin kurmacaya dâhil edilmesi anlatımı çeşitlendirir. Kurmaca iki farklı bakış açısının inisiyatifinde ilerleyen bir görünüm kazanır. Bu durum, Kenan Paşa'nın ve Hasan Can'ın iç dünyalarıyla okuyucunun karşı karşıya gelmesini sağlamakla birlikte, diğer roman kişilerinin ve olayların kimsenin müdahale edemediği daha özel bir konumdan değerlendirilmesine de aracı olmaktadır.

3.9.1.6. Zaman

Kurmacada, kronolojik zaman düzleminde yazılmış olup, Kasım 1479 ile Yavuz Han'ın ölüm tarihi olan 22 Eylül 1520 arasında yaklaşık kırk yıllık bir süreç anlatılmıştır. Zamanda, işlevsel ileriye ve geriye sıçramalardan ziyade geriye dönüş tekniği aracılığıyla bazı hatıraların hatırlanması sağlanır. Zaman ifadelerinde hem miladi hem de hicri adlandırma kullanılır. Kenan Paşa'nın günlüğünde ve Hasan Can'ın ruznamesinde hicri takvimlendirmeye devam edilir. Alt bölümlerde verilen ay ve yıl esaslı tarihlendirmeler, vaka seyrinin ifadesinde tarihlendirmenin önemini göz önünde tutar. “*Ağustos 1511*” (s.57), “*23 Ağustos 1514*” (s.126) gibi tarihler vakanın kronolojisini meydana getiren kesin zaman

ifadeleridir. Bunların yanı sıra “*kasım ikindisi*” (s.12), “*bir temmuz*” (s.120), “*öğlen saatleri*” (s.137), “*ağustos sonu*” (s.143) gibi kısa zaman aralıklarını gösteren ifadeler de kullanılır. Kurmacada, savaş gibi önemli olaylar öncesinde saat kullanımı üzerinden olayın ciddiyetine, tarihte oynayacağı role atıfta bulunulur. Tomanbay’ın sultan olduktan sonra Kansu Gavri için intikam yemini ettiği zaman dilimi, “*Tomanbay’ın Karargahı-Sabah 04.15*” (s.212) şeklinde belirtilir.

3.9.1.7. Mekân

Kurmacada, mekân işlevsel olarak kullanılmaz. Dolayısıyla mekânların simgesel bir değerinden bahsedilemez. Kapalı mekân olarak konak, saray (Trabzon Sarayı, Topkapı Sarayı, Eski Saray, Alaaddin Keykubat Sarayı, Manisa Sarayı, Tebriz Sarayı, Amasya Sarayı, Meşatta Sarayı, St. John Lateran Sarayı), köşk, zindan, otağ, kale (Talin Kalesi, Birecik Kalesi). Tebriz Sarayı hakkında ayrıntılı bir tasvir yapılarak (s.112) Şah’ın nasıl bir rahatlık içerisinde yaşadığı okuyucuya hissettirilir. Coğrafi ve açık mekân olarak liman, iskele, nehir (Aras Nehri, Nil Nehri), dağ (Kafkas Dağları, El Mukattam Dağı, Kasiyun Dağı), sahra (Çaldıran Sahrası, Pasin Sahrası, Malatya Sahrası, Mercidabık ve Ridaniye Sahrası), Sina Çölü kullanılır. Dinî mekân olarak ise cami ve türbe kullanılır.

3.9.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ

3.9.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük

Roman, toplam 8 bölümden oluşmaktadır. Yavuz Han’ın çocukluk ve şehzadelik yılları giriş; babasıyla, kardeşleriyle giriştiği taht mücadelesi ve İran, Mısır üzerine düzenlediği seferler gelişme; vefatı ise sonuç bölümünü teşkil eder.

Tarihsel anlatım düzlemi esas alınarak yazılan eserin daha önce incelenen eserlere göre öğreticilik yönünün olmadığı söylenebilir. Yazar, kurmacayı “*şekillendirici güç*” ekseninde inşa etmez. Eserin, cihana hükmeden merkezî kişi Yavuz Han’ın yüreğindeki duyguları ve bunları kimsenin anlayamamasına bir tercüman olabilme babında ortaya çıktığı ifade edilebilir.

Kurmacada, Fatih Han olumlanır. Şehzade Bayezid’in çocukları Ahmet, Korkut, Selim ve Şehinşah’ın dedeleri Fatih Han’ın yanına geldikleri zaman torunların dedelerinden büyük bir hürmetle bahsetmeleri kurmacanın geneline hâkimdir. (s.24) Yavuz Han’ın dedesi Fatih Han gibi ağır idmanlar yapması ve ondan bir denizci idmanı olan halat çekmesini öğrenmesi kurmacada olumlanan Fatih Han’ın özellikleri arasındadır. (s.45) Cem Sultan’ın Avrupa’ya kaçarak devleti uğrattığı müşkül durum şahsının olumsuzlanmasına neden olur. (s.84)

Yavuz Han’ın ve Şah İsmail’in şiirlerine yer verilmesi iki sultanın da şairlik yönüne değinildiğini gösterir. Safevi Devleti’nin ve Memlük Devleti’nin (s.185) Türk kökenli olduğu ifade edilir.

Eserde, Yavuz Han’ın ve Şah İsmail’in şiirleri dışında metinlerarasılık bağlamında; Yavuz Han’a ait “*Cesaret insanı zafere, kararsızlık tehlikeye, korkaklık ise ölüme götürür.*” (s.113) ve Hz. Ali’nin; “*Şahsınıza yapılan kötülüğü affedin, milletinize yapılanı asla.*” sözlerine yer verilir.

3.9.2.2. Anlatım Teknikleri

Eser, anlatma tekniği etrafından şekillenir. Kenan Paşa’nın günlüğünün ve Hasan Can’ın ruznamesinin kurmacaya dâhili anlatma tekniğini tek düzelikten çıkarır. Bir nevi eser iki anlatıcı kazanmış olur.

Tasvir tekniği oldukça fazla kullanılır. Selanikli Yakup Efendinin oğlu Kenan’ın sünnet düğününe saraydan gizlice kaçarak katılan Ahmet, Korkut, Selim ve Şehinşah’ın giyimleri, o anki ruh halleri tasvir tekniği aracılığıyla aktarılır.

Kardeşlerden biri;

“On beş yaşında ya var ya yoktu. İnce, uzun boylu, kibar bir delikanlıydı. Güzel yüzünü içten içe aydınlatan ışıklı bir tebessümle çevresine bakınıyordu. Keçe külâhına sardığı basit tülbendine rağmen, ak yünlü kaftanının arasından, Bursa dokuması ipekli ve pamuklu mintanın üzerindeki kırmızı kemha yeleği dikkat çekiyordu. Yeleğin altın yıldızlı işlemeleri ve ayağındaki sahtiyan yemenisi olmasa kalabalığa iyi uyum sağlamış sayılabilirdi.” (s.13)

biçiminde anlatılır. Şah İsmail (s.113), Safevi elçisi (s.147-148), bostancıbaşı (s.202) ve Veziriazam Sinan Paşa gibi kişilerin anlatımında da bu teknik kullanılır.

Kurmacada kullanılan diğer bir teknik diyalogdur. Sünnet düğününe katılan kardeşler arasındaki ifadeler (s.15-18), Yavuz Han ile Kenan Paşa arasında geçen konuşmalar (s.123-124) diyalog tekniğinin kullanıldığı örnekler arasındadır.

Geriye dönüş tekniği ise hatıraların ifadesinde kullanılır. Yavuz Han’ın Kenan Paşa’nın sünnet düğününü hatırlayarak ifade etmesi (s.25), aynı şekilde Yavuz Han’la savaş halinde olan Şehzade Ahmet’in de o sünnet düğününde kardeşinin kendisine padişah olursa onu yay kirişiyile boğduracağı cümlesini hatırlaması (s.80), Hersekzade Ahmet Paşa’nın tekrar sadaret makamına getirildiğinde yıllar önce Memlûklere esir düşüşünü hatırlaması (s.84-85), Yavuz Han’ın çocukluklarında ağabeyi Şehzade Ahmet’i gece çıktıkları süre avında meşalesinin sönmesi üzerine domuz sürüsü arasında ezilmekten kurtarması (s.94) gibi olaylar geriye dönüş aracılığıyla verilir. Bunlar ifade edildiği üzere uzun geriye dönüşler değildir. Kurmacanın seyri içerisinde geçmiş ile bugünün okuyucu önünde karşılaştırılması olarak ele alınabilecek geri bakışlardır.

Kurmacada kullanılan diğer teknikler özet ve iç çözümlemedir. Şehzade Selim'in II. Bayezid'e karşı verdiği mücadelede yenilmesi özet tekniği aracılığıyla anlatılırken, şehzadenin kendini eleştirmesine de şahit olunur:

“Geçen senenin eylül sonunda, biz babamızın muhalefetine rağmen Kefe'ye geçmez, ağbimiz Korkut Manisa sancağına kavuştu. Ardından bu yılın başlarında, kayınpederim Mengli Giray'ın, İstanbul ve ağbim Ahmet'in tüm tehditlerine rağmen dirayetli duruşuyla yanıma verdiği ek kuvvetlerle birlikte Rumeli'ye yürümem ve nihayetinde Semendire ve Vidin sancaklarını almayı başarmam, Şehzade Ahmet'in düşmanlığını arttırmasına sebep oldu.(...) Atım Karaduman ve limanda beklettiğimiz gemiler olmasa kendimizi Kefe'ye böyle dar atamaz yakalanır ve Uğraş Deresi mevkisinde Muhtemelen hayatımızdan olurduk. (...) Bir daha böyle acemice hareket etmemeliyim.” (s.57)

İç çözümleme tekniğini ise Papa X. Leo'nun Martin Luther hakkındaki düşüncelerinde görmek mümkündür:

“(...) Boynundan uzanan eflatun renkli etolün iki ucunun bir hizada olup olmadığını dikkatle kontrol etti Papa X. Leo. (...) Tütsü kokan, rengârenk fresklerle süslü koridorlar boyunca sessizce ilerledi. Sabahtan beri çok neşeliydi aslında ancak öğlene doğru şu Martin Luther denilen selefi II. Julius'u da rahatsızlık verecek derecede meşgul etmiş olan Alman rahibin yeni birkaç risalesini getirmişlerdi önüne. (...) Bu genç adamı küçümsemekle hata ediyor olabilirdi.(...) Martin Luther, tıpkı Müslümanlar gibi, azizlere ve Meryem Ana'ya dua etmeyi Tanrı'ya ortak koşmak olarak kabul ediyor, dahası İsa heykellerinin önünde diz çökerek yalvarmayı dahi uygun görmüyordu.” (s.103)

Yazar, kullandığı teknikler aracılığıyla kurmacada herhangi bir farklılık meydana getirmez. Anlatma tekniğinin yaygın olarak kullanılması esere bir öğreticilik vasfı kazandırmaz ve anlatımı tek düzelikten kurtaramaz.

3.9.2.3. Dil ve Üslup

Eser, anlaşılır bir dile ve akıcı bir üsluba sahiptir. Yazarın günümüz Türkçesinde oldukça fazla kullanılan yabancı menşeli kelimelere yer verdiği görülür. Bunların arasında;

“analiz, kuzen, prestij, aktif, pasif, perspektif, figüratif, deşifre, alternatif, jurnal, prensip, kaos, angarya, plato, strateji, avantaj, flandra, ekstra, jest, galeri, anafor, ajan”

kelimeleri bulunmaktadır. Ayrıca, günümüze ait “mareşal” (s.211) ve “general” (s.225) gibi askerlik terimlerinin de kullanıldığı görülür.

Kurmacada yapılan dil hataları kelime düzeyindedir. Özel isim olarak Antonio isminin “Ancona” (s.98), yarı kelimesinin “yara” (s.204), yıllardır kelimesinin “yıllardır” (s.231) biçiminde yanlış yazıldığı görülür. Bunun yanında, “Selim Han yirmi 8 Ağustosta Halep’e girdi.” (s.193) cümlesindeki zaman ifadesinde rakam ve yazı farklı yazılmıştır.

Kurmacada kullanılan atasözü ve deyimler şunlardır. Bu sözlerden bazıları değiştirilerek kullanılır:

“İnsanın doğduğu değil, doğduğu yerdir önemli olan.” (s.65), “Erken kalkan yol alır.” (s.89), “Gelecekleri varsa görecekları de var.” (s.213), “Meyve veren ağaç taşlanır.” (s.233), “baltayı taşa vurmak” (s.16), “canına okumak” (s.17), “kendini paralamak” (s.40), “incir çekirdeğini doldurmamak” (s.52), “havadan sudan konuşmak” (s.72), “etek öpmek” (s.78), “ağzı kulaklarına varmak” (s.100), “göz yummak” (s.104), “çorap örmek” (s.105), “tüyleri diken diken olmak” (s.172), “velfecri okumak” (s.185), “işaret çakmak” (s.189), “ağzını bıçak açmamak” (s.208), “avuç yalamak” (s.243).

3.9.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.9.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem

Romanda, Yavuz Han’ın çocukluk yılları, şehzadelik dönemi, taht mücadelesi ve İran ile Mısır üzerine düzenlediği seferler anlatılır. Batı istikametinde düzenleyeceği sefer gerçekleşmeden vefat eder. Kurmacanın Yavuz Han’ın çocukluğuyla başlaması, olumlu merkezî kişinin küçüklüğünden itibaren üstün vasıflarının okuyucuya hissettirilmesinde önemli yer tutar.

3.9.3.2. Temalar

3.9.3.2.1. Yüceltilen Türklük

Eserde, Türklük her zaman olumlanır ve yüceltilir. Osmanlı Devleti'nin bir Türk Devleti olduğu vurgulanır. Bu vurgu sadece Osmanlıyla kalmaz, onun düşmanları olan Safevi Devleti ve Memlük Devleti'nin de Türk olduğu ifade edilir. (s.29,) “*Safevi Türkleri*” (s.89, 105), “*Osmanlı Türkleri*” (s.105), “*Çerkez Türkleri*” (s.223) ifadelerinin yanında Yavuz Han da “*Türk Hakanı*” (s.179) ve Osmanlı azap askerleri de “*halis Türk yiğidi*” (s.201) olarak ifade edilir. Papa II. Julius ve Kardinal Galimberti arasında geçen diyalogda Osmanlı-Safevi-Memlük üçgeninde Türklüğe bakış açıları ve dönem itibarıyla bu devletlerin dünyadaki konumları ortaya çıkmaktadır:

“Julius devam etti, ‘Şah İsmail’in ordusunun ve sarayının ezici çoğunluğu Türk. Ordu, devlet ve saray dili Türkçe. İsmail şiirlerini dahi Türkçe yazıyor. Buna karşın Türklerde eğitim dili Arapça, seçkin saray dili ise Farsça.’ Kardinal muzip bir ifadeyle güldü, ‘Birbirlerine öykünen, ancak üstünlük iddiası yüzünden birbirleriyle çatışan aynı kandan insanlar. Hâkimiyetleri altında olan Mekke ve Medine yüzünden, hepsine birden üstünlük taslayan diğer bir Türk devleti olan Memlükleri de unutmamalı.’” (s.35)

Dönem itibarı ile üç önemli Türk devletinin olması Türklerin İstanbul başta olmak üzere öz vatanlarında azınlıkmiş gibi mütevekkil bir yaşam tarzını benimsemelerinden vazgeçiremez. (s.53)

Türklük duygusu merkezî kişide var olan bir özelliktir. Yavuz Han, çocukluğunda Kenan'ın sünnet düğününde satranç oynadığı adama; “*Anadolu’yu Türk yurdu kılan Alplerin dokuz hasleti vardı.*” (s.24) deyip bu hasletleri sayacak kadar Türklük şuuruna sahiptir. Bu bilgileri nereden aldığı sorulması üzerine dedesi Fatih Han'dan öğrendiği cevabını verir. Bu bilgi Türklük şuurunun hanedanın diğer bireylerinde de bulunduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Şehzade Selim'in padişah olmasıyla birlikte İstanbul'da bulunan Şehzade Korkut'la sohbet eden Kenan Paşa onun görüşlerini şöyle aktarır:

“Tam bir kadim Türk terbiyesiyle bana bu yaşananların Allah'ın takdiri olduğunu anlattı. Orta Asya Türk geleneğinde sultanların Allah tarafından seçildiğine olan inancın öneminden uzun uzun bahsetti.” (s.72)

Türk töresinin Osmanlı Devleti'nin yönetim kadrosunda büyük bir bağlılıkla devam ettiği bilincinde olan Şehzade Korkut, böylelikle kaderine rıza göstereceğini de belirtir.

Kenan Paşa tarafından İstanbul'un fethi sonrasında devletin önemli mercilerinde bulunan Türkmen beylerinin Fatih Han tarafından azledilerek yerine devşirme kökenlilerin getirilmesi eleştirilir. Şehzade Selim bu duruma karşı Çandarlı Halil'in ve etrafındakilerin Bizans'la çıkar ilişkisine girmesinden dolayı dedesinin tavır aldığını ifade eder. (s.30) Şehzadeye göre Osmanlı'nın gelecek sorunu mevzu bahis olduğunda kişilerin Türk olup olmamalarına bakılmadan karar verilebilmektedir.

Merkezî kişinin dışında Şah İsmail (s.114) ve Kansu Gavri gibi kişilerde de Türklük şuuru ön plandadır. Mercidabık Savaşı öncesi askerine hitaben konuşan Kansu Gavri onların gönlüne şu şekilde seslenir:

“Ey Memlük askeri! Ey kahramanlar! Ey köle olarak getirildiği bu toprakların tek ve gerçek sahibi olan Türk'ün oğulları! Bir zamanlar söz hakkı olmayan ancak verilen emri yerine getirmek zorunda olan bir zavallyken, şimdi dünyanın en güçlü devletinin sahibisin. (...) Kahraman Türkoğlu, bugün seni yeryüzünden silmek isteyenler de senin kanından olabilir. Ancak elin titremesin çünkü ikilik fitnedir.” (s.189-190)

Kurmacada Türklüğün sadece Anadolu, İran ve Ortadoğu coğrafyasında olmadığı, “Türk dünyası” olarak doğuya doğru ilerlediği belirtilir. Altın Ordu Devleti'nin yıkılarak Rus Prenslüklerinin güçlenmesi ve Türk topluluklarını

tahakküm altına almak istemesi Türk dünyasını bekleyen büyük tehlikeler arasındadır. (s.51)

3.9.3.2.2. Savaş

Tarihî romanlar için vazgeçilmez bir tema olan savaş, bu eserde de ayrıntılı bir şekilde ele alınır. Çaldıran Savaşı (s.134-140), Mercidabık Savaşı (s.188-192), Ridaniye Savaşı (s.215-221), Kahire Şehir Savaşları (s.222-227) ve Dulkadiroğlu Alaüddevle Bey'e karşı yapılan savaş (s.164) kurmacada anlatılır. Yavuz Han'ın bizzat katıldığı ve vaka seyirinin merkezinde bulunan savaşlar ayrıntılı şekilde ele alınır. Ridaniye Savaşı öncesi başlık olarak, “*Tomanbay'ın Karargâhı-Sabah 04.15*” (s.212) biçiminde zaman ifadesinin kullanılması gerçekleşecek savaşın taraflar üzerindeki etkisini okuyucuya yansıtırken, heyecanı da artırmaktadır.

3.9.3.2.3. Ülkü

Yavuz adlı eserde, ülkü teması baskın olarak ele alınmaz. Yavuz Han, şehzadeliğinden beri geleceğe dair birçok plan yapan birisidir ama bu planların amacının ne olduğu açık olarak kurmacada belirtilmez. Lala Cafer Paşa'ya içindeki cihangirliği ortaya koyarcasına; “*Bu dünya iki sultana dardır. Belki ancak bana yeter.*” (s.189) cümleleriyle belirtir.

Ridaniye Savaşı'nda Tomanbay'ın son çare olarak Yavuz Han'ı öldürerek savaşı lehine çevirme düşüncesi, Osmanlı ordusunun merkezinin basılmasıyla sonuçlanacaktır. Düşmanın büyük bir hızla üzerlerine geldiğini gören Sinan Paşa, tolgasını çıkararak padişaha uzatır ve şöyle der:

“Tek olun hünkarım... Tez olun çünkü bu adamların tek hedefi sizsiniz. Tüm bu fetihler yarım mı kalsın? İslam’ın şanlı birlik hayalleri burada, bu sefil çölün sarı sıcağı altında sükuta mı uğrasın? Tomanbay’ın, Şah İsmail’in bayramı mı olsun. Etmen sultanım, giyin hele şunu...” (s.220)

Burada Yavuz Han, İslam dünyasını birlik altında toplayacak bir hükümdar profiliyle tasvir edilir.

Hasan Can’ın ruznamesinde yazdığı üzere Yavuz Han, amaçlarını şu şekilde belirtir:

“Birincisi, Şah İsmail’in Safevi Devleti’nin tamamen ortadan kaldırılması, ikincisi Avrupa’ya iyi bir gözdağı vermek, üçüncüsü ise okyanuslara çıkarak, ticaret yollarında üstünlüğü devralmak üzere olan Portekizliler ve hamileri İspanyollarla mücadele etmek.” (s.240)

Yavuz Han’ın hedefleri Osmanlı Devleti’nin dünyanın en güçlü devleti hâline getirirken, bu güç bütün İslam dünyasının korunup kollanması anlamını da içinde muhafaza etmektedir. Padişahın Hasan Can’a söylediği cümleler, Osmanlıların kuru bir cihangirlik davası için değil *“Resulullah’ın İlâ-yı Kelimetullah sancağını”* (s.250) dünyanın dört bir tarafına götürmek için mücadele ettiklerini gösterir.

3.10. ŞAH VE SULTAN⁴⁶¹

3.10.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

3.10.1.1. Romanın Kimliği

İskender Pala tarafından kaleme alınan eser 34 bölüm olmak üzere toplam 382 sayfadan oluşmaktadır. Romandaki bölümler, o bölümde anlatılacak bir roman kişinin adıyla adlandırılmış; Yavuz Han, Şah İsmail veya Tacizade Cafer Çelebi'ye ait şiirler epigraf olarak bölüm başlarında kullanılmıştır. Romanda; önsöz (s.VII), kaynakça (s.383-387) ve Yavuz Han ile Şah İsmail'in hayatlarını kronolojik olarak karşılaştıran (s.389-390) bölümler bulunmaktadır.

3.10.1.2. Vaka

Eser daha önce incelenen eserlerden vaka açısından birçok yönden farklılık arz eder. Yavuz Han'ın şehzadelik dönemi oldukça kısa tutularak, kurmacanın özünü Çaldıran Savaşı'nın öncesi ve sonrası oluşturur. Çaldıran Savaşı'nın Sünni ve Şii dünyasında oluşturduğu travma kurmacanın merkezindedir. Bu minvalde Yavuz Han'ın şehzadeligi, taht için babasıyla ve kardeşleriyle mücadelesi, Mısır seferi, Yavuz Han'ın vefatı ifade edilen travmanın daha iyi kurgulanmasında aracı olarak kullanılır.

3.10.1.3. Özet

Şah İsmail, küçük yaşlarda Safevi Devleti'nin başına geçerek şeyhlikle şahlığı kendi vücudunda birleştiren bir kişidir. Kısa sürede çevresinde kendisine bağlı insanlar artar ve askeri başarılarla birlikte halkın gözünde ulviyet yüklenen

⁴⁶¹ İskender Pala, *Şah ve Sultan*, Timaş Yay., 1. Baskı, İstanbul, Ekim 2010

bir kişi olur. Ağabeyi Şih Ali'nin Akkoyunlular tarafından öldürölmesinden sonra hayatta kalan yeğeni Kamber, Erdebil yakınlarında yaşayan Babaydar adında birisinin yanına verilip büyütölür. Sekiz yaşında annesini ve babasını hiç görmeyen bir çocuk olan Kamber'in hayattaki tek tanıdığı Babaydar'dır. Ona büyük bir sevgiyle bağlanır.

Şah İsmail, yeğenini hem şahlığı hem şeyhliği için tehlikeli görmesinden dolayı zamanı gelince Babaydar'ın yanından aldırarak Safevi sarayına getirilmesini buyurur.

Safevi sarayında iktidara gelebilecek tehdit bu şekilde engellenirken, Tebriz'in Sünni âlimlerinden Osman Alp'in oğlu Ömer ile Şii Afşar Sultan Ali Mirza'nın kızı Bihruze arasında okul sıralarında büyük bir aşk başlar. İki çocuk birbirlerini büyük bir muhabbetle severler.

Kamber, Safevi sarayına geldikten sonra Aka Hasan'a yakınlık duymaya başlar. Zira Hasan, Kamber'in bütün ihtiyaçlarıyla ilgilenir, ona Şah ve Kızılbaşlık hakkında bilgiler verir.

II. Bayezid'in batılı ölkelere karşı açtığı seferleri fırsat bilen birçok Kızılbaş İran'a göç etmiş veya devlete isyan etmişlerdir. Anadolu'nun bu karışıklığını gören Trabzon sancakbeyi Şehzade Selim, Şah'a gerekli dersi verebilmek amacıyla Safevi topraklarına başarılı seferler düzenler. Erzincan gibi Safevi topraklarının yanı sıra Gürcistan'a da seferler düzenlenir.

Kamber, Şah İsmail'in yeğeni olduğunu bilmez ve hadım edildikten sonra Safevi sarayında hizmet etmeye başlar. On iki yaşında hadım edilen Kamber, artık içinde bu acıyı yaşayarak hayatına devam edecektir. Neden sarayda yaşadığı, neden hadım edildiği gibi sorular her zaman aklına gelerek onu rahatsız

eder. Kible-i Âlem Şah İsmail'in şiirlerini okuyarak acısını unutmaya çalışır. Sarayda kaldığı süre içerisinde Şah'ın karısı Gülizar Begüm'le de tanışır.

Temmuz 1506 yılında, Safevi Devleti artık iyice kuvvetlenip büyük bir devlet hâline gelmiştir. Kızılbaşlık da devletle paralel bir şekilde büyür. Şah İsmail, Tebriz de dâhil olmak üzere hükmettiği topraklardaki Sünni çoğunluğu Şiileştirmek için büyük katliamlar yapar. Böylelikle Şiilik, devletin tek mezhebi hâline gelir. Şah'ın zulümleri bir Sünni olan annesi Âlemşah'ı öldürtmesiyle zirveye çıkar. Sonrasında ise ezan da Şii anlayış çerçevesinde değiştirilir. Şehzade Selim, Şah İsmail'in bu tür hareketlerine bir cevap olacak şekilde Safevi topraklarına seferler düzenlese de bu durum II. Bayezit tarafından uygun görülmeyerek alınan toprakların iade edilmesini ister. Bu duruma çok öfkelenen şehzade yaklaşan Safevi tehlikesine dair çözüm bulmak amacıyla daha önemli adımlar atmaya karar verir. Şehzade Selim, en yakın adamlarından biri olan Can Hüseyin'e iki yıla kadar Osmanlı tahtına geçmesi gerektiğini söyleyerek kararlılığını ortaya koyar.

Şah İsmail'in Tebriz'deki sarayına yeni eşi olan Bihruze adında çok güzel bir kız getirilir. On dört yaşında olan bu genç kız, bizzat Şah tarafından kendine zevce olarak alınmıştır. Şah İsmail, Taçlı Hatun'u ona şiir okuyacak kadar çok sever. Ama Taçlı'nın çocukluk arkadaşı Ömer'i unutamaması, Şah'a kendini teslim etmesine engel olur. Şah'ın Taçlı'ya beslediği karşılıksız aşk, ilk eşi Gülizar Begüm tarafından kıskanılır ve Taçlı'ya karşı öfke duymasına neden olur.

Şehzade Selim, Şah İsmail'i daha yakından tanımak ve onunla satranç oynamak için Can Hüseyin'le birlikte Trabzon'dan Tebriz'e yola çıkar. Yorucu bir yolculuktan sonra Heşt Behişt sarayına yakın bir handa konaklarlar. Derviş

kılığına giren şehzade, Tebriz'in önde gelen satranç ustalarını tek tek yener. Ünü bütün şehre yayılır. Alişah Cami civarında yapılacak ok atma müsabakalarını izlemek üzere yola çıkacakken, iki asker gelerek satranç ustası olan dervişi Şah'ın emriyle saraya götüreceklerini söylerler. Şehzade askerlerle birlikte yola çıkar. Can Hüseyin'i, Şah'ın hizmetinde olan ikiz kardeşi Aka Hasan'la karıştıran askerler, onun ok meydanına gelmesini isterler. Bunun üzerine Hüseyin, Hasan'ın ikiz kardeşi olduğunu ve onu görmeye geldiğini söyler. Askerler, Şah'ın yakın adamı olan Hasan'ın kısa zaman sonra buradan geçeceğini ve beklemesi gerektiğini belirtirler. Fazla zaman geçmeden Şah'ın yanında Hasan belirir. Şah, meydana fazla durmadan sarayına çekilir. Hüseyin kardeşi Hasan'la buluşur ve uzun yıllardan beri görüşmemelerinden dolayı hasret giderirler. Hasan, kardeşini götürüp Şah ile Şehzade arasında oynanan satranç oyununu izlemeye koyulurlar. Rakipler oyun oynamakta hem de birbirlerine şiir okumaktadırlar. Gülizar Begüm ve Taçlı Hatun'da şiir okuyarak Şah'a ve Şehzade'ye katılırlar. Çetin geçen oyunda Şah İsmail kaybeder. Dervişe çok öfkelenen Şah, ona zümrüt bir yüzük vererek uğurlar. Bu sırada Hüseyin de kardeşi Hasan'dan Safevilere dair önemli bilgiler alır. Daha sonra huzurdan ayrılan şehzade, kendine hediye edilen zümrüt yüzüğü Ali Şah Cami'nin yanında bulunan binek taşının altına gömer. Daha sonra Hüseyin'le birlikte Trabzon'a doğru yola çıkarlar.

Şehzade Selim'in Tebriz'den uzaklaşmasından sonra kim olduğunun anlaşılması uzun sürmez. Şah İsmail, satranç oynadığı kişinin Şehzade Selim olduğu haberini öğrendikten sonra onunla irtibata geçen herkesi sorguya çektirir. Şehzadenin, Şah'ın mahremine kadar girmesi kendisini çok endişelendirir. Aka Hasan da garip dervişin ortadan kaybolduğu günden beri kardeşini görememenin

verdiği üzüntüden harap olmuştur. Kardeşinin bir Sünni sanılarak öldürülmüş olabileceği veya dervişle irtibatlı olabileceği ihtimalleri kendini düşündürmektedir.

Şah İsmail, Şii-Sünni ayrımını halka bir müddet unutturmak için Dulkadirli Beyliği üzerine sefer düzenler. Amid ve Mardin'i devletinin sınırları içerisine dâhil eder. Bağdat da savaşız bir şekilde ele geçirilir. Sünnilere ait önemli dinî mekânlar yağmalanır. Sefere Şah'la birlikte katılan Taçlı Hatun, Kamber Can, Şah'ı ve birbirlerini seferde daha yakından tanırlar. Taçlı, hâlâ Şah'a karşı sert davranır ve ondan sevgisini esirger.

Şehzade Selim'in ve Can Hüseyin'in tehlikeli Tebriz yolculuğu üzerinden iki yıl geçmiştir. Can Hüseyin, şehirden ayrılırken kardeşiyle görüşmemenin üzüntüsünü yaşamaktadır. Ama II. Bayezid'in büyük oğlu Şehzade Ahmet'i veliaht ilan etmesi, bütün üzüntülerini bir kenara koyup şehzadenin yanında olması gerektiğini ona hatırlatır. Şah İsmail'in Osmanlı Devleti'ni ele geçirme planlarını yok edebilecek tek kişi olarak görülen Şehzade Selim'e yardım etmek Hüseyin için önemli bir vazifedir.

Şah, Dulkadirli seferinden sonra Özbek Şeybani Han'a savaş açar. Savaşın sonucunda Şah, Fırat ve Ceyhun arasındaki bütün toprakları ele geçirir. Şah, Şeybani Han'ın kafatasından şarap içerek zaferi kutlar. İçi saman doldurulan kafatası II. Bayezid'e gönderilir. Şehzade Selim, Şah'a karşı uzun süreden beri sessiz kalınmasına dayanamayarak maiyetiyle birlikte Trabzon'dan Kırım'da bulunan kayın pederi Mengli Giray'ın yanına geçer. II. Bayezid'i devlet yönetiminde gösterdiği zafiyetten dolayı her zaman eleştiren şehzade, daha fazla vakit kaybetmeden ordusuyla birlikte Rumeli'ne doğru hareket eder.

Şah İsmail tarafından Osmanlı Devleti'nin düzeni, teşkilatçılığı, yönetim anlayışı dikkatle takip ediliyor ve kendi devletinin de böyle bir düzene sahip olması gerektiğini ifade ediliyordu. Bu düşüncelerle İstanbul'un el geçirilmesi kurulu bir devlet düzenine sahip olmasını da sağlayacaktır. Ama II. Bayezid'den sonra Osmanlı padişahı olan Şehzade Selim'in onun planları karşısında tavır takınacağı ve onunla mücadele edeceği gün gibi aşikârdır. Yavuz Han, kardeşlerini bertaraf ettikten sonra bütün dikkatini Safeviler üzerine yöneltir. Şehzade iken hazırlatmaya başladığı Kızılbaş yoklama defterleri zaman içerisinde iyice kabarır. Bunların çoğu sürgüne gönderilirken, bazıları da öldürülür. Ulemadan alınan fetvalar neticesinde artık Şah İsmail üzerine sefer düzenlemek için bir engel kalmaz. Bunun üzerine sefer hazırlıkları tamamlandıktan sonra Osmanlı ordusu yola çıkar. Yolun uzun olması asker arasında huzurluğa sebep olsa da Yavuz Han'ın kararlılığı sayesinde asker her defasında ikna edilir. Bu kararlılık, sultanın çocukluk arkadaşı Hemdem Paşa'nın asker tarafından dönüş için padişahı ikna etmesinin istenmesi sonrası, paşanın idamıyla sonuçlanacaktır. Şah ve Yavuz Han arasında mektuplar aracılığıyla devam eden savaş, nihayetinde iki ordunun Çaldıran Sahra'sında karşılaşmasıyla sonuçlanacaktır. 22 Ağustos 1514'te Çaldıran'da yorgun Osmanlı ordusu ile dinç Safevi ordusu arasında kanlı bir savaş gerçekleşir. Şah İsmail, ilk defa bir savaş kaybetmiş ve yaralı bir şekilde haremini savaş meydanında bırakıp kaçmıştır. Şah'ın gözdesi Taçlı Hatun esirler arasındadır.

Çaldıran Savaşı'ndan sonra Şah, hem savaşı hem de Taçlı Hatun'u kaybetmenin etkisiyle zor günler yaşamaktadır. Tebriz'e kısa bir süre sonra Osmanlı askerlerinin gelecek olması Şah'ı bu şehri terk etmeye mecbur kılar. İkiz

kardeşi Aka Hasan'ı Çaldıran'da öldüren Can Hüseyin'i herkes Aka Hasan sanmaktadır. Hüseyin, içerisinde olduğu ikilem sonucunda Şah'la birlikte savaş alanından ayrılmış ve kardeşi Hasan'ın kimliğine bürünmüştür. Kardeşini kendi elleriyle öldürmesi üzüntüsünü daha da artırır. Yavuz Han'a mı Şah'a mı hizmet edeceği ikilemi içini kemirmektedir.

Taçlı Hatun'u korumakla görevli olan Kamber, savaşta ağır yaralanmış ve esir edildikten sonra Taçlı'nın isteği üzerine yaraları tedavi edilmiştir. Taçlı, esir edildikten sonra Şah'ın intikamını almak ister. Kamber Can da Taçlı istediği için kendisine köle olarak verilmiştir. Yavuz Han, Taçlı'nın Tacizade Cafer Çelebi ile nikahlanmasına izin verir.

Yavuz Han, Tebriz'de halk tarafından büyük bir coşkuyla karşılanır. Halkın can ve mal güvenliğinin sağlanması, Sünni-Şii ayrımı yapmadan savaşın yaralarının sarılmak istenmesi padişahın halk tarafından daha çok sevilmesini sağlar. Ali Şah Cami'nde kılınan Cuma namazında hutbe Yavuz Han adına okunur. Cami avlusunda Yavuz Han'ın bir şey aradığının farkına varılmasından sonra herkes pür dikkat padişahın hareketlerini takip etmeye başlar. Yıllar önce Şah'tan aldığı zümrüt yüzüğü binek taşının altında olduğunu hatırlamasıyla Balyemez Osman Ağa'ya taşı kaldırarak yüzüğü alması emrini verir ve yüzük duruyorsa kendisine ihsan ettiğini söyler. Çevresindekiler bu olayı şaşkınlıkla izlerken yüzüğün bulunması uzun süreden beri halk arasında Yavuz Han'ın şehzadeyken Tebriz'e geldiği gerçeğinin ispatlanmasını sağlar.

Şah İsmail'in savaş meydanında aldığı yaralar zaman içerisinde iyileşir. Ama Taçlı Hatun'un yokluğu onu daha da perişan etmiş, kendini içkiye vermiştir. Eskisi gibi devlet işlerinden bahsetmez, sohbet meclisleriyle günlerini geçirir.

Savaş sonrasında dervişler ve askerler nezdinde Şah'ın Mehdi'liğine olan inanç iyice zayıflar.

Yavuz Han, ordunun da isteğini göz önünde bulundurarak kışı Tebriz yerine Amasya'da geçirmeye karar verir. Tebriz'in önde gelen sanatkâr, âlim ve ustaları İstanbul'a nakledilir. Yavuz Han, Can Hüseyin'in öldüğünü düşünerek kendine Hasan adında yeni bir muhasip bulur ve Hüseyin'in hatırasına binaen ona Hasan Can diye hitap eder.

Yavuz Han, Cafer Çelebi'nin idamını emrettikten sonra bütün ihtiyaçlarının görüleceği garantisini verir. Huzura kabul edilen Taçlı Hatun, padişaha kocasının neden idam edildiği hesabını sorma düşüncesindeyken, padişaha karşı yüreğinde pek de kabul etmek istemediği duyguların oluşmaya başladığını fark eder. Taçlı yeni bir sevgiyi yüreğinde büyütürken, Şah İsmail, onun yokluğunda daha kötü bir duruma düşmüş ve oğlunun biran önce büyüüp Safevi tahtına geçmesini ister hale gelmiştir. Taçlı'yı başkasında görmeye tahammül edememesi, Can Hüseyin'den İstanbul'a giderek onu öldürmesini istemesine neden olur. Şah, Hüseyin'e bunları söylerken o da Şah'a aslında Aka Hasan olmadığı, onun ikizi olduğunu itiraf eder.

Yavuz Han, Çaldıran zaferinden sonra Mısır seferine çıkmış ve Memlük Devleti'ne son vererek hilafeti Osmanlı'na geçirmiştir. Suriye, Filistin, Yemen, Mısır ve Hicaz Osmanlı topraklarına katılır. Sefer sonrası İstanbul halkının padişahı ve orduyu büyük bir coşkuyla karşılamak için yaptıkları hazırlıklar, padişahın bir gece yarısı sessizce saraya girmesiyle sonuçlanır. Mısır seferi ile ilgili yaşanan olaylar halk arasında daha da büyütülerek birer efsane haline getirilir.

Şah İsmail, Çaldıran Savaşı'nın büyük bir hata olduğunu kabul etmiş ve Kalender Çelebi adında bir mürşide halifelik verip tarikat şeyliğini teslim eder. Artık Şah, Kızılbaşların şeyhi değildir.

Kamber Can, bir gün Taçlı Hatun'a verilmek üzere saraydan gelen gümüş zarfı kendisine iletir. Zarftan çıkan kağıtta Yavuz Han tarafından yazılmış bir şiir bulunmaktadır. Padişah şiirle birlikte, küçük bir kesenin içinde ilk önce Şah'ın sonra Yavuz Han'ın aldığı kendi incisini göndermiştir. Bu incinin yanına işlenmemiş bir inci daha konmuştur. Bu duruma çok şaşırın Taçlı Hatun ne olduğunu Kamber'e sorar. Kamber, beş gündür Taçlı'yı dışarıya çıkarmayarak Yavuz Han'ın öldüğü haberini ondan gizleyebilmiştir ama padişahın öldüğünü daha fazla gizleyemeyeceğini anlar ve durumu izah eder: On iki gün önce padişahın Belgrat üzerine yürüyeceği sefer öncesi Edirne dolaylarında sırtında bir ağrı hissettiğini, Hasan Can'ın bunun mutlaka hekimlere gösterilmesi gerektiğini söylemesine rağmen, padişahın hamamda çıbanı sıktırıldığını söyler. Bundan sonra ağrılar daha da dayanılmaz bir boyuta ulaşır. Hekimlerin teşhisine göre padişah şirpençe olmuştur. Bu amansız hastalık çok geçmeden padişahın hayatına mal olur. Bu haberden sonra Taçlı da çok yaşamaz ve vefat eder.

Can Hüseyin, Taçlı Hatun'u öldürmekle görevlendirildikten sonra İstanbul'a gider ve onu gözetlemeye başlar. Yaptığı planları uygulayacakken Yavuz Han'ın vefatı üzerine, Taçlı'yı öldürmekten vazgeçip Tebriz'e dönmeye karar verir.

Kamber Can'ın, çocukluğundan bu yana yanından ayırmadığı yıldız kesesinden çıkan kâğıtta, Erdebil Sultanı Şih Ali'nin tek oğlu olduğu, babasının Akkoyunlular tarafından öldürüldüğü ve annesinin bu olay üzerine çıldırdığını

okuması üzerine bütün dünyası allak bullak olur. Babaydar, Kamber'e bu notu yazarak onun hayat hikâyesini anlamasını sağlar. Taçlı'nın mezarı başındayken Kamber'in bunu öğrenmesi daha büyük bir yıkım olur. Mezar başında kendisinin şair olduğunu söyleyen birisiyle Taçlı üzerine uzun uzun konuşurlar.

3.10.1.4. Kişi Kadrosu

Kurmacada yaratma şahsiyetler ağırlıktadır. Yazar; Kamber Can, Can Hüseyin gibi yaratma şahsiyetlerin anlatımı ile kurmacayı inşa eder. Akkoyunlu Devleti'ne mensup askerler tarafından öldürülen Kızılbaş Şih Ali'nin oğlu ve Şah İsmail'in yeğeni olan hadım Kamber Can ile Yavuz Han'ın en yakın adamları arasında bulunan ve ikiz kardeşi Şah İsmail'in yanında olan Can Hüseyin iç çatışma yaşayan iki roman kişisidir. Bu kişiler, kurmacanın temelinde bulunan Şah ve Sultan çatışmasını onlara yakın iki kişi düzeyinde yaşarlar.

Eser cinsiyetlere göre sınıflandırıldığında erkek kişiler ağırlıkta olmakla birlikte Şah'ın eşi Taçlı Hatun kurguda önemli bir yerde bulunur. Çaldıran'da Osmanlılar tarafından esir edilmesinden sonra Yavuz Han'ın isteği ile Cafer Çelebi ile nikahlanmış, onun öldürülmesi üzerine padişahla aralarında yakınlaşma başlamıştır. Taçlı Hatun'un yanında yine Şah'ın eşi Gülizar Begüm, annesi Âlemşah Begüm, Cafer Çelebi'nin kızı Lebabe ve Dede Abdal Bey'in hanımı diğer kadın kişiler arasındadır.

Kurmacada devlet-saray görevlileri olarak veziriazam, nişancı, kethüda, defterdar, muhasip, lala, vali, mutfak emini, bostancıbaşı, sekbanbaşı cellatbaşı; din görevlileri olarak şeyhülislam ve müftü bulunur. Meslek erbablarına göre ise; kemankeş, hekim (cerrah), seyis gibi meslek gruplarının olduğu görülür.

Kurmacada erken rol oynayan kişiler şunlardır:

Kamber Can

Can Hüseyin'le birlikte kurmacanın merkezî kişisidir. Erdebil Sultanı Şih Ali'nin tek oğludur ve bir yaşındayken babası öldürülür. Bu olaydan dolayı annesi çıldırır. (s.368) Kamber'i Babaydar adında Kızılbaş olan birisi bakıp büyütür. Şah İsmail'in yeğeni olan Kamber sekiz yaşında yalnız bir çocuktur. (s.2) Annesinin ve babasının kim olduğunu, neden kendisine Babaydar'ın baktığını ve Şah İsmail'in sarayına getirilerek neden burada hadım edildiğini yıllar sonra Taçlı Hatun'un mezarı başında yıldız kesesine Babaydar tarafından saklanan gizli bir notu bulmasıyla öğrenecektir. (s.368) Onun ömrü boyunca sürecektir yalnızlığı ve mutsuzluğu, hiçbir zaman erişemeyeceği yıldızları kendine dost edinmesiyle imlenir. "Yıldız" Kamber Can için umudun, özlemin, aşkın, kavuşmanın, yapmayı isteyip de yapamadıklarının ve çatışmasının özü mahiyetindedir. Kamber Can kişisi gökyüzüne her baktığında, yıldızları kesesine taşıırken, onlardan aldığı ilhamla umutlarını besler. Her yıldız birer umut olur ve keseye dâhil edilir. Ömrünün sonuna kadar yıldızları biriktirdiği kesesini yanından ayırmaması içerisinde taşıdığı umudun hiç sönmemesi anlamında kurgulanmıştır. Sekiz yaşına kadar en büyük özlemi annesidir. Kamber Can, Babaydar'ın kalbine kafasını dayar, onu dinlerken aklından şu düşünceler geçer:

"Babaydar, Şih Ali ile Hatice Begüm'den bahsederken sesinin tonu değişmiş, sanki ağzından çıkan kelimeler tül gibi titremişti. (...) Söylemek istediği bazı şeylerden vazgeçtiğini o sırada anladım. (...) Nasıl olsa bir gün söyler, diyerek sustum. Aklımı, düşüncemi, kalbimi o anda bir anne özlemi doldurmuştu çünkü. Yüzünü görmediğim ve hiç tanımadığım bir annem vardı ve ben bir kerecik olsun onun bağına başımı böyle yaslamamıştım. Acaba ruhu beni görüyor muydu?" (s.12)

Şah'ın sarayında her şeyden habersiz yaşadığı dört yılın sonunda -12 yaşındayken- hadım edilmesi, hayatının geri kalan kısmında erkekliğe özlemiyile geçecektir. Bu durum onun iç çatışmasının temeline oluşturur. Kamber Can hadım edildiği günü şu şekilde anlatır:

“Başıma gelebilecek en kötü şey geldi. İki gündür kanlar içinde aygın baygın yatıyorum. (...) On iki yaşına girmişken, herkesin bana neredeyse ergen gözüyle bakacağı bir zamanda, içine düştüğüm şu hâli düşündükçe kendimi tutabilmem, mantıklı davranabilmem imkânsız gibi. Çırpındıkça kendimden geçiyor, kendime geldikçe çırpınıyorum. Ruhumda kasırgalar fırtınalarla çarpışıyor. (...) Kendime her gelişimde yaşadıklarımı yaşamamış olma umuduyla yorganı kaldırıp yeniden bakıyorum.” (s.39-40)

Yaşadığı bu olumsuzluğu Babaydar'ın olmamasına bağlayan Kamber Can, onunla Erdebil'de geçirdikleri zamanı, yıldız topladığı geceleri hiçbir zaman unutmayacaktır. (s.43, 47, 58, 136)

Taçlı Hatun'un emrine verildikten sonra ona gizliden gizliye duyduğu duygusal yakınlık hayatında yeni bir evrenin açıldığını gösterir. Hadım edilmesinden sonra bir kadınla beraber olamayacak olması, Taçlı'ya duygusal olarak bağlanmasına engel değildir. Çaldıran'da Osmanlı askerlerinin kadınların bulunduğu alana doğru yaklaşması herkeste teslim olmak yerine savaşıma düşüncesini oluşturur. Bu durumda Kamber Can; *“Kızılbaş soyunun intikamını, Safevi Devleti'nin öcünü almak için ölüme gülümseyerek gidebilirdim.”* (s.221) diyerek Taçlı'yı korumanın heyecanı ile her şeyi yapabileceğini ortaya koyar. Kamber Can'ın çocukluğundan beri farklı konularda özlem içerisinde bulunması sonucunda, büyüdükçe özlemi aşka kapı aralamış ve bu durum Taçlı'ya olan yakınlığını pekiştirmiştir. (s.300) Taçlı'nın ölümü onu tamamen yalnız bırakır. Mezarda bir şairle (Ömer) sohbet ederken söylediği cümleler hayatının kendi ağzından özetidir:

“Vasiyetimdir şair, ben öldüğüm vakit sende beni bu gureba kabristanına getir ve şuracığa göm ki, değil İstanbul'da, bütün dünyada benden daha garibine

rastlayamazsın, çünkü gurbet ellerde değil vatanında bile kimsesi olmayan biriyim ben.” (s.380)

Kamber Can'ın hadım edilmesi ifade edildiği üzere hayatında bir dönüm noktasıdır. Yaşadığı iç çatışma bu olay sonrası yaşadığı travmadan kaynaklanır. O, bu haliyle ömrü boyunca kendisine “*Ben kimim?*” sorusunu soracak ve ömrü bu soruya cevap bulmakla yani kimliğini aramakla geçecektir. Büyük bir muhabbetle bağlı olduğu Şah'a karşı içten içe kin beslemesi bu olay sonrasında olur. Şah İsmail'e artık “*Kible-i Âlem veya Efendimiz*” demek yerine sadece “*Şah*” demeyi tercih eder. (s.95) Şah İsmail'in Tebriz'de Sünni kökenli halkı doğru yola getirebilmek için kaynamış yağlı kazanlara attırmasını; “*Meğer şeyh olmak nasıl kerametle onaylanırsa, şah olmak da can almakla mühürlenirmiş.*” (s.49-50) diyerek Şah'ın kan dökücülüğünü ve ona olan kinini ifade eder. Kamber Can artık Şah'ın yaptığı mezalimleri *hak-merhamet-taassup* üçlemesiyle ifade edilebilecek çatışmada haklının yanında kalarak, Şah'ın merhametsizliğine her daim itiraz eder. Şah İsmail'in Kızılbaşlığı tesis etmek için yaptıkları Kamber Can'ın bakış açısıyla şu şekilde ifade edilir:

"[Şah] annesinin öldürülmesini emretti. (...) Tebriz çarşısında sokaklarda, meydanlarda kızıl serpuş dışında farklı başlıkla dolaşanlar derhal takibe alınacak, kovuşturulacak ve tepeleneceklerdi. Adı Ebubekir, Ömer, Osman, Ayşe olanlar adlarını değiştirecek, aksi hâlde derhal cezalandırılacaktı. (...) Yüzyıllara uzanan sevgiler, yine yüzyıllara uzanan nefretleri ve o nefretler doğrultusunda şiddeti içermeli miydi? Hz. Peygamber'in ehl-i beytini sevdiği için, ehl-i beyt fertlerinden daha çok sevdiği arkadaşlarına nasıl düşman olunabilirdi? Diyelim düşman olundu, ya sırlar sonra sırf onların adlarını taşıyorlar diye insanları öldürmek sevgi ile nasıl izah edilebilirdi? Üstelik de hiç kimse adını kendisi seçemezken! Anne babasının kararı yüzünden çocuğu cezalandırmanın neresinde sevgi bulunabilirdi?" (s.56-57)

Sevgiye muhtaç bir kişilik olan Kamber Can kişinin Şah'ın icraatlarında sevgisizlikten kaynaklanan bir anlayışın bulunması ve bunu kabullenememesi ona duyduğu nefretin sebebini oluşturur. Kişi aşkı anlamında birisine aşık olsa da

onunla beraber olması imkânsız olan Kamber Can'ın hadım olduğunu her zaman hatırlaması (s.69, 183, 265, 292) erkek olamamanın acısını hiçbir zaman unutmadığını ve çevresindeki en önemli otorite olan Şah'a öfkesinin yönelmesine neden olur. Gülizar Begüm'ün Kamber Can'a erkeklığı üzerinden hakaret etmesi, onun yalnızlık içindeki çatışmasını ifade etmesine sebeptir:

“Doğrudum, yüzümü kapatıp kararlı adımlarla kendimi dışarı attım. Sonra da enenmiş olma gerçeğini kabullenebilmek için sabaha kadar hiçkara hiçkara ağladım. Babaydar'ı anıp ağladım. Bir ailem olmadığına, bir karım veya beni seven bir kadın bulunmayacağına, bir yere ait duramayacağıma, bir kimlik bulamayacağıma ağladım. Bu dünyada ben kim veya ne idim? Tek başına bir hadım!” (s.75)

Can Hüseyin

Kamber Can'la birlikte kurmacanın merkezî kişisidir. Teke'de yaşayan Kızılbaş bir ailenin çocuğudur. Trabzon'a gelerek Şehzade Selim'in maiyetine girer. (s.35) Zamanla şehzadenin güvenini kazanacak ve mutemet adamlarından birisi olacaktır. Şehzade Selim padişah olduktan sonra da Hüseyin'i yanından ayırmaz ve ona yakınlığını belli etmek için “*Can*” diye hitap eder. (s.62-63) İkiz kardeşi Aka Hasan, Şah İsmail'in yanına gitmiştir. Can Hüseyin kardeşine olan bağlılığını; “*O benim ikizimdi, bedenlerimiz ayrılrsa da ruhlarımız ayrılamıyordu.*” (s.64) diyerek ifade eder. Şehzade Selim'le Şah İsmail'in satranç oynarken iki kardeşin efendilerini izlemesi ve herhangi bir olumsuzlukta birbirlerine kılıç çekecek olmaları Çaldıran'da savaştan iki Türk devletinin kişi bazında karşı karşıya getirilmesi beyanındadır. (s.88) Can Hüseyin, Yavuz Han'a gönülden bağlı bir kişidir. Ama Tebriz'den kardeşine haber vermeden ayrıldığı günden beri iç dünyasında var olan çatışma yavaş yavaş gün yüzüne çıkmaya başlar. *Şah'a gitmekle Sultan'a hizmet etmeye devam etmek* arasındaki bu çatışma kendi ağzından şu şekilde ifade edilir:

“(…) Onun sultan olduğu günden bu yana kendimle kavga hâlindeyim. Ruhumda çatışmalar var. Şahkulu'nun baba yurdumda gerçekleştirdiği isyandan sonra da kim olduğumu, kime hizmet ettiğimi, kiminle yaşadığımı tekrar tekrar düşünüp duruyorum. Eski Şehzade'min, yeni Sultan'ımın çevresinde yeni insanlar, yeni makam ve mevki sahipleri var artık. (...) Hasan hâlâ rüyalarımaya giriyor. Bana çok öfkeli olabileceğini düşündüğümünden midir nedir, bütün rüyalarımaya buz gibi duruyor. (...) Artık dayanamıyorum ve onu yeniden bulmam gerektiğine inanıyorum. Kendi kendime söylenip durduğum bir cümle edindim; Hasan'ın baba ocağımızı terk ederken söylediği cümle: Şah'a gitmeliyim!” (s.145-146)

Can Hüseyin'in bu çatışması, padişaha olan sevgisini gün geçtikçe azaltır. (s.152)

Çaldıran Savaşı, nasıl ki genelde Türklük için bir dönüm noktası ise özelde Can Hüseyin için de önemli bir kavşaktır. Savaşta kardeşini kendi tüfeğinden çıkan kurşunla öldürmesi, iki ordunun kardeşliğine yapılan atıf gereği olsa da bu olaydan sonra Hüseyin, Şah'a gitmeye ve kardeşinin kimliğinde yaşamaya karar verir. (s.226-227)

Can Hüseyin'in Şah'a gitmek istemesi iç çatışmasına kulak vermesi olarak ele alınabilir. Bu çatışmayı sadece *kardeşe özlem* olarak adlandıramayız. Kendisinin Kızılbaş kökenli olması neticesinde Yavuz Han'ın Anadolu'da Kızılbaşlara dair yaptığı olumsuz fiiliyatlar padişaktan nefret etmesine neden olur. Hüseyin bu durumu şöyle belirtir:

“O günlerde Sultan'a isyan etmek, 'Sürdüğünüz insanlar benim anam ve babamdır!' diye suratına karşı haykırmak geldi içimden. Kızılbaşları te'dip ve tenkil için giden askerlerin çok acımasız davrandıkları haberleri kulağıma geldikçe de Sultan'a lanet ederek çekip Şah'a gitmeyi düşünüp durdum. (...) Onun Kızılbaşlara reva gördüğü bu takip kendiliğinden bir katliama dönüştü ve dokuz bine yakın can telef oldu, çok insan sakat kaldı, hayatları karardı, yuvalar yıkıldı, ocaklar söndü.” (s.150)

Küçüklüğünden beri annesinin oğullarını Şah'a asker olacak bir yiğit olarak hazırlaması (s.154), Hüseyin'in iç çatışmasında bilinç altına yerleşen yargılara göre hareket ettiğini de gösterir. Hüseyin kişisinin kararsızlığı kardeşini savaş meydanında öldürene kadar devam eder. “Şah mı Sultan mı?” sorusunun cevabı

doğrultusunda yaşar. Çaldıran yolunda Şah'ın bütün su kuyularını zehirlediğini görmesi, çocukluğundan beri Kerbela'da Hz. Hüseyin'i susuz bırakanlara lanet okumalarını hatırlatır. Ama Kızılbaşların Osmanlı ordusunda bulunan Bektaşilere aynı zulmü reva görmeleri Can Hüseyin'in kafasını iyice karıştırmıştır. (s.165) Yavuz Han'la camide kılınan namazlar, Hüseyin'in çocukluğunda yaptığı semahları aklına getirir ve bu durum dinsel tatminsizliğini ortaya koyar. (s.314) “Doğru var mıdır, varsa nerededir?” sorgusu çatışmasının devam etmesine neden olur. “*Sultan'ı eskisi kadar sevmiyorum ama Şah hakkında aldığım haberlerin de artık beni cezbediğini söyleyemem.*” (s.167) ifadesi onun çatışmasının ne denli büyük olduğunu gösterir. Şah'ın yanındayken Aka Hasan'ın kardeşi olduğunu söylemek istemesi veya Yavuz Han'a Şah hakkında bilgi vermek istemesi Can Hüseyin'in ruh halinin karışıklığını gösterir. (s.234)

Can Hüseyin Taçlı Hatun'u öldürmek üzere İstanbul'a geldiğinde çatışmasını izah ederken ortaya Çaldıran Savaşı'nı sorgulayan bir isyan da çıkar:

“Divanyolu'nda kimseye görünmeden yürür ve Taçlı'nın izini araştırırken, içimde Hüseyin ile Hasan, Sultan ile Şah, Taçlı ile Gülizar Begüm çatışıp duruyorlardı. Bu derece çatışma ve kavga nedendi? Hepsi birlikte kardeş, hepsi birbirine sevgili ve eş olabilecek bu insanlar arasında bunca kavga nedendi? Kim bu kavgayı bırakmıştı aralarına? Şah ile Sultan neden omuz omuza değil de karşı karşıya idiler? Hasan'ı öldüren kurşun neden benim tüfeğimden çıkmıştı. Ali ile Veli, Ahmet ile Mehmet arasında neydi bu anlamsız kavganın sebebi?” (s.360)

Yavuz Sultan Selim Han

Trabzon sancak beyliğinden sonra Osmanlı padişahı olan yiğit, korkusuz, kararlı kişiliğe sahip birisidir. Heybetli, sakalsız ve burma bıyıklıdır. (s.242) Satranç oynamaktan oldukça fazla hoşlanır. Yazdığı şiirler duygusal bir yanının olduğunu gösterir. Sancak Beyi iken Safevi ve Gürcü topraklarına sefer düzenlemiştir. Özellikle Safevilere karşı düzenlenen seferler Anadolu'da gitgide

büyüyen Kızılbaş tehlikesine karşı aldığı önlemler arasındadır. (s.59-60) Seferler neticesinde alınan toprakların babası II. Bayezid tarafından iadesinin istenmesi, taht yolundaki kararlılığını artıran unsurlar arasındadır. (s.61) Babasından Osmanlı Devleti'ne artık yarar gelmeyeceğini ifade ederek, “(...) *En geç iki yıl içinde mülke sultan olmam gerek.*” (s.63) diyerek kararlı kişiliğini ortaya koyar. Şah İsmail'le Tebriz'de satranç oynamak için Kalenderî derviş kılığına girmesi hedefleri doğrultusunda korkusuzca hareket ettiğini gösterir. (s.77-78) Şah'la oynadığı satranç oyununu kazandıktan sonra kendisine verilen yüzüğü Ali Şah Cami civarında bulunan binek taşının altına koyması (s.94), bir gün mutlaka Tebriz'e geleceğini ve bundan emin olduğunu anlatmaktadır.

Yavuz Han'ın öfkeli bir roman kişisi olması babasının göğsünü ittirmesi olayında daha açık görülür. (s.142) O, bu haliyle herkesin kendisinden çekindiği, açıkça düşüncelerini ifade edemediği birisidir. (s.194) Öfkesi bazen yıllar sonra hesabını göreceği kine dönüşür. Şah İsmail'in, Dulkadirli Benli Hatun'u Yavuz Han isterken onu almaya niyetlenmesi, Taçlı Hatun Çaldıran'da esir edildikten sonra, padişahın artık ödeştiklerini kendi ağzıyla ifade etmesine sebep olur. (s.253-254) Şehzadeliğinde Ali Şah Cami civarına sakladığı yüzüğü Tebriz fatihi olarak girdiğinde halkın gözleri önünde bulması sonucu; “*Zavallı Çocuk Şah! Er ere sille vurunca böyle vurmak gerek!*” (s.265) diyerek intikam duygusunun ne derece kuvvetli olduğunu ortaya koyar.

Çaldıran öncesi askerin zorlu koşulları ve düşmanın hâlâ görünmemesini bahane edip isyana yeltenmesi üzerine askerin arasına girerek onlara kararlılığını gösteren bir hitapta bulunur:

“Biz bunca yolu gayemiz hâsıl olmadan dönelim diye gelmedik. Biz henüz kastettiğimiz yere varmadık, düşmanla karşılaşmadık, dönmek ihtimalimiz yoktur,

dönmek ihtimalimiz dinden dönmek gibidir ve dahi bunu düşünmek bir ham hayaldir.” (s.155)

Şah ile Yavuz Han arasında elçiler aracılığıyla gönderilen mektuplarda mektubun içeriğine göre ilk gazap gören kişi elçi olmaktadır. Kamber Can tarafından bu durum; “*Şah’ın Sultan’dan farkı, öldürttüğü elçilerin kafatasından şarap içmeyi âdet edinmesiydi. (...)*” (s.180) şeklinde belirtilir.

Taçlı Hatun’la gizli bir şekilde yaşadıkları duygusal yakınlık Yavuz Han’ın ani ölümü sonucunda ilerleyemeden son bulacaktır. Bu ölümden sonra Taçlı’nın da çok yaşamaması padişaha olan derin muhabbetinin göstergeleri arasındadır.

Şah İsmail

Kurmacadaki karşıt güçtür. Satranç oynamaktan hoşlanan yakışıklı birisidir. (s.124) Şehzade Selim’le oynadıkları oyunda yenilmesi üzerine onun göğsüne bir sille indirecek kadar öfkeli birisidir. (s.92)

Kızılbaşlığı egemen hâle getirmek için her şeyi yapar. Sünni halka yapılan zulümler arasında onları kaynar yağlı kazanlara atmak da vardır. (s.49) Sünni olan annesi Âlemşah Begüm’ü dahi öldürecek kadar Kızılbaşlığa önem veren birisidir. Bu durumu şöyle ifade eder:

“Emir verdik bir kere. Varsın Tebriz halkı Sünni olmaktan ise Hıristiyan olsunlar, canları bağışlansın! Varsın Tebriz halkı Sünni olmaktan ise anamız kurban edilsin.” (s.57)

Özbek Şeybani Han’ı yendikten sonra kafatasından kadeh yaptırıp şarap içmesi acımasız bir kişiliğe sahip birisinin düşmana karşı neler yapabileceğini göstermesi açısından önemlidir. (s.118-119) Böyle bir kişiliğin şiir yazacak kadar hassas bir yüreğe sahip olduğu da görülür. Yazdığı şiirler Kızılbaşlar arasında dilden dile dolaşarak kutsanmaktadır. (s.122)

Şah İsmail'in asıl hedefi Osmanlı Devleti'ni yenerek İstanbul'u ele geçirmektir. Böylelikle Osmanlı'nın devlet düzeni, teşkilat yapısı, teknolojik gelişmişliği kendisinin eline geçebilecektir. (s.139) Devletindeki bu eksikliği;

“Bir devleti devlet yapan şeylerden birisi bu yüksek bedii anlayıştır ve maalesef bizim Türkmenler henüz bu zarif anlayıştan yoksundur! Onlar iki telli, üç telli bağlamayla oyalanırlar. Benden size vasiyettir; Safevi Devleti sanatın her çeşidi için bir sığınak olsun, ülkemde her sanat zirveye çıkartılsın!” (s.177)

cümleleriyle belirtir.

Çaldıran Savaşı öncesi, Osmanlı ordusunun savaş düzeni almadan saldırılması gerektiğini söyleyen bazı devlet adamlarına karşı;

“Bana bunu nasıl teklif edersiniz? Adi bir kervan soyguncusu muyum ki düşmanım savaş düzeni almadan saldırayım!” (s.202)

diyerek savaş onuruna sadık kaldığını gösterir. Savaşın büyük bir hezimetle sonuçlanmasından sonra Şah'ın kişiliğinde eskiye nazaran farklılıklar olur. Eskisi gibi Sünni halk üzerinde baskı oluşturmayı bırakmış, kendi halinde bir nevi özeleştirici yapan, savaşta esir düşen Taçlı Hatun'a karşı özlemi gün geçtikçe artan bir kişi olur. Çaldıran'ın bir hata olduğunu göstermek için *Hitayî* olan mahlasını hatalı anlamına gelen *Hataî*'ye çevirir. (s.225) Artık bir Şah'tan daha çok kendini şaraba vermiş birisine bürünür. (s.281-282) Şah'taki değişiklik şu cümlelerle itirafa dönüşür:

“Ben Timur olmayı istemedim. Selim gibi davranmayı istemedim. Adı Safevi olsa, Osmanlı olsa ne? Türk'ü Türk'e kırdırmayı istemedim. Timur'un esir aldığı otuz bin Osmanlı'yı Timur'un elinden kurtaran atalarım vaktiyle onları serbest bırakıp yurtlarına göndermişti. Oysa şimdi Selim ne yaptı? Tuz ekmek hakkını unutup önce Çaldıran'da otuz bin yiğidimi kıydı, sonra şehrimden, yurdumdan sanatkâr adamlarımı toplayıp gitti. Bu yetmedi, haremimizi de aldı, ardından sürükledi. Taçlı Hatun'umu, gözümün nurunu alıp götürdü.” (s.315)

Taçlı (Bihruze) Hatun

Kızılbaş Emiri Afşar Sultan Ali Mirza'nın kızıdır. (s.67) *“Zümrüt renginde gözleri, güre ve uzun kirpikleri (...)”* (s.70) olan güzeller güzeli bir kızdır.

Onun hizmetinde bulunan Kamber Can; “*Cihan, Yusuf’tan sonra böyle bir güzellik görmemişti.*” (s.106) diyerek güzelliğini tesciller. Güzelliği kadar kılıç kullanmada da mahir olması önemli özelliklerinden biridir. (s.205) Çaldıran Savaşı’nın kaybedildiğinin kesinleşmesi üzerine zırhını kuşanır ve esir düşmesi halinde Kamber Can’ın onu öldürebilmesi için zırhın kalbine gelecek kısmında bir hançerin girebileceği kadar birkaç pulu söker. (s.220-221) Esir düşmemek için mücadele edeceği ve yaşanabilecek bir olumsuzluğa karşı hayatını feda etmekten çekinmediği görülür. Şah İsmail’in eşi olmasına rağmen kendini ona teslim etmez. (s.71) Naif bir yüreğe sahip olan Taçlı, *tomak* adında bir enstrüman da çalar. (s.91) Sevgiye dair malumatının olması Kamber Can tarafından; “(...) *Sevgi konusunda çok bilgili. Kitaplardan okumuş. Ayrıca tecrübe ettiğini de artık öğrendim.*” (s.101) denilerek onun bir aşk macerası yaşamış olduğunu imler. Taçlı, mektepte okurken Ömer adında bir çocuğa aşık olur ve ömrünün sonuna kadar başka aşklara yelken açsa da onu unutamaz. (s.106-108)

“*Gece rüyamda Tebriz’in gül bahçelerine onu aramaya giriyorum, gülden gelen kokuda onun kokusunu hissediyor, bülbüllerin sesinde sesini duyuyorum.*” (s.135) diyerek Ömer’e olan özlemini dile getirir. Hassas yüreğe sahip oluşu biraz da büyük bir sevgiyle bağlı olduğu kişiye kavuşamamaktan kaynaklanır. Bu hassas yürek yeri geldiğinde gerçekleri haykırmaktan geri durmaz. Şah İsmail’in, annesi Âlemşah Begüm’ü Sünni olduğu için öldürmesi üzerine onun yüzüne “*Ana katili!*” (s.102) diyecek kadar korkusuzca hareket eder.

Her ne kadar Şah’la aynı yatağı paylaşırken aralarına kılıç koysa da bazı siyasi konularda ona fikir vermekten geri kalmaz. Anadolu’da çıkan Şahkulu isyanına Şah İsmail’in destek vermesi için;

“Halk zerre ise siz güneşsiniz yüce Şah’ım. Güneş parlamayınca zerre görünemez. Sen doğmazsan Efendim, sen doğmazsan halk doğamaz. Doğum zamanınız çoktan gelmiştir Efendim! Şahkulu sizin doğum sancınızdır, onlara yardım ediniz.” (s.140)

deyip Şah’la aralarındaki özel hukuk ile devlet yönetiminin ayrılığını ispatlarcasına ona yol göstermeye çalışır. Bu ifadelerde, Şah’ın siyasi başarısının Taçlı tarafından da istenildiği görülmektedir.

Şah İsmail’in birinci eşi olan Gülizar Begüm’ün onu kıskanması Taçlı’nın sarayın gözdesi haline gelmesinden kaynaklanır. Şah’ın Taçlı’ya derin bir sevgiyle bağlı olması Gülizar Begüm’den vazgeçtiği anlamına gelmemektedir.

“Şah, Gülizar Begüm’e bakınca devleti, Bihruze’ye bakınca insanı görüyordu. İnsan sevgili idi ama devletsiz şah olunmazdı. Gülizar Begüm devletin devamı, Taçlı ise mutluluğun adıydı. Bir şah mutluluktan uzak olabilirdi ama devletsiz olamazdı.” (s.217)

Çaldıran Savaşı’nda esir edildikten sonra Yavuz Han, Taçlı hakkında; *“Şah köpeğinin salyası değmiş bir lokmayı çiğnemezmiş.”* (s.247) diyerek Cafer Çelebi ile nikahının kıyılmasını buyurur. (s.269) Ama Şah’la olduğu gibi onunla da karı-koca olamazlar. Piri Paşa’nın Cafer Çelebi’yi bir gün padişahın Taçlı’yı geri isteyebileceğine dair uyarmasından sonra Çelebi; *“(…) Taçlı Hatun’u emanet bildim.”* (s.291) diyerek ona hak verir. Farklı sebeplerden olsa da Çelebi de Şah gibi Taçlı Hatun’a el süremez. Evliliklerinden kısa süre Yavuz Han, Cafer Çelebi’yi boğdurur. (s.302)

Taçlı Hatun’u, Cafer Çelebi de öldükten sonra hayata bağlayan Yavuz Han’la aralarında adı konulmayan ama varlığı bilinen duygusal yakınlaşma olur. Ama bu yakınlaşma hiçbir zaman ikisi de hayattayken açık olarak ifade edilmez. Yavuz Han’ın ve Şah İsmail’in vefatlarına çok üzülmesi ve bir müddet sonra onun da vefat etmesi (s.379) Taçlı Hatun’un hayat macerasının maşuku yanında

olmadan aşkı yüreğinde yaşatmasıyla mümkün olduğunu gösterir. Taçlı'nın; “*Elinde bir inci, sayıklıyordu. Ömer... Şah... Sultan... Cafer... Ömer...*” (s.375) biçiminde hayatına bir şekilde dâhil olan erkekleri unutmaması ve bütün yolların ilk aşkı Ömer’e çıkması birçok kişi tarafından sevilip de hiçbirisine kavuşamayan bir kişinin trajik halidir.

Kurmacada yardımcı ve figüratif konumda bulunan kişiler şunlardır: Babaydar, Aka Hasan, Şair Ömer, Tacizade Cafer Çelebi, Hasan Can, II. Bayezid, Hacı Muallim, Emir Naki, Gülizar Begüm, Lele Hüseyin Bey, Dede Abdal, Emir Zekeriya, Yaşlı Şair, Âlemşah Begüm, Şehzade Korkut, Şehzade Ahmet, Köle Ahmet, Kılıç Halife (Abdal), Aka Mirza, Div Ali Beğ, Dede Abdal Bey’in Hanımı, Kadir Beşe, Sekbanbaşı Balyemez Osman Ağa, Vezir Piri Paşa, Muhasip Hasan, Cariye, Kalender Çelebi.

3.10.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Şah ve Sultan adlı eser O. Tiryakioğlu'nun *Yavuz* adlı eseri hariç tutulacak olursa estetik ölçütlerin uygulandığı bir yapıya sahiptir. Kurmacada (O) anlatıcı yerine (Ben) anlatıcı kullanılır. Kamber Can'ın, Can Hüseyin'in ve Hasan Can'ın günlükleri üzerinden kurgulanan eserde tekil bakış açısı kullanılır. Yazar-anlatıcı kurmacanın ikinci bölümünde “*Raviyân-ı ahbâr*” (haberleri anlatan, rivayet eden kişi) ve dördüncü bölümünde “*Laedrî*” adlarıyla ortaya çıkar. *Laedrî* yani bilinmeyen kişi günlükleri bir araya getirerek kurguyu oluşturan kişidir. Kahraman anlatıcılar, eserde verilmek istenen *birlik* mesajının aktarılmasında birer aracı konumundadırlar. Can Hüseyin'in ikiz kardeşi Aka Hasan'ı Çaldıran Savaşı'nda öldürmesinden sonra onun kimliğine girmesi iki boyutlu bir roman

kişisini karşımıza çıkarır. Can Hüseyin Kızılbaş kökenli olmasına rağmen Yavuz Han'ın maiyetine girerek onun güvenini kazanmış ve beraber birçok zorlu yolculuğa atılmışlardır. Tebriz'e giderek Şah'la oynanan satranç veya taht yolunda şehzadeye verilen destek bu beyandandır. Can Hüseyin, Yavuz Han'ın yanındayken Kızılbaşlara bir Sünni gözüyle bakar. Ama aklında, Şah'ın has adamı olan kardeşi Aka Hasan ve çocukluğundan beri içerisinde yetiştiği Kızılbaşlık kültürünün Şah'a iltica etmesini söyleyen iç sesleri bulunur. Çaldıran sonrası bu sese kulak vererek kardeşinin rolüne bürünmesi bir Kızılbaş olarak Kızılbaş öğretisiyle yönetilen Safevi Devleti'nde Sünnilere bakabilmesi yazarın anlatıcı aracılığıyla, “*Biriz*” iletisinin verilmesini sağlar. İki kardeşin özelde aynı dine ve ırka mensup olmaları ve aynı dili konuşmaları genelde Osmanlı ve Safevi Devletleri'nin birliğine yapılan atıftır.

3.10.1.6. Zaman

Kurmaca, tarihsel anlatım düzleminde periyodik olarak ilerler. Her bölüm başında miladi tarihler verilir. Kurmaca Ağustos 1501'de Kamber Can'ın anlatımıyla başlar ve söz perdesi açılır. (s.1) Eylül 1525'de yine Kamber Can'ın anlatımıyla son bulur. Eserde yaklaşık yirmi dört yıllık bir zaman dilimi konu edilir.

Kurmacada; “*Ağustos 1501*” (s.1), “*4 Ağustos 1514*” (s.168) veya “*Beş yıl sonra, Mayıs 1506*” (s.29) gibi kesin zaman ifadeleri kullanılır. Bunların yanında; “*geçen bahar*” (s.113), “*ağustos başlarında*” (s.163), “*23 Nisan*” (s.165), “*ikindide, seherde*” (s.190), “*sehere iki saat kala*” (s.196), “*geçen salı günü*” (s.305) zaman ifadeleri de kullanılmıştır.

Kurgu tamamen Çaldıran Savaşı üzerine yoğunlaştığı için zaman ifadeleri de bu olay üzerinde ağırlık kazanır. Hasan Can tarafından anlatılan Mısır seferinde, özet tekniğinin de etkisiyle zamandan ziyade olaya odaklanılmış ve zaman ikinci plana itilmiştir. Kitabın sonunda verilen Şah İsmail ve Yavuz Han'ın hayatını kronolojik olarak karşılaştıran bölüm de zamanın öneminin anlaşılmasını sağlamaktadır.

3.10.1.7. Mekân

Kurmacada mekâna işlevsel bir özellik yüklenmez. Olay-zaman-şahıs üçleminde inşa edilen kurguda, mekân göz ardı edilir. Kapalı mekânlar şunlardır: saray (Heşt Behişt Sarayı, Topkapı Sarayı, Çilsütun Sarayı), han, zindan (Baba Cafer Zindanı, Tersane Zindanı), Kasr-ı Dilküşa, otağ, konak, hamam. Coğrafi ve açık mekânlar olarak; bostan, Karadeniz, Mehran Rut Irmağı, Acıçay, Kazlıgöl, sahra (Eleşkirt Sahrası, Çaldıran Sahrası), Ucan Yaylağı, Konya Ovası, Sahipabad Meydanı, Sina Çölü, Mazenderan Dağları. Dinî mekânlar ise; cami (Uzun Hasan Cami, Şih Ali Cami), türbe, mezarlıktır. Şah İsmail'in yaşadığı Heşt Behişt Sarayı Can Hüseyin'in gözünden şöyle tasvir edilir:

“İç içe geçmeli sekiz farklı yapıdan oluşan Heşt Behişt Sarayı, adı gibi sanki sekiz cennetten biriydi. Bahçesinde ilerlerken gerçekten de sekiz cennetin yeryüzünde kurulduğunu vehmettiren sekiz ayrı bölümde sekiz çeşit bitki, havuz ve çiçek düzenlemesi insanı sarhoş ediyordu. Harikulade nakışlı duvarları görünce kendimi Firdevs'in ta içinde gibi hissettim. Salona vardığımızda nutkum tutuldu diyebilirim. (...) Salon, gördüğüm kul yapısı güzelliklerin en muhteşemi idi. Zebercet kakmalı somaki mermerler, ipek halılar, rengârenk resimleri bulunan tavan altında ipek yastıklar ve hizmet eden huri misal Azerbaycan güzelleri.” (s.85)

3.10.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ

3.10.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük

Roman toplam 34 bölümden oluşur. Kamber Can'ın Şah'ın sarayına gelmesi, Can Hüseyin'in Yavuz Han'ın hizmetine girmesi giriş; Yavuz Han'ın padişah olması ve Çaldıran Savaşı gelişme; iki tarafta da yaşanan savaşın menfi tesirleri sonucunda yok olan hayaller ise sonuç bölümünü oluşturmaktadır.

Romanın iki merkezî kişisi olan Kamber Can ve Can Hüseyin aracılığıyla kurmacanın iki tarihî muhatabı olan Şah ve Sultan'ın mücadeleleri kurgunun temelini oluşturur. Şah'ın ve Sultan'ın mücadelelerinin etkileri merkezî kişilerde ortaya çıkar. Şah İsmail'in tahtına rakip olmaması için öz yeğeni Kamber Can'ı hadım ettirmesi, Can Hüseyin'in Yavuz Han'ın hizmetine tabi iken yüreğinin sesini dinleyerek Şah'a iltica etmesi Çaldıran Savaşı neticesinde Türk milletinin yaşadığı dramın kişiler düzeyinde kurmacada ifadesidir. Yazar, Osmanlı-Safevi ayrımı üzerine oluşturduğu kurguda ayrımın boyutlarını şu cümlelerle belirtir:

“Artık safın bu yanındakiler asker, o yanındakiler talip adıyla anılacak; buradakiler tolga giyecek, oradakiler kızıl başlık saracaktı. Anadolu’da kardeşin kardeşten koptuğu ilk gün de değildi üstelik bu, hatta son gün de olmayacaktı. Anadolu boşalıyordu ve boşaltan ile dolu tutmak isteyen arasındaki siyasi mücadele -öyle görülüyor ki ileride- kardeşi kardeşe düşürecekti.” (s.38)

Kurmacada ikiz kardeş olan Can Hüseyin ve Aka Hasan'ın ikizlikleri Osmanlı-Safevi birlikteliğinin ete kemiğe bürünmüş hali olarak ele alınır. Can Hüseyin bu durumu; *“Biz Hüseyin ve Hasan... İki kardeş... Kader defterinde iki düşman... Tıpkı Sultan ile Şah gibi...”* (s.133) cümlesiyle ortaya koyar. Kurmaca, Çaldıran Savaşı'nı sebep-sonuç dairesi içerisinde sorguyu esas alan bir yapıya sahiptir. Savaşacak iki tarafın da Türk ve Müslüman olması ve o güne kadar Haçlılarla hiç savaşmamış olmaları karşı karşıya gelişlerinin eleştirilmesine neden olur.

Çaldıran'da öz kardeşini öldürmek mecburiyetinde kalan Can Hüseyin savaş öncesini şöyle tasvir eder:

“Bir an, Şah ile Sultan’ın güçlerinin tek sancak altında birleştiğini ve yekvücut olarak dünyaya hükmettiğini hayal ettim. Ama hükümdar hangisi olacaktı? Şah mı Sultan mı? Yarın işte bunun için iki dolu testi birbirine çarpacaktı. Ve elbette biri kırılacaktı! Sıfatların ne önemi vardı. Önemli olan isimdi. Hasan mı Hüseyin mi? Selim mi İsmail mi?” (s.194)

Çaldıran’ı bir bedeninin kendisiyle savaşı olarak değerlendirilmesi kurgunun özünü oluşturur (s.208) ve Çaldıran sonrası cümleler hep “*keşke*”ler ile başlar. (s.218-219) Can Hüseyin’in yaşadığı iç çatışma Türk milletinin asırlardan beri yaşadığı çatışmanın adıdır. Savaşı, Şah’ın ve Sultan’ın iktidar mücadelesi olarak değerlendiren Hüseyin (s.227), savaş meydanındaki ölümü imlercesine;

“(…) Kurşunumla yere yıkılan bu süvari bir Rafizi askeri değil öz kardeşim, ikizim Hasan’dı. Ve onun canını ben almıştım.” (s.229) der.

Kurmacada II. Bayezid olumsuzlanır. Onun batı seferleriyle meşgul olurken Anadolu’yu ihmal etmesi ve halkın üzerine ağır vergiler yüklemesi birçok kişinin Şah’a gitmesine neden olur. (s.26) Yavuz Han babasının artık yaşlandığını ve yeni fetihler yapacak gücünün kalmadığını söyleyerek, yönetimde “*dirayetsiz*” (s.59), “*gaflet içinde kalmış*” (s.63) birisinin olduğunu belirtir. Vezirlerin yönlendirmesiyle devlet işlerinin görülmesi, kanunların halka zulmetmede bir aracı olarak kullanılması, rüşvetin yaygın hale gelmesi; “*Töre bozuldu, devlet bozuldu.*” (s.32) serzenişini yapmasına neden olur. (s.111, 129) Yavuz Han’ın babasını göğsünden ittirmesi ise ona olan öfkesinin fiiliyata geçişidir. (s.142)

Şehzade Korkut ve Şehzade Ahmet ise, sancaklarında güvenliği sağlayamamalarından dolayı Şehzade Selim tarafından eleştirilirler. (s.32) Böylelikle sancağında güvenliği sağlayamayan bir kişinin bütün ülkede bunu başaramayacağı düşüncesi hissettirilir.

Şah İsmail'in ve Yavuz Han'ın hükümdarlık vasıflarının yanında şair olmaları sebebiyle şiirleri bölüm başlarında ve kurgunun içerisinde kullanılır. Bu şiirlerin yanında Tacizade Cafer Çelebi'nin de şiirlerine yer verilir. Bazı şiirlerin günümüz Türkçesiyle açıklamalarının dipnotta verildiği gibi (s.212, 280, 300, 345) bazı şiirlerin de Farsçalarının verildiği görülür. (s.87, 93). “*ad renci (yüz türlü belası ve sıkıntısı)*”, “*sad rengi (yüz hileyi)*” (s.114), “*Dört kilise (Çâr deyrân)*” (s.188), “*Der-saadet (Mutluluğun kapısı)*” (s.278) kelimelerine dair açıklamalar ayrıca içerisinde verilir.

Eserde, Yavuz Han'ın, Şah İsmail'in ve Cafer Çelebi'nin şiirleri dışında metinlerarasılık bağlamında kullanılan sözlerden bazıları şunlardır:

“*Ekin ekme eğlenirsin/Bağ dikme bağlanırsın/Sür sürüyü, çek davarı, Günden güne beğlenirsin.*” (Anonim) (s.37), “*Ey mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden geri alırsın. Dilediğini yüceltir ve dilediğini düşürürsün. Her türlü iyilik senin elindedir; gerçekten sen her şeye kâdirsin.*” (Âl-i İmran Suresi, 26) (s.197), “*Nerede olursanız olun, ölüm size ulaşır; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile!*” (Nisa Suresi, 78) (s.222), “*Bu dünyanın ötesini/Gördüm diyen yalan söyler/Baştan uca sefâsını/Sürdüm diyen yalan söyler./Yarın aşk ile meydana/Başlar düşer dane dane/Kardeş kardeşi merdane/Vurdum diyen yalan söyler.*” (Hatayî) (s.211)

Kurmacada, Şehzade Korkut'un ölümü ifade edilirken Şehzade Ahmet'in akıbetinin ne olduğu açıkça ifade edilmez. Bu durum bir hata olarak kabul edilmese de; “*Dün asi Şehzade Korkut'un da öldürüldüğü haberi ulaştı Sultan'a. İktidarda bir ortağı yahut rakibi kalmadı artık.*” (s.152) ifadesiyle okuyucu nezdinde Şehzade Ahmet'e ne olduğu sorusunu akla getirmektedir.

3.10.2.2. Anlatım Teknikleri

Eser, anlatma teknikleri açısından zayıftır. Kamber Can'ın, Can Hüseyin'in ve Hasan Can'ın bakış açılarıyla olaylar anlatılır. Anlatma tekniği

içerisinde diğer tekniklere de yer verilir. Tebriz’de bulunan *Heşt Behişt* sarayının ayrıntılı olarak tasvir edilmesi, Şah İsmail’in görkeme verdiği önemi gösterir. (s.85) Kurmacada kişi veya başka mekân tasvirlerine rastlanılmaz.

Şehzade Selim’in bir derviş kılığına girerek Şah İsmail’le Tebriz’de oynadığı satranç sırasında aralarında geçen diyalog, kurmacada ender olan uzun konuşmalar arasındadır. (s.86-93) Diyalog tekniğine az yer verilmesi yazarın tasarrufunda olduğu gibi kahraman-anlatıcıların olayları geçmişten yaşanan ana doğru ifadelerinden kaynaklanmaktadır.

Kurmacada geriye dönüş tekniğine az da olsa yer verilir. Can Hüseyin’in şehzade ile Tebriz yolculuğu (s.110), Çaldıran’da ikiz kardeşini öldürmesi sonucu içine girdiği bunalımda çocukluk günlerine ait hatıralara dönmesi (s.226-227) ve Kamber Can’ın Taçlı Hatun’a Yavuz Han’ın nasıl vefat ettiğini anlatması (s.351-352) gibi olaylar bu teknik aracılığıyla anlatılır. Mısır Seferi ve hilafetin alınması ise özet tekniği aracılığıyla verilir. (s.317-319)

3.10.2.3. Dil ve Üslup

Eser, anlaşılır bir dille ve akıcı bir üslupla yazılmıştır. Kahraman-anlatıcıların vakayı hikâye ediş biçimleri üslubu durağanlıktan kurtarır. Anlatıcıların farklı zamanlarda kurguya dâhil edilmeleri üslubun akıcılığını sağlayan diğer etmenlerden birisidir. Epigraf olarak kullanılan şiirlerden anlaşılması zor olanların açıklamaları dipnot olarak verilir. Kurmacada Azeri Türkçesi’ne fazlaca kullanılır. Derviş kılığındaki Şehzade Selim’le Safevi askerleri arasında geçen konuşma şöyledir:

“— *Bozok ilinden gelen derviş sensen?*
— *Belî nöker can, menem.*

- *O hâlde bizimle gelipsen?*
— *Haraya?*
— *Kible-i Âlem Şah İsmail cenaplarına.”* (s.79)

Safevi askerlerinin Hüseyin Can’ı kardeşi Aka Hasan sanmaları üzerine söyledikleri sözler de Azeri Türkçesi’ne aittir: “*Can Hasan! Bıyıklarını neçe kesipsen? Bu kılık da nedir he! Hem sende keman çekecek pazı vardır; ok meydanına gelipsen!*” (s.81) Kurmacada; *tapşırmaq*, *çalkamak*, *aparmak* gibi ağızlarda bulunan kelimeler de kullanılır.

Kurmacada kullanılan atasözü ve deyimlerden bazıları şunlardır. Bu sözlerden bazıları değiştirilerek kullanılmıştır:

“*Çok yaşayan değil çok gezen bilir.*” (s.38), “*Hem kel hem fodul.*” (s.51), “*Ahırda oğlak doğsa arıkta otu biter.*” (s.62), “*Evdeki hesap çarşıya uymaz.*” (s.76), “*Yukarı tükürsen bıyık, aşağı tükürsen sakal.*” (s.130), “*göze girmek*” (s.77), “*küplere binmek*” (s.99, 111), “*kulak kabartmak*” (s.117), “*diş bilemek*” (s.147), “*çileden çıkarmak*” (s.158), “*zırnık satmamak*” (s.160), “*kazan kaynatmak*” (s.161), “*yakayı ele vermek*” (s.176), “*gına getirmek*” (s.185), “*pot kırmak*” (s.233), “*kulak kesilmek*” (s.263), “*faka bastırmak*” (s.272), “*allak bullak olmak*” (s.358)

3.10.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.10.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem

Roman, daha önce incelenen eserlerin aksine merkeze Yavuz Han’ı almaz. Onun şehzadelik, padişahlık dönemiyle birlikte ölümü romanda konu edilen dönemdir. Ama bunun yanında Şah ve Sultan arasındaki siyasi mücadele ve mücadelenin sosyal algı üzerindeki etkileri anlatılan dönemin merkezi sorununu oluşturur.

3.10.3.2. Temalar

3.10.3.2.1. Türklük

Şah ve Sultan adlı eserin Çaldıran Savaşı'nı merkeze alarak, kurguyu bu savaşın yaşandığı dönem de dâhil olmak üzere günümüze doğru uzanan etkilerini kurmaca bir üslupla ele aldığı görülür. Çaldıran'ın iki tarafının hem Müslüman hem Türk olması "Türklük" temasının ele alınış biçiminde merak unsurunu artırmaktadır.

Kurmacada, hem Osmanlılar hem Safeviler birer Türk devleti olarak ifade edilir. Ama Safevi Devleti'nin Türklüğü Osmanlı Devleti'ne göre daha baskındır. Safeviler Türk töresi uyarınca, "*At, avrat, pusat*" üçlüsüne gönülden bağlıdırlar. (s.99) Bu iki Türk devletinin Müslüman olması da altı çizilen hususlar arasındadır. Bu durum kurmacaya Şah için;

"Gerçi Şah da bir Türk hükümdarıydı. Hatta mezhebi farklı olsa da yine bir Türk hükümdarıydı." ve *"(...) Sünni olduğu için de Türk devleti Osmanlı'yı suçluyordu."* (s.132)

biçiminde yansır. Safevi Devleti'nin ünlü kumandaları Türk'tür ve namları bütün Türk yurtlarında bilinir. (s.191) Safevi ordusunun süvari ağırlıklı olması binlerce yıllık bir törenin devam ettirilmesidir.

"Kaç yüz yıldır ömrü ırmak boylarında ve at sırtında geçen Ötüken çocuklarının hantal toprak taşıyan adamlarla attan inip savaşmaları beklenemezdi elbette." (s.201)

ifadesi tarihte Türklüğün kalbi olan Ötüken'e atfı yapılarak onun kutsallığından ve özlüğünden Safevilerin beslendiği imasını ortaya koyar.

Kurmacada Türklük ifade edilirken Osmanlı ve Safeviler bir elmanın iki yarısı olarak gösterilir. Çaldıran'da, *"(...) iki taraftan öleceklerin Türk olacağı (...)"* (s.207) gerçeği, elmanın bölünmesine engel değildir. Şah İsmail'in Çaldıran

sonrası; *“Adım Safevi olsa, Osmanlı olsa ne? Türk’ü Türk’e kırdırmayı istemedim.”* cümlesi pişmanlığının ifadesidir. Yavuz Han’a eleştiri babında;

“Ta Orta Asya’dan bu yana sahip çıktığımız geleneğimizi yıktı. Türklüğümüzü, kut’unuzu, töremizi, şaman geleneğimizi Kum mollalarının Sünni Müslümanlığına feda etti.” (s.315)

derken Yavuz Han karşısında savaşı kaybetmenin acısından ziyade törelerinin elden gittiğini vurgular. Türk töresinin kadim şamanlık ve Hoca Ahmet Yesevi ile irtibatlandırılması derin köklerin hâlâ yaşatılmakta olduğunu gösterir.

Yavuz Han, Şah İsmail’i eleştirirken savaş meydanında bırakılan Taçlı Hatun’u sebep gösterirken Türk töresinde kadının kesinlikle bu konuma düşürülemeyeceğini sert bir dille belirtir:

“Efendiler, ağalar! Hangi alçaktır ki böyle bir güzelliğe kıyar da savaş meydanında düşmanına terk edip gider. İsmail denen bu Rafizi köpeği bilmez mi ki Türk kadınının namusu devletin namusuna denktir. Hangi zalimlidir ki bir Türk kızını düşman elinde koyarak hamiyetimiz zedeler.” (s.243)

Ne pahasına olursa olsun bir Türk kızının düşmana terk edilemeyeceği anlayışı Türk kızının namusunun düşmanın insafına bırakılamayacağını gösterir. Yavuz Han bu ifadelerin devamında Osmanlı tarihinden bir örnek vererek Türklüğe zarar verecek fiiliyatlara karşı kesin tavrını ortaya koyar:

“Dedemiz Bayezit Han’ın başına gelenlerden ibret alınmaz mıdır? Hanedanımız sırf bu yüzden bir Türk kızıyla evlenmeyi töreden çıkarmış iken bu soysuz namert nasıl böylesi bir kadını savaş meydanında bırakıp kaçır?” (s.243-244)

3.10.3.2.2. Şiilik

Kurmacada, Çaldıran Savaşı mezhepsel farklılıkların zaman içerisinde siyasi alana sirayeti sonucu yapılan bir savaş olarak ele alınır. Safeviler tarafından; *“(…) bu savaşın Şiiler ile zındıklar yani Hüseyin ile Yezid soylular arasında olacağı (…)”* (s.166) ifade edilir. Bu minvalde savaş meydanında karşı

karşıya gelen Sünnilik ve Şiiliktir. Kurmacada, her iki anlayışın da karşıt mezhebe mensup kişiler tarafından olumsuzlandığı görülür.

Kızılbaz şeyhi Şih Ali'nin Akkoyunlu'lar tarafından öldürülmeden önce kardeşi İsmail'e;

“Benim, ağabeylerinin, babamızın ve atalarımızın intikamı senin boynunadır. Çünkü biliyorum ki ilahi takdir senin alınanda bir nur olacak, yıldızın çok geçmeden parlayıp bütün Gilan semalarını aydınlatacaktır. O vakit geldiğinde Uzun Hasan'ın Sünni çocuklarından öcümüzü al!” (s.15)

diyerek bir intikam vasiyeti bırakması Sünni-Şii çatışmasının sebeplerinden birini oluşturur. Tebriz'in Şiileştirilebilmesi için Sünnilerin kaynamış yağ kazanlarına atılması kısa zamanda devletin tek mezhepli bir yapıya dönüşmesini sağlar. (s.49) Altı aylık sürede yaklaşık on bin Sünni öldürülür. (s.95) Şah İsmail'in annesi Sünni Âlemşah Begüm'ün oğlunu eleştirmesi üzerine Şah, Şiilik uğruna onu öldürür. Kızıl serpuş dışında başlık takanların takibe alınması ve adı Ebubekir, Ömer, Osman, Ayşe olanların adlarının değiştirilmesi emrini verilir. (s.56) Şah İsmail, eşi Taçlı Hatun'un çocukluk arkadaşı Ömer'in bulunması için dahi emir verirken Ömer ismini söylememek için “*it*” tabirini kullanır. (s.99)

Safeviler tarafından Bağdat'ın ele geçirilmesinden sonra; İmam Azam, Abdülkadir Geylani, Hallac-ı Mansur, Cüneyd-i Bağdadî türbeleri ve bazı medreseler yıkılır. Bazı türbelerdeki âlimlerin kemiklerini çıkartarak “*Sünni köpeği!*” diye hakaret ederler. (s.104) Kurmacada, Şiilik ifade edilen olaylar üzerinden olumsuzlandığı gibi Sünni kesim de Şiiler tarafından, “*zındık*”, “*imansız*” (s.137-138, 200) olarak nitelendirilirler.

Eserde, Anadolu Şiiliği ile İran Şiiliği arasındaki farklar önemli bir yer tutar. Şehzade Selim ile Can Hüseyin Tebriz'e gittiklerinde Hüseyin'in; çoğu haramın helal kabul edilmesi, ehl-i beyte küfür edilmesi, Kur'an nüshalarının

yakılması gibi olumsuzlukları gördükten sonra şaşkınlığını belirtir. (s.78) Yine bazı dervişlerin ağlamaları, dövünmeleri, yanaklarına şişler sokmaları Anadolu Kızılbaşlığında olmayan ritüellerdir. (s.82)

Yavuz Han'ın Şii siyasetinin bir gereği olarak halk arasında Kızılbaşlığa dair birçok yalan yanlış hikâyelerin anlatılması ve Kızılbaşlık adının ahlaki yanlışlarla beraber anılması Sünni kesimin Kızılbaşlara tepkisinin güçlenmesine neden olur. (s.147-148) Çaldıran Savaşı öncesi Osmanlı ulemasından alınan fetva ise Kızılbaşlığın tamamen İslam dışı bir anlayış olarak ele alındığını gösteren dinî bir karardır. (s.172-173)

3.10.3.2.3. Sünni-Şii Birlikteliği

Kurmacada, mezhepsel farklılığa rağmen Sünni-Şii birlikteliğinin vurgulanarak, iki anlayışın din, dil, ırk, tarih ve kültür gibi birçok alanda aynı köklere sahip olduğu ifade edilir. Yazar, dinî değerler açısından bir çatışma meydana getirmez. Şehzade Selim'in Trabzon'da açtığı sefer bayrağının altına toplananlarla, Anadolu'da mutlu olamayıp Şah'ın yanına gidenler; “*Birincilerin diğerlerinden bir üstünlükleri, ikincilerin birincilerden bir eksikleri yoktu aslında.*” (s.36) diye tasvir edilir. Kızılbaş Türklerin özgürlüklerine düşkünlüklerinden dolayı yerleşik hayata geçmeye ve bu hayatın düzenine dair itirazları ya idareye isyan ya da Şah'a yolculuk olarak tezahür eder. Bu düşünceleri; “*Ekin ekme eğlenirsin/Bağ dikme bağlanırsın/Sür sürüyü, çek davarı,/Günden güne beğlenirsin.*” (s.37) mısralarında daha iyi anlaşılmaktadır. Çaldıran Savaşı öncesi; “*Yarın, iki kahraman ile iki kahramanın kahramanları birbirlerine saldıracaktı. (...)*” (s.192) diye tarif edilen birliktelik duygusu

Müslümanlık vurgusuyla şöyle ifade edilir: “*Bildiğim bir şey vardı; gözüne uyku girmeyen herkes şu anda aynı dinin aynı Allah’ına yalvarıyorlardı.*” (s.193)

Osmanlıların ve Safevilerin bir oldukları sadece dinî olarak değil ırki olarak da ifade edilir: “*(...) Yarın iki taraftan da öleceklerin Türk olacağını biliyor musun?*”

(s.207) Anadolu kökenli bir Kızılbaş olan Aka Hasan’la Şah’ın öz yeğeni olan Kamber Can arasında geçen konuşmada mazide ve hâlde bir olan insanların

Çaldıran nedeniyle istikbaldeki muhtemel ayrılıkları ortaya konur:

“*(...) Sultan’ın ordusu da Türk ve Türkmen. Yarın şu sahrada dökülecek kanın rengi de, akışı da birbirinden farklı olmayacak. Yarın burada bir beden, bir bünyenin kendisiyle savaşı çıkacak. Sağ kol ile sol kolun, bir ayak ile ötekinin birbirine acımasızca saldırdığı görülecek. Şah olmuş yahut Sultan; sıfatların ne önemi var. Önemli olan isimdir. Hasan mı Hüseyin mi? Selim mi, İsmail mi?*” (s.208)

Çaldıran, dünyanın ilk savaşı olarak kabul edilen Habil ile Kâbil’in mücadelesine benzetilir. Çaldıran’daki kardeşlerin birbirini boğazlaması, Habil’le Kâbil’in mücadelesinden farklı değildir. (s.218) Zafer sonrası Tebriz’den dönüş yolunda Kafkas Dağları’nın ayazı “*Safevi ve Osmanlı ruhunu*” birlikte üşütür. Öz kardeşlerini köle alan Osmanlı Türkleri, zafer kazanmış ordunun görünümünden çok uzaktır. (s.294)

Taçlı Hatun’un gözünden hem Şah’ın hem de Yavuz Han’ın kafirler ile savaşmayıp Müslüman kanı dökmeleri eleştirilir. Şah Tebriz’de, Sultan ise Anadolu’da Müslüman kanına girmiştir. (s.355) Can Hüseyin’in iç çatışması “*Sünni-Şii Birlikteliği*”nin neden sağlanamadığına isyan edercesine ortaya şu ifadelerle konur:

“*(...) Hüseyin ile Hasan, Sultan ile Şah, Taçlı ile Gülizar Begüm çatışıp duruyorlardı. Bu derece çatışma ve kavga nedendi? Hepsi birlikte kardeş, hepsi birbirine sevgili ve eş olabilecek bu insanlar arasında bunca kavga nedendi? Kim bu kavgayı bırakmıştı aralarına? Şah ile Sultan neden omuz omuza değil de karşı*

karşıya idiler? Hasan'ı öldüren kurşun neden benim tüfeğimden çıkmıştı. Ali ile Veli, Ahmet ile Mehmet arasında neydi bu anlamsız kavganın sebebi?" (s.360)

3.10.3.2.4. Aşk

Kurmacadaki aşk temasının merkezinde Taçlı Hatun bulunur. Bütün aşk maceraları kavuşamamak üzerine kuruludur. Daha küçük yaşlarda iken Ömer'le birbirlerine aşık olmaları her ikisinin de ömürleri boyunca unutamayacakları bir serüvene başlamalarını sağlar. (s.22) Bu aşk karşılıklı olmasına rağmen Taçlı'nın Şah İsmail'le evlendirilmesinden dolayı sevgililerin kavuşmadan ayrılmalarına neden olur. Ömer yıllar sonra sevdiği kızı Taçlı'yı mezarında ziyaret edecektir. (s.369-382) Taçlı yaşadığı birçok ikilemde Ömer'i hatırlayacak ve onu özlemle yad edecektir. Ona kavuşabilme ümidini yitirmedeğini;

"Ömer'le ben pergel gibiyiz; iki başımız var bir bedenimiz. Çevresinde ne kadar dönersem döneyim, o beni ne kadar ararsa arasın, er veya geç baş başa vereceğimiz günün geleceğini biliyoruz!" (s.279)

diyerek belirtir.

Şah-Sultan-Ömer üçgeninde yaşanan aşkta Taçlı Hatun fikirlerini şöyle açıklar:

"(...) Sultan devlet sahibiydi, Şah aşiret. Ömer'in ne devleti vardı, ne aşireti. Güzel bir kalbi vardı. (...) Şah, bana değil, aşkıma değil, cihan hâkimiyetine inanıyordu. Ona göre dünya üç iklimden ibaretti: Doğu, Batı ve Frenk. Kendisi de devletini kurarken bu üç coğrafyanın tam ortasında kurmuştu. Peki Kamber Can, ben bu coğrafyanın neresinde duruyordum? Ben hangi ülke idim? Âşık dediğin eşini ülkesinden az mı sever; onu er meydanında bırakıp kaçır mı? Sultan'a gelince, o da bana değil, aşkıma değil, cihan hâkimiyetine inanıyordu. Onun dünyası yedi iklim dört bucaktan ibaret doğu ve batı idi. (...) Ülkesine ülkeler kattı, sınırlarını kat kat arttırdı ama ben hangi ülkeydim?(...) Âşık dediğin ülkesini bir sevgili ile süslemez miydi, bir sevgiliye bir ülke bağışlamaz mıydı? Ömer bana ülkeler verir, belki ben onun ülkesi olurdum. Sultan'da az, Şah'ta çok; her ikisinin de beni sevdiğini biliyordum ama din hassasiyetinden, gaza fikrinden, ülke menfaatinden bana sıra mı geliyordu?" (s.378)

İfadeler, Taçlı'nın Ömer dışında her kişide bir kusur bulduğunu ve kendisini ikinci plana atan bir anlayışın olduğunu gösteriyor. Bu durum bir nevi

hükümdarların aşka bakış açılarını da ortaya koyar. Devlet ve cihangirlik sevdası gönülde yaşatılacak başka bir sevgiye yer bırakmamaktadır. Ama Ömer'in sadece Taçlı'yı sevmekten başka bir özelliği yoktur. Yazdığı şiirleri ona okuyacak kadar beraber olmadıkları hâlde Ömer de Şah ve Sultan gibi bir şairdir. Taçlı'yla gönül bağı olan bu üç kişinin şair olmaları aşkı gönülde yeşertebilecek naif bir yüreğe sahip olduklarını imler.

Ömer'in Taçlı'yla; "*Kıyamet gününde hor ve kederli kalkmamaya ant olsun mu Bihruze?*" (s.22) diyerek sözleştiği aşkın somut hâli ona hediye ettiği incidir. Bu incinin serüveni Taçlı'nın aşkını özetler mahiyettedir. Ömer tarafından Taçlı'ya verilen inci (s.22), ilk önce Şah'ın (s.134), sonra Çaldıran'da Yavuz Han'ın eline geçer. (s.250) Yavuz Han'ın ölümünden önce Taçlı'ya ulaştırılmak üzere yazılan mektupla birlikte inci de Taçlı'ya gönderilir. (s.348) Kamber Can tarafından Taçlı'nın mezarında tam kalbinin üzerine gelecek şekilde gömülen bu incinin yanına, Ömer o incinin kendinde kalan eşini gömer. (s.381) Şah'ın Taçlı'yı büyük bir muhabbetle sevmesine rağmen kendisini ona teslim etmemesi ve yatarken aralarına kılıç koyması Şah'ın tek taraflı bir aşka kapıldığını gösterir. (s.134-135) Çaldıran'da esir düşen Taçlı'nın yokluğu, Şah için en az savaşı kaybetmek kadar ızdırap verici bir durumdur. Her zaman onu hatırlar ve Yavuz Han'ı eleştirir. (s.315)

Yavuz Han'ın sevgisi de Şah gibi açıktan dile getirilmez. Sadece hissettirilir. Çaldıran'da Taçlı'nın olduğu küpeyi devamlı elinde çevirir. (s.304) Taçlı, Yavuz Han'ın yazdığı şiirlerde kendisine dair bir ima arar. (s.332-333) Bazı şiirlerde padişah Taçlı'ya "*göz kırpar*" (s.308), bazen de çevresindekilere Taçlı'nın hâlini sorar. (s.321) Taçlı da Yavuz Han gibi sevgisini padişaha ifade edemez. (s.307)

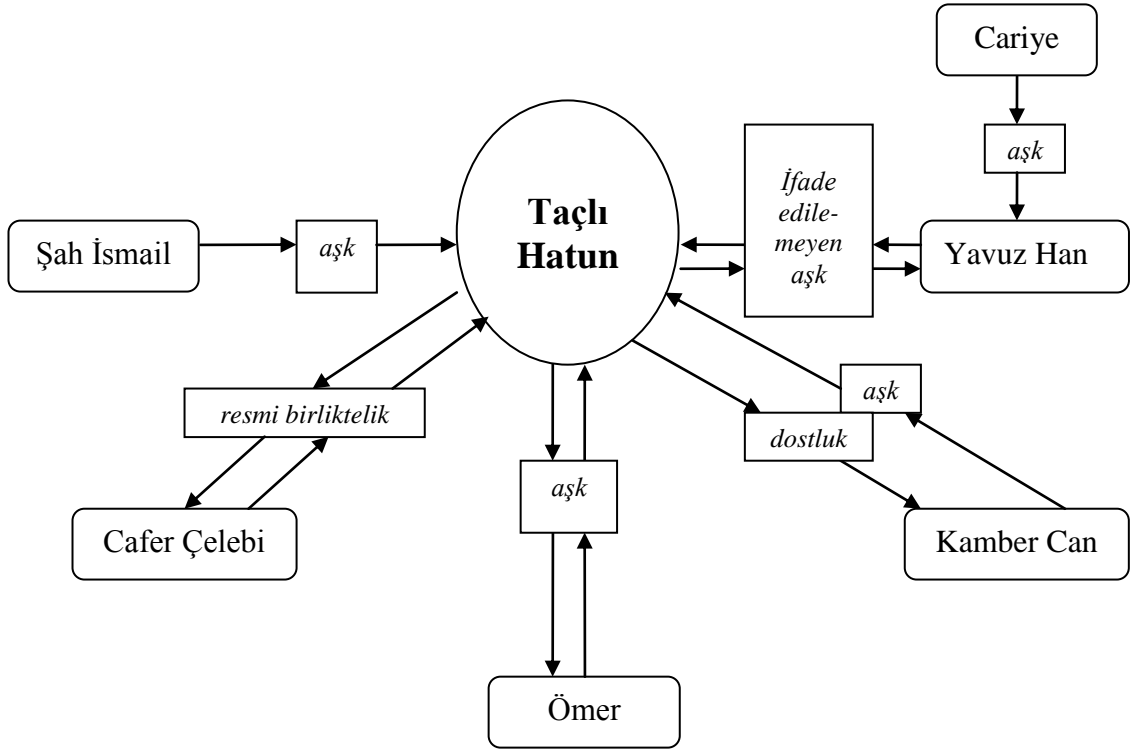
Taçlı Hatun'un Cafer Çelebi ile evliliği tamamen Yavuz Han'ın isteği üzerine gerçekleşir. Şah İsmail'de olduğu gibi aralarında hiçbir şey olmaz. Zaten Çelebi'nin idam edilmesi bu birlikteliğin de bitmesinde neden olur. (s.302-303)

Kamber Can'ın Taçlı'ya tek taraflı bağlılığı hayatta tek tutunacak dalı olarak onu görmesinden kaynaklanır. Hayatının bir özeti olarak; Babaydar'dan ayrılması, hadım edilmesi, Tebriz'den İstanbul'a getirilmesi onun için birer dönüm noktasıdır. Babaydar'dan ayrıldıktan sonra hep Taçlı'yla birlikte olması, özellikle Çaldıran'dan sonra kader birlikteliği yapmaları onda Taçlı'ya karşı bir aşkın doğmasına sebep olacaktır. Kamber Can'daki bu aşk, küçüklüğünden beri tadamadığı anne sevgisinin ve erkeklik özleminin Taçlı aşkı olarak tezahürüdür.

Kurmacada, diğer bir aşk Yavuz Han'ın Şam'da konakladığı süre içerisinde kaldığı konakta hizmetine bakan bir cariyenin padişaha gönül vermesiyle oluşur. Cariyenin padişaha bıraktığı notlar sonucunda kim olduğu tespit edilir. Ama padişaha sevgisini açıklamak isterken aniden ölür. (s.319-321)

Kurmacadaki Taçlı merkezli aşk teması aşağıdaki şekilde gösterilmiştir:

Şekil 10.2.

3.11. EFETÜRK YAVUZ HAN⁴⁶²

3.11.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

3.11.1.1. Romanın Kimliği

Hasan Basri Bilgin tarafından kaleme alınan eser; dört ana bölüm, sekiz alt bölüm olmak üzere toplam 347 sayfadan oluşmaktadır. Ana bölüm başlarında o kısımda anlatılacak olaylara dair cümlelerin yanında, bölüm içlerinde kurguya dâhil olan olaylar da başlıklar halinde verilir.

3.11.1.2. Vaka

Kurmacanın merkezî kişisi Yavuz Sultan Selim Han'dır. Onun şehzadeligi, babası ve kardeşleriyle giriştiği taht mücadelesi ve padişah olduktan sonra Safevi Devleti ve Memlük Devleti üzerine düzenlediği seferler vakanın özünü oluşturur.

Vaka Fatih Han'ın vefatından önce oğlu Şehzade Cem'e biran önce tahta oturması için haber gönderdiği Kara Manas'ın pusuya düşürülmesi sonucu Şehzade Selim tarafından kurtarılışı ve bir dağ başında iyileşmesi için yapılan çalışmalarla başlar. (s.7-8) İncelenen eseri vaka noktasında daha öncekilerden ayıran temel nokta Yavuz Han'ın devamlı büyük bir batı seferi düşüncesini taşımaktayken doğudaki sorunlarla ilgilenmek mecburiyetinde bırakılmasıdır. Mısır seferinden sonra İspanya'ya kadar ilerleyecek bir fetih hamlesi içerisine girmeyi planlarken ani vefatı vakanın bu minvalde ilerlemesini durdurur.

⁴⁶² Hasan Basri Bilgin, *Efetürk Yavuz Han*, Hayat Yay., 1. Baskı, İstanbul 2011

3.11.1.3. Özet

Fatih Sultan Mehmet, vefat etmeden önce özel koruması Kara Manas'ı oğlu Şehzade Cem'e, tahta oturmasını haber vermesi için görevlendirir. Konya yolunda Şehzade Bayezid taraftarları tarafından pusuya düşürülen Kara Manas, Fatih Han'ın verdiği bu görevi gerçekleştiremez. Kara Manas'ın peşine onu öldürmek amacıyla askerlerin takıldığını gören Şehzade Selim, küçüklüğünden beri çok sevdiği Manas'ı kurtarabilmek için kendisine bağlı savaşçılarla yola koyulur. Pusuda ağır yaralanan Manas'ı Sivrihisar'da kimsenin bulamayacağı dağ başında bir çobana emanet eder. Zamanla kendine gelen Manas, yüreğinde Fatih Han'ın verdiği emri yerine getirememeye ezikliğini yaşarken, Şehzade Selim'in Trabzon sancak beyliğine görevlendirilmesiyle onun yanına gitme teklifini kabul eder. Kara Manas'ın yaşadığını kimse bilmez. O, halkının geleceği ve devletinin yücelmesi için Şehzade Selim'le birlikte hareket etmeye karar verir.

Kırım Hanı Mengli Giray'ın kızı Ayşe Sultan'ın Trabzon'a gelmesinden sonra ona gönlünü kaptıran şehzade, içindeki aşkı Kara Manas'a anlatır. Ayşe Sultan Trabzon'dayken ona açılmamanın pişmanlığını yaşayan şehzade, Manas'ın yüreklendirmesiyle Kırım'a gidip kızı, Mengli Giray'dan istemeye karar verir. Şehzade Selim'i yakından takip eden Mengli Giray, onun dedesi Fatih Han gibi Osmanlı Devleti'nin geleceğinde önemli roller üstleneceğine canı gönülden inanmaktadır. Kızı Ayşe Sultan'ı Şehzade Selim'e eş olarak verip Osmanlı Devleti'yle akrabalık ilişkisi kurar.

Şehzade Selim, Kırım'dan Trabzon'a döndükten sonra doğuda büyük bir tehlike olmaya başlayan Safevi Devleti ile daha yakından ilgilenmeye başlar. Yakın adamı Şahin Ağa aracılığıyla Safeviler hakkında çok ayrıntılı bilgiler elde

etmektedir. Şah İsmail, mezhep ayrımcılığına girerek Müslüman ahaliyi birbirinden ayırmakta ve araya nifak tohumları sokmaktadır. Babası II. Bayezid'in bu tehlike karşısında bir şey yapmadığını gören şehzade, kendisine bağlı askerlerle birlikte Safevi ve Gürcü çeteleri üzerine sefere çıkar. Düzensizliğin kol gezdiği bölgede hiçbir devletin otoritesi bulunmamaktadır. Otoriteyi çeteler ellerine almışlar ve halkı canlarından bezdirmişlerdir. Erzurum ve çevresinde halkı bu çetelerden kurtaran Osmanlı ordusu, Kars'a doğru harekete geçer. Akkoyunlu Devleti'nin güçsüzlüğünden yararlanan Safevi ve Gürcü çeteleri Kars'ta da büyük yıkımlara sebep olmuştur. Akkoyunlu Devleti'nin idarecileriyle konuşan Şehzade Selim, bu toprakları Osmanlı'ya katmak yerine asayişin sağlanmasından sonra tekrar sancağına döner. Yapılan sefer bir nevi Doğu Anadolu'nun Osmanlı Devleti'ne ilhakından önce bölgeyi tanımak ve gerçek mücadelenin ortaya konacağı Safevilere bir göz dağı vermektir.

1509 yılında Çorum, Amasya, Sivas gibi şehirlerin yanında İstanbul ve Edirne'de de büyük bir yıkıma sebep olan depremin yaraları kısa sürede devletin desteği ile sarılır. Antalya ve çevresinde Şahkulu adında bir Kızılbaş'ın başlattığı isyan kısa sürede büyümüş ve Anadolu'da birçok yer yakıp yıkılmıştır. Şah İsmail'in halifesi olduğunu söyleyen bu kişi Kütahya'ya kadar giderek şehri ele geçirir. Karagöz Paşa'nın asiler tarafından öldürülmesinden sonra Sadrazam Ali Paşa isyanı bastırmak üzere görevlendirilir. Şehzade Ahmet ilk önce paşayla birlikte isyancılara karşı mücadele ederken daha sonra onu yalnız bırakır. İsyana sadrazamın hayatına mal olsa da bastırılır. Şehzade Selim devletin gidişatının iyiye gitmediğini anlar ve biran önce harekete geçmenin zamanının geldiğine karar verir. Öncelikle Trabzon'dan Kırım'a, oradan İstanbul'a hareket edilecektir.

Şehzade Selim'e göre çıktığı bu yol devlete başkaldırı değil, ülkeye hizmettir. Kırım'dan Rumeli'ne doğru orduyla hareket eden şehzadeyi kararından vazgeçirebilmek için elçiler gönderilse de o, verdiği kararlardan dönmez. Şehzade Ahmet'in veliaht ilan edilmeyeceği garantisi ve Semendire sancağının kendisine verilmesi karşılığında Şehzade Selim savaştan vazgeçer. Aradan fazla zaman geçmeden padişahın Şehzade Selim'e verdiği taahhütnameyi unutup Şehzade Ahmet'i veliaht ilan etmesi üzerine iki ordu karşı karşıya gelir. Şehzade Selim babasıyla savaşmakta kararlıyken Kara Manas, olası bir savaşın devleti zayıf düşüreceğini ve babaya karşı asla silah çekilmeyeceğini ifade ederek şehzadeyi kararından vazgeçirir. Bu olayda Manas'ın, şehzadeye onu padişah yapacağı sözünü vermesi de etkilidir. Manas, verdiği sözü yerine getirebilmek için hemen İstanbul'a hareket eder. Yeniçeriler içerisinde Şehzade Selim taraftarlarını isyana teşvik ederek, II. Bayezid'den aldığı davet mektubuna binaen İstanbul yakınlarına kadar gelen Şehzade Ahmet'in şehre girmesini engeller. Askerin bazı devlet adamlarının konaklarını yağmalaması üzerine Şehzade Ahmet durumdan çekinerek Anadolu'ya dönmeye karar verir. Kara Manas, Şehzade Korkut'u da saltanat iddiasından vazgeçmesi için ikna ettikten sonra sıranın II. Bayezid'e geldiğini düşünür.

II. Bayezid, Kara Manas'ın öldüğünü düşünürken onu birden karşısında görünce şaşkınlığını gizleyemez. Başına gelenleri birer birer anlatan Manas, sözü en sonunda saltanatın devrine getirerek, askerin Şehzade Selim'i padişah olarak görmek istediğini söyler. Durumun ciddiyetini anlayan padişah Şehzade Selim'i tahta oturtmak üzere İstanbul'a davet eder. 7 Nisan 1512'de yapılan törenle

Şehzade Selim Osmanlı tahtına oturur. II. Bayezid'in isteği üzerine Kara Manas onunla birlikte Dimetoka'ya gidecektir.

Kara Manas'ın gidişinden sonra kendine Malkoçoğlu Ali ve Turali Beyleri yoldaş edinen Yavuz Han, artık şehzadelikten beri düşündüklerini gerçekleştirebilme imkânını yakalamıştır. Edirne'de bulunduğu sırada Tırnova'da ortaya çıkan Uzun İskender namı eşkriyanın devlet düzenini tanımadığını haber alan padişah, bu sorunu çözmek ister ve yanına Malkoçoğullarını alıp yola koyulur. Eşkiya başının ininin bulunmasından sonra girilen mücadelede halkın huzurunu bozan bu kişi bizzat padişah eliyle temizlenir.

Malkoçoğlu Ali Bey, padişah tarafından Anadolu'nun mevcut durumunu gözlemlemek ve kendisine bilgi vermek üzere görevlendirilir. Ali Bey, yaptığı gözlemler sonucunda halkın perişan durumunu yakinen görür. Padişaha; toprak düzeninin bozulduğunu, kervanların güvenli bir şekilde seyahat edemediklerini, Şehzade Ahmet'in Bursa'yı işgal ettiğini ama sonrasında şehrin tekrar alındığını dile getirir. Yavuz Han, durumun vehametini anladıktan sonra Şehzade Ahmet sorununu çözmek için Ali Bey'i onun üzerine gönderir. Şah İsmail'den destek alan Şehzade Ahmet, Yavuz Han'la taht için mücadele etmeye kararlıdır. Ali Bey ile şehzade arasında gerçekleşen savaşta Şehzade Ahmet ele geçirilerek idam edilir.

Yavuz Han, artık Şah İsmail üzerine sefere çıkılmasının vaktinin geldiğine emindir. Yavuz Han'ın şehzadeliginde doğuya düzenlediği keşif seferinde tanıştığı Hasan Can, şehzadeyi bırakmamış ve sonunda onun hizmetine kabul edilmiştir. Hasan Can da Şah İsmail'in mezhepçilik temelli ayrıma girmesini çok zararlı görmekte, padişahın bu doğrultuda önlem alması için çalışmaktadır.

Devlet ricalinin de onayı alındıktan sonra Safevi Devleti'ne savaş ilan edilir ve Osmanlı ordusu yola çıkar. Öncelikle Yavuz Han ile Şah İsmail arasında mektuplar aracılığıyla savaşılr. İki hükümdar da ifadelerinde sert bir üslup kullanmaktadır. Yolun uzun sürmesi ve askerın zaman zaman isyana meyletmesi Yavuz Han'ı sinirlendirir. Askerin geriye dönüş isteğini padişaha bildiren Hemdem Paşa, onu gazabından kendini koruyamaz. Kararlı bir şekilde yola devam ederler ve sonunda Şah'ın ordusunun Çaldıran Ovası'nda olduğu haberi padişaha ulaşır.

24 Ağustos 1514'te karşılaşan iki ordu çetin bir savaşa tutuşur. Şah'ın ordusu büyük bir bozgun yaşamış hatta eşi Taçlı Hatun'u bile savaş meydanında bırakmak zorunda kalmıştır. Yavuz Han büyük bir coşku içinde Tebriz'e girer. İdris-i Bitlisî gibi âlimler Osmanlı'nın bu başarısına büyük önem vermektedirler. Ona göre bölge halkı Yavuz Han'dan dedesi Fatih Han gibi insanca yaşayabilecekleri bir toprak düzeni beklemektedir. Bitlisî kendisiyle birlikte gelen ve Osmanlı'ya biat eden beyleri tek tek padişaha arz eder. Yavuz Han bu durum karşısında çok mutlu olur ve gerçek fethin gönüllere girmek olduğunu ifade eder.

Çaldıran zaferinden sonra sıranın Mısır olduğunu düşünen padişah, kendisine sorunlar çıkaran Dulkadiroğlu Alaüddevle'nin başını Memlük sultanı Kansu Gavri'ye gönderir. Bu durum bir nevi yaklaşan savaşın habercisidir. Kansu Gavri'nin ordusuyla Halep'e kadar gelmesi, Şehzade Ahmet'in oğlu Şehzade Kasım'a mahsus sancaklar açtırması savaşı kaçınılmaz kılar. Ayrıca, Mabeyin Kâtibi Hasan Çelebi'nin gördüğu rüyaya göre Yavuz Han, Peygamber Efendimiz tarafından Haremeyn hizmetine layık görülmüştür.

24 Ağustos 1516'da iki ordu Mercidabık Ovası'nda karşılaşır. Sabah başlayan savaş öğleden sonra Osmanlıların galibiyetiyle sonuçlanır. Hama, Hums, Halep ve Şam ele geçirilir. Şam'a girdikten sonra padişah, Muhyiddin-i Ârabî'nin kabrini buldurarak, türbe ve cami yaptırır. Memlûklerin Halep eski valisi Hayırbay, savaştan sonra aman dilemiş ve Osmanlı hizmetine girmiştir. Halk, askere karşı büyük bir hoşgörü beslemektedir.

Padişahın Şam'da özel hizmetinde olan bir cariye zaman içerisinde ona aşık olur ve en sonunda duygularını padişaha şiir yazarak açmaya karar verir. Padişah da aynı şekilde onun duygularını rahatça açıklayabilmesi için şiir yazarak cevap verir. Bu cevaplar karşısında padişahın düşüncesinin olumlu olduğunu düşünen genç kız, süslenerek onun huzuruna çıkar. Ne oldu ise Yavuz Han'ın gözlerine baktıktan sonra olmuştur. Birden yere düşen genç kız ölüverir.

Yavuz Han, Şam'da bulunduğu süre içerisinde Mısır seferinin hazırlıklarını sürdürür. Kudüs ve çevresinde yaşayan bazı Yahudiler, Osmanlı Devleti'nin bu topraklarda kalıcı olmaması için plan yaparlar. Amaçları askeri fuhşa ve rüşvete alıştırmak, orduyu başıbozuklar sürüsü haline getirmektir. Kansu Gavri'nin Mercidabık'ta ölmesinden sonra yeni Memlûk sultanı Tomanbay olmuştur. Tomanbay'ın has adamı olan Canberdi Bey, Papa temsilcileri, Yahudilerin organize ettiği toplantılara katılarak Osmanlı'ya karşı önlem alabilmenin yolunu ararlar. Bu toplantılara katılanlar arasında bulunan Yasef, kendisi de dâhil olmak üzere ailesiyle birlikte İspanya'nın yaptığı Yahudi katliamından onları kurtaran Osmanlı Devleti'ne karşı büyük bir sevgi beslemektedir. Bu sebeple devlet aleyhine yapılmak istenenleri Yavuz Han'a olduğu gibi anlatır. Bu duruma çok sevinen padişah, artık Şam'dan Mısır'a doğru

hareket etme vaktinin geldiğini düşünerek orduyu harekete geçirir. Çöl kısa sürede geçilir. 22 Ocak 1517'de Ridaniye'de Osmanlı ve Memlûk ordusu ikinci defa karşılaşır ama Tomanbay, Avrupa'dan tedarik ettiği toplarla ve tüfeklerle ordusunu güçlendirmiştir. Padişah, kendileri için hazırlanan bu muhkem cepheye saldırmanın yenilgiyle sonuçlanacağını düşünerek, El-Mukattam Dağı'nın arkasından ordunun bir bölümüyle hareket etmeye karar verir. Böylelikle Osmanlı ordusu direk ateşten korunabileceği gibi, Memlûk ordusu da arkadan çevrilebilecektir. Yapılan planın başarılı olması sonucunda Memlûk ordusu ikinci defa bozguna uğratılır. Tomanbay, padişahın ordunun merkezinde olduğunu düşünerek, onu öldürmek maksadıyla buraya saldırırsa da başarılı olamaz.

Tomanbay, Kahire'yi ele geçiren Osmanlılar ile bir müddet daha mücadele eder. Sonunda yakalanıp idam edilir. Mısır'da bazı idari düzenlemeler yapıldıktan sonra ordu dönüş yoluna çıkar. Mısır valiliğine kendisi yerine Hayırbay'ın atanmasını içine sindiremeyen Sadrazam Yunus Paşa, bu olumsuzluğu sert bir üslupla padişaha ifade eder. Bu duruma çok kızan Yavuz Han bu sırada, paşanın belinde bir şişkinlik görüp bunun normal olmadığını düşünür. Kuşakları kılıcının ucuyla açınca altın ve paralar etrafa saçılır. Paşanın gizli olarak ganimetten pay aldığını gözleriyle gören padişah onun idam emrini verir. Paşanın azlinden sonra yerine İstanbul'dan Piri Mehmet Paşa çağrılır. Paşanın Şam'a geç gelmesi üzerine padişah İbn Kemal ve bazı ilim adamlarıyla ilmî sohbetler yapar. Piri Mehmet Paşa'nın gelmesiyle sadrazamlık görevi kendisine tevdi edilir. Paşa, İstanbul'da ve batıda gerçekleşen havadisler hakkında padişaha son durumu arz eder. Padişah, Suriye civarında halkın huzurunu bozan Haneş adında bir eşkıyanın hayatına son vererek Osmanlı

Devleti'nin adalet esaslı yönetimini tesis eder. Yavuz Han kendi isteği üzerine sadece Canberdi'nin ve Zeynel Paşa'nın bilgisinin olduğu bir seyahate çıkar. Antakya'da Habib-i Neccar Cami'sine giden Yavuz Han, burada derviş kılığında müezzinlik yaparak nefsinin terbiye etmeye çalışır. Bir ay süreyle Antakya'da kalan padişah sonra yine gizlice orduya dâhil olur.

Anadolu'da Şah İsmail'in halifelerinin çıkarttığı isyanlar devam etmektedir. Bozoklu Celal'in oğlu Şah Veli Amasya ve civarında isyanı başlatır. Şadi Paşa, ani baskına uğrayarak büyük kayıplar verir. İsyanın daha da yayılması üzerine Şehsuvaroğlu Ali Bey, isyancıların üzerine giderek isyanı bastırır. Şah Veli'nin kellesini padişaha götürür.

Mısır seferi dönüşü batıya büyük bir sefer hazırlığına giren Yavuz Han'ı amansız bir hastalık esir eder. Yavuz Han, sırtındaki sivilceyi hamamda siktirttikten sonra ağrılar daha da artar. Yavuz Han, planladığı büyük batı seferini gerçekleştiremeden vefat eder.

3.11.1.4. Kişi Kadrosu

Kurmacada tarihî kişiler yaratma kişilere göre daha fazla kullanılmıştır. Önce Fatih Sultan Mehmet'in özel koruması sonrasında ise Yavuz Han'ın yoldaşı olan Kara Manas, yaratma kişiler içerisinde önemli bir yere sahiptir. Kurgu, merkezî kişi Yavuz Han etrafında şekillenir. Onun şehzadeliğinden itibaren Osmanlı Devleti'nin geleceğini düşünen hamleler içerisinde olması biran önce tahta oturmasını gerekli kılar. Bu vaka zinciri üzerinde gelişen kurguda az olmakla birlikte Yavuz Han kişisinin iç çatışmasına yer verilir. Eser cinsiyetlerine göre sınıflandırıldığında; Yavuz Han'ın eşi Ayşe Sultan, kızı Yenihan Sultan ve

Rukiye Kadın ile Hacı Demre'nin Hatice'si dışında etken bayan kişilere kurguda yer verilmez.

Kurmacada devlet-saray görevlileri olarak veziriazam, vezir, beylerbeyi, kethüda, defterdar, başdefterdar, vali, ulak, mimar, kâtip, hizmetçi; din görevlileri olarak şeyhülislam ve imam bulunur. Meslek erbaplarına göre ise; çoban, seyis, kahveci, çerçi, tellak, hekim, eşkıya gibi meslek gruplarının olduğu görülür.

Kurmacada erken rol oynayan kişiler şunlardır:

Yavuz Han

Kurmacanın merkezî kişisidir. Küçük yaşlardan itibaren emsallerine göre iri fiziksel görünüme sahip, buyurgan bir edayla çevresine bakınan birisidir. (s.8) On yaşında olmasına rağmen dedesi Fatih Han'ın en yakın adamı olan Kara Manas'ı, babası II. Bayezid'in adamlarının elinden kurtaracak kadar inisiyatif sahibidir. Manas'a kurulan tuzaktan onu kurtararak hayatta kalmasını sağlar. (s.12-13) Yavuz Han, çocukluğunda gücü ve gözü pekliğiyle çevresinde dikkat çeker. Fatih Han onu bir ilim adamı olarak yetiştirmek isterken, onun cengâverliğe heves etmesi üzerine çılgın bir atın üzerine bindirerek korkmasını sağlamak ister. Ama Şehzade Selim'in yarım saat sonra atın üzerinde gelmesi Fatih Han'ın da kararını değiştirmesine sebep olur. Artık küçük torunu onun gözünde Yavuz Selim olmuştur. (s.14) Yine Fatih Han, yanında İtalyan ressam Bellini varken Hisar'da Şehzade Selim'i yaşıtı olan çoban çocuklarıyla güreştirir. Şehzade hepsini yener. Bunun üzerine İtalyan ressamın "*Eroe Türk*" demesinden sonra şehzadeye Efe Türk olarak seslenilmeye başlanır. (s.28-29)

Yavuz Han, padişah olduktan sonra anlatıcı tarafından şöyle tasvir edilir:

“Yavuz Selim, parlak zekasının süslediği naif duruşunun yanında, albenili görünümüyle yaşıtlarından üstün fiziksel güzelliğe sahip, orta yaşına rağmen genç görünümlü mütevazı bir padişah! Ancak bu hasleti, onu her yönüyle tanıyıp, yakın sohbetine katılınca anlaşılıyor... Tanımayanlar için ilk intiba; omzunda taşıdığı ‘her an kınından fırlamaya hazır’ çifte kılıcı, ‘en çok kullandığı eşya olarak’ kılıçlarının sedef kakmalı kabzasını tutmaktan nasırlanmış, (...) mutlaka uzak durulması gereken bir korku abidesi...” (s.249)

Çocukluğundaki atılganlık ve korkusuzluk Trabzon sancak beyi olduktan sonra bir hükümdarmışçasına devletin sınırlarında Safevi ve Gürcü çeteleri tarafından çıkarılan huzursuzlukların giderilmesi için sefer düzenlemesine sebep olur. (s.61, 65, 72) Padişah olduğunda dahi kalabalık bir asker grubu yerine bizzat kendisinin ve yakın adamlarının katıldığı özel görevlere çıktığı görülür. Tırnova’da halkın huzurunu bozan Uzun İskender adındaki namlı eşkıyanın cezası Malkoçoğlu Ali Bey ve Turali Bey’le birlikte kendisi tarafından verilir. (s.148-149)

Devlet yönetiminde eksik işlere tahammülü olmayan bir yapıya sahiptir. (s.109) Babası II. Bayezid’in ve devlet ricalinin yaklaşan tehlikeleri görememeleri onu biran önce harekete geçirecek ve taht mücadelesine girişecektir. (s.121) Devlet yönetiminde gösterilen zafiyetler Yavuz Han’ı her zaman öfkelenendirir. O bu öfkeli yapısını;

“Benim öfkem, sabrım, bağışım, cevgâverliğim, bana ait görünen ne varsa hepsi, Allah içindir. ‘İlahi emir gereği’ elimi Allah’ın ipine bağlamışım ben.” (s.227)

cümlesiyle ilahi bir menşeye dayandırır. Saltanatının özeti mahiyetindeki;

“Kader bana yazmış! Anadolu ve kutsal topraklardaki, insan onuruna yakışmayan ‘ayrılıkçı’ ölüm çukurlarını dolduruyorum.” (s.246)

ifadesi ile devleti güçlü kılmanın yolunun halkı bir tutmaktan geçtiğini düşünür.

Rüşvete ve devlet malının gaspına dair duyduğu derin öfke, eylem safhasında bu suçları işleyen kişilerin kesin idamıyla sonuçlanır. Sadrazam Yunus Paşa’nın

Mısır seferi dönüşü ganimetten gizlice alarak belindeki kuşağına sakladığını gören padişah, orada paşanın idamını emreder. (s.295)

Yavuz Han; kararlı, ülkü sahibi, öfkeli bir kişiliğin yanında şiir yazabilecek hassas bir yüreğe de sahiptir. (s.344-347)

Kara Manas

Fatih Sultan Mehmet Han'ın özel koruması ve yakın adamıdır. Eğriboz Adası'nda dünyaya gelmiştir. (s.28) Kılıç kullanmakta mahir bir ustadır. (s.72) Fatih Han, vefatından önce oğlu Şehzade Cem'e haber vermesi için Manas'ı görevlendirir. Taht muştusunu eriştirecek olan Manas, Konya yolunda II. Bayezid'in adamları tarafından tuzağa düşürülür ve yaralanır. Şehzade Selim'in onu kurtarmasıyla hayatta kalabilir. (s.8-9) Manas, gür siyah saçlı, pos bıyıklı, yiğit bir kişidir. (s.9-10, 13) Her ne kadar Fatih Han'ın verdiği son görevi yerine getirememenin ezikliğini ömrünün sonuna dek yaşayacak olsa da, dedesinin karakterini taşıyan Şehzade Selim'in yanında kendini teselli eder. Bu durumu;

“Halkımın istikbali, devletimin yücelmesi için seninle geleceğim Efe Sultan; sonuna kadar senin yanında olacağım.” (s.30) diyerek belirtir.

II. Bayezid ile Cem Sultan arasındaki taht mücadelesine taraftar olmaz. (s.25) Çünkü Fatih Han onu da oğullarıyla bir tutmuş ve bir arada büyütüştür. Şehzade Selim, küçüklüğünden beri Manas'ı örnek alır. Onu hem babası hem ağabeyi olarak görür. (s.37) Padişah olması sürecinde devletin beka sorunuyla karşı karşıya gelmesi sonucunda Manas, Şehzade Selim'i; *“Olacak iş değil hüncarım! Müdahale vakti gelmiş, hatta geçmekte!”* (s.113) diyerek şehzadeyi harekete geçmesi için yüreklendirir. Bu cümleden sonra önce Kırım'a oradan güçlü bir orduyla İstanbul'a yürünmesi kararlaştırılır. Kara Manas, şehzadenin ordusuyla II. Bayezid'in ordusunun karşılaşmasından sonra iki tarafın bir

olduğunu ve boşa kan dökülmemesi gerektiğini Şehzade Selim'e söyler. Eğer geri çekilirse padişahlığı mutlaka kendisine getireceği taahhüdünde bulunur. (s.125) Bu durum Manas'ın şehzade üzerinde etkili olduğunu ve onu zaman zaman yönlendirebildiğini göstermektedir. İstanbul'da Şehzade Selim lehinde yeniçeriler tarafından çıkarılan isyan, Manas'ın savaşta olduğu kadar diplomaside de başarılı olduğunu gösterir. (s.126-127) Onun amacı Şehzade Selim'e saltanatı “*gönül fethiyle*” getirebilmektir. (s.129)

II. Bayezid'in tahttan indirilmesinden sonra onun isteği üzerine Yavuz Han'ın bütün engellemelerine karşın Dimetoka'ya gitmeye razı olur. (s.146) Dimetoka'da ölen Manas halk arasında;

“Ey yarenler, aylar oldu, ne gören var ne duyan onu! (...) Bir zaman sonra o tepenin üstünde hayaleti görülür oldu... Havanın açık olduğu günler her ikindi vakti ortaya çıkıp Dimetoka'ya selamlıyor uzaktan...” (s.222)

cümleleriyle ermişlik mertebesine yükseltilir.

II. Bayezid

Fatih Han'dan sonra Osmanlı tahtına geçer. Kurmacada olumsuzlanan bir kişidir. Fatih Han tarafından saltanata layık görülmesi de birçok devlet adamı onun padişah olmasını istemektedir. İshak Paşa, Fatih Han'ın vefatı üzerine defalarca İstanbul'a gelmesini söylediği halde uzun bir süre yola çıkamaz. Bu durum oğlu Şehzade Selim tarafından “*halkını aydınlatmak bir yana, önünü görecektir ışığı olma[masından dolayı]*” geç gittiği biçiminde yorumlanır. (s.17) II. Bayezid, kurmacada birçok roman kişisi tarafından olumsuzlanır. Kırım Hanı Mengli Giray, Akkerman Seferi'nde savaşmaktan ziyade kenarda durmayı bekleyen bir şehzade gördüğünü dile getirir. (s.44) Özellikle saltanatının son yıllarında devlet yönetiminde gösterdiği acziyet, din adamlarına verdiği tavizler

padişahın hakikat çizgisinden sapmasına neden olur. (s.120) Fatih Han'ın döneminde dinî eğitimin okul ve camide yapılması kuralını değiştirerek tekke ve zaviyeleri de bu eğitime ortak ettiği için eleştirilir. Tekke ve zaviyelere külliyetli yardımlar yapılır. Bu durum sosyal dengenin bozulmasına neden olur. (s.337) Sağlık durumunun kötüleşmesi üzerine veliaht olarak Şehzade Ahmet'i bırakmak ister. Padişahın “*serkeş*” olarak nitelendirdiği en küçük oğlu Şehzade Selim'e tahammülü dahi yoktur. (s.123)

Ama birlikte büyüdükları Kara Manas'ın devletin gidişatını ve ordunun isteklerini padişaha arz etmesinden sonra; “(...) *Ben hariç herkes doğru yolu görmüş! (...)*” (s.137) diyerek özeleştiri yapar ve tahtı Şehzade Selim'e bırakır.

Hasan Can

Isfahan halkından Akkoyunlu sarayının müezzini Hafız Ahmet'in oğludur. (s.167) Şehzade Selim Safevi ve Gürcü çetelerine karşı çıktığı seferde Hafız Ahmet'le tanışır. Aradan yıllar geçtikten sonra Kars, Erzurum dolaylarında iken Yavuz Han, Hafız Ahmet'i hatırlar ve onu sordurur. Onun, Şah çetelerince şehit edildiğini ama oğlu Hasan Can'ın yaşadığı bilgisi verilir. (s.168) Yavuz Han'la bu sefer sırasında tanışan Hasan Can şehzadeye;

“(...) *Babama ant vermişim; siz İran Şahı'nı tepeleyip Anadolu birliğini kurana dek, canımla başımla yanınızda olacağım Sultanım, yolunuza canım kurban!*” (s.168)

diyerek yanında kalmak istediğini söyler. Bundan sonra yavaş yavaş padişaha tesir etmeye başlayan Hasan Can, onun güvendiği en yakın adamlarından biri olur. (s.169, 205, 288)

Padişahın özel hizmetini görmekte birlikte, ona fikirlerini açıkça söylemekten çekinmez. Üstlendiği bu rol ile bir nevi düşünceleriyle de hizmette bulunur.

(s.178, 184) Hasan Can, zorlu geçen Çaldıran seferi öncesinde geri dönülmesini isteyen Hemdem Paşa için padişaha;

“Bu tipler kritik anlarda ordunun maneviyatını bozmakta, azmini bir tamam kırmaktadır Sultanım. Siz daha iyi bilirsiniz de, ben aciz derim ki, bu sefer bir güzel haddini bildirseniz de, ibret olsa cümle âleme.” (s.181)

diyerek padişah üzerindeki tesirini gösterir. Zaman zaman padişaha karşı kurduğu; *“Sabahın suyu mu çıkmıştı ey Haşmetli Sultanım! Dönüşün acelesi ne?”*

(s.211) türündeki ifadeler, padişahla yakınlığını gösterir.

Hersekzade Ahmet Paşa

II. Bayezid ve Yavuz Han döneminde sadrazamlık yapmıştır.

“Ahmet Paşa, Enderun tahsilli; askerlik ve dünya ilimleri yanında dinî bilgilere de ‘neredeyse’ müftü ve şeyhülislam kadar vakıf biri!” dir. (s.230)

Şehzade Selim’in Rumeli’ye geçişine içten içe sevinir ve onun padişah olmasını ister. (s.119) II. Bayezid, şehzadenin ordusuyla karşısına çıkmasına çok öfkelenildiğinde paşa, şehzadeye doğrudan savaş açılması yerine bir elçi gönderilmesinin münasip olacağını dile getirir. (s.123-124)

Yavuz Han’ın padişah olması sonrası onu yeni seferlere çıkması için ikna etmeye çalışan bir devlet görevlisi profili taşır. (s.192, 219)

Kurmacada yardımcı ve figüratif konumda bulunan kişiler şunlardır: Çoban Seyfî, Mengli Giray, Ayşe Sultan, Mevlana Abdülhalim Efendi, Şehzade Ahmet, Şehzade Korkut, Kasım Dede, Çerçi Süleyman, Melek Hanım, Molla Yakup, Şahin Ağa, Avşar Beyi İlyas Ağa, Mirza Bey, Esir Dursun, Serkeş Memo, Kahveci Popot, Rukiye Kadın, Hacı Demre’nin Haticesi, Balı Bey, Şahkulu, Şehzade Süleyman, Nureddin Sarıgürz, İskender Bey, Veziriazam Koca Mustafa Paşa, Malkoçoğlu Ali Bey, Malkoçoğlu Turali Bey, Köse Mihail Ağa, Uzun İskender, Yeniçeri Abdullah, Kılıç Molla, Şah İsmail, Vezir Dukakinoğlu Ahmet

Paşa, Karaman Valisi Hemdem Paşa, Piri Çelebi, Anadolu Beylerbeyi Hadım Sinan Paşa, İdris-i Bitlisî, Çoban, İbn Kemal, Hayırbay, Hizmetçi kız, Bay İzak, Tomanbay, Kardinal George, Canberdi Gazali, Yasef, Bay Mişel, Şişman Gabriel, Mihmandar Zeyrek Hafız, Emir Şerif Ebû Nüme, Şehsuvaroğlu Ali Bey, Sadrazam Yunus Paşa, Zeynel Paşa, İmam Efendi, İmamın oğlu, Şah Veli, Koca Baba, Şadi Paşa, Koruma Oğuz, Yenihan Sultan, Zembilli Ali Cemalî, Koca Tüy.

3.11.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Romanda, (O) anlatıcı ve hâkim bakış açısı kullanılır. (O) anlatıcı diğer bir deyişle yazar-anlatıcıdır. Yazar-anlatıcı, kurgunun her yerinde bir roman kişisi gibi vakaya dâhil olur. Kurgudaki sorular aracılığıyla bir nevi okuyucunun romanı okurken kafasında oluşacak soruların cevapları verilmiş olur. Antalya merkezli Şahkulu isyanının başlamasıyla kısa zamanda Anadolu'ya yayılması devletin nerede olduğu sorusunu akla getirmektedir. Öyleki Şahkulu, çıkardığı isyanın Batı Anadolu'da başarılı olması üzerine Rumeli'ye geçiş yapabilmenin yollarını arar. Yazar-anlatıcı isyancıların bu kadar rahat ilerlemeleri üzerine; *“Dini faaliyet kisvesine bürünmüş bu siyasal tırmanış karşısında devlet uyuyor olmalıydı!”* (s.107) diyerek okuyucunun tepkisini kurguya yerleştirir. Kurgunun devamında Şahkulu'na bağlı gözü dönmüş on bin insan tasvir edildikten sonra, *“Buna karşın ortalık bomboş!”* (s.108) cümlesiyle devletin zafiyeti içerisindeki hâli tekrar ifade edilir. Şahkulu'nun Karagöz Paşa'yı, Haydar Paşa'yı öldürerek isyan alanını genişletmesi üzerine, yazar-anlatıcı bu grup hakkında nihai düşüncesini şöyle ifade eder:

“Her ne kadar güçlü olursa olsun, ırk ve mezhebe dayalı temelsiz ‘kısır’ iddialarla devlete başkaldırının başarı sınırı bir yere kadar!” (s.109)

Sadrazam Hadım Ali Paşa'nın isyanı bastırmasıyla anlatıcının yukarıdaki ifadeleri gerçekleşir. Kurgunun devamında merkezî kişinin bu isyana takınacağı tavır, “*Bakalım o ne diyecek, ne yapacaktı?*” (s.109) biçiminde ifade edilerek merak unsuru ile birlikte vakanın devamı sağlanır.

Anlatıcının hâkim bakış açısı gereği roman kişilerini konuşurmak yerine kendisinin sorduğu ve cevapladığı konuşmalara kurmacada oldukça fazla yer verilir. Kara Manas, Şehzade Selim'e onu padişah yapacağı sözünü verdikten sonra İstanbul'a gelip bu doğrultuda çalışmalara başlar. Şehzade Ahmet ise babasının davetiyle İstanbul yakınlarına kadar gelmiş ve saraya kabulünü istemiştir. Şehzade Ahmet için bütün engellerin kaldırıldığı ifade edilirken anlatıcı aşılması gereken bir engel daha olduğunu, “*Kara Manas hariç!*” (s.126) cümlesiyle belirtir. Kurgunun devamında anlatıcın baskın konumu daha belirginleşmektedir:

“*Manas, payitahta ayak bastığı günden beri, hiç de perde arkasında durmaksızın 'Yavuz Selim için' faaliyetini canhıraş sürdürüyordu. Sona geldiğinde, 'Şehzade Ahmet'in cülus töreni gecesini' yeniçeri ağalarını, Haliç kenarında babası Kara Tuğrul'dan kalma boş konakta topladı.*
— **Sözde boş!**” (s.126)

Tarafımızdan koyu verilen ifadede aslında konağın boş olmadığı ve kurgunun devamında devletin geleceğinde önemli değişikliklerin planının yapıldığı bir mekân olduğu anlatıcı tarafından imlenir. Aynı anlayış kurmacanın farklı bölümlerinde de soru-cevap biçiminde kullanılır. (s.132, 145, 181, 248) Hasan Can'ın kimliğini açıklamadan önce; “*(...) Bu Hasan Can kimdi?*” sorusuna “*Aslında mevkisiz sıradan biri.*” (s.167) cevabını verir.

Yavuz Han'ın vefatı sonrası anlatıcı belirgin bir biçimde açığa çıkararak romanı şu cümlelerle sonlandırır: “*Uğurlar olsun ışıkların sultanı! ‘Dünya avucuna dar gelen’ EFE TÜRK; güle güle!*” (s.347)

3.11.1.6. Zaman

Kurmaca, tarihsel anlatım düzleminde periyodik olarak ilerler. Tarihîliğin kurmacaya aktarılmasında zamanda herhangi bir değişiklik yapılmaz. Kurmacada zaman, Fatih Han'ın vefat yılı olan 1481 yılıyla başlayıp Yavuz Han'ın 1520'de vefatıyla son bulur. Eser yaklaşık 39 yıllık bir süreci kapsar.

Zamanın ifadesinde miladi takvime yer verilir. Sadece yıl olarak “1491” (s.31), “1509” (s.105); gün, ay, yıl olarak “1511 yılı, Ağustos ayının sekizinde (...)” (s.124), “24 Ağustos 1514” (s.183) veya ay ve yıl olarak “Ağustos 1516” (s.237) gibi tarihlendirmeler kullanılır. Hicri takvim ise kurmacada sadece ay isminin zikredilmesiyle kullanılır: “(...) Aynı sene Recep ayının dokuzunda yani İstanbul depreminden 15 gün sonra (...)” (s.105) “Ertesi gün” (s.141) gibi kısa zaman aralığını belirten ifadeler çok kullanılmaz.

Yazar, zaman kavramını kullanarak vakayı farklı ifade etmeyi veya zamanın olaylar ve kişiler üzerindeki tesirinden faydalanmayı düşünmez. Sadece kurgunun akışını sağlayacak şekilde bazen zamanda sıçramaların yapıldığı görülür. (s.103, 237)

3.11.1.6. Mekân

Kurmacada mekâna herhangi bir anlam yüklenmez. Farklı bir ifade ile vaka seyrinde mekânın müdahil bir konumu veya simgesel bir değeri

bulunmamaktadır. Kurmacadaki kapalı mekânlar şunlardır: saray (Trabzon Sarayı, Topkapı Sarayı, Tebriz Sarayı), Camibek Hanı, konak, ev, kale (Güney Kalesi, Turhal Kalesi). Coğrafi ve açık mekânlar ise; dağ (Ak Dağ, Zigana Dağı, Sehend Dağı, El-Mukattam Dağı), Kefe Limanı, Aygır Gölü, ova (Karıştıran Ovası, Çaldıran Ovası, Mercidabık Ovası), Temaşa Meydanı, Yenibahçe Çayırılığı, nehir (Mehren Çayı, Nil Nehri, Asi Nehri, Barada Irmağı) olarak ifadelendirilir. Türbe ve cami (Habib-i Neccar Cami) ise kurmacada kullanılan dinî mekânlar arasındadır.

Kurmacada mekân tasvirlerine çok yer verilmez. Yavuz Han'ın vefat ettiği konak şu şekilde anlatılır:

“Burası orta halli bir esnaf konağı gibi; satışa çıksa eskici Yahudi'nin metelik vermeyeceği eşyalarla dolu! Ortalıkla halı namına hiçbir şey yok... 'Ucuz oldun diye' parça pinçik iplerle baştan savma dokunmuş parmak kalınlığında kilim serili her taraf... İkinci kata çıkan merdivenin trabzanları sade cilalı (...)” (s.339)

Konağın çok sade olması mekân üzerinden Yavuz Han kişisinin gereksiz süsten hoşlanmayan, sade bir hayatı benimseyen kişiliğini imlemektedir.

3.11.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ

3.11.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük

Roman; dört ana bölüm, sekiz alt bölümden oluşur. Şehzade Selim'in babası ve kardeşleriyle taht mücadelesi ve Doğu Anadolu'da düzenlediği seferler giriş; padişah olması, Safevi Devleti ve Memlük Devleti üzerine düzenlediği seferler gelişme; vefatı ise sonuç bölümlerini oluşturur.

Kurgu, merkezî kişi Yavuz Han'ın Osmanlı tahtını ele geçirip kafasındaki fikirleri uygulayabilmesi üzerine inşa edilir. Kurguda Yavuz Han kişisi, dedesi

Fatih Han'la bir tutulur. Onun yarım bıraktığı seferleri devam ettirecek halefidir. Bu beyanda Fatih Han üzerinden Yavuz Han'ın olumlandığı görülür. Yavuz Han dedesinin yerini dolduracak kimsenin bulunmamasını “*Onun mirasına mugayir*” (s.13) cümlesiyle belirtir. “*Yeni Çağın Güneşi*” (s.15, 26, 326) olarak sembolleştirilen Fatih Han'ın vefatı sonrası, ondan aldığı ışıkla çevresini aydınlatacak yegâne kişi Yavuz Han'dır.

Kurguda geçmişe önemli atıfların yapıldığı görülür. Yavuz Han, Selçuklu sultanı Melikşah'ın babası Sultan Alparslan'ın ruhunu şad edecek biçimde devletin sınırlarını denizlere dayandırmasını takdirle karşılar. (s.36) Gaflet içerisinde devletin yönetilmesini dedesi Fatih Han ve Melikşah'ın hatıralarına saygısızlık olarak kabul eder. (s.50-51) Çaldıran seferine giderken askerin isyana yeltenmesi üzerine, Yavuz Han askerin moralini yerine getirmek için Malazgirt Savaşı'nın manevi mirası üzerinden şu şekilde faydalanır:

“Orası atam Alparslan'ın 50 bin cengâverle 200 bin kişilik Bizans ordusunu mağlup ettiği yer; Malazgirt'tir. İyi bilirsiniz ki, yanı başımızdaki o mübarek topraklar, siz kahramanlara 'yürüyün evlatlarım düşman üstüne, yeni bir fethe şerefle imza atın!' diye haykırıyor. Evet yiğitlerim, gün bu gündür.” (s.182)

Kurmacada Yavuz Han'ın saltanatı müddetince savaştığı iki devlet olan Safeviler ve Memlûkler olumsuzlanır. Memlûklerin Hac ibadeti için Osmanlı vatandaşlarına zorluk çıkarması, birçoğunun casusluk ithamıyla geri çevrilmesi, Hicaz bölgesinde haksızlığa, zulme ses çıkarmamaları, İslam âlimlerinden isteklerine uygun fetva vermeyenleri öldürmeleri ve Abbasi halifelerini baskı altına almaları devletin zorba yönünü gösterir. (s.217) Halk tarafından, Osmanlı Devleti'nin Memlûk topraklarını ele geçirmesini;

“Güneşin torunu bir avuç dolusu aydınlıkla geldi buralara. Evvelden Memlûk zulmüyle kararmış gözlerimiz ışığına kavuştu hiç sönmesiz. Şükür insan olduğumuzu anladık sonunda (...)” (s.319)

cümlesiyle özlemle bekledikleri ifade edilir.

Safevi Devleti'nin mezhepsel temelde ayrılığı körükleyip yükselmesi (s.161) ve casuslar aracılığıyla Osmanlı Devleti'nin geleceğini tehlikeye atacak şekilde, devlet kademelerinde Türklerin üvey evlat muamelesi gördüğü ve Enderun'dan yetişen devşirmelerin yüksek mevkilere geldiği söylenir. (s.67) Anadolu'daki Safevi halifelerine birer casus gözüyle bakılır. (s.74) Her ne kadar Safeviler devlet olarak anılsa da Anadolu halkının huzurunu bozan, halkın malını ve namusunu gasp eden çeteci bir devlet olarak ele alınır. (s.80, 327) Aynı şekilde Şah İsmail de olumsuzlanan bir kişidir. Yavuz Han'a göre; “(...) *O haddini bilmez bozguncu yerinde kaldıkça ne Anadolu halkına ve ne de Devlet-i Aliyye'ye rahat yok!*”tur. (s.165) Akkoyunlu sarayının müezzini Hafız Ahmet, Şah İsmail'in yönetim anlayışını ve taassubunu şöyle belirtir:

“Şah denen bu melun; camilerimizde minberleri yıktı, Müslümanların mallarına, kadınlarına saldırıp müdafaasız o zavallı inanların ırz ve namusunu askerlerine hunharca peşkeş çekmekte. Âlimleri 'sırf kendi mezhebinde olmadığı için' gözünü kırpmadan şehit etmektedir.” (s.168)

Şah İsmail sadece Osmanlı Devleti için değil ayrılıkçı fikirleriyle bütün İslam dünyası için büyük bir tehlikedir. Müslümanları Kur'an yolundan saptırmakla itham edilir. (s.172) Çaldıran Savaşı'nın tek müsebbibi olarak Şah gösterilir. (s.189) Hafız Ahmet örneğinde olduğu gibi halk, Şah'ın baskı ve zulümlerinden bıkmıştır. Memlüklerde olduğu gibi Çaldıran Savaşı da İran halkı için kurtuluş olarak kabul edilir. (s.207)

Kurmacada, Gürcüler çetecilik faaliyetlerinden dolayı olumsuzlanırlar. Ama bu durum Yahudilerin olumsuzlanması oranında değildir. Mercidabık Savaşı'ndan sonra Osmanlı'nın Mısır'a ilerleyişini durduracak ve elde ettiği topraklarda uzun süreli kalmasını engelleyecek planlar yapmak üzere ileri gelen

Yahudiler ve Papalık temsilcileri toplantı yaparlar. Amaçları Osmanlı askerilerini rüşvete ve fuhşa alıştırarak ordu düzenini bozmaktır. (s.255-261) Yahudiler, “*Giden ağam, gelen PAŞAM!*” (s.263) sözü gereğince her zaman güçlünün yanında olurlar.

Eserde, metinlerarasılık bağlamında kullanılan atasözü, ayet, hadis, şiir ve mesneviye ait hikâyelerden bazıları şunlardır:

“*Saltanat tâcına baş eğmez kabul etmez serîr/Sana bir cân ile kuldur özge sultandır gönül!*” (s.24), “*Sultanım, hiç umma abı hayatı bâdeden hisse/Ânı bizim Yiğit’e tahsis ettiler, başkasına vermezler...*” (s.136) (Avni), “*Şol karşiki dağları, meşeleri bağları/Sağlık Safalık ile aştık elhamdülillah/Kuru idik yaş olduk, ayak idik baş oldu./Kanatlandık kuş olduk, uçtuk elhamdülillah...*” (s.57), “*Yaratılanı yaratandan ötürü sevmek*” (s.60), “*Bir BEN vardır, benden içeri!*” (s.240) (Yunus Emre), “*Beri gel, daha beri, daha beri/Bu hır gür, bu savaş nereye kadar?/Sen bensin, ben benim işte/Ne diye bu direnme?/Topumuz bir tek inciyez/Başımız da tek, aklımız da tek.*” (s.115) (Mevlana Celalettin Rumî), “*Ey Selimî kan dökerse Çeşm-i giryânın nola/Lâl-i yâre dil verenler Lâl-i Cevherden geçer*” (s.343), “*İhtilaf-ü tefrika endişesi/Kûşe-i kabrimde hattâ bî karar eyler beni/İttihatken savlet-i â’dayı def’e çaremiz/İttihat etmezse millet, dağidar eyler beni*” (s.347) (Selimî), “*Benim miracım, Yunus’un miracından üstün değildir. Benim miracım göğe, onunki dibedir!*” (s.227-228), “*Zamanınızdaki günlerde Rabbinizin esintileri vardır, dikkat edin, kendinizi o esintilere bırakın!*” (s.270) (Hz. Muhammet SAV), “*Biz o günleri insanlar arasında evirip çeviririz.*” (Âli İmran Suresi, 140) (s.245), “*Şüphesiz Allah, kendinden sakınanlarla ve iyilerle beraberdir...*” (Nahl Suresi, 128) (s.246), “*Nereye dönerseniz, orada Allah’ın veçhesi vardır!*” (Bakara Suresi, 115) (s.314).

Yazar, mesneviden uzun alıntılar yaparak kurgu içerisinde kullanır. (s.175-177, 249-251)

Kurguda hata olarak zikredilebilecek iki husus vardır: Piri Paşa’nın sadrazam olduktan sonra yardımcı olarak “*Rumeli Beylerbeyi Osman Paşa*” ismi söylenirken (s.307), kurgunun devamında aynı paşa, “*Çoban Mustafa*” olarak ifade edilir. (s.309) İsmi yanlış kullanılmasından kaynaklanan bir hata söz konusudur. Diğerisi ise Yavuz Han’ın Antakya’da bir derviş kılığında müezzinlik yaptığı camiyi basan bölgenin ağalarından birinin kökeninin “*Ermeni kırması*”

(s.323) olarak gösterilirken, ilerleyen sayfalarda bu ağa “*Acem, Arap kırması*” (s.325) olarak ifade edilir.

3.11.2.2. Anlatım Teknikleri

Kurmacada en fazla geriye dönüş tekniği kullanılır. Bu teknik daha çok roman kişilerinin “geriye bakış”ı olarak değerlendirilebilir. Kara Manas’ın aklına Fatih Han zamanında Şehzade Selim’le ilgili yaşanan bir anı gelir. Şehzade, atlardan korkarak ilme yönelmesi için çılgın görünümlü bir ata bindirilir. Ama onun attan düşmeyerek uzun süre binmeyi becermesi küçük yaşlardan itibaren cengâver bir kişilik olacağını göstergesidir. (s.14) Hisarda, Fatih Han ile İtalyan ressam Bellini’nin gözü önünde yaşıtı çocukları güreşte yenen Şehzade Selim’in güçlülüğü kurmacada fazlasıyla yer bulur. (s.28) “Geriye bakış”ların kurguda sık sık kullanılması merkezî kişi Yavuz Han’ın olumlanmasında bir araçtır. Bu durum bizzat Yavuz Han’la ilgili bir anı olabilmekteyken onun müdahil olmadığı ama etkilendiği anılar da olabilir. Fatih Han zamanında Akkoyunlu hünkarı Uzun Hasan’la yapılan savaşta Gedik Ahmet Paşa, Şehzade Bayezid’in savaşta gereken dikkati göstermemesi nedeniyle onu azarlar. (s.20-21) Daha sonra Gedik Ahmet Paşa’nın II. Bayezid’in isteğiyle hazırlanan bir oyun aracılığıyla öldürülmesi olayı da bu teknik aracılığıyla verilir. (s.154-155) Kara Manas tarafından aktarılan bu hikâye II. Bayezid’in savaşçılığına bir eleştiri babındayken, oğlu Şehzade Yavuz’un Osmanlı tahtına geçebilmesi için dedesinin özelliklerini taşıdığını göstermektedir.

Kurmacanın genelinde Fatih Han’ın olumlanması ve onun varisi olarak torunu Yavuz Han’ın gösterilmesi geriye bakışlar aracılığıyla da yapılır. Fatih Han’ın

yakın koruması olan Kara Manas, Rumeli akıncılarının Balkanlarda yapamadıklarını kısa sürede Fatih Han'la birlikte yaptıklarını ifade ederek, padişahın savaşlarda gösterdiği atılganlıktan bahseder. (s.30-31)

Kurmacada diyalog tekniğine de yer verilir. Öncelikle Fatih Han'ın sonra da torunu Yavuz Han'ın yakın adamı olan Kara Manas ile padişahın diyalogları çok fazladır. Bu diyaloglarda; taht mücadelesi (s.110-113), Osmanlı Devleti'nin geleceği ve devlet işleriyle ilgili konuşmalar gerçekleşir. Yavuz Han, Kara Manas ile konuşmalarında çok samimidir. Osmanlı Devleti'nin başına Şehzade Selim'in geçmesi gerektiği II. Bayezid'e Kara Manas tarafından aktarılır. (s.132-139) Yavuz Han'ın, padişahlık kisvesinden sıyrılıp daha samimi, beşeri özelliklerinin ön planda olması, Habib-i Neccar Cami imamı ile arasında geçen konuşmada ortaya çıkar. Bu camiye müezzin olmak isteyen Yavuz Han'ın kimliğinden kimsenin haberinin olmaması imam ile sıradan bir derviş muhabbetinin yaşanmasını sağlar. (s.315-318)

Kurmacada kullanılan diğer bir teknik özetdir. Popüler tarihî romanlarda sık kullanılan bu teknik hem olayların kısa ifadesinde hem de zamanda sıçramalarda bir araçtır. Şehzade Selim'in tahta çıkışını kolaylaştırmak için Kara Manas tarafından İstanbul'da yeniçeriler aracılığıyla çıkarılan isyan (s.127), Şehzade Ahmet'in taht mücadelesi (s.164), Yavuz Han'ın devlet ricalini Safevi Devleti üzerine düzenlenecek bir sefer için ikna etmesi (s.170-171), Mercidabık Savaşı ve sonrasındaki gelişmeler (s.238, 271) gibi askeri olaylar bu teknik aracılığıyla aktarılır. Özet ve anlatma tekniğinin iç içe kullanıldığı örnekler de mevcuttur. Sadrazam Hadım Ali Paşa ile Şehzade Ahmet'in Şahkulu isyanını bastırmak üzere birlikte hareket etmeleri, sonrasında şehzadenin paşayı bu

mücadelede yalnız bırakması ve paşanın şehit olduğu halde isyanın bastırılışı özet ve anlatma tekniğinin birlikte kullanılmasıyla aktarılır. (s.109) Kurmacanın geneline hâkim olan anlatma tekniği daha önce incelenen eserlerin aksine bu eserde yazar-anlatıcının kendi kendine sorduğu ve cevapladığı sorular aracılığıyla gerçekleşir. 1509 yılında Anadolu’da gerçekleşen deprem şu şekilde anlatılır:

“Büyük zelzele enkazında ancak bir fare deliği büyüklüğündeki boşluğa ‘acaba’ ümidiyle üflenen ‘kimse var mı’ seslerinin yerini; ‘kısa süre sonra’ ortalığı, ‘ufunetine dayanılmaz’ ağır ceset kokuları kaplayınca, oldukça bezgin ve zayıf nidalı ‘kimse yok mu?’lar aldı.

— *Kimdir bu KİMSE? Neyin nesi?*

Belki de dünyasal tanımlamaların en gerçekçisi! (...)

— *KİMSE!*

Güçlüyle güçsüzün, hâkimle mahkumun, yönetenle yönetilenin, bir büyük felaket sonrası aynı düzleme geldiği maddi manevi eşitlerin hiç ayırmsız buluşma noktası!

— *Ya sonrası?*

Büyük teslimiyet! Felâketzedelerin günler sonraki konuşmaları; ‘Allah’tan gelene’ koşulsuz rızanın en somut örneği. (...)” (s.103)

Örnekte de görüleceği üzere anlatıcı depremin halk üzerindeki dramını bir roman kişisinden ziyade kendini kurguda belirginleştirerek anlatır.

Tasvir tekniği işlevsel olarak kullanılmaz. Kırım Han’ı Mengli Giray’ın yaşadığı Canıbek Han’ın mimari özelliklerinden ziyade daha çok stratejik konumunun tasviri yapılır. (s.42-43) Aynı şekilde Yavuz Han’ın vefat ettiği evinin de mütevazılığı imlencesine tasviri yapılır. (s.339) Kişi tasvirlerine de yer verilir. Memlûk ordusunun yenilmesi üzerine Osmanlı hizmetine girmek isteyen Hayırbay, Yavuz Han’ın gözüyle atletik vücutlu, Arap kıyafeti yerine renk renk Türkmen kıyafetlerini tercih eden bir askerdir. (s.242)

Kurmacada çok az iç çözümleme tekniği kullanılır. Yavuz Han’ın Trabzon sancak beyiyken Erzurum, Kars, Artvin gibi şehirlere düzenlediği sefer sonrası düşünceleri bu teknik aracılığıyla aktarılır:

“Karşılaştığı halkın tamamının, kendinden; dedesi Fatih Sultan Mehmet’in ölümüyle gerilediği düşünülen cengâverlik ve fetih beklentisini diriltme arzusu yanında, erdemli hayat, mutlu düzen umduğunu görmesi, gelecek günlerin zorluğuna kilitledi Yavuz’un düşüncesini.” (s.100)

Şehzade Selim’in babasının devleti yönetmedeki acizliği karşısında tahtı ele geçirmek için yaptığı planlar oğlu Şehzade Süleyman tarafından şöyle değerlendirilir:

“Önce kendini dedesi yerine koydu; evladı kılıcını getirip göğsüne dayayacak, ‘yapamıyorsun, tahttan in!’ diye başkaldıracak! Onca kabul edilir değildi. Dünyaya gücünü göstermiş bir koca imparatorluğun en üst makamı, sıradan sedir tahtası mıdır ki, bir üflemeyle yere serilecek?” (s.117)

3.11.2.3. Dil ve Üslup

Eser, anlaşılır bir dile ve akıcı bir üsluba sahiptir. Yazarın dile bakış açısı,

Kara Manas ile Molla Yakup arasında geçen şu konuşmada belirginleşir:

“— (...) Şehzademe ‘yazdığını’ söylediğin kitap mesnevi yani.
— Bitti sayılır.
— Adını ne koydun?
— ‘Risâlet-al-Nushiye’ diyeceğim.
(...) Yahu, suyu mu çıktı Türkçenin Allah aşkına? Düpedüz, ‘Öğüt Kitabı’ desene şuna. (...)
— Diyeyim de, alt tabanı ‘Türkmen Kitabı’ diye yüzüne bakmasınlar değil mi, hem de hiç kimse!” (s.56)

Diyaloğun devamında Molla Yakup bu kitabın beylere, sultanlara sunulacağını söyleyerek dilinin önemine dikkat çeker. Manas ise Yunus Emre’den bir şiir okuyarak bu dili herkesin anladığını ama ilim adamlarının aşırı Farisî tutkusundan dolayı halkın anlamadığı yaban kelimelerle eserlerini yazdıkları için onları eleştirir. (s.56-57) Yazar, Türkçenin vaka zamanında ilim adamları nezdinde horlanan, halk tarafından kıymeti korunmaya çalışılan özelliğine dikkat çekmektedir. Bu anlayış eser inşa edilirken kullanılan yalın dilin fikri tezahürüdür.

Kurmacada, günümüz Türkçesinde bulunan bazı yabancı menşeli kelimeler çok fazla kullanılır. Bu kelimelerden bazıları şöyledir: “*aktör, dominant, randevu, idol, sempati, deşifre, kadük, hit, ego, palavra, stres*”. Bu kelimeler, günümüz genç okuyucusunun kendi kavram dünyalarında bulunması sebebiyle onlara daha cazip gelebileceği gibi bazen kurguda ifadesi zor olacak durumlara da neden olabilmektedir. “*Yavuz Han’ın en büyük hedefi Roma’nın fethedilmesini yazarın; ‘En HİT ideali oydu zaten (...)’ (s.277) cümlesiyle belirtmesi, tarihiliği yeniden kurgularken dilin günümüze yaklaştırılmasını ama günün sokak dilinden de uzak tutulması gerçeğini ortaya koyuyor.*”⁴⁶³

Yazarın kurguda vurguyu artırmak için bazı kelimeleri tırnak içinde veya büyük harflerle vermesi akıcılığı engelleyen hususlar arasındadır. Örneğin;

“*Büyük zelzele enkazında ancak bir fare deliği büyüklüğündeki boşluğa ‘acaba’ ümidiyle üflenen ‘kimse var mı’ seslerinin yerini; ‘kısa süre sonra’ ortalığı, ‘ufunetine dayanılmaz’ ağır ceset kokuları kaplayınca, oldukça bezgin ve zayıf nidalı ‘kimse yok mu?’ lar aldı.*
— *Kimdir bu KİMSE? Neyin nesi?*
Belki de dünyasal tanımlamaların en gerçekçisi! (...)
— *KİMSE!*” (s.103)

alıntısında tek tırnakla gösterilen bölümler yazarın kurguda çift tırnak kullandığı yerlerdir. Bir paragrafta beş tırnağın kullanılması, vurguyu artırmaktan ziyade okumayı yavaşlattığı gibi tırnağın gerçek işlevini de yitirmesine neden olmaktadır.

“*Hiç değilse; ‘mevsim icabı’ depremden zarar görmeyen yaylaktaki hayvanları ayakta ydı, ‘Buna da ŞÜKÜR!’ deyip ‘yarım yamalak’ KİMSESİZ yaşantısına devam etti.*” (s.106)

cümlesinde hem tırnak içinde hem de büyük harfle yazılan bölümler bulunmaktadır. Anadolu’da yaşanan deprem sonrası halkın durumunun tasvir edilirken ifade edilen olumsuzluk yine gözlenir. Özellikle büyük harflerin

⁴⁶³ Bkz., Bölüm II, s.186

kullanımının sebebi çoğu zaman anlaşılabilirken bazen bunun tersi durumlarla da karşılaşılır:

“(...) Sizin vezirleriniz, yeniçeri kullarınız içinde dahi bu mezhep yandaşı epey zevat bulunmakta olup, ŞAH İsmail’i de böylesine mübarek bellediklerinden korkarım ileride size arıza çıkarabilirler.” (s.170)

cümlesinde hükümdarlık unvanının büyük harfle verilmesinin ifadeye kattığı anlam muallaktır.

Ayrıca içerisinde birçok kelimenin açıklaması verilir: *“inziva (yalnızlık)”* (s.10), *“ifasına (yerine getirilişine)”* (s.34), *“iptida (başlayarak)”* (s.81), *“tam olmayan (eksik)”* (s.96), *“SERDAR (başkomutan)”* (s.137). Fatih Han’a (s.24) ve Yavuz Han’a (s.343-344, 347) ait bazı şiirlerin açıklaması da ayrıca içerisinde verilir.

Kurguda bazen ayrıca içerisinde uzun bilgiler verilir:

“(...) Madem babası tahtı bırakacak, ‘işini ehline vereyim, benden ülkeye hayır yok’ deyici, Atası Murat Hüdavendigâr gibi (o muhterem ölümünden önce, devletin ileri gelenlerine; ‘Benden sonra kimi istersiniz başınıza?’ diye sorup aldığı tavsiye üzerine nasıl Yıldırım Bayezid’i padişah ilan etmişse) mübarek babası da ‘töre gereği’ alsın Devlet Şurası’nı karşısına ‘Benim padişah adayım Selim’dir!’ desindi. (...)” (s.63)

Ağızlarda kullanılan veya okunuşunda ses düşmesi olan kelimelere yer verilir. Bunlardan bazıları şunlardır: *“dedikti, çekti, os’saat, ne’cap, n’apalım, n’olmuş, hoca’fendi”*.

Kurmacada kelime yanlışları çok fazla yapılmıştır: ayrılık yerine *“ayrıcılık”* (s.160), müddet yerine *“müebbet”* (s.170), avlamak yerine *“avkalamak”* (s.280), sultanlığın yerine *“sulatanlığın”* (s.281), tirabzanlar yerine *“trabzonları”* (s.339) gibi yanlışlar vardır.

Kurmaca atasözü ve deyimlerin kullanımı açısından zengindir. Yazar, bu ifadeleri kurgunun içerisine sindirerek dil bağlamında kültürel yoğunluğu yakalar.

Bazı sözler değiştirilerek kurguya dâhil edilmiştir. Kullanılan atasözü ve deyimlerden bazıları şunlardır:

“*Doluya koysan almaz, boşa koysan dolmaz.*” (s.22, 34, 225, 269), “*Teşbihte hata olmaz.*”, “*İti an çomağı hazırla.*” (s.57), “*Abdal’a malum olur.*” (s.75), “*Aşağı tükürsem sakal, yukarısı bıyık.*” (s.79), “*Keser döner sap döner, gün gelir hesap döner!*” (s.127), “*El elin eşeğini türkü çağırarak arar.*” (s.191), “*Milletin ağzı torba değil ki, büzesin.*” (s.230), “*Demir tavında dövülür.*” (s.239), “*Alışmış, kudurmuştan beter[dir].*” (s.261), “*Giden ağam, gelen paşam.*” (s.263), “*El elden üstündür.*” (s.283), “*Dediğim dedik, çaldığım düdük.*” (s.164), “*laftı gevelemek*” (s.15), “*nefis körletmek*” (s.20), “*kulağa çalınmak*” (s.27), “*taşı gediğine koymak*” (s.29), “*göz koymak*” (s.41), “*suyu çıkmak*” (s.56), “*ununu eleyip eleği duvara asmak*” (s.58), “*küplere binmek*” (s.70), “*tereyağından kıl çekmek*” (s.71), “*esamisi okunmak*” (s.72), “*iki arada bir derede kalmak*” (s.77), “*eli kulağında olmak*” (s.86), “*gönül almak*” (s.87), “*canını dişine takmak*” (s.91), “*çanak tutmak*” (s.93), “*yağ sürmek*” (s.108), “*keyiften dört köşe olmak*” (s.117), “*aklı yatmak*” (s.125), “*göz dikmek*” (s.128), “*aklına dank etmek*” (s.132), “*kulağına küpe etmek*” (s.135), “*kol kanat germek*” (s.138), “*tepeden tırnağa süzmek*” (s.147), “*kulağı delik olmak*” (s.150), “*eli kulağında olmak*” (s.161), “*sinir (kan) tepesine çıkmak*” (s.162, 182), “*kulak vermek*” (s.167), “*dolap çevirmek*” (s.180), “*Arap saçına döndürmek*” (s.257), “*göze girmek*” (s.274), “*ağızdan bakla çıkarmak*” (s.289), “*yerde ararken gökte bulmak*” (s.292), “*ok yayda çıkmak*” (s.293), “*kolu kanadı kırılmak*” (s.303), “*abayı yakmak*” (s.322), “*iki arada bir derede kalmak*” (s.323).

Kurmacada kullanılan bazı argo ve kalıplaşmış ifadeler şunlardır:

“*pirelenmek*” (s.93), “*dırdır yapmak*” (s.179), “*poh pohçu*” (s.181), “*şom ağızlı*” (s.221), “*ahbap*” (s.222), “*kaykıltmak*” (s.261), “*kaytarmak*” (s.298), “*yırtmak*” (s.299).

3.11.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.11.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem

Romanda; merkezî kişi Yavuz Han’ın çocukluğu, şehzadeligi, saltanat süreci ve vefatı konu edilir. Cihangir bir kişilik olan Yavuz Han, dedesi Fatih Han’ın devamı olan bir anlayışla devletin sınırlarını daha da büyütebilmek, İslam içerisindeki fitneleri temizlemekle kendini yükümlü kılar. Bundan dolayı Yavuz Han’ın düzenlediği seferler anlatının merkezindedir.

3.11.3.2. Temalar

3.11.3.2.1. Yüceltilen Türklük

Türklük, kurmacada daimi suretle temas edilen ve olumlanan bir temadır. Osmanlı Devleti'nin bir Türk devleti olması ve Yavuz Han'ın bu devletin başına geçtikten sonra, “(...) *Dünyayı avucunun içine alacak Büyük Türk İmparatorluğunu (...)*” (s.39) kuracak yegâne kişi olduğu düşüncesi kurmacanın temel iletileri arasındadır. Yavuz Han Mısır'dayken, Sicilya'dan gelen bir heyet kendisine şöyle hitap eder: “*Ey, Büyük Türk imparatoru; Sicilya'nın kapısı ardına kadar açıktır sizin için. Buyur gel; ötesi Roma! (...)*” (s.277)

Fatih Han, Rumeli seferine çıktıktan sonra aniden rahatsızlanır ve doktorların teşhisine göre zehirlendiği anlaşılır. Bunun üzerine;

“*Milletlerarası zulüm, insanlığa huzur sunmamamızdan rahatsız oldu, benim şahsımda 'dünyanın tek kurtarıcı aktörü' milletimi zehirlemeye yeminli (...)*” (s.91)

diyerek mensubu olduğu Türk milletini dünya için bir kurtarıcı olarak ifade eder. Kara Manas ile yapılan konuşmanın devamında bütün çabanın gönülleri fethederek sevgi imparatorluğunu kurabilmek olduğu Fatih Han tarafından ifade edilir. (s.91) Böylelikle Türklerin fetih anlayışının kuru bir cihangirlik davası olmadığı anlayışı imlenir.

Genel itibarı ile Türklüğün Yavuz Han kişisi üzerinden olumlandığı görülür. Bunun yanında, “(...) *Her türlü otoriteye eyvallahsız Kıpçak Türkleri (...)*” (s.39) veya Kırımlılar için kullanılan “*kandaş ve karındaş*” (s.115) gibi ifadeler Türklüğü sadece Osmanlı'dan ibaret saymayan bir kurgu anlayışının ürünüdür.

Safevilerin mezhepçilik temelinde yaptıkları ayrımlara zamanla, Osmanlı devlet ricali arasında Türkmenlerin dışlanarak yerine Enderun'dan yetiştirilen

devşirmelerin getirildiği düşüncesi eklenir. (s.60, 66-67). Devlet yönetiminde Türkmenlerin üvey evlat olarak gösterilmeye çalışıldığı bu düşünceye Yavuz Han şu şekilde cevap verir:

“Yanlı ve yanlış şeyler! Bir ülkede ne kadar çeşit insan varsa, elbet o kadar değişik yönetici adam olacak devletin içinde. Aha biz devletin başındayız, biz Türkmen değil miyiz? Bu güne dek kim, kimi, nereden ve neden mahrum bırakmış? Yaratan, insanlığı ‘birbirleriyle görüşsün, anlaşsınlar’ diye çeşit çeşit yaşatmış. Çeşitlilik ilahi bir oluşum. Asla ve kat’a ayrımcılığın sebebi olmamalı. Yaratan’ın emrine uyup, ‘yaratılanı Yaratan’dan ötürü severek’ bir ve beraber olmak gerek.” (s.60)

İfade, Osmanlı yönetim anlayışının millet esaslı bir hükümlanlıktan ziyade liyakate dayalı olduğunu göstermektedir. Devletin tepesinde bulunan kişinin Türklük kavramına sahip çıkması devletin bir Türk devleti olduğunu ama yönetimi altında farklı milletlere mensup insanların da yönetim halkasına dâhil edildiğini gösterir.

Türklük sadece yönetimdeki insanlara has bir kavram değildir. Avşar Bey’i İlyas Ağa’nın kendisini Türkmen olarak ifadesi (s.66), Kara Manas’ın kendisi yerine Yavuz Han’a Malkoçoğlu Ali ve Turali Beyleri tavsiye ederken Türkmen olduklarını belirtmesi (s.146), Gedik Ahmet Paşa’nın Türklük anlayışının daha da geriye gidilerek Cem Sultan’ın oğlunu, *“Atam Oğuzhan’ım, benim asil varlığım!”* (s.155) diyerek sevmesi bu beyandandır. Yavuz Han’ın özel korumasının adının da *“Oğuz”* olması Türk milletinin ulu atalarına atıf yapıldığını gösterir. (s.340)

Kurmacada, Türklük yüceltilirken *“Türkmen töresi”* kavramının da üzerinde durulur. Malkoçoğlu Turali Bey’in hünkarın iradesinin ihmal edilmesinin Türkmen kitabına göre ölümle sonuçlanacağını söylemesi (s.151), yenilen Memlük ordusunun komutanlarından olan Hayırbay’ın Osmanlı’ya teslim

olduktan sonra, Yavuz Han tarafından Türkmen yasasına göre hükümdarıyla birlikte savaşarak ölmesi gerektiğinin belirtilmesi ve Hayırbay'ın yine Türkmen kitabına göre zalim, acımasız kişilere hizmet edilmemesinin öğütlendiğini belirtmesi bu beyandandır. Yazılı olmayan ama roman kişilerinin devlet veya halkla ilişkilerinde mutlak suretle dikkate aldıkları bir kavram olan “*Türkmen töresi*” onların sınırlılıklarını belirleyici bir unsurdur. Çaldıran seferi öncesi Yavuz Han'ın kafasını karıştıran temel unsur, Şah İsmail'in Türk ve Müslüman olmasıdır. Şeyhülislam Zembilli Ali Cemali'nin padişahın yükümlülüklerini ve Türk devletinin yönetim anlayışını belirten açıklaması şöyledir:

“Adam Devlet-i Aliyye'nin topraklarına saldırdı, binlerce insanımızı öldürdü hiç acımadan. Açık ve alenen düşman! Hem, ne Türkü'ymüş o Sultanım? Sen hiç, saltanat uğruna DİN istismarı, mezhep kışkırtıcılığı yapan bir tane olsun; Türk HAKANI gördün veya duydun mu tarihte? Hiç var mı emsali?” (s.345)

Türklerin olumlanması sadece Türk menşeli roman kişileri aracılığıyla yapılmaz. Mercidabık'ta önemli bir zafer kazanan Osmanlıların daha fazla ilerlemesinin önüne geçmek için bölgede yaşayan Yahudiler, Papalık temsilcilerinin ve Memlük beylerinin bulunduğu bir toplantı tertip ederler. Osmanlı'nın o topraklarda kalıcılığını hatta Mısır'a gidişini engelleyecek planlar, Yafes adında bir Yahudi'nin her şeyi padişaha anlatmasıyla bozulur. Yafes, kendisinin ve atalarının İspanya'da yapılan Yahudi katliamından Osmanlı aracılığıyla kurtarıldığını ve “*Bu necip Türk devleti olmasa; Sakız'da cefa çeken bir köle veya onursuzluktan ölmüş bir cesettim şimdi!*” (s.265) diyerek hem Osmanlı Devleti'ni hem de Türk milletini yüceltir.

Türklük övgüsü kişilerle birlikte orduya da atfedilir. Çaldıran zaferi sonucunda, “*Türk ordusunun kahramanlığını anlatan manzumeler (...)*” (s.195) söylenmesi ordunun da olumlandığını gösterir.

Kurmacada, Türklüğe olumsuz söylemin bulunduğu tek yer, Yavuz Han Antakya'da Habib-i Neccar Camisi'nde derviş kimliğiyle müezzinlik yaparken, bölgede nüfuz sahibi bir ağanın imamın oğlundan kaynaklanan husumetten dolayı caminin önünde bağırmaya, küfür etmeye başlaması olayıdır. Yavuz Han'ın adamla konuşmak istemesi üzerine adam;

“Ağzından belli, sen de bunlardansın, Türksün! Sizin gibi pis Türklerle konuşulacak hiçbir kelime yoktur benim.” (s.324)

diyerek Türkleri olumsuzlar. Bu sözün öncesine kadar adamı sakinleştirerek onunla konuşmanın yolunu arayan Yavuz Han, adamı ve yardımcılarını orada döver. (s.324-325)

3.11.3.2.2. Ülkü

Merkezî kişi Yavuz Han'ın düşünce dünyasının temelinde devletini ve milletini yüceltmek olarak ifade edilebilecek ülkü kavramı bulunur. Şehzadeliğinden itibaren dedesi Fatih Han'a özenen Yavuz Han, kendini onun varisçisi kabul ederek şöyle der:

“(...) Devlet-i Aliye, layık olduğu yere; tüm ülkelerin zirvesine, ancak benim ellerimin üstünde çıkacağına benzer. Ne yazık! Başka seçeneği yok necip devletimin. Ancak benim pazı gücüm, Osmanlı'nın önünde dünyayı küçültecek. Bir tek benim avuçlarıma dar gelecek bu âlem, yalnız benim!” (s.27)

Dünyayı yönetmek iddiasında olan Yavuz Han, bunun için babası ve kardeşleriyle mücadele içerisine girmekten kaçınmaz. Osmanlı tahtına çıkma isteğini bütün dünyaya *“huzur yayımcısı”* (s.48) olacağı sözüyle sembolleştirir. Trabzon sancak beyiyken bölgede Safevi ve Gürcü çetelerinin yağmalarına daha fazla kayıtsız kalamayarak, huzuru tesis etmek üzere Erzurum, Kars ve Artvin'e sefer düzenler. (s.63) Yavuz Han ülküsünü;

“Bizim savaşımız bir ve beraber olabilmek, insanlığın hak ettiği huzuru Mevla adına onlara verebilmek içindir... Mücadelem zalimler ve zulme çanak tutanlarla... Uğraşım, önce milletim, sonra tüm halkların saadetinedir.” (s.115)

cümleleriyle ifade eder. Kendini, Allah adına adalet ve huzur dağıtıcısı olarak gören Yavuz Han, ulvi bir konuma çıkar. Kendini *“HAK fedaisi”* (s.116) olarak ifadesi bu ulvi anlayışın tezahürüdür.

Her ne kadar devletin başında babası II. Bayezid olsa da devlet yöneticilerinin büyük bir gaflet içerisinde olduğunu düşünerek amaçlarının ilk basamağını teşkil eden Osmanlı tahtına doğru ilk adımını şu ifadelerle atar:

“(...) İstanbul’a, Devlet-i Aliyye’nin başına... Yetersizlik içinde yüzüyor ülkem, daha fazla seyirci kalamayız... Önce Karadeniz’den Kırım’a, sonra inşallah İstanbul’a. Devlet böyle mi yönetilir bre!” (s.113) Nihai hedefi ise *“Bitmeyen rüya ROMA”*dır.

Hatta *“İspanya’ya kadar bütün Avrupa”*dır. (s.212) Yavuz Han bir çok defa; *“Bekle beni Roma! Tüm Avrupa ile birlikte önümde diz çökeceksin!”* (s.277, 298) sözüyle dedesi Fatih Han’ın da rüyalarını süsleyen fetih politikasını dile getirir.

3.11.3.2.3. Aşk

Bu tema da merkezî kişi etrafında şekillenir. Trabzon sancak beyi iken Kırım Hanı’nın kızı Ayşe Sultan’ın Trabzon sarayına geldikten sonra Kara Manas’a; *“Gönlümün gülü olmuştu. (...) Ama ah! Nasıl kaçırdım elimden!”* (s.40) diye hayıflanan Yavuz Han, kızı sevmesine rağmen ona açılmaz. Sonrasında ise Manas’ın telkinleriyle Kırım’a gidip Ayşe Sultan’ı babasından isterler ve düğünleri yapılır. (s.40-48) Ayşe Sultan’a sevgisi, padişahın şam’da konakladığı yerde hizmetçi kızın şiir aracılığıyla sevgisini ifadesi üzerine Yavuz Han, *“Tövbe onun üstüne gül koklamam!”* (s.249) diyerek aşkına olan saygısını anlatır. Ama diğer taraftan yine aşka olan saygısından hizmetçi kızın mısralarına karşılık vererek onun aşkını ifade etmesini sağlar. (s.248-254)

3.12. İKİ HÜKÜMDAR BİR KADIN⁴⁶⁴

3.12.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

3.12.1.1. Romanın Kimliği

Ayşe Tulun tarafından kaleme alınan eser, 94 bölüm olmak üzere toplam 275 sayfadan oluşur. *İki Hükümdar Bir Kadın* adlı eserin devamı olan *Tac-ı Sultan Selim* adlı bir eser daha bulunmaktadır.

3.12.1.2. Vaka

Tarihî bir kişi olan Yavuz Sultan Selim Han, kurmacanın merkezî kişisidir. Vaka 1470 yılında Fatih Han'ın Topkapı Sarayı'nın arz odasında müneccimbaşı ile konuşmasıyla başlar. (s.11) Yavuz Han'ın Çaldıran Savaşı sonrası Taçlu Hatun ile Amasya'da beraber olmalarıyla sonuçlanır. (s.275) Vaka, Yavuz Han'ın devletin geleceği doğrultusunda Şiilik tehlikesine önlem alması için tahta oturması gerekliliği üzerine kurgulanırken, Şah İsmail'le girişilen intikam yarışında Taçlu'yla olan gönül ilişkisinin de etkili olduğu vurgulanır.

3.12.1.3. Özet

Topkapı Sarayı'nda Fatih Sultan Mehmet Han'a, müneccimbaşı yakında bir şehzadenin dünya geleceğini söyler. Yıldızların kendisine söylediğine göre bu şehzade babasına ve ağabeylerine rağmen padişah olacak ve büyük seferler gerçekleştirecektir. Bu duruma şaşırان Fatih Han, oğullarından birinin çocuğunun olacağına dair haber gelmediğini söyler. Aradan fazla zaman geçmeden

⁴⁶⁴ Ayşe Tulun, *İki Hükümdar Bir Kadın*, Astrea Yay., 1. Baskı, İstanbul 2009

Amasya'da bulunan Şehzade Bayezid'den gelen mektuba göre, yakında bir çocuğunun doğacağını ve bir kız bir erkek ismi seçilmesini babasından rica eder.

Veliaht şehzade Bayezid'in afyon ve içki gibi keyif verici maddelere düşkünlüğü hem Fatih Han hem de halk tarafından endişeyle izlenir. Ama onun en büyük şehzade olmasından dolayı fazla da yapacak bir şey yoktur.

Şehzade Bayezid'in 1470 yılında Amasya'da dünyaya gelen çocuğuna Selim adı verilir. 1473 yılında Otlukbeli Savaşı'ndan dönen Fatih Han, Amasya'ya uğrayarak müneccimbaşının anlattığı Şehzade Selim'i görmek ister. Selim'in padişahın sorduğu sorulara mantıklı cevaplar vermesi farklı bir çocuk olduğunun anlaşılmasını sağlar. Padişah, çevresindekiler tarafından çok dikkat çekmemesi için Selim'le fazla ilgilenmez.

Şehzade Selim, küçük yaşlardan itibaren diğer kardeşlerine göre daha hareketli ele avuca sığmayan, fazla söz dinlemeyen bir çocuktur. Bu yüzden babası Şehzade Bayezid ona "Yavuz" lakabını verir.

Şehzade Selim, belli bir müddet İstanbul'da Fatih Han'ın gözetiminde ders aldıktan sonra Trabzon sancak beyi olarak görevlendirilir. Padişah, Selim'in orada devlet yönetmeyi öğrenmesini ister. Ayrıca kendisine zevce olarak Kırım hanı Mengli Giray'ın kızı Ayşe Hafsa Sultan'ı uygun gördüğünü belirtir.

Şehzade Selim, Ayşe Hafsa Sultan'la evlenir ve Trabzon'da yaşamaya başlarlar. Bu sıralarda Fatih Han hastalanmıştır. Memlük sultanı Kayıtbay'ın Osmanlı elçilerini öldürmesi üzerine hemen sefere çıkılmasını emreder. Kendisi sefer esnasında daha da ağırlaşır. Kendisinden sonra Şehzade Cem'in tahta çıkmasını istese de veliaht şehzadenin Bayezid olması sebebiyle umutsuzluğunu da ifade etmekten geri kalmaz. 3 Mayıs 1481'de ordusuyla birlikte Gebze

yakınlarındayken vefat eder. Karamani Mehmet Paşa'nın gönlü de Şehzade Cem'den yanadır. Ona, gelip tahta oturması için ulaklar çıkartılır. Ama Bayezid taraftarları bu ulağın haberi ulaştırmasını engelleyerek Şehzade Bayezid'in tahta oturmasını sağlarlar. Cem Sultan da saltanatta hak iddia eder ve iki kardeş arasında yapılan savaş sonucunda Cem Sultan yabancı devletlere sığınmak zorunda kalır.

Safevi tarikatının şeyhi Haydar, yürüttüğü siyasi faaliyetler nedeniyle Akkoyunlular tarafından öldürülmüştür. Oğlu İsmail, müritler tarafından kaçırılıp saklanır. Erdebil, İstar, Reşt, Lahican gibi şehirlerde bir kaçak olarak büyüyen İsmail'in artık ortaya çıkma zamanının geldiği müritlerince söylenmeye başlanır. Şeyh İsmail, Erdebil'e gelerek faaliyetlerini buradan yürütmeye karar verir. Binlerce Kızılbaş'ın secdeleri eşliğinde şehre girer. Bir Sünni olan annesi Âlemşah Begüm'ün ona soğuk davranması, karşılamaya gelmemesi İsmail'i düşündüren olaylar arasındadır. Erdebil'in ardından Tebriz de ele geçirilmiş ve İsmail artık şah olmuştur. Ele geçirdiği şehirlerde Sünni halkı kılıçtan geçirir. Bu duruma karşı çıkararak oğlunu uyararak Âlemşah Begüm de idam edilir.

Şehzade Selim, Ayşe Hafsa Sultan'la evleneli sekiz yıl olmuş, bu süre zarfında beş kız çocukları olmuştur. Altıncı çocukları ise bir erkektir ve adını Süleyman koyarlar.

Trabzon'da bunlar olurken, İspanya'da Müslümanlar ve Yahudiler katledilmektedir. Müslümanlar ve Yahudiler tarafından Osmanlı'dan yardım istenmesi üzerine buraya gemiler gönderilmiş ve birçok kişi katliamdan kurtarılmıştır.

Şehzade Selim, muhasibi ve yakın arkadaşı Halimi'yle Trabzon'daki sıcak havadan bunalıp bir gölgelikte serinlemek isterler. Civarda bulunan bir göle girmek istediklerinde burada birçok genç kızın çıplak olarak yüzdüklerini görürler. Hemen oradan uzaklaşmaları gerektiğini söyleyen şehzade; beyaz tenli, uzun saçlı bir kız görür. Bu kıızı çok beğenen şehzade, Halimi'den onu araştırmasını ister. Halimi, kızın Bağdat valisinin kızı, adının ise Taçlı Sultan olduğunu öğrenir ve Trabzon'a bir ziyaret için geldiklerini belirtir. Şehzade, ailenin yemeğe davet edilmesini ister. Bu istek kabul görür. Yemekte Ayşe Hafsa Sultan, şehzadenin Taçlı'ya aşık olduğunu anlamış ve birlikteliklerini engellemek için sohbet sırasında Osmanlı Devlet geleneğinde, padişah olamayan şehzadelerin öldürülmesinden bahseder. Şehzade Selim'in veliaht şehzade olmadığı için padişah olamayacağını ve diğerleri tarafından öldürüleceğini söyler. Bunları duyan Taçlı'nun annesi şehzadenin geleceği hakkında karamsar düşüncelere kapılır. Kadınlar bunları konuşurken, Şehzade Selim Taçlı'nun babasından kızını istemiş ve babası da kararlarını sonra bildireceklerini söylemiştir. Taçlı'yu çok seven şehzade biran önce haber gelmesini beklerken, aile Osmanlı şehzadelerinin başına gelecekleri öğrendikten sonra apar topar şehirden ayrılırlar. Taçlı'nun kismetini Safevi sultanı Şah İsmail'de aramak için Tebriz'e doğru yol alırlar.

Irak, İran, Kirman da Şah tarafından işgal edilip binlerce Sünni öldürülür. On sekiz yaşına gelen Şah'ın artık evlenmesi gerektiği yakın arkadaşı Necm tarafından söylenmektedir. Sarayda birçok güzel kız olmasına rağmen Şah, aşık olup evlenmek ister. Taçlı Hatun da Safevi sarayında bulunan güzeller arasında olmasına rağmen Şah, bir erkek kadar yiğit olan Taçlı Begüm'le evlenir. Evlendikten sonra Taçlı Begüm'ün, Taçlı Hatun'a Şehzade Selim'in aşık

olduğunu söylemesi üzerine Şah İsmail, şehzadeden intikam almak için hemen Taçlu Hatun'la evlenmeye karar verir. Gerdek gecesinde Taçlu'nun kanlanan gelinliğini de Şehzade Selim'e göndererek, intikamının tadını çıkarır. Bu duruma çok sinirlenen şehzade, saraydan atıyla ayrılır. Şiddetli yağın yağmurda yere düşen şehzade kendisinden geçer. Sabaha kadar kendisine gelemeyen şehzadeyi Sümela Manastırı'na giden rahipler bularak tedavi ederler.

Şehzade Selim'e, Şah tarafından onu aşağılayacak hediyeler gönderilmeye devam edilir. Şehzade sabrını koruyarak bunlara manalı cevaplar vermekle yetinir. Taçlu'nun olmamasına daha fazla dayanamayan Şehzade Selim, yanına Halimi'yi de alıp Tebriz'e gitmeye karar verir. Amacı Şah'la satranç oynayıp ona iyi bir ders vermektir. Tebriz'e bir tüccar kılığıyla giren şehzade, bir Türkmen kahvesinde önüne gelen herkesi satrançta yener. Ününün Şah'a kadar gitmesinden sonra saraya oyuna davet edilir. Şah, bütün oyunlarda yenilmesi üzerine büyük bir öfkeyle şehzadeye tokat atar. Şehzade daha sonra askerler tarafından huzurdan çıkarılır. Bu duruma çok sinirlenen şehzade, o tokadı hiç unutmamak ve intikamını almak için kulağına bir küpe takar.

1509 yılında Anadolu ve İstanbul'da baş gösteren depremler halkı maddi, manevi birçok kayba uğratmıştır. II. Bayezid'in emriyle İstanbul ve zarar gören diğer kentler kısa sürede eski hâline getirilir.

Anadolu'da Şah'ın halifeleri iyice taraftar toplarlar. II. Bayezid'in öldüğü haberinin alınmasıyla Antalya'da Şahkulu adındaki kişi tarafından büyük bir isyan başlatılır. İsyân kısa sürede büyür. İsyânı bastırmak için görevlendirilen Karagöz Paşa da öldürülür. Şahkulu, II. Bayezid'in ölmediğini öğrendikten sonra isyanın

zamansız olduğunu anlar. Sadrazam Ali Paşa isyanı bastırmakla görevlendirilir. İsyân bastırılır ama sadrazamda isyancılar tarafından öldürülür.

Şehzade Selim, Anadolu'da ortaya çıkan Şii tehlikesine karşı devlet yönetiminden izin almaya ihtiyaç duymadan Safevilerin ve Gürcülerin üzerine seferlere çıkar. Bu seferlerde de başarılı olur. Babasıyla görüşmek üzere ordusuyla Rumeli'ne gelir. Kendisine gönderilen elçilerin Trabzon'a dönmesini söylemeleri üzerine bu isteği reddeder. Osmanlı askerlerinin şehzadenin askerleriyle savaşmayı istememesinden dolayı şehzadeye, Semendire sancağı ve Şehzade Ahmet'in veliaht yapılmayacağı teminatı verilir. Şehzade Ahmet bu duruma içerleyerek Amasya'ya döner. Ali Paşa'nın ve Şehzade Şehinşah'ın ölmesiyle büyük bir üzüntü yaşayan II. Bayezid, tahtı Şehzade Ahmet'e bırakmaya karar verir. Şehzade Selim de kendisine verilen sözün yerine getirilmediğini görünce askerleriyle Çorlu'ya gelir. Burada gerçekleşen savaşı şehzade kaybetmiş, Kefe'ye doğru kaçmıştır.

Şehzade Ahmet'in İstanbul'a davet edildiğini duyan yeniçeriler şehirde büyük bir isyan başlatırlar. Birçok paşanın evi ve ticarethaneler yağmalanır. Askerin kararlılığını gören padişah, onu Safeviler üzerine düzenlenecek sefere komutan tayin etmek istese de bu durum Şehzade Selim tarafından kabul görmez. Yeniçerilerin isyanı geniş bir alana yaymaları artık II. Bayezid'i tahtı oğluna terk etmeye mecbur kılar.

Tahta oturan Yavuz Han, babasının isteği üzerine onu Dimetoka'ya uğurlar ama kısa bir süre sonra Bayezid-i Veli'nin ölüm haberi gelir.

Yavuz Han'ın padişah olmasından sonra birçok devletin elçisi biatlarını bildirmek üzere İstanbul'a gelir. Ama bunların arasında Şah İsmail'in elçileri

yoktur. Padişah öncelikle tahtta gözü olan Şehzade Korkut ve Şehzade Ahmet ile mücadele eder. İkisi de ele geçirilerek idam edilir. Şehzade Ahmet taraftarı olan Sadrazam Koca Mustafa Paşa da araya nifak soktuğu düşüncesiyle öldürülür. Padişah ona olan öfkesinden dolayı İstanbul'da kendi adına yapılan camiye ve imarethaneyi bile yıktırmak ister.

Kardeşlerinden gelecek tehditlerin halledilmesinden sonra devlet erkani toplanır ve Safeviler hakkında yapılabilecekler konuşulmaya başlanır. Divanda Şah'ın ve Şiilik anlayışının verdiği zararlar ortaya konulmuş ve ulemadan sefer için izin alınmıştır.

Osmanlı ordusunda sefer için bütün hazırlıklar yapılır. Ordu İstanbul'dan hareket eder ve İzmit'e gelindiğinde Şah'ın bir casusu yakalanarak onun aracılığıyla Şah'ın doğru yola dönerek, Osmanlı'ya biat etmesi gerektiğini bildiren bir mektup gönderilir. Ordu ilk önce Konya'ya uğrar. Mevlana'nın türbesi ziyaret edildikten sonra yola devam edilir. Yavuz Han ile Şah İsmail arasında mektuplaşmalar devam eder. Erzincan'a gelindiğinde düşmanın hâlâ ortada olmaması sebebiyle orduda huzursuzluklar baş gösterir. Hemdem Paşa'nın sözcü olarak seçilip padişaha askerinin geri dönme talebini anlatması amacıyla gönderilmesi, paşanın idamıyla sonuçlanacaktır. Bu hareket bir süreliğine orduyu dizginlese de zor geçen sefer şartları padişahın çadırının bile kurşunlanmasına neden olur. Yavuz Han, bunun üzerine askerinin arasına girerek mutlaka sefere devam edileceğini, dönmek isteyenler varsa gidebileceklerini belirtir.

Yola devam edilirken Osmanlı habercileri Şah'ın ordusunun Çaldıran Ovası'nda olacağı bilgisini getirirler. Şah'ın ordusunda eşleri Taçlı Begüm ile Taçlı Hatun da bulunmaktadır. Şah İsmail, Osmanlıların dinlendikten sonra hücum edeceğini

düşünürken Osmanlı askerleri ovaya gelmeleriyle savaş düzenine geçerler. İki ordu arasında gerçekleşen savaşta, Safeviler yenilir ve Şah İsmail savaş meydanında eşi Taçlu Hatun'u bırakarak kaçmak zorunda kalır. Yavuz Han, Taçlu'nun esir edilmesine çok sevinir. Ulemanın Taçlu'nun nikahının düştüğünü söylemesi üzerine onun Tacizade Cafer Çelebi ile nikahlanmasını buyurur. Esirenin getirilmesini isteyen Yavuz Han, Taçlu'yu gördüğünde kendinden geçer ama çevresindekilere hiçbir şey belli etmez. Taçlu'yla bir müddet sohbet eden padişah, içi yandığı hâlde onu Cafer Çelebi ile nikahladığını söyler.

Yavuz Han, savaşın başarıyla sonuçlanmasından sonra Eleşkirt'te çadırını ok ve kurşun atan yeniçerileri cezalandırmak için harekete geçer. Askeri kıskırtan Cafer Çelebi, İskender Paşa, Osman Ağa gibi isimler idam edilir. Böylelikle Cafer Çelebi daha yeni eşine kavuşmadan öldürülmüş olur. Yavuz Han, Taçlu'nun da Amasya'ya götürülmesi için emir verir. Aylar sonra Amasya'ya ulaşan padişah, Taçlu'nun kucağına yatıp, ona şiirler okur.

3.12.1.3. Kişi Kadrosu

Eserde tarihî kişilerle birlikte yaratma kişiler de kullanılır. Eser, Yavuz Han'ın, Şah İsmail'den Taçlu nedeniyle intikam alması ve Şah'ın Anadolu'da yürüttüğü Şiilik propagandası nedeniyle bu tehlikenin bertaraf edilmesi üzerine kurgulanır. Kurguda tip kullanılmamıştır ve iç çatışma da bulunmamaktadır. Merkezî kişi Yavuz Han'ın Taçlu'ya olan özlemi ve ona kavuşma isteği bir iç çatışmadan ziyade aşkın bireyde meydana getirdiği farklılıklar olarak ele alınabilir. Eserin cinsiyetlere göre dağılımında bayan kişilerin çok fazla olduğu görülür. Bu kişilerin geneli yardımcı ve figüratif konumdadır. Yavuz Han'ın

sevdiği Taçlu Sultan, annesi Aynışah Hanım, Aynışah Hanım'ın kız kardeşi Gevher Hanım, Şah İsmail'in eşi Taçlu Begüm, Şah İsmail'in annesi Âlemşah Begüm (Marta), Şehzade Selim'i Trabzon'da ormanın içinde baygın bir şekilde bulan Stella, Yavuz Han'ın eşi Ayşe Hafsa Sultan, Müeyyedzade'nin sevgilisi Mihri Hatun, Trabzon kadısı Ömer Efendi'nin kızı Afife, hizmetliler ve ebeler içerisinde bulunan Hoşyar Kadın, Gülvan Kadın, Kumru Kadın, Paşa Hatun, Nergis Kadın, Behice Kadın ve kızı, aşçı Şevkinur Kadın bulunur.

Kurmacada devlet-saray görevlileri olarak sadrazam, vezir, lala, kadı, vali, beylerbeyi, defterdar, kazasker, müneccimbaşı, kapıcıbaşı, hadımağa, yeniçeri ağası, hizmetçiler, ebe kadınlar, kızlar ağası, seccade memuru, çeşnigirbaşı, aşçı, tırnakçı, ulak, cellat; din görevlileri olarak müderris, derviş, şeyh, şeyhülislam, hahambaşı, imam, rahip; meslek erbaplarına göre müneccimbaşı, hekim, aşçı, rehber, ulak, kuyumcu, telkar, mimar, casus kullanılır. Romanda etken rol oynayan kişiler şunlardır:

Yavuz Han

Kurmacanın merkezî kişisidir. Daha doğmadan müneccimbaşı tarafından; “(...) *Bu şehzade çok kan akıtacak, çok... Kardeşleri, halkı, belki de babası...*” (s.14) cümlesiyle nitelendirilir. Müneccimbaşının Fatih Han'a söylediği bu cümleler daha sonra,

“*Çok cevval olacak. Hayatı at üzerinde geçecek. Doğunun en büyük padişahı olacak. (...) Kahramanlığı destanlar yazdıracak. En büyük padişahları bile dize getirecek. İslam'ın en büyük hükümdarlarından biri olacak. (...) Çok iyi bir insan olacak. Aslında bir kelebek bile onun ağlamasına sebep olabilecek. Şair olacak ama aşkı bulamayacak. Tam aşkı buldum derken...*” (s.15)

biçiminde devam ederek bir nevi kurgunun özeti verilir. Çocukken çok yaramaz bir şehzadedir. Kardeşlerine rahat vermez. (s.43) Babası Şehzade Bayezid onun

yaramazlığından dolayı “Yavuz” lakabını verir. Şehzade Selim’e verilen bu lakabın Şehzade Bayezid’e göre sözlüklerde bir karşılığı yoktur. Babası küçük Selim’e bu durumu şöyle açıklar:

“Yavuz, bana göre şirret demektir. (...) Bir sürü şehzadem var, bir tek seninle uğraşıyorum! Söz dinlemiyor, büyük küçük saymıyorsun! Hırsın her şeyin üstünde!” (s.50)

Diğer çocuklara göre çok hareketli olan Şehzade Selim, babasının bu sözlerini asla kabullenmez ve kendisine Yavuz diye hitap edenleri mutlaka cezalandıracağını ifade eder. (s.51) Yavuz Han kişisi küçüklüğünden beri farklı olan kişilik özellikleriyle ön plana çıkartılır. Bu durum merkezî kişinin yetişkin olana kadar da olumlu cihetle ele alındığını göstermektedir. Fatih Han tarafından Trabzon sancak beyliğine görevlendirildikten sonra Şehzade Selim,

“Dedem Fatih Sultan Mehmet, dedem Sultan Murad, atam Kutalmışoğlu Süleyman Şah söz veriyorum, söz veriyorum...” (s.58)

ifadeleriyle kendini geçmişten güç alarak geleceğe hazırlayan ve atalarına layık olmaya çalışan bir romanı kişisinin kurmacada olacağını gösterir.

Yavuz Han’ın Taçlu Hatun’u görür görmez aşık olması, içinde aşka karşı özlem olduğunu gösterir. Aşkının peşinden gitmesi ve ona kavuşması ise kararlılığının duygusal boyuta yansımasıdır. Şah İsmail’in ona gönderdiği hakaret içeren hediyelere en son dayanamayarak, Tebriz’e gidip orada Şah’la satranç oynayacak kadar sıradışı bir kişiliğe sahiptir. (s.192)

II. Bayezid Han

Fatih Han’dan sonra tahta oturan Osmanlı padişahı ve Şehzade Selim’in babasıdır. II. Bayezid,

“(...) Uzun boylu, beyaz tenli, etli ve dolgun çehreli, zeytuni ela gözlü, siyah çatık kaşlı, mutedil sakallı, yüzünden ben bulunan, geniş omuzlu (...)” (s.17)

birisidir.

Genç yaşlarda içkiye, afyona, eğlence âlemlerine düşkün birisidir. (s.17) Bunların yanında kadınlara da aşırı düşkün olması olumsuz kişilik özellikleri arasındadır. (s.22) Şehzade zamanını bu âlemlerle, avla, okçuluk yarışmalarıyla, şair ve âlimlerle sohbet ederek geçirir. (s.25) Babası Fatih Han'ın gözünde “*serkeş, afyoncu*” (s.14) bir evlattır ve kendisinden sonra tahta oturacak olması onu üzmektedir. (s.57) Hatta Fatih Han ölüm döşeğindeyken, şehzadenin olumsuzluklarından dolayı Karamani Mehmet Paşa'ya, “*Gözüm arkada gidecek. (...)*” (s.75) diyerek üzüntüsünün derecesini belli eder. Şehzadenin keyif verici maddelere düşkünlüğü halk tarafından da bilinmekte ve Fatih Han gibi cihangir birisinden sonra Şehzade Bayezid'in padişah olacağı ihtimali insanları düşündürmektedir. (s.20) Halka namaz kıldığını göstermek için camilere gider. Şehzade için en büyük sorun oruç tutmaktır. Afyona olan müptelalığını aktarların kendisi için hazırladığı afyon paketlerini içerek giderir. Sahurda içilen her paket zamanı geldiğinde mide de patlamakta ve şehzadeyi rahatlatmaktadır. (s.21)

Şehzade Bayezid'in hayatı kurguya iki biçimli olarak yansıtılır. Şehzadeliğinde ehli keyf karaktere sahip Bayezid, padişah olduktan sonra tamamen değişerek ehli iman olur. Onun bu değişimi babasının ölümüyle birlikte gerçekleşir. Fatih Han'ın kefenlenmiş bedenine sarılıp uzun süre ağlayan II. Bayezid,

“*Sana layık olmaya çalışacağım. Beni affet. Seni çok üzdüm. Beni affet. Sana layık olacağım. (...)*” (s.87)

diyerek yaşayacağı değişimin ilk emarelerini gösterir. Artık büyük bir devleti yöneteceğinin farkına varan II. Bayezid, dualarında Allah'a yakararak ondan yardım diler. (s.88)

Amasya'dan İstanbul'a gidip devleti yönetip yönetemeyeceğine dair tereddütleri olan II. Bayezid'in hayatındaki değişimi sağlayan kişi Kuran-ı Kerim okurken yanına gelen dervıştır. Aynı derviş daha önce de Şehzade Selim hakkında kendisine bilgi vermiştir. Artık II. Bayezid'in bütün kötü alışkanlıklarından kurtularak sadece yöneteceği devleti düşünmesini isteyen bu derviş Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'dir. Derviş, Bayezid'in bedeninde biriken zehri kendi vücuduna aktarır. Bu işlemden sonra da yok olur. Bayezid bu olaydan sonra namaz kılar, dua eder ve sabah uyandığında;

“(...) Bütün gece boyunca ne şarap içtim, ne de afyon. Yarabbim, ben bu illetten kurtulacağım, sen de bana yardım et. (...)” (s.84)

diyerek kararlılığını ortaya koyar.

Kurmacada, II. Bayezid'in kişilik özellikleri çok fazla olaylar üzerinden anlatılmaz. İspanya Müslümanlarının ve Yahudilerinin kendilerine reva görülen zulmü bildirerek Osmanlı Devleti'nden yardım istemeleri üzerine onların istedikleri yere taşınabilmeleri için donanmayı harekete geçirir. (s.129-132) Sadece kendi tebaasının değil Müslim veya gayrimüslim olsun zorluk yaşayan herkese yardım eden bir kişidir. Anadolu'da ve İstanbul'da yaşanan deprem neticesinde -kendisi de dâhil olmak üzere- yardıma ihtiyacı olan herkesin yardımına gidilmesini emreder. (s.208) Böylelikle halkın yaraları kısa sürede sarılabildiği. (s.212)

II. Bayezid, Şehzade Selim'in ordusuyla karşısına çıkması üzerine; *“(...) Belki de gençliğimin hatalarının bedelini ödüyorum.”* (s.226) der. Gençliğinde yaşadığı olumsuz hayatın farkında olan II. Bayezid, başına gelen kötü olaylarda hep geçmiş hayatının yaşadığı ana yansıdığını düşünür.

Fatih Han

Vakanın başlangıcı Fatih Han'a, müneccimbaşının yeni doğacak bir şehzade hakkında bilgi vermesiyle gerçekleşir. (s.11-13) Aslında yardımcı kişi rolünde olan Fatih Han, hem vaka başlangıcında hem de Yavuz Han'ı Trabzon sancağına göndererek ona Safevilere karşı önlem alma görevini vermesi hasebiyle (s.52) kendisini, merkezî kişiye tesir eden *yönlendirici kişi* konumunda değerlendirmemizi sağlar. Fatih Han, oğlu Şehzade Bayezid'in ve torunu Şehzade Ahmet'in giderek güçlenen ve Osmanlı'ya bela olmaya başlayan Safevi tarikatıyla mücadele edemeyeceğini söyleyerek bu görevi Şehzade Selim'e vermesi (s.57) yönlendirici kişinin merkezî kişiye tesirini gösterir. Bu beyanda Fatih Han'ın kurmacadaki rolü, Yavuz Han'la irtibatı derecesindedir. Otlukbeli Savaşı'ndan sonra Amasya'ya şehzadeleri görmek için geldiğinde halk tarafından büyük bir coşkuyla karşılanır. (s.40) Halka hitaben yaptığı konuşmada devleti yüceltir: *“Osmanlı Müslüman bir devlettir ve Anadolu'da, Irak'ta, İran'da hatta dünyada adaleti temsil eder.”* (s.41) Fatih Han'ın devlete bakış açısı ileride padişah olacak olan Şehzade Selim'e sirayet edecektir.

Taçlu Sultan

Şehzade Selim'in, Trabzon'da bir gölde yüzerken gördüğü ve aşık olduğu bayandır. (s.138-139) Şehzade onunla evlenmek ister ve ailesini yaşadığı konağa davet eder. Edepli, oldukça güzel bir kişi olan Taçlu, daha on sekiz yaşındadır. (s.148)

Taçlu Sultan, Yavuz Han'la arasına Şah'la gerçekleşen evliliğin girmesine rağmen Şah'ı tanıdıkça padişaha yaklaşacaktır. Ayrılıkları ise şöyle gerçekleşir: Şehzade Selim'in eşi Ayşe Hafsa Sultan, şehzadenin Taçlu'dan hoşlandığını anlaması

üzerine onların birlikte olmasını engelleyecek bir oyun oynar. Taçlu'nun ailesine yapılan ziyarette Osmanlı Devleti'nde tahta çıkan padişahın kardeş katli kanunu gereğince bütün şehzadeleri öldürdüğünü ve Şehzade Selim'in de en küçük şehzade olması sebebiyle tahta çıkmasının zor olduğunu ifade eder. Taçlu'ya bir Osmanlı şehzadesiyle evlenmemesini ama bekâr olan Şah İsmail'le evlenebileceğini söyler. (s.155-156) Bu sözlerden çok etkilenen Taçlu'nun annesi Şehzade Selim'in kızına talip olmasına rağmen hemen Tebriz'e gitmek için kocasını ikna eder. (s.157) Taçlu'nun bu kararda etkisinin ve Şehzade Selim'i sevecek kadar birlikteliklerinin olmaması şehzadeden çabuk kopuşun sebepleri arasındadır.

Çaldıran Savaşı öncesi süslenip, “*Şah İsmail'e hatun olmaktansa Sultan Selim'e esir olmayı yeğlerim (...)*” (s.264) der. Bu ifadeler Trabzon'da Şehzade Selimden çabuk kopuşun bir hata olduğunu Taçlu'nun kabul etmesi olarak okunabilir.

Şah İsmail

Kurmacadaki karşıt güçtür. Doğumunda münecimler tarafından olağanüstülükler atfedilir. Çok zeki olacak olan çocuk, babası Pir Haydar'dan sonra tarikatın postuna oturacaktır. Münecimlere göre doğumuna Hz. Ali, Hz. Fatma ve on iki imam şahitlik etmişlerdir. (s.96) Babası Pir Haydar, Akkoyunlular tarafından öldürülür. (s.99) Şah İsmail'in çocukluğu Akkoyunlulardan saklanmasından dolayı farklı şehirlerde geçer. (s.100) Şah İsmail'in doğumundaki olağanüstülükler daha sonra da devam eder. Bir gün kılıç talimindeyken aniden hastalanır ve bir yıl boyunca uyur. Uyandıktan sonra atalarının onu uykusunda eğittiğini söyler. (s.103)

Tebriz'e girerek Akkoyunlu Devleti'ne son vermesiyle birlikte artık şeyhliğin yanında şahlık da yapmaya başlayacaktır. (s.104)

"İnce, uzunca bir boyu, (...) ince bıyıkları, kumral saçları, ateş gibi yanan kahverengi gözler[i]" (s.199) vardır.

Sünni halktan intikam alırcasına her yerde Sünnileri katlettirmesi öfke içerisinde yaşayan bir roman kişisi olduğunu gösterir. (s.108) Şiiliğe bağlılığı Sünni olan annesini de öldürtmesine neden olur. (s.110) Annesi Âlemşah Begüm'ün gözünde Şah İsmail'in temsil ettiği yapı, bir tarikattan ziyade kan döken devlet gibi hareket etmektedir. (s.106) Şah İsmail şarap içen (s.108), şiir yazan birisidir. (s.163, 167) Taçlı Begüm'le evlendiği hâlde Şehzade Selim'den intikam almak amacıyla Taçlı Sultan'la da evlenir. (s.173) Şehzadeye acıların en büyüğünü bu evlilik aracılığıyla yapacağını düşünür. (s.170, 172) Hırslı kişiliği Taçlı'yla evlendikten sonra Şehzade Selim'e gönderdiği notta daha açıktır:

"Şehzade Selim, sana bir dostluk hediyesi yolluyorum, hediymiyi kabul et... Bu gelinlik Taçlı Sultan'ın gelinliğidir, üzerindeki kan Taçlı Sultan'ın gerdek kanıdır. Taçlı Sultan artık benim haremimdir. Evliliğimiz İslam âlemi için hayırlara vesile olsun." (s.174)

Şah'ın iç âlemini çok yakından bilen yakın arkadaşı Necm, onun yapmak istediklerinin boyutunu düşündükçe; *"Şah İsmail'in intihar etmesi (...) en hayırlısı."* (s.188) diye düşünür.

Çaldıran Savaşı öncesi, söylediği cümleler Şah İsmail'in öfkeli, hırslı, intikamcı kişiliğini özetler:

"Kanımın son damlasına kadar savaşacak ve seni mat edeceğim, göreceksin. İnşallah ananı da, hatunlarını da, kızlarını da yanında getirmişsindir. Onların cariyem olması beni mutlu ederken seni mezarında fırıldak gibi döndürecektir." (s.266)

Kurmacada yardımcı ve figüratif konumda bulunan kişiler şunlardır: Müeyyedzade Abdurrahman Efendi, Derviş, Münecimbaşı, Hadımağa, Mihri

Hatun, Hoşyar Kadın, Gülvan Kadın, Kumru Kadın, Paşa Hatun, Şevkinur Kadın, Nergis Kadın, Behice Kadın, Behice Kadın'ın kızı, Afife, Ayşe Hafsa Sultan, Şeyh Hamdullah, Sipahi, Kızlar Ağası, Sabuncuzade, Şehzade Ahmet, Şehzade Korkut, Halim Çelebi, İlaldı Çavuş, Pertev Çavuş, Karamani Mehmet Paşa, Molla Yakup, Şeyh Ebul Vefa, Veziri Azam İshak Paşa, Tekelü Halife Pir Haydar, Âlemşah Begüm (Marta), Kuyumcu Necm, Emir Zekeriya, Kasım Paşa, Şehzade Süleyman, İhtiyar Adam, Mirza Sultan Ali, Yahya Efendi, Sadrazam Davut Paşa, Gırnatalı Molla, İspanyol Yahudi, Kemal Reis, Hahambaşı, Affan, Aynışah Hanım, Gevher Hanım, Telkar Ahmet Usta, Vali Hadim Bey, Hemdem Paşa, Stella, Alaüddevle Bozkurt Bey, Sadrazam Dukakinoğlu Ahmet Paşa, Sadrazam Hadım Ali Paşa, Mimar Hayrettin, Şah Kulu, Sinan Paşa, Kılıç, Mevlana İdrisi, Karagöz Ahmet Paşa, Kara İskender, Sofu İsa, İbn-i Kemal, Ustaçluoğlu Mehmet Han, Piri Mehmet Paşa, Ziya Efendi, Hersezkade Ahmet Paşa, Nureddin Sarı Gürz, Koca Mustafa Paşa, Sümbül Sinan, Zembili Ali Cemali Efendi.

3.12.1.4. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Romanda, (O) anlatıcı ve hâkim bakış açısı kullanılır. (O) anlatıcı diğer bir deyişle yazar-anlatıcıdır. Anlatıcı, bazı durumlarda belirgin bir şekilde kurmacaya dâhil olur. Anlatıcının roman kişileri hakkında düşüncelerini ifade etmesi bu beyandandır. Fatih Han'ın Amasya Sarayı'nda Şehzade Bayezid'in çocuklarıyla tanıştırılması sırasında Şehzade Mahmud'un durumu şöyle anlatılır:

“Şehzade Mahmud büyük bir saygıyla dedesinin elini öptü ve geri geri çıkarak odanın bir köşesinde durdu. Belli ki hastalıklıydı. Gözlerinde ölümün izleri belirmişti.” (s.42)

1487’de Erzincan’da olan deprem halk tarafından önemli bir olayın gerçekleşmesi şeklinde yorumlanır. Anlatıcı bu depremi bir münecim gibi şu şekilde yorumlar:

“Umulan gerçekleşti: 1487 yılında⁴⁶⁵ Safevi tarikatının postuna oturacak yeni şeyh doğdu. Anadolu halkı Pir Haydar’ın yeni oğlunun Safevi Devleti’ni kuracağını ve bir gün başlarına büyük belalar açacağını bilemezdi. Ne kadar kan döküleceğini hesap edemezlerdi. Bildikleri tek şey vardı ki, o da, bu depremin hayra alamet olmadığıydı.” (s.97)

Ayşe Hafsa Sultan’ın Taçlı Sultan’la Şehzade Selim’in aralarına girerek onun Şah’a gitmesine neden olması anlatıcı tarafından eleştirilir. Bu eleştiri Ayşe Hafsa Sultan’ın aşkı tanımaması, ona saygı duymaması şeklindedir. İki sevgilinin arasına giren Ayşe Hafsa Sultan’ın yaptığı hata roman kişilerinden ziyade anlatıcı tarafından ifade edilir. (s.154) Koca Mustafa Paşa ve yeni padişah olan Yavuz Han arasındaki ilişki, *“İkisi de zaman kolluyordu... Kanlı bir son için.”* (s.238) biçiminde ifade edilir. Böylelikle anlatıcı kurgunun ileriki safhalarında olacaklar hakkında okuyucuyu merak unsurunu da işin içine katarak bilgilendirir.

3.12.1.5. Zaman

Roman, tarihsel anlatım düzleminde inşa edilmiştir. Kurmaca, 1470 yılında İstanbul’da Topkapı Sarayı’nda Fatih Han ile münecimbaşı arasında gerçekleşen konuşmayla başlar. Çaldıran Savaşı’ndan (1514) sonra Yavuz Han ve Taçlı Sultan’ın Amasya’da buluşmalarıyla biter. Kurmacada yaklaşık kırk dört yıllık bir zaman dilimi konu edilir. Kurguda Fatih Han’ın da bir roman kişisi olarak bulunması geri dönüşlerin neredeyse hiç kullanılmamasına sebep olur. Daha önce incelenen eserlerde Yavuz Han kişinin dedesi Fatih Han üzerinden olumlandığı göz önünde bulundurulacak olursa bu eserde Fatih Han’ın doğrudan

⁴⁶⁵ Tarih “1478” biçiminde yanlış olarak belirtildiği için üst cümlede de ifade edildiği üzere tarafımızca düzeltilmiştir. Bkz., a.g.e., s.97.

Şehzade Selim'e farklılığını ifade etmesiyle karşılaşılır. Bu anlayışı zaman bağlamında değerlendirecek olursak periyodik bir ilerlemenin aksamadan devam ettiği görülür.

Eserde; “1473 yılı” (s.39), “3 Mayıs 1481” (s.77) gibi miladi takvime ait tarihlendirmeler kullanılırken, “1470 Aylardan teşrinievvel” (s.11), “9 teşrinievvel günü” (s.34) gibi ay adlarının hicri takvim esas alınarak kullanıldığı da görülür. Bunların yanında; “gece yarısı” (s.35), “yarım saat sonra” (s.36), “nisan ayı” (s.51), “günlerden perşembe” (s.67), “ikinci vakti” (s.77), “saatler sonra” (s.188), “yarın sabah” (s.196), “aylar sonra” (s.274) gibi kısa zaman ifadeleri de kullanılır.

3.12.1.6. Mekân

Kurmacada mekân unsuru oldukça zayıftır. Mekâna herhangi işlevsel özellik yüklenmez. Kurmacada kullanılan kapalı mekân olarak saray (Kızlar Sarayı, Topkapı Sarayı, Akkoyunlu Sarayı, Tebriz Sarayı), köşk (Trabzon Köşkü), han, kahve (Türkmen Kahvehanesi), dükkân (Telkari Dükkânı); coğrafi ve açık mekânlar sahil, göl, mağara, ova (Karıştıran Ovası, Çaldıran Ovası); dinî mekânlar ise tekke, sinagog (Ahrida Sinagogu), manastır (Sümela Manastırı) kullanılır.

3.12.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ

3.12.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük

Eser; doksan dört bölüm, önsöz (s.7-8), sözlük (s.277-281) ve kaynakça (s.283-284) bölümlerinden oluşur. Fatih Han'ın Şehzade Selim'le ilgili

düşünceleri ve şehzadenin çocukluğu giriş, Trabzon sancak beyliği ve Osmanlı tahtına oturması gelişme, Çaldıran Savaşı'yla birlikte Şah İsmail'den intikamını alması ve Taçlı Hatun'a kavuşması ise sonuç bölümlerini oluşturur.

Şah İsmail, Taçlı Sultan'ı sevmediği hâlde onunla sırf Yavuz Han'dan intikam almak amacıyla evlenir. Bu minvalde Yavuz Han, şehzadeyken onu aşışılmak üzere gönderilen hediyeler, Yavuz Han'ın bir gün mutlaka intikamını alacağı düşüncesiyle kinini besler. Bu seyirde gelişen kurgu Çaldıran Savaşı'nda Şah İsmail'in mağlup edilmesi ve Taçlı'nun esirliğiyle sonuçlanır. Kurguda temel karşıt güç olan Şah İsmail'le birlikte Safevi tarikatı ve Şiilik de olumsuzlanır. Şah'ın annesi Âlemşah Begüm tarikatın durumunu oğluna şöyle özetler:

“Siz tarikat değil, devlet gibi, hatta kan döken bir devlet gibi hareket ediyorsunuz. Bana dinî yanınız sağlam gelmiyor. Ezbere bildiğin Kuran, sana öldürmeyi emretmiyor, değil mi?” (s.106)

Artık tarikat liderinin şeyhliği bırakıp şahlığa yöneldiği ifadelerde imlenir. Bir Şii tarikatı olan Safevilikte, halifeler aracılığıyla Anadolu halkı devlete karşı kışkırtılarak ayaklanmalara neden olunur. Bundan dolayıdır ki II. Bayezid, Şii halifelerinin Anadolu'ya girmesini yasaklar. (s.217-218) Şeyhülislam tarafından Şah'ın dinî faaliyetleri;

“Biz Şah İsmail'in dailerinin yaydığı dini Şiilik olarak kabul etmiyoruz. Bu düpedüz zındıklıktır. Zındıklığın cezası ölümdür.” (s.247)

biçiminde değerlendirilir. Yavuz Han'ın Safevi seferi öncesi ulemanın ve devlet adamlarının görüşlerini aldığı divanda bir müderris Kızılbaşlığın tarifini şöyle yapar:

“Kötü düşünceli, arsız, eşkıya, kalleş, ayyaş, sarhoş, uğursuz kavim, merhametsiz, melun, hayırsız, aşşılık, lanetlenmiş, şeytan yaratışlı, fesat, zındık, mülhid, rafizi... Bunlar İslam dışıdır, sapkındır ve ehl-i küfürdür.” (s.249)

Tarif aracılığıyla Şah İsmail'in Anadolu'da tesis etmeye çalıştığı Kızılbaşlık anlayışına karşı önlem alınması hatta tamamen yok edilmesi anlaşılmaktadır. Padişah bu sebeptendir ki sefer öncesi sapkınlığa varacak derece hareket eden Kızılbaşların defterlerinin tutulmasını ve cezalandırılması emrini verir. (s.250)

Kurguda Şah'ın olumsuzlanmasına düşüncelerinin fiiliyata dökülmüş şekli olan Sünni katliamlarına geniş yer verilmesiyle devam edilir. (s.108, 162, 185, 220)

Kurguda daha önce incelenen eserlerden farklı bir nokta, İspanya Devleti'nin Endülüs Müslümanlarını ve Yahudileri büyük bir katliama tabi tutmasının ve onlardan gelen yardım isteği üzerine Osmanlı Devleti'nin yaptığı yardımların kurguya dâhil edilmesidir. (s.124-131)

Kurguda, Osmanlı Devleti'nin kardeş katli olarak adlandırılan ama devletin sürekliliğine fayda sağlamayı amaçlayan veraset sisteminin okuyucu nezdinde daha iyi anlaşılabilmesi için olumlandığı ve gerekliliği ifade edilir. Yavuz Han'ın annesi Ayşe Sultan'ın Hoşyar Kadın'a söylediği cümleler bu sistemin özünü yansıtır:

“Şehzadeler taht için birbirine girerken Anadolu halkı da telef olacaktır. Düşünsene, kaç kişi şehzadeler savaşında ölecektir. Oysa bir iki şehzadenin ortadan kaldırılması ile binlerce insanın ölmesi engellenmiş olacak.” (s.29)

Fatih Han da vefatından önce Karamani Mehmet Paşa'ya kendi çıkarttığı kanunun;

“Devletin devamı için mecburdum. Ne büyük bir fedakârlıktır, ne büyük bir acıdır kendi kardeşini öldürtmek, bilemezsin.” (s.75)

diyerek Osmanoğullarına acı veren ama halkın acısını dindiren özelliğini belirtir.

Yavuz Han'a göre de kardeşlerini öldürtmesi nizam-ı âlem içindir. (s.245)

Kurmacada tarih yazımından kaynaklanan bir hata vardır:

“1487 yılında Erzincan’da büyük bir deprem yaşandı. Erzincan’ın birçok köyü yerle bir oldu. Anadolu halkı önemli bir olayın bu sene içinde gerçekleşeceğine inanmıştı. Umulan gerçekleşti: 1478 yılında Safevi tarikatının postuna oturacak yeni şeyh doğdu.” (s.97)

Erzincan depreminin oluş tarihi “1487” olarak belirtilirken, bir cümle altında “1478” biçiminde yanlış olarak belirtilir. Şehzade Korkut, Teke bölgesinde isyan başlatan Şahkulu’nu ararken Şehzade Ahmet ve Şehzade Selim’in tahtı ele geçirmek için harekete geçtiği haberini alınca o da isyancıların takibini bırakıp hemen İstanbul’a doğru yol alır. (s.219) Kurmacanın ilerleyen sayfalarında Hersekzade Ahmet Paşa’nın II. Bayezid’e;

“Padişahım, Şehzade Ahmet izinsiz olarak Antalya’dan ayrılıp Manisa’ya gelen ve Rumeli’ye geçmesini doğru bulmadığı Şehzade Selim’in tedipleri için izin istiyor.” (s.227)

cümlesinde daha önce verilen bilginin tersinde Şehzade Korkut yerine Şehzade Selim’in isminin verildiği görülür. Şehzade Selim’in Trabzon sancağında görevli olduğu (s.52, 57) belliyken, şehzade isimlerinin karıştırılmasından kaynaklanan bir hata söz konusu olmuştur.

3.12.2.2. Anlatım Teknikleri

Eser; anlatma, özet ve diyalog teknikleri çerçevesinde kaleme alınır. Bu haliyle kurguda anlatım tekniklerinin kullanımı zengin değildir.

Şehzade Selim, eşi Ayşe Hafsa Sultan’ın Kırım’dan Trabzon’a geldiğinde onu köşkte karşılar. Karşılama için yapılan hazırlıklar, karşılama anındaki heyecan, şehzadenin şaşkınlığı ve daha sonra karı-kocanın birlikteliği anlatma tekniği aracılığıyla verilir. (s.67-68) Kurguda bu tekniğin diyalog tekniğinden önce kullanılması bir nevi roman kişilerinin konuşmalarına girizgâh olur. Fatih Han tarafından Memlûklere düzenlenecek sefer hakkında anlatıcının bilgi vermesi

anlatma, devamında ise padişah ve Karamani Mehmet Paşa arasındaki konuşma diyalog tekniklerine örnektir. (s.74-77)

Şah İsmail'in Akkoyunlulardan kaçıışı, farklı hocalardan aldığı dersler özet tekniği aracılığıyla verilir. (s.102) Yazar, Safevilerce Tebriz'in ele geçirilişini ve Sünni katliamlarını da bu teknik çerçevesinde ifade eder. (s.108) Özet tekniği bazen çok uzun bir zamanı birkaç cümle ile ifade edilebilecek şekilde de kullanılır:

“Şehzade Selim’le Ayşe Hafsa Sultan evleneli sekiz yıl olmuştu. Bu sekiz yıl içinde beş çocukları oldu. Beş kız çocuğu.” (s.112)

Şehzade Korkut'un yakalanmamak için kaçıışı, köylüler tarafından ihbar edilişi, idamı ve Yavuz Han'ın duyduğu büyük teessür özet tekniği ile anlatılır. (s.241-242)

Kurmacada, diyalog tekniği sadece kişiler arasında geçen konuşma olarak ele alınmaz. Roman kişilerinin tavırları, kişilik özellikleri, düşünceleri konuşmaya yansıtılır. Şehzade Selim, Ayşe Hafsa Sultan'la baş başa kaldığında telaşa kapılır ama Hafsa Sultan'ın sohbeti açmasıyla şehzade rahatlar. Bu diyalog, iki yabancıyı birbirlerini keşfetmeye başladığı ilk anların ürkekliğinin cümlelerde hissedildiği bir özellik taşır. Yazar, diyalog tekniği içerisinde iç çözümlemeye de yer verir. Şehzade, karısı hakkındaki düşüncelerini;

“Ne de güzel bir kızdı. Bembeyaz bir teni vardı. Simsiyah gözleri, simsiyah yay kaşları, ufacık bir burnu ve etli dudakları...” (s.69)

biçiminde ifade eder. Tasvir tekniği ile birlikte toplam üç tekniğin kullanılması kurguya farklılık getiren noktalar arasındadır. (s.69-71) Şehzade Bayezid'in babasının öldüğünün haber verilmesi sonrası tahta oturması için gelen çağrılara uyup uymama ikilemi, yaşadığı kararsızlık ve kendini Osmanlı Devleti'ni yönetmeye layık görmemesi iç çözümleme aracılığıyla verilir.

Kurmacada az da olsa kullanılan diğerk bir teknik iç diyalogdur. II. Bayezid'in çocukları hakkındaki düşünceleri bu teknik aracılığıyla anlatılır:

“Bak Bayezid, Allah sana sekiz oğul verdi. Abdullah, Şehinşah, Âlemşah, Mahmud, Mehmed, Ahmed, Korkut ve Selim... Dün Şehinşah'ı da kaybettim. Kimler kaldı geriye? Ahmed, Korkut, Selim. Beş oğlun nerede? Ne kadar da övünürdün oğullarının çokluğuyla. Şimdi ne oldu? Beşini kara toprağa teslim ettin. Diğerkleri ise taht için birbirini yemedi. Kısa süre sonra da padişah olan diğerklerini öldürtecek. Kala kala bir oğlun kalacak. Boşa övünmüşsün, boşa gururlanmışın.” (s.225)

Kurmacada geri dönüş tekniğı çok az kullanılır. II. Bayezid'in Şehzade Selim'in küçüklüğünü hatırlaması ve buradan yola çıkarak küçüklüğüyle sancak beyliğini karşılaştırması bu teknik ile yapılır. (s.226)

Kurmacada kullanılan diğerk bir teknik tasviridir. Genellikle mekân tasvirleri işlevsel olarak kullanılır. Şehzade Selim'in Trabzon sancak beyi olmasıyla kalacağı köşkün fiziki özellikleri ayrıntılı bir şekilde tasvir edilir. (s.60) Bunun yanında kişi tasvirlerine de yer verilir. Fatih Han'ın vefatı sonrası, II. Bayezid'in ruh hâli şöyle tasvir edilir:

“Sultan Bayezid siyah bir kavuk takmış, siyah bir elbise giymişti. Matemdeydi. Karayağız çehresi üzüntüden daha da bozulmuş, seyrek sakalları biraz daha uzamıştı. Zeytuni ela gözleri, çatık kaşlarıyla etkileyici duruyordu. Gözlerinin altındaki mor halkalar gözlerinin derinliğini anlatıyordu.” (s.85)

3.12.2.3. Dil ve Üslup

Eserin dili sade, üslubu ise akıcıdır. Anlaşılmayı zorlaştıracak kelimeler veya tamlama yapıları kullanılmaz. Günümüz Türkçesinde kullanılan; “*panik*” (s.34), “*randevu*” (s.186), “*diktatör*” (s.253) gibi kelimelere de yer verilir.

Eserde kullanılan bazı atasözü ve deyimler şunlardır. Bunlardan bazıları değiştirilerek kullanılmıştır:

“Gidip de gelmemek, gelip de bulmamak var.” (s.58), “*eteğindeki taşları dökmek, çizmeyi aşmak*”(s.12), “*ağızdan çıkanı kulağı duymamak*” (s.14), “*kan kusup*

kızılık şerbeti içtim demek” (s.25), *“kulak kabartmak*” (s.35), *“kanı kaynamak*” (s.43), *“ok yaydan çıkmak*” (s.53), *“ödü patlamak*” (s.82), *“kılını kıpırdatmamak*” (s.111), *“bıyık altından gülmek*” (s.140, 151), *“kulak kesilmek*” (s.155), *“kulak kabartmak*” (s.231).

Metinlerarasılık bağlamında kullanılan sözler şunlardır:

“Ben umardım ki seni yâr-ı vefadar olasın/Ne bileydim ki seni böyle cefakar olasın (...)” (s.24) (Mihri Hatun), *“Biz güçlü kimseler ve zorlu savaş adamlarıyız, emir senindir, sen emretmene bak.”* (s.81) (Neml, 33), *“Rabbimiz bizi sana teslim olanlardan yap, neslimizden de sana teslim olan ümmet çıkar, bize ibadet yerlerimizi göster, tevbemizi kabul et, zira tevbleri kabul eden, çok merhametli olan ancak sensin.”* (s.82) (Bakara, 128), *“Ben yitirdim, ben ararım, yâr benimdir kime ne (...)*” (s.101) (Kul Nesimi)

Bunların yanında II. Bayezid’e (s.234-235), Yavuz Sultan Selim’e (s.141, 146, 150, 162, 204, 274-275) ve Şah İsmail’e ait (s.163, 165, 167, 169, 175-176) şiirlere de yer verilir.

3.12.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.12.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem

Romanda; Fatih Han’ın padişahlığının son dönemleri, II. Bayezid’in ve Yavuz Han’ın şehzadelikleri ve padişahlıkları konu edilir. Yavuz Han’ın tahta geçişi ve Safevi Devleti üzerine düzenlediği sefer, dönemde gerçekleşen olaylar arasındadır. Tarihî mecrada ilerleyen kurguda, Taçlu Sultan’ın Şah’a gitmesi sonucu Şah’tan alınması gerekli olan intikam duygusu da kurguya dâhil edilir.

3.12.3.2. Temalar

3.12.3.2.1. Aşk

Kurmacanın temel temasıdır. Yavuz Han’ın şehzadeyken gördüğü Taçlu Sultan’a aşık olması ve onunla evlenmek istediği halde bunun gerçekleşmemesi aşkın iki yüzünün vaka seyrine yansımaları sağlar. Bu iki yüzden birincisi

özlemdir. Yavuz Han'ın Taçlu'ya kavuşma isteği şeklinde tezahür eder. Diğer yüzü olan intikam ise Şah'ın bertaraf edilmesi şeklinde konu edilecektir.

Yavuz Han doğmadan önce müneccimbaşının Fatih Han'a söylediği;

“Aşk çok geç bulacak. Aşk için savaşacak. Büyük kan akacak ve ‘kavuştum’ derken ömrü vefa etmeyecek.” (s.15)

biçimindeki ifadesi, kurmacada vuku bulan *Yavuz Han-Taçlu Hatun* aşkını özetler mahiyettedir. Şehzade Selim'in evleneli sekiz yıl geçmesine rağmen karısının ona erkek çocuk verememesi dolayısıyla, bazı devlet adamları ondan ikinci bir evlilik yapmasını isterler. Şehzadenin verdiği cevapta aşka bakış açısını anlamak mümkündür. Ona göre sadece aşık olursa ikinci bir evlilik yapabilir:

“(…) Gerçek aşkı bulursam, gerçekten deliler gibi seversem o zaman belki ikinci bir evlilik yapabilirim.” (s.114)

Şehzadenin Taçlu'yu bir göl kenarında gördükten sonra (s.138);

“Halimi, o kız neydi öyle? Beyaz, kadife gibi bir teni vardı. Sütten daha beyazdı. Kalçaları, göğüsleri... Halimi, ben bu manzarayı asla unutmam, unutmam.” (s.139)

diyerek tutkusunu dile getirir. Şehzadenin bu ilk görüşten sonra dalgın olması, yemek yerken bardağı elinden düşürmesi gibi olaylar aşkının derecesini göstermektedir. (s.140)

Kurmacanın başlangıcında *Şehzade Selim-Taçlu* aşkı yaşanırken *Şehzade Selim-Ayşe Hafsa Sultan* evliliğini de unutmamak gerekiyor. Hafsa Sultan, kocasının Taçlu'ya olan aşkını öğrendikten sonra onları ayırmak için elinden geleni yapar ve bunda da başarılı olur. Bu beyanda Hafsa Sultan'ın hareketleri aşktan ziyade kıskançlık veya elindekini kaybetmenin getirdiği karşı koyma dürtüsü olarak değerlendirilebilir. (s.161) Taçlu'nun ve ailesinin apar topar Tebriz'e gittiğini öğrenen Şehzade, Taçlu'nun yüzdüğü göle gider, saatlerce suya bakar. Şehzadenin köşke dönmemesi karşısında onu aramaya çıkan Halimi, göle

geldiğinde onun çırılçıplak soyunmuş ve karşısında birisi varmış gibi konuşurken bulur. (s.158-159) Şehzade Selim bu haliyle aşkından divane olmuş bir kişidir.

Aşk teması kurgunun başlarında sadece şehzadeden kaynaklanan tek taraflı bir duygu olarak ele alınsa da daha sonra Taçlu'nun şehzadeye büyük bir özlem duyduğu anlaşılır. Taçlu'nun Tebriz'deki durumu;

“Birkaç ay içinde halvet yatağında Taçlu Sultan da Selim Şah'ın hıçkırıklarını duymaya başlamış ve o hıçkırıklara eşlik eder olmuştur.” (s.176)

cümlesiyle belirtilir. Şah tarafından şehzadeye hakaretimiz birçok hediye geldiği hâlde o, suhuletini korumaya çalışır. Ama en sonunda Şah'a satrancı bahane ederek bir ders vermek ister. Halimi ile birlikte çıkılacak bu tehlike dolu yolun mantığı Halimi tarafından anlaşılmaz ve şehzadeye; *“Nedendir bunca tehlikeye atılmak?”* (s.193) diye sorma ihtiyacı duyar. Şehzade tutkusunu özetleyecek şekilde; *“Tek bir kelime yeter mi Halimi? Taçlu.”* (s.194) der. Tebriz Sarayı'nda şehzade, yere bakarak oralardan Taçlu'nun geçmiş olabileceğini düşünerek mutlu olur. (s.197)

Şehzade Selim, padişah olduktan sonra da bazen intikam tarafı ağır basan özleminin ardından gider. Padişah, Safevi seferinin sebeplerinden birini Taçlu Sultan'ı esir almak olarak gösterir. Zira esir edilen kadının nikahı düşecek ve kendisi boşa çıkacaktır. Böylelikle Şah'ın kendisi gibi pare pare yanacağını söyler. (s.251) Çaldıran Savaşı'nın başarıyla sonuçlanması Yavuz Han ve Taçlu Sultan birlikteliğini sağlar. (s.274)

Kurmacada Yavuz Han merkezli gelişen aşk temasında Rum kızı Stella'nın aşkı da bulunmaktadır. Yavuz Han'ın şehzadeligi döneminde ona aşık olan Stella bu aşkına karşılık bulamamıştır. (s.182-183)

3.12.3.2.2. Olağanüstülük

Kurmacada daha önce incelenen eserlere göre metafizik olgu olarak adlandırdığımız rivayetler ve rüyalar büyük yer tutar. Merkezî kişi Yavuz Han doğmadan önce Amasya Sarayı'na gelen bir derviş, Şehzade Bayezid'e;

“Efendim, bugünlerde bu sarayda bir erkek çocuk dünyaya gelecek ve babasının yerine geçecek. Bu çocuğun vücudunda belirgin olarak yedi ben bulunacaktır. Bu benlerin miktarınca alışan beylere galebe edecektir. Bütün beyler taç ve tahtlarıyla övünürken taç ve taht onunla övünecektir.” (s.18-19) der.

Böylelikle kurmaca metafizik bir olguyla başlar. Şehzade Bayezid'in babasının vefatıyla Osmanlı tahtına oturacak olması onda bir kararsızlığa sebep olur. Devleti yönetip yönetemeyeceği ve içerisinde bulunduğu serkeş hayat ondaki ikilemin kaynağıdır. Bu düşüncelerle Kuran okurken bulunduğu odaya daha önce yedi benli şehzadeyi haber veren derviş gelir. Şehzade Bayezid'e öğüt verdikten sonra onun içerisindeki bütün zehri alır. (s.82-84) Bayezid, dervişi nasıl çağıracağını sorduğunda derviş; *“Beni istediğin isimle çağırabilirsin. (...) Mesela bana Osman Gazi diyebilirsin.”* (s.84) diyerek kim olduğunu ifade eder.

Şehzade Selim'in yıllar sonra olan erkek çocuğu için şükür duası ederken karşısında bembeyaz giysilerle üç eren görünür. Şehzadeye, çocuğa koyacağı ismi söyleyerek ortadan kaybolurlar. (s.115-116) Şehzade Süleyman ve süt kardeşi Yahya Efendi bahçede oyun oynarken Yahya Efendi'nin çitlerden aşağı elli metre yuvarlanmasına rağmen bir ihtiyarın kucağında bulunması farklı bir metafizik durumdur.

“İhtiyar adam, çok tatlı bir çocuk. (...) Ona dikkat edin, her zaman ben buralarda bulunmam. Geleceğin Yahya Efendisi olacak o. Ona çok dikkat edin.” (s.121)

diyerek onun gelecekte üstleneceği rolden bahseder.

Kurmacada; Yavuz Han'ın, Şehzade Süleyman'ın ve Yahya Efendi'nin olağanüstü olaylar aracılığıyla farklılıkları ortaya konur. Kurguya olağanüstülüğün katılması, kişiler bazında “seçilmişlik” duygusunu da okuyucuya vermektedir.

Yavuz Han, Koca Mustafa Paşa'nın ikili siyasetini anladıktan sonra onun idam emrini verir. Padişahın öfkesi paşanın adına yapılan caminin ve imarethanenin yıkılma emrini vermesine de neden olur. Caminin önüne gelen ustalar çapa yapan bir adamı gördüklerinde her şeyden vazgeçip kesinlikle camiyi yıkmayacaklarını söylerler. Bu haberi alan padişah kendisi camiyi yıkmak üzere yola koyulur. (s.242-243) Bunun üzerine;

“Bahçesini çapalayan imamın uyanık kalbi durumu haber almış, hırkasını giymiş, dervişlerini de yanına alarak cami avlusunda beklemeye başla[r]” (s.243)

Camiye yaklaştıkça padişahın atının yavaşlaması kendisinin de hızını azaltır. Caminin bahçesine girdiğinde ise; *“Affedersiniz, ‘yıkılmasın’ demeye gelmiştim.”* (s.244) der. Yavuz Han'ın dinî bir mekâna zarar vermesi engellenerek olumlanması sağlanır.

Metafizik olgular Yavuz Han Safevi seferine giderken de ortaya çıkar. Karaman civarında azgın bir dere geçilmek istenirken, Ziya Efendi adında biri köprüyü tutarak askerlerin dereden geçmesini söyler. Dere geçilirken iki asker boğularak ölür. Bu duruma çok kızan Yavuz Han, askerlerinin ölümü sebebiyle adamın haddini bildirecekken gelen habere göre ölenler Şah'ın casusları çıkar. Ziya Efendi bunun üzerine; *“Padişahım, şimdi ordunu köprüden geçirebilirsin. Amacım bu iki münafiğin temizlenmesiydi.”* (s.255) der. Kurmacada metafizik olgularla Yavuz Han'ın korunduğu, ona yardım edildiği görülmektedir.

Roman kişilerinin gördüğü rüyalarda geleceğe dair bilgiler verilir, onların gelecekleri okuyucu nezdinde aydınlatılır. Yavuz Han'ın annesi Ayşe Sultan'ın Şehzade Selim doğmadan önce rüyasında, siyah cübbeli bir adamın çok kan akacağını söylemesi (s.25-26), müneccimin Fatih Han'a söylediği sözlerle aynıdır. Şehzade Selim'in Şah hakkında bilgilendirilmesi, onunla savaşacak olması ve büyük savaşın hilafet için olacağı ona rüyasında söylenir. Şeyh Haydar'ın atmaca kılığında oğlundan çekinmesi gerektiğini söylemesi, Sultan Murad ile Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın kartal kılığında şehzadenin hedeflerini ve onu her zaman koruyacaklarını ifadeleri vakaya rüyalar üzerinden girişinin yapıldığını, sonra da ayrıntının verildiğini göstermektedir. (s.54-56)

Yavuz Han'ın olumlanma süreci rüyasına giren erenlerin konuşmalarıyla devam eder. Ayşe Hafsa Sultan'la evlendikten sonra şehzadenin rüyasında üç eren, kız çocukları olacağını, ümitsizliğe düştüğü sırada ona sadece bir tane erkek evlat verileceğini söylerler. (s.71-72)

Kurmacadaki karşıt güç olan Şah İsmail'in de gördüğü rüyalar aracılığıyla farklı yönleri ortaya çıkar. On iki yaşındayken kılıç talimi sırasında aniden hastalanan İsmail, bir yıl boyunca uyur. Uyandığında ise atalarının onu eğittiğini ve batıdan korkması gerektiğini söylediklerini belirtir. (s.103) Yazar, İsmail'in batıdan gelen Osmanlı ordusuna bir savaşta yenileceğini rüya aracılığıyla vakanın ayrıntısına girmeden önce ifade eder.

Şehzade Selim, Taçlı Tebriz'e gittikten sonra onu rüyasında görür. Bir martı olarak gökyüzünde uçan şehzade, deniz kenarında çırılçıplak oturan Taçlı'yu izlemektedir. Aniden iki karga peyda olmuş ve Taçlı'yu oradan alarak uzaklaşmışlardır. Martı yavaş yavaş bir kartala dönüşür ve kargaları yakalar.

Kargalar Taçlu'yu bir bataklığa bırakmışlardır. Kartal, Taçlu'yu oradan kurtarır. (s.152-153) Daha önceki rüyalarda ve rivayetlerde olduğu gibi kurmacada aşk temasının bu rüyayla verildiği söylenebilir. Yavuz Han'ın şehzadeligi bir martıya benzetilmiş, Şah ise karga olmuştur. Kargalardan birinin Taçlu'yu Şah'a gönderen Ayşe Hafsa Sultan olması kuvvetle ihtimaldir. Şehzade Selim'in padişah olması ise kartala dönüşmesiyle karşılanır. Bataklık Taçlu'nun bir müddet büyük acılar içerisinde kaldığı Şah'la olan evliliğidir.

3.13. TAC-I SULTAN SELİM⁴⁶⁶

3.13.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

3.13.1.1. Romanın Kimliği

Ayşe Tulun tarafından kaleme alınan eser, 65 bölüm olmak üzere toplam 245 sayfadan oluşur. Yine aynı yazar tarafından yazılan *İki Hükümdar Bir Kadın* adlı eserin ikinci cildini oluşturur.

3.13.1.2. Vaka

Yavuz Sultan Selim Han kurgunun merkezî kişisidir. Yavuz Han'ın ve Taçlı Hatun'un birbirlerine olan aşkları çerçevesinde gelişen vaka seyrine, Mercidabık Savaşı ve Ridaniye Savaşı da eklenir. Taçlı Hatun her ne kadar padişaha aşık olsa da nihayetinde Çaldıran Savaşı'nda ele geçirilen bir esiredir. Eser, birbirini çok seven ama bu sevgiyi evlatla pekiştiremeyen, uzun süreli olamayacak bir aşk hikâyesinin tarihî kişiler aracılığıyla kurmacaya aktarılmasından oluşur.

3.13.1.3. Özet

Nisan 1515 yılında Amasya Sarayı'nda Taçlı Hatun ile Yavuz Han aradan onca zaman geçmesine rağmen tekrar birbirlerine kavuştuktan sonra yaşadıkları anın tadını çıkarmaya çalışırlar. Şah İsmail, Osmanlılar tarafından esir edilen eşinin elçiler aracılığıyla serbest bırakılmasını istemesine rağmen bu istek, Taçlı'nun Tacizade Cafer Çelebi'ye nikahlanması sebebiyle geri çevrilir. Padişah, Şah'ın ajanlarının boş durmayacağını düşünerek Taçlı'yu onlardan

⁴⁶⁶ Ayşe Tulun, *Tac-ı Sultan Selim*, Astrea Yay., 1. Baskı, İstanbul 2010

gelecek tehlikelere karşı korumak ister. Kendisi İstanbul'a döndükten sonra uygulanacak plana göre Yavuz Han, Taçlı'ya soğuk davranacak ve onu sürgüne gönderecektir. Bir müddet, daha önce II. Bayezid'in şehzadeligi döneminde kaldığı av köşkünde kalacak olan Taçlı daha sonra padişahın nedimi Halimi'nin gelmesiyle herkesin gözü önünde, kendisini kısa süreliğine uyutacak bir zehir verilecektir. Taçlı'nun öldüğünün Şah ve halk tarafından duyulması sağlandıktan sonra, gizlice İstanbul'a getirilecek ve burada padişahın uzun süreden beri hazırlattığı saraya yakın köşkte yaşamaya başlayacaktır.

Hazırlanan plandan Taçlı'nun hiç haberi olmamasına rağmen istenilen her şeyi yapar. Böylelikle plan başarıyla uygulanır ve hiçbir aksama olmadan Taçlı Hatun kendisi için hazırlanan köşke kadar getirilir. Padişahın Rum bir güzele aşık olduğu dedikodusu İstanbul'da çoktan beri konuşulmakta olduğundan padişahın karısı Ayşe Hafta Sultan bile Taçlı'nun öldüğüne inanır ama bu yeni kadının kimliğini öğrenmekten de geri kalmaz.

Taçlı Hatun İstanbul'a ulaştıktan sonra köşkte padişah ile sık sık bir araya gelirler. Artık Şah'ın casuslarından ve meraklı gözlerden kurtulabilmişlerdir.

Yavuz Han, Taçlı Hatun'a kavuştuktan sonra uzun süreden beri kafasında tasarladığı Memlük seferini divanda devlet adamlarıyla paylaşır. Zira Memlükler, Şah İsmail ile mücadele edilirken Şah'ın lehinde hareket etmişlerdir. Ali Cemali Efendi'den fetva alındıktan sonra sefer için hiçbir engel kalmaz. Memlük sultanı Kansu Gavri'ye gönderilen mektuba göre sefer hazırlığının Şah'a karşı yapıldığı ve ordusuyla Suriye'ye kadar gelen sultandan -aradaki hukuk gereği- Kahire'ye dönmesi istenilir. Kansu Gavri cevabi mektubunda buraların memleketi olduğu sebebiyle dönmeyeceğini açıklar. Yavuz Han, savaşa daha güçlü bir ordu ile

girebilmek için hazırlıklara devam etmek üzere Edirne'ye gider. Burada topların geliştirilmesi için çalışmalar yapılır. Padişahın yanında Taçlu Hatun'u da getirerek ondan ayrı kalamadığını gösterir. Edirne sarayında bir taraftan savaş hazırlığı yapılırken diğer taraftan Yavuz Han ve Taçlu arasındaki aşk doludizgin devam eder.

Padişah hazırlıklar bittikten sonra yakın dostu Halimi'yi çağırarak Taçlu'nun savaş müddetince İstanbul'da Kız Kulesi'nde saklanacağını ve Memlûkler mağlup edildikten sonra Taçlu'yla beraber istenilen yere gelmelerini söyler. Halimi padişah ile savaşa katılamamaktan dolayı müteessir olsa da emri eksiksiz yerine getireceğini söyleyerek bağlılığını bildirir. Ayrıca, padişaha sefer boyunca sohbet arkadaşlığı edecek Erdebilli Hasan'ı tavsiye eder. Hasan'ı ve babası Hafız Mehmet'i hatırlayan padişah onunla konuşmak istediğini belirtir. Hasan'ın İstanbul'dan Edirne'ye gelmesiyle kısa zamanda padişahla arasında sıcaklık oluşur. Hasan genç yaşına rağmen, bilgisi, görgüsü ve edebiyatıyla padişahın takdirini kazanmış ve artık kendisine padişah tarafından Hasan Can olarak hitap edilmeye başlanmıştır.

1516 yılının kışının savaş hazırlıklarıyla geçirilmesinden sonra Sadrazam Hadım Sinan Paşa, kırk bin kişilik bir kuvvetle Edirne'den ayrılır. Fırat'a gelindiğinde seferin İran üzerine olduğu belirtilmesine rağmen, Memlûkler ordunun kendi toprakları üzerinden geçişine izin vermezler. Kansu Gavri'ye gönderilen elçilere kötü davranılması ve Osmanlı'ya karşı hasmane tutumun açıkça ortaya konması üzerine Yavuz Han da Haziran 1516 yılında ordusuyla İstanbul'dan ayrılır. Sefer güzergâhında Konya'ya uğranılarak Mevlana'nın

türbesi ziyaret edilerek türbenin gerekli tadilat işlemleri yapıldıktan sonra hayır duaları eşliğinde yola devam edilir.

23 Ağustos 1516 sabahında iki ordu Mercidabık'ta karşılaşır. Osmanlılar lehine çalışan Memlûklerin Halep Valisi Hayırbay savaştan önce Memlûk ordusunun bütün planlarını Yavuz Han'a anlatır. Savaş planları bu yeni bilgilere göre şekillendirilir ve 24 Ağustos sabahı savaş başlar. Osmanlı ordusunun ateşli silahlara sahip olması savaşın kazanılmasında büyük yarar sağlar. Kansu Gavri çölde ölü olarak bulunur. Savaştan önce Kahire'de yerine vekil bıraktığı Tomanbay, Memlûk tahtına geçer. Hama, Humus, Şam, Halep ele geçirilir. Yavuz Han, Halep'te halk tarafından büyük bir coşkuyla karşılanır. Halife El-Mütevekkil ve üç mezhebin kadıları büyük bir hürmetle huzura kabul edilirler. Halife, padişaha kutsal emanetlerin bir kısmını sunar.

Ulu Cami'de kılınan cuma namazında imam efendinin Yavuz Han'ı, Mekke ve Medine'nin "hâkimi" olarak ilan etmesi üzerine padişah araya girerek bu unvanın "hizmetkârı" olarak düzeltilmesini ister.

Yavuz Han, Mercidabık'ta bir zafer kazanılmasına rağmen Memlûk Devleti'ne son verilmediğinin farkında olup o kışı yeni bir sefer hazırlığı yapmak üzere Şam'da konaklayarak geçirmeye karar verir. Şam'da Abdullah Ağa adında birinin konağında kalan padişah, şehirdeki kutsal yerleri gezer. Muhiddin Arabi'nin mezarının çöpler içerisinde olduğunu görünce buranın hemen temizlenerek bir türbe yapılması emrini verir.

Padişah konağa geldiğinde kendisini bir sürpriz beklemektedir. Kansu Gavri'ye satılmak için eğitilen Şam adında bir papağanla tanıştırılır. Şam'a, Yavuz Han hakkında birçok olumsuz cümle ezberletildiğinden padişahla ilk karşılaşmalarında

bu olumsuz cümleleri sarf eder. Yavuz Han, kendisi hakkında söylenen bu olumsuzluklara tahammül göstermeyerek kuşun çıkarılmasını ve bir daha onu görmek istemediğini söyler. Hasan Can'a padişahın ömrünün çok uzun olmadığını ve yakında gelecek bir habere çok üzüleceğini söyleyen Şam, özel bir kuş olduğunun fark edilmesini sağlamıştır. Hasan Can, bunları kesinlikle padişaha söylememesi gerektiğini ve onu eğlendirmek için güzel şeylerden bahsetmesini öğütler. Abdullah Ağa'nın ve Hasan Can'ın ricacı olmaları üzerine Şam'la tekrar konuşmayı kabul eden padişah kısa zamanda ona alışır. Şam, artık padişah için canlı bir oyuncak haline gelmiştir.

Şam'da Taçlı'dan gelecek haberi beklerken hizmetçi kız, padişaha duvara yazdığı şiirler aracılığıyla sevgisini ilan eder. Padişah da bu sevgiye şiirle karşılık verir. Genç kız, padişahın karşısına çıkma cesareti bulur ve konuşmaya başlamasıyla ölmesi bir olur. Şam'da bir tepenin üzerine defnedilen kıza türbe yapılarak buraya "Âşık Genç Kız Türbesi" adı verilir.

Yavuz Han'ın, Halimi'den Taçlı hakkında bir haber gelmemesinden dolayı sevdiğine olan özlemi gün geçtikçe artmaktadır. Şam'ın padişaha devamlı sabrı öğütlemesi, onu daha da üzer. Şam, padişahın bildiği her şeyi söylemesini istemesi üzerine konaktan kaçar. Zira Şam, Taçlı'nun öleceğini bilmektedir.

Kız Kulesi'nde Halimi ve Fenerci Dursun ile kalan Taçlı Hatun'un padişaha olan özlemi ince hastalığa yakalanmasına neden olmuştur. Halimi saray hekimlerini getirmesine rağmen Taçlı gün geçtikçe erimektedir. Bu kötü gidişata bir çözüm bulmak isteyen Halimi, Mısır seferinin kazanıldığını ve padişahın kendilerini beklediğini söyler. Taçlı'nun bu habere çok sevinmesine rağmen yolculuk için dermanı kalmamıştır. Yine de yataklı bir arabayla yola çıkmak için

can atar. Son defa İstanbul'u seyre dalan Taçlu, böyleyken vefat eder. Vasiyeti üzere istediği tepeye defnedilir. Halimi büyük bir üzüntüyle durumu padişaha bildirmek üzere Şam'a doğru hareket eder.

Halimi, kasım sonlarında Şam'a ulaşır. Yavuz Han, Halimi'nin halinden Taçlu'nun öldüğünü anlar ve bir anda yere yığılır. Padişah üç gün boyunca hareketsiz bir şekilde yatar. Üç günün sonunda iyileşme emareleri gösteren padişah, yavaş yavaş ayağa kalkmaya başlar. Bir gün kimseye haber vermeden konaktan ayrılan Yavuz Han'ı, Tomanbay'ın casusları öldürmek üzereyken Şam'ın haber vermesiyle suikasttan kurtulur. Taçlu'nun ölümü onun hayatında kapanmayacak bir yara açmıştır.

Padişah iyice toparlandıktan sonra Mısır seferini nihayete erdirmek üzere Kahire'ye doğru hareket etmeye karar verir. Bunun öncesinde Tomanbay'a Osmanlı'ya biat etmesi için bir name gönderilmiş ama o bunu kabul etmeyerek savaşa hazır olduğunu bildirmiştir.

Ordu yola çıkmadan Sadrazam Sinan Paşa komutasında Nablus, Aclun, Gazze ve Kudüs fethedilir. Aralık ayının sonunda padişah Kudüs'e girerek kutsal yerleri ziyaret eder. Ermenilere daha önce Hz. Ömer ve Selahaddin Eyyubi'nin verdiği imtiyazların yenilenecek devam etmesi sağlanır.

Osmanlı ordusunun Kahire'ye girmeden önce en az düşman kadar tehlikeli olan Tih Çölü'nü geçmesi gerekmektedir. Hüseyin Paşa nezaretinde yapılan keşifler çölü geçmenin imkânsızlığını ortaya koysa da Yavuz Han hareket emrini verir. Gündüz yakıcı sıcakla, gece dondurucu soğukla, vahşi hayvanlarla ve Tomanbay tarafından her Osmanlı askerinin kellesine altın verileceği vaadiyle

orduya saldıran Araplar gibi birçok sorunla uğraşan ordu sonunda çölü geçmeye muvaffak olur.

Tomanbay, Mercidabık'ta Kansu Gavri'nin yaptığı hataya düşmemiş, ordusunu yeni satın aldığı toplarla güçlendirmiştir. Ridaniye bölgesine yaklaşınca Yavuz Han savaş divanını toplar. İlk sözü alan Hadım Sinan Paşa, direk hücum etmenin büyük zayıflara sebep olacağını düşünerek, bir kısım kuvvetle El-Mukattam Dağı'nı dolaşp Memlük toplarının etkisiz hale getirilebileceğini söyler. Bu düşünce padişah tarafından kabul edilerek savaş planı bu istikamette yapılır.

22 Ocak 1517'de şafak sökerken Osmanlı askerleri Memlüklere saldırır. Hiç beklenilmeyen bir yerden saldırıya uğrayan Memlük askerleri topların da etkisiyle bozguna uğrar. Son çare olarak Osmanlı ordusunun merkezine saldırıp Yavuz Han'ı öldürmeyi planlayan Tomanbay, bu planını da gerçekleştiremez. Savaşı Osmanlılar kazanır.

Savaş meydanından kaçan Tomanbay, Kahire'de şehir içinde mücadeleye devam etse de sonunda yakalanır. Tomanbay'a Rumeli'de bir sancak vererek ondan yararlanmayı düşünen padişah, çevresindekilerin etkisiyle Mısır fethinin tam olarak gerçekleştirilebilmesi düşüncesiyle idam edilmesini buyurur.

Padişah Mısır'dayken Venedik elçileri gelerek daha önce Memlüklere ödedikleri Kıbrıs Ada'sı vergisini Osmanlı'ya ödeyeceklerini bildirirler. Mekke Şerifi'nin oğlu Ebu Nüme Kabe'nin anahtarını padişaha teslim eder. Mısır'ın önemli âlimleri, Şam ve bazı ganimetler bir gemiyle birlikte İstanbul'a gönderilir. Gerekli idari düzenlemeler de yapılmış, Mısır valiliğine Hayırbay atanmıştır. Yavuz Han, bu düzenlemelerden sonra ordunun isteğini göz önünde bulundurarak

Şam'a hareket etmeye karar verir. Dönüş yolunda bir Çerkez'in vali yapılmasını içine sindiremediğini padişah ifade eden Sadrazam Yunun Paşa idam edilir.

Temmuz ayının sonlarında İstanbul'a yaklaşan padişah, orduyu büyük bir nümayışle karşılamak isteyen halkın beklentilerini boşa çıkartırcasına sessiz bir şekilde Topkapı Sarayı'na girer. Sarayda Şam'ı göreceğini umut ederken, onun Kıbrıs'ta öldüğünü öğrenmesi padişahı üzüntüye boğar.

Yavuz Han, İstanbul'a geldikten sonra Taçlu'nun mezarını bulur ve ona uzun süre dua eder. Sonrasında Edirne'ye giderek yerine vekil bıraktığı oğlu Şehzade Süleyman'dan tahtı devralır.

Ağustos 1520'de, Davutpaşa sahrasına dikilen tuğlar batı yönünde bir seferi işaret etmektedir. Yavuz Han, Rodos Adası için gerekli barut hazırlığının olmaması nedeniyle yeni hedef olarak Macaristan'ı gösterir. Ordu temmuz ayının ortalarında yola çıkar.

Yavuz Han, sarayın bahçesinde gezinirken sırtında bir acının olduğunu Hasan Can'a söyleyerek buna bakmasını ister. Hasan Can, bunun bir çıban olduğunu ve hekimlere gösterilmesi gerektiğini belirtir. Padişah, sırtındaki çıbanı Hasan Can'dan sıkmasını istemiş o da sıkıldığı halde herhangi bir cerahat gelmemiştir. Akşamleyin hamamcı çıbanı sıkar. Bunun üzerine ertesi gün padişahın ağrıları çoğalmaya başlar. Hekimbaşının teşhisine göre çıban, ölümcül bir hastalık olan şir-i pençedir.

Padişah, hekimbaşının tavsiyelerini dinlemeyip biraz dinlendikten sonra orduyla birlikte yola çıkar. Yolda ağrıların daha da artması üzerine konaklamak zorunda kalınır. Hekimlerin müdahaleleri de fayda etmez ve Yavuz Han, babasıyla savaştığı Sırt Köyü'nde vefat eder.

3.13.1.4. Kişi Kadrosu

Romanda tarihî kişilerle birlikte yaratma kişiler de kullanılmıştır. Yavuz Han ve Taçlu Hatun'un aşkı üzerine kurgulanan eserde, kurgu her zaman tarihî kişiler üzerinden devam ettirilir. Yaratma kişiler vaka seyrinin devam ettirilmesinde birer araç oldukları için vakaya doğrudan müdahil edilmezler. Kurguda tip kullanılmamıştır. Ayrıca iç çatışma yaşayan bir roman kişisi de bulunmaz. Cinsiyete göre sınıflandırmada kadın kişilerin vaka da etken oldukları görülür. Yavuz Han'ın uğruna her şeyi göze aldığı aşkı Taçlu Hatun ve karısı Ayşe Hafsa Sultan bu kişiler arasındadır. Taçlu Hatun'un hizmetinde bulunan Şeydanur Kalfa, Dilara Kadın, Saniye ve Mahide diğer kadın kişiler arasındadır. Yavuz Han'ın Şam'da konakladığı sırada ona aşkını şiirlerle ifade eden ama padişahla konuşmaya başladığında heyecandan ölen genç hizmetçi sadece vaka aracılığıyla kurguya dâhil edilir.

Kurmacada devlet-saray görevlileri olarak veziriazam, vezir, kazasker, vali, kapı ağası, harem ağası, yeniçeri ağası, hadım ağası, şifacı, berber, tırnakçı, mimarbaşı, hekimbaşı, hazinedarbaşı, bostancıbaşı, solaklar kethüdası, dilsiz hizmetliler, hizmetliler; din görevlileri olarak şeyhülislam ve patrik bulunur. Meslek erbaplarına göre; hekim, kayıkçı, berber, mimar, hizmetliler, fenerci, kahveci, mezarcı gibi meslek gruplarının olduğu görülür. Kurmacada erken rol oynayan kişiler şunlardır:

Yavuz Han

Kurmacanın merkezî kişisidir. Çaldıran Savaşı'ndan sonra daha önce Safevilere yardım etmelerinden ve hasmane bir tutum sergilemelerinden dolayı Memlük Devleti üzerine sefer düzenlemeye karar verir. Kurmacada Yavuz Han

kişisi Taçlu Hatun için bütün fedakârlıkları yapabilecek bir profile sahiptir. Amasya’da, İstanbul’da veya Edirne’de aşklarını doyasıya yaşarlar. Taçlu Hatun’u Şah İsmail’in suikastlarından ve Osmanlı saray entrikalarından korumak için onu, saraya yakın bir köşke yerleştirir. Böylelikle daha güvenli görüşebilmeleri de sağlanmış olacaktır. (s.24) Yavuz Han’ın Taçlu’ya olan aşkı, onu Şam’a getirmekle görevli olan Halimi’nin perişan halini gördüğünde birden yere yığılmasında daha iyi anlaşılır. Padişah günlerce kendine gelememiş, çevresindekiler onun felç olduğunu düşünmüşlerdir. (s.178-182) Taçlu’nun ölümü padişah için dönüm noktası olsa da İstanbul’a gemiyle gönderttiği Şam’ın yolda öldüğünü öğrenmesi üzerine, “*Üzüntüye alışım ben, üzüntüye alışım.*” (s.227) diyerek ümitsiz ruh halini ifade eder. Yavuz Han’ın gücü, sevdiği kadın için her şeyi yapmaya muktedir olduğu halde, devlete olan bağlılığı ve onu daha da güçlü kılma isteği Taçlu’ya olan sevgisinden daha büyüktür. O, ülküsünü;

“Niyetim Allah yolunda cihat etmek, gayretim İslam’ı her yerde hâkim kılmaktır.” (s.56) ve *“Amacım İlam dünyasını bir bayrak altında toplamaktır. İslam dünyasındaki bütün fitneleri yok etmektir. Müslümanların huzur içinde yaşamalarını sağlamaktır.”* (s.90-91)

diyerek dünyevi aşkın dışında Osmanlı Devleti’ni geleceğe taşıyacak ülküleri gerçekleştirme azminin de bulunduğunu belirtir.

Kurmacada Yavuz Han’ın muktedir oluşu her noktada mutlak güç olduğu anlamında yorumlanmaz. Birçok zaferler kazansa da içinde mutsuz olan bir yerler her zaman bulunur. Şam, yakın bir zamanda gelecek haberle padişahın çok mutsuz olacağını Hasan Can’a söylediğinde, nedim buna inanmak istemese de padişaha gelecek hakkında bilgi vermemesi için Şam’dan ricacı olur. (s.129-130)

Taçlu Hatun

Şehzade Selim onu Trabzon'da ilk gördüğü zaman aşık olur ama Taçlu, onun padişah olamayacağını düşünerek Tebriz'e gider ve Şah İsmail'le evlenir. (s.13) Yavuz Han, Taçlu'nun Tebriz'e gidişinde karısı Ayşe Hafsa Sultan'ın da entrikalarının olduğunu bilir. (s.34) Çaldıran'da esir alınmasıyla birlikte, yıllar önce olması gerektiği gibi Yavuz Han'la beraber olur. (s.11) Taçlu, her ne kadar Yavuz Han'a olan aşkı yüzünden ince hastalığa yakalanıp ölse de (s.165) Yavuz Han'ı şehzadeyken bırakıp hükümdar olan Şah'la evlenmesi onda güce karşı bir özlem olduğunu gösterir. Şah'ın Çaldıran'da yenilmesi, gücü zirveye çıkan Yavuz Han'ın Taçlu'yu da alması anlamına gelmektedir.

Taçlu Hatun'u ifade edebilecek tek kelime Yavuz Han'a karşı duyduğu “aşk”tır. Şüphesiz Şah'la evlenmesi bu aşkın kara noktasıdır. Yavuz Han, onu düşmanlardan kurtulmak amacıyla geçici bir zehirle uyutulup, herkese zehirlenerek öldürüldü intibasını vermek için Halimi'yi görevlendirir. Bu plandan haberi olmayan Taçlu;

“Yâr elinden zehir olsa içilir. (...) Ölmemi istiyorsa öleceğim, kalbimde ona olan aşkla öleceğim.” (s.43)

diyerek Halimi'nin elindeki hoşafı içer. Aşkı için canından vazgeçebilen ve her şeye saflıkla bakan, entrikadan hoşlanmayan bir kişidir. (s.94-95)

Şah İsmail, savaştan sonra elçiler aracılığıyla Taçlu'nun iadesini istese de bu istek devamlı geri çevrilir. Yavuz Han, elçilere Taçlu'nun Cafer Çelebi ile nikahlandığını bile söyler. (s.15) Ama Çelebi'nin idamı iki aşığın beraber olmaları için ortadan kalkın bir engel mahiyetindedir. (s.17)

Taçlu, uğruna her şeyin yapılabileceği bir kadın olmakla birlikte, Trabzon'dan giderek Osmanlı sarayının Kadın efendisi olma şansını kaybeder.

Yavuz Han ona aşkını her fırsatta ilan etse de onu saraya getirmez. Zira; “*O bir esiredir, bir cariyedir ve hep öyle kalacaktır.*” (s.34)

Taçlu Hatun’un olumsuz taraflarından birisi çocuğunun olmamasıdır. Şah’la yıllarca evli kalmasına rağmen çocuğu olmaz. (s.35) Yavuz Han bu durumu ona merakla sorduğunda; evlendiği ilk aylarda hamile kaldığını ve hekim kendisini uyutup bebeğini alarak bir daha hamile kalmaması için gerekeni yaptığını söyler. Bunların hepsi Şah’ın emriyle olmuştur. (s.55)

Halimi

Yavuz Han’ın lalası, sırdaşı, en yakın dostu, gizli görevleri kendisine tevdi ettiği kişidir. (s.23-24, 85) Padişah, Halimi’ye derin bir sevgi besler ve onda en sevdiği özellik -kendisinde de olan- her olayı ayrıntılı bir şekilde düşündükten sonra karar vermesidir. (s.35)

Padişah, göz bebeği Taçlu Hatun’u Amasya’dan İstanbul’a getirilmesi (s.46), Mısır seferine gidilirken Kız Kulesi’nde saklanacak olan Taçlu’ya refakat etmesi (s.75) gibi görevleri güvenilir dostu Halimi’ye verir. Padişah, Mısır seferine çıkmadan önce;

“Ben de senin hasretini çekeceğim Halimi. Senin gibi dost bulunmaz. Düşünsene, savaş günlerinde sana nasıl ihtiyaç duyacağım. Sen benim sırdaşımsın.” (s.76)

diyerek onun önemini dile getirir. Fatih Han’ın Şehzade Selim’i Trabzon’a gönderdiğinde, Kırım’a Ayşe Hafsa Sultan’ı almaya gittiklerinde, Şehzade Süleyman’a süt anne bulduklarında, Şehzade Süleyman’ın eğitiminde Yavuz Han ve Halimi hep beraberdirler. Padişaha göre ahde vefayı bilen Halimi, onun için öz ağabeydir. (s.82-83)

Anlatıcı tarafından Şam’da elden ayaktan düşen Halimi şöyle tasvir edilir:

“Yıllardır yorgundu Halimi. Çocukluğundan beri Sultan Selim’le beraberdi. Önce şehzadenin lalası, sonra Sultan’ın musahibi, can dostu olmuştu. Yıllardır Sultan’dan önce kalkıyor, Sultan yattıktan sonra yatabiliyordu. Sultan için yüzlerce gizli ve tehlikeli iş yapmıştı. Sultan Selim’i o derece severdi ki ‘Öl’ dese ölecek konumdaydı. Ancak artık çok yaşlanmış, bedeni iflas etmişti.” (s.214)

Halimi, varlığını padişaha adanmış bir kişidir. Onun mutlu olması demek, kendi mutluluğu anlamındadır. Hiçbir zaman hâlimden şikâyetçi olmaması, her zaman verilen görevi eksiksiz yapması padişahın dostu olmasını sağlar.

Hasan Can

Yavuz Han’ın Mısır seferine çıkmadan önce, Halimi tarafından kendisinin İstanbul’da Taçlu’yla beraber olacağı için padişaha bir yoldaş teklif etmesiyle kurmacaya dâhil olur. (s.76) Normalden uzun boylu, ela gözlü, beyaz tenli, ince bıyıklı, sakalları seyrek, sarıya yakın saçlı, zayıf bir gençtir. Padişahın yanına geldiğinde yirmi altı yaşındadır. (s.79) Hafız Mehmet’in oğlu Erdebilli Hasan, sesi çok güzel, bilgili, edepli, samimi bir delikanlıdır. Çaldıran dönüşü orduya sabah ezanlarını o okur. (s.77)

Yavuz Han’la sohbet ederken bilgece bir tavır takınması ve edebi elden bırakmaması padişahın çok hoşuna gider ve maiyete kabul edilir. (s.80-81) Padişah ile yakınlığı artar ve artık Hasan Can diye çağrılır. Kendisini bir savaşçı olarak değil, sohbet erbabı olarak tanımlar. (s.113) Yavuz Han’la gerçekleştirdiği sohbetlerde padişahı fikirleriyle rahatlatır. Padişah onun bu derece edepli oluşunun sebebini kendisinden duymak ister. Hasan Can kişiliğini özetleyecek şekilde şöyle der:

“Ben gözümlü günaha kapatırım, dilimi tutarım, ihtirasıma mani olurum. Edep yerlerimi, ırzımı korurum. Namazımı uzatırım. Verdiğim her sözü yerine getirmeye çalışırım. Misafirimi ağırlar, komşumu korurum. Boş ve faydasız söz ve işlerle meşgul olmam. İşte bütün bunlar, beni gördüğünüz gibi yaptı.” (s.149)

Kurmacada Hasan Can'ın olumsuz tek hareketi Tih Çöl'ü geçilirken yaşanan zorluklara binaen padişaha karşı;

“Boyundan büyük bir role soyunup onu üstlenirsen, hem o rolü yüzüne gözüne bulaştırmış olursun, hem de gücünün yeteceği rolden yoksun kalırsın.” (s.202)

ifadesinde bulmasıdır. Padişah hiddetlenmesine rağmen Hasan Can'a çölde yanında yürümenin dışında bir ceza vermez. (s.203)

Şam

Daha önce incelenen eserlerde kurmacaya insan dışındaki canlılar etken roman kişisi olarak dâhil edilmemiştir. Şam, konuşmasıyla insanları hayrete düşüren, şaklabanlık yapan ve gaip hakkında bilgi veren bir papağandır. (s.124-133)

Yavuz Han'ın Şam'da konaklayacağı Abdullah Ağa'nın konağında yaşamaktadır. Konaktakiler kuşa *“filozof”* diye hitap ederler. Kuşa, daha önce Kansu Gavri'ye satılmak düşüncesiyle eğitildiği için Yavuz Han hakkında olumsuz cümleler ezberletilmiştir. (s.124) Padişah hakkında sarf ettiği olumsuz cümlelerden sonra kovulsa da zamanla padişahla tekrar yakınlaşırlar. (s.126) Şam'ın en büyük özelliği gelecek hakkında bilgi vermesidir. Padişahın genç yaşta öleceğini bilmesi ve yakında ona gelecek bir haberle çok üzüleceğini söylemesi bunlar arasındadır. (s.129, 150) Padişahla konuşurken ona devamlı sabrı öğütlemesi, padişahın dikkatini çeker. Yavuz Han, Şam'ın bildiklerini öğrenmek için onu sıkıştırdığında Şam konaktan kaçır ve günlerce dönmez. Şam'ın bulunamaması üzerine bütün Şam'a tellallar çıkartılır ve bulana 100 altın verileceği ilan edilir. (s.154) Daha sonra konağa döndüğünde ise affedilir. Yavuz Han, Şam'ı gemiyle İstanbul'a gönderir. Ama padişah İstanbul'a geldiğinde kuşun Kıbrıs'ta bir maymun tarafından öldürüldüğünü duyunca çok üzülür. (s.227)

Kurmacada yardımcı ve figüratif konumda bulunan kişiler şunlardır: Ayşe Hafsa Sultan, Sadrazam Hadım Sinan Paşa, Hayırbay, Tomanbay, Kansu Gavri, Abdülvehap Hoca, Rıdvan Ağa, Kayıkçı (Sandalcı), Mimarbaşı, Şeydanur Kalfa, Dilara Kadın, Ali Cemali Efendi, Hocazade Ahmet Paşa, Hersekzade Ahmet Paşa, Saniye, Medine, Mimar Sinan, Yunus Paşa, Halife El-Mütevekkil, Abdullah Ağa, Genç kız, Ahmet, Vahit, Medine Nine (Sütlaççı Nine), Fenerci Dursun, Yunus Bey, Canberdi Gazali, Ermeni Patriği Serkiz, Hüseyin Paşa, Şehsuvaroğlu Ali Bey, Kemalpaşazade, Molla Şemseddin, Şehzade Süleyman, Sadrazam Piri Paşa, Hekimbaşı Ahmet Çelebi.

3.13.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Romanda, (O) anlatıcı ve hâkim bakış açısı kullanılır. (O) anlatıcı diğer bir deyişle yazar-anlatıcıdır. Anlatıcı, belirgin bir şekilde kurguya dâhil olmaz. Anlatma tekniği ve diyalog tekniğinin işlevsel kullanılması anlatıcıyı vakanın arkasına gizler. Ayrıca, anlatıcının roman kişileri arasına gizlemesi kurgudaki belirginliğini azaltan unsurlar arasındadır. Yavuz Han'ın ve Taçlı Hatun'un aşkı üzerine kurgulanan eserde, anlatıcının iki roman kişisi arasına girmemesi, olaylar aracılığıyla onların aşklarını okuyucuya yansıtması hâkim bakış açısının kurgudaki egemenliğini de azaltır. Öyleki anlatıcının kendini gizleyebilmesi, okuyucunun kurguya dâhil olmasını sağlar.

3.13.1.6. Zaman

Roman, tarihsel anlatım düzleminde inşa edilmiştir. Nisan 1515'te Yavuz Han'la Taçlı Hatun'un Amasya'da bulunmaları ile başlayan vaka, Ağustos 1520

yılında Yavuz Han'ın yeni bir sefere çıkması ama hastalığından dolayı Sirt Köyü'nde dinlenmesi ve orada vefat etmesiyle son bulur. Yaklaşık beş yıllık süreç kurmacanın konu edildiği zaman dilimidir. Kurmacada zaman periyodik şekilde ilerler. Hatıralar aracılığıyla geri dönüşün dışında zamanda ileriye veya geriye sıçramalar söz konusu değildir.

Zaman ifadesinde sadece miladi takvim kullanılır. “*Nisan 1515*” (s.11), “*Yıl 1516*” (s.56), “*1516 Hazirani*” (s.99), “*9 Ocak 1517*” (s.201) gibi kesin zaman ifadelerinin yanı sıra; “*ikinci vakti*” (s.19), “*gece iki sularında*” (s.23), “*akşamüstü*” (s.26), “*ertesi sabah*” (s.29), “*günler sonra*” (s.46), “*iki gün sonra*” (s.74) gibi kısa zaman ifadeleri de kurmacada yer alır.

3.13.1.7. Mekân

Kurmacada, mekâna Yavuz Han'la Taçlı Hatun'un birlikte olduğu köşkün dışında işlevsel bir özellik yüklenmez. Bazı mekân tasvirlerinin ayrıntılı yapılması, o mekânın vakanın akış seyrinde muhafaza ettiği yerle ilgilidir.

Yavuz Han'ın Taçlı Hatun için satın alıp tamir ettirdiği köşk, aşk üzerine temellendirilen kurguda iki aşğın aşk yuvaları olarak tasvir edilir. İstanbul'un fethiyle birlikte sahipleri tarafından terk edilen, harap olmuş bir köşkün Yavuz Han tarafından yeniden oturulabilecek konuma getirilmesiyle (s.24-29, 38-40), ilk önce Şah'la evlenen ama Çaldıran'dan sonra Yavuz Han'la birlikte olan Taçlı'nun yeniden dünyaya merhaba deyişi arasında simgesel bir bağlantı kurulur. Köşkün tamir edilerek ayağa kaldırılması, Yavuz Han ile Taçlı Hatun arasında küllenen aşkın tekrar canlanması mahiyetindedir. Taçlı'nun, Şah İsmail'in ajanlarından ve saray entrikalarından korunabilmesi için onun her zaman

kapalı mekânlarda ikametinin sağlanması zaman zaman Taçlu'nun psikolojisinin bozulmasına neden olur. Hatta ince hastalığa tutulmasındaki nedenler arasında devamlı kapalı mekânlarda bulunmasının da etkisi olur.

Kurmacada kullanılan kapalı mekânlar olarak saray (Amasya Sarayı, Topkapı Sarayı, Edirne Sarayı), köşk (Av Köşkü, Kadife Köşk), Cihannüma Kasrı, konak, kahve, Kız Kulesi, Yedikule Zindanları; coğrafi ve açık mekânlar olarak Dil İskelesi, Kök Meydan, Tih Çölü, Üsküdar Sahili, El-Mukattam Dağı, Sırt Köyü; dinî mekân olarak cami (Ulu Cami, Ümeyye Cami), Mescid-i Aksa, Kubbetü's-Sahra, mezar (Selahaddin Eyyubi, Muhiddin Arabî) bulunur.

3.13.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ

3.13.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük

Roman, 64 bölümden oluşur. Bunun yanında, yazar tarafından kaleme alınan bir önsöz (s.7-8), kitabın sonunda sözlük (s.247-251) ve yazarın eseri yazarken faydalandığı kaynakça (s.253-254) bölümleri de bulunur. Yavuz Han'ın Taçlu Hatun'a kavuşması ve onunla birlikteliği giriş; Mercidabık Savaşı ve Ridaniye Savaşı gelişme; Taçlu'nun vefatı, Yavuz Han'ın umutsuzluk içerisinde yaşama devamı ve vefat etmesi ise sonuç bölümlerini oluşturur.

Tac-ı Sultan Selim adlı eser, tarihî kişilerin kurmaca dünyada birbirlerine âşık oldukları bir anlatıdır. Kurgunun Yavuz Han ve Taçlu Hatun aşkı üzerinde inşası, merkezî kişi Yavuz Han'ın beşeri özellikleri arasında aşkın önemli bir yere sahip olduğunu gösterir.

Eser, Yavuz Han ile Taçlu'nun aşkı üzerine yoğunlaştığından bu aşkın yegâne düşmanı olan Şah İsmail de bu minvalde olumsuzlanır. Hem Yavuz Han

için hem de Taçlu Hatun için Şah İsmail düşman olarak kabul edilir. Şah'ın Yavuz Han şehzadeyken oynadıkları satranç sonrası ona haksız yere tokat atması, şehzadenin bunu unutmamak için sağ kulağına küpe takmasına sebep olur. Şah'tan Çaldıran'da alınan intikam neticesinde “*sahte aslan fare deliğine*” sokulmuştur. (s.12-13) Padişah ve Taçlu, Şah hakkında konuşurken onun elçilerinin geldiğinin bildirilmesi üzerine Yavuz Han; “*Şah'ın adını andık, sopayı hazırlamadık. (...)*” (s.14) diyerek Şah'ı olumsuzlar. Şah'ın iki aşığı ayırması olumsuzlanmasının sadece bir tarafını teşkil eder. Asıl önemli kısım onun Müslümanları haksız yere katletmesi, birçok kişinin kanına girmesidir. Elçilerin Taçlu'nun iadesini istemelerini yüzüzlük olarak kabul eden padişah, Şah tarafından kaynar kazanlara attırılan Sünni Müslümanlara olduğu gibi Taçlu'nun muamele görmediğini belirtir. (s.16) Taçlu için ise Şah, onun anne olma rüyalarını sonsuza kadar engelleyen zalim bir kişilik olarak değerlendirilir. (s.55)

Eserde hata olarak gösterilebilecek iki durum söz konusudur. Bunlardan ilki; Ayşe Hafsa Sultan'ın İstanbul'dan Manisa'da bulunan Şehzade Süleyman'ın yanına gönderildiği ifade edilirken (s.50), daha sonra

“*Ertesi sabah Ayşe Hafsa Sultan, Sultan Selim hayatta olduğu müddetçe bir daha İstanbul'a dönmek üzere Amasya'ya doğru yola çıkarıldı.*” (s.53)

denilerek Amasya'ya gönderildiği belirtilir. Eserin birinci cildinde, Ayşe Hafsa Sultan'ın Taçlu hakkındaki entrikayı ifade etmesi sonucu Kefe'ye gönderileceği zaten ifade edilmiştir. Diğer hata ise; Memlük Sultanı Kansu Gavri'nin yaşının, “*Kansu Gavri altmış yaşlarında (...)*” (s.60) şeklinde belirtilmesine rağmen Mercidabık Savaşı öncesi, “*Seksen yaşını geçen Kansu Gavri (...)*” (s.97) biçiminde belirtilmesidir.

3.13.2.2. Anlatım Teknikleri

İncelenen daha önceki eserlerde olduğu gibi bu eserde romanının doğası gereği anlatma tekniği kullanılır. Bunun yanında eserin geri dönüş ve tasvir tekniğinin işlevsel kullanılmasıyla kaleme alındığını söylemek mümkündür.

Geri dönüş tekniği genel olarak dar anlamda ve yapıcı geri dönüş biçiminde kullanılır. Yavuz Han'ın Taçlı Hatun'la Amasya sarayındayken onu ilk gördüğü zamanı hatırlaması yapıcı geri dönüş örnektir:

“Onu ilk kez Trabzon’da görmüş, deliler gibi âşık olmuştu. Beyaz kadife tenlisini, bütün mahcubiyetine rağmen, babasından isteyecek kadar cüretkâr olmuştu. O ise, padişah olamayacak diye Tebriz’e kaçıp Şah İsmail’le evlenmişti. Yüreği kavrulmuştu. Aynı acıyı hâlâ duyuyordu.” (s.13)

Aynı şekilde Halimi'nin Şehzade Süleyman'ın daha iyi eğitilebilmesi için Trabzon'da Şehzade Selim'e tavsiyelerde bulunması da yapıcı geri dönüş olarak aktarılır. (s.83-84) Geri dönüş tekniği sadece merkezî kişi için değil diğer roman kişileri için de kullanılır. Hasan Can'ın padişaha Bağdat'ta âşık olduğu bir kızı anlatması, padişah-nedim yakınlığını daha da artıran bir geri dönüştür. (s.136-137) Bazen özet tekniği ile geri dönüş tekniğinin birlikte kullanıldığı görülür. Divanda olası bir Mısır seferi hakkında devlet adamlarının görüşleri alınırken seferin öncüsü anlamındaki Dulkadir Beyliği topraklarının ilhak edilmesi özet-geri dönüş bağlamında Yavuz Han tarafından açıklanır:

“Dulkadir fitnessini ortadan kaldırdık. Alaüddeve'nin oğulları ve akrabaları bertaraf edildi. Dulkadir memleketine vali olarak Şehsuvaroğlu Ali Bey'i tayin ettik. Alaüddeve'nin kesik başını bir kutu içinde Kansu Gavri'ye gönderdik. Kutuyu götüren elçimiz Seyfüddin Bey, Kansu Gavri'nin Alaüddeve'nin kesik başını gördüğünde bayıldığını bize bildirdi.” (s.57)

Özet tekniği, seferlerin ve sefer dönüşlerinin anlatılmasında daha çok kullanılır. (s.108-109) Yavuz Han'ın Amasya'dan İstanbul'a gelmeden önce yaptıkları şöyle özetlenir:

“Sultan Selim, İstanbul’dan önce Kemah tarafına doğru yol aldı. Kemah’ı Osmanlı topraklarına kattı. Anadolu’da çeşitli köy ve kasabaları teftiş ede ede temmuz ayında bir akşamüstü İstanbul’a yaklaştı. Karanlığın bastırması için Gebze yakınlarında uzun bir mola verildi. Tebdili kıyafet eden Sultan Selim Dil İskelesi’nden bir kayığa bindi.” (s.20)

Bazen özet tekniği daha uzun zaman diliminde olan olaylar için de kullanılır.

Yavuz Han’ın Mısır seferi öncesi orduyla birlikte Edirne’de yaptığı ayrıntılı çalışmalar, *“Sultan Selim, 1516 kışını Edirne’de savaş hazırlıkları içinde geçirmişti.”* (s.96) şeklinde özetlenir. Eserin hayvan kökenli kahramanı olan Şam’ın kendisini yakalayanlardan kurtulabilmek için Sütlaççı Nine’yle yaptığı plan şu şekilde anlatılır:

“Ertesi gün plan tasarlandığı gibi uygulandı ve ölü taklidi yaptıktan sonra kafesten kaçmayı başaran Şam köşke doğru uçuştü.” (s.161)

Yavuz Han’la Taçlu’nun beraber olacakları köşk ayrıntılı bir şekilde tasvir edilir. Köşkün içi, bahçesi, bahçe duvarları kurgunun temel teması olan aşkın daha iyi ifade edilebilmesinde tasvir tekniği ön plandadır. (s.38) Aynı şekilde Yavuz Han’ın ve Taçlu’nun Edirne Sarayı ve sarayın içerisinde yer alan Cihannüma Kasrı da tasvir tekniği aracılığıyla aktarılır. (s.67, 92-93) Kişi tasvirleri mekân tasvirlerine göre daha az yapılmıştır. Sütlaççı Nine’nin yıllara meydan okuyan dayanıklı hâli tasvir aracılığıyla ifade edilir:

“Saçları bembeyazdı. Boyu çok uzun olduğu için yaşlılıktan beli eğrilmişti. Kırmızılı, mavili, yeşilli, pembeli entarisinin üstüne beyaz bir tülbent bağlamıştı. Gözlerinde her sabah kalktığında sürdüğü sürme vardı. Simsiyah kaşlarının ortasındaki kınayla yapılmış dövmeler onu biraz korkunç hâle getirmişti.” (s.156)

Kurmacada iç monolog tekniği kullanılan diğer teknikler arasındadır. Yavuz Han,

Amasya Sarayı’na dair düşüncelerini iç âleminde şöyle ifade eder:

“Çocukluğumda bahçenin bu kadar büyük ve muhteşem olduğunu fark edememişim. Zaten ne kadar kaldım ki burada? Çocukluğumun büyük kısmı dedem Sultan Mehmet Han’ın yanında geçti. Babam Bayezid Han bahçeye büyük

önem vermiş, lakin bu kadarı da biraz abartılı, Topkapı Sarayı'nın bahçesinde bile böyle güzel ağaçlar yok.” (s.11)

3.13.2.3. Dil ve Üslup

Eserin bir aşk hikâyesini temel alarak kurgulanması dilin ve üslubun olabildiğince yalın ve akıcı olmasını sağlar. İfade edilen aşk temasının özünü tarihî kişiler oluşturmasına rağmen, itibari âlemde günümüz aşk anlayışının bakış açısıyla bu tema ele alınır.

Eserde kullanılan bazı atasözü ve deyimler şunlardır. Bunlardan bazıları değiştirilerek kullanılmıştır:

“Emanete hıyanet olmaz.” (s.18), “Dost kötü günde belli olur.” (s.182), “Acı patlıcanı kırağı çalmaz.” (s.238), “tepeden tırnağa süzmek” (s.20), “burnundan kıl aldurmamak” (s.21), “bıyık altından gülümsemek” (s.30), “bir dediğini iki yapmamak” (s.83), “gönül kırmak” (s.136), “el ayak çekilmek” (s.180), “kan kusturmak” (s.208), “(yüzü) sirke satmak” (s.230).

Metinlerarasılık bağlamında kullanılan sözler şunlardır: “

Taş taşlıktan geçmedikçe parmaklara yüzük olamaz. (...) Yüzük olmak dileyen taş ezilmeyi, yontulmayı göze almalıdır.” (s.88) (Mevlana), “Hep seninçündür benim dünya cefasın çektiğim./Yoksa ömrüm varı, sensiz neyerim dünyayı ben.” (s.181) (Bakî).

Ayrıca Mevlana'ya ve farklı İslam bilginlerine ait sözler vaka seyri içerisinde sadeleştirilerek aktarılır. (s.188-191)

Eserde kelime hataları fazla değildir. Söz yerine “szö” (s.90) yazılır. Bunun yanında roman kişisi Hayırbay'ın adı bazen “Hayır Bey” (s.109) bazen de “Hayırbay” (s.218) şeklinde verilir. Eserde; “personel” (s.26), “randevu” (s.49), “hodri meydan” (s.132) gibi günümüz Türkçesinde çok sık kullanılan kelimelere de yer verilir.

3.13.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.13.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem

Romanda; tarihî bir vaka olan Mısır seferi, merkezî kişi Yavuz Han'ın Taçlu Hatun'la olan aşkının anlatılmasında fon olarak kullanılır. Bu minvalde, Ridaniye Savaşı, Mercidabık Savaşı, padişahın yaşadığı sarsıcı aşk ve Macaristan üzerine sefere giderken vefat etmesi konu edilir.

3.13.3.2. Temalar

3.13.3.2.1. Aşk

Eserin temel teması aşktır. Yavuz Han, Trabzon'da Taçlu Hatun'u ilk gördüğünde aşık olur ve onunla evlenmek ister. Ama Taçlu, onun padişah olamayacağını düşünerek Tebriz'e gider ve Şah İsmail'le evlenir. (s.13) Çaldıran Savaşı sonrası Osmanlı'ya esir düşen Taçlu, artık Yavuz Han'la beraber olabilecektir. Yavuz Han bu durumu, “*Keşke (...) Osmanlı'nın Sultan Hanım'ı olsaydı.*” (s.137) biçiminde ifade eder.

Yavuz Han, Taçlu'nun, can düşmanı Şah'a gidişini hiç unutmasa da, aşkı için her türlü fedakârlığı yapmaktan da geri durmaz. Topkapı Sarayı'na yakın harap bir köşkün padişahça alınması ve buranın Taçlu'ya tahsis edilecek olması örneklerden biridir. Halimi, padişahın Taçlu karşısındaki durumunu şöyle açıklar:

“*Allah'ın işine bak, kılıcıyla cihanı titreten Sultan, kadife tenli bir kadın karşısında tir tir titriyor.*” (s.30)

Padişahın Taçlu'nun öldüğüne herkesi inandırmak için yaptığı plan, ona Şah veya bir başkasından gelecek tehlikeleri engellemek içindir. (s.31-33) Yavuz Han'ın Mısır seferi hazırlıklarını Edirne'de yürütürken yanında Taçlu'yu da götürmesi,

sevdiği kadının her zaman yanında olmasını isteyen bir düşüncenin ürünüdür. (s.71) Taçlu'yu Mısır seferine götürmemesini ise padişah şöyle açıklar:

“Seni korumam lazım. Yanımda götüremem. Bu, Osmanlı savaş geleneğine aykırı. Dedem Yıldırım Bayezid Han'ın hanımı savaş esiresi olmuştu. Osmanlı bu acıyı bir daha yaşayamaz. Ben hiç yaşayamam.” (s.100-101)

Padişahın Taçlu'yu kaybetmeye, özellikle düşmanın eline geçmesine hiç tahammülü yoktur. Ancak, Şam'ın fethedilmesiyle Halimi'den Taçlu Hatun'u getirmesini ister. (s.118)

İkisinin de birbirine büyük bir sadakatile bağlı olması, sevgilerinin büyüklüğünden kaynaklanır. Taçlu'nun Amasya'dan İstanbul'a getirilmesi için yapılan plan gereği onu bir süreliğine uyutacak zehrin özelliğinden habersiz olduğu hâlde Halimi'ye; *“Yâr elinden zehir olsa içilir. (...)*” (s.43) diyerek tereddütsüz ölümü kabullenmesi içindeki sevginin icraata dönüşmesidir.

Uzun bir süre sonra Taçlu'ya kavuşan Yavuz Han; *“Gözlerine bakmayı özledim, saçının kokusunu özledim, velhasıl, seni özledim Taçlum.”* (s.47) diyerek onun kendisi için önemini bir kez daha ortaya koyar.

Taçlu'nun ince hastalığa yakalanmasında, sevdiği adama olan özlemi büyük yer tutar. Kendisini padişaha götürmek üzere yola çıkaran Halimi'ye Taçlu son zamanlarında şunları söyler:

“Beni Sultanıma götürüyorsun ancak vuslat zor Halimi, çok zor. Bu ayrılık ve hasret beni bitirdi. Bu yolculuğu başaramazsam Sultan'ıma onu çok sevdiğimi, onu ilk gördüğüm günlerden beri çok sevdiğimi, ona oğullar ve kızlar veremediğim için çok üzgün olduğumu ve onu ahirette de hasretle bekleyeceğimi söyle, bu benim sana vasiyetimdir.” (s.170)

Ebedî vuslatın olacağı ahirete sözleşilmesi aşkın derecesini göstermesi açısından önemlidir. Taçlu, padişaha olan hasretini devamlı koynunda sakladığı kara kalemle çizilmiş padişahın resmi ile söndürmeye çalışır. Öldüğünde, elbiselerinin içinden çıkan bu resmi Halimi padişaha verecektir. (s.172, 186)

Kurmacada, beşeri vasıfları ön planda tutulan Yavuz Han'ın cihangir bir padişah olduğunun da altı çizilir. Ama Taçlu'nun öldüğünü öğrendiğinde yere yığılıvermesi ve günlerce kendine gelmemesi aşkının yokluğunun kendindeki tahribatının dışı vurumudur. (s.178-181)

Esere adını da veren taç hikâyesi, padişahın Taçlu'ya olan aşkının sembolleşmesidir. Bu taç, Taçlu Sultan'ın her sabah kalktığında başına taktığı tacından mülhem bir taçtır. Osmanlı sultanlarından hiçbirinin taç takmamasına rağmen, Yavuz Han'ın takacağı taç gururu, kibri değil, her zaman Taçlu'yu hatırlatacak; onu başının üstünde taşıdığı anlamına gelecektir. (s.187)

3.13.3.2.2. Ülkü

Merkezî kişi Yavuz Han, her şeyden önce devletinin ve milletinin geleceğini düşünen, bu istikamette fetih hamleleri içerisine giren bir Osmanlı padişahıdır. Yavuz Han ülküsünü İslam dünyasını merkeze alarak şekillendirir. “*Niyetim Allah yolunda cihat etmek, gayretim İslam'ı her yerde hâkim kılmaktır.*” (s.56) cümlesinde İslam'ı tek güç hâline getirmeyi esas aldığını gösterir. Ama bunun için öncelikle İslam dünyasındaki ayrılıkların yok edilerek siyasi birlikteliğin sağlanması gerekmektedir. Bu minvalde onu Mısır'a doğru harekete geçirecek düşünce;

“*Amacım İlam dünyasını bir bayrak altında toplamaktır. İslam dünyasındaki bütün fitneleri yok etmektir. Müslümanların huzur içinde yaşamalarını sağlamaktır.*”

(s.90-91) ifadesiyle netleşir. Gerçekleştirmeyi planladığı olaylardan en küçük bir sapma olmasını istemeyen Yavuz Han, bazı devlet adamlarının Tih Çölü'nü geçmenin imkânsızlığından dem vurmaları üzerine;

“Bir kiři bařladıđı iři ne pahasına olursa olsun bitirmelidir. (...) Biz bu iři planladık, sonunu da dūřündük.” (s.200)

diyerek tavizsiz tutumunu sergiler.

Yakalandığı hastalık sonucu Őehzade Sūleyman’ı çağırarak ona, artık doğudan bir tehlike gelmeyeceğini, batıya yōnelmesi gerektiğini belirtir. (s.230) Yavuz Han, ōlüm dōřeđinde dahi kendi ōlkücü ruhunu oğluna geçirebilmenin telaşını yaşayan bir kişidir.

3.13.3.2.3. Savaş

Savař teması kurmacada derinlemesine konu edilmez. Mercidabık Savaşı (s.110-111) ve Ridaniye Savaşı (s.208-209) bu bağlamda anlatılır. Osmanlı Devleti’nin Memlūk Devleti’ne nazaran teknolojik açıdan ōstūn olması savaşların kazanılmasındaki başat unsur olarak belirlenir.

3.14. İDA'NIN MERHAMETİ⁴⁶⁷

3.14.1. ROMANIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

3.14.1.1. Romanın Kimliği

Doğan Erdem tarafından kaleme alınan eser, 58 bölüm olmak üzere toplam 527 sayfadan oluşmaktadır.

3.14.1.2. Vaka

Kurgudaki vaka anlayışı daha önce incelenen eserlerden tamamen farklı olup iki vaka zinciri esas alınarak kurmaca oluşturulur. Vaka zamanının hem günümüz hem de tarih üzerinden kurgulanması eserin geçmiş ve bugün arasında kurmaca ile köprünün kurulmasını sağlar. Bu haliyle *İda'nın Merhameti* adlı eserde kullanılan vaka anlayışı aracılığıyla 16. asır ile 21. asrın birleştirildiği söylenebilir. Vakayı, Kaz Dağları'nda Yavuz Han'ın dört solak askerine hediyesi olan küpeyi aramak için yola çıkan gazeteci Behzat'ın ihtiraslarına yenik düşmesi ve ölümü olarak özetlemek mümkündür.

3.14.1.3. Özet

Ünlü bir gazetenin genel yayın yönetmeni olan Behzat'a genç gazeteci Çaylak, Yavuz Han'ın gerçekten küpe takıp takmadığını araştırmak istediğini söyler. Çaylağı bu işle görevlendiren Behzat'ın, zamanla Yavuz Han'ın küpe takıp takmadığı, taktıysa bunun nedeninin ne olacağı sorusu aklını kurcalamaya başlar. Çaylağın kendisine getirdiği araştırma dosyalarından da faydalanarak bu işin izini sürmeye karar verir. Ama kendisine getirilen belgelerin yüzeysel olmasından

⁴⁶⁷ Doğan Erdem, *İda'nın Merhameti*, Postiga Yay., 1. Baskı, İstanbul 2009

dolayı, tarih profesörü olan arkadaşı Hoca'ya danışmaya karar verir. Hoca, Behzat'a küpe olayının tarihî kökenini anlatarak, eski arkadaşları Kemal'in kızı Eylem'in Yavuz Han hakkında doktora yaptığını söyler ve tezi Behzat'la paylaşır. Behzat tezde bulunan bilgilerle ve Yavuz Han'ın nedimi olan Hasan Can'ın tuttuğu günlükleri okuyarak Kaz Dağları'na gitmeye ve küpeyi aramaya karar verir. Bu fikrini Hoca'ya açtıktan sonra Hoca ona Eylem'i Barselona'dan çağırıp birlikte araştırma yapabileceklerini ifade eder. Ama Behzat için temel sorun eski arkadaşı Kemal'in, Behzat'ı fikri döneklikle suçlaması neticesinde kızının kendisine yardım etmesini istemeyeceğidir. Hoca, Behzat'ın tereddütlerini gidererek Eylem'in İstanbul'a gelmesi ve oradan da Behzat'la küpenin izini sürmeleri için ikna eder.

Behzat, Hasan Can'ın günlüklerini okudukça onunla kendisi arasında benzerliklerin bulunduğunu anlar. Her ne kadar Hasan Can, bu günlüğün birinin eline geçebileceği ihtimalini düşünerek kendi dünyasını sayfalara yansıtmasa da Yavuz Han dönemine dair önemli bilgiler günlük aracılığıyla öğrenilebilmektedir. Eylem'in de gelmesiyle birlikte Kaz Dağları'na doğru yola çıkarlar. Kafilede Burak Bey ve Zeynep adında iki kişi daha vardır. Bu kişilerle Mısıratlı köyünde aynı konakta kalacaklardır. Konak sahibi Merhamet Amca, daha önce birçok misafiri aldığı yerden bu kafileyi de karşılayarak konağa götürecektir. Ama ölen oğlu Ömer'in karısı Zeynep'in bu arabada olacağını öğrenmesi Merhamet Amca'yı çok sinirlendirir. Çünkü oğlu ölüm döşeğindeyken onu bırakıp giden birisiyle konuşacak hiçbir şeyi kalmamıştır ve onu görür görmez kovacaktır. Şoför Bekir tarafından getirilen misafirler, Merhamet Amca'ya teslim edilir. Zeynep'i gördüğünde çok öfkelenen yaşlı adam, ona birçok kötü söz söylemesine

rağmen yine de kararından çeviremez ve konağa götürmek mecburiyetinde kalır. Konağa gelindiğinde Merhamet Amca'nın kızı Ayla da Zeynep'e çok soğuk davranır. Bu duruma şaşırın misafirler aralarında bir yakınlığın olabileceği düşüncesiyle bu kavgaya dâhil olmak istemezler.

Behzat ile Eylem arasında yolcukta ve sonrasında bir türlü yakınlaşma sağlanamamış Eylem, her zaman Behzat'a ondan nefret ettiğini gösteren bir tavır takınmıştır. Arada Hoca'nın hatırının olması Eylem'i zamanla yumuşatacaktır.

Behzat, köylülerin arasına girerek köyün tarihi, Yavuz Han döneminden kalma cami gibi birçok konuda bilgi toplar. Köylüler, Mısıratlı köyünün Mısır seferi sonrası buraya yerleşen padişahın yakın koruması olan dört solak asker tarafından kurulduğunu belirtirler. Bunların mezarlarının da köy mezarlığında bulunduğunu ifade ederler. Eylem ise, köyün rehberi Murat tarafından anlatılan Evlat Ağacı hikâyesini öğrenir. Hikâyeye göre dört solak askerden birinin çocuğu olmamış ve bu asırlık ağacı bir çocuk niyetine dikip büyütüştür. Bu ağaç zamanla insanların dileklerinin gerçekleşebilmesi için çaput bağladıkları bir dilek ağacı kimliğine bürünür.

Hem Behzat hem Eylem öğrendikleri bilgileri birbirlerine aktarırlar. Behzat bunun sonucunda, aradıkları küpenin mezarlarda olabileceğini düşünerek Eylem'in bütün karşı çıkmalarına rağmen mezarları kazmaya karar verir. Bir akşam gizli gizli mezarlardan birini kazar ama aradığını bulamaz. Mezarları sadece kendisinin kazamayacağını anlayarak köye yakın bir dinlenme tesisinde bulunan birkaç şoförden yüklü bir meblağ karşılığında yardım almayı başarır. Ama sonuç yine aynıdır, mezarlardan hiçbir şey çıkmaz.

Zeynep, konakta her zaman Merhamet Amca ve Ayla tarafından olumsuz sözlerle dövülmekte ve konaktan gitmesi istenmektedir. Bunun üzerine konaktan ayrılmaya karar veren Zeynep, bahçeye çıktığında evin köpeği Karabaş'ın kendisine saldırması sonucu yaralanır ve iyileşene kadar evde kalmasına müsaade edilir. Daha sonra da Murat'ın evine giderek orada kalır. Onun tek istediği hem Merhamet Amca hem de Ayla'yla konuşabilmektir.

Ayla, misafirler arasında Burak Bey'e duygusal bir yakınlık duyar ve onunla birlikte olur. Burak Bey ise, İstanbul'da birçok kişiyi dolandırmış ve kısa zaman sonra kıyıya gelecek bir gemiyle yurt dışına kaçacaktır. Bu süre içinde Ayla'yla güzel zaman geçirebilmenin hesabını yapar.

Zeynep iyileştikten sonra Merhamet Amca'yı, Evlat Ağacı altında konuşmak üzere ikna eder. Merhamet Amca oğluyla ayrıldıklarını bildiğini ama neden ölene kadar onun yanında kalmadığını Zeynep'e sorar. Bunun üzerine Zeynep cebinden bir çocuk fotoğrafı çıkararak bunun torunu Merhamet Sinan olduğunu söyler. Sevinç ve şaşkınlık arasında kalan Merhamet Amca köye giderek durumu Ayla'ya aktarır. Üçü bir arada konuştuğuktan sonra Zeynep'in suçlu olmadığı anlaşılır.

Eylem kendisinin ve Behzat'ın köyde edindiği bilgileri Hoca'yla paylaşarak ondan fikir almak ister. Hoca'dan gelen dönüte göre; doğru iz üzerinde oldukları, küpenin herkesin etrafından geçtiği bir yerde olma ihtimalinin yüksek olduğu belirtilir. Behzat, bu bilgiyi aldıktan sonra bunun ne olabileceği üzerine kafa yorar. Kimsenin haberi olmayacak şekilde İstanbul'dan defineciler aracılığıyla ağaç sökme makinesi getirtirerek Evlat Ağacı'nın altında küpeyi bulabileceğini düşünür. İstanbul'dan gelen ekipman ile Evlat Ağacı sökülme istenirken ikiye ayrılır. Durumun vahametine rağmen devam edilir ve sonunda

ağacın altında bir kutunun içinde yüzük bulunur. Kutunun ve küpenin çok para edeceğini düşünen defineci, Behzat'ı orada öldürür.

Jandarma, Behzat'ın ölü bulunmasından sonra konağa gelerek dolandırıcı Burak Bey'i de tutuklar. İki valizde saklanan paralara ve bir tabancaya da el konulur.

3.14.1.4. Kişi Kadrosu

Eser, tarihî anlatı dönemi hariç tutulacak olursa tamamen yaratma kişilerden kuruludur. Kurmacanın merkezî kişisi olan Behzat; kendi çıkarlarını düşünen, diğer insanlara üstten bakan, yıllarca savunduğu düşünceleri bir anda bırakabilen, ihtirasları olan, başarısızlığa tahammülü olmayan bir tip olarak ele alınabilir. Onun kendisini fikri olarak solda konumlandırırken daha sonra bütün düşüncelerini değiştirip yeni düzeninin devşirilmiş kişisi olması, arkadaşları tarafından dışlanmasına neden olur. Bu durum iç çatışma yaşayan bir kişiyi karşımıza çıkartır.

Eserin cinsiyetlere göre dağılımında bayan kişiler önemli bir yer tutar. Yavuz Han'ın küpesini araştırmak isteyen gazeteci Çaylak, Yavuz Han üzerine doktora yapa Eylem Zarife Batmaz, Merhamet Amca'nın gelini Zeynep ve kızı Ayla anlatma zamanının bayan kişileridir. Vaka zamanının bayan kişisi ise Solak Hafız'ın karısı Adelayda'dır.

Kurmacadaki devlet-saray görevlileri olarak vezir, müneccimbaşı, divitdar, hazinedarbaşı ve solaklar bulunur. Ama meslek erbaplarına göre dağılım hem vaka zamanını hem de anlatma zamanını içerisine alır. Bu beyandaki meslek dağılımı şöyledir: gazeteci, sekreter, şoför, koruma, gece bekçisi, ressam, cambaz,

köçek, hekim, kılavuz, forsa, imam, kahveci ve defineci. Kurmacada erken rol oynayan kişiler şunlardır:

Behzat

Kurmacanın merkezî kişisidir. Ünlü bir gazetenin genel yayın yönetmenliğini yapmaktadır. Kendini işadamı olan gazeteciler sınıfına dâhil eder. Dürüst, doğru bir insan değildir. Her şeyden önce gazetenin satılabilmesi için çalışır. Kalın gözlük camları ve entelektüel bir sakalı vardır. “*Behzat’ın doğduğu kırklı yıllarda (...)*” ifadesi göz önünde bulundurularak altmış yaşın üzerinde olduğu söylenebilir. (s.11-12) Her şeyden anlar:

*“Şarap uzmanlık alanı, ekonomi yüksek lisansı olduğundan diplomalı mesleği, romantizm deneyimleriyle sahip olduğu yetenek, fotoğraf gazetecilik işinden dolayı ilgisi, eskrim küçükken yaptığı spor...”*dur. (s.185)

Hayatı tek düze yaşamaktan sıkılan, her daim farklılıkların peşinde olan bir kişiliğe sahiptir. Sol kökenliyken düşüncelerini değiştirip -hayal kırıklığının da etkisiyle- devrin itibar gören düşüncelerini sahiplenmesi, iç dünyasında saygıya, itibara dair özlem taşıyan bir yanının olduğunu gösterir. Öğrencilik yıllarından beri arkadaşlıkları devam eden tarih profesörü Hoca’ya eski düşüncelerini kastederek; “*Ben onları yedi kat yerin altına gömdüm. İçine bir de eski Behzat’ı körledim.*” (s.31) diyerek değişimini ortaya koyar. Kurguda; devşirme solaklarla, fikirlerini devşiren eski solcu yeni patron, gazeteci Behzat arasında köken açısından paralellikleri imlenir. Sükseli hayata olan özlemi kendi lüks arabasından başkalarında dahi görmesinde canının sıkılmasına neden olur. (s.52) Çaylak’ın Yavuz Han’ın küpesi hakkında bir araştırma yapmak istemesi, kendisini bu konuya daha yakın hissetmesine sebep olur. Zira ona göre;

“(...) Küpe takan padişah argümanının içinden moda da çıkardı, ihtiras da, aşk da, mistizm de...” ve “*Bu gerçeği bulma görevi Behzat’ındı.*” (s.13)

İç dünyasındaki ihtiraslar beş yüz yıl öncesine gidip Yavuz Han'a ait olduğu düşünülen küpelerin izini sürmesini sağlar. (s.53) Kurmacanın vaka seyrini oluşturan düşünce Behzat'ın Eylem'e söylediği cümlelerde daha da belirginleşir:

“Peşinde olduğum, öncelikle küpe takan bir padişahdır. Yavuz Sultan Selim'in küpe takmasının nedenini ortaya koymak... Sonra da taktığı küpenin yerini bulmak. Böylece, gerçekten taktığını da kanıtlamış olacağım.” (s.341)

Hoca'nın yönetiminde ortak arkadaşları Kemal'in kızı Eylem tarafından hazırlanan Yavuz Han'la ilgili tezi okurken padişahın nedimi Hasan Can'ın günlükleri ilgisini çeker. Hasan Can'la kendisi arasında bazı benzerlikler bulmaya çalışır. (s.61) Anlatıcının;

“Hasan can, varaklara yazdıklarıyla belki de 16. yüzyılın Behzat'ıydı. Tüm eksiklerine, yetersizliklerine karşın...” (s.331)

ifadesi Hasan Can kişiliğinin yüzyıllar öncesinde Behzat'ta kişilik bulduğunu ortaya koyar. Ama ikisi arasındaki temel fark; Hasan Can'ın kendisi için Behzat'ın da başkaları için yazmış olmalarıdır. (s.332)

Hoca'nın dışındaki ortak tanıdıklar tarafından döneklık yaptığı düşüncesiyle sevilmez. *“alçak”* (s.73), *“şerefsiz, it”* (s.74), *“dönek”* (s.393) gibi olumsuz kelimelerle anılır. Behzat'a her zaman itibar eden Hoca, onu ve Eylem'i beraber Kaz Dağı'na göndermeden önce şöyle der:

“Dinle Behzat. Ben sende başka bir insanın, kimselerin göremediği bir başka ruhun olduğunu biliyorum. Buna izin ver.” (s.95)

Behzat kişisi hedefine varmak için her şeyi yapabilecek özelliklere sahiptir. Mısıratlı köyünde küpenin izini sürerken köylülere daha yakın olmak için onlar gibi konuşması (s.267), abdesti olmadığı halde abdestli olduğunu söyleyip cemaatle camiye girmesi (s.277), solaklara ait tarihî mezarları gizli gizli kazması (s.442, 490) bu beydandır.

Behzat'ın en önemli kişilik özelliği iç çatışma içersinde bulunmasıdır. Gençliğinde savunduğu sol menşeli düşüncelerden sıyrılıp ters istikamette kapitalist bir burjuva olması çatışmasının temelindedir. Şişkin bir benlik duygusuna sahip olması daha çok para daha çok itibar anlayışını benimsemesine neden olur. Yavuz Han'ın küpesinin izini sürmesi aslında ihtirasının, yüzlerce yıllık bir efsanenin kendisi tarafından çözülerek yine benliğini beslemek için aracı kılınmasından ibarettir. Bu yolda tek engeli başkaları değil yine benliğidir. (s.235, 345) “*Tanrı'nın delisi Behzat*” (s.16) olarak kendini ifadesi “narsist” bir kişiliğe sahip (s.332) olması neticesinde hayatı boyunca kendine saygınlık kazandıracak olayların peşinden gitmesine, saygı gören grupların düşüncesini benimsemesine sebep olur. Çıkmaza girdiği zamanlarda aslında neyin peşinde hayatını devam ettirdiği büyük bir belirsizlik olarak karşına çıkar. Eylem'e içinde bulunduğu belirsizliği şöyle ifade eder:

“*Paraya tapınır bir halim de yok. Benimki yaşla ilintili olabilir, belki. Küpeyi mi arıyorum, yoksa başka bir şeyi mi onu da bilmiyorum.*” (s.395)

Behzat'ın iç çatışması bu haliyle dönemlere göre değişiklik gösteren bir yapıya sahiptir. Gençlik yıllarında *sol-egemen güç*, darbe sonrası *geçmiş-itibar*, maddi açıdan doyuma ulaştıktan sonra *itibar-belirsizlik-amaç* sarmallı bir çatışma içerisinde olduğu anlaşılıyor. Yavuz Han'ın küpesinin peşinde yeni bir serüvene atılışı *itibar-belirsizlik-amaç* kavramlarını içerisinde barındıran ve sonu Behzat'ın baştan beri kişiliğinin temelinde bulunan ihtirasının kurbanı olarak hayata veda ettiği bir seyirde son bulur. Beş yüz yıllık bir zaman hikâyesinin peşindeyken öldürülmesi, “*(...) kendisini zamandan başka şeyin öldüremeyeceğini (...)*” (s.523) düşünen Behzat için trajik bir sonudur.

Hoca

Behzat'ın çevresinde eski arkadaşlarından kimse kalmamasına rağmen onu suçlamayan ve irtibatını kesmeyen tek kişi tarih profesörü olan Hoca'dır. Evinde banyo ve mutfakın haricinde her yer raf raf kitaplarla doludur. İnsanlara bilgilerini aktarırken oldukça cömert ve sabırlı birisidir. (s.55, 90) Her şeyi ayrıntılı biçimde araştır ve bilmediği, inanmadığı şeyleri ifade etmez. (s.60) Kelimeleri hesaplı bir biçimde kullanan, okulda senli benli, günlük hayatta ise ciddi bir kişiliğe sahip akademisyendir. (s.106)

“Hoca, Behzat'ın vakitli vakitsiz telefon açıp dertleştiği, davetli davetsiz evine gittiği, aklına düştüğünde, havasını yeniden koklamak istediğinde üniversitede ziyaret ettiği iyi arkadaşı ama daha da önemlisi tek dostuydu.” (s.21)

Bilgili, dürüst, fiziksel olarak bir ayağı aksayan birisidir. (s.26) Kemal ve Behzat'la üniversite yıllarından arkadaşlıklar. (s.29) Behzat, Yavuz Han'ın küpesine dair anlatılanların gerçek olup olmadığını Hoca'ya sorar. Hoca, daha önce Yavuz Han dönemiyle ilgili bir doktora tezini Eylem'e yaptırmıştır. Bundan dolayı elinde o döneme dair birçok vesika bulunmaktadır. (s.33) Behzat'ı böyle bir araştırma için cesaretlendiren ve her türlü desteği veren yine Hoca'dır.

Eylem Zarife Batmaz

Eylem, Hoca'nın tez danışmanlığında Yavuz Han üzerine doktora yapmıştır. (s.33) Hoca'nın samimi arkadaşı Kemal'in kızıdır.

“Eylem Zarife'nin adı daha dünyaya gelmeden çok evvel, Ankara'da kaldıkları yurdun odasında konmuştu . Üç arkadaşın ortak kararıyla... Kemal, Behzat, Hoca...” (s.29)

Tezini tamamladıktan sonra Barselona'ya akademik bir çalışma yapmaya gönderilir. (s.33, 105) Eylem kişisi araştırma yapmaktan hoşlanan birisidir. Her ne kadar babası eski arkadaşı Behzat'tan nefret etse de Hoca'yı kıramaz ve Kaz

Dağları'nda Behzat'la araştırma yapma teklifini kabul eder. (s.71-72) Asi, sınırlı bir yapıya sahip oluşu dikkat çeken özellikleri arasındadır. (s.73) Hoca'ya göre Eylem, Yavuz Han dönemine dair bilinenlere yeni bilgiler ekleyebilecek, yazdıklarının arkasında durabilecek, inatçı birisidir. (s.108) Behzat da onu, akademik hayatın içine hapsolmemiş, farklı özellikleri olan birisi olarak niteler. (s.334) Hoca'nın tez bitmesine rağmen Eylem'i, Yavuz Han'la ilgili bir araştırmanın daha içine sürüklemesi Eylem'in kendisini sorgulaması için de aracı olacaktır:

“Eylem, kendi kendini de suçladı. Barselona'da neyi araştırıyordu? Yavuz Sultan Selim'in yaşam öyküsünün peşine düşüp, Anadolu'da bir adım atmadan, Barselona'da ne bulacaktı? Orada bulduklarından ne çıkaracaktı? Yurt dışına araştırma için gidenler, orta yerde duranları neden görmezdi? Düşündükçe kızılıyordu. Kendisi gibi nice arkadaşı da yurt dışında saçma sapan kitapların çevirileriyle uğraşırken, öte yandan, bir batılı tersine gelip bu topraklarda, asıl tarihi elleriyle yoklaya yoklaya ortaya çıkarmıştı.” (s.248-249)

Tezini yazarken Hasan Can'ın günlüğünden yeteri kadar faydalanmadığı düşüncesine Mısıratlı köyüne geldiklerinde orada öğrendiği bilgiler sonucunda varır. Bu durum Eylem'de, tezi çalakalem yazdığı düşüncesini doğruracaktır. (s.302)

Eylem'in bilimsel yönünün dışında eğlenceli, gezmeyi seven, biraz da maceraperest tarafları da vardır. Barselona'dayken Alman bir erkek arkadaşıyla Berlin'de gezmeleri, yakınlaşmaları (s.256, 258), Mısıratlı köyünün rehberi Murat'la duygusal bir yakınlık yaşaması (s.503) bu beyandandır.

Zeynep

Mısıratlı köyünde yaşayan Merhamet Amca'nın gelinidir. (s.149) Merhamet Amca'nın oğlu Ömer'le evli olması sebebiyle daha önce Kaz Dağları'nda yaşamıştır. (s.130) Ömer hastayken onu terk edip gitmesi dolayısıyla

Merhamet Amca ve kızı Ayla tarafından affedilmez. (s.146) Merhamet Amca tarafından konağa alınmak istenmese de mecburen kabul edilir. Ömer'i kendisinin öldürdüğü düşüncesiyle ailesinin onu suçlaması, Zeynep için çözülmesi gereken bir sorundur. Bundan dolayı tekrar Mısıratlı'ya gelmiş ve bütün gerçekleri anlatmak istemiştir. (s.163, 208) Zeynep'in Ömer'in bile haberinin olmadığı bir gerçeği paylaşmak istemesi aradaki bütün sorunları giderecektir. Ömer'in hastalığı öncesi ondan hamile kalan Zeynep, bir çocuk dünyaya getirmiştir. (s.466-477)

Burak Bey

Mısıratlı köyüne gelen dört kişilik kafiilde bulunur. Mesleği finansçılıktır. (s.130) Burak Bey, İstanbul'da birçok müşterisini dolandırdıktan sonra onlardan tamamen kurtulmak için bir süreliğine Kaz Dağları'na gelmiş, sonrasında ise yurt dışına kaçmayı planlamaktadır. (s.176) Daha önce,

“(...) Sahte dekontlar ile dolandırdığı işyerinin sahibi tarafından önce ölesiye dövülmüş, ardından da Allah kimsenin başına vermesin denecek bir ahlakız saldırıya uğramıştı[r].” (s.176)

Melike adında bir hayat kadınıyla beraber olduğu zamanlar kişiliğini açık olarak görmek mümkündür. Dolandırıcılığa kulp olarak, zenginlerin de bu paraları başkalarını dolandırarak kazandığını söyleyerek kendini aklamının yolunu bulur.

(s.173) İçinde daima zengin olabilmenin özlemiyle yaşar. İlk evliliğini,

“Yoksulluğumun evliliğiymi. Yoksul babam bulup getirdi. Çalıştığı daireden bir arkadaşının kızıydı. Biliyor musun, evlenirken isteyebileceği pahalı tek bir şey yoktu.” (s.174) diyerek belirtir.

Hayatında vazgeçemeyeceği saygınlık alameti “Bey” unvanıdır. Mısıratlı'da yaktığı eski kimliklerine dair değişmeyen tek şey adı ve adından sonra gelen “Bey”dir. (s.181) Ayla'yla olan bir konuşmasında;

“Bir derdim var. Büyük bir dert. Bir gün kimsenin beni saymayacağından, bey-beyefendi demeyeceğinden korkuyorum.” (s.449)

diyerek Behzat'ta olduğu gibi saygı görebilmenin takıntısı içerisinde olduğunu belirtir. Mısıratlı'dan gidene dek kendine bir müttefik olarak Ayla'yı seçer. Onunla kurduğu yakınlık, daha rahat gizlenmesini sağlar. (s.351) Ayla'yla da yüzüne maske takarak, kendini olduğundan farklı göstererek konuşur. (s.403-404, 505)

Anlatıcının, *“Aşağı koya tekne gelip, Burak Bey bu köyden kaçana kadar, Behzat'a -en çok bu kaşar tilkiye- dikkat etmeliydi.”* (s.184) biçiminde belirttiği durum Behzat'ın öldürülmesi sonucu konağa gelen jandarmalar tarafından Burak Bey'in tutuklanmasıyla gerçekleşecektir. (s.524)

Yavuz Han

Kurmacada, vaka zamanında Hasan Can ve solaklarla birlikte yer verilen tarihî kişiliktir. Etine dolgun, şişman birisidir. (s.38) İnanıldığı şeylerden asla taviz vermez, kararını verdikten sonra sadece bunu tebliğ eder. (s.279) Çaldıran Savaşı sonrası, Şah İsmail'in sarayına girdikten sonra anlatıcı tarafından;

“(...) Kırk beşinci yaşını burada, kendisine mektuplarla sövgüler düzen Şah İsmail'in sarayında karşılayıp, kadınlarıyla halvet olarak geçirmeyi aklına koymuş öfkeli bir adamdı.” (s.36)

biçiminde tasvir edilir.

Padişaha göre, Şah'ın mahremine girmek, binlerce deve yüklü ganimetten daha üstündür. (s.39) Yavuz Han kişinin öfke derecesini Şah'a karşı giriştiği eylemlerde görmek mümkündür. Tebriz'in alınmasını, Şah'ın yenilmesini yeterli görmemiş, şehirdeki bütün sanatkârların, zanaatkârların ve âlimlerin İstanbul'a götürülmesini buyurmuştur. Böylelikle Şah'ın başşehri çorak bir şehir hâline gelecektir. (s.45-46) Bu öfkenin altında zaman zaman duygusal bir kişinin de

olduğu görülür. Mısır'ın ele geçirilmesiyle birlikte Tomanbay idam edilirken padişahın gözlerinden yaşlar süzülür. (s.297) Ama bu duygusal anda dahi gerçekliği gözden kaçırmayacak kadar mantığıyla hareket eden bir kişi olduğu şu cümlelerde ortaya çıkar:

“Tomanbay’ın kesilip asılan başının verdiği hazzın nedeni oraya benim başımın da asılabileceğini bilmemden dolaydır. Savaşı yitirsem, Kahire’nin girişinde sallanan benim başım olacaktı. Kazandım, onun başı sallanıyor.” (s.297)

Yavuz Han, gel gitleri olan bir kişidir. İyi günlerinde cömertliği herkesçe bilinir, başındaki devlet adamı şapkasını çıkartarak bir şaire dönüşür. Böyle anlarda onun elinden tahtı hariç her şeyi almak mümkündür. (s.511)

Daha önce incelenen eserlerin bazılarında görüldüğü gibi bu eserde de Yavuz Han kişisi; rüya, rüya yorumu gibi ikincil haber kaynaklarına fazlaca rağbet eder.

Hoca, Behzat’a Yavuz Han’ın bu özelliğini şu cümlelerle ifade eder:

“Yavuz Sultan Selim rüyalara, rüya tasvirlerine çok inanan birisiymiş. Bir rüyayı müneccimbaşından şeyhülislama, nedimine kadar herkese anlatıp, yaşamına, devlet işlerine ilişkin emareler ararmış.” (s.91)

Hasan Can

Yavuz Han’ın nedimidir. Onun nedimi olduktan sonra bütün gördüklerini günlüğüne yazar. Tebriz’in Osmanlılar tarafından ele geçirilmesiyle birlikte bilgisi ve görgüsünden dolayı padişahın maiyetine alınan tombul, yeni yetme birisidir. (s.37) Padişah, kendiyle konuşunca genç yaşına rağmen ondaki cevheri anlar ve muhasibi olarak kabul eder. (s.42-43) Tebriz’den ayrılırken buraya karşı duyduğu sevgi özleme dönüşecek ve her daim bu şehri yad edecektir. (s.48, 102) Padişahla farklı konularda ve farklı dillerde gerçekleştirdikleri sohbetler onun mutlu olduğu anlar arasındadır. Kendisini,

“Yazabilmek ve okuyabilmek... İstedğim kadar yazabilmek ve istediğim kadar okuyabilmek... En mühim ayrıcalığım bu.” (s.112)

diyerek İstanbul sarayındaki durumunu belirtir. Mısır seferi sonrası ele geçirilecek kütüphanelerin talandan korunmasını ve bir kısmının İstanbul'a getirilmesini padişahın isteyecek kadar kitap okumayı sever. (s.280) Kahire ele geçirildikten sonra, “*Dünyanın en büyük kütüphanesi benim.*” (s.293) diyerek sevincini belirtir. Çaldıran Savaşı'ndan sonra Cafer Çelebi ile evlendirilen Taçlı Hatun'a büyük bir sevgi ile bağlıdır. (s.369) Bu sevgisini padişaha açıklayamayacak kadar da efendisinden korkan birisidir.

Solaklar

Solakan-ı Hassa olarak nitelendirilen padişahın özel korumalarıdır. Devşirme olan Hafız, Cemalettin, Mustafa, Abdullah padişaha gelebilecek bir zarardan onu korumak maksadıyla kendilerini feda etmekten kaçınmazlar.

“Pehlivan yapıydılar. En iyi oku atan onlardı. En iyi kılıç kuşanan ve at binen... Her daim padişahlarının yanında, onları korumakla mükellefler ve tüm yaşamları bu şiar üstüne kurulmuştu.” (s.81)

Devşirildikleri günü ve çıplak şekilde kendilerine seçici grup tarafından bakılmalarını unutmazlar (s.134, 241) ama artık padişahlarının emri altında İslam dini için kılıç sallamaktadırlar. Yavuz Han'ı birçok suikasttan kurtararak, padişahın minnetini kazanırlar. (s.284, 286) Mısır seferi sonrası Yavuz Han, solakların kendi isteği olmasına rağmen çok sevdiği Hemdem Paşa'yı öldürmelerini (s.82) unutmamış (s.327) ve onlara Kaz Dağları'nda kendilerine ait bir mülkle birlikte Tomanbay'dan aldığı değerli taştan yaptırdığı yüzüğü hatıra olarak verip, yanından uzaklaştırmıştır. (s.317-318)

Kurmacada yardımcı ve figüratif konumda bulunan kişiler şunlardır: Çaylak, gazetenin tarihçisi, Kemal, Bekir, Merhamet Amca, Ayla, Murat, Melike, Cezmi amca, Zeydün, Titrek yaşlı, İmam efendi, kahveci, kamyon şoförü, defineci,

komutan, Şah İsmail, Tomanbay, Vezir Hemdem Paşa, Kemalpaşa Oğlu, Adelayda.

3.14.1.5. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Romanda, (O) anlatıcı ve hâkim bakış açısı kullanılır. (O) anlatıcı diğer bir deyişle yazar-anlatıcıdır. Hasan Can'ın günlüklerinin tıpkısının kurmacada kullanılması yerine anlatıcı, yer yer günlükleri yorumlayarak 16. asırla 21. asrı birleştirmiş olur. Eserde anlatıcının konumu, beş asırlık bir zaman dilimini birleştirirken tek kişi olarak ifade edilebilir. Yavuz Han'ın gizemini koruyan küpe hikâyesi, dönemin anlatılmasında bir aracı olarak belirlenmiş ve bu hikâyenin peşinden giden Behzat ve Eylem'le birlikte Burak Bey ve Zeynep'in kendi hikâyeleri de kurmacada yer bulmuştur. Tarihî bir hikâyeye eklemlenen güncel hikâyeler vaka seyrinin dün ve bugün arasında gelip gitmesini sağlarken, anlatıcının da gizlenebilmesine aracı olur. Kurmacadaki anlatma tekniğinin ağırlıklı olarak kullanılması, kurgu içersinde yazar-anlatıcının çok az olmak kaydıyla belirginleşmesine neden olur. Murat ile Eylem arasında başlayan yakınlaşma tensel birlikteliğe giderken Murat'ın Eylem'e, "*Bana hangi konuda kılavuzluk yapacaksın?*" (s.502) sorusuna anlatıcı aracılığıyla şu şekilde cevap verilir: "*Murat'ın sözleri Eylem'in beklemediği kadar muzipçe bir aşk daveti değil de, ne olabilirdi ki?*" (s.502)

3.14.1.6. Zaman

Mehmet Tekin'in, "*Zaman, romanın ruhudur.*"⁴⁶⁸ derken *İda'nın Merhameti* gibi tamamen zaman üzerine kurgulanan bir eseri imlediği aşikârdır.

⁴⁶⁸ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı 1*, Ötüken Neşriyat, 7. Baskı, İstanbul 2009

Eserde, *vaka zamanı* ve *anlatma zamanı* olmak üzere kullanılan iki başlı zaman algısı; okuyucunun dün ve bugün arasında bir yerde, çağdaş algıyla bugüne yakın ama macera isteğiyle düne yelken açan konumunu işaret eder. Şüphesiz kurgunun beş asırlık zaman dilimini birleştirirken eserde *anlatım süresinin* yaklaşık on yedi günlük bir zamanı kapsaması, yazarın zaman kurgusunu başarılı bir şekilde ele aldığını gösterir.

3 Mayıs 2007 Perşembe günü sabah saatlerinde başlayan kurmaca (s.10), 7 Mayıs 2007 Pazartesi günü Çaylak'ın Behzat'ın ofisine Yavuz Han hakkında bilgi veren belgelerle girmesiyle devam eder. Bu tarihten sonra Behzat, Yavuz Han üzerine araştırmayı kendisinin yapacağına karar verir. 13 Mayıs'ta ise dört kişilik bir kabileyle birlikte Mısıratlı köyüne ulaşır. (s.149) Gezi, Hoca tarafından bir hafta olarak planlanmıştır. (s.70) Behzat'ın ölümüyle ve Burak Bey'in tutuklanmasıyla birlikte kurmaca son bulur. (s.523-524) İfade edildiği üzere vaka zamanının yaklaşık on yedi günü kapsadığı söylenebilir.

Eserde, “2007 yılının Şubat ayı” (s.105), “1873 yılı” (s.169), “Sene 1965'ti” (s.226), “Ocak ayının ortasında” (s.297), “mayıs ayı akşamları” (s.299), “temmuz sıcağında” (s.313), “altı yıl önce” (s.514) gibi zaman ifadeleri kullanılır. Hicri takvim olarak; “Hicri 920 senesinin Recep ayının” (s.35), “920 senesinin Recep ayının 17'si” (s.44), “17 Recep 920”, “17 Recep 924” (s.373) gibi zaman ifadeleri kullanılır.

3.14.1.7. Mekân

Kurmacada, mekân olarak en fazla kullanılan yer vakanın merkezini teşkil eden Mısıratlı köyüdür. Köyde bulunan çoğu evi Rum taş ustaları yapmışlardır. Rumlar ile Türkler uzun yıllar boyu barış içerisinde yaşamışlardır. (s.168)

“Köy, Kaz Dağları’ni saran kestane, meşe, çınar ve köknarların orta yerinde insan eliyle açılmış bir sırtın üstüne konmuştu. O sırtta, ormanın da orta yerinde, zeytin ağaçları ile çevrilmiş, hatta zeytin ağaçlarıyla adeta kamufler olmuş bir sürü taş evden oluşuyordu. Önce ormanlık arazi, sonra da zeytin ağacının oluşturduğu kuşak aşılmaya insanın karşısına çıkan taş evler, yollar, cami ve okuldan oluşan köy kışkırtıcı bir fotoğraf karesi gibiydi. Yürüme mesafesi kadar aşağıda Ege Denizi sakince duruyordu.” (s.168)

biçiminde tasvir edilir. Mısıratlı köyü, yeşille mavinin kaynaştığı harikulade bir yerdir. Evlerin, sokakların Sarıtaş’tan getirilen kayalarla yapılması köyün yeşillik içerisinde sarı renkle görülmesini sağlar. (s.264) Köylüler, Mısır’dan gelen dört askerin köyü kurduğuna inanırlar. (s.246)

Köylüler kendi halinde yaşarken, astım hastası torunu ile birlikte buraya yerleşen emekli bir öğretmenin konağını kiraya vermesiyle, köylüler de yavaş yavaş turizme atılırlar. Zamanla köyde çoğu konak kiralanmaya başlanır. (s.424)

Simgesel değer yüklenen *Evlat Ağacı* köylüler ve turistler aracılığıyla her zaman ziyaret edilir. Mısır seferi sonrası köye yerleşen Solak Hafız’ın karısı Taçlı Hatun’dan çocuğu olmaması nedeniyle kendisi tarafından dikilen zeytin ağacı (s.247), zamanla halk arasında üne kavuşmuş ve insanların dileklerini sembolleştiren bir çapudu bu ağaca asmalarına sebep olmuştur. Ağacı evlat edinen Hafız her gün gelerek ağacın bakımını yapar, onunla konuşmuş. Ağaç zeytin vermeye başlayınca bunları toplayıp tekrar ağacın köklerine bırakmış. Kendisi öldükten sonra da diğer arkadaşları tarafından bu gelenek devam ettirilmiş. (s.248) Hafız’ın ölmesinden sonra, arkadaşlarının acısını hatırlatmasından dolayı ağacı kesmeye karar veren diğer üç solak ağaca kıyamamışlar. Demirci ustası aracılığıyla ağaca demirden bir boğum yaptırarak onun kendi kendine ölmesini beklerken, ağaç daha serpilmiş ve demir halka iki yıl sonra kırılmış. Bu olaydan sonra, ağaç bütün köyün çocuğu olarak benimsenip

orada kalmış. (s.250-251) Zeynep'in bir torunu olduğunu Merhamet Amca'ya söylemesi ve aralarındaki buzların tamamen erimesi yine bu ağacın altında gerçekleşir. (s.476) Evlat Ağacı, çocuğa özlemin neticesinde dikilmişken zamanla bütün dileklerin gerçekleşmesinin istendiği bir mekân olur. Behzat'ın ihtirasının sonucu olarak toprakla irtibatı kesilen ağaç, bir nevi onun öldürülmesiyle ondan intikamını alır. (s.507-510)

Kurmacada kapalı mekân olarak plaza, ofis, yalı, kütüphane, konak, baraka, saray (Topkapı Sarayı), çadır ; coğrafi ve açık mekân olarak dağ (Kaz Dağları, Mukattam Dağı), Oğlak Tepe, Sarıtaş Kayalıkları, mağara, Hasanboğuldu Göleti, La Ramblos Caddesi, Kadırga Koyu, Şahkulu İskelesi, At meydanı; dinî mekân olarak cami (Göğ Cami, Ulu Cami, Ümmühan Hatun Cami, Eski cami, Ağalar Cami), mezarlık (Karaca Ahmet Mezarlığı, Mısıratlı Köyü Mezarlığı) bulunur.

3.14.2. ROMANIN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ

3.14.2.1. Romanda Kurgu ve Bütünlük

Roman, 58 bölümden oluşmaktadır. Gazeteci Behzat'ın genel yayın yönetmenliği yaptığı gazetede Çaylak olarak nitelendirilen tecrübesiz bir gazetecinin Yavuz Han'ın küpe takması ve bunun etrafında gelişen tarihîlik ile ilgili araştırma yapmak istemesi giriş; Behzat'ın bu araştırmaya ilgi duyması sonucu işi kendi üzerine alması, eski dostu Hoca'dan yardım alarak Yavuz Han üzerine doktora yapmış Eylem'in Behzat'a yardım etmesinin kararlaştırılması ve bir araştırma ekibi kurularak Kaz Dağları'nda Yavuz Han'ın olduğuna inanılan küpenin aranmaya başlanması gelişme; Mısıratlı köyüne gelindikten sonra

küpenin peşinde yapılan araştırmalar ve Behzat'ın bu yolda ölümü ise sonuç bölümünü oluşturur.

Kurmacada benliğinin ve ihtiraslarının peşinde bir hayat yaşayan Behzat kişisinin Hasan Can'ın günlüğünden yola çıkarak Yavuz Han'a ait olduğu düşünölen küpenin izini sürmesi 'günlöklere' ayrı bir önem atfedilmesine sebep olur. Zira tutulan günlük hem yazıldığı döneme dair Hasan Can'ın bakış açısıyla sosyal, kültürel, devlet içi yönetim anlayışı vb. konularda aydınlatıcı bilgi verirken hem de günümüzde karanlık olarak nitelendirilen ve kesin bir yargıya varılmayan padişahın küpe efsanesine ışık tutmaktadır. Behzat, günlüğu okumaya başlayınca Hasan Can'ın kişiliğine dikkat kesilir. Onun bazen satırlar arasında silikleşip Yavuz Han'ı ön plana çıkarması, bazen de kendi olması yazılanların cazibesini daha da artırır. (s.59) Özellikle Hasan Can'ın önemli kişilik çözümlmeleri yapması toplumbilimine dair yadsınamaz çıkarımların yapılmasını sağlar. (s.330) Hasan Can'ın padişahı kutsaması biraz da varakların günün birinde başkaları tarafından okunabileceği düşüncesinden kaynaklanır. Bazen, padişahın has adamları solakların bakış açısını da yazdıklarına yansıtarak onları da haberleri olmadan töhmet altında bırakır. (s.79) Solaklar, varaklara kendi yaşam öykülerinin yazıldığından hiçbir zaman haberdar olmazlar. (s.137) Günlüğün en ilgi çekici yönü, Hasan Can'ın Tebriz'den ayrıldıktan sonra kendisini yazarak ifade etmeye başlamasıdır. Kendini açıkça yazamayan nedim Hasan Can, solakların hayatlarını en ince ayrıntısına kadar yazarak onların hayatından kendine dair benzerlikler bulmaya çalışır. Solakların küçük yaşta ailelerinden ayrılışı, Hasan Can'ın Tebriz'den kopuşuyla bir tutulur. (s.140-141) Kurguda, anlatı zamanlarının birleştirilmesi, Behzat'ın günlüğu okumasıyla

gerçekleşir. (s.231-232) Buralarda anlatıcı Behzat'ın düşüncelerine de yer vererek vaka zamanını anlatı zamanıyla bütünleştirir.

Kitabın adının İda Dağı ile bütünleşmesi, Behzat ve Hasan Can kişilerinin bu dağın merhametine sığınmaları, sorunlarından böylelikle kurtulabileceklerini düşünmelerinden kaynaklanır. Arada beş yüz yıllık bir zaman farkı olsa da sevdiği Taçlı Hatun, Cafer Çelebi'yle evlendirilirken ve Çelebi'nin idamında büyük bir sessizlikle ona olan aşkını itiraf etmemesinden dolayı kendini suçlu hisseden Hasan Can, solakları Kaz Dağları'na bırakmak için görevlendirildiğinde kendini bu dağın merhametine bırakır. (s.370) Behzat'la Hasan Can'ın hayat hikâyelerinin yüzyıllar sonra kesiştiği yer olan İda, Behzat'ın da hayatının anlamını keşfetme dürtüsüyle bir hamle yaptığı ama canına mal olduğu mekândır. Hayatları boyunca birçok hata yapan bu iki kişi İda'ya sığınır ama ikisi de eli boş döner. Behzat'ın birçok noktada kendisini Hasan Can'la özdeşirmesinin (s.345-346) temelinde yatan sebep Hasan Can'ın da kendisi gibi arayış içerisinde olmasıdır.

Eserde kullanılan dipnotlar aracılığıyla, kelime açıklamaları (s.19, 37, 47, 64, 345) verilir. Ayraç içerisinde “*Mısratlı (çilekeş hanesi)*” (s.460) gibi bir yerin özelliğini belirten açıklamalar yapılır. Ayrıca, anlatıcı tarafından uzun açıklamalara da yer verilir. Burak Bey'in çocukluğunun geçtiği mahalle anlatılırken mahallenin delisi Karadeniz hakkında verilen bilgiler, bu kişi hakkında okuyucunun ayraç aracılığıyla bilgilendirilmesini sağlar:

“Akıl yoksulu olan Karadeniz kadar yoksuldu herkes. (Burak Bey, Karadeniz adını mahallenin delisinin ne zaman aldığını, niye aldığını hiç bilmezdi. Kimi kimsesi yoktu. Nereden geldiğine dair bir söylenti dahi çıkmamıştı. Her deli gibi Karadeniz'in de bir zamanlar süper zekalı olduğuna ve sonradan bir aşk nedeniyle bu hale düştüğüne kanaat getirilirdi.)” (s.171)

Kurmacada, hata olarak zikredilebilecek husus; Yavuz Han üzerine yaptığı çalışmayla doktora payesi alan Eylem Zarife Batmaz'ın hazırladığı tezden (s.105), daha sonra “*doçentlik tezi*” (s.430) olarak bahsedilmesidir.

3.14.2.2. Anlatım Teknikleri

Eser, anlatım tekniklerinin kullanımı açısından zayıftır. Kurmacada en fazla kullanılan teknik anlatma ve geri dönüş teknikleridir. Anlatma tekniği eserin genelini teşkil eder. Vaka ve anlatma zamanı olmak üzere kullanılan iki başlı zaman anlayışı geri dönüş tekniğinin uygulanabilmesi için zemin oluşturur. Bu tekniğin uygulanmasında dar anlamda geri dönüş yapıldığı görülür. Behzat'ın Türk asıllı bir araştırmacının Özbekistan'dan gelerek Yavuz Han'a ait kûfi yazıyla işlenen bir gömleğin peşinde olduğunu ifadesi (s.19), Hoca'nın her zaman sıcak dostluğunu ve ona yardımlarını anımsaması (s.21), Hoca'ya sarhoşken mahrem bilgiler vermesi (s.61-62), Eylem'in çocukluk yıllarına dair yaşadıkları mahalleyi (s.127-128) ve Barselona'dayken doktora sürecini ve yurt dışına nasıl çıktığını hatırlaması (s.105-109), Burak Bey'in Mısıratl köyünde zenginliğin hayalini kurarken yoksulluk içerisindeki mahallesini, çocukluğunu (s.171-175) ve eski sevgilisi Melike'yi hatırlaması (s.415-418) dar anlamda geri dönüşün işlevsel olarak kullanıldığı örnekler arasındadır. Hasan Can'ın günlükleri aracılığıyla anlatma zamanından (2007), vaka zamanına dönülmesi (16. yüzyıl) geri dönüş tekniğinin kurmacanın temelinde bulunduğunu gösterir.

Kurmacada tasvir tekniği de kullanılır. İstanbul sokaklarının (s.24-25) veya Mısıratl köyünün (s.168) tasviri mekân tasvirleri arasındadır. Tarihî bir kişilik olan Yavuz Han şu şekilde tasvir edilir:

“Padişah Yavuz Selim, 920 senesinin Recep ayının 17’si sabahı nazar boncuğunu andıran mavi hilalin yan yana dokunduğu seraser kaftanını giyip, Şah İsmail’in sarayında önüne gelen odalarda cirit atıyordu . Önü açık, ince dar yakalı, geniş kesim seraser kaftan padişahın tıknaz, şişman haline görkem katmaya yetmişti. (...) İç kaftan atlastandı ve üst üste giyildiğinde padişah daha bir azametli görünüyordu. Şimdi de boncuk mavisine çalan küpe, sallanan başıyla birlikte deviniyordu.” (s.44)

Özet tekniği; Eylem’in Murat’tan hoşlanmaya başlamasıyla ona daha da yaklaşabilmek için Mısıratlı’ya nasıl geldiği, tezinde ne çalıştığı gibi konular bu teknik aracılığıyla verilir. (s.257). Özet tekniği gibi işlevsel olarak kullanılmayan diğer bir teknik iç çözümlerdir. Behzat’ın Mısıratlı köyünde 1965 yılında MTA görevlilerinin bir mağarada araştırma yapmaları ve daha sonra burayı kapatarak kimseye bir şey söylemeden gittiklerini öğrenmesi onu kuşkulandırır. Ona göre köye gelenler kendilerine MTA çalışanı süsü vermiş, Yavuz Han’ın küpesi peşinde olan ajanlar olabilir. (s.226-227) Bu komplo teorisi, anlatıcı tarafından iç çözümler tekniğiyle verilir.

3.14.2.3. Dil ve Üslup

Eser, günümüz Türkçesi ile yazılmasından dolayı sade bir dile ve akıcı üsluba sahiptir. Anlatıcının vaka zamanı ve anlatı zamanını birleştirirken dili etkili kullanması kurgunun değerini artırır. Zamanlar arası geçişi okuyucu dille değil, vakanın farklılaşmasıyla anlar.

Kurmacada yapılan bazı kelime yanlışları şunlardır: eserlerden yerine *“esrelerden”* (s.55), delillendirmeye yerine *“delilendirmeye”* (s.103), devşirilme yerine *“devşirimle”* (s.139), enva yerine *“envay”* (s.179), çalışırken yerine *“çalışrken”* (s.208), sağ yerine *“saf”* (s.352), üstündeydi yerine *“üsütündeydi”* (s.470).

Metinlerarasılık bağlamında kullanılan bazı sözler ise şöyledir:

“*Dandini dandini danası/Kel horoz babası/Gınalı gadın anası/Nen nen nen*” (s.219), (Ninni, Anonim) “*Çayları var ördeksiz/Köyleri var köpeksiz/Ben seni istemiyorum/Dön arkanı edepsiz*” (s.220), (Mâni, Anonim), “*Garanfilin moruna/Ölüyorum yoluna/Goç gurbanlar keseyim/Senin servi boyuna*” (s.221) (Kıbrıs Türküsü, Anonim).

Kurmacada kullanılan atasözleri ve deyimler şöyledir. Bunlardan bazıları değiştirilerek kullanılmıştır:

“*Evdeki hesap çarşıya uymaz.*” (s.105), “*Karayı sabun neylesin, deliyi öğüt neylesin?*” (s.207), “*Turpun sıkısından seyreği iyidir.*” (s.301), “*Allah’tan isteyince bir göz Allah verdi iki göz.*” (s.465), “*biçilmiş kaftan*” (s.24, 47), “*kulak kesilmek*” (s.25), “*gemi azıya almak*” (s.40, 205), “*tabanları yağlamak*” (s.40), “*cirit atmak*” (s.44), “*ok yaydan çıkmak*” (s.62), “*tav olmak*” (s.95), “*küt diye (söylemek)*”, (s.106), “*baltayı taşla vurmak*” (s.115, 117), “*surat asmak*” (s.129), “*kulağının birinden girip diğerinden çıkmak*” (s.148), “*papucunu dama atmak*” (s.155), “*çomak sokmak*”, “*etliye sütlüye karışmamak*” (s.166), “*burnundan kıl aldirmamak*” (s.182), “*kulağına küpe yapmak*” (s.184), “*bıyık altından gülmek*” (s.188), “*kulak vermek*” (s.210), “*iple çekmek*” (s.214), “*çileden çıkarmak*” (s.220), “*gözleri dört açmak*” (s.232), “*içi cız etmek*” (s.255), “*kulak kesilmek*” (s.260), “*canı çıkmak*” (s.263), “*tebelleşmek*” (s.289), “*dişe dokunmak*” (s.291), “*kulağa küpe olmak*” (s.296), “*hevesi kursağında kalmak*” (s.301), “*kulak asmak*” (s.309), “*papuç bırakmamak*” (s.338), “*eski kulağı kesik(lerden) olmak*” (s.339), “*turnayı gözünden vurmak*” (s.343), “*zıvanadan çıkmak*” (s.417), “*eteğindeki taşları dökmek*” (s.472), “*aklı kesmek*” (s.490).

Kullanılan argo ve kalıplaşmış ifadelerden bazıları şunlardır: “*pohpohlamak*” (s.43), “*çaktırmamak*”, “*tınmak*” (s.148), “*fellik fellik kaçmak*” (s.193), “*pataklamak*” (s.280).

3.14.3. ROMANIN TEMATİK YAPI AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.14.3.1. Romanda Konu Edilen Dönem

Romanda; merkezî kişi Behzat’ın hırs dolu yaşamı, Yavuz Han döneminde yaşamış Hasan Can’ın yaşamıyla ilişkilendirilerek anlatılır. Bu minvalde 16. yüzyıl ile 21. yüzyıl, romanın konu edildiği zamandır. Bu yüzyılın insanı ile

yüzyıllar öncesinde yaşıyan birisinin düşünce olarak aynı yapıya sahip olabilecekleri, sadece suretlerde bir değişiklik olacağı kurmacada imlenir.

3.14.3.2. Temalar

3.14.3.2.1. Devşirmelik

Eser, tema açısından zengin bir yapıya sahip değildir. Devşirmelik, solak askerler aracılığıyla kurmacada önemli yer tutar. Devşirmelik, Osmanlı Devlet sisteminde önemli bir yere sahiptir. Hıristiyan çocukları; on üç, on dört yaşlarında ihaneti bilmedikleri bir çağda eğitilmeleriyle hayatlarını birer Müslüman olarak, devlete ve millete hizmet etmekle geçirirler. (s.44) Osmanlı sarayının her yerinde devşirme kökenli devlet görevlileri ve askerler bulunur. (s.135) Yavuz Han'ın yakın koruması olan Hafız, Mustafa, Abdullah ve Cemalettin daha çocuk denecek yaşta aynı kaderi paylaşarak devşirilmişlerdir. (s.134) Eskiye unutup yeni yaşamları için şükretmek onlar için önemlidir. (s.137)

Savaş kazanan taraf olan Osmanlı, elde ettiği topraklarda kendi kanunlarını uygulama tasarrufuna sahiptir. Her yıl gelen seçici heyet aracılığıyla belirlenen erkek çocuklar, eğitmek üzere İstanbul'a götürülür. Heyetler, devşirilecek çocukları kiliseye vaftiz edilmek üzere götürülüp kaydedilen belgeler aracılığıyla, bölgelerde ne kadar erkek çocuk bulunduğunu bilirler. (s.137-138) Bazı çocuklar ailelerinin isteği doğrultusunda devşirilir. Solaklardan Hafız'ın ailesi, yoksul olmaları sebebiyle oğullarını Osmanlı görevlilerine teslim eder. (s.139) Anlatıcı, özelde dört solak olmak üzere, bütün devşirmelerin hikâyesini özetleyecek şekilde şunları ifade eder:

“Bu dört askerin yitirdikleri de geleceği de aynıydı. Solak olan dördü dışında, paşası, veziri, kazaskeri, padişahın sarayı, geçmişini yitiren yüzlerce insanla

doluydu. Osmanlı bir emtia gibi devşirmeleri, forsaları, köleleri ayrıntılı olarak kayıtlara geçirirken, aynı insancıkları sıcak ve hüznü öyküleriyle varaklar üstüne yazmak, el yazmasına dönüştürmek ancak aklından zoru olan padişah muhasibinin işi olabilirdi.” (s.140).

Çocukluklarında korkak olan bu devşirmeler büyüdüklerinde zalim bir cellat olurlar. “Zavallılıktan, zalimliğe uzanan süreç...” (s.141) onların geçmişlerine sünger çektikleri, Müslüman ve padişahın tebaası olmalarından dolayı her zaman şükretmelerini sağlar. (s.141-142) Dört solağın Yavuz Han tarafından kendilerine toprak bahşedilerek azat edilmeleri karşısında anlatıcı onların iç dünyalarını şöyle özetler:

“Ailelerinden koştukları, yaşamın ilk yüzünü bıraktıkları, devşirme oldukları çocukluk zamanını akıllarına getirdiler. Bambaşka dinsel törenlerin içinde oldukları ayrı zamanları anımsadılar. Kimliklerinin ilk kırıldığı zamanlar, ilk yenilmişlik ve öteki duygusu... Sıyrılmak için sarıldıkları asker kimliği. Asker kimliğiyle damarlarına zikredilen yüzlerce ritüel. (...) Kimliklerinin ve kişiliklerinin bir parçası haline dönüşen padişah korumalığı. Devletin ve her şeyin yeryüzündeki sahibini korumak için aldıkları eğitim...” (s.316)

İfadeler kimi zaman devşirmelerin dış dünyada yaşamaya maruz bırakıldıkları çatışmanın iç dünyalarındaki tezahürü olarak ele alınabilir.

Devşirme sisteminin aksamadan işlemesi için rüşvet veya yalanla bazı çocukların devşirilmesini engelleyen devlet görevlileri, çocukların babaları ve çocuklar ağır cezalara çarptırılır. Dermanlı kazasında, iki Ermeni çocuğun babası rüşvet vererek çocuklarını devşirmekten kurtarır. Başka bir baba çocuğunu sünnet bile ettirir. Devşirme memurunun şikâyetiyle ortaya çıkan bu durum karşısında hem kadı hem de babalar cezalandırılır. Üç çocuk ise kumpanyada köçek olarak çalışırlar. Daha sonra ise bu çocuklardan ikisi hadım edilir. (s.156-157)

Devşirmelik sistemi bir dram üzerine kurulu olsa da ödünç alınan hayatlar; galibiyetin, gücün, hükümranlığın ödülü olarak tanımlanır.

3.14.3.2.2. Küpe Hikâyesi

Çaylak'ın, Behzat'ın içindeki araştırma ruhunu kamçılarıcasına Yavuz Han'ın küpe takıp takmadığı, taktıysa sebebinin ne olabileceği üzerine yapmak istediği araştırma sonunda Behzat tarafından yapılır. Behzat, “*Tamı tamına beş yüz yıl geriye gidip, öğrendiği bir iki küpenin izini sürebilirdi.*” ifadesiyle nitelendirilir. (s.53) Yavuz Han'a ait olduğu düşünülen iki küpeden ilki, Şah İsmail'in eşi Taçlı Hatun'a ait olduğu düşünülen küpedir. Bu küpe Topkapı Müzesi'nde sergilenmektedir. (s.54) Diğer küpe ise Mısır seferi sonrası esir edilen Sultan Tomanbay'ın boynundaki taşı Yavuz Han'a hediye etmesi sonucu o taştan yapılan küpedir. Bu küpenin üzerinde “*Hilafet Tahtının Sahibi Sultan Yavuz Sultan Selim Han*” (s.296) yazar. O güne kadar padişahın taktığı bütün küpelerden daha gösterişli ve daha büyük olan bu küpe padişahın çok hoşuna gider. (s.298) Sonrasında ise Yavuz Han bu küpeyi bir hatıra olarak dört solak askere verir. (s.90, 346, 318) Yavuz Han, küpenin akıbetini öğrenmek için müneccimbaşının söylediklerini solakların harfiyen uygulamasını ister. Müneccimbaşı;

“*Küpe taşı evinizde komayın, esbabınıza yerleştirmeyin soyunuz kurur. Menfaatimize kullanmayın sizi kurutur, yok olur gidersiniz. Umumun çevresinde döndüğü bir yerde muhafaza ediniz ki; ermişler yüzü suyu hürmetine onlara faydası olsun. Irak olmayın ama hanenizde de durmasın.*” (s.348)

diyerek küpenin nasıl muhafaza edileceğini gösterir. Çocuğu olmayan Solak Hafız'ın küpeyi sonraları Evlat Ağacı olarak nitelendirilecek zeytin ağacının altına gömmesi ve Behzat'ın, Hasan Can'ın günlüğünde yazanlardan küpenin burada olabileceğini tahmin etmesi sonucu ağacın yerinden sökülmesi beş yüz yıllık küpe ve Evlat Ağacı hikâyesinin sonlanması anlamındadır. Küpe bulursa da onu muhafaza eden Evlat Ağacı artık yaşamayacaktır. (s.521)

Hoca'ya göre Yavuz Han'ın küpe takmasına dair anlatılan rivayetlerden biri de padişahın sözünden çıkmadığı bir derviş olan Asude Dede'ye aittir. Asude Dede, padişahın küpe takmasına izin veren kişidir. (s.89) Diğer bir rivayet ise padişahın nefisini köreltmek amacıyla Allah'ın açtığı delikten başka bir delik daha açıp küpe taktığına dairdir. (s.234)

Mısır sultanı Tomanbay'dan kendi isteğiyle Yavuz Han'a verilen değerli taş, bu haliyle galibiyeti simgeler. Yavuz Han tarafından bir küpe haline getirilerek üzerine hilafet tahtının sahibi olduğunu belirten cümlenin yazılması, Mısır seferi galibiyetinin önemini işaret ederken, bir takı olarak tasarlanması da bu galibiyeti her daim akla getirecek bir süs mahiyetindedir. Yavuz Han tarafından bu küpenin defalarca hayatını kurtaran solaklara hediye olarak verilmesi solakları padişah nezdinde yüceltirken, solaklar açısından özgürlük ülkesinin kendilerine bahşedildiği anlamına gelir. Son olarak ise küpe 21. yüzyılda yaşayan benliği oldukça yüksek, kişiliğindeki hırslarla bu benliği besleyen bir gazeteci olan Behzat'ın hayatının sonunu simgeler. Aynı Sultan Tomanbay'ın beş yüz yıl önce hayatının sonunu simgelediği gibi.

BÖLÜM IV

4. TARİHÎ ROMANDA YAVUZ SULTAN SELİM HAN'IN EDEBÎ TEMSİLİ

Çalışmanın bu bölümünde, farklı dönemlerde farklı yazar ve bakış açılarıyla Yavuz Han üzerine kaleme alınan romanlarda Yavuz Han kişiliğinin tarihî romandaki konumu incelemeye tabi tutulacaktır. Bir tarihî kişilik üzerine on dört roman yazılıyorsa, o tarihî kişinin yazarlarca nasıl bir karakterizasyona tabi tutulduğunu araştırmacı belirlemek zorundadır. Burada, “**14 farklı edebî eserde Yavuz Han kişisi ve onun dünyası kurguya nasıl aktarılmıştır?**” sorusunun cevabı bulunmaya çalışılacaktır. Farklı bir deyişle, romanların yazılma dönemleri göz önünde bulundurulduğunda yazarın “**tarihî vakaya bakış açısı ve bunun kurmacaya yansımaları**” nasıl olmaktadır?

Donne'nin, “*Hiç kimse kendi içinde bütün bir ada değildir; herkes kıtanın bir parçası, karanın bir kısmıdır.*”⁴⁶⁹ sözünü Yavuz Han'la ilgili eser kaleme alan yazarlar için düşündüğümüzde on dört farklı bakış Yavuz Han'ın edebî karakter çizimini ortaya çıkaracaktır. Tabii ki bu durum tarihî romanın özünde var olan her dem tarihin yeniden kurmacaya aktarılmasıyla daha da zenginleşecek, zamana göre bakış açılarıyla yeniden yorumlanacaktır. Yukarıda ifade ettiğimiz ana sorunun alt başlıklarında şu sorulara cevap bulunmaya çalışılacaktır:

a) Erken Cumhuriyet Dönemi'nden günümüze Yavuz Han'ın kurmacaya dâhil edilmesindeki farklılıklar nelerdir? (olumlanan kişi, olumsuzlanan kişi)
Romanlarda klasik destan anlayışı gereği Yavuz Han ulvileştirilen bir kişi midir

⁴⁶⁹ Devotions upon, Emergent Occasions, No. 17'den naklen, Edward Hallet Carr, *Tarih Nedir?*, İletişim Yay., 15. Baskı, İstanbul 2011, s.83.

veya romanın başkişisi olmakla birlikte ona yakın ikinci kişiler mi ön plana çıkarılmıştır?

b) Yavuz Han'ın şahsında Osmanlı Devleti'ne olan bakış açısı nasıldır?

c) Romanlar tarihî bilginin bire bir veya bazı değişikliklerle kurmacaya dâhili ile mi oluşturulmuştur yoksa hükümdarlığı döneminde icra ettiği olayların düşünsel arka planı açıklanmaya mı çalışılmıştır?⁴⁷⁰

ç) Yavuz Han'ın edebî karakter çizimi olay üzerinden mi yoksa düşünce dünyasının ifadesi ile mi gerçekleştirilmiştir?

d) Romanlarda Yavuz Han'ın iç çatışmasının anlatılma oranı nedir? Yazarlar kurguda “*çatışma ve çekişmeyi*”⁴⁷¹ ne oranda kullanabiliyorlar?

e) Romanlarda Yavuz Han'ın halka, düşmana bakış açısı nasıldır? Yöneten ve yönetilen arasındaki ilişki ne şekilde olmaktadır?

4.1. YAVUZ SULTAN SELİM ESİR KIZLAR ARASINDA

Roman, tarihî roman halkasının⁴⁷² dışında ama halkanın bir bütünü olarak ele aldığımız “sadece fon olarak ele alınan tarih” sınıflandırması içerisindedir. Bundan dolayı eserin yazarı sınıflandırmamıza göre dördüncü tip olarak gösterdiğimiz bir konuma sahiptir. Eserde, Yavuz Han'ın tarihî kişiliğinden ziyade Ferhat'ın önemli bir sorunu çözmek üzere genel tarihîlikte üstlendiği rol ön plana çıkarılır.

⁴⁷⁰ George Lukacs, *Avrupa Gerçekçiliği*, çev., Mehmet H. Doğan, Payel Yay., İstanbul Yay., s.55'ten naklen, Turgut Gögebakan, *Tarihsel Roman Üzerine*, Akçağ Yay., Ankara 2004, s.25.

⁴⁷¹ Halim Kara, *Osmanlı'nın Edebî Temsili Tarihsel Romanda Fatih*, Hat Yay., İstanbul 2012, s.177.

⁴⁷² Tarihî roman halkası için bkz., Bölüm II, s.85-91.

Romanda Yavuz Han dönemini ve tarihî olayları sadece kurmaca içerisinde bir fon olarak kullandığı ve Yavuz Han'ın iç âlemine dair tasvirler bulunmadığı için edebî bir portre ortaya koymak oldukça güçtür.

Eserin Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Yavuz Han'la ilgili yazılan ilk roman olması sebebiyle, Yavuz Han karakterinin çiziminin tamamen ak veya kara renkle yapıldığını ifade etmek mümkün değildir. 1945 yılı, Türkiye'nin tek parti sultanından çıkıp çok partili hayata geçişin hazırlıklarının yapıldığı, toplumda değişim rüzgârlarının esmeye başladığı bir dönemin başlangıç yılıdır. İmparatorluktan cumhuriyete geçen Türk toplumu yeni devletin kendine has kurallarına ve toplum düzenine alışmaya çalışırken, içinde bulunduğu durumu sindirmekte zorlanmıştır. Tek partili sürecin fanatizme varan boyutta toplumun bazı kısımlarında kendine taraftar bulması çok partili siyasi hayata geçişte toplumda kutuplaşmalara sebep olmuş ve arada kalan -hâlâ da kalmaya devam eden- insanlar ortaya çıkmıştır. Bu araf kavramı düşünce, hayat algısı, geleceği tasarlama biçimi, aile, eğitim-öğretim vb. alanlarda kendini hissettirir. İşte böyle bir sürecin yaşandığı dönemde yazarların bu araftan etkilenmemeleri düşünülemez. Yeni devletin yeni kurallarının halka anlatılmasında ve kabul ettirilmesinde edebiyatın gücünden yararlanma isteği bazı yazarların devletin resmi görüşleri çerçevesinde kurmaca eserler yazmalarına neden olur. *Yavuz Sultan Esir Kızlar Arasında* adlı romanın tamamen bu güdümün etkisinde yazılan bir eser olduğunu söyleyemesek de aslında düşünsel bazda imparatorluk mirasını reddedemeyen ama yeni Türk devletine de kucaklarını açmaktan başka çaresi olmayan bir yazarın arafta kalmış romanıdır diyebiliriz. Eser maziyle

hesaplaşmaz. Dolayısıyla tamamen olumlu veya olumsuz diyebileceğimiz bir Yavuz Han portresi ile de karşılaşmayız.

İstanbul'da meydana gelen esrarengiz kız kaçırma olaylarının çözüme kavuşturulamaması hususunda Yavuz Han'ın edebî kişiliğini aksettiren durumlardan birisi şöyle ifade edilir:

“Yavuz Sultan Selim hudutlara akın ediyor, büyük ve şanlı muzafferiyetler kazanıyordu. Fakat İstanbul'un içinde vukua gelen bu kayboluşların önüne geçemiyordu.” (s.3)

Devletin en güçlü olduğu zamanlardan birinde yaşanan olumsuzluğa çözüm bulunamaması Yavuz Han nezdinde çaresizliğin imlenmesidir.

Yavuz Han'ın şahsında Osmanlı Devleti'nin de olumsuzlandığına şahit oluruz. Her ne kadar inceleme Yavuz Han'ın edebî kişilik çizimine yoğunlaşsa da onun padişah olması kişilik oluşumunda vazgeçilmez bir unsurdur. Temsil ettiği devlete gelecek olumlu veya olumsuz değerlendirmeler kişiliğine eklenecektir. Bundan dolayı devleti ve Yavuz Han'ı birbirinden ayrı düşünmek imkânsız görünüyor. Kaçırılan kızların bir türlü bulunamaması üzerine Şahin'in Vezir Sinan Paşa'ya meydan okurcasına,

“Bilseydim buraya gelmez, doğru kaçırانların arkasından giderdim. İstanbul'un yarı kızı kayıptır. Kimse ne olduğunu anlamıyor. Sizlere lanet okuyor.” (s.6)

serzenişi çözülemeyen sorun karşısında devletin dolayısıyla Yavuz Han'ın acziyetini ifade eder.

Eseri okumadan sadece ismine göre bir değerlendirme yapıldığında Yavuz Han ile esir kızlar arasında nasıl bir ilişki olabileceğine dair birkaç soru akıllara gelebilir. Ayrıca esir olarak alınan kızların cariye olacağı aşikârken yazar romanın adını, “Yavuz Sultan Selim Cariyeler Arasında” biçiminde koymayarak bunu sadece imlemek ile yetinir. Mısır Beyi öldürüldükten sonra Zehra'nın ve

esir kızların kurtarılmasıyla birlikte Yavuz Han, Mısır Beyi'nin sarayına gelerek esir kızları görür. Bu durum anlatıcı tarafından şöyle ifade edilir:

“Büyük padişah esir kızları uzun uzun süzdü, sonra Yunus Paşa'ya: — Bak dedi memleketimize ne büyük hizmet ettik. Biz Mısır güzellerini esir diye alırken, onlar da bizim kızlarımızı kaçırıyorlarmış. Döndü. — Delikanlı dedi, istediğin vakit benim emrimde istediğin vazifeyi vereceğim. Şahin yerlere kadar eğilerek Yavuz'u selamladı. Bir gün sonra da bütün esir kızları Yavuz Sultan Selim'e gönderdi.” (s.58)

Bu ifadeler Yavuz Han'ın beşerî tarafını okuyucuya hissettirirken bir nevi onu sıradanlaştırır.

Yavuz Han eserde tamamen olumsuzlanmaz. Mısır Beyi'nin kendisine teslim olması üzerine:

“Ben, dedi, suçsuzları hiçbir zaman idam ettirmem. Bana sadık kalanlar mükâfatlarını bulurlar, ceza görenler hain olurlar. Seni affediyorum. Nadim olmuş bulunuyorsun. Bundan sonra padişahın olan bana hizmette kusur etme.” (s.42)

ifadeleriyle affediciliği imlenir. Kendisine ihanet edilmediği sürece bu meziyet geçerliliğini koruyan bir konumdadır. Görüşme amacıyla Mısır ordusuna giden Mustafa Paşa'nın askerleriyle birlikte öldürülmesinin akabinde Yavuz Han onun intikamını alırken yazar-anlatıcı, *“Kan akıtmak istemeyen Yavuz'a karşı yapılan bu hakaret affedilemezdi.”* (s.24) derken Yavuz Han'ın müdafaa hakkının altı çizilir. Yalnız bu hakkın devamında,

“Birkaç gün içinde Mustafa Paşa'ya yapılan cinayetin intikamı alındı. İlk önce esirlerden altmış bey ile dört bin asker kılıçtan geçirildi.” (s.24)

ifadesi Yavuz Han'ın karakterizasyonunda var olan anlayışın olumsuzluğa daha yakın olduğu görülür.

Kurmacanın yapısı değerlendirmeye izin verdiği ölçüde olaylar üzerinden bazı tespitlerde bulunulabilir. Yavuz Han, romanda kurgunun merkezine yerleştirilmemiştir. Böyle bir kurgu yapısında karakterin iç dünyasını

yansıtabilecek anlatım tekniklerinin kullanılmaması; mekânın, olayların karakter üzerindeki etkisini aksettirecek tasvir tekniğinin çok zayıf olması ve iç çatışmanın olmaması sebebiyle yukarıda izah edilen olaylar üzerinden Yavuz Han'ın olumsuzluğa yakın bir edebî portresinin çizildiğini söylemek mümkündür.

Romanda, Ferhat ve esirciler arasında bir çatışmanın yaratıldığı görülür. Buradaki çatışmada iyi, kötüyü galebe çalar. Bu üstünlük çatışmasında eser, devletin dahi esir kızlar sorununu çözmede aciz kaldığı bir durumda Anadolu'nun saf yürekli bir genci tarafından bütün menfaatlerin görmezden gelinerek yüceltilen Türk tipi gereğince kurgulanır.

4.2. YAVUZ SULTAN SELİM HAN

Roman, tarihî roman halkasına göre “Devletin Diğer Devletler ile Münasebeti” ve “Devlet İçi Mekanizma” bölümüne dâhil edebileceğimiz özellikleri barındırmaktadır. Yazar eserinde Yavuz Han'ı ulvî bir görevin temsilcisi olarak ele almış ve onun kutsanan hayatı kurmacada öğreticilik vasfı kazanarak okuyucuya sunulmuştur. Eser bu haliyle Yavuz Han kişiliğinin özüne inemez.

Edebiyat alanında türü ne olursa olsun ortaya konulan eseri üretildiği zamanın algısından ayrı düşünmek esere dair yapılacak tespitlerin yapısal açıdan eksikliğini göstermekle birlikte asıl büyük kayıp yazarın bakış açısının temeline inilememesinde ortaya çıkacaktır. Zaman mefhumunun her merhalesinde bulunan insan yaşadığı zamana ve çoğunluk tarafından iltifat gören bu zamanın kabullerine öfkesini doğrudan söylemek yerine bunu, iç dünyasında kabul gören geçmiş zamanın yüceltilmesi aracılığıyla dile getirebilir. Aslında kişi bu davranışıyla

farkında olmasa da bir bütün olarak telakki ettiğimiz zamanın yaşanmışlıklarına köprü olur. Bulunduğu zamanın kabullerine olan itirazında sözcü sıfatı geçmiş zaman kabullerindedir.

İnsana yüce Yaratıcı tarafından verilen olumsuzlukları ‘unutma’ yetisi, olumlanan duygularda yerini ‘özlem’e bırakır. Unutmak ve özlemek her ne kadar zıt kavramlar olarak görünse de zıtlıkta bir olan tek bir kavramı vücuda getirirler. Zıddı ile kaim olan dünyada özlemlerimiz unutmak istediklerimizin unutulmasına itirazdır. Tarihî romana bu pencereden bakıldığında mağlubiyetlerimiz, yanlışlarımız genelde unutulmak istenir. Bu unutuşun mağrur zamanları hatırlamak için bir aracı olduğu ifade edilse de aslında ‘özlem’i ifadeye giden yolda hatırlanan yeti konumunda olduğunu söyleyebiliriz. Yavuz Han’ın babasıyla giriştiği taht mücadelesindeki hazin sonu kurmacada unutturmaya çalışmak, sekiz yıla sığdırılan başarıların temelinde yatan sebebi dışlamak demektir. Tarih lüğatinde ‘belki’ kelimesi bulunmasa da bu başarısızlığın Yavuz Han’ı daha azimli hale getirdiğini, mutlak başarıyla sonuçlanacak hedefe götürdüğünü söyleyebiliriz. Devlet içerisinde verdiği ilk mücadelede başarısız olan bir padişahın hayatını kurmacaya aktarırken zıtlıkları unutmak ve özlem yetisinin birliğindeki manayı dışlamak kurmacayı eksik olarak inşa etmek anlamındadır.

Yavuz Sultan Selim romanının merkezî kişisi olan Yavuz Han’ın, bütün Müslümanları bir bayrak altında toplayacak olması sebebiyle kurmacanın genelinin bu tema üzerine inşa edildiği görülür. Bu tema, İslamiyetin Hz. Muhammet tarafından tebliğiyle başlayan sürece atıfta bulunularak (s.11) Yavuz Han’ın ömrünü Müslüman imparatorluğunun oluşumuna vakfetmesiyle devam

eder. Bu haliyle Yavuz Han, eserde olumlanan hatta İslamiyeti daha da parlak bir konuma getirdiği için yüceltilen bir kişidir. Kurmacada Yavuz Han'ın hayali olan birliktelik yavaş yavaş gerçekleştirilirken, başka roman kahramanlarının bu durumda etkin olduğunu söyleyemeyiz. Onlar sadece edilgen yapılarıyla sultanın söylemlerini yerine getirmekle mükelleftirler. Yani Yavuz Han'ın hayali devlet ricaline ve halka sirayet etmez. O bu duyguyu tek başına yaşar. Çıkmazlarında ona yol gösterecek beşerî bir kahramana kurmacada yer verilmez. Mısır seferi öncesinde görülen rüyada olduğu gibi onun yol göstericileri metafizik olgularla ilişkilidir.

Kurmacada sadece Yavuz Han olumlanmaz. Amasya'da Selim'in doğumuyla birlikte onu kucığına alan babası II. Bayezid için yazar-anlatıcı; "*Mübarek sakalını çocuğun yüzüne sürerken mırıldandı.*" (s.14) ifadesini kullanır. Aynı şekilde yeni bir torunu olduğunu öğrenen Fatih Han'ın düşünce olarak; "*Oğlu Amasya valisi Bayezid'i çok severdi.*" (s.19) ifadesi II. Bayezid'e karşı olumlu bir bakış açısı olduğunu gösteriyor. Osmanoğulları içerisinde II. Bayezid, Bayezid-i Veli olarak da anılan bir padişahdır. Böylelikle o, dinî yönünün vurgulandığı bu ifadeyle olumlanır. II. Bayezid'i olumsuzlayan ifadelerin kullanılması durumunda *Müslüman imparatorluğu* kuracak Yavuz Han'ın ele alındığı kurmacada bir nevi Yavuz Han'ın olumsuzlanması durumuyla karşılaşılabilirdi. Bu durum Yavuz Han yüceltilirken seleflerini kötüleyen bir anlayışın kurmacada yer bulmadığını göstermektedir. Kurmacada, II. Bayezid'in saltanatı müddetince rahat kararlar vermesini engelleyen Cem Sultan vakasına bir eleştiri de söz konusudur. Fatih Han'ın vefatında sonra; "*Bayezid'in yerine bir müddet için tahta oturmuş olan Cem işleri karıştırıyordu.*" (s.25) ifadesi II. Bayezid'in olumlanmasında

kardeşinin olumsuz bir kişilik olarak anılmasıyla gerçekleşir. Romanda Yavuz Han'a olan olumu bakış açısı Osmanlı Devleti için de geçerlidir.

Roman, tarihî kronolojinin değiştirilmeden anlatıya aktarılmasıyla oluşturulur. Yazar-anlatıcı, Yavuz Han'ı konuşurmak yerine onun icraatlarını kendi bakış açısından verir. Bu anlayış Yavuz Han'ın attığı adımların düşünce dünyasındaki karşılığının bulunmasını engeller. Doğu seferinde Şah İsmail'in Osmanlı mülküne dair tehditkâr tutumu açıklansa da bu tehdidin Yavuz'un iç âlemindeki tezahürlerine ulaşmak mümkün olmamaktadır. Kurmacada esas alınan bu durum Yavuz Han'ın düşünce dünyasına dair değerlendirme yapmak için olay üzerinden gitmemize sebep olmuştur.

Yavuz Han kendi içinde çatışma yaşamayan sadece kilitlendiği hedefine taviz vermeden ulaşmaya çalışan bir kişidir. Bu yürüyüşte düşmanı mutlaka ortadan kaldırılacak bir unsurdur. Anlatıya bakarak halkın Yavuz Han'a desteğinin ne boyutta olduğunu anlayamamak da o halkın isteklerini geri çevirmeyen, onların hakkının gaspına göz yummayan adaletli bir kişidir. İran seferi sonrası dönüş yolunda köylüler tarafından, askerlerin zor kullanarak kendilerinden yardım istediklerini ifade edilmesi üzerine onların eleştirilerini dikkate alır ve askeri başıboş bıraktıkları düşüncesiyle Dukaginoğlu Ahmet ve Hersekoğlu Ahmet'i görevinden azleder. (s.146)

Romanda Yavuz Han'ın iç çatışma yaşamamasına rağmen; *Yavuz Han ile babası ve kardeşleri, Yavuz Han ile İslam aleyhtarı düşünce yapılanması* arasında bir çatışma mevcuttur. Birinci çatışmada dile getirilen başarı ikincisinin temelindeki başarıdır. Bu yüzden kurmacada Yavuz Han babasına başkaldıran, kardeşlerini

öldüren biri olarak değil, *Müslüman imparatorluğunu* kuracak kişi olarak çatışmanın odağında bulunur.

Yavuz Han'ın edebî karakter çiziminde; saygı (s.21), iyi kalplilik (s.192, 200, 216, 262), ciddiyet (s.24), mütevazılık (s.275), cesurluk (s.22, 40, 194), kararlılık (s.36, 44, 54, 92, 226), inisiyatif sahipliği (s.38, 60), inanç (s.135), strateji (s.143-144, 246, 286), hiddet (s.199, 270), intikam (s.150, 177) ve şairlik (s.102) gibi temalar kullanılır. Başarılı bir kişinin beşerî özelliklerine fazlasıyla sahip olan bir kahramanın ortaya çıkarıldığı görülür.

Tarihî romanın yazarının sahip olduğu dünya görüşü aracılığıyla eseri, “*şekillendirici bir güç*” olarak kullanma isteği bu romanda da bulunmaktadır.

Romanın başında kaleme alınan yazıda;

“Millî kültürümüze hizmeti ve manevi değerlerimizin muhafazasını neşriyatının temel mesnedi yapan yayınevimiz, cep kitapları serisinin bu ikinci eseriyle “İttihad-ı İslam” davasının alemdarı “Emir-il Mü'minin” Yavuz Sultan Selim Han'ı okuyucularına tanıtmak ve böylece ifası zaruri bir hizmeti yerine getirmek niyetindedir.” (s.3)

biçiminde eserin bir yazılma amacının olduğu açıkça ifade edilir. Yavuz Han'ın alemdarı olarak nitelendirildiği İslam birliği ülküsü İslamiyetin günümüzde de geçerliliğini koruyan bir din olmasından dolayı, gönüllerde yer bulabilmesi için geçmiş ve bugünün kavşağında bir ilişki kurulmasının elzem olduğunu ortaya koyuyor. Bu kavşakta bulunan tarihî romanın üstlendiği rol, kurmacada kutsanan Yavuz Han'ın yazarın dünya görüşü çerçevesinde inşasından ibarettir.

4.3. YAVUZ'UN PENÇESİ

Roman, tarihî roman halkasına göre “Devletin Diğer Devletler ile Münasebeti” ve “Devlet İçi Mekanizma” bölümüne dâhil edebileceğimiz

özelliğindedir. Tarihî vakaların toplum üzerine etkisi, toplumun maddî-manevî kültürel unsurları ve özelde bireyin tarihîlikteki yeri kurmacada anlaşılır. Merkezî kişi olan Yavuz Han'ın çatışmaları aracılığıyla düşünce dünyasında inilmesi ve icraatlarının bu minvalde değerlendirilmesi eseri daha önce incelediğimiz iki romandan ayırır. Yazar tarihî dönemi ele alırken tamamen ideolojinin güdümünde hareket etmez. Devşirme sisteminin eleştirisi daha büyük işler yapmak isteyen Yavuz Han için büyük bir engel olarak görülür. Onun Arapça ve Acemce şiirler yazması kurmacada eleştiriye tabi tutulur. Bu eleştiriye rağmen Yavuz Han;

“Farsça biliyor, daha başka lisanlarla konuşuyor, şiirler yazabiliyordu. Öyleyse padişah, gerçekten büyük insandı, mükemmeldi, tamdı, noksansızdı. (s.137)

cümleleriyle yazar-anlatıcı tarafından yüceltilir.

Roman, merkezî kişi olan Yavuz Han üzerine kurgulanmıştır. Bu haliyle olumlanan Türk milletinin yüceltilen Türk padişahı olarak kurmacada ele alınır. Eserde, Şah İsmail'in Türklüğünü ve devlet kademelerinde Türkçenin egemen olmasını öven Balım Sultan, Türkçe ve devşirmelik üzerinden Yavuz Han'ı ve Osmanlı Devleti'ni eleştiriye tabi tutar:

“Padişahım, dinin gayesi ahlaktır, fazilettir. İşitirim ki vezirlerinizin çoğu devşirmedir. Sarayda bile çok kere Türkçe konuşulmamakta, zat-ı şahaneleri bile şiirlerini Arapça ve Acemce yazmaktadır. Müslümanlık demek, Arapça bilmek, Arapça yazmak değildir. Türk her şeyden evvel benliğini ve dilini muhafaza etmelidir, milletini sevmelidir.” (s.59)

Eser tamamen “şekillendirici güç” olgusu çerçevesinde kurgulanmaz. Yavuz Han'ın Türklüğü ön plana çıkarılsa da Türkçe yazmayan bir padişahın milletine olan sevgisi okuyucu nezdinde tartışmaya açılmaktadır. Bu durum ustalıklarla kurguya dâhil edilerek Hasan Can ile Yavuz Han arasında gerçekleşen bir sohbet;

“Şiirlerimi çoğu defa Acemce yazmış olduğuma şimdi esef ediyorum Hasan Can. İlmî öğreneceğiz, şiir yazacağız diye neredeyse kendi dilimizi unutuyoruz. Cenk kadar, fütihat kadar bir millete dil de lazımdır değil mi Hasan Can?” (s.111.)

biçiminde ifade edilerek Yavuz Han daha önce Balım Sultan’ın Şah İsmail hakkında söylediği düşüncelerle (s.59) birleştirilir.

Osmanlı Devleti, kurmacanın genelinde olumlanan bir konumdadır. Yavuz Han kişilik özellikleri belirtilirken,

“Gururunuzu büyük dedeniz Yıldırım Bayezit’ten, azim ve iradenizi de muhterem dedeniz Fatih Sultan Mehmet Han’dan almışsınız. (...)” (s.10)

ifadesi hanedanın diğer bireylerinin de olumlandığını gösterir. Aynı durum Yavuz Han’la dedesi Fatih Han’ın bir tutulduğu olaylarda da görülür. (s.34, 89) Burada istisnai bir durum Yavuz Han’ın kardeşlerinin öldürülmesinden sonra duyduğu derin ızdırıp neticesinde Fatih Han’a karşı; *“Neslümüzde bu bidati çıkararak, rahmet-i Hak’tan uzak olsun! (...)”* (s.52) cümlesidir. Yavuz’un edebî karakter çiziminde yaşanan duygusal çatışma bu bedduada gayet açık bir şekilde ortaya konur. Kardeşlerinin acısına dayanamayan, onların ölüm fermanını kendinden önce çıkarılan kanunlar gereği yapan bir karakter ile karşılaşırız. Burada yazar-anlatıcının Yavuz Han’ı aklamak üzere kurguladığı yanlı tutumunu da gözden kaçırmamak gerekir. Bu tutum, Şehzade Korkut tarafından II. Bayezid’e karşı Fatih Han’ın eleştirildiği;

“Evlatlarınız arasındaki taht kavgasının sebebi, cennet mekân dedem Fatih Sultan Mehmet Han’ın tahta geçen padişahın, ‘Nizâm-ı âlem için’ kardeş katlini kanunlaştırmasıdır, muhterem pederim.” (s.29)

ifadesinde daha açık görülür.

Kurmaca, kronolojik zaman çerçevesinde tarihî anlatım düzleminde inşa edilir. Bu süreçte tarihî bilgi birkaç istisnanın dışında değiştirilmeden anlatılır. *Yavuz’un Pençesi* eserini incelediğimiz diğer eserlerden ayıran temel husus Yavuz

Han'ı bütün adımlarında tetikleyici bir unsur olarak karşımıza çıkan *Türk-İslam Birliği* ülküsünün gerçekleştirilebilmesidir. *Yavuz Sultan Selim Esir Kızlar Arasında* adlı eserde tarihî vakanın arkasındaki düşensel arka plan ifade edilmez. *Yavuz Sultan Selim* eserinde var olan *Müslüman İmparatorluğu* olgusu bu eserde daha da genişletilerek *Türk-İslam Birliği*'ne döner. Anlatı bu düşünce üzerine yoğunlaşmış ve Yavuz Han bu düşünceyi gerçekleştirebilecek yegâne kişi olarak tasvir edilmiştir. “*Bir gün Asya’da Türk-İslam İmparatorluğu kurulduğunu görmeden ölürsem gözüm açık gideceğim. (...)*” (s.113) ifadesi bu düşüncenin gerçekleşmesi doğrultusundaki azmi gösterir. Birlik düşüncesinde Safevi ve Memlük ayrımı yapmaksızın bir bayrak altında toplanmanın gerekliliği imlenir. *Yavuz’un Pençesi* adlı romanda, Yavuz Han’ın edebî karakter çiziminin düşünce dünyasının şekillendirdiği olaylar ile ifade edildiğini söylemek mümkündür. Devlet ricali içerisinde devşirme kökenli olanlar fikirlerini açıkça ifade etmeseler de fiiliyatlarıyla bu düşüncenin karşısında bulunurlar. Bunlar içerisinde istisnai bir durum sergileyen Türk kökenli Piri Mehmet Paşa’dır. Buradaki farklı düşünce bile Türk-İslam birliğine giden yolda menşei itibarı ile Türklüğün öneminin vurgulanmasında bir aracıdır. İfade edilen birliktelikte yazar, metafizik olguları kurmacaya dâhil etmez.

Yavuz Han’ın iç dünyasını oluşturan çatışma ve çekişme durumuna dair örneklerle karşılaşırız. Romanın temel çatışması *Yavuz Han ve devşirmelik sistemi* üzerine kuruludur. Yine bu temel çatışmayla bağlantılı olan *Yavuz Han ve yeniçeriler*, *Yavuz Han ve çıkarıcı devlet adamları* özelde yaşanan çatışmalardır. Yavuz Han’ın devşirme kökenli devlet adamlarına ve askerlere duyduğu öfkenin temelinde onun yüce ideallere ulaşmasında engelleyen bir durumun olması yatar.

O, sıkıntılı ve sinirli olduğu zamanlarda yalnız başına uzaklara gitmeyi seven bir kişiliktir. Bu davranış, sıkıntılarında kurtulmak için değil, sıkıntılarında yalnız başınayken çözüm bulmak üzere yapılan bir uzaklaşmadır. Civarda bulunan bir orman kendini dinleyebileceği mekânlar arasındadır. (s.61, 144, 145) Bu durum bazen nedimleri veya sevdiği devlet adamlarıyla sohbet şekline de dönüşebilir.

Yavuz Han'ın iç dünyasında özellikle şehzadeliğinde İstanbul'a karşı daima bir özlem vardır. Bunda İstanbul'un payitaht olması ve burada bulunan kişinin padişah olması gibi sebepler bulunmaktadır. 25 yıldır bu şehre gitmemesi ve ifade edilen sebeplerle birlikte babasına duyduğu özlem, zor geçen Tebriz yolculuğunda doruğa ulaşır ve şu cümleler ağzından dökülür:

“Yirmi beş sene var ki, o cennet şehri görmedim. İstanbul'dan ayrıldığı zaman on beş yaşındaydım. Yirmi beş senedir yalnız İstanbul'u değil, muhterem pederimi de görmedim. Ama Trabzon'a varınca ilk işim babama mektup yazıp elini öpmek için kendisini ziyarette bulunmak istediğimi bildirmek olacak.” (s.9, s.23)

Ridaniye Savaşı sonrasında ele geçirilen Tomanbay huzura çıkarıldığında Yavuz Han, büyük dedesi Yıldırım Bayezid'in Timur karşısındaki zor durumunu düşünür. (s.162) Yavuz Han'ın yaşadığı çatışma sadece kendi dönemiyle sınırlı değildir. O, bu bakış açısıyla devletin ve padişahların başarısını veya başarısızlığını bir olarak değerlendirmektedir.

Roman'ın kapağında “*Büyük Türk Romanı-Yavuz'un Romanı*” ibaresinin yazılarak okuyucuya sunulması olumlu bir Türk kimliği ile karşılaşılacağını imler. Romanın isminde kullanılan *pençe* kelimesi kurmacada simgesel bir olgu olarak karşımıza çıkar. Pençe, -özellikle- vahşi hayvanların sert, uzun, öldürücü özelliğe sahip ve öldürülmek istenen canlıya saplandığında kolay kolay çıkmayan tırnaklar olarak ifade edilebilir. Kurmacaya göre Yavuz Han bir aslana, elleri de

bir aslan pençesine benzetilir. (s.162) Yavuz Han'ın ömrü boyunca verdiği kararlardan ne pahasına olursa olsun dönmeyen bir yapısının olması insandaki kararlılığın herhangi bir canlıya saplanan pençenin sonuca ulaşana dek orada kalmasıyla ilişkilidir. Yavuz Han'ın pençesi itaatsizliğe (s.64) ve düşmanlarına (s.79) vurulur. Sırtında çıkan çıbana bir çözüm bulunamaması artık onun ölümün pençesine düştüğünü gösterir. (s.184, 187) Bu durum mutlak güce boyun eğme, koşulsuz şartsız bir teslimiyeti imler.

Kurmacada simgesel değer yüklenen diğer bir nesne *küpe*dir. Şah İsmail ile oynadığı satranç oyununda Şah'tan yediği tokat (s.14) sonucunda kulağına taktığı küpe Yavuz Han'ın uzun sürecek olsa bile intikam almak üzere kinini içinde yaşatan bir kişiliğe sahip olduğunu gösterir. II. Bayezid'in küpenin anlamına dair sorduğu soruya Yavuz Han'ın, “*Şah İsmail için bir ahdim var. Ahdimi unutmamak için taktım pederim.*” (s.35) şeklinde verdiği cevapla küpenin sebepsiz yere takılmadığını ifade eder. Sol kulağına taktığı küpe, kurmacada belirtilmese de tokadı sol yüzüne yediği tahminini yapmamıza sebep olur. Küpe sıradan bir taştan değil yakut taşından yapılmış özel bir yapıdır. (s.16) Bu özellik alınacak intikamın önemine atıf yapan simgesel değeri anlatır. Edebî kişilik çiziminde *pençe* ve *küpe* simgelerinden yararlanma durumu daha önce incelenen romanlarda bulunmamaktadır.

Yavuz Han'ın edebî karakter çizimi bu eserde ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir. Yukarıda anlatılan özelliklerinin yanı sıra: sertlik-öfke (s.5, 39, 153, s.87), yalan söylememe (s.7,15), iltifattan hoşlanmama (s.7), sadelik (s.35, 106, 120, 177, 179, 180), gurura verilen önem (s.15), devlet malına verilen önem (s.16), iki yüzlülüğe tahammülsüzlük (s.38), ileri görüşlülüğü (s.58, 96, 167),

merhamet (s.95), iman ve vatan sevgisi (s.136, 145, s.168, 188) kanuna riayet (s.108, 115) gibi özellikler kullanılarak olumlu, yüceltilen bir Yavuz Han karakteri çizilir.

4.4. YAVUZ SULTAN SELİM AĞLIYOR

Roman, tarihî roman halkasına göre “Devletin Diğer Devletler ile Münasebeti” ve “Devlet İçi Mekanizma” bölümüne dâhil edebileceğimiz özelliktedir. Merkezî kişi Yavuz Han’ın iç çatışmasına dair düşüncelerin kurmacada bulunması onun bir padişahın ziyade birey olarak ele alındığını göstermektedir. Bu ifade de yazar-anlatıcı Yavuz Han’ı konuşturmak yerine onun düşüncelerini kendisi açıklar. Okuyucu Yavuz Han’ın iç dünyasına anlatıcı aracılığıyla girerken onu tam mahiyetiyle anlamaktan mahrumdur. Eğlenceye fazla düşkün olmayan, eğlendiğinde ise “(...) *itidal ve azametinden en ufak bir şey (...)*” (s.230) kaybetmeyen Yavuz Han, ülkeler fethetmesine rağmen her daim yüreğinde bir ızdırabın sancısını yaşar. Bazen Aspasiya’ya duyduğu derin özlem bazen devlet adamlarının onu tam mahiyetiyle anlamamasından kaynaklanan sorunlar onun iç dünyasında yaşadığı çatışmalar arasındadır. Özellikle aşk konusunda Aspasiya ve Donna arasındaki gel gitler yaşarken Aspasiya’ya gerçek bir sevgi ile bağlandığını anlaması onu rahatlatır. Anlatıcı kurmacaya Donna kişisiyle karşıt aşk ekleyerek Yavuz Han’ın aşk anlayışını şehvetten yana değil, samimiyetten, gerçek duygulardan yana olduğunu gösterir. Bu haliyle o, babasının ve kardeşlerinin çok eşli yaşamlarına rağmen gerçek aşkla bağlı olduğu Aspasiya’yla yaşamayı tercih eder. Kurmacada, Yavuz Han’ın biri beşerî diğeri de ulvi olmak üzere iki aşkı vardır. Onun hayatı bu iki aşkın arasında geçer. İslam

ülkelerini bir bayrak altına toplayıp (s.423, 434, 459) hem Asya'ya (s.463) hem de batıya (s.461) düzenleyeceği seferler ulvi aşkın devlet merkezli olduğunu gösterir. Beşerî aşkı ise ifade edildiği üzere hiçbir zaman unutmadığı Aspasiya'dır.

Yavuz Han mutemet adamlarına duyduğu güvende bile hiddetini açığa vurmaktan çekinmez. Anlatıcının ağzından Yavuz Han'ın Yakup ve arkadaşlarına duyduğu tepki şu şekilde ifade edilir:

“Yakup ve arkadaşları gene etek öperek geri çekildiler. Yavuz, hiddetinden ayağını sık sık yere vuruyordu. Eğer huzurdakiler başkaları olsaydı, cellatlara söyleyeceği tek kelime, ‘alın’ olacaktı. Fakat kendisi için hayatlarını vermekten çekinmeyen, hatta birbirleriyle yarış eden bu aslanlara, bu vefakar kahramanlara nasıl kıyardı?” (s.232)

Yavuz Han'ın hiddetinin önüne geçerek olacakları Sinan Paşa'ya;

*“(…) hiddetli olduğumuzda ağızımızdan çıkacak bir kelime, telafisi imkânı olmayan hadiseler tevlit eyleyebilir. Ve bize ölünceye kadar ıstırap verir. Sinan boynunu büktü.
— Vasiyetnamemiz koynumuzdadır sultanım, dedi.
— Allah göstermesin. Hiddetli anımızda benden irak olun kâfi. Git Yakup'a söyle, sancak vermekten sarfinazar eyledik, hizmetimizde bulunmalarından memnunuz.” (s.233)*

biçiminde ifadesi verdiği kararları uygulamaktan çekinmeyeceğini ama sevdiği kişiler söz konusu olursa bu kurala uymayabileceğini gösterilir.

Yavuz Han, kardeşi Şehzade Korkut'un idamından önce kendisine yazdığı mektubu okuduktan sonra düşüncelerini Yakup'a açıkça ifade eder:

*“Selim yalnız kalınca biraderi Korkut'un acıklı vedanamesini okumaya başladı. Her mısrasında teessürü bir kat daha artıyordu. Sedire oturdu. Hiçbir zor karşısında eğilmeyen başını elleri arasına aldı. Yavuz Sultan Selim Han ağlıyordu.
Yakup'un kapıyı hafifçe aralayarak içeriye girdiğini fark edince, ellerini yüzünden çekti. Yakup, padişahın gözlerinde tanelenen yaşları görmüştü.
— Sultanım üzülmeyin, diye teselli etmek istedi.
Selim, yavaş yavaş sedirden kalktı. Yakup'a doğru yürüdü. Elini vefakar arkadaşının omzuna koydu:*

— *İçime ateş düştü Yakup, dedi. İstirap çekerim. Ben de insanım. Fakat günah yalnız benim mi? Devlet üç değil hatta iki kardeş arasında bile taksim edilmezmiş. Hayatımızın ne kıymeti var. Muradımız, devletin bekası ve itilâsı değil mi? Allah taksiratımızı affetsin.*” (s.254)

Yavuz Han’ın en yakın adamının yanında ağlaması üzüntüsünün boyutunu gösterirken, devletin geleceği doğrultusunda çok üzüleceğini bilse bile kararından vazgeçmeyen, duygusallıktan sıyrılan bir roman kişisi profili çizilir. Bu alıntıda da görüleceği üzere padişah olduğu halde duygularını dışarıya vurmaktan çekinmeyen, rahatlıkla ağlayabilen birisidir. Aynı şekilde Ridaniye Savaşı’nda Sinan Paşa’nın şehit olması üzerine gözleri dolu dolu olur. (s.407) Savaş meydanında gözyaşlarına hâkim olması iç dünyasına yakın adamları dışında başkalarının girmesini istemeyen bir anlayıştan kaynaklanır. Bu beyanda eserin isminin *Yavuz Sultan Selim Ağlıyor* biçiminde seçilmesi onun yüceltilirken beşerî özelliklerinin de göz ardı edilmediğini gösteriyor.

Cafer Çelebi’nin idamı sonrasında yaşadığı hüznün daha da özele indirilerek onu teselli edecek birilerine ihtiyaç duyduğunu ortaya koyar:

“*Selim, o gece hiç uyumadı. Cafer Çelebi’nin hayali gözünün önünden gitmiyordu. Sabah erkenden kalktı. Dertleşecek adam arıyordu. Nedamet duyduğu muhakkaktı. Yakup, Şahin ve Çal Hasan’ın huzuruna getirilmesini emretti. Teselliye çok muhtaçtı.*” (s.362)

Yavuz Han, eserde yüceltilse de bu anlayış onun tamamen beşerî özelliklerinden sıyrılarak destan kahramanı konumuna getirildiğini göstermez. Aşk, hüznün gibi duyguları üst seviyede yaşaması ve bu duyguların ifadesinde iç dünyanın okuyucuya yansımaları kurmaca ve okuyucu arasında daha sıcak bir ilişki kurulmasını sağlar.

Yavuz Han’ın verdiği olumsuz kararlardaki hata payının yazar-anlatıcı tarafından diğer roman kişilerine çıkarılması mükemmel bir kişi çizimi yapılmaya

çalışıldığını gösterir. Yeğenlerinin idamında Ferhat Paşa'nın etkisinin olabileceği (s.230) ve bu idamların gerçekleşmemesi halinde fetret devri benzeri bir dönemin yaşanabileceği (s.233) ihtimalinin yazar-anlatıcı tarafından zikredilmesi aklanan padişah profilini ortaya koyar.

Devletin Müslim, gayrimüslim ayırımına gitmeksizin halkı aynı nazarla değerlendirmesi devlet mefhumunun olumlandığını ifade eder. (s.90) Bu durumun sadece devlet tarafından değil gayrimüslimler tarafında da dile getirilmesi (s.288-289) devlet-millet bütünleşmesinin kurmacaya dâhil edildiğini göstermektedir.

Kurmacada Şehzade Selim'in babasıyla giriştiği mücadelede başarısız olması sonucu kayınpederi Mengli Giray'ın Tatar askerlerini onun emrine verebileceğini taahhüt etmesi üzerine Yavuz Han'ın bunu kabul etmez. (s.142-143) Böylelikle anlatıcı, Yavuz Han'ı kendi çıkarları için dahi olsa devlet egemenliğini başkalarıyla paylaşmayan bir padişah olarak tanıtır.

Yazar-anlatıcı tarihî bilginin yol göstericiliğinde kurguladığı eserde, Yavuz Han'ın düşünce dünyasının ifadesinde onun ülkülerine yer verir. İslam (s.215) ve batı ülkelerinin (s.460) fethini düşünen Yavuz Han için bu ülkülerin gerçekleşmesinin “*Şimdi daha iyi anlıyorum ki dünya benim gibi bir padişaha yetecek kadar büyük değilmiş.*” (s.461) cümlesiyle an meselesi olduğu belirtilir. Yavuz Han'ın düşünce dünyasının ifadesi genelde yazar-anlatıcının açıklamalarıyla olsa da diyaloglar aracılığıyla iç dünyaya girebilmek de mümkündür.

Kurmacada, ülkü sahibi bir padişahın en önemli özelliği olarak “kararlılığı” vurgulanır. En umutsuz anlarda bile başarılı olacağına inanması (s.12, 177),

inandığı yolda önüne çıkan engelleri ne pahasına olursa olsun aşma azmi (s.307, 398) başarısının arkasındaki sebepler arasındadır.

Romanda padişahın kararları şeyhülislamın dışında sorguya tabi tutulamayan bir konumdadır. İran seferi öncesi yakın adamlarını Şeyhülislam Ali Efendi'ye göndererek gizlice onun sefer hakkındaki düşüncelerini öğrenmek ister.

Yavuz Han'ın edebî karakter çizimi ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiştir. Yukarıda anlatılan özelliklerinin yanı sıra: iyi silahşor (s.14, 323, 394, 412), mağrur (s.17, 21, 201, 344, 391, 422), ileri görüşlü (s.105, 214, 404), tedbirli (s.205, 450), sözlerine sadık (s.27, 183-184), cömert (s.189, 243), başarıyı ödüllendiren (s.340), bilim adamlarına saygılı (s.17, 120, 417, 421-424, 441), şakacı (s.436), eğlenceye çok rağbet etmeyen (s.377), hiddet sahibi (s.201, 304, 335), ihanete müsamaha göstermeyen (s. 18, 222), kindar (s.463) bir kişidir.

4.5. ŞEHZADE SELİM

Roman, tarihî roman halkasına göre “Devletin Diğer Devletler ile Münasebeti” ve “Devlet İçi Mekanizma” bölümüne dâhil edebileceğimiz özelliktedir. Şehzade Selim kişisi her ne kadar Osmanlı Devleti'nin padişahı olmasa da padişah olabilmek için çaba harcayan birisidir. Bu isteğini şahsi ikbalinden ziyade devletin âli menfaatleri için ister. Şehzadeyi taht uğraşına yönlendiren başlıca sebepler şunlardır: II. Bayezid'in yaşlılıktan dolayı devlet yönetimini vezirlere bırakması, Safevi tehlikesinin baş göstermesi, Anadolu'da çıkan isyanlar, diğer şehzadelerin bu tehlikeleri göz ardı edip sadece tahta nasıl çıkabilecekleri ile uğraşmaları ve yeniçerilerin devletin güvenliğinin Şehzade Selim karakterinde bir padişahla sağlanabileceği düşüncesidir.

Roman, Yavuz Han'ın sadece şehzadelik dönemini konu aldığı için daha önce incelenen eserlerden ayrılır. Şehzade Selim doğuşunda olağanüstülük olan bir çocuktur. Doğacağı gün Amasya sarayına gelen dervişin onun doğumunu müjdelemesi (s.86) geleceğinin güzel olacağını imler. Şehzadenin çocukluk dönemine, eğitimine kurmacada yer verilmez. Uğraş Deresi'nde savaşmak maksadıyla baba-oğlun karşı karşıya geldiği zaman II. Bayezid birazdan savaşıacağı oğlunun çocukluğunu hatırlar. (s.188) Şehzade her ne kadar babasıyla yaptığı savaşı kaybetse de yeniçerilerin gözünde istikbalin cesur padişahıdır. Asker arasında gerçekleşen sohbette bazı askerler şehzadenin yiğitliğinde dem vururken bazıları ise onun savaş meydanından kaçtığını ifade ederler:

“— *Bize böyle biri sultan olmalı silahdaşlar, böyle biri. On kişiyle iki kat çemberi kırıp canını nasıl kurtardığını siz de gördünüz. Görmediniz mi?*

Gençlerden biri araya girdi:

— *Kaçtı ama. (...) Muharebe meydanından kaçtı.*

Kızgın bakışların üstüne çevrildiğini görünce başını indirdi.

— *Bağışlayınız ağalar, diye mırıldandı. Aptallığım işte.*

— *Yoo, dedi Cafer Ağa, oğlana ilişmeyin. Kanaatini söylüyor.*

Yataktan aşağı sarkıttı bacaklarını, genç yeniçeriye doğru döndü.

— *Beni dinle genç horozum, daha öğrenecek çok şeyin var. Bir kere şehzadenin durumunda kaçabilmek yiğitliğin ta kendisidir. Ölse şehit olur belki kendini kurtarırdı ama yaşarsa devletini kurtaracak. Bunu düşünmese şehzade olmaz, senin benim gibi yeniçeri olurdu.”* (s.199)

Yazar, bu ifadelerle mağlup şehzade profilini roman kişilerinin ağzından mağrur

konuma yükseltir. Padişah olmadığı halde şehzadenin elde ettiği başarılar

destansı bir biçimde ele alınır. Bu görevi yerine getiren roman kişileri asker

kökenlidir. Yazar bu görevi askerlere vererek devletin istikbalinde oynadıkları

rolün önemini imler. Şehzade Korkut taraftarı asker ile Şehzade Selim taraftarı

asker arasında geçen diyalogda Selim yüceltilir:

“— (...) *Şehzade Korkut hayır âlem üzeredir deyü tercih ettiğin malum, ya Selim'i ne belledin?*

— *Şiir yazmakla vakit öldürür, daha ne olsun?*

— Hadi oradan! Fatih Sultan cennet mekân şiir yazmaz mıydı? Lakin kâğıdın bir yüzüne şiir, bir yüzünde gemiyi karadan yürütme planları. Kostantiniye surlarını kâğıt kuleler gibi deviren büyük topların planları. Billah Şehzade Selim aynen onun gibidir. Utanmadan iftira atarsın. Söyle bakalım, Şah İsmail Safevi'ye ilk dersi kim verdi?

Adam ıkına sıkına mırıldandı:

— Şehzade Selim.

— Kefe'de Çerkezlerle kim uğraştı?

— Şehzade Selim.

— Serhadda can emniyeti koymayan Şii çeteleriyle kim cedelleşti?

— Canım, Şehzade Selim dedik a, ne üstellersin?" (s.184-185)

Şehzade Selim yüceltilen kişiliğiyle kurmacanın merkezî kişisidir. Devamlı suretle dedesi Fatih Han'a benzetilmesi geçmişin destansı günlerine olan özlemin ifadesi olsa da Fatih Han'ın olumlanan tarihî kişiliğinin Şehzade Selim'e aktarılma isteği de gerçekleştirilmiş olur.

Şehzade Selim yüceltilirken padişahlığına talip olduğu devlet de olumlanır. Devletin geleceği sadece Osmanoğullarını ilgilendiren bir durum değildir. Zira devlet bir İslam devletidir, başarısı veya başarısızlığı bütün Müslümanları etkileyecek vaziyettir. Malkoçoğlu Ali Bey, uzun süreden beri savaşılmadığı için asker kanının kaynadığını belirterek şehzadeye karşı; "*Şunu bilesiniz şehzadem; İsmail Safevi ikinci işimizdir. Birincisi Osmanlı Devletine padişah olmaktır.*" (s.15) diyerek devletin gidişatının iyi olmadığını belirtir. Şehzade Korkut'un ve Şehzade Ahmet'in bu kötü gidişatı engelleyecek karakterde bulunmamaları Şehzade Selim'i mutlak padişah konumuna yükseltmektedir.

Kurmaca tarihî belgelerin verdiği bilgiler doğrultusunda yazılır. Bu minvalde Şehzade Selim'in tahta çıkma isteğinin temelindeki düşünce yüzeysel olarak anlatılır. Şehzade ile Malkoçoğlu arasında geçen diyalogda şehzadenin ilk seferin Safeviler, ikinci seferin ise Araplar üzerine olacağını belirtmesinden sonra Malkoçoğlu bunun sebebini sorar. Şehzadenin verdiği cevap dünya ve ukba

görüşünün ifadesidir. Şehzade Selim adlı roman kişinin ölkücü bir ruhla verdiği cevap şöyledir:

“İslam’ın şanı yücelsin isteriz. Hilafet küçük ellerde manasını kaybetmeye doğru gider. Güçlü omuzların yüklenmesi lazım. İslam adına bayrak açabilmek için buna muhtaç olacağız. Kısaca, saltanatımız müddetince rahatlık vaat edemeyiz kimseye. Kan, barut ve savaş getireceğiz. Yalnız Allah katında şuna yemin ederiz ki; İslam izzet ve vakarını daima yükseklerde tutacağız.” (s.22)

Bu ifadeler padişah olarak verilecek mücadelenin düşünsel arka planını özetler mahiyettedir.

Kurmacada Şehzade Selim’in edebî karakter çizimine dair yorum yapabilmek için vakayı göz önünde bulundurmak gerekiyor. Kardeşleri gibi rahatına düşkün olmayan, amacına erişebilmek için bütün zorluklarla mücadele eden azimli bir roman kişisi vardır. Bu azim babasıyla giriştiği taht mücadelesini kazanmasını sağlar. Yüceltilen bir kişilik olmasından dolayı hep olumlu yönleri üzerinde durulur. Bundan dolayı iç çatışmalarından bahsetmek mümkün değildir.

Kurmacada toplumsal hayata dair veya yöneten-yönetilen ilişkisini aksettirecek bir olay bulunmaz. Yazar, Şahkulu isyanının Anadolu’da meydana getirdiği büyük kargaşayı halkın üzerinde meydana gelen menfilik üzerinden anlatmaz. Bu olumsuzluk sadece ifade edilir. Şehzade Selim nezdinde Safevi Devleti’nin ve Şiiliğin mutlaka bertaraf edilmesi gerekir.

Kurmacada, Şehzade Selim’in en önemli özelliği ölkü sahibi olmasıdır. Bu ölkülere iman derecesinde bağlılık karakterindeki kararlılığı da gösterir. Bu özelliklerinden sonra mütevazı bir kişi profiliyle karşılaşırız. Malkoçoğlu’nun şehzadeyi aşırı övmesi üzerine şehzadenin verdiği cevap boş yere övülmenin gereksizliğini gösterir:

“Büyük lakaplar layık olmayanları yükseltmez, aksine alçaltır Malkoçoğlu. Olduğumuzdan fazla göstermeye çalışmayın bizi. Şimdilik Trabzon Sancak Beyi

Şehzade Selim'den başka bir şey değiliz. Sultan Bayezid'in en küçük oğlu Selim. O kadar küçük ki, Sultan Peder onu evlattan saymaz.” (s.18)

Otağının sıradan asker otağına benzemesi (s.71), saygı duyduğu insanların ellerini rahatlıkla öpmesi (s.115, 172) mütevazı kişiliğın sosyal hayattaki tezahürleridir.

Şehzade Selim adlı eserde daha önce incelenen eserlerde görülmeyen “kitap müdavimi şehzade” profili bulunmaktadır. En buhranlı anlarda bile kitap okumaktan bıkmayan şehzadenin kendine ait bir kütüphanesi de vardır. Onun kitap sevgisi Orhan Bey tarafından şöyle dile getirilir:

“Kütüphanenizde bulunan hemen bütün eserleri okudunuz, uykuyu da dört saate indirdiniz, doğrusu hastalanmanızdan endişeleniriz.” (s.35)

Şehzadenin kitap okurken dalgın olması ve sürekli not tutması (s.33), bazı görüşmelerini kütüphanede yapması (s.111) kitap okumayı çok seven şehzade profilini destekler.

Yavuz Han'ın edebî karakter çiziminde yukarıda anlatılan özelliklerinin yanı sıra: adaletten vazgeçmeyen (s.77, 171), fedakâr (s.104-107), şakacı (s.221), paradan hoşlanmayan (s.147), büyük bir vatan muhabbeti besleyen (s.100, 147) roman kişisi olarak kurmacada anlatılır. Kardeşi Şehenşah'ın ölümü üzerine gözlerinden damlayan yaşlar (s.176) şehzadenin duygusal yönüne kurmacada sadece bir kere yer verildiğini göstermektedir.

4.6. ŞİRPENÇE

Roman, tarihî roman halkasına göre “Devletin Diğer Devletler ile Münasebeti” ve “Devlet İçi Mekanizma” bölümüne dâhil edebileceğimiz özelliktedir. *Şehzade Selim* kitabında yüceleştirilen Yavuz Han kişisi bu kitapta da aynı özellikleri taşıyan kişi görünümünü bozmadır. Yavuz Han, tahtı kendi ikbali

için değil devletin ve ümmetin ikbali için ister. Bu amacına ulaşabilmesi için şehzadeliğinden beri Osmanlı tahtına oturabilmenin mücadelesini vermiştir. Babasını kendisinin zehirlediğine dair yayılan dedikodulara karşı üzüntüsünü dile getiren Yavuz Han, Malkoçoğlu'na şunları söyler:

“Bu yüzsüzlerin yüzlerini kızartmak için tahttan feragat etmekten başka çaremiz yoktur galiba. Babamızı öldürebileceğimizi nasıl düşünebilirler? Biz ki, onlara halife olmaya hazırlanıyoruz, bu ümmet, bünyesinde hilafetin daim manasını duyabilecek karakterde midir? Yoksa boşa mı gayret ederiz?” (s.77)

Anlatıcının Yavuz Han kişisinin ağzından verdiği cevap bir nevi tarih önünde Yavuz Han'a mal edilen karanlık noktalara verilen cevaptır. Tarihin netameli bir döneminde padişah olan Yavuz Han'ın eleştirildiği noktalardan birisi babasının zehirlenerek öldürülmesi olayı, ikincisi ise Anadolu'da yaklaşık kırk bin Kızılbaş'ın katledilmesidir. Anlatıcı kurmacada bu iki soruya da cevap verir. Kılıç adındaki Şii casusun alınan bilgilere göre Anadolu'nun büyük bir casus ağıyla örüldüğü görülür.

“Bu işler bittikten sonra isim listesini tekrar açtı. Kopyalar hazırlattı. Casus ağının İran hududuna doğru iyice kesafet peyda ettiği padişahın dikkatinden kaçmamıştı. Listede ismi bulunan bir kişinin en az yirmi, otuz yakını olmalıydı. Şu hâlde hainler çok kalabalık idiler. Önce bu şebekenin tam tespitini yaptırmalı ve icaplarına bakmalıydı. Aksi hâlde ayaklanmaya her zaman hazır bir kitle hudut boylarında bulunurken Şah İsmail'e savaş açmak tehlikeli olurdu. Kararını çabuk verdi:

— Bilhassa hudut boylarındaki casus Şiiler ve tesirleri altına aldıkları kişiler tespit edilsin. Elebaşları kamilen kılıçtan geçirilip, diğerleri zindana tıksın. Sancak beylerine kısa yollardan ferman tebliği edildi ve aynen uygulandı. Yol açılmış sayılırdı.” (s.194)

Yavuz Han, seferi başarıyla sonuçlandırabilecek ilk adım olarak kurmacada ifade edilen tedbirleri alarak sefer sırasında vuku bulacak muhtemel bir isyanın da önüne geçmiştir. Bu haliyle Yavuz Han kişisi kurmacada olumlanırken tarih önünde de kendisine yöneltilen karalamalara karşı aklanır. Anlatıcı,

“Okuyucularla Sohbet” bölümünde eserin de yazılma amacını özetleyecek şekilde şunları söyler:

“Yavuz göz kırpmadan adam öldürüyordu, diyorlar. Acaba tarihin mecburiyetlerini hesaba katıyorlar mı? Acaba Yavuz’un içinde bulunduğu şartlarda bunu diyenlerden biri hüküm sürseydi asmak kesmek babında onda daha başka türlü davranabilir miydi?” (s.8)

Anlatıcı, Yavuz Han’ın adalete verdiği önem üzerinden kendisine yöneltilen suçlamaları çürütmeye devam eder. Yavuz Han, II. Bayezid’i Dimetoka’ya uğurlama merasiminde kardeşi Ahmet tarafından kendisini öldürmekle görevlendirilen Mahmut isimli suikastçının amacına ulaşmadan yakalanması üzerine, hiddetle onun ölüm fermanını vermek yerine şeyhülislama bakıp ondan olur aldıktan sonra; *“Götürün şu Ahmet’in maşasını. Kimseye zarar eriştiremeyecek hâle sokun.”* (s.33) der. Aynı şekilde kendini gizlice öldürmek isteyen Şii casusla mücadele ederek onu yakalamış ve Malkoçoğlu’nun neden öldürmediğine dair yönelttiği soruya Yavuz Han şu cevabı vermiştir:

“Sen bizi can alıcı mı sanırsın bre? (...) Burası cenk meydanı mı? Götür, kadıya teslim et bunu. Hükümü şeriat verir.” (s.204)

Adam öldürmenin cenk meydanına has bir davranış olabileceği, bunun yanında kişi sizin canınıza kastetse de hükümü kadının vereceği düşüncesi açıkça ifade edilir. Yavuz Han kişisi ölümden döndüğü halde kararının adalet mefhumu mucibince vererek nefsinin hükmüne ram olmadığını bir kez daha gösterir. Şehzade Ahmet’e gönderilen elçilerin esir edilmesi üzerine yazılan mektuba şehzadenin hakaretamiz bir mukabelede bulunması üzerine Yavuz Han suhulet temayülünde bulunarak şunu söyler:

“Hırs karındaşımızın gözünü bürümüş, diye söylendi. Bu durumda onlar kabil-i hitap değildirler. Bekleyelim, öfkesi yatışsın, sonra tekrar muhabere ederiz.”

Padişahın kardeşine öfkeyle karşılık vereceğini sanan vezirler divanı terk ettikten sonra Yavuz Han, Hersekzade Ahmet Paşa'ya şunları söyler:

“— *Taacçüptesin lala. (...) Gazap gerekirken mülayemet göstermemizi belki de padişahlık şanımıza yakıştıramıyoursundur. Fakat hakkın yok buna. Dersimizi Hazreti Ali efendimizden alırsın. Bilir misin, o büyük sahabe, yüzüne tükürük atan zelili affetmişti.*

Sadrizam her şeyi kavramıştı.

— *Bilirim şevketlüm.*

— *Biz isteriz ki, karındaşımıza ve diğerlerine karşı açtığımız mücadeleye nefsimiz karışmasın. Allah şahidimizdir, bütün bunları dinimizin yücelmesi, devletimizin payidar olması için yapıyoruz. Yüreğimiz müsterihtir.”* (s.156)

Yavuz Han, nefsi arzularından arınıp adaletle hükmetmeyi esas alan bir roman kişisidir. Şeriata uymayan bir fetva verilirse onu yırtıp atacak azme sahiptir. (s.170)

Yavuz Han'ın şahsında devlet yüceltilir. Yapılması düşünülen işler devletin geleceğini güven altına almak içindir. İşlevsel bir devlet teşkilatının bünyesinde tesis edilecek İslam birliği anlayışının ilk basamağı devletin sağlam temeller üzerine oturtulmasından geçmektedir. Padişahın doğu seferine çıkmadan önce şehzade gailisini çözmek istemesi bu beyandandır.

Yavuz Han kişisi devlet mahremiyetini en üst seviyede tutar. Divanda alınan kararları mutemet adamlarının koridorda uluorta konuşması üzerine; “*Divanda alınan kararların koridorlarda tartışılmasına billah iznim yoktur.*” (s.89) diyerek bu anlayışını ortaya koyar. Devlete hanedan içerisinden gelecek tehditleri engelleyebilmek için kardeşi Şehzade Korkut hakkında şunları söyler: “*Karındaşımızı severiz, hatta nefsimizden çok severiz, lakin devletimizi daha çok severiz.*” (s.137)

Şehzade Korkut her ne kadar devlete isyan etmiş birisi olsa da mağarada ele geçirildiğinde ona saygısızca davranan asker, kumandan tarafından azarlanır.

(s.146) Sarıoğlan'ın Şehzade Ahmet'i yakaladığında Şehzadenin kendisini öldürmesini söylemesi üzerine, Sarıoğlan onun bir Şehzade olduğunu düşünerek gereken saygıyı göstermekte tereddüt etmez. (s.162-163) Hanedanın her üyesi suçları ne olursa olsun hak ettikleri saygı gösterilerek cezaya çarptırılırlar. Şehzadeler hanedan içerisinde birer karşıt güç olarak tasvir edilseler de birer Osmanoğlu oldukları için diğer karşıt güçlerle aynı konumda bulunmazlar.

Tarihî belgelerin ışığında yazılan romanda Yavuz Han kişisinin ölkü sahibi birisi olarak tanıtılması eylemlerinin düşünsel boyutunun anlaşılmasında bize yardımcı olur.

“Biz gözlerimizi ileriye diktik. Bakışlarımız bütün Şarkı tarıyor. İdealimiz, hiç düğümleden Hint ellerine kadar uzanıyor.” (s.91-92)

ifadesi İslam birliğinin tesisine doğru gidecek bir gelecek algısıdır. Osmanlı fütühat anlayışın batı yönlü olduğu düşünülecek olursa Yavuz Han'ın bunun tersine, farklı devletlerin yönetiminde bulunan Müslümanları bir araya getirip doğuya doğru bir fetih planı çizdiği görülür. Doğu toplumlari tamamen Müslüman değildir. Bu istikamette yapılacak fetihler hem Müslüman olanları bir araya getirecek hem de birçoklarının Müslüman olmasını sağlayacaktır.

Edebî karakter çiziminde bu düşünce dünyasının etkili olduğu görülür. Merkezî kişinin karakter özellikleri olaylarla birlikte bu olayların seyrini tetikleyen düşüncelerin kurmacaya yansıtılmasıyla ortaya çıkar. Yavuz Han kişisini meydana getiren kitap okuma tutkusu kütüphaneye işlevsel bir mekân özelliği kazandırırken onun karakterinin temel nüvesini teşkil eder. Bilhassa okuduğu *Tarih-i Vassaf* adlı kitap onun hedeflerini şekillendirir. Okuduğu kitabın kenarına aldığı notlar kitap hakkındaki görüşleridir. (s.26) Bu özelliğiyle eleştirel bir okuma alışkanlığına sahip olduğu söylenebilir. Kitap okurken gelen kişiyi fark

edemeyecek kadar kitabın dünyasına girmesi (s.93), canının sıkıldığı anlarda kütüphaneyi ve kitapları bir kaçış yeri olarak algılaması (s.128), seferde dahi kitap okumaktan vazgeçmemesi (s.103, 192) kurmacada edebî anlayışın ifadesinde önemli bir yere sahiptir.

Kararlı bir kişiliğe sahip olan Yavuz Han; “*Biz Allah’ın izniyle, şehzade iken de Safevi İsmail’e haddini bildirdik; yine bildireceğiz.*” (s.92) sözleriyle hedefleri doğrultusundaki azmini ortaya koyar. Kendisini bu hedeflerden alıkoyacak engellin olamayacağı düşüncesi; “*Değil kardeşlerimizi, öz evlatlarımızı dahi tepeleme pahasına!*” (s.92) cümlesiyle ifade edilir. Merkezî kişi bu haliyle verdiği kararlardan ne pahasına olursa olsun dönmeyen ve önünü çıkan engelleri hem kim olursa olsun aşıp geçmesini bilen bir karakterdir. Çaldıran seferi sırasında Hemdem Paşa’nın asker içerisindeki huzursuzluktan bahsetmesi ve geri dönme isteğinin olduğunu söylemesi üzerine Yavuz Han’ın verdiği cevap ifade edilen kararlılığı özetler: “*Billah öz oğlumuz bu teklifle huzurumuza gelse, ellerimizle hançerler, leşini köpeklere yediririz. Sen ne yaptın Hemdem Paşa?*” (s.199) Paşa’nın idamı, verilen kararın icraata geçmesidir. (s.200) Kararlılık abidesi olarak ifade edilebilecek merkezî kişi Çaldıran seferine devam etmeyen askerin içerisine girerek, “*Eğer içinüzde er yok ise, vallahi yalnız giderüm.*” (s.207) cümlesiyle karakterinde bulunan özelliği orduya yansıtarak icraata döker.

Anlatıcı, bazen öfkeye varabilecek bir karar anlayışına sahip Yavuz Han kişisini kurmacaya taşıırken okuyucunun onun iç dünyasına girebilmesinin de kapısını aralar. Zira merkezî kişi iç çatışma yaşayan birisidir. Padişah oğlun, eski padişah olan babasını uğurlama merasimi yıllardan beri vuslata vasil olamamış baba-oğlun buluşması olarak tasvir edilir. Yavuz Han’ın hıçkırarak ‘baba’ demesi

ve kucaklaşmaları merkezî kişinin istediği ama bir türlü kavuşamadığı babasına olan özleminin dışa yansımadır. (s.24) Aynı şekilde babasının vefatını öğrenmesi üzerine gözlerinden boşalan yaşlar (s.37, 38), tarihî kişiliğin kurmacaya aktarımında beşerî özelliklerinin göz ardı edilmediğini gösterir.

Bazı devlet adamlarının şehzade çocuklarını kendi aleyhine kışkırtmadan önce onları öz çocuklarından ayırmayan Yavuz Han, şehzadelerin öldürülüp öldürülmemesi hususunda bir çatışma yaşar. Bu durumu, “*Rabbim, bu ne büyük felaket!*” (s.105) diyerek belirtse de karar devletin geleceğini güvence altına almak için yeğenlerinin idamı olarak verilecektir. (s.104-105)

Yavuz Han, kurmacada Osmanlı hanedanından olan herkese sevgi besleyen birisidir. Bu anlayış yeğenlerinin idamı hususunda yaşadığı ikilemde görülmekle birlikte, kardeşi Şehzade Korkut’un ele geçirilmesi sürecinde daha açık bir şekilde ortaya konur. Av merasimi görünümünde kendisine isyan eden şehzadeyi saf dışı bırakmak üzere Manisa’ya doğru harekete geçen Yavuz Han, şehzadenin şehirden kaçtığı haberini aldıktan sonra çok sevinir. Sinan Paşa’nın bu duruma şaşırması üzerine ona şunları söyler:

“*Birlikte oynadığın, birlikte ders yaptığın, birlikte sevinip birlikte üzüldüğün bir karındaşın olmuş mudur Sinan, bilmiyorum. Böyle bir karındaşın yoksa bizi hiç anlayamazsın.*” (s.137)

Kardeşini öldürmek üzere gelen bir kişinin o gergin ortamda çocukluğunu büyük bir hazla yad etmesi, kardeşinin kaçışının en az geçmişteki mutluluk kadar önemli olduğunu anlatır.

Yavuz Han ile Orhan Bey arasında şehzadelerin isyanlarına dair geçen konuşmada padişah şunu söyler:

“*Yarın beni torunlarına anlatırken sakın söylemeyi unutma. Etrafıma gösterdiğim huşunetin bin katını nefsim gösteririm.*” (s.92)

Yavuz Han kendi ağzıyla kişiliğine dair bir yorum yaparken, yazar-anlatıcı da eserde yaygın olarak kullandığı “*şekillendirici güç*” gereği Orhan Bey’i aracı yaparak tarihî kişiliğin bugünkü okuyucular nezdinde nasıl değerlendirilmesi gerektiğini imler. Yine bu diyalogda Yavuz Han’ın kullandığı, “*Odama çekilip kendi kendimi cezalandırmalıyım!*” (s.92) cümlesi hata yaptığında cezayı sadece düşünce boyutunda değil fiziki olarak da düşünen bir kişi profiline çizildiğini gösterir.

Kurmacada yöneten-yönetilen ilişkisine yer verilmez. Osmanlı padişahlarının toprakları bayındır hâle getirerek halkın güvenini ve mutluluğunu sağlamakla mükellef olması, Anadolu’nun birliğini ve dirliğini bozan Şiiliğe karşı Yavuz Han’ın mücadelesini elzem kılmaktadır. Bu minvalde, çıkan isyanların halk üzerindeki tesirine kurmacada yer verilmez. Çaldıran öncesi Osmanlı ordusunun İzmit’te konaklaması üzerine askeri hareketliliğin ticari hayatı canlandırdığı görülür. Satıcılar açtıkları tezgahlarda iş yaparken, bazılarının birkaç günlük işle birkaç yıllık iş yaptıkları vaki olmuştur. (s.187-188) Halkın aynı coşkuyu II. Bayezid’in uğurlama merasiminde (s.16-25) ve Yavuz Han’ın, yeğeni tarafından işgal edilen Bursa’yı geri almak üzere ordusuyla İstanbul’dan ayrılması sırasında da görülür. (s.99-100)

4.7. MISIR’A DOĞRU

Roman, tarihî roman halkasına göre “Devletin Diğer Devletler ile Münasebeti” ve “Devlet İçi Mekanizma” bölümüne dâhil edebileceğimiz özelliktedir.

Şehzade Selim kitabında düşünce bazında Yavuz Han'da bulunan ülkelerin *Şirpençe* kitabında hayatiyet kazanarak uygulanabilirliği anlaşılmış, *Mısır'a Doğru* kitabında ise bu ülkeler daha da olgunlaşarak gerçekleştirilebilmiştir. Bu kitapta Yavuz Han; hedeflerine emin, kararlı, tavizsiz bir şekilde giden ve onları başarıyla nihayetlendiren bir kişi olarak tasvir edilir.

Yavuz Han, kurmacada İslam birliğini sağlayacak tek güç olması sebebiyle yüceltilen bir konumdadır. Yazar-anlatıcı, merkezî kişiyi hem kendi icraatları hem de diğer roman kişilerinin bakış açılarıyla olumlar. Serinin diğer kitaplarına nazaran bu kitapta, roman kişilerinin bu sürece etken bir şekilde katılması, Yavuz Han'daki devlet yönetimi anlayışının olgunlaşarak, devlet-millet bütünleşmesinin sağlandığını gösterir.

Kurmacada, Yavuz Han ülkü sahibi bir padişah özelliğiyle ön plandadır. Kendini bu ülkünün gerçekleşmesine o kadar inandırmıştır ki, bu birlik gerçekleşmeden ölürse gözünün açık gideceğini ifade eder. (s.53) Ülküye bağlılık ölüm karşısındaki direnişi imleyen bir vaziyettir. İslam birliğinin hudutları sadece İran ve Mısır ile sınırlı değil Hindistan ve Çin'i de içine alan büyüklüğe sahiptir. Bu düşünceyle adamlarını ayrıntılı haritalar hazırlamaları için bu bölgelere gönderir. (s.94) Yavuz Han'ın davasının gönüllere hitap eden karakteri şu şekilde özetlenir: “*Davam, gönül burcunda yükselen bir bayraktır. Son Müslüman'ın son nefesine kadar dalgalanacaktır.*” (s.94) Bu haliyle İslam birliği gönül birliğinden başka bir şey değildir. Ülkü doğrultusundaki kararlılık Mercidabık Savaşı öncesinde Kansu Gavri'nin elçisine Yavuz Han tarafından; “*(...) Biz emellerimizin önüne babamız dikildiğinde de üzerine kılıçla gitmiş bir hükümdarız. (...)*” (s.185) cümleleriyle açıklanır. Yavuz Han, bütün

Müslümanları tek millet olarak görür. Orhan Bey ile Mısır seferi hakkında aralarında geçen diyalogda bu durumu şöyle belirtir:

“— *Bu sefer içimize işlemiş. Aslında içimize yer eden sefer değil, seferin sonucudur. İslam birliği bu seferin sonunda gerçekleşecek. (...)*

Bir şiirin son mısraını mırıldandı:

— *‘İttihad etmezse millet, dağdâr eyler beni.’*

— *Hünkârım, buradaki millet hangi millettir?*

— *Elbette ki İslam milleti, Orhan, biz buna gönül verdik.”* (s.61)

Yavuz Han, İslam birliğini sağlamak uğruna verdiği mücadelenin silsile yoluyla Bedir Savaşı’na kadar uzandığını ifade eder:

“*Rehberimiz Resulullah’tır. Onun rehberliğini kabul edenlerin ilk muzaffer akını Bedir Gazası oldu. Sonra tevhid sancağı Malazgirt’te, Niğbolu’da, Bizans içlerinde dalgalandı. Oradan aldık Allah’ın inayetiyle, ümmetin desteğiyle Çaldıran’a götürdük.”* (s.124)

Böylelikle onun ülküsü peygamberin ülküsüyle örtüşür. O, peygamberin yolundan giden birisidir. *Mısır’a Doğru* adlı eserde Yavuz Han, İslam birliğini sağlayacak Mısır seferini ‘*Kızılma*’ olarak niteler. Askerlerine; “*Oraya! (...)* *Kızılma’ya...*” (s.175) diyerek sağlanacak birliğin Türk milletinin binlerce yıllık mefkûre anlayışının sembolleşen adı “Kızılma” kelimesini kullanarak belirtir. Kızılma ifadesi, tevhit yolunda Hz. Muhammet (SAV) ile bağlantısı kurulan cihat anlayışının, İslamiyet öncesi Türklerden bu yana yaşayan cihan hâkimiyeti mefkûresinin Yavuz Han kişiliğinde birleştiğini gösterir.

Kurmacada, ilim adamına saygı ve adalet kavramları üzerinden Yavuz Han’ın olumlanmasına devam edilir. Sarioğlan, padişahın ilim adamına olan saygısını Derviş Talip’e anlatırken mütevazılığın sergilenmesinde nefsin tamamen saf dışı edildiğini belirtir: “*Yavuz Padişah, ilim adamı gördükte terlik giydirmiyor ayağına, abdest suyu dökmeye kalkıyor.”* (s.14) Derviş Talip’in iyi bir padişahta; “*hikmet, iffet, cesaret, cömertlik*” olmak üzere dört özellik aradığını belirtmesi

üzerine, Sarıoğlan bunların hepsinin Yavuz Han'da bulunduğunu düşünür. (s.36) Roman kişileri aracılığıyla padişahın özelliklerinin zikredilmesi, kurmacanın ilerleyen bölümlerinde ifadelerin olaylar aracılığıyla doğrulanmasını sağlar. Padişahın, Cemşit Bey de dâhil olmak üzere kendisine biat eden beylere topraklarını bağışlamasından sonra, iç çözümlene tekniği aracılığıyla düşünceler şöyle ifade edilir:

“İstese kuvvetle topraklarını ellerinden alır, kendi topraklarına katardı. İstese bölgedeki bütün beyleri yok edebilirdi. Fakat o sarılıyor, kardeş saydığını belirtiyordu. Çünkü bütün Müslümanların ayı safta olmasını istiyordu.” (s.57)

Kardeşliğin kan akmadan da sağlanabileceğini imleyen bu ifade, padişahın birliği sağlamada ilk önce barış dilini kullandığını gösterir. Yavuz Han'ın verdiği sözü tutma erdemi, yine iç çözümlene tekniği aracılığıyla anlatılır. Ridaniye Savaşı sonrası ele geçirilemeyen ve hâlâ Osmanlı'yla savaşmaya devam eden Tumanbay, teslim olması hâlinde affedileceğini duyması üzerine şunları düşünür:

“Yavuz Padişah sertliği kadar mertliğiyle de tanınırdı ama ondan düşmanı affedecek seviyede bir yumuşaklık beklenemezdi. Herhalde tuzağa düşürecekti. Hayır hayır, Yavuz Padişah sözü özü doğru bir insandı. Kitabında dönekli yazmazdı. Bir söz verdi mi, öleceğini bilse yazardı.” (s.212)

Padişahın verdiği sözlere bağlılığı, hedeflerine bağlılığının bir benzeridir. İslam birliğinin sağlanması veya verdiği sözün sonucu ölümüne de sebep olacak olsa kararından dönmeyen bir kişi ortaya konur.

Yavuz Han'ın adalet mefhumuna verdiği değer çok yüksektir. Kendi aleyhine de olsa fikirlerini açıkça ifade edenlere herhangi bir zarar vermez. Açık sözlü insanları seven bir mizaca sahiptir. (s.41) Kişilere görev verirken liyakat ve sadakatten taviz vermez. (s.51) Yavuz Han'daki adalet anlayışı sosyal hayatın, ticaretin düzenlenmesinde hassasiyetin ön planda tutulmasını sağlar. Hancı Harun Usta'nın çırağına kızarak onu, kırbaçla tehdit etmesi üzerine yazar-anlatıcı

okuyucuya padişahın fermanını hatırlatıp zor kullanarak iş yaptırmanın ve çalışana kötü davranmanın kanunlarla yasaklandığını ifade eder: “*Ustalar çıraklarına adaletle ve suhuletle davranmalı.*” (s.79)

Sefer sırasında ve sonrasında askeri padişaha karşı kışkırtan İskender Paşa, onun adalet anlayışını karşıt güç olmasına rağmen şöyle ifade eder:

“*Padişah burnunun doğrultusunda gitmez ki, âlimlere danışır, Zenbilli Hocamızın fetvasıyla hareket eder.*” (s.111)

Sefer sonrası nizamın dışına çıkarak köyleri yağmalayan askerler cezaya çarptırılır. (s.40) Yavuz Han’ın tahammülünün olmadığı konulardan biri “rüşvet”tir. Bazı devlet memurlarının rüşvet aldığını öğrenmesi üzerine, bu olaya çok sinirlenip hemen bir tahkikat yaptırır. Bu tahkikat sadece kişileri tespit için yapılır. Onların suçlu olup olmadıklarını belirleyecek kişi kadıdır. (s.96) Kesin hükmün kadı ile verilecek olması Yavuz Han’ın adalet merciine saygısını gösterir. Onun aldığı bütün kararların şeyhülislamın aracılığıyla İslam hukukuna göre incelenmesi adalet merkezli yönetime verilen önemi ortaya koyar. (s.121)

Mısır’a Doğru adlı kitaptan önce incelenen eserlerde Yavuz Han’ın verdiği hükümlerde, yazılı olmayan ama kişilerin ve devletlerin yönetimlerinde vazgeçilmeyecek önemi haiz “töre” kavramı göz önünde fazla bulundurulmaz. Sosyal anlamda geniş bir anlam dünyası olan “töre” kavramı, bugünkü anlamda devlet yönetiminde “teâmül” olarak ifade edilebilir. Piri Mehmet Paşa’nın birkaç rütbe atlatılarak sadrazam yapılma düşüncesinden, töreye aykırı olacağı için vazgeçilir. (s.43) Yavuz Han, bu düşüncesini Piri Mehmet Paşa’ya;

“*Osmanlıoğlu Osmanlısın. Soyun soyumuzdan, dinin dinimizden, elbette seni veziriazam yapmak münasiptir. Ne yapalım ki biz dahi bazı âdetlerin esiriyiz.*” (45) şeklinde belirtir.

Sadrazam Hersekzade Ahmet Paşa'nın çadırının yıkılarak görevden azlinden sonra Yavuz Han, “(...) *Töreye uyduk.*” (s.48) diyerek paşanın gönlünü almaya çalışır. Kansu Gavri'ye gönderilen elçilerin hapsedilmesi üzerine padişah, elçilere kötü davranılmasının törede yerinin olmadığını söyler. (s.176) Ayrıca, padişahın yabancı elçileri kabul ederken ve cuma merasimlerinde “*padişahça giyinmesi*” tamamen “töre”nin icabındandır. (s.241-242)

Kurmacada, Osmanlı Devleti adalet üzere halka hükmeder. Padişah Yavuz Han'ın edebî kişiliğinin ifadesinde önemli bir yere sahip olan adalet kavramı devletin temelindedir. Devlet görevlileri merkezden çok uzakta olsalar da kurallara uymak zorundadırlar. Devlet hizmeti gören habercilerin vesikalarını göstermeleri karşılığında dinlenmiş bir at ile yiyecek içecekleri tedarik edilerek, hizmetini devam ettirebilmeleri kanunlar aracılığıyla güvence altına alınır. Uğradıkları menzilde, iki arkadaşı ile yolculuk yapan Sarioğlan'ın arkadaşlarına da at istemesi, menzil kumandanı tarafından kabul görmez. Çünkü kanuna göre sadece vesika sahibinin ihtiyaçları giderilebilmektedir. Kumandan arkadaşlarının at ihtiyacının ise yakındaki bir kasaba aracılığıyla karşılanabileceğini söyler. Bunun üzerine Sarioğlan kumandana, bütün ihtiyaçlarını o kasabada giderebilecekleri karşılığını verir. Kumandan, kendisine verilen görev icabı bunun da kanunlara aykırı olduğunu ifade ederek izin vermez. Sarioğlan ve arkadaşları kumandanı denemek üzere bir kese altın mukabilinde atların değiştirilip değiştirilmeyeceğini öğrenmek istemeleri üzerine, kumandan kulübedeki askerleri göstererek böyle bir teklifin ciddi olması durumunda başlarına gelebilecek durumu özetler. Bütün bunları gören Derviş Talip; “*Bu anlayışta memurları*

olduğu müddetçe Osmanlı Devleti büyüyecek.” (s.62-64) der. Diyalogun devamı şu şekildedir:

“Bir devlet ki kanunları memleketin her bucağında aynı tazelikte yaşar ve uygulanır, memurları rüşvete dönüp bakmaz, işte o devlet batmaz.” (s.65)

Başkentten uzaklığa bakılmaksızın kanunlara uyan bir devlet memuru aracılığıyla devlet olurlar. Halk, yiyecek maddelerinin padişahın özel izniyle satışa çıktığını bildiği için yabancıya kesinlikle satış yapmaz. (s.67) Kazanılacak para kişinin faydasına olsa da devlete karşı beslenen derin sevgi buna engel olur. Kurgu seyrine dâhil edilen bu olaylar, halkın kendi refahını ve güvencesini devletin sapasağlam ayakta kalmasıyla mümkün olabileceğini idrak ettiğini gösterir. Hatta, *“(…) Milletin zenginliği[nin] devletin zenginliği (…)”* (s.70) sayılacağı anlayışı halkın genel düşüncesidir. Kişiler, kendi zenginliklerini devletin hesabına değerlendirirler.

Devlet kurumlarının işlerlik tarzının kalitesi Sarioğlan ve arkadaşlarının uğradıkları bir kasabanın imarethanesinde de ortaya çıkar. İmarethanede her gün iki öğün yemek çıkmakta ve bu hizmetten herkes yararlanabilmektedir. Cuma günlerinin farkı ise, Müslümanların haftalık bayramı olması sebebiyle yemek listesi daha da güzelleştirilir. Aynı gün devlete ve padişaha dua edilir. (s.66) Devlet-millet ikilisinin bir bütün olduğu, birine gelecek zararın diğerini de etkileyeceği herkesçe kabul gören bir anlayıştır. (s.99)

Yavuz Han’ın aldığı kararlar devleti yüceltecek mahiyettedir. Dedesi, Dulkadiroğlu Alaüddevle’nin Osmanlı’ya karşı Safeviler ve Memlükler ile irtibata geçmesi, padişahın onun lehinde bir karar alabileceği endişesini yaratır. Sarioğlan’ın bütün endişeleri giderecek şekilde; devletin geleceği için babasını bertaraf eden bir kişinin dedesinin ihanetine sessiz kalamayacağını belirtir. (s.25)

Nitekim, Turnadağ Savaşı'nda Alaüddeve mağlup edilir. (s.134-135) Kurmacada, olaylar üzerinden merkezî kişinin İslam birliğini sonsuz sadakatle gerçekleştirmek için hiçbir engel tanımayan karakterinin genele hâkim olduğu görülür.

Roman, tarihî bilgilerin yer yer değiştirilerek kurmacaya dâhili ile inşa edilir. Bu değişiklik tarihî bilgiye zarar verecek boyutta değildir. Yavuz Han'ın bütün icraatlarının arkasında bulunan İslam birliği düşüncesi neredeyse onun varlık sebebi hâline gelmiştir. Serinin diğer kitaplarında işlenen; II. Bayezid'in tahttan uzaklaştırılması, şehzadelerin bertarafı, İslam dünyası içerisinde mezhepsel bir ayrılığı körükleyen Şah İsmail tehdidinin ortadan kaldırılması ve bu kitapta birliğin önünde engel teşkil eden, Osmanlı'ya karşı başka devletlerle ittifak hâlinde olan Memlûk Devleti'ne son verilmesi Yavuz Han'ın İslam birliği ülküsünü düşünerek attığı adımlar arasındadır.

Yavuz Han'ın edebî karakter çizimi iki yönlü yapılmıştır. Roman kişileri onun düşüncelerinin ifadesinde birer araç konumundadır. Fiiliyat ise düşüncelerin olay üzerinden tasdiki ile olur. Bu minvalde Yavuz Han, iç çatışma oranı yüksek bir kişidir. Yazar, incelenen diğer esarlere göre çatışmayı kurmacanın içerisine ustalıkla yerleştirebilmiştir. Güvenilir adamlarına canı gönülden bağlı olan padişah, onların kaybindan sonra büyük bir teessüre bürünür. Bu durum hem Çaldıran sonrası Malkoçoğlu Ali Bey'in hem de Ridaniye sonrası Sinan Paşa'nın ölmesiyle açıkça görülür. Malkoçoğlu Ali Bey'in cesedine sarılıp dakikalarca öyle kalması (s.8) ve Sinan Paşa'nın savaş meydanında ölmesi üzerine, "*Mısır'ı aldık ama Sinan'ımızı kaybettik. Bu belde ona değer mi?*" (s.208) cümlesi kısmen ülküleri ile sevdiklerinin kaybı arasında gel gitler yaşadığını gösterir. Dostları ile

sohbet ederken, sık sık Malkoçoğlu Ali Bey, Tur Ali Bey ve diğer can yoldaşlarını hatırlaması karşısında kurduğu;

“Padişah olmakla öylesine bir ateşten gömleğin içine girdik ki, değil dostlarımızı kendi kendimizi bile unuttuk. Bazen her şeyi bırakmak, sıradan bir insan olmak istiyorum.” (s.133)

ifadesi yaşadığı iç çatışmanın boyutunu daha iyi gösterir. Bu çatışma farklı zamanlarda padişah tarafından dile getirilir. (s.178, 251)

Yavuz Han kişisi her daim kendi kararlarını sorgusuz sualsiz yerine getirecek askeri yapının bulunmasını arzulayan birisidir. Askerin zaman zaman isyana meyli onun padişahlığı bırakıp bırakmama ikilemi yaşamasına neden olur. Amasya’da asker isyan ederek padişahı yolundan çevirmeye kalkar. Padişah askerden tekrar isyan etmeme sözü alırken tahtı bırakmakla onları tehdit eder:

“(…) Sözüünüzü hiç unutmayın, şayet bir daha fesada âlet olur, kargaşa çıkarırsanız billahi tahttan feragat eyeriz.” (s.124)

Hiçbir suretle yolundan dönmeyen Yavuz Han’ı, itaat-itaatsizlik çatışması çerçevesinde söz dinlemeyen bir grupla yola devam edilemeyeceği düşüncesi kendisini sorgulamasına, hatta her şeyden vazgeçirecek boyuta gelmesine neden olur. Amasya sonrası askeri isyana kıskırtanların isimlerine ulaşabilmek için yeniçeri ağalarını, isimleri vermezlerse saltanattan çekilmekle tehdit eder. (s.139)

İfadeler Yavuz Han kişisinin edebî karakter çiziminde “itaat” mefhumuna verdiği önemi izah eder. İslam birliğine gönülden itaat eden merkezî kişi, aynı anlayışı çevresindekilerden de bekler.

Yavuz Han, üstlendiği mesuliyetin derecesini düşünerek yanlış karar vermekten korkar. Hasan Can’a bunu açık bir şekilde anlatan padişah, hata yapma ihtimalinin uykularını kaçırarak boyutta olduğunu belirtir. Zira mahşer gününde verilecek hesapta padişah-kul ayırımına gidilmeyeceğini, amele göre bir

değerlendirmenin olacağını belirtir. (s.143) Cafer Çelebi'nin idamı sürecinde uzun süre düşünüp durumu şeyhülislama açarak bir çıkış yolu araması bu düşüncesinin tesirinde gelişir. Ama Çelebi'yi çok sevdiği halde bu sevgiyi görmezden gelerek suçun sabitleşmesiyle idam fermanını verir. (s.152-159) Cafer Çelebi'nin de karara itiraz etmemesinden sonra padişah; *“Halvet isteriz. (...) Şeyh Efendiler dâhil herkes çıksın, neticeyi bir de vicdanımızla istişare etsek gerektir.”* (s.159) diyerek verilen kararı vicdanında sorgulamak ister. Duygusallığın vurgulandığı bu ifadeler, devletin geleceğinde bu beşerî özellikten arınılması gerektiğini de ortaya koyuyor. Bu vicdani muhasebe, bedestende çıkan yangını padişahın; *“(...) Bu yangın Tacizade biçaresinin ateş-i âhıdır.”* (s.163) cümlesiyle sonlanır.

Kurmacada; halkın yaşama biçimi, kişilik özellikleri, yardımseverlik, İslam birliği hakkındaki düşünceleri ve devlete bakış açıları ayrıntılı bir şekilde işlenir. Köylülerin gelen misafirlere ikram başta olmak üzere yardımda yarışmaları (s.33), Anadolu halkının karakteristik yardımseverlik özelliğinin kurmacada yer bulduğunu gösterir. Sarıoğlan'la birlikte İstanbul'a giden Derviş Talip, Yavuz Han hakkında;

“(...) Devletini ululayacak besbelli, neden dersen halkıyla bütünleşmiş, sevdirmiş kendini; halkıyla böylesine bütünleşebilen bir padişahın sırtı yere gelmez.” (s.34)

diyerek kendi gözlemleriyle devlet-halk bütünleşmesinin sağlandığını belirtir. Şüphesiz bu birliktelik kurmacanın ana teması İslam birliğinin sağlanabilmesi için gerekli şartların hazır olduğunu imler. Diğer taraftan da Yavuz Han, halkın çabuk düşünce değiştirebileceğini bilen birisidir. Küçük bir başarısızlık buna neden olabilir. Bu sebeple Sinan Paşa'ya; *“Halk çabuk sever, çabuk bıkar; biz ebedi sevgiye yönelelim. Allah'a.”* (s.137) diyerek mantıklı hareket etmenin

gerekliliğini ve kendilerini yanıltmayacak tek sevginin Allah'a beslenen muhabbet olduğunu belirtir.

Yavuz Han'ın adalet terazisinde Müslim-gayrimüslime göre bir anlayış farklılığı yoktur. Adalet neyi gerektiriyorsa o istikamette karar verilir ama Rum ve Ermeni azınlıkların bilhassa ticarete yaptıkları hileler onun gözünden kaçmaz. (s.165) Yine azınlıkların ahlaka mugayir hareketleri Yavuz Han tarafından eleştirilen bir konudur. (s.247) Aynı şekilde adalet terazisi savaşa ele geçirilen ülkelerde de şaşmaz bir şekilde hüküm verir. Yavuz Han, Mercidabık sonrası Halep'te halk tarafından büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. Halkın yaptığı nümayişe göre padişah bir kurtarıcı olarak algılanır. Yavuz Han, sadrazamına şu emri verir:

“Sinan, bu halk Müslüman'dır. Aynı kitaba, aynı peygambere inanıyor, aynı kibleye yöneliyoruz. Bunu ne sen aklından çıkar, ne de askerin aklından çıkmasına izin ver. Haksız yere tek kişinin kılına dokunulduğunu duyarsam, gerisini sen düşün...” (s.189)

Böylelikle yağmanın önüne geçildiği gibi, Osmanlı'nın hükümlerlik anlayışından taviz verilmeden yeni fethedilen topraklarda da uygulanacağı ortaya konur.

Yazar, Yavuz Han'ın halka karşı beslediği derin muhabbeti şöyle belirtir:

“Amasyalılar, Yavuz Padişah'tan ve idaresinden memnun görünüyorlardı. Onları memnun gördükçe, kendisi de memnun oluyor, asık suratla çıktığı saraya, güler yüzle dönüyordu. Halkını yakından tanımaya ihtiyacı vardı. Şehzadeliğinden beri halkla iç içe yaşamayı benimsemişti. Halkını seviyordu. Mümkün olsa hep aralarında kalır, saraydaki mahkumiyetine hiç dönmezdi.” (s.95)

Yavuz Han'ın saltanat yıllarının at üstünde geçtiği bilgisi yazar tarafından kapalı mekânlara karşı duyduğu rahatsızlık üzerinden aktarılır. Onun halka olan muhabbeti halka rağmen yönetimi değil, halk ile birlikte yönetmeyi esas aldığını göstermektedir. Zira sarayı bir mahkumiyet olarak değerlendiren padişah, özgürlüğü halkın arasında bularak mutlu olma yolunda ilerler. Askerin kendisine isyan ettiği anlarda bile onlarla konuşmak istediğinde bazı devlet adamlarının

engellemesine karşılık; “*Kul ile Sultan arasına girmeyin bre, billahi tepeleriz!*” (s.117) diyerek ne olursa olsun halkla, askerle konuşabilmenin yolunu arar. Böylelikle sorunların üstesinden gelinebileceğini düşünür.

Yavuz Han kişisi düşman da olsa onların şerefiyle oynamaktan, gururlarını zedelemekten kaçınır. Halklarının sultanlarına dair yaptığı yanlışı kendisine yapılmış gibi görür. Hasan Can’ın Memlûk Devleti’ne bağlı bazı şehirlerde Osmanlı lehine çıkan ayaklanmaların olduğunu belirtmesi üzerine Yavuz Han; “*Ne olursa olsun sultanına asi olan halkı hoş göremeyiz. (...)*” (s.142) biçiminde tepkisini gösterir. Yukarıda, Yavuz Han’ın edebî karakterinde önemli bir yere sahip olduğu belirtilen “itaat” duygusunun önemliliği, bu ifade de görülmektedir. Ona göre, hangi devlet bünyesinde olursa olsun halkın itaat üzere olması elzem bir durumdur. Mercidabık Savaşı sonrası, Kansu Gavri’nin ölü bulunması üzerine onun öldürüldüğünü düşünen padişah; “*(...) Bir Sultan katledilir mi?*” (s.187) diye tepkisini ortaya koyar. Savaş hali de olsa sultanlara yakışan bir tavrın sergilenmesi gerektiği ve Yavuz Han’ın bu anlayışa ters bir durumu kabul etmediği kurmacada altı çizilen ifadeler arasındadır. “*Düşmanın bile cesurunu seven*” (s.211) Yavuz Han, Tumanbay ele geçirildikten sonra onu bir sultan gibi ağırlamış ve kendisine gereken ihtiramın gösterilmesi için emir vermiştir. (s.217-221)

Yavuz Han’ın stratejik dehası kurmacada işlenerek, kişiliğine diğer eserlerde görülmeyen edebî bir özellik daha eklenir. Padişahın doğu seferi ile uğraşırken, papalığın Osmanlı üzerine düzenlemek istediği seferi engellemek için batılı devletler arasında yürütülen çalışmalar bu beyandandır. Çalışmalar; Balkanlar, Avrupa, Rodos ve buradan Çin’e kadar geniş bir coğrafyayı

kapsamaktadır. (s.169-172, 252) Büyük devlet olmanın gereğinin sadece savaş meydanlarında kazanılan başarılarla değil, yürütülecek istihbarat faaliyetleriyle de sağlanabileceği iletisi kurmacaya dâhil edilir. Yazar, bu yolla devletin büyüklüğüne atıf yaparken bunun temelinde bulunan kişinin Yavuz Han olduğunu belirtmiş olur.

Serinin diğer kitaplarında olduğu gibi bu kitapta da Yavuz Han'ın okuma tutkusunun altı çizilir. Cemşit Bey'le görüşükten sonraki durum anlatıcı tarafından şöyle tasvir edilir:

“Oturdu, gözlüğünü burnunun üstüne yerleştirdi. Tahtın yanındaki masada açık duran kitabı aldı: Şimdi biraz okumak istiyoruz. Sağlıcakla git...” (s.59) Onun kitap hakkındaki düşünceleri şu şekildedir: *“(...) Midemizi doldurmayı düşündüğümüz kadar, keşke kafamızı doldurmayı da düşünebilsek. Oysa mideyi tka basa doldururken, kafamızı bomboş bırakıyoruz.”* (s. 107)

Tarihî bir kişilik olan Yavuz Sultan Selim Han, yukarıda izah edilen edebî karakter özelliklerinin yanı sıra; bazen öfkelenen (s.39-41, 134) ama duygusal yanı ağır basan (s.144-145, 208), istişareye önem veren (s.173, 189, 233), liderlik vasfı içerisinde hatipliği ile dikkat çeken (s.263), bilim adamına saygılı (s.100-103, 222, 232-233), mütevazı (s.100, 175, 242) bir roman kişisi olarak ele alınır.

Kurmacada, Yavuz Han bazı tarihî olaylar karşısında aklanır. Bunlardan ilki Yavuz Han'a; *“Bunca kafir dururken padişahın Müslümanlarla uğraşması maslahat değildir.”* (s.8) düşüncesidir. Bu durum, Yavuz Han'ın Müslümanların Cengiz Han devrinde farklı gruplara bölünerek güçsüz kaldıkları ve *“Putçu Cengiz Han”*ın Harzem Devleti'ni bu şekilde yıktığı şeklindeki tarihî bilgi aktarılarak cevaplanmaya çalışılır. Yavuz Han'ın *“Allah'a, aynı peygambere, aynı kitaba inananları birleştir[dikten]”* (s.9) sonra küffar üzerine yürüyeceğini belirtilir. Bu konudaki diğer bir husus Yavuz Han döneminin Batılı seyyahların

veya devlet adamlarının gözlemleri neticesinde yanlış yazılan tarihî bilgilerin kaynak olarak belirlenmesine dairdir. Mısır seferi sonrası Kıbrıs haracını getiren Venedik elçisi Bartolomeo Contarini, Osmanlı ordusuyla beraber İstanbul'a dönmek ister. İsteği kabul edildikten sonra yolda Osmanlılara dair bütün gözlemlerini not eder. Cafer Ağa tarafından elçinin yazdıklarının yanlış olduğu Yavuz Han'a bildirildikten sonra o şu cevabı verir:

“Varsın dilediğini yazsın. Bizim de tarihçilerimiz, vakanüvislerimiz var, onlar her şeyi anlayarak, bilerek yazıyorlar; torunlarımız şayet bizimkilere itibar etmez de Frenkleri okurlarsa, hele onların yazdıklarıyla hükme varırlarsa veyl onlara!” (s.239)

Yazar, Türk tarihinin yazılmasında tamamen batılı tarihçilerin kaynak gösterilmesine karşı çıkarken, Yavuz Han'a isnat edilen olayların yanlış bir bakış açısıyla kaleme alınan tarihî vesikaların mutlak doğru kabul edilmesinden geldiğini de ortaya koyar.

4.8. CİHAN PADİŞAHI YAVUZ SULTAN SELİM

Roman, tarihî roman halkasına göre “Devletin Diğer Devletler ile Münasebeti” ve “Devlet İçi Mekanizma” bölümüne dâhil edilebilir. Yavuz Han, kurmacanın merkezine alınmış ve bütün olaylar onun etrafında şekillenir. İslam birliğini sağlama düşüncesi olan Yavuz Han, kurmacada olumlanmakla birlikte, bu birliği dönem itibarı ile gerçekleştirecek yegâne kişi olarak okuyucuya sunulur. *“(.) İslam'ı temsil ederek Avrupa'ya, Sünniliği temsil ederek de Safevilere karşı dünya çapında amansız denecek bir mücadele (...)”* (s.447) yürütecek padişaktır. Roman kişileri aracılığıyla Yavuz Han'ın olumlandığı görülür. Sencer, Şehzade Selim'e halkın ekseriyetinin kendisinin padişah olması için dua ettiğini belirtir. (s.14) Kurmacada, Yavuz Han'a en yakın kişi olarak tasvir edilen Sencer, II.

Bayezid'in oğulları içinde kimin padişah olması gerektiğine dair düşüncesini şu şekilde ifade eder:

“Hayatı hakir görüp hafife alacak kadar cesur, önüne çıkacak her zorluğu yenebilecek kadar gözü pek ve kılıcı keskin olan biriniz. Bana göre işte bu büyük şehzade ancak ve ancak siz olabilirsiniz, Han'ım!” (s.23)

Yavuz Han; kılıç erbablarının gözünde iyi bir kumandan, kalem erbablarına göre iyi bir sultan, din ve adalet erbablarına göre ise halife özelliği barındıran bir kişidir. (s.36) Anadolu'da vuku bulan Şii menşeli isyanları durdurarak, halkın refahını, mal ve can güvenliğini sağlayacak *“(...) âdil ve asil Selimî bir kılıç (...)”* tır. (s.79) Tahta oturduktan sonra;

“Şanlı Osmanlı Devleti tahtına artık o makamı hakkıyla ve tam olarak dolduran bir yiğit; memleketinin her tarafına kanatlarını germiş olarak kuruluyordu.” (s.131)

biçiminde anlatılarak, uzun süreden beri devletin ve halkın özlemle beklediği padişah olduğu vurgulanır. Yavuz Han, halkın kendisine olan güvenini boş çıkartacak bir kişi değildir. Şehzadelikinden beri kendini padişah olmak için hazırlayarak, dünya devletleri hakkında malumat sahibi olmuştur. (s.139) Kurmacada bu vasıfta bir padişah profilinin çizilmesi, onun Osmanlı Devleti'ni ve İslam dünyasını daha da güçlendirecek adımlar içerisinde olduğunu imler. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da bazı Türkmen, Kürt ve Arap beyleri Yavuz Han'a gönderdikleri mektupta onu sadece kendileri için değil, İslam için de bir kurtarıcı olarak görüp şunları söylerler:

“Bizler, canlarımız, mallarımız, evlatlarımız, ailemiz ve dinimizin emniyeti için size itaati arzuluyoruz. İslam'ı tatbik ve adaleti tesis için sizin hâkimiyetinizi zaruri görüyoruz.” (s.272)

Hadiselerin onu şekillendirmesinden ziyade, hadiselerle şekil veren bir kişiliğinin olması kurmacada yüceltilen devlet adamı tipini ortaya çıkarır. Sadece kendinin değil, oğlu Süleyman zamanında yapılacak fetihleri bile düşünmesi planlarının

uzun vadeli olduğunu gösterir. (s.161) Yazar-anlatıcı tarafından Yavuz Han'ın Çaldıran Savaşı öncesi, “(...) *yeryüzünü fermanına baş eğdirmek üzere (...)*” (s.201) yola çıkan bir padişah olarak zikredilmesi, İslam birliği ülküsünü gerçekleştirme doğrultusunda atılan ilk adımı ortaya koyarken, asıl hedef bütün dünyanın bu birlik etrafında teşekkülünün sağlanmasıdır. Yavuz Han'ın oğlu Süleyman zamanında yapılacak fetihleri de düşünmesi fetihlerin yayılma alanını gösterir. Eserde, Yavuz Han tarafından Şah İsmail'den alınan intikamın mazlum kulların intikamı olarak ifadesi ve onun Allah tarafından görevlendirildiğinin belirtilmesi kutsileştirilen bir Yavuz Han profilini ortaya koyar. (s.225) Bu profile, “(...) *Muhammet ümmetinin kalbi (...)*” (s.275) olarak zikredilir. Mercidabık Savaşı'nın kötü gidişatı karşısında Vezir Sudûn-i Acemî Kansu Gavri'ye;

“Bütün âlimler ve Salih kimseler sana; ‘Dindar bir padişahla çarpışma, haramdır, günahdır.’ dediklerinde onlara düşmanlık ettin!” (s.323)

diyerek Yavuz Han'ın samimi bir Müslüman olduğunu ve bütün icraatlarının bu istikamette şekillendiğini belirtir.

Düşünce dünyası bütün dünyayı kaplayan Yavuz Han, kişilik olarak oldukça mütevazı, aşırı süs ve şaşadan hoşlanmayan birisidir. (s.301-302) Mısır seferi dönüşü kendisini ve orduyu büyük nümayişle karşılamak isteyen İstanbul halkının beklentilerini boşa çıkarıp saraya gizlice girecek kadar gösterişten hoşlanmayan bir padişahdır. (s.465)

Yazar-anlatıcı, Sencer'in gözüyle Yavuz Han kişiliğini şöyle ortaya koyar: O devlet işlerinde kendi başına karar almayan, istişareye oldukça fazla önem veren, karar verildikten sonra büyük bir azimle onu gerçekleştirmeye çalışan, istihbarata önem veren, ihtişamdandan ziyade sadeliği seven, halka adaletle hükmeden, kitap

okumayı çok sevdiği gibi âlimlerle de sohbet etmekten, onların fikirlerini almaktan büyük zevk duyan birisidir. Farsça şiir yazacak kadar bu dile vakıf olması ve şiir yazmaktan çok hoşlanması naif bir yüreğe sahip olduğunu gösterir. (s.499-501)

Eserde daha önce incelenen eserlere göre Osmanlı Devleti'nin daha çok yüceltiildiği görülür. Kurmacada, Yavuz Han'ın şahsında Osmanlı Devleti de olumlanır. Bu durum sadece Yavuz Han'la değil, hanedanın diğer mensuplarıyla da alakalıdır. Devletin en büyük özelliği halka adaletle hükmetmesidir. Bu durumu Yavuz Han; *“Bilirsiniz ki biz Osmanlılar adaletle dünyayı idare etmek üzere devlet temeli atmış bir milletiz.”* (s.139) cümlesiyle belirtir. Yavuz Han, şu ifadelerle Osmanlı'nın dünyada üstlendiği rolün altını çizerek yönettiği devleti yüceltir:

“Omuzlarımıza yüklenen ağır yükü Cenabı Hakk'ın bir ihsanı olarak bilecek ve vazifesinin şuurunda olacağız. Devleti Âliye-i Osmaniye sıradan herhangi bir devlet değildir; bu devlet hakkın ve gerçeğin etrafı demir surlarla çevrili bir kalkanı ve istinat noktasıdır. Biz ayakta duramazsak, dünyaya zulüm hükümler olur. Eğer kuvvet İspanyol'un, Portekizlinin eline geçer, onların kafasıyla idare edilirse; koca dünya büyük bir cehenneme döner; insanlık ayak altına düşer.” (s.148)

Devletin dünya siyasetindeki önemli konumu, İdrisi Bitlisî tarafından da şu ifadelerde tasdik edilir:

“(…) Bugün dünyanın her yerindeki mazumlara el uzatabilen yegâne devlet, Osmanlı'dır. İki yüz seneden fazladır Müslümanların ileri karakolu olarak Batı'daki Haçlılarla mücadele etmektedirler.” (s.269)

Osmanlı Devleti; adaletle halka hükmeden, düzenli vergi toplayan, halkın aydınlanması için çaba harcayan medenî bir devlettir. (s.37, 117) Devletin Haçlı zihniyetine karşı verdiği mücadele önemli varlık sebepleri arasındadır. (s.49, 191) Kurmacanın birçok yerinde dünyanın bir numaralı devleti olarak gösterilen

Osmanlılar (s.86, 131,137,167), “*adaletin ve merhametin*” (s.118, 129) kaynağı olarak ifade edilir. Farklı dinden, mezhepten, ırktan olan herkese aynı mesafeden yaklaşılması devleti adalet üzerinde yüceltir. (s.193-194) Birçok Hıristiyan’ın kendi dindaşları yerine Osmanlılarla yaşamak istemesi bu yaklaşımın neticesindedir. (s.233) Devleti yöneten kadrolarda milliyetten ziyade liyakatin esas alınması devletin bir zümrenin hükümranlığına girmesini engeller. (s.439) İdrisi Bitlisî, Osmanlıların “*akıl ve deha*” sahibi olduklarını söyleyerek bilgilerinden yararlanılması gerektiğini belirtir. (s.268) Osmanlılar sadece kişilerin söylemleriyle değil, askeri ve teknolojik sahada dönem devletlerine göre çok ileri safhada olmaları açısından da olumlanır. II. Bayezid döneminde Memlük Devleti’ne yapılan askeri yardımlar bu beyandandır. (s.288-289, 450) Devletin kendini geliştirmesi devamlı iç ve dış tehditlerin bulunması dolayısıyladır. (s.291-292) Osmanlılar ilk başta olumsuz gibi görünen bu durumu kendi lehlerine çevirmesini bilirler.

“*Şanlı*” (s.131, 335), “*haşmetli*” (s.151, 200, 247) olarak gösterilen Osmanlı Devleti bazı durumlarda da eleştirilir. Dönem itibarı ile rüşvetin, adam kayırmanın, fuhşun ve keyif veren maddelerin kullanımın yaygınlaşmasına rağmen (s.184, 190) devlet bunların çözümünde aciz kalır. Belirtilen durumlarda devletin asli görevleri arasında halkın huzurunu temin ederek onları kötülüklerden koruma düşüncesi egemendir.

Roman, tarihî bilginin kurmacaya aksettirilmesiyle inşa edilir. Yavuz Han’ın İslam birliğini sağlamak üzere gerçekleştirmek istediği planlar, kurmacada iç çatışma durumuna yer verilmemesi nedeniyle netlik kazanmaz. O, tarihte çok kısa bir zamanda imkânsız denilebilecek icraatların gerçekleşmesini sağlamıştır.

Bundan dolayıdır ki yazar kitaba isim olarak benimsediği “*Cihan Padişahi*” vasfını ona uygun görür.

Kurmacada, Anadolu halkı yüreğinde bütün olumsuzluklara rağmen güzel hisleri daima yeşerten, geleceğe ümitle bakan bir konumda anlatılır. Yazar, halkın iç dünyasını ve olaylara bakış açısını şu şekilde belirtir:

“Anadolu halkının çok üstün vasıfları olmakla beraber, akla gelmedik zafiyetleri de vardır: Nitekim kapısına her geleni Hızır bilerek ona ikram ve yardım etmesinin yanında, iki süslü kelime söyleyerek gaybı bildiğini iddia eden bir sahtekâra bile meyleder. Kapısına geleni kovmaz, Tanrı misafiri der, onun için canını bile verir. Mazlumun yanında yer alan bir karakteri olduğundan, Kerbela’da Hazreti Hüseyin’in katline ağlar ama aynı zamanda onun katili diye biri gösterilse, düşünmeden ona saldırabilir. Büyük bir âlimin kolay anlaşılmasız sözlerindense, sıradan bir derviş kılıklının saçmaları ona daha tatlı gelir. Bilgiden çok hikâye ve destana meyleder.” (s.105)

Anadolu’da çok rahat bir şekilde çıkan isyanların temelinde Anadolu insanının saf düşünce dünyası ve bilgisizliği etkindir. Kurmacada halkın bu durumu okuyucuya hissettirilir. Ama halkın aydınlatılmasına dair devletin yaptığı çalışmalar veya merkezî kişideki İslam birliği ülküsünün halka geçişine dair herhangi bir durum kurmacada yer bulmaz.

Şehzadeli Selim’in Şah İsmail’e karşı daha şehzadeyken kazandığı başarılar, halkın nezdinde takdir edilir ve onun hakkında söylenen, “*Yürü Sultan Selim, devran senindir!*” (s.85) cümlesiyle coşkuya dönüşür. Şehzade Selim’in yıkıcı Şii baskısı altında zorluk yaşayan halkın sorunlarını çözmesi, yöneten-yönetilen arasında samimi bir irtibatın oluşmasını sağlar. Şehzade Ahmet’in Şii menşeli isyanların bastırılmasında başarısız olması hem devlet görevlileri hem de halk arasında Şehzade Selim’in kurtarıcılık vasfını pekiştirir. (s.93) Şehzade Selim’in kahramanlığı halk arasında başkalarının söylemleriyle değil, onun icraatlarının görülmesiyle yayılır. Bu yüzden; “*Kadirşinas halk, kendisine*

‘Yavuz’ sıfatını yakıştı[r]” (s.153) Merkezî kişi kesinlikle halka yukarıdan bakan bir yönetim anlayışını benimsemez. Halkın refahını sağlamanın devletin en önemli görevleri arasında olduğunun farkındadır. Zira halka adalet çerçevesinde hükmetmek, bir İslam devleti olan Osmanlılar için vazgeçilmez unsurdur. Adalet terazisi sadece Müslüman halkın değil, Gayrimüslim halkın da yanındadır. Şam’ın ve Kudüs’ün fethedilmesiyle birlikte buralarda yaşayan yerli Hıristiyanlara imtiyazlar aracılığıyla kültürlerini devam ettirmeleri hakkı ve ibadet hürriyeti verilir.

Yavuz Han, halkın sorunlarıyla bizzat ilgilenen, “*Milletine karşı gerçek bir baba gibi olan (...)*” (s.338) birisidir. Devletin halk üzerindeki baskıcı yönetim anlayışı yerine yumuşak bir yönetimi benimser. Yavuz Han ile Abdülkerim Halife devletin ve halkın durumu hakkında konuşurken Halife, halk üzerinde menfi tesiri bulunan uygulamaları şöyle belirterek padişahı çözüm bulmasını ister:

“—Sultanım, halk da bir taraftan çeşitli vergilerle soyulmaktadır; bir ‘bennak’ vergisi vardır ki, halk bundan bıkmış usanmıştır. Bu vergi memleketin her tarafında ayrı şekilde alınır, toplanışında türlü yolsuzluklar yapılır. Lütfedip bunları men edesiz.

— Yaa... Peki fakir fukaraya başka ne gibi zulüm edilir?

— Sultanım; bir kimse öldüğü vakit, eğer mirasçı olacak oğlu yoksa, on tane kızı bile olsa, onların elinde kalması gereken topraklar ellerinden alınıp, haksız olarak beylik topraklarına katılır oldu. Bu ise zulümdür, ol yetimler fakir ve aç kalırlar, ağlaşıyor kırılır giderler.” (s.183)

Yavuz Han’ın kurmacada beşerî yönüne de değinilir. “*Cihan Padişahi*” vasfını taşıyan Yavuz Han, iç dünyasında gayet duygusal bir karakterdir. Bu duygusallık bazen gözlerinden yaşların dökülmesine sebep olur. Sencer’le, Endülüs’te ve İran’da gerçekleşen zulümlere dair yaptıkları sohbette Sencer’in gözünden boşanan yaşlara Yavuz Han, “*Sen de ağlıyorsun demek!*” (s.24) diyerek şaşkınlığını ortaya koyarken kendinin de ağladığını belirtir. Babası II. Bayezid’i

Dimetoka'ya uğurlarken mağrur Yavuz Han'ın babasıyla birlikte ağlaması onun duygusallığının nerede ortaya çıkacağına dair kendisini engellemediğini anlamamızı sağlar. Hz. Muhammet (SAV)'in resmi halefi olmasıyla gözlerinden boşanan yaşlar aslında onun hayat anlayışının özetidir. (s.334) Yapılan fetihlerin kuru bir cihangirlik davasının eseri olmadığı, İslam birliğinin sağlanabilmesi için bütün sıkıntılara katlanıldığı, akan gözyaşları ile mutluluğun ifadesi olarak karşımıza çıkar.

Kurmacada, Yavuz Han kişisini oluşturan etmenlerden birisini de kitap okuma tutkusu oluşturur. Bilhassa tarih kitaplarını okumaya meraklıdır. (s.69, 302) Gece yaralarına kadar okunan kitaplar, bir nevi tarihî tecrübeden yararlanıp günü ona göre şekillendirme anlamındadır. Kitaplar aracılığıyla başka dünyalara giderek orada mutluluğu arar ve bilgisini artırır. (s.74)

Adalet, İslam devleti olan Osmanlılar için vazgeçilmez bir mefhumdur. İlk Osmanlı halifesi olan Yavuz Han da bütün kararlarının şeri denetimden geçerek uygulanmasını ister. Zaten devletin hukuk sistemi padişahı tek başına karar almaktan alıkoymakta, şeyhülislam aracılığıyla onun kararlarını denetime açmaktadır. İran üzerine düzenlenecek seferin meşruiyetinin olabilmesi için mutlak suretle fetva alınması gerekmektedir. (s.187, 193, 197) Anlatıcı, Yavuz Han Tebriz'e girdiğinde, Şah İsmail'le onu mukayese ederek boş yere halkın kanını dökmediğini belirtip; *“Eğer böyle bir iş yapsaydı, hesapsız kan döken, canlar yakan İsmail'le kendisi arasında ne fark kalacaktı!”* (s.217) diyerek Yavuz Han'ın adalet anlayışında intikamın olmadığını gösterir. Osmanlı Devleti'nin hukuk anlayışının en ince noktaya kadar hesap edilmesi, devletin ve halkın karşılıklı sorumluluklarını bilmelerini sağlar. (s.272, 294) Devletin en tepesinde

bulunan padişahın adalet anlayışı kesinlikle şaşmaz. Yavuz Han, Piri Paşa'ya verdiği buyrukta adalet anlayışını şöyle izah eder:

“... Şimdi bu husustaki şu emri hümayunumu al, diğer vezirlerime ve kazaskerlerime göster ki; onlar da bunu böyle bileler ve doğruluktan şaşmayalar, yoksa elimden kurtulamazlar. Sen dahi onların her davranışını dikkatle takip et, yanlışa düşmesinler. Memleketimde zerre kadar zulme rızam yoktur, böyle bileler, emri şerife itimat kılalar!” (s.470)

Tarihî bir kişilik olan Yavuz Sultan Selim Han, yukarıda izah edilen edebî karakter özelliklerinin yanı sıra; hazırcevap (s.20), kararlı (99, 101, 206) şaka yapmaktan hoşlanan (s.29, 88, 471), taktiksel planlara önem veren (s.15, 100, 241, 479), tavsiye dinleyen (s.183, 219-221, 340), bilim adamına saygılı (s.184, 349, 455, 502) bir roman kişisi olarak kurmacada yer alır.

Yavuz Han hakkındaki incelenen eserlerin bazılarında olduğu gibi bu eserde de tarihte şahsına isnat edilen bazı vakalara karşı aklandığı görülür. Kurmacada, II. Bayezid'in kendisi tarafından zehirletildiği iddiası çürütülerek şu açıklamada bulunulur:

“(...) Sultan Bayezid İstanbul'dan ayrıldığı zaman çok hasta ve bitkindi, atına dahi binemeyecek durumdaydı. Selim gibi eşsiz bir yiğit tahtı revanla seyahat edecek hale gelmiş babasına neden böyle bir şeyi reva görsün ki?” (s.136)

Yavuz Han'ın Çaldıran seferi öncesi kırk bin kişiyi tespit ettirip öldürtmesi ve Doğu Anadolu'daki Kürt halkını katletmesi gibi söylemler günümüzde de Yavuz Han'a isnat edilir. Kurmacada, Sencer belirtilen hususlarda İran menşeli bir iftiranın başlatılarak Yavuz Han'a olan muhabbetin azaltılmak istendiğini dile getirir. (s.245) Yavuz Han, Sencer'in bu konu hakkındaki bilgi notunu aldıktan sonra memleketin birliğini ön planda tuttuğunu belirterek şöyle der:

“Bu iftiralara değer verdiğim yok, kimsenin ağzını da çuval misali büzemem ama şunu herkes bilmelidir ki, nizamı âlem için kardeşine acımayan ben, memleketim içinde bozguncu bulunmasına da razı olamam. Fakat memleketin içinde kimin ne

kadar sayıda olduğunu bilmek ve asayişini temin için tedbirler almak benim hakkım değil midir?” (s.246)

4.9. YAVUZ

Roman, tarihî roman halkasına göre “Devletin Diğer Devletler ile Münasebeti” ve “Devlet İçi Mekanizma” bölümüne dâhil edilebilir. *Yavuz* adlı eser, Yavuz Han’ı kurmacanın merkezine alarak inşa edilmiştir. Çocukluğundan beri kardeşlerine nazaran üstün özelliklere sahip Selim, babasının ve kardeşlerinin istememesine rağmen Osmanlı tahtına geçmek için hiçbir mücadeleden taviz vermez. Hz. Muhammet’in davası olarak nitelendirdiği *İlâ-yı Kelimetullah* onun da davasıdır. Amacı, “*Allah’ın rızasını*” (s.240) kazanabilmektir. Bu doğrultuda tarihin üzerine yüklediği birliği meydana getirme sorumluluğunu her zaman omuzlarında hisseden bir roman kişisiyle karşılaşılır. Onun bu durumdan şikâyetçi olmak yerine, ulvi bir vazifenin hizmetçisi olduğu gerçeği doğrultusunda hareket ettiği görülür. Yavuz Han’ın padişah olması üzerine kardeşi Şehzade Korkut’un, Orta Asya Türklerinde var olan bir inanca göre sultanların Allah tarafından seçildiği inancını ifade etmesi (s.72), eski Türk devlet geleneğinin yaşatıldığını göstermekle birlikte Yavuz Han’ın bu kadim geleneğin bir parçası olduğu belirtilerek, ulvileştirilen bir sultan profili ortaya konur.

Kurmacada, Yavuz Han’a en yakın iki isim olarak zikredilebilecek Kenan Paşa ve Hasan Can yazdıkları seyahatname ve ruzname ile padişahın bir gölgesi olarak kurguya girerler. Yazar, Kenan Paşa’nın yaşadığı iç çatışmayı farklı olsa da Yavuz Han’ın iç çatışmasına benzetir. Yavuz Han bu haliyle cihangir ama hüznü bir kişiliktir. Hasan Can ise Yavuz Han’ın hüznü olduğu kadar ümitli yanını temsil eder. Zira Hasan Can, Çaldıran Savaşı sonrası itibarı kaybolan bir

Şah'ın yanından geleceği şekillendirmek isteyen bir padişahın yanına gelmiştir. Onun gözdesi konumuna gelerek, mahremine dâhil olur. Yazdığı ruznamede veli nimeti padişahı olumlaması çok doğalken, Kenan Paşa'nın padişaha karşı kin beslemesi hatta bu kini açığa çıkararak ona tuzak kurması yine de Yavuz Han'ı olumsuzlanan bir kişi yapmaz. Kurmacanın genelinde Yavuz Han olumlanır. Tarihte şahsına dair söylenen; kırk bin Alevi Türkmen'in idamı, çok kolay adam öldürmesi gibi ifadeler onu aklayacak biçimde kurmacaya dâhil edilir. Böylelikle Yavuz Han'ın günümüz okuyucusu nezdinde aklandığı görülür. Anlatıcı bu tür durumlarda kendi düşüncelerini açıktan ifade eder. II. Bayezid'in beklenmedik ölümüne dair oğlu tarafında zehirletirilmiş olabileceği düşüncesi Yavuz Han'ın canını çok sıkmıştır. “*Selim'in babasını zehirleterek öldürttüğüne dair, birkaç yerden birden aynı anlarda başlayan inanması güç bir söylenti yayıldı.*” (s.78) cümlesinde tarafımızdan koyu yazılan kısım, anlatıcının da bu söylentiye inanmadığını ve bunu göstermek için kurmacaya dâhil olduğunu gösteriyor.

Yavuz Han'ın Çaldıran öncesi Şii menşeli isyanlara katılan ve Şah yanlısı olan kişileri tespit ettirerek cezalandırması, Şah İsmail tarafından kırk bin Alevi Türkmen'in öldürülmesi olarak değerlendirilir. Şah'a elçi olarak gönderilen Kenan Paşa, tutuklananların sayısının üç bini geçmeyeceğini ve bunların Safevi topraklarına sürgün olarak gönderileceğini söyler. (s.114) Kenan Paşa, ikinci defa Şah'ın yanına elçi olarak gönderildiğinde bu hususta abartılan rakamları;

“Kırk bin kişinin katli meselesine gelince (...), tamamen bir masaldan ibarettir. Yakalanan ve idam edilen elebaşlarının sayısı beş yüzü geçmez. Gerisi sürgündür ve rakam aşağı yukarı üç bindir. İlerleyen tarihlerde vergi tahrir defterleri şahidimiz olacaktır. Yazık etmeyin, bunca Müslüman'ın arasına bu abartılı rakamlarla fitne sokmayın.” (s.130)

biçiminde tekrar eder.

Yavuz Han'ın tarih önünde kan dökücü bir padişah olarak zikri ve çok kolay devlet adamlarına kıyabilmesi durumuna dair açıklama ise Mercidabık Savaşı sonrası askerin geri dönmesi yolunda fikir beyan eden Hüseyin Paşa'nın idamında görülür. Hasan Can'ın ruznamesinde bu idamın gerçekleşmemesi durumunda olabilecek olaylar şöyle anlatılır:

“Bu gece başımı yastığa koyduğumda, Bostancıbaşı o korkunç palasıyla Hüseyin Paşa'nın boynunu vurmasaydı eğer olabilecekleri düşüneneğim yalnızca. Kazan kaldıran, kim bilir, belki de padişahın üzerine yürümeye cüret edecek yeniçeri ocakları ve bundan cesaret bulacak generallerin emrindeki diğer birimler... Onca kanı durdurmanın tek çaresi, işte bu bir tek kişinin kellesine bağlıydı gerçekte.” (s.203)

Halk nezdinde padişah, “*âlemin temeli*” (s.10) olarak kabul görür. Bu cihetle yukarıda izah edilen kut anlayışında, Osmanlı hanedanına mensup herkes kutsanır. Devlet, hangi konumda olursa olsun yüceltilmeli, zaafa uğratılmamalıdır. Devleti temsil eden Osmanoğlunun yani Yavuz Han'ın seçilmiş bir kişi olduğu inancı, devlete gelecek zafiyetin padişaha sirayetine sebep olacak bu da yaratıcı katında hoş karşılanmayacaktır. Kenan Paşa, Şehzade Selim lehinde İstanbul'da çıkardığı ayaklanmaları; “*Planlarımız içinde devletin daha fazla zayıf düşmesine göz yummak yok.*” (s.66) diyerek sınırlandırır. Her ne kadar şehzadenin padişah olması istense de mevcut padişaha gelecek olumsuz etkilerin en aza indirilmesi de göz ardı edilmez. Şehzade Korkut ile Kenan Paşa arasında gerçekleşen sohbette paşa, Yavuz Han'ın birleştirici özelliğini öne çıkararak devletin buna ihtiyacı olduğunu şu şekilde belirtir:

“Önemli olan devletin ikbalidir efendimiz, şahıslar gelip geçicidir. Siz ve ben yarın, belki de bugün ölüp gideceğiz, ancak ‘Devlet-i Ebed Müddet’ inşallah dünya durdukça yaşayacaktır.” (s.73)

Devletin ölümsüzlüğünün önemi bir hanedan mensubuna açıkça ifade edilerek, bu yolda kişilerin nefsi isteklerinin bir ehemmiyetinin olmadığını altı çizilir.

Kurmacanın ana hatlarıyla tarihî bilgilerin ışında yazıldığı görülür. Tarihî gerçeklikte Kenan Paşa adında birisinin olup olmamasının hiçbir önemi yoktur. Ama onun ikircikli dünyasını yaşayan onlarca kişinin olduğu da en az tarih kadar hakikattir. Hadım Sinan Paşa'nın Mısır seferi sırasında hayatını kaybettiği nasıl bir gerçeklikse onun ölüm şeklini belirlemek de yazarın tahayyülünün ürünüdür. Bu beyanda yazarın tarihî bilgiyi kurmacaya sindirerek, olayların düşünsel arka planını vermeye çalıştığı söylenebilir. Daha önce incelenen eserlerde görüldüğü üzere bu eserde Yavuz Han'ın ülkücü karakteri kurmacada her daim kendini göstermez. Geleceğin inşası onun icraatlarına yansır ve okuyucu bu eylemler sırasında onun kişiliğini ve ne yapmak istediklerini daha rahat anlar. Edebî karakter çiziminde olayla birlikte icraatı tetikleyen düşüncenin verilmesi kurmacayı daha iyi bir noktaya taşır. Şehzade Selim'in bazı devlet adamlarıyla birlikte Trabzon limanında yürürken duyduğu çığığa kayıtsız kalmayarak, bunun nedenini öğrenmek istemesi; Anadolu'da çıkan Şii isyanlarına devletin acziyet göstererek gerekli cevabı verememesine itiraz etmesiyle eş değerdir. Anlatıcı tarafından ayağı sıkışan denizcinin durumu; “*Bağırın herhangi biri değil de memleketin bütünüydü sanki. Bir kişide vücuda gelen vatandı.*” (s.44) diyerek anlatılır. Yavuz Han'ın bir kişiyi koca bir halk, bir sorunu da bütün halkın sorunu olarak ele alma anlayışı düşünce dünyasında var olan her şeyin eylemlerine yansığını gösterir.

Kurmacada olumlanan bir kişi olan Yavuz Han'ın iç çatışmasına geniş yer ayrılması, iç dünyasında farklı bir kişiliği yaşattığına delalet eder. Kardeşleri Şehzade Ahmet'in ve Şehzade Korkut'un sözlerinde durdukları müddetçe hayatlarına dokunulmayacağı garantisini babasına veren Yavuz Han, kardeşlerinin

taht sevdasına kapılmalarına karşın *devletin geleceği-kardeş sevgisi* çatışmasında tercihini birinci seçenektan yana kullanır. Kardeşlerinin ve yeğenlerinin idamı, onun omuzlarında saltanatın ezici mesuliyetini daha da çok hissetmesine neden olmuştur. Bu hususta verdiği kararların devletin geleceği doğrultusunda alındığını ve Şeyhülislam Zenbilli Ali Efendi'nin de olurunun alınması onu rahatlatan unsurlar arasındadır. (s.87) Yakın dostu Kenan Paşa, bu idamların padişahta meydana getirdiği tesiri şöyle izah eder:

“Ateşin ziyalarıyla aydınlanan yüzü ve sabit bakışları, içinde boğulmakta olduğu o derin hüznün kuyusunu görebilen gözlere anlatır gibiydi. Kardeşlerinin ve yeğenlerinin tamamını ortadan kaldırmanın acısıydı bu. Sultanlık denen o korkunç tek başınalığın farkına yeni varmış gibiydi. Öz kardeşlerine dahi güvenemezse insan bu dünyada kime güvenebilir?” (s.92)

Yavuz Han, Eleşkirt'te yeniçerileri isyana kışkırtanlar arasında Kenan Paşa'nın da olduğunu yüzüne söyledikten sonra Hemdem Paşa'nın rüyalarına girdiğini ve öfkeli olduğunu ifade eder. (s.128) Çocukluk arkadaşı Hemdem Paşa'nın idamı padişahı her zaman hüzünlendirmiştir. Kenan Paşa'nın ihanetini bildiği halde ona bir şans daha vermesi Hemdem Paşa'nın idamında yaşamak zorunda olduğu üzüntüyü kabullenememesinden kaynaklanır. Kendi ölümünü de imler biçimde;

“(...) Hem daha ne kadar yaşar bizim gibi adamlar Kenan? Çok sürmez biz de kavuşuruz kardeşlerimize endişelenme. Bu zamana kadar hep bir yolcu gibi yaşamadım mı? Bak ömrümüz seferlerde geçer. Çok sürmez, korkma, çok sürmez... Haydi git şimdi.” (s.128-129)

diyerek kendisi için de ölümün uzakta olmadığını belirtir.

Kenan Paşa'nın Hemdem Paşa'nın idamından sonra devşirme oluşunu sık sık hatırlaması ve paşanın idamını hazmedememesi padişaha karşı samimi duygularının yerini nefretin almasına neden olacaktır. Bu haliyle Yavuz Han'ın yaşadığı iç çatışmanın onun gözüyle değerlendirilmesi birbirine ayna tutan iki roman kişisine benzetilebilir. Tek farkla; bir tarafta bütün ümmetin halifesi olan

bir padişah, diğer tarafta devşirme kökenli, varlığını padişaha borçlu olan bir kişi... Yazar, farklılığı bulunan iki kişiyi yaşadıkları yalnızlık çatışmasında birleştirirken, Yavuz Han'ı da bütün unvanlarından sıyrarak sade bir Selim olarak okuyucunun karşısına çıkarır. Yavuz Han'ın aynası olan Kenan Paşa, ihanetinin anlaşılmasından sonra padişaha;

“Önce baban, sonra kardeşlerin ve yeğenlerin, şimdi de en yakın arkadaşların. Herkesi yok et, her şeye sahip ol...” (s.161)

diyerek onun yok ettikçe var olan, daha da büyüyen yanının olduğunu açıklar.

Yavuz Han, babasını kendisinin öldürmediğini söyledikten sonra iç dünyasını ortaya çıkaran itiraflarda bulunur:

“Ben milletim için kendimi kıyasıya paralarırken, senin gördüğün, şahsi çıkarları için koşturan bir zavallıyı demek. Ama sen de biliyorsun, eğer yönetime el koymasaydım, Safevilerin Anadolu'yu istila etmek için gün sayıyor olacaklarını. Sen de biliyorsun, rahmetli babamın ve ferdi hakları peşindeki dirayetsiz ağbilerimin elinde bu milletin perişan olacağını. (...) Ben bu dünyadan göçerken, oğluma nihayet huzur bulmuş bir ülke bırakacağım. Dahası, için rahat etsin diye söylüyorum, vicdanımın karanlık yüklerini tüm gücümle omuzlamış taşırken ben, cellatların elinde işkenceyle can verenlere dahi özendiğim oluyor. Çünkü ten bir yere kadar dayanır acıya ama ruh, sahip olduğu o müthiş güçle yıllarca yaşar, yavaş yavaş ölür.” (s.161)

Bütün eylemlerinin milletin geleceği için olduğunu söyleyen Yavuz Han, içerisinde bulunduğu yalnızlığın derecesinin cellatlara özenecek kadar yüksek olduğunu belirtir. Kenan Paşa'nın yaralı bir şekilde huzurdan çıkarılırken;

“Cellatlarım beni dışarı sürüklerlerken omzumun üzerinden bir an için geriye bakabilmeyi başardım. Elinde uzun ve kanlı bir şiş olduğu halde öylece dikiliyordu Selim Han. Artık dünyanın en yalnız adamıydı o. Ben bir kere ölecektim, o ise her gün.” (s.162)

diyerek padişahın ölümle eş değer bir yalnızlık içinde olduğunu söylemekten geri kalmaz.

Yavuz Han, padişah olmadan önce de halk tarafından sevilir. Onun, içinde bulunan sıkıntılardan kendilerini kurtaracak bir kişi olarak tasvir edilmesi

ozanların dilinde; “*Yürü Sultan Selim, devran senindir!*” (s.39) terennümüne sebep olur. Halka karşı adaletle hükmetme anlayışı, halkın menfaatlerinin düşünülerek hareket edilmesi yöneten-yönetilen arasındaki diyalogun sağlamlığına işaret eder. Anadolu’da çıkan Şii menşeli isyanların her ne kadar güdümlü oldukları bilinse de halkın bir kısmının devletin yönetim şekliyle ve dinî telakkisinden hoşnut olmadığı gerçeğini değiştirmez.

Kansu Gavri, Yavuz Han’ın Safevilere karşı kazandığı başarının Kahire’de sevinçle karşılandığını söyler ve bu sevginin “*Yalnız Kahire değil, tüm Mısır halkı Yavuz’a saygı duyar ve sever.*” (s.181) cümlesiyle Mısır’ın geneline yayıldığını belirtir. Seferin başarıyla sonuçlanmasından sonra da halk, Yavuz Han’a sevgisini göstermek üzere girilen her şehir ve kasabada büyük ziyafet sofraları tertip eder. Padişaha sunulan hediyelere misliyle mukabelede bulunulur. (s.237) Yeni fethedilen topraklarda yöneten-yönetilen arasında kurulan rabita, bu toprakların devletin muhabbetini, kucaklayıcılığını özlediğini gösterir. Doğal olarak işgalci görülmeyen Osmanlı Devleti anlayışına kurmacada yer verildiği için tespitler müspet manada şekillenmektedir.

Eserde, Yavuz Han kararlılığı ile ön plana çıkan bir sultandır. Şehzadeliğinde devletin bir buhran içerisinde olduğunu ve önlem alınmazsa daha büyük tehlikelerin kapıda beklediğini görece kadar ileri görüşlü olması onun;

“*Madem babamız bir iktidar sorunu çeker ve gurbet ellerde helak olan Cem amcamızın yerine, kendisini saltanata taşıyan yeniçeri ağaları ve birtakım soysuz paşaların dümen suyundan ayrılmaz, o halde bu devleti kurtarmak da bizzat bizim sorumluluğumuzdur.*” (s.30)

cümlesiyle kararlılığını da ortaya koyar. Bu ifadeler ne pahasına olursa olsun iktidar olmak isteyen bir kişinin iktidar olmadan da düşünce dünyasında muktedir olduğunu gösterir. Kurguda dikkat çekici bir husus, Şehzade Selim’in babasıyla

savaşmadan önce bir gece gizlice yanına giderek onunla görüşmesidir. Bu davranış aslında şehzadenin babasına başkaldıran asi bir evlat görünümünden çıkarak, barış yoluyla istediklerini almaya çalıştığını da gösterir. Sadece kendisinin padişah olabileceğini babasına;

“Korkut ağbimin sertliği, Ahmet ağbimin ise dirayeti eksiktir. Bu yüzden ürkektirler ve saygınlıklarını düşmanlarına sırtlarını dayayarak alırlar.” (s.60)

cümlesiyle belirtir. Babasının ağbeyine itaati buyurması üzerine Şehzade Selim; *“İtaat evvel Allah’a, sonra yeryüzünde yalnız bana...”* (s.61) diyerek verdiği karardan dönmeyeceğini haykırırken, babasının da meşruluğunu sorgulamaya açar. Hedefleri için babasından ve kardeşlerinden vazgeçen bir kişinin Hemdem Paşa gibi çocukluk arkadaşından rahatlıkla vazgeçmesi yadırganamaz. Padişahın çok fazla önem verdiği Çaldıran Savaşı’ndan onu geri çevirmeye çalışan paşanın Yavuz Han’ın öfkesinin değil, kararlarına itirazın sonucunda idam fermanının verildiğini söylemek mümkündür. (s.124)

Yavuz Han’ın bir roman kişisi olarak kararlılığını ön plana çıkaran temel unsur onun “İslam birliği” ülküsüne inanmasıdır. Sina Çöl’ü geçilirken askere karşı hitabı bu beyandandır:

“Asker kendi istediği şartlarda kahramanlık gösterirse bu âlâ bir durumdur, ancak gerçek kahramanlık, şartlar rakipten yana olduğunda, düşman topraklarda sebat etmekle elde edilir. (...) Biliyorum, şu soru zihninizden hiç gitmez: Nasıl dayanacağız? Tek cevap, güç ve kuvvetin Allah’tan olduğudur. Çünkü İslam âlemi iki başlılıktan çok çekmiştir. Artık İslam’ın dünya hâkimiyeti, bizim şu sayılı günlerde çekeceğimiz çileye bağlıdır. Korkmayın, başarısızlık ihtimalini düşünmeyin.” (s.204)

Tarihî bir kişilik olan Yavuz Sultan Selim Han, yukarıda izah edilen edebî karakter özelliklerinin yanı sıra; kitap okumayı seven (s.41, 237-239), duygusal (s.60, 95, 239), sadelikten hoşlanan (s.98-99, 165, 239), samimi olduğu kişilere şaka yapmaktan geri kalmayan (s.155, 189, 231), dindar (s.171, 198, 240), öfkeli

(s.124, 152) olduğu gibi affetmesini de bilen (s.90-91), ihaneti kesinlikle kabul etmeyen (s.102, 160), devlete derin bir muhabbetle bağlı (s.88) ve onu güçlü kılmak için teknolojik gelişmeleri göz ardı etmeyen (s.212), bilim adamlarına saygıdan ödün vermeyen (s.235), ileri görüşlü (s.118, 240) birisidir.

4.10. ŞAH VE SULTAN

Roman, tarihî roman halkasına göre, “Toplum Hayatı”, “Birey ve Hayatı” bölümüne dâhil edilebilir. Romanın bu özelliğe sahip olması kendisini daha önce incelenen eserlerden ayrıcalıklı bir noktaya taşır. İskender Pala bu eserde,

“Tarihi sadece büyük insanların yarattığı konumundan çıkartarak okuyucunun dönem insanını daha yakından tanımasını sağlayacak psikolojik tahlillere yönel[miştir]. [Böylelikle] tarihî vakanın toplum üzerinde meydana getirdiği müspet yahut menfi tesirler göz önüne serilmeye çalışıl[mıştır].”⁴⁷³

Kurmacada yaşanan kardeşi kardeşe öldürtme dramı iki bakış açısıyla yani iki merkezî kişiyle ele alınır. Şah İsmail’in yeğeni olan Kamber Can’ın hadım edilince hayatının en büyük dramıyla karşı karşıya kalması ve kişisel dramına eklenen Sünni-Şii çatışması ve Anadolu’lu bir Kızılbaş olduğu hâlde Yavuz Han’ın hizmetinde bulunan Can Hüseyin’in de Sünni-Şii çatışmasını yaşamasına neden olacaktır. Can Hüseyin’in yaşadığı bu çatışma kardeşi Aka Hasan’ın hatırasını yaşatmak üzere Şah’a gitmesiyle sonuçlanır. Yazar, Kamber Can’ın ve Can Hüseyin’in yaşadıkları dramın bir benzerini hem Osmanlı hem de Safevi toplumunun yaşadığını imler. Zira, “Çaldıran Ovası’nda yalnız iki ordu değil, bütün bir coğrafya savaş”mıştır. (s.200) Kurmacanın bu seyri, birey merkezli başlayan acıların topluma, oradan Safevi Devleti’nin kendini muhasebeye çekip, bu sonuca göre yeni bir politika izlemesini sağlar. Bu minvalde Şah’ın

⁴⁷³ Bkz., Bölüm II, s.192

Çaldıran'dan sonra fikri olarak “*Şeyh*”liğe geri dönmesi (s.280) ve eskiden olduğu gibi Sünni halk üzerindeki baskıcı tutumundan vazgeçmesi (s.311), devletin iç mekanizmasındaki değişikliğin kurmacaya aktarıldığını gösterir.

Peygamber Efendimizin torunu olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in isimlerinin *Aka Hasan* ve *Can Hüseyin* olarak kurmacada kullanılması Kerbela'da birbirinden ayrılan canların durumunun, yüzyıllar sonra Çaldıran'da uçurum hâline geldiğini isimler nazarında simgeleştirmektedir. Ayrılık büyüyerek devam ederken, yazarın deyimiyle isimlerin önemi ortadan kalkmakta, sadece suretler değişmektedir.

Kurmacada Yavuz Han merkezî kişi olmasa da tarihî vakanın merkezinde bulunmasından dolayı olumlu veya olumsuz sultan değerlendirmesinin oluşmasını sağlar. Bu eserde Yavuz Han, diğer eserlerde olduğu gibi tamamen olumlu veya olumsuz bir kişi olarak ele alınmaz. Beşeri var eden zıtlıklardaki bütünlük Yavuz Han kişisinin iki kutuptaki özelliklerinin kurmacaya yansıtılmasıyla oluşturulur. O, şehzadelikte halkın, “*Yürü Sultan Selim, meydan senindir!*” (s.34) diyerek sultanlık payesi verildiği ve gittiği yolun halk nazarında kabul gördüğü birisidir. Bu destek onu cihangir bir sultan yapacaktır. Şah ile Tebriz'de oynadığı satranç sırasında Can Hüseyin tarafından kılıca ve kaleme hükmeden bir cihangir adayı olarak gösterilir. (s.90) Safevi Devleti'ne açılan seferde askerın Erzincan civarında başlattığı isyan cihangir padişahın azmi ve kararlılığıyla bastırılır ve asker yoluna devam eder. (s.159-160) Daha önce incelenen eserlerde olduğu gibi bu eserde de Yavuz Han, dedesi Fatih Han'la ilişkilendirilerek olumlanır. Trabzon sancak beyi iken dedesi ile aralarında geçen bir konuşmayı askerlerine aktarır:

“Bir zamanlar ağabeylerim Ahmet ve Korkut ile birlikte dedem cennetmekân Fatih Hazretleri’nin dizlerinde oynardık. Hatırlarım! Daha dün gibi hatırlarım, bir akşam yalnız kaldığımızda kulağıma eğilmiş ve ‘Bak a Selim’im! demişti, ‘Yarın Trabzon’u almaya giderim. Büyüyünce senin olacak! O vakit geldiğinde Trabzon’dan sonraki yurtları da sen al ve bütün Anadolu’ya oradan hükümünü yürüt. Bunu yapabilirsin çünkü sen kardeşlerine benzemiyorsun. Sen sert ve celallisin. İleride ateş gibi yavuz bir delikanlı olacaksın.” (s.30-31)

Çaldıran Savaşı’ndan önce toplanan savaş meclisinde bir vezirin, “*Askerî dehanız ve ilminiz, biliriz ki dedeniz Fatih Han’a benzer*” (s.195) diyerek İstanbul’u fethederek bütün İslam dünyasının sevgisini kazanan Fatih Han ile ilişkilendirilmeye devam edilir. Böylelikle bir devlet adamının gözüyle padişah olumlanır.

Yavuz Han’ın düşmanı tarafından da olumlandığı görülür. Irz ve namus konusuna büyük önem veren padişah, Çaldıran’da esir düşen halifelerin eşlerine hiçbir zarar vermeden Tebriz’e göndertir. (s.258) Aynı şekilde Tebriz’i yağmalattırmamak için askeri şehir dışında tutar. Şah’ın Tebriz’e ilk girdiğinde Safevi askerlerinin yağmaya başlaması ve Osmanlı ordusunun bunca meşakkati çektiği hâlde yağmaya yeltenmemesi Şah ve Sultan nazarında devlet yönetimi ve savaş anlayışındaki farklılığı ortaya koyar. (s.276) Şah İsmail, Yavuz Han’ın vefatını öğrenince, “*Kahraman bir hükümdardı! Allah rahmet eylesin.*” (s.365) diyerek düşmanı da olsa içindeki duyguları samimiyetle ifade eder.

Yavuz Han’ın dinî motiflerle olumlanması ona ulvilik vasfı kazandırır. Taçlı’yı kendine değil de Cafer Çelebi’ye uygun görmesi Kamber Can’ın bakış açısıyla;

“*Acaba Sultan dindarlık gayretiyle mi böyle davranıyordu? Kendisine çağın velilerinden biri gözüyle bakılması mı Taçlı gibi bir kadını sahiplenmesine mâni oluyordu?*” (s.270)

cümleleriyle değerlendirilir.

Cafer Çelebi'nin idamını bir türlü kabullenmek istemeyen Kamber Can; *“Ama o bir Sultan; velilik mertebesinde dinine bağlı bir Sultan.”* (s.303) cümlesiyle şaşkınlığını belirtir. Mısır seferinin başarıyla sonuçlanarak Yavuz Han'ın *“Hâkimü'l-Haremeyn”* ilan edilmesi ifade dilen ulviliğin tescillenmesi babındadır. (s.318) Sina Çölü'nün geçilmesi padişah gibi veli bir kulun isteklerinin Allah tarafından kabul görmesi olarak değerlendirilir. *“Halife”* olarak ilan edilmesi ise bütün bu kerametlerin mührüdür. (s.327)

Kamber Can'ın Yavuz Han'ı önceleri zalim bir hükümdar olarak değerlendirirken esir olmasından sonra onu daha yakından tanımaya başlar ve düşüncelerindeki değişikliği şu cümlelerle açıklar:

“(...) Şimdi onu yavaş yavaş gerçek yüzüyle tanımaya başladım. Dürüsttü, dindardı, başarılı ve dirayetli idi. Dünyayı avucuna alıp yönetmeyi hak ediyordu. İhtişam ve gücü, Osmanlı Devleti'ne ruh katmıştı. Tebaasının Sünni veya Kızılbaş, Ermeni veya Rum olmasından ziyade insan olmasını önemsiyordu. Bütün icraatları milletini düşünen bir sultan olduğunu, bütün tavırları tevazudan asla ayrılmadığını gösteriyordu.” (s.306)

Yavuz Han, mülkü altındaki tebaasına karşı bir harekete gireceği zaman onların kimliklerine göre hareket etmez. O;

“(...) Tebaasının Kızılbaş veya Sünni olduğuna değil, devlete başkaldırıp kaldırmadığına göre işlem yapıyor, devlet menfaatlerinin zedelendiği yerlerde bunu yapan her kim olursa olsun, ister Sünni, ister Kızılbaş, ister Ermeni, ister Kürt, cezalandırılacağını buyuruyor ve elbette ki cezalandırıyor. Ona göre bir hükümdar, tebaasını oluşturan bir Ermeni veya Arap, bir Kürt veya Gürcü arasında ayırım yapmayacağı gibi Sünni veya Şii, Hanefi veya Maliki arasında da yapmamalıydı.” (s.146-147)

Ceza hususunda devlete baş kaldırmayı esas alan padişah, Kızılbaşlık aleyhinde halk arasında uydurulan yalan yanlış hikâyelere göz yumduğu için eleştirilir. Kızılbaş kelimesine, ahlaksızlık anlamının yüklenmesi Kızılbaş olan Osmanlılarda derin üzüntüye sebep olur. (s.148) Bazı devlet görevlilerinin Şah'ın Tebriz'de yaptığı Sünni avının bir benzerini Anadolu'da Kızılbaş avına çevirmeleri,

yoklama defterlerine kaydedilen binlerce insanın kış ortasında sürgüne gönderilmesi, karşı gelenlerin ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi ağır cezalar arasındadır. Dokuz bin cana mal olan bu kovalamaca Anadolu'nun dirliğini temelinden sarsacaktır. (s.149-150) Yavuz Han, aldığı tavizsiz kararlarla “*pervasız bir yönetici*” (s.171) olarak nitelendirilir. Kurmacada, Şah ve Sultan'ın birçok defa karşılaştırmaya tabi tutulması;

“*Şah'ın Sultan'dan farkı, öldürttüğü elçilerin kafatasından şarap içmeyi âdet edinmesiydi, işte o kadar.*” (s.180)

cümlesiyle açıklanır. Çaldıran'da esir düşen Taçlı Hatun tarafından “*Kızılbaş katili*” (s.246) olarak vasıflandırılır. Kamber Can, ona olan eleştirisini daha ileri boyuta götürerek, “*Bu Selim köpeği ölmeyi hak ediyor.*” (s.247) der. Diğer taraftan Haçlılarla hiç savaşmaması ve Anadolu'da yürüttüğü yanlış politikalarla kardeşlerine kılıç çekmesi Yavuz Han kişiliğinin olumsuzlandığı temel noktalardan birisidir. (s.377)

Kurmacada, bilhassa II. Bayezid dönemi devlet anlayışı eleştirilir. Dönem itibarı ile Osmanlı Devleti; “*İstanbul'da devlet beceriksiz , pinti, alçak ve aşağılık adamlar arasında paylaşılıp nimetler kul taifesine peşkeş çekil*”mekte ifadesiyle nitelendirilir. (s.35) Bu olumsuz gidişattan halkı kurtaracak yegâne kişi Şehzade Selim'dir. Ona bağlılık, devletin geleceğinden umudun daha kesilmediğini gösterir. Bu minvalde ağır vergilerden, adam kayırmadan ve Kızılbaş isyanlarından bunalan halkın son umudu Şehzade Selim'dir. (s.35)

Devleti adalet ekseninde yöneten Yavuz Han, Çaldıran Savaşı sonrasında ganimet paylaşımında dahi kendini en sona koyarak savaşta fayda gösteren her kişiden hizmet derecesine göre pay almasını sağlar. Aslında bu Osmanlı Devleti'nin savaş usulünün devamıdır. Kamber Can taksime padişahı başlanılmamasına

çok şaşırır. (s.241) Osmanlı Devleti'nin Safevi Devleti gibi bir aşiret düzeninden ziyade gelenekleri olan bir yapı ile hükmetmesi iki devletin karşılaştırılması sonucu ortaya konur. Şah ve Sultan'ın Tebriz'e girişleri şu cümlelerle karşılaştırılır:

“Sekiz yıl evvel Şah'ın şehre girişi sırasında yapılan şenliklerin benzeri vardı meydanlarda. Bir farkla ki bu defaki eğlenceler kırk gün kırk gece sürmeyecekti. Sultan da, tıpkı sekiz yıl önceki Şah gibi cülûsiyeler dağıtıyor, bahşişler saçıyor. Yeni para bastırılması için emrini bugün verdiği söyleniyor. Şah'ın, Kamertay'ın üzerinde şehri dolaştığı günü hatırladım. Herkes ona 'Kurban oliim yüce Şah!' diyorlar ve kasideler sunuyorlardı, Sultan'a ise şimdi askerleri 'Gururlanma padişahım senden büyük Allah var!' diye alkış okuyorlar.” (s.262)

İki fatihın yönetim anlayışı, yeni ele geçirilen bir şehirde daha iyi anlaşılmalıdır. Bu bakış açısıyla Osmanlı padişahı tevazuyu elden bırakmadan, her an başarının hüsrana dönüşebileceğini aklından çıkarmaz.

Kamber Can'ın İstanbul'da Piri Paşa ile Cafer Çelebi'yi konuşurlarken gizlice dinlemesi şaşkınlık içerisinde Osmanlı Devleti'ne bakışı ortaya koyar:

“Çoğu değerli fikirlerin sahibi ve ileri görüşlü insanlar olduğu söylenen Osmanlı Devlet adamlarının en belirgin tavırları tedbir ve cesareti bir elbise gibi giyinmiş olarak dolaşmalarıydı.” (s.290-291)

Osmanlı Devleti, devlet adamları üzerinden olumlanır.

Kurmacada, Yavuz Han'ın devlete katkıları belirtilmekle birlikte, karşıt güçler tarafından devlete bir bütün olarak bakılır. Şah İsmail, Çaldıran yenilgisi sonrası düzensiz ordu ile Osmanlı'yla mücadele etmenin imkânsız olduğunu belirtir. Türkmen oymakları içerisindeki çatışmalar bu birliğin önündeki en büyük engellerden biridir. *“Ona göre Osmanlı ülkesi ve Selim her geçen gün geliyor, büyüyor, gölgesi Safevi Devleti'nin üzerine düşüyordu.”* (s.313) Şah, içerisinde bulunduğu umutsuzluğu biraz hafifletebilmek için oğlu Tahmasb'ı, Div Ali Sultan'a bir Osmanlı şehzadesi gibi yetiştirmesini buyurmuştur. (s.366) Şah

İsmail'in bu düşüncede olması Osmanlı Devleti'nin dönem itibarı ile teknoloji ve eğitim sahasında düşmanlarından daha ileri bir seviyede olduğu gerçeğinin kurmacada ifadesidir.

Yavuz Han'ın şahsında Osmanlı Devleti'nin olumlanması Taçlı Hatun tarafından adalet merkezli bir ifadeyle yapılır: “*Adil hükümdarın olduğu yer ne güzel vatandır!*” (s.373) yargısı adaleti özleyen eski bir hükümdar eşinin, esir olduğu ülkede gerçek özgürlüğü tatması cihetinde değerlendirilebilir.

Şah ve Sultan adlı eserde tahkiye tarihî bilgiye kurban edilmez. Bu minvalde kurmacanın ana yapısını tarihîlik oluşturmuş fakat kurmacada yaratma kişiler aracılığıyla tarihîliğin bireye ve topluma etkisi irdelenmiştir. Yazar, tarihî vakanın bittiğinin ama etkilerinin günümüzde toplumda devam ettiğinin farkındadır. Bu yüzden Yavuz Han'ı tamamen tarih önünde aklama ve kurmacayı bu minvalde şekillendirme isteği diğer eserlerde olduğu gibi baskın bir konumda değildir. Çaldıran'ın yahut Mısır seferlerinin düşünsel arka planlarına kurmacada derinlemesine girilmez. Hatta bu noktada sadece Yavuz Han'ı Çaldıran sahrasına götüren sebep olarak, Şah'ın Anadolu'da yürüttüğü menfi Kızılbaşlık propagandası sonucu halkı isyana teşviki ifade edilebilir. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin kısa vadede bir beka sorunu ile karşı karşıya kalabileceğini imler.

Kurmaca, Yavuz Han'ın saltanatı dönemindeki iki önemli seferden birisi olan Çaldıran Savaşı üzerine inşa edilir. Bu savaşın etkileri günümüzde de hâlâ sürmektedir. Bir nevi eser, 21. asırda yaşanan Sünni-Kızılbaş ayrımınının 16. yüzyıldaki hâlini kurmacaya taşır. Bu hâliyle yaklaşık beş asrı birleştiren esere göre; ayrışma ve ötekileştirme sonucunda gelen hüznün ruhlarda baki kaldığını, sadece suretlerin değiştiğini söylemek mümkündür. Yavuz Han'ın doğuda

herhangi bir engel bırakmadan batıya yönelme isteği, saltanatı müddetince Müslüman ülkelerle savaşmasına neden olur. Bu durum yukarıda ifade edildiği üzere farklı kişiler aracılığıyla eleştirilir.

Kurmacanın Yavuz Han'ı merkezî kişi olarak belirlemesi edebî karakter çiziminde düşünce dünyasından ziyade olaylar üzerinden gidilmesini zorunlu kılar. Beşer olmanın gereği üzere doğru ve yanlışlarıyla ele alınan Yavuz Han, “*şekillendirici güç*” ekseninde kurmacada yüceltilmez. Ülkü sahibi bir padişah oluşu, gaflet içerisinde bir baba olarak ifade ettiği II. Bayezid'den tahtı alarak kafasındakileri biran önce tatbik edebilmenin derdinde olduğunu gösterir. (s.63) Bu ifadeden sonra “*Ya kuzgun leşe, ya devlet başa!*” (s.114, 129) diyerek babasıyla taht mücadelesine girer ve padişah olur. (s.142) Kararlılık abidesi olan padişah, Safevi seferi sırasında uzun zamandır düşmanla karşılaşılmasını sebebiyle asker arasında çıkan kargaşaya, varılmak istenen menzile ulaşmadan kesinlikle dönmeyeceğini ifade etmesiyle set çeker. (s.155) Onun çıktığı yoldan dönenler, “*(...) Din-i mübin yolundan (...)*” (s.155) dönmekle itham edilir. Verdiği karardan vazgeçmeyen, hedefe ulaşana kadar taviz vermeyip çok sevdiği kişilerin bile canını almaktan geri durmayan (s.162) ve askerın kendisine karşı tehditlerine sert önlemler alan (s.145) dirayet sahibi bir roman kişisidir.

Kişinin beşerî vasfının önemli bir yekûnunu oluşturan “duygu dünyası” kurmacada ender de olsa Yavuz Han'ın ağlaması olarak karşımıza çıkar. Babasını Dimetoka'ya yayan bir şekilde uğurlarken ağlaması (s.144), Çaldıran Savaşı öncesi gözleri yaşlı bir şekilde Allah'a dua etmesi (s.197), Çaldıran sonrası bulunamayan Hüseyin Can için ağlaması (s.298), Şam'da ordunun konaklaması sırasında kaldığı konakta kendisine aşık olan cariyenin karşısına gelince

konuşmadan ölmesi üzerine ağlaması (s.321) bu beyandandır. Bu duygusallık onu bir iç çatışmaya götürmez. Bu noktada da daha önce incelenen eserlerden ayrılan *Şah ve Sultan*, yaratma şahsiyet olarak kurguya giren merkezî kişilerin iç çatışmaları çerçevesinde şekillenir.

Yavuz Han için halkın devamlı suretle devlete itaat etmesi gerekir.

Şehzadeliğinden bu yana;

“(...) Tebaa Kızılbaş veya Sünni olabilir ama itaatsiz olamaz, devletin izni olmaksızın tebaalıktan ayrılamaz, pılsını pırtısını toplayıp gidemezdi.” (s.112)

düşüncesiyle halka bakar.

Şah İsmail'in Anadolu'daki Kızılbaşları siyasi emelleri için kullanması Yavuz Han'ın Kızılbaşlara cephe almasına neden olmaz. O devlete başkaldıranlarla mücadele içerisindedir. Bu başkaldırı bir Sünni yahut gayrimüslimler tarafından yapılsa yine aynı cezayı verecektir. (s.146-147)

Yavuz Han'ın babası II. Bayezid'i göğsünden ittirmesi olayını Osmanlı halkı içerisinde, bazıları onun yiğitliğine bazıları ise hayırsız evlatlığına yorarlar. (s.143) Yavuz Han, bu hâliyle tamamen olumsuzlanmaz. Tebriz'in ele geçirilmesinden sonra yöneten-yönetilen arasındaki ilişki devlete itaat olduğu müddetçe gayet sağlıklı ilerleyeceğini gösterir. Halkın şehirde bir Kızılbaş avına çıkılacağından korkması herkesin evine kapanmasına neden olur. Savaştan yedi gün geçmesine rağmen kimsenin sokaklara çıkmaması durumu, padişahın tellallar aracılığıyla herkesin can ve mal güvenliğinin emniyet altında olduğunu duyurmasıyla değişecektir. Askerin padişahıtan çekinmesi ve ganimete doyması şehirde yağmaya gerek bırakmayan sebepler arasındadır. (s.277) Bu olaylar Yavuz Han'ın halka hükmederken ayırım gözetmeksizin adaletten taviz vermediğini ve halktan devlete sorgusuz sualsiz itaatle bağlanmasını istediği

sonucu çıkarılabilir. Onun adalet mefhumuna bağlılığı Sina Çölü'nün geçilmesinde kullanılacak paranın gayrimüslim bir tüccardan alınması sonrasında gelişen olayda da görülür. Tüccardan alınan parayı sefer dönüşü Şam'dayken kendisine vermek isteyen padişah, o kişinin iki ay önce öldüğünü öğrenir. Defterdar, tüccardan geriye büyük bir servet kaldığını, bunun akılbali olmamış iki çocuğuna bırakılmasının ve borcu dahi ödemenin doğru olmayacağını bildiren bir arızayı padişaha sunar. Padişah bunun karşısında; “*Ölene rahmet, malına bereket, evladına afiyet, gammaza da lanet! Borç ödene!*” (s.336) diye yazarak devlet yönetimindeki hassasiyetinin ne olursa olsun taviz vermeden devam ettiğini gösterir.

Tarihî bir kişilik olan Yavuz Sultan Selim Han, yukarıda izah edilen edebî karakter özelliklerinin yanı sıra; özel hayatında çevresindekilere samimi davranan ve şaka yapan (s.62-63, 296), bir icraata geçmeden önce ayrıntılı planlar yapan (s.113-114, 196), teknolojik gelişmeler ile devleti daha güçlü hâle getirmeye çalışan (s.207), korkusuz (s.326), bazen de aşırı öfkeli (s.162, 194) bir kişiliğe sahiptir.

4.11. EFETÜRK YAVUZ HAN

Roman, tarihî roman halkasına göre “Devletin Diğer Devletler ile Münasebeti” ve “Devlet İçi Mekanizma” bölümüne dâhil edebileceğimiz özellikleri barındırmaktadır. Yavuz Han'ın kahramanlığı ve geleceğe dair hedefleri üzerine kurgulanan eser, onun kişiliğinin anlatılmasında yüzeysel kalır. Yavuz Han'ın bir destan kahramanı gibi ulvileştirilmesi eksiksiz, yönetmekle mükellef bir padişah portresi ortaya koyar.

Yavuz Han'a daha küçük yaşlarda İtalyan ressam Bellini'nin de etkisiyle "Efetürk" vasfının verilmesi (s.28-29) ve bunun kitabın ismi olarak kullanılması olumlanan bir tarihî kişiliğin kurguda anlatılacağını imler. Kara Manas, "Efetürk" kelimesinin anlamını şöyle ifade eder:

"Ölümü öldürmüş, gözünü budaktan sakınmayan gerçek cengaver. HAK ve hakkaniyete bağlı üstün bir kişilik. Allah'tan başka kimseden korkmayan 'gönlü öbür dünyaya sevdalı' bu dünyayı hiçe sayan, Allah'tan başkasına kul olmayan bir büyük fani dünya umursamazı... Bir Alparlan..." (s.28)

"Efetürk" ifadesi, Osmanlı tarihinde devlete imparatorluk vasfı kazandıran ve İstanbul'un fethiyle tarihte önemli bir yer edinen Fatih Han'ın "Büyük Türk imparatorluğunu" kuracak torunu olan Yavuz Han'ın hayatını özeteler mahiyettedir. Fatih Han'ın özel koruması tahta yakışan tek ismin Selim olduğunu şöyle belirtir:

"Manas'a göre, ne Cem, ne Sultan Bayezid ve ne de 'şimdilik' ortadaki müstakbel padişah adayları; Şehzade Korkut'la Şehzade Ahmet doldurabilirdi Ulu Fatih'in yerini... En sondaki ama en güçlüleri; cengaverlikte dedesinin kopyası; sadece, 'EFE Türk' lakaplı Yavuz Selim!" (s.27)

Kurmacada Yavuz Han kişisinin edebî portresi çizilirken devamlı onun kahramanlığından söz edilir. İlmî yönü üzerinde durulmaz.

Yavuz Han'ın diğer roman kişileri tarafından olumlanması çevresinde özellikleriyle fark edilen ve sevilen bir kişi profiline sahip olduğunun anlaşılmasını sağlar. Oğlu Şehzade Süleyman; babasının Fatih Han'ın gözetiminde büyüdüğünü, amcalarına göre tehlikeyi göze alan, Şah İsmail tehlikesini bertaraf etmek için seferler düzenleyen birisi olduğu için Osmanlı tahtının vazgeçilmez ismi olarak görür. (s.118) Yeniçeriler tarafından, "(...) *Fatih Sultan Mehmet Han'ın yegâne mirası Yavuz Selim Han'dır.*" (s.127) Kara Manas'ın tahttan vazgeçmesi için II. Bayezid'i ikna etmek üzere söylediği sözler

Yavuz Han'ın dedesi Fatih Han'la bir tutulduğunu ve efsanevi bir kahraman adayı olduğunu işaret eder:

“O Yiğit, kendine has düşüncelere sahip ve hiç kimselerin aklına, kuvvetine ihtiyaç duymaz biri. Saltanat fikri onda, ta bebeklikten var! Ülkesini ancak kendinin büyütüp geliştireceğine inanmış. Bir de! Rahmetli Hakanım Fatih Sultan Mehmet hazretlerinin, ‘benim yerime kim gelir bilmem de, HALEFİM; aha bu Efe Türk’tür!’ dediğini defalarca duymuş ve kulağına küpe etmiştir Şehzadem. İnanın ki, o; doğuştan padişah kılıklı, önü alınmaz bir cengaverdir Sultanım!” (s.135)

Fatih Han devrinin ünlü komutanı Gedik Ahmet Paşa, II. Bayezid tarafından devlet şurasına danışılmadan Şehzade Ahmet'in veliaht ilan edilmesi karşısında;

“(...) Kanaatimize göre sizden sonra Devlet-i Aliyye'nin başına geçecek tek kişi; değerli şehzadeniz Trabzon valisi, Ulu Hakanım Fatih'in deyişiyle ‘Efe Türk Yavuz Selim’dir, başkası olmaz!” (s.155)

diyerek, daha şehzadelğinde Yavuz Han'ın özelliklerini kavrayıp, onun seçenek götürmeyecek şekilde tahtın varisi olduğunu düşünmektedir. Yavuz Han ile Şehsuvaroğlu Ali Bey'in arasında toprak düzeni ve bilim hakkında geçen konuşmadan sonra Şehsuvaroğlu padişahı;

“Çift yönlü bir varlık! Hem cengaver hem de üstün meziyetli bir bilim adamı; ‘toplum yönetmenin sırrını çözmüş’ harika bir filozof!” (s.338)

olarak değerlendirir.

Yavuz Han kişisi hakkındaki olumlama ifadeleri, zaman içerisinde kahramanlığın yanında akıl yetisini de çok iyi bir biçimde kullanabildiğini, böylelikle orduyu veya halkı kontrol etmede zorluk yaşamadığını gösterir.

Devlet ricalinin dışında halk da onu görmediği halde yiğitliğine hayrandır. (s.222)

Mercidabık Savaşı'nda Yavuz Han'ın maharetle iki kılıcı birlikte kullanması Hayırbay'ın bir ara savaşı bırakarak onu izlemesine neden olur. (s.243-244)

Savaşı sadece yönetmeyip bizzat savaşın içerisinde bulunması askerleri ve düşmanları nezdinde onun olumlanmasını sağlar.

Yavuz Han'ın olumlanması sadece gözlemler ile değil olaylar ile de anlatılır. Karıştıran Ovası'nda babası II. Bayezid ile karşı karşıya geldiği zaman Kara Manas'ın ısrarı üzerine babasıyla savaştıktan vazgeçer. Manas'ın;

“Kılıcını sallamaya başladığında; korkarım, yarın ne yöneteceğin bir halk ve ne de birlikte cihada çıkacağın sağlam bir ordu kalmayacak arkanda! Allah esirgeye Devlet-i Aliyye yok olup gidecek. Üstelik ‘her ne olursa’ karşındaki babandır! Ona el kaldırmak azim günahdır. Tanrı'nın gücüne gider ki, hayır getirmez!” (s.125)

sözleri Yavuz Han tarafından kabul görür ve iki kardeş orduyu savaştırmaktan vazgeçer.

Kurmacada, Yavuz Han kişinin olumlanması, onun şahsında Osmanlı Devleti'nin de olumlanmasına sebep olur. Trabzon sancak beyiyken doğu şehirlerine düzenlenen bir sefer sırasında Kars'ta ihtiyar bir köylünün Safevi, Gürcü çetelerinin şehri yağmalamasından ve şehrin valisi Akkoyunlu Mirza Bey'in şehri savunmaktan aciz olduğunu belirtmesinden sonra Osmanlı Devleti'ni hasretle beklediklerini belirtir. Başka bir devletin tebaasının kendi devletini *“Akkoyunlu domuzu”* diye olumsuzlarken, Osmanlı'nın hem Safevilerin hem de Gürcülerin baskısından kendilerini kurtarabilecek tek güç olduğunu belirtmesi, başka devletlere mensup insanların da Osmanlı Devleti'nin yönetimi altına girmeye hazır olduğunu gösterir. (s.80-81) Kars'ta, Dursun adında bir kervan sahibi kervanının çeteler tarafından yağmalanmasından sonra yolda Şehzade Selim'e tesadüf eder ve sonrasında onlara Artvin'e kadar mihmandarlık eder. Şehzadeyle konuştuğundan sonra onun mütevazılığına hayran olan Dursun, sıradan halk adamına benzediğini düşünerek; *“Demek ki Osmanlı'nın birdenbire zirveye yükselişinin sebebi bu!”* (s.84) diyerek devleti yöneten kişilerin karakterine dair teşhiste bulunur. Artvinlilerin Şehzade Selim komutasındaki Osmanlı askerlerini

içtenlikle, “*Padişahım çok yaşa!*” (s.90) tezahüratıyla karşılamaları şehzadeyi padişahтан ayrı düşünmeyen, devlete bir bütün olarak bakan halkın coşkulu ifadesidir. Güney Kalesi askerlerinin de aynı coşkuyla şehzadeyi karşılamaları, kalenin teslimiyetiyle doruğa ulaşır. (s.95) Kale komutanı Balı Bey, Osmanlı Devleti’ni diğer devletlerden ayıran temel noktayı Şehzade Selim’e şöyle açıklar:

“Sultanım, bütünüyle erdem ve mutluluk sevdalısı bir toplumuz biz. Biliriz ki; yüksek iyilik ve olgunluk tam olmayan (eksik) topluluklarda değil, ancak bir ulu devlet çatısı altında elde edilir. Bizler böylesine parça pörçük, aşiret topluluğu yerine, ebede uzanacak ‘huzur dolu’ bir mekân arayışındayız. Yerimizin, Devlet-i Aliyye’nin kucagında olduğunun idrakindeyiz...” (s.96)

Osmanlı Devlet düzeninin aşiret sisteminden ziyade genel-geçer bir hukuk sistemine sahip olduğu ve yönetimi altındakilere huzurlu bir yaşamı tesis ettiği başka bir devlete mensup kale komutanı aracılığıyla anlatılır.

Yavuz Han’ın yönetim anlayışında bulunan dinî hassasiyet, Yaratıcı’ya olan derin hürmetten dolayı yaratılana da hürmet duyulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu anlayış, insanların soyuna sopuna ve dinine bakılmaksızın “*Yaratan’dan ötürü*” sevgiyle hükmetmeyi zorunlu kılar. (s.116) Yavuz Han’ın devlete olan güveni ve devletin geleceğini her şeyden üstün görmesinin temelinde ifade edilen dinî hassasiyetin etkileri bulunur. (s.120-121) Böyle olduğundan dolayıdır ki, Çaldıran Savaşı sonrası bir gün Sehent Dağı’nda kuru bir meşe ağacının altında ney üfleyen çobana, Yavuz Han’ın,

“Tebriz şehrini düşman işgal etmiş, derler, yanmaz mısın buna?” sorusuna:

“Gündüzlerimiz dahi, cama zift sürülmüşçesine ‘yol iz göstermez’ gece karanlığında idi. Gelen düşman değil bana; yıllardır beklediğim aydınlığım! Çağın Güneşi Fatih Sultan Mehmet Han hazretlerinin torunu, elinde bir tutam ışıkla geldi, yol vermez dağların ardından. Bize insancıl eşitliği, Tanrı’nın armağanı hürriyeti getirdi.” (s.206)

cevabını verir.

Yavuz Han, adalet dağıtıcısı, insanların özlemle onu beklediği özgürlük ve eşitliğin taşıyıcısı bir padişahdır. (s.207)

Mercidabık Savaşı sonrası Yahudi kökenli Yafes'in, Osmanlı'nın küçük düşünmediğini, gözlerinin her zaman büyük işlerde olduğunu söyleyerek bir gayrimüslimin gözüyle devleti olumlar. (s.257) Yahudi cemaatine mensup kişilerin Osmanlı'yı en azından yeni ele geçirdiği topraklarda başarısız kılmak için yaptıkları planı Yavuz Han'a anlatması, devlete olan olumlu bakış açısının eyleme dönüşmesidir. (s.263) Yafes'in, padişaha Yahudilerin İspanya'dan kovulduklarında onlara Osmanlı Devleti'nin kucak açtığını, böylelikle birçoklarının ölümden kurtulabildiğini ifade etmesi (s.264-265), devletin zulmün karşısında durduğunu ve mazluma menşei ne olursa olsun her zaman sahip çıktığını göstermektedir.

Roman, bazen tarihî bilginin dışında kurgulansa da periyodik bir tarihî anlatının dışına çıkılmadığı görülür. Yavuz Han'ın Osmanlı tahtını istemesi milletine ve insanlığa huzur getirmek, dedesi Fatih Han'ın mirası Büyük Türk İmparatorluğu ülküsünü gerçekleştirebilmek içindir. Bu minvalde, Yavuz Han kişinin edebî karakter çizimi hem olay hem onun düşünce dünyasının üzerinden gerçekleşir. Onun kişiliğindeki 'kararlılık' kavramı harekete geçtiği bir olayın mutlak suretle başarıya ulaşmasıyla sonuçlanır. Taht yolunda hocası Abdülhalim Efendi'ye;

“Yaratılış ödevi olarak önüme konan ‘kader’ tahtına oturmak, insanlığa oradan hizmet etmek zorunda olduğumu kesinlikle bilmekteyim.” (s.116)

diyerek padişah olması gerekliliğini yaratılış ödevi olarak kabul etmektedir. Bu ifade kararlılığın ulviyet kazandığını gösterir. Ordusuyla Karıştıran Ovası'na kadar gelen Şehzade Selim, kendisine II. Bayezid tarafından elçi olarak

gönderilen Mevlana Sarıgürz'e edebî karakterinin temelinde bulunan 'kararlılık'ını şöyle ifade eder:

“Muhterem babamın rızasından garaz Trabzon'a varmam ise; hâşâ, gökten Cebrail inip peygamber dilek ederse kabul eylemeyiz. Beni öyle sanmasınlar ki; Korkut biraderim gibi bir yere varıp tekrar geri dönem ihtimali ola! Ben devlet merkezine yakın durma hususunda baş vermeye razı olmuşum, fikrimden dönme ihtimali asla yoktur.” (s.122)

Bu net tavrı ona tahtı getirmiştir.

Yavuz Han, gerektiğinde kendini tehlikeye atmaktan çekinmez. Tırnova civarında Uzun İskender namında bir eşkıyanın ortadan kaldırılması işini Malkoçoğlu Ali ve Turali Beyler ile kendisi halleder. Zira ona göre bu iş, *“Orduyla olacak iş değildi[r].”* (s.148) Hersekzade Ahmet Paşa'nın Kızılbaşları ortadan kaldırmayı teklif ettiğinden padişah; yönetimi altındaki farklı inançlara mensup kişileri bir zenginlik olarak kabul ettiğini, kesinlikle bir inancı ön plana alıp diğerlerini dışlayamayacağını belirtir. Bu yüzden Şah İsmail'i asla affetmeyeceğini söyler. (s.193) Yavuz Han'daki bu anlayış düşünce dünyasında kişiye ve mezhebe göre bir yönetim tarzının olmadığını, eşitlikçi bir anlayışla hükmetmeyi esas aldığını gösterir. Paşa'ya;

“Hakk'ın, adaletin, yoksulların, mazlumların yanındayım. Falan mezhebin, filan ırkın peşin dostu veya katıksız düşmanı değilim. Hiç ayrımsız insan kardeşliği, bireyi 'yaratılış amacına uygun yaşatma' gayreti içindeyim ben.” (s.194)

cümleleriyle bu düşüncesinden taviz vermeyeceğini belirtir. Devleti, *“(…) hür insan, hür vicdan, hür akıl, hür inançlar (...)*”ın büyüteceğini ve asla devletin, *“Tek fikre, tek inanca, tek ırka dayalı (...)*” (s.194) olamayacağını söyleyerek yönetim anlayışındaki hem insan hem düşünce çeşitliliğini vurgular.

Eserde, Yavuz Han yoğun iç çatışma yaşayan bir kişi olarak ele alınmaz. Daha çok bilinen, herkes tarafından görülen özellikleriyle anlatılır. Onun iç

dünyasını okuyucuya aksettirecek olaylar oldukça azdır. Çaldıran Savaşı öncesi orduyla Konya’da mola verildiğinde Mevlana’nın türbesini ziyaret eder. Türbede kendisiyle baş başa kalan Yavuz Han, ulvi sessizlikte kendi kendisini hizaya çeker:

“Selam, yaratılış amacını en iyi kavramış, değerli öğütlerin sahibi ulu insan, dedi içeri girer girmez. Tereddütlüydü ilkten, bekledi ki, gaipten bir ses; ‘Ne haddine bu yanıma geliş! Ben insanları aşk ile kucaklar kendime çekerim, sen iteleyici ve öteleyicisin! Ben ‘huzur hakkı’ aşk şerbeti sunarken insanlığa, sen kan dökmeye koşuyorsun hiç çekincesiz. Hem de ‘başından beri, tüm yeniçeri ağalarının ve de bazı vezirlerinin dediği gibi’ sana soydaşlık iddiasındaki biriyle, ölümüne savaşmaya gitmekteisin!

— Kendin gibi biriyle!

— Benzerim ha!

— Evet, kendin gibi! Adam ‘senden farksızım, eksikim yok, fazlam var’ demekte her daim.” (s.174)

Safevilerin bir Türk devleti olması padişahı bir çatışmaya sürüklese de ulemanın verdiği fetvaları göz önünde bulundurduğu için (s.345) bu çatışma onu yolundan döndüremez. Mısır seferi için başkaları tarafından söylenen, *“Dün soydaşla bugün dindaşla harp!”* (s.246) düşüncesi, Yavuz Han’a göre hiçbir haksızlığın yapılmadığı bir seferdir. Çaldıran Savaşı öncesi Yavuz Han’ın içini bir ürperti kaplar ve savaşmayı hiç istememesine rağmen mecburiyetini şöyle ifade eder:

“Aslında savaşı, ölümüne vuruşmayı hiç sevmiyorum, düşmanım bile olsa ‘yaratılış felsefeme’ aykırı buluyorum insan öldürmeyi. Lakin günümüzün siyaseti şiddet üzerine yapılanmış; tek yol milletlerin kanla imtihanı! Hâl böyleyken, ‘devletimin varlığı ve milletimin bekasını düşününce de’ bunun kaçınılmazlığına inanıyorum. Kılıç taşıyorsak, yaşamının töresi; ya öleceksin, ya öldüreceksin!” (s.184)

İnsanı yaşatma esaslı bir düşüncenin sahibi olan Yavuz Han, zorunluluktan dolayı kılıcı eline alan ve onun gereğini yerine getiren bir padişah profiline dâhil edilir. Bu haliyle o, insancıl değerlere sahip çıkan, bu ideali yaşatan birisi olarak değerlendirilebilir.

Yavuz Han'ın hayali, dedesinin yarım bıraktığı Roma fethini tamamlamak olsa da devletin iç sorunları ve dönem itibarı ile devleti tehdit eden yakın sorunların Safevi ve Memlük merkezli olması onu zorunlu olarak bu ülkelerin üzerine yöneltmiştir. Kurmacada Roma hayalini ertelemesi bu sebepler üzerinden açıklanır ama onun içinde daima bir Roma özlemi olacaktır. Bu durumun farkına varan İbn Kemal padişaha açık bir şekilde İstanbul'u fetheden dedesi Fatih Han'la bir sefer yarışının neticesinde Roma'nın fethedilme düşüncesinin olup olmadığını sorar. (s.227) Yavuz Han, “*Ûn yarışu için değil, halkıma lazım olanı yaparak ‘varlık’ hapsinden kurtulmaya çalışıyorum ben.*” (s.228) diyerek düşünce dünyasında Roma'nın muhtemel fethinin sebeplerinden birini söyler. İbn Kemal, padişahın bu düşüncesini öğrendikten sonra Buhârî tarafından aktarılan İstanbul'un fethini açıklayan hadisi okur ve Hz. Muhammet (SAV) döneminde İstanbul ve Roma'nın fethine dair kendisine yöneltilen sorulara Roma hakkında bir bilgi vermediğini söyler. (s.228-229) Aslında bu ifadeler mana âleminde Roma hakkında bir fetih muştusunun olmadığını, dolayısıyla fetih planlarının buna göre yapılması gerektiğini işaret etmektedir. Yavuz Han, hocadan bu bilgileri aldıktan sonra durumunu anlatıcının ifadesiyle; “*(...) Hayal dünyası altüst olup ufku kararan Yavuz Sultan Selim, içine düştüğü ‘kader’ açmazının boğuntusunu yaşıyordu.*” (s.229) biçiminde belirterek onun edebî portresine, *doğu-batı eksenli fetih çatışması* yaşayan bir kişi olduğu düşüncesinin eklenmesini sağlar.

Yavuz Han'a göre halka adaletle hükmetmek esastır. Onun yönetim anlayışının temelinde sevgi vardır. İnsanları bencillikten uzak, ayırım yapmadan sevebilmenin önemine dikkat çeker. (s.92) Ona göre;

“Ülkeler yalnız kılıç fetihleriyle büyümüyor. Ancak beldesini mamur, insanını hür ve mutlu yaşatmakla ulu devlet olunuyor.” (s.160)

Devlet ve halk bütünleşmesi kadimliği sağlarken, devletin halka adaletle hükmetmesine de aracı olmaktadır. Padişah, halka hizmet için vardır, halkı kendisine kul etmek için değil. (s.185) Sehend Dağı’nda bir çobanla sohbet ederken Fatih Han’ın söylediği; *“Devletin başındaki mutlak hâkim değil, doğrudan milletin hizmetçisidir ancak insanlığa hizmetle huzur bulur!”* (s.209) sözünü hatırlar ve çobana; *“Ben de senin bu özgürlüğün için hizmet ve başarıya mecburum bre Çoban!”* (s.209) diyerek halkın özgürlüğünü korumakla mükellef olduğunu ifade eder. Devletin halkın özgürlüğünü sağlamakla birlikte onun refah seviyesini artıracak ekonomik önlemleri de alması düzenli bir üretimi sağlayacaktır. Yönetilenin mutlak itaati ve yönetenin adalet, eşitlik kavramlarını göz önünde bulundurarak hükmetmesi karşılıklı görevlerin yerine getirilmesi olarak ifade edilebilir. Yavuz Han’ın şahsında Osmanlı Devleti bu görevleri en azından Fatih Han ve Yavuz Han döneminde yerine getirebilmiştir. (s.108, 159) Halkı müspet manada değerlendiren Yavuz Han için, hemen hemen her Avrupa seferinde fetihleri engelleyen Karamanoğlu, Akkoyunlu ve şimdi de Safeviler devletin batıya ilerlemesini engelleyen, kendi insanına kılıç çeken düşmanlardır. (s.94) Dolayısıyla devletin bekasını ve halkın düzenini menfileştiren her hamle düşmanlık olarak kabul edilir.

Tarihî bir kişilik olan Yavuz Sultan Selim Han, yukarıda izah edilen edebî karakter özelliklerinin yanı sıra; samimi (s.110, 298), hoşgörülü (s.195-196), adaletten taviz vermeyen (s.231-233), duygusal (s.141, 190), kitap okumayı seven (s.166), ilme ve ilim adamına önem veren (s.292, 296-297, 337), kısa ve uzun

vadede tedbiri elden bırakmayan (s.300-310), savaşçı (s.243-244, 285) ve zaman zaman öfkelenen (s.59) kişilik özelliklerine sahiptir.

4.12. İKİ HÜKÜMDAR BİR KADIN

Roman, tarihî roman halkasına göre “Devletin Diğer Devletler ile Münasebeti” ve “Devlet İçi Mekanizma” bölümüne dâhil edebileceğimiz özellikleri barındırmaktadır.

İki Hükümdar Bir Kadın adlı eser Yavuz Han-Taçlı Hatun aşkının konu edildiği *Tac-ı Sultan Selim* adlı eserin girizgah bölümü olarak da ele alınabilir. Yazar, iki ciltten oluşturduğu Yavuz Han anlatısının bu cildinde, onu tahta geçme ihtimali uzak görülen şehzade konumundan, cihangir bir padişah olmasına doğru giden yolu itibari âleme aktarır. Yavuz Han’ın yürüdüğü bu yol, Taçlı aşkının peşinden bir gidiş olarak gözükse de, Şah’a hem bu aşka mani olmasından hem de onun dinî menşeli ayrılık tohumlarının Anadolu’da büyümesine izin vermeme düşüncesinden kaynaklanır.

Kurmacada, Yavuz Han olumlanan bir kişidir. Dedesi Fatih Han’ın ona her zaman destek olması ve onu Trabzon sancağına göndereceği zaman doğudaki Safevi tehlikesiyle mücadele edebilecek tek kişi olarak göstermesi, Fatih Han nezdinde Şehzade Selim’e gösterilen ihtimamın fiiliyata geçmesidir. Fatih Han, kendisinden sonra tahtın varisi olan Şehzade Bayezid’in içki ve eğlenceye olan düşkünlüğü ve oğlu Şehzade Ahmet’in ise güçlü olmaması sebebiyle Şehzade Selim’i Şiiliğin Anadolu’da yayılmasını engelleyecek tek kişi olarak görür. (s.57) Doğumunda olağanüstülükler bulunan bir şehzadenin daha sancak beyliğine gönderilirken veliaht şehzadenin ve büyük kardeşlerin görmezden gelinerek

görevlendirilmesi, Yavuz Han kişinin her halükârda olumlanacak bir kişi olacağı okuyucuya hissettirilmiş olur.

Eserde, Osmanlı Devleti birçok açıdan olumlanır. Bu olumlama devletin merkezî kişi tarafından temsil edilmesinden kaynaklanır.

Şehzade Selim, Taçlı ile Şah'ın evlendiğini öğrenmesi ve Taçlı'nun kanlı gelinliğinin kendisine hediye olarak gönderilmesi sonrası atıyla köşkten uzaklaşır. Yağmurlu bir günde atından düşer ve kendinden geçer. Sümela Manastırı rahipleri ve Rum kızı Stella şehzadeyi tesadüfen bulurlar. Rahipler, yardım edip etmeme tereddüdü yaşarken, dinlerine hiç müdahale edilmemesi ve özgür olmaları sebebiyle yardım etmeye karar verirler. (s.180) Devlerin din özgürlüğünü sağlamış olması şehzadenin hayatta kalmasını sağlayan sebep olmuştur. Şehzadenin iki yıl önce, arabasının tekerleği bozulan Stella'ya yardım etmesi ve kimliliğini söylememesi halk-yönetici irtibatının samimiyetini ortaya koymaktadır. (s.182)

Osmanlı Devleti'nin olumlanması sadece merkezî kişi etrafında gerçekleşmez. Anadolu'nun bazı şehirlerinde ve İstanbul'da meydana gelen depremin yaraları kısa sürede sarılır. Devletin halka maddi yardımda bulunması, yeni evlerin yapılması devlet-halk bütünleşmesini sağlayan örneklerden biridir. (s.207-208)

Devletin olumlanması Türkmenler nezdinde bir şikâyete dönüşür. Köylülere göre, arazilerinin büyüklüğünün, hayvan sayılarının tahrir defterlerine kaydedilmesi ve onlardan vergi istenecek olması kabul edilemez bir durumdur. Fatih Han zamanında müsadereye başlanan mallarının II. Bayezid zamanında da devam etmesi tımarlarını kaybetmelerine neden olmuştur. Devletin yaptığı bu

işler halkı yoksullaştırır. (s.216) Konar-göçerlerin devlete bakış açısını anlatan bu örnek Şahkulu isyanında da geniş halk kitlelerine ulaşılmasında propaganda aracı olarak kullanılır.

Romanın salt tarihî bilgi ile yazıldığını söylemek imkânsızdır. Eserin adından da anlaşılacağı üzere Taçlı Hatun, Yavuz Han ve Şah İsmail arasında paylaşılamayan bir kadındır. Kurmacaya bu pencereden bakılması, Yavuz Han hakkında daha önce incelenen eserlere göre önemli bir farka değinmeyi gerektirir. İncelenen romanların genelinde Yavuz Han kişisi, ya şekillendirici güç gereği ülküleri aracılığıyla yüceltilir ya da Sünni-Şii çatışmasında Sünniliği müdafaa eden bir tarihî kişi olarak ele alınır. Hem bu eserde hem de ikinci cildinde Yavuz Han, tutkulu bir aşkın divanesi olarak ele alınır. Ama kurguda (bu cilt için) aşkın mı tarihin mi fon olarak kullanıldığı belirsizdir. Yazar, bu ince çizgide okuyucunun romanı okumasını sağlayarak bugün ve geçmişi aşk köprüsüyle birbirine bağlar.

Eserde edebî karakter çiziminin olay üzerinden yapılması Yavuz Han kişisinin nasıl ele alındığını çözümlene noktasında büyük fayda sağlar. Dört buçuk yaşında Fatih Han'ın emriyle İstanbul'a götürülen şehzade, padişaha sorduğu sorular ile herkesin takdirini kazanır. Şehzadenin doğumunda müneccim tarafından Fatih Han'a verilen malumatların doğruluğu şehzadenin konuşmasında daha iyi anlaşılacaktır. Şehzadenin kararlılığını o yaşta tahta oturmak istemesinde anlamak mümkündür. Fatih Han, tahta sadece padişahların oturabileceğini ve kendisinden önce ağabeyi Şehzade Ahmet'in olduğunu hatırlatır. (s.47) Bunun üzerine Şehzade Selim; "*Hayır sultanım, ben padişah*

olacağım! Ben padişah olacağım!” (s.48) diyerek padişah olma kararlılığını ortaya koyar.

Amasya’da şehzadelere bıçakla kuş vurma talimi yaptırılırken, Şehzade Selim küçük olduğu için bu talimi sadece izlemekle yetinir. Ama ağabeylerinin kuşları vuramadığını görünce eline bıçağı alarak; *“Bunlara iyi talim yaptırın! Bir güvercini vurmaktan aciz bunlar! Bir güvercini vurmaktan acizler!”* (s.48) der. Şehzade Ahmet’in bunun kolay olmadığını söylemesi üzerine onun da bıçağını alarak havadaki iki kuşu vurur. (s.49) Örneklerde de görüleceği üzere Şehzade Selim yaşından beklenmeyecek bir olgunlukta konuşmakta, talim yapmaktadır. Geleceğin cihangir padişahı bu tür olaylar üzerinden küçüklüğünden itibaren olumlanmaya başlanır.

Yavuz Han kişinin Ayşe Hafsa Sultan’dan sonra tekrar evlenip evlenmeyeceği meselesi onun aşka bakış açısının anlaşılmasını sağlar. Erkek çocuğu olmamasından dolayı başka bir kadınla evlenmeyeceğini, sadece aşık olursa bu durumun gerçekleşebileceğini ifade eder. (s.114) Yavuz Han için aşkın kutsallığı çıkarı kabul etmeyecek seviyededir. Onun en önemli özellikleri arasında bulunan dinî hassasiyeti hayatının her aşamasında kendine yer bulur. Hafsa Sultan’ın yeni doğan Şehzade Süleyman’a verecek sütü olmaması sebebiyle bulunacak süt annenin abdestli namazlı olması gerekliliği vardır. Bu kişinin bulunmasını Şehzade Selim adamları aracılığıyla değil bizzat kendisi yapar. Sonunda Trabzon Kadısı Ömer Efendi’nin kızı, şehzade onunla sohbet ettikten sonra süt anne olarak kabul edilir. (s.117-119) Yavuz Han, dilinden duayı düşürmeyen (s.66, 237), devamlı Kuran okuyan (s.190), namazını aksatmayan (s.154, 246) bir roman kişisidir.

Şah İsmail'in gönderdiği hediyeler aracılığıyla şehzadeye hakaret etmesi, sonunda dayanılmaz bir noktaya gelir ve Şehzade Selim Tebriz'e gidip satranç oyununda ona bir ders vermeye karar verir. (s.192-193) Şah'ın can düşmanı olmasına rağmen bütün tehlikeleri göze alması kararlı bir kişilik profilini ortaya koyar. Edebî karakter çiziminde kararlı Yavuz Han kişisi vurgulanır. Birçok olayda bu duygunun yansımalarını bulmak mümkündür. Fatih Han'ın onu Trabzon sancağına görevlendirirken Safevi tehlikesini engellemesini istemesi karşısında şehzadenin;

“Söz veriyorum, söz veriyorum. (...) Biliniz ki bu fitne önlenecek. Ne pahasına olursa olsun önlenecek... Önlenecek!” (s.57)

diye söz vermesi geleceğini şekillendirecek bir beyanattır. Şah İsmail'in kendisine Taçlu'nun kanlı gelinliğini gönderdikten sonra Şah'a gönderilen hediye not olarak;

“Şah İsmail, bu gerdanlık haremin içindir. Sen ve eşin cennette oturun. Seni kutlamak için yakında Tebriz'e geleceğim.” (s.178)

yazdırır.

Tebriz'i ele geçirmenin imlendiği bu cümle; *“Bir gün seni de alırım Tebriz. (...) Seni de alırım, Taçlu'yu da...”* (s.196) cümlesiyle Yavuz Han için maksadın hasıl olması gereken bir hamledir. Yavuz Han'ın kendi kendisiyle konuştuğu bu anlar kararlılığının anlaşılmasında bir araçtır. Şah'ı satrançta yendikten sonra ondan yediği tokat neticesinde, bir gün mutlaka bu tokadın hesabını soracağını söylemesi (s.202) *intikam-kararlılık* ikilisinin birbirinden pek de ayrı görülmediğini açıklıyor. Bir nevi Yavuz Han'ın alacağı intikamlar onun kararlılığını besleyen öge konumunda ele alınır. Bu olay sonrası kulağına taktığı küpe de intikamının simgeselleştirilmesidir. (s.205)

Yavuz Han kişinin karakterizasyonunda, Osmanlı tahtına oturma iradesi karşısında babası da dâhil olmak üzere hiçbir otoriteyi kabul etmediği gözlenir. (s.226) Bu amaca ulaştıktan sonra Zembilli Ali Efendi gibi önemli isimlerin Safevi seferine taraftar olmamaları da Yavuz Han'ı verdiği karardan vazgeçiremez. Zira;

“(...) Şeyh bozmasına haddini bildirmek ve Anadolu halkını, Sünni Anadolu halkını ve Şii Safevi halkını onun eziyetinden kurtarmam gerekiyor.” (s.248)

cümlesiyle hem Sünniler hem de Şiiler için bir görev üstlendiğini ifade eder.

Kurmacada Yavuz Han kişisi herhangi bir iç çatışma yaşamaz.

Kararlılığının yanı sıra edebî yönünü oluşturan özelliklerden birisi ülküleridir.

Padişah olduktan sonra Allah'a şu şekilde dua eder:

“Yarabbim, iki cihanda da düşmanım olan Şah İsmail'i savaş meydanlarında bırakmayı bana nasip et. Ümmet-i Muhammed'in selameti ve benim nefsimin yatışması için bu mutlak gerekli...” (s.237)

İfadede Şah'ın mağlup edilmesinin istenme sebebinin içinde nefsin olduğu da belirtilir. Ama asıl gaye; *“(...) Şah İsmail'in Anadolu'nun siyasi, sosyal birliğini ve nizamını bozmaya yönelik hareketine son vermek[tir.]”* (s.249)

Tarihî bir kişilik olan Yavuz Sultan Selim Han, yukarıda izah edilen edebî karakter özelliklerinin yanı sıra; mütevazı (s.59), samimi (s.137-138, 184), şair (s.141-146), istişareye önem veren (s.64-65), kitap okumaktan hoşlanan (s.238, 245) özellikleri haizdir. Olumsuz özellik olarak oldukça öfkeli olması söylenebilir. Onun öfkeleri sebepsiz yere değildir. Ayşe Hafsa Sultan'ın Şehzade Selim'i Taçlu'dan kıskanması sonucu ona yalan söyleyerek şehzadeden uzaklaştırdığını öğrenen Şehzade Selim, eşini affetmez ve babasının yanına gönderir. (s.161) Aynı şekilde Şah'tan Taçlu'nun kanlı gelinliğinin gönderilmesi üzerine uzun süre bağıra bağıra Şah'a beddualar eder. (s.178-179) Sadrazam

Koca Mustafa Paşa'nın devletin geleceğini tehlikeye sokacak şekilde ikili oynaması, ölüm emrinin verildiği hâlde padişahın öfkesinin dindirmeye yetmez. Onun adına yapılan caminin ve imarethanenin bile yıkılmasını ister. (s.242) Yavuz Han, devlete zarar veren kişilerin adlarının hayırla anılmasına dahi tahammül edemeyen bir roman kişisidir.

4.13. TAC-I SULTAN SELİM

Roman, tarihî roman halkasına göre “Devletin Diğer Devletler ile Münasebeti” ve “Devlet İçi Mekanizma” bölümüne dâhil edebileceğimiz özellikleri barındırmaktadır. Kurguda, daha önce incelenen “*Yavuz Sultan Selim Esir Kızlar Arasında*” adlı eserde olduğu gibi tarihîlik bir fon olarak kullanılmaz. Kurmaca, Yavuz Han-Taçlı Hatun aşkı üzerine inşa edilir. Yazar, bu aşkı anlatırken Yavuz Han'ın sadece beşerî özelliklerini okuyucuya yansıtmaz. Her insan gibi sevme ve sevilme hakkı olan padişahın öncelikli görevi devletin ve milletin geleceğini düşünmek, bu istikamette çalışmalarda bulunmaktır. Aşk gibi insanı yücelten bir mefhumla Yavuz Han adının anılması tutkulu bir aşk yaşayan cihangir bir padişah profilini karşımıza çıkarır.

Eserin aşk teması üzerine inşa edilmesi edebî karakter çiziminde beşerî vasıfların önde olduğu bir değerlendirme yapmayı gerektirir. Yavuz Han kişisi, hem cihangir hem de sevmesini bilen, sevdiğine sadık bir padişah olarak kurmacaya dâhil edilse de “*Ahali gördüğüyle düşünür.*” sözü mucibince halk nezdinde zaman zaman olumsuzlanır. Halkın gözünde Yavuz Han'ın babasını tahttan indirmesi ve kardeşlerini katlettirmesi tasvip edilmez. (s.22) Ama kurmacanın devamında, yapılan hiçbir şeyin sebepsiz yere olmadığı mesajı

verilerek tarih önünde zan altında bırakılan bir kişinin aklandığı görülür. Bir kayıkçının algı dünyasından şehzadelerin öldürülme gerekçesi; “*Birkaç şehzadenin ölümüyle binlerce insan kurtuluyor.*” (s.224) biçiminde ifade edilir.

Yavuz Han’ın Şam’ı fethettikten sonra kaldığı konağa getirilen Şam adlı kuşa ezberletilen cümleler de olumsuz bir Yavuz Han değerlendirmesi içerisindedir.

Kuşa, Yavuz Han hakkında olumsuz cümleler ezberletilerek daha fazla para kazanmak için düşmanlarına satılacak olması padişahın olumsuzlanmasında bir aracı olarak kullanılır. Kuşa ezberletilen beddua şöyledir:

“Babasının kanını içerek tahta geçen, binlerce Müslüman’ın kanını buna ekleyen Yavuz Sultan Selim, şir-i pençeler içinde kahrolasın, döşeğinde bir gün bile rahat etmesin, gözlerin hiçbir şeyi göremesin.” (s.125-126)

Yavuz Han, her icraatında Osmanlı devletinin geleceğini düşünen bir padişaktır. Kardeş katlinin Fatih Sultan Mehmet tarafından kanunlaştırılması devletin geleceğini korumak için yerinde bir önlem olarak düşünülür. Aksi taktirde Orta Asya’da olduğu gibi toprakların şehzadeler arasında paylaşılması binlerce insanın ölümüne ve devletin parçalanmasına neden olmaktadır. (s.148) Devlet işlerinin görüşülmesinde mahremiyete azami ölçüde dikkat edilmesi, devletin gücünü pekiştiren unsurlardan biridir. Yavuz Han, önemli mevzuların konuşulmasında bulunduğu odanın musluklarını açtırarak, konuşulanların mekânın dışından duyulmasını engeller. (s.29, 74)

Mısır Seferi öncesi Şehzade Süleyman’ın padişah vekili olarak bırakılması beklenirken onun Edirne’de, İstanbul’da ise Piri Mehmet Paşa’nın görevlendirilmesi Yavuz Han tarafından baba-oğul çatışması yaşamamak için alınan bir önlemdir. Kendisinin babasıyla savaşması ve bunun devlete verdiği zararı unutmayan Yavuz Han, oğlu tarafından böyle bir teşebbüsün olmaması ve

devletin olası bir mücadeleden etkilenmemesi için bu önlemi alır. (s.145) Osmanlı Devleti'nin padişahı Yavuz Han, aldığı önlemlerle devleti yücelten bir kişidir. Bu tür hareketlerinde geçmişin tecrübelerine çok önem verir ve planlarını bu yönde çizer. Fatih Han zamanında Rodos'un fethedilememesinin mahcubiyetini yaşayan padişah, buraya sefer için gerekli barutun tedarik edilememesi sebebiyle seferi iptal eder. (s.235-236) Zaferden başka seçenek düşünmeyen padişah, verdiği kararlarla bu özelliğinin zedelenmesini engeller.

İfade edildiği üzere eserin tarihîlikten faydalanılarak Yavuz Han'ın beşerî yönünü okuyucuya hissettirilmesi düşüncesi, Yavuz Han'ın icraatlarının ön planda verilmesini engeller. Eserin tarihîliği anlatmaktan ziyade aşk üzerine yoğunlaşması tarihî bilgiyi okuyucu nezdinde ikinci plana düşürür. Bu minvalde edebi karakter çizimin hem olay hem de Yavuz Han'ın düşünce dünyasının ifadesiyle gerçekleşir. Kendini İslam dünyasındaki fitneleri temizleyerek, birliği sağlayacak bir kişi olarak gören Yavuz Han (s.90-91), yüce amaçlar için yola çıkan bir padişaktır. Memlük Devleti'nin de bertaraf edilmesiyle Osmanlı Devleti'ne doğudan gelecek bir tehlike kalmaz. Ridaniye Savaşı öncesi çok sevdiği Taçlı Hatun'un öldüğünü öğrenen padişah, yine de kararlı bir şekilde Kahire'ye yürüyerek seferi nihayettendirir. Yüreğindeki devlet aşkının Taçlı aşkından daha üstün olduğunu gösteren bu davranış; ümitsizlik, zorluk tanımayan bir karakterde Yavuz Han kişisinin inşa edildiğini gösteriyor.

Yavuz Han, kurguda iç çatışma yaşamayan bir kişidir. Taçlı Hatun, Şah-Sultan ikileminde bir aşk serüveni yaşadığı hâlde, Yavuz Han onu bir Sultan Hanım olarak değil, devletin bir esiresi olarak kabul etmiştir. Taçlı bu hâliyle bir esire iken, Yavuz Han'ın kalbini esir alabilen şanslı bir kadındır.

Eserde, Yavuz Han'ın edebî kişilik çiziminde en iyi değerlendirilebilecek husus, onun bir padişah olarak halka bakış açısıdır. Halkı devletin temelinde gören padişah, devletin varlığının halkın birliğinden ve dirliğinden geçtiğinin farkındadır. Şehzade Süleyman'a ölüm döşeğindeyken verdiği nasihatte; *“Halka sakın zulmetme. Unutma ki sultanlar halkları sayesinde yaşar.”* (s.230) der. Bu minvalde halktan kopuk bir padişah yerine, devamlı halkla iç içe olan bir padişah profili çizilir. Halimi'den aldığı haberi, aylardır özlemle beklediği Taçlu'nun Şam'a getirilmesi olarak anlayan Yavuz Han, kaldığı köşkün sokağında Şam halkına davet verecek kadar eli açık bir kişidir. (s.175) Bu durumun sebebi Taçlu olarak nitelendirilse de padişah Kudüs'te de; *“Kudüs şehir halkına yetecek kadar koyun ve deve kurban edin ve halka dağıtımını sağlayın!”* (s.199) diyerek halkın yanında olmasını gerektirecek tek sebebin Osmanlı Devleti'nin padişahı olması gerçeğini ortaya koyar. Padişah sadece halka maddi yardımlarda bulunmaz: *“(…) Mısır'da Kansu Gavri döneminde oluşturulan, özellikle halk için bir çeşit zulüm niteliği taşıyan vergileri (...)”* (s.216) kaldırarak halkın huzurunu engelleyen her şeye son vermeyi amaçlar.

Yavuz Han halkı Müslim, gayrimüslim diye bir ayrıma tabi tutmaz. Hıristiyan tebaanın da istekleri göz önünde bulundurulur. Yavuz Han Kudüs'e girdiğinde, Ermeni Patriği Serkiz kendilerine, Hz. Ömer ve Selahaddin Eyyubi döneminde verilen imtiyazların yenilenmesini istediğinde padişah; gereğinin daha önceden düşünüldüğünü belirterek, Yunus Paşa'dan fermanı okumasını ister:

“Eskiden beri tasarruf yetkisine sahip Ermeni rahiplerin Kamame, Beytullahim mağarası, kuzeydeki kapının anahtarı, içerde Kamame kapsındaki iki şamdan ve kandilleri, Büyük Kiliseleri, Mar Yakup, Deyr'üz-Zeytun, Habs'ül-Mesih kiliseleri, bunlara ait vakıflar, bağlar, bahçeler, aynı dine mensup Habeş, Kıpti ve Süryani milletleri, bunların terekeleri ve benzeri hususlarda yine tasarrufa yetkili olduklarına karar verilmiştir. Bunlara kimse müdahale edemeyecektir.” (s.199)

Eserde, Yavuz Han kişinin ölkü sahibi bir padişah olmasının yanında dinî hassasiyetleri de ön plana çıkartılır. Mısır seferine giderken ordu Gebze yakınlarında bağık bahçelik bir araziden geçildiği sırada yavaşlar. Padişah, askerlerin bahçelerden izinsiz bir şekilde meyve alabileceklerini düşünerek hemen olayın araştırılmasını buyurur. Araştırma sonucuna göre tek bir Osmanlı askerinde bile çalıntı meyve bulunmaz. (s.102-103) Bu haberi alan padişah;

“Askerlerimin içinde bir tek kimse sahibinden izinsiz bir meyve koparıp yeseydi Mısır seferinden vazgeçerdim. Çünkü (...) haram yiyen bir orduyla beldelerin fethi mümkün olmaz.” (s.103)

diyerek Allah’a şükreder. Yavuz Han, kendisinin veya yakın çevresinin dışında büyük bir ordunun dahi helal yemesini düşünecek kadar hassastır. Kutsal emanetlerin Halife El-Mütevekkil’den teslim alınması sırasında gözyaşları içerisinde besmele çekerek her emaneti alır ve peygamber hırkasını üç kez öper. (s.114-115) İslam büyüklerine olan sevgisi, Şam’da bir çöplük haline gelen Muhiddin Arabi’nin mezarını görünce kendi elleriyle temizlik yapacak kadar fazladır. Mezarın kötü durumunu görünce derhal bir türbe yapılması için emir verir. (s.121-122) Ondaki din anlayışının bir nevi özeti sayılabilecek durum Tih Çöl’ü geçerken yaşanır. Padişahın kavurucu bir sıcakta atından inmesine bir anlam veremeyip, padişahın ata binmesini isteyen Hasan Can’a Yavuz Han;

“(...) Ata binemem, binemem, sevgili peygamberimiz önümde yürüyerek bize rehberlik ederken peşinden nasıl atla giderim. (...)” (s.203) der.

Kurguda, Hz. Peygamber’in Osmanlı ordusuna öncülük etmesi olayının anlatılması, Yavuz Han’ın diğer dinî hassasiyetleriyle birleştirildiğinde samimi bir şekilde dini yaşayan, hayatını dinî telakkiye göre çerçeveleyen bir edebî portre çizilmesini sağlar.

Yavuz Han mütevazılık olarak adlandırabileceğimiz “samimi” davranışlar içerisinde çok fazla bulunur. Özellikle Taçlu’yla beraber olduğunda oldukça mutlu olan padişah, çevresindekilere iltifat etmekten çekinmez. Edirne Sarayı’nda Taçlu’nun hizmetindeki genç kız Mahide’ye;

“(...) Annenin çırağı olmuştun sen. Çırak ustayı geçsin. Bir daha Edirne’ye geldiğimde senin yemeklerini yemek istiyorum.” (s.72)

diyerek hizmetçinin başarısını takdir eder. Kendisini Şam’da konağında ağırlayan Abdullah Ağa’nın padişah gelmeden önce bütün konağı en ince ayrıntısında kadar yeniden elden geçirdiğini anlayan Yavuz Han, Abdullah Ağa’nın sesini taklit ederek;

“Abdullah Ağa, yorgunum, hadi senin gibi konuşayım, dilerseniz beni odama çıkarın da yemeğe kadar biraz dinleneyim.” (s.122) der.

Aşık bir padişah olan Yavuz Han’ın mutlu olduğunda başkalarının taklidini yapan bir yönünün olduğu örnek aracılığıyla anlaşılır. Öyleki bazen oturduğu koltuktan düşecek kadar kahkaha dahi atar. (s.133) Yazar, tarihî bir kişi olan Yavuz Han’ı herkesin bildiği öfkeli, sert tedbirler alan, planlarını aksatanlara karşı acımasız bir kişi profilinden aşık olabilen, insanlara çok samimi davranan, şaka yapan bir kişiye çevirir. Bu samimiyet onun; *“Hasan Can, şuralarda bir yerlerde mirra içip nargile tütürelim mi? Çok canım sıkkın. (...)”* (s.143) diyecek kadar avam üslubunda konuşmasının önündeki engelleri kaldırır. Ayrıca, Yavuz Han’ın samimi bir kişilik olarak kurmacada işlenmesi onun halkla bağlantısının çok canlı olmasını da sağlamaktadır. İfade edildiği üzere padişahın halktan kopuk olmamasının en önemli sebeplerinden biri uygun oldukça halkın içerisinde yaşamasından kaynaklanmaktadır. Yavuz Han’ın edebî karakterizasyonunda kitaba olan müdavimliği bu eserde de konu edilir. Kuran-ı Kerimi, Vassaf tarihi

özelde olmak üzere tarih kitaplarını okur. Hasan Can'la okuduğu kitaplar üzerine sohbet eder. (s.149-150, 217)

4.14. İDA'NIN MERHAMETİ

Eserin daha önce incelenen eserlere göre Yavuz Han'ı merkeze almadan kurguya dâhil etmesi ve vaka zamanı, anlatma zamanı olarak ikili bir zaman yapısının benimsenmesi edebî karakter çizimi için yetersiz bir durum olduğunu gösterir. Eserde merkezî kişi Behzat'ın hayat anlayışı ve Yavuz Han'a ait olduğu düşünülen küpeler çerçevesinde bir kurgu gerçekleştiği için Yavuz Han ön planda değildir. Tarihî roman halkasına göre “Tarihîlikle anın birleştirilmesi” bölümüne dâhil edilen eserde sadece Yavuz Han'ın nasıl ele alındığı (olumlu-olumsuz) kısaca değerlendirilecektir.

Yavuz Han, çok çabuk öfkelenen ve öfkesi yatışana kadar kimsenin gözünün yaşına bakmayan bir kişidir. Şah İsmail üzerine giderken yeniçerilerin bir türlü ganimet elde edememelerinden dolayı padişahın çadırını oklamaları ve kurşunlamaları, Yavuz Han tarafından hayatının hiçbir döneminde unutulmaz. Bu olayın sorumlularını hem savaşa giderken hem de savaş sonrası cezalandırılmalarını bir seremoni izlercesine büyük bir zevkle takip etmiş, yeniçerilerin kendisine yaşattığı korkunun çok fazlasını düşmanlarına yaşatmıştır. (s.77-78) Şah'ın sefer yolunda Osmanlı ordusunun faydalanabileceği her şeyi yok ettirmesi, padişahın daha da sinirlenmesine neden olur. Bu durum, Tebriz'in fethedilmesiyle kalmaz, şehirde ne kadar âlim, sanatkâr ve zanaatkâr varsa İstanbul'a götürülmeleriyle sonuçlanır. Ruhsuz bir şehir haline gelen Tebriz, yetim ve öksüz bırakılır. (s.99) Yavuz Han'ın öfkesinin neticesi şöyle ifade edilir:

“Yavuz Selim şehrin ruhunun bir kısmını keskin bir bıçağın eti kemiğinden ayırdığı gibi ayırıp, deve kervanlarına yükleyip, yetişmiş insanların omzunda kaçırmıştı. Şehir artık çıplaktı.” (s.100)

Hasan Can’ın padişahın sadece solaklara gösterdiği insani tarafını dört yıl sonra keşfetmeye başlaması üzerine günlüklere kendisi gibi önü ve arkası olmayan sade bir kul olarak Yavuz Han’ı yazar. İdam kararını verdiği paşaların cenazelerinde hıçkıra hıçkıra ağlayan padişah (s.285), bu haliyle devlet nizamının devamı için zorunluluktan bazı kararları vermenin üzüntüsünü yaşamaktadır. Padişahın, çocukluk arkadaşı Hemdem Paşa’nın canını alabilecek kadar kararlı bir kişiliğinin olması, Hasan Can tarafından ülkesinin ve tebaasının geleceğini güven altına almak için girişilen bir eylem olarak nitelendirilmesini sağlar. (s.328) Yavuz Han’ın duygusal yanının kurmacada işlenmesi onun bütün olumsuzluklara rağmen insani tarafının bulunduğunu imler. Kendini defalarca suikasttan kurtaran solakları yanından göndermesi onlar için bir ödüldür. Diğer taraftan solaklar padişah için arkadaşı Hemdem Paşa’yı öldürmeleri dolayısıyla onlar yanındayken her an aynı acıyı yaşamasına neden olan kişilerdir. Padişah aynı acıyı tekrar yaşamamak ve solakları gazabından korumak için yanından uzaklaştırır. (s.324)

Dünya malına önem vermeyen padişah bu durumu solaklara;

“Kellesini Kahire kapısına astığımız adamın en değer verdiği şeyi, bir dünya malını tebaama armağan ediyorum ki; dünya bizim medeniyetimizi anlasın.” (s.318)

cümlesiyle belirtir. Dünya malının önemsenmemesi sadece Yavuz Han’ın değil mensubu bulunduğu medeniyetin vasıfları arasındadır.

Köle ticaretini düzene koymak amacıyla Osmanlı Devleti’nin yaptığı düzenlemeler ortadayken, Yavuz Han’ın köleliğe karşı geldiği düşüncesiyle küpe taktığı anlayışı Hoca tarafından şu cümlelerle eleştirilir:

“Varlığı esaret, ganimet ekseninde dönen bir imparatorluğun padişahına köleliğe karşı geldi, diye üstünlükler atfetmek için insanın akıl yönünden eksiklikleri olması gerekirdi (...) Devşirmeliğin en cafcıflı zamanlarının, forsaların en çok arttığı dönemin padişahına kölelik karşıtı bir model oluşturulup, kamuoyu çalışması çok komik geliyor insana.” (s.26)

Devşirmelik ve kölelik üzerinden hem padişah hem devlet olumsuzlanır. Osmanlı Devleti Yavuz Han’a göre daha az olumsuzlanır. Yeni fethedilen bölgelerde devletin hiçbir suretle Hıristiyan halkın ibadet şekline karışmaması halkın huzur içinde yaşamasını sağlar. (s.135) Hıristiyan halkın önde gelenleri;

“Hıristiyanlıktaki mezhepsel çatışmaların kendilerini İslam’ın istilasından daha fazla etkileyeceğini iddia ediyorlardı. Onlara göre Osmanlı, verginin dışında hiç olmazsa dinsel, mezhepsel, zorlamada bulunmuyordu. Hıristiyanlar birbirini ezerken, İslam’ın temsilcisi Osmanlı dine, mezhebe karışmadan durmayı biliyordu.” (s.136)

cümleleriyle Osmanlı Devleti’nin kendi bakış açılarıyla konumunu belirlerler. Devletin özellikle İslam dininin temsilcisi olarak kurmacada ifade edilmesi cihanşümül bir devlet anlayışına delalet eder.

İda’nın Merhameti adlı eserde, tarihî bir kişilik olan Yavuz Han icraatlarının kurmacaya dâhilinden çok, anlatılar üzerinden olumsuzlanır. Kurgunun ana seyri Yavuz Han’ın küpe takıp takmadığı ve kayıp küpenin bulunması olduğu için tarihîlik sadece bu izlek üzerinden ele alınır.

SONUÇ

Tarihî Roman Bağlamında Yavuz Sultan Selim Han'ın üzerine yazılmış telif romanların incelendiği çalışmada; Yavuz Han'ın hayatı, dünyada roman nevinin ortaya çıkışı ve bunun Türk edebiyatındaki gelişim seyri, tarihî romanın özelde Türk edebiyatı olmak üzere dünya edebiyatındaki durumu konularında teorik bilgiler verilmiştir. Çalışmada tarihî romana dair bir tanım çabasından kaçınılması, bu türün sınırlarının kuramsal olarak tam mahiyetiyle çizilemediği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Şüphesiz edebiyatımızda tarihî roman alanında verilecek yetkin örneklerle genel-geçer bir tanımlama yapılabileceği düşünülmektedir. Çalışmanın devamını oluşturan roman incelemeleri ve Yavuz Han kişinin bu romanlardaki edebî temsili bölümleri uygulama bölümleri olarak adlandırılabilir.

1945 yılında yayımlanan *Yavuz Sultan Selim Esir Kızlar Arasında* adlı eser Yavuz Han üzerine yazılan ilk roman özelliği taşır. Yazılan son roman ise 2011 yılında yayımlanan *Efetürk Yavuz Han* adlı eserdir. Aradan geçen 66 yıllık süre zarfında çocuk kitapları dışında on iki telif eser daha yayımlanmıştır. Zamanın, alguların değişmesi ve edebiyat dünyasına biçimsel özellikler bakımından birçok yeniliğin girmesi tarihin kurmacaya aktarılması sırasında farklı bakış açılarının kullanılması beklentisini doğurabilir. Ama çalışma neticesinde ellili-altmışlı yılların tarihî roman mantığının birkaç eser dışında değişmeden tekrarlandığı görülmüştür. Tarihî romana yöneltilen sorular arasında bulunan, bu türün genel kabullerin sözcüsü olduğu gerçeği ve tarihin edebiyat aracılığıyla bir nutka indirilmesi çabası yazarlarımız tarafından devam ettirilir.

Yavuz Sultan Selim Esir Kızlar Arasında, Şah ve Sultan ve İda'nın Merhameti adlı eserlerin dışındakilerde Yavuz Han merkezî kişi olarak kurmacada bulunur. *Şah ve Sultan, Yavuz ve İda'nın Merhameti* dışındaki eserlerde merkezî kişiyle birlikte başka roman kişilerinin iç çatışmalarına yer verilmez. Bu durum kurgunun sadece merkezî kişinin etrafında şekillenmesi anlamına gelirken, onun sadece olumlanmasına sebep olur. Bundan dolayı okuyucuyu merkezî kişinin icraatlarındaki sebeplere götüren veya bu icraatların kişide meydana getirdiği olumlu, olumsuz yansımaların anlaşılmasını sağlayacak yollar kapanmış olur.

Popüler tarihî romanlarda yazar-anlatıcının ve hâkim bakış açısının kullanılması incelenen eserlerin ortak özellikleri arasındadır. *Şah ve Sultan* ve *Yavuz* adlı eserlerin diğerlerine nazaran estetik ölçülerde yazılması anlatıcının ve bakış açısının değişmesinde de görülür. Kahraman-anlatıcıyla birlikte tekil bakış açısı da bu eserlerde kullanılır.

İncelenen eserlerde zaman genellikle kronolojik olarak tarihî düzlemde verilir. Zamanda geri bakışların sık kullanıldığı görülür. *İda'nın Merhameti*'nde vaka zamanı (16. yüzyıl) ve anlatma zamanı (21. yüzyıl) olarak ikili bir zaman yapısının kullanılması tarihle anın birleşmesini kurmacada göz önüne serer. Romanın ikili bir zaman algısıyla inşası diğer romanlardan ayrılan özellikleri arasındadır.

Mekân bütün eserlerde göz ardı edilir. “*Olay örgüsünün üzerine asıldığı bir vestiyer işlevi üstlenen (...) mekânlar, coğrafi nitelikte bir güzergâh olmaktan öteye geçemezler.*”⁴⁷⁴ Bu yüzden eserlerde mekânın işlevsel olarak kurguya dâhil edilmediğini ve mekâna simgesel olarak belirgin anlamların yüklenmediği

⁴⁷⁴ Ramazan Korkmaz, “Romanda Mekânın Poetiği”, *Dil ve Edebiyat Yazıları (Mustafa İsen'e Armağan)*, Editörler, Ayşenur Külahlıoğlu İslam, Süer Eker, Ankara 2007, s.402.

görülür. Eserlerde *olgusal mekân*lardan ziyade *çevresel mekân*ların kullanılması bir nevi kurgudan bireyin dışlanarak, onun iç dünyasına inilmesine engeller.

Tarihî romanların vazgeçilmez anlatım teknikleri arasında bulunan; diyalog, özet, tasvir, anlatma gibi teknikler bu eserlerde de kullanılır. İç çözümlemeye ise çok az yer verilir. İncelenen eserlerde anlamayı zorlaştıracak ağır bir dil ve üslup kullanılmamıştır. Genel itibarı ile atasözü ve deyimlerin kullanım sıklığının fazla olması anlaşılmayı kolaylaştırırken, anlatıma da farklılık kazandırır.

İncelenen eserlerde Yavuz Han'ın çocukluğu, şehzadeligi, taht mücadelesi ve saltanatı müddetince yaptığı savaşlar konu edilir. Konu edilen bu dönemde kullanılan temalar benzerlik arz eder. Merkezî kişi Yavuz Han karakterinin özünde “Ülkü” teması ön plana çıkar. Onun kendini Türk-İslam Birliği'ne adanması 9 eserde bu temanın işlenmesiyle ifade edilir. Yavuz Han, milletin ve devletin geleceği için durmadan çalışan, başarı için bütün zorlukları göze alan birisidir. Mevzunun devlet ile ilgili olması onun babasından, kardeşlerinden dahi vazgeçebilmesine sebep olur. İslam'ı Hıristiyanlık karşısında güçlü kılma azmi ve İslam içerisindeki ayrılıklara son verme düşüncesi hayat felsefesini şekillendirir. Kişiliğindeki öfke gönül verdiği ülkülerin gerçekleşmesi yolunda karşısına çıkan engelleri bertaraf edebilmesi için ondan çekinilmesini sağlayacak bir konumdadır. Bunun yanında “Yüceltilen Türklük”, “Sünnilik ve Şiilik” gibi temalar da eserlerde ortak olarak kullanılır. *İki Hükümdar Bir Kadın* ve *Tac-ı Sultan Selim* romanlarını diğerlerinden ayıran temel nokta Yavuz Han'ın Taçlu Sultan'la yaşadığı aşkın bir tema olarak kurgunun temelini oluşturmasıdır. *Yavuz Sultan Selim Ağlıyor* adlı eserde, sultanın Aspasiya ile gerçek aşkı, Donna ile şehveti yaşaması ve bunun yanında içki kullanan bir tarihî kişilik olarak

kurmacaya yansıtılması bu eseri diğerlerinden beşerîlik noktasında ayırır. Yazar, her ne kadar tarihî kişiliği bulunduğu yücelik konumundan bu vasıfları ona ekleyerek indirse de, ona bahşettiği ülküsü olan bir sultan görünümünü hiçbir zaman ikinci plana atmaz. Böylelikle yüceltilen sultanın, beşerî özelliklerinin de olabileceği okuyucuya aktarılmış olur.

Şah ve Sultan adlı eserde kurgunun “Sünni-Şii Birlikteliği” teması üzerinde inşası, bazı eserlerde görülen Şii aleyhtarlığı anlayışından çok uzakta günümüzde hâlâ sıcaklığını muhafaza eden bir ayrıma edebî sahada engel olma anlayışının tezahürüdür. Çaldıran Savaşı’nın sosyal hayatı etkileyen bir konumda bulunması yazarın tarihî kişilikleri ikinci plana atarak, kardeşin kardeşi öldürmesi dramını yaşayan ve bu dramdan etkilenen hayatları kurmacaya aksettirmesini sağlar.

Çalışmanın özü olarak gördüğümüz *Tarihî Romanda Yavuz Sultan Selim Han’ın Edebî Temsili* bölümünde farklı bakış açılarının aynı tarihî döneme eğilerek o dönemi ve Yavuz Han’ı nasıl ele aldıklarını ortaya koyabilmek esas alınmıştır. Şüphesiz burada yazarların tarihî dönemi kurmacaya aktarırken vaka, zaman, mekân, anlatım teknikleri, dil ve üslup, bakış açısı gibi romanı meydana getiren unsurlardan faydalanma biçimleri edebî kişilik çiziminde önemli bir yeri sahiplenir. Bundan dolayı bu bölüm roman incelemeleri bölümüyle beraber okunursa kapsayıcı bir değerlendirme yapmak mümkün olacaktır.

İncelenen eserlere göre Yavuz Han’ın olumlanan bir sultan profiline sahip olduğu görüşü rahatlıkla ifade edilebilir. Onun kişiliğinin özünü ifade edecek iki anahtar kelime bulunmaktadır: “Türk-İslam Birliği Ülküsü ve Kararlılık”.

KAYNAKLAR

A- İNCELENEN ESERLER

- BAHADIROĞLU, Yavuz, *Şehzade Selim*, Nesil Yay., 46. Baskı, İstanbul 2011
- BAHADIROĞLU, Yavuz, *Şirpençe*, Nesil Yay., 52. Baskı, İstanbul, Temmuz 2010
- BAHADIROĞLU, Yavuz, *Mısır'a Doğru*, Nesil Yay., 61. Baskı, İstanbul, Eylül 2010
- BANOĞLU, Niyazi Ahmet, *Yavuz Sultan Selim Esir Kızlar Arasında*, Vakıf Matbaası, İstanbul 1945
- BİLGİN, Hasan Basri, *Efetürk Yavuz Han*, Hayat Yay., 1. Baskı, İstanbul 2011
- DELİORMAN, Orhan, *Hadim-ül Haremeyn-iş-şerifeyn Yavuz Sultan Selim Han*, Mihrab Yayınevi, Aralık 1969
- ERDEM, Doğan, *İda'nın Merhameti*, Postiga Yay., 1. Baskı, İstanbul 2009
- ÖZDEŞ, Oğuz, *Yavuz'un Pençesi*, Türkiye Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 1969
- PALA, İskender, *Şah ve Sultan*, Timaş Yay., 1. Baskı, İstanbul, Ekim 2010
- SUBAŞI, Ebubekir, *Cihan Padişahı Yavuz Sultan Selim*, Mavi Lale Yay., 2. Basım, İstanbul, Nisan 2010
- TİRYAKIOĞLU, Okay, *Yavuz*, Timaş Yay., 9. Baskı, İstanbul, Ocak 2011
- TULUN, Ayşe, *İki Hükümdar Bir Kadın*, Astrea Yay., 1. Baskı, İstanbul 2009
- TULUN, Ayşe, *Tac-ı Sultan Selim*, Astrea Yay., 1. Baskı, İstanbul 2010
- TÜLBENTÇİ, Feridun Fazıl, *Yavuz Sultan Selim Ağlıyor*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2008

B- ARŞİV BELGELERİ

1- Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

Adâ'i-yi Şirâzi ve Selim-nâmesi, haz., Abdüsselam Bilgen, TTK Y. Ankara 2007

ARGUNŞAH, Mustafa, "Bitlisli Şükri'nin Yavuz Sultan Selim Mersiyesi",
Erciyes Üniversitesi, SBED, S.5, Kayseri 1994

Celâlzâde Mustafa, Selim-nâme, haz. Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar, Kültür
Bakanlığı Yay., Ankara 1990

İdris-i Bidlisî, *Selim Şah-nâme*, haz., Hicabi Kırlangıç, Kültür Bakanlığı
Yayımları, Ankara 2001, s.50.

KEMAL, Namık, *Evrak-ı Perişan*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1973,
haz., Raif Karadağ, Ömer Faruk Harman

Silâhşor, "Feth Nâme-i Diyâr-ı Arab", haz. S. Tansel, Tarih Vesikaları, C.1, S.2
(17), (Yeni Seri), Ocak 1958, Maarif Basımevi

C- ANSİKLOPEDİLER VE SÖZLÜKLER

AKALIN, Şükrü Halûk [ve başkaları] (haz.), *Türkçe Sözlük*, TDK Yay., 11.
Baskı, Ankara 2011

ALTUNDAĞ, Şinasi, "Selim I md.", *İslam Ansiklopedisi*, C.10, 2001

AYVERDİ, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, C.3, Kubbealtı Yay., 4. Baskı,
İstanbul 2011

BEKSAÇ, A. Engin, "Endülüs md.", TDVİA, C.11, İstanbul 1995

BOLAY, Süleyman Hayri, "Klasik Dönem Osmanlı Düşüncesi ve Osmanlıda
Tehafüt Tutkusu", *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.7, YT Yay., Ankara 1999

- ERAVCI, H. Mustafa, “Safevi Hanedanı”, *Türkler Ansiklopedisi.*, C.6, YT Yay., Ankara 2002
- ERCAN, Yavuz, “Yavuz Sultan Selim Dönemi”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.9, YT Yay., Ankara 2002
- HAMMER, J. F., *Büyük Osmanlı Tarihi 2*, C.3, Emir Yay.
- KABAKLI, Ahmet, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., C.II, 14. Baskı, İstanbul 2008
- KARTAL, Ahmet, Türkler A., “Anadolu’da Farsça Şiir Söyleyen Türk Şairler (XI-VI. Yüzyıllar)” C.7, YT Yay., Ankara 2002
- KIZILTOPRAK, Süleyman, “Memlük md.”, TDVİA, C.29, TDV Yay., Ankara 2004
- Mufassal Osmanlı Tarihi*, Komisyon, C.II, Şehir Matbaası, İstanbul
- SAVAŞ, Saim, “Osmanlı-Safevi Mücadelesinin Toplumsal Sonuçları”, *Türkler A.*, C.6, YT Y., Ankara 2002
- TARLAN, Ali Nihad, *Yavuz Sultan Selim Divanı*, Türk Klasikleri Serisi: 8, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1946
- TURAN, Şerafettin, *Barbaros Hayreddin Paşa*, TDVİA, C.5, İstanbul 1992
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C.I, TTK Yay., 10. Baskı, Ankara 2011
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C.II, TTK Yay., 10. Baskı, Ankara 2011
- YAZICI, Tahsin, “Şah İsmail md.”, İA, C.II
- YİĞİT, İsmail, “Memlükler md.”, TDVİA, C.29, Ankara 2004

Ç- BASILI ESERLER

1- Kitaplar

- ADIVAR, Halide Edip, *Sinekli Bakkal*, Can Yay., 6. Baskı, İstanbul 2009
- AK, Coşkun, *Şair Padişahlar*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001
- AKTUNÇ, Hulki, *Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)*, Yapı Kredi Yay., 8. Baskı, İstanbul, Ekim 2011
- ALLOUCHE, Adel, *Osmanlı-Safevi İlişkileri-Kökenleri ve Gelişimi*, çev. Ahmet Emin Dağ, Anka Yay., İstanbul 2001
- ALKAN, Ahmet Turan, *Ateş Tecrübeleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009
- ALVER, Köksal, *Edebiyat Sosyolojisi*, Hece Yay., Ankara 2004
- ARGUNŞAH, Hülya, "Millî Edebiyat", *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000*, Editör: Ramazan Korkmaz, Grafiker Yay., Ankara 2009
- AYTAÇ, Gürsel, *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*, Gündoğan Yay., Ankara 1990
- AYVAZOĞLU, Beşir, *Defterimde Kırk Suret*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1996
- AYVERDİ, Sâmîha, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*, C.I, Kubbealtı Neşriyat, 5. Baskı, İstanbul 2010
- AYYILDIZ, Mustafa, *Roman, Tanım-Tarihçe-Teknik*, Akçağ Yay., Ankara 2011
- BALTACI, Cahid, *Tasavvuf Lügati*, Gelenek Yay., İstanbul 2011
- BELGE, Murat, *Edebiyat Üzerine Yazılar*, İletişim Yay., 4. Baskı, İstanbul 2012
- BEYATLI, Yahya Kemal, *Bütün Şiirleri*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 2009
- BİLGE, Reha, *1514-Yavuz Selim ve Şah İsmail*, Giza Yay. İstanbul 2010

- BOSTAN, İdris, *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, “XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı Devletinin Deniz Politikası”, İslami İlimler Araştırma Vakfı, Ensar Neşriyat, 2. Baskı, İstanbul 1999
- BOURNEUR, Roland-QUELLET, Réal, *Roman Dünyası ve İncelemesi*, çev. Hüseyin Gümüş, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989
- COLLİNGWOOD, R. G., *Tarih Tasarımı*, çev. Kurtuluş Dinçer, Doğu Batı Yay., 5. Baskı, İstanbul 2013
- CARR, Edward Hallet, *Tarih Nedir?*, İletişim Yay., 15. Baskı, İstanbul 2011
- CONRAD, Joseph, “Romanın Dünyası”, Philip Stevick, *Roman Teorisi*, Akçağ Yay., 3. Baskı, Ankara 2010
- ÇERİ, Bahriye, *Tarih ve Roman*, Can Yay., İstanbul 2001
- ÇETİNDAG, Yusuf, *Türk Aleviliği Araştırmaları*, Çizgi Kitabevi, Konya 2010
- ÇETİN, Nurullah, “Ziya Paşa”, İsmail Parlatır (Koordinatör), İnci Enginün, Ahmet B. Ercilasun, Zeynep Kerman, Abdullah Uçman, Nurullah Çetin, *Tanzimat Edebiyatı*, Akçağ Yay., Ankara 2006
- ÇETİNDAS, Dilek, “Popüler Tarihî Romanlar ve M. Turhan Tan”, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006
- DANIŞMEND, İsmail Hami, *Tarihi Hakikatler*, haz. Yasemin Çiçek, Timaş Yay., İstanbul 2007
- DUYMAZ, Recep, *Türk Edebiyatı Tarihinde Millî Edebiyat Dönemi (1911-1923)*, 3F Yayınevi, İstanbul 2008
- EMECEN, Feridun M., *Zamanın İskenderi Şarkın Fatihî Yavuz Sultan Selim*, Yitik Hazine Yay., 3. Baskı, İstanbul 2011

- EMECEN, Feridun M., *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları-I/ Bayezid (II)-Yavuz-Kanuni*, İslam Araştırmaları Merkezi Yay., İstanbul 2011
- ENGİNÜN, İnci, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyete (1839-1923)*, Dergah Yay., 5. Baskı, İstanbul 2010
- ENGİNÜN, İnci, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yay., 7. Baskı, İstanbul 2006
- FEDAİ, Özlem (haz.), *Romanı Konuştular*, Sütun Yay., İzmir 2011
- FIĞLALI, Ethem Rûhi, *İmâmiyye Şiası*, Ağaç Kitabevi Yay., 2. Baskı, İstanbul 2008
- FRYE, Northop, "Hikâye Türü Edebiyatın Dört Şekli", Philip Stevick, *Roman Teorisi*, Akçağ Yay., 3. Baskı, Ankara 2010
- GARİPER, Cafer, "Yenileşmenin Başlangıcı ve Öncüleri", *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000*, Editör: Ramazan Korkmaz, Grafiker Yay., Ankara 2009
- GENÇ, Vural (haz.), *İranlı Tarihçilerin Kaleminden Çaldıran (1514)*, Bengi Yay., İstanbul 2011
- GÖĞEBAKAN, Turgut, *Tarihsel Roman Üzerine*, Akçağ Yay., Ankara 2004
- GÜMÜŞ, Semih, *Roman Kitabı*, Can Yay., İstanbul 2011
- GÜNDÜZ, Osman, "Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı", *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000*, Editör: Ramazan Korkmaz, Grafiker Yay., Ankara 2009
- GÜNDÜZ, Tufan, *Son Kızılbaş Şah İsmail*, Yeditepe Yay., İstanbul 2010
- GÜNGÖR, Erol, *Tarihte Türkler*, Ötüken Neşriyat, 13. Baskı, İstanbul 2006
- HARB, Muhammed, *Tarihte ve Medeniyette Osmanlılar*, Ark Yay., İstanbul 2006
- HARB, Muhammed, *Yavuz Sultan Selim'in Suriye ve Mısır Seferi*, Yeni Asya Yay., İstanbul 1986

- HİSAR, Abdülhak Şinasi, “Kitaplar ve Muharrirler III, Romana Dair Bazı Hakikatler (1943-1963), haz., Necmettin Turinay, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2009
- İLHAN, Attila, “Attila İlhan ile Tarihî Romanın Dili ve Aynanın İçindekiler Serisi Üzerine” *Romanı Konuştular*, haz., Özlem Fedai, Sütun Yay., İzmir 2011
- İNALCIK, Halil, *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, Türkiye İş Bankası Yay., 49. Baskı, İstanbul 2009
- JENKİNS, Keith, *Tarihi Yeniden Düşünürken*, çev., Ayhan Şahin, Birleşik Yay., Ankara 2011
- KAÇEN, Eray, *Oğuz Özdeş'in Tarihî Romanları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Çanakkale 2012
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, 33. Baskı, İstanbul 2011
- KANTARCIOĞLU, Sevim, *Yakınçağ Tarihimizde Roman (1908-1960)*, Paradigma Yay., İstanbul 2008
- KAPLAN, Doğan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2. Baskı, Ankara 2010
- KARA, Halim, *Osmanlı'nın Edebî Temsili Tarihsel Romanda Fatih*, Hat Yay.,
- KOLCU, Ali İhsan, “Yenileşmenin İkinci Kuşağı”, *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000*, Editör: Ramazan Korkmaz, Grafiker Yay., Ankara 2009, İstanbul 2012

- KORKMAZ, Ramazan, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı, 1839-2000*, “Yeni Türk Edebiyatı’na Giriş”, Editör: Ramazan Korkmaz, Grafiker Yay., 5. Baskı, Ankara 2009
- KORKMAZ, Ramazan, “Servet-i Fünun Edebiyatı”, *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000*, Editör: Ramazan Korkmaz, Grafiker Yay., 5. Baskı, Ankara 2009
- KORKMAZ Ramazan, “Romanda Mekânın Poetiği”, *Dil ve Edebiyat Yazıları (Mustafa İsen’e Armağan)*, Editörler: Ayşenur Külahlıoğlu İslam, Süer Eker, Ankara 2007
- KUDRET, Cevdet, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman, 1859-1910*, C.1, Dünya Yay., İstanbul 2004
- KUNDERA, Milan, *Roman Sanatı*, çev., Aysel Bora, Can Yay., 3. Baskı, İstanbul 2009
- LUKACS, Georg, *Roman Kuramı*, çev., Cem Soydemir, Metis Eleştirii Yay., 2. Basım, İstanbul 2007
- LUKACS, György, *Tarihsel Roman*, çev., İsmail Doğan, Epos Yay., Ankara 2010
- MERİÇ, Cemil, *Kırk Ambar*, C.I, İletişim Yay., İstanbul 2010
- MORAN, Berna, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, C.I, İletişim Yay., 22. Baskı, İstanbul 2010
- NERİMANOĞLU, Kamil Veli, “Tarihî Romanın Dili Nasıl Olmalıdır?”, *II. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu*, İstanbul 7-9 Kasım 2013, TYB Yay., Ankara Haziran 2014
- OKTAY, Ahmet, *Romanımıza Ne Oldu?*, Dünya Yay., 1. Baskı, İstanbul 2003
- ORTAYLI, İlber, *Osmanlı’yı Yeniden Keşfetmek*, Timaş Yay., 29. Baskı, İstanbul 2009

- ÖGEL, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, TTK Yay., C.I, Ankara 2010
- ÖZÖN, Mustafa Nihat, *Türkçede Roman*, İletişim Yay., İstanbul 2009
- ÖZTUNA, Yılmaz, *Yavuz Sultan Selim*, Babıali Kültür Yayıncılığı, 5. Baskı, İstanbul 2011
- PAMUK, Orhan, *Öteki Renkler*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2013
- PARLA, Jale, *Don Kişot'tan Bugüne Roman*, İletişim Yay., 10. Baskı, İstanbul 2010
- PARLATIR, İsmail, ÇETİN Nurullah (haz.), *Tevfik Fikret Bütün Şiirleri*, TDK Yay., 2. Baskı, Ankara 2004
- PARLATIR, İsmail, “Şinasi”, İsmail Parlatır (Koordinatör), İnci Enginün, Ahmet B. Ercilasun, Zeynep Kerman, Abdullah Uçman, Nurullah Çetin, *Tanzimat Edebiyatı*, Akçağ Yay., Ankara 2006
- PLİSNİER, Charles, *Roman Üzerine Düşünceler*, çev. Hilmi Uçan, Hece Yay., Ankara 2003
- REFİK, Ahmet, “*XVI. Asırda Râfîzîlik ve Bektâşîlik*”, sd. Mehmet Yaman, Umut Matbaası, İstanbul 1994
- SAĞLIK, Şaban, *Popüler Roman Estetik Roman*, Akçağ Yay., Ankara 2010
- SARAY, Mehmet, *Türk-İran İlişkileri*, AKDİTYK, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1999
- SARAY, Mehmet, *XV. ve XVI. Asrı Türk Asrı Yapan Değerler*, “Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Töresi ve İlim”, İSAV
- SAVAŞ, Saim, *XVI. Asırda Anadolu'da Alevilik*, Vadi Yay, Ankara 2002
- SERDAR, M. Törehan, *Mevlâna Hakîmüddin İdris-i Bitlisî*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2008

- SEVİNÇ, Necdet, *Türkiyat*, Bilgeoğuz Yay., İstanbul 2011
- SEVİNÇ, Necdet, *Türklerde Kadın ve Aile*, Bilgeoğuz Yay., İstanbul 2007
- SHRÖDER, Maurice Z., “Edebî Bir Çeşit Olarak Roman”, Philip Stevick, *Roman Teorisi*, Akçağ Yay., 3. Baskı, Ankara 2010
- SÜMER, Faruk, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, TTK Yay., Ankara 1999
- ŞARDAĞ, Rüştü, *Şair Sultanlar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1982
- TANSEL, Selahattin, *Yavuz Sultan Selim*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1969
- TANSEL, Selahattin, *Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı*, İstanbul 1966
- TEKİN, Mehmet, *Roman Sanatı 1*, Ötüken Neşriyat, 7. Baskı, İstanbul 2009
- TEKİN, Mehmet, *Romancı Yönüyle Peyami Safa*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999
- TİMUR, Taner, *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*, İmge Yay., 2. Baskı, İstanbul 2002
- TONGUÇ, Sencer, *Epikten Romansa*, İÜEF Yay., Nu. 3533, İstanbul 1988
- TURAN, Osman, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Ötüken Neşriyat, 19. Baskı, İstanbul 2010
- TURAL, Sadık, “Tarihi Roman Geleneği veya Cezmi”, *Doğumunun Yüz Ellinci Yılında Namık Kemal*, AKDITYK, AKM Yay., Ankara 1993
- TURAL Sadık, *Edebiyat Bilimine Katkılar I*, Yeni Avrasya Yay., 2. Baskı, Ankara 2004
- TURAL, Sadık, *Zamanın Elinden Tutmak*, Yeni Avrasya Yay., Ankara 2003
- RUMLU HASAN, *Ahsenü't Tevârih*, çev., Cevat Cevan, Ardıç Yay., Ankara 2004

- UÇMAN, Abdullah, “Namık Kemal”, İsmail Parlatır (Koordinatör), İnci Enginün, Ahmet B. Ercilasun, Zeynep Kerman, Abdullah Uçman, Nurullah Çetin, *Tanzimat Edebiyatı*, Akçağ Yay., Ankara 2006
- UĞUR, Ahmet, *Yavuz Sultan Selim*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü Yayınları Nu. 2, Kayseri 1989
- ULUÇAY, M. Çağatay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, TTK Y., 4. Baskı, Ankara 2001
- YALÇIN, Alemdar, *Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı, 1946-2000*, Akçağ Yay., 3. Baskı, Ankara 2011
- YALÇIN-ÇELİK, S. Dilek, *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Edebiyatında Postmodern Tarih Romanları*, Akçağ Yay., Ankara 2005
- YALSIZUÇANLAR, Sadık, “Tarihî Romanda Yaşanmışlık”, II. Milletlerarası Tarihî Roman ve Romanda Tarih Sempozyumu, İstanbul 7-9 Kasım 2013, TYB Yay., Ankara Haziran 2014
- YILDIRIM, Tahsin, KUZU, Mehmet, *Osmanlının Peygamber Aşkı*, Nesil Yay., İstanbul 2007
- YILMAZ, Durali, *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990
- YILMAZ, Durali, *Roman Sanatı ve Toplum*, Kesit Yay., İstanbul 2011
- YILMAZ, Muammer, *Cem Sultan*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011
- YÖRÜKÂN, Yusuf Ziya, *İslam Dini ve Mezhepler Tarihi 3, Müslümanlıkta Dini Tefrika*, haz., Türkân Turgut, Turhan Yörükân, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009

YÜCEL, Yaşar, SEVİM Ali, *Osmanlı Klasik Döneminin Üç Hükümdarı: Fatih-Yavuz-Kanuni*, TTK Yay., Ankara 1991

YÜCEL, Yaşar, PULAHA Selami, *I. Selim Kanunnâmeleri (1512-1520)*, TTK Yay., Ankara 1995

3- Makaleler-Dergiler-Gazeteler

ABBASLI, Mirza, “Safevilerin Kökenine Dair”, *Belleten*, C.XL, S.158, Nisan 1976

ADİBEŞ, Mahir, “Romanın Ruhu ya da Sadece Roman”, *Türk Yurdu Dergisi*, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs-Haziran 2000, C.20, S.153-154

AKENGİN, Yahya, “Edebiyatla Tarihin Akrabalığı”, *Bizim Külliye Dergisi*, S.60 (Haziran-Temmuz-Ağustos), Ankara 2014

ANDAÇ, Feridun, “Roman, Tarih, Tarihsellik”, *Hürriyet Gösteri*, S.197-198, Nisan- Mayıs 1997

ARGUNŞAH, Hülya, “Tanzimat’tan II. Meşrutiyet’e Türk Romanı”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Yeni Türk Edebiyatı Tarihi II, C.4, S.8, İstanbul 2006

ARIK, Şahmurat, “Cumhuriyet Öncesi Türk Romanında Değerler Çatışması”, *Hece Dergisi*, Türk Romanı Özel Sayısı (4), S.65-66-67 (Mayıs/Haziran/Temmuz), Ankara 2002, s.308

BAHADIROĞLU, Yavuz, “Tarihi Roman İçin Ne Dediler?”, *Yağmur Dergisi*, S.7, Nisan-Yağmur-Haziran 2000

- BALCI, Yunus, “Batılılaşma Açısından Roman-Aydın İlişkisi ve İlk Dönem Romanlarımızda Aydınlar”, Türk Yurdu Dergisi, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs-Haziran 2000, C.20, S.153-154
- BİLKAN, Ali Fuat, “Şair Osmanlı Sultanları”, Yağmur Dergisi, S.19, Nisan-Mayıs-Haziran 2003
- BUĞRA, Tarık, “Edebiyat ve Tarih”, Argos Dergisi, S.3, Kasım 1998
- ÇERİ, Bahriye, “Cumhuriyet Tarihinde Osmanlı Tarihinin Kurgulanışı”, Tarih ve Toplum Dergisi, Haziran 2000, C.33, S.198
- ÇELİK, Yakup, “Tarih ve Tarihî Roman Arasındaki İlişki-Tarihî Romanda Kişiler”, Bilig, 2002, S.22
- DERDİYOK, İ. Çetin, “Mesihî’nin Münşe’âtı İçerisinde Yer Alan ve Yavuz Sultan Selim’in Kendi Ağzından Mısır Fethini Anlatan Bir Mektup”, 12. Türk Tarih Kongresi, Bildiriler 3, 1999
- ERTURGUT, Ramazan - SOYŞEKERCİ, Serhat, “Yavuz Sultan Selim’in Dönüştürücü Liderlik Davranışları Hakkında Bir İnceleme”, Turkish Studies, S.2, 2010
- FİNKELE, Caroline, *XV ve XVI. Asrı Türk Asrı Yapan Değerler*, “XV. ve XVI. Asırlarda Büyük Meydan Muhaberelerinde Uygulanan Strateji ve Taktikler”, İSAV
- GÖKMEN, Ertan, “Türk Kültürü”, S.407, Mart 1997, Yıl XXXV
- GÜNDÜZ, Osman, “Yakın Dönem Tarihsel Romanlarda Çatışma Alanları ve Tarihsel Romanların ‘Ulusal Kimlik’ Edinmedeki Rolü”, Atatürk Üniversitesi TAED, S.35, 2007
- GROSS, Harvey Seymour, “Tarihin Anlamı”, Argos Dergisi, Kasım 1988, S. 3

- HAWTHORN, Jeremy, *Studying The Novel*, “Roman Nedir?”, çev., Cihan Özdemir, Türk Yurdu, C.20, S.153-154, Mayıs-Haziran 2000
- İNBAŞI, Mehmet, “Yavuz Sultan Selim’in Şam’daki Vakfiyesi”, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S.16, Erzurum 2001
- KAPLAN, Mehmet, “Tarihi Romanlarda Şahıslar Nasıl Konuşturulmalı”, Türk Edebiyatı Dergisi, Temmuz 1997, S.45
- KARACA, Alaattin, “Tarih Edebiyat İlişkisi Üzerine”, Bizim Külliye Dergisi, S.60 (Haziran-Temmuz-Ağustos), Ankara 2014
- NACİ, Fethi, “Romacının İşi Tarih Değil Roman Yazmaktır”, Hürriyet Gösteri, S. 197-198, Nisan-Mayıs 1997
- NİYAZİ, MEHMED, “Tarihî Roman”, Zaman Gazetesi, 11.06.2012
- SÖYLEMEZ, Faruk, “Anadolu’da Sahte Şah İsmail İsyanı”, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.17, 2004
- SÜMER, Faruk, TTK Yay., Belleten, C.LVI, S.217, Aralık 1992
- SÜMER, Faruk, TTK Yay., Belleten, C.LVI, S.217, Aralık 1992
- ŞAHİN, İbrahim, “İnsan, Mekân, Roman”, Türk Yurdu Dergisi, C. 47, S. 393, Temmuz 1991
- ŞENGÜL, Abdullah, GÜLGEN, Jale, “Reşat Ekrem Koçu’nun Tarihî Romancılığı”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.8, S.2, Aralık 2006
- ŞİMŞEK, Ahmet, “Tarihsel Romanın Eğitimsel İşlevi”, Bilig, S.37, Bahar 2006
- ŞİRİN, İbrahim, “Kolektif Kimlik İnşa Aracı Olarak Tarihî Roman”, Türk Yurdu Dergisi, Türk Romanı Özel Sayısı, Mayıs-Haziran 2000, C.20, S.153-154

- TAŞTAN, Zeki, “Türk Edebiyatında Tarihî Romanlar Üzerine Yapılmış Tezler”,
Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Yeni Türk Edebiyatı Tarihi II,
C.4, S.8, İstanbul 2006
- TEKİNDAĞ, M. C. Şehabettin, “Fatih Devrinde Osmanlı-Memlûklü
Münasebetleri”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi,
S.30, Mart 1976
- TEKİNDAĞ, M. C. Şehabettin, “Bayezid’in Ölümü Meselesi” İÜEFTD, S.24,
Mart 1970
- TEKİNDAĞ, M. C. Şehabettin, “Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz
Sultan Selim’in İran Seferi”, İÜEFTD, S.22, C.17, 1968
- TUNÇAY, Mete, “Tarih ve Roman İlişkisi Üzerine”, Tarih ve Toplum Dergisi,
C.33, S.198, Haziran 2000
- TÜRKEŞ, A. Ömer, “Romana Yazılan Tarih”, Toplum ve Bilim, S.91, Kış 2001
- UĞUR, Ahmet, “Kemal Paşazade ve Yavuz Sultan Selim”, Erciyes Üniversitesi.
SBED, S.1, 1987
- ULUÇAY, M. Çağatay, “Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?” [I], İstanbul
Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, C.6, S.9, Mart 1954
- ULUÇAY, M. Çağatay, “Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?” [II], İÜEFTD,
C.7, S.10, 1954
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, “On Beşinci Yüzyılın İlk Yarısıyla On Altıncı
Yüzyılın Başlarında Memlûk Sultanları Yanına İltica Etmiş Olan Osmanlı
Hanedanına Mensup Şehzadeler”, Belleten C.17, S.68, 1953
- YETİŞ, Kazım, “Üç Tarihi Romanda İki Motif”, Bilge Dergisi, S.1, Yaz 199

ÖZ GEÇMİŞ

1985 yılında Ankara'nın Beypazarı ilçesinde dünyaya gelen Sinan YAMAN, ilk ve orta öğrenimini burada tamamladıktan sonra liseyi Ankara Hasanoğlan Atatürk Anadolu Öğretmen Lisesi'nde okudu. Gaziantep Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü'nden mezun olduktan sonra, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde iki yıl Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği yaptı. 2012 yılından beri Yunus Emre Enstitüsü bünyesinde Türk Dili Okutmanı olarak yurt dışında çalışmaktadır. Türk romanı ve hikâyesi, tarihî roman, Türk dünyası edebiyatı ve Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi alanlarında çalışmalarını sürdürmektedir.

Elmek : sinanyaman@hotmail.com